Ion Ioanid s-a născut în 1926, la 28 martie, la moșia tatălui său din comuna Ilovăț, județul Mehedinți. Tot acolo, în casa părintească, a fost botezat de preotul din sat. Naș l-a avut pe Octavian Goga, căruia tatăl lui, Tilică Ioanid, i-a fost „prieten nedespărțit de-a lungul întregii vieți atît de agitate a generației lor, de la înfăptuirea României Mari și în perioada dintre cele două războie mondiale".

Ion Ioanid a urmat cele patru clase primare la școala din satul natal. Liceul l-a făcut la București: primele șase clase la Colegiul Național „Sf. Sava" și ultimele două la Liceul „Spiru Haret". Bacalaureatul și l-a luat în 1944, împreună cu absolvenții liceelor din Turnu Severin, în localul școlii din comuna Sișești, comună în care, din cauza bombardamentelor anglo-americane, se aflau refugiați și profesori, și candidați.

În toamna aceluiași an, din cauza invaziei sovietice, ajungînd cu întîrziere în București, a pierdut termenul de înscriere la facultate. În 1945, a intrat la Facultatea de Drept, dar în anul III a fost exmatriculat din cauza „originii sociale nesănătoase".

Arestat în 1949, a fost eliberat după numai cîteva zile, pentru ca în 1952 să fie din nou arestat, judecat și condamnat, pentru „înaltă trădare", la 20 de ani muncă silnică.

A fost eliberat după 12 ani, în 1964, în urma decretului nr. 411 de grațiere a deținuților politici.

În 1969 a plecat în străinătate; în R.F. Germania i s-a acordat azil politic, statut de care s-a bucurat pînă la moartea sa. Stabilit la München, a lucrat în primul an ca muncitor necalificat. După aceea, timp de douăzeci de ani, pînă la pensionare, a fost crainic la secția română a postului Radio Europa Liberă. A murit pe 12 octombrie 2003, la München, unde a și fost înmormîntat alături de soția sa, Nora Ioanid.

ION IOANID

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

VOLUMUL II
1954–1957

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Ana Barbu
Coperta: Ioana Nedelcu

Tipărit la Proeditură și Tipografie

© HUMANITAS, 1999, 2000, 2002, 2013

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
IOANID, ION
Închisoarea noastră cea de toate zilele / Ion Ioanid. –
Ed. a 3-a, rev. – București: Humanitas, 2013
3 vol.
ISBN 978-973-50-4203-5
Vol. 2: 1954–1957. – Index. – ISBN 978-973-50-4205-9
343.8(498)(0:82-94)
821.135.1-94

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382 / 0723 684 194

„TOATE DRUMURILE DUC LA JILAVA“

Într-una din zilele acelui început de an 1955, cînd încă nu se desprimăvărase, Titi și cu mine am fost scoși din Zarcă. Cu păturile în cap, ținîndu-ne de mînă și conduși de un gardian, am traversat curtea, refăcînd în sens invers drumul pe care îl parcursesem cu aproape un an în urmă.

Cînd ni s-au luat păturile din cap ne aflam într-o cameră mare, pe care la prima vedere n-am recunoscut-o. Era aceeași cameră de tranzit în care stătusem cîteva zile, înainte de a fi fost repartizați în Zarcă. De-a lungul peretelui erau înșirate vreo șapte–opt saltele proaspăt umplute cu paie, fiecare prevăzută cu o pătură. Într-un colț, o tinetă iar într-altul, un hîrdău cu apă de băut. Dușumelele putrezite și îmbibate de urină, pe care le apucasem la sosirea noastră din Oradea, fuseseră înlocuite iar acum, în încăpere, domnea un puternic miros de motorină, care în închisoare era strîns asociat cu noțiunea de curățenie.

Rămași singuri, ne-am trîntit pe saltele, stăpîniți de mereu aceeași stare de spirit, specifică tuturor transferurilor dintr-o închisoare într-alta. Pe de-o parte regretam despărțirea de prietenii pe care îi lăsasem în urmă, pe de altă parte, eram excitați de necunoscutul ce ne stătea în față. Un amestec de mulțumire că părăsim o închisoare de care ne săturasem, de curiozitate pentru cea în care vom fi transferați și totodată de îngrijorare față de incertitudinea și surprizele ce ni le rezerva viitorul. Totuși, dorința de schimbare și de nou predomina și ne făcea să înlăturăm din gînd pericolele necunoscute ce ne pîndeau și să privim cu optimism înainte.

În tot cursul dimineții, ușa s-a deschis de mai multe ori, gardianul introducînd de fiecare dată cîte un nou deținut, destinat transportului ce se pregătea. Către prînz, numărul nostru crescuse pînă la un efectiv de douăzeci–douăzeci și cinci de deținuți, aduși din toate secțiile Aiudului. Erau reprezentate toate categoriile de deținuți, de toate culorile politice, de toate vîrstele și cu cele mai diferite condamnări. Nici o trăsătură care să fie comună tuturor celor aduși în camera de tranzit, care să ne dea vreo indicație asupra criteriilor de selecție și să putem astfel să ne facem vreo idee asupra destinației noastre.

Cam pe la ora prînzului, s-a prezentat un ofițer cu o listă de nume. Cei strigați au fost scoși din cameră. Am dedus că au plecat cu o primă dubă. Mai rămăseserăm în cameră vreo șase–șapte inși.

După prînz, ușa s-a deschis, iar unul din deținuți, strigat pe nume de gardian, a fost scos afară. Puțin după aceea au răsunat lovituri de ciocan pe nicovală. Apoi deținutul, căruia i se bătuseră lanțuri la picioare, a fost adus înapoi. Zornăitul lanțurilor pe cimentul de pe coridor ni s-a părut mai impresionant ca de obicei. Cînd i s-a deschis ușa, și deținutul a intrat în celulă, am înțeles de ce. Nu mai văzusem niciodată pînă aici asemenea lanțuri! Brățările care îi cuprindeau gleznele păreau un fel de manșetă de mînecă de cămașă. Aveau vreo cincisprezece centimetri lățime și erau prevăzute cu cîte două rînduri de găuri, așa că i se bătuseră cîte două nituri la fiecare picior, iar grosimea fierului din care fuseseră forjate era de aproximativ doi centimetri! Ceea ce le întrecea însă pe toate era lanțul propriu-zis! Cu toate că destul de lung (între optzeci de centimetri și un metru) nu avea mai mult de cinci verigi pe toată lungimea. Cinci verigi uriașe! Fierul rotund din care erau confecționate avea un diametru de trei centimetri! Verigile aveau forma și dimensiunea celor pe care le văzusem deseori la mare, la lanțurile de la ancoră ale șalupelor pescărești.

Ne putem închipui cu ce dificultate pășea omul căruia i se bătuseră lanțurile, la fiecare pas fiind obligat să tîrască după el asemenea greutate.

După el a urmat Titi. Și el a avut aceeași soartă. Apoi mi-a venit și mie rîndul. Plutonierul m-a condus în biroul de la capătul secției. Arătînd spre mormanul de lanțuri din mijlocul camerei, mi-a spus rîzînd: „Alege-ți, bă, încălțămintea care ți se potrivește, să nu zici pe urmă că te strîng pantofii!"

Trăgînd nădejde să găsesc niște lanțuri mai puțin grele, am început să răscolesc în grămada de fiare din fața mea. Erau însă unele mai grozave ca altele și toate acoperite de rugină, de parcă ar fi fost îngropate în pămînt. Renunțasem să mai caut și mă pregăteam să iau unul la întîmplare, cînd mi-au căzut ochii pe un lanț aruncat într-unul din colțurile camerei. Gardianul mi-a surprins privirea și a început iar să rîdă: „Degeaba te uiți la alea. Sînt număr mic, de damă! Le-a mai încercat și alții și nu i-a cuprins la gleznă!"

I-am cerut să-mi permită totuși să le încerc și eu. Probabil, bine dispus de propriile lui glume, mi-a dat voie. Nu numai că lanțul cu pricina era foarte ușor și subțire, dar, spre mirarea gardianului, mă și cuprindea la glezne.

De aici înainte cunoșteam procedura: m-am așezat pe jos și ridicîndu-mi pe rînd picioarele la înălțimea nicovalei, mi-am potrivit pe ea urechea fiecărei brățări. Gardianului nu-i rămînea decît să introducă niturile în găurile respective și să le turtească din cîteva lovituri de ciocan. Învățasem regula de la alți deținuți mai vechi: cu gardianul să colaborezi numai cînd îți bate lanțurile! Trebuie să-l ajuți la nituitul lanțului, ca să nu riști vreo lovitură de ciocan greșită, care să-ți zdrobească fluierul piciorului.

La întoarcerea spre celula de tranzit, în comparație cu zăngănitul surd pe care îl făcuseră predecesorii mei, lanțurile mele sunau pe cimentul coridorului ca niște zurgălăi de sanie. Titi m-a felicitat pentru norocul ce-l avusesem, dorindu-mi totodată să n-am parte de o călătorie prea lungă într-o dubă aglomerată, în care să fiu obligat să stau în picioare. Îngrijorarea lui era justificată: brățările lanțurilor îmi cuprindeau gleznele, fără să lase prea mult spațiu între fier și tibie. Or, în condițiile în care se făceau de obicei transporturile de deținuți, din cauza căldurii și supraaglomerării dubelor, picioarele ți se umflau în așa hal, încît lanțurile prea strîmte ajungeau să-ți pătrundă în carne. Din fericire, de astă dată n-a fost cazul!

Între timp, fiecare din celulă încerca să-și adapteze cîte un dispozitiv, care să-i ușureze mersul și să-l apere de rosăturile și loviturile ce i le provoca greutatea fiarelor pe care trebuia să le poarte. Cu cele mai felurite cîrpe și bucăți de pînză, provenind din peticele de pe haine sau din sacrificarea poalelor sau mînecilor cămășilor, deținuții își bandajau gleznele sau înfășurau chiar brățările de fier, pentru a-și feri picioarele de contactul direct cu metalul. Toți își legaseră cîte o bucată de sfoară de veriga de la mijlocul lanțului. Celălalt capăt al sforii îl țineau în mînă, ridicînd lanțul de la pămînt în timpul mersului, pentru a nu fi nevoiți să tîrască după ei toată greutatea ce le atîrna de picioare.

Nu-mi mai aduc aminte de numele celor cu care am stat în ziua aceea în camera de tranzit. Toți erau vechi pușcăriași și petrecuseră mai mulți ani în Aiud. Unii lucraseră în fabrică și la diferite munci interioare, avînd astfel posibilitatea să fie mai informați despre cele ce se petreceau în închisoare decît Titi și cu mine, care trăiserăm în izolarea ermetică a Zărcii. De la ei am aflat că de cîteva luni de zile aveau loc mari mișcări de deținuți în toate închisorile din țară. Ministerul de Interne hotărîse o nouă repartizare a deținuților în penitenciare. Conform acestui plan, Aiudul era destinat legionarilor. Indiferent de motivul pentru care fusese condamnat, de încadrarea primită la proces și cuantumul pedepsei, deținutul căruia i se stabilise apartenența la Mișcarea legionară, avea să-și execute sentința în penitenciarul Aiud.

În închisoarea din Pitești erau expediați cei condamnați pentru „înaltă trădare" indiferent ce politică ar fi făcut. Excepție făceau doar legionarii, la care calitatea de membri ai Mișcării primă și erau trimiși, cum am spus, la Aiud.

Cei condamnați pentru „organizație politică subversivă" sau „organizație împotriva ordinii sociale" (cum li se mai spunea), cu caracter național-țărănist, național-liberal sau social-democrat erau repartizați la o închisoare din vestul Transilvaniei (nu-mi amintesc dacă la Arad, Oradea sau Dej). Ulterior, în 1956, la izbucnirea revoluției din Ungaria, din cauza apropierii de frontieră, au fost mutați în cea mai mare grabă în închisoarea din Botoșani, la celălalt capăt al țării.

Deținuților condamnați tot pentru „organizații subversive" dar fără colorit politic de partid ca și „frontieriștilor" sau celor închiși pentru „discuții dușmănoase" și tot felul de alte culpe minore, li s-a stabilit ca loc de executare a pedepsei penitenciarul din Gherla.

Lagărele de muncă forțată pentru deținuții politici fuseseră desființate sau erau pe cale de a fi desființate. La cele trei mine de plumb de la Baia Sprie, Cavnic și Valea Nistrului avuseseră loc manifestări de indisciplină. La Baia Sprie, mai ales, unde deținuții au organizat o grevă a foamei de mari proporții, protestînd împotriva tratamentului inuman la care erau supuși și refuzînd să mai intre în mină. Din cauza situației politice externe (între care Conferința la vîrf de la Geneva) și a opiniei publice internaționale, pe care, în acea vreme, regimul părea să vrea s-o menajeze, Ministerul de Interne n-a ripostat cu represaliile obișnuite. A preferat să renunțe la munca forțată.

La Baia Sprie, s-a petrecut un fenomen deosebit, pe care mulți îl consideră ca fiind motivul principal care a determinat Ministerul de Interne să ia măsura noilor repartizări în penitenciare. Iată ce s-a întîmplat. Cu ocazia pregătirilor de desființare a lagărului de la Baia Sprie, deținuții au fost adunați în curtea lagărului, unde o comisie alcătuită din ofițeri de Securitate urma să stabilească componența loturilor destinate transferului. Li s-a ordonat mai întîi legionarilor să se grupeze într-o parte a curții. O dată această separație făcută, unul din ofițerii din comisie, căruia i se pusese în față o masă cu toate dosarele deținuților din lagăr, a trecut la verificarea identității fiecărui condamnat.

A început cu teancul de dosare, purtînd mențiunea „Legionar". Luînd pe rînd fiecare dosar, striga numele respectivului deținut, care trebuia să răspundă „prezent", să iasă din rînd și să se apropie de masă. Urmau apoi obișnuitele întrebări: Prenumele? Data și locul nașterii? Tata? Mama? Condamnarea? După ce ofițerul constata că răspunsurile corespund cu datele din dosar, deținutul interogat era trimis într-una din barăci și era strigat un altul.

Cînd și ultimul dosar de legionar a fost verificat, pe locul din curte unde fuseseră adunați cei din această categorie mai rămăsese încă un grup destul de important de deținuți.

Uimit, ofițerul i-a întrebat:

— Voi sînteți tot legionari, bă?

— Da! i s-a răspuns.

Întorcîndu-se către plutonierul de la grefă, ofițerul i-a reproșat că nu i-a adus toate dosarele legionarilor. Plutonierul i-a replicat că absolut toate dosarele deținuților se află pe masă. Bănuind că dosarele legionarilor nestrigați se rătăciseră în celălalt teanc, ofițerul a inversat procedeul folosit pînă aici. Făcînd un semn unuia din deținuții din grup să iasă din rînd, l-a întrebat cum îl cheamă și a început să-i caute numele în teancul de dosare ale „nelegionarilor". Găsindu-i dosarul, a urmat interogatoriul obișnuit. Toate datele declarate de deținut corespundeau celor consemnate în hîrtii. Nedumerit,

ofițerul a răsfoit de mai multe ori dosarul și, în cele din urmă, i s-a adresat deținutului care aștepta:

— Aici nu scrie că ești legionar!

— Eu nu știu ce scrie la dumneavoastră, d-le ofițer, dar știu că sînt legionar!

— Dacă ai declarat la anchetă că ești legionar, ar trebui să fie scris și în dosar!

— La anchetă n-am declarat!

— Cum n-ai declarat? De ce ai ascuns, bă, organelor noastre adevărul? s-a răstit la el ofițerul.

— Pentru că atunci nu eram legionar!

Spre consternarea întregii comisii, deținutul a declarat că de cînd i-a observat și cunoscut mai îndeaproape pe legionari în închisoare, și-a însușit credința lor și se consideră și el legionar. Prin atitudinea lui de aci înainte va încerca să se dovedească demn de a face parte din Mișcarea legionară și speră să fie acceptat în rîndurile ei. Ar fi o cinste pentru el să fie recunoscut ca legionar.

Revenindu-și din surpriză și pentru a curma scena penibilă creată de aceste declarații făcute în fața întregului lagăr, ofițerul l-a trimis pe deținutul care vorbise în baracă și i-a făcut semn următorului din grup să se apropie. Dar, fiecare pe rînd, cum a fost chemat la identificare, a spus același lucru: „Am devenit legionar în închisoare!"

Se spunea că îngrijorarea provocată de acest eveniment de la Baia Sprie a determinat regimul să treacă la separarea pe categorii a deținuților în închisori, izolîndu-i cu această ocazie pe legionari la Aiud, spre a preveni astfel pe viitor influența lor asupra celorlalți și a împiedica prozelitismul. Punerea în aplicare a acestei măsuri dăduse mult de furcă Ministerului de Interne. Verificarea miilor și miilor de dosare și trierea atîtor deținuți din zecile de pușcării din țară, operație executată de o armată întreagă de funcționari, gardieni și ofițeri din administrația penitenciarelor, a îmbrăcat aspectul specific al tuturor campaniilor pe scară mare pe care le întreprindea regimul comunist în toate domeniile.

Executarea ordinului s-a întins pe o perioadă de mai multe luni de zile, provocînd un haos de nedescris în toate închisorile. Zi și noapte se sortau dosare și se întocmeau liste după care erau triați deținuții, mutați dintr-o celulă în alta, de la un etaj la altul și izolați pe categorii, în așteptarea transferului spre închisorile de destinație. Zilnic se constatau greșeli în selecționarea sau repartizarea deținuților și, pentru a le corecta, se făceau alte liste și alte mutări, care generau și ele alte erori.

Toată această pritoceală de oameni făcea ca numărătoarea de dimineață și de seară să se repete de cîteva ori, pînă cînd, în fine, efectivul deținuților din celule să coincidă cu cel din inventarul de la grefă.

În ziua în care se anunța sosirea vagonului-dubă, deținuții selecționați pentru transfer erau scoși din porție la bucătăria închisorii, urmînd, la plecare, să primească hrana rece pentru drum. Deseori însă, vagonul era așa de încărcat cu deținuții de la alte închisori pe unde trecuse, încît, cu tot bine cunoscutul lor zel de a înfrînge legile spațiului și volumelor corpurilor, gardienii nu mai reușeau să comprime mai mult conținutul uman al dubei. În acest caz, nemaiîncăpînd în vagon, lotul de deținuți era adus înapoi în închisoare unde trebuia să aștepte trecerea dubei următoare. În ziua aceea, nefigurînd în efectivul închisorii pentru care fuseseră scoase rațiile de alimente din magazie, deținuții nu primeau de mîncare. De asemenea, cei cărora li se bătuseră lanțuri pentru transfer rămîneau cu ele la picioare pînă ce venea viitoarea dubă, ceea ce putea dura cîteva săptămîni. La fel pățeau și cînd ajungeau la pușcăria de destinație: nefiind cuprinși în numărul deținuților din noua închisoare, în ziua sosirii nu primeau de mîncare.

Incapacitatea și ignoranța gardienilor, începînd de la dificultățile pe care le aveau cu operațiile de numărătoare, calculele simple de adunare și scădere, și pînă la greutatea de a descifra și transcrie numele deținuților din dosare pe diferite liste, produceau un fel de reacție în lanț de greșeli, care păreau să se succeadă la nesfîrșit. Spiritul de organizare al cadrelor superioare ale închisorilor, începînd de la comandant și pînă la ultimul ofițer de serviciu, nu era nici el la înălțime. Dispozițiile contradictorii pe care le dădeau, ordinele și contraordinele care se încrucișau nu făceau decît să stîrnească și mai multă confuzie în mintea simplă a gardienilor. Am încercat să schițez dificultățile și problemele cu care au fost confruntate cadrele din administrația închisorilor cu ocazia punerii în aplicare a dispozițiilor primite. Nimeni n-ar putea însă contabiliza chinurile prin care au trecut miile și miile de deținuți în toată această perioadă, începînd cu faza de pregătire a loturilor, urmată de cea a transferului propriu-zis și încheiată cu încarcerarea lor în închisoarea de destinație. Părea că niciodată această uriașă mișcare de migrație a pușcăriașilor de la o închisoare la alta nu-și va găsi sfîrșitul. Și totuși, după cîteva luni de activitate haotică, dar urmărită cu perseverență, scopul a fost atins. Deținuții, în cele din urmă, despărțiți după criteriile cerute, se aflau fiecare la închisoarea categoriei lui. Totuși, unele erori de selecție aveau să persiste ani de zile, astfel încît, mai în fiecare închisoare, se găseau rătăcite cîteva exemplare dintr-o altă categorie decît cea specifică penitenciarului respectiv.

Pot spune că și de data asta Titi și cu mine am avut un dram de noroc. Punctul de criză al marilor transferări în masă trecuse. Nu numai atît, dar a doua zi, cînd am fost duși la gara din Aiud, unde pe o linie moartă ne aștepta vagonul-penitenciar, am fost băgați în camera mare a dubei. Celulele mici erau ocupate cu deținuți de drept comun. Mai mult: în încăperea în care am fost introduși nu se aflau decît trei deținuți și tot drumul pînă la

București l-am făcut în această formație de cinci. Era un adevărat lux să călătorești în asemenea condiții cu mijloacele de transport ale Ministerului de Interne. Așa ceva nu ni se mai întîmplase și de aici înainte, de cîte ori ne aminteam de acest episod, vorbeam de voiajul nostru cu „vagonul ministerial"!

E drept că pînă la București am făcut două zile și două nopți. Atașați la diferite trenuri sau zăcînd ore în șir pe cîte o linie moartă, am parcurs un circuit prin mai tot Ardealul. La fiecare oprire pe traseu, erau urcați sau coborîți deținuți de drept comun din penitenciarele locale. Celula noastră n-a fost afectată de aceste mișcări. Ne-am putut bucura în voie și de spațiu, și de aer, și mai ales de compania celor trei tovarăși de drum. De cum intrasem pe ușa camerei din dubă, mă îmbrățișasem cu unul din ei. Era Costache Teofănescu, pe care îl lăsasem la Cavnic cînd evadasem. Pe ceilalți doi, Costache Magearu și Ludoșan, nu-i cunoscusem pînă atunci. După cele două zile de călătorie împreună, nu i-am mai întîlnit niciodată.

După aproape doi ani, aveam ocazia să aflăm de la un martor ocular tot ce se întîmplase la Cavnic în urma evadării noastre. Teofănescu ne-a povestit în amănunt ce se petrecuse în noaptea evadării și ne-a relatat despre regimul de represalii la care fuseseră supuși ulterior din cauza fugii noastre. Cu toate acestea, în afară de cîțiva turnători notorii, putînd fi numărați pe degetele unei singure mîini, care s-au desolidarizat public de acțiunea noastră, absolut toți deținuții din lagăr au fost de partea noastră. Unii își ascundeau sentimentele, nearătîndu-și satisfacția pentru a nu risca să cadă victime furiei administrației, care se dezlănțuia la cel mai mic pretext. Alții însă au luat atitudine fățișă, mergînd pînă la a-i sfida pe ofițerii lagărului, manifestîndu-și deschis solidaritatea cu noi și mulțumirea că evadarea noastră reușise. Aceștia din urmă au dat loc la cîteva incidente, care s-au soldat cu consecințe mai grave, administrația ripostînd cu bestialitate la provocările lor, pentru a stîrpi spiritul de răzvrătire care mocnea în lagăr.

Cazul lui Gioga Parizianu a stîrnit o indignare generală, tensiunea în lagăr crescînd și mai mult. Cînd, într-o zi, ofițerul politic le-a spus deținuților, cu intenția de a-i timora, că toți evadații fuseseră prinși și împușcați, Gioga i-a spus că nu crede, ținînd să adauge că se bucură de reușita evadării noastre și că se roagă pentru noi să ajungem acolo unde trebuie ca să povestim tot ce se întîmplă cu oamenii în închisorile comuniste. Gioga a fost întrerupt cu o lovitură de vergea de fier în cap, de pe urma căreia multă vreme s-a crezut că își va pierde definitiv vederea la unul din ochi. Plin de sînge, Gioga Parizianu a fost dus la infirmerie, iar ofițerul politic s-a îndreptat spre poarta lagărului însoțit de murmurul surd și amenințător al deținuților care asistaseră la scenă. Tot în acele zile, Eugen Bișoc l-a bătut crunt în mină pe Silvestru, unul din bine-cunoscuții turnători, devenit după evadare maistru pe una din galerii. Bișoc, la rîndu-i, a fost bătut de gardieni, pus în lanțuri și băgat la carceră.

Mai multe incidente de acest fel s-au succedat într-un climat de încordare crescîndă, mergînd pînă la marginea răzvrătirii, ținută în frîu numai de reacțiile tot mai brutale ale administrației, pe măsură ce și în rîndurile ei creștea nervozitatea. Neobișnuită să aibă de-a face cu o rezistență din partea deținuților, necum cu un spirit mai agresiv și de revoltă, metodele de terorizare utilizate pînă aici pierzîndu-și din eficacitate, administrația se simțea dezarmată în fața noului curent care se născuse printre deținuți. Pe măsură ce înăsprea represaliile, opoziția deținuților creștea și ea. Sufla un nou vînt prin lumea care popula lagărele, un vînt care dăduse naștere și evadărilor de la cele două mine de plumb și care avea să se propage și la a treia, la Baia Sprie, stîrnind progresiv proteste, greve și refuzul de a mai munci. Aceste acțiuni, coroborate cu o situație internațională care silea regimul la concesii, au dus în cele din urmă la desființarea lagărelor și a muncii forțate pentru deținuții politici.

S-a renunțat la un procedeu, pentru a se recurge la altul, scopul rămînînd același: lichidarea deținuților politici! De la distrugerea fizică directă, brutală și mai rapidă din lagărele de muncă forțată, s-a trecut la una și fizică și psihică, mai subtilă și mai lentă, în celule. S-au dezvoltat noi metode, mai perverse, pentru că erau mai puțin vizibile. Timpul, care lucra în dezavantajul nostru și în favoarea regimului, i-a permis acestuia să facă un pas înapoi, pentru ca, doar cîțiva ani mai tîrziu, cînd conjunctura politică i-a fost din nou prielnică, să recupereze terenul pierdut și să înființeze iar lagăre de muncă forțată. De data asta nu mai erau Canalul și minele de plumb, ci Delta Dunării și Balta Brăilei.

Dar toate astea Teofănescu le-a aflat ca și noi, mai tîrziu, pentru că părăsise Cavnicul înainte de desființarea definitivă a lagărului. Fusese transferat la altă închisoare ca inapt de muncă. I se pusese diagnosticul de pelagră, care, după cîte știu, este o boală datorată subnutriției și lipsei de vitamine. La penitenciarul unde ajunsese, i se dăduse un oarecare tratament medical, însă sporadic și insuficient, ceea ce nu-i ameliorase starea. Avea fața și mîinile tumefiate, cu pielea uscată, care se excuama ca niște solzi. Aspectul nu era plăcut la vedere. În schimb, odihna din închisoare îi prinsese bine. Cu toată alimentația mai frugală, se mai refăcuse fizic după munca istovitoare din mină, care-i depășea puterile. La evadare, îl lăsasem foarte slăbit și peste măsură de extenuat.

Dacă pînă aici, făcînd bilanțul, socotisem evadarea un eșec, fiind prinși toți cei ce participaserăm la ea și avînd numai slaba mîngîiere de a fi încercat și a fi reușit în prima parte a acțiunii, acum, după ce Teofănescu ne-a povestit cele petrecute în lagăr, mi-am dat seama că fuga noastră fusese altfel estimată de camarazii noștri rămași la Cavnic. E drept că neștiind că pînă la urmă vom fi cu toții prinși, reușita acțiunii noastre îi bucurase iar pe noi ne admirau pentru curajul avut.

Ceea ce provocase însă o ridicare a moralului, tocmai în momentul în care asupra lagărului se abătuseră rigorile represaliilor, era faptul că deținuții văzuseră în evadarea, petrecută aproape sub ochii lor, mai mult o înfrîngere a Securității și a „sistemului", decît o simplă tentativă a noastră de a ne salva. „Sistemul" atît de perfect și Securitatea, cu reputația ei de infailibilitate, își pierduseră dintr-o dată faima. Se dovediseră vulnerabile. Și încă în punctul unde le stătea toată tăria și toată mîndria: eficacitatea pazei ridicate în jurul „bandiților" și absoluta lor izolare de restul lumii! Or, nu numai că măsurile de pază se arătaseră defectuoase și rețeaua fusese străpunsă, dar, în urma noastră, mai lăsasem și un gardian legat fedeleș și cu căluș în gură. O adevărată crimă de lezmajestate! Se prăbușise astfel și mitul uniformei M.A.I. intangibile. Tot orgoliul și respectabilitatea uniformei M.A.I., impuse prin teroare și clădite pe bazele unei false invulnerabilități, se dărîmaseră dintr-o dată, arătîndu-i slăbiciunea.

Pe scurt, administrația lagărului, atît de arogantă și sigură pe ea, se acoperise de ridicol iar evadarea noastră căpătase valoare de simbol. Securitatea suferise o înfrîngere și își pierduse fața. Evadarea era privită ca un succes al tuturor deținuților de la Cavnic.

Dacă, în timp, prin represalii continue și teroare, administrația a sfîrșit prin a înăbuși atmosfera entuziastă care se crease, iar deținuții au renunțat la actele de bravadă inutilă, supunîndu-se în aparență disciplinei tot mai severe, flacăra de optimism a continuat să ardă mocnit iar prestigiul atotputerniciei și invulnerabilității Securității a rămas definitiv știrbit.

Povestea evadărilor de la Cavnic și Valea Nistrului s-a răspîndit în toate închisorile, amplificîndu-se și deformîndu-se, intrînd cu vremea în patrimoniul de legende al lumii deținuților. În toate variantele care s-au dezvoltat, evadații apăreau ca niște adevărați eroi, dar ceea ce se sublinia în primul rînd, cînd se vorbea de acțiunea lor, era mereu exprimat la fel: „Și-au bătut joc de Securitate!" De multe ori, în decursul anilor, în timpul transferurilor cu duba de la o închisoare la alta, mi s-a întîmplat să fiu întrebat de cîte un necunoscut, dacă e adevărat că sînt unul din cei care au evadat de la mină. Confirmîndu-i faptul, eram pus mai întîi în situația penibilă de a face față unor priviri pline de admirație, iar, mai apoi, de a-mi dezamăgi interlocutorul, atunci cînd îi corectam varianta evadării pe care o cunoștea el. De obicei, aceste variante erau atît de înfrumusețate și se îndepărtaseră într-atît de adevăr, încît de multe ori, nu mai aveau decît prea puține asemănări cu acțiunea la care participasem.

Oricît de liniștitoare ar fi fost pentru conștiință relatările lui Teofănescu, din care reieșea că cei rămași la Cavnic după evadare nu ne reproșaseră nici un moment suferințele îndurate din cauza noastră, un anumit sentiment de culpabilitate m-a urmărit întotdeauna. Mai cu seamă că, de fiecare dată cînd acest subiect revenea în discuție, gîndul mă ducea la bunii mei prieteni,

Alecu Caranica și Gheorghe Gache, care, în primul moment, acceptaseră cu atîta entuziasm propunerea mea de a participa la evadare, pentru ca a doua zi să se dezică. Fiind legionari, se consultaseră cu ai lor și ajunseseră la concluzia că nu aveau dreptul să se angajeze într-o acțiune personală, care să atragă asupra camarazilor lor represaliile de prevăzut din partea administrației. Renunțaseră deci să încerce să-și capete libertatea, pentru a nu se face vinovați de suferințele ce s-ar abate asupra camarazilor lor. Cu toate astea, cînd după evadare ei înșiși au avut de îndurat consecințele actului nostru, nu ne-au făcut niciodată nici un reproș. Dimpotrivă, au fost cu tot sufletul alături de noi și s-au rugat pentru reușita pînă la capăt a acțiunii pe care o întreprinsesem, considerînd ca un act de elementară solidaritate cu noi să nu se plîngă de asprimea regimului ce li se aplica.

Cerîndu-i mai multe amănunte despre Alecu Caranica, de care eram foarte legat, am simțit o reticență din partea lui Teofănescu. Insistînd, acesta și-a manifestat uimirea pentru interesul pe care i-l purtam, insinuînd că nu l-ar merita și că probabil nu-i cunoșteam antecedentele de student trecut prin „reeducare". Indignat, i-am spus că îl cunosc foarte bine, că sîntem prieteni, că mi-a povestit grozăviile prin care a trecut și că nu i se poate reproșa nimic. Scăpase din „reeducare" nealterat sufletește și era un om integru.

Teofănescu mi-a răspuns printr-un rechizitoriu implacabil la adresa tuturor celor care trecuseră prin „reeducare", considerîndu-i pe toți lipsiți de caracter. După el, toți dăduseră dovadă de o slăbiciune inadmisibilă, dar mai ales cei care fuseseră în Frățiile de Cruce (cazul lui Alecu Caranica), prin comportarea lor își pierduseră definitiv nu numai demnitatea, dar decăzuseră și din calitatea de membri ai tineretului legionar. Pentru el, nici unul nu mai prezenta nici un fel de încredere, deoarece deveniseră colaboratori ai administrației și acum nu erau nimic altceva decît niște agenți ai ofițerului politic, infiltrați printre noi. Erau pervertiți și irecuperabili.

Am sărit ca ars în apărarea lui Alecu Caranica, de a cărui onestitate nu mă îndoiam. Aș fi vrut să-i dovedesc acest lucru, mărturisindu-i că Alecu știuse dinainte de planul nostru de evadare și chiar voise să meargă cu noi și că nu suflase nimănui o vorbă, dar m-am stăpînit fiindcă și eu jurasem să nu divulg niciodată acest secret. Să-l acuze de a fi „turnător" era nu numai o nedreptate flagrantă, dar mi se părea de-a dreptul o afirmație odioasă și iresponsabilă, mai ales din partea unui om ca Teofănescu, pe care îl apreciasem altfel. Nu mă așteptam din partea lui la o intransigență dusă pînă la absurd și mai ales la o judecată atît de sumară. Vehemența cu care își susținea verdictul necruțător era de-a dreptul înfricoșătoare. Cînd îl cunoscusem în Jilava, cu doi ani în urmă, Teofănescu îmi cîștigase simpatia și apoi admirația și respectul, pentru felul în care îmi vorbise despre atașamentul lui la crezul legionar, căruia își dedicase întreaga viață. Mi se arătase atunci profund credincios, neclintit în convingerile lui, drept și nepripit în judecarea altora și mai ales blînd și îngăduitor cînd era vorba să condamne. Nu mai

recunoșteam acel spirit de omenie, de resemnare în suferință și de înțelegere pentru slăbiciunile celorlalți, în asprul, crudul și neiertătorul judecător de acum.

Înainte ca discuția noastră să se învenineze mai mult, Costache Magearu, care asistase la ea, vădit interesat, a intervenit cu mult tact la momentul potrivit, potolind spiritele. Pe un ton ponderat, cu o voce plăcută și pronunțat accent moldovenesc, i s-a adresat lui Teofănescu: „Dragă Costache, cred că n-ai dreptate!" Spre uimirea mea, în loc să aibă efectul gazului turnat peste foc, vorbele lui Magearu au adus acalmie.

Abia mai tîrziu, în cursul anilor de pușcărie, am aflat cît de respectat era Costache Magearu printre legionari și ce ascendent avea asupra camarazilor lui. Datorită ținutei lui exemplare de-a lungul multor ani de închisoare, cu blîndețea, modestia și lipsa lui de ostentație, își cîștigase stima tuturor.

Contrar lui Teofănescu, fără să se erijeze în mentor sentențios, Costache Magearu și-a dezvoltat punctul de vedere, pornind de la cîteva principii simple, pe care și-a sprijinit întreaga argumentație: înțelegere pentru suferința altuia, ajutorarea aproapelui, spiritul de camaraderie, datoria celor mai în vîrstă de a întinde o mînă părintească atît de necesară celor mai tineri atunci cînd îi încearcă deznădejdea. Considera că cine nu trecuse prin încercările cumplite ale „reeducării" nu avea dreptul să judece și să arunce primul piatra. Dimpotrivă, avea datoria să ajute victimele scăpate din acel diabolic experiment. Să-i ajute pe acei tineri să-și regăsească echilibrul sufletesc zdruncinat, să se redreseze fizic și moral. Era convins că puteau fi recuperați, că nu-și pierduseră definitiv însușirile omenești, că trăiau doar o profundă tulburare psihică. Numai arătîndu-li-se dragoste, prietenie, ajutor și încredere, li se putea dovedi că acele valori, în respectul cărora fuseseră crescuți, nu sînt numai vorbe goale și înșelătoare. Numai așa puteau fi ajutați să-și recapete echilibrul și încrederea. Îndoielile strecurate în minte prin spălarea creierului se vor risipi și apele tulburate ale sufletelor lor schingiuite se vor limpezi.

Am încercat să rezum cele spuse. Regret că nu pot reproduce întocmai splendida lecție de bun-simț și înțelegere omenească, ce se desprindea din vorbele spuse domol și fără patimă de Costache Magearu.

Cu toate că nu avusese loc nici o discuție în contradictoriu și nu-i făcuse nici un reproș direct, prin simpla expunere a punctului său de vedere, Magearu își arătase totala dezaprobare pentru poziția adoptată de Teofănescu. Efectul asupra acestuia a fost de-a dreptul surprinzător, Teofănescu dîndu-i dreptate lui Magearu și recunoscînd că fusese o greșeală din partea lui să-i judece așa de aspru și în bloc pe toți cei ce trecuseră prin „reeducare". De fapt, spunea el, nu voise decît să mă prevină pe mine, care eram mai tînăr și mai neexperimentat, să fiu prudent cu studenții ce fuseseră la Pitești și la Gherla și, înainte de a le acorda încrederea, să mă asigur mai întîi că nu sînt dintre

cei rămași în continuare sub influența și în serviciul ofițerului politic. Mi-am dat seama cît de greu îi venea lui Teofănescu să retracteze tot ceea ce spusese și nu înțelegeam de ce o făcea.

Fără să trădeze vreo satisfacție în fața capitulării lui Teofănescu, tot Magearu l-a ajutat să depășească momentul penibil prin care trecea, adresîndu-ni-se amîndurora: „Iertați-mă că v-am întrerupt discuția, dar am intervenit numai ca să evit o neînțelegere. N-aș fi vrut ca dl Ioanid să rămînă cu o impresie greșită despre Alecu Caranica, cu care am înțeles că e prieten. Îl cunosc eu însumi pe Alecu și pot spune că e un băiat bun și cinstit, care a suferit mult și căruia nu i se poate reproșa nimic!" Cu aceste cuvinte, subiectul s-a încheiat și Costache Magearu a schimbat vorba.

Am reținut acest episod, din cauza decepției nemărturisite, pe care mi-a provocat-o Teofănescu, atît prin cele ce susținuse, cît și prin felul în care reacționase la intervenția lui Costache Magearu. Îmi dezvăluise niște trăsături pe care nu i le bănuisem la Jilava, cînd îl cunoscusem. Țineam la portretul pe care mi-l făcusem cu acea ocazie despre el și n-am vrut să-i aduc nici o modificare, străduindu-mă să-mi păstrez nealterate admirația și respectul ce mi le inspirase atunci. Au trecut apoi anii și uitarea, ajutată de dorința de a nu-mi strica imaginea ce mi-o făcusem despre Teofănescu, s-a așternut peste discuția noastră din dubă. Reușisem să resping deziluzia care mă încercase, dar timpul n-a spulberat niciodată complet o urmă de îndoială ce mi se strecurase în suflet. Cu toate astea, chiar așa puțin umbrită de discuția noastră din dubă, probabil că, pînă la urmă, figura lui Teofănescu mi-ar fi rămas totuși întipărită în minte, așa cum mi se înfățișase prima oară la Jilava, dacă, mulți ani mai tîrziu, nu ne-am fi întîlnit din nou. Cu acea ocazie, aveam să adaug niște trăsături mai precise portretului lui Costache Teofănescu.

Deocamdată, datorită lui Magearu, unicul incident fusese înlăturat iar restul călătoriei noastre a decurs într-o atmosferă destinsă și amicală. Tovarășii mei de drum, fiind vechi pușcăriași, aveau multe de povestit, așa că timpul ne-a trecut ușor, uitînd aproape că aveam lanțuri la picioare și că hrana rece era departe de a ne astîmpăra foamea. Renunțasem să ne mai întrebăm unde sîntem duși și nu ne mai gîndeam la ce ne va aduce ziua de mîine. Contactul cu realitatea l-am reluat în stația Basarab, înainte de Gara de Nord, cînd vagonul nostru a fost decuplat și gardianul ne-a strigat prin vizetă să ne pregătim de coborîre.

Transbordarea din vagonul-dubă în duba-automobil s-a făcut după tipicul obișnuit, printre două rînduri de securiști, cu pistoalele automate îndreptate spre noi, strigîndu-ne să ne grăbim, să ținem capul în pămînt și să nu vorbim. Ne-am urcat în duba-automobil, trasă lîngă linii. Ușile s-au închis și duba a pornit.

Cu aproape trei ani în urmă, venind de la Pitești, făcusem același drum, striviți ca sardelele și sufocîndu-ne de căldură, lipsă de aer și înghesuială. Acum nu eram decît cinci inși. Prin ventilatorul din plafon, care funcționa

cînd duba era în mișcare, pătrundea aerul rece de afară. Tot drumul am tremurat de frig. Cînd duba a părăsit străzile pavate ale orașului, rulînd cu viteză tot mai mare pe o șosea desfundată și plină de gropi, mi-am amintit cu regret de prima călătorie, făcută pe același drum. La fiecare hîrtoapă, eram aruncați dintr-o parte într-alta a încăperii. Neavînd nici un punct de sprijin și nici de ce ne agăța, ne pierdeam echilibrul iar mișcările de redresare, pe care le făceam pentru a nu cădea, erau împiedicate de lanțurile care ne răneau picioarele. Nici așezați pe jos nu reușeam să ne menținem pe loc. La fiecare hop sau curbă a șoselei, ca și la fiecare frînă sau înclinare a vehiculului, alunecam pe planșeul de tablă lucioasă, izbindu-ne de pereții metalici ai dubei. La prima călătorie, în 1952, nu pățisem așa ceva, cei cîțiva zeci de deținuți înghesuiți atunci în dubă făcînd o masă compactă, fenomenul nu putuse avea loc din lipsă de spațiu liber. Cu toate că ni s-a părut interminabil, cred că drumul n-a durat nici o oră. Chinurile noastre echilibristice s-au sfîrșit după o ultimă cotitură, cu o alunecare, din care ne-am oprit claie peste grămadă, în peretele dinspre partea din față a dubei. Duba cotise brusc la dreapta, coborîse o pantă scurtă dar destul de înclinată și se oprise în fața porții Fortului Nr.13–Jilava.

Încă de cînd plecasem din stația Basarab, pentru noi această destinație nu mai era o surpriză. Știam că vom fi duși la Jilava. Tovarășii noștri de călătorie, care de-a lungul anilor de închisoare făcuseră de mai multe ori acest drum, îl recunoscuseră încă de la primele sute de metri parcurși. Teofănescu și Magearu ne enumeraseră chiar străzile, în timp ce duba avansa pe traseu.

După o destul de lungă așteptare, ușa dubei s-a deschis, și ni s-a spus să coborîm. În loc să fim însă duși spre poarta de intrare în fort, făcîndu-ni-se semn din țevile armelor îndreptate spre noi, am fost conduși pe partea stîngă a drumului, spre o clădire mică și foarte joasă, care în 1952, cînd trecusem prima dată prin Jilava, încă nu fusese construită. Am fost introduși pe unica ușă a căsuței. O singură mică deschizătură, prevăzută cu gratii, dar fără geamuri, care ținea loc de fereastră, lăsa să intre prea puțină lumină ca să putem vedea din primul moment interiorul. Înainte ca ochii să ni se adapteze la întuneric, am simțit frigul și mirosul de fecale din încăpere. Treptat, ochii ni s-au obișnuit: ne aflam pe un fel de coridor foarte îngust și numai de cîțiva metri lungime, din care, pe una din laturile lui se făceau mai multe celule extrem de mici. Uși nu aveau. La capătul coridorașului, două tinete fără capace, care nu mai fuseseră de multă vreme golite. Erau pline ochi, iar cei care trecuseră înaintea noastră pe aici, nemaiputîndu-le utiliza, își făcuseră mai întîi nevoile în imediata lor apropiere, iar apoi, treptat, tot mai departe. De aci, sursa mirosului pestilențial, care ne izbise la intrare.

Am bătut de mai multe ori în ușă, cerînd fie să ni se dea voie să deșertăm tinetele, fie să ni se dea una goală. Ne-am ales numai cu răspunsurile bine cunoscute: „Lasă gura!“ sau „Nu mai bate!“ Am renunțat deci, ajungînd la concluzia la care ajunseseră și cei ce trecuseră înaintea noastră prin

această încăpere și am făcut și noi ca ei. Am mai stat o bună bucată de vreme în mizeria din acea „cameră de tranzit", pînă ce am fost introduși pe poarta fortului.

Dincolo de poartă, am fost dezbrăcați și percheziționați iar apoi, conduși de ofițerul de serviciu, am pătruns pînă în miezul fortului, în secția cunoscută sub denumirea de „Reduit". Reduitul avea douăsprezece camere. Primele patru aveau o singură ușă de acces dinspre coridor și comunicau între ele, motiv pentru care li se spunea: „camera unu-patru". La fel și ultimele patru, care se chemau: „camera nouă-doisprezece". Celelalte erau camere separate, numerotate cu 5, 6, 7 și 8. Am fost băgați în camera 8.

În afară de cotețele de la poarta fortului, din care tocmai fuseserăm scoși, Jilava mai suferise și alte amenajări și operații de înfrumusețare. Se făcuseră reparații pe coridoare, acolo unde tencuiala căzuse de igrasie. Pînă și modelul decorativ tradițional al Jilavei, celebrele lalele roșii fuseseră din nou pictate, formînd brîul de separație între partea de sus a peretelui, proaspăt văruit, și partea de jos, vopsită în negru, cu culoare de ulei. Cea mai importantă măsură de modernizare consta însă în desființarea priciurilor. Fuseseră înlocuite cu paturi de fier de tip cazon. Jilava era acum mobilată ca toate închisorile din țară și își pierduse o parte din aspectul ei de pușcărie primitivă, fără să reușească însă să devină prin asta un penitenciar modern. Fără vechile ei priciuri, cu lemnul scrijelat de tot felul de răbojuri, nume și inscripții, descifrate și completate de fiecare nou-venit cu propriile-i date, Jilava mi se părea mutilată.

La prima mea trecere prin Jilava, fusesem impresionat de zidurile ei groase și umede, de bolțile și galeriile subterane cu miros de pivniță, de un fel de farmec de temniță de castel medieval. Acum, din cauza zidurilor reparate, a pereților cîrpiți și proaspăt văruiți și mai ales a dispariției priciurilor, nu-i mai regăseam atmosfera de altădată și parcă o regretam. Nu era nimic morbid în acest simțămînt de părere de rău!

Jilava fusese singura închisoare în care, o dată împins într-una din celulele ei și ușa ferecată în urma mea, avusesem senzația de a fi scăpat de orice supraveghere. Ochiul și urechea temnicerului nu te mai puteau urmări în adîncimea hrubelor, în semiobscuritatea cotloanelor ascunse vederii de schelăria priciurilor, în spatele cărora unghiurile moarte îți ofereau un adăpost și o siguranță, pe care în alte închisori nu le găseai. Senzația de a fi permanent supravegheat, a acelui ochi care nu-ți lăsa o clipă de răgaz, violîndu-ți intimitatea cea mai strictă, tot timpul și în orice ungher te-ai fi aflat, te făcea să trăiești sub obsesia vizetei. Nimic anormal deci, că tînjeam după vechea Jilavă, cu toate neajunsurile ei, dar cu marele avantaj de a nu fi trăit sub această tensiune.

Totuși, dracul nu s-a arătat a fi chiar așa de negru cum mi l-am închipuit la început. Camerele erau mult prea mari, lumina prea slabă și înghesuiala prea mare, pentru ca supravegherea prin vizetă să fie eficace.

De cum am intrat în celulă, am devenit centrul interesului general. În jurul fiecăruia din noi s-a făcut cerc. Unii din noi și-au găsit prieteni și cunoștințe. Din cei aproximativ șaizeci de inși din cameră, eu n-am întîlnit nici un cunoscut. A urmat obișnuitul schimb de informații cu cei care ne înconjuraseră, pentru care eram purtătorii ultimelor vești din Aiud.

Fiind punctul obligatoriu de trecere al oricărui deținut aflat în transfer, fie că era în drum de la o pușcărie la alta, fie că era dus la o nouă anchetă la Securitate sau trimis înapoi la penitenciarul de la care plecase, Jilava era cea mai bine informată închisoare din țară. Obișnuiam să spunem că toate drumurile duc la Jilava! Aici se centralizau toate veștile din lumea închisorilor, un adevărat furnicar aflat în perpetuă mișcare.

Cei trei tovarăși ai noștri de drum n-au făcut decît să completeze, cu vești proaspete din celular și fabrică, ultimele informații primite din Aiud de la cei sosiți în Jilava cu duba precedentă.

Relatările lui Titi și ale mele au stîrnit un interes deosebit. Veneam din Zarcă, de unde rareori transpirau vești. Zidurile erau mute. Zarca nu era afectată de acest du-te-vino permanent, caracteristic celorlalte închisori. Prin noi, în acel moment, s-a deschis o supapă și o parte din secretele ei, păzite cu atîta grijă, au ieșit la iveală și s-au răspîndit, purtate din gură în gură, în toate închisorile.

Cei din Jilava au aflat astfel de la noi numărul aproximativ al deținuților din Zarcă, și o bună parte din numele lor. Le-am vorbit de lotul Pătrășcanu, de supraviețuitorii din guvernul Antonescu, de Nicu Gane, de Radu Gyr, de amiralul Măcelaru, de Greceanu etc. Am pomenit cu această ocazie și de Fleischer, care îmi dăduse zilnic bucata lui de pîine cît timp fusesem pedepsit fără mîncare în celula de la etajul Zărcii.

Pentru prima oară, după aproape doi ani, de cînd trăiam sub regimuri speciale de izolare, în ancheta Securității, la Oradea și în Zarcă, aflam acum, de la cei din Jilava, o mulțime de lucruri noi, care se petrecuseră în răstimpul cît lipsisem din circuitul obișnuit al închisorilor. Eram mai lacomi de informații ca niciodată și nu pridideam cu întrebările despre nenumărații prieteni lăsați la mină, despre regimul din Jilava și din alte închisori, despre situația politică externă etc., etc.

Așa am aflat, printre altele, că vestitul comandant al Jilavei, Maromet, după ce ani de zile depusese în această slujbă un zel și o cruzime neînchipuită în chinuirea deținuților, își primise răsplata de la stăpînii lui. Nu-și pierduse numai slujba, dar se pare că executa acum o condamnare de drept comun, pentru furt și afaceri cu obiectele de valoare ale deținuților (ceasuri, inele etc.) depuse la grefa închisorii.

Noul comandant al închisorii era maiorul Gheorghiu. Din ziua apariției lui, regimul se schimbase brusc în bine. Mîncarea se îmbunătățise substanțial, se luaseră anumite măsuri de igienă, deținuții erau scoși săptămînal la dușuri și zilnic la plimbare. Și îngrijirea medicală se făcea simțită. Noul comandant inspecta zilnic toate cotloanele fortului și își făcea apariția prin celule, informîndu-se de necesitățile deținuților. Obișnuia să le asculte cu răbdare doleanțele, arătîndu-se binevoitor față de plîngerile lor și satisfăcîndu-le cererile (în limitele permise de regulament, spunea el). Încă din primul moment, a făcut deținuților o bună impresie și și-a creat reputația de a fi omenos fiindcă se arătase binevoitor și le vorbea cu blîndețe și politicos. Toți se mirau, cum de un asemenea om putuse ajunge în cadrele M.A.I. Și mai cu seamă comandant de închisoare. N-a durat însă mai mult de cîteva zile și misterul a fost elucidat și, o dată cu aceasta, a căzut și masca de cumsecădenie a comandantului. Cîțiva din deținuții mai vechi, care trecuseră prin Gherla anilor reeducării, aflîndu-se în trecere prin Jilava, îl recunoscuseră.

Noul comandant al Jilavei nu era altul decît fostul comandant de la Gherla din acele timpuri. Toți cei care fuseseră închiși la Gherla îl cunoșteau, fiindcă una din plăcerile lui Gheorghiu era să primească personal loturile de deținuți care soseau în închisoarea lui. Era bine cunoscut pentru discursul de primire pe care ținea să-l rostească în fața nou-veniților. Asista la descărcarea din dubă, la încolonarea lor în curtea închisorii și la apelul nominal, înconjurat de gardieni înarmați cu ciomege și își începea tirada, invariabil, cu aceleași cuvinte: „Știți bă, bandiților, unde sînteți aici?"

Desigur, nu era decît o întrebare retorică, la care nu aștepta vreun răspuns, și continua: „Aici sînteți la Universitatea Gherla!"

La ce se referea comandantul aflau nenorociții în zilele următoare, cînd intrau în procesul de „reeducare", iar ce fel de bestie sadică putea fi Gheorghiu aflau mai tîrziu, în cursul detenției, cînd aveau ocazia să încapă pe mîinile lui. Același om se prezenta acum sub o nouă înfățișare la Jilava.

A mai trecut un timp și, datorită deținuților în tranzit prin Jilava, provenind din diferitele închisori din țară, s-a aflat că, departe de a fi o excepție, cazul maiorului Gheorghiu constituia, de fapt, numai aspectul din Jilava al unui întreg plan de bătaie, aplicat de Ministerul de Interne la toate penitenciarele din țară. O dată cu hotărîrea de a îmblînzi tratamentul din închisori și de a da o aparență de legalitate regimului impus deținuților politici, se procedase la o rotație a comandanților de penitenciare. Toți comandanții de închisori primiseră dispoziții să-și schimbe comportarea în conformitate cu această nouă linie. Așa se făcea că bruta de Gheorghiu de la Gherla se prezentase la Jilava cu privirea blîndă și zîmbetul pe buze. Și la fel ca el, și ceilalți, în închisorile unde fuseseră mutați. Bineînțeles că după o vreme dispozițiile s-au schimbat iar, zîmbetele au dispărut și s-a revenit la „normal". Deocamdată însă, sub această primă parte a domniei lui Gheorghiu,

aveam să profităm și noi de pe urma îmbunătățirilor aduse în viața de toate zilele a deținuților din Jilava. Era vorba mai ales de o hrană ceva mai consistentă, de respectarea zilnică a timpului de plimbare și de o vizibilă reținere a gardienilor de a mai abuza de puterile discreționare ce le avuseseră pînă aci. Făceau eforturi vădite să respecte noile dispoziții: să nu bată, să nu înjure, să ni se adreseze în mod civilizat.

Continuîndu-mi turneul de informare printre paturile celulei, am cunoscut o serie de inși, pe care ulterior nu i-am mai întîlnit niciodată.

Îmi aduc astfel aminte de Ovid Vlădescu. Un bărbat încă tînăr și arătînd foarte bine. Rețindoar că ocupase o funcție în guvernul Antonescu și că era arestat de relativ scurtă vreme, cu toate că fusese condamnat în lipsă și căutat. Stătuse ascuns ani de zile, într-un spațiu amenajat în spatele unui perete dublu, dacă nu mă înșel, în propria-i casă.

L-am descoperit în celulă și pe Aristide Blank. Era în vîrstă, dar se ținea foarte bine. Mi-am amintit de pozele văzute în ziarele din vremea copilăriei mele. Era neschimbat ca înfățișare și purta aceiași ochelari cu ramă groasă, neagră. Era îmbrăcat cu un costum gri, milles points la două rînduri, din stofă englezească de pe vremuri, în stare încă destul de bună. Nici el nu era de multă vreme închis. Mi-a povestit de tata, pe care îl cunoscuse. Știa că și eu îl cunoscusem pe fiul său, cînd eram elev în primele clase de liceu. Îl chema Milenco iar noi, copiii, îi spuneam în derîdere Șmilenco. Bătrînul Blank s-a înduioșat vorbindu-mi de fiul lui, pe care nu mai trăgea nădejde să-l revadă. Era mîndru de el, dar și decepționat în același timp de calea pe care apucase în viață. Mi-a povestit că îl trimisese la studii în străinătate, unde-l surprinsese războiul. Milenco devenise cetățean american, se înscrisese voluntar în armată, participase ca ofițer în trupele generalului Patton la campania din Europa, fiind decorat pentru fapte de arme. Din ultimele vești pe care le avea de la el, înainte de arestare, aflase că Milenco își descoperise o înclinație spre literatură și publicase chiar o primă carte, care avusese succes. Bătrînul Blank era amărît că fiul lui nu rămăsese în „tradiția familiei", că nu voise să-și facă o „carieră ca om de bancă". Mai ales, nu-și putea explica „spiritul militarist" care-l anima pe Milenco. „Mă simt ca o găină care a clocit un ou de rață!" îmi spunea el.

Tot aici, l-am mai cunoscut pe doctorul Topa, renumitul chirurg care continuase să-și practice meseria ca medic deținut, la spitalul penitenciarului din Aiud, operînd în condițiile cele mai precare și salvînd zeci de vieți. Își făcuse un bun renume în lumea închisorilor, pentru abnegația cu care își îngrijea camarazii, cîștigîndu-și stima tuturor. Pe lîngă vîrsta lui destul de înaintată, era marcat și de uzura anilor de închisoare.

Mi-a spus că suferea teribil de foame. M-a impresionat felul lui firesc de a vorbi și atitudinea lui modestă, dar demnă.

Vecin cu el de pat era un personaj foarte straniu ca înfățișare, care-mi atrăsese atenția încă de cînd intrasem în celulă. Mi-aducea aminte de tablourile care-i reprezentau pe soldații lui Napoleon în timpul retragerii din Rusia. Purta pe cap un passe-montagne, prin a cărui deschizătură nu i se vedea decît ovalul feței. Pielea zbîrcită, gălbejită și pergamentoasă a obrajilor părea de mumie. Îmbrăcămintea lui bătea toate recordurile pe care le întîlnisem pînă aici în pușcărie. Originea pieselor vestimentare era greu de identificat: un mozaic de petice de diferite dimensiuni și culori, provenind din efecte penale și civile, cusute între ele sau legate cu sfori, acolo unde se petreceau. Ar fi fost un costum de clovn, dacă n-ar fi intervenit un factor omogenizant al acestui neînchipuit amalgam de petice felurite: murdăria! Hainele erau așa de soioase, încît toate acele petice, cîndva multicolore, erau uniformizate într-o culoare greu de definit. Ca o completare la prezentarea personajului, o ultimă originalitate: purta mănuși! Dar, ce fel de mănuși! Împletite din lînă, porneau de la cot, fiind trase peste mîneca hainei și se opreau pe la jumătatea degetelor, lăsînd ultimele două falange libere. Chiar și pentru ochii unui pușcăriaș, a cărui noțiune despre igienă suferise ajustările cerute de condițiile de viață ce i se ofereau, personajul reușea să fie respingător de murdar. Am aflat mai tîrziu de la alți deținuți că în zilele de baie omul recurgea la tot felul de subterfugii, pretextînd fie o criză de sciatică, fie simulînd o răceală cu febră, numai ca să nu se spele. Nimeni din celulă nu-și aducea aminte să-l fi văzut vreodată făcînd duș. Nu se putea spune că în celulă era cald, totuși temperatura nu justifica aspectul de membru al vreunei expediții polare, sub care se prezenta omul, încotoșmănat cum era el în zdrențele lui, nelăsînd să i se vadă decît fața și vîrful degetelor. Cît privește rostul mănușilor speciale pe care le purta, l-am descoperit la ora prînzului. Cu vîrful degetelor care-i ieșeau din mănuși s-a apucat să-și fărîmițeze sfertul de pîine pe o cîrpă întinsă cu grijă pe pat. Cred că operația a durat mai bine de o oră iar la capătul ei pîinea redevenise aproape făină.

Dr. Topa ne-a prezentat unul altuia. Era generalul Costică Niculescu, fost șef al Casei Militare la Palatul regal. Am încercat să stau de vorbă cu el, dar n-am reușit să înjgheb o conversație. Omul părea obsedat numai de problema supraviețuirii, preocupările lui limitîndu-se la cele mai simple expresii ale existenței: îmbrăcămintea care să-l apere de frig, mîncarea ca să nu flămînzească și... inevitabilele ei urmări fiziologice! Nu mi-am putut da seama dacă starea lui de abrutizare era rezultatul senilității sau efectul detenției. Poate amîndouă!

Îți mai atrăgea privirile și o altă persoană, distingîndu-se de cei din jur prin ținuta marțială cu care se plimba prin cameră. Numele acestui bătrîn impozant era Flondor.

Ultimul nume de care îmi mai amintesc, din scurta mea ședere în acea celulă, este al lui Tăzlăuanu. Un tînăr blond, slab și înalt, cu care schimbînd cîteva cuvinte, am descoperit că avem cunoștințe comune. Fusese condamnat

pentru tentativă de trecere frauduloasă a frontierei, cu un avion care făcea cursa București–Iași. Se pare că însuși pilotul, inițiatorul complotului de fugă, fusese agentul provocator al Securității.

Știusem de această tentativă de fugă. Eram încă liber cînd avusese loc și cazul fusese discutat în cercul nostru de cunoștințe, deoarece printre cei arestați se afla și Toto Mitache, vărul unui foarte bun prieten al meu. După cîteva săptămîni de anchetă, Toto fusese eliberat. Ne-a povestit că scăpase nemaltratat din anchetă și că nu i se putuse dovedi intenția de participare la fugă, fiindcă avusese un alibi pentru a-și justifica drumul la Iași. Tînărul Tăzlăuanu mi-a povestit că toți ceilalți arestați fuseseră bătuți la ancheta de atunci și pretindea că Toto Mitache acceptase să colaboreze cu anchetatorul, plătindu-și, cu această atitudine prețul libertății.

Cît eram încă liber, auzisem spunîndu-se despre Toto că ar fi turnător. În acele vremuri de teroare însă, cînd Securitatea reușise să strecoare suspiciunea în mintea oamenilor, astfel de reputații se stabileau cu multă ușurință. Necunoscîndu-l bine pe Tăzlăuanu, n-am luat de bună afirmația lui. Totuși, umbra bănuielii stîrnite de spusele lui n-am mai putut-o îndepărta niciodată. Ani de zile mai tîrziu, cînd am ieșit din închisoare și l-am revăzut pe Toto Mitache, fără să evit acest contact, în discuțiile cu el, am fost totdeauna prudent.

Cînd oboseala drumului cu duba m-a răzbit și mă retrăsesem în patul meu, am fost acostat de trei deținuți. Îi observasem de mai multă vreme că nu mă slăbeau din ochi și mi-am dat seama că pîndiseră momentul cînd voi fi singur. S-au apropiat de mine cu sfială și m-au întrebat dacă sînt dispus să le dau niște relații referitoare la perioada pe care o petrecusem în Zarcă. Intrigat de aerul lor conspirativ, i-am poftit să stea pe pat. Fiind ultimul venit, după regula pușcăriașilor, ocupasem patul de lîngă tinetă, singurul rămas liber.

Unul din ei a început prin a-mi spune că auziseră cu toții o parte din cele ce povestisem în celulă și că eram în măsură să le dau o informație extrem de prețioasă. Vorbind despre deținuții din Zarcă, pomenisem numele de Fleischer. Voiau să știe dacă acel Fleischer era una și aceeași persoană cu cea care îi interesa pe ei în cel mai înalt grad. Mi-au explicat că erau arestați ca sioniști și că Fleischer era un șef important al organizației lor, dispărut fără urmă de luni de zile.

Le-am povestit în amănunt episodul de la etajul Zărcii, unde fusesem pedepsit, cum intrasem în legătură cu vecinul meu de celulă, care se prezentase pe numele de Fleischer și cum acesta mă ajutase să nu flămînzesc, dîndu-mi zilnic bucata lui de pîine. Le-am spus de rugămintea lui de a răspîndi, dacă voi avea ocazia, știrea că se află în Zarcă. Din toate aceste detalii și din descrierea lui Fleischer, așa cum îl văzusem prin gaura oblonului plimbîndu-se în curtea Zărcii, cei trei s-au convins că era vorba de camaradul lor. „Vă sîntem foarte recunoscători. Nu știți ce mare serviciu ne-ați

făcut!“ au fost cuvintele cu care s-au despărțit de mine, strîngîndu-mi mîna cu efuziune. În ce măsură le-au servit lor sau lui Fleischer informațiile mele n-am aflat niciodată, după cum nici de soarta celui ce-mi dăduse rația lui de pîine în Zarcă, n-am mai auzit nimic.

În dimineața următoare, m-a trezit toaca deșteptării. Jilava nu renunțase la vechiul ei sistem de a semnala deșteptarea și stingerea. Gardianul bătea cu un drug de fier într-o bucată de șină de cale ferată, atîrnată de un stîlp în curte. Încă de la primele lovituri, vecinul meu de pat mi-a spus să fiu atent la toacă. Mi-a spus că merită. Mi-am dat seama numai că cel care bătea în șină întrebuința două bucăți de fier în loc de una. În rest, n-am remarcat nici o deosebire față de toaca pe care o auzisem seara la stingere. Aceleași douăzeci–treizeci de lovituri au făcut să răsune fierul la intervale regulate, apoi, ca de obicei, înainte de a înceta, s-au rărit. La ultimul sunet, m-am întors mirat spre vecinul meu de pat, neînțelegînd de ce îmi recomandase să iau seama la toacă.

Dar tocmai în acea clipă a mai căzut o lovitură, iar după o nouă pauză, alta, și apoi încă una, și încă una, și tot mai des, pînă ce în toată Jilava a început iar să răsune toaca. De data asta însă, nu mai erau bătăile obișnuite, reglementare. Era o adevărată dezlănțuire de bătăi, cînd mai puternice, cînd mai slabe, cu schimbări de tonalitate, după cum era lovită șina, mai la mijloc sau mai spre capete, cadența modificîndu-se și ea, devenind tot mai vioaie, pînă ce atingea apogeul într-un ritm de-a dreptul turbat. Apoi se domolea treptat și, cînd credeai că avea să înceteze, se aprindea din nou.

Fără să-mi dau seama, fermecat, ascultam cu sufletul la gură și cînd sunetul de toacă s-a stins brusc, mi-a părut rău. Toți deținuții din Jilava din acea vreme îl cunoșteau pe gardianul care cu atîta măiestrie bătea toaca. Era țigan. I se spunea „Țambalagiul“, ceea ce probabil și era. De cîte ori era de serviciu, își făcea damblaua, adăugînd acest supliment artistic la bătăile reglementare ale stingerii sau deșteptării. Se simțea cît era de bucuros să-și satisfacă patima lui de țigan lăutar. De altfel, în tot timpul schimbului lui, se plimba fluierînd prin galeriile sumbre ale fortului.

În afară de deșteptarea neobișnuită, în sunetele toacei bătute de țigan, dimineața nu părea să ne mai ofere alte evenimente deosebite.

Primele etape al programului s-au desfășurat după tipicul tuturor pușcăriilor. Mai întîi „deschiderea“ și „numărul“ cu veșnica dificultate din partea gardienilor de a stabili de la prima numărătoare efectivul exact al deținuților din cameră. Apoi s-a împărțit terciul, timp în care Titi și cu mine am profitat de ocazie ca să-i raportăm gardianului că sosisem cu o zi înainte cu duba și că nu ni se tăiaseră încă lanțurile de la picioare. Răspunsul a fost: „Așteptați!“ Știind dinainte răspunsul, eram pregătiți să mai așteptăm vreun

ceas și să batem la ușă pentru a ne repeta cererea, o dată sau de mai multe ori, pînă la rezolvare.

Pînă aici, dimineața se arătase cît se poate de banală, așa că ne-am reluat conversațiile cu cei din celulă. Deodată însă ușa s-a deschis din nou și plutonierul care purta pe brat banderola de ofițer de serviciu din ziua aceea a intrat în cameră. Era o bine cunoscută figură a Jilavei: plutonierul Iamandi!

Datorită răutății și brutalității lui, își făcuse de-a lungul anilor o tristă reputație printre deținuți. Se remarcase mai ales în epoca de glorie de sub comanda lui Maromet. Se spunea că era unul dintre cei însărcinați cu împușcarea deținuților condamnați la moarte și executați în incinta fortului. Iamandi era țigan, înfățișarea lui nelăsînd nici un dubiu asupra originii. După ce a făcut cîțiva pași în celulă, s-a oprit într-o poziție marțială, rotindu-și o privire arogantă peste lumea din cameră. Aștepta să se ia act de prezența lui și să i se facă primirea cu care era obișnuit de pe vremea cînd toată lumea îi știa de frică și se grăbea să sară din paturi la intrarea lui. Conversațiile și orice alte activități încetau, fiecare sperînd să treacă neobservat, să nu-i ofere vreun pretext să se lege de el și astfel să-i cadă victimă, Iamandi fiind cunoscut pentru sălbăticia cu care bătea deținuții, fără nici un motiv.

Cu toate că trecuse o bună bucată de vreme de cînd regimul din închisori se mai îmblînzise, administrația făcînd mult caz de faptul că suprimase abuzurile, Iamandi tot mai spera să inspire aceeași teamă, la simpla lui apariție. Lumea închisorilor reacționa însă cu sensibilitatea unui seismograf la cele mai mici adieri, care veneau să modifice atitudinea administrației față de deținuți, adaptîndu-se imediat noilor condiții și căutîndu-și un echilibru pentru a supraviețui. Or, ultimele măsuri luate de M.A.I. în privința tratamentului din închisori erau de proporțiile unui adevărat cutremur.

Administrația, acceptînd să se supună și ea unui regulament, interzicînd abuzurile personale ale gardienilor și renunțînd la prerogativele de a aplica legea bunului plac, abandonase niște poziții care fuseseră ocupate acum de deținuți. Teroarea încetase (sau mai bine zis fusese suspendată temporar) și un regim de aparentă legalitate îi luase locul. Deținuții prinseseră curaj. Orice tentativă de abuz din partea unui gardian, insultă sau lovitură, era raportată la prima ocazie superiorilor lui, ceea ce, chiar dacă nu ducea la pedepsirea respectivului gardian, cel puțin nu mai declanșa represaliile asupra celui care îndrăznise să se plîngă și ajuta la menținerea acestui straniu și neașteptat spirit de legalitate autoconsimțită din partea administrației.

În această atmosferă, intrarea lui Iamandi în celulă n-a mai produs nici un efect. Nimeni nu l-a băgat în seamă, fiecare văzîndu-și de treabă, fie rămînînd mai departe pe pat, fie plimbîndu-se și stînd de vorbă. Ceea ce nu însemna că nu-l observam și că ne scăpase efortul pe care-l făcea ca să-și stăpînească furia.

Dregîndu-și glasul, a reușit să strige cu o voce neutră: „Faceți liniște!“ Iamandi ținea în mînă două dosare. Cînd s-a făcut liniște, a citit numele scrise pe ele: Coșereanu Constantin și Ioanid Ioan!

Am răspuns fiecare din locul în care ne aflam. Iamandi ne-a măsurat din cap pînă în picioare cu o privire dușmănoasă, în care se concentrase toată ura pentru umilința suferită de a nu i se fi acordat atenția cuvenită la intrarea în cameră. Ne așteptam să ne scoată pe coridor ca să ni se taie lanțurile și ne pregăteam să ne îndreptăm spre ușă, cînd Iamandi a strigat din nou: „Luați-vă bagajul și ieșiți afară!“

Ipoteza noastră cădea. Era vorba de mutare din cameră. În timp ce ne adunam în traistă cele cîteva zdrențe ce constituiau toată zestrea noastră vestimentară, un deținut, făcîndu-se că ne ajută, s-a apropiat de noi. Ne-a șoptit că atunci cînd Iamandi ne citise numele, se afla tocmai într-unul din paturile suprapuse din spatele lui și putuse observa, peste umărul lui, o însemnare cu creionul roșu pe coperta dosarelor noastre. Descifrase numai cuvîntul „Atențiune“, subliniat. Celelalte două rînduri scrise sub linie nu le putuse citi. Ne-am gîndit imediat că trebuie să fie vorba de o mențiune în legătură cu evadarea noastră. Ceea ce a urmat ni s-a părut a fi o confirmare a acestei presupuneri. După ce ne-am luat rămas-bun de la cei din cameră, întîrziind intenționat cu strîngerea mîinilor și efuziunile pentru a-l contraria pe Iamandi, care ne aștepta nerăbdător în ușă, am ieșit pe coridor. Furios, dar stăpînindu-se, ne-a spus să-l urmăm.

Am ieșit din „reduit“, am traversat curtea semicirculară și am pătruns pe poarta de sub bolta prin care se intra în al doilea corp de galerii subterane al fortului. De aici, se despărțeau, la stînga și la dreapta, coridoarele spre secția I și respectiv secția II. Iamandi ne-a oprit însă de îndată ce am trecut de intrare. Chiar sub boltă, pe mîna dreaptă, se aflau două uși destul de apropiate una de alta, ceea ce indica îngustimea celor două încăperi. Deasupra fiecărei uși, cîte o inscripție: „Izolator 1“ și „Izolator 2“. Erau două camere de pedeapsă, de existența cărora auzisem. Cînd, la un semn al lui Iamandi, gardianul de pe secție a deschis prima ușă și ne-a spus să intrăm, celula care ni s-a înfățișat nu avea aspect de cameră de pedeapsă. În loc să fie absolut goală, pentru ca deținutul să nu poată sta decît pe cimentul rece, eventual chiar udat cu apă cum știam că era obiceiul, în fundul celulei înguste, dar destul de adînci, erau montate de-a lungul pereților, în stînga și în dreapta, cîte trei paturi suprapuse. Pe fiecare pat era cîte o saltea și o pătură. Lîngă ușă erau o tinetă și un hîrdău cu apă.

Am încercat să protestăm, cerînd să ni se spună de ce eram pedepsiți să stăm la izolare. „Nu sînteți pedepsiți! E o celulă ca toate celelalte. Aici ați fost repartizați!“ Și Iamandi a închis ușa în urma noastră. „Dacă nu vă place, raportați mai sus!“ a mai zis țiganul de după ușă și s-a îndepărtat.

Asta am și făcut în primele două săptămîni ale șederii noastre în noua celulă. Zi de zi am raportat, am reclamat și am protestat sub toate formele

posibile împotriva regimului discriminatoriu la care eram supuși, cerînd explicații și acuzînd administrația că ne persecută. Cu toate că nu ne puteam plînge de condițiile de cazare, absolut identice cu cele din restul închisorii, continuam să pretindem că sîntem izolați și pedepsiți fără motiv. Ne găsisem astfel o distracție, să supunem zilnic gardienii, ofițerii de serviciu, pe ofițerul politic și chiar pe comandant, la o ploaie de reclamații, care în alte vremuri ar fi fost curmate în modul cel mai brutal, încă de la primele vorbe. Le-am pus la încercare răbdarea, întinzînd coarda la maximum și astfel am avut dovada clară a scrupulozității cu care respectau noua linie de comportare față de deținuți. Au suportat permanentele noastre bătăi în ușă, fără să scape măcar o înjurătură. Gardienii ne ascultau plîngerile cu răbdare, ne vorbeau cît puteau ei mai frumos și ne explicau că ei nu erau decît niște simpli executanți și nu puteau lua nici o hotărîre contrară dispozițiilor primite. Ceream atunci să vorbim cu ofițerul de serviciu. Scena se repeta, ofițerul la rîndul lui sfîrșind prin a-și declina competența.

Și așa, datorită acestor insistențe, s-au perindat pe la celula noastră, treptat și în ordine ierarhică crescîndă, mai toți ofițerii închisorii, pînă la comandant. Absolut toți, chiar și comandantul, maiorul Gheorghiu, au încercat să ne convingă cu vorba bună că nu sîntem pedepsiți, că ne bucurăm de toate drepturile prevăzute de regulament și că nu sîntem sub nici o formă persecutați. Nici unul n-a pomenit niciodată vreo vorbă despre măsuri speciale de supraveghere din cauza pecetei de foști evadați, cu toate că era limpede că acesta era motivul real al mutării noastre.

Pentru a ne potoli și a ne dovedi că nu eram la regim de pedeapsă, ne-au făcut tot felul de concesii. Mai întîi, ne-au tăiat lanțurile. Cînd ne-am plîns că celula e rece și umedă, ne-au dat voie să utilizăm și păturile de pe paturile neocupate. Pretextînd că sănătatea ne-a fost afectată de munca forțată din minele de plumb, am fost duși la vizita medicală și ni s-a dat dreptul să stăm și peste zi în pat. De cîte ori ceream ac și ață pentru a ne mai cîrpi hainele, ni se satisfăcea dorința, lucru puțin obișnuit în închisoare. La plimbarea zilnică, în țarcurile construite în acest scop, în prima curte a Jilavei, eram scoși ultimii, după ce se perindau toate celulele de pe Secția I și II, și eram ținuți întotdeauna mai mult. Și la baie eram lăsați ultimii și ne puteam spăla în voie, consumînd restul de apă rămas în cazan. La fel și la ora mesei, eram serviți tot la urmă. Nu numai că ni se umpleau gamelele, dar ni se dădeau și suplimente. Titi era susținătorul teoriei că suplimentul nu trebuie niciodată refuzat, așa că de multe ori, după ce gardianul închidea ușa, ne goleam gamela în tinetă, fiindcă nu mai puteam mînca. În afară de senzația neplăcută a supravegherii insistente prin vizetă, la care eram supuși, gardienii celor două secții obișnuind să stea mai tot timpul chiar și sub bolta unde era celula noastră, aș putea spune că ajunsesem să ne bucurăm de un regim privilegiat.

La început n-am avut vecini, camera de izolare de alături fiind nelocuită. Într-o zi însă, am auzit o sumedenie de pași oprindu-se în dreptul ei. Gardianul

a descuiat ușa și cei aduși au fost introduși în celulă. Ușa noastră, din scînduri groase dar plină de crăpături, ca și grătarul de deasupra ei (singura cale de aerisire, celula neavînd nici o fereastră) aveau avantajul că lăsau să pătrundă destul de distinct toate zgomotele coridorului. Pe această cale ca și prin contactul stabilit prin peretele despărțitor comun am aflat povestea vecinilor noștri.

Erau șapte tineri. Toți, în momentul arestării, cu patru–cinci ani în urmă, erau studenți în București. Făcuseră parte din Frățiile de Cruce și fuseseră condamnați pentru „organizație subversivă" și „ajutor legionar". Acest din urmă „delict" era urmărit cu deosebită înverșunare, fiind practicat cu eficacitate de Mișcarea legionară în ilegalitate, dar servind în același timp de pretext Securității pentru a aresta și condamna pe oricine avusese cîndva vreo contingență cu legionarii și nu-i oferise pînă aici un alt prilej de a-l închide. Prin sumele strînse din cotizații și donații ca și prin alte servicii, legionarii își sprijineau camarazii ajunși în situații dificile sau veneau în ajutorul familiilor celor arestați. Desigur că funcționarea acestui sistem de ajutor denota existența unei rețele organizate, ceea ce pentru autorități era intolerabil. Am întîlnit însă în închisoare oameni condamnați pentru „ajutor legionar", numai pentru că oferiseră cuiva o țigară sau un pahar cu apă, fără să fi știut că respectivul fusese legionar sau simpatizant, sau nici măcar atît, dar pe care Securitatea îl supraveghea, căutîndu-i un cît de mic motiv pentru a-l condamna. Vinovat în fața tribunalelor militare, se făcea atît donatorul, cît și primitorul. Tinerii noștri vecini declaraseră greva foamei, într-una din celulele de pe Secția I, unde printre alții se aflau închiși mai mulți membri ai lotului Salcia.

Nu mai auzisem pînă aici de lotul Salcia. Primele informații le-am primit de la acești tineri. Era vorba de conducerea coloniei de muncă „Salcia" din Balta Brăilei, un lagăr de muncă pentru condamnații de drept comun. Întreaga administrație, de la comandant și pînă la ultimul gardian, fusese arestată și acuzată de „crime contra umanității" săvîrșite împotriva deținuților. Toți acuzații se aflau încarcerați în cîteva celule din Jilava, în așteptarea procesului, care avea să se judece în București. Era un fapt senzațional ca regimul să-și tragă la răspundere propriile-i unelte, recunoscînd astfel că în închisoare se săvîrșiseră crime împotriva deținuților. E drept că era vorba de deținuți de drept comun, dar eram îndreptățiți să credem că vor urma să fie cercetate și judecate și abuzurile din închisorile cu deținuți politici. Și metamorfoza intervenită în comportarea administrației din Jilava față de noi am pus-o tot în legătură cu declanșarea afacerii „Salcia". Dacă acest din urmă raționament era poate just, speranțele că și crimele făcute împotriva deținuților politici vor fi pedepsite s-au dovedit a fi deșarte. Trăiam numai o fază de acalmie, un moment de respiro, care ne-a prins bine.

Cu trecerea timpului și cu experiența căpătată de-a lungul anilor de pușcărie, aveam să ne dăm seama că intenția de bază a regimului era externina-

rea noastră, țintă de la care nu s-a abătut niciodată. Orice umanizare a condițiilor de viață pe parcursul detenției era o excepție de scurtă durată, o simplă măsură tactică menită să servească, fie un interes politic de moment, fie să inducă în eroare opinia publică de peste hotare.

Întîmplarea a făcut să aflu o mulțime de amănunte despre cele ce s-au petrecut la Salcia de la un martor, citat la procesul lotului, proces început în vara aceea, pe cînd mă aflam încă în Jilava.

Deocamdată, tinerii noștri vecini ne-au vorbit despre convietuirea lor cu membrii lotului în aceeași celulă și despre comportarea acestor oameni, care de pe o zi pe alta, din poziția de stăpîni absoluți cu drept de viață și de moarte asupra supușilor, se treziseră aruncați în închisoare, bucurîndu-se acum de statutul fostelor lor victime. Pentru niște oameni crescuți și instruiți în disprețul demnității și chiar vieții semenilor lor, înzestrați de stăpînire cu puteri depline și convinși de invulnerabilitatea pe care le-o conferea uniforma M.A.I., transformarea bruscă din temniceri în întemnițați i-a lovit ca un trăsnet. Azvîrliți în celulele Jilavei, după ce s-au dezmeticit și li s-a trezit instinctul de conservare, au reacționat cu aceeași lipsă de scrupule pe care o dovediseră și atunci cînd fuseseră atotputernici. S-au comportat ca niște adevărate fiare dezlănțuite, hotărîte să scape din cușcă cu orice preț. Fără cel mai mic respect față de ceilalți deținuți, neținînd seamă de vîrstă sau infirmitate, cu obrăznicie și brutalitate au încercat să introducă în celule legea junglei, însușindu-și tot ce le putea ușura lor viața, de la paturile cele mai bune, pînă la mîncare. Refuzînd să se identifice cu noua lume în mijlocul căreia se găseau, continuau să se considere oamenii regimului, victime temporare ale unei erori, ceea ce i-a făcut pe mai toți să fie delatori.

Se simțeau mai aproape de gardienii de pe coridor, foștii lor tovarăși, decît de camarazii lor de celulă pe care îi considerau în continuare dușmani, așa cum învățaseră. Gardienii erau receptivi la turnătoriile lor, dar îi și țineau la respect cînd încercau să devină prea intimi. Și ei fuseseră învățați că cei de după gratii trebuie tratați ca dușmani! Se pare că una din primele dificultăți pe care le-au avut a fost aceea de a se obișnui să li se adreseze gardienilor cu formula „domnule" și nu „tovarășe!" Cînd, în virtutea obișnuinței, se adresau cu „tovarășe", replica gardianului îi deruta complet: „Ce, bă, tu ești tovarăș cu mine?! Mie să-mi spui domnule!"

Treptat, au realizat că se aflau între două fronturi. Respinși de cei de pe coridor, nu erau acceptați nici de cei din celulă. Izolați de toată lumea, nu mai aveau decît contacte între ei. Pe măsură însă ce se convingeau că arestarea lor nu era o eroare și că urmau să fie judecați și condamnați, comportarea lor se asemăna tot mai mult cu cea a unor fiare închise laolaltă. Au început să se sfîșie între ei, acuzîndu-se reciproc și aruncîndu-și unul altuia vina pentru faptele lor de la Salcia, de care erau chemați acum să răspundă. Se disculpau, învinovățindu-și superiorii, considerîndu-se astfel acoperiți de

obligația ce o avuseseră de a executa ordinele celor mai mari în grad. Aceștia din urmă, la rîndul lor, îi acuzau pe inferiorii lor în grad că își depășiseră atribuțiile din inițiativă proprie și negau că le-ar fi dat vreodată ordine ca să săvîrșească crimele pentru care erau acum chemați în fața tribunalului.

Se pare că regimul comunist nu mai făcea greșeala, pe care o făcuse regimul lui Hitler, de a formula în scris ordinele privitoare la măsurile de exterminare la care erau supuși cei din lagăre, și care ușurase stabilirea responsabilităților la Tribunalul de la Nürnberg.

Toate aceste confruntări cu reproșuri și acuzații reciproce degenerau în scandaluri, cu insulte și înjurături și deseori cu bătăi, care necesitau intervenția gardienilor. În cele din urmă, ceilalți deținuți s-au decis să calce regula pretutindeni respectată în pușcării, de a nu recurge sub nici un motiv la administrație, pentru a aplana eventualele conflicte ce s-ar fi iscat în celulă. În fruntea celor care au bătut la ușă, cerînd scoaterea din celulă a membrilor lotului Salcia, au fost actualii noștri vecini.

Timp de cîteva zile au raportat cazul tuturor ofițerilor de serviciu și în cele din urmă și comandantului, protestînd împotriva faptului că erau obligați să conviețuiască cu criminali de drept comun. Trecînd vremea și neluîndu-se nici o măsură, declaraseră greva foamei, motiv pentru care, conform regulamentului, fuseseră izolați.

În prima săptămînă a izolării lor, au fost vizitați zilnic, uneori chiar de două–trei ori în aceeași zi, de diverși ofițeri din administrația închisorii. Fiecare încerca în felul lui să-i convingă să iasă din grevă. Toate aceste discuții, care se purtau la numai doi metri de celula noastră, le-am putut urmări, ascultînd la ușă. Pozițiile de pe care se trata meritau toată atenția. Ofițerii, cu duhul blîndeții, apelau la înțelegerea greviștilor, cerîndu-le să revină asupra hotărîrii lor. Tinerii noștri vecini, în schimb, își revendicau dreptul de a fi tratați ca deținuți politici și ca atare să nu fie amestecați cu indivizi din „lumea interlopă", cu „delincvenți de drept comun" și cu „criminali". Fără să fie obraznici, se exprimau cu demnitate dar intenționat într-o limbă elevată, căutat mai aleasă și evitînd orice expresii de jargon, pentru a sublinia contrastul cu limbajul interlocutorilor.

Cea mai distractivă convorbire pe care am interceptat-o, a fost cea purtată cu ofițerul politic Bunea. Nu-mi mai amintesc exact ce grad avea. Cred că era căpitan. În drum spre celula vecină, Bunea s-a oprit și a deschis mai întîi ușa noastră, așa că l-am putut vedea. Era un om înalt și voinic, cu fața rotundă și părul negru. N-a aruncat decît o privire în celula noastră și a trecut la vecini. Prima parte a conversației purtate cu ei nu s-a deosebit de cele pe care le mai auzisem. După ce înșirarea mai multor argumente care, după părerea lui, trebuia să-i convingă să renunțe la grevă, n-a avut nici un efect, căpitanul Bunea și-a schimbat tactica și... vocea! Mai blînd și mai prietenos decît fusese pînă aici, li s-a adresat pe un ton părintesc: „Bine, măi băieți, de ce nu vă gîndiți la sănătatea voastră... ?"

N-a apucat să spună mai mult. L-a întrerupt unul din tineri: „Domnule căpitan Gutman, vă rugăm să ne vorbiți reglementar și fără intimități, așa cum vă vorbim și noi. Între dumneavoastră și noi trebuie păstrată distanța. Nu e posibilă nici o apropiere între cei de o parte și de cealaltă a zăbrelelor!"

Tînărul vorbise calm, dar răspicat. A urmat o tăcere. Apoi l-am mai auzit pe căpitan spunînd: „Treaba voastră dacă nu vreți să mîncați!" Ușa vecinilor s-a trîntit și căpitanul a plecat. În celula de alături, se auzea mare veselie.

La prima ocazie propice de a intra cu ei în contact, tinerii ne-au povestit cum s-au distrat pe seama mimicii ofițerului, cînd s-a auzit interpelat pe adevăratul lui nume. Tînărul care vorbise și-i rostise numele de Gutman era din același oraș moldovenesc cu căpitanul, și îl recunoscuse.

După cîteva zile de la această întîmplare, administrația a obținut ieșirea tinerilor din grevă. Le-a promis că vor rămîne pe loc în camera de izolare, dar cu un regim similar tuturor celorlalți deținuți din Jilava. În felul acesta, cererea lor de a nu sta împreună cu cei din lotul Salcia era rezolvată și acțiunea lor de protest nu-și mai avea rostul. După o altă bucată de vreme, tinerii au fost scoși din celulă și am rămas iar fără vecini.

Mai tîrziu am aflat că în acea perioadă, din cauza revoltei pe care au provocat-o împotriva lor, toți cei din lotul Salcia au fost mutați împreună într-o singură cameră. Soluția nu s-a dovedit decît parțial eficace. Dacă în celulele din care fuseseră scoși cei din lotul Salcia s-a restabilit liniștea, în schimb, în camera în care se aflau acum toți concentrați s-a dezlănțuit infernul. Răfuielile între foștii gardieni și ofițeri ai lagărului Salcia au luat asemenea proporții, încît administrația nu mai putea face față pentru a împiedica bătăile care se stîrneau zilnic în celulă. În cele din urmă, pentru a-i despărți, camera a fost desființată, locatarii ei fiind împrăștiați în întreaga închisoare, cîte unul în fiecare celulă. S-a realizat astfel evitarea încăierărilor. În schimb, fiecare celulă s-a ales cu cîte un turnător. Totuși, individual, acești oameni erau mai puțin periculoși, arătîndu-se mai timorați și vrînd-nevrînd au fost nevoiți, fiecare în celula lui, să se supună regulii majorității.

Alte fapte deosebite care să marcheze trecerea timpului nu s-au mai petrecut, cîtă vreme am stat în celula de izolare. Doar din cînd în cînd, mai primeam vizita cîte unui ofițer al penitenciarului, care-și făcea inspecția de rutină, punîndu-ne întrebările stereotipe: „Ați fost scoși la aer?", „Ați fost duși la baie?" sau „Aveți cănițe pentru băut apă?" Întrebări la care nu se putea răspunde decît afirmativ. Dacă se întîmpla să nu fim scoși la plimbare în ziua respectivă, sau dacă din cine știe ce motiv nu funcționase baia în acea săptămînă, întrebările cu privire la plimbare și baie lipseau din ritual, ofițerul în inspecție găsind altele care să primească răspuns afirmativ. Uneori mai apărea și cîte un civil. Nu puteam ști exact ce hram purta, dar după componența suitei care-l întovărășea și după respectul ce i se arăta, ne puteam face o idee despre poziția pe care o ocupa la Ministerul de Interne. Una era,

dacă îl conducea numai ofițerul de serviciu, și alta, dacă venea cu mai mult alai, însoțit de ofițerul politic sau chiar de comandant.

La ușa noastră se opreau în general puțin. De cînd obținuserăm cam tot ce ne dădusem seama că se putea obține de la administrație în acea perioadă de destindere, nu mai ridicam nici un fel de pretenții și nu mai protestam cînd primeam vizite. Treptat, ne cîștigasem și o relativă liniște din partea gardienilor, care nu ne mai supravegheau prin vizetă cu aceeași insistență ca la început. Se obișnuiseră cu noi, și noi cu ei.

„Țambalagiul" care, cu atîta talent, bătea toaca, prinsese chiar o vădită simpatie pentru noi. De cîte ori era de serviciu, mai ales în tura de noapte, cînd știa că nu risca să fie surprins de vreun superior, deschidea ușa celulei și, din prag, stătea de vorbă cu noi. Era o flagrantă încălcare a disciplinei, pentru că după „închidere", nici o ușă nu mai putea fi descuiată decît în prezența ofițerului de serviciu. Țiganului îi plăcea însă să-l asculte pe Titi Coșereanu, care avea un dar înnăscut de propagandist pentru cauza democrației. Aveam obiceiul să glumim și să-l tachinăm pe socoteala pasiunii lui neobosite, cu care își „preda cursurile de democrație" oricărui gardian, ori de cîte ori se ivea ocazia. Îl tratam de demagog, dar nu reușeam să-l descurajăm cu ironiile noastre.

Deși de cele mai multe ori predica în pustiu, uneori mai avea și succes. Un succes limitat, fără efecte vizibile, spectaculoase. Reușea însă să zdruncine cîteodată încrederea celor prea zeloși sau alteori să-i pună pe gînduri pe cei ce considerau serviciul lor de gardian, o slujbă ca oricare alta. O dată lansat în expunerea lui despre drepturile și libertățile omului din țările apusene și mai ales din marea democrație americană, Titi ajungea invariabil la capitolul responsabilității celor care nu le respectau. Și de aici, la concluzia că, mai devreme sau mai tîrziu, cei ce se fac vinovați de încălcarea acestor drepturi vor trebui să răspundă pentru faptele lor.

„Țambalagiul" căuta să-și ascundă interesul cu care-l urmărea pe Titi, nemanifestîndu-și în nici un fel părerea. Voia să se pună astfel la adăpost, lăsînd impresia unei totale lipse de participare. Securitatea ar fi taxat poziția neutră a țiganului drept complicitate, ceea ce nu era chiar așa departe de realitate. Ce-i drept, o complicitate pe care țiganul o manifesta discret dar statornic, ori de cîte ori avea ocazia să ne favorizeze în vreun fel: la împărțirea mesei, la durata plimbării în curte sau la timpul disponibil pentru baie.

În existența noastră, redusă la ultima expresie a necesităților celor mai simple elemente trebuincioase vieții, aer, apă și mîncare, valoarea avantajelor pe care ni le făcea țiganul în tura lui căpăta proporția de ajutor de supraviețuire.

DIN NOU LA PROCES

Într-o seară, după „închidere", am auzit pași de cizme în dreptul celulei. Ușița de sub vizetă s-a deschis și în cadrul ei am recunoscut figura unui plutonier de la grefa închisorii. După întrebările obișnuite de identificare, ne-a anunțat că în ziua următoare vom avea proces. Cîteva minute mai tîrziu, a apărut frizerul închisorii, un deținut de drept comun. Ne-a bărbierit sub supravegherea gardianului. La plecare, acesta din urmă ne-a spus că vom fi treziți înainte de ora „deșteptării" și ne-a anunțat că va trebui să ieșim din celulă „în cămașă și izmene, fiindcă vom primi haine pentru proces". Cîteva ceasuri mai tîrziu ne-a bătut cu pumnul în ușă. Abia am avut timpul să sărim din pat și să ne dăm cu puțină apă pe față, că ne-a și deschis ușa și ne-a spus să ieșim.

Afară era întuneric beznă. Mai erau cîteva ceasuri bune pînă la ziuă. Am fost opriți înainte de a ieși în curte. Ni s-a spus să așteptăm în mijlocul spațiului mai larg, sub bolta dintre cele două secții. Cu toate că eram către sfîrșitul lunii iunie, noaptea era răcoroasă. I se mai adăuga și curentul rece, cu miros de pivniță care venea din galeriile secțiilor. Rămăsesem sub paza unui singur gardian. Ceilalți tovarăși cu care venise se împărțiseră în trei echipe. Două o porniseră către secții iar a treia spre reduit. Am înțeles că plecaseră să adune alți deținuți de prin celulele Jilavei, programați și ei pentru proces în aceeași zi. Numai în cămașă și chiloți, tremurînd de frig sub lumina gălbuie a unui bec chior și în decorul zidurilor boltite ale fortului ce se pierdeau în întuneric, păream mai degrabă niște condamnați la moarte, în așteptarea execuției.

Era o liniște deplină. Dacă n-ar fi licărit din cînd în cînd jarul țigării gardianului, care fuma, rezemat de perete într-un ungher mai întunecat, ne-am fi putut crede singuri și nepăziți. Poate că am fi gustat mai mult iluzia acelei false singurătăți, dacă n-am fi fost așa de rebegiți de frig din cauza nopții răcoroase și a umezelii din fort. Ne-am bucurat așadar cînd am auzit pașii gardienilor înapoindu-se, sperînd că ni se vor da în sfîrșit hainele și nu vom mai tremura.

Cele trei echipe de gardieni au mai adus vreo cincisprezece deținuți, în aceeași ținută ca și noi și tot așa de înfrigurați. Am fost încolonați și conduși prin curte spre ieșirea din fort. Sub bolta din fața porții, am fost opriți din nou. Dintr-un morman de haine penale, puse pe jos în mijlocul drumului, un gardian ne-a aruncat la fiecare cîte un pantalon, un veston și o manta de zeghe, cu recomandarea să le schimbăm între noi dacă nu ni se potrivesc. După cîteva încercări, ne-am convins de inutilitatea efortului și ne-am mulțumit fiecare cu ce s-a nimerit. Hainele erau așa de vechi și de rupte, încît nu mai avea nici o importanță dacă un pantalon era mai scurt sau o mînecă prea lungă. Singura problemă era să găsim o soluție ca să nu ne cadă pantalonii, care n-aveau nasturi și în general ne erau prea largi.

Pe drum, în duba în care am fost aruncați, fiecare și-a improvizat cîte un sistem de legături, rupînd fîșii din hainele și așa zdrențuite, înnădindu-le și înnodîndu-le în așa fel încît la coborîre în București, nimeni nu mai era nevoit să-și țină pantalonii cu mîna. Cît timp durase parcursul de la Jilava la București răsărise soarele, astfel că, la coborîrea din dubă, am putut vedea la lumina zilei cum arătau hainele noastre pentru proces. După ce că nu ni se potriveau ca măsură, că n-aveau nasturi și erau numai zdrențe, mai erau și într-un hal fără de hal de murdare. Fuseseră probabil folosite cîndva de deținuții de drept comun afectați la muncile interioare din fort. Mi-amintesc și acum de mantaua mea, neagră de cărbune și năclăită de ulei, sfîșiată de sus pînă jos în mijlocul spatelui. Reușisem s-o prind într-un singur loc cu o bucățică de sîrmă găsită pe jos. Păream un grup de vagabonzi sau cerșetori din alte timpuri, așa eram de jerpeliți și de murdari.

De unde se oprise duba și pînă la ușa clădirii în care am fost introduși, n-am avut decît cîțiva pași de făcut și oricît am încercat să recunosc împrejurimile, mi-a fost imposibil să-mi dau seama unde ne aflam. Cîțiva din deținuții cu care plecasem din Jilava știau.

Eram pe cheiul Dîmboviței, lîngă Palatul Tribunalului. Mai bine zis, în spatele unei clădiri vecine. Era o anexă a tribunalului, unde se găsea arhiva. Duba noastră oprise în curtea din spate iar ușa prin care intrasem era calea de acces spre subsolul clădirii.

Duși pe niște coridoare întortocheate, cu deschideri din loc în loc spre camere folosite la depozitarea de mobilier de birou, vechi și dezafectat, am ajuns într-o încăpere mai mare, amenajată în sală de așteptare pentru noi. Într-unul din capete, vreo trei rînduri de bănci dispuse paralel ne erau destinate nouă, deținuților. În celălalt capăt, un birou cu cîteva scaune pe lîngă el. Acolo s-au instalat șeful escortei și cei cîțiva gardieni care ne păzeau. Mai aproape de ei decît de băncile noastre, așezată de-a lungul peretelui, mai era o bancă, pe care nu stătea nimeni. Era evident că mobilarea camerei fusese o improvizație, realizată cu materialul de la fața locului. Atît biroul cu scaunele cît și băncile erau vechi și stricate. Ori le lipsea o spetează, ori aveau un picior rupt, toate stînd hîite, într-o rînă și pline de praf, ca într-o prăvălie de anticar. Pereții netencuiți ai subsolului și cimentul de pe jos, care nu văzuse de ani de zile mătura, nu distonau cu mobilierul dărăpănat. Nici noi, cu aspectul nostru de „clochards", nu făceam notă discordantă cu mediul înconjurător. Singura nepotrivire în tablou venea de la uniformele paznicilor noștri, stridente prin culoarea lor vie și strălucirea fireturilor epoleților și a cataramelor centiroanelor.

Scurtă vreme după ce ne-am instalat pe bănci, pe coridorul subsolului au răsunat pași de cizme. Și-au făcut apariția doi gardieni care însoțeau două deținute, îmbrăcate și ele în haine penale: veston și fustă vărgată. Am recunoscut-o pe prietena mea M.C. Cealaltă femeie era în lot cu cîțiva din deținuții care se aflau și ei așezați pe bănci, alături de noi. Amîndouă au fost

duse la banca separată, pusă de-a lungul peretelui. Șeful escortei ne-a pus în vedere că, dacă vom încerca să vorbim cu deținutele, la întoarcerea în Jilava vom fi pedepsiți. La fel le-a vorbit și femeilor.

Un timp a fost liniște, dar cînd gardienii au început să vorbească între ei, am profitat și noi, pe băncile noastre, să discutăm pe șoptite. Am pus cu toții la cale un plan, pentru ca cei interesați în cauză să putem totuși schimba cîteva informații cu femeile. Treptat, fără să atragem atenția gărzii, ne-am schimbat locurile. Titi, cu mine și cu alți trei deținuți din același lot cu cea de-a doua femeie ne-am așezat pe banca din rîndul doi. Deținuții care ocupau prima bancă stăteau cu fața la noi și cu spatele la masa gardienilor și la banca femeilor. În felul acesta, lăsînd impresia că stăm de vorbă între noi, deținuții de pe prima bancă ne serveau de paravan. Făcîndu-mă că vorbesc cu deținutul din fața mea, m-am adresat prietenei mele, ridicînd treptat glasul și potrivindu-l în așa fel, încît să ajungă pînă la ea, dar să nu se audă pînă la gardienii din jurul biroului.

După cîteva exerciții, am reușit să mă fac înțeles, fără să atrag atenția gardienilor. De pe banca femeilor nu se putea vorbi, fiind mult prea aproape de gardieni. La întrebările mele, trebuia să mă mulțumesc numai cu un semn afirmativ sau negativ, pe care M.C. îl făcea discret, cu arătătorul de la mîna pe care și-o ținea în poală, chiar în văzul gardienilor. Aceștia nu bănuiau nimic suspect, mai ales că M.C. nu stătea cu fața la noi, ci din profil.

Dialogul era anevoios, dar tot am putut afla o serie de lucruri. De pildă, că mama fusese arestată dar că acum era liberă. La fel și prietenul meu Baby Ivanovici. În ceea ce o privea pe M.C., ancheta ei fusese dusă fără brutalități. Vrînd să aflu părerea ei despre familia Hariton, mi-am formulat întrebarea în felul următor: „Crezi că ei ne-au denunțat?" Răspunsul ne-a lăsat mai nelămuriți ca înainte: a făcut și semnul de „da" și de „nu"!

Cum sistemul nostru de comunicare începuse să funcționeze destul de bine, deținuții din lotul cu cealaltă femeie au recurs tot la mine pentru a discuta cu ea. Îmi spuneau întrebările lor, pe care i le transmiteam lui M.C., care la rîndul ei o întreba pe vecina ei de bancă și apoi ne făcea semnul de răspuns.

La un moment dat, pe coridor s-au auzit iar pași și voci. Cu toate că între camera noastră și coridor nu era ușă, din cauza ecoului de la subsol nu puteam distinge cuvintele. Vocile erau însă iritate. Părea să fie o ceartă. Una din voci era a gardianului de pază pe coridor și care părea că vrea să împiedice trecerea unui personaj cu glas de stentor. Alarmat de tărăboiul de pe sală, șeful escortei s-a sculat de pe scaun cu intenția de a interveni, dar tocmai atunci a făcut irupție în camera noastră, urmărit îndeaproape de paznicul de pe sală, omul cu vocea teribilă. L-am recunoscut imediat! Era avocatul Benea, bun prieten al unui foarte bun prieten al familiei mele.

Cu o falcă în cer și cu una în pămînt, a început să-l amenințe pe șeful escortei că îl va reclama președintelui și procurorului, acuzîndu-l că-i pune

piedici în muncă. Era atîta siguranță în vocea lui, încît le-a impus gardienilor, reușind să provoace un moment de derută. Se pare că asta și urmărise Benea, procedînd cu atîta tupeu și blufînd. Profitînd de clipa de nehotărîre a șefului de escortă și pînă ca acesta să-și revină din nedumerire, a mai spus: „Am obligația să iau contact cu clienta mea M.C."

Și în cîteva cuvinte spuse repede, dar privind insistent la mine și la Titi, a explicat că apărarea clientei lui nu prezintă nici o dificultate, deoarece în momentul cînd se făcuse vinovată de delictul de „favorizare de infractor", ajutîndu-ne în timpul evadării, nu avusese cunoștință de crima cu caracter politic pe care o săvîrșisem și pentru care fusesem condamnat la douăzeci de ani muncă silnică. Atît a apucat să spună.

Între timp, șeful escortei se dezmeticise și îl lua din scurt pe Benea, cerîndu-i autorizația de vizitare a deținuților, pe care bineînțeles că acesta nu o avea. A fost nevoit deci să bată în retragere. A ieșit din încăpere cu aceeași prestanță puțin teatrală cu care își făcuse și apariția, promițînd să reclame superiorilor dificultățile întîmpinate cu garda. Ceea ce voise însă să spună fusese spus, iar noi înțelesesem: cazul lui M.C. trebuia să rămînă în limitele stricte ale articolului de lege care se ocupa de „delictul de favorizare de infractor" și deci de „omisiune de denunț". Mesajul lui Benea fusese clar. Nu trebuia să iasă la iveală că M.C. ar fi știut că Titi și cu mine eram condamnați pentru „crimă de înaltă trădare", ceea ce ar fi implicat-o într-o cauză politică, încadrată într-un alt articol de lege, cu consecințe mult mai grave.

Ca atare, am pus la punct, împreună cu Titi Coșereanu, poziția noastră viitoare în instanță. Pentru a nu risca să facem vreo gafă, cu o declarație ce n-ar intra în vederile apărării imaginate de Benea, am ajuns la concluzia că cea mai bună atitudine de adoptat era să negăm cu totul că atunci cînd am întîlnit-o pe M.C. în București i-am fi spus că sîntem evadați. Contraziceam astfel în mod flagrant nu numai propriile noastre decalarații din cursul anchetei, dar și pe cele făcute de M.C. în fața Securității. Îi lăsam însă mînă liberă lui Benea să-și desfășoare pledoaria, fără a-i provoca vreo încurcătură prin cine știe ce afirmație nepotrivită. Iar dacă ni se va reproșa că facem alte declarații decît în anchetă, eram hotărîți să spunem că atunci, la Securitate, ne fuseseră smulse sub presiune. Mai mult decît să ne atragem o perioadă de regim de represalii, o dată întorși în pușcărie, nu riscam. În schimb, era o șansă de a-i ușura situația prietenei noastre, care nici ea nu pregetase să ne sară în ajutor, cu toate că știuse ce riscă.

În cursul acelei dimineți, o parte din deținuții veniți cu noi de la Jilava au fost duși în fața instanței. Unii pentru a fi judecați din nou pentru alte culpe, alții pentru a depune ca martori. După proces, readuși în subsol, unde noi continuam să ne așteptăm rîndul, ne-au descris atmosfera din sala de judecată. Toți erau condamnați vechi, de cel puțin trei–patru ani și se întorceau acum uimiți de deosebirea față de procesele din vremea cînd fuseseră judecați prima oară.

Mai întîi, la procesul de acum, fusese admis accesul publicului și nu se mai judecase cu ușile închise. Apoi, toate aparențele unei judecăți imparțiale fuseseră respectate. Judecătorul se adresase în mod civilizat inculpaților și nu-și mai asumase rolul de acuzator, ca în trecut. Procurorul rămăsese în limitele atribuțiilor lui, referindu-se strict la piesele din dosar și la articolele din Codul Penal, fără să mai recurgă la demagogia agitatorului de partid, care, cu nu mai mult de un an în urmă, asmuțea la linșaj împotriva dușmanului clasei muncitoare. Iar avocații, în loc să înșire slogane marxiste, să facă rechizitoriul propriilor lor clienți și să sfîrșească prin a le cere condamnarea (ca la procesul meu din 1952) acum pledaseră cu destul curaj cauza inculpaților.

Dimineața s-a scurs fără ca nouă să ne vină rîndul. La prînz ni s-a distribuit hrana rece. Clasicul sfert de pîine, un cocoloș de brînză cît o nucă, un cubuleț de marmeladă și unul de slănină, fiecare cam cît o cutiuță de chibrituri. Lungile ore de așteptare ne obosiseră. Ne anchilozasem stînd pe băncile tari. Dacă ne sculam în picioare ca să ne mai dezmorțim, ni se striga să stăm jos. Cînd cîte unul din noi cerea să fie dus la W.C.-ul care se afla la o oarecare distanță pe coridorul pe care venisem, se vedea mai întîi refuzat. I se spunea să aibă răbdare, să mai aștepte. Gardienii deveniseră și ei mai nervoși de atîta așteptare și ne vorbeau cu brutalitate. Numai după insistențe repetate, unul din ei se îndupleca să te ducă la closet.

Cînd și femeile au cerut să fie duse la toaletă, operația a fost dirijată de chiar șeful escortei. Se năștea o problemă de vigilență specială, deoarece, pentru a ieși pe coridor, femeile trebuiau neapărat să se strecoare prin spațiul destul de îngust dintre perete și capătul băncilor noastre. Pentru a evita această trecere prin imediata noastră apropiere, ori de cîte ori una din deținute era condusă la W.C., șeful escortei ne ordona să ne înghesuim spre celălalt capăt al băncilor, pentru a pune o cît mai mare distanță între noi și ea.

După colega ei, M.C. a cerut și ea să fie dusă la toaletă. Atent la buna desfășurare a trecerii ei prin strîmtoare, șeful escortei ne-a spus să ne strîngem spre capătul opus al băncilor. Gardianul desemnat s-o însoțească a trecut primul, urmat de M.C. Aceasta se ridicase de la locul ei cu mantaua de zeghe pe braț. Ajunsă în punctul cel mai îngust al pasajului, a părut deodată să-și dea seama că din distracție plecase cu mantaua pe braț. A avut un moment de ezitare, vrînd să facă cale întoarsă ca s-o depună pe banca ei. Apoi s-a răzgîndit și fără să mai aștepte aprobarea șefului gărzii, care o urmărea cu privirea, a pus mantaua pe capătul băncii noastre și și-a continuat drumul. Toată atitudinea, ca și mimica ei fuseseră atît de firești, încît nici plutonierului, nici nouă nu ni s-a părut nimic suspect în comportarea ei, fiind de la sine înțeles că deținuta intenționa să-și recupereze mantaua la întoarcere. Așa a și fost.

Peste cîteva minute s-a înapoiat în aceeași formație: gardianul care o condusese la WC, înainte, iar ea, la cîțiva pași în urma lui. În treacăt, fără să se oprească și cu un gest foarte natural, și-a ridicat mantaua de pe bancă. Dar totodată, ne-a aruncat o scurtă privire, plină de înțeles. Și abia atunci am remarcat, că luîndu-și mantaua, făcuse să alunece de sub ea, un pulover, făcut ghem. Puloverul căzuse pe jos lîngă bancă, fără să fie observat de gardieni. O dată așezată pe banca ei alături de cealaltă deținută, ni s-a permis și nouă să ne reocupăm locurile pe întreaga lungime a băncilor și astfel am intrat și în posesia puloverului.

Darul era însă mult mai valoros. Pe lîngă puloverul în sine, care pentru orice pușcăriaș era piesa vestimentară cea mai prețuită, în mînecile lui, înnodate la capete, am mai găsit și alte comori. Într-una se afla un săculeț, lung de vreo șaizeci de centimetri și de grosimea unui salam mai subțire, confecționat din mai multe foi de tifon suprapuse. „Salamul" era plin cu zahăr tos! Cealaltă mînecă conținea vreo patruzeci–cincizeci de țigări, legate snop cu un fir de ață. Toată această inventariere am făcut-o la adăpostul celorlalți deținuți, care ne țineau paravan.

Cum reușise M.C. să-și procure aceste produse am aflat mai tîrziu. Sub pretextul unei deficiențe cardiace reale (stenoză mitrală) constatabilă la orice consultație medicală, dar care, compensată în timp, nu-i mai provoca practic nici o suferință, reușise să obțină transferarea din Jilava la spitalul penitenciarului Văcărești. În perioada internării ei în spital, primise cîteva pachete cu îmbrăcăminte și alimente de acasă. Această excepție se datorase intervenției unuia din cei doi frați Magheru, fiii celui de-al doilea soț al mamei ei. Frații Magheru, în virtutea numelui pe care îl purtau și fiind amîndoi membri de partid, se bucurau în acea vreme de o situație privilegiată. Dacă nu mă înșel, unul din ei era în diplomație.

Din lucrurile primite de la M.C., singurul care ne-a dat o oarecare bătaie de cap a fost „salamul", cum numisem săculețul cu zahăr. Pentru a-l putea introduce în Jilava, unde la poartă urma să ne lăsăm hainele primite pentru proces, n-am văzut decît o singură posibilitate. Titi și-a asumat riscul acestei contrabande, legîndu-și sacul de betelia izmenelor și lăsîndu-l să atîrne de-a lungul piciorului. Îi atîrna astfel sub izmene, pînă mai jos puțin de îndoitura genunchiului. Cu un pic de noroc, putea trece neobservat pe drumul de la poarta fortului, pînă în celulă. Rămînea oricînd posibil riscul unei percheziții corporale mai amănunțite, dar, pînă la urmă, totul a decurs fără incidente, zahărul fiind salvat și Titi scăpînd numai cu emoția de a fi prins și pedepsit. Purtînd chiloți scurți, eu n-aș fi putut aplica procedeul. Puloverul l-a luat Titi, care era mai friguros ca mine. Cam scurt, dar din lînă foarte groasă, puloverul și-a făcut cu prisosință datoria. Cîrpit, peticit, devenind cu timpul de nerecunoscut, zece ani mai tîrziu, Titi s-a eliberat cu el.

Cît privește țigările, ele au fost imediat împărțite între toți cei care ne aflam atunci în subsolul tribunalului. N-am stîrnit suspiciunea gardienilor

asupra proveniență lor, cînd am cerut foc, deoarece unul din deținuți, adus de curînd de la Aiud, unde lucrase în fabrică, venise cu cîteva țigări asupra lui. Fumînd, atmosfera s-a mai înveselit și am uitat de oboseala lungii așteptări.

Tîrziu, după-amiază, ne-a venit, în fine, rîndul. Cu șeful escortei și doi gardieni în frunte, am pornit pe coridoarele întortocheate ale subsolului. În urma noastră veneau alți doi paznici. Ajunși în fața unei uși, plutonierul s-a oprit și, sub amenințarea represaliilor, ne-a dat ultimele instrucțiuni, pe care trebuia să le respectăm de aici înainte, pînă în sala de ședință: să-l urmăm îndeaproape în pas vioi, cu capul în jos, fără să privim în dreapta sau în stînga; să nu vorbim, să nu ne uităm la lume și să nu încercăm să facem cuiva semne. Apoi a deschis ușa și am pornit mai departe.

Uluiți de spațiul larg și de lumina zilei, am pătruns într-un hol mare. Am început să urcăm o scară cu trepte late, din fața noastră. Eram amețiți și de lumina puternică și de efortul urcatului. Din cauza lipsei de exercițiu, chiar de la primele trepte ne-am pierdut suflul și am fost nevoiți să ne sprijinim de balustradă.

Gardienii ne presau să grăbim pasul. Nu ne-a scăpat tonul lor, ce se voia blînd și nici vocea scăzută cu care ni se adresau. Ne-am dat seama că se fereau să-și arate brutalitatea obișnuită, căutînd să adopte, pentru aparențe, o comportare corectă și civilizată. Abia atunci am realizat că scara pe care o urcam nu era rezervată strict trecerii deținuților, ci era accesibilă publicului.

În urma noastră urcau două persoane. Mergeau mai repede ca noi și urmau să ne depășească. Cînd au ajuns în dreptul nostru, în ciuda supravegherii atente a gardienilor, care ne încadraseră și mai strîns, am întors capul. Una din cele două persoane era prietenul meu Baby Ivanovici. Privirile ni s-au încrucișat, ne-am recunoscut și pentru o clipă, în ochii noștri a licărit vechea noastră afecțiune. Alte semne nu ne-am făcut. Baby și persoana care îl însoțea își încetiniseră pasul, astfel că au urcat scara aproape paralel cu noi, părînd a nu ne băga în seamă și stînd de vorbă între ei. Se arătau foarte preocupați de ceea ce discutau.

De fapt, toată conversația lor îmi era adresată mie, Baby comunicîndu-mi astfel o serie de informații. Ascultîndu-le dialogul, am aflat că avocatul Benea se zbătuse din răsputeri să obțină cît mai repede un termen de judecată, pentru a profita de atmosfera prielnică a momentului. Se părea că și în Justiție adia un vînt de legalitate! Mamei, care fusese arestată, i se dăduse drumul și urma să fie judecată acum în stare de libertate. Toate procesele din ultima vreme erau judecate într-un spirit de mai mare obiectivitate, iar sentințele care se pronunțau erau mai blînde. Se semnalaseră chiar cazuri de achitare, cînd acuzarea nu produsese suficiente probe, fapt aproape nemaiîntîlnit pînă aici în procesele politice. Baby era foarte optimist și în privința soartei noastre, a celor condamnați. Credea sincer într-un viitor act

de clemență din partea regimului, care să îndrepte abuzurile săvîrșite la procesele noastre. O spunea cu tărie interlocutorului lui, cu intenția de a ne transmite și nouă această convingere și a ne încuraja. Baby îmi cunoștea optimismul și spera astfel să mi-l alimenteze.

La rîndul meu, îi cunoșteam și eu onestitatea de gîndire și tendința ce o avea de a crede și în cinstea și sinceritatea altora. Optimist rămăsesem, dar, în ultimii doi ani, îmi pierdusem o bună parte din naivitatea tinerească de altădată.

„Legalitatea" în Justiție și „clemența" din partea Regimului, de care îmi vorbea Baby erau pentru mine cuvinte pe care nu le mai puteam asocia. Erau noțiuni incompatibile, care se respingeau între ele. Baby a reușit să mă informeze și despre soarta mai multor prieteni comuni, fără să dea de bănuit paznicilor noștri, care erau convinși că cei doi inși care urcau scara pe lîngă noi mergeau discutînd de-ale lor. Și așa am ajuns la ultimele trepte.

Prin ușile de sticlă din capul scării se vedea un hol plin de lume. Paza noastră a devenit brusc mai nervoasă. Pe drept cuvînt, din punctul ei de vedere, pentru că trebuia să traverseze cu noi sala în curmeziș. Gardienii se străduiau să ne croiască drum liber, îndepărtînd lumea din calea noastră. Mulțimea nu se dădea însă la o parte într-atît cît să păstreze distanța ce ar fi dorit-o șeful escortei. Profitînd de înghesuială și de zăpăceala gardienilor, care ațineau cînd într-o parte cînd într-alta, ca să ne ferească de contactul cu lumea din jur, Baby Ivanovici s-a abătut brusc din drumul lui, s-a strecurat printre doi gardieni, și pînă ce aceștia să-l poată împiedica, s-a apropiat de mine, mi-a strîns mîna și tot așa de repede a trecut mai departe, pierzîndu-se în mulțime. Pe tot traseul, cercetasem cu ochii lumea pestriță din sala pașilor pierduți, dar, spre decepția mea, nu zărisem nici o figură cunoscută.

Ajunși la celălalt capăt al holului, ni s-a deschis o ușă și am fost introduși în sala de judecată. Era o sală destul de mică. Am mers de-a lungul peretelui din stînga, gardienii însoțindu-ne pe partea dreaptă pînă la boxa acuzaților. Îngrădită cu un grilaj de lemn, era prevăzută cu patru scaune. Ni s-a spus să ne așezăm pe primele două din față. În dreapta boxei, la nici un metru distanță, erau scaunele avocaților. Imediat în spatele lor, băncile rezervate publicului gemeau de lume. Cu toate permanentele observații ale gardienilor postați de-a lungul grilajului boxei, pînă la apariția completului de judecată, am stat tot timpul cu capul întors spre sală. Eram decis să suport orice consecințe, o dată întors în Jilava! La toate amenințările cu lanțuri, izolare și carceră, strecurate mai mult printre dinți de șeful gărzii, nu răspundeam nimic și continuam să privesc în sală imperturbabil.

Era o ocazie unică ce nu mi s-a mai oferit niciodată mulți ani de aici înainte, să-mi revăd toate rudele, prietenii și nenumărații cunoscuți, care umpluseră sala pînă la refuz. Erau chiar prea mulți adunați la un loc, pentru ochii mei, dezobișnuiți să mai vadă atîta lume deodată. Nu eram capabil să înregistrez prezența tuturor. Îmi plimbam ochii de la unul la altul și pe măsură ce recu-

noșteam o figură, cele văzute înainte mi se ștergeau din minte. Pe unii i-am văzut atunci pentru ultima oară. Zece ani mai tîrziu, cînd am ieșit din închisoare, nu mai erau în viață.

Rumoarea care se stîrnise în sală la apariția noastră s-a potolit destul de repede, cînd un ofițer de securitate a cerut să se facă liniște, amenințînd, în caz contrar, cu evacuarea publicului. Majoritatea celor prezenți erau emoționați și se mulțumeau să ne privească, cu vizibilă compătimire, pentru halul în care arătam. Unii mai riscau, din cînd în cînd, cîte un semn de încurajare sau de afecțiune. Gigi și Dudu Gheorghiu, la care locuia mama în București și de care am mai pomenit cînd am relatat peripețiile din timpul evadării, s-au arătat mai eficienți. Așezați pe una din băncile din apropierea boxei, stăteau de vorbă între ei, știind că le puteam urmări conversația. În felul acesta, mi-au comunicat nenumărate vești și amănunte despre tot ce credeau că mă putea interesa. Întrebuințînd un limbaj împestrițat cu cuvinte franțuzești și mai eliptic, ne-au transmis pînă și un buletin al ultimelor informații politice.

În acest timp, s-a stîrnit un nou val de murmure în sală. Fusese introdusă pe ușă M.C. Escortată pînă la boxă, a fost așezată pe scaunul din spatele meu. Din momentul acela am fost și mai strict supravegheați, pentru a împiedica orice comunicare între noi.

De altfel, n-a mai durat mult și s-a anunțat sosirea completului de judecată, publicul fiind solicitat să se ridice în picioare. Au intrat președintele cu cei doi asesori și procurorul, toți militari. Grefierul, civil, își avea locul chiar în fața boxei noastre. Cînd reprezentanții „Justiției populare" s-au așezat, ni s-a spus și nouă, celor din boxă și publicului, să stăm jos.

Cum Titi nu-și scosese din cap basca și nici eu „cipilica" (un fel de bonetă, croșetată de Ducu Ciocâlteu în Zarcă), șeful escortei ne-a făcut semn să ne descoperim. M-am făcut că nu-i văd semnul. „Scoateți, bă, băștile din cap!" s-a răstit atunci la noi.

Cred că răspunsul meu spontan s-a datorat mai mult unei cochetării uitate pînă aci și trezită deodată de prezența tuturor cunoscuților din sală, decît revoltei față de felul brutal în care ni se adresase. Limbajul ordinar și insultele gardienilor nu mai constituiau de multă vreme motiv de revoltă și jignire pentru noi. În schimb, gîndul de a apărea tuns în fața tuturor prietenilor și cunoscuților îmi era intolerabil.

N-aș ști să explic de ce nu mă jenam de îmbrăcămintea ruptă și murdară pe care o purtam și de ce tunsoarea mi se părea o mutilare atît de umilitoare. Fapt e că privindu-l drept în ochi pe șeful gărzii, i-am spus pe un ton hotărît: „Eu nu mă descopăr orice ar fi!"

Surprins de reacția mea neașteptată și neștiind probabil cum să procedeze în public într-un astfel de caz de nesupunere, a privit spre completul de judecată, sperînd să-i vină de acolo vreo dezlegare. Micul nostru incident nu-i scăpase președintelui, care în acel moment tocmai își ocupa locul. De

altfel, distanța care îl despărțea de boxă era mult prea mică iar eu vorbisem destul de tare. La privirea plutonierului care-i solicita sprijinul, președintele a răspuns cu un gest al mîinii, aproape imperceptibil, dar foarte explicit. Tradus în vorbe, ar fi fost un fel de „lasă-l în pace!" Era rîndul nostru să fim surprinși și probabil și al șefului gărzii de a fi decepționat. Față de situația creată, Titi, care inițial nu avusese aceeași reacție ca mine și se descoperise la ordinul plutonierului, și-a pus din nou basca pe cap. Și așa am stat amîndoi tot timpul procesului.

Ședința a fost declarată deschisă iar desfășurarea lucrărilor părea să respecte normele unei proceduri normale. Cînd s-a dat citire numelor acuzaților, au intervenit două întreruperi. Prima oară, pentru a o introduce pe mama, cea de-a patra acuzată, care nu fusese adusă pînă atunci în boxă, probabil pentru a evita contactul cu mine. Condusă pînă la boxă i s-a indicat scaunul liber din spatele lui Titi.

În clipa în care urma să se așeze, m-am sculat brusc în picioare, m-am aplecat spre ea și am îmbrățișat-o, reluîndu-mi apoi imediat locul. Totul s-a petrecut atît de repede și în mod atît de neașteptat, încît atunci cînd șeful gărzii a întins mîna peste balustrada boxei și m-a apucat de braț ca să mă tragă înapoi, faptul era consumat și eu eram deja așezat pe scaunul meu.

A urmat un oarecare tumult. Șeful gărzii a început să vocifereze, provocînd murmure în sală. Vocea președintelui a restabilit liniștea, amenințînd publicul cu evacuarea sălii. Incidentul din boxă l-a trecut însă cu vederea, fără nici o remarcă. I-a făcut doar un gest discret cu mîna plutonierului, care continua să mă amenințe că va raporta comandantului penitenciarului actul meu de indisciplină. Cred însă că îi era mai degrabă lui teamă să nu fie pedepsit pentru lipsă de vigilență.

În acel moment s-a produs a doua întrerupere, care a atras atenția în altă direcție, punînd capăt totodată incidentului din boxă. Avocatul Benea se ridicase în picioare și, cu vocea lui puternică, ceruse președintelui permisiunea să-i prezinte o hîrtie primită cu puțin înainte de proces, motiv pentru care n-o putuse depune la dosar. Și cu această ocazie, am avut explicația apariției noastre pentru a doua oară în fața tribunalului, acuzați fiind de același delict de evadare pentru care mai fuseserăm o dată judecați și condamnați la Oradea. Benea i-a înmînat președintelui o copie după sentința noastră de condamnare, pronunțată de Tribunalul Regiunii a doua militare – Cluj, care ne judecase la Oradea. Avînd în vedere acest nou element, a cerut disjungerea noastră din proces, urmînd să rămînem mai departe în boxă în calitate de martori la judecarea celorlalți doi inculpați, M.C. și mama.

Ani de zile mai tîrziu, o dată liber, cînd l-am revăzut pe Benea, am aflat că numai datorită lui, abilității și relațiilor pe care le avea, procesul nostru avusese loc la acea dată. Recursese la toată influența ce o avea în lumea procuraturii, spre a pune pe rol procesul lui Titi și al meu, cu toate că știa că fuseserăm deja judecați la Oradea. Totodată, știa însă că din inerție biro-

cratică sentința din Oradea nu fusese comunicată la București. Ni s-a cerut prin urmare transferul de la închisoarea în care ne aflam la Jilava, pentru a compărea în fața tribunalului ca inculpați. Dosarului, întocmit de Securitatea din București cu ocazia arestării și anchetării noastre, nu i se dăduse curs deoarece fuseserăm ceruți de Securitatea de la Baia Mare pentru o anchetă suplimentară. La Baia Mare ni se întocmise un alt dosar, cu care fusesem trimiși în fața Tribunalului din Oradea. Or, Benea a reușit să provoace chemarea noastră în judecată pe baza dosarului ce fusese încheiat la București. Se pare că era singura manieră de a ne avea prezenți ca martori la procesul clientei lui, M.C. Securitatea nu autoriza transferul unui deținut, mai ales supus unui „regim special" cum era al nostru după evadare, numai pentru a depune mărturie într-un proces atît de neimportant. Cazul se judeca de obicei după piesele din dosar, din cauza „neprezentării martorului". Citați însă ca acuzați și nu ca martori, transferul nostru a fost admis. Stratagema lui Benea reușise și așa s-a făcut că procesul lui M.C. și al mamei se judecase în condiții optime, profitîndu-se de atmosfera prielnică a momentului.

Pentru mine, cea mai puternică impresie din ziua procesului a constituit-o prezența mamei și sala plină de prieteni. Din ședința propriu-zisă, n-am reținut decît cîteva momente importante. Țin minte astfel că după identificarea acuzaților și intervenția lui Benea stabilind noua noastră calitate de martori, M.C. a fost scoasă din sală pentru a nu asista la depoziția noastră. La întrebările președintelui, am răspuns așa cum ne înțelesesem. Titi, sub pretextul de a n-o fi cunoscut pe M.C. dinainte, ci numai prin intermediul meu cu ocazia evadării, a spus că n-a văzut-o decît în treacăt de cîteva ori și că n-a purtat cu ea nici un fel de conversație pe tema situației noastre din acel moment. Iar la discuțiile mele cu M.C., el nu asistase. Cînd mi-a venit rîndul, am declarat că, apelînd la serviciile lui M.C. la sosirea noastră în București, de asemenea, nu-i spusesem nimic despre noi și nici despre evadare.

Președintele, care în acest timp răsfoia dosarul din fața lui și desigur constata dezacordul dintre cele consemnate în procesele-verbale de anchetă și afirmațiile mele de acum, a insistat, punîndu-mi întrebări suplimentare, dar n-a menționat nici o singură dată că declarațiile mele actuale s-ar contrazice cu cele făcute la Securitate.

De fapt, declarațiile mele se rezumau la trei afirmații:

1) M.C. nu știa pentru ce fusesem condamnat.

2) Nu-i spusesem că evadasem.

3) La întrebările pe care mi le-a pus atunci cînd i-am solicitat sprijinul, cerîndu-i totodată să păstreze discreția, i-am spus că e mai bine să nu știe nimic despre situația noastră.

Pe cît de neadevărate, pe atît de neverosimile! Și totuși, președintele s-a mulțumit numai cu remarca: „Eu n-aș fi ajutat doi inși care mi s-ar fi prezentat în mod așa de suspect!"

Audierea noastră a luat sfîrșit destul de repede și după ce ne-am semnat depozițiile consemnate de grefier, ni s-a spus să stăm jos. M.C. a fost reintrodusă în boxă, fără ca noi să fim scoși din sală, așa cum ar fi fost de așteptat. M.C. și-a reluat locul pe scaunul din spatele meu. Eram însă atît de îndeaproape supravegheați, încît orice comunicare între noi era imposibilă. Interogatoriul ei s-a concentrat asupra acelorași puncte care făcuseră și obiectul depoziției noastre.

În speranța că îi voi putea totuși transmite unele indicații, m-am gîndit să recurg la procedeul pe care îl folosisem cu puțină vreme mai înainte în subsol. Privind cu interes, cînd spre judecător, cînd în sală, într-un gest cît mai natural, mi-am rezemat brațele pe balustrada boxei din fața mea. Am început apoi să-mi mișc arătătorul de la mîna proptită pe balustradă, făcînd succesiv semnul de afirmație și de negație, așa cum făcuse și M.C. la convorbirea noastră din subsol. Cum, la interpelarea președintelui, se sculase în picioare, speram că privind peste capul meu, eu fiind așezat, mișcarea degetului îi va atrage atenția și îi va înțelege semnificația.

Cînd președintele i-a pus prima întrebare, am semnalizat cu degetul, corespunzător declarației făcute de mine la aceeași întrebare. Emoționat, așteptam rezultatul. Mi s-a părut o eternitate pînă ce M.C. a răspuns. Îmi văzuse gestul și înțelesese mesajul, ezitase însă cîteva clipe să dea răspunsul semnalizat. Contradicția între ceea ce declarase la anchetă și răspunsul pe care i-l indicam eu i se păruse flagrantă. Realizînd însă că și declarația mea fusese făcută în acest sens, s-a decis să urmeze aceeași cale. Auzindu-i răspunsul, am răsuflat ușurat. De aici înainte, interogatoriul ei a mers strună pînă la sfîrșit.

M.C. a confirmat toate declarațiile mele, spre marea satisfacție a lui Benea, care, în pledoaria lui, a minimalizat și mai mult vina clientei lui, de a fi răspuns cu prea mare ușurință, dar de bună-credință și din motive umanitare și sentimentale, la ajutorul solicitat de doi inși, cărora nu le cunoștea bine antecedentele.

Președintele a strigat numele acuzatului următor: Elena Ioanid! O dată formalitatea identificării și verificării datelor personale din acte încheiată, s-a trecut la interogatoriu. La toate întrebările privind contactele pe care le avusese cu mine în timpul evadării, mama a răspuns afirmativ. De asemenea, a confirmat toate faptele de care se făcuse vinovată, procurîndu-mi bani, îmbrăcăminte și adăpost, cuprinse în actul de acuzare. La fiecare întrebare, răspundea scurt și fără ezitare: „Da!"

— Procedînd astfel, inculpata era conștientă că se făcea vinovată față de lege, dînd ajutor unui infractor?

— Da!

— Inculpata știa că legea obligă pe orice cetățean să informeze organele de stat despre orice infracțiune are cunoștință, în caz contrar făcîndu-se ea însăși vinovată de tăinuire și complicitate?

— Da!

— De ce inculpata n-a declarat autorităților prezența la București a deținutului evadat?

Nu știu dacă faptul că mama n-a mai răspuns, ci numai a zîmbit la întrebarea lui, l-a făcut pe președinte să nu mai insiste și să treacă imediat la întrebarea următoare.

— Știe inculpata că s-a făcut astfel vinovată de „omisiune de denunț?"

— Da!

— Dînd sprijin deținutului evadat, știa inculpata că astfel contravenea articolului din Codul penal, care prevede pedepsirea celui care se face vinovat de „favorizare a infractorului?"

— Da!

— Atunci de ce l-a ajutat pe infractor?

— Foarte simplu de înțeles pentru orice om normal: fiindcă e fiul meu!

Am reconstituit cu aproximație termenii acestui dialog, numai pentru a sugera spiritul în care s-a desfășurat audierea și a reda ultimul răspuns al mamei, de care mi-aduc foarte bine aminte.

Și tot așa de bine mi-a rămas întipărită în minte pledoaria avocatului mamei, care, în apărarea clientei lui, a invocat un articol de lege din Codul penal... sovietic! Articolul citat de avocat privea delictul de „omisiune de denunț", care prevedea, între altele, exceptarea de la sancționare a părinților ce tăinuiesc infracțiunile copiilor. Aceeași formulare exista și în Codul penal român, însă avocatul a preferat să se refere la cel sovietic, cunoscînd efectul magic pe care îl producea acest cuvînt în fața oricărei autorități românești.

Avocatul, pe nume Vasile Cameniță, era cel de care mă ciocnisem întîmplător pe stradă în București, în timpul evadării și pe care, recunoscîndu-l, am trecut mai departe fără să mă opresc. Ajuns la colțul străzii, mă uitasem înapoi și-l văzusem cum rămăsese locului și mă urmărise cu privirea. Revin asupra amănuntului, pentru că îl cunoșteam de cînd eram copil pe Vasile Cameniță ca și pe fratele lui, tot avocat. Fiind din Turnu Severin, venea foarte des la noi în casă, mai ales la țară. Știam de asemenea cît îi era de îndatorat tatălui meu, care l-a sprijinit și ajutat în nenumărate ocazii.

Mai tîrziu, am auzit cum pe lîngă o oarecare reputație profesională își mai făcuse și una de oportunist și om lipsit de scrupule. Gurile rele spuneau că divorțase de prima lui soție, o femeie frumoasă cu care avea doi copii, pentru a se recăsători cu fiica proprietarului Hotelului Stănescu, numai fiindcă era bogată.

Imediat după 23 august 1944, cînd viața politică în țară părea să intre pe un făgaș normal, Vasile Cameniță s-a lansat în avocatură la București,

deschizîndu-și un birou pe Intrarea Armașului. Tot pe atunci s-a înscris în Partidul Național Țărănesc, partid de care nimeni nu se îndoia în acel moment că nu va cîștiga alegerile. Cei care îl cunoșteau puneau tot pe seama oportunismului alăturarea lui la politica lui Iuliu Maniu, idolul alegătorilor din acea vreme. După falsificarea rezultatului alegerilor și prigoana dezlănțuită împotriva partidelor democrate, Vasile Cameniță a dispărut o vreme din ochii cunoscuților, pentru a reapărea după cîtva timp în Colegiul avocaților, unde și-a stabilit treptat faima unuia din cei cîțiva avocați cu renume din București.

În această perioadă, prieteni de-ai noștri, care știau cît de îndatorat era Cameniță tatălui meu, l-au rugat să preia apărarea mamei în proces. Așa am ajuns să-l revăd în boxa tribunalului și să-i apreciez pledoaria.

Zece ani mai tîrziu, cînd am fost pus în libertate, am aflat urmarea: Vasile Cameniță i-a cerut mamei să plătească onorariul, neadmițînd nici o păsuire și mergînd pînă la a-i trimite o somație judecătorească. Mama locuia în acea vreme într-o fostă cameră-debara, fără nici un fel de venit și reușind să se întrețină la limita inferioară a existenței numai datorită lecțiilor clandestine de limbă franceză pe care le dădea. Nu știu dacă traiectoria parcursă de Vasile Cameniță în cariera lui se datorase oportunismului, cum spunea lumea. Însă comportarea lui față de mama n-am putut să i-o trec cu vederea și nu i-am iertat-o nici azi.

Chiar în primele zile după eliberarea mea în 1964, i-am trimis vorbă printr-un prieten, tot avocat, că pentru felul cum înțelesese să-și arate recunoștința față de mama îl sfătuiesc să se ferească din calea mea, fiindcă, oriunde îl voi întîlni, îl voi bate. Voi face acest lucru chiar și în public, știind că pot conta pe prudența lui de a nu mă denunța, așa cum nu m-a denunțat nici cînd m-a văzut pe stradă în timpul evadării. Cînd prietenul meu i-a comunicat mesajul, Cameniță a exclamat: „Cred că e nebun! Nu s-a săturat de pușcărie?!"

Cîtăva vreme mai tîrziu, mergînd într-o zi pe Bulevardul Brătianu, prin dreptul cinematografului ARO, am zărit silueta masivă a lui Vasile Cameniță venind din sens opus. În cei zece ani care trecuseră, îmbătrînise și se îngreunase. De la vreo douăzeci de metri m-a văzut și m-a recunoscut și el. Și am avut satisfacția și plăcerea josnică de a-l vedea schimbînd brusc direcția și traversînd bulevardul. Din cauza proporțiilor pe care le luase cu vîrsta, era ceva grotesc în felul în care grăbea pasul și privea din cînd în cînd înapoi. Cu această demonstrație de lașitate, n-a reușit să-mi provoace nici milă, nici dezgust!

Sentințele date în proces nu le-am aflat decît mulți ani mai tîrziu. Mama a fost condamnată la două luni închisoare, cît stătuse în detenție preventivă și, totodată, printr-o procedură cu totul bizară, a fost grațiată. M.C. a fost eliberată cîteva luni mai tîrziu, în toamna aceluiași an.

Din sala de ședință am fost iar conduși în subsol, unde a urmat o altă nesfîrșită așteptare, pînă ce, pe același drum pe care venisem, am fost scoși din clădire. În cei cîțiva pași de la ușa de ieșire pînă la dubă, am apucat să respirăm de cîteva ori aerul proaspăt al serii și să vedem un cer plin de stele. A urmat apoi bezna din dubă și lupta fiecăruia de a-și menține echilibrul sau cel puțin de a se feri să nu fie trîntit pe jos și lovit cu capul de pereții metalici, în goana mașinii, pe drumul desfundat către Jilava. La coborîre, în poarta fortului, picioarele ne tremurau de efortul depus și primii pași i-am făcut împleticindu-ne. Sub bolta de la intrare, ni s-a spus să ne dezbrăcăm. Semiobscuritatea gangurilor și graba gardienilor de a ne repartiza în celule, fără să ne mai facă percheziție, ne-au favorizat, ajungînd amîndoi cu bine, Titi cu punga de zahăr iar eu cu cele cîteva țigări care ne mai rămăseseră. Marfa de contrabandă am pus-o imediat la adăpost în paiele din saltea. Ne așteptam nu numai la perchezițiile de rutină, ci și la măsuri mai speciale de represalii, cum ne amenințase șeful escortei la tribunal. Atitudinea noastră de la proces n-a avut însă nici un fel de urmări disciplinare.

Viața de zi cu zi și-a reluat cursul ca și mai înainte cu singura deosebire că timp de o săptămînă ne-am îndulcit terciul de dimineață cu cîte o lingură de zahăr din saltea, așteptînd apoi tura de serviciu a „Țambalagiului", singurul gardian căruia îndrăzneam să-i cerem foc pentru țigară. Apoi s-au terminat și zahărul și țigările și săptămînile au început să se lungească, într-o monotonie absolută, care părea să nu mai aibă sfîrșit Abia la apropierea toamnei a apărut un element nou: frigul!

Nici pînă aici nu ne fusese cald, celula fiind umedă și friguroasă, dar cu păturile în plus primite în urma protestelor noastre, reușisem să nu tremurăm, mai ales noaptea. O dată cu ploile de toamnă, umezeala crescuse și frigul se făcuse tot mai pătrunzător. O bună parte din zi stăteam în pat, acoperiți pînă peste cap. În restul timpului ne plimbam prin celulă cu păturile în spate. La primul ger, băltoacele din curtea de plimbare prinseseră pojghiță de gheață. Pe sub bolta dintre cele două secții șuiera zi și noapte un vînt tăios, care se infiltra în celulă prin crăpăturile scîndurilor de la ușă și prin grătarul de aerisire de deasupra ei. De cînd cu schimbarea vremii, dormeam amîndoi într-un pat ca să ne ținem unul altuia de cald.

Protestele noastre zilnice în privința frigului din celulă nu dădeau nici un rezultat. Nici faptul de a nu ne mai fi dat jos din pat la „numărul" de dimineață și de seară și nici refuzul de a mai ieși la plimbare n-au avut vreun efect asupra ofițerilor care supravegheau desfășurarea programului.

Într-una din acele zile, la zgomotele obișnuite ale coridorului, cărora le cunoșteam semnificațiile, s-a adăugat unul nou, care ne-a atras atenția. În scurtă vreme i-am descifrat înțelesul. Se distribuiau lemne și cărbuni pentru foc, la celulele de pe secție! Înarmați cu acest argument, care demonstra că ne aflam într-o celulă de pedeapsă, fără sobă, în timp ce în restul încăperilor din Jilava se făcea focul, am cerut ofițerului de serviciu să fim scoși

la raportul comandantului. Timp de două zile nu s-a întîmplat nimic. A treia zi, am refuzat mîncarea! Două ore mai tîrziu a apărut ofițerul de serviciu. Ne-a spus să ne luăm bagajul și să-l urmăm, fără să facă vreo aluzie la refuzul nostru de a mînca. Am pornit-o după el pe coridorul secției a doua. În dreptul celei de a doua sau a treia ușă s-a oprit. A descuiat-o și i-a făcut semn lui Titi Coșereanu să intre. Pe mine m-a băgat în celula următoare.

LOTUL SALCIA

Încă înainte de a-mi roti ochii împrejur, pentru a lua contact cu noua celulă, m-am bucurat de căldura din încăpere. Chiar în fața mea, pe linia dintre ușă și fereastră, ceva mai aproape de aceasta din urmă, era o sobă de fontă în care ardea focul. Această primă impresie plăcută avea să-și mai piardă din intensitate, chiar în cursul acelei zile. E drept că, în contrast cu frigul din celula pe care abia o părăsisem și cu coridorul prin care vîjîia vîntul Bărăganului, aici era mai plăcut. Dar cele cîteva țăndări de lemn și rația de cărbuni care se distribuiau nu ajungeau decît să dezmorțească puțin atmosfera și asta numai pe o rază restrînsă în jurul sobei. În restul camerei, temperatura rămînea neprietenoasă iar peste noapte, cînd se lăsa gerul afară, devenea de-a dreptul glacială.

La intrarea mea pe ușă, locatarii camerei făceau cerc în jurul sobei, cu brațele întinse și palmele îndreptate spre pereții ei de fontă, de parcă ar fi participat la cine știe ce ritual păgîn. Erau patru. Doi de vîrstă mijlocie, unul mai bătrîn și unul foarte tînăr. Acesta din urmă a fost singurul care mi-a venit în întîmpinare, jovial și glumind, într-un jargon golănesc, care nu știu de ce mi-a displăcut de la început. Ceilalți trei mă priveau de la locul lor fără să manifeste vreun interes deosebit pentru persoana mea. Mi s-au părut chiar nemulțumiți de apariția mea. Au urmat prezentările.

Tînărul care mă primise cu atîta entuziasm și nu înceta să mă bată amical cu palma pe spinare, punîndu-mi o avalanșă de întrebări, fără să aștepte răspuns (de unde veneam, pentru ce eram condamnat, cu cine am mai stat în alte celule etc.) mi-a întins mîna și mi-a spus că îl cheamă Victor Limbău. În cei cîțiva pași de la ușă pînă la sobă remarcasem că Limbău purta pe sub pantalonii vărgați cizme, încălțăminte rar întîlnită la pușcăriași. Spre deosebire de Limbău, mai înalt cu un cap ca mine, zvelt dar bine legat, roșu în obraz și radiind de sănătate, ceilalți trei aveau întipărite pe figurile lor amprentele obișnuite ale pușcăriei: trași la față, cu pielea îngălbenită și privirile stinse.

Limbău mi i-a prezentat pe rînd, făcînd la adresa fiecăruia cîte o apreciere ce se voia glumeață, dar care nu reușea să fie decît ordinară și lipsită de haz. Mă simțeam stînjenit de lipsa lui de bun-simț. Mă jena necuviința

lui față de acești oameni mai în vîrstă ca el, dar nu mi-am arătat în nici un fel indignarea, mai ales că nici din partea celor vizați de grosolăniile lui n-am văzut nici o reacție. Nu înțelegeam ce-i făcea să-i suporte obrăzniciile.

Experiența vieții de celulă mă învățase să nu mă grăbesc să-mi arăt adevăratele sentimente și să mă feresc de tentația afirmațiilor și atitudinilor spontane. Cu puțină răbdare, cu o comportare egală față de toți și cu o oarecare rezervă, dozată astfel încît fără să pară ostentativ distantă, să mă apere de indiscreții și intimități, aveam să deslușesc în scurtă vreme relațiile stranii care domneau între cei patru deținuți. Am început prin a face cunoștință.

Următorul în ordinea vîrstei, după Limbău, s-a prezentat: „Olteanu (cred că Ion), fost colonel." Peste hainele penale, purta pe umeri o manta militară, kaki, fără epoleți. Nasturii metalici originali fuseseră înlocuiți cu alții de diferite dimensiuni și culori. De talie mijlocie, cu tendință spre îngrășare, Olteanu era singurul care, după Limbău, se menținea încă într-o stare fizică destul de bună. În schimb, expresia de îngrijorare din ochi m-a făcut încă de la prima vedere să bănui că nu stătea tot așa de bine și cu moralul. Convietuirea cu el mi-a dovedit că nu mă înșelasem. Stările lui de nervozitate și irascibilitate cînd se plimba de colo pînă colo prin celulă, devenind iritabil în discuții și ajungînd pînă la ceartă pentru cel mai mic fleac, alternau cu lungi momente de apatie, cînd stătea ore întregi așezat pe pat cu coatele proptite în genunchi și capul între palme, fără să scoată o vorbă.

Cel mai în vîrstă și mai slăbit din noii mei colegi era colonelul Teohari.

Cel de-al patrulea, care părea să fie și cel mai puțin comunicativ din toți, se numea Dorobanțu și fusese comisar în vechea Siguranță a statului.

În timp ce făceam cunoștință, Limbău bătuse la ușă ca să ceară un pat în plus pentru mine. Cele patru paturi din cameră nu erau suprapuse. Erau toate aliniate și dispuse perpendicular pe peretele din stînga, cum priveai de la intrare. Tratativele dintre Limbău și gardian pentru obținerea patului se purtau pe un ton neobișnuit, care mi-a atras atenția. Cu toate că Limbău îi vorbea așa cum prevedea regulamentul, atunci cînd pronunța formula uzuală de „domnule sergent" sau cuvîntul „dumneavoastră", o făcea cu o nuanță așa de clară de ironie în glas, încît nu-i putea scăpa gardianului neobservată. Și totuși, acesta din urmă nu se formaliza în fața obrăzniciei lui. Dimpotrivă, îi răspundea cu o severitate simulată, amenințîndu-l pe un ton răstit dar cu zîmbetul pe buze că îl va pedepsi dacă mai bate la ușă. Se juca între ei un fel de parodie a raporturilor gardian–deținut și deținut–gardian.

Cîteva minute mai tîrziu, plantonul de pe secție adusese, la ordinul gardianului, piesele unui pat demontat și le depusese pe coridor, în dreptul ușii noastre. Ieșind afară cu Limbău ca să le transportăm în celulă, am mai surprins cîteva schimburi de priviri complice între el și gardian. Le-am înțeles sensul cînd am văzut gardianul aprinzîndu-și o țigară și aruncînd-o imediat după aceea pe jos, în calea lui Limbău, care cără în cameră ultima piesă a patului. Acesta a cules-o din mers, lansînd, în timp ce ușa se închidea în urma

lui, un „să trăiți!", care semăna mai mult a salut intim, decît a formulă de respect. După ce a tras două fumuri de țigară, Limbău mi-a întins-o mie. Spontan, i-am mulțumit spunîndu-i că nu sînt fumător.

Spre uimirea mea, l-am văzut pe colonelul Teohari apropiindu-se de patul pe care se așezase și-și fuma țigara Limbău. Se oprise la capul patului, în așteptare, privindu-l cu jind. Țigara se scurta văzînd cu ochii, la fiecare fum tras cu patimă de Limbău, pînă în fundul plămînilor. Cînd a ajuns așa de scurtă încît îl frigea la degete i-a întins chiștocul lui Teohari. Fericit, acesta din urmă s-a retras lîngă sobă, străduindu-se să mai aspire ultimele rămășițe de fum.

Încă din prima zi, am asistat la cîteva scene de aceeași natură și tot atît de penibile, din care am înțeles ce fel de relații se stabiliseră între Limbău și colonelul Teohari. Exploatîndu-i slăbiciunile și lașitatea acestuia din urmă, Limbău își făcea o dublă plăcere: de a-l umili și, în același timp, de a-l folosi împotriva celorlalți doi, ori de cîte ori se lua o hotărîre de interes comun în celulă. Teohari se asocia din principiu părerii lui Limbău, fie că era vorba de stabilit cînd să se facă focul, mai devreme sau mai tîrziu, de deschis geamul sau de închis, de hotărît cine să doarmă în patul de lîngă sobă sau în cel de lîngă fereastră etc. Cum Dorobanțu evita sistematic să se angajeze în discuții, spunînd că lui îi este indiferent și că îi lasă pe ceilalți să decidă, singurul opozant posibil rămînea colonelul Olteanu, care pierdea regulat partida în favoarea majorității Limbău–Teohari. Și astfel, Limbău era totdeauna avantajatul, iar Teohari se mulțumea cu firimiturile pe care acesta binevoia să i le arunce.

La început mi s-a părut că Olteanu era cel mai oropsit: el dormea în patul de lîngă fereastră, fiindcă Limbău stabilise că mantaua lui ofițerească era mai groasă decît zeghele lor, el ducea în fiecare zi tineta, fiindcă era cel mai solid și tot lui îi venea cel mai des rîndul să facă curățenie în celulă. Cînd Olteanu îndrăznea să-și manifeste o cît de timidă opoziție, Limbău nu pregeta să facă aluzie la întrebuințarea forței sau să-l amenințe cu intervenția gardianului, amintindu-i anumite afirmații dușmănoase la adresa regimului, pe care le făcuse cîndva în discuțiile dinaintea sosirii mele în celulă. Mai ales în fața acestei din urmă perspective, Olteanu, care spera într-o revizuire a procesului lui, tăcea și se supunea voinței lui Limbău. Singur Dorobanțu reușise să-și cîștige o poziție de invulnerabilitate, stînd într-o totală rezervă, pe care Limbău părea să i-o respecte.

Nu mai întîlnisem niciodată pînă aici și n-aveam să mai întîlnesc nici de-aici înainte, în toți anii petrecuți în închisoare, o asemenea atmosferă. Auzisem că în pușcăriile de drept comun se stabileau uneori astfel de relații între deținuți bazate pe legea celui mai puternic.

După ce mi-am montat patul și mi s-a adus și o saltea, Limbău a vrut să-i facă loc între celelalte patru, micșorînd distanța dintre ele. Nu numai atît, dar

într-un elan de simpatie crescîndă pentru mine, fiindcă aflase că eram ca și el, oltean, i-a spus lui Teohari să se mute în patul cel nou și să mi-l cedeze mie pe al lui. Nu numai figura plîngăreață a colonelului dar și faptul că urma să fiu vecin de pat cu Limbău m-au făcut să refuz aranjamentul propus. Mi-am tras patul în cealaltă parte a camerei, așezîndu-l de-a lungul peretelui opus. Limbău s-a arătat cam contrariat. I-am explicat că preferam să fiu cît mai departe de sobă, unde, chiar dacă era mai frig, cel puțin temperatura era constantă, decît să-mi fie mai întîi cald cînd arde focul și, apoi, cînd se termină cărbunii și se stinge, să tremur. Teohari m-a privit în schimb cu recunoștință, fiindcă rămînea astfel în patul lui, cel mai apropiat de sobă, după al lui Limbău.

Toată după-amiaza pînă seara tîrziu, am fost acaparat de Limbău. În elanul lui de simpatie pentru mine, mi-a făcut cele mai neașteptate confidențe, de parcă și-ar fi găsit cel mai bun prieten. S-a așezat pe patul meu și mi-a istorisit povestea vieții lui, fără vreo încurajare din partea mea. O voi reda și eu pe scurt.

Era fiu de țărani din sudul Olteniei (Dolj sau Romanați). Plecase încă de copilandru la oraș să-și caute servici, viața la sat în acele vremuri fiind tot mai grea, țăranii abia mai putînd face față dărilor la care erau supuși. Era perioada cotelor obligatorii de tot felul de produse ce trebuiau predate statului.

Ajuns la vîrsta stagiului militar, este încorporat. Isteț fiind, se remarcă încă de la început. Își însușise foarte repede cîteva noțiuni elementare de marxism, jonglînd cu ușurință cu termenii și lozincile limbajului demagogic al vremii. Înțelesese puterea acestei arme deschizătoare de drumuri în timpurile tulburi pe care le trăia. Era foarte bine văzut la orele de educație politică. La sfîrșitul serviciului militar, i se propune să fie reangajat cu gradul de caporal în Miliție. De teama mizeriei din viața civilă, unde nu-și găsise rostul, acceptă condițiile avantajoase ale propunerii și așa ajunge la Direcția Generală a Penitenciarelor din cadrul Ministerului de Interne. Verificarea mai amănunțită a serviciului de Cadre din această instituție îl aduce însă într-o situație precară. Riscă să fie exclus din cauza originii lui nesănătoase: fiu de țăran mijlocaș! Scapă însă, dînd dovadă de maximă încredere pentru noul lui serviciu: îl denunță pe tatăl lui, care nu declarase o anumită cantitate de porumb, sustrăgîndu-se de la obligațiile de predare a cotei! La descinderea ce i se face acestuia, este găsit porumbul dosit. Bătrînul Limbău e arestat, judecat, condamnat pentru sabotaj și trimis să-și execute pedeapsa la Canalul Dunăre–Marea Neagră, iar tînărul Limbău, care se dovedise un fiu credincios al clasei muncitoare, își spală păcatul părintesc din dosarul lui de la cadre. Este repartizat în serviciu la lagărul de muncă pentru deținuți de drept comun de la Salcia, în Balta Brăilei.

Dacă la început, cuprins de indignare și dezgust, am fost tentat să-l întrerup, curiozitatea ce mi se trezea pe măsură ce-și depăna povestea a fost

mai puternică și m-a reținut. Eram fascinat de seninătatea cu care Limbău își povestea amintirile, justificîndu-și în modul cel mai firesc toate ticăloșiile prin enunțarea principiilor după care se călăuzea în viață și pe care le formula în zicale. De exemplu, cu privire la denunțarea tatălui său, mi-a explicat: „El și-a trăit traiul și și-a mîncat mălaiul! Acum e rîndul meu!" Cînd îmi povestea cîte o întîmplare din armată, în care știuse să scape de răspundere, aruncînd vina pe altul, încheia cu expresia lui favorită: „Decît să plîngă mama, mai bine să plîngă mă-sa!" Iar cînd își amintea de bețiile pe care le trăgea și de femei, invariabil conchidea cu părerea lui despre viață: „În viață nu te alegi decît cu ce bagi în gură și cu ce tragi pe p... !" Cît privește cele cîteva cîntece pe care le fredona, toate de o obscenitate și o vulgaritate cum nu mai auzisem — din fericire nu le-am reținut cuvintele — altminteri aș fi fost în stare să le reproduc, numai din dorința de a lăsa astfel personajul să se prezinte singur, compensînd lipsa mea de talent de a-l caracteriza și a-i face portretul. După felul admirativ în care îmi vorbea despre cîțiva din camarazii lui de la Salcia, despre care spunea că erau „băieți deștepți", fiindcă știau „să se orienteze", mi-am dat seama că Limbău nu era un exemplar unic în genul lui. Oricum, pentru mine, Victor Limbău a rămas un fel de prototip al „omului nou" ce se plămădea în laboratoarele M.A.I., primul pe care îl întîlneam și-l puteam studia de aproape. Cunoscîndu-l, mi-a ajutat să recunosc la mulți gardieni, cu care am avut de-a face în următorii ani de închisoare, trăsături similare cu ale lui. Le-am putut înțelege mai bine mentalitatea și prevedea reacțiile, evitîndu-mi riscurile unor gafe. Uneori, un simplu gest sau numai o vorbă într-un moment nepotrivit te puteau costa viața. În orice caz, dezlănțuirea bestiei din acești gardieni nu mi se mai părea așa de imprevizibilă și inexplicabilă de aici înainte.

Cred că îi datorez și lui Limbău un dram din norocul de a fi supraviețuit. Sau poate nu-i datorez nimic, nefiind nici el decît un instrument al destinului pe care întîmplarea mi l-a scos în cale.

În privința motivului arestării, Limbău mi-a dat versiunea lui, pe care de altfel se sprijinea întregul lui optimism și convingerea că procesul va fi numai o formalitate în care el doar va depune ca martor și apoi va fi eliberat.

Povestindu-mi cum decursese ancheta, mi-am dat seama cît de ușor căzuse în plasa ce-i fusese întinsă. I se explicase că atrocitățile și asasinatele ce avuseseră loc în Salcia nu erau numai „crime contra umanității", dar făptașii se dovedeau a fi dușmani ai poporului, deoarece urmăriseră prin acțiunea lor discreditarea regimului. Autorii și adevărații criminali erau cei ce ordonaseră aceste grozăvii și nu simplii executanți ai ordinelor, supuși disciplinei militare și obligați să asculte de superiori. Majoritatea celor cu grade inferioare, în buna lor credință, fuseseră induși în eroare și nu-și dăduseră seama că printre superiorii lor se strecuraseră dușmani de clasă. Ancheta urmărea să-i demaște pe cei ce dăduseră ordinele, dar și pe acei dintre execu-

tanți, care, conștienți că prin crimele lor compromit regimul legalității populare, se făcuseră complicii superiorilor lor. De aceea organele de anchetă, care-i cunoșteau dosarul și devotamentul pentru partidul clasei muncitoare îi cereau lui Limbău să ajute ancheta să descopere complotul de la Salcia, dovedindu-și astfel încă o dată atașamentul pentru popor și totodată nevinovăția. Cam în acest fel îi vorbise anchetatorul, iar Limbău înțelegînd calea ce i se sugera pentru a ieși basma curată din această afacere, a „colaborat" din toată inima cu ancheta. După principiul „decît să plîngă mama, mai bine să plîngă mă-sa", a aruncat toată vina pentru faptele ce i se imputau fie asupra camarazilor lui, de preferință asupra celor pe care voia să se răzbune, fie, atunci cînd nu le putea nega, asupra superiorilor de la care primise ordinele.

Nu-mi mai trebuiau de mult noi dovezi pentru a mă convinge de absoluta amoralitate a lui Limbău, și totuși nu încetam să mă minunez de toate cîte le auzeam. Mă uimea în special seninătatea cu care îmi cita episoadele din viața lagărului, asupra cărora insistase ancheta și care fuseseră reținute ca puncte principale în actul de acuzare, deoarece se soldaseră cu pierderi de vieți omenești Cînd era vorba de mortalitatea provocată de munca forțată pînă la extenuare, de înfometare, de lipsa de încălțăminte și căldură în toiul iernii, Limbău pomenea în treacăt numai, în cifre aproximative, numărul celor ce pieriseră, considerînd că nu avea nimic de-a face cu aceste crime. Condițiile în care muriseră acei oameni fuseseră create de ordinele date de cei din conducerea lagărului, așa încît numai ei purtau vina. Faptul că el, împreună cu ceilalți gardieni duseseră la îndeplinire aceste ordine nu constituia o vină, deoarece ei nu fuseseră decît niște simpli executanți, fără nici o responsabilitate. Se bucura sincer de soarta care îi aștepta pe comandant și pe cîțiva din ofițerii lagărului, care vor înfunda pușcăria, recunoscînd însă că de fapt avuseseră ghinion că „deținuții nu țînuseră la glumă". Era vorba de deținuții care nu rezistaseră regimului de exterminare și sucombaseră.

Cînd îmi povestea de asasinatele directe de care erau acuzați o serie dintre tovarășii lui, Limbău dădea mai multe amănunte. În anchetă i se ceruse să declare tot ce știa despre cazurile deținuților morți de pe urma bătăilor sau împușcați sub pretextul de a fi încercat să evadeze. Limbău fusese cît se poate de cooperant în această parte a anchetei, declarînd tot ce știa despre atrocitățile comise de tovarășii lui împotriva deținuților. Povestindu-mi cîteva din aceste fapte, Limbău îmi spunea că lui nu i se pot aduce astfel de învinuiri, fiindcă nu are la activul lui nici o „mortăciune". În ceea ce îi privea pe tovarășii lui, le prevedea condamnarea și le calcula cuantumul pedepsei, în funcție de numărul de „mortăciuni" pe care le aveau.

„Mie nu mi s-a dovedit nici o mortăciune!" avea obiceiul să tot repete, amuzîndu-l grozav să întrebuințeze această expresie. La început, am crezut că îi aparține, dar tot de la el am aflat că vorba făcea parte din vocabularul curent al gardienilor de la Salcia. Cînd se întorceau seara cu brigăzile de

deținuți de la muncă, aveau obiceiul să se întrebe unii pe alții: „Cîte mortăciuni ai?“ sau „Cîți ai basculat azi?“ Ultima întrebare era tot o referire la numărul morților, deoarece cadavrele deținuților erau încărcate la întoarcerea de la locurile de muncă în camioane basculate și deșertate la poarta lagărului.

Pofta de vorbă a lui Limbău era în seara aceea tot așa de nesecată ca și curiozitatea mea. Numai cînd i s-a făcut somn, a plecat de la patul meu. Abia atunci, reflectînd la atenția cu care îl ascultasem fără să-mi fi manifestat vreo opinie, m-am gîndit la impresia ce trebuia să și-o fi făcut despre mine ceilalți locatari ai camerei. Fusesem însă așa de captivat de ceea ce auzeam și atît de fascinat de personajul pe care îl descoperisem în Limbău, încît pierdusem complet contactul cu lumea din jur. Am adormit cu gîndul la toate cîte le auzisem. Nu mai știu dacă am visat ceva. Oricum, visele nu puteau fi decît mult mai palide decît tot ce-mi povestise Limbău, așa că era normal să nu mi le fi amintit.

Frigul crescînd de peste noapte m-a făcut să mă tot strîng și ghemuiesc în timpul somnului, astfel că, la deșteptare, m-am trezit făcut covrig, numai la un capăt de saltea. Prima parte a dimineții m-am plimbat zgribulit de colo pînă colo, prin camera glacială.

Fiecare încerca să se încălzească după cum putea, fie plimbîndu-se și schițînd cîteva mișcări de gimnastică, fie stînd cu pătura în spinare și atent la zgomotul de pe coridor, ca să nu fie surprins. După deșteptare, patul trebuia să rămînă neatins pînă la stingere. Din fericire, gardienii veneau destul de rar să ne supravegheze prin vizetă și chiar dacă uneori o mai făceau, nu-și dădeau osteneala să se apropie de ușă discret și pe nesimțite. În închisoare, cînd vigilența scădea și o dată cu ea și tensiunea produsă de veșnicul pericol care venea de la vizetă și cînd gardienii evitau să ne surprindă în vreo activitate nepermisă minoră (cosînd, dormind peste zi sau cu pătura pe umeri), fiindcă aveau ordin să nu mai aplice pedepse pentru orice fleac, se spunea că sînt „vremuri bune“. Cu toate că de o bună bucată de vreme treceam printr-o astfel de perioadă, continuam să ne aruncăm tot atît de des ochii spre vizetă. Indiferent de preocupările noastre din timpul zilei, fie că făceam ceva nepermis, fie că discutam, ne plimbam sau pur și simplu stăteam căzuți pe gînduri, cred că nu treceau mai mult de treizeci de secunde fără să privim spre vizetă. Gestul reflex de a întoarce mereu capul spre ușă l-am păstrat multă vreme, chiar și după eliberare și cred că nu l-am pierdut complet nici azi, chiar dacă trece neobservat.

Abia cînd ni s-a dat terciul fierbinte și ne-am mai încălzit, s-au înfiripat iar primele conversații. Numai Limbău se culcase de mult și dormea. Ceilalți, instinctiv, ne strînsesem în jurul sobei, ca și cum fonta rece încă de cu seara, ar mai fi radiat căldură. Cărbuni și foc nu primeam decît după-amiază, dar toată viața celulei în cursul zilei se concentra totuși în jurul sobei.

Încă de la primele vorbe schimbate, mi-am dat seama că în absența lui Limbău, care dormea, atmosfera era mai destinsă și că ceilalți trei deținuți

erau mai comunicativi. Pînă și Dorobanțu, fostul comisar, așa de reținut în seara precedentă, era acum mai puțin rezervat. În dimineața aceea, am aflat fiecare mai mult unul despre celălalt. M-am lăsat descusut mai mult ca de obicei, pentru a spulbera eventuala proastă impresie ce o făcusem în seara precedentă, cînd, acaparat de Limbău, acceptasem să-i ascult poveștile, retrăgîndu-mă cu el pe patul meu. N-aș fi vrut să planeze asupra mea bănuiala vreunei afinități cu Limbău, din cauza aspectului confidențial ce-l avusese convorbirea noastră.

Cînd în primele crîmpeie ale conversației ce se legase am pomenit cîteva date personale de familie, colonelul Teohari a exclamat: „Înseamnă că ești nepotul lui Gheorghe Ghica, cel mai bun prieten al meu din tinerețe!"

Au urmat amintirile lui Teohari. Începeau dinainte de primul război mondial, continuau pe perioada campaniei 1916–1918 și se prelungeau pînă prin anii '30, cînd nenea Gică se stabilise în Basarabia și contactele între ei se răriseră. Emoționat, cu lacrimile în ochi, Teohari evoca tot felul de întîmplări din tinerețea lor comună, din timpul războiului, cînd nenea Gică, fratele mamei, făcuse parte din primii cîțiva piloți ai aviației românești. Și-a amintit de despărțirea lor la semnarea armistițiului, cînd unchiul meu plecase în Franța și luptase mai departe în aviația franceză, pe frontul de vest. Apoi, Teohari aflase că fusese doborît. După o lungă tăcere, în care timp nenea Gică zăcuse într-un spital militar francez, primise din nou vești de la el. Îi scrisese că fusese rănit, că riscase să rămînă orb și că după luni de zile de îngrijire i se salvase vederea. Cînd și-a amintit de moartea lui nenea Gică și de înmormîntarea la care nu putuse veni fiindcă nu era în București, Teohari nu și-a mai putut stăpîni lacrimile. A plecat de lîngă noi, a făcut cîțiva pași prin cameră și-a șters ochii și, cînd s-a întors, m-a strîns în brațe.

Simțindu-l gata să se înduioșeze din nou, mi-am dat osteneala să schimb vorba, angajîndu-i și pe ceilalți doi în discuție. La un moment dat, cînd colonelul Olteanu s-a pornit să facă cîțiva pași prin cameră ca să-și dezmorțească picioarele, Teohari, făcîndu-mi semn spre el, mi-a șoptit: „Să te ferești de el. Nu e om sincer!" Asigurîndu-se încă o dată că nu a auzit, a continuat: „Cu Limbău să te pui bine, fiindcă e foarte periculos!" Speriat apoi el însuși de curajul pe care îl avusese, Teohari s-a îndepărtat de noi și a început și el să se plimbe.

Dorobanțu, care tăcuse mai tot timpul, l-a urmărit o vreme cu privirea, înainte de a se hotărî să vorbească: „Să știi că bătrînul e, în fond, un om cumsecade. Ce ți-a spus despre ceilalți e adevărat. Ți-a vrut binele. Din păcate, e așa de laș și lipsit de demnitate, încît nu te poți bizui pe el. E terorizat de bestia de Limbău!"

Din discuția avută cu Limbău, din propriile mele observații făcute cu o zi mai înainte și din cele cîteva cuvinte spuse acum de Teohari și de Dorobanțu mă lămurisem și asupra oamenilor, și asupra relațiilor dintre ei, care

determinaseră atmosfera apăsătoare din cameră. Un lucru nu înțelegeam însă și i l-am spus lui Dorobanțu:

— Dar dumneavoastră cum de suportați situația asta? De ce n-ați încercat să puneți lucrurile la punct?

— Mai întîi, fiindcă e foarte greu. Între gardieni și Limbău există o complicitate tacită. Cei de pe coridor îl susțin. Fac parte din aceeași haită. În al doilea rînd, sînt singur. Pe ceilalți doi nu se poate conta, cu toate că ar fi mai fericiți ca mine să scape de teroarea lui Limbău. Cu toate astea, în caz de conflict și intervenție a administrației, de frică, sînt sigur că l-ar sprijini prin mărturia lor pe Limbău.

Eu, prin atitudinea mea foarte retrasă, mi-am obținut liniștea și un oarecare respect din partea lui. Ei, în schimb, și-au arătat slăbiciunea în fața foamei, a frigului și a forței, iar Limbău profită, exersîndu-și mai departe, pentru propria-i plăcere sadică, meseria de dresor de oameni, pe care a învățat-o și practicat-o la școala M.A.I.-ului. Știe să mînuiască, să alterneze și să dozeze la perfecție cele două instrumente ale profesiunii: teroarea și recompensa. Sînt arme care nu dau greș cu oamenii slabi!

Luciditatea cu care Dorobanțu analizase situația și felul în care mi-o prezentase, în termeni mult mai clari și mai obiectivi decît am încercat eu să-i redau spusele, mi-a produs o puternică impresie. Faptul însă că nu făcuse nici o tentativă de a pune stavilă abuzurilor lui Limbău, mulțumindu-se ca numai persoana lui să fie la adăpost, fără să-i pese de ceilalți, mi se părea totuși o dovadă de prea mare egoism. Ca și cum mi-ar fi citit gîndurile, Dorobanțu a mai adăugat:

— Domnule Ioanid, dumneata ești încă tînăr și n-ai experiența pe care o am eu cu oamenii. Sînt oameni pentru care merită să sari și în foc, dar sînt și alții care nu merită nici un sacrificiu. Nu vreau să-ți iau iluziile, dar crede-mă că cei doi colegi ai noștri fac parte din ultima categorie.

Convorbirea noastră s-a întrerupt. Se deschisese ușa. Venise gardianul să ne scoată la aer.

În sfertul de oră cît ne-am învîrtit în cerc în țarcul de plimbare, m-am tot gîndit la atitudinea pe care s-o adopt de aici înainte în celulă. În cele din urmă, m-am hotărît să fac abstracție de tot ce auzisem și să mă port ca și cum m-aș fi aflat într-o celulă obișnuită, cu atmosferă normală și relații de bună camaraderie între deținuți. Eram convins că o conviețuire de mai lungă durată cu Limbău va duce în mod inevitabil la un conflict deschis, pe care nu-l voi putea evita. Nu voiam însă să fiu provocatorul. Nu mă îndoiam că, în cazul unei confruntări, Limbău va solicita intervenția administrației. Or, în această situație, voiam ca dreptatea să se dovedească a fi de partea mea și eventual să contrabalansez astfel simpatia de care se bucura Limbău în rîndul foștilor lui tovarăși de pe coridor.

Socoteala ce mi-am făcut-o nu s-a dovedit însă deloc realistă. Mai întîi, fiindcă premisa de la care plecasem era falsă. Lucrul avea să se dovedească în următoarele zile. Gardienii erau departe de a avea o afecțiune sinceră pentru Limbău. Le era pur și simplu teamă de el, știindu-l cît era de ticălos și capabil să-i „toarne" și pe ei la superiori. Favorurile pe care i le făceau, de a-i arunca o țigară aprinsă sau de a-i trece cu vederea unele încălcări minore ale regulamentului, nu erau decît mici gesturi de atenție pentru a-și demonstra bunăvoința față de el și a se pune la adăpost. Îl știau răzbunător și capabil să-i denunțe la superiori, inventînd cine știe ce minciuni.

A doua eroare în calculele mele era că nici eu nu puteam conta pe solidaritatea camarazilor mei, cu toate că fusesem prevenit de Dorobanțu să nu-mi fac iluzii în această privință. În afară de slăbiciunea lor de caracter, mai juca un rol în atitudinea lor și un factor obiectiv, care le justifica prudența: toți aveau motive să spere într-o ușurare a situației personale și chiar să creadă într-o posibilă eliberare din închisoare. Teohari și Dorobanțu erau închiși de cîțiva ani, fără să li se fi făcut proces și să fi suferit vreo condamnare. Colonelul Olteanu obținuse o revizuire a procesului pentru lipsă de probe concludente în prima instanță, cînd fusese condamnat. Faptul era așa de neobișnuit, încît un oarecare optimism în privința rezultatului era justificat.

Din păcate nu-mi mai amintesc exact situația lor juridică. Oricum, făceau parte dintr-un număr foarte redus de deținuți cu situații speciale, care fuseseră încarcerați în celulele de pe secția a doua. Printre ei se găsea și un grup cunoscut sub numele de „lotul Grivița", cu toate că nu fuseseră niciodată judecați. Era vorba de vreo zece inși, arestați încă de la instaurarea guvernului comunist, anchetați și apoi aruncați în Jilava. Considerați principalii vinovați în reprimarea grevei muncitorilor de la atelierele C.F.R. Grivița, ancheta nu le putuse întocmi dosare cît de cît prezentabile, chiar pentru un tribunal din vremea aceea, care nu-și făcea prea multe scrupule juridice, pentru a pronunța sentințe spectaculoase.

Regimul intenționase să facă din „afacerea Grivița" un proces de răsunet și cu efect propagandistic, care să dea evenimentelor de la atelierele C.F.R. dimensiunea unui moment istoric, ilustrînd lupta eroică a partidului comunist împotriva regimului burghezo-moșieresc și totodată cruzimea acestuia din urmă, care dăduse ordin să se tragă în muncitori. Actorii destinați să joace în piesa-proces, ce urma să fie montată și regizată după metoda bine cunoscută a Securității, nu fuseseră însă la înălțimea rolului. Personajele alese să interpreteze rolurile erau diverși funcționari publici, de serviciu în noaptea cînd se petrecuseră tulburările de la Grivița: membri ai magistraturii civile și militare, ai procuraturii etc. Nici unuia din cei arestați, începînd chiar cu cel ce urma să fie șeful lotului, colonelul din Justiția Militară, Hotineanu, nu li se putuse dovedi vreo contingență cu cele întîmplate, unii din ei fiind chiar lipsă din București în acea noapte.

În speranța că poate, totuși, cu timpul, le va putea completa dosarul cu piese mai convingătoare, Securitatea îi aruncase pe toți în închisoare. De atunci zăceau în Jilava, uitați și de Securitate și de Dumnezeu, fără nici o speranță. Acum însă, o dată cu suspecta întorsătură din ultima vreme, în comportarea lui față de deținuți, regimul părea să-și fi adus aminte de ei, ca și de toate cazurile nerezolvate sau fără acoperire juridică, ale celor concentrați în celulele de pe secția a doua din Jilava.

Era și situația colegilor mei de cameră. În ultimele luni, toți fuseseră vizitați periodic de un procuror militar, care le vorbise cu neobișnuită bunăvoință, le cercetase dosarele, cerîndu-le anumite lămuriri în privința arestării și anchetei și trezindu-le nădejdea într-o rezolvare echitabilă a situației. Perspectiva unei reparații a nedreptății ce li se făcuse explica atitudinea lor prudentă și efortul pe care îl făceau de a avea o comportare care să nu contravină cu nimic desciplinei impuse de regulamentul închisorii și de ordinele gardienilor.

De fapt, singurul din cameră care nu spera într-o îmbunătățire a situației lui și nici nu risca să și-o agraveze eram eu. O poziție, într-un fel privilegiată, dar care nu-mi dădea dreptul să abuzez de ea, în detrimentul celorlalți.

Purtarea mea egală față de toți din celulă, fără a-mi arăta vreo preferință sau simpatie specială pentru unul din ei, n-a fost pe placul lui Limbău. S-a creat astfel o primă barieră între mine și el, care i-a tăiat tendința și elanul spre relații mai apropiate. Faptul că mă arătam prevenitor și gata să-i ajut pe ceilalți la căratul tinetei sau al hîrdăului cu apă și mai ales pe colonelul Teohari, cel mai în vîrstă și mai neputincios din toți, îl enerva pe Limbău în mod special. Se mulțumea însă numai cu cîteva aprecieri batjocoritoare la adresa mentalității lor burgheze, care îi făcea să se lase serviți pînă și în pușcărie, evitînd să mă implice direct în ironiile lui. Încă mă mai menaja, dar îi simțeam adversitatea crescînd. E drept că nu-i ofeream nici un pretext să se lege de mine, fiind și cu el la fel de amabil ca și cu ceilalți.

Primele ironii pe care și le-a permis la adresa mea se refereau la felul meu de a vorbi. Zicea că vorbesc ca o domnișoară și, uneori, rîzînd provocator, mi se adresa cu acest epitet, în loc să-mi spună pe nume. Încă din primul moment, Limbău îmi spusese pe nume, Ioanid, iar pînă seara, ajunsesem Ion. Cu toate că îmi ceruse să-i spun Victor, eu rămăsesem în continuare la formula de „domnul Limbău". Simțindu-mi rezistența la intimitatea pe care mi-o oferea, Limbău a trecut mai întîi printr-o fază de cîteva zile în care a evitat să-mi pronunțe numele, pentru ca în cele din urmă să mi se adreseze cu „domnule Ioanid". Pentru a-i contracara jargonul ordinar, îmi supravegheam propriul limbaj, alegîndu-mi cu grijă cuvintele, dîndu-mi osteneala să întrebuințez un vocabular cît mai ales. Recunosc că am făcut-o cu oarecare ostentație, ceea ce nu i-a scăpat lui Limbău, adăugînd astfel un lemn în plus pe focul care mocnea între noi.

În zilele următoare, Limbău a stat tot mai puțin în cercul nostru de lîngă sobă, preferînd să se plimbe fluierînd sau cîntînd prin cameră. Cînd se nimerea gardianul prin apropiere și-i bătea în ușă, cerîndu-i să facă liniște, izbucnea în crize de furie, care se îndreptau împotriva a tot ce-i stătea în cale, dînd cu piciorul fie într-un pat, fie în tinetă, fie în ușă. Scene de acest fel se repetau zilnic și cînd uneori cîte un gardian deschidea ușa pentru a-l admonesta, Limbău nu-și mai stăpînea nervii și intra în conflict cu el, cerîndu-i să fie scos la raportul comandantului, pentru că nu mai suportă să stea închis pentru crimele altora. De multe ori apărea și ofițerul de serviciu, atras de scandalul de la ușa noastră. Mai cu promisiunea că în curînd va avea loc procesul și i se va lămuri situația, mai cu amenințarea că îi va adăuga la dosar un raport de indisciplină, ceea ce îi agrava situația, reușea să-l calmeze. După fiecare conflict de acest fel, prima lui reacție cînd se închidea ușa era să se culce și să doarmă.

Diversiunea produsă în rutina vieții de toate zilele prin aducerea mea în celulă diluase într-o oarecare măsură teama inspirată celorlalți deținuți de Limbău, fără s-o risipească însă complet. Continuau să se ferească să scape vreo vorbă neconformă sau să se angajeze în discuții politice de față cu el. De cînd Limbău nu mai stătea tot timpul în mijlocul nostru, prudența lor excesivă mai scăzuse. Curiozitatea stîrnită de apariția mea, venit din afara micului univers al celulei lor, în care trăiau de luni și luni de zile, îi făcea să-mi pună tot felul de întrebări despre viața din închisorile prin care trecusem. Mă priveau ca pe un privilegiat al soartei, fiindcă avusesem ocazia să fiu transferat prin atît de multe închisori și să fi întîlnit nenumărați deținuți. Visul lor era să fi fost și ei condamnați de la început și să fi intrat și ei în circuitul închisorilor, în loc să mucezească în subteranele Jilavei cu anii.

Zilnic, le satisfăceam dorința povestindu-le ore întregi despre peripețiile mele. Le-am vorbit de arestare, de anchetă, de Pitești, de Cavnic, de evadare și tot ce a urmat și mai ales de atmosfera care domnea printre deținuți. Știind că și Limbău asculta poveștile mele, spuse în cercul de lîngă sobă, chiar dacă se plimba de colo pînă colo prin cameră, insistam mereu asupra spiritului de camaraderie, de solidaritate și întrajutorare pe care îl întîlnisem pînă aici în toate închisorile. Totodată aveam grijă să povestesc și de soarta tristă a turnătorilor care, o dată pecetluiți cu acest epitet infamant, erau disprețuiți printr-un fel de conjurație a tăcerii, care îi excludea de la toate preocupările, discuțiile sau activitățile comune. Supuși dublei penitențe, de a fi respinși și izolați și de semenii lor, după ce fuseseră aruncați între cei patru pereți ai temniței de regimul comunist, viața lor nu era de invidiat.

Pasionați de povestirile despre mină și despre evadare, ascultătorii mei se obișnuiseră să-mi audă și aprecierile la adresa turnătorilor și a tuturor membrilor aparatului represiv, cu care avusesem de-a face. La început, mai ales colonelul Teohari îmi arunca priviri îngrozite, făcîndu-mi semne disperate spre Limbău. Văzînd însă că nu mă poate opri și că nu mă feream să

fiu auzit, a renunțat să-mi mai facă semne să fiu prudent. S-a mulțumit să asculte și să tacă, pentru a nu fi vreodată acuzat că luase parte la o „discuție dușmănoasă". S-a mai liniștit cînd a văzut că Limbău nu intervenea și nu protesta în nici un fel la spusele mele. Chiar dacă afirmațiile, și mai ales părerile mele despre regim, Securitate și M.A.I., exprimate fără menajamente, nu-i erau pe plac și nu făceau decît să-i sporească ura față de mine, Limbău tăcea și își ascundea sentimentele.

Cred că era mai surprins chiar decît Teohari de toate cele ce le auzea. Din rîndurile oamenilor M.A.I.-ului, din care făcuse parte, nu putuse auzi cuvinte de critică la adresa regimului și cu atît mai puțin de la cealaltă lume, terorizată numai la vederea uniformei lui. Acum, de cînd fusese arestat, de cîteva luni, stătea în aceeași celulă din Jilava cu aceiași trei oameni care, ca și el, nu erau definitiv condamnați. Toți trei trăgeau încă nădejde într-o rezolvare favorabilă a situației lor, așa că nici ei nu îndrăzneau să spună vreo vorbă la adresa regimului, care să le pericliteze șansele de a scăpa din închisoare. Pentru Limbău, reprezentam deci primul contact cu adevărata pușcărie, cu spiritul care domnea acolo. Veneam de acolo de unde mirajul unei libertăți obținute pe căile „Justiției" nu mai exista. Nu mai credeam nici în „dreptatea" nici în „clemența" regimului, de la care nu ne mai așteptam la nimic bun. Eram convinși că urmărește numai să ne lichideze, nu mai credeam decît în dreptatea cauzei noastre și nu mai speram să ne eliberăm decît prin prăbușirea regimului sau prin moarte.

Eliberați de speranța deșartă pe care cei nejudecați și-o mai puneau încă într-o judecată dreaptă, mai ales cînd se știau nevinovați, noi nu mai aveam nimic de cîștigat și nici de pierdut. Eram scutiți de prudențe inutile și de tentația de a cădea în capcana compromisurilor. Amenințarea de a ne agrava situația printr-un raport în plus adăugat la dosar și promisiunea de a ni se face un nou proces pentru a fi criticat regimul în închisoare nu-și mai produceau efectul de timorare, dorit de autorități. Pentru noi, viața devenise mai ușoară; eram într-un fel mai liberi decît ei, cel puțin de a spune fără opreliște ce gîndim. Majoritatea celor din închisori depășiseră cu bine șocul pronunțării sentințelor disproporționate, exprimate de Tribunalele Militare în zeci de ani de muncă silnică, și își găsiseră echilibrul și tăria tocmai în puterea revelatoare a realității, cuprinsă în aceste condamnări: parodia monstruoasă a unor procese regizate de un sistem criminal, care spulbera definitiv valoarea unor noțiuni și instituții, în care continuasem să mai credem. Era o „prejudecată burgheză", de care ne-am lepădat datorită partidului dar probabil că nu în sensul dorit de el.

Noul mers al vieții din celulă părea să se fi stabilizat. În grupul de la sobă, atmosfera era tot mai destinsă. Limbile se mai dezlegaseră. Pînă și Teohari devenise mai vorbăreț și nu-l mai urmărea cu aceeași privire temătoare pe Limbău. Acesta din urmă continua să se țină retras de cercul nostru, nealătu-

rîndu-ni-se decît rareori, pentru a asculta cîte un crîmpei de poveste și a-și relua apoi plimbările. Uneori intervenea și el în discuții, cu o notă de bună-cuviință (cam forțată ce-i drept), pe care nu i-o cunoscusem pînă aici. Părea să fi renunțat să-și mai exercite dominația în celulă și să fi acceptat să se supună unor relații mai echitabile, deși continua să-și mențină privilegiul de a nu participa la prestarea nici unui serviciu în cameră.

Îmi dădea astfel prilejul să exemplific prin fapte ceea ce le povestisem noilor mei colegi de cameră, despre spiritul de camaraderie din celelalte închisori prin care trecusem. Fără a face vreo remarcă la atitudinea lui Limbău, în modul cel mai firesc, căram în locul lui tinetele, spălam pe jos în zilele de curățenie și eram gata oricînd să pun mîna cînd era vorba de o treabă de interes comun. Speram ca puterea exemplului să-și producă efectul în timp. Începusem chiar să cred că procedînd cu tact și răbdare fiara din Limbău avea să se îmblînzească treptat și să se umanizeze.

Cam în aceste condiții se desfășura de mai bine de o săptămînă viața în mica noastră societate cînd, într-o zi, ușa celulei s-a deschis și am primit vizita unui locotenent. O vizită plină de surprize. Mai întîi, fiindcă ne-a spus bună ziua. Apoi, i-a spus gardianului care-i deschisese că poate să încuie ușa la loc și să-și vadă de treabă pe secție, pentru că va sta mai mult timp în camera noastră. Faptul era cu totul neobișnuit, ca un ofițer să rămînă singur în mijlocul deținuților și încă încuiat cu ei în celulă. Dorobanțu mi-a șoptit că era ofițerul de la procuratură, care îi mai vizitase în două rînduri.

Locotenentul era foarte tînăr și avea o înfățișare plăcută. În modul cel mai firesc, s-a apropiat de grupul nostru de lîngă sobă, depunîndu-și în trecere, pe unul din paturi, teancul de dosare de sub braț. Într-un gest automat, și-a întins apoi mîinile spre sobă, căutînd să-i simtă dogoarea. Le-a apropiat tot mai mult, pînă ce a atins-o și, la contactul palmelor cu fonta rece, a tresărit.

— Văd că nu e foc! De ce v-ați strîns lîngă sobă?

Întrebarea i-a fost spontană, pusă pe tonul cel mai firesc, fără aroganța, sarcasmul sau disprețul obișnuit din glasul celor ce purtau epoleți, atunci cînd se adresau deținuților.

— În amintirea focului de ieri, domnule locotenent! am ripostat tot atît de spontan, neputînd rezista pornirii de a pune o nuanță de ironie puțin agresivă în răspunsul meu.

Trebuie să recunosc că în cele aproximativ douăzeci de minute cît a stat cu noi ofițerul a reușit să mă dezarmeze și să mă facă să-mi regret ieșirea. Oricît de neverosimil părea, dar locotenentul nu avea nimic comun cu felul de a vorbi sau de a se purta al ofițerilor din Securitate sau Procuratură cu care avusesem de-a face pînă atunci. După primele vorbe schimbate cu noi, n-am mai avut nici un dubiu asupra sincerității lui. Pe colegii mei de cameră îi cunoștea din cele două vizite anterioare, știindu-le numele

pe de rost. Figura mea i-a atras atenția, nu numai din cauza răspunsului pe care i-l dădusem, ci fiindcă îi era necunoscută.

— Dumneavoastră sînteți nou în acestă cameră. Dumnealor mă cunosc. Eu nu fac parte din cadrele M.A.I. Sînt de la Procuratură și mă ocup de cazurile în care procedura legală nu a fost respectată. Vreți să-mi spuneți numele și motivul pentru care ați fost adus aici?

Politețea excesivă a ofițerului m-a lăsat perplex. Eram așa de surprins, încît n-am fost în stare să-i răspund imediat.

Înțelegîndu-mi probabil greșit tăcerea, locotenentul mi s-a adresat din nou, pe un ton și mai blînd:

— Puteți să-mi vorbiți cu toată încrederea și să-mi semnalați orice eventuală ilegalitate vi s-a făcut. Vă asigur că nu veți avea de suferit nici un fel de consecințe din partea nimănui!

Între timp mă reculesesem și mă hotărîsem să-i răspund cu toată sinceritatea:

— Mă numesc Ion Ioanid! Și să știți că nu de teamă mi-a pierit glasul, ci de uimire! Nu mai sînt obișnuit ca cineva îmbrăcat în uniformă să-mi vorbească așa de frumos!

Nu voi încerca să reconstitui sub formă de dialog toată discuția avută cu ofițerul. Mă voi limita la a-i reda conținutul. Cînd mi-a auzit numele, mi-a spus imediat, fără nici un respect pentru legea secretului izolării, aplicată cu atîta strictețe de administrație, că îmi cunoaște cazul, fiindcă vine tocmai din celula de alături, unde a stat de vorbă cu „domnul Coșereanu". Mi-a spus apoi că, neștiind de existența noastră în Jilava, nu ne-a cerut dosarele de la grefă, așa că va sta mai întîi de vorbă cu ceilalți deținuți din cameră.

S-a ocupat astfel, pe rînd, de fiecare din colegii mei, ale căror dosare le depusese pe pat. Le-a mai cerut unele lămuriri suplimentare, promițîndu-le că se va strădui să-și încheie cît mai repede posibil lucrările, pentru a-și înainta raportul referitor la fiecare dosar. Se plîngea că, fiind singur, era depășit de munca ce i se încredințase, studierea atîtor dosare cerînd foarte mult timp. Vorbea fără nici o reticență despre felul în care fuseseră întocmite dosarele „o adevărată sfidare la adresa procedurilor legale!" Erau dosare din care lipseau piese esențiale, de pildă „mandatul de arestare, cu toate că omul era închis de ani de zile", afirma el cu indignare. Cerînd socoteală organelor competente, constatase că „mandatul de arestare nici nu fusese emis la vremea arestării, ceea ce contravenea legii". Era șocat de o serie de astfel de „abuzuri săvîrșite de organele de Securitate!" Ne-a mai spus că munca lui era îngreunată și de „lipsa de cooperare" a unor elemente din cadrul Securității, care nu înțelegeau că faza revoluționară a preluării puterii trecuse și că acum se intra într-o epocă de „legalitate". Întîmpina chiar „rezistență" din partea lor. Cu „mentalitatea lor învechită", nu puteau admite o „îndreptare a greșelilor și abuzurilor făcute".

Fiind singurul condamnat definitiv, deci din categoria celor care nu mai aveau nimic de pierdut, am fost și singurul care am mai intrat în discuție cu ofițerul, fără a fi provocator sau agresiv, dar spunînd lucrurilor pe nume. De cîte ori închidea dosarul unuia din colegii mei și-l punea deoparte, pînă să treacă la următorul, profitam să-i mai pun cîte o întrebare în legătură cu cele afirmate. Mă arătam sceptic cu privire la realizarea reformei aparatului represiv, din moment ce răspunzătorii pentru abuzurile săvîrșite pînă aici rămîneau mai departe în funcțiile lor, în loc să fie pedepsiți. Și mă arătam neîncrezător și în bunele intenții ale conducerii regimului, căruia nu-i mai acordam nici un fel de credit, tocmai fiindcă inițiase și patronase toate crimele abominabile petrecute în închisorile și lagărele din țară. Cum va putea vreodată îndrepta răul făcut? Poate fi îndreptată moartea miilor de oameni nevinovați din toată această perioadă?

Nu mi se mai întîmplase, de cînd eram închis, să pot vorbi în acest fel unui ofițer al regimului. Iar dacă vreodată un deținut îndrăznise să abordeze acest subiect, nu apucase să-și termine nici prima frază. Era imediat întrerupt și represaliile care urmau se măsurau după asprimea regimului de detenție din acel moment: omul sfîrșea fie sub cizmele gardienilor, fie, în cel mai bun caz, pentru o bucată de vreme la izolare și în lanțuri. De data asta, ofițerul nu numai că mă lăsa să vorbesc, dar mă asculta chiar cu luare-aminte. Mai mult, nu contesta că se făcuseră abuzuri inadmisibile, dar continua să susțină că de aici înainte lucrurile se vor schimba. Recunoștea că unele greșeli erau ireparabile și că restaurarea legalității necesită timp și întîmpină dificultăți. Se urmărea, în acest scop, înlocuirea treptată a vechilor cadre cu elemente tinere, cu pregătire profesională corespunzătoare și educate în spiritul respectului față de om și legile țării. Îmi spunea că acest proces de înnoire se afla abia la început, că se ducea încă lipsă de cadre și de aceea mai subzistau în paralel cu aspectele abuzive din trecut. „Veți vedea, domnule Ioanid, că în cîteva luni de-aci înainte, situația va fi complet schimbată. Deocamdată, nu încercăm decît să intrăm într-o *oarecare legalitate*!" Ofițerul își dădea osteneala să fie tot atît de convingător pe cît părea el însuși de convins de ceea ce spunea.

După ce și-a încheiat consultările cu Olteanu, Teohari și Dorobanțu, cărora le-a dat noi speranțe, promițîndu-le că în cîteva zile își va înainta raportul forurilor superioare, sesizîndu-le de toate ilegalitățile comise în cazurile lor, ofițerul și-a adunat dosarele și s-a îndreptat spre ușă.

Limbău, care în tot acest timp tăcuse și ascultase, l-a interpelat cu obișnuita lui nuanță de obrăznicie în glas: „Văd că stați de vorbă cu toată lumea, numai cu mine nu! N-am și eu dreptul să știu cît mă mai țineți în pușcărie?"

Ofițerul i-a amintit că îi mai spusese și data trecută, cînd mai venise în celula lor, că nu se ocupă de cazurile celor care urmează să compară în fața tribunalului: în primul rînd, fiindcă pînă după proces nimeni nu poate avea acces la dosarul inculpatului. De cînd a bătut la ușă și pînă la venirea gardia-

nului, ofițerul n-a mai scos o vorbă, părînd să nici nu-l mai audă pe Limbău. Acesta se dezlănțuise într-un torent de acuzații la adresa foștilor lui superiori, ca și la întreaga tagmă a ofițerilor care se spălau pe mîini de toate crimele, lăsînd să cadă vina pe cei mici. „Vă știu eu! Corb la corb nu-și scoate ochii!" a încheiat Limbău, cînd s-au auzit cheile gardianului în ușă. Ofițerul s-a oprit în prag și fulgerîndu-l cu privirea, i-a atras atenția că depășește măsura. Făcuse un efort vădit să rămînă calm și să nu ridice tonul, însă se înroșise la față.

După plecarea locotenentului, am asistat iar la o criză de furie a lui Limbău. S-a revărsat într-un potop de insulte și înjurături ordinare, promițînd să se răzbune pe ofițerul care nu voise să se ocupe și de el: „Îl aranjez eu, cînd mi-o veni bine!" repeta el mereu, plimbîndu-se ca un leu în cușcă.

În zilele următoare, tema principală a discuțiilor din jurul sobei a fost vizita ofițerului. Teohari și Olteanu erau cei mai entuziasmați, fiind convinși că ceasul eliberării era aproape. Dorobanțu și cu mine eram mai rezervați, cu toate că trebuia să admitem că anumite fapte concrete veneau în sprijinul spuselor ofițerului și păreau să confirme intenția restaurării „unei oarecare legalități", cum se exprimase chiar el. Întreaga schimbare intervenită în ultimele luni în comportarea gardienilor, în condițiile de detenție, în alimentație, în respectarea unor norme de igienă, scoaterea noastră zilnică la plimbare, vizitele medicale periodice etc., toate puteau fi argumente în favoarea noului „curs" pe care ni-l anunțase ofițerul. Ceea ce ni se părea însă cel mai semnificativ în acest sens era „procesul Salcia!" Venea ca o confirmare la afirmațiile locotenentului cu privire la intențiile regimului de a pune capăt abuzurilor, trăgînd la răspundere chiar membri ai aparatului represiv, fapt absolut de neconceput pînă aici.

Așa interpretam atunci instruirea procesului Salcia, necunoscînd încă la acea vreme toate dedesubturile afacerii.

În contrast cu discuțiile pe tema vizitei ofițerului, care înviorașeră sfatul nostru din jurul sobei, Limbău devenise tot mai taciturn. Părea tot mai pasiv față de ce se petrecea sau vorbea în celulă. Stătea cu ceasurile culcat și cu mantaua trasă peste cap. Într-o bună dimineață, a ieșit pe neașteptate din indiferența care îl stăpînise cîteva zile. S-a sculat vesel și bine dispus și, ca niciodată, s-a apucat să mătură prin cameră cu șomoiogul de cîrpe pe care îl aveam în acest scop. Mai mult chiar, mi-a luat-o înainte și l-a ajutat pe Teohari să-și facă patul. Nu mi-am manifestat mirarea, cu toate că faptul era de-a dreptul surprinzător. Un schimb de priviri cu Dorobanțu mi-a arătat că și el era tot așa de nedumerit de această bruscă schimbare. Privindu-l cu cîtă voioșie făcea tot ce pînă aici socotise că e slugărnicie și nedemn de el, mi-am zis că în sfîrșit Limbău se îmblînzise și se dăduse pe brazdă. Mă încerca chiar un sentiment de mîndrie, considerîndu-mă, în bună parte, autorul

readucerii lui la sentimente mai bune. Mă gîndeam tocmai să nu fac nici o remarcă la schimbarea lui de atitudine, pentru a-i ușura calea și a nu-i leza orgoliul.

Deodată însă, în momentul cînd pe coridor se auzeau pașii echipei de gardieni care veneau să facă „deschiderea" și „numărul" de dimineață, Limbău s-a repezit la ușă și a început să bată cu pumnii în ea.

De data asta, surpriza noastră a fost completă. Ne uitam unii la alții înmărmuriți, convinși, în sinea noastră, că omul înnebunise.

De pe coridor ne-a parvenit formula obișnuită: „Nu mai bate, bă!" Vocea gardianului a fost imediat acoperită de ropotul de lovituri de pumni și picioare în ușă și de strigătele lui Limbău: „Ajutor! Săriți că mă omoară!"

Loviturile în ușă erau așa de insistente, iar strigătele de ajutor atît de disperate, că într-adevăr se putea crede că era vorba de cineva în pericol de moarte. Alarmați, gardienii și-au întrerupt cursul programului, au sărit peste celula vecină și au venit direct la ușa noastră, pe care au dat-o de perete, pregătiți să intervină. S-au oprit însă din elanul lor în prag, cam nedumeriți de scena ce li se înfățișa. Se așteptau probabil la o încăierare, or, în afară de Limbău care vocifera în continuare lîngă ușă, ne-au văzut pe noi patru stînd în jurul sobei și privindu-i, într-o atitudine cum nu se poate mai pașnică, așa cum ne surprinseseră evenimentele. Într-o clipă, ofițerul de serviciu și-a rotit ochii prin cameră, însă nimic nu trăda urmele unei bătălii. Toate erau la locul lor. Întorcîndu-se spre Limbău, plutonierul i-a cerut explicații pentru scandalul ce-l făcuse.

Între timp, pe coridor apăruse locotenentul de la Procuratură, care ne vizitase cu cîteva zile în urmă. Se oprise în spatele plutonierului și al celor trei–patru gardieni îngrămădiți în pragul ușii, care nu-i remarcaseră prezența. Discuția ofițerului de serviciu cu Limbău nu părea să ducă la lămurirea incidentului. Nestăpînindu-și furia, acesta din urmă continua să răcnească, învinovățind administrația că, după ce că îl ține închis pe nedrept, acum vrea să-l și omoare.

— Cine vrea să te omoare, omule? a intervenit locotenentul de la Procuratură, înaintînd cîțiva pași printre gardienii care, luînd poziția reglementară și salutîndu-l, i-au făcut loc să treacă.

La lovitura de teatru care a urmat, nu se aștepta nimeni. Limbău a întins brațul, m-a indicat pe mine și i-a răspuns ofițerului pe un ton ceva mai calm, dar în cel mai autentic limbaj M.A.I., împodobit, ca în cele mai negre perioade ale închisorii, cu expresiile favorite ale gardienilor cînd se adresau deținuților.

— Banditul ăsta, pe care mi l-ați băgat în cameră, vrea să mă omoare! Vrea să se răzbune pe mine fiindcă fac parte din M.A.I.!

Și, pe nerăsuflate, Limbău a început să înșire tot ceea ce făcusem de cînd fusesem adus în celulă: „Purtasem discuții dușmănoase, instigasem la revoltă, plănuiam să evadez dar mai ales îmi manifestasem ura de moarte

împotriva partidului și clasei muncitoare, declarînd că atunci cînd vor veni americanii toți comuniștii vor fi împușcați". Pe scurt, era o concentrație de acuzații care constituiau cele mai grave delicte și crime ce se puteau săvîrși împotriva regimului. Iar eu eram un „bandit", un „dușman al clasei muncitoare", un „fascist", un „legionar", un „agent al imperialiștilor americani" etc., etc.

Limbău părea să mai aibă multe de spus, dar ofițerul l-a întrerupt. Trecînd peste toată tirada lui Limbău, a revenit la întrebarea lui inițială:

— Ai bătut la ușă fiindcă spui că voia să te omoare! Cum și cînd a vrut să te omoare?

Deconcertat de lipsa de efect a pledoariei lui, Limbău a părut să se reculeagă un moment, înainte de a răspunde.

Ofițerul a insistat:

— Cum a vrut să te omoare?

De cînd intrase în celulă, locotenentul nu-și aruncase decît de cîteva ori ochii în direcția grupului nostru de lîngă sobă. Totuși, nu-i putuse scăpa stupoarea întipărită pe fețele noastre, la auzul afirmațiilor lui Limbău. Mimica noastră a devenit și mai expresivă, cînd Limbău s-a decis să răspundă întrebării puse de ofițer:

— Vrea să mă strîngă de gît în timpul somnului. Noaptea stau mai mult treaz. Uitați-vă ce măsuri a trebuit să iau ca să mă pot apăra!

Limbău se repezise la patul lui, ridicase pătura în dreptul căpătîiului și scosese la iveală două bucăți de lemn de foc. Cu toate că rația de combustibil, și așa foarte redusă, mai era la rîndul ei împărțită în alte porții și mai mici, spre a alimenta cît mai economic soba și a întreține cît mai mult focul, nimeni dintre noi nu observase dispariția celor două bucăți de lemn. Triumfător, arătînd cu o mînă lemnele din pat și cu celălalt braț întins acuzator spre mine, Limbău îi striga locotenentului:

— Mutați-l pe banditul ăsta din cameră! Luați-l pe instigatorul ăsta dintre noi!

Față de atîtea minciuni și rea-credință, mă simțeam dezarmat, mai ales că fuseseră prezentate în formele demagogice marxiste, iar arbitrul purta uniforma regimului. Considerînd partida pierdută, mă resemnasem deja și căutam să văd partea bună a lucrurilor: mutîndu-mă din celulă, scăpam de Limbău! Mă așteptam deci ca ofițerul să curme discuția și să-mi spună să-mi iau bagajul și să ies afară.

Locotenentul i s-a adresat însă tot lui Limbău:

— Faptul că dumneata ți-ai ascuns lemnele în pat nu dovedește nimic. Răspunde-mi la întrebare: cum și cînd a vrut să te omoare?

Vizibil contrariat de insistența ofițerului, Limbău a încercat să obțină efectul ce și-l dorea, pe altă cale. Scontînd pe intimidarea și teama aproape organică pe care o inspira celorlalți deținuți din celulă, Limbău a ocolit din nou întrebarea directă a ofițerului, spunîndu-i, foarte sigur pe sine:

— Întrebați-i pe ceilalți despre atitudinea lui. O să vă spună și ei de instigația pe care a făcut-o în celulă și cum a criticat partidul și guvernul și a insultat cadrele M.A.I.-ului!

De data asta, ofițerul s-a întors spre mine:

— Dumneata ce ai de spus?

— Absolut nimic, domnule locotenent!

Cred că răspunsul meu i-a făcut ofițerului o mai bună impresie decît dacă m-aș fi apucat să mă apăr. De altfel, tonul și zîmbetul cu care îmi însoțisem răspunsul exprimaseră mai mult decît vorbele, și ofițerul înțelesese că față de enormitățile debitate de Limbău nu consideram necesar să mă disculp. M-a mai privit o clipă, dar n-a mai insistat și s-a întors spre ceilalți deținuți.

Colonelul Teohari s-a grăbit să spună că el nu știe nimic, că nu se amestecă și nu-l interesează discuțiile colegilor din celulă, încurcîndu-se în niște explicații confuze, în dorința de a împăca și capra și varza. N-ar fi vrut nici să confirme spusele lui Limbău, pentru a nu mărturisi împotriva mea, dar nici nu îndrăznea să-l contrazică. Și cînd ofițerul și-a mutat privirea asupra lui Olteanu, Teohari, ușurat, a tăcut brusc, bucuros să scape de propriile lui explicații, în care se împotmolise atît de penibil. Colonelul Olteanu a declarat și el că nu știe nimic despre vreo intenție de agresiune din partea mea, lăsînd însă să se înțeleagă că nici el nu se preocupa de raporturile dintre ceilalți locatari ai camerei. Apoi, a început să spună că, în lipsă de altă ocupație, i se întîmplase și lui să asculte, în cîteva rînduri, crîmpeie din istorisirile mele, ceea ce nu însemna însă că împărtășea punctele de vedere pe care le exprimasem. Limbău, care nu fusese prea satisfăcut de declarațiile lui Teohari, jubila acum auzindu-l pe Olteanu. Lucrurile păreau să ia o întorsătură nefavorabilă pentru mine. Olteanu n-a apucat însă să-și dezvolte ideea. L-a întrerupt Dorobanțu care, făcînd un pas înainte, i s-a adresat ofițerului:

— Domnule locotenent, dați-mi voie să vă spun adevărul și tot ce se petrece în această celulă: oamenilor le e frică să vorbească. Se tem de Limbău, care ne terorizează de luni de zile!

Și, în cîteva fraze, Dorobanțu a povestit tot. Nu-l mai recunoșteam pe omul rezervat și prudent de pînă aici! Calm și cu vocea sigură, a relatat pe scurt, dar cum nu se putea mai clar, despre atmosfera de teroare stabilită în celulă, și cum toți o suportaseră, de teamă ca Limbău să nu raporteze administrației minciuni pe socoteala lor și astfel să li se agraveze situația. În încheiere, Dorobanțu a revenit la întrebarea inițială a locotenentului:

— Acuzația că Ioanid ar fi pus la cale asasinarea lui este o poveste în întregime scornită de Limbău, care nu face decît să arate la ce mijloace ticăloase e în stare să recurgă!

Limbău încercase în zadar să-l oprească, strigîndu-i că minte. Ofițerul îi ordonase să tacă și îl ascultase pe Dorobanțu pînă la urmă. Apoi, fără nici o vorbă, ieșise pe coridor, trăgînd ușa după el, dar fără s-o închidă. La un

semn al lui, unul din gardieni se postase în prag, în dreptul ușii întredeschise. Noi rămăseserăm nemișcați, în așteptarea evenimentelor, toți la fel de îngrijorați. N-am putut deslușì sensul șoaptelor ce ne parveneau de pe coridor, dar ne-am dat seama că avea loc un conciliabul între locotenentul care ieșise din celulă și ofițerul de serviciu.

În sfîrșit, ușa s-a deschis și locotenentul a reapărut. Nu ne-a venit să credem cînd l-am auzit spunînd pe un ton liniștit, de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat:

— Limbău! Ia-ți bagajul și ieși afară!

În clipa următoare, Limbău a izbucnit:

— În loc să-l luați pe banditul ăsta, vreți să mă luați pe mine?! Credeți că nu știu că îl favorizați? Doar v-am auzit data trecută cînd ați venit în celulă și ați criticat împreună regimul nostru de democrație populară. Ați spus că în statul nostru socialist nu e respectată legalitatea și că organele de Securitate calcă legea! Eu nu ies din cameră pînă ce nu vine comandantul ca să-i spun ce complot s-a făcut aici!

Cu toate că se îmbujorase la față, locotenentul n-a mai spus o vorbă. A făcut numai un gest cu mîna spre ușă și a ieșit din celulă. În locul lui, a intrat în celulă plutonierul care purta pe braț banderola de ofițer de serviciu.

— Hai, Limbău! Ia-ți bagajul și ieși afară!

La toate insistențele, Limbău s-a împotrivit, protestînd și amenințînd să-i denunțe comandantului pe toți cei care participau la complotul urzit împotriva lui. Văzînd că nu-l poate determina să părăsească celula, ofițerul de serviciu și-a pierdut răbdarea și i-a spus pe un ton amenințător:

— Te întreb pentru ultima oară: ieși din celulă sau refuzi să execuți ordinul?

— Refuz! Nu ies nici dacă încercați să mă scoateți cu forța. Vreau să-i raportez comandantului!

— Bine! a zis ofițerul de serviciu și, după ce i-a dat ordin gardianului să rămînă în pragul ușii, a părăsit camera.

Grupul nostru de lîngă sobă n-a făcut nici o mișcare, așteptînd urmarea. Numai Limbău s-a dus și s-a trîntit ostentativ pe patul lui, pentru a-și demonstra hotărîrea fermă de a nu părăsi camera. Gardianul stătea nemișcat în ușă și își plimba ochii, mecanic, de la unul la altul, cu o privire stinsă și lipsită de orice expresie. Cu toate că nu mă mai simțeam direct amenințat, trăiam momentul împreună cu ceilalți, sub aceeași stare de tensiune.

Pașii care s-au auzit pe coridor au venit ca o dezlegare. Ușa s-a dat la o parte. Era ofițerul de serviciu. Nu s-a arătat decît pentru o clipă, cît i-a trebuit să cerceteze dintr-o privire situația din celulă. S-a dat apoi la o parte și în locul lui, aproape tot cadrul ușii l-a ocupat un plutonier uriaș, flancat în stînga și-n dreapta de alți doi gardieni. Era o figură bine cunoscută de toți deținuții, nu numai pentru talia neobișnuită și brutalitatea lui. Plutonierul Roșu era călăul Jilavei: executa deținuții condamnați la moarte!

Nu știu dacă din cauza acestei sinistre reputații sau dacă într-adevăr vocea lui era chiar așa de impresionantă cum mi s-a părut, dar cînd i-am auzit-o nu mi-am putut stăpîni un fior:

— Ieși de bunăvoie sau te scot eu?

Nici nu se stinsese bine ecoul ultimului cuvînt și a mai și adăugat, pe un ton imperativ:

— Acum! Imediat!

Ciudățenia reacției lui Limbău nu ne-am putut-o explica niciodată. La ordinul plutonierului, se sculase ca hipnotizat de pe pat, își strînsese lucrurile personale în pătură și, după ce îi înnodase cele patru colțuri, o luase în brațe și se îndreptase spre ușă, fără să spună o vorbă și fără să privească înapoi. Ajuns în prag, plutonierul Roșu și-a pus o mînă pe umărul lui și amîndoi au pornit pe coridor. Așa l-am văzut pentru ultima oară pe Limbău. Gardianul închisese ușa. Noi am mai rămas o vreme tăcuți și nemișcați lîngă sobă, pînă ce am realizat că într-adevăr scăpasem pentru totdeauna de Limbău.

După plecarea lui Limbău, viața în celulă se schimbase ca prin farmec. Nimeni nu mai avea reticențele de pe vremea cînd riscam să fim turnați, din chiar interiorul celulei. Acum, teritoriile erau din nou bine delimitate, cu ușa ca piatră de hotar: de o parte eram noi, iar dincolo, de cealaltă parte a ușii, era lumea administrației închisorii. O atmosferă destinsă, de bună înțelegere, respect și toleranță reciprocă, înlocuise teama și suspiciunea care stăpîniseră pînă aici relațiile din celulă.

Scăpat de spaima ce i-o inspirase Limbău, colonelul Teohari și-a arătat adevărata fire. Era de nerecunoscut. Vesel și totdeauna bine dispus, era un izvor nesecat de întîmplări hazlii, gata oricînd să ni le povestească. Delicatețea sufletească, pe care i-am descoperit-o în perioada cît am mai stat împreună, mi-a mai șters din amintire figura penibilă pe care o făcuse pe vremea lui Limbău. Sînt convins că în condiții normale de viață omul acesta nu și-ar fi dezvăluit niciodată slăbiciunea, pe care cred că nici el nu și-o bănuise pînă nu-l întîlnise pe Limbău.

Nu același lucru se putea spune despre slăbiciunea de caracter și lașitatea colonelului Olteanu. Lipsit de bunătatea din fire pe care o avea Teohari, Olteanu nu se iubea decît pe sine, trăsătura dominantă care îl caracteriza fiind de un egoism atît de pronunțat, încît nu și-l putea ascunde și nu se sfia să-l declare cu cinism. Mi-aduc aminte cît de indignați am fost cînd ne-a povestit un episod din timpul războiului. Fusese la un moment dat repartizat ca ofițer la Statul-Major al acelei unități speciale, cunoscute sub numele de Grupul Korne. Generalul Korne, care comanda unitatea, devenise un fel de figură legendară a campaniei noastre din Rusia. Se făcuse celebru pentru temeritatea acțiunilor lui pe front și pentru curajul lui personal, fiind mereu alături de soldații lui în linia întîi.

Chiar Olteanu, în povestirea lui, ne relata despre o astfel de acțiune, cînd, prinși sub focul unui inamic mult superior, se aflau adăpostiți în spatele rambleului unei șosele, de unde nu mai puteau înainta. Pus la grea încercare, moralul ostașilor scădea, panica riscînd să producă o retragere în derută, cu abandonarea poziției și cu pierderi mai mari în rîndurile unității. Singura salvare ar fi fost intervenția artileriei, cu care însă nu se putea lua legătura. Din cauza înaintării rapide, nu erau stabilite comunicațiile. Focul intens al inamicului împiedica luarea legăturii cu bateriile de tunuri. Generalul Korne și-a chemat doi din ofițerii din statul lui major, s-a suit cu ei în mașina de comandament pe care o avea la dispoziție, i-a dat ordin șoferului să iasă la șosea, și cu cea mai mare viteză să parcurgă distanța de numai cîțiva kilometri, pînă la pozițiile de artilerie.

Unul din cei doi ofițeri așezați pe bancheta din spate a mașinii era Olteanu. Cînd automobilul a urcat taluzul și a început să gonească pe șoseaua ce mergea o bună bucată de drum paralel cu linia frontului, expusă în plin focului inamic, Korne, care stătea în dreapta șoferului, s-a sculat în picioare. A stat așa tot drumul, sub ploaia de gloanțe ca și cum ar fi fost la o inspecție a trupelor în spatele frontului. Din dreapta lor venea răpăitul proiectilelor, iar din stînga se auzeau uralele spontane ale soldaților noștri, îmbărbătați de atitudinea curajoasă a comandantului lor. Mașina a rezistat pînă la capăt, iar Korne și-a îndeplinit misiunea ce și-o propusese, cerînd sprijinul artileriei și salvîndu-și unitatea din poziția critică în care se afla. Pe parcurs, șoferul fusese rănit la un picior, dar putuse conduce pînă la destinație.

Olteanu și-a desfăcut cămașa și ne-a arătat cicatricea lăsată de un glonț care îl atinsese numai superficial la umăr. „Cu o palmă mai la stînga și mă lovea în cap! Eram mort, din cauza unui nebun care voia să facă pe eroul! În loc să trimită un curier la pozițiile artileriei, a vrut să se ducă personal! N-avea decît, dar atunci să se fi dus singur! De ce să mă expună și pe mine, care aveam acasă familie, nevastă și copil!“ Olteanu nu mai contenea cu insultele la adresa lui Korne. Și necazul lui cel mare: „Eu m-am făcut ghem pe jos, în spatele scaunului șoferului și am fost rănit, iar nebunul stătea în picioare și treceau gloanțele pe lîngă el fără să-l atingă!“

Apoi, ne-a povestit cum s-a aranjat la ambulanță ca să fie evacuat la un spital în spatele frontului, scăpînd astfel de Korne, căci: „Nebunul s-a întors imediat la unitatea lui, pe linia întîi!“ În continuare, ne-a mărturisit că ajuns la spital, a făcut uz de toate relațiile pe care le avea ca să fie mutat și să se întoarcă în țară, unde a rămas pînă la sfîrșitul războiului. Cei mai stînjeniți de toate cele ce ne povestea Olteanu eram noi, cei care îl ascultam. El nu se simțea cîtuși de puțin jenat de lumina în care se pusese singur.

Cu intransigența caracteristică vîrstei, nu m-am putut abține să nu fac ultimele aprecieri privitoare la atitudinea lui din timpul războiului, dar Olteanu s-a mulțumit să-mi răspundă: „Cine n-a fost pe front nu știe ce înseamnă să vezi moartea cu ochii!“

Felul în care vorbise de Corne îmi sunase în urechi ca o blasfemie. Mai ales că știam că generalul avusese și în închisoare o ținută demnă pînă la sfîrșit. A murit ca un erou. Nu pe front, ci în Jilava!

Cu aceeași lipsă de reticențe cu care ne dezvăluise lașitatea lui pe front, Olteanu ne-a vorbit și despre oportunismul lui de după 23 august 1944. Imediat trecuse de partea noii conduceri comuniste a armatei și intrase în tagma atît de urîtă a ofițerilor însărcinați cu educația, cultura și propaganda (E.C.P.), cunoscuți sub denumirea prescurtată de „ecepiști".

Înarmat cu această informație primită chiar de la el, de cîte ori îl vedeam pe Olteanu deprimat de soarta lui, nu rezistam plăcerii răutăcioase de a-l descuraja, cu formula devenită clasică în gura pușcăriașilor la adresa colaboraționiștilor regimului, ajunși și ei în închisoare: „Lasă domnule colonel, nu fi disperat. Dumneata nu ești ca noi, un dușman al regimului, care trebuie distrus. Pe dumneata numai „te încearcă partidul vreo zece–cincisprezece ani și apoi îți dă drumul!"

O discuție care a avut loc în acea perioadă în camera noastră mi-a rămas pînă azi în amintire. Se discuta despre anchete și despre procedeele Securității de a smulge declarații de la cei arestați. Fiecare cita cazurile care îi erau cunoscute. Se vorbea de torturile de la interogatorii, de rezistența unora din anchetați dar și de slăbiciunea altora. Venise astfel în discuție veșnic dezbătuta temă: pînă la ce grad de tortură era inadmisibil ca anchetatul să semneze decalarații care să prejudicieze altora și de la ce nivel de chinuri în sus nu i se mai putea reproșa că declarația făcută era o delațiune. Diferitele exemple de cazuri aduse în discuție, ca de obicei, nu aveau să aducă un răspuns la această întrebare.

În acest context, colonelul Teohari, mare admirator al englezilor, un adevărat prototip al anglofilului din acele vremuri, a făcut următoarea afirmație: „Sînt sigur că dacă în Anglia s-ar fi instalat un regim de teroare ca acela din România, nu am fi asistat la atîtea cazuri de capitulări în fața anchetelor, cum s-a întîmplat la noi. Educația de caracter a cetățeanului britanic îl face mult superior nouă, românilor".

Aici, a intervenit Dorobanțu. Ne-a cerut voie să ne povestească o întîmplare trăită de el. În timpul războiului, primise o însărcinare specială. Avea misiunea să înainteze zilnic la Președinție un raport confidențial privitor la starea de spirit a populației, pe care Mareșalul să-l găsească dimineața, pe masa lui de lucru. La întocmirea acestui raport, folosea informațiile de la propriul serviciu din Siguranța Statului, dar și datele furnizate de Serviciul de Informații al armatei. Pentru acestea din urmă, se deplasa zilnic la Statul-Major. Cu ofițerul de la biroul respectiv din Statul-Major, Dorobanțu era prieten.

Așa se face că într-una din zile cînd s-a dus la el, colegul lui l-a rugat să mai aștepte, fiindcă era ocupat și nu-i putea sorta și pune la dispoziție

materialul din ziua respectivă, decît mai tîrziu. Ca să nu se plictisească, i-a propus să asiste la convorbirea pe care avea s-o aibă peste cîteva minute. Și i-a explicat despre ce era vorba.

Serviciile de informații germane, cu care colaboram ca aliați, ne-au cerut să le predăm doi ofițeri de aviație britanici, care se găsesc în prizonierat la Timiș. Avioanele lor fuseseră doborîte în timpul unui raid asupra Ploieștilor iar ei reușiseră să se salveze cu parașutele. Cererea germană ajunsese pînă la biroul Mareșalului, care o respinsese categoric. Era o chestiune de suveranitate: inamicul căzut în mîna trupelor noastre și mai ales pe teritoriul țării era prizonierul nostru. Nemții insistau însă, argumentînd că cei doi englezi erau specialiști în construcții aeronautice, că în această calitate lucraseră într-o fabrică de avioane și cunoșteau în acest domeniu anumite secrete de extremă importanță pentru războiul pe care îl purtam împreună, ca aliați. Mareșalul rămăsese însă ferm pe poziție, așa că, neavînd încotro, nemții cedaseră, acceptînd calea sugerată de autoritățile românești. Serviciile germane predaseră deci dosarul privitor la cazul ofițerilor englezi Statului-Major de la București, urmînd ca acesta să încerce să obțină de la prizonieri informațiile dorite, pe care să le comunice apoi nemților. Cu cercetările fusese însărcinat ofițerul, prietenul lui Dorobanțu. Primise dispoziția să obțină informațiile cu orice preț!

La acest prim interogatoriu al aviatorilor englezi, a asistat Dorobanțu, așezat ca spectator într-un colț mai retras al biroului. Mai erau de față un alt ofițer român și un translator. Englezii, aduși chiar atunci de la Timiș, unde se aflau internați, au fost introduși în birou. Cei doi ofițeri români s-au sculat în picioare. S-au schimbat saluturi militare, și-au strîns mîinile și s-au făcut prezentările. Englezii au fost invitați să ia loc, au fost întrebați dacă vor cafea și s-au oferit reciproc țigări. S-a instalat o atmosferă destinsă, s-au schimbat amabilități, s-au făcut chiar glume, ambele părți întrecîndu-se într-o curtoazie tipică unui cavalerism al ofițerilor de altădată. Și, în fine, s-a venit și la subiect. Ofițerul român le-a explicat situația, fără ascunzișuri. Le-a spus cum fuseseră ceruți de nemți și motivele pentru care autoritățile române respinseseră cererea. Le-a vorbit de insistențele germane și de refuzul categoric al Mareșalului de a-i preda.

Cînd le-a spus de ce îi invitase la el în birou și ce aștepta de la ei, cei doi englezi s-au schimbat la față. Ca la o comandă, amîndoi s-au ridicat indignați în picioare. În cuvinte pline de dispreț, au dat de înțeles că nu se așteptau ca tocmai un ofițer să le ceară altor ofițeri să-și trădeze țara. Iar dacă noțiunea de onoare nu era cunoscută în armata română, ei, ca ofițeri ai armatei regale britanice, nu înțelegeau să mai continue dialogul și cereau să fie trimiși înapoi în lagăr. Ofițerul român nu și-a pierdut cumpătul și, cu același calm, le-a explicat gravitatea situației: ne aflam în conflict armat iar cazul lor nu mai putea fi tratat după regulile obișnuite ale războiului, deoarece era de competența serviciilor de informații. Din păcate, aceste servicii

sînt obligate să nu țină seamă decît de o singură lege, cea a intereselor superioare ale țării. Principiu care stă la temelia tuturor serviciilor de informații, ale tuturor țărilor, inclusiv al Angliei. Metodele lor de lucru sînt identice, iar procedeele la care recurg pentru a obține ceea ce doresc sînt la fel de lipsite de scrupule. Faptul că ei se aflau în prizonierat la români și nu la nemți era totuși un avantaj pe care nu trebuia să-l subestimeze. Dacă românii i-ar fi predat, soarta lor n-ar fi fost de invidiat, cunoscute fiind condițiile prizonieratului din Germania.

Toată pledoaria ofițerului părea să nu producă nici un efect asupra englezilor, care își plimbau ostentativ privirea prin încăpere, ca și cum nu lor li s-ar fi adresat. Neobosit, ofițerul își relua monologul cu alte argumente, încercînd să-i determine să vorbească, dar tot ce a obținut de la ei suna la fel: „Nu avem nimic de spus!"

În cele din urmă, ofițerul s-a sculat în picioare și, pe un ton grav, i-a anunțat: „Domnilor, mi-am dat osteneala să vă fac să înțelegeți seriozitatea situației în care vă găsiți. N-am reușit, și îmi pare rău. Dispozițiile pe care le-am primit sînt de a obține de la dumneavoastră informațiile care ne interesează, cu orice preț. Mă obligați să recurg la metode pe care aș fi vrut să le evit. Vă întreb pentru ultima oară: vreți să răspundeți la întrebările mele?"

Englezii au continuat să tacă, de parcă nu ar fi auzit ce li se spusese, cu toate că în timp ce li se traduceau vorbele ofițerului român, Dorobanțu, care-i observa din colțul lui, i-a văzut pălind. Ofițerul a deschis ușa biroului și a dat un ordin plantonului de pe coridor. La scurtă vreme, ușa s-a deschis din nou și în cadrul ei au apărut trei plutonieri deosebit de impozanți, prin felul în care se prezentau. Nu atît datorită uniformelor lor îngrijite, cît aspectului fizic. Erau neobișnuit de înalți și voinici. Niște atleți. Dorobanțu avea să afle de la prietenul lui că faptul nu era întîmplător. El dăduse în mod special ordin să-i fie trimiși trei din cei mai voinici și arătoși plutonieri din corpul de pază al Statului-Major, care să impresioneze prin apariția lor. Încadrați de cei trei subofițeri și urmați de translator și de al doilea ofițer care asistase la întrevedere, aviatorii englezi au părăsit biroul.

Rămas singur cu Dorobanțu, prietenul lui și-a manifestat nemulțumirea și dezamăgirea că nu realizase nimic. Mai avea o slabă speranță, care, dacă nu se va împlini în următoarele minute, însemna eșecul definitiv, deoarece ordinul adevărat pe care îl primise era ca cercetările să se oprească la acest punct și cei doi englezi să fie trimiși înapoi în lagăr. Cum avea să se rezolve în acel caz problema cu nemții, nu mai știa, fiindcă nu era de competența lui. N-au apucat să schimbe mai multe impresii, că a sunat telefonul. Ofițerul a ridicat receptorul și fața i s-a luminat: „Veniți cu ei în birou!"

După cîteva clipe, ușa s-a deschis în fața aceluiași grup, care cu puțin înainte părăsise biroul. La un semn al ofițerului, plutonierii au rămas pe coridor, lăsîndu-i numai pe ceilalți să intre. Englezii, roșii la față, cam ciufuliți și cu hainele în dezordine, încercau să-și regăsească calmul, refugiindu-se

într-o atitudine de rigiditate militară. Cel mai mare în grad dintre ei a luat cuvîntul, cerînd să fie pus în contact cu un reprezentant al Crucii Roșii, pentru a protesta împotriva tratamentului la care a fost supus, contravenindu-se legilor internaționale care reglementează statutul prizonierilor de război. În aceste circumstanțe, lipsit de apărare în fața brutalității, se vede silit să accepte să se supună interogatoriului, spre a evita alte umilințe și jigniri ce s-ar putea aduce uniformei pe care o poartă și onoarei lui de ofițer. Ținea însă să sublinieze că ceea ce se săvîrșea împotriva lor era un abuz, de care cei vinovați vor trebui să răspundă. Ofițerul nostru l-a asigurat că ia act de protestul lor, că îl va comunica, ierarhic, mai sus, el nefiind decît un executant al ordinelor superiorilor săi. S-a mai scuzat o dată pentru neîndemînarea lui de a nu-i fi putut face să înțeleagă gravitatea situației și a le fi evitat astfel neplăcerile avute, și i-a poftit să-l însoțească într-un alt birou, unde vor sta de vorbă cu un specialist în probleme de construcție de avioane.

Cînd s-a întors ca să-i predea lui Dorobanțu hîrtiile pe care acesta le aștepta, ofițerul își freca mîinile mulțumit: „Cînd te gîndești că mi-am pierdut toată dimineața cu ei fără nici un rezultat și plutonierii noștri, cu numai cîteva palme au rezolvat imediat problema!"

Cel mai afectat, nu atît de cele pățite de piloții englezi, cît de capitularea lor în anchetă, a fost colonelul Teohari.

Dorobanțu trăgea însă din această întîmplare următoarea concluzie: „Cred că în fiecare popor se găsesc, reprezentați în aceeași proporție, indivizi din fiecare categorie, de la lași la curajoși, de la onești la necinstiți etc. Dar înclin să cred că oamenii obișnuiți să trăiască sub un regim al legalității și care nu cunosc abuzul, atunci cînd se întîmplă să fie confruntați cu el, sînt mult mai vulnerabili. În acest sens, cred că șocul pe care l-ar suferi un englez, la prima lovitură, într-o anchetă a Securității, ar fi cu mult mai mare decît ceea ce ar resimți un biet român după o întreagă săptămînă de torturi în beciurile de la Interne".

Cu aceste ultime considerații, Dorobanțu s-a mai reabilitat puțin în ochii colonelului Teohari.

Perioada petrecută în acea vreme în Jilava aveam s-o ținem minte ca pe una din cele mai blînde din toată detenția. De multe ori, în anii următori, regimul în închisorile în care ne aflam ne-a dat ocazia să ne întoarcem cu gîndul înapoi și să exclamăm în glumă: unde sînt vremurile de altădată din Jilava! În afară de frigul umed și pătrunzător, alte suferințe nu am avut de îndurat. Mîncarea, cu mici variații de la o zi la alta, era în general acceptabilă și aproape suficientă. Sfertul de oră de plimbare zilnică era de regulă respectat. În afară de momentele de la ora deschiderii, distribuirii mesei și a închiderii, cu gardienii nu prea aveam de-a face în restul zilei.

După plecarea lui Limbău, au mai venit un timp să ne observe prin vizetă. Apoi, vizitele s-au rărit din ce în ce, pe măsură ce s-au convins că în

camera noastră era liniște și nu se petreceau lucruri suspecte, care să necesite intervenția lor. Cu toate că de pe coridor ne mai parvenea ecoul cîte unui conflict cu locatarii altor celule, noi n-am dat ocazia nici unei neînțelegeri cu gardienii, care nu ne-au mai șicanat în nici un fel. Am reușit să ne cîștigăm nu numai liniștea, dar, aș putea spune, chiar un oarecare respect din partea gardienilor. Asta ne-a ajutat cu atît mai mult să ne putem practica micile noastre activități nepermise, cu mai puține riscuri de a fi prinși.

Ore întregi pe zi mă îndeletniceam cu scosul de ață din saltelele de doc și cusutul și cîrpitul hainelor mele și ale celorlalți. La sosirea mea în celulă, eram singurul posesor de ac. Acum, fiecare avea ascuns cîte un ac, fie în tivul hainelor, fie în talpa bocancului. Găsisem pe jos, în curtea de plimbare, o bucățică de sîrmă de cupru, ce-i drept cam moale, dar din care confecționasem totuși cîteva ace întrebuințabile. Îmbogățisem inventarul camerei și cu un joc de table. Pulurile și zarurile din miez de pîine le țineam ascunse în saltea, iar cîmpul de joc, trasat cu săpun, pe pătură, era scuturat și făcut să dispară, de îndată ce partidele se încheiau sau se anunța vreun pericol. Dintr-o bucățică de fier, găsită printre brichetele de cărbuni, îmi făcusem un „costică", demn de invidiat. Mic și ușor de ascuns, tăia ca briciul. Ore în șir îl șlefuisem pe marginea de ciment a firidei ferestrei, pînă ce îi dădusem forma dorită, iar tăișul i-l ascuțisem pe o piatră culeasă din curtea de plimbare.

Cu aceeași piatră, care își avea ascunzătoarea în sobă, băteam în perete și țineam legătura cu Titi Coșereanu, din camera vecină. Ne limitam, și eu și el, numai la cîteva semnale zilnice de recunoaștere, pentru a constata că ne aflăm încă, fiecare, în celula noastră. Zidurile fortului, groase cam de un metru, făceau comunicația dificilă, mai ales că, pe vremea aceea, nu știam nici unul „morse" și ne chinuiam să ne înțelegem, bătînd alfabetul zis „A.F.L.R." (de care am mai vorbit).

Cu măsurile de precauție la care participam toți, fie scrutînd cu urechea la ușă zgomotele de pe coridor, fie stînd de vorbă în dreptul vizetei, pentru a acoperi activitatea nepermisă a celorlalți, nu am fost niciodată surprinși asupra faptului. De asemenea, la perchezițiile aproape săptămînale, am ieșit întotdeauna cu fața curată, gardienii nedescoperind niciodată nimic. Cu prețul acestei prudențe, reușisem să le adormim vigilența și suspiciunea, convingîndu-i că nu ieșim din litera regulamentului și ne cîștigasem liniștea din partea lor. Astfel, în celula noastră se instalase o viață de rutină, zilele scurgîndu-se tihnit și netulburate de cei de pe coridor. Intrasem într-o monotonie, căreia nu i se mai putea întrevedea sfîrșitul.

Cu toate că știam că, în închisoare, orice schimbare aducea cu sine neliniște, nesiguranță și teamă de necunoscut, începusem să doresc o intervenție a administrației, care să provoace puțină mișcare în celula noastră, unde lîncezeam ca într-o apă stătută. Dorită dar și temută schimbarea după care tînjeam s-a mai lăsat așteptată o bucată de vreme.

Un fapt nou a venit totuși să ne mai scoată din amorțirea și plictisul zilnic. Într-o noapte, tîrziu după stingere, am fost treziți din somn de zgomotul zăvoarelor. Primeam un nou chiriaș!

Omul care a intrat pe ușă era înalt și voinic. Mergea puțin legănat și pășea apăsat. Era gros îmbrăcat. Pe scurta de dimie și pe căciula de oaie sclipeau stropi de apă de la lapovița de afară, iar pe bocanci avea noroi proaspăt. Gardianul a închis ușa în urma lui, iar omul a mai înaintat cîțiva pași în celulă, și-a spus numele și ne-a salutat. Cînd și-a scos căciula din cap, am rămas uimit: avea părul mare, nu era tuns cu mașina, ca noi! Părea să vină direct din libertate, ceea ce știam că nu e posibil. În Jilava nu puteai ajunge decît după cel puțin cîteva luni de la arestare. Lunile acelea petrecute în anchetă lăsau urme vizibile, punîndu-ți prima pecete, care făcea să nu mai poți fi confundat cu un om liber. Or, omul care intrase nu purta stigmatele pușcăriașului. Nu era nici tras la față, nu avea nici paloarea caracteristică, nici ochii încercănați ai celui venit din beciurile Securității. Dimpotrivă, era roșu la față și dădea impresia omului sănătos și viguros, trăit în aer liber. Pe de altă parte, nu se purta ca unul care lua pentru prima oară contact cu o celulă de pușcărie. Nici o urmă de spaimă, uimire sau curiozitate pe figura lui. Intrase în celulă, de parcă i-ar fi fost cunoscută, ca la el acasă. „Văd că nu-i nici un pat liber!" au fost primele lui vorbe, după ce se prezentase și ne salutase.

Fiind cel mai tînăr și cel mai slab din cameră, l-am invitat să împartă patul cu mine pînă dimineața, cînd vom încerca să obținem, de la gardian, un pat în plus. Omul mi-a mulțumit și mi-a spus că e frînt de oboseală, fiindcă nu dormise deloc nici cu o noapte înainte. Ne-am culcat cu toții, lăsînd pe a doua zi obișnuitele întrebări cu care era de obicei asaltat orice nou-venit într-o celulă. Ne-am culcat „cap la picioare" ca să avem mai mult loc în pat și după felul în care s-a acoperit cu jumătatea mea de pătură, mi-am putut iar da seama că nou-venitul era acomodat la viața de pușcărie. Fără să mă mai consulte, și-a întins scurta de dimie îmblănită peste amîndoi, și-a făcut semnul crucii, zicînd un „Doamne-ajută" care mi-era adresat și mie în chip de noapte bună și în cîteva clipe a adormit. În sforăiturile tovarășului meu de pat și sub căldura scurtei cu miros de blană de oaie umedă, am adormit și eu.

Dimineața, la deschidere, am cerut un pat pentru nou-venitul. L-am obținut. După terminarea programului obișnuit (împărțitul terciului, deșertatul tinetei și plimbarea în țarcul din curte), cînd nimic nu mai venea să tulbure liniștea celulei pînă la masa de prînz, am ascultat povestea noului nostru colocatar.

De felul lui, era țăran dintr-un sat de lîngă Craiova. Năpasta colectivizării îl scosese însă din rosturile lui. Neacceptînd să intre în „colectiv", autoritățile locale îi inventaseră o culpă falsă, pentru care fusese judecat și condamnat ca delincvent de drept comun, la cîțiva ani de închisoare. Își

executase pedeapsa prin diverse penitenciare și colonii de muncă, între care lagărul de la Salcia. Fiind voinic și sănătos, muncise tot timpul conștiincios și fusese apreciat pentru hărnicia și disciplina lui. Ajunsese astfel unul din brigadierii de la Salcia și din această poziție fusese eliberat cu cîteva luni înainte, cînd îi expirase condamnarea.

Reîntors acasă, și-a găsit gospodăria în paragină și pămîntul colectivizat. Ca să-și poată hrăni familia, plecase din sat în căutare de lucru. Muncise astfel cîteva luni pe diverse șantiere de construcție din județ, mutîndu-se de la un loc la altul, după cum se iveau ocaziile de lucru. Ca muncitor flotant, omisese să-și mai anunțe domiciliul la Miliție, de fiecare dată cînd se muta.

Așa se face că, la deschiderea procesului administrației lagărului Salcia, cînd acuzarea a avut nevoie de depoziția lui, citația nu l-a găsit la adresa lui din satul natal. Fiind unul dintre foștii brigadieri de la Salcia, care nu se făcuseră unealta administrației la crimele și actele de bestialitate săvîrșite în lagăr, fusese menționat de către fostele victime, scăpate cu viață, ca unul care putea depune mărturie despre atrocitățile comise. Cum data procesului se apropia, cazul lui fusese dat pe mîna Securității, care cu două zile în urmă îl descoperise pe șantierul unde lucra și-l înaintase de urgență, sub stare de arest, la Jilava, pentru a-l ține la dispoziția tribunalului. Așa ajunsese bietul om la noi în celulă și urma să rămînă sub stare de arest pînă ce avea să compară ca martor al acuzării în fața tribunalului. Pînă și tînărul locotenent de la procuratură, care tocmai ne-a vizitat în acele zile, l-a sfătuit să aibă răbdare și să accepte situația. I-a explicat că formalitățile pe care le-ar întreprinde pentru a-i obține eliberarea de sub starea de arest ar dura așa de mult, încît ar depăși data la care se va înfățișa la proces, cînd, imediat după ce va depune mărturie, va fi automat pus în libertate.

De altfel, nea Gheorghe, cum îi spuneam, nu manifesta nici un fel de nerăbdare sau îngrijorare. Se obișnuise să primească cu calm și seninătate loviturile soartei. Cu înțelepciunea lui țărănească, nu se revolta și nu se frămînta zadarnic în fața nedreptății. „Cînd omul se știe curat, nu trebuie să-i fie frică de nimic. Are EL, Dumnezeu, grijă!“ Și cu asta, considerînd problema lui încredințată în mîini bune, nea Gheorghe se trezea în fiecare dimineață în aceeași stare de spirit, determinată de un echilibru sufletesc demn de invidiat. Regret că toate eforturile pe care le-am făcut ca să-mi reamintesc numele întreg al lui nea Gheorghe au rămas fără succes.

Cu toate că era din fire un om tăcut, mi s-a părut totuși în mod special de reticent cînd venea vorba de lagărul de la Salcia. La întrebările noastre nu răspundea decît superficial. Nu intra în amănunte, nu povestea întîmplări cu nume și fapte concrete, se limita la generalități.

Cîteva zile mai tîrziu, într-o dimineață, l-au scos din celulă. Afară nu se luminase încă, iar cînd l-au adus înapoi se lăsase noaptea. Stătuse cea mai mare parte a zilei prin diverse celule și camere de așteptare din clădirea tribunalului, într-o izolare absolută. În sala de judecată fusese introdus de două

sau trei ori, numai pentru a răspunde la niște întrebări, după care fusese ținut, cu multă grijă, departe de orice contacte. Ceea ce văzuse și auzise în acele scurte înfățișări produsese asupra lui o puternică impresie. Reîntors în celulă, se așezase pe marginea patului, cu coatele pe genunchi și capul proptit în palme. A rămas așa nemișcat, îngîndurat și tăcut. Văzîndu-l tulburat și fără chef de vorbă, l-am lăsat în pace. Abia după „număr" s-a apropiat de grupul nostru din jurul sobei, care mai emana ceva căldură și a început să vorbească.

Îi văzuse pe toți acuzații din boxă, recunoscînd cu greu în fiecare din ei pe foștii satrapi care tăiau și spînzurau la Salcia, pe vremea cînd îi avusese și el de stăpîni. „Erau ca lupii încolțiți" — spunea el. Înfricoșați, dar totodată gata să folosească orice prilej și mai ales orice mijloc numai să-și scape pielea.

Se pare că la prima ședință a procesului „lotul Salcia" intraseră în boxă cu zîmbetul pe buze și aerul triumfător al vedetelor, convinși că totul nu era decît o farsă ce se juca pentru ochii publicului. Nu puteau concepe ca reclamațiile unor „deținuți" împotriva unor „cadre M.A.I." să fie luate în serios și, cu atît mai puțin, într-un astfel de caz „Justiția" să le dea dreptate și să-i condamne pe cei care purtau uniforma Ministerului de Interne. Pînă la ziua înfățișării lui nea Gheorghe în instanță, avuseseră deja loc mai multe ședințe ale procesului și cei din boxă își mai pierduseră încrederea în imunitatea lor de M.A.I.-ști. Lucrurile nu mergeau deloc așa cum se așteptaseră. Procuratura își întemeia acuzațiile pe fapte reale, pentru care tribunalul cerea acte doveditoare și depoziții de martori, reținîndu-le, pe măsură ce se dovedeau exacte. Văzînd că toate crimele săvîrșite la Salcia erau date în vileag pînă în cele mai mici amănunte și că de fapt tribunalul căuta acum să stabilească gradul de responsabilitate al fiecărui acuzat, între cei din boxă se dezlănțuise o adevărată luptă pentru supraviețuire, fiecare căutînd să se disculpe, aruncînd vina asupra celuilalt.

Timp de mai bine de o săptămînă, nea Gheorghe a fost zilnic dus la proces. Luat cu noaptea în cap din celulă, se întorcea abia seara, aducîndu-ne de fiecare dată noi informații. Erau numai fragmente din dezbaterile procesului, la care asistase pe durata prezenței lui în sală, cînd era introdus pentru a fi interogat.

Astfel, într-una din zile, fostului comandant de la Salcia i s-au cerut explicații în privința unui ordin pe care îl dăduse și care costase viața mai multor deținuți. Fostul comandant de la Salcia a respins acuzația, aruncînd toată vina asupra colonelului Coler (cel pe care îl întîlnisem ca director la Aiud și care avea în sarcina lui și toate lagărele de muncă forțată din țară) și asupra directorului general al penitenciarelor (cred că pe acesta îl chema Baciu...). În timpul unei inspecții la Salcia, cei doi îi reproșaseră, spunea el, neexecutarea unor lucrări și neîndeplinirea planului. Comandantul justificase rămînerea în urmă a lucrărilor prin iarna grea și timpurie care se abătuse asupra regiunii. I se replicase că munca, în lagăr, cu deținuții se face pe orice

vreme. El le explicase că nu primise echipamentul de iarnă prevăzut pentru deținuți și că aceștia refuză să iasă la muncă, dezbrăcați și desculți. Aici, comandantul de la Salcia a citat în instanță cuvintele lui Coler, pe care le reproduc și eu, întocmai cum le-am aflat de la nea Gheorghe: „Aici nu-i muncă voluntară, tovarășe! Pune parul pe ei și scoate-i la muncă imediat!" Fostul comandant se considera absolvit de orice culpă, cerînd aducerea lui Coler în instanță spre a mărturisi în fața tribunalului că îi dăduse acest ordin, pe care el, ca subaltern, nu făcuse decît să-l execute. Cu toate că spusele lui Coler au fost confirmate din boxă de încă unul din ofițerii lagărului, care fusese de față cînd le rostise, judecătorul n-a ținut seama de aceste declarații. A dat limpede de înțeles că responsabilitățile pentru crimele de la Salcia se opresc la nivelul membrilor administrației lagărului, cu atît mai mult, cu cît fostul comandant nu putea prezenta tribunalului un ordin scris din partea lui Coler.

În altă seară, la întoarcerea lui în celulă, nea Gheorghe ne-a povestit un alt episod de la proces, pe care, cu toată trecerea anilor, nu l-am uitat. La citirea actului de acuzare al unuia din miliției de la Salcia, în fața lungului șir de abuzuri menționate, brutalități, bătăi și torturi de o inimaginabilă cruzime, săvîrșite de inculpat împotriva deținuților, de pe urma cărora unii rămăseseră infirmi iar alții își pierduseră chiar viața, președintele completului de judecată, impresionat de bestialitatea faptelor, nu și-a mai stăpînit indignarea și l-a apostrofat pe acuzatul din boxă. Și aici, redau textual cuvintele lui, așa cum ni le-a citat nea Gheorghe: „Ce credeai, mă banditule, că ai de-a face cu politici?"

Nu mai e cazul să explic de ce am reținut, chiar după atîta amar de vreme, această poveste!

Cu tot atîta fidelitate, am mai înregistrat încă o scenă din timpul conviețuirii mele cu nea Gheorghe. Probabil că memoria a clasat-o în compartimentul rezervat umorului negru. Întors de la una din ședințele tribunalului, nea Gheorghe, ca de obicei, ne-a pus la curent cu dezbaterile la care asistase în timpul zilei. În urma controverselor ivite în privința unor deținuți decedați, despre care acuzarea pretindea că fuseseră pur și simplu împușcați, fără justificare legală, iar apărarea susținea că se trăsese asupra lor numai după somațiile regulamentare, pe cînd încercau să fugă de sub escortă, tribunalul s-a găsit în dilemă. Mărturiile neconcludente, și de-o parte și de alta, au determinat instanța să ia hotărîrea de a trimite o comisie care să investigheze la fața locului, procedînd la exhumări și la expertize medico-legale. Raportul comisiei avea să reconstituie adevărul, și anume: fie deținuții fuseseră împușcați în spate și de la distanță, și atunci fusese evadare, fie fuseseră împușcați din față și din imediata apropiere, și astfel se confirma teoria acuzării și era vorba de crimă. Atunci am aflat că astfel de expertize medico-legale se puteau face, chiar după trecerea a cîțiva ani de la deces. Or, în cazul Salcia, dacă nu mă înșel, trecuseră doi ani.

Pînă la primirea raportului comisiei, tribunalul își amînase dezbaterile asupra acestei probleme. Nea Gheorghe își încheiase relatarea și se apucase să-și facă patul. Ne pregăteam cu toții de culcare, cînd și-a adus aminte de un eveniment care putea să facă deplasarea comisiei la fața locului inutilă. În ultima primăvară petrecută de el în lagărul de la Salcia, apele Dunării, umflate de ploi, rupseseră digurile și inundaseră o porțiune destul de importantă de teren. Or, tocmai în acea parte a insulei erau îngropați deținuții morți în lagăr. Nu era un cimitir în adevăratul înțeles al cuvîntului. Era un colț de teren necultivabil, din imediata apropiere a digului, unde se săpase un șanț, servind de groapă comună, care se prelungea pe măsura necesităților, adică a mortalității. La retragerea apelor, o parte din cadavre și oseminte au apărut la suprafață și, o dată cu repararea digurilor, au fost reîngropate de deținuții din lagăr. O parte însă fusese luată de apele Dunării, care surpaseră și mîncaseră din malul insulei, spălînd o dată cu pămîntul și mormintele nefericiților îngropați acolo. Rămînea acum de văzut dacă cei căutați de comisie se găseau printre cei rămași în pămînt, sau printre cei luați de ape.

După aceste precizări macabre, parcă nu ne-a venit să ne culcăm imediat. Rămăsesem fiecare așezați pe paturile noastre, reflectînd la cele auzite. Deodată, nea Gheorghe a izbucnit în rîs, dar tot atît de repede s-a reținut și, făcîndu-și semnul crucii, a mormăit un „Doamne, iartă-mă!"

În fața nedumeririi noastre, nea Gheorghe ne-a explicat: „Mă gîndeam, ce o să zică comisia, cînd o dezgropa morții și o fi să găsească numai invalizi... unul fără mînă... unul fără picior... poate și fără cap!" Dîndu-și seama că nu ne lămurise prea mult cu vorbele lui, s-a hotărît să continue. A început cu formula lui obișnuită cînd se apuca de povestit, de care făceam mereu haz: „Păi, să vă spun..." Și ne-a spus.

Cadavrele deținuților care mureau la Salcia erau aruncate sub un șopron în paragină, din afara incintei lagărului, pînă ce venea, cu bacul, de la Brăila, medicul oficial M.A.I., ca să dreseze certificatul de deces și să autorizeze înhumarea. Vară, iarnă, cadavrele zăceau o zi, două, uneori și o săptămînă, sub acoperișul spart al șopronului aproape năruit. Vara, administrația își mai dădea osteneala să urgenteze venirea doctorului, din cauza mirosului care se răspîndea pînă în lagăr, iarna însă nu mai era nici o grabă. Cadavrele înghețau bocnă, în poziția în care căzuseră la aruncarea lor din căruța cu care fuseseră transportate. Într-o primă perioadă, cînd încă li se mai confecționau un fel de sicrie din lăzile goale de alimente, deținuții însărcinați să-i îngroape erau obligați să le spargă cu toporul brațele sau picioarele înghețate, ca să-i poată introduce în coșciug. Membrele tăiate erau apoi puse alături de corpul astfel ajustat la dimensiunile lăzii.

Dar nu la deshumarea acestor cadavre se referise nea Gheorghe. În aceste cazuri, chiar dacă va constata mutilarea cadavrelor, comisia va găsi totuși toate părțile componente ale corpurilor. El își amintise de diminețile geroase de iarnă, cînd ieșea pe poarta lagărului, la cine știe ce muncă de sisif, nepro-

ductivă și zadarnică, imaginată de mintea mărginită a administrației, care voia „să îndeplinească planul", această veșnic neatinsă himeră a sistemului. Se îngîna ziua cu noaptea, cînd coloana de deținuți epuizați și flămînzi, înfruntînd gerul și viscolul, șerpuind pe pîrtia alunecoasă, se îndrepta spre locul de muncă, fie la repararea digului, fie la descărcatul vreunui bac. Drumul trecea pe lîngă șopronul-morgă al lagărului. Răcnetele și înjurăturile escortei stricau liniștea stepei încă adormite și totodată speriau haita de cîini vagabonzi și aproape sălbăticiți, care bîntuiau prin jurul lagărului în căutare de hrană și care peste noapte se înfruptau din prada de sub șopron. La trecerea coloanei, fugeau în toate părțile, fiecare ducînd cu el cîte o ciosvîrtă smulsă din trupurile înghețate, spre a o roade în liniște, într-un loc mai ferit. Nea Gheorghe nu se dumirise niciodată cum de puteau cîinii să desprindă din trupurile înghețate membre întregi, cînd deținuții abia reușeau să le desprindă cu toporul. Nu o dată avusese ocazia să vadă fugind din fața coloanei de deținuți cîte un cîine, cu un braț sau un picior întreg în dinți. Imaginea membrilor comisiei stupefiați în fața misterului de nedezlegat al acestor cadavre incomplete îl făcuse să pufnească în rîs.

Nea Gheorghe a fost singura sursă demnă de încredere pe care am întîlnit-o, capabilă să-mi descrie grozăviile de la Salcia, fără patimă sau ură. De asemenea, fragmentele din dezbaterile de la procesul lotului Salcia, la care asistase, au fost, cred, singurele mărturii obiective care au ajuns atunci la urechile deținuților politici. Toate celelalte informații despre acest proces, care au pătruns în Jilava prin chiar membrii lotului Salcia, arestați și întemnițați în acea perioadă împreună cu noi, nu prezentau nici o garanție de autenticitate. Nu numai din cauza calității acestor oameni, mai toți de aceeași teapă cu Limbău, dar și prin faptul că, fiind inculpați și condamnați pentru crimele din Balta Brăilei, nu puteau fi decît subiectivi și interesați să denatureze adevărul.

Într-o bună zi, ofițerul de serviciu a venit și l-a luat pe nea Gheorghe cu tot bagajul din celulă. Cînd un deținut își auzea strigat numele și apoi formula: „Ia-ți bagajul și ieși afară!" nu știa niciodată pe ce drum avea să apuce sau ce îl așteaptă. Nea Gheorghe făcea excepție de la regulă. El știa că pleacă acasă. De aceea, după ce și-a luat rămas bun de la fiecare din noi, înainte de a trece pragul, a tras cu piciorul după el „ca să ne facă pîrtie, să-l urmăm și noi cît mai curînd", cum a ținut să ne explice, nesinchisindu-se nicidecum de gardianul care bătea nerăbdător în tocul ușii, grăbindu-l.

ÎN DRUM SPRE PITEȘTI

Cîteva zile mai tîrziu, am fost și eu scos din cameră cu tot bagajul, dar nu pe pîrtia trasată de el. Pe cei cu care împărțisem celula în iarna aceea nu aveam să-i mai revăd niciodată. Ca de atîtea ori în decursul pușcăriei, am

păşit pe coridor cu aceleaşi sentimente împărţite: păreri de rău pentru ce lăsam în urmă, temeri pentru ceea ce mă aştepta de-aici înainte, curiozitate pentru necunoscutul care-mi stătea în faţă.

Cu aceste gînduri şi preocupări, n-am apucat să fac decît cîţiva paşi. Chiar în dreptul celulei următoare, am fost oprit şi unul din cei doi gardieni care mă însoţeau a deschis uşa şi l-a scos şi pe Titi Coşereanu pe coridor. Bucuroşi de revedere, ne-am îmbrăţişat, fără ca paznicii noştri să reacţioneze la efuziunile noastre. Numai cu cîteva luni înainte, ne-am fi ales cu înjurături şi eventual cu cîţiva pumni. Atmosfera de „destindere" cu care ne primise Jilava la sosire părea să mai dăinuie încă. Titi îşi părăsise celula cu mai puţine regrete ca mine. Printre cei cîţiva colocatari, avusese şi el parte de un membru al lotului Salcia. Cu toate că fusese unul din ofiţerii lagărului, se dovedise a fi la fel de ticălos ca şi Limbău. După mai multe conflicte, Titi reuşise să-l pună la punct, dar trebuise să renunţe la orice activitate nepermisă în celulă, de teamă de a nu fi turnat. Componenţa camerei lui Titi fusese cam aceeaşi ca şi a camerei mele: în afară de fostul ofiţer de la Salcia, încă doi sau trei oameni, toţi în vîrstă şi necondamnaţi, care zăceau de ani de zile în Jilava. Dacă nu mă înşel, printre ei era colonelul magistrat Hotineanu, din lotul celor învinuiţi pentru a fi participat la reprimarea grevei de la Atelierele Grivita.

Între timp, împreună cu gardienii care ne însoţeau, ajunsesem la capătul coridorului secţiei, unde galeria se lărgea. Am lăsat pe mîna stîngă celula de izolare în care stătusem în prima parte a sejurului nostru în Jilava, şi ne-am angajat în continuare pe coridorul celeilalte secţii. Am mai mers o bucată şi am fost opriţi în dreptul unei uşi. Gardianul a descuiat-o şi, în timp ce trăgea zăvoarele, ajunsesem la convingerea că, de fapt, nu eram decît obiectul unei mutări obişnuite, care se practica periodic prin închisori. Cînd uşa s-a dat de perete, dintr-o privire, am cuprins interiorul celulei şi mi-am dat seama că totuşi era vorba de o cameră de tranzit pentru deţinuţii care urmau să fie transferaţi. Vreo zece–cincisprezece deţinuţi erau deja adunaţi în camera absolut goală. Nu exista nici un pat, singura piesă de mobilier fiind o tinetă.

Cum am păşit pragul, am căzut în braţele lui Ion Vorvoreanu. Surpriza revederii era reciprocă, atîta doar că el ştia că mă aflam în închisoare, pe cînd eu îl lăsasem cu trei ani în urmă liber în Bucureşti şi nu mă aşteptam deloc să-l întîlnesc în Jilava. Îl văzusem pentru ultima oară chiar la el acasă, în timpul evadării.

Ion Vorvoreanu reuşise să scape de valul de arestări, în cadrul căruia fuseseră ridicaţi toţi cei care lucraseră la Biblioteca engleză şi totodată şi colegii lui de la Misiunea militară britanică, pe lîngă care funcţionase ca ofiţer de legătură. Plecase pentru un timp în provincie şi îşi pierduse urma, revenind mai tîrziu în Bucureşti, unde nimeni nu părea să se mai sinchisească de el. Cu cîteva luni în urmă, într-o noapte cînd se aştepta mai puţin, Securitatea îl ridicase. După o scurtă anchetă, urmase procesul, cu sentinţa:

zece ani muncă silnică, pentru crimă de înaltă trădare. Ultimele luni le petrecuse în Jilava, în așteptarea transferului la închisoarea Pitești, care, după ultimele remanieri, era destinată condamnaților pentru înaltă trădare. Era cazul tuturor celor adunați în cameră, așa că nu mai încăpea îndoială că vom pleca la Pitești. De la Ion am primit vești proaspete, de mai puțin de un an vechime. Mi-a povestit de mama, cu care ținuse legătura după arestarea mea. M-a pus la curent cu ce se mai întîmplase cu diverși prieteni comuni. O parte fuseseră și ei arestați, alții se zbăteau cu mizeriile de tot felul ale vieții cotidiene.

Dintre ceilalți deținuți care se aflau în celulă, nu mai cunoșteam pe nimeni. După obiceiul încetățenit în închisoare, am trecut de la unul la altul și m-am prezentat. Nu mai reținem decît două nume, respectivii neputînd trece ușor neobservați. De altfel, îmi atrăseseră atenția, de cum intrasem pe ușă. Unul din ei, în picioare, depășindu-i pe toți din jur în înălțime, vorbea cu însuflețire grupului de deținuți care îl înconjura. Celălalt, dimpotrivă, tăcut și retras, stătea așezat lîngă perete, folosindu-și paltonul împăturit drept scaun. Înfățișarea lui mă intrigase de cum intrasem în celulă. Și nu numai fiindcă contrasta cu toți zdrențăroșii din celulă, fiind foarte corect și curat îmbrăcat. Cu pantalonii lui gri cu dunga călcată și haina neagră la două rînduri, părea că vine din altă lume.

Toate aceste detalii vestimentare, deși neobișnuite, le-am remarcat abia mai tîrziu. Ceea ce mă izbise mai întîi la el era cu mult mai surprinzător: purta barbă! O barbă mare, căruntă, tunsă și potrivită cu îngrijire. Rareori văzusem, chiar afară, o barbă așa de frumoasă. Pentru pușcărie, unde portul bărbii era interzis, apariția era mai mult decît stranie. Dar insolitul personajului nu se oprea aici. Pe piept, îi atîrna o cruce de lemn, de o dimensiune apreciabilă (vreo zece–cincisprezece centimetri înălțime), iar pe cap purta un fel de potcap, dintr-un material negru, lucios. Într-o situație normală n-ar fi fost nimic mai firesc decît să constat că era vorba de un preot, dar în închisoare, unde toți preoții închiși nu se deosebeau cu nimic la înfățișare de ceilalți deținuți această concluzie nu-și mai avea o justificare logică.

Și totuși, omul era preot! Episcopul Leu (Vasile Leu), cum s-a prezentat. Omul nu era prea vorbăreț, dar tocmai prin tăcerea, atitudinea lui rezervată și ținuta plină de demnitate impunea respect. Desigur că la această impresie contribuia în mare măsură și îmbrăcămintea, care îl diferențiia atît de mult de noi, ceilalți, dar mai ales potcapul și crucea.

În cele cîteva ore pe care le-am petrecut în celula de tranzit, pe măsură ce aflam cîte ceva despre episcopul Leu, fie de la el personal, fie de la ceilalți deținuți, eram tot mai intrigat. Mergeam din surpriză în surpriză!

În loc ca fiecare nouă informație ce-o primeam să-mi precizeze trăsăturile personajului, aceasta, dimpotrivă, mi-l făcea și mai confuz, învăluindu-l tot mai mult în mister.

Am aflat astfel că în timpul războiului fusese preot — confesor militar. Se refugiase apoi în Occident, unde fusese uns episcop al românilor din exil. În această situație, aflîndu-se la Viena, în sectorul american al orașului, fusese răpit de pe stradă de agenți sovietici, care îl drogaseră și apoi îl transportaseră în zona lor de ocupație din Austria. De acolo fusese expediat cu avionul la Moscova, închis la Lubianca și anchetat de K.G.B. Fusese interogat despre relațiile ce le avea cu diferite personalități importante ale exilului și cu oameni politici străini. Pretindea că, fiind preot, i se acordase favoarea de a purta barbă, cruce și potcap. Rușii îl predaseră apoi Securității românești care, după ce îl anchetase și ea, îl trimisese în fața tribunalului. Fusese condamnat pentru crimă de înaltă trădare la muncă silnică pe viață.

Era o poveste într-adevăr ieșită din comun, chiar și pentru lumea închisorilor. Toți avuseserăm partea noastră de peripeții, de cînd încăpuserăm pe mîna Securității, dar aventurile episcopului Leu le depășeau pe toate cele pe care le auzisem pînă aici. Și dacă uneori, pe alocuri, istorisirea lui părea neverosimilă, suspiciunea nu mă încerca decît o clipă. Era suficient să privesc figura venerabilă a preotului, pentru ca de îndată să alung gîndul neîncrederii din mintea mea deformată de pușcăriaș, veșnic în alertă și bănuitor. De altfel, nu peste mult timp, aveam să asistăm la o scenă pe cît de impresionantă, pe atît de spectaculoasă, prin care episcopul și-a cucerit admirația întregii camere, făcîndu-ne să nu mai fim încercați de dubii în privința lui.

După pașii de cizme și diferite zgomote nedeslușite care ne-au parvenit de pe coridor, ne-am dat seama că ceva se pregătea în dreptul celulei noastre. Se făcuse liniște și ascultam, căutînd să dăm o interpretare mișcărilor de dincolo de ușă. În fine, s-au tras zăvoarele și ușa s-a dat de perete. Pe coridor fuseseră instalate o masă și un scaun, iar lîngă perete erau îngrămădite bagajele noastre. Erau, de la saci de diferite mărimi care mai de care mai peticit sau chiar confecționat din petice, pînă la simple baloturi legate cu sfoară. De fapt, acestea din urmă nu erau nimic altceva decît paltoane sau haine civile, în care fuseseră înfășurate celelalte cîteva zdrențe ale deținuților respectivi. Fiecare și l-a recunoscut pe al lui. Numai eu eram proprietarul unei valize de carton, cu care fusesem prins atunci cînd am evadat. Valiza mă însoțise în toate călătoriile cu dubele, fusese la fel de maltratată la îmbarcări și la debarcări și mucezise prin tot atîtea magazii, prin cîte închisori poposisem și eu. Era deformată și jupuită și, cum închizătorile nu-i mai funcționau, o legasem cu cureaua de la pantaloni, pe care și așa nu aveam voie s-o port.

Unul din gardieni ne-a ordonat din ușă să ne adunăm cu toții în partea din dreapta a camerei. Apoi pe rînd, cîte unul, am fost chemați afară și percheziționați, după cunoscutul tipic al Jilavei. Trebuia să te dezbraci în pielea goală și să-ți arunci hainele la picioarele unui gardian, care, după ce te punea să-i arăți palmele deschise, să deschizi gura, să te întorci cu spatele și să te apleci, pentru a nu-i scăpa nici un loc necercetat, se apuca pe îndelete

să-ți pipăie fiecare piesă vestimentară pe la toate cusăturile. Așteptai, așa gol-pușcă, în curentul de gheață al coridorului și în fața gardianului, îmbrăcat cu șubă și încălțat cu pîslari, pînă ce ți se aruncau iar hainele. Tot gol, și cu ele în brațe, înainte de a intra în cameră ca să te îmbraci, mai trebuia să-ți alegi bagajul din grămada de pe coridor și să-l pui mai la o parte. Gardianul din ușă te dirija apoi înspre peretele din stînga al celulei, supraveghind din prag încăperea, ca nu cumva cei nepercheziționați să dea vreun eventual obiect nepermis celor deja controlați.

Operația începuse de cîteva minute și părea să se desfășoare fără incidente. Vreo cinci–șase deținuți trecuseră prin control și se întorseseră în cameră, cînd i-a venit rîndul și episcopului Leu să iasă afară. Se pregătea tocmai să-și scoată haina în fața gardianului, cînd acesta, remarcîndu-i crucea și nevăzînd în ea decît un obiect interzis, care trebuia confiscat, a răcnit la el: „Ce-i aia la gîtul tău, bă? Nu știi că n-ai voie să ai obiecte nepermise?!" Și, fără să mai aștepte vreo explicație, gardianul a întins mîna și a apucat crucea, vrînd să i-o smulgă de la gît. Sfoara cu care era legată n-a cedat însă. În schimb, crucea s-a rupt și bucățile au căzut pe jos.

Totul se petrecuse așa de repede, încît preotul nu apucase să aibă nici o reacție. I s-a auzit glasul abia cînd faptul se consumase, dar în primul moment nu mi-am dat seama că el vorbea. Nu mai semăna cu glasul pe care i-l cunoscusem în puținul timp cît stătusem cu el de vorbă, blînd, puțin voalat, aproape șoptit. Acum răsunase o voce cumplită, aproape neomenească și care ne-a înfiorat. Amplificată de rezonanța hăului subteran, repercutată de zidurile de piatră, rostogolindu-se și crescînd în putere, cu fiecare nou ecou pe care îl stîrnea în labirintul galeriilor, părea un glas din altă lume. A tunat ca la Judecata de Apoi: „Blestem asupra voastră și a copiilor voștri, păgînilor...!"

Am fost așa de surprins și impresionat că n-am mai înțeles restul. Mi s-a spus mai tîrziu că rostise cuvintele unui blestem cunoscut.

La fel de neașteptat cum izbucnise, glasul s-a stins brusc, lăsînd în urmă o liniște mormîntală. Toată lumea încremenise. Și noi, și gardienii.

Prima mișcare a făcut-o gardianul care ne păzea din prag. A apropiat ușa, lăsînd-o abia întredeschisă, așa că n-am văzut ce se petrece pe coridor. Am auzit însă zarva care s-a stîrnit și alergătura de pași. Am înțeles că venise ofițerul de serviciu. Din frînturile de frază care ne parveneau și puținul cît se zărea prin ușa crăpată, ne-am dat seama că se informa despre incidentul ce avusese loc.

Episcopul Leu cerea să-i vorbească comandantului, pentru a se plînge de abuzul săvîrșit împotriva lui. L-am auzit spunîndu-i ofițerului că în dosarul lui se găsea autorizația Ministerului de Interne, prin care i se permitea să poarte barbă și cruce. „Să vedem!", i-a zis ofițerul, incredul și, în liniștea care se restabilise, l-am auzit răsfoind filele dosarului. Apoi, după un răstimp, vocea i s-a auzit iar. S-a răstit la gardianul însărcinat cu percheziția.

Îl acuza de călcarea ordinului Ministerului, care atrăgea atenția administrației penitenciarului că deținutul Vasile Leu era autorizat să poarte cruce.

Gardianul, care se știa nevinovat, deoarece nu avea acces la dosarele deținuților, s-a apărat, părînd însă mult mai afectat de vorbele episcopului decît de reproșurile superiorului: „Tovarășe locotenent, mie mi s-a dat ordin să controlez deținuții și nu mi s-a spus nimic de autorizația de la dosar. N-aveam de unde să știu că deținutul are voie să poarte cruce, așa că am vrut să i-o confisc. Dacă s-a întîmplat de s-a rupt, nu e vina mea. Și chiar dacă am greșit, de ce să zică de copii? Să fi zis numai de mine! Ce vină au copiii?!"

Scena luase o întorsătură penibilă pentru ofițerul de serviciu. Era evident că ar fi fost de datoria lui să cerceteze dosarele și să le atragă atenția gardienilor în privința privilegiului ce-i fusese acordat episcopului. Încercînd să pună capăt incidentului, locotenentul i-a spus lui Leu să intre în cameră, ceea ce l-a făcut pe gardianul din prag să deschidă din nou, larg, ușa.

Am avut astfel iarăși posibilitatea să observăm ce se petrecea pe coridor. Leu pregeta să intre în cameră, insistînd să fie chemat comandantul, iar ofițerul căuta să-l convingă că va raporta el însuși comandantului cele întîmplate. Între timp, gardianul însărcinat cu percheziția culesese de pe jos fragmentele rupte ale crucii și încerca s-o reconstituie. Nereușind să le asambleze, i le-a întins lui Leu, care tocmai se lăsase convins să aștepte în cameră venirea comandantului și se îndrepta spre ușă. „N-o mai primesc! Ați călcat-o în picioare, necredincioșilor, și ați pîngărit-o!"

Și episcopul, calm, cu pasul măsurat, a trecut pe lîngă el, fără să-i acorde măcar o privire, și a intrat în cameră. Aici, și-a împăturit liniștit paltonul și s-a așezat pe el ca mai înainte, fără să scoată o vorbă, făcînd abstracție chiar și de prezența noastră. Gardianul rămăsese cu mîna întinsă și cu ochii la frînturile de cruce pe care le ținea în palmă. Înainte ca ușa să se trîntească, l-am mai auzit o dată plîngîndu-se celorlalți: „De ce să zică și de copii, tovarăși? Ce vină au ei?"

Dacă n-aș fi fost de față la cele întîmplate, n-aș fi crezut niciodată că o astfel de scenă s-a petrecut la Jilava. Ușa celulei noastre nu s-a mai deschis în dimineața aceea. Nu numai episcopul Leu n-a mai fost percheziționat, dar nici noi, ceilalți, care nu apucaserăm să fim scoși pe coridor, înaintea lui. Ce-i drept, nici comandantul nu s-a arătat, cu toate asigurările pe care ofițerul le dăduse episcopului. Cu episcopul Leu am mai stat pînă a doua zi, cînd drumurile noastre s-au despărțit pentru totdeauna. Nu l-am mai întîlnit niciodată, dar ani de zile am tot auzit vorbindu-se de el.

Puternica impresie pe care mi-o făcuse la Jilava, m-a îndemnat multă vreme să resping, ca neîntemeiate și răuvoitoare, zvonurile care circulau pe seama lui. Cu timpul însă, dovezile și mărturiile s-au acumulat, confirmînd tot ceea ce considerasem că nu sînt decît bîrfe rău intenționate. Cu durerea în suflet a trebuit să renunț la prima imagine ce mi-o făcusem despre el.

Voi anticipa, menționînd pe scurt tot ceea ce a dus la noua și trista reputație, pe care și-a creat-o Vasile Leu în închisoare. Ajungînd în penitenciarul din Pitești, în primele săptămîni s-a bucurat de o apreciere unanimă. Vestea despre incidentul din Jilava, la care fusesem și eu martor, se răspîndise printre deținuți și jucase rolul celei mai bune cărți de vizită, pentru a fi primit cu brațele deschise și deplină încredere. Cu slujbele clandestine pe care le ținea în celulă și sprijinul moral pe care îl acorda celor din jur, ca preot, aureola cu care venise din Jilava s-a păstrat intactă pînă în ziua cînd, în urma unor mutări ordonate de ofițerul politic, a nimerit în celulă cu colonelul Ion Popescu-Pera. Prezentîndu-se noilor camarazi de cameră drept episcopul Leu, fiu al fostului episcop de Huși, Leu, s-a văzut îmbrățișat de colonelul Popescu-Pera.

„Ce mai faci, Vasile?! Îți mai aduci aminte de mine? Cu toate că nu ne-am mai văzut din liceu, te-am recunoscut imediat!“ i-a spus acesta.

Răspunsul lui Leu l-a lăsat perplex pe colonel: „Înseamnă că ați fost coleg de liceu cu fratele meu, cu care semăn foarte tare!“

Și Leu l-a lămurit că și-a făcut liceul în alt oraș. La fel de spontan i-a dat și explicația coincidenței de nume: primul născut dintre frați fusese un copil așa de firav și bolnăvicios, încît părinții nu crezuseră că va supraviețui. Urmînd o veche datină țărănească în astfel de cazuri, la nașterea celui de-al doilea copil, îi dăduseră același nume. Așa se făcuse că pe amîndoi frații îi chema Vasile.

Totul părea verosimil, numai că Popescu-Pera își aducea bine aminte că fostul lui coleg de clasă era singur la părinți. Mai mult, își amintea și de o poveste care, mulți ani mai tîrziu, făcuse vîlvă în orășelul de provincie. Bătrînul episcop Leu, figură venerabilă și bucurîndu-se de respectul unanim, îl luase pe lîngă el, în administrația episcopiei, pe fiul său Vasile. Devenise casier și la o verificare a gestiunii se dovedise că Vasile își însușise o sumă importantă de bani. Numai datorită prestigiului de care se bucura bătrînul episcop, chestiunea nu ajunsese în fața tribunalului. Episcopul a restituit din propriile-i resurse suma delapidată de fiul său, iar pe Vasile l-a trimis să se căiască pentru fapta lui la mînăstire. De atunci, Popescu-Pera nu mai auzise nimic de Vasile Leu.

Deși nu avea nici un dubiu că cel cu care împărțea acum celula era una și aceeași persoană cu fostul lui coleg, cu toate că respectivul nega faptul invocînd existența unui al doilea fiu al episcopului, colonelul Popescu-Pera n-a mai insistat. S-a prefăcut că acceptă versiunea, punînd refuzul lui Leu de a-și recunoaște adevărata personalitate tocmai pe seama rușinii de a fi identificat cu cel care delapidase banii episcopiei. Toată lumea era la fel de dispusă ca și colonelul Popescu-Pera de a-i trece cu vederea subterfugiul la care recursese, chiar dacă procedeul nu-l onora. Încercarea de a-și ascunde o greșeală din tinerețe, de mult ispășită, găsise înțelegere din partea tuturor

și nimeni n-ar mai fi pomenit de ea, dacă ulterior Vasile Leu nu s-ar fi dovedit nedemn de încrederea ce i s-a acordat în continuare.

Timp de aproximativ doi ani cît a stat în Pitești, prin mutările succesive din celulă în celulă, de predilecție în cele în care se aflau și alți prelați, a ajuns să stea cu mai toți preoții și episcopii romano și greco-catolici din închisoare. Prea desele lui ieșiri din celulă, fie la inițiativa administrației, sub pretextul unui supliment de anchetă sau pentru executarea unei pedepse la carceră, fie la cererea sa, spre a se plînge directorului de regimul alimentar sau pentru a fi dus la cabinetul medical, au început să dea de bănuit colegilor lui de cameră. În cele din urmă s-au arătat și roadele acestor atît de frecvente ieșiri din celulă. Mai mulți preoți au fost scoși la anchetă și întrebați despre activitatea lor în celulă, despre atitudinea și punctul lor de vedere asupra problemelor bisericești, create de politica și relațiile regimului de la București cu Vaticanul. Ofițerul politic era în mod special interesat de starea de spirit a preoților greco-catolici, a căror Biserică fusese interzisă. Din aceste interogatorii, a ieșit la iveală că ofițerul politic fusese ținut la curent cu discuțiile ce se purtaseră în cameră, activitatea de informator al administrației a episcopului Leu fiind deconspirată de însești întrebările și afirmațiile anchetatorului.

Turnătoriile lui Vasile Leu au dat naștere la măsuri disciplinare de pedepsire a mai multor preoți și la separarea preoților și episcopilor de ceilalți deținuți, în celule cu regim special de supraveghere. Nefasta lui activitate a încetat cam după doi ani, cînd a fost luat din Pitești, dispărînd fără urmă. Apariția lui prin alte penitenciare nu mi-a mai semnalat-o nici un deținut întîlnit ulterior de-a lungul anilor de închisoare.

Abia după ce am ajuns în Occident, am auzit iar de numele episcopului Leu, din perioada cînd fusese în străinătate. Și aici, la început, după ce fusese uns episcop, trezise speranțe în rîndurile emigrației. Treptat, își pierduse creditul, preferînd să ducă mai degrabă o activitate obscură, în colaborare cu serviciile engleze de informații, decît să se preocupe de treburile bisericii și de interesele naționale ale exilului. Mai toți cei care îl cunoscuseră în refugiu mi l-au descris ca pe un aventurier.

Într-o bună zi, Vasile Leu dispăruse de la Viena, într-un mod misterios pentru ei, pe cît fusese și pentru noi apariția lui în închisoarea de la Jilava.

În camera de tranzit în care ne așteptam plecarea spre Pitești, trăiam încă sub impresia produsă de cele ce se petrecuseră pe coridor. Episcopul se retrăsese din nou în colțul lui, urmărit de privirile noastre admirative. Nimeni n-a îndrăznit să-i vorbească, pentru a nu-i tulbura liniștea și singurătatea în care părea să se izoleze.

În cameră, treptat, conversațiile și-au reluat cursul obișnuit. Continuînd să mă prezint celor cu care încă nu făcusem cunoștință, am ajuns și la cel

de-al doilea deținut care, împreună cu episcopul Leu, îmi atrăsese atenția de cum fusesem introdus în cameră.

Spre deosebire de primul, care, în numai cîteva săptămîni, a reușit să-și stabilească o reputație clară, cel de-al doilea a rămas pînă la sfîrșitul închisorii una din persoanele cele mai controversate pe care le-am întîlnit în cursul detenției. E vorba de pastorul Richard Wurmbrand. Un om neobișnuit, și prin înfățișare, dar și prin comportare, care nu putea trece neobservat.

Înalt, și mai voinic decît ceilalți din jurul lui, la prima vedere părea că temnița nu reușise să-i degradeze fizicul. Aparențele erau însă, înșelătoare.

Înainte de a-l fi întîlnit eu în Jilava, Wurmbrand tocmai trecuse printr-o perioadă mai blîndă de refacere, primind și o oarecare îngrijire medicală, ceea ce explica starea lui fizică mai bună. Supus capriciilor regimului penitenciar, care alterna periodic între unul de supraviețuire la limita inferioară a existenței și unul de exterminare, închisoarea îi subminase și lui sănătatea, ca atîtor altora. Cu toate că se întremase, Wurmbrand era bolnav de tuberculoză pulmonară și osoasă. Și-a scos cămașa și mi-a arătat fistulele pe care le avea de-a lungul coloanei vertebrale, din care unele erau cicatrizate dar altele încă supurau. Din momentul în care l-am cunoscut și pînă a doua zi, cînd fiecăruia dintre noi Securitatea ne-a hărăzit o altă destinație, am stat mai tot timpul împreună. Curiozitatea, ce mi-a trezit-o la început, s-a transformat repede într-un interes crescînd, la care în mare măsură a contribuit și atracția deosebită pe care o exercita asupra celor ce-l ascultau.

Înzestrat cu darul vorbirii, părea născut să fie predicator. Simplu, dar cu eficacitatea argumentului logic, era oricînd gata să atace cele mai aride probleme teologice, fermecîndu-și auditoriul. Vorbea cu însuflețirea celui care crede, și era convingător.

Voi încerca să dau cîteva date biografice mai semnificative din viața lui Wurmbrand, așa cum le-am aflat, parte de la el, parte de la alții care l-au cunoscut, fie în închisoare, fie înainte. Datorită vremurilor tulburi, a patimilor și suspiciunilor cu care eram confruntați, toate aceste date sînt inerent afectate de unele posibile inexactități, provenind chiar de la sursele de unde le-am colectat. Alte erori sau lacune sînt rezultatul efectului coroziv al timpului asupra memoriei. Voi înșira totuși aceste amintiri, în nădejdea că se vor găsi alții care să le completeze și corecteze, ajutînd astfel la reconstituirea întregului adevăr.

Richard Wurmbrand s-a născut într-o familie de evrei din Moldova. Înainte de ultimul război mondial, tînărul Wurmbrand, înflăcărat de ideile comuniste, își părăsește familia și trece clandestin frontiera în Uniunea Sovietică, țara visată. Urmează acolo cursurile unei școli de agenți ai Cominternului. I se confecționează apoi o nouă identitate și, sub numele de Georgescu, face cale întoarsă, tot clandestin, în România. Se stabilește la Timișoara, unde își desfășoară activitatea conform misiunii ce o primise, și înjghebează un nucleu de organizație comunistă. Siguranța statului depistează existența

organizației și procedează la o serie de arestări în rîndurile membrilor ei. Sînt cu toții trimiși în fața tribunalului. Principalul acuzat, Richard Wurmbrand, alias Georgescu, primește cea mai mare condamnare, doi sau trei ani, nu mai țin minte exact. Se pare că acest prim contact cu închisoarea are o influență hotărîtoare asupra lui Wurmbrand. E un punct de cotitură care îi schimbă întreg cursul vieții: îl descoperă pe Dumnezeu și renunță la convingerile lui materialist-atee! Eliberat înainte de expirarea termenului pedepsei, se botează, convertindu-se la religia luterană. Mai mult chiar, își urmează chemarea și devine pastor.

Herbert Zilber (Belu), vechi comunist din ilegalitate, condamnat în lotul Lucrețiu Pătrășcanu, dar rămas mai departe fidel convingerilor lui marxiste, mi-a dat o altă explicație a acestui episod din viața lui Wurmbrand. Pretindea că, o dată arestat de Siguranță, Wurmbrand își denunțase tovarășii și devenise agent informator al poliției „burgheze". Cît despre convertirea lui la creștinism, Belu Zilber susținea că nu era decît o farsă și nu-l scotea din „șarlatan și cabotin", recunoscîndu-i și unele calități: inteligența și talentul de vorbitor. „A fost tot atît de bun agitator comunist, pe cît este acum de bun predicator creștin. Un perfect demagog!" — îmi spunea Zilber, în celula din Pitești în care am stat împreună.

Prima parohie, în București, a pastorului Wurmbrand, a dat și ea loc la multe discuții, provocînd rumoare și, uneori, chiar agitație în jurul ei. Pastorul își propusese să propovăduiască Evanghelia printre necredincioși, dedicîndu-se cu pasiune misiunii de creștinare a evreilor. Ca atare, și-a început activitatea chiar în ghetoul orașului, în cartierul Dudești-Văcărești, unde și-a deschis biserica. În ciuda opoziției evreilor habotnici, neliniștiți de apariția acestui intrus în mijlocul lor, Wurmbrand nu s-a lăsat abătut din drum de zarva pe care a stîrnit-o, ducîndu-și munca de răspîndire a Cuvîntului lui Christos, cu neobosită rîvnă și perseverență mai departe. Biserica lui era tot mai plină și predicile lui tot mai ascultate, ceea ce făcea să crească animozitățile în sînul comunității evreiești, de multe ori în fața parohiei iscîndu-se chiar certuri și manifestații gălăgioase în rîndurile asistenței, între primii lui prozeliți și foștii lor coreligionari. Se pare că roadele operei lui misionare au fost cîteva sute de evrei creștinați. Și acum, citez din nou cuvintele lui Belu Zilber, cu privire la activitatea lui Wurmbrand în acea perioadă: „N-a fost decît sămînță de gîlceavă în mijlocul evreilor din Dudești."

La izbucnirea războiului, legile de discriminare a evreilor îi excludeau, ca nedemni, de la serviciul militar, și deci de la mobilizarea și trimiterea pe front, în schimb erau recrutați pentru munci obștești-obligatorii, iar în unele cazuri, erau internați în lagăr. Mai mulți evrei mi-au vorbit despre nenumărate astfel de cazuri pentru care Wurmbrand s-a zbătut și a reușit să obțină de la autorități să fie lăsați acasă. Faptul mi-a fost confirmat și de preoți romano-catolici, printre care episcopul Schubert. De multe ori, în astfel de situații, cînd prin relațiile lui nu-și atingea scopul, Wurmbrand apela la inter-

venția organizațiilor catolice pe lîngă autorități sau chiar la prelații catolici, pentru a uza de influența lor personală pe lîngă diverse personalități ale regimului, pe care le cunoșteau. Mi s-a povestit că întreținea legături similare și cu Patriarhia, pentru a obține și sprijinul ei, în munca lui neobosită de ajutorare a celor năpăstuiți. Versiunea lui Belu Zilber era alta: „Un escroc! Fiind omul de încredere al poliției, nu avea nici o dificultate să obțină scutirea de muncă sau de lagăr a cîte unui evreu, căruia, în schimbul acestui serviciu, îi cerea să se creștineze. Nu era operă dezinteresată de caritate creștină, ci afacere ordinară și șantaj!"

La sfîrșitul războiului, ocupația sovietică a schimbat radical situația în țară. Toți cei care mai înainte fuseseră certați cu legea, indiferent dacă din motive politice sau penale, căpătau acum roluri de conducere în toate sectoarele de activitate și erau asmuțiți asupra a tot ce putea să reprezinte un punct de sprijin pentru un popor supus lipsurilor, jafului trupelor sovietice și deznădejdii. Figurile reprezentative ale vieții publice, personalitățile politice și de cultură, ca și instituțiile de tradiție națională au devenit ținta acestor oameni fără căpătîi, dispuși să facă jocul ocupantului, de destrămare a societății românești.

Pe lista campaniei de distrugere care s-a dezlănțuit, Biserica era un obiectiv de frunte. Toate cultele erau supuse presiunilor și îngrădirilor de tot felul, dar mai ales cele ce-și aveau rădăcinile în străinătate, în lumea liberă, dădeau cel mai mult de furcă noilor stăpîni. Pastorul Richard Wurmbrand continua să se ocupe de parohia lui și de ajutorarea celor prigoniți, la fel cum făcuse și înainte de venirea rușilor. Cataclismul care răsturnase lumea în jurul lui, nu-i schimbase cursul vieții. Cu aceeași pasiune și energie se dedica și acum activității lui. Numai că victimele persecuțiilor și prigoanelor de acum, cărora încerca să le ușureze suferințele, erau altele.

Episcopul Schubert mi-a povestit despre relațiile pe care Biserica catolică le-a avut în acea perioadă cu Wurmbrand și cît de fructuoasă a fost colaborarea cu el, în slujba oamenilor aflați în suferință sau în pericol. Venise rîndul Bisericii catolice să recurgă la serviciile lui Wurmbrand, care nu a pregetat să-și dea concursul la salvarea a nenumărați sași și șvabi de la deportarea în U.R.S.S. Cu toate că trimiterea membrilor celor două grupuri etnice germane din România, la așa-zisa muncă de reconstrucție pentru repararea distrugerilor provocate de război în Uniunea Sovietică, urma să se facă după prevederi care stabileau criteriile exacte de selecționare a lor, aceste dispoziții nu erau respectate. Abuzurile și samavolniciile se țineau lanț, fiind ridicați de la casele lor oameni bolnavi, bătrîni sau tineri, sub vîrsta prevăzută, precum și femei cu copii încă sugari, categorii exceptate de la deportare. Cum majoritatea preoților romano-catolici erau ei înșiși de origine germană, în niște vremuri cînd se practica o adevărată vînătoare împotriva a tot ce era german, posibilitățile lor de intervenție în favoarea nedreptățiților erau limitate și prea puțin eficiente. În schimb, lui Wurmbrand

i se deschideau mai ușor ușile. Nu numai datorită perseverenței care îl caracteriza. Wurmbrand mai uza și de relațiile lui evreiești, deosebit de prețioase în acea vreme, cînd multe poziții-cheie se aflau în mîinile evreilor. Un alt atu al lui era faptul că vorbea limba rusă, cu care pătrundea pînă în birourile administrației și ale comandamentului sovietic, intervenind cu neobosită stăruință pentru a obține satisfacție. Episcopul Schubert nu avea decît cuvinte de laudă pentru sprijinul dat de Wurmbrand acțiunii Bisericii de salvare de la deportare a multor familii germane din România.

Cea mai spectaculoasă acțiune a lui Wurmbrand, de care mi-au vorbit nenumărați preoți cu care am stat în închisoare, a avut loc în 1945. În acel an, regimul a convocat un Congres al cultelor, care s-a ținut în incinta parlamentului. Au participat cîteva mii de reprezentanți ai clerului tuturor cultelor, veniți din toate colțurile țării. Au fost prezenți preoți, episcopi și mitropoliți, ortodocși și catolici, pastori protestanți și predicatori sectanți, rabini și muftii și hogi mahomedani. Patriarhul a binecuvîntat adunarea, iar primul-ministru, Petru Groza, a ținut cuvîntarea de deschidere. Lîngă el se afla și Burducea, ministrul cultelor, despre care se spunea că era un preot răspopit. A urmat parodia unui congres, cum numai comuniștii au specialitatea să monteze. Groza a vorbit despre rolul Bisericilor în noua organizare a statului, după care s-au succedat vorbitorii din partea clerului. Toți și-au ținut cuvîntările după același șablon, fiecare exprimînd în esență dorința de a coopera cu guvernul; unii din motive de oportunitate politică, sperînd să salveze astfel ce se putea salva, pînă la venirea unor vremuri mai bune, alții din oportunism pur și simplu, urmărind să intre în grațiile noilor stăpîni. Teroarea dezlănțuită dăduse roadele scontate de regim: declarații publice de supunere și colaborare. Cît de sincere erau declarațiile, nu conta! Scopul propagandistic era atins, spre satisfacția guvernului și sub privirea părintească a lui Stalin din portretul care domina asistența.

Din cauza lui Wurmbrand însă, o altă condiție dorită de guvern n-a fost îndeplinită de congres fiindcă... a lipsit unanimitatea! O bună parte din vorbitori se perindase prin fața auditoriului din sală, cînd s-a înscris și pastorul Wurmbrand la cuvînt, ca reprezentant al Bisericii misionare suedeze și al Consiliului ecumenic al Bisericilor. Primele fraze de introducere nu prevesteau o cuvîntare deosebită de cele ținute pînă la el. Pe măsură ce intra însă în subiect, lumea a început să fie mai atentă. Wurmbrand insista tot mai mult asupra menirii Bisericii de a activa pe tărîm spiritual, scoțînd în evidență contradicția, în care se găsea, cu tendința de a îndruma oamenii spre viața sărăcită și stearpă a materialismului. În sala congresului s-au stîrnit murmure. Cînd, în concluzie, Wurmbrand a arătat incompatibilitatea Bisericii lui Christos de a colabora cu regimul marxist-ateu, în sală s-a produs vacarm. Aplauzele celor care gîndeau ca el, dar nu avuseseră curajul s-o spună, se amestecau cu apostrofările celor ce-l dezaprobau sau poate voiau numai să fie văzuți protestînd.

A fost singurul incident care a tulburat lucrările congresului și i-a făcut pe unii delegați să-și piardă controlul și să-și părăsească pentru un scurt moment atitudinea docilă ce și-o impuseseră. Iar pastorul Wurmbrand a fost singurul participant la congres, care a avut curajul să arunce, în plină adunare, această sfidare regimului, respingînd în gura mare orice colaborare. După cîteva luni, a venit și replica. Wurmbrand a fost arestat. Pretextul a fost altul: înaltă trădare! O mare parte din foștii participanți la congres aveau și ei să-l urmeze în închisoare, indiferent de atitudinea pe care o avuseseră în acel for.

Un alt episod din viața lui Wurmbrand, de data asta din timpul detenției, l-am aflat cîțiva ani mai tîrziu, tot în închisoare. Din lipsă de îngrijire, tuberculoza pe care o contractase evoluase și se agravase. În cele din urmă, cînd starea lui devenise critică, Wurmbrand fusese trimis la Tîrgu Ocna, închisoarea unde erau izolați tebeciștii, de obicei atunci cînd boala era foarte avansată.

Pentru majoritatea, Tîrgu Ocna devenise ultima etapă a detenției. Aici pierise o bună parte din floarea tineretului studențesc, arestat după 23 august, schingiuit în anchetă, trecut prin grozăviile „reeducării", prin muncile extenuante de la Canal și înfometat în închisori, în primii și cei mai cumpliți ani ai regimului comunist. Tineretul căzuse în cea mai mare proporție pradă tuberculozei. Cei care nu apucaseră să piară prin diversele închisori, își sfîrșeau acum zilele la Tîrgu Ocna. Penitenciarul purta, numai de ochii lumii, denumirea pretențioasă de spital T.B.C., cînd de fapt nu era decît o închisoare obișnuită, cu un cabinet medical, la fel de lipsit de medicamente ca toate celelalte. Tratamentul medical era, practic, inexistent.

Din rîndurile acestor deținuți, a căror viață se stingea aici încet, cei care intrau în faza finală a bolii erau mutați, pentru a-și sfîrși cele cîteva zile ce le mai aveau de trăit, într-o celulă alăturată. Circulația între camere fiind liberă, muribunzii erau îngrijiți și vegheați de cei ce erau încă valizi și le mai puteau fi de un ultim folos: să-i ajute să se întoarcă în pat, să le dea de băut sau să le spună o vorbă de mîngîiere. Mi s-a povestit că Wurmbrand, cu toate că foarte bolnav și slăbit el însuși, a stat zile și nopți în șir la căpătîiul celor din „anticamera morții", cum i se spunea încăperii.

Am stat de vorbă cu cîțiva legionari, foști contemporani cu Wurmbrand la Tîrgu Ocna, care au scăpat cu viață. „Dacă toți preoții noștri s-ar fi purtat în închisoare cum s-a purtat Wurmbrand, Biserica noastră ar fi fost așa cum o doream noi!" — mi-a spus unul din ei. Mi-a povestit apoi, la ce se referea.

Datorită intervenției și presiunilor exercitate din Occident, Biserica lui Wurmbrand din Norvegia reușise să obțină autorizația Ministerului de Interne, de a-i trimite acestuia, un pachet cu îmbrăcăminte și medicamente. Era un fapt nemaiauzit în acele vremuri, ca un deținut politic să primească pachet din străinătate. Pentru prima oară pătrundeau în închisoarea din Tîrgu Ocna medicamente străine pentru tratamentul tuberculozei: în pachetul lui Wurm-

brand se găseau cîteva flacoane de streptomicină. Pentru el, în stadiul în care se afla, streptomicina era salvatoare. Cînd medicul penitenciarului a venit să-i administreze injecțiile, Wurmbrand a cerut ca tratamentul să-i fie aplicat unui tînăr, care se afla în „anticamera morții", într-o stare mult mai gravă ca el. Numai după ce și ofițerul politic și-a dat încuviințarea, doctorul i-a inoculat tînărului streptomicina cedată de Wurmbrand.

Gestul lui a lăsat o profundă impresie printre deținuții din Tîrgu Ocna. Pentru ei, Wurmbrand făcuse sacrificiul suprem: își oferise propria lui viață unui frate aflat în suferință. Recunoștința lor era cu atît mai mare, cu cît cel căruia Wurmbrand îi cedase streptomicina era considerat de toți ca unul dintre cei mai valoroși tineri din organizația Frăților de Cruce. Prin însușirile lui morale și viața lui exemplară, mai toată petrecută în închisoare, era un model de caracter pentru camarazii lui și se bucura de admirația și respectul tuturor.

Nu mai pot stabili cu certitudine identitatea acelui tînăr, dar cred că numele lui era Gafencu. Sacrificiul lui Wurmbrand a venit însă prea tîrziu, pentru a-i mai salva viața tînărului. Destinul hotărîse altfel. Cîteva zile mai tîrziu, tînărul a intrat în comă și și-a dat sufletul, iar Wurmbrand, căruia nu i se prevedea alt sfîrșit, a supraviețuit ca prin minune.

Am relatat cîteva episoade din viața lui Wurmbrand, care mi-au fost povestite în închisoare. M-am limitat la cele ce mi s-au părut mai semnificative și care prezentau o mai mare garanție de autenticitate. Consider că aprecierile celor cîțiva preoți catolici, ale unor legionari, ca și ale lui Herbert Zilber reflectă cele mai serioase și argumentate opinii pe care le-am auzit despre Wurmbrand, exemplificînd totodată cele două poziții, pro și contra, pe care se situau deținuții cînd se vorbea despre el. Am lăsat deoparte, ca nefondate, părerile izvorîte din prejudecăți, ale celor care nu-i acordau pastorului Wurmbrand nici un credit numai fiindcă era evreu, sau de religie protestantă, sau fiindcă fusese comunist și ateu în tinerețe.

În celula în care fusesem izolați în așteptarea plecării, timpul ni s-a scurs destul de ușor. Ca de obicei în astfel de situații, eram excitați de schimbarea ce intervenea în viața noastră celulară de pînă aci. Cunoștințele noi pe care le-am făcut, schimbul reciproc de informații și părerile despre ce avea să ne aștepte ne-au făcut să uităm și de frigul din celulă și de foame și de trecerea vremii. Ne-a lipsit și reperul zilnic: ora mesei. Fiind destinați transferului, nu mai figuram în rația de alimente a bucătăriei din Jilava. După expresia consacrată, „eram scoși din porție", urmînd să primim hrană rece pentru drum.

Cam pe la jumătatea după-amiezii, gardienii și-au făcut iar apariția. Cei cu condamnări de la cincisprezece ani în sus am fost scoși pe coridor, pentru a ni se pune lanțuri la picioare. Așezat pe cimentul rece, mi-am pus pe rînd picioarele pe nicovală, avînd grijă să-mi țin strîns cu mîinile, brățările lan-

turilor, în timp ce un gardian le bătea niturile. Mă feream astfel de vreo lovitură de ciocan peste fluierul piciorului. După mine au urmat Titi Coșereanu, Wurmbrand și alții. Lui Ion Vorvoreanu, care avea o condamnare de zece ani, nu i s-au pus lanțuri.

Acum eram gata de drum. Am fost încolonați cîte doi. Cei cu lanțuri, fiindcă mergeam mai încet, în față. În zăngănitul lanțurilor, convoiul s-a pus în mișcare, ecoul stîrnit în coridorul subteran dînd de veste celor rămași în celule că din Jilava pleca un lot de deținuți cu dubele.

La ieșirea în prima curte interioară a fortului, am fost aproape umflați pe sus de crivățul care se înfunda șuierînd prin șanțurile Jilavei. Se lăsase seara și becurile presărate de-a lungul gardurilor de sîrmă ghimpată și în curțile circulare dintre secții se zbăteau în bătaia vîntului, schimbînd tot timpul aspectul peisajului, într-un joc nebunesc de umbre și lumini. Scena pentru turnarea filmului clasic de groază, alb-negru, din anii '30, n-ar fi fost completă, fără apariția convoiului nostru, înaintînd în pas șovăielnic, în zgomotul fiarelor pe care la tîram de picioare. În afară de grozăvia gerului de afară, nimic deosebit de semnalat în desfășurarea programului: alinierea și numărătoarea în poarta Jilavei, încărcarea în două dube-automobil și drumul plin de hîrtoape spre București. Apoi, o oprire și o așteptare, ce mi s-a părut fără sfîrșit.

Ion Vorvoreanu și cu mine, fiind cei mai subțire îmbrăcați, am fost luați în brațe de ceilalți ca să ne mai încălzim. Tremuram însă în continuare, neputîndu-mi stăpîni clănțănitul dinților. Picioarele îmi înghețaseră, iar senzația pe care mi-o dădea fierul lanțurilor în contact cu gleznele, era de arsură. Toți simțeam nevoia permanentă să urinăm. Constrîns să mă abțin, aveam dureri acute în vezică. Erau manifestări clasice de cistită, care, însă, cîteva zile mai tîrziu, aveau să dispară fără vreun tratament.

În sfîrșit, într-un tîrziu, ni s-a deschis ușa dubei și, înțepeniți de frig cum eram, am fost grăbiți de santinelele înarmate spre vagonul penitenciar, tras la vreo douăzeci de metri pe o linie moartă. Ne aflam în afara Gării de Nord, în dreptul podului Basarab. Era locul de încărcare și descărcare a deținuților în transfer, unde publicul nu avea acces. Anchilozați de frig și cu lanțuri la picioare, cățăratul pe platforma prea înaltă și fără trepte a vagonului a fost, chiar ajutîndu-ne reciproc, un mic tur de forță.

Deținuții urcați înaintea noastră fuseseră închiși în celulele mici de pe cele două părți ale culoarului central. Cînd ne-a venit și nouă rîndul, erau deja toate ocupate, așa că am fost îndreptați spre capătul coridorului și introduși în încăperea din fundul vagonului. Visul oricărui deținut în transfer era să nimerească în acest compartiment. Era mai spațios și chiar dacă se întîmpla să fie supraaglomerat, nu aveai sentimentul de claustrofobie pe care îl încercai în celule. Dacă în privința repartizării, grupul nostru avusese norocul să fie favorizat în detrimentul altora, n-aș putea spune totuși că ne-a fost mai bine în duba-automobil. În vagonul penitenciar era la fel de frig

ca afară. Eram numai la adăpost de viscol. În această atmosferă glacială, am mai stat cîteva ore. Abia cînd am fost atașați la trenul cu care am pornit la drum, a început să funcționeze sistemul de încălzire și vagonul s-a mai dezmorțit. Pînă una-alta, fiecare am făcut față gerului, cum am putut. Cei fără lanțuri, plimbîndu-se de colo pînă colo, cei încătușați, făcînd mișcări de încălzire în limita permisă de legăturile de la picioare sau ghemuindu-se unul într-altul.

Printre cei zece–cincisprezece, cîți nimerisem împreună, erau și Ion Vorvoreanu, Titi Coșereanu și pastorul Wurmbrand. Văzînd că staționarea vagonului nostru pe linia moartă se prelungește și o dată cu ea și șederea noastră în frig, Wurmbrand ne-a anunțat că va încerca să-și obțină un pulover mai gros, din rucsacul lui, depozitat pe coridor, împreună cu toate bagajele noastre. Noi eram convinși că nu va reuși să-i facă pe paznici să-i dea ranița. Gardienii din escorta vagoanelor penitenciare erau cunoscuți pentru intransigența și răutatea lor. Nu făceau niciodată nici cel mai mic gest de omenie. Vara, pe caniculă, în vagoanele supraaglomerate și expuse ziua întreagă în bătaia soarelui, cînd deținuții, sufocîndu-se din lipsă de aer și leșinînd de căldură, cereau apă, erau lăsați să rabde de sete ore întregi, pînă ce unul din paznici se îndupleca să le aducă de băut. Scepticismul nostru nu l-a descurajat însă pe Wurmbrand să încerce să-și obțină ranița. Am asistat la această încercare timp de mai bine de o oră.

Prima parte a tentativei s-a desfășurat cum o prevăzusem noi, părînd să confirme teoria nereușitei. Wurmbrand a bătut la ușă. N-a primit nici un răspuns, cu toate că se auzeau vocile gardienilor care stăteau la taifas. Wurmbrand a bătut din nou. Coridorul a rămas mut.

Abia după ce a ciocănit a treia sau a patra oară în ușă, s-a auzit răspunsul obișnuit: „Nu mai bate!“ La fel de liniștit, fără să bată mai tare sau să precipite cadența loviturilor, Wurmbrand a continuat să ciocănească în ușă. De aici înainte, bătăile în ușă au alternat cu replicile de pe coridor, stabilindu-se astfel un fel de dialog. Numai că, în timp ce de-o parte a ușii, unul dintre interlocutori își păstra tonul cumpătat, în limbajul lui exprimat în ciocăneli, celălalt își pierdea vădit calmul și se enerva treptat, recurgînd la vocabularul bine cunoscut al tagmei pe care o reprezenta. Replicile gardianului se succedau într-un crescendo tot mai amenințător: „Nu mai bate!“ „Nu mai bate, bă, banditule!“ „N-auzi, banditule! Dacă mai bați în ușă îți fac raport!“

Wurmbrand, imperturbabil, după fiecare apostrofă a gardianului, ciocănea din nou în ușă. În cele din urmă, o dată cu înjurăturile de rigoare, de pe coridor ne-a parvenit și sunetul pașilor de cizmă îndreptîndu-se spre noi. Portița vizetei s-a dat la o parte și în deschiderea de circa 20/20 cm, decupată în ușa celulei, s-a încadrat figura congestionată de furie a gardianului. Răstindu-se la Wurmbrand, i-a cerut socoteală pentru bătăile repetate în ușă. Cu voce blîndă, Wurmbrand s-a scuzat pentru insistența cu care ciocănise

și i-a explicat motivul. „Nu se poate!"— a fost răspunsul, și ușița s-a trîntit pe loc.

Gardianul n-apucase să se îndepărteze nici cîțiva pași, cînd Wurmbrand a bătut din nou la ușă. De data asta, răcnind ca scos din minți, gardianul a redeschis ușița, revărsînd asupra lui un potop de insulte și amenințări. La fel de calm și cu aceeași seninătate, Wurmbrand i-a cerut din nou ranița cu îmbrăcăminte, apelînd la sentimentele lui de omenie, care nu-l pot lăsa insensibil la suferințele semenilor. Faptul că Wurmbrand nu reacționase nici la amenințări, nici la insulte, continuînd să-i vorbească cu același glas blajin, și-a produs efectul.

Descumpănit și de felul în care Wurmbrand își formulase rugămintea, gardianul, după mintea lui simplă, a tras imediat singura concluzie posibilă cu privire la cel care îi vorbise:

— Ce ai fost tu, bă, în viața civilă? Avocat?

— Nu, domnule sergent!

— Parcă ai fi un avocat care se roagă de judecător să-l scape de pușcărie pe banditul pe care îl apără!

— Eu mă rog numai unui singur Judecător, domnule sergent. Și mă rog pentru toți oamenii, chiar și pentru dumneavoastră.

Intrigat, gardianul s-a lăsat prins în vorbă de Wurmbrand. Timp de mai bine de un sfert de oră, am putut admira măiestria cu care Wurmbrand l-a ademenit pe propriul lui teren de discuție, cum i-a menținut atenția și interesul, cu o îndemînare de negustor oriental, care nu-și mai lasă din mînă clientul, pînă nu-i cumpără marfa. Nu știu în ce măsură această predică deghizată a avut un efect mai profund asupra gardianului. Ceea ce am putut cu toții constata însă, a fost că Wurmbrand îi cîștigase simpatia. La un moment dat, gardianul a întrerupt brusc convorbirea, a trîntit ușița de la vizetă și s-a îndepărtat pe coridor, bombănind ceva la adresa popilor „care toți sînt niște hoți".

Cîteva minute mai tîrziu, cînd s-au tras zăvoarele de la ușa celulei noastre, ne-am dat seama că vorbele ce le aruncase fuseseră spuse pentru urechile tovarășului lui din escorta dubei. Gardianul se dusese, de fapt, să-i aducă lui Wurmbrand ranița. A împins-o cu piciorul prin ușa crăpată, pe care a închis-o imediat la loc și, prin vizetă, i-a spus lui Wurmbrand să-și ia puloverul. L-a avertizat însă, să-și ia numai un singur pulover, așa cum prevedea regulamentul și a rămas la vizetă ca să-l supravegheze. Măsură de vigilență inutilă, deoarece Wurmbrand a deschis ranița chiar lîngă ușă, pe jos, sub unghiul de vedere al gardianului.

Cu o dexteritate neașteptată, a început să scoată una după alta, patru sau cinci piese de îmbrăcăminte mai groase, pe care, rînd pe rînd, le-a azvîrlit sub una din banchetele din celulă. Apoi, ținînd-o pe ultima în mînă, un pulover, s-a ridicat în picioare și i-a arătat-o gardianului, mulțumindu-i în același timp pentru compasiunea pe care o arătase pentru suferințele lui. Gardianul

a întredeschis din nou ușa, și Wurmbrand i-a restituit ranița. Omul a luat-o, fără să facă vreo remarcă cu privire la faptul că, față de cum o introdusese în celulă, acum era aproape goală.

Pătruns de frig, Wurmbrand s-a grăbit să-și îmbrace puloverul. Am uitat să amintesc că înainte de a bate la ușă, și-l scosese, arătîndu-se în fața vizetei numai în cămașă și haină, pentru a-și putea revendica ranița cu mai multe șanse de succes. Apoi, neținînd seamă de protestele noastre, ne-a împărțit, celor mai dezbrăcați, toate hainele groase pe care le obținuse cu atîta trudă, cîteva minute mai înainte.

S-ar putea ca Wurmbrand să-mi fi salvat atunci chiar viața, dîndu-mi o flanelă groasă de bumbac, cu mînecă lungă, din cele care apăruseră pe vremea aceea pe piață în București, importate din China. Cînd am auzit mai tîrziu că Wurmbrand își cedase streptomicina unui alt bolnav, nu m-am îndoit că povestea era adevărată. Cred că valoarea medicamentului, la Tîrgu Ocna, nu era departe de cea a unui pulover, în condițiile pe care le trăiam în acel moment în dubă. Fiecare, la vremea lui, și medicamentul și puloverul, reprezenta o necesitate vitală pentru cel ce-i ducea lipsa. Iar gestului aceluia care, în astfel de situații, renunță în favoarea altuia la lucruri atît de prețioase, mi-e greu să-i găsesc calificativul potrivit.

Se apropiaseră zorile, cînd, în fine, vagonul nostru s-a urnit din loc. Atașați la coada trenului de Timișoara, am pornit la drum și curînd după aceea atmosfera s-a mai încălzit; și la propriu, și la figurat. O dată cu intrarea în funcție a caloriferului, am mai prins și noi viață. Fiecare încercase pînă aici, să ațipească, dar nu reușisem decît să furăm cîteva frînturi de somn chinuit, întrerupt permanent ba de frigul care ne obliga să ne mai mișcăm, ba de nevoia prea frecventă de a urina. Încetul cu încetul, ne-am dezmorțit, cu toate că nu se putea vorbi decît de o căldură relativă. Mai exact spus, nu mai sufeream de ger, ci numai de frig. Foamea începuse și ea să ne încerce, dar am mai răbdat un timp, pînă ce ni s-a împărțit prin vizetă hrana rece pentru ziua în curs. Sfertul de pîine, cocoloșul de brînză iute și veșnica bucățică de slănină rîncedă, cuprinse în rația de transfer, le-am mîncat pe loc, și pentru o vreme nu ni s-a mai părut că e chiar așa de rău să călătorești cu vagonul-dubă.

Frunțile se mai descrețiseră și conversațiile se reanimaseră, cînd vizeta s-a deschis din nou și ni s-a cerut să facem liniște. Gardienii deciseseră să facă o verificare a mărfii ce le fusese încredințată. Unul din ei a început să ne strige pe rînd numele. Le citea de pe coperta dosarelor noastre, pe care le ținea în brațe. Un apel nominal destul de frecvent practicat, care în afară de dificultățile de pronunțare, întîmpinate de gardieni la citirea numelor mai neobișnuite, sau a celor ce erau strigați de a-și ghici numele, pocit și de nerecunoscut, nu mai prezenta pentru noi nici un interes. De data asta însă, în timpul apelului, a survenit și un element neobișnuit, atunci cînd gardianul s-a pornit să silabisească: „Wurmbrand-Georgescu Richard!“ Ciudat procedeul

Securității, de a-i fi adăugat la numele lui adevărat și pe acela de pe actele de identitate false, cu care se întorsese clandestin din Rusia!

Mai tot timpul călătoriei, mi l-am petrecut în compania pastorului Wurmbrand. Credința lui în Dumnezeu, seninătatea cu care se resemnase la condiția lui de pușcăriaș, ca și optimismul robust cu care privea în viitor exercitau asupra mea o adevărată fascinație. Dar, care din noi nu am căutat să descoperim în toți acei ani de pușcărie, fiecare în felul lui, unii din instinct, alții conștient, unii cu mai mult succes, alții cu mai puțin, aceste jaloane de sprijin, cu care ne-am putut făuri uneori chiar o armură de invulnerabilitate? Cufundat în discuțiile cu Wurmbrand, vremea s-a scurs pe nesimțite. Mi-am dat seama că ne apropiasem de Pitești numai cînd gardianul a deschis iar vizeta și ne-a cerut, celor ce ne vom auzi strigate numele, să ne pregătim de coborîre.

Mi-am luat rămas-bun de la Wurmbrand, care își continua călătoria cu vagonul-dubă pînă la Timișoara unde îl aștepta o nouă anchetă. Mi-au rămas în minte ultimele lui cuvinte, înainte de oprirea trenului în gara Pitești: „Domnule Ioanid, cînd vom ieși din închisoare, mi-ar face plăcere să-mi faceți o vizită acasă la mine, în București, ca să ne continuăm conversația întreruptă. Vă anunț însă că vom sta de vorbă la o ceașcă de ceai, fiindcă la mine în casă nu se găsește altă băutură."

A mai trecut aproape un deceniu, pînă ce am fost în măsură să răspund invitației. În 1964, în primele luni după eliberarea mea din închisoare, am pornit în căutarea lui Wurmbrand. Nu l-am mai găsit însă la adresa pe care mi-o dăduse. Am întrebat în stînga și în dreapta, dar nimeni nu mai știa unde se mutase. În cele din urmă am aflat unde locuia: pe undeva pe lîngă Piața Traian.

Cum nu excludeam posibilitatea ca după eliberare Securitatea să ne mai țină sub observație, am preferat să mă duc să-l caut după ce se înserase. Ajuns pe strada indicată, la numărul respectiv, m-am găsit în fața unei case dărăpănate și cufundate în întuneric. Avea mai multe intrări direct din stradă, probabil uși de foste mici prăvălii, acum desființate. Nicăieri n-am găsit nici un nume de locatar. Clădirea părea nelocuită și mă pregăteam tocmai să plec, cînd din interior am auzit niște zgomote. Încercînd pe rînd ușile, am dat peste una care s-a deschis. Bîjbîind prin beznă, am înaintat pe un coridor, atras de dunga de lumină care se vedea sub o ușă. Am bătut. Omul care mi-a ieșit înainte părea înspăimîntat. Era un tîmplar, care își avea aici atelierul clandestin și lucra în timpul nopții. Cînd l-am întrebat dacă cunoaște un locatar cu numele de Wurmbrand, și-a dat seama că nu sînt un organ de control și s-a liniștit. Numele de Wurmbrand nu-i spunea nimic, dar din descrierea mea, l-a recunoscut și mi-a spus că nu l-a văzut decît de cîteva ori, dar mai demult. În ultima vreme nu-l mai întîlnise. Mai mult nu știa despre el. Am plecat decepționat.

Am povestit toate aceste amănunte, pentru a ajunge la o coincidență care a survenit și a pus capăt tentativelor mele de a-l descoperi pe Wurmbrand. În seara următoare convorbirii mele cu tîmplarul, ascultînd buletinul de știri al postului de radio Europa Liberă, am auzit următoarea informație: „pastorul Richard Wurmbrand, ajuns de curînd în Statele Unite, după ce a petrecut mai mulți ani în închisorile comuniste din România, s-a prezentat înaintea Comisiei pentru politică externă a Congresului american, și a făcut declarații despre tratamentul aplicat deținuților politici. În fața membrilor Comisiei, pastorul Wurmbrand și-a dezbrăcat cămașa, arătîndu-și cicatricile de pe spate, rezultat al torturilor la care fusese supus în timpul anchetelor". Din acea seară și pînă la plecarea mea din România, n-am mai auzit nimic despre Wurmbrand.

Au mai trecut alți cinci ani. Eram proaspăt refugiat în Germania Federală. Abia părăsisem lagărul de la Zirndorf și mă stabilisem în München, unde îmi așteptam recunoașterea statutului de refugiat politic. Eram găzduit în casa unei familii prietene, n-aveam încă acte, n-aveam de lucru, nici un venit, eram uluit de lumea nouă și străină în care mă aflam și încă sub șocul plecării mele din țară, care îmi schimbase radical cursul vieții. În această stare de spirit mă găseam, cînd într-o dimineață, poșta mi-a adus o scrisoare neobișnuită. Venea din Australia!

Corespondența mea pe acea vreme se limita la scrisorile pe care le primeam de la mama, din țară, și de la cîțiva foști camarazi de închisoare cu care luasem legătura, din Anglia și Franța. Alții nu-mi cunoșteau adresa, iar în Australia, nici vorbă să fi avut vreun cunoscut. M-am mai asigurat o dată că plicul mi-era într-adevăr adresat mie și l-am deschis. Iată-i conținutul:

PASTOR RICHARD WURMBRAND
Sidney, 2 August 1969
Dlui. Ion Ioanid,
bei Herrn Desliu
München 5
Ephardtstr. 6/I

Stimate domnule Ioanid,

Mă iertați că vă adresez întrebarea dacă sînteți cumva fiul fostului ministru Tilică Ioanid și dacă ați fost cu mine la închisoare. Dacă nu, lăsați această scrisoare fără răspuns. Dacă da, aș fi bucuros să aud de un fost camarad de suferință, despre care am păstrat cea mai frumoasă amintire. Îmi amintea de fiul meu.

Dacă sînteți acest fost camarad al meu, nu vă veți supăra de rugămintea să-mi spuneți dacă vă pot fi de folos în vreun lucru. Eu conduc acum un grup de 16 misiuni creștine în diferite țări libere, care toate au același scop de a ajuta bisericile asuprite din blocul comunist. Sîntem bucuroși să ajutăm pe

oricine a suferit. Noi, care ne împărțeam ultima bucată de pîine, nu ne supăram cînd din dragoste ni se oferea ceva.

Voi fi în Germania după 17 Noiembrie. Programul meu îl puteți afla la Hilfsaktion fuer Maertyrerkirche, 5803 Volmarstein, Postfach 250.

Cu distinse sentimente

I-am răspuns, confirmîndu-i că într-adevăr eu eram cel de care întreba în scrisoare, că reușisem să mă refugiez în Germania și că așteptam să mi se acorde azil politic. Deocamdată, pînă la rezolvarea formalităților, nu puteam însă părăsi țara gazdă, așa că nu mi-era posibil să dau curs sugestiei lui de a pleca în Statele Unite. I-am mulțumit pentru rîndurile ce-mi scrisese și pentru bunele lui intenții de a mă ajuta, exprimîndu-mi speranța de a-l întîlni într-o bună zi.

După o bucată de vreme, am primit o a doua scrisoare de la Wurmbrand.

PASTOR RICHARD WURMBRAND

Adelaide, 29 August 1969

Dragă prietene Ioanid,

M-am bucurat să capăt o veste de la Dta.

Scriți vă rog la

Hilfsaktion fuer Maertyrerkirche

5803 Volmarstein

Postfach 250

Herrn Hans Braun.

Dînsul vă va spune exact data cînd voi fi la Munich și va stabili o oră și un loc cînd ne vom vedea. Spuneți-i că sunteți un vechi camarad de închisoare.

Din Australia e greu să-mi pot da seama cum vă pot fi de folos, dar în Germania voi putea face poate ceva. Cel mai bun lucru după ce aveți un pașaport va fi, poate, să veniți în USA.

Este bine să primești cu umilință stări umilite. Socotiți ca privilegiu că sînteți liber. Nici Isus nu a fost mai mult decît dulgher care lucra cu rindeaua, pînă ce Dumnezeu l-a înălțat la ceva mai presus. La vîrsta Dtale. speranțele nu sînt ratate.

Eu am ieșit din țară la vîrsta de aproape 60 și Dzeu mi-a găsit un loc. Vă va găsi și Dvs.

Am cerut biroului meu să vă trimită un mic ajutor, pe care vă rog să-l primiți cu drag, cum împărțeam turtoiul altădată.

În speranța revederii

al Dvs.

Cîteva zile mai tîrziu, am primit de la „biroul" lui din Germania, un cec de 100 de dolari și un plic, pe care îl primesc de atunci cu regularitate, cu publicația trimestrială a asociației religioase, conduse de Richard Wurmbrand.

Nu mai țin minte ce treburi m-au reținut și m-au împiedicat să-l întîlnesc pe Wurmbrand cînd a venit la München, în cadrul unui turneu de conferințe prin Germania Federală.

Un an mai tîrziu, mă găseam pentru cîteva zile la Berna, în vizită la nepoata mea de curînd fugită din România și stabilită în Elveția. Sosind la ea neanunțat, nu și-a mai putut schimba programul pe care și-l stabilise în ziua respectivă. Fusese invitată de o colegă de birou și de fratele acesteia, care era preot, la conferința unui pastor american în Catedrala din Berna. Mi-au propus să merg cu ei. Am acceptat, și pe drum am aflat că vorbitorul avea să fie pastorul Wurmbrand, despre care nu avea decît cuvinte de respect și de admirație. Nu știu care din noi a fost mai surprins, eu, care nu mă așteptam deloc la o asemenea coincidență, sau tînărul preot elvețian, cînd a auzit că îl cunosc pe Wurmbrand.

Catedrala era plină de lume pînă la refuz. Ne-am plasat la picioarele amvonului, pentru a-i ține calea lui Wurmbrand, care încă nu venise. Cînd a apărut, după o scurtă ezitare, ne-am recunoscut și îmbrățișat, așa cum o făcusem cu mai bine de cincisprezece ani în urmă, la despărțirea noastră în dubă, în gara Pitești. N-am putut schimba decît cîteva vorbe.

Wurmbrand era suprasolicitat, avea un program foarte încărcat și era în lipsă de timp. După această conferință, era programat să mai vorbească într-o altă biserică din Berna, celor care nu mai găsiseră loc în Catedrală și așteptau afară. Înainte de a ne despărți, Wurmbrand mi-a dăruit un exemplar din cartea lui *Mes prisons avec Dieu*, în care povestește episoade impresionante din viața deținuților politici în închisorile comuniste din România.

Ajuns la München, am citit-o cu pasiune. Am regăsit și am respirat din nou, la fiecare pagină, atmosfera din închisoare, dar am găsit și erori și inexactități, care m-au dezamăgit.

După această lungă digresiune, menită să epuizeze capitolul referitor la pastorul Wurmbrand, revin la punctul unde mi-am părăsit povestirea: în vagonul penitenciar, oprit în gara Pitești.

Fiind atașat la coada garniturii, vagonul se afla oprit la oarecare distanță de peronul gării din Pitești. Transbordarea în duba-automobil s-a făcut în condiții mai dure și mai brutale decît la urcarea în vagon, la București. Gardienii penitenciarului, veniți să ne ia în primire, s-au întrecut în răcnete și înjurături, împingîndu-ne cu sălbăticie spre camionul „Praga", carosat în dubă de transportat deținuți. Erau întotdeauna nervoși cînd aveau spectatori. Cu toate că spectacolul se desfășura sub ochii lumii de pe peron la o distanță de aproape cincizeci de metri de gară, furnicarul de oameni din stație știa ce se petrece, și ca sub efectul unei baghete magice, își încetase forfota. Toate fețele erau întoarse spre noi. Sub privirile acestei mulțimi mute, zgomotul lanțurilor noastre și răcnetele gardienilor sunau aproape indecent.

Sensibili la toate nuanțele ce se manifestau în comportarea gardienilor față de noi, primirea din gara Pitești ne-a pus pe gînduri. Aici nu părea să mai domnească atmosfera din Jilava, unde ne bucurasem de o intenție vizibilă a administrației de a elimina brutalitățile și abuzurile și de a crea impresia unui regim de „oarecare legalitate", cum se exprimase chiar tînărul procuror care ne vizitase în celulă. Cu trei ani în urmă, cînd intrasem prima dată pe poarta închisorii din Pitești, fiind izolat într-una din celulele servind de „prea-plin" Securității din oraș, al cărei local devenise neîncăpător, n-am aflat nimic despre cele ce se petrecuseră în acest penitenciar. Între timp, îmi completasem această lacună din cultura mea generală de pușcăriaș, și acum, la gîndul că aveam să intru din nou în temnița, între zidurile căreia se petrecuseră grozăviile „reeducării", nu-mi puteam stăpîni un fior de spaimă. Toți eram persecutați de acest gînd, ca de un vis urît, pe care nu-l puteam îndepărta din minte. Nuanța mai dură pe care o sesizasem în comportarea gardienilor la coborîrea din tren, a făcut să crească îngrijorarea pentru ce ne va aduce viitorul și să fim și mai obsedați de amintirea „reeducării". Pe tot parcursul, pînă la penitenciar, în dubă se lăsase o tăcere apăsătoare.

Coborîrea din dubă, intrarea pe poarta închisorii, formalitățile de încarcerare, percheziția, predarea bagajelor și repartizarea în celulă s-au realizat tot sub acompaniamentul corului de răcnete și înjurături al gardienilor. Temerile noastre se dovediseră justificate. Era limpede că aveam să regretăm regimul din Jilava! Mai rămînea de văzut în ce măsură.

Ne aflam într-o celulă de tranzit, fără paturi și fără saltele, numai cu o tinetă într-un colț. Era neîncălzită dar, din fericire, pe jos nu era ciment, erau dușumele de scîndură.

În afară de noi, cei veniți de la Jilava, în celulă se mai aflau cîteva persoane, venite cu o zi sau două înaintea noastră, cu alt transport de deținuți. L-am cunoscut astfel pe un tînăr cu care am stat mai mult de vorbă.

Era de relativ scurtă vreme arestat și condamnat. În cele cîteva luni de detenție nu-și pierduse încă aspectul de om liber. Mic de talie, dar bine legat, nu părea să fi scăzut mult în greutate, iar culoarea feței era încă sănătoasă și nemarcată de paloarea caracteristică a vechilor deținuți. Nici hainele de pe el nu avuseseră timp să se ponosească prea tare, ceea ce îl făcea să se deosebească de noi, ceilalți, încă de la prima vedere. Tînărul se numea Pavel Pavel, era pastor protestant și cetățean american. Provenea dintr-o familie de vechi emigranți ardeleni și era născut și crescut în Statele Unite, pe care pînă aci nu le părăsise niciodată. Cu cîteva luni mai înainte se hotărîse să facă o călătorie în Europa și, totodată, în România, ca să viziteze locurile de baștină de unde i se trăgea neamul. Coborîse din avion la București și de aci pornise mai departe cu trenul în Transilvania. Ajuns în satul părintesc, a început să stea de vorbă cu unul și cu altul, încercînd să culeagă cît mai multe informații despre familia lui. A vorbit cu preotul,

cu sătenii, s-a interesat la primărie de registrul de stare civilă, a vrut să afle tot ce se mai putea afla, din actele oficiale sau din amintirile bătrînilor din sat, despre moșii și strămoșii lui. A cutreierat satul în lung și în lat, a fost la biserică, la cimitir, și-a descoperit chiar unele rude îndepărtate și peste tot a făcut zeci de poze, bucuros să-și poată reconstitui astfel trecutul familiei și locurile ei de origine.

După cîteva zile, cînd tocmai se pregătea să plece, a fost invitat la Securitate. De-aci înainte, itinerarul i-a fost stabilit de organele M.A.I. Neavînd nimic de ascuns, răspunsese cu sinceritate la întrebările ce i se puseseră cu privire la activitatea ce o depusese în sat. Știindu-se cu conștiința curată, semnase fără ezitare procesele-verbale de anchetă și nu pricepea nici acum, cum de putuse fi condamnat pentru spionaj (zece sau cincisprezece ani, nu mai țin minte exact).

Pînă a doua zi, cît am stat împreună, ne-am dat osteneala să-i deschidem ochii și să-l prevenim de pericolele care îl pîndeau, dacă nu se lepăda de inocența cu care se încăpățîna să privească realitatea. Pastorul Pavel nu mai contenea să se mire de tot ce-i povesteam. Un adevărat cetățean american! Și el a reușit să ne uimească, istorisindu-ne despre viața și moravurile din Statele Unite. Noi însă ne-am obișnuit mai repede să admitem că un pastor poate fi acolo în același timp și campion de box al districtului lui, decît putea el să înțeleagă ce se întîmplă pe meleagurile noastre. Pavel mersese cu buna lui credință atît de departe, încît îi povestise pînă și anchetatorului despre meciurile la care participase, boxînd la categoria „muscă". Sinceritatea asta îl costase cîteva ore de anchetă cu privire la activitatea lui de boxeur, Securitatea insistînd să afle ce alt instructaj mai primise, înainte de a fi trimis în misiune în România.

Cîtă vreme am stat în camera de tranzit, ne-am petrecut vremea cu tînărul pastor Pavel. Ne plăcea cum vorbea. Învățase românește de la părinții lui, care fuseseră țărani. Vorbea o limbă simplă, plină de regionalisme și cu puternic accent ardelenesc, presărată cu americanisme, acolo unde-i lipseau cuvintele românești.

LA PITEȘTI. DIN NOU ÎN LANȚURI

A doua zi dimineața, la ora „numărului", Titi Coșereanu i-a amintit ofițerului de serviciu că nu ni se scoseseră lanțurile de la picioare. Răspunsul a fost un rîs batjocoritor și ușa trîntită în nas. Atitudinea ofițerului nu ni s-a părut a fi un semn bun. De obicei, după sosirea la destinație, scoaterea lanțurilor, care ți se puseseră pentru transfer, făcea parte din formalitățile de încarcerare în noul penitenciar. Chiar în ziua aceea, cînd am fost mutați din camera de tranzit, m-am lămurit de ce nu s-au grăbit să ne taie lanțurile.

Cam pe la ora prînzului, am fost scoși pe coridor. Un ofițer ne-a verificat datele personale din dosare și ne-a împărțit în două grupuri. Primul, în care se afla Ion Vorvoreanu, a fost îndrumat de gardieni spre scările ce duceau la etaj. Cei patru sau cinci rămași, între care Titi Coșereanu și cu mine, am fost conduși, chiar de ofițer, spre subsol. Criteriul de selecție l-am aflat mai tîrziu. Cei cu condamnări sub douăzeci de ani erau încarcerați în celulele de la parter și de la etaje, iar cei cu condamnări peste această limită, în secția de la subsol.

Cînd am relatat despre prima mea ședere în închisoarea din Pitești, în 1952, am arătat că penitenciarul avea forma literei T. Ofițerul ne-a condus pe scări pînă la grilajul de fier, care închidea accesul spre coada T-ului. Aici începea secția celor cu condamnări mari. Gardianul de serviciu ne-a deschis grilajul. Am pătruns într-o sală cu ciment pe jos, lată de vreo șase metri și care se întindea pe toată lungimea acestei aripi a clădirii. În peretele din dreapta, sus, la înălțimea capului, o singură ferestruică dădea spre o curte interioară, chiar la nivelul solului. Iluminatul sălii era asigurat de două becuri destul de slabe, aprinse zi și noapte. Pe fiecare parte a sălii se vedeau cîte două uși. În total deci, patru camere, toate mari, dar de dimensiuni diferite.

După ce ne-a mai cercetat o dată dosarele, ofițerul mi-a strigat numele și mi-a spus să-l urmez. M-a dus la prima ușă din stînga și, înainte de a mai fi avut timpul să-mi iau rămas bun de la Titi, am fost împins în cameră.

Încăperea în care intrasem era atît de sumbră, încît mi-a trebuit un timp de adaptare ca să pot distinge ceva în jurul meu. Primele simțuri prin care am luat contact cu mediul înconjurător au fost mirosul și auzul. Cu toate că amalgamul de mirosuri de tinetă, de corpuri nespălate și de D.D.T. nu mai mi-era străin, o duhoare neobișnuit de grea și fetidă mă izbise de cum intrasem. În timp ce căutam să-mi obișnuiesc ochii cu întunecimea încăperii, am simțit cum în jurul meu se stîrnise o mișcare, ce părea că declanșase totodată clinchetul unui mecanism, ca de angrenaje metalice. Ca prin ceață, am început să disting o adevărată schelărie de paturi de fier suprapuse, care ocupau toată camera, nelăsînd între ele decît minimul de spațiu necesar pentru trecere. Mișcarea pe care o detectasem provenea de la locatarii camerei, care coborau din paturi spre a-mi veni în întîmpinare. Tot ei erau și sursa zgomotelor metalice, pentru că toți aveau lanțuri la picioare! Atunci am înțeles de ce rîsese ofițerul cînd Titi îi ceruse să ne scoată lanțurile.

Cîteva minute mai tîrziu, aveam să aflu de la noii mei camarazi că toți deținuții din secția de la subsol erau ținuți în lanțuri. În situația asta se găseau încă din toamnă, de cînd toți cei condamnați pentru „înaltă trădare" fuseseră transferați, din diferitele închisori prin care se aflau împrăștiați, la Penitenciarul Pitești. Cei selecționați pentru secția de la subsol fuseseră și ei împărțiți în trei categorii, după cuantumul pedepsei. Astfel, camera în care mă aflam acum era destinată celor cu douăzeci de ani condamnare. Următoarea,

pe aceeași parte a coridorului, era ocupată de cei cu douăzeci și cinci de ani, iar în cele două camere de vizavi erau vieţașii.

Între timp, înconjurat de un grup de deținuți, am fost îndrumat spre fundul celulei, în afara unghiului de vedere al vizetei. După ce am făcut cunoștință cu toată lumea, a început obișnuitul schimb de informații reciproce. Toți erau dornici de știri. Eu mi-am deșertat sacul cu ultimele noutăți din Jilava, iar ei m-au pus la curent cu detaliile vieții de toate zilele din Pitești, care nu se arăta a fi deloc ușoară.

Primele impresii erau chiar deprimante: lipsă de lumină, de aer, de spațiu și de căldură. O jumătate de oră mai tîrziu, cu ocazia împărțirii mesei, am mai adăugat pe listă și lipsa de hrană. Primisem în gamelă un polonic de apă caldă și limpede, în care pluteau cîteva foi de varză acră! Nu eram departe de regimul de exterminare ce mi se aplicase timp de aproape cinci luni la Oradea! Erau doar două deosebiri: nu eram singur în celulă ca la Oradea (ceea ce ar fi fost îmbucurător dacă avantajul n-ar fi fost anulat de înghesuiala care domnea în cameră) și temperatura din încăpere. Acest ultim factor era pozitiv: era frig, dar nu sub zero grade ca la Oradea Mare! Cu această concluzie, mai optimistă, mi-am încheiat bilanțul primelor constatări, urmînd ca timpul și ceilalți deținuți să-mi dezvăluie și alte aspecte ale vieții din noua mea reședință.

Pînă una-alta însă, fusesem adoptat de un grup de deținuți mai tineri, care mă luaseră cu ei înspre fundul camerei. Urma să împart cu trei din ei locurile din două paturi alăturate de la parter. Deasupra noastră dormeau alți prieteni de-ai lor. Se adunaseră în acest colț din fundul camerei, fiind toți foarte legați între ei de o prietenie ce se cimentase în anii petrecuți împreună în închisoare. Cei mai mulți fuseseră la minele de plumb de la Baia Sprie. În condițiile mizerabile din această celulă, sub nivelul de demnitate chiar al unor animale, am regăsit în mijlocul lor camaraderia călduroasă, omenească și atmosfera plină de optimism, care-ți dădeau din nou încrederea în oameni și îți stimulau dorința de a supraviețui. Printre cei aproape patruzeci de locatari ai camerei nu găsisem nici un cunoscut. Cu toate acestea, nu ne eram complet străini. Despre cei mai mulți din cei ce fuseseră la Baia Sprie auzisem vorbindu-se de la camarazii lor, aduși mai tîrziu în lagărul de la Cavnic. Numele unora îl știam de la oamenii din același lot cu ei, al altora, de la prieteni de-ai lor sau chiar rude, cu care stătusem prin alte pușcării. Iar în ceea ce mă privea, de îndată ce mi-am spus numele, am și fost localizat și identificat: eram unul din cei care evadaseră de la Cavnic! Începusem să mă obișnuiesc cu această reputație de cal breaz, care m-a urmărit pînă la sfîrșitul detenției.

Tînărul care avea să împartă patul cu mine se numea Victor Ghițău. Era din Galați. În timpul războiului, ca elev la școala de ofițeri, urmase un curs de specializare în Germania. Plecase apoi pe front în Rusia, unde luptase

în unitatea căpitanului Tobă, specializată în combaterea partizanilor și în acțiuni de comando, în spatele liniilor sovietice.

Ghițău mi-a povestit nenumărate isprăvi ale unității comandate de acest „condottiere" modern, care-și luase numele de Hatmanul Tobă și ducea un fel de război personal prin stepele Rusiei. Îmi vorbea cu nespusă admirație despre Tobă, descriindu-mi-l ca pe o personalitate complexă, în care eroul se confunda cu aventurierul și care reușise să obțină o libertate de inițiativă și de acțiune pe linia frontului, potrivită firii și temperamentului lui. Își cîștigase această independență atît de la comandamentul trupelor române cît și al celor germane, datorită faimei pe care și-o crease prin acțiunile și incursiunile lui temerare în liniile inamice. După capitularea României, Tobă, cu unitatea lui, se retrăsese cu trupele germane. Continuaseră mai departe lupta încadrați în trupele speciale SS, de sub comanda celebrului Otto Skorzeni, pînă la prăbușirea Germaniei. Profitînd de haosul care domnea în Europa în ultimele zile ale războiului, Tobă și o parte din oamenii lui, printre care și Ghițău, s-au întors în țară, scăpînd neinterceptați. Abia cîțiva ani mai tîrziu, Tobă a fost arestat de Securitatea română și predat rușilor.

Victor Ghițău, care între timp ajunsese contabil la o fermă de stat de lîngă București, a fost și el arestat prin 1953, și condamnat la douăzeci de ani muncă silnică, pentru înaltă trădare. Cu toată structura lui fizică naturală delicată, se vedea că acum era sub normal de slab. Victor Ghițău era un băiat înalt, subțire, și cu trăsături fine.

Traian Ghițeanu și Marin (nu-mi mai amintesc numele întreg) ocupau patul lipit de al nostru. În momentul arestării, primul era căpitan în armată; cel de-al doilea, arestat mai de curînd, era soldat în termen.

Despre Traian Ghițeanu îmi vorbise deseori George Sarry, fiind nu numai constănțean de-al lui, dar și din același lot cu el, condamnat în legătură cu Consulatul Britanic din Constanța. Era un băiat cu suflet de aur și unul din oamenii cei mai veseli pe care i-am întîlnit în închisoare. În situațiile cele mai grele, cînd atmosfera era încărcată și lumea deprimată, Traian Ghițeanu funcționa ca un factor miraculos de destindere. Optimismul lui natural și simplu, aș spune chiar primitiv, era mai convingător decît orice altă tentativă de a ridica moralul celor deznădăjduiți printr-o argumentație logică ce ar fi făcut apel la rațiune sau la cine știe ce explicații filozofice. Cu numai cîteva vorbe, cu o glumă și cu rîsul lui sănătos și molipsitor reușea să mătură cel mai negru pesimism și să readucă buna dispoziție în celulă.

Marin, sau Marinică, cum îi spuneam toți, era unul din cei mai tineri pensionari ai închisorii. Copil al mahalalei bucureștene, mîndru de cartierul din care se trăgea, cînd era întrebat de unde era, Marinică nu pomenea Bucureștiul. Răspundea întotdeauna: „Din Ferentari!" Minte vioaie și ochi sfredelitori, lui Marinică nu-i scăpa nici o mișcare din jur. Mai critic și mai bănuitor decît colegul lui de pat, îți acorda mai greu încrederea. Fără să bagi de seamă, te ținea un timp sub observație și abia după aceea te accepta sau,

dacă nu-i plăcuseși, nici nu te mai băga în seamă. Caracter integru, își manifesta fățiș disprețul pentru oamenii lipsiți de caracter. Cu toate că motivul pentru care ajunsese în închisoare era o banală trecere ilegală de frontieră, Marinică fusese condamnat la douăzeci de ani muncă silnică, pentru crimă de înaltă trădare.

Aventura lui începuse la scurt timp după încorporare. Datorită „originii sănătoase", fusese recrutat la trupele de grăniceri și trimis la o unitate care asigura paza la frontiera cu Iugoslavia, în sudul Banatului.

De aici, în timpul unui schimb de noapte, profitînd de întuneric, își părăsise postul de pază, trecînd granița în Iugoslavia. Scăpase neobservat de grănicerii sîrbi și la adăpostul pădurii, mersese fără întrerupere, cu intenția să se îndepărteze cît mai mult și cît mai repede de zona de frontieră. În urma lui, de cealaltă parte a graniței, dispariția lui din postul de observație fusese semnalată și tot sectorul pus în stare de alarmă. Marinică, în drumul lui, nu avea nici un punct de reper. Regiunea păduroasă pe care o cutreiera îi era complet necunoscută, iar întunericul nopții și ceața care se lăsase îi limitau orizontul la numai cîțiva pași înaintea lui. Singurul punct de orientare îi fusese frontiera, pe care căuta acum s-o aibă mereu în spate. După cîteva ore de mers, cînd a ieșit într-o răritură, din ceața care-l înconjura, Marinică s-a auzit somat să stea. Ordinul fusese strigat pe românește! Era și firesc, pentru că Marinică se afla pe teritoriul românesc, iar cel care îl somase era grănicer român. Abia mai tîrziu aflase ceea ce atunci nu știuse. În marșul lui forțat de cîteva ceasuri, nu făcuse decît să traverseze o porțiune de teritoriu sîrbesc, cuprins într-o enclavă creată de sinuozitățile liniei de frontieră. Ajunsese astfel să treacă pentru a doua oară granița, de data asta în sens invers și să se afle din nou în România, în aceeași ținută în care o părăsise cu cîteva ore mai înainte: în uniformă și cu arma asupra lui! Prins și dezarmat, Marinică suferise prima parte a calvarului rezervat celor arestați pe linia de frontieră. Fusese purtat în lovituri de pumni, de cizmă și paturi de armă, pînă la unitatea de grăniceri. Aici, urmase ancheta și alte bătăi. La capătul a numai cîteva zile, cercetările se încheiaseră și Marinică a fost anunțat că va fi judecat de o curte marțială în chiar incinta regimentului. Judecată de urgență și publică în fața ostașilor din trupele de grăniceri din regiune. Marinică și-a revăzut cu această ocazie toți camarazii din unitate, aduși să asiste la procesul lui.

Completul de judecată, format din ofițeri necunoscuți, a aplicat o procedură rapidă, menită să impresioneze publicul din sală prin rechizitoriul extrem de sever al procurorului și verdictul drastic pronunțat chiar la sfîrșitul dezbaterilor: condamnat la moarte, pentru înaltă trădare și spionaj în favoarea lui Tito! Înainte de a fi scos din instanță, i s-a comunicat condamnatului că va fi transportat la o închisoare militară, unde sentința va fi imediat executată. Apoi, cu cătușele la mîini și cu ochelari negri la ochi, a fost urcat într-un camion, care a părăsit curtea unității.

Convins că nu mai are decît puțin de trăit, Marinică se ruga în gînd ca drumul să fie cît mai scurt și totul să se termine cît mai repede. Călătoria i s-a părut însă nesfîrșit de lungă. Pe drept cuvînt, fiindcă duba nu s-a oprit pînă la București. Aici, ancheta lui Marinică a fost reluată de la început. I-au trebuit cîteva zile ca să înțeleagă că, de fapt, asta era adevărata anchetă și că tot ce se petrecuse la unitatea de grăniceri nu fusese decît o înscenare, pentru a înspăimînta asistența și a servi de exemplu ostașilor de pe frontieră. Marinică a intrat astfel pe filiera obișnuită din acea vreme: anchetat la Securitate, depus la Jilava în așteptarea procesului și apoi judecat și condamnat, pentru spionaj în favoarea lui Tito, la douăzeci de ani muncă silnică. Dacă n-ar fi fost ostaș în armată și n-ar fi trecut frontiera în uniformă și cu arma asupra lui, s-ar fi ales cu o sentință mai mică pentru simpla trecere ilegală a frontierei. Dar, așa cum se va vedea mai tîrziu, această încadrare mai gravă avea să-l avantajeze.

Tot printre cei mai tineri din cameră era și Paul Bandu, macedonean din Constanța. Fusese implicat în afacerea de spionaj, special montată de Securitate pentru a compromite Consulatul Britanic din localitate și a-l putea închide. Făcea parte din același lot cu George Sarry și Traian Ghițeanu. Foarte mic de talie, părea încă un copil. Fața însă, cu trăsături grave și exprimînd o seriozitate aproape bătrînicioasă, te deruta. N-ai fi putut să-i ghicești vîrsta! La vremea aceea, Paulică avea vreo douăzeci și trei de ani, și cinci ani de pușcărie executați. Aproape doi din cei cinci ani aveau, însă, o altă valoare decît ceea ce se înțelege prin noțiunea de an, ca unitate de măsură a timpului. Paulică trecuse prin „reeducarea" de la Pitești și prin mîinile lui Țurcanu. La capătul acestei încercări cumplite, ieșise la liman cu sănătatea cam șubrezită, dar cu mintea teafără și sufletul curat. Părea să nu fi pierdut decît bucuria de viață și veselia tinereții, care nu i se mai aprindeau în ochi decît rareori și pentru scurtă vreme. Din cînd în cînd, suferea de dureri la stomac și cîteva zile nu mînca nimic, retras discret în patul lui.

În toți anii cît am stat cu el în Pitești, cînd împreună, cînd în celule diferite, după cum ne aduna sau ne despărțea ofițerul politic prin pritocelile periodice pe care le ordona, Paulică Bandu a fost unul din personajele centrale ale pușcăriei. Paulică se specializase în culegerea de informații și menținerea legăturilor între celule. A creat astfel o adevărată rețea de informații în tot penitenciarul, care a dat mult de furcă ofițerului politic, neputincios să oprească această activitate și să realizeze izolarea absolută de exterior. Expert în comunicații Morse și prin alfabetul surdo-muților, Paulică își petrecea cea mai mare parte a timpului încercînd să intre în contact cu deținuții nou-veniți, care se găseau izolați în celula de carantină sau cu deținuții de drept comun. Aceștia din urmă erau cei mai prețioși interlocutori, datorită privilegiilor de care se bucurau în detenție: aveau vorbitor cu familia, primeau pachete și scrisori de acasă, aveau contact cu avocații lor și erau duși la procese publice, fie ca acuzați, fie ca martori, fără să fie așa de strict

supravegheați ca noi. Pe de altă parte însă, intrînd în legătură cu noi, dacă era prins, deținutul de drept comun risca să fie condamnat pentru complicitate politică și să împărtășească soarta noastră. Cu toate astea, Paulică a reușit să-și creeze printre ei mai mulți astfel de informatori, care îl țineau la curent cu tot ce aflau din lumea de dincolo de zidurile închisorii. În următorii cîțiva ani, Paulică a devenit un fel de instituție: o adevărată agenție de știri și totodată de întreținere a moralului tuturor.

Deocamdată însă, în cameră nu se dezvoltase nici un fel de activitate nepermisă. Componența camerei era prea proaspăt constituită, oamenii nu se cunoșteau încă bine între ei, iar condițiile de viață extrem de grele încetineau procesul de închegare a unei comunități omogene și solidare. Totuși, treptat, cu fiecare zi care trecea, se creau relații noi între cei care nu se cunoscuseră pînă aici. Cei mai proaspăt veniți erau încet, încet, absorbiți, după simpatii și afinități, de grupurile deja constituite ale celor legați de prietenii mai vechi, din alte pușcării în care stătuseră împreună. Grupul cel mai important, și ca număr și ca factor de coeziune, era format din cei aduși de la minele de plumb de la Baia Sprie, Valea Nistrului și Cavnic. Îi voi trece în revistă, deoarece îmi amintesc de aproape toți locatarii acestei camere, unde mi-am început prima etapă a perioadei de aproximativ cinci ani de detenție în Pitești.

Dintre foștii mineri de la Baia Sprie, cel mai simpatizat de camarazii lui era Ion Despan. Tip de gospodar ardelean, era din Satu Lung, unul din cele șapte sate de lîngă Brașov. Partizan credincios al lui Iuliu Maniu, fusese fruntaș local al Partidului Național Țărănesc. Contabil de profesie, inițiase în regiunea lui înființarea unei cooperative a micilor proprietari de vite. Avînd simțul umorului și știind de glumă, din cauza fostei lui ocupații, era poreclit „ciobanul". În mod obișnuit, i se spunea însă „nea Ionică". Cu toate că nu avea mai mult de patruzeci-patruzeci și cinci de ani, pînă și cei mult mai în vîrstă ca el i se adresau tot așa. Nea Ionică fusese condamnat în procesul de spionaj în care fusese implicată Nunțiatura Papală de la București. Era deci din același lot cu Ducu Ciocâlteu, care evadase cu noi și ne provocase atîtea neajunsuri în anchetă. Înverșunat dușman al „turnătorilor", nea Ionică îl disprețuia și el pe Ducu pentru atitudinea ce o avusese în timpul anchetei și procesului lor.

Un alt om de încredere și de nădejde, tot ardelean, era Vasile Boaru. Era din același lot cu Titi Coșereanu, cu care era prieten și pe care îl admira. Vasile se făcuse celebru la mină pentru puterea lui fizică excepțională, de care era foarte mîndru. Chiar după anii de regim aspru petrecuți în Pitești, Vasile și-a menținut aspectul atletic.

Printre cei provenind de la Baia Sprie, se afla un grup destul de numeros de sîrbi din Banat, condamnați pentru spionaj în favoarea lui Tito. Cu toate că erau cetățeni români, unii din ei se înrolaseră în trupele de partizani ale lui Tito și luptaseră în Iugoslavia împotriva armatei germane. Imediat după

război, s-au întors în România. Cu aureola de luptători antihitleriști, au devenit minoritatea privilegiată a Banatului, ocupînd mai toate funcțiile importante din partidul comunist și administrația regiunii, terorizînd populația și bucurîndu-se de încrederea și protecția ocupantului sovietic. Cînd s-a produs ruptura dintre Belgrad și Moscova, și-au pierdut toate avantajele și pozițiile, regimul de la București, rămas fidel lui Stalin, dezlănțuind prigoana împotriva lor. O bună parte din ei au luat atunci drumul închisorilor ca „spioni și agenți titoiști", iar populația de origine etnică sîrbească din zona de frontieră a fost deportată în Bărăgan.

În afară de unele excepții, sîrbii cu care am stat în închisoare nu erau simpatizați. Nu numai pentru abuzurile pe care le săvîrșiseră împotriva populației din Banat, dar și din cauza comportării lor în închisoare. Cei mai mulți continuau să se declare credincioși lui Tito și adepți ai comunismului, ceea ce dintr-un început îi plasa în afara mentalității dominante din închisorile noastre, clar anticomuniste. Extrem de șovini, cultivau un orgoliu național disproporționat, astfel încît, în simplitatea lor, majoritatea fiind țărani cu numai cîteva clase primare, idealizau geniul lui Tito și supraestimau rolul Iugoslaviei în politica mondială. Am putut remarca la ei aceeași apucătură ca și la ruși: tot ce era sîrbesc era cel mai bun, cel mai mare și cel mai frumos! Erau convinși că cei mai mari cărturari ai omenirii fuseseră sîrbi, iar Belgradul îl descriau ca pe una din cele mai moderne și civilizate capitale ale lumii occidentale, cu toate că cei mai mulți abia știau carte și nu fuseseră niciodată în Iugoslavia.

Așa primitivi și brutali cum erau, aveau totuși marea calitate de a fi solidari și foarte curajoși în conflictele cu gardienii și administrația închisorii. Colerici și răzvrătiți din fire, nu se puteau stăpîni, provocînd veșnice scandaluri, de pe urma ieșirilor lor violente și necontrolate neobținînd niciodată nimic și alegîndu-se numai cu represaliile brutale ale administrației, ceea ce îi înrăia și mai mult. Erau gata întotdeauna să se asocieze la orice protest sau acțiune revendicativă a deținuților, mai mult de dragul răzvrătirii în sine decît din dorința realizării scopului propus, compromițînd astfel reușita unor întreprinderi pornite cu înțelepciune și coordonat. În celulele din Pitești se ajunsese la un oarecare *modus vivendi* între sîrbi și ceilalți deținuți, bazat pe relațiile strict necesare la care ne obligau convietuirea forțată și interesele comune. În rest, în afară de puține excepții, nu prea existau alte raporturi, sîrbii stînd numai între ei și vorbind între ei numai sîrbește.

În camera noastră, cel care îi reprezenta își făcuse la Baia Sprie o reputație de bun camarad și, cu toate că împărtășea aceleași vederi cu conaționalii lui, era mai ponderat în vorbă și manifestări. Un bun-simț și o înțelepciune țărănească îl făcuseră să fie acceptat de ambele părți, ca intermediar. Printre ai lui, cred că se impusese și datorită staturii și forței fizice deosebite. Îl chema Ghedoș Ravosie. Ravosie cu sîrbii lui erau toți instalați în paturile suprapuse din fundul camerei, deasupra celor ocupate de grupul de tineri,

printre care mă aflam și eu. Singurii mai răsăriți dintre ei erau Bora Petrovici, fost învățător, și Angelco Peiovici, care își terminase liceul și fusese arestat din armată, în timp ce-și făcea stagiul militar. Ava Muntean, Milici, Iașin Milutin, Mladen și încă vreo doi, de numele cărora nu-mi mai amintesc, erau țărani simpli, cu numai cîteva clase primare. Singurul mai în vîrstă și mai puțin zurbagiu dintre ei era Mladen. I se spunea Cica Mladen, ceea ce însemna pe limba lor un fel de nenea Mladen.

Iașin Milutin, cu care ei înșiși aveau dificultăți să se înțeleagă, era un fel de idiot al satului. Redus mintal, cu o înfățișare de om al cavernelor, cu capul teșit și fruntea îngustă, cu brațele lungi care-i atîrnau pînă la genunchi și cu mersul legănat de maimuță, nu știa să articuleze decît cîteva cuvinte. Unul din ele îl înțelegeam și noi: „mangiare!" Prin nu mai țin minte ce împrejurări, în timpul războiului, Iașin Milutin fusese luat prizonier de italieni și muncise la o șosea, pe care aceștia o construiau pe Coasta dalmată. Acolo învățase cuvîntul, care exprima de fapt și unica lui preocupare. Iașin era veșnic flămînd. De cîte ori îți întîlnea privirea, pronunța cuvîntul magic „mangiare" și fața i se lumina într-un zîmbet hidos. Era felul lui de a face conversație. În cameră fusese chiar poreclit „Mangiare" și Iașin răspundea încîntat la noul lui nume.

Un singur sîrb stătea despărțit de ceilalți, în colțul opus al camerei, făcînd opinie separată: Djurcovici. Fusese și el partizan, dar luptase în rîndurile cetnicilor lui Mihailovici. Era anticomunist și regalist. Cu toate că era un om ursuz, căuta să fie numai în compania noastră, a românilor. Îl cunoscusem la Cavnic, unde trăia tot izolat de ai lui. Cît am stat împreună în camera din Pitești, nu l-am auzit o dată pronunțînd vreun cuvînt sîrbesc! Grupul de „titoiști" și Djurcovici se ignorau reciproc.

Trecînd mai departe în revistă locatarii camerei, îi voi menționa pe toți cei care nu mi s-au șters din amintire.

Astfel, vizavi de locurile grupului nostru, la peretele opus, Paul Bandu își împărțea patul cu Dan Hurmuzescu. Dintr-o familie de boieri moldoveni, acesta era fiul profesorului universitar Hurmuzescu. Trimis la studii în Anglia, urmase cursurile Universității Cambridge. Întors în țară, se lansase cu succes în afaceri, după spusele unora, nu prea onorabile; mai ales după 23 august, cînd nu-și făcuse scrupule să livreze rușilor diferite produse de carne, prelucrate la o fabrică de salam pe care o avea în Ardeal. Carnea provenea din cotele obligatorii de vite, care erau colectate pentru a fi predate în baza prevederilor Convenției de armistițiu. Dan studiase în Anglia economia politică și i se spunea „profesorul Hurmuzescu", deși nu deținuse niciodată vreo catedră. Inteligent și cultivat, vorbind perfect engleza, franceza și germana, era un plăcut tovarăș de celulă pentru cei pe care îi simpatiza. Cît am stat împreună în Pitești, a fost întotdeauna de partea cea bună a baricadei, gata să susțină orice activitate comună îndreptată împotriva administrației

și spre avantajul deținuților. Sugestiile lui înțelepte și prudente au schimbat de multe ori porniri pătimașe și nejudecate, în acțiuni ponderate conduse cu abilitate.

În București, înainte de închisoare, nu se bucurase de o reputație prea bună. Dan Hurmuzescu se înfruptase din plăcerile vieții ca un adevărat epicurian. Era un mare „gourmet", iar mesele lui din vila pe care o avea la Mangalia se transformau în orgii despre care vorbea tot Bucureștiul. Se pare că una din plăcerile lui era tocmai aceea de a șoca lumea cu extravagațele lui. Mic de talie și îndesat, cu gîtul scurt, cu capul mare și chel și cu mersul legănat de rățoi, Dan Hurmuzescu suferea de complexul fizicului lui ingrat și își căuta astfel compensații. Îi plăcea să fie luat drept un Don Juan, arătîndu-se în public înconjurat de femei frumoase, chiar dacă acestea îi căutau compania pentru farmecul lui de om de spirit sau erau pur și simplu numai ademenite de generozitatea lui. I se mai spunea în București și „Barbarosa", fiindcă își lăsase o barbă enormă, roșcată, parcă înadins pentru a atrage și mai mult atenția asupra lui. O scenă petrecută la ora prînzului, cînd pe Calea Victoriei era cea mai mare animație, a făcut vîlvă: ieșind de la Athénée Palace, cu un gest larg, ostentativ, Dan Hurmuzescu a rupt în două o bancnotă de 1 000 de lei, dînd cîte o jumătate fiecăruia din cei doi portari în livrea, care, de-a stînga și de-a dreapta ușii, se înclinau la trecerea clienților. Cu toată această larghețe demonstrativă, Dan Hurmuzescu era un mare egoist și un cinic. Una din victimele ironiilor lui, din camera noastră de la subsol, era vecinul lui de pat, profesorul Motaș. Tip de savant, naiv și de bună-credință, acesta lua în serios toate afirmațiile intenționat false și malițioase ale lui Hurmuzescu, punîndu-se astfel într-o lumină penibilă față de cei din jur. Puțini au scăpat în Pitești de sarcasmele lui Hurmuzescu. Nici el n-a scăpat însă fără să-și arate, în anumite împrejurări, slăbiciunile de om sensibil și chiar sentimental.

Vecinul lui Hurmuzescu, profesorul Motaș, era un om pașnic și modest. Purta o mustață mare albă, care îi completa de minune portretul de bătrîn moldovean sfătos. N-ai fi zis că era un savant de renume mondial, cunoscut pentru cercetările și lucrările lui în domeniul biologiei. Profesorul Motaș era un vechi social-democrat de-ai lui Titel Petrescu și nu acceptase compromisul cu comuniștii.

Cel mai în vîrstă deținut din cameră era preotul romano-catolic Mischbach. Bătrînul umbla greu, avînd picioarele foarte umflate, ceea ce, bineînțeles că nu-l scutise de a purta lanțuri, ca toată lumea.

De asemenea, fostul ministru Lugojanu, și el în vîrstă și bolnav, nu se mai putea deplasa decît pînă la tinetă, și atunci doar cu sprijinul cîte unui camarad. Avea fața și încheieturile umflate, și-și pierduse aproape complet vederea. Lîngă el, dormea Cenușe, un bucovinean voinic, care îl îngrijea și îl ajuta cum putea mai bine. În schimb se alegea cu o parte din porția lui Lugojanu, care mînca tot mai puțin și mai greu. Se crease un fel de simbioză

între cei doi. Lugojanu, în senilitatea și neputința lui, se atașase ca un copil de Cenușe, iar acesta îl îngrijea cu un devotament și mai ales cu o atenție și o delicatețe în mișcări, uimitoare pentru un om ca el. Înalt, lat în umeri, cu mîini mari și degete noduroase, Cenușe părea încă foarte puternic, cu toate că slăbise și el ca și ceilalți. Făcea impresia unui om aspru și brutal. Numai ochii mari și albaștri îi mai îmblînzeau înfățișarea. Cenușe fusese pădurar. Nu mai țin minte din ce motiv intrase în conflict cu noua orînduire și fusese silit să ia drumul pădurii. Dacă îl întrebai ce a făcut în cei cinci ani cît a trăit fugar prin munții Bucovinei, îți răspundea domol, în graiul lui moldovenesc: „Păi șe să fac! Am haidușit!"

Un altul care avea nevoie de ajutor și îngrijire, era gazetarul Liviu Popescu-Nasta. Se ocupa de el Ion Despan, nea Ionică, zis „Ciobanul", de care am mai vorbit. La degradarea rapidă a stării sănătății lui Popescu-Nasta, am asistat în chiar prima lună a șederii noastre împreună. Am făcut cunoștință cu el încă din primele minute de la sosirea în cameră. Îmi luam tocmai în primire jumătatea din patul ce urmam să-l împart cu Victor Ghițău, cînd s-a apropiat de mine un om mărunțel și firav, care m-a întrebat dacă sînt fiul lui Tilică Ioanid. Uzînd de formule de politețe excesive, și-a cerut scuze că mă deranjează și m-a întrebat dacă sînt dispus să-i dau cîteva lămuriri. „Bănuiesc că sînteți cam de o vîrstă cu fiul meu, despre care nu mai știu nimic de ani de zile. Mi s-a spus că acum doi ani ați evadat și ați ajuns în București. Poate ați auzit ceva despre el?"

Cînd mi-a spus că era vorba de Bobiță Nasta, pe care într-adevăr îl cunoșteam, m-am bucurat să-i povestesc tot ce știam despre el. Nasta mă asculta fericit, ca și cum veștile pe care i le dădeam ar fi fost proaspete și nu vechi de doi ani.

După această primă conversație, Nasta își făcuse obiceiul să vină în fiecare după-amiază la patul meu. Îmi cerea voie să se așeze și ne aminteam împreună diferite întîmplări din viața lui Bobiță. El îmi povestea din copilăria fiului lui, iar eu evocam momente din perioada de studenție, cînd mă întîlnisem cu Bobiță la diversele manifestații anticomuniste din acea vreme, mai toate sfîrșind cu încăierări. La una din ele, Bobiță fusese tîrît într-unul din sediile partidului comunist și bătut crunt. Scăpase din mîinile bătăușilor cu fața tumefiată și ochii învinețiți de lovituri, dar mai înverșunat ca înainte. În altă zi, i-am amintit bătrînului Nasta de vîlva stîrnită în generația noastră, de pasiunea ce o făcuse pentru Bobiță fiica lui Harriman. Cei doi se cunoscuseră la un „ceai", cum se obișnuia să li se spună seratelor din vremea aceea. În primii trei–patru ani după război, ani încă plini de speranțe în viitorul politic și de libertate a țării, în casele înaltei burghezii bucureștene, „ceaiurile" se țineau lanț, societatea capitalei întrecîndu-se să aibă printre invitați cît mai mulți membri ai misiunilor aliate occidentale în România. După prima întîlnire, cei doi tineri îndrăgostiți fuseseră văzuți mereu împreună, la toate „ceaiurile", care se succedau aproape seară de seară, cînd într-o casă, cînd

într-alta. Dansau mereu împreună și întreaga seară erau nedespărțiți, așa că reciprocitatea sentimentelor lor nu mai era un secret pentru nimeni. Cu toată mentalitatea ei de tînără americană emancipată și independentă, se pare însă că nu s-a putut opune hotărîrii tatălui. Se spune că la întoarcerea lui în București, dintr-o misiune diplomatică la Moscova, cînd aflase de idila celor doi, Harriman își expediase fiica în douăzeci și patru de ore în Statele Unite.

Bătrînul Nasta asculta înduioșat toate cîte i le povesteam și pleca mulțumit la patul lui, pentru a reveni a doua zi să-și ia o nouă porție din ceea ce părea că devenise pentru el, de cînd mă descoperise, un fel de hrană sufletească. Mă obișnuisem și eu cu regularitatea vizitelor lui, și-l așteptam în fiecare după-amiază ca pe un punct definitiv stabilit al programului cotidian. Într-o zi însă, l-am așteptat în zadar. Se îmbolnăvise. Avea febră mare.

Toate încercările de a obține ajutorul cabinetului medical au rămas fără efect. Gardienii respingeau cu brutalitate orice tentativă menită să-i convingă să cheme medicul. Nasta a zăcut mai mult de o săptămînă între viață și moarte. Mai mult decît să avem grijă să fie acoperit, să-i punem cîte o compresă pe frunte și să-i dăm de băut, nu puteam face. Nea Ionică Despan îi purta cel mai mult de grijă.

Cu toate că nu ne mai așteptam, într-o bună zi, bolnavul a depășit punctul critic: temperatura i-a scăzut și a părut că reia cunoștință de lumea din jur. Faptul că nu prea vorbea sau că atunci cînd totuși spunea ceva, era confuz, l-am pus la început pe seama slăbiciunii extreme la care îl redusese boala. Abia după cîteva zile, cînd s-a mai întremat, s-a dat jos din pat și, sprijinit de alții, a făcut primii pași șovăitori prin cameră, ne-am dat seama că Nasta nu mai era cel de dinainte de boală și că nu se va mai restabili niciodată. Din punct de vedere fizic, treptat, a mai cîștigat ceva puteri. În schimb, părea că-l lovise un fel de senilitate bruscă. Nu mai recepționa și nu mai participa la nimic din ce se petrecea în jurul lui. Dacă n-ar fi fost Ionică Despan să-i pună, la ora prînzului, gamela și lingura în mînă și la ora stingerii să-l culce și să-l învelească, Nasta ar fi continuat să rămînă așezat pe marginea patului lui, liniștit, cu un zîmbet blînd pe buze și cu privirea îndreptată în gol. În privința altor nevoi, nici măcar nu-și mai dădea seama că nu și le mai controla, iar cum Ionică Despan, de cele mai multe ori, nu le putea prevedea, nu-i rămînea decît să-l schimbe și să-l spele ca pe un copil. Cu toate astea, datorită cine știe cărui fenomen, un impuls inexplicabil de luciditate îi îndrepta uneori pașii nesiguri spre patul meu. Venea și se așeza la vechiul lui loc și, fie că mă privea fără să mă vadă, fie că se uita în gol, din ochi începeau să-i curgă șiroaie de lacrimi pe obraz. După o vreme se scula și pleca la patul lui, la fel de încet și tăcut cum venise. O dată, înainte de a pleca, a întins mîna și m-a mîngîiat pe cap. Ionică Despan, care își petrecea mai toată vremea cu el și reușise să-l cunoască și să-l înțeleagă mai bine, pretindea că bătrînul mă confunda cu Bobiță.

A mai trecut mai bine de o lună, pînă ce, la nenumăratele noastre insistențe, administrația a acceptat să-l interneze în infirmerie. După o altă bucată de vreme, prin legăturile stabilite de Paulică Bandu, un deținut de drept comun, scos la curățenie în curtea din fața ferestrei noastre, i-a comunicat că Liviu Popescu-Nasta murise.

O dată cu Nasta a fost luat din cameră și bătrînul Lugojanu. Nu mai țin minte dacă a rămas internat pînă la sfîrșit în infirmeria penitenciarului Pitești sau dacă ulterior a fost transferat la spitalul închisorii Văcărești. După un răstimp, tot prin rețeaua de informații a lui Paulică, ne-a parvenit și știrea morții lui.

Alți doi din noii mei colegi de cameră care ocupau două paturi suprapuse, lîngă colțul nostru, al celor tineri, cum ni se spunea, erau Ion Popovici și Mihai Kiriacescu. I-am pomenit împreună, pentru că formau un cuplu inseparabil și totodată veșnic în conflict.

Primul, Popovici, zis Jeannot Popovici, fusese o viață întreagă în corpul consular. Un om de o slăbiciune și labilitate de caracter, cum nu mi s-a mai întîmplat să întîlnesc. De o imoralitate absolută, își povestea, fără nici o jenă, viața depravată pe care o dusese, pe toate planurile, de la raporturile sexuale pînă la tot felul de patimi la care se dedase, băutură, droguri, joc de cărți, cu consecințele lor inerente: cuvînt nerespectat, datorii neplătite, cheltuire de bani ce nu-i aparțineau. Părinții, oameni bogați, cu proprietăți în județul Prahova, cu foarte multe relații influente în lumea politică a vremii, interveniseră de fiecare dată pentru a-l salva din încurcătură, plătindu-i datoriile și mușamalizînd scandaluriie fiului. Jeannot se spăsea, promitea să nu mai recidiveze, și la prima nouă tentație, cădea iar în păcat, neputîndu-și stăpîni slăbiciunile. Acum, în închisoare, mai uzat decît ar fi trebuit la cei șaizeci de ani pe care îi avea și marcat de viața pe care o dusese, nu își dorea altceva decît să mai apuce să-și mai vadă o dată visul cu ochii: să ajungă din nou la Paris!

Cu Kiriacescu se cunoștea din tinerețe. Fuseseră chiar un timp cumnați. Rămăseseră apoi în continuare în bune relații, văzîndu-se însă mai rar, din cauza drumurilor deosebite pe care le apucaseră în viață. Mihai Kiriacescu fusese ofițer. Se remarcase, în cadrul promoției lui, la studiile de la Școala Militară. Numai datorită notelor bune din școală și intervențiilor lui insistente, a reușit să obțină, prin derogare de la regulă, să fie admis în arma cavaleriei. Fiind foarte mic de talie (în jur de 1,60 m), se găsea cu cîțiva centimetri sub limita de înălțime minimă prevăzută de regulament pentru un ofițer de cavalerie. Odată obținută această dispensă specială, își continuă cariera militară, ajungînd pînă la gradul de „Colonel cu stea", performanță de care era foarte mîndru, ca și de o perioadă de timp cînd fusese ajutor de atașat militar la Ankara.

Îngrijit și ordonat pînă la pedanterie, de dimineață pînă seara Kiriacescu nu făcea decît să-și spele și să-și cîrpească cele cîteva piese de rufărie uzate, să-și peticească pantalonii și haina de zeghe și să-și lustruiască bocancii. În mizeria înconjurătoare, reușea nu numai să pară mai curat și mai îngrijit ca toți ceilalți, dar își găsise în această activitate permanentă mijlocul de a-și stăpîni nervozitatea. Kiriacescu era veșnic în căutare de clienți care să-i dea ceva de cusut. Această preocupare devenise manie. Cînd stăteai cu el de vorbă, te cerceta cu ochii lui sfredelitori din cap pînă în picioare, și-ți dădeai seama că nu te privește ca pe un interlocutor, ci ca pe un purtător de haine, care erai cu atît mai interesant pentru el, cu cît aveai mai multe găuri sau rupturi în îmbrăcăminte. Manie mai pașnică și mai nevinovată nici că se putea! Și totuși, de-a lungul pușcăriei, bietul Kiriacescu a plătit-o scump, acumulînd zeci de zile de carceră și de izolare în beciurile din Pitești. Neatent și cufundat în croitoria lui, era mereu surprins de gardieni, fie cosînd, fie trăgînd fire de ață din saltea, fie tăind cîte un petic, toate, operații nepermise, la care întrebuința obiecte interzise: ac și „costică" (adică un placheu sau o bucățică de tablă, ascuțite cu trudă, ore în șir, pe cimentul de pe jos).

Jeannot Popovici nu se dezlipea de la patul lui Kiriacescu, cu toate că acesta din urmă nu făcea decît să-l judece, cît era ziua de lungă. Indignat de toate cîte i le povestea, Kiriacescu îl declara de fiecare dată un om de nimic, fără cuvînt, lipsit de caracter și de demnitate. Jeannot încerca pe un ton plîngăreț să-i obțină înțelegerea „pledînd nevinovat", arătîndu-se victima propriilor sale slăbiciuni. N-avea nici o vină dacă se născuse așa! Kiriacescu nu-i accepta justificarea și își continua rechizitoriul, cu vorbe tot mai dure, pînă ce Jeannot se simțea jignit, și-l acuza, la rîndul lui, de lipsă de înțelegere și de prietenie. Urma ruptura, declarată de ambele părți definitivă, într-o formulare solemnă, în care își cereau și-și promiteau reciproc să se ignore, să nu-și mai adreseze niciodată cuvîntul și să procedeze de-aci înainte ca și cînd nici unul n-ar mai exista pentru celălalt. Kiriacescu își relua cusutul, iar Popovici se retrăgea la patul lui, și așa se despărțeau pentru... totdeauna. Cîteva ore mai tîrziu însă, îi vedeai din nou stînd de vorbă, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, pentru ca să mai treacă o zi sau două, și scena despărțirii definitive să se repete.

Cît am stat cu ei în camera din subsol, am asistat o singură dată la o rupere de relații pe termen lung. Kiriacescu l-a ignorat aproape două săptămîni, respingîndu-i lui Jeannot toate tentativele de apropiere. Nenorocit, ca un cîine bătut, Popovici îi dădea tîrcoale, cerșindu-i un gest sau o privire măcar, dar Kiriacescu, intransigent și inflexibil în atitudinea lui, nici nu părea să mai ia act de prezența lui. Kiriacescu avea toate motivele să fie indignat. La o percheziție inopinată, gardienii observaseră pe mîneca hainei lui Popovici un petic, pe care Kiriacescu n-apucase să i-l coasă complet; rămăsese desprins pe două laturi. Cînd se deschisese ușa și gardienii năvăliseră

în cameră, Kiriacescu își întrerupsese cusutul și abia avusese timp să ascundă acul și pe „costică", fără să fie văzut. Își ținea instrumentele de croitorie într-un loc special amenajat în căptușeala pantofilor. Luat din scurt de gardian, Popovici negase că și-ar fi cusut peticul, pretinzînd că nu are ac. Gardianul îl împinsese pe ușă afară, amenințîndu-l că îl bagă în beci pentru o săptămînă. Nu trecuseră însă nici cîteva minute și ușa se deschisese din nou. Gardianul îl adusese pe Popovici înapoi și se dusese direct la Kiriacescu, cerîndu-i să-i dea pantofii. Fără nici o ezitare, desfăcuse apoi căptușeala, scosese la iveală și acul și pe „costică" și îl dusese pe Kiriacescu la beci, iar Popovici rămăsese în cameră, ca răsplată pentru turnătoria lui. După o vreme, Kiriacescu îl iertase totuși și reluase relațiile cu el. Ceea ce nu a însemnat că Popovici și-a schimbat caracterul și că nu a reprezentat un pericol permanent pentru noi toți.

Un alt personaj din cameră, la fel de labil ca Popovici, de care trebuia să ne ferim, era Costică Rozin. Fusese un fel de om de încredere al lui Auschnit, în chestiuni private. El se prezenta ca fost secretar particular al lui Auschnit, dar Dan Hurmuzescu, care fusese prieten cu Max Auschnit, pretindea că acesta din urmă îl folosea pe Rozin ca pe un fel de comisionar în relațiile lui galante cu femeile. Dan îl cita pe Auschnit, care spunea că are încredere în discreția lui Rozin, fiindcă e prost și nu înțelege nimic. Cunoscîndu-l, aprecierea părea justă, iar felul în care ajunsese în închisoare era aproape o confirmare a părerii lui Auschnit despre el.

Prin 1947–1948, Rozin cu soția și fiul lor au obținut un pașaport pentru a pleca în Franța. Îmbarcați pe motonava „Transilvania", au părăsit România cu destinația Marsilia. În ziua în care au ancorat în portul Marsilia, Rozin n-a vrut să părăsească vasul decît după masa de prînz, deoarece era inclusă în prețul biletelor. Soția și fiul lui au coborît de pe vas și s-au plimbat prin oraș, urmînd să se întoarcă la ora prînzului. Între timp, comandantul „Transilvaniei", a primit o cablogramă din România, în care i se cerea să-l rețină la bord pe Rozin, cu familia, și să-i aducă înapoi în țară. Făcut răspunzător de executarea ordinului, comandantul i-a comunicat lui Rozin că nu are voie să părăsească vasul cu ceilalți pasageri, dîndu-i însă de înțeles că nu-l va ține arestat sub pază. Totodată, a anunțat-o și pe soția lui despre cele ce se întîmplaseră, prevenind-o să nu se mai urce la bord. Aceasta a apelat la autoritățile franceze, cerîndu-le s-o ajute să-și salveze soțul. Poliția franceză, care nu putea interveni la bordul unui vas sub pavilion străin, și-a arătat totuși bunăvoința. Au urcat-o pe dna Rozin într-o șalupă a portului și s-au apropiat cu ea de „Transilvania", astfel încît să-l poată interpela pe Rozin, care se afla pe punte. Urmărind indicațiile ofițerului de poliție francez, dna Rozin i-a strigat bărbatului ei să sară peste bord, în apă. Rozin ar fi fost astfel pescuit de francezi, care îi aruncaseră și un colac de salvare, iar comandantul „Transilvaniei" ar fi fost acoperit față de autoritățile din țară, deoarece nu putuse interveni în apele teritoriale franceze. Toate insistențele dnei Rozin

au fost zadarnice: Costică Rozin s-a temut să sară în apă. Și așa a ajuns să facă cale întoarsă la Constanța.

Dacă pînă la acest punct al aventurilor lui, cauzele nenorocirii sale pot fi atribuite zgîrceniei și fricii, ceea ce s-a întîmplat mai departe nu mai poate fi pus decît pe seama calității apreciate de fostul lui stăpîn. Ajuns la Constanța, Rozin fusese luat în primire de Securitate care, cercetîndu-i bagajele, descoperise un caiet cu notițe. Erau memoriile pe care Rozin începuse să și le aștearnă pe hîrtie în timpul călătoriei cu „Transilvania" și care aveau să stea la baza acuzațiilor în procesul de înaltă trădare ce i s-a intentat, și care s-a încheiat cu sentința de douăzeci de ani de muncă silnică.

Preocupat numai de persoana lui și de dorința de a supraviețui cu orice preț, Rozin avea o atitudine rușinos de umilă față de membrii administrației, fiind oricînd gata să denunțe orice și pe oricine, pentru a-și cîștiga o iluzorie bunăvoință din partea gardienilor. Înconjurat de disprețul general al deținuților, Costică Rozin rătăcea toată ziua de colo pînă colo prin cameră, fără să poată lega vreo conversație cu cineva, fiindcă toată lumea îi întorcea spatele.

La sosirea mea în celulă, cînd îl cunoscusem și îi auzisem numele, îl întrebasem dacă e rudă cu generalul Rozin despre care știam că se afla și el în închisoarea din Pitești. Răspunsul lui fusese: „Eu nu știu să fim înrudiți, dar am auzit că el pretinde că am fi rude." Cîțiva ani mai tîrziu, cînd în urma unor mutări am nimerit în celulă cu generalul, acesta aflase de răspunsul dat de Costică Rozin și spera ca într-o bună zi să-l întîlnească. De cîte ori voiam să-l tachinăm pe bătrînul general, ne distram să-i amintim de „vărul" lui, Costică Rozin. Metoda nu dădea niciodată greș. Generalul se indigna de fiecare dată: „Auzi, domnule, obrăznicie! Să spună că eu m-aș lăuda că sînt rudă cu un jidan păduchios de Dudești!"

Doi oameni duceau o viață deosebit de chinuită în celula noastră: Anton Ștvanec și avocatul Fisch.

Anton Ștvanec, din București, meseriaș calificat, fusese condamnat pentru că găzduise o vreme un prieten reîntors clandestin în țară, din străinătate. Acel prieten (de numele căruia nu-mi mai amintesc), era în slujba unui serviciu de informații occidental. Fusese strecurat în țară, cu un aparat de radio emisie-recepție, pe care îl folosea, schimbîndu-și de fiecare dată ora și locul de transmisie, pentru a nu fi interceptat și prins de serviciile românești. Casa lui Ștvanec fusese unul din locurile unde își punea în funcție aparatul, pentru a-și transmite informațiile și totodată pentru a primi mesajele ce-i erau adresate din străinătate. O altă persoană, din casa căreia comunica cu străinătatea, s-a dovedit mai puțin sigură ca Ștvanec. O voi numi pe scurt B., pentru că nici de numele ei nu-mi mai amintesc. Într-o bună zi, B. a încercat să-l șantajeze pe prietenul lui Ștvanec, cerîndu-i bani. Neobținînd ceea ce dorea, l-a denunțat Securității, sperînd astfel să obțină în schimb iertarea

pentru perioada cît își pusese casa la dispoziție pentru emisiunile clandestine. Au început prin a fi toți arestați, dar celui care îi denunțase i s-a promis, în timpul anchetei, că dacă va fi tot așa de „cooperativ" și la proces, va primi o pedeapsă minimă și după aceea va fi chiar grațiat.

B. a fost „cooperativ"! A spus absolut tot ce știa în anchetă, iar la proces, cu toate că se găsea cu ceilalți în boxă, a jucat rolul martorului principal al acuzării. Și Securitatea s-a ținut de cuvînt: B. a fost condamnat la un an închisoare pentru omisiune de denunț, în timp ce Ișvanec a primit douăzeci de ani muncă silnică, iar avocatul Puiu Matei, și el complice la găzduirea postului clandestin de radio, a fost condamnat pe viață. Prietenul lor venit din străinătate a primit pedeapsa capitală, fiind împușcat. La cîteva luni după proces, recursul procuraturii l-a adus pe B. în fața unei noi instanțe, care i-a corectat prima sentință, transformînd-o într-una de douăzeci de ani muncă silnică. Nu știu dacă zvonul care s-a răspîndit după o vreme în închisoare a fost adevărat sau nu. Se spunea că B. înnebunise, că în crizele lui de furie striga cît îl ținea gura că fusese înșelat de Securitate și cerea să fie pus în libertate. Se zvonise că în cele din urmă fusese transferat la Văcărești, unde murise. Cert este că nimeni n-a mai dat cu ochii de el în vreo pușcărie.

Ișvanec, căruia cu cîtăva vreme înainte de a fi arestat i se extirpase un rinichi, avea acum dureri la rinichiul care îi mai rămăsese. Uneori, urina sînge. Mai tîrziu, am aflat că era vorba de o tuberculoză renală. Cu toate insistențele depuse, era sistematic respins de la orice vizită medicală, neacordîndu-i-se nici un tratament. Obosit și slăbit, Ișvanec se resemnase și zăcea mai tot timpul în pat. Uneori îl auzeam gemînd noaptea, prin somn.

Vecin cu el de pat, suferind de reumatism, cu articulațiile picioarelor umflate și dureroase, se chinuia avocatul Fisch. Șvab din Banat, Fisch fusese avocatul Episcopiei romano-catolice din Timișoara. Nici lui nu i se acorda nici un fel de îngrijire medicală.

Un alt locatar al camerei, al cărui loc mai potrivit ar fi fost într-un sanatoriu de boli nervoase decît într-o închisoare, era Anton Focht, zis Toni. Ca mulți șvabi din Banat, în timpul războiului se înrolase și el în armata germană și făcuse campania din Rusia. Se întorsese șocat de pe front, după ce fusese prins într-un baraj de artilerie, care îi zdruncinase sistemul nervos. Cea mai mare parte a timpului se purta ca un om normal, fiind chiar un bun camarad de celulă, serviabil și săritor la nevoile celorlalți. Intra în criză, uneori fără un motiv aparent, alteori, cînd se stîrnea vreo discuție mai aprinsă în cameră, chiar dacă nu era personal implicat în ea. Era sensibil la orice ridicare de ton și mai ales la vocile gardienilor, cînd răcneau sau vociferau pe coridor sau la ușa noastră. Atunci, fața îi devenea palidă, trăsăturile i se crispau și îl apuca un tremurat, de parcă era cuprins de friguri. Totodată, începea să monologheze cu voce tot mai tare plimbîndu-se furios prin cameră. Spunea lucruri fără șir și greu de deslușit, ba pomenind nume de oameni din celulă, pe care îi confunda cu personaje din amintirile lui de pe

front, ba apostrofîndu-l pe cîte unul din noi și acuzîndu-l de tot felul de nelegiuiri imaginare. Uneori se lansa în cîte o tiradă antirusă sau anticomunistă, de la care încercam să-l abatem, ca să nu-l audă gardianul, care cu siguranță nu ar fi arătat nici o înțelegere pentru starea lui și l-ar fi trimis la beci. Toni nu era însă agresiv și, dacă era lăsat în pace, încet-încet se potolea singur, după care, istovit, se trîntea pe pat și adormea. Cînd se trezea, nu-și mai amintea nimic din tot ce se petrecuse.

În celula noastră se afla și un turc: Etem Hagi Ahmed. Nenea Etem fusese într-adevăr „cineva la viața lui", cum spunea el cu nostalgie, cînd se gîndea la trecutul lui. Și ne explica: „Eu am fost singurul turc din aviația civilă română și printre primii piloți de linie la LARES. Mi-am luat brevetul de zbor imediat după Max Manolescu. Brevetul lui purta numărul de ordine 1, iar al meu, numărul 2!"

Ceea ce nu-i plăcea să explice era cum ajunsese în ultimul timp un fel de șef al aeroportului Băneasa și nu mai zbura pe liniile internaționale. Pe vremea cînd Etem își luase brevetul, elevilor nu li se cerea prea multă carte, accentul la cursuri punîndu-se mai mult pe orele de practică de zbor, decît pe teorie. Pe măsură ce aeronautica se dezvoltase, Etem nu mai putuse ține pasul cu progresul. Incapabil să-și mai însușească noile cunoștințe pentru a folosi aparatura modernă de la bordul ultimelor tipuri de avioane, Etem mai pilotase o vreme aparatele vechi, rămase încă temporar în circulație pe rutele interne. În cele din urmă, societatea LARES găsise o formulă satisfăcătoare pentru ambele părți, avansîndu-l pe Etem în grad și numindu-l șeful aeroportului Băneasa, post mai mult onorific. În felul acesta, nici LARES-ul nu-și pierdea o figură reprezentativă și pitorească din rîndul piloților săi.

În lunga lui carieră, Etem devenise un personaj cunoscut. Etem nu trecea neobservat. Mai întîi atrăgea atenția prin statura lui uriașă, la care venea să-și adauge farmecul uniforma gri-bleu a aviației civile, făcîndu-l și mai chipeș. Dacă în general eleganța uniformei aviatorilor avea darul să atragă priviri admirative, uniforma lui Etem provoca în mod special curiozitatea și interesul datorită unui detaliu unic și fără precedent în istoria aviației civile românești: în locul chipiului reglementar, Etem purta fes! Într-adevăr, societatea noastră de aviație făcuse această excepție și îl autorizase să poarte fes. Etem se arăta rar pe Calea Victoriei sau prin localurile mai cu renume, pe unde își făceau veacul, frumusețile feminine și camarazii lui din aviație. Cu atît mai multă senzație stîrneau apariițiile lui sporadice prin centrul Bucureștiului, cu fesul lui roșu, depășind cu un cap de om lumea din jur.

Etem rămăsese fidel cartierului lui, unde locuise încă de la început, de cînd se mutase în București și intrase în aviație. Stătea pe Calea Griviței. Cartier muncitoresc, dar și cartierul rău famat al lumii interlope din jurul Gării de Nord. Aici se simțea Etem la largul lui. Aici era cunoscut de toți, salutat pe stradă și respectat. Îl cunoșteau negustorii și cîrciumarii, fiindcă turcul era cheltuitor și generos la bacșiș. Copiii se țineau landră după el pe

stradă, fiindcă le dădea bomboane. Toată acea lume, a micilor pungași de tot felul, hoți de buzunare, escroci, vînzători de mărfuri de proveniență dubioasă etc., nu încerca să-l înșele, știindu-i de frică, dar totodată apreciindu-i înțelegerea pe care o avea pentru îndeletnicirile și modul lor de viață. Cu toate că el însuși era un om fundamental cinstit, Etem era extrem de tolerant față de slăbiciunile altora. Concepțiile lui despre oameni, viață și morală purtau amprenta acelei mentalități primitive orientale, care acceptă cu înțelepciune toate lucrurile și făpturile, așa cum le-a lăsat Dumnezeu pe pămînt. Și buni și răi erau sortiți să conviețuiască, pe cît posibil, în armonie.

Etem era și răsfățatul prostituatelor din cartier, pe care nu numai că nu le disprețuia pentru profesiunea lor, dar chiar se întîmplase să intervină de cîteva ori ca să le apere de brutalitatea sau de abuzurile celor care le exploatau. Cînd îmi povestea de bordelurile de pe Calea Griviței, pe care nu se sfia să le frecventeze, Etem se înduioșa de soarta pensionarelor acelor localuri. Blînd și neagresiv din fire, Etem nu recursese la forță decît în cazuri extreme sau cînd i se căutase pricină. Cele numai cîteva conflicte, la care fusese împins să participe, fie de un proxenet, fie de unul sau doi din cei ce-și împărțeau zonele de influență în lumea dubioasă a mahalalei din jurul Gării de Nord, se soldaseră cu victorii nete pentru el, dar și cu intervenția Poliției și a Salvării. De fiecare dată, turcul rămăsese stăpîn pe situație, în mijlocul cîrciumii devastate și a adversarului, cu acoliții lui, cărora trebuia să li se acorde ajutor medical. După cîteva demonstrații de forță de acest fel, Etem fusese definitiv acceptat de toate categoriile de locuitori, cucerindu-și un loc bine definit și chiar favorizat în peisajul cartierului. Admirat și iubit de cei slabi, fiindcă știau că pot găsi la el protecție dezinteresată, temut și respectat de cei care monopolizau ramuri de activități ilegale ale lumii interlope, Etem se bucura de un statut privilegiat, de care era foarte mîndru.

Toate astea nu le-am aflat numai de la el. Mi-au fost confirmate și de alți aviatori care îl cunoscuseră în epoca lui de glorie. Unii chefuiseră cu el prin cîrciumile din Calea Griviței, unde nu oricine se încumeta să intre și mai ales să întîrzie noaptea pe străzi. În afară de faptul că prin simpla lui prezență, Etem le asigurase imunitatea, fuseseră serviți cu tot ce le poftise inima și chiar cu lucruri care, în timpul războiului sau în primii ani ai ocupației rusești, dispăruseră de pe piața Bucureștiului.

A venit însă și ziua în care cursul vieții lui Etem s-a schimbat brusc, așa cum li s-a întîmplat multora. Etem Hagi Ahmed a fost ridicat de Securitate și închis singur în celulă, într-o casă conspirativă de la Șosea, în apropierea lacului Herăstrău. Tot atunci și în același subsol, la cîteva celule distanță, se afla arestat și vărul meu George Boian, care mi-a putut confirma în parte cele ce s-au întîmplat în următoarele cîteva zile, după aducerea lui Etem. Convins că fusese obiectul unei erori sau confuzii de persoană, Etem le

cerea cu insistență paznicilor să vorbească cu superiorul lor. În fine, a fost scos la anchetă.

Văzîndu-se în fața unui ofițer și crezînd că acesta venise să repare greșeala făcută, să-i ceară scuze și să-l elibereze, Etem a acceptat să stea pe scaunul din fața biroului, hotărîndu-se să fie docil și să răspundă cu răbdare la întrebările de stabilire a identității. Știa că de formalitățile birocratice nu poți scăpa, nici atunci cînd rezultatul urma să-ți fie favorabil. În naivitatea lui, Etem nu avea nici o îndoială că în următoarele minute va fi liber și în drum spre casă. După ce i-a luat toate datele personale, ofițerul, spre marea surprindere a lui Etem, i-a pus întrebarea stereotipă de introducere în ancheta propriu-zisă: „Ce activitate dușmănoasă ai dus împotriva regimului nostru de democrație populară?"

Prima reacție a lui Etem la o asemenea absurditate a fost să izbucnească în rîs. Era reacția naturală a omului ce se știe nevinovat. Rîsul i-a fost întrerupt de înjurătura de mamă a ofițerului, care răstindu-se la el și tratîndu-l de bandit, i-a repetat întrebarea. Așa ceva nu i se mai întîmplase lui Etem! Nimeni nu îndrăznise vreodată să-l înjure! Sufocat de indignare, s-a sculat în picioare și l-a apostrofat pe un ton amenințător pe ofițer, atrăgîndu-i atenția să nu-și mai permită a doua oară o astfel de ieșire. Etem n-a apucat însă să-și termine bine vorba.

Ofițerul, rutinat în meseria lui, era obișnuit să reprime din fașă eventualele revolte ale unor arestați mai recalcitranți, știind să-i aducă la starea de timorare și docilitate, ce se cerea din partea lor, în fața anchetatorului. Prevăzînd reacția lui Etem, i-a tras prompt o pereche de palme, contînd pe efectul șocului ce i-l va produce această metodă de condiționare pentru anchetă a noilor arestați, care încă nu realizau pe ce mîini încăpuseră. Se poate spune că procedeul nu dădea greș. N-a fost însă cazul lui Etem! Efectul palmelor n-a corespuns așteptărilor anchetatorului. O constatare pe care acesta din urmă n-a mai fost în măsură s-o facă, pentru că în clipa următoare, s-a prăbușit ametit, în spatele biroului.

Etem mi-a povestit cam în felul următor, cele ce s-au întîmplat: „Pe mine, în viața mea, nu m-a pălmuit nimeni! Am văzut roșu înaintea ochilor și n-am mai știut ce fac! Știu doar că am pus mîna pe scaun și l-am izbit pe ofițer în cap. Cînd am ridicat din nou scaunul, ușa s-a deschis de perete și am auzit strigăte, dar nu le-am înțeles. Am continuat să-l lovesc cu scaunul, pînă ce m-au asurzit niște împușcături. Apoi, nu mai știu nimic, fiindcă mi-am pierdut cunoștința!" Etem s-a trezit într-un pat de spital, bandajat la o mînă și la gît și foarte slăbit, fiindcă pierduse mult sînge.

Apoi reconstituise evenimentele, pe care atunci cînd se desfășuraseră, nu fusese în stare să le urmărească. Gardienii de pe coridor, auzind zgomotele neobișnuite din camera de anchetă, deschiseseră ușa și, văzînd cele ce se întîmplă, săriseră în ajutorul ofițerului. În fața furiei oarbe și mai ales a forței lui Etem dezlănțuite, nu putuseră însă restabili situația decît făcînd uz

de arme. Trăseseră cîteva focuri de pistol și Etem se prăbușise într-un lac de sînge, lovit de un glonț la încheietura mîinii și de altul la gît. Cel din urmă proiectil îi perforase un vas de sînge mai important, provocîndu-i o hemoragie care i-ar fi putut fi fatală, dacă nu ar fi fost transportat de urgență la spital.

Tot vacarmul provocat de bătălia din camera de anchetă, detunăturile pistoalelor ca și tevatura ce a urmat, s-au auzit pînă în pivnița vilei, unde se găsea celula lui George Boian. Surprinzînd frînturi din conversațiile gardienilor de pe coridor, acesta înțelesese că întreg tărăboiul se datorase unui proaspăt arestat, care înnebunise și voise să-și omoare anchetatorul.

După isprava lui Etem, au fost luate măsuri speciale de vigilență, pentru a preveni repetarea unor incidente similare. Scaunul arestatului nu mai era așezat de cealaltă parte a biroului anchetatorului, ci în colțul opus al camerei, iar pe coridor, pe toată durata anchetei, stătea de pază un securist înarmat. De asemenea, ușile dintre camerele de anchetă erau lăsate întredeschise, pentru ca în caz de nevoie, anchetatorul din încăperea vecină să poată sări în ajutorul colegului lui.

Între timp, sub îngrijirile medicale din spital, Etem se refăcea treptat. Cînd s-a însănătoșit, a luat din nou calea Securității și a anchetelor. Ceva însă se schimbase. Etem nu mai era același om. O dată cu înfrîngerea suferită în camera de anchetă, cînd fusese doborît de gloanțele securiștilor, Etem își pierduse încrederea în puterea lui fizică. Or, toată structura lui morală, curajul și siguranța de sine se sprijiniseră o viață întreagă pe certitudinea invulnerabilității lui. Acum, pentru prima oară învins, nemaiputîndu-se bizui pe forța fizică, moralul lui, lipsit de suport, se prăbușise. În locul curajului pierdut, se strecurase teama și devenise șovăitor, prudent și docil. Astfel condiționat pentru anchetă, interogatoriile s-au încheiat repede și fără brutalități. Etem a recunoscut tot ce i s-a sugerat de către anchetator, a semnat declarațiile, fără să mai protesteze, și le-a menținut și la proces, și a primit douăzeci de ani de muncă silnică pentru crimă de înaltă trădare, spre mulțumirea tuturor: a anchetatorului, fiindcă rezolvase cazul fără multă bătaie de cap, și a lui Etem, fiindcă scăpase de bătaie și tortură. Cînd l-au trimis la Jilava, a fost de-a dreptul fericit, numai fiindcă părăsea celularele Securității.

De fiecare dată cînd îmi povestea pățaniile lui, Etem sfîrșea prin a-mi arăta cicatricea de la încheietura mîinii și de la gît. Știam că atunci urma, ca de atîtea ori cît am stat împreună, să-mi facă aceeași mărturisire dureroasă. Cu ochii aburiți, după ce își lipea mai întîi palma pe partea stîngă a pieptului și apoi mi-o punea mie pe inimă, scăzînd vocea ca să nu fie auzit de cei din jur, îmi spunea pe un ton confidențial: „Ioanid, spun la tine ca la un frate! Asta comuniști sînt nebuni și criminali! Nu am avut niciodată frică de nimic, dar acum mi-e frică. Spun la tine asta, fiindcă tu mă înțelegi și de tine nu mi-e rușine, mi-e frică numai cînd îi văd!“

Și într-adevăr, îl puteai vedea pe Etem cum se retrăgea spre fundul celulei, ori de cîte ori se deschidea ușa, chiar și atunci cînd era vorba de desfășurarea obișnuitului program zilnic: împărțirea mesei sau scoaterea tinetelor la W.C. Etem se ferea, pe cît era posibil, să dea cu ochii de gardieni! După ce arestul Securității și ancheta îi zdrobiseră puterea de rezistență, timorîndu-l, Jilava și mai ales Aiudul l-au supus și ele procesului lor lent de degradare fizică și psihică. Teama care-i pătrunsese în suflet și pusese stăpînire pe el fusese numai începutul operei de distrugere. Timpul avea să facă restul; timpul ca factor comun la toate condițiile vieții mizerabile din închisoare.

Regimul de înfometare prelungită, sub care a trăit în Aiud, l-a transformat, din falnicul atlet de altădată, într-o epavă dezgustătoare. Lui Etem, care pusese totdeauna preț pe aspectul fizic, înfățișarea lamentabilă a corpului lui descărnat i-a accentuat demoralizarea. De aici, nu mai era decît un pas pînă la căderea în obsesia mîncării, în acea stare de foame psihică, la fel de irațională și de nestăpînit ca și teama permanentă de care nu se mai putea dezbăra. Și Etem a făcut și acest pas, coborînd încă o treaptă pe scara degradării. Cît de înfricoșat era, mi-o spusese chiar el, într-un moment cînd simțise nevoia să-și destăinuie cuiva suferința. Cît era de flămînd și cu gîndul numai la mîncare, observasem singur. Îl vedeam ce eforturi făcea să-și ascundă această slăbiciune sub masca unei indiferențe și a unei atitudini demne în fața gamelei cu lături, ce ni se dădea în chip de masă.

Mai toți oamenii, care în închisoare și-au pierdut cugetul și au ajuns să fie stăpîniți de frică și de foame, nu s-au oprit la acest stadiu. Au continuat să se prăbușească pînă la ultima treaptă a decăderii, mergînd pînă la a se preta la cele mai abjecte atitudini și odioase delațiuni. N-a fost însă și cazul lui Etem, care, cu tot handicapul creat de frică și foame, n-a făcut nici un compromis care să dăuneze altora. Sufletul lui bun și iubirea lui de oameni păreau să fie însușiri prea profunde, pentru a putea fi alterate. Cu atît mai mult m-a durut, cînd Paulică Bandu, căruia nu-i scăpa nici o mișcare din celulă, mi l-a arătat într-o zi pe Etem, mîncînd ceva pe ascuns în patul lui. La una din rarele vizite medicale, Etem fusese și el scos împreună cu alții la cabinetul medical. Se plînsese că suferă de hemoroizi și obținuse de la sanitar cîteva supozitoare calmante (Hemorsal). Revenit în cameră, se retrăsese la patul lui unde, ferindu-se de priviri indiscrete, se apucase să le mănînce. Una din substanțele din componența supozitoarelor era untul de cacao, care-și trăda de altfel prezența și prin miros!

Și acum, după atîția ani de zile, cînd mă gîndesc la Etem, nu-i pot disocia imaginea de scena umilitoare a supozitoarelor. Ca și atunci, mi se pune în gît același nod de indignare neputincioasă împotriva celor vinovați de degradarea și înjosirea lui. Acea neputință care întreține dușmăniile trainice!

Un alt deținut din camera noastră era colonelul Ion Popescu-Pera. Lucrase la Institutul Cartografic al Armatei. Era unul din acei oameni cu caracter

nefericit, care nu-și pot găsi locul în nici o colectivitate, reușind să enerveze pe toată lumea. Incapabil să se integreze atmosferei, era veșnic în contratimp cu activitatea din cameră: exact la ora mesei, el se apuca să-și spele cîte ceva deasupra tinetei; cînd lumea dormea, profitînd de schimbul unui gardian mai puțin vigilent, Pera se plimba printre paturi, tîrîndu-și lanțurile pe ciment etc.

Condițiile mizerabile de viață din subsolul de la Pitești menținеau o tensiune nervoasă destul de ridicată și un grad de sensibilitate care îi făcea pe oameni ușor iritabili sau chiar irascibili. În general, printr-un consens tacit, lumea se menaja reciproc. Colonelul Pera nu reușea însă să se adapteze vieții și moravurilor din cameră, stîrnind veșnic mici conflicte, fie cu unul, fie cu altul din locatari. Cu toate că în fond era un om cumsecade, datorită gafelor lui permanente, reușise să se facă antipatic tuturor. Pera mai avea un defect. Era un vorbăreț neobosit. Simțea nevoia să discute, numai de dragul discuției, stabilindu-și în decursul anilor reputația de cel mai temut pisălog din închisoarea Pitești. Limbuția de care suferea i-a adus nenumărate neajunsuri din partea administrației. Aproape zilnic, la ora deschiderii, cerea să raporteze cîte ceva ofițerului de serviciu și întotdeauna cînd venea cîte un ofițer superior în inspecție, colonelul Pera lua cuvîntul ca să reclame că nu ni se respectă drepturile de deținuți politici. De cele mai multe ori, intervențiile se încheiau cu trimiterea lui la beci, iar după ispășirea pedepsei, cînd era readus în cameră, nu găsea înțelegere nici la noi, fiindcă nu aprobam procedeul. Din principiu, nimeni nu era de acord să se discute cu administrația, iar atunci cînd totuși ne hotăram la acest pas, o făceam consultîndu-ne cu toții în prealabil, spre a pune cît mai bine la punct formularea protestului nostru. După ce era pedepsit de administrație și se mai vedea și dezaprobat de noi, Pera se simțea oropsit și persecutat de toată lumea. Cu toate astea, nu trecea mult pînă cînd i se oferea o nouă ocazie ca să recidiveze.

Singurul lui interlocutor de nădejde, care îl mai ajuta să uite de ingratitudinea noastră și cu care își putea satisface logoreea, era Grigore Paraschivoiu, la fel de pisălog ca și el și tot așa de ocolit de lume. Cu fața prelungă și ascuțită, cu obrajii supți și ochii negri migdalați, părea o figură de sfînt din icoane. Fire ciudată și minte cu judecată întortocheată, plină de prejudecăți, superstiții și contradicții, nu-i puteai urmări meandrele raționamentului și cu atît mai puțin înțelege logica concluziilor. Originar din Basarabia, Paraschivoiu fusese, pînă în momentul arestării, agent veterinar, pe undeva, prin Maramureș.

În perioada de cîteva luni care s-a scurs între data sosirii mele la Pitești și desființarea camerei din subsol, cînd am fost împrăștiați în celelalte celule ale închisorii, numărul nostru n-a mai crescut decît cu patru noi deținuți.

Primul care ne-a fost introdus în cameră, a fost un „șlepar" de pe Dunăre. Arestat de curînd, Scandera trecuse repede prin anchetă și judecată, așa că,

o dată cu el, ni s-a părut că a intrat în celulă și ceva din aerul liber de afară, pe care îl respirase pînă nu demult. Mic și îndesat, roșu la față și plesnind de sănătate, Scandera, cu toate că trecut de cincizeci de ani, era jovial și plin de vitalitate. Scandera era un mucalit, veșnic bine dispus și întreținea în jurul patului lui un întreg auditoriu, ademenit de anecdotele și poveștile lui hazlii.

Același lucru îl făcuse pentru un timp, într-alt colț al camerei, Ionci Lenard, dar nu reușise să-și mențină ascultătorii. Fiind un mitoman fără pereche, incult și fără haz, treptat îl părăsiseră toți în favoarea lui Scandera. Ionci Lenard, care se supranumise singur „Ionci africanul", era, din chiar povestirile lui, un personaj cu un trecut destul de dubios. Originar din partea Ardealului ocupată de unguri, după 23 august, cînd România a schimbat alianța și și-a trimis armata pe frontul de Vest, Lenard s-a retras cu trupele germane. Sfîrșitul conflictului l-a surprins în Germania. A hoinărit un timp prin Europa devastată de război și, profitînd de haosul care domnea în jurul lui, s-a ocupat cu tot felul de afaceri necurate și chiar de furturi de geamantane prin gări. În cele din urmă, pe măsură ce ordinea se reinstaura, stînjenindu-i activitatea, ajunsese în Franța și de aici în Algeria franceză, unde se angajase în Legiunea Străină, ultimul refugiu al celor certați cu legea. Cînd unitatea lui se pregătea de îmbarcare cu destinația Saigon, pentru a participa la războiul din Indochina, Lenard dezertase, trecuse clandestin în Europa, refăcînd din nou, dar de data asta în sens invers, drumul spre România. Lenard era convins că numai faptul că se întorsese de bunăvoie în țară, avea să constituie pentru autoritățile comuniste dovada cea mai clară a loialității lui. Prevederile lui nu se realizaseră, căci fusese imediat arestat și se trezise cu o condamnare de douăzeci de ani de muncă silnică pentru crimă de înaltă trădare. Se mira chiar el că ajunsese deținut politic, după ce, în anchetă, povestise cu sinceritate tot ce făcuse în străinătate, faptele lui încadrîndu-se toate în delictele de drept comun, prevăzute în Codul Penal. Cu toate că Securitatea a găsit de cuviință să-l trateze ca pe un „dușman al poporului", trimițîndu-l printre deținuții politici, Ionci Lenard nu și-a dezis niciodată calitatea, rămînînd, de-a lungul anilor de pușcărie, credincios adevăratei lui condiții de delincvent de drept comun: mincinos, necinstit și capabil de orice potlogărie, mergînd pînă la a deveni informatorul ofițerului politic.

Dacă unii oameni se făceau imediat remarcați, fie printr-o personalitate mai puternică, fie printr-o comportare ieșită din comun, figurile și numele lor întipărindu-ți-se definitiv în memorie, alții, prin firea lor retrasă și discretă, treceau aproape neobservați, nelăsînd aproape nici o urmă în amintire. De cîte ori mă ducea gîndul la acești mari anonimi ai suferinței din închisori, de prezența cărora printre noi abia am luat act la vremea respectivă, mă simt parcă vinovat de această tardivă aducere aminte. Păcatul este însă al memoriei, care selectează și înregistrează mai degrabă senzaționalul decît banalul, pentru depozitul ei de amintiri.

Unul din acești nenumărați oameni ce-și duceau crucea în tăcere, fără să atragă atenția asupra lor, era colonelul Vîrlănescu. Redesfășurînd acum filmul încăperii din subsolul închisorii de la Pitești, mi-a apărut pentru o clipă înaintea ochilor și figura lui. O singură imagine fugitivă, fixată pe peliculă de memoria mea vizuală. Doar atît cît să ateste simpla lui existență în acel loc, și nimic altceva!

Darius Teodosiu a fost introdus în celula noastră într-o noapte. Tînăr, brunet, cu nas acvilin și trăsături rasate, ne-a cîștigat imediat simpatia prin firea lui deschisă și atitudinea demnă în toate împrejurările. Era nepotul generalului Rădescu. Crescut după modelul de educație britanică, nu numai că vorbea perfect limba, dar admirația lui pentru tot ce era englezesc nu avea margini. Cu toată inteligența și maturitatea lui de gîndire, cînd era vorba de Anglia își pierdea pînă și simțul ridicolului, lăudînd și susținînd pînă la absurd perfecțiunea a tot ce purta marca „made in England". Mi-amintesc că în discuțiile noastre reușeam sistematic să-l irit, spunîndu-i că nu va reuși niciodată să se ridice la nivelul idolilor lui, lipsindu-i una din trăsăturile lor specifice: simțul umorului! Darius era un pasionat jucător de tenis și de bridge, numai fiindcă jocurile veneau de peste Canalul Mînecii. Dacă cunoștințele lui de istorie și literatură română mai aveau și lacune, nu același lucru se putea spune despre istoria Imperiului Britanic și clasicii englezi. Iar de politica internă britanică, dintre cele două războaie, era tobă! Cînd îi spuneam că nu văd nici o diferență între xenofilia lui și convingerile xenofobe ale altora, amîndouă extremele generînd intoleranță și fanatism, Darius protesta indignat, declarîndu-se dușmanul oricăror excese. Singurul produs autohton pe care îl prețuia era Iuliu Maniu, căruia îi făcea concesia să-l asemuie oamenilor politici englezi. Cu toate că, datorită cultului lui exagerat pentru moravurile anglo-saxone, se expunea deseori tachinerilor noastre, Darius Teodosiu se bucura de o simpatie unanimă în celulă și era iubit de toată lumea.

Unul dintre ultimii sosiți în cameră era prof. Emil Drăgănescu. L-am cunoscut prea puțin, așa că sper, ca din cele cîteva date pe care le mai reține și le dau mai jos, să fie identificat de alții, care să-i completeze portretul. Știu că era un personaj controversat, și în general antipatizat. Fusese profesor, dacă nu mă înșel, la Politehnică. Se pare că în specialitatea lui avea renumele unui om de știință de valoare. În schimb, își făcuse o proastă reputație cînd, din oportunism, pășise pe calea compromisurilor și a colaborării cu regimul. Ceea ce, totuși, nu-l scutise de închisoare! Profesorul Motaș și Dan Hurmuzescu, care îl cunoșteau de-afară, nu l-au menajat, reproșîndu-i în fața noastră, a tuturor, lipsa lui de caracter. Tot ce-mi mai aduc aminte despre prof. Emil Drăgănescu este că era un om extraordinar de distrat și că în celulă făcea o figură destul de penibilă, fiind extrem de fricos și avînd o atitudine rușinos de umilă în fața gardienilor.

Unul din deținuții aduși după sosirea mea în celulă a fost și Daniel Cantemir. Felul în care administrația închisorii l-a introdus în celulă ne-a stîrnit suspiciuni legitime. Daniel a fost repartizat să doarmă în patul de lîngă ușă, ofițerul de serviciu spunîndu-i deținutului care îl ocupa să se mute în alt pat. Apoi l-a anunțat pe noul sosit că peste scurt timp va fi scos pe coridor să facă curățenie și să împartă mîncarea la ora mesei.

Daniel Cantemir ne-a explicat că de îndată ce venise cu duba la penitenciarul din Pitești, fusese luat în primire de ofițerul politic, care îi propusese să fie „planton" pe secția de la subsol. Pînă aici serviciile de „planton" erau îndeplinite de deținuții de drept comun. Daniel Cantemir acceptase, iar ofițerul politic îl instruise în privința îndatoririlor și comportării ce va trebui să le aibă. Va asculta de ordinele șefului de secție, în privința muncii ce urma s-o execute: măturatul și spălatul coridorului, împărțirea gamelelor și lingurilor, înainte de cele trei mese, și distribuirea mîncării, scoaterea gamelelor și lingurilor, după masă, scoaterea și golirea tinetelor de două ori pe zi, frecatul ușilor cu motorină etc., etc. Apoi, i-a pus în vedere, sub amenințarea celor mai grave măsuri de pedeapsă, să nu încerce să intre în contact cu deținuții din alte celule și să nu comunice celor din celula lui nimic din ceea ce vede sau aude pe coridor. De asemenea, i se cerea să raporteze orice fel de abatere de la regulament, pe care o va remarca din partea deținuților.

Cu toată sinceritatea acestor prime confidențe, Daniel a continuat să ne pară suspect o bună bucată de vreme. Prea multe măsuri de precauție nu eram însă nevoiți să luăm față de el, fiindcă mai toată ziua lipsea din cameră. Munca pe coridor era grea și istovitoare, chiar pentru un om cu o constituție fizică robustă cum era Daniel. Hrana suplimentară pe care o primea era de aceeași mizerabilă calitate nutritivă ca și a noastră și era departe de a compensa consumul de energie solicitat de efortul pe care îl depunea pe coridor. Și nu trebuie uitat, că toată această muncă Daniel o făcea cu lanțuri la picioare! Seara, la stingere, cînd era introdus în cameră, era frînt de oboseală. Se trîntea pe pat și adormea imediat.

Încet, încet, rezerva noastră față de Daniel s-a mai atenuat. La dezghețul primelor relații dintre noi și Daniel, a jucat un rol important Darius Teodosiu, care îl cunoscuse la mina de la Valea Nistrului și garanta pentru onestitatea lui. Cu trecerea vremii, și Daniel ieșise din rezerva lui prudentă de la început. Se lămurise că, în general, în cameră domnea o atmosferă destul de omogenă și că printre noi nu se găsea nici un turnător notoriu și într-adevăr periculos. Chiar unul ca Ionci Lenard, care numai om de caracter nu era, sau un labil ca Jeannot Popovici nu mergeau atît de departe încît să se preteze la delațiuni gratuite. Mizeria comună în care trăiam și brutalitatea comportării administrației nu le lăsase nici o speranță în posibilitatea obținerii unui avantaj, în schimbul vreunui serviciu ce l-ar face ofițerului politic.

Descoperirea unei destul de îndepărtate rubedenii comune a fost punctul de plecare al primelor mele conversații cu Daniel. Apoi, pas cu pas, ne-am

apropiat tot mai mult, cîștigîndu-ne pe zi ce trecea încrederea. În cele din urmă am ajuns să-l cunosc și să-l apreciez la justa lui valoare. Dacă spiritul lui pragmatic îl făcea să adopte o altă atitudine decît noi, Daniel era departe însă de a fi dispus să facă vreun compromis care să dăuneze cuiva sau să aducă prejudicii colectivității noastre. Ba chiar dimpotrivă! Profita de orice ocazie pentru a aduce servicii cauzei generale și a veni în ajutorul oricăruia dintre noi. Și o făcea cu o abilitate demnă de toată admirația și cu plăcerea deosebită de a înșela vigilența administrației.

Daniel și cu Paulică Bandu au fost primii doi deținuți care au pus bazele unor procedee de înfrîngere a sistemului de izolare absolută, țesut în jurul nostru ca o pînză de păianjen, de biroul politic al Penitenciarului Pitești. Fiind aproape toată ziua pe coridor, lui Daniel nu-i scăpa nimic din ce se petrecea pe secție. Ne prevenea astfel din timp, cînd simțea că se pregătește o percheziție sau cînd venea cineva în inspecție. Dacă se afla în dreptul celulei noastre, ne anunța ciocănindu-ne discret în ușă. Dacă se găsea la celălalt capăt al coridorului, i se adresa șefului de secție, fie cerîndu-i voie să se ducă la W.C., fie întrebîndu-l dacă să se apuce mai întîi de spălat pe jos sau de frecatul ușilor cu motorină, fiecare din aceste formule avînd pentru noi o anumită semnificație în limbajul codificat, pus la punct de Daniel pentru a ne comunica evenimentele de pe sală. Tot prin el, am aflat componența celorlalte celule de la subsol și am putut lua legătura cu vărul meu, George Boian, care se afla în camera „vieților". De cînd ne despărțisem, cu trei ani în urmă, la Jilava, nici unul din noi nu mai avusese vești exacte despre celălalt. Nu ne parveniseră decît zvonuri neconfirmate și contradictorii, transmise din gură în gură, de diferiți oameni intrați în acel uriaș carusel al zecilor de mii de deținuți, transportați dintr-o parte într-alta a țării. Astfel, eu aflasem că George Boian fusese scos muribund dintr-o celulă din Aiud și că de atunci nu se mai auzise nimic de el. Acum, prin Daniel, George Boian mi-a comunicat că informația fusese exactă, că într-adevăr, în urma unei ocluzii intestinale fusese transportat în stare de comă la spitalul Penitenciarului Aiud, unde fusese operat de profesorul Topa. Bătrînul chirurg, bun cunoscut al lui George Boian, lucra ca deținut la spitalul închisorii. Compensînd, cu îngrijirile și devotamentul lui pentru bolnavi, condițiile precare de spitalizare ale închisorii, dr. Topa i-a salvat viața. La rîndul lui, George Boian auzise mai multe variante despre o evadare de la minele de plumb, printre participanți fiindu-i pomenit și numele meu. După una din versiuni, toți deținuții fuseseră împușcați în timpul acțiunii, după alta, fuseseră prinși, judecați și cîțiva dintre ei condamnați la moarte și executați. Cine anume fusese executat nu aflase. Acum, datorită lui Daniel, ne-am putut bucura amîndoi de a ne fi regăsit în viață și tot prin el ne-am transmis unul altuia cele ce ni se întîmplaseră în răstimpul scurs de la despărțire. Așa a aflat George Boian ultimele vești despre familia lui, pe care o văzusem la București în timpul evadării, vești vechi de doi ani și jumătate!

Pe diferite căi, Daniel întreținea zilnic un flux continuu de informații între celulele din subsol. Uneori, utiliza plăcuțe de săpun scrise, pe care le strecura în celule o dată cu gamelele, sub chiar ochii gardianului care supraveghea împărțirea mesei. Alteori, folosea în chip de căsuțe poștale tinetele. Iar în schimbul cîte unui gardian mai puțin conștiincios, care nu-l urmărea pas cu pas, mulțumindu-se să-l privească de la distanță cînd spăla pe jos sau ștergea ușile, Daniel comunica prin viu grai, dar pe șoptite, cu deținuții din celula în dreptul căreia făcea curățenie. S-a ajuns astfel la o legătură de comunicație zilnică între celule, deținuții transmițîndu-și unii altora, prin intermediul lui Daniel, cele mai felurite informații de interes personal: familiale, profesionale sau chiar texte scrise pe săpun, cu lecții de limbi străine, cursuri de matematică, istorie, filozofie etc. Operația, cu toate că plină de riscuri, intrase în rîndul activităților de rutină, ca și celelalte îndeletniciri nepermise, care se practicau în interiorul celulelor: confecționatul de ace, de cuțitașe, extrasul de ață din saltele, cusutul, scrisul pe săpun, jocul de șah sau table cu piesele din miez de pîine etc.

Daniel era însă preocupat pînă la obsesie ca și noi toți, de altfel, să afle noutăți politice. Cu răbdare, prudență și o perseverență diabolică a reușit să-și creeze legături printre deținuții de drept comun, care aduceau hîrdaiele cu mîncare pe secție. Era o adevărată performanță să le cîștigi în asemenea măsură încrederea, încît să-și asume riscul de a fi surprinși în flagrant-delict de relații cu deținuții politici. Prin cîteva vorbe șoptite în treacăt, într-un moment de neatenție a gardianului, Daniel afla de la ei cîte o știre politică, internă sau externă, pe care o transmitea apoi mai departe, din celulă în celulă, prin releurile deja stabilite. Paralel cu cultivarea relațiilor cu deținuții de drept comun, Daniel se străduia să inspire încredere și gardienilor de pe secție, printr-o atitudine aparent docilă, disciplinată și conformă regulamentului. În timp, această politică și-a dat roadele. Vigilența gardienilor s-a atenuat treptat, ducînd la o relaxare în strictețea supravegherii lui, cînd trebăluia pe coridor. Cîțiva gardieni îl simpatizau chiar, și de cîte ori erau singuri cu el pe coridor, se întindeau la vorbă mai mult decît le permitea regulamentul s-o facă cu deținuții. Dar, în special raporturile de apropiere dintre Daniel și unul din gardienii Penitenciarului Pitești aveau să constituie cel mai mare succes al lui în această direcție.

Pentru a păstra însă linia cronologică a povestirii mele, voi reveni la timpul potrivit cu toate amănuntele legate de relațiile lui Daniel cu acel gardian, relații care ne-au adus enorme servicii, fiindu-ne chiar salutare, într-un moment extrem de critic al detenției noastre.

Într-una din zile, zgomotul metalic al grilajului, care închidea intrarea în secție, ne-a pus în stare de alarmă. În cîteva clipe, toate activitățile nepermise în curs au încetat, iar obiectele interzise au dispărut în ascunzătorile lor. De obicei, deschiderea grilajului, în alte momente ale zilei decît la ora mesei, cînd erau aduse hîrdaiele cu mîncare pe secție, însemna fie percheziție, fie

inspecția unor cadre superioare din conducerea închisorii sau de la București. Totdeauna în astfel de cazuri, plantonul era imediat băgat în celulă, ceea ce s-a întîmplat și de data asta. După ce ușa s-a închis în urma lui, Daniel ne-a liniștit, spunîndu-ne că nu e pericol de percheziție. Înainte de a fi introdus în celulă, apucase să vadă, la grilajul de acces în secție, un grup de cîțiva deținuți, escortați de ofițerul de serviciu. Era vorba de un lot de noi deținuți, sosiți cu duba de la Jilava. Trăgînd cu urechea la ușă, am înțeles că deținuții erau triați, urmînd să fie repartizați în camerele din subsol, în funcție de cuantumul sentinței. Scurt timp după aceea, ușa s-a deschis și am primit un nou locatar, singurul cu douăzeci de ani condamnare din cei proaspăt sosiți.

De cum a intrat, și înainte de a ști cine este, noul venit mi-a făcut o impresie neplăcută. Și nu numai mie! De înălțime mijlocie și destul de împlinit la trup, omul purta un costum civil, de calitate mai bună și nu prea ponosit de detenție. Pînă aici, nimic deosebit. Ceea ce îmi inspirase sentimentul spontan de antipatie fusese figura și mai ales expresia. O față rotundă, cu obrajii plini și cu trăsăturile grosolane, care exprima brutalitate. Ochii, puțin bulbucați, nu reușeau să-i lumineze aspectul. Arunca în jur priviri curioase, dar cu nuanțe schimbătoare. O uitătură de om aspru și sigur pe sine, care apoi devenea șovăitoare, chiar îngrijorată. Părea să oscileze între aroganță și teamă.

Căutînd să-mi înlătur din minte aceste constatări, și mai ales impresia pur subiectivă și complet nejustificată ce mi-o făcusem despre noul venit, m-am apropiat de el cu intenția de a-l cunoaște. În jurul lui începuseră să se adune și alții. S-a trecut la prezentări. În primul moment, nimeni n-a reacționat în mod deosebit cînd omul s-a recomandat. Numele de Bugarski nu ne-a spus nimic altceva, decît doar că noul venit era sîrb de origine. Dînd mîna pe rînd cu fiecare din noi, Bugarski și-a mai repetat o dată numele, dar de data asta complet: Sava Bugarski. Abia atunci am realizat cu cine aveam de-a face! Lumea a tăcut brusc sub șocul revelației, în cameră lăsîndu-se o tăcere grea.

Acum îmi explicam și licărirea de teamă pe care i-o surprinsesem în privire, cînd fusese introdus în cameră. De altfel, în fața tăcerii celor ce-l înconjurau, ochii lui exprimau, fără echivoc, frică. O frică de fiară încolțită! Sava Bugarski, închis printre noi, avea toate motivele să se simtă la fel ca lupul ajuns la cheremul oilor! Cineva a rupt tăcerea apăsătoare, cerînd o precizare, de care însă nimeni nu mai avea nevoie. De altfel chiar întrebarea a sunat mai mult a afirmație: „Dumneata ai fost la Securitatea din Timișoara pe vremea lui Vida!?"

Înainte chiar ca noul venit să confirme cu un „da", spus cu jumătate de glas, cercul ce se formase în jurul lui a început să se destrame. Rînd pe rînd, toți cei ce ne adunasem pe lîngă el ne-am retras la paturile noastre, omul rămînînd singur în spațiul liber din fața ușii. Teama din ochi îi pierise, lăsînd

loc nedumeririi. Încremenise, cu bocceaua cu care intrase pe ușă în brațe, neștiind ce să facă. În cameră, nimeni nu se mai ocupa de el, de parcă nici n-ar fi existat. Fiecare își reluase activitatea dinainte de introducerea lui în celulă.

Deși conversațiile ce se înfiripaseră din nou păreau să fie o simplă reluare a unor discuții întrerupte cu puțin timp înainte, aparențele erau înșelătoare. În toate grupurile care stăteau de vorbă prin diferite părți ale camerei, subiectul era același: Sava Bugarski! Nu era om în vreo pușcărie din țară să nu fi auzit de el! Numele lui era strîns legat de al Vidosei Nedici (Vida), amîndoi făcîndu-și aceeași sinistră reputație în perioada cînd fuseseră anchetatori la Securitatea din Timișoara. Depășind în cruzime pînă și bestialitatea renumitului Brînzaru (fost boxeur), din subsolurile Ministerului de Interne, ca și a altor astfel de celebrități ale serviciilor de anchetă din diferitele orașe ale țării, contribuiseră amîndoi la faima deosebită a Securității din Timișoara, în acest domeniu. Ferocitatea și sadismul cu care își maltratau victimele încăpute pe mîna lor în anchete, le aduseseră o promovare bine meritată din partea organelor superioare. Pentru statele lor de serviciu, Sava Bugarski, frizer de meserie, ajunsese ofițer, iar Vida fusese transferată la București, cu serviciul chiar în clădirea Ministerului de Interne. Cu cîteva luni în urmă, prin diferiți nou-arestați de origine sîrbă, se răspîndise zvonul că Vida Nedici ar fi fost și ea arestată. La început am considerat știrea fantezistă și nu i-am dat crezare. Totuși, alți sîrbi, care veneau mereu să îngroașe rîndurile titoiștilor din închisori, susțineau același lucru, dînd tot mai multă consistență acestei informații, ce ni se părea neverosimilă. Acum, o dată cu apariția lui Sava Bugarski în celulă, primisem dovada autenticității ei. Totodată însă, prezența printre noi a fostului călău de la Timișoara și ideea că va trebui să conviețuim cu el, produseseră o oarecare derută în cameră. Dezgustul, disprețul și chiar ura se împleteau și cu satisfacția de a-l vedea, acum, chemat să-și ispășească păcatele. O satisfacție umbrită însă de faptul că nu fusese condamnat pentru adevăratele lui crime și că justiția imanentă își alesese ca instrument de execuție același aparat criminal, pe care Sava Bugarski îl servise cu atîta zel.

Cei care păreau să dezbată cel mai aprig cazul Bugarski erau membrii minorității sîrbe. Cu toate că nu le înțelegeam limba, ne-am dat seama că nu erau de acord între ei și discuția lor tindea chiar să degenereze în ceartă. Cîțiva, între care Milici și Angelco Peiovici, erau foarte înverșunați și, după cum se aprinseseră la față, gesticulau și ridicaseră tonul, era foarte ușor să deduci ce sentimente nutreau pentru Bugarski. Ghedoș Ravosie, care reprezenta elementul de pondere din grupul sîrbilor, izbutind totdeauna să-și impună punctul de vedere și să-i aducă pe toți la o atitudine comună, ori de cîte ori se ivea vreo controversă, întîmpina acum dificultăți serioase. Cu chiu cu vai a reușit în cele din urmă să-i calmeze pe cei mai porniți și să obțină ralierea tuturor la părerea lui.

Cu acest rezultat, Ravosie a coborît din paturile de sus unde era „cartierul sîrbesc" al camerei, și unde avuseseră loc dezbaterile, și i s-a adresat lui Dan Hurmuzescu, la intermedierea căruia se obișnuise să recurgă de fiecare dată cînd voia să ne împărtășească poziția grupului de sîrbi față de problemele mai deosebite ce se iveau în viața de toate zilele a camerei. „Domnule profesor, am discutat cu tovarășii mei și am venit să vă spun cum ne-am gîndit să procedăm cu Sava Bugarski. El e de-al nostru și vrem să-l lăsați pe mîna noastră. Vă promit că nu i se va întîmpla nimic, pentru că nu vrem să provocăm intervenția administrației, dar vrem să-l luăm în mijlocul nostru și să-l facem să se poarte cum trebuie în cameră. Cred că vom reuși să-l convingem. Din moment ce nu avem încotro și trebuie să-l suportăm printre noi, cel puțin să fie la locul lui și să nu fie turnător."

Propunerea lui Ravosie ni s-a părut neașteptat de înțeleaptă, ținînd seamă de temperamentul în general coleric al sîrbilor și mai ales de reacția special de violentă a unora dintre ei, atunci cînd se sfătuiseră cu privire la atitudinea de adoptat față de Bugarski. Soluția era cu atît mai surprinzătoare, cu cît venea chiar de la cei printre care se aflau cîteva victime directe ale lui Bugarski. Nici unul din camera noastră nu trecuse prin Securitatea de la Timișoara, în afară de sîrbi, iar unii dintre ei, arestați pe vremea cînd Vida Nedici și Sava Bugarski erau anchetatori, fuseseră torturați chiar de ei. După o scurtă consultație, ne-am declarat cu toții de acord cu planul propus de Ravosie.

În tot acest timp, Bugarski nu îndrăznise să ia nici o inițiativă și rămăsese nemișcat lîngă ușă. Cu siguranță că simțise că toate discuțiile ce se purtau în cameră se refereau la el și nu cred că îi venea ușor să aștepte verdictul. Cînd Ravosie, adresîndu-i-se în sîrbește, i-a spus să-și ia bagajul și să se instaleze lîngă el, într-unul din paturile de la etaj, Bugarski a avut pentru prima oară un zîmbet de ușurare.

În ziua aceea, în cartierul sîrbesc al paturilor de la etaj, discuțiile s-au prelungit pînă noaptea tîrziu. Milici și Peiovici, cu care aveam relații mai apropiate, mi-au povestit că, timp de cîteva ore, i se amintiseră lui Sava Bugarski toate fărădelegile pe care le săvîrșise la Timișoara, fiecare reproșîndu-i chinurile la care îl supusese în cursul anchetei sau torturile aplicate rudelor sau cunoscuților. Fusese un fel de judecată, cu un rechizitoriu în care, pe lîngă acuzații, nu lipsiseră nici amenințările, dar la capătul căreia, pronunțarea sentinței rămăsese în suspensie. I s-a dat de înțeles apoi că își va putea amîna verdictul, atîta vreme cît comportarea lui în celulă va fi corectă și nu va întreține relații cu administrația.

Se pare că Bugarski a înțeles situația, pentru că atîta vreme cît a stat printre noi, nu i-am putut găsi nici un cusur. Nu numai că nu a colaborat cu administrația, dar chiar în viața de toate zilele din celulă s-a arătat extrem de prevenitor cu toată lumea, gata oricînd să-și ofere ajutorul la curățenie sau la căratul tinetelor, cu un veșnic surîs servil pe buze și cerșind din ochi o cît de

mică atenție sau privire binevoitoare. N-a reușit însă să înmoaie inima nimănui, fiind de la început și pînă la sfîrșit înconjurat de aceeași indiferență rece, ce-i amintea statutul lui de tolerat, singurul de care se putea bucura în mijlocul nostru. Cel mai apropiat contact pe care l-a avut cu noi a fost cu prilejul bărbieritului.

O dată pe săptămînă primeam în celulă un brici ca să ne radem. Era o zi de adevărată tortură. Numai cîțiva dintre noi erau obișnuiți să se radă cu briciul, ceea ce nu însemna că știau să-i bărbierească și pe alții. Se străduiau însă s-o facă! La neîndemînarea încercărilor lor, se mai adăugau starea mizerabilă a briciului, săpunul de rufe (pentru că altul nu ni se dădea) și apa rece cu care trebuia să ne săpunim. Și, pe deasupra, operația se mai petrecea și sub presiunea gardianului, care ne grăbea să terminăm mai repede, ca să poată da briciul mai departe, altor camere. În aceste condiții, rasul era un calvar, iar rezultatul, o față iritată, zgîrieturi pe obraji, pielea jupuită pe alocuri și barba mai mult smulsă.

În dorința lui de a-și atrage simpatia, Bugarski a profitat de ocazie să se facă util și s-a oferit să ne bărbierească el. Din ziua aceea, chiar dacă n-a fost o plăcere, bărbieritul a devenit mai suportabil. Nu numai datorită dexterității lui, dar și datorită faptului că, în lipsă de piatră și curea, știa să ascută briciul cu mijloace improvizate, frecîndu-l pe pervazul de ciment al ferestrei sau trăgîndu-l pe limba de piele a unui bocanc. Și așa a ajuns Bugarski să-și practice din nou fosta lui meserie, iar noi să fim bărbieriți de un fost anchetator de Securitate. Plata, cu bacșiș cu tot, nu era decît un mulțumesc! Dacă între noi și Bugarski gheața nu s-a spart niciodată, nu același lucru se putea spune despre relațiile dintre el și grupul de sîrbi din cameră. Încetul cu încetul, Bugarski a fost complet reintegrat în comunitatea lor. Cred că nu numai fiindcă erau de același sînge, dar și de același crez: toți erau titoiști.

Prin indiscrețiile lui Milici și Peiovici, mai puțin convinși de idealurile titoiste, am aflat că Bugarski le-a destăinuit că atît el, cît și Vida Nedici, cu toate că erau membri ai Securității române, colaboraseră în permanență cu serviciile de spionaj ale Udbei. Datorită rangului și poziției lor în Securitatea din Timișoara, favorizaseră infiltrațiile de agenți titoiști pe teritoriul românesc, acoperindu-i și disculpîndu-i în anchetă atunci cînd erau arestați, ușurîndu-le chiar, în cîteva cazuri, evadarea. Bugarski pretindea că pentru a nu-și periclita poziția în cadrul Securității, poziție care-i permitea să servească interesele Udbei, făcuse tot posibilul să se remarce în ochii șefilor prin înversunarea cu care își îndeplinea misiunile.

Banatul era una din regiunile țării care dădea cel mai mult de furcă organelor de Securitate, din cauza rezistenței pe care o opunea regimului. Organizațiile politice anticomuniste și mai ales Mișcarea legionară erau foarte active, mereu apăreau noi grupuri de partizani în munții Cernei, Caransebeșului și în jurul Reșiței, iar zona de frontieră cu Iugoslavia, mai ales de cînd intervenise ruptura dintre Moscova și Belgrad, devenise un punct special,

nevralgic. Vida Nedici și Sava Bugarski își dovediseră fidelitatea față de regimul de la București, maltratîndu-i cu aceeași cruzime, în anchetă, atît pe români cît și pe conaționalii lor de origine sîrbă, atunci cînd era vorba de cazuri de treceri frauduloase de frontieră. La adăpostul acestei reputații, de lipsă de orice fel de simțămînt de solidaritate etnică, activaseră cu succes în rețeaua de spionaj a Udbei, fără să stîrnească bănuieli. După spusele lui Bugarski, descoperirea și arestarea lor se datorase Videi Nedici, care fusese surprinsă părăsind clădirea Ministerului de Interne în posesia cõpiilor unor documente secrete. Justificarea adusă de Bugarski torturilor aplicate celor anchetați fusese acceptată de majoritatea sîrbilor din cameră, care înclinau să-l absolve de vina atrocităților, din moment ce fuseseră comise în interesul cauzei titoiste. Această atitudine n-a contribuit la creșterea simpatiei noastre pentru minoritatea sîrbă.

CELULA DE LA SUBSOL, VIAȚA DE FIECARE ZI

Deși componența camerei noastre nu era ideală, între noi domnea totuși o relativă armonie și, în orice caz, principala condiție era realizată: nu aveam nici un turnător activ! Știind că ochiul ofițerului politic nu ne putea privi decît prin deschizătura vizetei și că din interior nu ne pîndea nici un pericol în acest sens, aveam un sentiment de siguranță, de o valoare inestimabilă pentru liniștea și moralul nostru.

Măcar atît, pentru că în rest existența ne era zi de zi și ceas de ceas amenințată de lipsa celor mai elementare condiții de supraviețuire în timp. Pe lîngă chinurile provocate de hrana insuficientă, de înghesuială, lipsa de igienă și asistență medicală și greutatea lanțurilor care ne atîrnau de picioare, cred că dușmanul cel mai mare al sănătății noastre, din acea perioadă petrecută în subsolul de la Pitești, a fost aerul viciat pe care îl respiram. Din cauza gerului de afară și a camerei neîncălzite, nu puteam conta decît pe temperatura realizată de căldura animală, degajată de corpurile noastre. Ne străduiam deci s-o menținem, ținînd geamurile închise cît mai mult timp, pînă ce atmosfera devenea irespirabilă, din lipsă de oxigen. Pereții celulei erau în permanență uzi. Aburii respirației noastre, în contact cu zidurile înghețate, se condensau în broboane de apă care, contopindu-se, sfîrșeau prin a șiroi pînă jos, pe cimentul camerei. Cînd se atingea limita insuportabilității de respirație și deschideam geamurile, aerul înghețat de afară, care năvălea înăuntru, se transforma într-un fel de aburi, care începețoșau toată camera. După cîteva minute, gerul ne obliga să închidem iar fereastra, pentru ca după alt răstimp, ciclul să fie reluat de la capăt.

Cu cît trecea timpul, cu atît asprimea iernii se atenua, făcînd treptat loc zilelor mai blînde de primăvară, urmate foarte repede de primele călduri.

Cu toate că la noi în subsol soarele nu pătrundea, aerul primăvăratic se făcea simțit și o dată cu el și o temperatură mai omenoasă. La început ne-am bucurat că puteam, în sfîrșit, ține geamurile deschise și respira un aer mai curat. În curînd însă, pe măsură ce vremea se încălzea, aerul în cameră era tot mai viciat. Ferestrele, mult prea mici, nu permiteau o aerisire suficientă, care să înlăture mirosul degajat de tinete. Sub efectul căldurii, procesul de descompunere și fermentație a conținutului era accelerat, astfel încît în cameră domnea un miros obsedant de urină și fecale.

În raport direct cu ridicarea temperaturii, creștea și numărul de muște care ne invada camera, făcîndu-ne viața și mai imposibilă, sîcîindu-ne peste zi și nelăsîndu-ne să dormim noaptea. Sursa era bucătăria închisorii, din aripa perpendiculară pe corpul principal al clădirii, la coada T-ului unde ne aflam și noi, ale cărei ferestre se deschideau spre aceeași curte interioară ca și ale noastre. Cît timp fusese frig, nu se încumetaseră să parcurgă distanța de numai cîțiva metri ce ne despărțea de bucătărie, semnalîndu-și prezența doar uneori, și printr-un număr redus de exemplare, în hîrdaiele cu mîncare. Acum însă, pătrundeau în roiuri pe fereastră, iar la ora mesei, pescuitul muștelor din gamele, înainte de a ne apuca să mîncăm, căpătase aspectul unui ritual. După ce își primea porția, fiecare se apropia de fereastră, unde era mai multă lumină, și umbla cu lingura în ciorba transparentă din gamelă, în căutarea muștelor înecate.

Ca în toate situațiile similare, cînd eram confruntați cu realitatea dezgustătoare dar inevitabilă a regimului din închisoare, singurul nostru refugiu era umorul. Astfel, în acest caz, pescuitul muștelor devenise o competiție, iar cel care găsea în gamela lui cele mai multe muște era declarat campionul zilei. Scos din contextul penitenciar, un gen de umor greu de gustat!

Desigur că, în zilele cînd în loc de ciorba subțire și limpede primeam un arpacaș „gros", amestecat cu foi de varză, nu toate muștele din gamelă puteau fi depistate. Dar asta se întîmpla mai rar, mîncarea de arpacaș constituind o excepție și o adevărată delicatesă gastronomică în meniul obișnuit. Dacă nu oferea tot atîtea satisfacții la pescuitul de muște ca ciorbele limpezi, în schimb, conținutul în corpuri străine al unei gamele de arpacaș era surprinzător de bogat și variat. Nu era zi să nu găsim cîte un cui, bucăți de sîrmă, de sfoară, pietricele etc. Culmea însă în materie de igienă alimentară a fost atinsă în ziua în care s-a constatat că unul din hîrdaiele în care ni s-a adus mîncarea servise de fapt de tinetă. Închisoarea din Pitești era dotată cu un model unic de hîrdaie, ele nedeosebindu-se decît prin destinația ce o primeau, unele fiind afectate bucătăriei, iar altele folosite ca tinete. Substituirea se produsese din eroare și, din cauza asemănării, trecuse neobservată pînă în ultimul moment. Abia după ce ni s-au împărțit porțiile în gamele și am înghițit prima lingură, am înțeles de ce mirosul degajat de aburii mîncării ni se păruse în ziua aceea mai infect ca de obicei. Protestele noastre au dus la chemarea ofițerului de serviciu, care a constatat la fața locului greșeala.

Arbitrajul lui s-a soldat cu un dublu rezultat. Mai întîi am rămas nemîncați la prînz, fiindcă la bucătărie nu s-a mai găsit mîncare suplimentară. Am primit în schimb la masa de seară o porție dublă. Totodată însă, cei doi sau trei camarazi ai noștri, care insistaseră pe lîngă gardian ca să fie chemat ofițerul de serviciu spre a-i aduce la cunoștință cazul, au fost pedepsiți cu trei zile de beci pentru „instigație la indisciplină".

O diversiune comică, creată de Marinică, tînărul din Ferentari, condamnat pentru trecerea frontierei în Iugoslavia în timp ce își făcea serviciul militar, a avut darul să ne mai descrețească frunțile în acel început de primăvară, care nu adusese nici o primenire în viața noastră sumbră din subsolul închisorii. Totul a pornit de la o glumă copilărească! Marinică s-a distrat să-i lege unei muște de picioruşele dinapoi un fir de ață și apoi a lăsat-o să zboare, urmărindu-i evoluția prin cameră. A repetat de mai multe ori operația, căutînd să potrivească lungimea ației pe măsura puterilor muștei, astfel ca greutatea firului să nu-i împiedice zborul. Grupul nostru de tineri s-a asociat la experiență și în curînd joaca noastră i-a atras și pe alții. Dan Hurmuzescu, molipsit și el, a fost descoperitorul formulei optime, musca lansată de el zburînd prin cameră fără efort, cu toate că era purtătoarea unui fir lung de circa zece centimetri. Secretul performanței era materialul! Dan Hurmuzescu întrebuințase un fir extrem de subțire și de ușor, scos dintr-un fular de mătase, rămășiță vestimentară de om liber, pe care o transforma la fiecare percheziție în brîu, pentru a nu-i fi confiscată.

Distracția noastră cu muștele s-ar fi terminat aici, dacă Daniel Cantemir nu ne-ar fi povestit urmarea. La deschiderea ușii, cu prilejul împărțirii mesei, una din muștele noastre cu coadă de zmeu zburase afară pe coridor. În cursul după-amiezii, în timp ce Daniel spăla mozaicul de pe sală, gardianul, care părea să privească pe fereastră, l-a strigat.

— Ce-o fi, bă, cu musca asta? l-a întrebat gardianul, arătîndu-i insecta care umbla pe geam, tîrînd după ea firul de mătase roșie din fularul lui Hurmuzescu.

— Nu știu, dle plutonier, i-a răspuns Daniel, de bună-credință, examinînd și el, la fel de mirat, ciudățenia. Experiența lui Marinică avusese loc în absența lui din celulă, așa că Daniel nu știa încă, în acel moment, că mica zburătoare era opera noastră. Gardianul n-a mai insistat, a strivit musca pe geam, renunțînd să găsească explicația fenomenului, iar Daniel s-a întors la treaba lui. Faptul n-ar mai fi avut, probabil, altă urmare, dacă ceva mai tîrziu, prin fața gardianului, n-ar fi zburat o a doua muscă din producția lui Marinică, de data asta cu coada de culoare verde. Intrigat, plutonierul a urmărit-o, a prins-o și a examinat-o mai îndeaproape. Vizita ofițerului de serviciu, căruia gardianul i-a arătat musca, a dat amploare întîmplării. Daniel i-a auzit consultîndu-se și dîndu-și cu părerea despre insolitul acestor apariții. Dar în cele din urmă s-au despărțit, gardianul glumind pe socoteala ofițerului politic, punîndu-și în batjocură întrebarea dacă și în cazul de față,

conformîndu-se dispozițiilor de a-i semnala orice eveniment de pe secție, ar trebui să-i raporteze existența muștelor cu coadă.

Dialogul dintre gardian și ofițerul de serviciu, reprodus de Daniel, ne-a dat o idee năstrușnică, pe care am și pus-o imediat în practică. Timp de mai bine de o săptămînă ne-am ocupat, cu febrilitate, cu producția în serie de muște cu coadă. S-a trecut la organizarea muncii și a procesului de fabricație. Dan Hurmuzescu și Paulică Bandu trăgeau firele colorate din fular, le rupeau la lungimea dorită, le făceau cîte un laț la unul din capete și le înșirau pe marginea patului. Cînd realizau un stoc de cîteva zeci de „cozi de muscă", era rîndul nostru să intrăm în acțiune și să prindem muștele. Numai bătrînii și bolnavii nu participau la vînătoare. Fiecare din noi, deîndată ce prindea o muscă, o apuca delicat de aripioare și se prezenta cu ea fie la Paulică, fie la Dan, care așteptau cu firele gata pregătite să le lege de picioruțe. Camera era așa de bogată în vînat, încît cei doi abia pridideau să facă față la legat. Pentru a nu deconspira locul de fabricație, muștelor dotate cu coadă li se dădea drumul afară prin gratiile de la fereastră. Într-o cadență de cîteva sute pe zi, au fost astfel lansate din camera noastră mii de muște, care au năpădit toate ungherele pușcăriei. N-a fost celulă, pînă la ultimul etaj al închisorii, în care să nu fi ajuns muștele cu cozi multicolore, după cum nici coridoare, birouri ale administrației, inclusiv camera ofițerului politic, în care să nu fi pătruns. La încheierea campaniei, fularul lui Dan Hurmuzescu rămăsese cît o batistă!

Dacă deținuții din celulele de la etaj au fost doar surprinși de apariția muștelor, neputîndu-și explica proveniența lor, efectul scontat asupra administrației a depășit așteptările. Subiectul principal în discuțiile gardienilor, surprinse de Daniel pe coridor, erau muștele. Nu era ofițer care să intre pe secție și să nu-l întrebe pe gardian dacă mai sînt muște cu ață. Devenise o adevărată obsesie. Ofițerul politic era cel mai agitat, determinînd o stare de nervozitate generală printre membrii administrației. Măsurile de vigilență au crescut, eram tot mai des vizitați în cameră de diferiți ofițeri cu priviri bănuitoare și aproape în permanență eram spionați prin vizetă.

Pornită mai mult din lipsă de activitate și avînd mai degrabă caracterul unei năzdrăvănii puerile, incompatibilă cu vîrsta și cu situația gravă în care ne găseam, gluma noastră cu muștele căpătase, datorită comportării administrației, o cu totul altă dimensiune. Prin seriozitatea cu care a înțeles să se angajeze în cercetarea misterului muștelor cu coadă, considerîndu-l un fenomen ce-i scăpase de sub control și înregistrîndu-l ca pe un blam și un eșec al măsurilor de vigilență, nu numai că administrația s-a acoperit de ridicol în ochii noștri, dar ne-a dezvăluit și punctul ei slab. Reacția disproporționată față de un fapt atît de neînsemnat, dar neprevăzut, neliniștea și nervozitatea care i-a cuprins pe toți, de la comandant pînă la ultimul gardian, ne-a arătat pe ce bază nesigură și șubredă se sprijinea acest aparat represiv, în aparență atît de solid. Tensiunea în care reușisem să menținem administrația timp

de mai bine de o săptămînă, ne-a făcut să înțelegem că nu eram chiar așa de dezarmați în fața fiorosului nostru adversar. Am realizat cu această ocazie eficacitatea unor arme, a căror valoare o subestimasem. Ingeniozitatea, răbdarea, calmul, stăpînirea de sine și simțul indispensabil al umorului au fost de-aci înainte mereu utilizate în acest lung război al nervilor dus cu temnicierii noștri. Un război de uzură neînchipuită, dus pînă dincolo de limitele imaginabile ale rezistenței, în care, în multe confruntări, succesul a fost de partea noastră. Succese de ordin moral, spre diferență de victoriile adversarului, care erau de ordin fizic și au continuat să ne provoace pierderi.

*
* *

Tot acel sfîrșit de iarnă și început de primăvară a fost marcat de regimul de privațiuni de tot felul ce ni s-a aplicat. Lipsă de căldură, de igienă, de aer și de hrană. Eram toți extrem de slăbiți, cu ochii adînciți în orbite, cu fețele trase și de o paloare cadaverică. Problema hranei, care alterna între ciorbă de varză sau de cartofi (cele două legume fiind rareori prezente în apa chioară din gamelă), a fost de mai multe ori ridicată în fața ofițerului de serviciu sau a comandantului. Aceste intervenții, indiferent de termenii în care au fost formulate, n-au avut nici un efect asupra alimentației noastre. Singura consecință fusese, de fiecare dată, pedepsirea celor care ceruseră îmbunătățirea hranei. Fie că făcuseră apel la înțelegerea administrației, fie că protestaseră mai energic, acuzația fusese aceeași: instigare la rebeliune.

Într-una din zile am încercat o acțiune comună dar totodată ponderată, pentru a evita represaliile. La ora mesei, am depus toți gamelele pline pe jos, în spațiul liber din fața ușii, declarîndu-i gardianului că nu vom mînca pînă ce nu va veni comandantul închisorii. Pentru ca discuția să nu degenereze prin vreo intervenție deplasată a cuiva, căzuserăm de acord ca să nu vorbească cu comandantul decît Ionică Despan și Ghedoș Ravosie. Amîndoi aveau însușirea de a ști cel mai bine să parlamenteze cu membrii administrației. Își păstrau cumpătul, nu se lăsau provocați de ei și, poate lucrul cel mai important, le menajau susceptibilitatea, utilizînd pînă și vocabularul potrivit spre a nu le trezi complexele de inferioritate de care sufereau.

După un timp de așteptare, ușa s-a deschis de perete și în prag a apărut căpitanul Mândreș, comandantul închisorii. Cu picioarele depărtate și cu mîinile înfipte în șold, a răcnit cu vocea lui de stentor:

— Ce, bă! Nu vreți să mîncați?

Tonul și atitudinea erau vădit menite să ne intimideze încă de la primul contact, iar întrebarea era și ea o primă provocare, știut fiind că refuzul mesei sau greva foamei erau considerate acte de rebeliune.

— Ba vrem, domnule comandant, a răspuns Despan, evitînd cursa întinsă, dar am păstrat gamelele ca să vă arătăm ce ni se dă de mîncare și să vă rugăm să luați măsurile pe care le credeți de cuviință.

— De ce vorbești, bă, în numele celorlalți? Înseamnă că tu ai organizat greva! Te învăț eu minte să mai faci instigație! Ieși afară! Și, întorcîndu-se spre unul din gardienii care îl însoțea, i-a ordonat: Sergent! Bagă-l pe banditul ăsta la beci!

În timp ce Despan ieșea din cameră resemnat, a intervenit Ravosie:

— Domnule comandant, nu vrem să facem grevă. Vrem numai să vă rugăm să vă uitați în gamele, ca să vă convingeți și dumneavoastră că nu se poate trăi cu mîncarea asta.

— Ia bagă-l și pe ăsta la beci, că și ăsta e cap de rebeliune!

Apoi, convins de efectul măsurilor ce le luase, ne-a întrebat:

— Mai e cineva care zice că nu e bună mîncarea?

Cu toate că nu ne dădusem seama că pierdusem partida, am răspuns în cor: „Da!"

— Bine! Lasă că vă învăț eu să vă placă mîncarea, bandiților!

Și Mândreș a început să-și aleagă victimele, indicînd cu degetul vreo șapte–opt deținuți. Însoțindu-și gestul cu înjurături și amenințări, le-a spus să iasă pe coridor, anunțîndu-ne că aceștia constituiau prima serie de pedepsiți cu șapte zile de beci. După ce își vor executa pedeapsa, le va urma altă serie și apoi alta și așa mai departe, pînă ce toți ne vom face stagiul la beci, ca să ne treacă pofta să ne mai răzvrătim. Și așa, în numai cîteva minute, speranța ce ne-o pusesem în convorbirea cu comandantul, de a obține o îmbunătățire a alimentației, s-a spulberat. Ne alesesem numai cu promisiunea de a fi cu toții pedepsiți, dar în cele din urmă, singurii care au plătit cu șapte zile de beci încercarea de a apela la înțelegerea căpitanului Mândreș au fost cei opt sau zece camarazi ai noștri, trimiși în ziua aceea la izolare.

Întrevederea cu comandantul s-a încheiat cu un episod grotesc, care n-a făcut decît să ilustreze o dată mai mult cruda realitate a vieții din subsolul închisorii. Priveam cu toții deprimați și cu inima strînsă la grupul de pedepsiți, care părăsea camera în zgomotul lanțurilor tîrîte pe ciment. În tot acest timp, un singur om din cameră nu participase în nici un fel la cele ce se petrecuseră. Străin de tot ce se întîmpla în jur, rătăcind pe meandrele gîndurilor lui într-o lume desprinsă de realitate, Liviu Popescu-Nasta, așezat cuminte pe marginea patului, cu gamela pe genunchi, mînca. Cu privirea în gol, ducea lingura la gură cu o mișcare lentă și oarecum sacadată, de mecanism dereglat și încetinit, ce te așteptai să se oprească în orice moment.

Savurîndu-și victoria, Mândreș asistase cu zîmbetul pe buze la defilarea șirului de pedepsiți ce ieșeau din cameră, îndreptîndu-se spre beci. După ce ultimul își tîrîse lanțurile peste prag, comandantul își mai rotise o dată privirea mulțumită peste noi, pregătindu-se să ne părăsească și el. Abia atunci i-au căzut ochii pe bătrînul Nasta, care continua să mănînce, concentrat asupra

gamelei și lingurii lui, neauzind și nevăzînd nimic din tot ce se petrecea împrejur. Mândreș îl cunoștea, deoarece de nenumărate ori i se raportase despre starea lui, cerîndu-i-se să dispună internarea lui în infirmerie pentru îngrijire și tratament medical. Cu o licărire răutăcioasă în privire și simulînd o politețe excesivă, căpitanul s-a apropiat de patul lui Nasta și i-a spus în bătaie de joc: „Poftă bună, dle Popescu-Nasta! Vă place meniul de azi?"

Vorbele lui Mândreș n-au străbătut pînă la înțelegerea bătrînului, care nu și-a ridicat ochii din blid. Mândreș nu s-a lăsat. A mai făcut un pas spre el și l-a bătut pe umăr. Ca trezit din somn, Nasta a tresărit și a ridicat capul. Părea să facă un efort de adaptare la contactul cu realitatea. Treptat, privirea stinsă și fără viață i s-a limpezit.

— Cum vi s-a părut masa, domnule Popescu-Nasta? s-a mai informat o dată căpitanul, pe același ton mieros, abia stăpînindu-și rîsul.

Deodată, fața bătrînului Nasta s-a luminat. Pe buze i-a apărut un zîmbet amabil și spre surprinderea noastră, ca și a lui Mândreș, răspunsul a venit prompt:

— Excelentă, domnule ofițer!

Pentru o clipă numai se trezise în el omul de lume de altădată, făcîndu-l să pronunțe în mod reflex formula de politețe pe care invitatul o adresa amfitrionului.

Grosolănia rîsului și ordinarul comentariilor lui Mândreș, încîntat de gluma bună pe care o făcuse, Nasta nu le-a mai putut aprecia. Rupsese contactul cu lumea noastră!

Despre dialogul Mândreș–Nasta s-a aflat în toată închisoarea. Ani de zile mai tîrziu, cînd Nasta ne părăsise deja pentru totdeauna, mai puteai auzi cîte un deținut care poate nici nu-l cunoscuse, comentînd la ora mesei, pe marginea conținutului dezamăgitor al gamelei: „Excelentă mîncare!"

Eșuarea tentativei noastre de a îndupleca administrația să ne îmbunătățească regimul alimentar ne-a făcut să înțelegem mai exact situația în care ne găseam. Brutalitatea ripostei direcției ne-a spulberat iluziile pe care ni le făcusem de a obține un regim mai uman. Era limpede că înfometarea, ca și toate celelalte privațiuni la care eram supuși, nu le datoram unor simple abuzuri ale conducerii locale, ci fuseseră prescrise de organele superioare ale M.A.I. Încă de la sfîrșitul anului 1954, o dată cu reorganizarea penitenciarelor și noua repartizare a deținuților, cînd închisoarea din Pitești fusese destinată condamnaților pentru „crimă de înaltă trădare", căpitanul Mândreș luase în primire postul de comandant. Chiar din primele luni își dovedise calitățile, executînd fără șovăire instrucțiunile în privința regimului de detenție pe care trebuia să ni-l aplice, impunîndu-și autoritatea prin teroare. Teroare ce o inspira deopotrivă deținuților, cît și cadrelor subalterne ale închisorii. Toate aparițiile lui pe coridoare sau vizitele lui inopinate pe secții se soldau pentru deținuți cu pedepse și noi restricții menite să ne facă viața

tot mai mizerabilă, dar și cu măsuri disciplinare împotriva gardienilor, pentru cea mai mică neglijență în serviciu.

Gardienii îi știau de frică și cred că îl urau chiar mai mult decît deținuții. Mândreș reușise să creeze, pînă și în rîndurile lor, o solidaritate greu de conceput la o categorie atît de lipsită de sentimente omenești. Ne-a trebuit o vreme pînă să facem o asociere între vocea gardianului de pe secția noastră, care îi striga uneori tovarășului lui de pe secția vecină să-i împrumute mătura, și venirea lui Mândreș în inspecție. Cînd ne-am dat seama că cerutul măturii, care preceda totdeauna apariția comandantului, nu era o simplă coincidență, ci reprezenta parola prin care gardienii își semnalau unul altuia pericolul vizitei lui Mândreș, am început și noi să profităm de pe urma acestui avertisment. Mai mult chiar, gardienii ne băteau cu pumnul în ușă, de fiecare dată cînd se anunța o inspecție, atrăgîndu-ne astfel atenția în mod tacit asupra primejdiei. Era și interesul lor să nu fim surprinși în vreo activitate nepermisă (cusut, scris pe săpun, jucat de șah sau table), deoarece, pe lîngă pedepsirea deținuților respectivi, furia lui Mândreș se dezlănțuia și asupra șefului de secție, pe care îl învinovățea de lipsă de vigilență. Ferindu-ne pe noi de represaliile lui Mândreș, se fereau în același timp și pe ei! Ajunsesem astfel să trăim într-un fel de simbioză cu propriii noștri temniceri.

Cei sosiți înaintea mea, în toamnă, la Pitești, îmi povestiseră tot ce îndurase din partea lui Mândreș, în prima perioadă a detenției lor în subsolul închisorii. Între altele, una din plăcerile lui sadice era să facă periodic exerciții de stingere a incendiilor. Cînd se suna alarma, de obicei în toiul nopții, un număr suplimentar de gardieni năvăleau pe secții, mărind efectivul obișnuit de pază, iar cei afectați echipelor de pompieri simulau măsurile de stingere a focului. Primii băteau în ușile celulelor, răcnind cît îi ținea gura: „Alarmă! Culcarea pe jos, pe burtă și cu capul spre fereastră!“ Ceilalți, pompierii, alergau în toate părțile, unii desfășurînd pe coridoare furtunurile de apă, alții, înarmați cu lopeți și tîrnăcoape, ocupînd poziții lîngă lăzile de nisip, care se găseau pe fiecare secție. Toată această tevatură era acoperită de glasul de taur al lui Mândreș, care răcnea ordine, amenințîndu-și subalternii pentru încetineala executării comenzilor. După ce, sub diferite pretexte, își alegea dintre ei cîteva victime, care la încheierea exercițiului urmau să rămînă consemnați la serviciu în penitenciar sau chiar să intre la carceră, venea rîndul deținuților. La ordinul lui, era descuiată ușa unei camere și cu o plăcere perversă, uneori punînd mîna personal, îndrepta furtunul extinctor spre interior și se distra să plimbe jetul puternic de apă peste saltelele din paturi și peste deținuții culcați pe jos. În camera inundată, gardienii, simulînd înăbușirea ultimelor flăcări ale presupusului incendiu, trebuiau să arunce apoi lopeți cu nisip.

În tot acest timp, deținuții erau obligați să stea cu fața la pămînt, neavînd voie să-și părăsească poziția. La cea mai mică mișcare sau semn de protest, respectivul îndrăzneț lua calea beciului, așa ud cum era. Cînd, în fine, Mândreș

punea să se sune încetarea alarmei și ne părăsea, celularul arăta în urma lui ca și cum într-adevăr ar fi fost devastat de incendiu. Nu lipseau decît fumul și cenușa! Acum începea însă partea a doua a calvarului: curățenia, care trebuia să fie gata pînă la ora „deschiderii". Cu cîteva cîrpe din saci vechi și o mătură, aruncate pe ușă de gardieni, deținuții uzi, rebegiți de frig și sleiți de puteri, munceau să repare dezastrul, pentru ca la deschidere, camera, măcar aparent, să arate curată. Consecințele exercițiului de stingere a incendiului dăinuiau însă mai multe zile. Saltelele îmbibate cu apă se uscau încet, mărind și mai mult gradul de umezeală din camera rece, neîncălzită și neaerisită. Cu toate că de cînd sosisem în Pitești, camera noastră fusese cruțată, în timpul unei alarme de incendiu trăisem totuși cîteva ore sub teroarea că ne va veni și nouă rîndul. Sorții căzuseră însă pe una din cele două camere ale „viețașilor", pe care Mândreș și-o alesese ca să-și satisfacă cruzimea. Culcați cu burta pe cimentul înghețat al camerei, așteptîndu-ne în orice moment să se tragă și zăvoarele ușii noastre, am putut urmări zarva de pe coridor, ascultînd tropăitul cizmelor, vocile răstite și zgomotul apei care țîșnea din furtun, udîndu-i pe nenorociții din celula de vizavi.

Prin sălbăticia măsurilor pe care le lua și regimul de teroare pe care îl instaurase, Mândreș îi pusese în umbră pînă și pe cei mai răi dintre membrii administrației. Personalitate puternică, cu un simț neobișnuit de dezvoltat al autorității și o înclinație naturală spre tiranie, Mândreș îi domina pe toți ofițerii penitenciarului, impunîndu-se ca un adevărat zbir, care nu înțelegea să-și împartă puterea cu nimeni. Orice apariție a lui Mândreș pe secție ne expunea riscului de a cădea victime cine știe cărui pretext de nerespectare a regulamentului și a fi trimiși la beci pentru o săptămînă. Mai ales pentru cei mai în vîrstă, bolnavi sau cu sănătatea mai precară, pedeapsa era echivalentă cu o condamnare la moarte.

Așa avea să se întîmple în iarna următoare cu comandorul Condeescu care, după primele două zile petrecute între zidurile înghețate ale beciului, a fost găsit de gardian zăcînd pe cimentul rece, scuturat de friguri și arzînd de febră. Alarmat, gardianul a raportat imediat cazul. Ordinul lui Mândreș a fost ca deținutul să-și execute mai întîi cele șapte zile de pedeapsă și numai după aceea să fie dus la cabinetul medical. A șaptea zi, comandorul Condeescu a fost dus pe brațe la cabinetul medical, iar de acolo expediat imediat cu duba-automobil a penitenciarului la spitalul închisorii Văcărești. După cîteva zile a murit. Se pare că făcuse o congestie pulmonară și totodată un blocaj renal. La mulți alții, trecuți prin aceleași probe, efectele beciului s-au arătat mai tîrziu.

Versiunea care circula în închisoare despre locul de baștină al căpitanului Mândreș n-am putut-o verifica. Se spunea că era din comuna Leu din județul Dolj. În privința originii lui, nu ne-am pus niciodată întrebări. Era mult prea buzat și întunecat la piele, ca să dea loc la vreo îndoială. Pe cît de periculos

era personajul în realitate, pe atît părea de minimalizat sub porecla pe care i-o dăduseră deținuții: „Bau-Bau".

În toată această primă perioadă de cîteva luni petrecute în Pitești, unele măsuri luate de administrație au avut darul să arunce o rază de speranță de mai bine în viața întunecată și lipsită de perspective pe care o duceam în subsolul închisorii. Cu toate că la prima vedere, aceste hotărîri neașteptate păreau să indice o tendință de îmblînzire a regimului nostru, ele s-au dovedit a fi, în cele din urmă, fie o parodie a unor măsuri mai umane, fie semnul doar abia schițat al unor intenții ceva mai bune din partea M.A.I., în privința noastră. Și totuși, aceste palide manifestări de îmbunătățire a regimului de exterminare lentă la care eram supuși, făceau parte dintr-un plan deliberat, hotărît de la centru, ce trebuia să creeze treptat un climat de aparentă destindere în preajma unor evenimente politice în curs de pregătire. Abia mai tîrziu am aflat că între București și Belgrad se desfășurau, în acel moment, tratative ce aveau să se încheie, în iunie 1955, prin împăcarea cu Tito și reluarea relațiilor dintre România și Iugoslavia. Consecința înțelegerii urma să fie eliberarea sîrbilor din închisorile românești. Al doilea eveniment internațional la ordinea zilei (despre care nu aveam cunoștință), care își exercita influența asupra condițiilor noastre de detenție, era pregătirea întîlnirii la vîrf din iulie 1955 de la Geneva, dintre reprezentanții celor patru mari puteri. (Dacă nu mă înșel: Eisenhower, Bulganin, Eden și Edgar Faure.) În decursul anilor, de fiecare dată cînd se pregătea o astfel de întîlnire internațională, regimul în închisoare se îmbunătățea treptat, pînă ce respectiva conferință se încheia sau eșua. Din acel moment, totul reintra în normal, adică condițiile de detenție se înăspreau din nou. Cum ne aflam încă la începutul acestui proces, disproporția dintre cauză și efect era așa de mare, încît nu puteam bănui că măsurile luate de administrație erau deja primele ecouri ale unor evenimente politice externe atît de importante.

Prima din aceste măsuri a fost de-a dreptul ridicolă, cu toate că în momentul anunțării, am înregistrat-o ca pe o surpriză plăcută. Într-o dimineață, gardianul ne-a bătut în ușă și ne-a strigat: „Pregătirea pentru plimbare!"

Cu toate că eram înfrigurați și afară era încă răcoare, iar umblatul cu lanțuri la picioare era departe de a fi o plăcere, bucuria de a ieși pentru cîteva minute la aer curat a fost mai mare decît neajunsurile plimbării în aceste condiții. Adevărata surpriză am avut-o însă cînd ni s-a deschis ușa și am ieșit pe coridor!

În capătul lui, în dreptul grilajului, stăteau înșirați ca la paradă, îmbrăcați în mantalele lor de iarnă și cu căciulile pe cap, toți ofițerii închisorii, în frunte cu Bau-Bau. În mijlocul coridorului stătea ofițerul de serviciu, care ne-a dat instrucțiuni: să ne înșirăm unul în spatele altuia, să ținem mîinile la spate și ochii în pămînt și să ne plimbăm de jur-împrejurul coridorului, mergînd pe lîngă pereți. Bucuria cu care ne așteptasem să ieșim în aer liber s-a trans-

format astfel în decepție, iar ideea de a ne scoate la plimbare într-o încăpere la fel de ermetic închisă ca și celula din care ieșisem și tot atît de slab luminată de un singur bec care atîrna din mijlocul tavanului, i-am atribuit-o lui Mândreș, gîndind că numai din mintea unui sadic ca el putuse izvorî această nouă batjocură. Ultimul ordin al ofițerului de serviciu, însoțit de promisiunea de a-l trimite la beci pentru o săptămînă pe cel ce nu-l va respecta, a fost să nu vorbim și să păstrăm în timpul plimbării o liniște absolută. Imediat după aceste vorbe, ne-a făcut semn să pornim, declanșînd astfel o dată cu gestul lui, zgomotul asurzitor al celor patruzeci de perechi de lanțuri ce s-au pus în mișcare. Zidurile de beton ca și planșeul sub care se afla golul beciului făceau din coridor o imensă cutie de rezonanță. Fiecare pas, însoțit de zăngănitul lanțului, urmat de rostogolitul verigilor tîrîte pe ciment și apoi de zăngănitul lanțului la pasul următor, înmulțit cu numărul celor patruzeci de perechi de picioare și amplificat și repetat de ecoul sălii, producea un zgomot asemănător șenilelor unei coloane de tancuri în mers. Comicul situației create de ordinul de a respecta o liniște absolută în timpul plimbării și huruiala de fierotenii, de care vuia acum coridorul, n-a fost deloc apreciat de ofițerul de serviciu. Pe noi, în schimb, ne-a mai înseninat. Iar mica noastră răzbunare, pusă la cale tacit numai prin scurte schimburi de priviri, a fost să pășim în așa fel, încît zăngănitul sinistru al lanțurilor să răsune cît mai tare. Cam după un sfert de oră, am fost reintroduși în cameră, de unde am continuat să auzim zgomotul de fiare de la picioarele deținuților din celelalte celule din subsol, scoși și ei la plimbare pe coridor. În zilele următoare, numărul deținuților care ieșeau la plimbare a scăzut treptat, tot mai mulți preferînd să rămînă în cameră decît să-și irosească forțele, tîrîndu-și inutil lanțurile pe coridor și rănindu-și gleznele. Încercările de a ne obliga să ieșim la plimbare au dat naștere la opoziție și s-au soldat cu trimiterea cîtorva camarazi la beci, sub pretextul nesupunerii la ordinul gardianului. Hărțuielile pe această temă au durat vreo zece zile, terminîndu-se de fiecare dată în detrimentul nostru, prin pedepsirea celor ce refuzau să iasă pe coridor la ora plimbării.

Cea de-a doua măsură luată de administrație a pus capăt acestei faze, producînd totodată o destindere și o liniștire a spiritelor. Într-o bună zi, am fost scoși unul cîte unul din celulă și ni s-au tăiat lanțurile de la picioare. Pe coridor, chiar în fața ușii, fuseseră aduse o nicovală, o daltă și un ciocan, cu care șeful de secție ne-a tăiat pe rînd niturile de la brățările de fier care ne încătușau gleznele. Treaba mergea anevoie și încet, așa că pînă ce ultimul deținut din subsol a scăpat de lanțuri, celularul a răsunat aproape toată ziua de loviturile ciocanului pe nicovală.

Cînd, după atîta vreme, m-am văzut eliberat de lanțuri, am avut o senzație de ușurare în sensul propriu al cuvîntului. Primele minute, fără greutatea fiarelor ce-mi atîrnaseră de picioare, nu-mi puteam controla mișcările. Umblam ca un cosmonaut la primii pași în imponderabilitate. Cînd mergeam,

ridicam fără voia mea piciorul mai sus decît era necesar și la fiecare pas izbeam cu talpa mult prea tare de pămînt.

E de netăgăduit că dispariția lanțurilor a însemnat pentru noi un chin mai puțin. Totuși, numărul adepților plimbării pe coridor n-a crescut, fricțiunile cu administrația mai continuînd o vreme pînă ce, într-o bună zi, am fost anunțați că vom fi scoși la aer în curte. Îmi voi aminti mereu de gestul lui Dan Hurmuzescu făcut cu această ocazie. Văzîndu-mă cît eram de subțire îmbrăcat, mi-a dăruit o vestă de piele îmblănită, care mi-a fost de nespus folos în toți anii de închisoare, pînă la eliberare. Cu vesta de la Dan pe mine, am ieșit cu ceilalți din celulă. Cu tot cerul înnourat și burnița rece de afară, ne-am bucurat de sfertul de oră în care ne-am plimbat în cerc, cu mîinile la spate și ochii în pămînt, între cele patru ziduri înalte de beton ale curții. Singura priveliște pentru ochi: silueta unui piersic sfrijit și încă desfrunzit, din cei cîțiva metri pătrați ai peticului de pămînt nebetonat din mijlocul curții, în jurul căruia ne învîrteam. Cînd gardianul ne-a strigat din capul scării, de unde ne supraveghea, să ne încolonăm pentru a ne întoarce în cameră, eram sfîrșiți de oboseală, pătrunși de umezeală, rebegiți de frig și mai ales amețiți de aerul curat inhalat. În ciuda slăbiciunii însă, cu fiecare zi care trecea, și cu puținul exercițiu fizic al acestor plimbări în aer liber, puterea noastră de rezistență părea să renască.

Dar, dacă atîta vreme cît purtasem lanțuri și trebuia să ne învîrtim numai pe coridor, administrația respectase cu strictețe efectuarea zilnică a programului de plimbare, acum, scrupulozitatea în aplicarea măsurii începuse să lase de dorit. Treptat, plimbările s-au făcut tot mai rare, uneori trecînd mai bine de o săptămînă fără să fim scoși la aer. Poate că administrația înțelegea să mai recupereze astfel o parte din pierderea de prestigiu suferită prin privilegiul ce ni se acordase de a umbla fără lanțuri la picioare!

Cea de-a treia inițiativă a administrației a fost totodată și cea care a trezit cele mai multe speranțe într-o îmbunătățire a regimului nostru din Pitești. Ni s-a adus astfel la cunoștință că toți posesorii de carnete C.E.C., depuse în păstrare la grefa pușcăriei, vor avea dreptul să facă lunar cumpărături de alimente și țigări, în valoare de maximum cincizeci de lei din sumele depuse. Proveniența acestor bani era diferită. Fie erau banii pe care deținutul îi avusese asupra sa la arestare, fie reprezentau banii cîștigați de deținut în diferite lagăre de muncă forțată. (La minele de plumb, la Canal sau în fabrică la Aiud.) Mai bine zis, era vorba de acel procent infim care-i rămînea din salariul ce i se cuvenea, după ce i se calculau reținerile pentru cheltuielile de hrană, îmbrăcăminte, încălzire și chiar pentru propria-i pază.

Un subofițer de la grefa închisorii ne-a citit apoi lista posesorilor de C.E.C.-uri, cu sumele respective. Mai mult de jumătate din cameră și-a auzit strigat numele; restul locatarilor nu aveau bani depuși. Mi-amintesc că cei mai „bogați" aveau între o sută și două sute de lei. Am avut plăcuta surpriză să mă văd și eu trecut pe listă cu vreo șaptezeci de lei. Erau banii cîștigați

în ultima lună de muncă la Cavnic, înainte de evadare, care fuseseră transferați la noua mea reședință, la închisoarea din Pitești.

După plecarea subofițerului, discuțiile n-au mai contenit. În cameră domnea o stare de euforie, greu de descris. Toți eram excitați, nu numai la perspectiva că ne vom potoli foamea, fie chiar numai timp de cîteva zile pe lună sau că vom avea țigări, dar mai ales la gîndul că noua dispoziție a administrației ar fi putut însemna și începutul unui regim mai uman pentru deținuții politici sau poate, după părerea celor mai optimiști, de ce nu, chiar preliminariile unei eliberări! Supozițiile se țineau lanț, fiecare dîndu-și cu părerea și interpretînd în felul lui evenimentul, după natura mai optimistă sau mai sceptică cu care fusese înzestrat.

A doua zi a venit să facă lista de cumpărături plutonierul Drăghici. Probabil că fusese ales pentru această însărcinare fiindcă părea mai destoinic, cu toate că avea mari dificultăți să ne citească și să ne pronunțe numele, ori de cîte ori era de serviciu pe secție și trebuia să facă apelul nominal al deținuților. Pe fișele din cartotecă, numele noastre erau scrise clar, cu litere mari de tipar. Asta nu-l împiedica însă pe Drăghici să ni le pocească în fel și chip. O făcea însă cu stil! După ce privea îndelung și încruntat fișa, își dregea vocea și cu glas tare și sigur pronunța răstit numele deținutului, de cele mai multe ori greșit, dar ce-i drept, de fiecare dată la fel. În cazul meu, spre exemplu, Ioanid devenise la Drăghici Ioandip! Lui Amira Caranfil, cu care aveam să stau mai tîrziu într-o aceeași celulă de la etaj și asupra căruia voi mai reveni, toată lumea i se adresa cu „domnule Cramfu", după pronunția lui Drăghici!

Înainte de a se apuca să întocmească lista de cumpărături, Drăghici ne-a enumerat cele cîteva articole alimentare pe care aveam dreptul să le comandăm, spunîndu-ne totodată și prețurile. Erau bine cunoscute produse din acea vreme, pentru obținerea cărora populația necondamnată a țării stătea la coadă în fața Alimentarelor: pîine neagră, slănină sărată, salam popular sau celebra marmeladă, de cinci lei kilogramul. Binevoitor, Drăghici ne-a anunțat că s-ar putea ca unele din aceste sortimente să lipsească în acel moment de pe piață, cerîndu-ne să-i indicăm deci și un produs alternativ, pe care să ni-l cumpere, în cazul că nu-l va găsi pe primul. Două zile mai tîrziu, și-a făcut din nou apariția și ne-a distribuit alimentele.

Optimismul și veselia de care am fost toți cuprinși o dată cu introducerea primelor alimente în cameră a creat o adevărată atmosferă de sărbătoare, care contrasta puternic cu mizeria înconjurătoare. Fiecare am început să împărțim în stînga și în dreapta din proviziile noastre celor ce nu avuseseră bani de cumpărături. În cîteva minute, toată lumea era aprovizionată. Se vorbea, se discuta, se comenta, se glumea, rîdeam; unii cu gura plină, alții fumînd, într-o stare de excitație și euforie generală.

Previziunile plutonierului Drăghici, în privința lipsei posibile a unor alimente, se dovediseră juste. Ne-a explicat că nu găsise slănină și după ce

raportase cazul superiorilor, fusese autorizat să ne cumpere în loc margarină. Pot spune că a fost pentru prima oară în viață că am mîncat margarină. Pînă la arestarea mea, în magazinele alimentare din București nu exista acest produs. Este poate și motivul pentru care mi-aduc așa de bine aminte cum arăta pachetul. Era de forma unui cub iar pe hîrtia originală a ambalajului scria: „Schicht Margarine" — „Made in Austria". La gust mi s-a părut mai bună decît cel mai bun unt. Tot așa de gustos am găsit și salamul, cu toate că știam cît de prost era în realitate, de pe vremea cînd eram liber. Cu tot gustul nostru, pervertit de mîncarea searbădă și stereotipă din pușcărie și mai ales denaturat de foame, care ne făcea să apreciem margarina, salamul și pînă și marmelada de dovleac, toți eram de acord că tot pîinea rămînea singura adevărată delicatesă. În seara aceea, pentru prima oară de cînd mă aflam în Pitești, m-am culcat sătul. Cîteva zile, nimeni n-a fost flămînd. La sfîrșitul săptămînii însă, nici măcar celor mai socotiți dintre noi, care își impuseseră o raționalizare judicioasă a proviziilor ca să le ajungă cît mai mult timp, nu le mai rămăsese nici o firimitură.

Singura urmă mai persistentă a acestei abundențe de scurtă durată au fost țigările, care au continuat să fumege încă multă vreme după ce toate alimentele se terminaseră. Toți posesorii de cecuri, chiar și nefumători, ceruseră să li se cumpere țigări, aceștia din urmă punîndu-le la dispoziția fumătorilor. Nu se poate spune că țigările ar fi contribuit la purificarea aerului din cameră, dar pentru nervii și moralul multor fumători înrăiți au fost un adevărat balsam. Cum nu aveam însă dreptul să avem chibrituri asupra noastră, trebuind să apelăm la șeful de secție pentru a ne aprinde țigara, eram la cheremul capriciilor acestuia, care de multe ori refuza să ne dea foc. Cei care insistaseră sau îndrăzniseră să-i aducă aminte că primise dispoziții să ne dea foc la cerere, ajunseseră la beci pentru „atitudine lipsită de respect față de cadre". Datorită lui Daniel Cantemir, care mi-a procurat cîteva bețe de chibrit, subtilizate de la gardian, și un nasture de porțelan, mi-am confecționat o „neagră", de care nu aveam să mă mai despart ani de zile, reușind s-o strecor prin toate percheziționile, fără să-mi fie confiscată. N-am mai fost astfel de aci înainte dependenți de voința gardianului de a ne da sau nu foc, eliminînd în același timp și acest nou pretext de pedeapsă, ce se născuse o dată cu apariția țigărilor. În ceea ce mă privea, devenisem un expert în făcutul focului și mă alesesem cu porecla de „Prometeu".

Achiziția de alimente de pe piață s-a mai repetat în următoarele trei luni, de fiecare dată numărul cumpărătorilor scăzînd, pe măsură ce banii de pe carnetele de cecuri se epuizau. După aceste trei luni, nu aveau să ne mai rămînă decît în amintire gustul de margarină și de salam sau zilele în care ne potolisem foamea. Cei ce își făcuseră iluzii că, o dată cu acordarea dreptului la cumpărături din banii proprii, începea o nouă epocă în care vom fi tratați în conformitate cu „Declarația drepturilor omului" și cu legile internaționale prevăzînd regimul de detenție al condamnaților politici, și-au văzut

speranțele înșelate. Au așteptat în zadar etapele următoare de intrare în legalitate a guvernului de la București, ce trebuiau să ducă la instaurarea unui regim de detenție civilizat, în concordanță cu normele internaționale. După „cumpărături" n-a mai urmat nimic; nici dreptul la legătură cu familia, la cărți poștale sau vorbitor, nici dreptul de a primi pachete de acasă. Toate astea au rămas mai departe privilegii rezervate exclusiv deținuților de drept comun.

O altă măsură sau mai bine zis, jumătate de măsură, luată în aceeași perioadă, ne-a indus și ea în eroare, făcîndu-ne să credem că administrația era totuși preocupată de starea sănătății deținuților. Acțiunea a pornit pe neașteptate într-o dimineață, printr-o neobișnuit de mare desfășurare de forțe. Zeci de gardieni au invadat secția. Nu lipsea nici unul din ofițerii închisorii, în frunte cu Bau-Bau care dirija operațiile.

Daniel Cantemir, plantonul și iscoada noastră de pe coridor, nu ne-a putut lămuri despre cele ce se întîmplau, pentru că fusese imediat introdus în celulă. Nu apucase să vadă decît numărul mare de gardieni pus pe picioare; mult mai mare decît pentru o percheziție obișnuită. Din cameră auzeam tropăit de cizme, ordine nedeslușite, uși care se trînteau. Nimic însă nu ne aducea vreo indicație asupra scopului acestei inopinate descinderi. Din cînd în cînd, forfoteala de pe coridor era dominată de mugetele lui Bau-Bau, strunindu-și și amenințîndu-și oamenii. Nici cînd ușa s-a dat de perete și șase camarazi de-ai noștri, strigați nominal de un ofițer, au fost scoși afară, fără bagaj, nu ne-am putut dumiri despre ce era vorba. Însoțiți de răcnetele obișnuite: „Ia pe doi!", „Ține aproape!", „Lasă gura, banditule!", „Mișcă-te mai repede!", i-am auzit îndepărtîndu-se.

După ce au trecut de grilajul de la capătul secției și sunetul pașilor s-a stins, ușa celulei s-a deschis iar și ofițerul a citit alte șase nume, printre care și pe al meu. Scoși pe coridor, încadrați de gardieni și însoțiți de același alai ca și primul grup, am fost și noi îndreptați pe același drum. Am ieșit din secție, am urcat scările la parter și am fost opriți și aliniați cu fața la perete, în apropierea ușii principale de acces în penitenciar. Un gardian privea, prin ușa întredeschisă, afară. După cîteva minute de așteptare, a deschis-o larg și ne-a mai strigat o dată să nu întoarcem capul. Cu coada ochiului, i-am văzut însă pe cei șase, din grupul care ne precedase, intrînd înapoi în închisoare.

Abia cînd ni s-a ordonat să ieșim afară și am pășit pragul în curte, am priceput pentru ce fuseserăm aduși pînă aici. Chiar în fața intrării, la numai cîțiva metri de ușă, era staționată o dubă; de data asta, nu una a Ministerului de Interne, ci a Ministerului Sănătății. Era una din acele mașini echipată cu aparatură Röntgen, pentru făcut microradiografii. Cît privește procedeul standard aplicat de M.A.I., în toate acțiunile pe care le întreprindea în închisoare, n-aveam să-l înțelegem niciodată. De ce trebuiseră să mobilizeze atîtea zeci de gardieni, de ce toată această demonstrație inutilă de forță și

atîta mister, în jurul cîtorva nenorociți, flămînzi și epuizați, cărora le tremurau picioarele de slăbiciune după primii pași, nu era de înțeles pentru o minte normală. Părea să țină de ritualul unei societăți secrete, în misterele căreia nu eram inițiați. Faptul însă că și noi, deținuții politici, fuseserăm cuprinși în campania de depistare a tuberculozei, întreprinsă la scară națională, ni s-a părut de bun augur. Încă înainte de a fi arestat, dubele Ministerului Sănătății cutreierau țara, fiecare cetățean fiind obligat să se supună periodic unui control radiologic.

Pe rînd, am trecut fiecare prin fața aparatului, primind indicații laconice din partea personalului sanitar al dubei: două femei în halate albe, care nu îndrăzneau nici măcar să ne privească. Era evident că li se pusese în vedere să nu schimbe nici o vorbă cu noi și că erau timorate de prezența unui ofițer al penitenciarului, care le supraveghea îndeaproape. Cîteva minute mai tîrziu eram duși înapoi în celulă, încrucișîndu-ne pe drumul de întoarcere cu grupul următor de șase deținuți ce se îndrepta, la rîndul lui, spre duba sanitară. Rezultatul microradiografiilor ne-a fost comunicat vreo două–trei săptămîni mai tîrziu, de către felcerul închisorii, același plutonier Cioltar (zis Ciortan), care funcționa și în 1952 la cabinetul medical, cînd fusesem prima oară încarcerat în penitenciarul din Pitești. Din camera noastră cu aproximativ patruzeci de deținuți, șapte oameni fuseseră găsiți cu leziuni pulmonare suspecte. Cioltar le-a luat cîte o probă de spută pentru un test suplimentar de laborator. Rezultatul acestui examen nu le-a mai fost comunicat, dar după cîteva zile au fost anunțați că de-aci înainte vor beneficia de „regim T.B.C.". În ce consta acest „regim" am văzut chiar de-a doua zi. Fiecare din cei șapte bolnavi a primit, pe lîngă mîncarea obișnuită, un polonic de lapte! Atîta tot! Nu li s-a dat nici un fel de tratament medical și nu s-a luat nici o măsură de izolare a lor, pentru a le oferi un mediu mai igienic și mai sănătos și pentru a evita totodată riscul de contaminare al celorlalți.

Astfel, iluziile ce ni le făcusem cu privire la grija medicală, ce ni s-a părut că ne-o poartă administrația, s-au spulberat și ele. Iar dacă unii au mai păstrat în fundul sufletului o urmă de speranță, n-au făcut decît să amîne data la care aveau să ajungă și ei la convingerea că nu ne puteam aștepta la vreo bună intenție sinceră din partea temnicerilor noștri. Scadența pentru cei care mai nădăjduiau într-o umanizare a condițiilor noastre de viață a venit la mai puțin de două luni după acordarea „regimului T.B.C." Într-o bună zi, fără nici o explicație, distribuirea laptelui a încetat!

Din cei șapte beneficiari ai efemerului „regim T.B.C." nu-mi amintesc decît de tînărul sîrb Angelco Peiovici. Probabil pentru că era singurul care prezenta simptomele specifice ale bolii, evidente chiar pentru ochii unui profan. Cu obrajii lui îmbujorați de febră, în comparație cu paloarea celor din jur, părea singurul om sănătos din cameră. Tot febra era și explicația palmelor lui mereu umede.

Două motive m-au determinat să relatez atît de amănunțit despre perioada de cîteva luni petrecută în camera din subsolul închisorii din Pitești. Mai întîi, pentru că mi-au rămas întipărite în memorie mult mai multe detalii decît din alte celule, prin care aveam să mai trec în anii următori. În al doilea rînd, pentru că această perioadă a ilustrat, poate, cel mai bine o fază care avea mereu să se repete în cursul timpului, în acea permanentă alternanță de regimuri cînd mai dure, cînd mai suportabile, caracteristice vieții din închisorile cu deținuți politici.

Mutarea mea din subsol la primul etaj s-a produs în cadrul unei remanieri generale a componenței celulelor. Întreaga închisoare a fost cuprinsă de efervescența mutărilor. Din nou s-a recurs la întreg efectivul gardienilor disponibili, pentru a pune în aplicare dispozițiile ofițerului politic. Locotenentul-major Lupu urmărea personal executarea planului, prevăzînd noua repartizare a deținuților în celule. Acțiunea a durat aproape toată ziua, din cauza vești-nicelor greutăți întîmpinate în astfel de ocazii: erori la cititul numelor, confuzii de persoane cu nume similare, dificultăți de a-i descoperi prin celule pe deținuții ce figurau pe listele de mutări. Și tot ca de obicei, cînd la încheierea operațiunii s-a făcut apelul deținuților, n-a mai corespuns efectivul și numărătoarea a trebuit repetată.

Celula în care nimerisem era ca toate cele de la etajul unu și doi de pe coada T-ului, despre care am mai vorbit. Lungă de cam trei metri și jumătate și lată de doi metri, avea ca mobilier două rînduri de cîte trei paturi suprapuse, o tinetă și un hîrdău cu apă de băut. Sub fereastră era un calorifer cu trei sau patru elemenți, iar în peretele de deasupra ușii, un bec. Fereastra nu avea oblon ca aceea din subsol și dădea spre periferia de nord a orașului, către bariera Găvana. Așezată prea sus, trebuia să te sui pe calorifer ca să privești afară. Dacă erai prins, erai pedepsit. În afară de faptul că erau mai luminoase decît subsolul din care plecasem, celulele de la etaje mai prezentau un mare avantaj: erau pardosite cu scîndură.

Eram șase locatari. Trei proveneau din aceeași cameră de la subsol: Ghedoș Ravosie, sîrbul, Marinică, tînărul din București care, pe cînd își făcea stagiul militar, trecuse frontiera în Iugoslavia, și cu mine. Ceilalți trei stătuseră în diferite celule de la etaj, înaintea marii pritoceli a mutării. Criteriul după care se făcuse noua repartizare în celule nu l-am putut desluși. În orice caz, nu se mai ținuse seamă de cuantumul pedepsei. În toate celulele, cu care am luat imediat legătura prin Morse, sau chiar vorbind de la o fereastră la alta cînd nu eram supravegheați, se aflau acum amestecați deținuți cu tot felul de condamnări, de la zece ani, la muncă silnică pe viață.

În toți anii petrecuți în Pitești au avut loc nenumărate mutări, de fiecare dată componența locatarilor din celule schimbîndu-se. În perioada dintre două mutări am conviețuit astfel mereu cu alți oameni, ajungînd în cele din urmă să-i cunosc personal pe aproape toți deținuții din închisoare. Cu puținii

pe care întîmplarea a făcut să nu-i întîlnesc, am întreținut totuși legături prin mijloacele noastre clandestine de comunicație. Și chiar dacă nu am putut să ne strîngem niciodată mîna sau să ne privim în ochi, ne-am cunoscut reciproc prin intermediul altora, care ne erau prieteni sau cunoștințe comune. În anii următori, legăturile dintre noi aveau să devină tot mai strînse, fiecare știind despre fiecare cu ce fel de om avea de-a face. S-au stabilit relații de încredere și s-au legat prietenii. Unii s-au bucurat de stima tuturor. Alții, dimpotrivă. Fiecare și-a căpătat locul lui în mijlocul celor aproximativ trei sute cincizeci de deținuți condamnați pentru înaltă trădare, concentrați în închisoarea din Pitești. Convietuirea forțată ne-a obligat să ne cunoaștem, să ne suportăm unul altuia ciudățeniile și maniile, făcîndu-ne concesii reciproce, să ne apreciem sau să ne disprețuim. Ne-am închegat într-un fel de mare familie, în care fiecare membru îi trecea celuilalt cu vederea defectele minore, judecîndu-l și prețuindu-l numai după trăsăturile de caracter majore. Cele cîteva oi negre, ca în orice familie, au fost repudiate și ținute la distanță de preocupările comunității.

În noua mea celulă de la etaj, n-am stat decît puțină vreme și probabil că n-aș fi avut nimic de povestit despre cele cîteva săptămîni, dacă în luna iulie (1955) nu s-ar fi produs un eveniment care să tulbure cursul monoton al acelor zile, atît de asemănătoare între ele încît le pierdeai șirul. Ne săturasem pînă și de priveliștea de pe fereastră, mereu aceeași. Fusese, la început, prima noastră distracție, dar sfîrșise prin a intra și ea în rutina cotidiană. Continuam însă să ne cățărăm cu rîndul pe calorifer, în timp ce unul din noi făcea de pază la ușă pentru a nu fi surprinși de gardian.

Marinică era primul care sărea la geam, ori de cîte ori se auzea în curte motorul camionului închisorii. Supraveghea descărcarea și ne anunța meniul din ziua respectivă. Aprovizionarea cu arpacaș, varză murată sau cartofi se făcea pe mai multe zile. În timpul verii se aduceau zilnic cantități nu prea mari de varză crudă, morcovi, dovleci sau roșii care se amestecau în fiertura obișnuită de arpacaș sau în zeama de cartofi. Uneori, Marinică striga entuziasmat de la postul lui de observație: „Carne!" Dar asta se întîmpla rar în acea perioadă și, în orice caz, cuvîntul exprima cu totul altceva decît ceea ce se înțelegea în mod obișnuit prin carne. Însemna: copite de vită, burtă, cozi de porc sau, în cel mai fericit caz, capete de vite, bineînțeles fără creier și fără limbă.

Într-o dimineață, Marinică ne-a solicitat ajutorul. Nu putea distinge ce soi de marfă adusese camionul și mai ales nu-și putea explica motivul pentru care, la descărcare, veniseră să asiste Bau-Bau și ofițerul politic. Ne-am suit pe rînd pe calorifer, curioși să știm de ce i se acorda atîta importanță transportului. Un gardian, urcat pe platforma camionului, manipula niște baloturi. Părea să le numere, răspunzînd în același timp unor întrebări puse de Mândreș. Apoi a început să le dea jos din camion, unde cîțiva deținuți de drept comun

așteptau să le care în închisoare. Cu ocazia transbordării, sfoara unuia din baloturi s-a rupt, conținutul, pînă aci strîns legat și neidentificabil de la distanța la care ne aflam, răspîndindu-se pe jos. În timp ce echipa de drept comun aduna lucrurile împrăștiate în cădere și se străduia să refacă pachetul, am văzut că era vorba de îmbrăcăminte. Costume de haine civile, cu pantaloni și veston de culoare maron. După socoteala ce ne-am făcut-o, am apreciat numărul costumelor aduse la peste cincizeci. Intrigați de rostul acestor baloturi, am făcut tot felul de supoziții, dar neajungînd la nici o explicație satisfăcătoare, am renunțat să ne mai gîndim la ele și, în cele din urmă, episodul a fost dat uitării. O săptămînă mai tîrziu însă, costumele aveau să reapară și o dată cu ele, ni s-a revelat și motivul pentru care fuseseră aduse.

Totul a început într-o dimineață, printr-o vie activitate Morse, perceptibilă numai de urechile noastre versate. Un țăcănit ușor dar continuu, ca un țîrîit de greier vara, a animat caloriferele și țevăria instalației de încălzire, al cărei traseu lega toate celulele între ele. Marinică, cel mai bun „morsist" din camera noastră, a trecut pe recepție, cu urechea la calorifer. Mesajul pornea de la Paulică Bandu, care se afla pe secția de la parter. Ne anunța că cea mai mare cameră de la parter, vecină cu celula lui, fusese evacuată, deținuții care o ocupaseră fiind înghesuiți prin celelalte încăperi ale secției.

La scurt timp după comunicatul lui Paulică, s-au auzit pași de cizme și zgomote de zăvoare pe secția noastră. Conform înțelegerii devenită uzanță în astfel de împrejurări, Marinică a bătut imediat în țeavă semnalul de alarmă (S.O.S. în Morse) și caloriferele au amuțit. Pe coridor se auzeau ușile deschizîndu-se pe rînd. La unele celule, pașii de cizme se opreau și zăboveau mai mult, la altele, ușile erau deschise și aproape imediat trîntite la loc. În fine, ne-a venit și nouă rîndul. Din cadrul ușii, un plutonier de la grefa închisorii ne-a întrebat pe rînd cum ne cheamă. La fiecare nume ce-l spuneam, consulta o listă. Nu s-a oprit decît la numele lui Ghedoș Ravosie, căruia i-a cerut date suplimentare de identificare: tata, mama, data și locul nașterii și condamnarea. Satisfăcut de răspunsuri, care păreau să coincidă cu însemnările lui, i-a spus: „Strînge-ți bagajul și așteaptă la ușă!" Apoi a trecut la celula următoare.

Cum s-a închis ușa, Marinică și-a reluat postul la calorifer, transmițînd, pe de-o parte, ce se petrecuse la noi în celulă și recepționînd, pe de altă parte, tot ce comunicau celelalte celule, vizitate de plutonierul de la grefă. Pe măsură ce primea informațiile, ni le împărtășea în fraze scurte, pentru a nu pierde șirul transmisiunii. Am aflat astfel numărul și numele celor care, ca și Ravosie, primiseră ordinul să-și facă bagajul. Ne aflam și noi acum în posesia listei plutonierului, reconstituită la numai cîteva minute după trecerea lui. Ceea ce sărea în ochi de la prima vedere, era că lista cuprindea numai nume de sîrbi. Supunînd-o la un examen și mai atent, am constatat chiar că nu lipsea de pe ea nici unul din deținuții sîrbi din Pitești. Ce urma să se întîmple cu ei, aveam să aflăm în cursul aceleiași dimineți.

Mai întîi au fost scoși din celulele în care se găseau. Ne-am luat rămas-bun de la Ravosie, care a ieșit pe ușă la fel de nedumerit ca și noi, în privința destinației lui.

Cînd Paulică și-a reluat transmisiunile prin calorifer, am aflat că toți sîrbii fuseseră introduși în camera cea mare de la parter, evacuată mai devreme. Paulică luase chiar legătura cu ei prin perete, așa că informațiile lui proveneau direct de la sursă. În tot cursul dimineții ne-a ținut astfel la curent cu cea mai mică mișcare de pe secția de la parter. Cu toate că știrile se succedau la intervale neregulate, uneori caloriferul amuțind mai multă vreme, Marinică nu se mai dezlipea de el. Cum se pornea țîrîitul greierului, doi-trei dintre noi săream în picioare în spațiul liber dintre paturi, acoperind vederea de la vizetă spre calorifer, iar Marinică, cu urechea lipită de țeavă, ne repeta cu glas scăzut conținutul mesajelor.

După ce toți sîrbii au fost închiși în camera mare, s-a lăsat o lungă așteptare. Cam după o oră, Paulică ne-a semnalat primul eveniment. Sîrbii au fost din nou identificați de plutonierul de la grefă. De data asta, mult mai amănunțit, prin verificarea datelor din dosarul fiecăruia. După plecarea plutonierului, a urmat iar un timp de liniște. Apoi știrile au căpătat un ritm mai viu, pe măsură ce evenimentele de la parter se precipitau: „Sîrbii au fost scoși pe coridor, percheziționați și reintroduși în cameră!" După altă pauză: „A venit plutonierul de la magazie și le-a ridicat efectele penale, pantalonii, vestoanele și mantalele vărgate. Au fost lăsați numai în cămăși și izmene!"

Pînă aici, procedura ne era cunoscută, așa că ne-am considerat lămuriți cu privire la soarta sîrbilor: vor fi transferați. Această concluzie ne-a făcut să așteptăm, de-aci înainte, cu mai puțin interes comunicatele de la parter. Știam ce va urma. Paulică ne va anunța că celor izolați pentru transfer li s-au predat bagajele personale de la magazie. Apoi, cîndva în timpul zilei, vom auzi zgomot de motor și vom vedea pe fereastră duba închisorii trasă în curte, iar Paulică ne va mai chema o dată ca să ne spună că sîrbii au părăsit camera. De asemenea, eram convinși că după o vreme, cu ocazia primului transport de deținuți ce vor fi aduși de la Jilava, vom afla și numele penitenciarului unde fuseseră duși sîrbii noștri.

Așa cum prevăzusem, Paulică a început să transmită din nou, pentru a ne anunța că pe coridorul de la parter se aude un du-te-vino de pași și vocea plutonierului de la magazie dînd dispoziții. Presupunea că e o echipă de deținuți de drept comun, care cără bagajele sîrbilor de la magazie și le depunea la capătul coridorului. Apoi, Paulică ne-a anunțat că întrerupe emisiunea pentru că pe coridorul lor se auzea vocea lui Mândreș. După o pauză destul de lungă, caloriferul a prins iar viață. Semnalul convențional, prin care Paulică ne atrăgea atenția să trecem pe recepție, a răsunat însă neobișnuit de tare, iar graba cu care se repetau ciocăniturile în țeavă trăda o nervozitate pe care nu i-o cunoșteam. Marinică în schimb, parcă și mai flegmatic ca de obicei, ne-a tradus cu voce calmă mesajul laconic transmis pe țeavă: „Zice

că îi îmbracă în haine civile. Paulică crede că îi eliberează." Apoi, la încetarea transmisiei, îndepărtîndu-se de calorifer, a ținut să adauge pe un ton mucalit și comentariul lui: „Eu cred că dacă le dă drumul, trebuie să le dea înapoi și carnetele de membru de partid!"

Dacă în primul moment, surpriza provocată de știrea eventualității eliberării sîrbilor ne-a făcut să nu luăm în seamă remarca lui Marinică, în ceasurile următoare aveam să ne amintim de ea și să-i apreciem perspicacitatea. Fiecare nouă informație pe care am primit-o de-aici înainte de la parter a venit să completeze și să întărească tot mai mult presupunerea lui Paulică. Rînd pe rînd, sîrbii au fost scoși pe coridor, unde fiecăruia i s-a dat cîte un costum de haine, cît de cît potrivit ca mărime. Descrierea și culoarea costumelor nu lăsa nici un dubiu: erau costumele descărcate din camion cu o săptămînă înainte în curtea pușcăriei. Cei cîțiva gardieni, ca și plutonierul de la magazie, care le distribuiseră hainele, le vorbiseră ca niciodată de amical, și se arătaseră binevoitori și chiar glumeți. La aluziile cu privire la o eventuală eliberare, făcute de cîțiva dintre sîrbi, nu răspunseseră însă decît printr-un zîmbet enigmatic. Abia cînd toți sîrbii au fost îmbrăcați în haine civile, a intrat la ei în cameră căpitanul Mândreș și le-a adus la cunoștință, în mod oficial, că vor fi puși în libertate.

După plecarea lui Mândreș, pe cînd Paulică ne relata tocmai despre vizita lui în camera vecină, atenția ne-a fost atrasă de niște strigăte ce ne parveneau prin fereastra deschisă. Apropiindu-ne de gratii, le-am putut înțelege. Erau cîțiva sîrbi din camera de la parter (de sub noi) care, încurajați de noua situație în care se aflau, renunțaseră la prudența obișnuită și-și strigau în gura mare, pe fereastră, foștii camarazi din alte celule, pentru a-i anunța că fuseseră grațiați. În afară de emoționantele cuvinte de despărțire, schimbate între cei ce plecau și cei ce rămîneau, reprezentînd cele cîteva cazuri de prietenii sincere pe care le-au legat în închisoare, sîrbii n-au lăsat în urma lor nici un fel de amintiri plăcute. Dimpotrivă! Datorită orgoliului lor nemăsurat, a șovinismului abia disimulat care-i anima, a brutalității și primitivismului care le caracterizau reacțiile și întreaga comportare, s-au făcut, în general, nesuferiți. N-au lăsat în urmă decît puține regrete, iar la plecarea lor nu ne-am bucurat ca la eliberarea unor camarazi. Mai degrabă, aș spune că am răsuflat ușurați că am scăpat de ei. Cam astea erau reflecțiile pe care le schimbam între noi după ce Paulică ne comunicase că Mândreș confirmase oficial eliberarea sîrbilor. Și parcă înadins pentru a ne spulbera și ultimele remușcări ce le-am mai fi avut de a-i judeca atît de aspru și fără simpatie, în acel moment a început să răsune „Marșul partizanilor sovietici", cîntat în cor de foștii noștri tovarăși de detenție.

Toate intervențiile gardienilor de a-i face să tacă au fost zadarnice. Pînă ce nu și-au epuizat repertoriul de cîntece și marșuri, din care puținele cuvinte pe care le înțelegeam, ca „Tito" sau „comunist" și alte cîteva din vocabularul marxist, erau suficiente pentru a ne lămuri asupra naturii lor, n-au

încetat să cînte. Pe această notă dezgustătoare a luat sfîrșit convietuirea noastră cu sîrbii.

În cursul după-amiezii, sîrbii au fost scoși pe coridor, unde grefa închisorii a mai procedat o dată la verificarea dosarelor și la un ultim apel nominal. Nemaiavînd contact direct cu ei, Paulică asculta acum la ușă, încercînd să urmărească mai departe evenimentele. Nu reușea însă să surprindă decît frînturi din discuțiile ce se purtau între diverși membri ai administrației, care se perindau pe secția de la parter, sau între unii ofițeri și cei ce urmau să fie eliberați. La un moment dat ne-a comunicat că pe coridor s-a iscat o controversă între cîțiva ofițeri. Părea să fie vorba despre o eroare în privința dosarelor celor ce urmau să fie puși în libertate. În orice caz, îndeplinirea ultimei formalități, constînd în completarea și înmînarea foilor de eliberare, fusese întreruptă din cauza unei nepotriviri constatate între numărul dosarelor aduse de la grefă și numărul deținuților grațiați de pe tabelul aflat în posesia ofițerului politic. După un răstimp de tăcere, Paulică a reluat transmisia: „Au descoperit încurcătura! Lipsea un dosar, pe care plutonierul de la grefă nu-l adusese. Lupu (ofițerul politic) l-a trimis să-l caute și să-l aducă împreună cu deținutul respectiv. N-am putut auzi numele deținutului."

Marinică nu terminase încă să ne relateze conținutul mesajului cînd pe secția noastră s-au auzit deodată glasuri și pași de cizme. Se apropiau de celula noastră și chiar s-au oprit în dreptul ușii. Am auzit un schimb de cuvinte pe șoptite și apoi s-au tras zăvoarele. Era plutonierul de la grefă, cu un dosar în mînă! În spatele lui stătea ofițerul de serviciu. Plutonierul a citit cu glas tare numele scris pe coperta dosarului. Era numele lui Marinică! Ne-am dezmeticit din consternare numai cînd l-am auzit spunîndu-i: „Ia-ți bagajul și ieși afară!"

Zorit de ofițerul de serviciu, Marinică și-a adunat în pripă cele cîteva zdrențe personale. Văzîndu-l cu bocceaua sub braț și gata de plecare, ofițerul s-a dat la o parte din cadrul ușii ca să-i facă loc să iasă. În acel moment însă, Marinică a făcut brusc stînga împrejur, s-a îndreptat spre noi și ne-a îmbrățișat pe fiecare în parte, fără să se lase tulburat de accesul de furie al ofițerului, care răcnea la el să iasă imediat afară. Din prag s-a mai întors o dată spre noi ca să ne spună: „Fraților, vă aștept cît de curînd în Ferentari!" Zîmbea ca de obicei golănește, dar avea ochii în lacrimi.

O jumătate de oră mai tîrziu l-am mai zărit pentru ultima oară pe Marinică. În mijlocul grupului de sîrbi, îmbrăcat și el în haine civile, ne făcea semn cu mîna din camionul care părăsea incinta închisorii.

Explicația miraculoasei eliberări a lui Marinică am aflat-o mai tîrziu. Decretul de grațiere dat de guvernul comunist de la București, după reluarea legăturilor cu Tito, îi privea pe toți deținuții condamnați pentru acte de înaltă trădare sau spionaj săvîrșite în favoarea regimului de la Belgrad. Norocul lui Marinică fusese tocmai condamnarea lui abuzivă pentru spionaj în favoarea lui Tito și nu pentru infracțiunea lui reală de „trecere ilegală a frontierei".

La vremea aceea am știut exact numărul celor care au beneficiat de acest decret. Cu trecerea timpului, cifra mi s-a șters din amintire. Cred însă că din Pitești au fost eliberați cu acea ocazie în jur de cincizeci–șaizeci de deținuți.

După eliberarea „titoiștilor" s-au făcut iar mutări. De data asta, ni s-au părut motivate deoarece, în urma plecării sîrbilor, într-unele celule rămăseseră paturi libere, iar altele continuau să fie aglomerate.

Am ajuns acum pe partea opusă a coridorului, aproape vizavi de celula din care plecasem. Aveam deci fereastra orientată spre nord-est. Vedeam regiunea de dealuri domoale spre răsărit, iar spre nord, cînd era senin, lanțul munților. Am redescoperit pe versantul înverzit al unui deal acoperișul conacului Brătienilor de la Florica, arătat de cineva la prima mea ședere în Pitești, în 1952, și am revăzut trenul care circula pe linia de cale ferată de pe valea rîului Doamnei. N-am apucat însă să mă familiarizez cu toate cotloanele peisajului fiindcă am fost din nou mutat, după o săptămînă. De data asta, n-am mai înțeles ce l-a determinat pe locotenentul-major Lupu să procedeze, la un interval așa de scurt, la o nouă mutare.

În următoarele două luni aveam să mă obișnuiesc cu frecvența acestor schimbări de domiciliu, care păreau să fie îndeletnicirea de predilecție a ofițerului politic. Nu trecea bine săptămîna, și mă trezeam într-o altă celulă, fie la parter, fie la etaj, cînd cu vederea spre oraș, cînd spre rîul Doamnei. Era de neînțeles ce se urmărea cu aceste pritoceli. În orice caz, sînt sigur că scopul atins nu coincidea cu cel ce și-l propusese ofițerul politic, căci pentru noi mutările au echivalat cu un fel de vizitare a închisorii, descoperindu-ne toate colțurile celor trei secții ocupate de „politici": de la subsol, parter și primul etaj. Eram acum perfect orientați în privința poziției tuturor celulelor, care cu toate că identice (în afară de cele cîteva camere mari de la subsol și parter), prezentau posibilități diferite de comunicare, atît între ele, cît și cu „dreptul comun", cu care, în decursul anilor, am reușit să stabilim deseori contacte de mai lungă sau mai scurtă durată, după împrejurări.

Celulele, cu vederea fie spre oraș, fie spre rîul Doamnei, dar plasate nu prea departe de unghiul ce-l forma coada T-ului cu aripa transversală a clădirii (bara T-ului), aveau avantajul de a putea intra în legătură, chiar verbală, cu locatarii de drept comun ai acelei aripi. Desigur că impedimentul major la angajarea convorbirilor era teama deținuților de drept comun de a sta de vorbă cu noi. Uneori, tentativele noastre de a lua contact cu ei n-au avut nici un succes. Alteori, am reușit să le înfrîngem spaima ce le-o insuflase administrația, amenințîndu-i cu trimiterea în judecată pentru complicitate cu noi, ceea ce ar fi însemnat un delict politic, cu o nouă condamnare și cu o trecere a lor din categoria de drept comun, cu toate privilegiile ei, în cea de contrarevoluționari, cum erau denumiți oficial deținuții politici. N-au lipsit însă nici cazurile cînd inițiativa luării legăturii cu noi a pornit chiar de la unii deținuți de drept comun.

Încă din primele luni ale concentrării „înaltei trădări" la Pitești, preocuparea noastră de a străpunge zidul de izolare pe care administrația îl ridicase în jurul nostru a avut aspectul unei necesități stringente, aproape la fel de importantă ca și hrana, aerul și căldura, în lupta de supraviețuire. Nu e de mirare deci, că dorința generală de a ne informa ne-a stimulat să căutăm cele mai ingenioase căi pentru a obține vești de afară. Aproape toți participam la această campanie de culegere de informații, punîndu-ne în joc toată iscusința și aptitudinile cu care eram dotați, pentru a găsi defectele din sistemul de izolare și a le folosi în acest scop. Spiritul inventiv al unora, combinat cu extraordinara aplicație a altora de a pune în practică metodele descoperite, a creat în Pitești o rețea de legături extrem de eficace, supusă unei permanente perfecționări. Febra informațiilor, de care toți eram contaminați, a devenit pentru unii o adevărată obsesie. Nu mă pot împiedica să nu văd asemănarea dintre această obsesie a informațiilor și obsesia foamei, amîndouă manifestîndu-se la oamenii mai slabi de înger, provocate de două lipsuri la fel de grave: hrana și știrile.

Cel de-al doilea efect al frecventelor mutări, cu siguranță tot atît de puțin dorit de biroul politic, a fost realizarea unei mai grabnice omogenizări a deținuților din penitenciar. Cu ocazia fiecărei mutări, componența celulelor se schimba. Întîlneam astfel, de fiecare dată, noi camarazi de celulă. Am început prin a face cunoștință unii cu alții. Convietuirea apropiată și timpul au făcut restul: au dus la acea adevărată și profundă cunoaștere reciprocă, la care numai în condițiile de închisoare se poate ajunge. Supus acuității privirilor și spiritului de observație supradezvoltat al deținuților, nimeni nu-și putea ascunde caracterul sau sinceritatea sentimentelor, mai ales cînd intervenea și factorul timp. Timpul, acest principal dușman al deținutului, care în acțiunea lui corozivă ne măcina cu o implacabilă perseverență sănătatea și ne tocea zi de zi nervii, ne devenea în acest caz un aliat prețios, lucrînd măcar o dată și în favoarea noastră. Nici o ipocrizie nu-i putea rezista! Cele mai perfecte măști, menite să ne inducă în eroare, sfîrșeau prin a se fisura și a cădea, lăsînd să apară adevăratele trăsături de caracter pe care le ascundeau.

Din păcate, tot acțiunii de uzură a timpului îi datorez și lacunele care îmi afectează acum memoria, obligîndu-mă să renunț, pentru o vreme, în povestirea mea, la urmărirea unei stricte cronologii. Îmi este imposibil să mai restabilesc din memorie ordinea de succesiune a nenumăratelor celule, prin care m-am perindat în cei cinci ani de detenție în Pitești, sau să reconstitui lista nominală a deținuților întîlniți în fiecare din aceste celule în parte. Voi relata așadar, despre această perioadă, prezentînd mai întîi un tabel nominal, în ordine alfabetică, al tuturor deținuților de care îmi amintesc. În limita celor ce mi-au rămas întipărite în minte, le voi schița portretul în lumina aspectului fizic și moral sub care mi s-au înfățișat atunci. Voi încerca să fiu cît mai obiectiv, neavînd pretenția de a mă erija în moralist sau judecător. Iar dacă în unele aprecieri voi părea a da dovadă de intransigență, în timp ce în altele,

dimpotrivă, de înțelegere și conciliere, nu voi face decît să reflect atitudinea și părerile mele de atunci, care în general coincideau cu opinia majorității camarazilor mei din Pitești, din acea vreme.

O dată cu această trecere în revistă a deținuților din Pitești, mă voi opri la fiecare nume, legat de vreun fapt mai deosebit sau care îmi va sugera vreun episod din viața noastră de toate zilele din închisoare, pentru a-l povesti. Alte evenimente mai importante sau întîmplări ieșite din comun le voi relata separat și mai pe larg, după prezentarea listei deținuților, aceasta putînd fi astfel consultată ori de cîte ori va fi nevoie, pentru a identifica și recunoaște personajele implicate în acțiunile descrise.

DOUĂ SUTE ȘAPTEZECI ȘI ȘAPTE DE NUME...

Din efectivul de trei sute cincizeci-patru sute de deținuți, condamnați pentru „crime de înaltă trădare", care au populat închisoarea din Pitești, începînd din iarna 1954–1955 și pînă în luna aprilie 1960, dată la care am părăsit-o, am reușit să reconstitui numai o listă parțială, cuprinzînd aproximativ două sute șaptezeci de nume.

1. ATANASIU CRISTEA, fratele actorului Nicki Atanasiu. Colonel, fost comandant al pompierilor în timpul războiului. Era membru al Lojei masonice din București.

2. ANGHEL CONSTANTIN, radiotelegrafist, cu brevet internațional, în marina comercială.

În timpul unei escale la Londra, fusese debarcat și internat pentru o operație urgentă. (Nu-mi amintesc exact dacă din cauza unei crize de ficat sau de rinichi.) În spital, cere să stea de vorbă cu cineva din serviciile de informații britanice. O dată contactul stabilit, își oferă serviciile. Cîțiva ani mai tîrziu, este descoperit și arestat. Avea să fie condamnat într-un proces de spionaj, în care, spre uimirea lui, șeful lotului era chiar fostul lui comandant de vas, căpitanul Drăgușin, de care se ferise totdeauna, neavînd încredere în el. Drăgușin lucra de multă vreme pentru serviciile engleze.

Înverșunat dușman al comuniștilor și fire independentă, Anghel a avut mult de suferit în prima parte a detenției, refuzînd să se supună măsurilor înjositoare și de timorare, aplicate arestaților în subsolul Ministerului de Interne, spre a le frînge rezistența și a-i condiționa pentru anchetă.

Am întîlnit mai mulți deținuți, foști contemporani cu Anghel în celularul Ministerului de Interne, care își aminteau de scandalurile ce le provocase, nerespectînd normele stricte ale regulamentului casei, fie smulgîndu-și ochelarii negri de la ochi, cînd era dus la anchetă, fie refuzînd să vorbească pe șoptite, fie culcîndu-se în timpul zilei în pat. Apostrofat de gardian, Anghel se încăpățîna pe poziție. La insulte răspundea cu insulte, iar la forță se opunea

cu forța, de care de altfel nu ducea lipsă, mai ales în primele luni de închisoare, cînd încă nu slăbise. Nu era înalt, dar bine legat și musculos. Totuși, era de la sine înțeles că toate conflictele trebuiau să se termine cu înfrîngerea deținutului. Gardianul dădea alarma și primea ajutoare. Cu toții năvăleau apoi la Anghel în celulă, de unde se auzeau pe tot celularul zgomote înăbușite de luptă și lovituri înfundate. În cele din urmă, gîfîind, cu uniformele ponosite și nasturii smulși, gardienii îl transportau pe Anghel, bătut, plin de sînge, cu cătușe la mîini și la picioare, într-o celulă, zisă „neagră", fiindcă era total întunecoasă. Aici, îl aruncau pe jos, pe cimentul în prealabil udat și nu se mai ocupau de el cîteva zile. La expirarea pedepsei, era readus în celula lui, dar numai pentru scurtă vreme, căci Anghel, mereu recalcitrant și refractar la interdicțiile absurde prevăzute de regulament, se revolta din nou și scena se repeta.

Prin demonstrația de forță, făcută cu ocazia unuia din aceste conflicte, Anghel și-a făcut un nume în folclorul penitenciar, povestea răspîndindu-se în toate închisorile. Șicanat de gardian, care după bunul obicei al casei nu voia să-l ducă la toaletă, Anghel l-a amenințat că dacă nu-i deschide ușa, o va sparge. La rîsul batjocoritor al gardianului, care știa cît de solide erau ușile de fier ale celulelor, Anghel s-a enervat. Vîrîndu-și degetele în spațiul dintre planșeul de beton al celulei și marginea de jos a ușii și opintindu-se s-a apucat să tragă din răsputeri de rama ușii. Trosnind la fiecare smucitură, tăblia de metal și fierul cornier de care era sudată au început încet-încet să cedeze sub tracțiunea exercitată. Speriat, gardianul a dat alarma. Pînă să-i vină ajutoarele, forța și încăpățînarea lui Anghel îi veniseră ușii de hac. Pe o linie, pornind dintr-o parte, de la jumătatea ușii, din dreptul zăvorului, și mergînd în diagonală pînă în partea opusă, în colțul de jos, lîngă ultima balama, Anghel îndoise ușa ca pe o foaie de hîrtie, lăsînd ușor loc pentru un om să iasă pe coridor. De data asta, represaliile au fost mai crunte ca de obicei. Zdrobit în bătăi, călcat cu cizmele, plin de sînge și în nesimțire, a fost aruncat pe cimentul ud din „neagra" pentru mai multe zile decît altă dată. A răzbit cu tinerețea și cu sănătatea lui robustă și în cîteva zile a fost iar pe picioare. „Mi-au muiat ei oasele atunci, avea obiceiul să spună, cînd își amintea de bătaia primită, dar nu-mi pare rău, că și eu mi-am făcut damblaua cu ușa lor de fier!"

În celulă, la Pitești, Anghel s-a dovedit a fi un camarad excepțional. Bun și generos, nu ți-l puteai închipui violent și agresiv. Dacă îi vorbeai însă de comuniști sau te uitai la mîinile lui enorme ca niște lopeți, aveai toate motivele să cazi pe gînduri. Un singur lucru i s-a reproșat lui Anghel la Pitești. Și asta numai la început, cînd a fost adus din Jilava. De cîte ori se comunicau mesaje prin țevile de calorifer sau la perete, nu numai că refuza să participe la transmisiuni, dar își băga și degetele în urechi. Fiind un profesionist autentic, nu suporta să audă semnalele alfabetului Morse așa cum era practicat în închisoare. În radiotelegrafie, punctul era redat printr-un sunet scurt și mai ascuțit (ti!) iar linia, printr-unul lung și mai grav (taaa!). Această

diferențiere de sunet lung și scurt și de ton neputînd fi realizată pe țevile caloriferului, alfabetul Morse fusese adaptat la condițiile de închisoare. Modificarea consta în exprimarea punctului printr-o lovitură, iar a liniei, prin două lovituri succesive, bătute rapid, cu un interval cît mai scurt între ele. Anghel nu asculta Morsele bătut în acest fel, fiindcă îl enerva și nu voia să-și strice urechea. La fel cum un om cu ureche muzicală nu suportă notele false. A refuzat categoric să se încadreze în rețeaua noastră de comunicații, pînă în ziua în care, după o mutare, a nimerit într-o celulă cu oameni foarte în vîrstă, care nu puteau sau nu știau să bată Morse. Atunci s-a decis să intervină, pentru a nu lăsa linia de comunicație întreruptă. S-a obișnuit foarte repede cu sistemul nostru de Morse și, bineînțeles, a devenit, alături de Paulică Bandu și alți cîțiva, unul din cei mai buni telegrafiști ai închisorii. Pentru o mai bună înțelegere a mentalității care domnea printre deținuții din Pitești, trebuie să amintesc aici că menținerea legăturii între celule devenise un fel de lege. Recepționarea și trimiterea mai departe a oricărei informații primite erau mai mult decît o obligație, erau privite ca o datorie de onoare. Sustrăgîndu-te de la ea, ai fi fost considerat laș și lipsit de spirit de solidaritate. Faptă mai disprețuită nu era decît turnătoria. Mi-amintesc de rușinea pățită de deținuții dintr-o celulă care, de teama de a fi surprinși și pedepsiți, nu ținuseră legătura cu camerele vecine, refuzînd orice contact. Luni de zile după aceea, cînd, în urma mutărilor, componența celulelor se schimbase, lor tot li se mai amintea că fuseseră în „celula mută". De atunci n-a mai existat altă „celulă mută"!

Din 1960, cînd am părăsit Piteștiul, nu l-am mai întîlnit pe Anghel, nici în închisoare, nici după eliberare și nici n-am mai auzit de el. Cu toate că mi-am amintit deseori de el, nu mă mai așteptam să-mi pomenească cineva de Anghel, mai ales după ce am ajuns în Germania. Într-o zi am primit însă o scrisoare de la un tînăr radiotelegrafist de pe un vas de pescuit românesc. La o escală într-un port din Gran Canaria părăsise vasul, ceruse protecția autorităților spaniole și emigrase apoi în Canada. Îmi scria că mă cunoștea din povestirile lui tată-său, care trăia în Constanța și din partea căruia îmi transmitea salutări. Semna: „fiul lui Anghel".

3. ANDRIȚA (cred că Ion). Originar de prin sudul Olteniei. Fusese șlepar pe Dunăre. În timpul unei escale la Viena s-a îmbătat, împreună cu un camarad, într-o cîrciumă, și li s-au furat portofelele cu banii și actele. La întoarcerea în țară au fost arestați și bătuți în timpul cercetărilor fiindcă nu voiau să recunoască că își vînduseră pașapoartele „agenților serviciilor de informații imperialiste", cum erau bănuiți de anchetator. Au fost totuși condamnați la cîte zece ani muncă silnică, pentru „înaltă trădare".

4. AMIRA CARANFIL era neam de găgăuz din Cadrilater. El spunea că e de origine „oguzo-cumană", ca să evite cuvîntul „găgăuz", de al cărui sens peiorativ se simțea jignit. Născut la Cavarna, unde tatăl lui avea o cherhana, copilărise și crescuse în mijlocul diferitelor naționalități care populau

localitatea. Învățase turcește, grecește și se descurca și în bulgărește. Urmase liceul la Bazargic și apoi, ajutat de o bursă oferită de statul turc, urmase cursurile și-și luase licența la Facultatea de Drept din București.

Amira mi-a explicat că, în acea vreme, Turcia acorda anual cîteva burse de studii celor mai promițătoare elemente din rîndul populației minoritare, stabilite de-a lungul coastei Mării Negre. Inițiativa pornise de la Kemal Atatürk, care nutrea visul refacerii unui mare imperiu otoman în jurul bazinului Mării Negre. Cum nu se putea prevala de o continuitate a elementului etnic turcesc de-a lungul litoralului, își sprijinea teoria și pe criteriul religios al comunității mahomedane, care-i cuprindea pe tătarii din Crimeea și Dobrogea. Pentru a umple golul din spațiul unde nu putea fi susținut nici aspectul etnic, nici cel religios, încerca să-și aproprie populația găgăuză, presărată în regiunile din nordul Dobrogei și sudul Basarabiei, invocînd îndepărtata lor origine comună din ținuturile turanice, fără a ține seama în acest caz de faptul că marea lor majoritate erau creștini. Urmărind să-și creeze adepți, care să militeze în rîndurile găgăuzilor pentru cauza panturanică, cîteva burse ale statului turc erau distribuite unor tineri studioși, aparținînd acestei minorități. Amira fusese unul din beneficiari.

La vîrsta entuziasmelor tinerești, fusese atras de ideea panturanismului. Maturitatea avea să-i domolească avîntul, dezvăluindu-i utopia idealului pe care îl îmbrățișase. Continuase însă să nutrească sentimente filo-turcești. După război, fusese angajat funcționar la Ambasada Turciei la București.

La sfîrșitul anilor '50, regimul de la București a dezlănțuit o campanie de compromitere a ambasadelor țărilor „capitaliste", cu scopul de a le tăia contactele cu populația locală. Securitatea a montat în acele vremuri o serie de procese de spionaj, intentate persoanelor ce frecventau reprezentanțele diplomatice străine sau întrețineau relații personale cu membrii ambasadelor occidentale. Procesele s-au soldat cu condamnarea inculpaților de cetățenie română pentru „crime de înaltă trădare", cu rechemarea diplomaților implicați în afacerile respective, zise de spionaj, și mai ales cu izolarea diplomaților străini acreditați la București, pe care lumea, înspăimîntată, se ferea să-i mai frecventeze. Rînd pe rînd s-au succedat procesele răsunătoare ale Nunțiaturii Vaticanului, Bibliotecii engleze, Bibliotecii americane, ale legațiilor franceză, italiană și turcă.

Acestuia din urmă i-a căzut victimă Amira Caranfil, condamnat la douăzeci de ani muncă silnică. În închisoare, compania lui era plăcută. În ciuda înfățișării lui aprige și a ochilor cu privire cruntă, era un om pașnic și binevoitor în relațiile cu camarazii de celulă. Figura lui, cu pronunțate trăsături orientale, cu ochii negri, migdalați, cu nasul puternic și acvilin și tenul măsliniu, căpătase un aspect și mai fioros din cauza mustății mari și negre ce și-o lăsase să crească în închisoare. Poate că porecla ce i se dăduse îl descrie mai bine decît am încercat eu s-o fac: i se spunea Baiazid! În decursul anilor, Amira a fost rebotezat de mai multe ori. O vreme a fost supranumit „Cramfu",

așa cum îi pocea plutonierul Drăghici numele cînd încerca să i-l pronunțe. Altă dată, ne-am lăsat inspirați tot de un gardian.

Era pe vremea cînd, printr-o dispoziție a Ministerului de Interne, gardienii au fost obligați să-și completeze studiile la nivelul corespunzător gradului pe care îl aveau. Nouă, această măsură ne-a adus o perioadă de relaxare a vigilenței, pentru că toți gardienii profitau să învețe în timpul orelor de serviciu, neglijîndu-și rolul de cerberi. În plus, ne mai procurau și motive de distracție, auzindu-i prin ușă cum se chinuiau să-și citească cu glas tare lecțiile din manualele de școală elementară, al căror vocabular le provoca greutăți neînchipuite de pronunție. Ajunsesem să așteptăm cu nerăbdare mai ales ziua în care era de serviciu un plutonier țigan. Era înalt și slab, umbla țanțoș, pășind apăsat pe călcîie și, cînd vorbea, lăsa să i se vadă doi incisivi, unul îmbrăcat în aur și altul în viplă.

Cum nu i-am putut niciodată afla numele, îl botezasem Parpanghel. Parpanghel își învăța și el „lecțiile" pe coridor, dar spre deosebire de tovarășii lui, voia să și folosească ceea ce învăța și să se fălească cu cunoștințele însușite. Publicul preferat și-l găsise în celula noastră. Nu numai fiindcă era cea mai apropiată de biroul lui de pe coridor, unde își „ridica nivelul cultural", dar mai ales fiindcă îl lăsasem să ne surprindă privirile admirative, ori de cîte ori, la împărțirea mesei sau cînd ne scotea la W.C., ne vorbea „pe radical". Încurajat de efectul pe care i se părea că îl produce, își luase obiceiul să ne deschidă ușa celulei și din prag să stea de vorbă cu noi, făcînd uz de noile lui cunoștințe. Iar noi, de fiecare dată, ne jucam rolul inocent, de neștiutori, în admirație față de omul cu carte mai multă. Parpanghel pleca întotdeauna satisfăcut și tot mai fudul și plin de el.

Într-o zi, deschizînd ușa celulei, ne-a întrebat pe un ton sfidător:

— Bă! Voi știți ce-i aia antripoid?!

Îl auzisem cu puțin înainte cum silabisea, citind tocmai despre teoria mult iubită de regim, a originii omului.

— Nu știm, domnule plutonier, s-a grăbit să răspundă, cu un aer umilit, Titi Coșereanu, care se afla și el în celulă cu noi.

— Păi să vă spun eu ...

Și Parpanghel ne-a explicat ce înțelesese el, iar noi l-am ascultat, plini de uimire față de asemenea lucruri nemaiauzite!

Am omis să menționez că acest episod se petrecea într-o zi de vară, cînd din cauza căldurii sufocante din celulă toți ne dezbrăcasem și eram numai în chiloți. Tocmai această ținută vestimentară sumară, asociată cu proaspăta noastră informare despre teoria lui Darwin, în expunerea cu totul inedită a lui Parpanghel, a dus în mod inevitabil la noua poreclă a lui Amira. Cînd, după plecarea lui Parpanghel, ne-am întors cu spatele la ușă, ca să putem rîde în voie fără a fi surprinși prin vizetă, și am dat cu ochii de Amira, am exclamat aproape toți într-un glas: „Antripoidul!" Cum să nu ne fi venit această idee, cînd Amira era într-adevăr păros ca o maimuță!

Una din ocupațiile lui Amira în Pitești era să le predea, celor interesați, lecții de limba turcă și greacă, fie direct celor din celulă cu el, fie prin corespondență, celor din alte celule. În acest din urmă caz, își scria lecțiile pe plăcuțe de săpun, care circulau apoi prin toată pușcăria, urmînd un traseu bine stabilit dinainte și presărat cu căsuțe poștale ascunse în locurile prin care se perindau toate celulele: la toaletă, pe drumul ce-l urmam pe rînd spre plimbare, în casa scării și chiar în curte. Erau folosite cele mai mici fisuri sau găuri în ziduri, spațiile dintre perete și tocul ușilor sau ferestrelor etc.

Și acest sistem, ca și acela al comunicațiilor Morse, s-a dezvoltat și perfecționat permanent de-a lungul anilor, ajungînd să fie utilizat pe scară largă pentru tot felul de cursuri de limbi străine, matematică, istorie, filozofie. Tot pe această cale erau transmise și poeziile clasicilor români și străini, ca și operele în versuri sau proză ale unor camarazi de-ai noștri din Pitești. Era uimitor ce cantitate de versuri aveam la dispoziție, datorită memoriei prodigioase a cîtorva camarazi, pe care îi puteam oricînd consulta ca pe o adevărată arhivă. La un moment dat, pe lîngă corespondența curentă, cu lecțiile zilnice de limbi străine sau alte cursuri, circulau pe rețeaua poștală cîte două-trei romane foileton concomitent. O primă facilitate de distribuire a poștei ne-o oferea chiar clădirea închisorii, permițînd înmînarea direct pe fereastră a plăcuțelor de săpun. Operația nu se putea face însă decît între două celule care aveau ferestrele așezate alături. Ferestrele celularului din Pitești erau două cîte două alăturate, în așa fel încît locatarii respectivelor celule, scoțîndu-și brațele printre gratii, își puteau da mîna. Între o pereche de astfel de celule cu ferestrele apropiate și următoarea pereche, era o distanță mult prea mare, pentru a mai putea face schimbul de corespondență de-a lungul întregului șir de celule de pe secție. Se recurgea așadar la căsuța poștală din W.C., pe unde se perindau toate celulele în timpul programului. Cît privește circulația poștei între etaje, aceasta se făcea cu ajutorul „ancorei": o sfoară la capătul căreia era legat un săculeț, conținînd plăcuțele de săpun. Depănînd sfoara pe fereastră spre etajele inferioare, săculețul transporta corespondența de sus în jos și invers, asigurînd distribuirea poștei pe toate secțiile, din subsol pînă la al doilea etaj al închisorii. Ancora era întrebuințată mai mult noaptea. Cu toate că fațada pușcăriei era luminată de reflectoare, lansam ancora, dar numai după ce ne asiguram că santinela din prepeleac se uită în altă direcție. Uneori făceam operația și în timpul zilei. Riscul de a fi surprinși era însă mai mare, din cauza numeroșilor gardieni care circulau tot timpul prin curtea închisorii și ne puteau oricînd vedea.

Revenind, după această digresiune, la Amira, aș mai avea de adăugat că în anii petrecuți la Pitești am stat în mai multe rînduri împreună, în aceeași celulă. De fiecare dată a început să-mi predea lecții de limba greacă, dar n-am reușit niciodată să-mi însușesc mai mult decît primele noțiuni de gramatică, din cauza mutărilor care ne despărțeau înainte de a face un progres mai substanțial. După eliberarea noastră în 1964, am auzit că ar fi izbutit să plece

din țară. Zece ani mai tîrziu, pe cînd mă aflam în Germania, ne-am dat din nou de urmă, ne-am scris și ne-am și revăzut, cu ocazia unei scurte vizite de cîteva ore pe care am făcut-o la München. Era stabilit, împreună cu soția lui, în Grecia, la Tricala. Primise cetățenie greacă și ducea o viață tihnită, în atmosfera pașnică și cu iz oriental a unui oraș de provincie din Tesalia.

5. ARAMIS VANGHELE făcea parte dintr-un lot de greci din Constanța, arestați prin 1957 sau 1958. Veniți mai tîrziu printre noi, nu i-am cunoscut prea bine. Îmi amintesc numai că Aramis era cam pirpiriu de statură, cu fizicul și trăsăturile delicate și veșnic bine dispus.

6. ARȚĂREANU... Nu l-am cunoscut personal. Am fost numai vecini de celulă, de cîteva ori. Era unul din masonii din Pitești, cu grad mare. La un moment dat, s-a îmbolnăvit grav și a fost transferat la spitalul închisorii din Văcărești, de unde nu s-a mai întors. Am aflat mai tîrziu că ar fi murit acolo.

7. AGARICI GHEORGHE (Georgel) a fost directorul serviciului comercial la Uzinele Titan-Călan-Nădrag, fiind apreciat de Auschnit pentru calitățile lui. Era foarte muncitor și capabil în postul lui. În închisoare, plăcut în raporturile cu cei din jur, politicos și amabil, a început prin a fi simpatizat. Foarte repede însă, și-a dat arama pe față. Lingușitor, egoist și laș, și-a pierdut încrederea căpătată, cîștigîndu-și în schimb reputația de lichea. O licheluță simpatică, căreia ne feream să-i împărtășim vreo taină. Era o vorbă care circula în închisoare despre oameni ca el: „Dacă îi spui un secret, îl obligi să te toarne și îl ai pe conștiință. Dacă nu-i spui nimic, rămîne om de caracter!"

8. AGARICI CONSTANTIN (Costăchel), frate cu Georgel Agarici. În afară de părinți și nume, nu aveau altceva comun. Ca om liber, fusese considerat un ratat și un pierde-vară. Avusese o singură pasiune, care devenise și singura lui ocupație serioasă: bridge-ul. Se pare că era unul din cei mai buni jucători din București. Moldovean blajin și domol, în ciuda temperamentului lui apatic, participa la toate activitățile interzise în închisoare, mereu solidar și bun camarad. La Pitești, era unul din cei mai apreciați profesori de engleză. Pentru lecțiile scrise pe plăcuțe de săpun, găsite asupra lui la percheziții și pentru rapoartele făcute de gardieni cînd îl surprinseseră bătînd „Morse" în calorifer, Costăchel fusese de nenumărate ori pedepsit. De cîte ori se întorcea însă din beci, rebegit de frig și flămînd, își relua cu același calm și aceeași conștiinciozitate activitatea întreruptă.

Mi-amintesc de o poveste de a lui din timpul războiului. Era cunoscută și de alții, care fuseseră pe front în aceeași zonă a operațiilor, în care se petrecuse faptul. Costăchel era ofițer de aviație, pilot la o escadrilă de bombardiere, care își avea baza la un aeroport, nu departe de linia frontului. Într-o bună zi, li s-a anunțat vizita neașteptată a Mareșalului. La scurt timp după sosirea lui Antonescu, Costăchel a fost chemat la comandant care, foarte agitat, i-a comunicat că îl va însărcina cu o misiune de mare încredere. Îl va

lua pe Mareșal la bordul avionului lui și va face cu el un zbor de recunoaștere de-a lungul liniilor românești. Cu toate că în sectorul respectiv domnea calmul, frontul fiind de mai multă vreme stabilizat, comandantul socotise totuși că șeful statului se expunea unor riscuri imprevizibile. Antonescu rămăsese însă neînduplecat în hotărîrea lui, așa că se luaseră măsuri pentru executarea planului. Agarici a primit instrucțiuni să zboare de-a lungul liniei frontului, survolînd pozițiile trupelor românești, așa cum proceda zilnic, pentru a da impresia inamicului că era vorba de o misiune de rutină. Două aparate de vînătoare vor urmări totuși, pentru orice eventualitate, avionul Mareșalului, zburînd însă la o altitudine mult mai mare, pentru a nu părea că îl escortează și a nu atrage astfel atenția rușilor asupra lui.

Agarici ne-a povestit că decolase cu inima strînsă, intimidat, pe de-o parte, de ilustrul său pasager și, pe de altă parte, copleșit de responsabilitatea misiunii cu care fusese însărcinat, încredințîndu-i-se viața șefului statului. În timpul zborului se mai liniștise. Se obișnuise încet-încet cu figura severă a lui Antonescu și emoția îl părăsise. Mareșalul, cu o hartă desfășurată pe genunchi, urmărea obiectivele pe care le survolau, cerîndu-i din cînd în cînd explicații și dîndu-i uneori indicații de schimbare a direcției de zbor către unele puncte care îl interesau în mod deosebit. Absorbit în dialogul cu Mareșalul, concentrîndu-se să răspundă corect la întrebări și atent să schimbe cursul de zbor cînd acesta îi arăta cu mîna cîte un punct spre care voia să se îndrepte, Costăchel nu și-a dat seama de eroarea de navigație pe care a făcut-o la un moment dat. Cum la plecare vizibilitatea nu fusese din cele mai bune, cele două aparate de vînătoare din escortă profitaseră de împrejurare și se menținuseră deasupra plafonului de nori, nearătîndu-se decît scurt, de cîteva ori. Cînd, după un timp, cerul a început să se limpezească și Costăchel a căutat să le repereze și nu le-a putut zări, dispariția lor i s-a părut suspectă. N-a trecut mult însă și, spre groaza lui, misterul s-a lămurit. Sub avionul lui au început să apară acei mici norișori albi pe care aviatorii îi cunoșteau atît de bine: exploziile proiectilelor antiaeriene. Abia atunci a realizat că se abătuse prea mult de la curs și că pătrunsese de o bucată de vreme în spațiul aerian din spatele liniilor inamice. Rușii deschiseseră focul, dar din fericire nu dispuneau în acel sector de baterii cu tragere lungă, așa că avionul se afla în afara bătăii tunurilor lor. Fără să-i dea vreo explicație Mareșalului, care nu remarcase nimic, Agarici a luat înălțime mai mare și și-a corectat cursul, revenind deasupra liniilor românești.

La întoarcerea din misiune, imediat după ce Mareșalul se suise în mașina care îl așteptase și părăsise aeroportul, Agarici primise ordin să se prezinte la raportul comandantului. Agarici pretindea că scăpase de Curtea Marțială numai datorită cumsecădeniei comandantului și binecunoscutului spirit de solidaritate din rîndul aviatorilor. Comandantul îi spusese că trecuse prin cele mai grele momente din viața lui, cînd piloții celor două aparate de vînătoare

din escortă se întorseseră și-i raportaseră că Agarici trecuse cu avionul la inamic. Se pregătise sufletește să-și tragă un glonț în cap!

9. ANGELESCU..., om tăcut, cu trecut misterios. Făcuse parte din cadrele vechii Siguranțe a Statului și se spunea că fusese omul lui Moruzov.

10. ION BOGDAN (Johnny) era fiu de muncitor comunist din ilegalitate. Arătîndu-se băiat isteț și bun la carte, tată-său îl îndrumase spre cariera militară.

Înarmat cu aceste calități și cu „originea lui sănătoasă", a fost primit la școala de ofițeri a noii armate, „a poporului", pe care a absolvit-o cu brio. Arestarea îl surprinsese cu gradul de locotenent, la regimentul de tancuri din Pitești. „Am fost doar mutat de la o unitate M.F.A. la una M.A.I.", spunea el. În acea perioadă, și unitățile militare ale Ministerului Forțelor Armate, în garnizoană la Pitești și în împrejurimi, participau la acțiunile trupelor M.A.I. împotriva partizanilor din munți. În toată zona pădurooasă la nord de Cîmpulung și Curtea de Argeș și pînă în masivul Făgărașului, partizanii își semnalau mereu prezența cu atacurile lor îndrăznețe împotriva posturilor de miliție și autorităților comuniste ale comunelor din regiune. Numele colonelului Arsenescu și al fraților Arnăuțoiu, care operau în acele ținuturi, erau în gura tuturor, creîndu-se în jurul lor o întreagă legendă. După loviturile pe care le dădeau, partizanii reușeau de fiecare dată să dispară la sosirea forțelor de intervenție ale M.A.I., fiind sprijiniți de populația din satele de munte, care le oferea hrană și găzduire.

Văzînd că, cu toată superioritatea numerică și echipamentul de care dispune, nu reușea decît arareori să-i depisteze, și atunci niciodată în grupuri mai mari spre a putea anihila rezistența din munți, Securitatea și-a schimbat tactica. S-a dezlănțuit asupra populației din satele de munte, procedînd la percheziții domiciliare, la anchete barbare la fața locului și la arestări masive, recurgînd la informatori, încurajînd prin șantaj și tortură trădarea și semănînd suspiciunea și teroarea în toată regiunea. Autoritățile urmăreau astfel să desolidarizeze populația de partizani și să le taie acestora din urmă legăturile cu satele și bazele de aprovizionare. Cu timpul, procedeul și-a dovedit eficacitatea, grupurile de partizani pierzînd contactul cu satele și retrăgîndu-se tot mai departe în munți. Expuși iernilor grele, lipsurilor de tot felul și hăituiți în permanență de trupele de Securitate, grupurile s-au destrămat, și-au pierdut treptat spiritul combativ, oamenii răzlețindu-se și nemaiavînd în cele din urmă alt țel, decît să lupte pentru supraviețuire în condițiile vitrege din munți, să se ascundă de iscoadele care împînzeau regiunea pînă la cele mai izolate stîne și să scape de poterele Securității, care cutreierau în lung și-n lat pădurile în căutarea lor. În cîțiva ani au căzut unul cîte unul și mișcarea de rezistență din munți s-a stins.

Pe vremea însă cînd Johnny Bogdan se găsea la unitatea lui din Pitești, activitatea partizanilor era încă în toi. Veștile despre succesul loviturilor pe care le dădeau prin suprindere și în cele mai neașteptate locuri, circulau

din gură în gură, stîrnind pe de o parte simpatia și admirația pentru acești haiduci moderni, înarmați cu arme automate, iar pe de altă parte, o adevărată psihoză în rîndurile oamenilor din aparatul de conducere al regiunii, de la securiști și pînă la ultimul membru de partid, care nu se mai simțeau invulnerabili. Această atmosferă avea să exercite o puternică influență asupra tînărului locotenent Bogdan, deschizîndu-i ochii spre o direcție în care nu fusese învățat să privească, și sfîrșind prin a-i schimba radical cursul vieții. Deși toate atuurile cu care pornise în viață erau tot atîtea premise care pledau pentru plasarea lui alături de punctul de vedere oficial, îl vom vedea orientîndu-se în direcția opusă. În ciuda antecedentelor lui sociale și politice, de copil sărac, din tată muncitor și membru al partidului comunist din ilegalitate, ca și a educației primite acasă, în școală și armată, Bogdan s-a simțit atras de cauza celor care nu acceptaseră noua orînduire și luaseră drumul pădurii.

Nu-mi mai amintesc cum și în ce împrejurări a intrat în contact cu partizanii și nici cărui fapt i s-a datorat arestarea lui. Țin însă foarte bine minte una din isprăvile lui, care avea să constituie și principalul cap de acuzație la proces. Era în timpul verii la niște exerciții militare pe care le executa în regiunea deluroasă și împădurită de la nord de Pitești. La vremea prînzului, Bogdan a poposit cu trupa pe care o comanda într-un luminiș. Armele au fost dispuse în piramidă și ostașii își scoseseră hrana rece din ranițe și se apucaseră să mănînce. După masă, Johnny Bogdan a comandat adunarea într-o poiană alăturată, unde sub coroana umbroasă a unui fag bătrîn i s-a părut locul cel mai potrivit pentru a ține cursul de educație politică cu ostașii. Copacul sub care i-a strîns pe soldați era la numai douăzeci–treizeci de metri de locul unde luaseră masa și unde își depuseseră armele, cele două poiene nefiind despărțite decît de o rariște de copaci și cîteva tufe de rugi. La sfîrșitul orei, cînd a dat ordinul de echipare și încolonare și ostașii au alergat să-l execute, s-a produs un adevărat moment de derută și panică. Armele și ranițele ostașilor dispăruseră! S-a dat imediat alarma, au sosit trupe în ajutor, regiunea a fost înconjurată, pădurile au fost bătute în lung și în lat de soldați și securiști, dar toate încercările de a da de făptași și de armele furate au fost zadarnice. A fost cea mai spectaculoasă lovitură pusă la cale de Johnny Bogdan în colaborare cu partizanii din regiune.

Dacă pînă la arestare, Bogdan s-a străduit să-și joace cît mai bine rolul dublu ce și-l asumase, fără a da de bănuit, odată încăput pe mîna Securității nu și-a mai ascuns adevăratele sentimente. A plătit-o cu cîteva luni de torturi în anchetă. A scăpat totuși teafăr, neschilodit. Nu-i mai rămăseseră însă decît cîțiva dinți în gură! Depus în Jilava pînă la data procesului și știind că nu se putea aștepta decît la pedeapsa capitală, Bogdan și-a întrebuințat timpul în vederea acestei ultime confruntări pregătindu-și nu apărarea lui, ci rechizitoriul pe care voia să-l facă celor ce-l vor judeca și regimului în numele căruia îl vor condamna. Și într-adevăr, în ziua procesului a reușit, dacă nu să spună chiar tot ce ar fi vrut, cel puțin să provoace haos în ședință

și să scoată dezbaterile din rutina obișnuită a proceselor politice din acea vreme. N-a încercat nici un moment să nege sau să atenueze gravitatea faptelor ce i se imputau în actul de acuzare. A recunoscut tot! Dar nu s-a limitat la simpla recunoaștere ci a ținut de fiecare dată să-și justifice actele, declarînd că avea convingerea că acțiunile lui serviseră unei cauze drepte. Regreta numai că nu a putut face mai mult împotriva regimului.

Prima ședință a fost furtunoasă, președintele completului de judecată nereușind decît cu greu să mențină liniștea și să-l aducă la ordine pe acuzat, care nu respecta procedura și vorbea fără să aștepte să i se dea cuvîntul. Cea de-a doua ședință a procesului a fost marcată de o altă surpriză. Un fapt care nu se mai pomenise în vreun proces politic: apărarea a cerut tribunalului să aprobe supunerea acuzatului la un consult medical și deci o amînare a procesului pînă ce medicii își vor fi dat avizul cu privire la facultățile mintale ale inculpatului. Tribunalul s-a arătat dispus să admită cererea apărării, iar procurorul n-a ridicat nici o obiecție. Singurul care a protestat a fost Johnny Bogdan. A refuzat să se supună unui examen medical, declarînd totodată că știe cărui fapt se datorează atît formularea cererii de către avocat, cît și aprobarea ei de către Curtea de judecată. Era rezultatul intervenției tatălui său pe lîngă unii membri suspuși în conducerea partidului și statului, cu care era în bune relații din vremea ilegalității. După ce a dat această explicație tribunalului s-a întors spre sală, unde printre cei cîțiva figuranți trimiși de Securitate spre a juca rolul de „public" se afla și tatăl lui, prezența sa în sală datorîndu-se tot relațiilor pe care le avea în partid. Adresîndu-i-se acestuia, Johnny Bogdan i-a mulțumit pentru bunele intenții și dragostea ce i-o arătase făcînd tot posibilul ca să-l salveze, dar i-a cerut să-l înțeleagă și să-l ierte că nu acceptă ajutorul. L-a rugat apoi să nu fie trist, și să-l uite! După o asemenea pledoarie, tribunalul nu a mai luat act de cererea avocatului.

La încheierea procesului, Johnny Bogdan s-a întors în celula lui din Jilava, unde după cîteva zile i s-a adus la cunoștință sentința: condamnat la moarte! Imediat după aceea, i s-au pus lanțuri la picioare și a fost mutat în celebra celulă a condamnaților la moarte, unde oamenii așteptau săptămîni, luni sau ani de zile fie execuția, fie grațierea. Așteptau tresărind la fiecare pas de gardian sau deschidere de ușă, fiindcă oricare din cele două alternative putea surveni oricînd, începînd din momentul în care intraseră în celulă. Termenul limită de așteptare nu era cunoscut decît de Securitate și varia de la caz la caz, stabilit după criterii numai de ea știute. Au fost condamnați care au stat în această expectativă cîte doi și trei ani, pînă ce li s-a hotărît soarta, într-un fel sau altul. Cît timp a stat în această situație, Johnny Bogdan a asistat la plecarea mai multor camarazi din celulă, unii fiind duși la execuție, iar alții trimiși din nou în circuitul închisorilor, după ce li se anunțase grațierea. După mai bine de un an a fost și el grațiat, comutîndu-i-se pedeapsa în muncă silnică pe viață.

La Pitești era simpatizat de toată lumea. Inteligent și plin de rîvnă, învăța tot ce îi cădea la îndemînă, de la matematică, filozofie, istorie și geografie, cînd se nimerea să fie în celulă cu profesorii respectivi și pînă la noțiuni de navigație, cînd împărțea celula cu vreun ofițer de marină. Limbile franceză, dar mai ales engleză, le-a studiat zilnic în toți anii cît a stat în Pitești, engleza ajungînd s-o vorbească curent. Caracter integru și curajos, a fost totdeauna părtaș la toate activitățile interzise și acțiunile mai riscante ce s-au întreprins în închisoare. A acumulat și el nenumărate săptămîni de izolare la carceră și la beci în toți acei ani.

Prin 1957 sau 1958, o serie de celule de la ultimul etaj al penitenciarului au fost folosite de administrație drept camere de tranzit pentru deținuții cu alte condamnări decît „înaltă trădare". Aceștia proveneau din regiunea Pitești și reprezentau recolta tribunalelor militare, care îi judecaseră în deplasare, pentru a decongestiona Securitatea locală, supraaglomerată de un nou val de arestări și erau depuși în aceste celule pînă la trecerea primei dube (vagon-penitenciar), care urma să-i transporte la Jilava. Johnny Bogdan a reușit să intre în legătură cu ei și a avut surpriza să-i descopere, într-una din celulele de tranzit, pe aproape toți ofițerii, foștii lui camarazi de la regimentul de tancuri din Pitești. Nu lipsea nici colonelul, fostul lui comandant. Fuseseră condamnați pentru „discuții dușmănoase!"

11. COMANDORUL BRAȘOVEANU tîra după el o reputație mai grea decît cele mai grele lanțuri pe care i le-ar fi putut atîrna de picioare administrația închisorii. După faimoasa evadare nereușită de la Aiud, despre care am mai vorbit și din care nu scăpase cu viață decît Dido Greceanu, Brașoveanu acceptase să facă jocul ofițerului politic. Umblase printre deținuții care lucrau în fabrica închisorii încercînd să le obțină semnăturile pe un apel adresat administrației și redactat în numele deținuților din Aiud. Apelul cerea condamnarea la moarte a evadaților, care între timp fuseseră prinși. De atunci, Brașoveanu trăia în închisoare ca un paria: nu i se vorbea, nu era primit în nici un cerc, nu era acceptat să participe la nici una din activitățile cu care ne treceam timpul în celulă. Încercase de cîteva ori să se facă util, oferindu-se să dea o mînă de ajutor cîte unuia mai slab sau mai bătrîn la căratul tinetei sau hîrdăului cu apă, dar fusese refuzat de fiecare dată. Se resemnase, și de atunci stătea retras în colțul lui ca un cîine bătut. N-a reușit însă să inspire milă nimănui, fiind ostentativ ignorat de toată lumea. Singurii lui parteneri de discuție, cînd se întîmpla să nimerească cu ei în celulă, erau cei doi sau trei turnători notorii din închisoare, care se bucurau și ei de același statut. Înalt și slab, cu ochii albaștri spălăciți, cu bărbia teșită și trăsăturile molatice, Brașoveanu avea o figură neplăcută și antipatică.

12. BARI SULIMAN, turc din Dobrogea. Condamnat în procesul zis al Nunțiaturii.

13. BETEA..., condamnat în lotul Lucrețiu Pătrășcanu. Voi vorbi într-un capitol aparte despre cei judecați în procesul Pătrășcanu, descriindu-i mai amănunțit deoarece am stat mai multe luni cu ei în aceeași celulă.

14. HARRY BRAUNER, și el tot din lotul Pătrășcanu.

15. ION BIRTAȘU, de asemenea condamnat în procesul Pătrășcanu.

16. BOROȘ... Episcop romano-catolic. Am fost o vreme vecin de cameră cu el, pe secția de la parter, unde nu erau celule mici, ci camere mai mari. Între camerele noastre se comunica zilnic, fie prin alfabetul Morse, fie direct, vorbind în cana de apă, aplicată pe peretele despărțitor. Într-o dimineață, cînd am bătut ca de obicei semnalul de apel în perete, interlocutorul meu din camera vecină, căpitanul Gh. Ștefănescu, mi-a răspuns cu o lovitură de pumn în zid, ceea ce însemna „pericol" și deci nu se putea vorbi în acel moment. Am mai așteptat o vreme, dar și la al doilea apel am primit același răspuns. În tot cursul dimineții, repetatele mele tentative de a intra în legătură cu Gogu Ștefănescu s-au lovit de același refuz.

Pentru situațiile cînd dintr-un motiv oarecare nu se putea vorbi direct la perete, prevăzusem o posibilitate de comunicare printr-o căsuță poștală din W.C. Cîteva ore mai tîrziu, cînd am fost scoși la „program", am găsit în ascunzătoarea de la toaletă o scurtă misivă, scrisă de Gogu Ștefănescu pe o coajă de săpun: „Boroș turnător!"

Cu toate că pe lista locatarilor din camera vecină nu figura decît un singur Boroș, nu ne-am putut închipui că cel indicat de Gogu Ștefănescu drept turnător putea fi episcopul Boroș. Pe de altă parte, era posibil ca în camera lor să fi fost adus un nou deținut, cu același nume, fără ca noi să fi prins de veste. După fiecare mutare, aveam obiceiul să zgîriem pe perete cu un ac, în cîte un colț mai întunecos al celulei, tabelul cu noua repartiție pe celule a deținuților din întreaga închisoare. Țineam astfel la zi o evidență permanentă a efectivului din închisoare și știam în orice moment unde se găsea încarcerat fiecare deținut. Or, pe acest tabel, de circa trei sute cincizeci de oameni, nu mai exista nici un alt deținut cu numele de Boroș. Curînd însă, enigma produsă de mesajul lui Gogu Ștefănescu a fost lămurită. Cîteva zile mai tîrziu, administrația a procedat la o nouă mutare și cîțiva deținuți din camera vecină, care au ajuns în camera noastră, ne-au povestit cele întîmplate.

Într-o zi, pe cînd purtau o convorbire în Morse prin calorifer cu etajul superior, gardianul se apropiase pe furiș de ușă și se convinsese că ciocănăturile, pe care le auzise pe coridor, proveneau din camera lor. O dată localizată sursa, gardianul s-a uitat prin vizetă ca să-l identifice pe telegrafist. Vizibilitatea fiindu-i însă împiedicată de deținuții care stăteau înadins de vorbă în dreptul vizetei, pentru a-l acoperi pe cel ce vorbea la calorifer, gardianul a deschis brusc ușa, sperînd să-l surprindă asupra faptului pe vorbitor. Morsistul însă, mai iute decît el, își încetase emisiunea cînd auzise zgomotul zăvorului de la ușă. Enervat de eșec, gardianul s-a adresat celor din cameră, cerîndu-le să spună numele celui care a bătut în calorifer. Răspunsul a fost

un murmur general, prin care deținuții au respins acuzația că vreunul dintre ei ar fi vorbit la calorifer. Furios, plutonierul s-a încăpățînat să-l descopere pe făptaș. Amenințările cu represalii colective de suspendare a plimbării în curte pe termen de o lună, de reducere a rației alimentare etc., n-au dat nici ele rezultate. Punîndu-și ultima nădejde într-o posibilă delațiune, a recurs atunci la interogatoriul individual al cîtorva deținuți aleși la întîmplare, pe care i-a scos pe rînd pe coridor, exercitînd presiuni asupra lor spre a-i intimida sau promițîndu-le suplimente alimentare spre a-i ademeni și convinge să-l denunțe pe telegrafist. Toate strădaniile i-au rămas însă zadarnice. Nimeni n-a recunoscut că cineva din cameră ar fi bătut în calorifer. În cele din urmă, renunțînd la anchetă, plutonierul s-a retras aruncînd un ultim potop de înjurături și amenințări la adresa „bandiților" pe care îi va învăța el minte.

Imediat după ce ușa s-a închis și pașii gardianului s-au îndepărtat pe coridor, iar în celulă deținuții au răsuflat ușurați că incidentul se soldase fără victime care să fie trimise la beci, episcopul Boroș (cred că fusese episcop de Timișoara) s-a ridicat de la locul lui și s-a adresat camarazilor lui de cameră. Referindu-se la cele ce tocmai se întîmplaseră și la procedeul de anchetă al gardianului, le-a cerut să renunțe la orice fel de activități interzise de administrație. Spre mirarea tuturor, le-a explicat că dacă va fi pus în situația să fie întrebat de gardian despre vreo eventuală încălcare a regulamentului, asemănătoare celei petrecute mai înainte, calitatea lui de preot îi interzice să mintă. O astfel de stranie concepție despre modul cum înțelegea să respecte adevărul față de temnicerii noștri și în condițiile inumane de viață ale regimului pe care ni-l creau, nu ne mai fusese dat să auzim. Faptul că Boroș își prevenise totuși camarazii din cameră în privința atitudinii ce o va avea în cazul repetării unui incident similar, nu a avut darul nici să le atenueze indignarea și nici să-i facă să-l privească cu ceva mai multă indulgență. Pentru ei, Boroș a rămas un turnător! Un turnător fără activitate, un turnător potențial numai, dar turnător! Deținuții erau obligați de-aici înainte să se ferească de el și să-i ascundă activitățile nepermise, la fel cum procedau atunci cînd se întîmpla să împartă celula cu unul din cei cîțiva delatori notorii din închisoarea din Pitești. Incidentul din camera vecină s-a încheiat cu concluzia trasă cu voce tare de Gogu Ștefănescu, în cuvintele ce i le-a adresat lui Boroș: „Preasfințite, nu vă doresc să fiți pus în situația de a spune adevărul, pentru a vă salva sufletul cu prețul suferințelor unui camarad pus în lanțuri și aruncat în beci! Noi o să vă ajutăm să nu păcătuiți!"

Prin anii '80, pe cînd mă aflam la München, am citit în ziar despre vizita unei delegații a clerului romano-catolic din România la Vatican. Printre prelații făcînd parte din delegație, am citit și numele episcopului Boroș.

17. BITTENBINDER, preot romano-catolic. Nu l-am cunoscut personal. Am auzit numai că se bucura de respectul și prețuirea tuturor, nedezicîndu-și nici menirea de preot și nici calitatea de deținut politic.

18. BUTNARU..., preot romano-catolic. N-am stat niciodată cu el în celulă.

19. BRAGA..., de asemenea preot romano-catolic. Nici cu el nu m-am întîlnit niciodată cît am stat în Pitești.

20. BUGARSKI SAVA. Fost anchetator la Securitatea din Timișoara, cu care am stat în aceeași cameră de la subsol. Am vorbit de el, cînd am relatat despre acea perioadă.

21. BARTA..., tehnician dentar. De origine maghiară, din Transilvania. Unii bănuiau că ar fi fost evreu. Am mai pomenit de el în relatările primului meu an de închisoare, cînd l-am întîlnit în Jilava și am făcut parte din același transport de deținuți, trimiși la mina de plumb de la Cavnic.

Mic de talie, cu figura de degenerat și minte subdezvoltată, Barta a căzut repede în plasa ofițerului politic, devenind unul din informatorii închisorii. La începutul recrutării lui, locotenentul-major Lupu îl scotea destul de des din cameră, sub diverse pretexte, pentru a-i cere informații despre cei cu care stătea în celulă. Cu timpul însă, dîndu-și probabil seama de lipsa de valoare a achiziției făcute, a apelat tot mai rar la serviciile lui. Handicapat nu numai de inteligența lui redusă dar și de faptul că nu știa bine românește, Barta era incapabil să urmărească discuțiile din cameră și cu atît mai puțin să înțeleagă ce îl interesa exact pe ofițerul politic. În schimb, de îndată ce se întorcea de la întrevederea cu ofițerul, camarazii lui de celulă îl trăgeau de limbă și aflau de la el tot ce îl întrebase Lupu. Pe lîngă prostie, Barta mai suferea și de o frică aproape bolnăvicioasă, ceea ce îl făcea să aibă în permanență o atitudine supusă, chiar slugarnică și în priviri o expresie umilă și temătoare. Fondul nu era de un om ticălos. Dimpotrivă, avea inimă bună, era serviabil și totdeauna gata să ajute pe oricine. Este și motivul pentru care nu era tratat cu dispreț și ostilitate ca ceilalți turnători. Ne feream numai să nu afle nimic din îndeletnicirile noastre prohibite. Pot spune că Barta era o excepție printre cei cîțiva turnători din Pitești, din cauza statutului special de care se bucura. Un turnător care reușise să ne cîștige mila.

22. BEBI TOMA a fost adus în Pitești cîțiva ani după ce închisoarea fusese destinată „înaltei trădări". După o ședere de numai cîteva luni, singur într-o celulă de la ultimul etaj, a fost din nou transferat. De origine aromân (macedonean), Bebi Toma făcuse parte dintr-unul din grupurile de români din străinătate ce fuseseră parașutate în țară, în cadrul unui plan inițiat, după cîte știu, de serviciile secrete britanice, menit să sprijine acțiunea de rezistență împotriva regimului comunist. Se spunea că imediat după parașutare, Bebi Toma se predase autorităților și își denunțase camarazii, care fuseseră toți împușcați. Fusese apoi martorul acuzării în procesul intentat familiilor și cunoscuților care îi ajutaseră și îi găzduiseră pe parașutați. Condamnați pentru complicitate la crimă de înaltă trădare, aveau să ajungă și ei tot în închisoarea din Pitești. Printre ei, rudele lui Golea, unul din cei parașutați în aceeași noapte cu Bebi Toma, care fusese împușcat. Bebi Toma fusese și el

condamnat la moarte, dar probabil ca recompensă pentru cooperarea cu Securitatea, i se comutase sentința în muncă silnică pe viață. Se mai spunea că Bebi Toma ar fi fost accidentat în momentul parașutării.

Am redat toate aceste versiuni care circulau pe seama lui, care însă n-au putut fi verificate, fiindcă nici unul din deținuții din Pitești n-a putut sta direct de vorbă cu Bebi Toma. Cert este că omul era infirm, fiindcă umbla în cîrje. Și tot așa de sigur este că nu mai era în toate mințile. De mai multe ori pe zi și uneori chiar în toiul nopții, ne înfioram de urletele lui de fiară, care răsunau în toată pușcăria cînd intra în criză. N-am aflat unde l-au dus după ce l-au luat din Pitești și nu mai știu ce s-a ales de el.

23. ION BALTHEISER, preot romano-catolic. Originar dintr-o familie germană din Bucovina, colonizată mai tîrziu în Dobrogea, părintele Baltheiser era în momentul arestării capelan la Catedrala Sf. Iosif din București. Înalt și cîntărind peste o sută de kilograme, înainte de închisoare, ajunsese într-o vreme, în Pitești, o umbră de om, care abia se ținea pe picioare. Suferind de ficat, nu se mai putea alimenta și se prăpădea văzînd cu ochii. După un timp însă, în mod inexplicabil și fără vreun tratament, a început să se simtă mai bine, a putut din nou să se hrănească și și-a recăpătat puterile. Pentru firea lui bună și înțelegătoare, părintele Baltheiser era iubit de toată lumea.

În ceea ce mă privește, am împărțit în decursul anilor de mai multe ori celula și chiar patul cu el, avînd astfel ocazia să-l cunosc mai bine decît alții și să-i prețuiesc excepționala lui calitate umană. Reușea, prin simpla lui atitudine față de toate privațiunile și agresiunile fizice și psihice la care eram supuși, să ne transmită ceva din seninătatea cu care știa să le primească, fără să-i clintească credința și fără să-i știrbească moralul. Simplitatea și naturalețea comportării lui părea să fie a unui om care nu se sinchisea de ce parte a gratiilor trăia. Baltheiser își împărțea timpul între meditațiile zilnice, cînd stătea retras în patul lui, și prezența la toate activitățile noastre obișnuite din celulă, fie că erau permise, fie că nu. Participa la tot ce se punea la cale, oferindu-se, mai ales din cauza înălțimii și a umerilor lui lați, să ne servească de paravan în dreptul vizetei atunci cînd se bătea Morse la calorifer, cînd scriam pe săpun, aruncam „ancora" pe fereastră, coseam sau tăiam vreo saltea ca să ne aprovizionăm cu ață. Devenise un specialist în a „ține tira" la ușă și a ne da de veste cînd se apropia gardianul.

Numai cînd era vorba de o acțiune mai gravă, părintele Baltheiser nu ni se alătura decît după ce intra în contact, prin diferitele noastre mijloace de comunicație, cu Vlădica! Pentru părintele Baltheiser, numai unul singur era Vlădica din toți episcopii care se aflau în închisoarea din Pitești: episcopul greco-catolic Todea! Primul lui „Vlădică" fusese episcopul Schubert, și el condamnat. De cînd îi despărțise pușcăria, Schubert neaflîndu-se în Pitești, Baltheiser își plasase toată încrederea în Todea. Cu ocazia organizării grevei din Pitești, de care mă voi ocupa într-un capitol aparte, acțiune ce risca

să aibă consecințe grave și să declanșeze o reacție dură din partea administrației, fiind întrebat dacă se va alătura protestului nostru, Baltheiser ne-a răspuns fără nici o ezitare: „Eu fac ce face Vlădica!" Și cînd Vlădica a intrat în grevă, Baltheiser a refuzat și el mîncarea.

Părintele Baltheiser era cunoscut în toată închisoarea sub numele conspirativ de „popa Ilie". Fiind autorul acestei porecle, pe care el apoi și-o însușise ca nume conspirativ în închisoare, părintele Baltheiser îmi spusese: „Am ajuns s-o văd și pe asta, un popă botezat de un păgîn ca tine!"

În 1960 am fost mutat din închisoarea de la Pitești, și ani de zile n-am mai auzit unul de altul. Soarta a făcut să ne întîlnim din nou în Germania. De fiecare dată cînd timpul îmi permite, mă reped pînă în apropierea frontierei austriece, la Ruhpolding, unde își are parohia, pentru a petrece cîteva ore cu el. A mai îmbătrînit, sănătatea i s-a mai șubrezit, dar a rămas același „popa Ilie", neschimbat, așa cum l-am cunoscut în închisoarea din Pitești.

24. EMIL BRAUN. Nu-mi amintesc decît numele lui și că a sosit mai tîrziu în închisoarea din Pitești, cu un lot de constănțeni.

25. IANCU BAZUCA, negustor, de origine greacă, din Constanța.

26. PAUL BANDU. Am mai vorbit de el cînd am relatat despre perioada petrecută împreună în camera din subsolul închisorii. Și cu el m-am întîlnit de mai multe ori în decursul anilor în diferitele celule prin care am fost mutat. Voi reveni cu mai multe amănunte asupra lui, mai tîrziu, cu ocazia descrierii altor evenimente.

27. ALEXANDRU BALȘ, inginer, fratele doctorului Matei Balș. Suferea de astm. În cursul anilor, boala i s-a agravat. N-a primit nici un fel de tratament medical. Abia cînd a intrat în faza finală a bolii i s-au dat primele îngrijiri medicale, care n-au mai servit însă la nimic. A murit după o lungă agonie, la care am asistat neputincioși.

28. MUSTIC BERINDEI. După eliberarea din închisoare a reușit să plece în străinătate, stabilindu-se la Paris.

29. PAUL BRĂTĂȘANU, inginer, mason. Cu ocazia unei mutări, am ajuns în aceeași celulă, dar n-am stat decît cîteva ore împreună, fiindcă ofițerul politic a mai procedat la cîteva corecturi în repartizarea deținuților și am fost din nou despărțiți în chiar aceeași zi. Mi-aduc aminte cît a fost de emoționat să mă întîlnească în închisoare și cu cîtă căldură mi-a vorbit de tatăl meu, pe care îl cunoscuse în vremuri mai bune și în împrejurări mai fericite. N-a trecut nici un an de la scurta noastră întîlnire și Paul Brătășanu s-a îmbolnăvit tocmai într-o perioadă în care regimul nostru se înăsprise în mod deosebit. I s-a refuzat orice fel de tratament medical și în cîteva zile a murit. Dacă nu mă înșală memoria, cred că făcuse o congestie pulmonară.

Mai tîrziu, la prima mutare, cei care fuseseră cu el în cameră ne-au povestit cum se sfîrșise Brătășanu, cu regretul de a nu fi avut un preot la căpătîi. Într-adevăr, în camera mare de la parter în care se afla, întîmplarea făcuse să nu fie nici un preot. Văzîndu-i dorința de a muri creștinește, camarazii

din celulă, înfruntînd toate riscurile, au reușit să-i aprindă o lumînare înainte ca să-și fi dat sufletul. Andrei Chrisogelos, Niki Vâlsan și cîțiva prieteni mai destoinici au confecționat lumînarea. Din fire de ață scoase din saltea au răsucit un fitil, pe care l-au uns apoi cu „Saliform". Cineva avea un astfel de tub cu unguent antireumatic obținut cîndva de la cabinetul medical și ascuns cu grijă în paiele din saltea, spre a-l feri de confiscare la percheziții. Mai complicat și mai periculos fusese însă aprinsul acestei lumînări improvizate. Am mai vorbit de procedeul de făcut foc în închisoare, patentat sub denumirea de „neagra". Aparatul consta dintr-o sfoară trecută prin găurile unui nasture de porțelan. Trăgînd de capetele sforii, întinzînd-o și apoi slăbind tensiunea, sfoara se răsucea și se dezrăsucea succesiv, imprimînd treptat nasturelui, pe măsură ce repetai mișcarea, o turație tot mai mare. Dacă de nasturele în rotație apropiai o bucățică de fier, la fiecare atingere cu metalul țîșneau scîntei ca de la un polizor în miniatură. Scînteile erau lăsate să cadă pe niște bucățele de pînză, pe jumătate arse, care se păstrau la loc uscat, putînd fi oricînd reîntrebuințate. Pe locul unde o scînteie atingea pînza semicarbonizată, se aprindea un punct de jăratec, care ardea mocnit ca un tăciune. De la acest punct incandescent îți puteai aprinde țigara, după care „neagra" era stinsă, înăbușită prin apăsare cu un colț de pătură sau cu pulpana mantalei de zeghe. Pentru aprinsul lumînării lui Brătășanu, camarazii lui aveau nevoie de flacără. Au vîrît deci „neagra", care ardea mocnit, într-un mănunchi de paie scos din saltea și au suflat în șomoiogul de paie pînă ce a țîșnit prima flacără. În ciuda pazei puse la ușă, puteau oricînd fi surprinși de gardian, mai ales din cauza mirosului de fum care se răspîndise în cameră. Avuseseră însă noroc și scăpaseră nedescoperiți. Iar Paul Brătășanu a închis ochii la lumina pîlpîietoare a lumînării ce și-o dorise.

După cîteva momente de reculegere lîngă patul lui Brătășanu, deținuții au stins lumînarea, au șters toate urmele lăsate de confecționarea și aprinderea ei, au aerisit camera făcînd vînt cu paturile ca să piară mirosul de fum și au bătut la ușă să-i anunțe gardianului decesul. Acesta, la rîndul lui, urma să raporteze cazul mai departe, ierarhic, punînd în funcțiune întreg mecanismul birocratic al penitenciarului. Cabinetul medical avea să-și trimită reprezentantul ca să constate moartea. Apoi, de la grefă venea un plutonier să-i ia amprentele digitale mortului, iar de la magazie venea un altul să recupereze pătura și efectele penale, ce-i fuseseră date în folosință. Din momentul în care era anunțat gardianul și pînă la sosirea tuturor acestor ciocli ai administrației, fiecare preocupați de formalitățile lor, se scurgeau uneori și cîteva ore. Abia după ce ultimul din ei își încheia vizita la fața locului, cadavrul era scos din celulă. Așa s-a întîmplat și cu corpul lui Paul Brătășanu, care a mai rămas o bună bucată de vreme în patul lui, înconjurat de cei cîțiva prieteni ce îi fuseseră mai apropiați.

Acestui cerc de prieteni i s-a adresat atunci baș-muftiul Sadâc, din Mangalia. Baș-muftiul era cel mai înalt rang în ierarhia clerului mahomedan din

țară și totodată șeful cultului islamic din România. Condamnat cu un întreg grup de tătari din Dobrogea, fusese trimis să-și execute pedeapsa în închisoarea din Pitești. „Domnilor, le-a spus Sadâc, întrucît nu avem nici un preot ortodox printre noi, care să se roage pentru camaradul nostru, ați avea ceva împotrivă dacă aș face-o eu, după legea noastră? Mă voi ruga aceluiași singur Dumnezeu care există și în care credem cu toții, și dumneavoastră, creștinii, și noi, mahomedanii." Propunerea Baș-Muftiului a fost acceptată, așa că Brătășanu a avut, pînă la urmă, parte și de preot. Așezat turcește pe pat, la picioarele lui Paul Brătășanu și legănîndu-se înainte și înapoi, în ritmul versetelor din Coran pe care le recita cu glas scăzut, Sadâc nu s-a mișcat de lîngă el pînă ce nu l-a întrerupt vocea gardianului care deschisese ușa: „Ia! Scoateți, bă, salteaua cu mortu' afară!"

30. BOCCELI era armean și își schimbase numele din Boccelian în Bocceli. Fusese și el mason.

După venirea regimului comunist, cînd lojile fuseseră închise și organizația declarată ilegală, francmasoneria din țară „intrase în adormire". Expresia le aparține și echivalează cu o încetare temporară a activității în timpuri de restriște. Totodată, au decis să-și pună la adăpost arhiva, pentru a nu cădea în mîna Securității. Bocceli, fiind un membru mai obscur și necunoscut al lojii, s-a oferit s-o ascundă la el acasă. După cîțiva ani însă, nu mai țin minte datorită cărei întîmplări, Bocceli a fost arestat, iar la descinderea ce i s-a făcut acasă, a fost descoperită și ridicată și arhiva lojii. Au urmat o serie de arestări printre masoni, iar după primele anchete au ieșit la iveală elemente suplimentare, care au dus la alte arestări. Abia la proces s-au lămurit cei din boxă de ce cazul lor luase o atît de mare amploare și cărui fapt se datora gravitatea acuzațiilor ce li se aduceau. Bocceli povestise vrute și nevrute în anchetă, implicînd în declarațiile lui, fără să-și facă scrupule, numele a nenumărați „frați masoni". Mărturisise, în speranța, probabil, de a obține îngăduința anchetatorului, tot felul de activități și legături subversive ale membrilor masoneriei din țară, cu filialele lor din Occident, informații pe cît de imaginare, pe atît de grave. Dezbaterile din timpul procesului au mai dat însă în vileag și un alt fapt, pe care masonii din lotul lui nu i l-au iertat niciodată: în perioada în care arhiva lor fusese dată în păstrare lui Bocceli, acesta falsificase date ce menționau poziția lui în masonerie, autoavansîndu-se, de la rangul minor pe care-l ocupa în ierarhie, la gradul 33. Dacă în raporturile lui cu masonii se dovedise, după spusele lor, un escroc și un șarlatan de proastă calitate, ceea ce justifica pe deplin disprețul pe care i-l arătau, în relațiile cu ceilalți deținuți Bocceli nu făcuse o impresie la fel de proastă. Dimpotrivă, se arătase amabil și binevoitor cu toată lumea, încadrîndu-se în spiritul de bună camaraderie care domnea în general în închisoarea din Pitești. Prin comportarea lui ireproșabilă și-a cîștigat și el un loc onorabil în mijlocul celorlalți. Pentru cei mai mulți, episodul de la proces,

povestit de ceilalți masoni din lotul lui, a fost dat uitării. Unii găseau chiar că ar fi fost o infamie să se dea crezare unei asemenea povești, puse pe seama unui om care numai prin ținuta lui în celulă contrazicea aceste minciuni răuvoitoare, scornite din cine știe ce motive de cei din lot cu el.

Într-una din celulele mari de la parter, în care și-a făcut debutul în pușcăria din Pitești, Bocceli a fost așadar adoptat de toți deținuții, de unii acceptat fără rezerve, altora cîștigîndu-le chiar simpatia. Nici n-ar fi fost motive obiective să fie altfel. Cu toate astea, un singur om din celulă se îndoia de sinceritatea lui Bocceli: George Sarry. (Tînărul cu care fusesem la Cavnic, cu care stătusem apoi în închisoarea din Oradea în așteptarea procesului în care fusese și el condamnat pentru complicitate la evadarea noastră.) Fostul copil, crescut pe maidanele Constanței, care își făcuse între timp o solidă educație în închisoare, unde intrase de tînăr, nu-și pierduse o bună parte din simțurile lui primitive și se bizuia pe ele, cu toată încrederea că nu-l înșală. Agerimea privirii, auzul ascuțit și sprinteneala mișcărilor lui făceau uimirea tuturor. De data asta, suspiciunea lui în privința lui Bocceli era o simplă intuiție, fără nici un temei. O bănuială pornită din instinct, nesusținută de nici un argument și încă venind din partea celui mai tînăr din cameră, n-a găsit nici un răsunet printre ceilalți colocatari. Dimpotrivă, toți prietenii lui ne străduiam să-l convingem să nu-și exprime părerea cu voce tare și să nu-și manifeste antipatia față de Bocceli, fiindcă ar face o nedreptate. Sarry ne făcea hatîrul și ne urma sfatul, dar părerea nu și-o schimba.

Treceam atunci printr-o perioadă cînd administrația părea să arate o oarecare înțelegere pentru cazurile de boală, dînd curs cererilor deținuților de a fi duși la cabinetul medical. De consultație medicală nu putea fi vorba, cabinetul fiind deservit de plutonierul sanitar Cioltar, care nu se pricepea decît la scosul măselelor; bineînțeles, fără anestezie! În schimb, distribuia cu destulă larghețe cele cîteva sorturi de medicamente din farmacia cabinetului, din care deținuții își făceau mici rezerve pentru vremuri mai grele, pitindu-le prin diferite ascunzători. De regulă era vorba de aspirine, antinevralgice, supozitoare sau alifie contra hemoroizilor, unguent antireumatic. Rareori mai apăreau și alte medicamente. O dată cu epuizarea cotei trimestriale de medicamente primite de farmacia penitenciarului, înceta și scoaterea deținuților la așa-zisa vizită medicală, pe bunul motiv că „lipsesc medicamentele". Probabil că prin mărinimia cu care împărțea medicamentele, Cioltar urmărea tocmai să scape cît mai repede de ele, pentru a închide cabinetul și a-și putea vedea de alte treburi.

Or, de fiecare dată cînd Bocceli obținea să fie dus la cabinetul medical, George Sarry, obsedat de ideea lui fixă, ne atrăgea atenția că absența lui din cameră se prelungea mai mult decît a altora. Întîrzierea lui afară din cameră i se părea suspectă. Chiar cînd Bocceli se întorcea cu cîteva pilule, din care împărțea și altora care aveau nevoie, Sarry pretindea că putea foarte bine să vină și cu aspirine și să fi stat de vorbă și cu ofițerul politic. Ajunsese chiar

să ne enerveze cu mania lui de a-l ține mereu sub observație pe Bocceli și de a-l bănui că e turnător.

Într-una din zile, apropiindu-se pe nesimțite de ușa noastră și privind prin vizetă, gardianul l-a surprins pe Bocceli în flagrant delict de cusut. Deschizînd brusc ușa, Bocceli n-a avut timp să-și ascundă acul. Prins asupra faptului și cu corpul delict asupra lui, n-a mai putut nega infracțiunea comisă. Acul i-a fost confiscat, iar el a fost pedepsit cu șapte zile de „arest sever", ceea ce însemna o săptămînă de beci cu mîncare o dată la trei zile. În după-amiaza celei de a șaptea zi, cînd urma să-i expire pedeapsa, toată camera aștepta reîntoarcerea lui Bocceli, pentru a-i face primirea cuvenită. Devenise o regulă la Pitești, respectată în toate celulele, de a rezerva din hrana noastră cît mai multă mîncare pentru cei ce se întorceau flămînzi și rebegiți din beci. Într-una din perioadele cu alimentație proastă și insuficientă, cînd sufeream permanent de foame, un deținut exclamase: „Aș da orice, numai să mă simt măcar o dată sătul!" „Foarte simplu", i-a răspuns altul, „n-ai decît să te aranjezi cu gardianul să te bage la beci și să aștepți ziua cînd te va aduce din nou în celulă. E singura metodă de a putea fi timp de o zi întreagă sătul!" Gluma făcuse ocolul pușcăriei și de atunci era mereu repetată, sub diferite variante de încurajare, celor care erau trimiși la beci: „Te invidiez pentru ziua cînd te vei întoarce!" sau „Nu te gîndi la ce te va aștepta la ducere. Gîndește-te la ce te așteaptă la întoarcere!" Gluma pornea de la o realitate. Oricît de flămînd te-ai fi întors din beci și oricît de mizerabilă ar fi fost mîncarea ce ți-o păstrau camarazii de celulă, cantitatea era așa de mare, încît nu pridideai s-o mănînci decît de-a lungul unei zile întregi. Era un fel de ambiție a celor din celulă de a-l copleși peste măsură pe cel ce suferise de frig și foame în beci.

În cazul lui Bocceli, soarta îi fusese deosebit de favorabilă. La prînz ni se dăduse o mîncare, apreciată ca o adevărată delicatesă, care numai rareori își făcea apariția în meniul nostru din acea epocă: arpacaș cu marmeladă! Chiar dacă arpacașul era cam lichid și gustul marmeladei abia se simțea, pentru noi era o masă de zi de sărbătoare. De cum a fost introdus în cameră și gardianul a închis ușa în urma lui, pe patul lui Bocceli au apărut trei gamele pline, la care fiecare contribuisem din porția noastră. În plus, îl mai așteptau și două rații de pîine. Emoția și mulțumirile cu care ne-a răspuns la urările de bun sosit au fost răsplata și satisfacția noastră. L-am lăsat apoi să mănînce în tihnă și ne-am retras fiecare pe paturile noastre.

Mă așezasem cu un grup de prieteni, printre care și George Sarry, pe un pat din capătul opus al camerei, pentru a asculta urmarea povestirii, începută de unul dintre noi, și întreruptă de sosirea lui Bocceli. Toți eram atenți la povestitor, cînd tam-nesam, George Sarry ne spune, făcîndu-ne semn spre Bocceli: „Ia uitați-vă la el cum mănîncă! Ați mai văzut pe cineva care să nu aibă poftă de mîncare după șapte zile de beci?" Fără să piardă firul narației prietenului nostru, George Sarry nu-l slăbise totuși nici un moment

din ochi pe Bocceli. Pretindea că nu arată ca un înfometat, ci se străduie să înghită fiecare lingură pe care o duce la gură. De aci trăgea concluzia că Bocceli mințise și că nu fusese la beci.

Mai întîi suspiciunea lui Sarry, mergînd atît de departe încît să nu menajeze nici măcar pe un om care pătimise o săptămînă întreagă în beci, ne-a indignat. La insistențele lui, ne-am lăsat totuși înduplecați să privim un timp printre paturi, în direcția lui Bocceli și să-l observăm cum mănîncă. Am sfîrșit și noi prin a constata că Bocceli manifesta o vădită lipsă de poftă de mîncare și că părea să se silească să înghită fiecare lingură de arpacaș pe care o băga în gură. A trebuit să-i dăm dreptate lui Sarry și să recunoaștem că spiritul lui de observație nu-l înșelase, dar din simplul fapt că Bocceli nu mînca hulpav, nu se putea trage concluzia pe care o trăgea el. Parcă pentru a demonstra inutilitatea discuției noastre, Bocceli însuși ne-a servit în acel moment argumentul care i-a pus capăt. Și-a pus gamela de o parte și, spunîndu-le celor din imediata lui apropiere că se simte rău, s-a întins pe pat. Avea figura crispată de suferință și îi ieșiseră broboane de sudoare pe frunte. Cu respirația grea și sacadată și ținîndu-se cu mîinile de abdomen, le explica celor ce încercau să-i vină în ajutor că avusese, încă pe cînd se afla în beci, o criză de ficat și că, probabil, imprudența ce o făcuse de a mînca prea mult arpacaș îi stîrnise din nou durerile. Stînd întins în pat, spera să se calmeze. Vecinii din pat i-au pus o batistă udă pe frunte și l-au lăsat să se liniștească. Dar n-au trecut nici cîteva minute și Bocceli s-a ridicat din pat, congestionat la față și s-a repezit spre colțul unde era tineta, simțind nevoia să vomite. După ce s-a ușurat, epuizat de eforturi, s-a reîntors la patul lui.

În aceeași clipă, G. Sarry a țîșnit ca o panteră de lîngă noi și din cîteva salturi a fost lîngă tinetă. Bocceli nici nu apucase să se întindă din nou în pat, cînd George Sarry a ridicat capacul tinetei și a exclamat triumfător: „Fraților! Ați mai văzut macaroane să facă rău la ficat?“ După un moment de stupoare, ne-am apropiat cu toții de tinetă. Nu mai era nici un dubiu. Nici de data asta, pe George Sarry nu-l înșelaseră simțurile! De cînd ne aflam în penitenciarul din Pitești, în alimentația noastră nu apăruseră niciodată macaroane sau orice fel de alte paste făinoase. Bocceli n-a schițat nici o încercare de justificare. De altfel nici n-ar fi găsit pe nimeni să-l asculte, după cum nu s-a mai găsit nimeni de-aici înainte să-i mai vorbească.

31. VASILE BOARU, ardelean, fost aviator civil. Condamnat în același lot cu Titi Coșereanu. Cu fizicul lui atletic, se remarcase prin forța lui excepțională la mina de la Baia Sprie. Tot acolo și-a cîștigat reputația de bun camarad, dînd dovadă de curaj și solidaritate în toate împrejurările grele.

32. GEORGE BOIAN. Vărul meu de care mă despărțisem în iarna 1952, în Jilava, cînd eu fusesem trimis cu duba la mina de la Cavnic, iar el la Aiud. Luasem legătura cu el prin mijloacele noastre clandestine de comunicație, de cum ajunsesem în Pitești, dar au mai trecut aproape trei ani pînă ce hazardul unei mutări ne-a adus în aceeași celulă. Aflasem că era grav bolnav

și că fusese operat în ultimul moment de o ocluzie intestinală, la spitalul închisorii din Aiud. Continua și în Pitești să facă periodic ocluzii, fiind de fiecare dată pe punctul de a nu supraviețui din cauza unei extreme slăbiciuni, dar dînd de fiecare dată dovadă de o vitalitate și o rezistență neașteptate.

33. PUIU BERARIU, bucovinean de origine, stabilit în București. În momentul arestării era avocatul Legației americane sau austriece, nu mai țin minte exact.

34. BUNEA DE WIED. Condamnat într-unul din primele mari procese de așa-zis spionaj, după instaurarea regimului comunist. Dacă nu mă înșel, în același lot fuseseră condamnate și surorile Samueli. Soția lui, Eleonora de Wied, condamnată și ea, a murit în închisoare. Pe Bunea nu l-am întîlnit niciodată în timpul detenției, în schimb l-am cunoscut prin 1973 sau 1974 în München.

35. BALINT..., țăran ungur din Ardeal. Suporta închisoarea cu un calm desăvîrșit și era de o discreție și o bună-cuviință rare. Chiar și în celulele mici, unde spațiul de mișcare era extrem de redus, aproape că nu-i simțeai prezența. Cu toate că știa foarte prost românește, stăteam deseori cu el de vorbă. Se bucura să-mi povestească, amintindu-și de acasă.

36. BOTA... Nu l-am cunoscut personal, dar țin minte că era notar într-o localitate din Ardeal.

37. DAN BRĂTIANU. Nici cu el nu m-am întîlnit niciodată, cît am stat în Pitești. Ajungînd în Germania, am aflat că și el a reușit să plece din țară, după eliberarea din închisoare. S-a stabilit în Elveția.

38. BELU... era foarte înalt și extrem de slab. Fusese condamnat ca mason. Se spunea că avea gradul 33.

39. BENȚE AUREL, inginer petrolist, un om blînd și onest, iubit de toți cei cu care a stat în celulă.

40. GICĂ BENȚE, nepotul celui de mai înainte, și el inginer. Spre deosebire de unchiul lui, nu se bucura de simpatie. Nu numai din cauza caracterului dificil pe care îl avea, dar mai ales din pricina reputației proaste pe care și-o făcuse la Baia Sprie. Cei care fuseseră cu el la mină pretindeau că întreținuse relații cu ofițerul politic. Alții ziceau că fusese sub influența nefastă a vărului său, Ducu Ciocâlteu, care avînd o personalitate mai puternică îl domina cu geniul lui rău. Chiar dacă în Pitești s-a comportat corect, era în general antipatizat pentru firea lui nesuferită și certăreață.

41. CHISELICESCU... fusese colonel în vechea armată română. Modest și liniștit. Gata oricînd să vină în ajutorul neputincioșilor, cu toate că el însuși era slab și departe de a fi voinic. Se oferea totdeauna să cîrpească și să coasă cămășile și hainele celor mai bătrîni, cu vederea slăbită, chinuindu-se, la rîndul lui, fiindcă nici pe el nu-l mai ajutau ochii.

42. CIOBANU..., fost colonel. După 23 august 1944, în timpul luptelor din Ardeal, cînd armata română întorsese armele împotriva fostului aliat de pînă atunci, trece, împreună cu generalul Chirnoagă și o parte din trupele

de sub comanda sa, de partea nemților. În Germania, generalul Chirnoagă inițiază recrutarea de voluntari printre prizonierii români din lagăre pentru constituirea unei armate naționale, care să lupte mai departe alături de nemți, împotriva Armatei Roșii. În timpul acestei operații, colonelul Ciobanu intră în conflict cu generalul Chirnoagă și după scurtă vreme se reîntoarce în țară, unde este arestat, judecat și condamnat la muncă silnică pe viață. N-am făcut pînă aci decît să redau pe scurt cam tot ceea ce îmi amintesc din versiunea povestită chiar de colonelul Ciobanu. Fac această mențiune, fiindcă atît persoana, cît și acțiunile colonelului Ciobanu au fost mereu controversate.

De talie mijlocie și uscățiv de felul lui, subalimentația din închisoare nu părea să-i fi afectat prea mult fizicul. Figura rasată, cu trăsături regulate și de o finețe aproape feminină, l-ar fi făcut atrăgător la înfățișare. Toată armonia feței era însă stricată de expresia rea a gurii tivite cu buze subțiri, și de privirea rece și tăioasă a ochilor. Element strălucit în școală, cu studii militare excepționale, se dovedise un ofițer de Stat-Major eminent, iar războiul nu făcuse decît să-i confirme temeinicia pregătirii militare și să-i scoată și mai mult în evidență calitățile cu care era dotat. Cu o judecată rece, ajutat de o memorie impresionantă, la care se adăugau perseverența și puterea de muncă împinse pînă la fanatism, își făcuse reputația de a găsi, în cele mai dificile situații, soluția cea mai eficace. Am auzit aceste aprecieri de la toți ofițerii superiori, colonei și generali, care se găseau în Pitești și care îl cunoscuseră în activitatea lui din cadrul Statului-Major. Le-am auzit chiar de la cei care nu-l puteau suferi și pot spune că erau majoritatea. Cred că modelul lui Ciobanu era însuși mareșalul Antonescu, singurul ofițer din armata română pe care îl lăuda fără rezerve. Conștient de valoarea lui, le găsea tuturor celorlalți cusururi și, de cele mai multe ori, nu pe nedrept. Iar dacă nu le putea reproșa defecte profesionale, îi sfida de pe un teren, pe care era într-adevăr inatacabil: cel al inerentelor mici slăbiciuni omenești, pentru care nu avea nici cea mai mică înțelegere.

De o sobrietate aproape ascetică, Ciobanu nu fuma, nu bea, nu juca cărți, iar despre femei nu l-am auzit vorbind niciodată. În închisoare se limita strict la rația lui de alimente, refuzînd orice fel de supliment, fie că i-l oferea un camarad bolnav care nu-și putea mînca porția, fie că venea de la gardian, care uneori distribuia la rînd restul de mîncare rămas în hîrdău după împărțirea mesei. Era imun la orice tentație și de o insensibilitate sentimentală care te înfiora, chiar dacă o justifica rațional, cu argumente de o logică irefutabilă. Convins de superioritatea lui, stătea în general retras și tăcut la patul său, într-o atitudine de rezervă disprețuitoare. Rece și distant cu cei din jurul lui. Cînd totuși se lăsa angajat în vreo discuție, afecta o politețe atît de ostentativă, încît semăna mai mult a aroganță. Toți cei care l-am cunoscut am rămas însă cu neta impresie că sub această mască a omului rece, lipsit de sentimente și care nu se voia condus decît de rațiune, colonelul Ciobanu își

ascundea singura patimă care îl rodea: o ambiție nemăsurată! Unii îi găseau chiar o nuanță paranoică. Deși profund antipatic ca om, colonelul Ciobanu rămîne unul din personajele interesante din închisoarea Pitești.

Atitudinea lui față de administrație se baza pe principiul: nici un fel de relații. Și asta în cel mai strict sens al expresiei. Nu cerea nimic, nu reclama nimic, nu se plîngea de nimic. Pe scurt, nu stătea de vorbă. Numai cînd se întîmpla să ni se verifice dosarele și să ni se ceară datele personale, răspundea laconic, înșirînd nume, prenume, data și locul nașterii și condamnarea. Cînd deținuții din Pitești au decis să intre în grevă, pentru a protesta împotriva regimului la care erau supuși și a cere drepturile elementare de supraviețuire, colonelul Ciobanu a refuzat să participe, din două motive. Mai întîi, fiindcă considera acțiunea inutilă și, în al doilea rînd, fiindcă nu voia să ceară administrației nimic și nu voia să stea cu ea de vorbă. Despre colonelul Ciobanu va mai veni vorba în cursul povestirii mele.

43. COSLOVSKI..., moldovean din Bacău, colonel. Un om tare blînd, dar extrem de timorat.

44. COSLOVSKI..., fratele celui de mai înainte, avocat. Pe cît era primul de calm și împăciuitor din fire, pe atît era avocatul de vioi și combativ. De pe urma bătăilor din anchetă rămăsese cu gîtul anchilozat. Era nevoit să-și răsucească tot corpul ca să se uite în stînga sau în dreapta și să se aplece pe spate, ca să privească în sus. Făcuse parte, ca și fratele lui, dintr-un lot numeros, judecat în cadrul unui proces căruia i se făcuse multă publicitate propagandistică, pentru a arăta cum puterile occidentale încearcă să submineze regimul, sprijinind acțiuni de spionaj pe teritoriul țării. Ancheta întregului grup fusese extrem de dură. Ajuns la proces, Coslovski i s-a adresat din boxă completului de judecată, denunțînd barbaria metodelor folosite de Securitate pentru a smulge de la anchetați declarații inexacte. Pe neașteptate și înainte de a putea fi împiedicat, Coslovski și-a scos cămașa și pantalonii, arătîndu-și spatele plin de răni și contuzii, urmare a torturilor suferite. Pentru incidentul provocat în instanță avea să fie răsplătit la sfîrșitul procesului, cînd s-au pronunțat sentințele. Cu toate că acuzațiile reținute împotriva lui îi stabiliseră un rol minor în cadrul activității subversive și de spionaj, de care erau învinuiți ceilalți membri ai grupului, Coslovski a fost condamnat la moarte, ca și cei trei acuzați principali. Aceștia din urmă, și anume Liciu (care, după cît îmi amintesc, cred că era avocat), colonelul Tetorian și actorul Marcel Emilian au fost executați. Coslovski, în schimb, a fost grațiat, comutîndu-i-se sentința în muncă silnică pe viață, dar după ce mai întîi a fost ținut, mai bine de doi ani, în celula condamnaților la moarte din Jilava.

45. COPACIU..., comandor de marină. Nu l-am cunoscut personal. După eliberarea din închisoare a reușit să plece în străinătate, stabilindu-se în Franța, unde a fost angajat la un institut de cercetări oceanografice.

46. CONDEESCU..., comandor de marină. N-am stat niciodată cu el în celulă, dar mi-amintesc și acum de figura lui ca și de a altora, pe care îi vedeam pe fereastră cînd erau scoși la plimbare în curtea închisorii.

Într-o iarnă, Condeescu a fost pedepsit cu zece zile de izolare în beci. Gardianul îi făcuse raport pentru nerespectarea regulamentului, adică pentru unul din obișnuitele motive pentru care se luau asemenea măsuri: cusut, privit pe fereastră, scris pe săpun etc. După cîteva zile de stat în frigul din beci și de dormit direct pe betonul înghețat, Condeescu s-a îmbolnăvit. Simțindu-se rău și avînd febră mare, i-a cerut gardianului să-l ducă la doctor. I s-a răspuns că în timpul executării pedepsei de izolare, deținuții n-au dreptul la îngrijire medicală. A doua zi, văzîndu-l că nu se mai scula de jos, gardianul a raportat totuși cazul ofițerului de serviciu, acesta anunțîndu-l, la rîndul lui, pe ofițerul politic. Locotenentul-major Lupu s-a deplasat în beci și, după ce a constatat starea în care se afla Condeescu, a dat ordin gardianului ca deținutul să fie dus la cabinetul medical, imediat... după expirarea celor zece zile de pedeapsă! Două zile mai tîrziu, comandorul Condeescu a murit. Toate aceste amănunte le-am aflat de la plantonul, deținut de drept comun, însărcinat cu golitul tinetei și adusul mîncării, o dată la trei zile, celor pedepsiți în beci.

47. VASILE CIOBANU. Fost în aviația civilă. Unul din piloții cu renume ai societății „Lares". Fusese condamnat la moarte, împreună cu prietenul lui, Niki Vâlsan, în procesul de spionaj zis al Nunțiaturii, de la București. Ulterior li se comutaseră pedepsele la muncă silnică pe viață.

48. KIAZIM. Cetățean turc. Fusese și el condamnat în procesul Nunțiaturii și apoi trimis la Baia Sprie. A fost eliberat prin 1955 sau 1956, în urma decretului de grațiere, prin care au fost puși în libertate și repatriați deținuții politici cu cetățenie străină.

49. VASILE COJOCARU. Fusese în timpul războiului șoferul fostului ministru Tătăranu, iar după 1944, șoferul lui Titel Petrescu, președintele Partidului Social-Democrat. După arestarea lui Titel Petrescu, avînd un cunoscut printre paznicii arestului din subsolul Ministerului de Interne, a reușit, prin intermediul acestuia, să stabilească o legătură între fostul lui stăpîn, care se afla în anchetă la Ministerul de Interne, și dna Titel Petrescu. După un număr de scrisori schimbate în ambele sensuri între soții Petrescu, gardianul a fost prins cu corespondența asupra sa și arestat. În urma anchetei, a ieșit la iveală filiera prin care erau transmise scrisorile și Vasile Cojocaru a fost și el arestat. Judecat și condamnat, ajunsese la minele de plumb de la Baia Sprie, unde se dovedise un excelent camarad. Era iubit de toți, pentru caracterul și probitatea lui exemplară.

Lipsit de orice fel de complex de inferioritate față de numele sonore, titlurile, gradele sau nivelul de cultură al camarazilor lui din închisoare, Vasile Cojocaru era instinctiv atras numai de valoarea morală a celor cu care împărțea celula. Un bun-simț natural îl făcea să recunoască și să respecte numai

ierarhia acelora care răspundeau acestui criteriu de selecție. Nici unul dintre noi nu era scutit de ironia lui mușcătoare, ori de cîte ori decela cea mai mică manifestare de egoism, lașitate sau necinste. Minte vioaie și limbă ascuțită, era întotdeauna gata la o glumă prietenească, dar tot așa de prompt, cînd se ivea ocazia, trecea la persiflaj sau devenea caustic și batjocoritor, fără să menajeze pe nimeni. Cu administrația ducea o luptă de hărțuială permanentă, care l-a costat multe zile de beci și carceră. Pitorescul jargonului golănesc de șofer de București, fără a fi cîtuși de puțin ordinar, dădea o deosebită savoare intervențiilor lui Vasile Cojocaru. În 1956, cînd Titel Petrescu și-a răscumpărat libertatea, dînd acea declarație prin care regimul căuta să obțină o legitimitate în ochii lumii social-democrate din Occident, Vasile Cojocaru a fost și el eliberat.

50. CIOLOBOC..., avocat din Făgăraș. Condamnat pentru complicitate cu unul din grupurile de români din exil, parașutat în regiunea lui.

51. CONSTANTINIDI..., grec din Constanța.

52. DAN CHIROVICI, inginer, specializat în construcții navale.

53. CRISTODULO..., inginer petrolist. Avea glaucom la amîndoi ochii și își pierdea treptat vederea. În decursul anilor petrecuți în Pitești, de cîte ori primeam inspecția unui personaj mai important din Ministerul de Interne, fie civil, fie militar, Cristodulo cerea să i se aprobe un „vorbitor" cu familia, pentru a-și mai putea vedea o dată cei doi copii, înainte de a orbi complet. Dorința nu i-a fost împlinită, și în 1964, Cristodulo a ieșit din închisoare susținut și condus pe drumul de întoarcere acasă de foștii lui camarazi, eliberați o dată cu el.

54. TOTO CRUCEANU, fost membru al corpului consular.

55. CIUPERCESCU..., inginer. Fusese șeful unui serviciu din Direcția Căilor Ferate. Se spunea că își datora cariera influenței francmasoneriei, al cărei membru era. Era obsedat de ideea că s-ar putea îmbolnăvi și se purta ca un adevărat „bolnav imaginar", ipohondria lui luînd proporții patologice. De cîte ori avea ocazia, strîngea tot felul de medicamente pe care le ascundea în saltea, păstrîndu-le cu avariție și refuzînd să le dea chiar celor realmente bolnavi, care ar fi avut nevoie de ele. El însuși era perfect sănătos. Dacă egoismul lui s-ar fi limitat numai la atît, probabil că l-am fi acceptat printre noi ca pe un caz aparte, de bolnav psihic. Cum însă dorința lui de a cîștiga o iluzorie bunăvoință a administrației fusese interceptată de ofițerul politic, acesta îl scotea din cînd în cînd la o așa-zisă anchetă, unde Ciupercescu îl informa despre cele ce se petreceau în celulă. Consecința convorbirilor cu „politicul" era, de fiecare dată, pedepsirea deținuților denunțați de Ciupercescu. Din momentul în care a fost demascat ca turnător, Ciupercescu nu s-a mai bucurat de înțelegerea și compasiunea nimănui.

56. FRED CERCHEZ. Unul din membrii de frunte ai grupului de francmasoni din închisoarea Pitești. Avea gradul 33.

57. RADU CIOCULESCU. Am stat în două rînduri cu el în aceeași celulă.

Cu toate că apreciat pentru inteligența și memoria lui excepțională, unii mai susceptibili nu-l simpatizau din cauza glumelor lui mușcătoare și a tonului sarcastic cu care își irita adversarii de idei, în discuțiile politice pe care le purta. Sub aparența cinismului și virulenței spiritului lui critic, Cioculescu ascundea însă o sensibilitate sufletească pe care nu i-o puteai bănui. Cred că acestei înclinații sentimentale disimulate îi datoram și simpatia specială ce mi-a arătat-o. Mai întîi fiindcă îl cunoscuse pe tatăl meu, dar mai ales în amintirea lui Mihai Miloteanu, unchiul lui, care îl crescuse cînd rămăsese orfan și care fusese unul din cei mai buni prieteni ai tatălui meu. Radu și Șerban, cei doi frați Cioculescu, copilăriseră în Turnu Severin, împărțindu-și timpul de joacă între casa unchiului lor și casa și curtea bunicului meu. Radu Cioculescu fusese membru al Partidului Național Țărănesc, vederile lui politice plasîndu-l mai degrabă în aripa stîngă a partidului. Totodată era și mason.

Cred că era prin 1956, cînd în urma unei mutări am ajuns pentru prima oară cu el în aceeași celulă. Am fost atunci martorul unui eveniment cu totul excepțional. Cazul a fost unic în închisoarea din Pitești. Într-una din zile, ofițerul de serviciu, deschizînd ușa celulei, i-a spus lui Radu Cioculescu să-și pună haina și să-l urmeze. Pînă aici, nimic deosebit. Se mai întîmpla ca, din cînd în cînd, cîte un ofițer din Ministerul de Interne să se deplaseze la Pitești pentru un supliment de anchetă, fără să se mai procedeze la transferarea deținutului în cauză la București. Ne-a intrigat însă faptul că, prin ușa întredeschisă, i-am zărit pe coridor pe Lupu, ofițerul politic, și pe deținutul de drept comun care în acea vreme îndeplinea oficiul de frizer. După ieșirea lui Cioculescu din cameră, ascultînd la ușă, am auzit cum Lupu i-a spus frizerului să-l bărbierească. În mod obișnuit, eram bărbieriți o dată pe săptămînă și atunci, toți, în aceeași zi. Trecuseră trei sau patru zile de la ultima vizită a frizerului și bărbile ne crescuseră suficient de mari pentru a scoate mai mult în evidență înfățișarea noastră și așa destul de mizerabilă. Cum pentru a fi duși în fața anchetatorului, deținuților nu li se rădea barba, aplicarea acestui tratament special în cazul lui Cioculescu ne-a dat de bănuit că se întîmpla ceva neobișnuit.

Chiar la întoarcerea lui, după vreo jumătate de oră, tot n-am aflat imediat explicația. Cînd gardianul l-a introdus în celulă, primele vorbe rostite de Cioculescu, cu vocea strangulată de emoție, au fost: „Nu mă întrebați nimic. Lăsați-mă, vă rog, un moment singur. După aceea vă voi spune tot!“ Văzîndu-i expresia profund tulburată, i-am respectat dorința și l-am lăsat să se liniștească. În timp ce se plimba de colo pînă colo, în micul spațiu din fața ușii pe care-l lăsasem liber, retrăgîndu-ne pe la paturile noastre, îl priveam cu o nedumerire crescîndă. Cioculescu plecase din celulă cu boneta lui de zeghe în cap, iar acum observasem că purta o bască bleumarin! Părea chiar nouă. Oricum, era imaculată și distona strident, ca un corp străin, printre toate celelalte obiecte vestimentare din jur, uzate, peticite, cu culorile spălăcite și de o curățenie dubioasă. În fine, Cioculescu și-a întrerupt plimbarea

și s-a așezat pe pat. A mai stat un timp pe gînduri, cu capul în mîini și deodată, fără altă introducere, cu vocea încă alterată, ne-a spus: „Am vorbit cu fratele meu, Șerban ... a venit să mă vadă!" Și, după o pauză, ne-a povestit.

Lupu asistase la bărbieritul lui pe coridor și apoi îl dusese într-un birou, unde, după ce-l poftise să stea jos (ceea ce Cioculescu refuzase), îl anunțase despre ce era vorba. Fratele lui, Șerban Cioculescu, primise autorizația Ministerului de Interne să-l viziteze! Lupu l-a avertizat apoi că întrevederea va fi scurtă și că îi este interzis să pună întrebări cu caracter politic sau să divulge ceva despre condițiile de detenție. La prima abatere de la aceste indicații, convorbirea va fi întreruptă, urmînd ca ambii frați să suporte consecințele prevăzute de legea „secretului de stat". Singurele subiecte pe care are dreptul să le abordeze vor fi familia și sănătatea. După ce i-a mai atras o dată atenția că, la cea mai mică încercare de a se abate de la instrucțiunile primite, își va agrava nu numai propria situație, dar va provoca neajunsuri întregii lui familii, ofițerul politic s-a sculat și, îndreptîndu-se spre ușă, i-a spus să-l urmeze. Au pătruns într-o cameră avînd ca singur mobilier două scaune, așezate în cele două extremități ale încăperii, la o distanță de trei–patru metri unul de altul. Pe unul din ele era deja așezat Șerban. În spatele lui, stătea în picioare un sergent. Pe celălalt, lîngă care de asemenea stătea un sergent, i s-a făcut semn lui Radu să se așeze. Lupu a făcut apoi cîțiva pași spre mijlocul camerei, alăturîndu-se altor doi ofițeri prezenți, postîndu-se toți trei în spațiul liber dintre cele două scaune, care stăteau față în față, astfel încît ocupanții lor să se poată vedea. O poziție asemănătoare cu cea a arbitrilor de la meciurile de tenis, care, fără să împiedice jocul, pot totuși supraveghea mișcările celor doi jucători. Prima decizie a acestor arbitri, în varianta M.A.I., a fost să le interzică celor doi frați să se apropie unul de altul, pentru a se îmbrățișa sau a-și da măcar mîna.

Cu toate că nu se văzuseră de ani de zile, dialogul s-a înfiripat greu. Emoționați de neașteptata revedere și totodată stingheriți de prezența cerberilor care violau intimitatea momentului, nici unul, nici altul nu-și puteau găsi cuvintele de început. Primul a rupt tăcerea Radu, informîndu-se de soarta diverșilor membri ai familiei. Șerban răspundea cîntărindu-și vizibil vorbele, pentru a se păstra în limitele instructajului care cu siguranță i se făcuse și lui, înainte de întrevederea cu frate-său. În anii de cînd se afla în închisoare, Radu aflase, prin diferiți alți deținuți arestați după el, că Șerban își asigura cu greu traiul de zi cu zi, fiind supus unei constante persecuții și neputînd obține nici un serviciu. Întrebîndu-l deci despre situația lui personală, Radu a fost la început plăcut surprins să afle că Șerban fusese între timp reprimit în învățămînt și că deținea o catedră la Universitatea din Iași. Imediat însă, a urmat a doua întrebare, foarte directă, în stilul specific al lui Radu: „Și ce a trebuit să faci pentru asta?"

Nefericitul răspuns dat de Șerban a răcit brusc atmosfera întrevederii, care abia începuse să se dezghețe. Pus în situația delicată de a răspunde întrebării brutale a intransigentului lui frate, Șerban nu s-a mulțumit să-i dea lămurirea pe scurt sau într-o formulare mai abilă, pentru a trece apoi la alt subiect și a-i devia astfel atenția lui Lupu, care păruse a fi simțit că dialogul celor doi frați tindea să iasă din cadrul prescris.

Șerban a început prin a-i spune că nu trebuie să mai judece lucrurile prin prisma atmosferei în care trăise pînă la arestarea lui. Situația de acum din țară era cu totul alta. Era complet schimbată în bine. Regimul imprimase un nou curs, mai liberal, în toate domeniile de activitate. Valorile culturale erau acum recunoscute, iar intelectualii se bucurau de o justă prețuire, munca și opera lor nemaifiind afectate de criteriul politic.

Reține exact, din relatarea lui Radu, cuvintele cu care Șerban și-a încheiat tirada și le reproduc întocmai: „Acum, de la catedră se poate preda știință pură!" Mai mi-amintesc din relatarea lui Radu, că Șerban i-a spus că fusese ajutat să obțină autorizația de a-l vizita de cîțiva vechi prieteni, al căror trecut de luptă pentru „libertate și progres" le era acum recunoscut și apreciat. Printre ei l-a numit pe Vladimir Streinu.

Ajuns la acest punct, ofițerul politic l-a întrerupt, anunțîndu-l că timpul prevăzut întrevederii se scursese. Sculîndu-se de pe scaun, Șerban i-a cerut permisiunea să-i dea fratelui său basca pe care o purta. După o scurtă ezitare, Lupu și-a dat consimțămîntul. S-a apropiat de Șerban, i-a luat basca din mînă și, după ce a examinat-o pe toate părțile, s-a îndreptat spre Radu și i-a înmînat-o.

Nici la despărțire, frații n-au avut voie să se aproprie unul de altul. Șerban și-a luat rămas-bun tot de la distanță, încheind cu cuvintele: „Voi încerca să obțin cît mai curînd o nouă autorizație ca să te pot vedea!"

Radu Cioculescu, care se îndrepta deja spre ușă, însoțit de unul din gardieni, a răspuns scurt: „Mai bine nu!"

De la vărul meu George Boian, care se cunoștea din tinerețe cu Cioculeștii, știam cît de strînse erau legăturile de afecțiune, care îi uneau pe cei doi frați. Tot de la el am aflat cîtă durere i-a pricinuit lui Radu întrevederea cu fratele lui. Trecuse o bună bucată de vreme de la vizita lui Șerban, cînd Radu, întîlnindu-se cu George Boian în aceeași celulă, i s-a destăinuit. Pe de o parte își reproșa cruzimea cu care îi dăduse de înțeles lui Șerban că nu dorește să-l mai revadă, iar pe de altă parte, nu-l putea ierta pentru dureroasa decepție ce i-o pricinuise cînd, vorbindu-i despre situația de afară, se înjosise într-atît, încît să-i facă, tocmai lui și tocmai în împrejurările acelea, apologia regimului.

Trei sau patru ani mai tîrziu, Radu Cioculescu avea să moară în închisoare, fără să-și mai fi revăzut fratele. Peste alți zece ani, în vara lui 1964, la cîteva zile după eliberarea mea din închisoare, m-am întîlnit pe stradă, în București, cu Șerban Cioculescu. Am stat de vorbă, plimbîndu-ne mai bine

de o jumătate de oră în sus și în jos pe bulevard, între fostele cinematografe Aro și Scala. Șerban era atunci directorul Bibliotecii Academiei. I-am povestit despre cele două perioade în care împărțisem celula cu Radu și despre viața de zi cu zi din închisoare. Șerban mi-a cerut să-i dau toate amănuntele de care îmi puteam aminti. Voia să știe cum suportase rigorile detenției, cum rezistase din punct de vedere fizic la toate privațiunile și dacă își păstrase intacte moralul și robustul lui optimism. I-am istorisit tot felul de episoade, scene și discuții ce avuseseră loc în celulele noastre, din care să-și poată face o imagine cît mai exactă despre mediul în care Radu Cioculescu își trăise ultimii ani ai vieții și despre starea lui de spirit în acea epocă. La un moment dat, Șerban m-a întrebat:

— Erai cu el în celulă cînd am obținut autorizația să-l vizitez?

— Da!, i-am răspuns.

— V-a povestit în ce condiții s-a desfășurat întrevederea noastră?

— Da. Ne-a spus că n-ați putut vorbi decît foarte puțin și numai sub atenta supraveghere a politrucului închisorii. Și, fără să arăt vreo ezitare, am continuat: Radu s-a întors în celulă foarte emoționat și, cîtă vreme a mai stat în închisoarea din Pitești, nu s-a mai despărțit de basca primită de la dumneata cu acea ocazie.

Mai mult nu m-a lăsat inima să-i spun.

58. ANDREI CHRISOGHELOS (Dodo), inginer chimist. Cu toate că la Politehnică studiase chimia, n-a lucrat niciodată în domeniul în care se specializase. Își începuse cariera la Societatea de Telefoane, demonstrînd, încă de tînăr, pe lîngă priceperea tehnică și un excepțional spirit de organizare. Totodată, devenind mai tîrziu de sine-stătător, s-a dovedit un om de afaceri cu însușiri deosebite. Un dezvoltat spirit de inițiativă, perseverența cu care își urmărea țelul propus și ideile îndrăznețe i-au asigurat succesul în mai toate întreprinderile și totodată cîștiguri foarte mari.

Optimismul lui nemăsurat îl făcea imun la efectele eșecurilor. Dodo nu cunoștea decepția sau deprimarea. În schimb suferea de un veșnic neastîmpăr, mintea lui efervescentă fiind mereu în căutarea a tot felul de soluții practice la problemele cu care era confruntat în viață, fie afară, fie în închisoare. Dodo era dotat prin excelență cu calitățile specifice oamenilor născuți să fie inventatori. Pînă și în condițiile de detenție, nu și-a dezis aptitudinile, imaginînd și punînd în aplicare o sumedenie de procedee, care de care mai năstrușnice, menite să ne suplinească lipsurile și să ne satisfacă nevoile cele mai stringente privind alimentația, îmbrăcămintea, îngrijirea medicală și, mai ales, rețeaua de transmitere a informațiilor. Despre toate acestea voi povesti atunci cînd vom ajunge la perioada în care am stat împreună în aceeași celulă.

După 23 august 1944, Dodo Chrisoghelos obținuse reprezentanța firmei de automobile Ford pentru România. În această calitate, s-a făcut repede

suspect în ochii regimului, fiind îndeaproape supravegheat pentru contactele lui cu oamenii de afaceri străini, cu firmele și băncile din Occident. Încă din 1947–1948 a început să fie șicanat. Pe acea vreme însă, samavolnicia nu făcea încă lege în țară. Ilegalitatea încă nu avea caracterul de „simplu abuz". Pe de altă parte, în cadrul Securității mai funcționau încă oameni ai fostei Siguranțe a Statului, care, chiar dacă se pretau acum la executarea unor ordine abuzive, o făceau cu o oarecare moderație, păstrînd încă rămășițele unui respect pentru legalitate. Datorită acestei situații, Dodo era deseori invitat să se prezinte la Prefectura Poliției, numai pentru cîteva ore, spre a răspunde unor întrebări sau, cel mult, reținut cîte o zi-două pentru o anchetă mai lungă. Anchetatorul își îndeplinea atribuțiile nedepășind limitele unui interogatoriu civilizat, uzînd, pentru a obține destăinuirile celui anchetat, numai de insistență și abilitate.

La unul din aceste interogatorii, într-un birou din fosta clădire a Prefecturii Poliției, anchetatorul îl încunoștințase că autoritățile erau informate că avea bani depuși în străinătate, spunîndu-i și numele băncii din Elveția unde avea contul. I se cerea să recunoască și să divulge numărul contului. După un timp de insistențe fără succes, anchetatorul a încercat să-l intimideze, spunîndu-i că dacă refuză să recunoască va fi nevoit să-l rețină în stare de arest. Apoi, sperînd să producă un mai mare efect asupra anchetatului, a adăugat: „Depinde de dumneata, dacă vrei să pleci mai devreme sau mai tîrziu acasă. Noi nu ne grăbim. Avem timp. Te las să te gîndești și să alegi. Mă voi întoarce peste un timp, ca să-mi spui ce ai hotărît!" Și ofițerul a părăsit biroul, lăsîndu-l pe Dodo singur, să se gîndească. După ce ușa s-a închis, Dodo n-a stat mult pe gînduri. S-a repezit la telefonul de pe biroul anchetatorului și a chemat Societatea de Telefoane, unde lucrase ani de zile și-i cunoștea pe mai toți funcționarii. A cerut-o pe telefonista de la serviciul de convorbiri internaționale și a rugat-o să-i dea legătura cu banca din Elveția. A obținut-o și a vorbit cu directorul băncii, căruia i-a spus că dorește să-i fie blocat contul și ca banii depuși să nu poată fi ridicați de nimeni sub nici o formă, nici de persoane împuternicite cu semnătura lui și nici chiar în urma vreunei noi dispoziții telefonice din partea lui. Pe scurt, a dat dispoziție ca banca să nu-i verse suma din cont decît lui, cînd se va prezenta personal la ghișeu. De asemenea, orice altă dispoziție telefonică, dată de aici înainte tot de el, să fie considerată nulă, deoarece va fi făcută sub constrîngere. La scurtă vreme după încheierea convorbirii și-a făcut apariția și anchetatorul. Dodo s-a arătat de data asta mai „cooperativ" în convorbire și, spre satisfacția anchetatorului, s-a lăsat înduplecat, recunoscînd și existența și numărul contului din Elveția. Era rîndul anchetatorului să-și onoreze promisiunea, lăsîndu-l să plece acasă, ceea ce, spre a-i cîștiga încrederea, s-a și grăbit să facă, spunîndu-i, în timp ce-l conducea spre ușă, că în privința contului vor mai sta de vorbă cu altă ocazie. Era epoca în care regimul căuta să-i convingă pe cei care aveau depozite în bănci din străinătate să-și transfere

banii în țară. Mijloacele de persuasiune, de care uzau organele însărcinate cu această misiune pentru a obține asentimentul deponenților, se opreau și ele, în acea vreme, cel mult la exercitarea unor presiuni și amenințări voalate.

Cîteva zile mai tîrziu, Dodo Chrisoghelos a fost din nou invitat la un interogatoriu. De data asta subiectul a fost altul. Despre banii din Elveția nu s-a mai vorbit. Abia la sfîrșitul întrevederii, cînd îl conducea spre ușă, anchetatorul i-a spus: „Mi-ai făcut-o, domnule Chrisoghelos, cu telefonul pe care l-ai dat zilele trecute din biroul meu! A fost însă vina mea că te-am lăsat singur!" Era limpede că telefonul dat de Dodo în Elveția îi fusese semnalat ori de către serviciile care se ocupau cu ascultarea convorbirilor internaționale, ori ieșise pur și simplu la iveală din nota de plată a abonamentului, în care erau consemnate convorbirile externe. De cîte ori își amintea de această pățanie, Dodo își luase obiceiul să exclame cu o prefăcută nostalgie: „Ce vremuri minunate erau atunci! Anchetatorul se purta ca un gentleman, avea fair-play-ul să-și recunoască înfrîngerea și chiar să-l admire pe anchetat, atunci cînd acesta se dovedea mai abil decît el."

Cred că această ispravă a lui Dodo a rămas celebră, nu numai în rîndurile noastre, dar și în analele serviciilor de anchetă. Pe măsură însă ce timpul trecea și regimul se consolida, anchetele își schimbau și ele aspectul, devenind tot mai aspre, pînă ce, într-o bună zi, prin 1947–1948, Dodo Chrisoghelos a fost definitiv arestat. Și cu această ocazie, Dodo a încercat un act de răzvrătire, vrînd să dea de veste că se află în mîinile Securității. La ridicarea lui de către agenții Securității nu asistase nici un martor, așa că pentru familia și cercul lui de prieteni și cunoscuți dispăruse pur și simplu, fără să lase nici o urmă. Pînă la arestarea lui, disparițiile de acest fel erau încă destul de rare. Abia de aici înainte avea să înceapă epoca valurilor succesive de arestări, cînd lumea avea să se obișnuiască să nu-și mai caute, la Salvare sau la Morgă, ruda sau prietenul care nu se mai întorsese acasă sau nu mai apăruse a doua zi la serviciu. Această incertitudine dispăruse!

După ridicarea lui, Dodo făcuse un popas de cîteva zile într-o casă conspirativă, unde fusese supus unui prim interogatoriu. Apoi, se hotărîse transferarea lui în arestul subteran al Ministerului de Interne. Mutarea s-a făcut în plină zi. I s-au pus ochelari negri la ochi și cătușe la mîini, a fost urcat într-o mașină și așezat pe canapeaua din spate între doi agenți, care, ca și șoferul, erau îmbrăcați în haine civile. A fost mai întîi culcat cu capul în poala unuia dintre cei doi însoțitori. După o bucată de drum prin periferia orașului, unde se afla casa conspirativă, automobilul s-a apropiat de centru. Fiind ora prînzului, străzile erau aglomerate și automobilul era nevoit să meargă încet și uneori chiar să oprească. Pentru a evita riscul ca vreun pieton, aruncîndu-și ochii în mașină, să-și dea seama ce fel de pasager transporta, agenții Securității au schimbat tactica. I-au spus lui Dodo să se așeze ca și ei, i-au scos ochelarii și i-au așternut un ziar peste mîinile prinse în cătușe, pe care și le ținea pe genunchi. Docilitatea cu care s-a supus instrucțiunilor primite nu

le-a dat de bănuit că Dodo își făurise deja un plan și nu aștepta decît momentul prielnic pentru a trece la acțiune. Prilejul i s-a părut nimerit cînd, urmînd să cotească de pe fostul bulevard Brătianu la stînga, pentru a se angaja pe fosta stradă Regală, șoferul a oprit ca să cedeze trecerea unui tramvai. Într-o clipită, țîșnind din locul lui prin fața unuia din însoțitori, Dodo a izbit cu cătușele ce le avea la mîini în geamul de la portiera mașinii, spărgîndu-l. Agenții au reacționat și ei prompt, dar nu înainte ca Dodo să fi apucat să strige cît l-a ținut gura: „Sînt inginerul Andrei Chrisoghelos, arestat de Securitate!" În secunda următoare, sub privirile trecătorilor alarmați de strigătele lui, agenții l-au smuls de la geam și l-au trîntit pe podeaua mașinii, care a demarat în grabă, depărtîndu-se de locul incidentului. Ajunsă la capătul străzii Regală, a cotit la dreapta și a intrat pe poarta Ministerului de Interne. Cînd l-au scos din mașină, Dodo era pe jumătate sufocat, cu fața plină de sînge de la arcada care-i fusese spartă și cu tot corpul plin de contuzii de pe urma loviturilor de pumni și picioare pe care le primise. Scopul însă și-l atinsese. Întîmplarea de la intersecția bulevardului Brătianu cu strada Regală s-a răspîndit din gură în gură în tot Bucureștiul, ajungînd și la urechile familiei și prieteniior lui!

Restul vieții lui Dodo a intrat în rutină. A fost anchetat, judecat, condamnat la moarte, apoi grațiat și trimis să-și execute pedeapsa de muncă silnică pe viață la Pitești.

59. MARIN CLUCERU, originar din Cîmpulung-Muscel. Fusese ani de zile șoferul și totodată intendentul ambasadei noastre de la Paris.

Prin anul 1948 este trimis cu curierul diplomatic la București unde, în urma declarațiilor făcute în anchetă de consulul Ion (Jeannot) Popovici, este și el implicat într-un proces de spionaj și condamnat la zece sau cincisprezece ani muncă silnică, fără să aibă cea mai mică vină. La Pitești se împrietenește la toartă cu Vasile Cojocaru. De cîte ori se întîmpla să fie mutați împreună, glumele și tachineriile lor, pe limba golănească a șoferilor, constituiau o veșnică distracție pentru cei cu care împărțeau celula. Cu toate că trăise atîția ani la Paris și soția lui era franțuzoaică, Marin se exprima în românește la fel de viu și colorat ca și Vasile Cojocaru. Marin vorbea însă tot așa de fluent și franțuzește. O franceză asemănătoare, prin farmecul și suculența expresiilor, cu jargonul lui românesc. Marin vorbea cel mai pur argou parizian, fără urmă de accent străin. În 1964, la cîteva luni după eliberare, l-am întîlnit cu totul întîmplător, pe stradă, în București. Ieșea tocmai de la Consulatul francez unde fusese anunțat că în curînd va putea pleca la Paris. Toate intervențiile soției lui pe lîngă autoritățile franceze și, la rîndul lor, ale acestora din urmă pe lîngă cele române își dăduseră, în sfîrșit, după luni de zile, roadele.

60. COȘEREANU CONSTANTIN (Titi), tovarășul meu de evadare de la Cavnic, cu care de atunci am parcurs împreună o parte din etapele închi-

sorii, ajungînd în cele din urmă la Pitești. În cei cinci ani petrecuți aici ne-am întîlnit de mai multe ori, împărțind, în diferite perioade de timp, aceeași celulă.

61. ALEXANDRU CIOCÂLTEU (Ducu) a fost adus mai tîrziu la închisoarea din Pitești. Nu se bucura de simpatia nimănui. Proasta lui reputație îl precedase, creîndu-i o atmosferă imposibilă. Spre ghinionul lui, aici nu-și putea ascunde sau nega trecutul, în Pitești aflîndu-se prea mulți martori ai delațiunilor lui, atît din lotul Nunțiaturii, în care fusese inițial condamnat, cît și din procesul evadării de la Cavnic. Silit să ducă viața nenorocită a turnătorilor, trăia izolat în colțul lui, ocolit de toată lumea.

62. JOHN COLMAN, englez de origine. Trăise o viață întreagă în România ca angajat al unei societăți engleze de petrol. Perfect integrat în societatea autohtonă, îndrăgise atît de mult România încît, chiar după instalarea regimului comunist, refuzase să-și părăsească țara adoptivă. Sir John, cum i se spunea, se bucura de o simpatie unanimă. Din păcate, n-am avut prilejul să-l cunosc personal, fiind numai pentru scurtă vreme vecin de celulă cu el. Cred că a fost eliberat prin efectul decretului de grațiere aplicat cetățenilor străini.

63. CENUȘE..., pădurarul din Bucovina de care am mai vorbit cînd am istorisit despre șederea mea în celula din subsolul închisorii.

64. CACIUC... Nu-i reține decît numele. Nu l-am cunoscut și nu-mi amintesc nimic altceva despre el.

65. CAPȘA..., fost director al serviciului personal al Societății petrolifere „Astra". În închisoare devenise bigot.

66. CRĂCIUN GHEORGHE, călugăr romano-catolic sub numele monahal de „Fratele Leon".

67. CONSTANTIN CEZIANU (Dinu) a ocupat pentru o foarte lungă perioadă de timp postul de ministru plenipotențiar la Legația noastră de la Paris. Se spunea că nu datorită calităților lui de diplomat, ci faptului că era omul de încredere al lui Carol al II-lea. Afirmație pe care o face și Pamfil Șeicaru în lucrarea lui *Istoria partidelor național, țărănist și național-țărănist*, cînd se referă într-un scurt pasaj la Dinu Cezianu, pe care nu-l menajează în aprecierea lui. Citez din vol. II, pagina 188, din cartea lui Șeicaru: „Într-o sală de cinematograf am zărit-o (pe Elena Lupescu), însoțită de ministrul României la Paris, Dinu Cezianu, care avea rolul de cavaler servant al țiitoarei regelui. Aflase că N. Titulescu avea intenția să-l mătrășască, și pe bună dreptate, fiind cel mai perfect imbecil din colecția de imbecili pe care a avut-o Ministerul nostru de Externe. Or, cine voia să obțină o situație sau să se mențină într-o situație, cea mai bună protecție era a Elenei Lupescu, o doamnă du Barry în devenire." Voi mai reveni asupra lui Dinu Cezianu cînd voi ajunge să stau cu el în aceeași celulă și cînd cele scrise de Șeicaru îmi vor fi confirmate chiar de el. Cînd l-am întîlnit în Pitești, Dinu Cezianu era în

vîrstă și dădea semne atît de vădite de ramolisment, încît fusese supranumit „șerbet".

68. COSTACHE DINU, inginer. După eliberarea din închisoare reușește să plece din țară, stabilindu-se în Elveția.

69. DJURCOVICI..., sîrb din Banat. L-am cunoscut la Cavnic și ne-am reîntîlnit în camera de la subsol, cînd am fost adus la Pitești.

Cazul lui Djurcovici se deosebea de al tuturor celorlalți conaționali ai lui. Iată-i, pe scurt, momentele mai importante dintr-o viață presărată de contradicții și paradoxuri. Cu toate că era cetățean român, în timpul războiului a trecut în Iugoslavia și s-a înrolat în trupele de partizani ale lui Draja Mihailovici, luptînd împotriva nemților. După război s-a întors acasă, în Banat unde, în primii ani, membrii minorității sîrbe, foști partizani și adepți ai lui Tito, ocupau posturile cele mai importante în organizația locală de partid și în administrația regiunii. Deși făcea parte din aceeași minoritate, își ura de moarte frații de sînge, fiind un înverșunat anticomunist. Djurcovici era naționalist și regalist. Obiectul sentimentelor lui monarhiste era Petru al Serbiei și nu Mihai al României. Cînd s-a produs ruptura între Tito și țările lagărului comunist dependente de Moscova, sîrbii din România nu numai că și-au pierdut pozițiile și privilegiile de pînă atunci, dar au fost supuși și persecuțiilor, mulți fiind deportați în Bărăgan, iar alții înfundînd pușcăriile. Pentru a nu dezice nici vremurile aberante, nici situațiile absurde pe care le generau în viața oamenilor, Djurcovici a fost arestat și condamnat la douăzeci de ani închisoare sub acuzația de a fi titoist! În închisoare, adversitatea dintre el și ceilalți sîrbi, cu adevărat „titoiști", n-a făcut decît să crească, Djurcovici neîntreținînd cu ei nici un fel de relații.

Consecventă cu lipsa ei de logică, soarta și-a mai spus o dată cuvîntul, în 1955, cînd Djurcovici a beneficiat de decretul de grațiere aplicat titoiștilor, fiind și el eliberat o dată cu ei.

70. DRĂGAN CONSTANTIN. Nu-mi amintesc despre el decît că fusese telegrafist pe motonava Transilvania.

71. DUMITRIU CONSTANTIN, din Constanța.

72. ADRIAN DIMITRIU, unul din fruntașii Partidului Social-Democrat al lui Titel Petrescu.

73. EMIL DRĂGĂNESCU, profesor la Institutul Politehnic din București. După compromisurile pe care le făcuse cu regimul pe cînd era încă liber, nimeni nu-i acorda încredere. De altfel, se arăta de o lașitate aproape bolnavă.

74. ROMEO DRĂGUȘIN, ofițer în marina comercială, unul din cei mai vechi și experimentați comandanți de cursă lungă din marina noastră. Înainte de război cutreierase ani de zile toate mările globului, comandînd diferite cargouri navigînd sub pavilion străin. La izbucnirea războiului, părăsise societatea de navigație străină pentru care lucra și se întorsese în țară, angajîndu-se în marina noastră comercială. După 23 august 1944 a rezistat

tuturor epurărilor inițiate de noua conducere comunistă în rîndurile personalului navigant, fiind apreciat nu numai din punct de vedere profesional, ci și politic, domeniu în care n-a manifestat nici un fel de opoziție, devenind în cele din urmă și membru de partid. Prudența și abilitatea, dar și norocul, l-au ajutat să se bucure de încrederea autorităților, Securitatea nereușind să-i pătrundă secretul decît foarte tîrziu, abia prin 1954, cînd l-au arestat.

Încă de la începutul regimului comunist, Romică Drăgușin se angajase în acțiunea de rezistență, devenind membru al uneia din cele mai mari organizații subversive din acea vreme, cuprinzînd în rețeaua ei activități multiple, de la culegerea și transmiterea de informații în Vest, pînă la legături cu grupurile înarmate din munți și înlesnirea trecerii clandestine în străinătate a anumitor persoane amenințate să fie arestate. Prin anii 1947 sau 1948, activitatea organizației a fost descoperită de Securitate.

După arestările și anchetele respective, a avut loc unul din puținele procese căruia regimul i-a dat o largă publicitate. Era procesul de spionaj care, prin implicarea Nunțiaturii, a altor cîteva reprezentanțe diplomatice și a serviciilor de informații ale unor țări occidentale, servea astfel scopurilor propagandistice ale comuniștilor de a denunța opiniei publice amestecul țărilor capitaliste în treburile noastre interne, cu intenția subminării și răsturnării guvernului și a noii orînduiri sociale. Acuzații principali în proces, Niki Vâlsan și Vasile Ciobanu, primul, ofițer în marina comercială, al doilea, pilot în aviația civilă, fuseseră condamnați la moarte, iar mai apoi grațiați, urmînd să execute o pedeapsă de muncă silnică pe viață. Amîndoi, prin natura serviciului lor, făceau curse în străinătate și, ori de cîte ori se aflau în escală la Istanbul, în Turcia, luau contact cu Mircea Vasilache (fost șef al brigăzii anticomuniste din vechea Siguranță a Statului, fugit în 1944 în străinătate), care lucra pentru serviciile de informații occidentale. Alte căi de contact cu Istanbulul erau asigurate prin intermediul cîtorva ambarcațiuni turcești, care pe vremea aceea își mai continuau încă tradiționalul mic negoț, transportînd lemne de foc din România în Turcia. Cîțiva din proprietarii acestor mici vase costiere, cunoscuți sub pomposul nume de „căpitani de barcaz", fuseseră capacitați de Mircea Vasilache. Era asigurată astfel o legătură regulată între Istanbul și organizația din țară, prin mesajele încredințate căpitanilor de barcaze. Tot pe unul din aceste barcaze a fost îmbarcat clandestin, ascuns între stivele de lemne și transportat în Turcia, aviatorul Costică Abeles, în pericol de a fi arestat.

Cu toate că, în urma descoperirii și arestărilor efectuate, organizația a fost practic dezmembrată, unele ramificații ale rețelei au rămas mai departe necunoscute Securității. Printre ele, cea din care făcea parte Romeo Drăgușin, care a navigat în continuare nestingherit cu vasul lui în străinătate, menținînd legăturile cu cei de la Istanbul. În iarna 1954–1955 cînd, din cauza unor neobișnuit de grave perturbări meteorologice, s-au produs nenumărate catastrofe navale, Romică se afla tocmai în cursă. Era comandantul cargoului

Plehanov, navigînd, dacă-mi aduc bine aminte din povestirea lui, spre portul Murmansk. Surprins în Marea Nordului de o furtună extrem de puternică, vasul suferă avarii grave, i se defectează cîrma și e pe punctul de a naufragia. Mai poate lansa cîteva semnale S.O.S. înainte ca aparatele de transmisie să cadă și ele în pană. Semnalele au fost captate de un vas navigînd în zonă, care însă n-a putut întreprinde nimic în acel moment, împiedicat fiind de vremea nefavorabilă. Operațiunile de căutare și salvare, pornite cu întîrziere din cauza furtunilor, au fost întrerupte după cîteva zile de strădanii fără rezultate, vasul fiind considerat pierdut. Între timp, cargoul Plehanov, deviat de la ruta lui, rătăcea la voia întîmplării mînat de valuri în afara zonei în care era căutat. După mai mult de o săptămînă de luptă cu natura dezlănțuită, uzînd de mijloacele reduse de manevră de care mai dispunea pentru a menține vasul pe linia de plutire și a-l îndrepta spre țărmuri mai ospitaliere, Drăgușin a reușit să pătrundă, în cele din urmă, în apele mai calme ale unui fiord de pe coasta norvegiană. Încărcătura de pe puntea pustiită de furtună și ghețuri fusese sacrificată și aruncată peste bord, din rîndurile echipajului extenuat cîțiva oameni erau răniți și aproape toți suferiseră degerături. Vasul, după spusele lui, arăta ca după o luptă navală.

Remorcat și reparat în șantierele navale din cel mai apropiat port norvegian, după cîteva luni de la dispariția lui, Plehanov-ul își făcea din nou intrarea în portul Constanța. I s-a făcut o primire triumfală! Orașul era pavoazat ca de sărbătoare. Pe chei așteptau nu numai autoritățile locale, dar și înalți reprezentanți ai guvernului și partidului de la București. Într-un cadru festiv și în sunetul fanfarelor s-au rostit discursuri de laudă la adresa echipajului și a căpitanului vasului, care prin eroismul lor își „dovediseră atașamentul față de clasa muncitoare și față de regimul de democrație populară" etc. A urmat apoi solemnitatea decorării căpitanului Drăgușin cu nu mai știu ce ordin al muncii! A doua zi, ziarele oficiale relatau pe larg despre festivitățile de la Constanța, iar numele lui Drăgușin apărea cu litere mari în titlurile de pe prima pagină. La nici cîteva luni după ce fusese decorat și numit „erou al clasei muncitoare", Drăgușin a fost arestat și condamnat, devenind „dușman al poporului". Dar despre asta, ziarele n-au mai scris nimic!

Ani de zile mai tîrziu, după eliberare, în fiecare vară cînd îmi petreceam concediul pe litoral, îmi făcusem obiceiul să fac cîte un popas în Constanța, pentru a-i întîlni pe Romică Drăgușin și pe prietenul și camaradul lui, de marină și închisoare, Niki Vâlsan. După ce ieșiseră din închisoare, soarta lor fusese identică: amîndoi se prezentaseră la birourile marinei comerciale, pentru a fi angajați. Amîndoi fuseseră purtați cu vorba și amînați mai bine de un an de zile, sub pretextul că nu sînt locuri libere, timp în care, lipsiți de mijloace de existență, trăiseră din ajutorul familiei și al prietenilor. Ajunși la capătul răbdării și dîndu-și seama din ordinele cui li se făcea obstrucție la găsirea unui loc de muncă, amîndoi s-au prezentat la sediul Securității,

solicitînd o audiență la comandant. Au fost imediat primiți și amîndoi au cerut același lucru: să fie din nou trimiși în închisoare, înmînînd în același timp și o cerere scrisă în acest sens. Comandantul s-a arătat de o extremă amabilitate, explicîndu-le că va interveni pentru rezolvarea cazului lor și promițîndu-le că în cel mult o săptămînă vor fi înștiințați unde să se prezinte la lucru. Și, spre uimirea lor, le-a mai spus că vor fi reintegrați în marină și poate chiar în posturi de comandanți de vas. Cu toate că nu le venea să creadă, speranța că ar putea fi din nou îmbarcați le încolțise totuși în suflete. Și, într-adevăr, cîteva zile mai tîrziu, Drăgușin era numit comandant pe „Luceafărul", iar Niki Vâlsan pe „Steluța". Erau cele două mici ambarcațiuni de pasageri, care plimbau turiști pe apele lacului Siutghiol, de la Mamaia. Echipajul fiecărui vas se compunea din cîte un om, comandantul! Comandantul Securității nu-i mințise! Se dovedise a fi nu numai om de cuvînt, dar... și cu simțul umorului! Cît am mai stat în țară, pînă în 1969, în fiecare vară făceam cîte două plimbări pe Siutghiol, o dată pe „Steluța" și o dată pe „Luceafărul". Nu stăteam cu ceilalți turiști. Eram un pasager privilegiat. Mă urcam în cabina de comandă și stăteam în compania căpitanului!

75. GHEORGHE DUMITRAȘ, tînăr preot greco-catolic, originar din Moldova. Îndrăgit de cei cu care fusese la mina de la Baia Sprie, s-a făcut și la Pitești la fel de iubit. Înzestrat cu o voce de tenor, de o puritate și căldură rar întîlnite, numele lui Ghiță Dumitraș s-a asociat definitiv în memoria deținuților din Pitești cu sărbătorile de Paști și de Crăciun. An de an, în noaptea de Înviere și în noaptea de Crăciun, se repeta cu regularitate aceeași scenă. În liniștea ce se lăsa peste pușcărie după ora închiderii, deodată răsuna glasul lui Dumitraș. Din celula lui, așezat pe calorifer și cu fața la geamul deschis, Dumitraș cînta pentru toată închisoarea. Cînta fără să-și stăpînească glasul, în așa fel încît fiecare deținut din cea mai îndepărtată celulă să-l poată auzi. Nu era Paști în care să nu ascultăm Prohodul și nici Crăciun în care vocea lui minunată să nu rupă tăcerea nopții și să învăluie pușcăria cu cîntec de colinde. Urmarea era știută!

Dumitraș era pedepsit pentru încălcarea regulamentului. Cînd gardienii veneau să-l scoată din celulă, îl găseau la ușă, așteptîndu-i, gata pregătit de beci. Gardienii păreau însă înțeleși să nu deschidă ușa decît după ce Dumitraș își termina de cîntat repertoriul. Fermecați și ei de vocea lui extraordinară, nu-l întrerupeau niciodată, preferînd să întîrzie în dosul ușii, pe coridor, și să-l asculte pînă la sfîrșit.

Cu cîțiva ani înainte de arestarea mea se auzise în București despre un preot tînăr, cu o voce excepțională, care cînta la slujbele de duminică din capela de la Pitar Moș. Informîndu-mă la o vară de-a mea, care era catolică, zvonul mi-a fost confirmat și am fost invitat s-o însoțesc duminică la biserică. Atunci l-am auzit pentru prima oară pe Dumitraș cîntînd. Am fost atît de impresionat de acel Ave Maria, încît am mai venit și în duminicile urmă-

toare să ascult glasul de înger al tînărului preot necunoscut. Într-una din duminici, preotul n-a mai apărut. Am aflat că fusese arestat. Cînd, după ani de zile, în închisoarea din Pitești am auzit de existența unui preot pe care îl chema Dumitraș, numele nu mi-a zis nimic. Numai cînd l-am auzit cîntînd în noaptea de Înviere mi-am amintit și de glasul și de numele preotului de la Pitar Moș. Eliberat în 1964, părintele Ghiță Dumitraș moare la scurt timp de tuberculoza contractată în închisoarea din Pitești.

76. DEMEC CONSTANTIN, inginer, fost coleg cu Dodo Chrisoghelos la Societatea de Telefoane. Implicat în aceeași afacere de „spionaj" cu Dodo, dar arestat mai tîrziu, prin 1953. Apreciat pentru calitățile lui profesionale, pînă înainte de arestare predase cursuri de telecomunicații la Academia Militară. Cu privire la „cazul" Demec, voi reveni cu amănunte într-un alt capitol.

77. DANIEL CANTEMIR. Am stat cu el în camera din subsol și ne-am întîlnit de nenumărate ori în toți anii cît am fost închis în penitenciarul din Pitești.

78. ION DESPAN. Am mai vorbit despre el, tot cu ocazia trecerii mele prin camera de la subsolul închisorii.

79. ION DRĂGUȘ avusese de gînd să fugă în Vest, dar la trecerea clandestină a frontierei în Iugoslavia este prins de grănicerii sîrbi. În anchetă, nu-și dezvăluie adevăratele intenții. Declară că a fugit din România din cauza orientării prosovietice a regimului de la București și solicită azil politic din partea autorităților iugoslave. Ținut o vreme în cercetări, este în cele din urmă eliberat. I se fixează domiciliu într-o mică localitate din centrul țării, unde i se acordă dreptul de lucru, dar cu obligația de a se prezenta săptămînal la Miliție. Drăguș învață suficient de bine sîrbește pentru a-și putea practica profesiunea pe care o avea în România și este angajat contabil într-o întreprindere. Între timp, cunoaște o tînără de origine română din Valea Timocului, cu care se căsătorește. Treptat, și mai ales datorită căsătoriei lui cu o cetățeană iugoslavă, statutul lui se îmbunătățește. Obligația de a se prezenta periodic la Miliție este suspendată și în cele din urmă i se ridică și interdicția de circulație, putînd de aci înainte părăsi localitatea fără a mai fi nevoit să ceară de la autorități permisiunea de deplasare.

În tot acest timp, Drăguș nu renunțase la ideea de a fugi într-o țară liberă, dar abia acum, cînd nu mai era atît de supravegheat și își recăpătase libertatea de mișcare, se putea gîndi la punerea în practică a planului pe care și-l făurise de a trece frontiera în Italia. Soția îi împărtășea ideea. După ce i s-au ridicat restricțiile de circulație, au plecat împreună într-un concediu pe coasta Adriaticii, pentru a cerceta la fața locului posibilitățile de trecere a frontierei la Trieste. Drăguș era un om prudent și înarmat cu răbdare. Totuși, în calculele lui nu prevăzuse alte piedici în calea planului de fugă decît cele pe care i le putea pune UDBA (Securitatea iugoslavă). Programul de acțiune ce și-l stabilise cu minuțiozitate, urmînd ca peste cîteva luni să facă pasul cel mare

peste frontieră, i-a fost însă răsturnat de o veste neașteptată: nevasta îi rămăsese însărcinată! Nevoit să-și amîne sine die punerea în aplicare a planului de fugă, Drăguș și-a văzut mai departe de serviciu și de viața de familie, cu grijile inerente create de noua situație. Lunile au trecut și soția i-a născut un băiat. S-au mai scurs alți doi-trei ani. Copilul creștea și Drăguș începuse iar să se gîndească la planul lui de fugă, de data asta într-o formație mărită, la care se adăuga și cel de-al treilea membru al familiei.

Soarta însă hotărîse din nou să-i fie potrivnică, dar de data asta fără să-i mai lase speranța într-o amînare, ci spulberîndu-i definitiv visul de a mai ajunge în Italia. Într-o noapte, Drăguș a fost ridicat de acasă de agenții Securității iugoslave. Dus cu un Jeep la sediul UDBA, a fost închis într-o celulă. Toate protestele și încercările lui Drăguș de a obține o explicație s-au izbit de un zid de tăcere. Înainte de a se lumina de ziuă a fost din nou urcat în Jeep. De data asta automobilul a părăsit orașul și călătoria a fost mai lungă. S-a oprit abia în zori. Cînd i s-au scos ochelarii, Drăguș a văzut că se afla la un punct de frontieră, în fața clădirii unui pichet de grăniceri. Operația căreia avea să-i cadă victimă a fost executată în cîteva minute. Cei doi agenți ai UDBA, care îl însoțeau, l-au predat altor doi agenți ai Securității române, veniți și ei cu un Jeep, preluînd de la ei un om tot așa de speriat și nedumerit ca și el. Drăguș nu-și putea explica de ce tocmai el fusese ales să facă obiectul acestui schimb. Din clipa în care a păsit pe teritoriul românesc, partea senzațională a aventurii lui Drăguș a luat sfîrșit. De aci înainte, viața lui avea să urmeze etapele determinate de mecanismul pe care îl declanșa oricine încăpea pe mîinile Securității: ancheta cu bătăile de rigoare, procesul de înaltă trădare și sentința de douăzeci și cinci de ani muncă silnică. Din 1960, cînd am părăsit închisoarea din Pitești, n-am mai auzit nimic despre Ion Drăguș.

80. DANEȘ..., țăran tînăr, de origine română, din Banatul sîrbesc. Nu-mi mai aduc aminte în ce împrejurări ajunsese în România și pentru ce fusese arestat. Țin minte doar că m-a impresionat ce frumoasă limbă română vorbea, presărată cu cuvinte arhaice.

81. IVAN DENEȘ, evreu din Cluj. Ridicat de Securitate cu ocazia arestărilor masive operate în Ardeal, după Revoluția din 1956 din Ungaria. A ajuns în Pitești relativ tîrziu, prin 1957 sau 1958.

Fiind recunoscut de cîțiva deținuți originari din Cluj, informațiile pe care le deținea despre activitatea lui dinainte de arestare s-au transmis din celulă în celulă, în întreaga închisoare. Fără să mă fi întîlnit vreodată cu Deneș în vreo celulă din Pitești, am aflat astfel despre el că fusese membru de partid și că jucase un rol nefast în lumea literelor și a publicațiilor românești din Cluj, fiind el însuși scriitor. Mai tîrziu, după ce am părăsit închisoarea din Pitești și mai ales după ce am ieșit din închisoare, în 1964, cînd m-am reîntîlnit cu foști camarazi din Pitești, am aflat că în timpul celei de-a doua acțiuni de „reeducare", inițiată de regim în preajma decretului de eliberare, Deneș și-a dat din nou arama pe față, devenind unealta voluntară a ofițerului

politic. A luat parte activă la ședințele din „cluburile de reeducare", denunțîndu-i pe deținuții care, prin influența ce o exercitau asupra camarazilor lor, întrețineau un spirit de rezistență la procesul de siluire a conștiințelor, dus de administrație, prin diferite mijloace de presiune morală și fizică, asupra celor ce urmau să fie puși în libertate. Se urmărea cred, astfel, mai mult compromiterea fiecărui deținut în parte în ochii celorlalți camarazi de detenție spre a semăna neîncrederea și a destrăma acea unitate și solidaritate cimentată în decursul anilor de închisoare, decît o reală „reeducare" printr-o spălare de creier, în a cărei reușită nu-mi închipui că regimul își mai făcea iluzii. Colaborarea lui Deneș cu administrația s-a soldat cu un surplus de suferințe pentru cei „turnați", împotriva cărora se dezlănțuiau represaliile ofițerului politic.

Pe Ivan Deneș l-am cunoscut personal numai după ieșirea din închisoare, prin intermediul altor foști deținuți. După eliberare, se stabilise în București și frecventa unele cercuri de foști deținuți, care își executaseră pedepsele prin alte închisori decît el, și nu erau la curent cu atitudinea pe care o avusese înainte de eliberare, în cadrul „cluburilor de reeducare" din penitenciarul de la Dej. Calitatea de „fost deținut" funcționa ca o parolă, care deschidea ușile și inimile nu numai ale celor din aceeași categorie, dar și ale celor care nu trecuseră prin închisori. Dacă mai erai și inteligent și simpatic, iar în discuții te declarai adversar hotărît al regimului, cîștigai destul de ușor încrederea oamenilor. Ceea ce era tocmai cazul lui Deneș. După o vreme, cînd informațiile despre cele petrecute la Dej, înainte de eliberare, au început să se răspîndească, părerile în privința lui Deneș s-au împărțit. Unii au devenit mai circumspecți, iar alții au continuat să-i acorde credit, considerînd vorbele care circulau pe seama lui simple zvonuri răuvoitoare. Cînd însă numai după cîteva luni de la eliberare i s-a autorizat editarea unei cărți, suspiciunile și-au făcut drum chiar și în mintea celor mai creduli.

Cîțiva ani mai tîrziu, căile noastre aveau să se încrucișeze din nou. De data asta l-am reîntîlnit la München. Fusese angajat redactor la Radio Europa Liberă. Sesizat de scrisorile unor foști deținuți, trăind în exil în diferite țări occidentale și care îi cunoșteau trecutul din închisoare, serviciul de securitate al postului de radio a întreprins o serie de investigații cu privire la persoana lui Deneș. În cadrul acestor cercetări, mi s-au cerut și mie informații despre acuzațiile formulate împotriva lui Deneș pentru activitatea lui în serviciul administrației închisorii de la Dej, îndreptată împotriva celorlalți deținuți. Cum nu fusesem de față la cele petrecute în penitenciarul din Dej, nu puteam confirma acuzațiile, deși eram convins de autenticitatea lor. Am întocmit însă o listă cu adresa tuturor foștilor deținuți din Dej, pe care îi știam refugiați în străinătate, în Europa, Statele Unite și Canada. O bună parte din ei au fost contactați de serviciul de securitate al postului de Radio Europa Liberă. Declarațiile lor au fost unanime. Nici una nu-l disculpa. În Statele Unite, pastorul Richard Wurmbrand, fost și el deținut politic, a dez-

lănțuit o campanie în presa americană, protestînd împotriva angajării lui Ivan Deneș la postul de Radio Europa Liberă. Cea mai mare greutate a avut-o însă mărturia depusă de bătrînul Monsenior Menges, una din figurile venerabile ale închisorilor din România, care la Dej căzuse personal victimă delațiunilor lui Deneș și suferise rigorile represaliilor fizice ordonate de ofițerul politic. În urma rezultatului anchetei și a scandalului stîrnit pe marginea cazului, lui Ivan Deneș i s-a desfăcut contractul de muncă.

82. DENEȘ..., tatăl lui Ivan Deneș, arestat și condamnat o dată cu el. Și el fusese membru de partid și, dacă nu mă înșel, în momentul arestării era directorul teatrului din Cluj. Nu l-am cunoscut.

83. DEMETRESCU CAMIL cred că a fost condamnat în procesul Maniu. Ca funcționar al Ministerului de Externe, fusese în timpul războiului unul din oamenii de încredere ai lui Niculescu-Buzești, cu care colaborase la stabilirea de contacte cu puterile aliate la Stockholm și Ankara, pentru a negocia condițiile unui armistițiu în cazul ieșirii României din război. La prima vedere, Camiluș părea sortit pieirii în condițiile vitrege ale vieții din închisoare. Pe lîngă un fizic debil, mai era handicapat și de o miopie pronunțată, care îl obliga să poarte ochelari cu lentile foarte groase. Și, ca și cum n-ar fi fost îndeajuns de dezmoștenit de soartă pentru a face față regimului de detenție, Camiluș mai era și de o neîndemînare ce atingea aproape limita infirmității și de o distracție deconcertantă. Cu toate că se prezenta atît de dezarmat în bătălia pentru supraviețuire, Camil Demetrescu a rezistat și fizic și moral anilor grei de închisoare, fiind întotdeauna alături de cei care n-au înțeles să facă concesii degradante.

84. EVOLCEANU..., colonel. Nu l-am întîlnit niciodată, dar îl cunoșteam din reputație. Se bucura de o mare stimă printre deținuții din Pitești care îl cunoscuseră.

85. EFTIMIE..., colonel, fusese șeful serviciului cifrului în Marele Stat-Major.

86. ETEM HAGI AHMED, fost pilot în aviația civilă. Am vorbit pe larg despre el cînd am descris camera din subsolul închisorii, unde ne-am întîlnit prima oară.

87. EDIP MEHMET ALI, hogea de la geamia din Parcul Carol de la București. Voi reveni cu amănunte despre el, mai tîrziu.

88. SAȘA ELIAD, originar din Basarabia, făcuse parte dintr-un lot condamnat pentru spionaj în favoarea Franței. Membrii grupului întreținuseră legături cu profesorul Fontaine, care se afla la Paris. Profesorul Fontaine fusese expulzat din România după instalarea guvernului comunist în țară. Schimbul de corespondență clandestină se făcuse prin intermediul legației Franței din București.

Sașa Eliad fusese luptător de greco-romane. Cînd l-am întîlnit pentru prima oară în închisoarea din Pitești, nu mi-a venit să cred că e și el deținut.

Conformația lui fizică, aproape monstruoasă din cauza masei musculare caracteristică luptătorilor, contrasta violent cu înfățișarea descărnată, chiar scheletică, a majorității deținuților. Mutările operate de ofițerul politic ne-au despărțit. Am aflat după o vreme că s-a îmbolnăvit grav de ficat și că avusese norocul să fie trimis la spitalul din Văcărești. Trei sau patru ani mai tîrziu cînd ne-am reîntîlnit, nu l-am mai recunoscut. Era în ultimul hal de distrofie. Din atletul de altădată rămăsese o umbră de om, demoralizat și speriat de boala care îl chinuia.

89. ENDERL..., inginer. Suferea de o maladie, al cărei nume nu mi-l mai amintesc, care se manifesta prin dispariția treptată a țesutului muscular. Ultima dată cînd l-am văzut în curtea de plimbare era un schelet acoperit de piele. La un moment dat a fost luat din Pitești. Nu știu ce a devenit.

90. ERGANIAN... fugise din Turcia în România pe vremea persecuțiilor împotriva armenilor. Întreaga familie îi fusese masacrată în Turcia. Era octogenar.

91. FLORIAN... Mi-aduc foarte vag aminte de el. Știu numai că stătea retras, era tare neputincios și timorat.

92. ANTON FOCHT, neamț din România, luptase în trupele S.S. Era bolnav de nervi. L-am întîlnit prima oară în camera din subsol.

94. GHEORGHE FLORESCU, colonel, cunoscut sub numele de Ghiță Flo. Una din figurile Bucureștiului dinainte de război, cunoscut de tot orașul pentru viața lui de petrecăreț și chefliu. La reputația cavaleristului ușuratic în viață, în timp de pace, Ghiță Flo și-a adăugat laurii cîștigați în campania din Rusia, completînd astfel portretul călărețului care în timp de război a înfruntat cu aceeași ușurință și moartea, păstrîndu-și totdeauna buna dispoziție, umorul și panașul.

Într-o noapte, prin 1953, cînd agenții Securității au venit să-l aresteze, nu l-au găsit acasă. Prevenit, și știind ce îl așteaptă, Ghiță Flo a dispărut. În acea vreme, dispariția de persoane de la o zi la alta era un lucru frecvent, care își pierduse caracterul senzațional. Faptul se banalizase, nimeni nemaiîntrebîndu-se ce devenise persoana. Era suficient ca cineva să nu mai apară în locurile pe care le frecventa în mod obișnuit sau să nu mai dea semn de viață prietenilor, și vestea se și transmitea din gură în gură: l-au ridicat pe X! Același zvon se răspîndise și despre Ghiță Flo, lumea fiind convinsă că fusese arestat. Or, Ghiță Flo trăia ascuns într-o casă (nu mai știu a cui), într-un spațiu amenajat sub o scară și cu accesul atît de bine camuflat, încît nimeni nu putea bănui în acel loc existența unei ascunzători. Nu-și părăsea adăpostul decît rareori, noaptea, ca să se plimbe pe străzile din împrejurimi, să respire puțin aer curat și să-și dezmorțească picioarele. În vara lui 1953, pe cînd mă aflam evadat în București, trecînd într-o noapte pe strada Polonă, eu însumi preferînd să circul la adăpostul întunericului, mi s-a părut a-l recunoaște după siluetă, după ținută și mers, pe Ghiță Flo, care traversa strada. Știindu-l însă arestat, așa cum se zvonise prin lume, mi-am zis că nu putea

fi vorba de el, ci de o simplă coincidență de asemănare. Cînd ne-am întîlnit la Pitești, în închisoare, am aflat că totuși nu mă înșelasem și că el fusese plimbărețul nocturn, pe care îl zărisem chiar în apropierea casei unde își avea ascunzătoarea.

În Pitești, Ghiță Flo a ajuns cam la doi ani după mine. Mă găseam într-o celulă de la etajul al doilea, cînd ni s-a comunicat prin Morse numele celor cîțiva deținuți proaspăt sosiți cu duba și izolați pentru cîteva zile de carantină în camera de tranzit de la parter, înainte de a fi repartizați în celulele noastre de pe secții. Printre ei se afla și Ghiță Flo. La auzul numelui lui, Cleante Gheorghiu care se afla cu mine în celulă, a sărit ca ars. Erau vechi prieteni și îi legau amintiri comune. Duseseră pe vremuri cam același fel de viață. Amîndoi cunoscuseră toate bodegile Bucureștiului, amîndoi pierduseră multe nopți prin cramele cu cele mai bune vinuri și de nenumărate ori se întîlniseră în zori pe la localurile parlagiilor unde mergeau să se dreagă cu ciorbă de burtă.

Ne-a fost imposibil să-l convingem pe Cleante să se mulțumească doar cu un schimb de mesaje prin Morse, între el și prietenul lui. Ținea morțiș să-i vorbească direct, pe fereastră, pretinzînd că are să-l întrebe ceva foarte important. Cu toate riscurile pe care le comporta o astfel de convorbire, în plină zi, ce urma să fie auzită și de ostașul din prepeleac care supraveghea fațada închisorii, dorința lui Cleante i-a fost comunicată prin Morse lui Ghiță Flo. Pe aceeași cale s-au pus la punct toate detaliile, spre a elimina măcar o parte din riscurile întreprinderii. Fiecare dintre cei doi interlocutori, atît cel de la parter cît și cel de la etajul doi, aveau să se plaseze în unghiul mort al ferestrei, dar cît mai aproape de gratii, urmînd să se exprime concis și în limba franceză, pentru ca dialogul să fie scurt și de neînțeles pentru soldatul din post.

Prima a răsunat vocea lui Ghiță Flo, amplificată de ecoul stîrnit între zidurile de beton ale curților interioare:

— Salut, vieux soûlard! Que veux-tu savoir?

— Oh, roi des buveurs! Je voulais seulement te demander, si dehors un honnête homme peut encore boire un verre de bon vin?

— Non! Ce que l'on boit maintenant ne merite plus le nom de vin!

— Alors, tu as bien fait de venir. Il vaut mieux rester ici!

Conversația fusese atît de scurtă, încît abia după ultimele vorbe ale lui Cleante s-a auzit răcnetul: „Lasă gura, banditule!" Santinela nu putuse localiza ferestrele de la care se vorbise, iar pînă la sosirea pe secție a ofițerului de serviciu pe care îl alarmase, totul intrase în ordine, cercetările întreprinse neducînd la descoperirea făptașilor.

95. ROBERT FURNARACHE fusese președintele Yacht-Clubului de la București. Pasionat de sporturi nautice, își cumpărase înainte de război o mică ambarcațiune cu pînze și își petrecuse cîțiva ani din viață navigînd, între o insulă și alta, prin arhipelagul grecesc din Marea Egee.

Cu toate că trecuse de jumătatea vieții, datorită vioiciunii și spiritului lui tineresc, Papa Robert, cum i se spunea, întreținea în jurul lui o atmosferă mereu veselă și de bună dispoziție. Papa Robert se născuse la Paris și vorbea limba franceză ca un francez autentic. Cum era un nesecat izvor de tot felul de istorioare, întîmplări personale și anecdote, era rugat să ni le povestească în franțuzește. Umorul și darul lui de povestitor atrăgeau în jurul lui nu numai pe doritorii de a învăța franțuzește, dar și pe cei ce știau limba.

În legătură cu Robert Furnarache mi-a rămas în minte o întîmplare petrecută într-una din camerele mari din subsolul închisorii, rezervată celor condamnați pe viață. Concentrarea tuturor deținuților condamnați pentru înaltă trădare la închisoarea din Pitești abia începuse. Era perioada în care comandantul penitenciarului, căpitanul Mândreș, își manifesta, ca un adevărat satrap, puterile discreționare față de deținuți, exercitîndu-și fără nici o reținere pornirile lui bestiale asupra lor și instaurînd regimul de teroare și înfometare pe care îl apucasem și eu la sosirea mea în Pitești. La apariția lui, sau numai la auzul vocii lui pe secție, ne cuprindea pe toți teama, știindu-ne fiecare din noi expuși să cădem, oricînd și fără motiv, victimă măsurilor lui arbitrare.

Într-una din zile, administrația a procedat la o verificare a identității deținuților. Milițienii de la grefa închisorii, deplasîndu-se din celulă în celulă, îi cereau fiecărui deținut datele personale pentru a le confrunta cu cele menționate în dosarul respectivului. Echipa de inventariere, purtînd în brațe teancurile de dosare, a ajuns și la camera vițeșilor de la subsol, unde se afla Furnarache. La operație venise să asiste și Mândreș. Nu atît pentru a supraveghea treaba, cît pentru a-și alege, sub un pretext oarecare, o victimă cu care să-și satisfacă plăcerea sadică de a o chinui, trimițînd-o dezbrăcată la beci sau la carceră. În ziua aceea însă, Mândreș părea mai bine dispus, ceea ce însemna că se mulțumea să stea în cadrul ușii deschise și să privească, evident cu satisfacție, tabloul mizerabil pe care i-l oferea camera supraaglomerată, înghețată, cu geamurile aburite, înecată în duhoarea de tinetă și de corpuri nespălate, în semiobscuritatea căreia deținuții zdrențăroși, slabi și cu fețele gălbejite, își așteptau rîndul la verificare. Unul după altul avansau în micul spațiu liber din fața ușii unde, după ce își spuneau numele și plutonierul de la grefă le găsea dosarul, răspundeau întrebărilor lapidare ce li se puneau în ordinea binecunoscută a formularului: Prenumele? Tata? Mama? Data nașterii? Locul nașterii? Condamnarea? Plutonierul urmărea cu degetul rubricile respective pe foile dosarului iar, după ultimul răspuns, striga: „Altul!"

În mod normal, această inventariere a deținuților, care se făcea periodic, decurgea fără incidente și se termina relativ repede. De data asta, operația s-a prelungit în timp, suferind nenumărate întreruperi. Mândreș îl interpela pe aproape fiecare deținut care se perinda prin fața plutonierului cu dosarele, aruncîndu-i cîte o vorbă de batjocură, dînd curs unui limbaj atît de ordinar,

încît chiar înjurăturile ca la ușa cortului, cu care își încheia frazele, păreau să mai dilueze din vulgaritatea expresiilor pe care le întrebuința. De preferință se lega de aspectul fizic al deținutului, pretinzînd fie că s-a îngrășat, atunci cînd omul abia se mai ținea pe picioare de slăbiciune, fie sfătuindu-l să nu mai mănînce dulciuri, cînd îl vedea că își pierduse dinții din cauza avitaminozei, fie îndemnîndu-l să se ducă la munte sau la mare și să stea mai mult la soare fiindcă e prea palid. Ironiile lui se îndreptau cu deosebită răutate asupra bătrînilor și infirmilor. Nu lipseau nici referirile batjocoritoare la adresa nevestelor și copiilor, împinse pînă la limita extremă a obscenităților, spre hazul gardienilor, care rîdeau în hohote la fiecare „glumă" a comandantului.

De la o vreme, Mândreș trebuise să se mulțumească numai cu succesul de public. Nimeni nu-i mai dădea satisfacția de a reacționa în vreun fel la provocările lui, neoferindu-i prilejul să treacă la represalii corporale. În primele săptămîni de Pitești, mulți deținuți plătiseră prea scump cel mai mic semn de protest față de insultele lui provocatoare. Bătăile și beciul înghețat erau probe prea dure pentru puterea lor de rezistență atît de precară. Exemplul celor care își manifestaseră indignarea față de comportarea lui Mândreș și care se aleseseră cu sănătatea definitiv zdruncinată de pe urma represaliilor suferite îi obligase la resemnare și la prudență. Chiar în fața celor mai odioase insulte și murdare insinuări, deținuții rămîneau total apatici, păstrînd o tăcere absolută. Uneori însă, chiar această atitudine pasivă nu-i apăra de crizele de furie ale lui Mândreș, care sfîrșeau în detrimentul cîte unui nenorocit sau al tuturor celor din celulă, prin cine știe ce măsură abuzivă, menită să le facă viața și mai insuportabilă.

Cu ocazia verificării dosarelor, la care venise să asiste, Mândreș se limitase numai la plăcerea batjocurii și înjurăturilor, proferate într-un limbaj de o vulgaritatea imposibil de reprodus. Voi reda intervenția lui Mândreș cînd i-a venit rîndul lui Robert Furnarache la interogatoriul plutonierului de la grefă. La întrebarea formulată pe scurt de plutonier: „Născut?", papa Robert i-a spus data și anul nașterii. „Unde?", a continuat plutonierul. „La Paris!", a răspuns Furnarache. În acel moment, cu o prezență de spirit ce nu i se putea nega, Mândreș i-a ordonat plutonierului: „Scrie, bă!: « Mort la Pitești »."

După plecarea lui Mândreș, primul care a făcut haz de vorbele lui, apreciindu-i umorul negru, a fost papa Robert. Macabra prezicere a lui Mândreș nu s-a realizat însă. După eliberare, Robert Furnarache a plecat în Franța și, la o vîrstă destul de înaintată, a murit... tot la Paris.

96. TRAIAN GHIȚEANU, căpitan, condamnat pentru legături cu Consulatul britanic din Constanța. Am stat cu el în camera din subsol.

97. GHEDOȘ RAVOSIE, sîrb din Banat. Și despre el am pomenit cînd am vorbit de perioada petrecută în camera din subsol.

98. GLIGOR... Nu l-am cunoscut personal.

99. GHEORGHE GUȚIU, tînăr preot greco-catolic din Transilvania.

100. ALEXANDRU GHICA (Sandu), fiul generalului Ghica (Bubi). Mama lui, Rodica, născută Hurmuzescu, era soră cu Dan Hurmuzescu, și el deținut în Pitești.

Sandu fusese arestat și condamnat la treisprezece ani de închisoare, în 1948 sau 1949, pe vremea cînd era student la Facultatea de Medicină. Prima perioadă de detenție și-o petrece în penitenciarul din Pitești, apucînd din plin grozăviile „reeducării" conduse de Țurcanu și echipa lui, la inițiativa și sub patronajul din umbră al Ministerului de Interne. Scapă teafăr din punct de vedere fizic, dar rănile sufletești provocate de monstruoasele experimente ale „reeducării" nu i s-au cicatrizat niciodată complet. De la Pitești este dus la Gherla, unde după o scurtă ședere e trimis la muncă în minele de plumb din Maramureș. Își recapătă în bună parte echilibrul și încrederea în sine, datorită înțelegerii și sprijinului moral pe care le găsește în mijlocul atmosferei de bună camaraderie din lagărul de muncă forțată de la Baia Sprie. În iarna lui 1954 revine la Pitești, unde l-am întîlnit în mai multe rînduri, petrecînd în decursul anilor perioade destul de lungi împreună, în aceleași celule. Ne-am cunoscut foarte bine și ne-am împrietenit. Voi reveni asupra lui cu alte amănunte, cu ocazia descrierii unor evenimente întîmplate în celulele în care am stat împreună.

101. AMEDEU GHIȚESCU, inginer miner, cu studii în Belgia. Înainte de război lucrase mai mulți ani la exploatările de uraniu din Congo belgian.

În penitenciarul din Pitești a fost adus mai tîrziu și numai pentru scurtă vreme. Într-o bună zi a fost pe neașteptate transferat, pierzîndu-i-se urma. Într-un tîrziu, ni s-a semnalat prezența lui în Jilava. Un deținut, dus pentru un supliment de anchetă la București și readus apoi la Pitești, ne-a povestit cum în închisoarea de tranzit din Jilava fusese vecin de celulă cu Amedeu Ghițescu.

Acesta intrase în legătură cu el prin Morse, comunicîndu-i că se afla de luni de zile într-o strictă izolare și că se făceau presiuni asupra lui ca să accepte să lucreze ca expert la biroul tehnic al unei exploatări de uraniu din Ardeal. Cred că era vorba de Orașul Dr. Petru Groza, localitate înconjurată de mister, ce luase ființă o dată cu descoperirea zăcămintelor de uraniu din regiune. Refuzînd propunerea, fusese amenințat cu dispariția numai pentru faptul că i se dezvăluise existența acelei exploatări, ceea ce constituia un secret de stat de maximă importanță. În ultima convorbire purtată prin peretele despărțitor, Amedeu Ghițescu l-a anunțat că nu se mai simte în stare să reziste tensiunii nervoase și că va ceda. Au fost ultimele vești pe care le-am primit despre el.

102. GARDONI..., gazetar evreu, pînă în momentul arestării corespondent al unei agenții de presă străine la București.

Adus în Pitești relativ tîrziu, este introdus în celula vecină cu cea în care mă aflam. Ferestrele celor două celule fiind apropiate, am intrat imediat în legătură cu el, suindu-ne fiecare pe caloriferul din celula noastră și vorbind prin geamul deschis. S-a prezentat și mi-a spus că fusese transferat de la închisoarea din Rîmnicu Sărat cu destinația Pitești, făcînd, în drum, obișnuitul popas de cîteva săptămîni în Jilava, punct de tranzit obligatoriu pentru orice deținut care era transportat dintr-un loc de detenție într-altul. Apoi s-a supus interogatoriului curent, răspunzînd întrebărilor ce se puneau oricărui nou-venit: Ce deținuți a întîlnit pe drum? Ce noutăți politice a aflat? La cît estima efectivul deținuților și cum i se păruse regimul din Jilava? Cînd, la rîndul meu, l-am informat cu cine mă aflam în cameră, auzind numele lui Capșa m-a rugat să-i transmit în mod special salutări din partea sa. Lui Capșa însă, numele de Gardoni nu-i spunea nimic. Cerînd pe fereastră lămuriri suplimentare, Gardoni mi-a comunicat că se cunoscuseră cu ani de zile în urmă la Malmaison, unde stătuseră împreună în aceeași celulă. Capșa continua însă să nu-și amintească de el, pretinzînd că pe toată durata lungii lui anchete la Malmaison fusese tot timpul singur în celulă, în afară de o scurtă perioadă de cîteva zile, cînd împărțise celula cu un alt arestat, dar pe care nu-l chema Gardoni. Considerînd deci că trebuie să fie vorba de o confuzie sau de o coincidență de nume, elucidarea cazului a fost amînată pînă la ora plimbării.

Pe vremea aceea, administrația luase tocmai măsura să scoată cîte două celule deodată la aer, pentru a face posibilă, pînă la lăsatul serii, perindarea tuturor deținuților prin curțile de plimbare ale închisorii. În virtutea acestei noi dispoziții, celula noastră era scoasă la aer și la duș împreună cu celula vecină, unde sosise Gardoni. În așteptarea orei de plimbare, Capșa ne-a explicat de ce noul-venit nu putea fi una și aceeași persoană cu unicul tovarăș de celulă pe care îl avusese în timpul anchetei de la Malmaison. Pe acesta din urmă Capșa nu-l putea uita. Își amintea foarte bine și de numele pe care îl purta, cît și de faptul că fusese prima lui experiență cu un deținut introdus de anchetator la el în celulă, pentru a-l trage de limbă. Încă după primele zile de convietuire, și-a dat seama că anchetatorul fusese informat de anumite indiscreții pe care le făcuse față de tovarășul de celulă. Capșa nu s-a sfiit să-i spună anchetatorului că bănuise din primul moment ce însărcinare primise colegul lui de celulă. De aceea, pentru a-l demasca, își propusese să-l pună la încercare, prefăcîndu-se că-i destăinuie anumite secrete. Cum presupusele secrete pe care i le împărtășise confidențial erau acum cunoscute anchetatorului, rolul de informator al celui cu care împărțea celula nu mai lăsa nici un dubiu. Bineînțeles că ancheta și-a continuat cursul, spusele lui Capșa nepărînd a fi luate în seamă. După cîteva ore de interogatoriu, cînd ancheta s-a întrerupt și Capșa a fost dus înapoi în celulă, tovarășul lui de arest dispăruse. Povestea lui Capșa nu reprezenta un caz excepțional. Ori de cîte ori

un astfel de turnător introdus în celula celui anchetat era deconspirat, ancheta renunța la serviciile lui, mutîndu-l în altă cameră.

În fine, ne-a venit rîndul la plimbare și, cum pe drum nu aveam voie să vorbim între noi, am mers cît mai încet pe coridor, pentru a-l reține pe gardian, care venea în urma noastră și a-i da timp lui Capșa să stea de vorbă cu Gardoni, la coborîrea pe scări. Pe acea porțiune de parcurs din casa scării, gardianul nu ne putea supraveghea. Spre uimirea noastră, l-am văzut pe noul-venit strîngîndu-i cu efuziune mîna lui Capșa, manifestîndu-și bucuria de a-l revedea. Întrevederea lor pe trepte a durat numai cîteva secunde, căci o dată ieșiți în curte sub supravegherea gardianului, contactul nu mai era posibil, fiecare trebuind să-și ia locul în cercul de plimbare, așa cum spunea regulamentul: în tăcere, cu mîinile la spate, cu ochii în pămînt și la distanță unul de altul. Abia cincisprezece–douăzeci de minute mai tîrziu, cînd ne-am întors în celulă, am primit explicația întrevederii de pe scară. Gardoni era una și aceeași persoană cu care Capșa împărțise celula la Malmaison și despre care ne povestise înainte de a ieși la plimbare! Omul nu păruse deloc stingherit de reîntîlnire, ba, dimpotrivă, se bucurase sincer și-i strînsese mîna cu căldură. Apoi îi explicase cu seninătate de ce la Malmaison i se prezentase sub nume fals. Fusese obligat de anchetator să nu-și divulge identitatea față de alți deținuți. De teama represaliilor cu care fusese amenințat, se conformase ordinului și nu-și spusese adevăratul nume, fiind totodată convins că și Capșa, supus la presiuni similare, i se prezentase tot sub un nume de împrumut. Naturalețea comportării lui Gardoni față de el îl pusese pe Capșa pe gînduri. Nu-și închipuia că un om cu conștiința încărcată putea să aibă o atitudine atît de firească și începuse să creadă că îl bănuise pe nedrept, grăbindu-se să tragă o concluzie de pe urma faptelor petrecute la Malmaison.

Cîtă vreme am fost vecini de celulă, avînd ocazia să vorbim prin fereastră, mai puțin în drumul spre plimbare, dar mai în voie în timpul dușului săptămînal, Gardoni ne-a devenit tot mai simpatic. Inteligent și informat în multe domenii, discuțiile cu el erau interesante și plăcute. Amabil și binevoitor, era un camarad agreabil pentru cei cu care împărțea celula. Ne obișnuisem și cu aspectul lui fizic, care la început ni se păruse grotesc. Era o stîrpitură de om, nu mai înalt de 1,60 m, cu trupul și membrele foarte subțiri, cu figura mică, trăsăturile mobile și ochii cercetători, care, din cauza vioiciunii mișcărilor cu care se deplasa, semăna cu un șoricel din filmele de desene animate. Urechile prea mari și dezlipite și o mustăcioară ridicolă, gen Hitler, îi completau înfățișarea. Prima părere pe care ne-o făcusem despre el, după ce ascultasem povestea lui Capșa de la Malmaison, se schimbase aproape radical. Pînă și Capșa se îndoia acum de obiectivitatea cu care cîntărise faptele de atunci și admitea că sub influența psihozei create de anchetă și a obsesiei de a fi permanent supravegheat, s-ar fi putut să fi avut o tendință exagerată, de a vedea în orice om ce i s-ar fi adus în celulă un spion al anchetatorului.

Vremea trecuse și nimeni nu mai nutrea vreo suspiciune în privința lui Gardoni. Într-o bună zi însă, tot acest edificiu de încredere, ridicat în mai multe luni, s-a prăbușit ca prin farmec la sunetele alfabetului Morse, care timp de cîteva minute a dat viață caloriferelor din întreaga închisoare. Cel care transmitea era Leonard Kirschen, proaspăt sosit cu duba din Jilava. Cu cîteva luni în urmă fusese luat din Pitești și dus la o nouă anchetă la București. Iar acum, la întoarcere, aflase că, în absența lui, fusese adus în Pitești coreligionarul și colegul lui de breaslă, Gardoni, pe care îl cunoștea foarte bine. Tocmai de aceea și ținuse ca mai înainte chiar de a ne împărtăși obișnuitele vești culese în drum din Jilava, să ne avertizeze în privința lui. „Înainte de arestare, Gardoni fusese agentul Securității printre corespondenții agențiilor străine de presă din București. Colaborarea lui cu regimul era notorie, iar Kirschen avea personal motive să-i ceară socoteală pentru unele denunțuri și aștepta cu nerăbdare ziua cînd îl va putea trage la răspundere în fața tribunalului pentru delațiune și colaborationism. Pînă atunci însă, Kirschen îl sfătuia pe Gardoni să se roage la Dumnezeu să nu nimerească cu el în celulă." Kirschen ne-a comunicat atunci o serie de amănunte și date precise în legătură cu activitatea dusă de Gardoni ca agent informator al Securității, de care nu-mi mai aduc acum aminte. Seriozitatea probelor ca și a persoanei care le furnizase nu mai lăsau nici o îndoială asupra trecutului dubios al lui Gardoni, onorabilitatea și caracterul lui Kirschen fiind unanim recunoscute.

Confruntat cu acuzațiile ce i se aduceau, Gardoni s-a apărat cu argumente puțin convingătoare. Neputînd nega contactele ce le avusese cu Securitatea, pretindea că utilizase aceste legături numai în scopuri pozitive, încercînd să prevină loviturile îndreptate împotriva presei și a corespondenților de presă, străduindu-se să întîrzie măsurile regimului și să salveze ce se mai putea salva. Pierzîndu-și creditul cîștigat în primele luni de ședere în Pitești, Gardoni a decăzut în rîndul celor care nu mai erau băgați în seamă de ceilalți deținuți, el însuși adoptînd o atitudine mai retrasă și încercînd să treacă cît mai neobservat. Retrăgîndu-i încrederea în urma celor destăinuite de Kirschen, ne-am adus aminte de toate cele povestite de Gardoni la sosirea lui în Pitești. Între altele, despre perioada pe care o petrecuse în închisoarea de la Rîmnicu Sărat. Acolo fuseseră transferați, din Zarca de la Aiud, ca și din alte închisori, și supuși unui regim excesiv de riguros și de izolare absolută, deținuții considerați a fi vîrfurile unor categorii, care în calificarea stabilită de Ministerul de Interne reprezentau gradul maxim de periculozitate. Cîțiva episcopi romano- și greco-catolici, supraviețuitorii din fostul guvern al mareșalului Antonescu, cîțiva comandanți legionari și membrii conducerii partidelor Național Liberal și Național Țărănesc, rămași încă în viață, au îndurat aici condiții de detenție extrem de dure, fiecare din ei ocupînd singur cîte o celulă. În închisoarea din Rîmnicu Sărat a murit generalul Pantazi, fostul ministru de război în guvernul Antonescu, și dacă nu mă înșel, și Ion Mihalache.

Or, întrebarea firească pe care ne-o puneam acum la Pitești era: ce căutase la Rîmnicu Sărat un obscur gazetăraș ca Gardoni, cînd acolo se aflau închise numai personalități de prim rang? De asemenea, Gardoni ne povestise că stătuse în aceeași celulă cu Piki Pogoneanu, singura celulă din toată închisoarea locuită de doi deținuți. E drept că Piki Pogoneanu fiind semiparalizat și țintuit la pat, Gardoni i-a fost de folos făcînd pe infirmierul, aducîndu-i gamela cu mîncare de la ușă și ajutîndu-l să folosească tineta. Era însă greu de presupus că administrația făcuse o derogare de la regula izolării, numai pentru a ușura viața chinuită a lui Pogoneanu, cînd în alte perioade nu-și făcuse griji pentru neputința lui și îl ținuse singur în celulă. Admițînd totuși prin absurd că de data asta administrația ar fi făcut excepție din motive umanitare, n-ar fi fost oare normal să-i bage în celulă un deținut care se afla în aceeași închisoare? De ce a trebuit să aducă unul din altă închisoare? Și dacă totuși, pentru motive numai de ea știute, a cerut transferarea unui deținut din altă închisoare, special pentru a-l îngriji pe Piki Pogoneanu, de ce n-a găsit unul mai zdravăn? De ce l-a ales tocmai pe pirpiriul de Gardoni? Iar cînd ne aminteam că Piki Pogoneanu fusese un personaj-cheie în toată activitatea secretă ce se țesuse în culisele diplomației românești pentru ieșirea noastră din război în 1944 și care tocmai datorită acestui fapt și în pofida stării lui fizice lamentabile continua, chiar după ani de zile de detenție, să se mai afle în atenția Ministerului de Interne, fiind încă periodic anchetat, ne puneam din nou aceeași întrebare: de ce tocmai Gardoni îi fusese introdus în celulă? Explicația lui Gardoni o cunoșteam. Versiunea lui Piki Pogoneanu, care a murit în închisoare, nu o vom ști niciodată. Pentru a ne lămuri, nu ne rămînea decît să recurgem la analogie și să căutăm răspunsul la prima întrebare pe care ne-o pusesem cu cîteva luni în urmă: de ce fusese adus Gardoni în celula lui Capșa la Malmaison?

În 1964, la scurtă vreme după eliberare, m-am reîntîlnit cu Gardoni, pe stradă, în București. Bucuros că mă revede, mi-a strîns mîna cu entuziasm. Mi-am amintit de întîlnirea lui cu Capșa pe scara închisorii din Pitești! După ce am schimbat cîteva cuvinte, m-a invitat să intru la el să ciocnim un pahar și să mai stăm de vorbă. Am refuzat, motivînd diferite alergături pe la autorități, pretext de altfel foarte plauzibil, deoarece toți foștii deținuți ne mai zbăteam încă în acele zile să ne obținem buletinul de identitate de la Miliție, livretul militar de la comisariat, un serviciu de la „Brațele de muncă" și, problema cea mai dificilă, o locuință. Gardoni mi-a spus că avusese noroc și că găsise locuință. Înainte de a ne despărți, mi-a dat adresa, rugîndu-mă să-l vizitez. Locuia pe strada Dionisie Lupu (actualmente Tudor Arghezi), în blocul din fața ambasadei americane! Nu l-am mai văzut de atunci.

103. GHEORGHIU CLEANTE, unul din cei mai căutați profesori de engleză din închisoarea din Pitești. Aș spune despre el că era un intelectual autentic. Dotat cu o remarcabilă inteligență și de o rară finețe de spirit, extrem

de cultivat, înzestrat cu o memorie deosebită și cu un dar neîntrecut de povestitor, om al preciziei și al nuanțelor exacte, modest și lipsit de ambiții, Cleante Gheorghiu era totodată un mare original, care știa să se bucure de plăcerile simple ale vieții și care n-a întreprins niciodată nimic productiv. Era mic de statură și subțire la corp, cu membrele fine și încheieturile delicate. Fragilitatea lui aparentă ascundea însă o forță, un echilibru și o sănătate, și fizică și morală, demne de invidiat.

104. GHEORGHIU... Dacă nu mă înșel, fusese magistrat. Era condamnat în procesul masonilor. Nu l-am cunoscut.

105. GRIGORCU MODEST. Rămăsese infirm de la Canal, unde își fracturase un picior.

Într-o zi, la Pitești, în timp ce celula lui era scoasă la plimbare în obișnuitele răcnete cu care deținuții erau îndemnați să se grăbească, gardianul s-a răstit la el enervat, fiindcă nu reușea să țină pasul cu ceilalți: „Ce ai bă, la picior? De ce șchioapeți?" Grigorcu a ripostat prompt: „Tot din cauza unuia grăbit ca dumneata, care mi-a dat brînci de pe platforma unui camion ca să cobor mai repede, și mi-am rupt piciorul!" Grigorcu spusese adevărul. L-a plătit însă cu cîteva zile de beci.

106. GHEORGHIU EUGEN, originar din Constanța. Fusese secretarul sau șeful de cabinet al lui Mircea Cancicov.

107. VICTOR GHIȚĂU, din Galați. Am stat cu el în camera din subsol.

108. GODEANU..., evreu, fost gazetar. Nu l-am cunoscut, dar văzîndu-l deseori pe fereastră în timpul plimbării, mi-a rămas în amintire fiindcă șchiopăta foarte tare.

109. GHERTLER..., evreu din Moldova. După 23 august 1944, a făcut parte din conducerea locală de partid a unui oraș din Moldova (cred că Bacău). Numele lui rămăsese celebru în tot județul pentru teroarea pe care o dezlănțuise împotriva populației, în campaniile de colectare a „cotelor" și în prigonirea „dușmanului de clasă".

110. ION GOCIU (Puiu), din București, foarte tînăr. Trecuseră cîțiva ani de cînd mă aflam în Pitești numai printre vechi deținuți. Gociu a fost unul din puținii proaspăt arestați și condamnați pentru înaltă trădare, adus printre noi după o lungă perioadă, timp în care nu întîlnisem decît oameni care zăceau de ani de zile în închisoare. Băiat simpatic și dezghețat, și mai ales bucureștean get-beget, Puiu Gociu ne-a prezentat orașul, cu viața și moravurile lui, așa cum îl lăsase cu numai cîteva luni înainte, cînd fusese arestat. Zile întregi l-am descusut, parcurgînd cu el orașul în lung și în lat, trecînd în revistă cartier cu cartier și stradă cu stradă, înregistrînd toate schimbările produse în ultimii ani și simțindu-i din nou pulsul, de parcă l-am fi vizitat aievea. Informațiile culese de la Gociu le-am absorbit cu atîta aviditate, încît la eliberare, în 1964, multe clădiri și zone ale Bucureștiului, care nu existaseră în 1952, la arestarea mea, mi s-au părut cunoscute de cînd lumea. Pe Puiu

Gociu nu l-am mai întîlnit niciodată, dar în 1982, aflîndu-mă la München, am primit de la el o scrisoare. M-am bucurat pentru el. Îmi scria din America!

111. ALEXANDRU GHELNER, făcea parte dintr-un grup de cinci sau șase deținuți, a căror apariție în Pitești a stîrnit senzație. Au fost aduși cu duba într-o iarnă. Pînă la repartizarea lor pe secțiile noastre, au stat o vreme în carantină, fiind izolați într-o celulă de pe bara T-ului, unde nu ne era posibil să-i contactăm. În schimb, la aer erau scoși în curțile noastre de plimbare, unde îi puteam vedea de la ferestrele celulelor noastre. Zilnic îi observam, încercînd să ne explicăm de unde veneau și ce fel de oameni erau. Curiozitatea ne era excitată mai ales de strania lor ținută vestimentară. Toți erau îmbrăcați la fel. Purtau un model de pufoaice pe care nu-l mai văzusem niciodată. Erau mult mai lungi decît obișnuit, coborînd pînă sub genunchi, iar de la talie în jos se lărgeau devenind cloș. Și mînecile, în loc să fie strînse la manșetă, se terminau tot larg. Cea mai surprinzătoare era însă culoarea. Pufoaicele noilor veniți, de un albastru de culoarea cerului senin, contrastau violent cu nuanțele întunecate de gri, kaki sau pămîntiu, ale celor ce puteau fi văzute, pe vremea aceea, la noi în țară.

Enigma apariției acestor pete de culoare vie și luminoasă, în mijlocul uniformității sumbre care ne înconjura, a rămas nedezlegată pînă la sfîrșitul perioadei de carantină, cînd purtătorii bizarelor pufoaice au ieșit din anonimat. Toți erau nemți de origine. Unii, sași din Ardeal, alții, șvabi din Banat. O dată ajunși printre noi, le-am aflat și odiseea. Toți fuseseră angajați în armata germană și avuseseră aceeași soartă. Sfîrșitul războiului îi surprinsese în Germania, în zona de înaintare a trupelor aliate anglo-americane. Unii au stat un timp în prizonierat, alții scăpaseră de captivitate. Pînă la urmă, din cauza mizeriei care domnea în Germania ruinată de război, au trecut clandestin în Franța, sperînd să-și găsească acolo o formulă de existență. Nici în Franța însă viața nu era mai ușoară pe vremea aceea, iar pentru niște oameni fără acte valabile, era chiar imposibilă.

Cînd au aflat că Legiunea străină franceză recrutează chiar oameni fără hîrtii de identitate, mulțumindu-se cu o simplă declarație din partea lor pentru a-i înscrie, n-au mai stat pe gînduri. Și așa au ajuns să fie încadrați în aceeași unitate, staționată în Algeria. După o scurtă perioadă de instrucție, au fost îmbarcați cu destinația Saigon, războiul purtat pe atunci de francezi în Indochina necesitînd tot mereu noi efective. După cîteva luni de front, în cursul unei ofensive inamice, au fost luați prizonieri de trupele Vietcong. Condițiile de captivitate din lagărele Vietcongului erau catastrofale. Subnutriți și lipsiți de îngrijire, molimele făceau ravagii printre prizonieri, ridicînd cifra mortalității la proporții potrivite dimensiunilor asiatice.

Într-o bună zi, în lagăr și-a făcut apariția o comisie de ofițeri vietcong. Aveau misiunea de a duce printre prizonieri o campanie de propagandă „antiimperialistă" și „anticolonialistă", încercînd să obțină desolidarizarea lor față de războiul purtat de francezi în Indochina, explicîndu-li-se că nu fuseseră

decît victimele regimului capitalist, care îi folosise drept carne de tun în lupta de cotropire a altor popoare. Arătîndu-și înțelegerea, mai ales pentru cei provenind din țările „eliberate de armata sovietică" și care, înșelați în buna lor credință de propaganda capitalistă, fuseseră trimiși la moarte pentru interesele imperialiste ale Franței, regimul comunist din Vietnam le oferise eliberarea din prizonierat și repatrierea în țările lor de origine din lagărul socialist. O parte din prizonierii originari din țările Europei răsăritene (germani din R.D.G., români, unguri etc.) încrezători în promisiunea făcută și mai ales bucuroși de a scăpa din iadul lagărului, s-au înscris pe listele ce le întocmeau ofițerii vietcong, declarîndu-și naționalitatea. Alții, mai puțin convinși de sinceritatea promisiunilor, nu și-au dezvăluit adevărata naționalitate, preferînd să-și păstreze statutul de soldați ai armatei franceze pentru momentul cînd se va proceda la un schimb de prizonieri între părțile beligerante. Ghelner și camarazii lui din România, împreună cu alții, de alte naționalități din Europa de Răsărit, au format primul lot de cîteva sute de prizonieri, destinat repatrierii.

Încărcați în vagoane de vite, după mai multe zile de călătorie, suferind de foame și de sete, au ajuns în China, unde au stat un timp într-un lagăr de refacere, în condiții de viață ceva mai omenești. Tot acolo au primit și îmbrăcăminte, între care pufoaicele „made in China", care aveau să stîrnească mirarea în Pitești. Îmbarcați din nou în vagoane au pornit spre nord, spre frontiera U.R.S.S. Ajunși pe teritoriul sovietic, și-au continuat drumul pe linia transsiberianului, traversînd Rusia de la un capăt la altul, într-o călătorie care li s-a părut fără sfîrșit. De data asta însă, vagoanele le fuseseră pavoazate cu lozinci și drapele sovietice și românești. Pe parcursul de la Chișinău pînă la punctul de frontieră românesc de la Ungheni, pentru a marca și mai clar caracterul festiv al evenimentului repatrierii, ferestrele și ușile vagoanelor au fost împodobite cu flori și ramuri verzi. În gară la Ungheni, au mai fost ținuți în tren pînă la terminarea formalităților de predare-preluare. Apoi, de pe o listă, s-au strigat numele celor originari din România, cărora li s-a spus să coboare pe peronul gării. Cei de alte naționalități, urmînd să-și continue călătoria spre țările respective, au rămas în vagoane, iar trenul s-a pus din nou în mișcare, părăsind gara.

Din acel moment, pentru Ghelner și camarazii lui, mascarada sărbătoririi repatrierii a încetat. Luați în primire de o gardă militară, escortați pînă la o dubă-automobil, care aștepta în fața gării, au luat drumul Securității. Ancheta, ca și procesul, au fost simple formalități care s-au încheiat repede. Toți au fost condamnați la cincisprezece ani de închisoare pentru „crima de trădare a lagărului socialist" și trimiși la închisoarea din Pitești. De la „repatrierea" lor nu trecuseră nici trei luni! Printre noi au rămas cunoscuți sub denumirea de: „vietnamezii".

112. HOGEA, șlepar pe Dunăre; în timpul unei escale la Viena se îmbată împreună cu tovarășul lui, Andrița, și li se fură actele și banii. La întoarcerea

în țară, este acuzat că și-a vîndut pașaportul serviciului de spionaj american și este condamnat pentru înaltă trădare.

113. DAN HURMUZESCU. Am vorbit despre el, cînd i-am enumerat pe locatarii camerei din subsol, unde l-am întîlnit pentru prima dată la sosirea mea în Pitești.

114. HAAG, preot romano-catolic, călugăr în ordinul Iezuiților. Voi mai reveni asupra lui.

115. NIKI HAUSER, baron. Austriac de origine, a fost eliberat în virtutea decretului de grațiere, aplicat cetățenilor străini.

116. ISCU..., originar din regiunea Vrancei, fost căpitan în vechea armată. Apreciat și simpatizat de deținuții care îl cunoscuseră în lagărul de muncă de la Baia Sprie.

117. ILEA..., căpitan în vechea armată. Îl cunoșteam de la Cavnic, unde muncisem împreună în mină. Ilea se îmbolnăvise de silicoză și, după o vreme de internare în infirmerie, fusese declarat inapt de muncă și părăsise lagărul cu un lot de deținuți bolnavi și infirmi. De atunci nu-l mai văzusem. Trecuse prin mai multe închisori, înainte de a ajunge la Pitești. Pe parcurs, boala i se agravase. În cele din urmă, a fost transferat la spitalul închisorii Văcărești, unde i-am pierdut urma.

118. IAVORSKI, bucovinean, absolvise o școală de horticultură și fusese angajat la moșia pe care tatăl lui Ionel Styrcea o avea în Bucovina. Cînd, după adoptarea lui de către Mocsonyi, Ionel Styrcea moștenește moșia acestuia din urmă, de la Bulgi, din Transilvania, îl aduce acolo ca om priceput și de încredere. Iavorski fusese judecat împreună cu stăpînul lui, în procesul Lucrețiu Pătrășcanu, și condamnat la zece ani închisoare. Despre Iavorski va mai veni vorba în cursul povestirii mele.

119. IAȘIN MILUTIN, sîrb. Am stat cu el în camera din subsol.

120. IȘTVANEC ANTON. Și despre el am mai vorbit, cînd am descris camera din subsol.

121. IOTA BARBU, fost inginer la Căile Ferate, fiul unui profesor de la liceul din Turnu Severin. Era extrem de timorat.

122. NICU IUNIAN, fiul fostului ministru Iunian.

123. IUCA NICOLAE.

124. IONESCU-BĂLĂCEANU fusese funcționar la cancelaria Palatului Regal. I se spunea Bălăceanu-Dumnezeu pentru că, pe timpul cît stătuse în arestul Securității, simulase nebunia, monologînd cu voce tare în celulă și pretinzînd că stă de vorbă cu Dumnezeu. Se pare că reușise să-i convingă pe anchetatori că nu e în toate mințile, ceea ce nu numai că-i ușurase situația în anchetă, dar îi dăduse și posibilitatea să evite să facă declarații compromițătoare pentru anumite persoane despre care era întrebat. Unii spuneau că era un simulant extraordinar, fiind înzestrat de natură cu talente de comediant.

Alții, fără să-i conteste talentul de actor, pretindeau totuși că Bălăceanu era și puțin țicnit.

Nu l-am cunoscut personal, dar îl știu din vedere, mai ales dintr-o perioadă de relaxare a regimului de detenție (prin 1956) cînd, în timpul plimbării, îl urmăream de la fereastra celulei. Profitînd de micile libertăți ce ni le oferea perioada de destindere, mulți ne lăsasem să ne crească mustață și chiar cioc, pentru a mai scăpa de chinul săptămînal al bărbieritului cu bricele știrbite și prost ascuțite ale închisorii. Bălăceanu bătuse toate recordurile în această privință: își lăsase o barbă enormă, neagră și cîrlionțată, care îi acoperea tot obrazul! De la fereastra celulei, asistam ca la un spectacol la apariția lui în curtea de plimbare. Erau zile călduroase de vară, și tot datorită îmblînzirii regimului nu mai eram siliți să ieșim, fie iarnă, fie vară, îmbrăcați cu haine de zeghe, cum ni se pretindea mai înainte. Bălăceanu, scheletic de slab, numai în chiloți și cu barba lui imensă, părea un fachir de pe malul Gangelui. Ieșea în curte cu fața luminată de un zîmbet senin și cu brațele întinse într-un gest larg, împărțind bezele spre ferestrele întregului celular. Chiar în acele timpuri de vigilență atenuată, astfel de manifestări nu erau îngăduite și erau repede reprimate. Bălăceanu nu provoca însă nici o reacție din partea gardienilor care supravegheau plimbarea. Cel mult un rîs prostesc și de batjocură, din care se vedea că-l țineau de nebun. Am avut ocazia să vorbesc cu oameni care au stat mai multă vreme cu el în celulă. Pretindeau că Ionescu-Bălăceanu era extrem de prudent din fire și că, prevăzînd ipoteza unei noi anchete, nu făcea decît să-și joace în continuare rolul început la Securitate, pentru a fi consecvent și a nu-și dezice reputația de nebun.

125. ION IOANID.

126. JIPA RADU, funcționar la Căile Ferate, fusese condamnat pentru spionaj în favoarea Franței.

127. JUSTIN..., călugăr greco-catolic. Suferea de o maladie puțin cunoscută a sistemului nervos, care se manifesta sporadic și pe neașteptate printr-o pierdere a cunoștinței timp de cîteva minute. Reținem de la doctorii deținuți, care se aflau printre noi, denumirea de sindromul Menière.

128. JUBLEANU TITU era deținutul cu cel mai lung stagiu petrecut în penitenciarul din Pitești, prezența lui printre noi reprezentînd în același timp un caz excepțional, deoarece nu era condamnat pentru „înaltă trădare".

Țăran din comuna Nucșoara, jud. Argeș, Titu Jubleanu făcuse parte din mișcarea de rezistență organizată în munții din regiune de colonelul Arsenescu și frații Arnăuțoiu. Prin 1948–1949 căzuse cu grupul lui de partizani într-o ambuscadă a Securității. În schimbul de focuri cu trupele de intervenție M.A.I., nevasta lui, care lupta cot la cot cu ei, fusese împușcată, iar Titu Jubleanu, rănit, fusese capturat. Dus la Securitatea din Pitești, a fost anchetat cu o sălbăticie de nedescris, pentru a i se smulge destăinuiri despre ascunzătorile partizanilor din păduri, despre gazdele lor, despre cei care îi aprovizionau și oamenii din satele de munte cu care aveau legături. Jubleanu a fost

schingiuit în fel și chip. Între altele, i s-au smuls, rînd pe rînd, toți dinții din gură cu un clește de scos cuie. După luni de zile de anchetă și torturi, a fost depus în penitenciarul din Pitești, pentru a fi oricînd la îndemîna organelor de Securitate locale. În decursul anilor pe care i-am petrecut în închisoarea din Pitești, Titu Jubleanu a fost de nenumărate ori transferat la sediul Securității pentru noi cercetări sau pentru a fi confruntat cu diferiți oameni arestați pentru complicitate cu partizanii. Ani de zile după ce părăsisem Piteștiul și mă găseam în lagărul de muncă Salcia, din Balta Brăilei, am aflat cu multă întîrziere de arestarea colonelului Arsenescu. Tot cam pe atunci ne-a parvenit și zvonul că Titu Jubleanu fusese judecat, condamnat la moarte și executat.

129. KIRIACESCU MIHAI, colonel de cavalerie. L-am cunoscut în camera din subsol.

130. KILIAN, preot romano-catolic într-o comună din Banat. Șvab de origine.

131. PINCU KLEIN, doctor evreu din Constanța. Cu tot chinul unei colite rebele de care suferea, Pincu era veșnic bine dispus și gata de glume. Fusese angajatul mai multor companii de navigație străine, asigurînd îngrijirea medicală a echipajelor pe timpul cît vasele lor făceau escală în Constanța. Chefliu și petrecăreț din fire, Pincu Klein cunoștea foarte bine viața portului cu lumea lui specifică, fiind un nelipsit client al tuturor localurilor, chiar și al celor mai rău famate, despre farmecul cărora ne povestea cu mult haz dar și cu nostalgie. Toți constănțenii care se aflau în închisoare îl știau și îl simpatizau. Îl tachinau, amintindu-i că în oraș era cunoscut sub numele de „Pincu Klein, medicul curvelor din Constanța!"

132. LEONARD KIRSCHEN, evreu de origine, de profesie gazetar. În timpul războiului, fusese corespondent de presă pentru englezi în Orientul Apropiat. După război, se întorsese în țară exercitîndu-și mai departe profesiunea de ziarist la București. Cunoscîndu-l din acea perioadă pe Gardoni, la sosirea lui în Pitești ne-a prevenit că fusese agentul Securității.

133. KURKO GYARFAS, muncitor, de origine maghiară, autodidact. Comunist din ilegalitate, după 23 august 1944 devine președintele Madosz-ului, organizația ungurilor din Ardeal, și deputat în Marea Adunare Națională. După lichidarea lui Racoszi, în Ungaria, Kurko cade și el în disgrație. Mai întîi epurat din partid iar apoi arestat, sfîrșește prin a fi condamnat la douăzeci de ani muncă silnică pentru înaltă trădare. În închisoare înnebunise. Din fericire pentru noi, nu era o formă de nebunie furioasă.

134. KÖNIG..., șvab din Banat, făcea parte din grupul celor cinci sau șase „vietnamezi", cum îi numisem. Ca și Ghelner, despre care am vorbit mai înainte, König luptase în armata germană, se angajase după război în Legiunea străină franceză și fusese trimis în Indochina, unde căzuse prizonier la vietcongi. Eliberat din captivitate spre a fi repatriat, după ce traversase China, Siberia și Rusia, e predat românilor, care îl arestează și îl condamnă pentru „trădarea lagărului socialist".

Cu König am stat la un moment dat în aceeași celulă. Era un bărbat chipeș și plin de vitalitate, și cel mai ager la minte din grupul „vietnamezilor". Poveștile lui erau pasionante, reușind, prin felul simplu dar sugestiv în care își relata aventurile din Indochina, să ne introducă în atmosfera exotică în care își petrecuse aproape doi ani din viață.

Mi-amintesc de uimirea noastră în ziua cînd am fost scoși la duș și l-am văzut dezbrăcat. König era neobișnuit de păros pe corp. Pe piept avea o blană ca de urs! L-am întrebat, în glumă, dacă în jungla din Indochina n-a suferit mai mult de căldură decît camarazii lui, care nu aveau atîta păr pe corp. „Ba da!" mi-a răspuns. „Dar în schimb, cînd plecam în permisie la Saigon, eu aveam mai mare succes la femei decît ei!" Și mi-a explicat că, din cauza contrastului cu aspectul spînatic al bărbaților vietnamezi, podoaba lui piloasă stîrnea senzație și era foarte apreciată de localnice.

135. VASILE LEU, episcop ortodox. Am vorbit pe larg despre el cu ocazia trecerii prin Jilava și apoi prin camera din subsol, unde am stat împreună. Era considerat un șarlatan și turnător. Era deseori scos din celulă, iar la întoarcere pretindea că persoane importante din Ministerul de Interne veniseră special ca să trateze cu el probleme ale Bisericii.

136. LEUCUȚIA..., preot. Nu mai reținexact dacă era romano- sau greco-catolic.

137. LEON..., călugăr greco-catolic.

138. LACATUȘ ȘTEFAN, de origine maghiară, tipograf, autodidact, militase de tînăr în mișcarea sindicală și socialistă. Era un democrat convins și un înverșunat dușman al comunismului. Membru al Partidului Social-Democrat, după 23 august respinge orice colaborare cu comuniștii, rămînînd fidel vechii linii a partidului reprezentată de Titel Petrescu. Caracter integru și de o absolută onestitate, Pișta-Baci, cum îi spuneam, a fost în închisoare un bun camarad, totdeauna solidar și participînd fără ezitare la toate acțiunile întreprinse de deținuți în încercările de a smulge de la administrație condiții de viață mai omenești.

139. IONCI LENARD. Am vorbit despre el cînd am relatat despre răstimpul petrecut în camera din subsol.

140. LEIBNICH..., gazetar evreu din Timișoara.

141. LUGOJANU..., fostul ministru. Cînd am stat cu el în camera din subsol, era în ultimul hal de degradare fizică. La puțin timp după aceea a murit.

142. LĂZĂRESCU CONSTANTIN (Costache), avocat din București, intelectual de bună calitate și de înaltă ținută morală. Era foarte credincios. De o extremă slăbiciune fizică și cu sănătatea șubrezită de lungii ani de închisoare.

143. LAURIAN... Nu l-am cunoscut, dar i-am reținut numele cu ocazia bilanțului pierderilor, întocmit după epidemia de gripă infecțioasă care a bîntuit în închisoare în iarna 1956–1957. Administrația nu a acordat nici un

fel de tratament bolnavilor. Într-o singură lună au pierit nouă oameni. Pe lista morților se afla și numele lui Laurian.

144. GIC LINGNER provenea dintr-o familie suedeză, stabilită în țară cu două sau trei generații în urmă. Din trăsăturile fizice ale rasei lui nordice, Lingner moștenise talia și părul blond. Înalt și atletic construit, cu toate vicisitudinile vieții din închisoare, Gic nu slăbise peste măsură, își conservase o musculatură de sportiv antrenat și arăta cu mult mai tînăr la vîrsta de peste cincizeci de ani, cît avea la vremea aceea. Profund cinstit, ponderat în gesturi și în judecată, Gic a fost întotdeauna un camarad ireproșabil și de absolută nădejde. Ca vechi funcționar al societății „Astra", fusese condamnat în așa-numitul proces al petroliștilor.

145. LUCĂNESCU..., venit mai tîrziu la Pitești. Cunoscut pentru afacerile dubioase făcute ca asociat cu armatorul Moriati, între timp plecat în America, Lucănescu și-a confirmat lipsa de caracter și după arestare. La Pitești a fost informatorul ofițerului politic. După eliberare, și-a continuat activitatea de informator al Securității printre foștii deținuți.

În primele luni după eliberare, uzînd de aureola pe care i-o conferea calitatea de fost deținut politic, Lucănescu reușise să pătrundă în cercurile unor persoane care, necunoscîndu-l din închisoare, îi acordaseră simpatia și încrederea. Treptat însă, ușile caselor au început să li se închidă, și lui și altora ca el, din pricina foștilor deținuți, care își făceau o datorie din a-și preveni prietenii și cunoștințele în privința celor care fuseseră turnători în închisoare și care continuau și în libertate să fie spionii Securității. Dacă pe unii foști delatori nu-i puteau decît bănui că și afară se vor comporta la fel ca în pușcărie, cazul lui Lucănescu era mai clar. Fusese văzut de mai multe ori ieșind sau intrînd în clădirea Securității de pe strada Uranus, de către unul din foștii noștri camarazi de la Pitești, care locuia în apropiere. Această întîmplare, care aducea dovada certă a contactelor lui cu Securitatea, ne-a spulberat și ultimele scrupule ce ni le mai făceam la gîndul că l-am acuza pe nedrept. Ne-am prevenit așadar fiecare cunoscuții, și în scurtă vreme vestea s-a transmis de la om la om, lumea rupînd relațiile cu el, unii în mod brutal, alții mai prudenți, găsindu-și pretexte pentru a-l evita.

Dîndu-și probabil seama că cei care îl deconspiraseră nu puteau fi decît foștii deținuți din Pitești, care îl trataseră de turnător nu numai în închisoare, dar îi întorseseră ostentativ spatele și după eliberare, ori de cîte ori îl întîlniseră, Lucănescu nu s-a dat bătut. A trecut la contramăsuri, căutînd să stea de vorbă cu mai mulți din cei cu care fusese contemporan în penitenciarul din Pitești. Pe unii i-a acostat pe stradă, pe alții i-a chemat la telefon sau i-a căutat chiar acasă, pentru a-i determina să înceteze de a-l mai ponegri în ochii lumii, încercînd să-i convingă că este victima nevinovată a unor calomnii. În majoritatea cazurilor, nu i s-a dat prilejul să-și dezvolte pledoaria, trîntindu-i-se telefonul sau întorcîndu-i-se spatele. Față de cei care au acceptat să stea cu el de vorbă, aducîndu-i probele incontestabile ale colaborării lui

cu Securitatea, Lucănescu, văzîndu-se încolțit, fie se retrăgea, fie își pierdea cumpătul, și recurgea la amenințări mai mult sau mai puțin transparente, așa cum s-a întîmplat în cazul meu.

Fusesem deja informat de cîțiva foști camarazi de campania întreprinsă de Lucănescu, cînd a sunat la ușa mea. La afirmația că vine să discute cu mine o problemă foarte gravă, mi-am manifestat mirarea față de îndrăzneala ce o avusese de a-mi suna la ușă, cînd știa foarte bine ce părere aveam despre el. Insistînd totuși să-i fac concesia de a-l primi, numai pentru a asculta ceea ce avea să-mi spună, după care va pleca, l-am introdus în casă. Păstrîndu-mi atitudinea ostentativ ostilă, fără să-l invit să se așeze, i-am cerut să-mi spună cît mai scurt ce are de spus, și să plece cît mai repede. Părînd dispus să suporte orice ofense și făcînd abstracție de felul meu jignitor de a-l trata, Lucănescu a continuat să mi se adreseze în modul cel mai firesc și civilizat, ca și cum conversația ar fi avut loc între doi oameni care s-ar fi respectat reciproc. A început prin a-mi spune că știe ce gîndesc despre el, și că tocmai de aceea a venit, ca să-mi explice că mă înșel și că m-am lăsat indus în eroare de cîțiva răuvoitori, care au născocit o seamă de povești false pe socoteala lui. Interpretîndu-mi pozitiv primul moment de tăcere, Lucănescu și-a dezvoltat pledoaria nevinovăției, referindu-se numai la generalități, și recurgînd la argumente de ordin sentimental. Și-a încheiat tirada, făcînd apel la spiritul meu de dreptate și de solidaritate, cerîndu-mi să-l ajut să combată campania de calomnii dezlănțuită împotriva lui, care îi dăuna nu numai lui, dar arunca o lumină proastă asupra tuturor foștilor pușcăriași din Pitești, discreditîndu-ne în ochii lumii și stricînd reputația deținuților politici. Convins că strădania nu-i fusese zadarnică, mi-a mulțumit că i-am dat posibilitatea să-mi demonstreze că fusesem indus în eroare de minciunile țesute în jurul lui. Era încredințat că va putea de-aici înainte conta pe sprijinul meu, pentru a-i lămuri și pe alții ce se lăsaseră influențați de calomniile răspîndite pe seama lui.

Nu încăpea îndoială că Lucănescu era sigur în acel moment că reușise în demersul lui de a mă convinge că acuzațiile ce i se aduceau erau false. Nu se aștepta cîtuși de puțin la un răspuns nefavorabil din partea mea. Am început prin a-i spune că eram departe de a-mi fi însușit punctul altora de vedere sau de a fi dat crezare tuturor bănuielilor care planau asupra lui. Îmi făcusem o părere numai din datele concrete și verificate, de a căror exactitate nu mă mai îndoiam, și pe care chiar el, cu toată reaua lui credință, nu le putea contesta. Urmărindu-i stupefacția întipărită pe față, i-am înșirat cele două sau trei cazuri certe, în care, la Pitești, își denunțase camarazii, relatîndu-i împrejurările și faptele, așa cum se petrecuseră pe vremea aceea, fiindu-mi încă proaspete în minte toate amănuntele. I-am amintit apoi, cum sub pretextul unei anchete, fusese scos din celulă, și cum imediat după întoarcerea lui, ofițerul politic luase măsura de a-i evacua pe deținuții de drept comun dintr-o cameră vecină cu a lor, cu care camarazii lui reușiseră să intre

în legătură. Deținuții de drept comun ne-au comunicat mai tîrziu că fuseseră cercetați în privința contactelor avute cu celula deținuților politici. Fuseseră pedepsiți, deși nu recunoscuseră nimic, nici atunci cînd ofițerul politic le spusese că deținea informațiile chiar de la unul din deținuții politici din camera celor cu care intraseră în legătură. Spre a le dovedi cît de bine informat era și a-i determina să vorbească, le repetase chiar știrile politice pe care le transmiseseră celor din camera deținuților politici. Or, în ziua în care fuseseră comunicate știrile respective, nimeni altul în afară de Lucănescu nu părăsise acea cameră.

Pe măsură ce înșiram dovezile incontestabile ale colaborării lui cu administrația, Lucănescu devenea tot mai palid și nu-și putea stăpîni un tremur nervos al bărbiei. Lovitura de grație mi-o rezervasem pentru încheiere. Retușînd puțin datele informației cu privire la vizitele pe care le făcea pe strada Uranus, i-am spus că îl văzusem personal de mai multe ori intrînd și apoi ieșind din clădirea Securității, precizîndu-i și ziua și ora ultimei dăți cînd îl urmărisem. L-am avertizat totodată că, dacă ceea ce îi destăinuisem ar ajunge vreodată la urechea Securității și mi se vor cere lămuriri, voi declara că el însuși îmi făcuse aceste confidențe. Cînd, în sfîrșit, am adăugat că și de-aci înainte mă simt îndreptățit și chiar dator să previn lumea că este informatorul Securității, Lucănescu nu s-a mai putut stăpîni. Cu privirea încărcată de venin s-a dezlănțuit într-o avalanșă de invective, acuzații și amenințări la adresa mea și a tuturor celor care îndrăzniseră să se lege de el. Respectîndu-le sensul și nuanța amenințătoare, i-aș putea rezuma cam în felul următor cuvintele pline de ură, declanșate de rezultatul dezamăgitor al demersului lui: „Dacă-i așa, lasă că te aranjez eu! Pe tine și tot grupul vostru de reacționari, care complotați împotriva organelor de stat! A doua oară n-o să mai scăpați din pușcărie!"

Recunoașterea implicită a legăturilor lui cu Securitatea cuprinse în aceste cuvinte n-am deslușit-o decît mai tîrziu. În primul moment n-am înregistrat decît atitudinea agresivă și tonul ridicat și amenințător, la care am reacționat spontan. Lucănescu n-a avut răgazul să facă nici cel mai mic gest de apărare. O clipă mai tîrziu se găsea imobilizat pe patul din spatele său și cu un genunchi pe pieptul lui îl strîngeam cu mîna stîngă de gît și, cu dreapta ridicată asupră-i, mă pregăteam să-l lovesc. M-am dezmeticit din furia care mă orbise în ultimul moment, cînd i-am văzut spaima din ochi și mi-am dat seama că se sufocă. Mi-am descleștat mîna cu care îl sugrumam și l-am lăsat să se ridice. În timp ce își recăpăta respirația și își aranja gulerul și cravata, i-am deschis ușa. „Ieși afară, jigodie, și du-te de mă toarnă!" Lucănescu n-a mai scos nici o vorbă. Frecîndu-și gîtul, a coborît treptele casei și, fără să privească înapoi, a ieșit în stradă.

De atunci nu l-am mai văzut, iar incidentul petrecut la mine în cameră n-a avut nici o urmare, cu toate că o vreme m-am așteptat la neplăceri. Mă întreb și azi dacă Lucănescu e cel căruia nu i-a convenit să raporteze întîm-

plarea sau dacă Securitatea e cea care n-a avut interesul să ia vreo atitudine. Prin 1966 sau 1967, Lucănescu și-a încheiat viața în împrejurări misterioase. Locatarii blocului în care locuia, alarmați de mirosul care provenea din apartamentul lui, au anunțat Miliția. Forțînd ușa, autoritățile au pătruns în locuință și l-au găsit spînzurat. Lucănescu murise de mai bine de o săptămînă și cadavrul intrase în putrefacție. Nimeni din cei care îl cunoscuserăm n-am crezut în sinuciderea lui. Iar faptul că autoritățile n-au procedat la nici un fel de cercetări, grăbindu-se să ridice cadavrul și să avertizeze locatarii blocului să se abțină de la comentarii, ni s-a părut cel puțin straniu. Cu această dorință evidentă de a nu stîrni vîlvă în jurul cazului, autoritățile au reușit să-i facă pînă și moartea suspectă.

146. LECA SERGIU. Nu mai reținexact dacă era fratele sau vărul lui Radu Leca, fostul ministru din guvernul Mareșalului Antonescu.

147. GH. MARINESCU, general, avea reputația de ofițer cu o pregătire militară excepțională. În ședințele Statului-Major, cînd îi venea rîndul să-și spună cuvîntul în privința unei probleme, nu era aproape niciodată de acord cu soluțiile propuse și obișnuia să-și înceapă expunerea cu cuvintele: „Eu sînt contra!" De aici i se trăgea și numele sub care era cunoscut în armată, de Gică Contra.

148. COLONELUL MAVRICHI. În 1917, fiind împreună cu fratele lui la Petersburg, a fost surprins de izbucnirea revoluției bolșevice. Cînd am stat cu el în aceeași celulă, eram unul din ascultătorii săi fideli, de cîte ori își depăna amintirile din Rusia. Era foarte mic de talie și un om extrem de blînd și delicat, ceea ce făcuse ca la Pitești să i se spună în glumă Tigrul. Fratele lui era în străinătate, dacă nu mă înșel, în Suedia.

149. MEHMET MEMDU, tătar din Dobrogea.

150. MUSTEGIP..., de asemenea tătar din Dobrogea, hoge pe cît de mare și de voinic, pe atît de blajin din fire. Era cunoscut în toată Dobrogea ca unul din cei mai buni pehlivani, adică luptători în campionatele locale de lupte turcești. După eliberarea din închisoare, l-am reîntîlnit. Datorită cunoștințelor de limbă engleză și franceză pe care și le însușise la Pitești, reușise să se angajeze ca ghid turistic la muzeul din Constanța.

151. MĂRGINEANU..., profesor.

152. MLADEN, sîrb din Banat. Am stat cu el în camera din subsol.

153. MILICI, sîrb. Și cu el am stat în camera din subsol.

154. MUNTEAN AVA, sîrb și el, l-am pomenit pe lista celor din camera de la subsol.

155. MENGES HERONIMUS, preot romano-catolic. În decursul anilor petrecuți în Pitești, am auzit despre el numai cuvinte de laudă de la toți cei care avuseseră ocazia să stea cu el în celulă și îl cunoscuseră. Se bucura de o admirație și un respect unanim și pentru vasta lui cultură, dar mai ales pentru calitățile lui sufletești. Uman în raporturile cu cei din jur, înțelegînd slă-

biciunile și suferințele altora, Menges era profund credincios, dar totodată cu vederi largi, neconformist și lipsit de ostentație în atitudine, fapte și vorbe.

Întîmplarea a făcut ca în toți anii cît am stat în închisoarea din Pitești, să nu fiu niciodată mutat în aceeași celulă cu Menges. L-am văzut numai de la fereastra celulei, cînd era scos la plimbare în curte și în diferite perioade am comunicat cu el prin pereți sau calorifer. Nu l-am cunoscut decît din relatările altora, care stătuseră cu el. M-au uimit în special aprecierile acelor intelectuali, puțin înclinați spre o viață spirituală, pozitiviști, materialiști sau chiar atei declarați, asupra cărora Menges produsese o puternică impresie. Cu tot raționalismul, spiritul critic și cinismul lui binecunoscut, Radu Cioculescu devenise unul din marii admiratori ai lui Menges, după ce stătuseră o vreme împreună. Pentru a-și justifica sentimentele anticlericale pe care i le cunoșteam, pretindea că Menges reprezenta o excepție în cadrul „speciei". Reținși redau întocmai o afirmație mai mult decît stranie din partea unui om ca Radu Cioculescu, și care a dat naștere la multe comentarii printre deținuții din Pitești: „Dacă l-aș fi întîlnit cînd eram tînăr pe popa Menges, nu aș mai fi devenit mason; aș fi trecut la catolicism!"

Părăsind un moment închisoarea și făcînd un salt de vreo paisprezece ani în timp, voi face aici o digresiune, pentru a povesti împrejurările în care m-am întîlnit pentru prima oară cu părintele Menges. Mă aflam în București. Trecuseră patru ani de la decretul prin care fuseseră eliberați deținuții politici. Speram ca în scurtă vreme să pot pleca în Elveția. Tot în acele zile, episcopul romano-catolic Schubert primise autorizație să părăsească țara. Fusese și el ani de zile închis. După eliberare, îl cunoscusem în casa unor mătuși ale mele care erau catolice, și la care locuia ori de cîte ori i se permitea să părăsească Timișul, unde i se fixase domiciliu obligatoriu. De data asta, venind cu cîteva zile înainte de plecarea avionului care trebuia să-l ducă în Elveția, se îmbolnăvise și fusese nevoit să-și amîne călătoria. Ducîndu-mă să-l vizitez la mătușile mele, unde se afla sub îngrijire medicală, și destăinuindu-i că speram și eu să ajung în curînd în Elveția, la Zürich, episcopul mi-a dat numărul de telefon la care îl voi putea găsi. Cu asentimentul medicului care îl îngrijea, își reținuse deja biletul de avion și urma să plece peste o săptămînă. Numărul de telefon pe care mi-l dăduse era al unui așezămînt al misiunii catolice din Zürich, unde avea să locuiască. În dimineața următoare, norocul mi-a surîs, evenimentele precipitîndu-se și determinîndu-mi plecarea mai repede decît mă așteptam. Două zile mai tîrziu, aterizam la Zürich și sunam la ușa unor prieteni elvețieni, care m-au găzduit în primele trei săptămîni ale vieții mele în Occident. La sîrșitul primei săptămîni, vorbeam la telefon cu episcopul Schubert. Mi-a dat adresa la care se afla, spunîndu-mi că mă așteaptă chiar în seara aceea.

Încă uluit de circulația și de primii mei pași în orașul necunoscut, m-am rătăcit de cîteva ori, luînd tramvaiul în direcții greșite, pînă ce am ajuns la poarta așezămîntului. Se înnoptase de-a binelea. Mi-a deschis ușa un bărbat

îmbrăcat în negru și cu haina închisă pînă la gît, căruia i-am spus în franțuzește, singura limbă străină pe care o știam, că sînt invitat de episcopul Schubert. Omul mi-a spus să-l urmez pe scara care ducea la etaj. Aici, m-a introdus într-un salon, unde, din mijlocul camerei, bătrînul episcop mi-a întins brațele. Strîngîndu-mă la piept, am simțit pentru prima dată un punct de sprijin în golul înconjurător în care pluteam de o săptămînă, într-o lume străină, unde totul mi-era necunoscut și nimic nu-mi încălzea sufletul. Eram amîndoi emoționați.

— Trebuie să sărbătorim evenimentul, a zis episcopul, și s-a întors spre o măsuță, unde se aflau o sticlă de vin și trei pahare. Ți-ai fi închipuit, atunci cînd ne-am văzut ultima oară în București, că peste o săptămînă vom ciocni un pahar de vin la Zürich?

După ce mi-a întins unul din pahare și l-a invitat și pe însoțitorul meu să ia unul, ni s-a adresat amîndurora:

— Ei! Ia să-mi spuneți acum, dacă v-ați bucurat că v-ați revăzut?

Cu o licărire poznașă în ochi, episcopul ne observa cum ne uitam, nedumeriți, unul la altul.

— Văd că trebuie să vă prezint, cu toate că ați locuit mai mulți ani împreună sub același acoperiș, a zis el și apoi, arătînd pe rînd spre fiecare din noi, ne-a spus numele: Ioanid și Menges!

Episcopul aflase încă din București, de la fiecare din noi separat, că stătusem amîndoi în închisoarea din Pitești, că vorbisem unul cu altul prin țevile caloriferului și prin pereți, dar că nu ne cunoscusem niciodată, și voise să ne facă surpriza acestei întîlniri fără să ne prevină.

În seara aceea am stat de povești pînă tîrziu, povești cum nu cred că își vor istorisi vreodată seara, în fața căminului, bravii cetățeni ai Elveției.

Un an și ceva mai tîrziu, în 1971, l-am întîlnit pentru a doua oară pe părintele Menges, la München. N-a mai fost prilej de bucurie. Eram la înmormîntarea episcopului Schubert, care se stinsese din viață la foarte scurtă vreme după ce fusese numit episcop de München.

Puțin timp după întîlnirea noastră de la Zürich, Schubert plecase la Roma, unde fusese primit de Papa. Avînd în vedere vîrsta, starea sănătății și suferințele pe care le îndurase, Papa îi oferise posibilitatea să-și aleagă, după dorință, țara și locul unde să se retragă ca pensionar al Bisericii, pentru a se îngriji și a-și petrece restul vieții în tihnă. Episcopul optase pentru o localitate elvețiană, de numele căreia nu-mi amintesc, unde l-am mai vizitat o dată. Era localitatea în care, în tinerețe, avusese prima lui parohie, după ce fusese uns preot. După un an, Schubert s-a dus din nou în audiență la Vatican, solicitînd reluarea activității lui în slujba Bisericii. Întrebat de Papa dacă are vreo preferință, episcopul și-a manifestat dorința de a fi trimis într-o localitate în care să poată fi de folos și exilaților din România. Papa i-a îndeplinit dorința, încredințîndu-i dioceza de München, unde se afla un mare număr de refugiați din România. Dar... Dumnezeu a vrut altfel!

În ceea ce îl privește pe Menges, el a rămas în München, unde le-a stat totdeauna alături celor ce au apelat la sprijinul lui.

156. MORARU... Tînăr. Brunet. Era ofițer activ în armată. Avea gradul de locotenent sau căpitan, la data arestării, în 1953, în timpul Festivalului mondial al tineretului, la București.

Ne-a povestit cu mult umor împrejurările care duseseră la condamnarea lui pentru crimă de înaltă trădare, făcînd el însuși haz de naivitatea de care dăduse dovadă. Totul pornise de la un schimb de priviri cu o tînără lîngă care nimerise întîmplător, pe cînd se oprise să asiste la unul din spectacolele de stradă ale unei formații artistice străine. Fata era frumoasă, ceea ce l-a îndemnat să îndrăznească să intre cu ea în vorbă. Făcînd o apreciere la adresa dansurilor folclorice la care priveau, fata i-a vorbit în franțuzește. Moraru i-a răspuns cum s-a priceput, folosindu-și vagile cunoștințe de limbă franceză de care își mai amintea din școală. Cu toate dificultățile de înțelegere, dialogul s-a înfiripat, fata arătîndu-se comunicativă. Moraru a aflat că fata făcea parte din delegația franceză și că se despărțise înadins de grupul ei, pentru a se putea plimba în voie pe străzile capitalei. Era dornică să cunoască mai bine orașul și nu știa de unde să înceapă. Încîntat de ocazie, Moraru s-a oferit s-o călăuzească, iar fata a acceptat. S-au plimbat toată ziua, iar seara, cînd s-au despărțit, și-au dat întîlnire pe a doua zi. Fata era fermecătoare, iar Moraru plutea de fericire. „Mi se aprinseseră rău de tot călcîiele!, ne povestea el, înduioșîndu-se și acum la gîndul acelor zile. Pe scurt, s-au revăzut zi de zi, flirtul avansînd și relațiile devenind tot mai strînse. O dată cu intimitatea crescînd și încrederea, Moraru nu s-a mai ferit să-i explice fetei anumite realități ale vieții din România, pe care, ca străină, nu le cunoștea. Receptivă la tot ce afla de la el, și indignată de falsa propagandă cu care fusese intoxicată, era decisă ca la întoarcerea în Franța să dea în vileag adevărata stare de lucruri din România, adresîndu-se unchiului ei, care era gazetar. Entuziasmat de idee, Moraru s-a oferit să-i redacteze în scris toate datele pe care i le putea furniza cu privire la abuzurile dictaturii comuniste. Fata s-a declarat de acord să ia cu ea hîrtiile la plecare, ca străină neriscînd să fie controlată. În cîteva nopți, Moraru a așternut pe hîrtie, în limba română, toate informațiile care i s-au părut mai importante pentru lămurirea opiniei publice occidentale cu privire la situația din România, urmînd ca fata să le dea la tradus în Franța.

În ziua stabilită să-i predea notele, fata n-a apărut la punctul de întîlnire prevăzut. În schimb, Moraru a fost acostat de doi indivizi care, încadrîndu-l strîns de o parte și de alta, l-au suit într-o mașină oprită în apropiere. Încă înainte de a demara, Moraru avea ochelarii la ochi și cătușele la mîini. Chiar în seara aceea avea să afle că anchetatorul lui știa pînă în cele mai mici amănunte tot ce discutase cu fata la toate întîlnirile ce le avusese cu ea. Ancheta s-a încheiat repede. Cîteva săptămîni mai tîrziu se găsea la Jilava, așteptîndu-și rîndul la proces. Cu toate că se lămurise cu cel fel de franțuzoaică

avusese de-a face, Moraru tot mai spera s-o vadă în ziua procesului, chiar și în postura de martoră a acuzării. Tribunalul n-a mai avut însă nevoie de depoziția ei. Hîrtiile găsite asupra lui la arestare constituiau corpul delict, care dovedea cu prisosință actul lui de „înaltă trădare". Idila lui cu agenta Securității s-a încheiat cu o sentință de douăzeci de ani muncă silnică. Moraru mai plătea însă și un alt preț, numai de el știut, pe care îl ascundea sub masca ironiilor pe seama propriei lui persoane.

157. MATEI PUIU, originar din Ardeal, stabilit în București, de profesie avocat. Condamnat în același proces cu Ițvanec, cu care am stat în camera din subsol.

Pe Puiu Matei l-am reîntîlnit în 1964, în București, în primele zile după eliberare. Era la fel de optimist și entuziast, cum îl lăsasem cu ani în urmă, cînd părăsisem Piteștiul. Tuberculoza contractată în închisoare i-a fost însă fatală. A fost mai întîi într-un spital, apoi într-un sanatoriu în provincie. Primeam periodic vești de la el prin cîțiva prieteni comuni. A urmat apoi o perioadă de tăcere, pentru ca mai tîrziu să aflu că se prăpădise.

158. MATAC RADU, inginer, văr cu Ionel Matac, cunoscutul proprietar de cai de curse din București.

159. MAVROCORDAT NICOLAE. Foarte înalt și extrem de slab. Purta în închisoare un pulover ajuns în ultimul hal de uzură, peticit și cîrpit, pe care îl păstra cu sfințenie. Era puloverul cu culorile colegiului din Anglia, unde studiase în tinerețe. Era inginer și proprietar de moșie în Bucovina.

Capabil și întreprinzător, pusese bazele unei întreprinderi de export de carne pe piețele occidentale, organizînd o rețea în întreaga țară, pornind de la înființarea de crescătorii de porci de rasă și pînă la construirea de abatoare și instalații frigorifice moderne. Inițiase un sistem de credite și ajutoare pentru a încuraja creșterea de porci în gospodăriile țărănești, cu intenția de a-i cointeresa pe micii proprietari la întreaga afacere. Planul începuse să-și dea roadele, cînd a izbucnit războiul. Cu toate acestea, exportul de carne în Germania, singurul client în acele vremuri, s-a dovedit în continuare avantajos. Sfîrșitul războiului, cu invazia rusească și instalarea regimului comunist, a însemnat și sfîrșitul întreprinderii.

În 1970, l-am reîntîlnit pe Nicolae Mavrocordat în Germania. Era stabilit cu soția lui la Wolfratshausen, lîngă München. Cîțiva ani mai tîrziu a murit la o vîrstă destul de înaintată.

160. MIHĂILESCU CONSTANTIN (Ticu), inginer, condamnat în același lot cu Andrei Chrisoghelos și Constantin Demec.

Fire sensibilă și cu un sistem nervos mai șubred, trecea deseori prin stări depresive, cînd se izola într-o tăcere absolută, din care cu greu putea fi scos. Își găsise refugiul într-o îndeletnicire migăloasă, în care se cufunda ore întregi și care îl destindea: broda! Din mîna lui ieșeau adevărate opere de artă. Aproape toți aveam pe cămăși, pulovere sau haine, monograme cusute de

el. Cu fire de ață sau de mătase de diferite culori, trase din rămășițele de îmbrăcăminte particulară pe care le mai aveam asupra noastră, Ticu Mihăilescu confecționa niște minuni de ecusoane în miniatură, cu inițialele fiecăruia. Cel mai prețios obiect, pe care și-l păzea ca pe ochii din cap să nu cadă în mîna gardienilor la percheziții, era acul extrem de fin cu care lucra.

161. GICĂ MIHĂILESCU, gazetar și proprietar al ziarului independent din Galați, *Acțiunea*, unul din ziarele de provincie cu cel mai mare tiraj. Și cumnatul lui, colonelul Vladovici, fusese condamnat în același lot și se afla tot în Pitești. Om tare blînd și cumsecade, Gică Mihăilescu era cunoscut în toată închisoarea sub porecla de Acțiunea din Galați, după numele fostului său ziar.

162. COSTICĂ MUGUR, evreu. Înainte de război avusese un magazin de discuri în București. După 1944, a fost directorul Bibliotecii engleze. Voi mai reveni asupra lui mai tîrziu, în cursul povestirii.

163. VICTOR MOLDOVAN. L-am cunoscut prea puțin. Știu numai că era foarte nervos și agresiv față de administrație, motiv pentru care era deseori izolat la carceră sau în beci.

164. MOTT KURT, proprietarul pivnițelor și producătorul binecunoscutei șampanii, care îi purta numele. Mott avea o infirmitate pronunțată la un picior, din care cauză șchiopăta foarte tare. Cei care au stat mai mult cu el în celulă spuneau că avea un caracter foarte dificil, era și irascibil, convietuirea cu el fiind dezagreabilă. Am auzit mai tîrziu că ar fi murit în închisoare, dar nu știu dacă știrea era exactă.

165. MARINICĂ..., tînărul despre care am povestit cum, în timpul stagiului militar la o unitate de grăniceri din Banat, încercase să fugă în Iugoslavia. Am stat cu el în camera din subsol.

166. MUSTAFA..., cetățean turc, a fost eliberat beneficiind de decretul de grațiere acordat cetățenilor străini.

167. CONSTANTIN MOTAȘ, profesor universitar. Am vorbit despre el cînd i-am pomenit pe cei cu care am stat în camera din subsol. A fost eliberat o dată cu Titel Petrescu, prin decretul de grațiere aplicat socialiștilor. Mulți ani mai tîrziu, fiind la München, i-am citit ferparul apărut în *România liberă* din 14 aprilie 1981.

168. NENIȚESCU ȘTEFAN, profesor de estetică, văr cu chimistul Nenițescu. Fusese unul din secretarii lui Nicolae Titulescu și petrecuse mulți ani în străinătate. Era membru al Partidului Național Țărănesc. La începutul războiului, i se facilitase plecarea în Occident, pentru a uza de relațiile pe care le avea în lumea politică engleză și a obține, în cazul că va fi necesar, sprijinul Aliaților pentru interesele naționale românești. Împuternicit cu această misiune de Iuliu Maniu, Nenițescu ajunsese la Istanbul și apoi la Cairo.

Bazinul Mediteranei fiind dominat în acea vreme de expansiunea germană în sudul Europei și nordul Africii, călătoria lui spre Londra n-a fost lipsită de peripeții. La bordul unui avion militar englez a survolat de-a

curmezișul continentul african pînă în golful Guineii, de unde, îmbarcat pe un vas de război al flotei britanice din Atlantic, și-a continuat drumul spre Anglia. Cu toate că venea ca emisar al opoziției democrate din România, la Londra a fost primit cu reticențe, lovindu-se de un zid de neînțelegere și intransigență față de toate țările care intraseră în război alături de puterile Axei. În afară de manifestările de simpatie personală, și ele destul de rezervate, ale cunoscuților, misiunea politică cu care fusese însărcinat a fost un eșec. Nenițescu a trăit toți anii războiului la Londra, în limitele celor mai modeste mijloace de existență și sub devastatoarele bombardamente germane. Reîntors în țară după război, n-a trecut mult și a fost arestat și condamnat la muncă silnică pe viață, pentru crimă de înaltă trădare.

În închisoare, ținuta lui demnă și disprețul suveran ce-l manifesta pentru membrii administrației, ignorîndu-i și refuzînd orice contact cu ei, l-au costat multe zile de beci și izolare. Faptul că Nenițescu supraviețuia în închisoare era o adevărată minune. După aspectul fizic, nu i-ai fi dat nici o șansă, iar după starea sănătății, cu atît mai puțin. Foarte înalt de statură, îngust în umeri și cu vădite tare de rahitism, Nenițescu era unul din cei mai slabi deținuți din Pitești. Adus de spate din cauza unei devieri a coloanei vertebrale, suferind de o colită rebelă care îl împiedica uneori să se alimenteze zile întregi, astmatic, cu emfizem pulmonar și o pronunțată insuficiență cardiacă, rezistența lui Nenițescu la toate carențele regimului de detenție constituia un fenomen inexplicabil, chiar pentru medicii care se aflau printre noi. Singurul lucru intact și absolut de nezdruncinat la Nenițescu era moralul!

169. MISCHBACH..., preot catolic, foarte înaintat în vîrstă. Am stat cu el în camera din subsol: A fost eliberat din închisoare, la insistentele intervenții ale Vaticanului, și i s-a permis să părăsească țara. S-a stabilit la Aachen, în Germania Federală.

170. ORLEANU MIHAI, avocat, cu studii la Paris, fiul fostului ministru liberal Orleanu și cumnat cu Alexandru Ghica, fost ministru în guvernarea legionară.

După 23 august, Mișu Orleanu a luptat mai departe împotriva rușilor, alături de trupele germane. În ultima fază a războiului, cînd întregul front german se prăbușise, se afla în Austria. Pentru a nu cădea prizonier la ruși, a pornit cu unitatea lui spre Vest. După un dramatic marș forțat de mai multe zile, epuizați și flămînzi, au întîlnit primele coloane americane și s-au predat. Nu numai că scăpaseră de ruși, dar tratamentul în prizonieratul american s-a arătat chiar mai bun decît se așteptau. Într-un lagăr improvizat ad-hoc, aproape fără pază, au fost hrăniți, au primit țigări iar răniților li s-a dat îngrijire medicală. Cîteva zile mai tîrziu, cînd au fost urcați în camioane spre a fi evacuați, faptul nu a produs nici o surpriză. Se așteptau încă de la început să fie mutați din provizoratul în care erau ținuți într-un lagăr organizat. Drumul a fost scurt și numai cînd camioanele s-au oprit la o răscruce, și-au

dat seama de situație. Nu le venea să creadă, cînd s-au văzut înconjurați de soldați sovietici! În cîteva minute, formalitățile de predare s-au încheiat, camioanele americane au plecat, iar pentru Mișu Orleanu și camarazii lui a început calvarul prizonieratului la ruși. Americanii nu făcuseră decît să respecte termenii înțelegerii semnate cu aliații sovietici, prin care fiecare parte se obligase să predea toți prizonierii făcuți pe teritoriul zonei de ocupație a celeilalte părți. Or, conform planului de împărțire a Austriei în zone de administrație americană, britanică, franceză și sovietică, Orleanu căzuse prizonier pe teritoriul viitoarei zone de ocupație rusești, din care, la sfîrșitul ostilităților, trupele americane aveau să se retragă. Toți anii cumpliți petrecuți în captivitate în Rusia, între altele în lagărul de trist renume de la Oranki, n-au reușit să-i zdruncine nici sănătatea, nici moralul. Nici condamnarea lui la întoarcerea în țară nu avea să-i altereze caracterul sau să-i frîngă rezistența psihică. Susținut de o profundă credință, rămăsese un om de o rară sensibilitate sufletească, mereu optimist și un idealist incorigibil.

Mare meloman și mai ales pasionat de Wagner, îi cunoștea toate operele pe dinafară. Cît am stat cu el în celulă la Pitești, îmi vorbea ore întregi despre muzica wagneriană și îmi exemplifica pasajele mai importante din operele lui, imitînd uimitor de sugestiv sunetele instrumentelor suflătoare. Pasiunea pe care o punea în expunerile lui era atît de captivantă, încît reușise să mă facă pînă și pe mine să vibrez într-un domeniu pentru care nu aveam nici o înclinație, lipsindu-mi și urechea și cultura muzicală. Mișu Orleanu a plătit cu multe zile de beci pasiunea lui pentru Wagner, neputînd pune o surdină la trompeta pe care o imita suflîndu-și în pumni. Din beci se întorcea și el flămînd și înghețat, ca oricare din noi, dar cu o bucurie în ochi, care nouă ne lipsea după cîte o săptămînă zau zece zile petrecute în izolare. „N-o fi plăcut să stai în beci, dar cel puțin poți cînta în voie, că nu te aude nimeni", avea obiceiul să spună cînd se înapoia. Și-apoi, realizînd că se afla din nou în celulă, unde trebuia să aibă grijă să nu i se audă trompeta pe coridor, adăuga indignat: „Cine a mai pomenit Wagner cîntat în surdină!"

După eliberarea noastră din 1964, l-am întîlnit întîmplător pe Mișu Orleanu, pe stradă, în București. Era același. Tot optimist și plin de încredere într-un viitor cu adevărat liber!

171. OPRIȘIU... N-am stat cu el în celulă. Țin însă minte că de cîte ori venea vorba despre el, lumea se referea la soția lui, se pare, o cunoscută patinatoare.

172. POTOPEANU..., general. Nu l-am cunoscut personal.

173. POPESCU-PERA ION, colonel, l-am pomenit pe lista deținuților din camera de la subsol. Nu se bucura de simpatie și nici de încredere printre deținuți. Era de o indiscreție aproape bolnăvicioasă și mult prea vorbăreț, făcînd mereu gafe față de administrație, ceea ce ne provoca neajunsuri.

174. PĂUN..., fusese ofițer cu gradul de căpitan în „armata nouă" de sub regimul comunist. Lucra în cadrul serviciului de informații al Ministerului

Forțelor Armate și fusese descoperit făcînd spionaj pentru Iugoslavia, în perioada cînd Tito rupsese legăturile cu Moscova. Păun era veșnic răzvrătit și în conflict cu administrația închisorii, motiv pentru care era mereu pedepsit.

175. PETRESCU..., căpitan în marina comercială.

176. PAVEL CONSTANTIN, condamnat în procesul Lucrețiu Pătrășcanu. Mai tîrziu, în cursul povestirii mele, voi reveni mai pe larg și asupra lui, și asupra celorlalți membri ai lotului Pătrășcanu, deoarece am avut ocazia să stau o vreme cu ei în aceeași celulă.

177. PLOSCARU..., preot catolic.

178. POJAR..., preot catolic. După eliberare a plecat din țară și s-a stabilit în Austria. L-am revăzut la München, la înmormîntarea episcopului Schubert.

179. PAVEL PAVEL, pastor protestant, născut în SUA din părinți ardeleni emigranți; a fost eliberat ca cetățean străin.

180. CORNEL PETRASIEVICI, doctor, condamnat în lotul YMCA. Am vorbit despre el cînd am relatat de perioada petrecută în închisoarea din Aiud, unde, ca medic-deținut, s-a dedicat trup și suflet îngrijirii deținuților. Cam la doi ani după plecarea mea din Aiud, a fost și el transferat la Pitești. După eliberare a reușit să plece în SUA.

181. PEIOVICI ANGELCO, unul din sîrbii cu care am stat în camera din subsolul închisorii din Pitești.

182. PETROVICI BORA, idem.

183, 184. POPOVICI (tatăl) și POPOVICI (fiul). Amîndoi condamnați pentru complicitate cu grupul de refugiați din Germania, care au fost parașutați, în 1953, în munții Făgărașului. Dacă nu mă înșel, erau chiar înrudiți cu Golea, unul din cei parașutați, care a fost împușcat de Securitate.

În urma bătăilor și torturilor suferite în anchetă, Popovici-fiul își pierduse mințile. Apatic, cu privirea pierdută în gol și mut, Popovici nu mai avea nici un contact cu realitatea înconjurătoare. Cît era ziua de lungă se plimba în micul spațiu liber din celulă, făcînd aceeași doi-trei pași dus-întors. Din cînd în cînd își întrerupea umbletul de urs în cușcă și se așeza pe pat. Se odihnea cîteva minute, apoi își relua plimbarea fără sfîrșit. Cîțiva ani mai tîrziu, trecînd din nou prin închisoarea din Aiud, l-am revăzut pe Popovici-fiul. Mă aflam într-una din curțile de plimbare ale secțiilor, spre care dădeau ferestrele celor două camere în care se aflau „nebunii".

După ce ani de zile nu luase nici o măsură, administrația se hotărîse să-i despartă pe nebuni de ceilalți deținuți. Așa luaseră ființă cele două camere, din care zi și noapte răsunau pe secții cele mai diferite strigăte, rîsete sau urlete, unele nemaiavînd nici o asemănare cu sunetele vreunui glas omenesc. Părea mai degrabă larma care se stîrnea în grădinile zoologice sau în menajerii, la ora cînd sînt hrănite animalele. Nenorociții închiși în cele două camere nu primeau nici o îngrijire medicală specifică, administrația nedîndu-și nici măcar osteneala de a-i separa pe cei furioși de cei inofensivi, ceea

ce ducea deseori la încăierări. În schimb, ofițerul politic a privit înființarea celor două camere cu ochii profesionistului, văzîndu-le imediat și o întrebuințare practică din domeniul lui: deținuții cei mai recalcitranți sau care se bucurau de influență în rîndurile camarazilor lor, întreținînd un spirit de rezistență față de campania de „reeducare politică", dusă, începînd de la sfîrșitul anilor '50, în așa-zisele cluburi înființate în Aiud, erau închiși pe diferite perioade de timp în camerele cu nebuni!

La fereastra uneia din aceste camere cu dublă utilizare, de ospiciu dar și de pedeapsă în același timp, l-am zărit într-una din zile pe Popovici. Cu aceeași ochi lipsiți de expresie, privea printre gratiile ferestrei în curtea în care fusesem scos la plimbare.

185. PAPAGHEORGHIU..., arestat mai tîrziu și adus în Pitești prin 1958 sau 1959.

186. PLEȘOIANU ROMEO, inginer petrolist. Ca mulți alții în pușcărie, se apucase să învețe englezește. Pe măsură însă ce trecea vremea, își dedica tot mai mult timp studiului englezei, pentru ca, în cele din urmă, aceasta să devină singura lui preocupare. Slăbit peste măsură și tot mai străin și dezinteresat de ceea ce se petrecea în jurul lui, Romică Pleșoianu se plimba de colo pînă colo în celulă, repetînd mereu în șoaptă cuvintele englezești și echivalentul lor în limba română, pe care le avea însemnate pe o plăcuță de săpun. Cu privirea absentă și obsedat numai de cuvintele pe care se străduia să le memoreze, pentru Pleșoianu învățatul englezei devenise o idee fixă.

Cînd am părăsit închisoarea din Pitești, l-am lăsat într-o stare îngrijorătoare, nimeni nemaifăcîndu-și vreo iluzie în privința echilibrului lui mintal. După eliberare, în 1964, l-am întîlnit pe stradă în București. M-am bucurat să-l revăd refăcut și perfect normal.

187. PALADE GHEORGHE. Nu-mi mai amintesc decît de numele lui.

188. LIVIU POPESCU-NASTA, fost gazetar, l-am pomenit printre cei cu care am stat în camera din subsol. A decedat în închisoare.

189. PANDELE... N-am stat cu el în celulă. Am aflat de la alții care au stat cu el că era nebun.

190. PINTEA..., băiat simplu, de undeva dintr-un sat din Ardeal.

191. PĂDUREANU ION, fost legionar, devenit național-țărănist, cu veleități de om politic al viitorului.

192. PALIUC GHEORGHE, inginer geolog, originar din Bucovina. Provenea dintr-o familie modestă și luptase încă din copilărie cu greutățile vieții. Fiind bun la carte, își făcuse studiile ca bursier, iar la absolvire fusese șeful promoției din facultate. Cu toate că era pasionat de geologie, n-a rezistat tentației de a lucra la prospecții în petrol, unde i se oferise un post sigur și bine plătit, la o societate cu capital olandez. Capabil și apreciat în serviciu, după o vreme este trimis în Olanda pentru specializare, unde „Royal Dutch" îi propune să semneze un angajament pe cinci ani, urmînd să lucreze în condiții foarte avantajoase la exploatările petrolifere din Indiile olandeze. Era

în 1939, războiul bătea la ușă, iar Paliuc primise ordin de concentrare pe „zonă". Paliuc refuză oferta societății și se întoarce în țară, răspunzînd chemării sub arme. Abia după război a aflat ce soartă l-ar fi așteptat, dacă ar fi dat curs propunerii ce i se făcuse în Olanda și ar fi semnat contractul. Toți angajații albi ai societății, care fuseseră surprinși de invazia japoneză în fostele colonii olandeze (din actuala Indonezie), unde și el ar fi urmat să lucreze, fuseseră masacrați de trupele japoneze!

Paliuc era un om sobru și nu prea comunicativ. Numai cunoscîndu-l mai îndeaproape îi descopereai puternicele sentimente naționaliste de care era animat, iar în momentele critice sau de confruntare gravă cu administrația, Paliuc ieșea din rezerva lui obișnuită, dezvăluind un caracter integru și un spirit de camaraderie și solidaritate ireproșabil.

193. POPOVICI ION (Jeannot), fost consul la Paris. Am stat cu el în camera din subsol. Total lipsit de cea mai mică demnitate și de caracter, gata oricînd de orice trădare, cred că era singurul om din închisoare care nu avea absolut nici un prieten. Așa a și murit, singur ca un cîine de pripas, în timpul unei epidemii de dizenterie care a bîntuit în Pitești prin anii 1957–1958.

194. PARASCHIVOIU GRIGORE. Și pe el l-am pomenit printre locatarii camerei din subsol.

195. POPA SORIN, fiul lui Victor Ion Popa, a început prin a se face nesuferit încă din primele zile după sosirea lui în Pitești, fiind îngrozitor de pisălog. Mi-aduc aminte că în cursul unei mutări, Cleante Gheorghiu a fost scos din camera în care stătuse cîteva luni cu Sorin Popa, fiind introdus în celula în care, printre alții, mă aflam și eu. Cum a intrat pe ușă, Cleante a căzut în genunchi și, făcîndu-și cu un gest larg semnul crucii, a exclamat: „Mulțumescu-ți, Doamne, că m-ai scăpat de Sorin Popa!"

Lăsînd gluma deoparte, ne-a povestit apoi cît de obositoare și insuportabilă fusese convietuirea cu Sorin Popa, care, după părerea lui, dădea semne vădite de dezechilibru mintal. Rînd pe rînd, diagnosticul lui Cleante a fost confirmat de toți cei prin celulele cărora s-a perindat. Sorin Popa și-a alienat însă orice fel de înțelegere sau compasiune din partea deținuților din cauza atitudinii lui față de administrație. De unde, la început, era mereu pedepsit și trimis la carceră sau în beci, pentru conflictele lui cu gardienii, în cele din urmă Sorin Popa ajunsese să frecventeze biroul ofițerului politic. Sub pretextul revendicării unor condiții mai umane de detenție, bătea la ușă și cerea să fie scos la raportul comandantului, procedeu cu care nimeni nu era de acord, fiind respins din principiu de toți deținuții. Consecințele acestor ieșiri periodice la raport nu aveau să mai lase nici un dubiu cu privire la scopul întrevederilor lui Sorin cu ofițerul politic. Măsurile luate de administrație după fiecare ieșire la raport denotau clar că era la curent cu tot ce se petrecea în celulă. Odată omologat ca turnător, n-a mai fost făcut părtaș la nici o îndeletnicire nepermisă de regulament, ascunzîndu-i-se, pe cît posibil, orice activitate prohibită. Cu toate astea, în decursul anilor, au mai fost înregistrate

cîteva victime ale denunțurilor lui, ca și deconspirarea unor căi de comunicație prin care primeam informații de la deținuții de drept comun.

Prin anii 1980, aflîndu-mă la München, am primit un telefon de la Sorin Popa; spunîndu-mi că se găsea și el în Germania, și-a manifestat dorința să mă întîlnească, evocînd suferințele noastre comune în închisorile comuniste. M-am declarat uimit de îndrăzneala lui de a mă fi chemat la telefon, amintindu-i că nu avusesem relații cu el în închisoare, fiindcă era turnător și nu înțelegeam să procedez altfel nici aici. Am auzit mai tîrziu că a ajuns în SUA.

196. ROZIN, general. Voi reveni cu amănunte asupra lui, cînd voi vorbi despre celula în care am stat timp de cîteva săptămîni împreună.

197. REPEZEANU BEBE, căpitan în marina comercială. Nu l-am cunoscut. Mi s-a spus că era un om extrem de vesel și de simpatic. În Constanța avea reputația de mare chefliu.

198. REGEP..., fostul hogea de la moscheea din insula Ada-Kaleh. În Pitești nu ne-am întîlnit niciodată. Am vorbit numai prin țevile de calorifer. Regep mă știa de cînd eram copil și veneam în fiecare an cu părinții mei în vizită pe insulă.

199. ROȘCA RADU, fiul dintr-o altă căsătorie al soției lui I. G. Duca. Profesor universitar, cu studii strălucite făcute la Paris, Radu Roșca era considerat încă din tinerețe o somitate în domeniul matematicii. Cu lucrările originale și comunicările pe care le publicase, promitea să devină un matematician de talie mondială. Închisoarea i-a întrerupt cercetările, Radu considerîndu-se definitiv ratat și pretinzînd că nu va mai putea niciodată recupera timpul pierdut, într-o epocă în care progresul în știință evoluează într-un ritm tot mai accelerat. Cu toate că în viața de toate zilele din închisoare era prin firea lui un inadaptabil și un neputincios, mai avînd de luptat și cu handicapul unei destul de grave afecțiuni hepatice, Radu Roșca a fost totuși mereu printre cei mai activi deținuți, ori de cîte ori era vorba de luat o atitudine comună sau de o confruntare cu administrația.

Eliberat în 1963, după treisprezece ani de detenție, contrar prevederilor lui pesimiste din închisoare Radu reușește, în cîțiva ani de muncă asiduă, o spectaculoasă redresare pe plan profesional, făcîndu-se din nou cunoscut în lumea matematicii internaționale și primind invitații de participare la diferite congrese de specialitate din străinătate.

În 1977, pe cînd mă aflam în Germania, am primit vizita profesorului Buchner de la universitatea din München. Venea din partea lui Radu Roșca, pe care îl vizitase la București. Buchner îl cunoscuse cu ocazia unei reuniuni de matematicieni la București și vorbea cu multă admirație și respect despre el. Radu îl rugase să ia legătura cu mine și, împreună, conjugîndu-ne eforturile, noi, din Germania, și el, din București, să încercăm să-i obținem plecarea din țară, deoarece autoritățile refuzau să-i elibereze pașaportul. După un schimb de corespondență între Radu și mine, transmisă de prof. Buchner

prin intermediul binevoitor al ambasadei germane din București, am pus la punct și sincronizat etapele planului de intervenții și presiuni, menite să determine autoritățile din București să-i acorde viza de plecare. Prin presa din străinătate, prin Radio Europa Liberă, prin intervenția unor foruri universitare din Franța, Italia, Germania etc., și a profesorului Buchner, în calitate de membru al societății Amnesty International, care și-au manifestat interesul pentru soarta lui, Radu Roșca a obținut în cele din urmă pașaportul și a plecat la Paris.

Admirabilul devotament cu care profesorul Buchner s-a dedicat cazului lui Radu mi-a făcut o profundă impresie, cu atît mai mult cu cît nu mă așteptam din partea unui occidental să pună atîta suflet pentru un om, a cărui viață, sub regimul comunist, oricum nu o înțelegea prea bine.

200. RARINCESCU MIHAI. Profesor de drept civil la Facultatea de Drept din București. Cînd, în 1948, fusesem exmatriculat din anul trei al Facultății de Drept, mai aveam un examen restant la dreptul civil din anul doi. Aflînd că profesorul Rarincescu se găsea la cîteva celule distanță de mine, l-am întrebat în glumă prin Morse, dacă nu ar fi dispus să mă examineze. Bătrînul profesor mi-a transmis că din cauza condițiilor nefavorabile nu acceptă, dar că mă pot considera de pe acum trecut la examen, promițîndu-mi că dacă vom scăpa cu viață și vom fi din nou liberi, ca fost coleg de pușcărie mă va favoriza, dîndu-mi „bilă albă", fără să mă mai examineze. Cîțiva ani mai tîrziu, profesorul Rarincescu a murit în închisoare.

201. RAȚĂ..., preot catolic, fiind și călugăr, ca monah purta numele de Tarcisius. Înainte de a fi adus în Pitești, fusese închis în penitenciarul din Sighet, unde stătuse în aceeași celulă cu Iuliu Maniu, pînă la moartea acestuia. Se pare că era ultimul om care îl mai văzuse pe Maniu în viață.

202. ROTARU..., unul din cei cîțiva tineri preoți greco-catolici din Pitești, care prin ținuta și comportarea lor în închisoare și-au cîștigat respectul și admirația tuturor, făcînd cinste Bisericii lor. Mi-amintesc că, la fel ca mulți dintre noi, care ne luasem nume conspirative în închisoare, lui Rotaru i se spunea Rodica.

203. RITI EMIL (Milucu), făcea și el parte din același grup de tineri preoți greco-catolici, bogat înzestrați sufletește și cu chemare pentru misiunea lor. Pe cît era de pirpiriu, de slab și de fragil ca sănătate, pe atît era de inimos și combativ.

Pînă la arestare, dusese o prodigioasă activitate clandestină, menținînd relațiile între preoții greco-catolici prigoniți, ținînd legătura cu episcopul Todea, care era ascuns, cu Nunțiatura, cu ambasada Italiei și asigurînd distribuirea ajutoarelor bănești trimise din străinătate pentru familiile celor arestați. Veșnic pe drumuri, cutreierînd țara în lung și în lat, discret, curajos și neobosit, strecurîndu-se cu abilitate prin rețeaua de supraveghere tot mai deasă țesută de Securitate în jurul preoților și credincioșilor „uniți", a căror

Biserică fusese interzisă prin lege, Riti a fost, timp de cîțiva ani, cel mai destoinic și de încredere curier al episcopului Todea, cunoscîndu-i ascunzătoarea și asigurîndu-i legăturile și contactele cu exteriorul. Prins în cele din urmă și condamnat, își începe periplul prin lumea închisorilor și lagărelor de muncă forțată. Petrece o perioadă de timp la mina de la Baia Sprie. Peste tot își cîștigă simpatia și admirația camarazilor de detenție. La Pitești, de asemenea se face iubit de toți, fiind mereu gata să vină în sprijinul celor suferinzi și neputincioși, cu toate că el însuși, astmatic și grav bolnav de inimă, se afla în orice moment în pericol de moarte.

Nu și-a pierdut curajul, optimismul și seninătatea nici atunci cînd starea lui era într-atît de gravă, încît chiar medicii noștri deținuți nu-i mai dădeau nici o șansă de a scăpa cu viață. De fiecare dată însă, reușea să depășească punctul critic și, deîndată ce era din nou pe picioare, se dedica la fel de vesel și cu aceeași abnegație ca înainte activităților lui zilnice. Milucu participa la toate acțiunile noastre prin care încercam să smulgem de la administrație un minimum de condiții strict necesare vieții, care ne erau refuzate: hrană, căldură, îmbrăcăminte, aer, igienă, asistență medicală. Orice revendicări de acest fel, formulate chiar în termenii celor mai umile și prudente rugăminți, se soldau mai totdeauna cu pedepse aspre, fiind considerate acte de instigare la revoltă. Cu toate astea, Riti nu pregeta niciodată să-și asume riscurile represaliilor din partea administrației. Angajat și în campania de culegere de informații, Riti era mereu în căutarea de posibilități de legătură cu dreptul comun, și extrem de activ pe rețeaua de comunicații în Morse, rivalizînd în viteză și îndemînare cu Paulică Bandu și fiind și el socotit printre cei mai buni telegrafiști ai închisorii.

După eliberarea din închisoare, Riti se stabilește la Cluj. Urmează cursurile unei școli tehnice, se califică în meseria de tehnician radiolog și este angajat la o policlinică din localitate. În paralel cu slujba care îi asigură un salariu, continuă să-și practice clandestin meseria de preot unit, botezînd, cununînd și dînd asistență religioasă credincioșilor care nu se lepădaseră de Biserica greco-catolică, desființată de autorități.

După cîțiva ani, pe vremea cînd legile vamale din România mai permiteau asemenea tranzacții, Riti primește în dar de la părintele Baltheiser din Germania, fostul nostru camarad de detenție din Pitești, un automobil uzat Volkswagen. Spre sfîrșitul anilor '70, Riti obține o viză turistică și vine cu mașina la München. Locuiește la mine. La fel de entuziast și plin de elan, îmi împărtășește planurile ce și le făurise de a continua să militeze pentru Biserica lui asuprită, din străinătate, unde considera că putea duce o activitate mult mai utilă decît în țară. Prin părintele Zăpârțan, i se aranjează plecarea la Roma și primirea la Vatican, unde urma să raporteze situația Bisericii Unite și a preoților ei intrați în clandestinitate și să transmită totodată mesajul ce-i fusese încredințat de episcopul Todea. Cam după o săptămînă s-a

întors la München, unde i se recomandase să aștepte pînă ce i se va comunica hotărîrea Vaticanului în privința situației lui viitoare.

La Roma i se spulberase o parte din iluziile cu care venise. Fusese ascultat cu multă atenție și stîrnise chiar un interes deosebit cînd vorbise de intenția lui de a scrie despre viața din ultimele două decenii a Bisericii greco-catolice, aflată în ilegalitate, despre activitatea clandestină a preoților ei și despre martiriul suferit de slujitorii ei care, împreună cu episcopii lor, fuseseră întemnițați pentru că nu voiseră să-și renege credința. I s-a oferit să rămînă la Roma, unde va avea acces la toată documentația necesară pentru a-și completa cunoștințele și a putea pune pe hîrtie istoria prigoanei la care fusese supusă Biserica Unită sub regimul comunist. I se pusese încă o condiție: ceea ce va scrie va fi păstrat în arhivele Vaticanului și nu va fi dat publicității!

Or, intenția lui Riti era tocmai aceea de a iniția o campanie de informare a publicului din Occident despre soarta Bisericii Unite din România. Riti voia lupta deschisă și denunțarea publică a crimelor și atrocităților regimului comunist, ceea ce nu intra în vederile politicii de destindere față de țările Europei răsăritene, la care în acea vreme părea să se fi aliniat și Vaticanul. Pe de o parte, Biserica de la Roma nu mai avea nevoie de cruciați, iar, pe de alta, Riti nu se putea resemna la pasivitate și nici nu era dispus să se dedice unei opere, destinată dinainte numai colbului din rafturile arhivei Vaticanului.

Dîndu-și seama cît de nedorite erau concepțiile lui, Riti sfîrșise prin a se replia pe o altă poziție, urmînd sugestia părintelui Zăpârțan, idee de care eu însumi încercasem să-l conving s-o adopte, înainte de plecarea lui la Roma. Părintele Zăpârțan îi propusese să ceară azil politic în Germania și să obțină apoi de la autoritățile bisericești numirea sa ca preot la Misiunea Bisericii Române Unite din München. Voia astfel să-l aibă ca asociat la treburile Misiunii în mijlocul comunității exilaților români din Bavaria, gîndindu-se totodată să-l pregătească, drept urmaș al său, la conducerea parohiei din München. Așadar, Riti și-a exprimat în cele din urmă preferința de a se stabili în Germania. Autoritățile de la Vatican și-au dat asentimentul, promițîndu-i să-i comunice ulterior hotărîrea ce va fi luată privitor la dorința lui de a fi numit preot la München.

Întors în Germania, după o vreme de așteptare, timp în care nu numai că se obișnuise cu ideea renunțării la planurile lui inițiale, dar începuse chiar să întrevadă posibilitatea unui teren de activitate pe măsura energiei lui în slujba refugiaților români din München, Riti a primit, prin Ordinariatul catolic, prima înștiințare de la Vatican.

I se aduceau la cunoștință dispozițiile luate în privința lui: Ordinariatul îi va asigura locuința și întreținerea la una din mînăstirile catolice din München, unde va avea posibilitatea să urmeze cursuri de limba germană, lucru esențial pentru îndeplinirea misiunii lui de preot în Germania. După aceea, Ordinariatul îl va repartiza la o parohie vacantă. Deci, nici vorbă să fie numit

la Misiunea Unită din München! Toate demersurile făcute de Riti, cu sprijinul lui Zăpârțan, n-au avut nici un succes. Au ajuns pînă la episcop, dar totul a fost în zadar. I se oferea o singură alternativă. Să aleagă între două parohii, amîndouă la țară, aflate departe de München, în localități izolate, unde nu exista picior de român.

Pentru Riti a fost limpede că prin poziția pe care se situase în convorbirile purtate la Roma, se dovedise a fi un element incomod pentru politica împăciuitoare a Vaticanului. Răspunsul lui Riti a fost dureros, dar simplu: „Atunci, mai bine mă întorc la ai mei!" În ziua aceea am stat de vorbă pînă noaptea tîrziu. A fost prima dată cînd l-am văzut cu ochii plini de lacrimi.

Milucu a plecat înapoi în țară cu o mare decepție în suflet, dar cu aceeași neclintită hotărîre de a milita mai departe pentru cauza Bisericii lui. Din străinătate, de unde nădăjduise să-i fie de mai mare folos, n-a reușit să-i aducă decît un singur serviciu, amintind lumii că Biserica Unită și spiritul de Blaj nu pieriseră.

Înainte de a pleca din România, Riti ascunsese în caroseria automobilului cu care venise o casetă de magnetofon. Era un document unic! Cuprindea vocea lui Iuliu Hossu înregistrată în taină de Riti la mînăstirea Căldărușani, unde acestui episcop martir al Bisericii greco-catolice, după anii petrecuți în temniță, i se fixase domiciliu forțat și unde, la scurtă vreme după aceea, s-a stins din viață. Ca martor și participant la actul unirii, episcopul evoca momentul istoric, pomenind faptele mai importante și vorbind despre rolul Bisericii greco-catolice și despre factorii care contribuiseră la înfăptuirea idealului național. Amintind faptele trecutului, glasul slab și tremurător al bătrînului episcop transmitea totodată și o indicație și un mesaj generațiilor viitoare. Banda cu acest emoționant testament politic, pe care Iuliu Hosu, în pragul morții, îl adresa urmașilor, Emil Riti a încredințat-o părintelui Zăpârțan. O copie a fost predată postului de Radio Europa Liberă, care a transmis-o pe unde în programele sale.

204. RAFTOPOL SPIRU provenea dintr-o familie de origine greacă. Era doctor dentist și avusese cabinet în București.

În închisoare s-a arătat un camarad excepțional. Prin toate celulele prin care a trecut, n-a lăsat decît cele mai bune amintiri. Nu numai ca un om de caracter, dar și ca dentist. Cu tot felul de instrumente improvizate, Spiru Raftopol se străduia să-i trateze pe cei cu probleme dentare. Și cine nu avea! Cu bucățele de sîrmă sau cu cuie, găsite în curtea de plimbare, fasonate și ascuțite prin frecare pe pardoseala de ciment sau pe cîte o pietricică, Spiru încerca să-și practice meseria, adaptîndu-se condițiilor date. Averea lui cea mai de preț era o infimă cantitate de creuzot, obținută cîndva, prin nu mai știu ce întîmplare norocoasă, de la cabinetul medical al închisorii. Era singurul medicament cu care putea ușura suferințele provocate de cariile dentare neîngrijite. Cu vîrful ascuțit al sculelor lui improvizate și cu răbdarea și migala unui sculptor de miniaturi în fildeș, Spiru mărea orificiul din măseaua

bolnavă pînă ce pătrundea în canalul nervului, pe care reușea să-l devitalizeze, aplicîndu-i timp de cîteva zile tampoane cu creuzot. Apoi, cu ajutorul unui fir de liță de oțel, introdus în canal, reușea să-l extirpe. Urma plombarea măselei cu bucățele de metal moale, preluate din capetele resturilor de tuburi de pastă de dinți, care se mai găseau (cu trecerea timpului, tot mai puține!), în posesia deținuților arestați mai de curînd. Materialele, dar mai ales creuzotul și „trusa de instrumente", erau păstrate cu sfințenie în diverse ascunzători, pentru a le feri de ochii gardienilor în timpul percheziților.

Toate aceste amănunte despre Spiru Raftopol mi-au fost povestite de cei care au stat cu el prin diferitele celule ale închisorii din Pitești. Personal, nu l-am cunoscut niciodată, dar în cîteva rînduri am fost în contact prin Morse sau am vorbit prin țevile de calorifer. Cu toate că nu ne-am văzut niciodată la față, între noi s-au stabilit legături foarte strînse, care dăinuie și azi, deși n-am reușit să ne întîlnim nici acum, de cînd ne aflăm amîndoi în Occident.

Spiru Raftopol a beneficiat cu oarecare întîrziere de decretul de grațiere aplicat străinilor. La stăruințele ambasadei Greciei de la București, autoritățile române au sfîrșit prin a-i recunoaște și ele cetățenia greacă și l-au eliberat. Ajuns la București, trece pe la mama și-i dă vești despre mine. Înainte de a pleca din țară, din inițiativa lui, pune la cale împreună cu mama o tentativă de a mă scoate din închisoare, încercînd să mă declare grec. La scurtă vreme după ce ajunge la Atena, obține de la primăria din Seres un extras din registrul local de stare civilă, atestînd că tatăl meu se născuse în acel oraș, ceea ce după legislația greacă însemna că atît el cît și eu (chiar dacă mă născusem în România), beneficiam de cetățenie greacă. Bineînțeles că actul era fals.

Pentru a-și atinge scopul, Spiru Raftopol uzase de anumite informații personale, cît și de unele relații din străinătate ale mamei, cu care intrase în legătură. Pe baza acestui act, expediat legației Greciei din București, consulul i-a eliberat mamei un certificat de naționalitate greacă, pe numele meu. Autoritățile grecești, care știau că actul de naștere al tatei nu era autentic, acceptaseră să închidă ochii și să-mi confirme astfel, din complezență, naționalitatea greacă. În convorbirea avută cu mama cînd i-a înmînat certificatul, consulul a prevenit-o că actul nu era valabil decît pe o perioadă de un an și că în fața autorităților din Grecia nu are nici o valoare, prezentarea lui nedîndu-mi dreptul la dobîndirea cetățeniei. Era de fapt un act fals, cu aparențe legale, acordat de complezență de consulat, numai pentru a-i da mamei posibilitatea de a încerca să obțină eliberarea mea din închisoare, invocînd cetățenia mea greacă.

Devotamentul cu care Spiru Raftopol s-a zbătut pentru cazul meu, ca și bunăvoința arătată de autoritățile grecești n-au servit însă la nimic. Toate demersurile făcute de mama pentru a obține și de la autoritățile românești

recunoașterea cetățeniei mele grecești s-au împotmolit în fața refuzului Ministerului de Interne.

Toate amănuntele, din care n-am relatat decît o parte și pe scurt, le-am aflat de la mama abia mulți ani mai tîrziu, după eliberarea din închisoare. Tot de la ea am primit și actele ce-i fuseseră înmînate de Consulatul Greciei, pe care le-am păstrat și le reproduc în copie, mai jos:

AMBASADA REGALĂ A GRECIEI (SERVICIUL CONSULAR). CERTIFICAT DE NAȚIONALITATE GREACĂ. N0. de ordine 458. Dl. IOANIS IOANIDIS fiul lui Elefterios este supus grec, în baza cărui drept i s-a eliberat prezentul certificat. Prezentul certificat este valabil pentru anul una mie nouă sute cincizeci și opt. Data nașterii: 1926 Martie 28, Comuna Ilovat-Mehedinți, Comuna Seras-Grecia, Profesiunea — Domiciliu: București. București 1 Mai 1958. p. SECRETARUL AMBASADEI L. S. (ss) indescifrabil. _____

AMBASADA REGALĂ A GRECIEI 7 Aprilie 1959
B-dul M. Tolbuhin No. 5
București
Telefon: 43657

No. 942 G/3

Dnei Ioanid Elena
Intrarea Romană No. 12
Raion 1 Mai — București

Stimata Doamna,

Am onoarea a va comunica ca vi s-a aprobat intrarea si sederea Dvoastra în Grecia.

Deci, sunteți rugata ca indata ce veti fi în posesia actelor de calatorie românesti, sa veniți la birourile acestei Ambasade pentru formalitatile necesare.

Cu stima
Secretarul
N. Diamantopoulos

În toți anii care s-au scurs de la plecarea lui din țară și pînă la eliberarea mea în 1964, Spiru a întreținut o corespondență regulată cu mama, încurajînd-o și încercînd să-i insufle ceva din optimismul lui nesecat. Pînă în 1969, cînd, la rîndul meu, am reușit să plec în Occident, ne-a scris continuu. O dată ajuns în Germania, tot el mi-a dat de urmă și am reluat schimbul de scrisori. Într-una din ele mi-a trimis o fotografie cu cabinetul lui dentar de la Atena. Pe biroul lui se putea vedea o poză a mea, pe care o primise cu

ani în urmă de la mama. În același plic, mîndrindu-se că, la vîrsta lui și după toate cele prin care trecuse, mai era capabil de asemenea performanțe, îmi trimitea o fotografie recentă dintr-o excursie pe care o făcuse cu un grup de prieteni pe muntele Olimp.

În scrisoarea mea de răspuns, a trebuit însă să-i cer o lămurire suplimentară: să-mi indice care din cei trei sau patru bărbați din grupul de excursioniști, era el! Spiru Raftopol uitase că nu-l văzusem niciodată la față. Ne cunoșteam atît de bine și eram atît de legați unul de altul, încît scăpase din vedere acest detaliu!

205. RUDESCU CORNEL, condamnat în procesul intentat conducerii asociației YMCA.

206. RĂȘCANU DINU, inginer chimist. Am locuit în mai multe rînduri împreună cu el, în aceeași celulă. Cu toată firea lui cam ursuză și nu prea sociabilă, Dinu Rășcanu era un om onest și un bun camarad. În diferite împrejurări mai grele prin care am trecut în închisoarea din Pitești, Dinu s-a solidarizat de fiecare dată cu grupul deținuților celor mai dîrzi și mai rezistenți față de măsurile samavolnice ale administrației.

M-am bucurat cînd, prin 1980, am aflat că a izbutit să ajungă în Elveția, unde i s-a acordat azil politic. Ne-am scris și am vorbit la telefon, dar n-am avut ocazia să ne revedem.

207. RĂȘCANU..., tatăl lui Dinu Rășcanu, a murit în închisoare.

208. COSTICĂ ROZIN, evreu, fost în serviciul lui Max Auschnit. L-am pomenit printre cei cu care am stat în camera din subsol.

209. ROXIN..., avocat, originar din Ardeal. Nu l-am cunoscut.

210. RUSU VLADIMIR, țăran din Bucovina, condamnat împreună cu consăteanul lui, Cenușe, cel despre care am povestit că îl îngrijea în camera din subsol pe bătrînul Lugojanu.

211. RUJA AUGUSTIN, fost comisar în vechea Siguranță a Statului. Am stat o vreme cu el în aceeași celulă.

Cînd ne-am cunoscut, m-a întrebat dacă sînt fiul lui Tilică Ioanid. Răspunzîndu-i afirmativ, mi-a spus: „Dacă nu mă înșel, în 1937, locuiați pe bdul Brătianu, în blocul Malaxa, la etajul șapte!" Confirmîndu-i exactitatea adresei, Ruja a continuat să-și amintească și alte amănunte vechi de douăzeci de ani: „Țin minte că erați încă în primele clase de liceu. Purtați uniforma Colegiului Național Sf. Sava!" Văzîndu-mi uimirea, a adăugat: „Nu vă mirați; la mine e o deformație profesională. Reține, fără să vreau, tot felul de amănunte în legătură cu cazurile de care m-am ocupat." Apoi, Ruja mi-a povestit cum, în 1937, pe vremea domniei lui Carol al II-lea, o serie de oameni politici fuseseră puși sub supravegherea discretă a Siguranței. O parte din aceste cazuri îi fuseseră repartizate lui. Printre ele, și cel al tatălui meu. Așa se face că i-au rămas în amintire anumite date din rapoartele ce-i fuseseră prezentate

de agenții informatori, însărcinați să ne spioneze locuința, convorbirile telefonice și persoanele care ne frecventau casa.

Ruja mai rămăsese în serviciu și după 23 august 1944. Timp de cîțiva ani după instalarea guvernului comunist, regimul a mai folosit o parte din vechii specialiști din Siguranță și Poliție, pînă ce și-a instruit și format noi cadre cu oameni de încredere. În acel moment, toți angajații fostei Poliții și Siguranțe, rămași încă în funcție, au fost concediați și imediat arestați. Era și cazul lui Ruja.

Cu toate că în închisoare a avut o comportare corectă, fiind un bun tovarăș de celulă, săritor la nevoile altuia și gata să-și ajute camarazii mai neputincioși, Ruja se ținea departe de orice activitate interzisă de regulament, neparticipînd niciodată la acțiunile noastre de protest, care ne puneau în conflict cu administrația. Prin atitudinea lui rezervată, chiar indiferentă, Ruja nu se încadra în spiritul mai combativ și de rezistență împotriva regimului inuman de detenție, care domnea printre deținuții din Pitești. Trăia în mijlocul nostru, dar departe de preocupările care ne frămîntau. Nu-l interesau nici măcar informațiile politice pe care ne străduiam în fel și chip să le obținem, profitînd de cea mai mică fisură în zidul de tăcere care se ridica tot mai ermetic în jurul nostru, izolîndu-ne de lumea exterioară. Ruja nu ieșea din indiferența și aparenta lui apatie decît la apariția vreunui nou deținut în închisoare.

În timp ce noul venit era asaltat cu tot felul de întrebări de către deținuții din celulă, Ruja stătea deoparte, așteptîndu-și cu răbdare rîndul. După ce deținutul își deșerta sacul cu noutăți, spunîndu-ne, în ordinea importanței, mai întîi veștile politice pe care le aflase și apoi celelalte informații colectate pe drum, din Securitate, din alte penitenciare prin care trecuse, și din dubă, despre regimul din anchetă, despre tratamentul din diferite închisori și oamenii întîlniți pe parcurs, Ruja se apropia și el de proaspătul sosit. Nu-i punea decît o singură întrebare: dacă auzise ceva despre un anumit ofițer de Securitate din serviciul de anchete al Ministerului de Interne. Numele celui de care întreba nu mi-l mai amintesc.

Ori de cîte ori ne sosea un nou deținut în închisoare, Ruja îi punea invariabil această singură întrebare. Niciodată însă, cît am stat cu el în celulă, Ruja n-a găsit pe cineva care să fi auzit de numele ofițerului din Ministerul de Interne, pentru care arăta atîta interes. Destăinuirea pe care mi-a făcut-o cînd, la rîndul meu, l-am întrebat de ce acordă atîta importanță acestei informații, a fost cît se poate de laconică: „Pentru că, în ziua în care individul de care mă interesez nu va mai fi în postul lui din minister, eu voi fi un om liber!" Simțind că atinsesem limita indiscreției, n-am mai insistat și, recunosc, n-am luat chiar de bună afirmația lui Ruja.

Luni de zile mai tîrziu, pe cînd mă găseam într-o altă celulă, am aflat că Ruja își găsise în sfîrșit omul care să-i răspundă la întrebare printre cîțiva deținuți veniți cu duba de la Jilava. Intrînd în contact Morse cu celula noilor

sosiți, le-a pus întrebarea care îl obseda. Unul din ei știa de existența ofițerului cu pricina. Mai mult, știa chiar că intrase în dizgrație și că fusese epurat din cadrele ministerului. La auzul mult doritei informații, Ruja a ieșit din inerția care îl caracterizase pînă atunci. A bătut la ușă, cerînd să fie scos la raportul ofițerului politic. Cînd locotenentul-major Lupu, politrucul închisorii, avertizat de gardian, a deschis ușa celulei și l-a întrebat ce are de raportat, Ruja i-a cerut o foaie de hîrtie pentru a da o declarație suplimentară în completarea destăinuirilor lui din anchetă. Cum astfel de cereri nu erau niciodată refuzate de administrație, Ruja a fost scos pe coridorul secției, unde și-a scris declarația, înmînînd-o apoi ofițerului politic. Cîteva săptămîni mai tîrziu, Ruja părăsea cu duba închisoarea din Pitești.

Au trecut mai multe luni pînă ce ne-a parvenit știrea că, după o scurtă ședere la Ministerul de Interne, Ruja fusese adus în Jilava, de unde, după cîteva zile, fusese eliberat. Ce scrisese Ruja în declarația lui la Pitești, și ce legătură era între cazul lui și ofițerul de la Interne de care tot întreba, a rămas pentru noi o enigmă. N-am putut deduce din această misterioasă afacere decît un singur lucru: memoria de polițist a lui Ruja jucase incontestabil un rol important.

În 1964, cînd am fost eliberat, am aflat că la ieșirea lui din închisoare, Ruja îi transmisese mamei vești despre mine. De întîlnit, nu l-am mai întîlnit niciodată!

212. RACOTĂ VASILE (Lică) era cel mai mare ca vîrstă, dar cel mai mic de talie din cei trei frați Racotă, singurul din ei care avea sub doi metri înălțime.

213, 214. SĂVESCU..., SĂVEANU..., amîndoi colonei, prenumele lor nu mi le mai amintesc. Cu unul din ei am stat o scurtă perioadă de timp în aceeași celulă. Din cauza asemănării de nume, în mintea mea s-a produs o confuzie și nu mai pot spune cu certitudine cum îl chema pe cel cu care am împărțit celula. Țin minte însă că era unul din acele cîteva cazuri excepționale, deseori citate, de oameni bolnavi o viață întreagă de ulcer, care după cîțiva ani de închisoare s-au însănătoșit. Colonelul despre care vorbesc era un perfect cunoscător al alfabetului surdo-muților, deprins încă din copilărie, într-o casă în care toată familia știa alfabetul, pentru a se înțelege cu fratele lui, surdo-mut din naștere.

De la el l-am învățat și eu și, după ce i-am adus anumite modificări, adaptîndu-l la condițiile de detenție, alfabetul s-a răspîndit în întreaga închisoare, devenind unul din modurile de comunicare în anumite situații. Spre exemplu, între deținuții scoși în curte la plimbare și cei de la ferestrele celulelor. Alteori, îl întrebuințam chiar în interiorul aceleiași celule pentru a ne transmite diferite informații, cînd știam că gardianul asculta la ușă. Comunicarea prin semnele alfabetului surdo-muților era de asemenea foarte practică, atunci cînd în celulă se întîmpla să fie unul din cei cîțiva turnători din închisoare, care n-au reușit niciodată să-l înțeleagă.

215. SLĂVESCU..., colonel, fusese comandantul Regimentului 9 Roșiori Constanța. Nu l-am cunoscut, dar îl știam după figură ca pe mai toți deținuții din Pitești, pe care în primii doi ani de la sosirea mea în închisoare îi putusem vedea de la fereastra celulei, cînd erau scoși în curțile de plimbare. După aceea, ni s-au bătut obloane la ferestre și priveliștea spre exterior ne-a fost închisă.

Cam tot pe atunci, într-o vară, fusesem pedepsit și izolat pentru o săptămînă la „Madam Grigorescu". Nu știu de ce i se spunea așa acelei celule, care se afla pe bara T-ului și prin peretele căreia trecea coșul de la bucătăria închisorii. Dacă în timpul iernii, pedepsele se executau în atmosfera glacială a beciului, în timpul verii, administrația găsise de cuviință că locul cel mai potrivit pentru cei ce încălcau regulamentul era la „Madam Grigorescu", unde domnea o căldură sufocantă, de etuvă. Mă găseam deja de cîteva zile în izolare și îmi petreceam mai tot timpul culcat pe burtă, pe dușumele, cu nasul în dreptul colțului de jos al ușii, unde printr-o crăpătură pătrundea un fir de aer respirabil. Totodată, crăpătura de la ușă îmi permitea să supraveghez coridorul pe o rază de cîțiva metri, dar numai pînă la o înălțime de cîțiva centimetri deasupra nivelului solului. Puteam astfel vedea din vreme apariția cizmelor gardianului și aveam timp să mă îmbrac, pentru a nu fi surprins în chiloți, în cazul că ar fi deschis ușa celulei. La „Madam Grigorescu" eram obligați să stăm îmbrăcați. Nerespectarea acestei dispoziții atrăgea după sine o prelungire a pedepsei cu alte cîteva zile.

Cu toate că, ori de cîte ori deschisese ușa, mă găsise îmbrăcat, lipsa de perspicacitate a gardianului îl făcuse să nu observe semnele, care m-ar fi trădat totuși, că numai cu cîteva clipe mai înainte fusesem dezbrăcat: dușumeaua, pe locul unde stătusem întins, era udă de sudoare, pata umedă și mai închisă la culoare de pe scîndurile de brad avînd chiar forma de corp omenesc.

Într-una din zile, în timp ce, culcat pe jos, căutam să-mi țin nasul în dreptul crăpăturii prin care se strecura o adiere abia perceptibilă de aer respirabil, cineva din celula de vizavi a început să bată insistent în ușă. Era celula afectată infirmeriei, în care se găseau „internați" cîțiva deținuți. Singura diferență de regim față de noi era că cei „internați" aveau dreptul să stea culcați în pat și peste zi, și că din alimentația lor fusese exclusă ciorba de varză acră și de gogonele murate, fiind înlocuită cu cartofi și arpacaș. De tratament medical, nici vorbă! De la postul meu de observație, am văzut apropiindu-se cizmele gardianului și l-am auzit strigînd prin vizetă: „De ce bateți, bă?" Însă glasul celui care i-a răspuns din celulă nu se auzea clar pînă la mine și nu i-am putut deslușì cuvintele. L-am auzit însă din nou pe gardian adresîndu-i-se, în timp ce trăgea zăvoarele și deschidea ușa: „Scoateți-l afară pe pătură!"

Cînd învălmășeala picioarelor deținuților, ieșiți din celulă și împleticindu-se sub povara pe care o cărau, a dispărut din unghiul meu vizual, în urma

lor, pe cimentul coridorului a rămas cadavrul colonelului Slăvescu, întins pe pătură. A rămas acolo mai bine de o oră. Apoi au început să se perinde prin dreptul lui mai multe perechi de cizme de gardieni și de ofițeri. Printre ele și ale ofițerului politic, Lupu. La urmă au venit patru deținuți de drept comun, au apucat fiecare de câte un colț al păturii, și l-au luat.

216. FLORIN STRATULAT, fost căpitan în vechea armată. Făcuse parte dintr-o organizație subversivă (cred că din Sumanele negre) și, împreună cu inseparabilul lui prieten, căpitanul Vasile Vlasto, se ocupa de trecerea clandestină în străinătate a membrilor organizației, deconspirați și în pericol de a fi arestați. Dispuneau de posibilitatea de a confecționa acte de identitate false și de o filieră de călăuze, presărate de-a lungul unui traseu, care pornea de la frontiera româno-maghiară, trecea peste teritoriul Ungariei și dincolo de granița austro-ungară, terminîndu-se la Viena, în zona de ocupație americană a orașului.

217. ȘTEFĂNESCU..., fost comandor de aviație, era un om foarte retras și tăcut, greu de cunoscut mai îndeaproape.

Cu toate astea, nu trecea neobservat. Aspectul lui fizic îți atrăgea imediat privirea. Nu te izbea atît extrema lui slăbiciune, care printre noi nu mai constituia un semn distinctiv, cît fața lui de culoare tuciurie, subliniată de o mustață pana corbului și de niște sprîncene stufoase, așezate ca o streașină deasupra ochilor pierduți în adîncul orbitelor. Fire ciudată și necomunicativă, comandorul Ștefănescu trăia în lumea gîndurilor lui, căutînd singurătatea, nedorind să-și facă relații printre cei cu care locuia în celulă și respingînd, cu vizibil dispreț, orice fel de contact cu vreun membru al administrației, cărora nu le adresa niciodată cuvîntul. În raporturile obligatorii cu cei din jur era corect și binevoitor, căutînd să nu deranjeze pe nimeni și să nu fie deranjat.

Față de puținii care au încercat să-i forțeze intimitatea, s-a declarat un adept convins al curentului teozofic.

218. SCANDERA..., șlepar pe Dunăre, am stat cu el în camera din subsol.

219. SAGIT..., tătar din Dobrogea.

220. ȘEFCHET..., de asemenea tătar din Dobrogea, fusese funcționar la Consulatul Turciei din Constanța.

221. SCHUBERT..., episcop. Nu l-am întîlnit niciodată în închisoarea din Pitești. Am dat detalii despre relațiile pe care le-am avut cu el, cînd am vorbit despre Monseniorul Menges.

222. ZILBER HERBERT (Belu), condamnat în lotul Lucrețiu Pătrășcanu. Voi vorbi despre el pe larg, atunci cînd voi descrie convietuirea mea, în aceeași celulă, cu cei condamnați în procesul Pătrășcanu.

223. IONEL MOCSONYI-STYRCEA. Și despre el voi vorbi cu aceeași ocazie, fiind și el unul din condamnații în procesul lui Pătrășcanu.

224. P. P. STĂNESCU, profesor universitar, membru al Partidului Social-Democrat, rămas credincios lui Titel Petrescu.

225. SABLIN..., amiral. În 1955 sau 1956, cînd mi-a fost vecin de celulă, avea peste optzeci de ani. Îl vedeam de la fereastra mea cînd era scos la plimbare în curte. Îi depășea cu cel puțin un cap pe toți camarazii lui de celulă. Din cauza înălțimii părea și mai slab decît era în realitate.

Sablin era de origine rus și fusese ofițer în marina țaristă. În timpul revoluției din 1917, era îmbarcat pe un vas militar din Marea Neagră. La căderea Odesei în mîna roșilor, s-a refugiat cu distrugătorul pe care se afla în portul Constanța unde, împreună cu întreg echipajul, a cerut azil autorităților românești. Sablin a dobîndit cetățenie română, a fost încadrat în armata noastră și mai tîrziu a fost pensionat cu gradul de amiral, pentru a i se asigura o existență demnă.

După 23 august 1944, cînd trupele sovietice invadează România, Sablin este arestat și dus în Rusia. Judecat sub acuzația de înaltă trădare, pentru faptul că s-a predat cu vasul în 1917 românilor, este condamnat la zece ani muncă silnică și ia drumul lagărelor din Gulagul sovietic. Cu vreo doi ani înainte de a-i expira pedeapsa, beneficiază de un drecret de amnistie, este eliberat și, recunoscîndu-i-se cetățenia română, este repatriat. De îndată ce pune piciorul pe teritoriul românesc, este luat în primire de Securitate. Scenariul din Rusia se repetă întocmai în România. Anchetat și judecat sub aceeași acuzație, este din nou condamnat, tot pentru înaltă trădare și tot la zece ani. E trimis să-și ispășească pedeapsa la Pitești. Sablin începe să-și execute cea de-a doua sentință de zece ani, la vîrsta de optzeci de ani! N-o mai duce însă pînă la capăt. Cam după trei ani de detenție se îmbolnăvește și e trimis la spitalul închisorii Văcărești, de unde nu mai avea să se întoarcă.

În legătură cu cazul lui Sablin, am mai aflat ceva de la ofițerii de marină care se aflau în penitenciarul din Pitești. Prin tratatul de armistițiu impus de Uniunea Sovietică României în 1944, în cadrul despăgubirilor de război figura, printre celelalte obligații, și plata distrugătorului la bordul căruia Sablin se refugiase la Constanța în 1917!

Vecinătatea de celulă cu Sablin mi-a produs o puternică impresie. Mi s-a părut de-a dreptul senzațional ca martorul unor evenimente despre care învățasem la școală și despre care rămăsesem cu impresia că se petrecuseră în vremuri foarte îndepărtate, din moment ce erau consemnate în cărțile de istorie, să mai fie încă în viață. Or, Sablin fusese contemporan cu un astfel de eveniment, care în lecturile mele din copilărie mă fascinase în mod deosebit. Amintirile lui din tinerețe, pe care Sablin le istorisea camarazilor de celulă, îmi parveneau și mie, scrise pe plăcuțe de săpun. Sablin luase parte la luptele navale din timpul războiului ruso-japonez din 1904. Crucișătorul pe care servise ca tînăr aspirant de marină fusese angajat în celebra bătălie de la Tsushima, unde flota rusească, comandată de amiralul Rojestvenski, suferise o răsunătoare înfrîngere din partea forțelor navale japoneze ale

amiralului Togo. Victoria japoneză de la Tsushima a marcat totodată data de la care Rusia a încetat de a mai fi considerată o mare putere maritimă.

226. SABAH SAMI, originar din Constanța, era produsul unui amestec de sînge a cel puțin patru din neamurile care intrau în componența atît de pestriță a populației orașului. Printre ascendenții cunoscuți ai părinților lui se numărau turci, greci, evrei și români.

În Constanța, ocupase un post de funcționar modest în administrația portului. Fusese condamnat în procesul Consulatului englez din Constanța. În închisoare, și mai ales la mina de la Baia Sprie, își arătase calitățile de bun camarad, cinstit și integru. Era simpatizat de toată lumea, detestat numai de turnători, pe care îi urmărea cu ironiile și sarcasmele lui, și rău văzut de administrație și de ofițerul politic, cu care intra veșnic în conflict.

Unul din motivele pentru care Sami era în mod frecvent pedepsit și trimis la beci era plăcerea lui nevinovată de a ne cînta. Știa o sumedenie de melodii, de predilecție sentimentale, unele românești, altele grecești. Din repertoriul lui grecesc mi-aduc și acum aminte de o bucată, pe care o cînta cu deosebită patimă sentimentală, „Samiotisa" („Fata din Samos", în traducere românească). Eram în străinătate, la München, cînd am aflat de la prietenul și colegul lui de lot, George Sarry, plecat și el din țară în Canada, că Sami a murit de cancer, la Constanța. În amintirea vocii lui catifelate și melancolice, într-o seară, într-o tavernă din Rhodos unde mă aflam în concediu, i-am cerut lăutarului grec să-mi cînte „Samiotisa".

227. SADÂC..., tătar din Dobrogea, baș-muftiu al cultului mahomedan din România.

Avea la Mangalia o proprietate și o crescătorie de cai arabi. L-am pomenit cînd am vorbit de Paul Brătășanu, la a cărui moarte, nefiind nici un preot creștin în celulă, Sadâc s-a rugat lui Alah pentru sufletul lui. Doi sau trei ani mai tîrziu, murea și el de ciroză, la spitalul închisorii din Văcărești.

228. SINER..., neamț de origine, frizer.

Întîmplarea a făcut ca în decursul anilor petrecuți în Pitești să fim de mai multe ori mutați în aceeași celulă. Eram la a treia noastră întîlnire cînd, în timpul unei conversații, Siner a pomenit numele fratelui său. Știam, tot din poveștile lui, că avea un frate, dar nu-mi spusese niciodată cum îl cheamă. Abia cînd i-a pronunțat numele, mi-am dat seama că îl cunoșteam și că ani de zile fusesem împreună cu cîțiva din prietenii mei clienții lui Paul, croitorul.

Îi spuneam domnul Paul, inscripția de pe firma atelierului lui din strada Mendeleev, în apropierea Pieței Romane, nemenționîndu-i decît prenumele: „Paul — Croitor". Era un atelier modest, dar domnul Paul avea reputația de a fi unul din cei mai buni pantalonari din București.

După eliberarea noastră, în 1964, l-am revăzut deseori pe Siner. Fusese angajat frizer la o unitate a Cooperativei Igiena, de pe lîngă Piața Sf. Gheorghe. Toată fosta „înaltă trădare" se tundea la Siner, care se bucura de fiecare dată cînd unul din foștii lui camarazi intra pe ușa prăvăliei. Frizeria la care

lucra devenise un punct de întîlnire și un fel de birou de informații al foștilor „pitești". Prin Siner aflam tot ce ne interesa la vremea aceea: noile adrese ale camarazilor cărora le pierdusem urma, camere libere pentru cei care eram în căutare de locuință sau locuri de muncă, unde nu se întîmpinau dificultăți la angajare pentru foștii deținuți politici. Siner făcea oficiul de căsuță poștală, primind și comunicînd mai departe diferitele mesaje pe care ni le transmiteam unul altuia.

229. SCHMERZ..., evreu, fost gazetar. Era foarte miop (9 dioptrii). La arestare, conform regulamentului din arestul Ministerului de Interne, i se luaseră ochelarii. Era un obiect interzis în celulă, dar la care avea acces cînd era dus în camera de anchetă. La încheierea cercetărilor, cînd fusese trimis la Jilava, ochelarii nu-i mai fuseseră restituiți. Fără ochelari, bătrînul Schmerz era aproape orb. Pentru orice deplasare de la patul lui din celulă, trebuia condus de braț.

230. SAMSON..., țăran din Bucovina, condamnat în același proces cu consăteanul lui, Rusu Vladimir, pentru a fi avut legături cu partizanii din munți.

231. SCHMIDT BUBI, fostul proprietar al binecunoscutei spălătorii chimice din București, care îi purta numele. După eliberarea din închisoare, a emigrat cu întreaga familie în Germania Federală, unde l-am reîntîlnit.

232. SECARĂ DUMITRU, cred că era inginer. Nu l-am cunoscut personal.

233. SURUCIANU..., nu-mi amintesc decît numele, nu l-am întîlnit niciodată.

234. ȘTEFĂNESCU..., fost consul.

235. SILIȘTEANU... În afară de nume, nu mai țin minte nimic despre el, nu l-am cunoscut.

236. SARRY GEORGE-VALENTIN.

Am vorbit pe larg despre el cu ocazia descrierii pregătirilor pentru evadarea noastră de la mina din Cavnic, apoi, cînd am descris detenția noastră în penitenciarul din Oradea și procesul ce ni s-a făcut pentru evadare, în care a fost și el implicat pentru complicitate. Voi reveni asupra lui, cînd voi vorbi despre celula în care am stat împreună în închisoarea din Pitești.

237. STOIANOV..., de origine bulgar, șofer de meserie. La Pitești a fost unul din informatorii ofițerului politic, motiv pentru care nimeni nu-i adresa cuvîntul.

238. ADRIAN SOROCEANU, inginer.

Absolvise Politehnica în București și se specializase apoi în Germania în „organizare industrială", studiu încă necunoscut la noi în vremea aceea. Ca student în Germania, fusese luat de colegii lui de facultate la o întrunire politică, la care vorbise Hitler, pe atunci încă un necunoscut. Ne povestea că fusese impresionat de farmecul pe care îl exercita asupra auditoriului. Cu

toate că era distrofic și foarte bolnav, fiind de mai multe ori în pragul morții, Soroceanu nu și-a pierdut niciodată vioiciunea de spirit și buna dispoziție.

239. ȘTEFĂNESCU..., inginer, provenea dintr-o familie modestă, din periferia Bucureștilor.

Ager la minte și glumeț din fire, Ștefănescu avea ceva din aspectul golanului șmecher, dar totodată simpatic, al mahalalei bucureștene. Ca tînăr inginer, fusese angajat la Societatea Căilor Ferate. Aflînd că șeful lui, inginerul Ciupercescu, era francmason, Ștefănescu ne-a povestit cu toată sinceritatea cum, din pur oportunism, se înscrisese și el în Masonerie, numai pentru a beneficia de protecție și a fi promovat. Acum, în închisoare, ne-a dezvăluit tot traficul de influență practicat de masonii din direcția C.F.R. Din cauză că era foarte mic de talie, deținuții din Pitești îl porecliseră Masonel.

240. SALAM NICOLAE. Originar din Mehedinți. Fusese contabil la C.F.R. Era încă foarte tînăr. Curajos și totdeauna gata pentru orice acțiune de protest împotriva administrației. Era foarte simpatizat.

241. SORESCU..., fost perceptor în satul lui natal din Banat.

Timp de cîțiva ani de zile, Sorescu scrisese zeci și zeci de scrisori anonime, adresate atît autorităților românești cît și guvernelor occidentale și Organizației Națiunilor Unite, în care protesta împotriva regimului de dictatură comunistă, acuzîndu-l că sugrumase libertatea cetățenilor și că ruinase economia, vînzînd țara intereselor rusești. Fiind pensionar și dispunînd de timp, Sorescu își cumpăra periodic cîte un bilet de călătorie în circuit pe calea ferată, și își presăra corespondența în cutiile poștale ale stațiilor de pe parcurs. Ca măsură de precauție, la fiecare nou drum își schimba traseul călătoriei. Totuși, într-o noapte, după mai bine de patru ani de astfel de activitate, a fost ridicat de Securitate. Pe biroul anchetatorului din Caransebeș, în fața căruia a ajuns, se aflau scrisorile lui, așezate ordonat pe categorii și după data expedierii, în teancuri separate, după numele destinatarului: secretarul general O.N.U., președintele Statelor Unite, tovarășul Hrușciov etc. Pus în fața evidenței, Sorescu și-a recunoscut corespondența, ceea ce nu l-a scutit însă de cele mai bestiale bătăi. În închisoare, își punea mereu aceeași întrebare care îl obseda: cum de ajunsese să-l descopere Securitatea, cînd fusese atît de prudent și nu împărtășise nimănui secretul activității lui?

242. SAMITCA..., evreu din Craiova, își făcuse studiile și trăise mai mulți ani la Paris. Om de caracter, cultivat, civilizat și foarte corect în relațiile cu cei din jur.

Din punct de vedere fizic, cred că ar fi putut servi ca obiect de studiu pentru toate tarele de degenerescență cunoscute. Dan Hurmuzescu, cu limba lui ascuțită, spunea despre el că este o malformație sau o eroare a naturii. Slab și înalt, cu pieptul scobit dar în schimb cocoșat de spate, din cauza unei pronunțate devieri a coloanei vertebrale, cu brațele prea lungi care îi atîrnau pînă aproape de genunchi, cu laba piciorului incredibil de lungă și îngustă, deformată de platfus, bietul Samitca era respingător la vedere. Stînd

o vreme cu el în aceeași celulă, am reușit să depășesc momentul de repulsie pe care mi-l inspirase la prima vedere, învățînd să-l apreciez pentru toate celelalte însușiri, și mai ales pentru caracterul lui integru și deosebita lui delicatețe sufletească.

243. SOLOMON SEMILIAN, se recomanda de profesiune ziarist, dar cei care îl cunoșteau din libertate ne-au spus că înainte de 23 august 1944, Semilian nu era decît un obscur trepăduș în redacția uneia din nenumăratele mici gazete evreiești, care apăreau înainte de război în București.

Semilian ieșise din anonimatul mediocrității lui de pseudointelectual, abia după instalarea regimului comunist cînd, simțind de unde bătea vîntul, își oferise imediat serviciile noilor stăpîni, ocupînd diferite posturi în presa plină de venin a propagandei de partid. Prin 1948 sau 1949, este însărcinat cu o misiune de încredere: să trieze biblioteca din casa lui Istrate Micescu din Aleea Zalomit, confiscată o dată cu arestarea și condamnarea maestrului. Ajuns și el printre noi, în rîndul „dușmanilor poporului", Semilian ne povestea cum, datorită lui, fuseseră salvate nenumărate volume de valoare din prestigioasa colecție care, aflîndu-se pe lista cărților interzise, ar fi urmat să fie arse. Spre ghinionul lui, tot printre noi se mai aflau și alți martori ai soartei bibliotecii din Aleea Zalomit. Cele mai multe cărți fuseseră distruse. Nu scăpaseră decît prea puține volume, pe care Semilian reușise să le sustragă și să le vîndă pe sub mînă cîtorva avocați, interesați de tratatele de specialitate din biblioteca lui Micescu. Acțiunea de salvare a patrimoniului cultural, la care Semilian pretindea că participase, nu fusese de fapt decît o simplă, mică escrocherie.

244. SILVESTRU... L-am întîlnit prima dată în lagărul de muncă de la Cavnic, unde fusese unul din oamenii de încredere ai ofițerului politic. Și la Pitești a continuat să fie informator, din fericire însă pentru noi era un turnător de proastă calitate. Mult prea ignorant și lipsit de inteligență, și dînd semne tot mai vădite de dezechilibru nervos pe măsură ce trecea vremea, Silvestru a sfîrșit prin a se discredita chiar și în ochii lui Lupu, politrucul închisorii, care nu-i mai dădea crezare.

245. SEREANU..., gazetar evreu, născut în Polonia, țară în care mai trăia încă o parte din familia lui.

Se pare că datorită intervențiilor acestor rude din Polonia, autoritățile românești au sfîrșit prin a-i recunoaște cetățenia poloneză, și, astfel, pe la începutul anului 1956, i s-au aplicat prevederile decretului de grațiere pentru cetățenii străini, Sereanu fiind eliberat și expulzat în Polonia.

Cîtă vreme a stat în închisoarea din Pitești, în celula din subsol, rezervată condamnaților la douăzeci și cinci de ani muncă silnică, Sereanu a fost în permanență un element de discordie. Caracter insuportabil, egoist, obraznic și arogant, Sereanu era în veșnic conflict cu camarazii lui de celulă. Toleranța față de firea mai dificilă a unora din camarazii noștri devenise cu timpul, în închisoare, o normă de conduită aproape unanim respectată. Sereanu reușea

însă să supună la atît de grea încercare nervii și răbdarea celor din jurul lui, încît îi scotea din fire pînă și pe cei mai blînzi și îngăduitori. Era atît de nesuferit, încît nimeni n-a încercat vreodată să lege o conversație mai intimă cu el, pentru a-l cunoaște mai de aproape. De altfel, orice apropiere de el era exclusă și dintr-un alt motiv, mult mai prozaic: era atît de murdar, încît depășea orice limită, pînă și în mediul în care eram obligați să trăim și în care noțiunea de igienă căpătase un cu totul alt sens decît cel explicat de dicționare. În camera vieților din subsolul închisorii, cel mai îndeaproape afectat de prezența lui era Mișu Orleanu. Sereanu ocupa patul de deasupra lui și, cu toate rugămințile și protestele lui Orleanu, nu renunța la obiceiul de a sta așezat, lăsîndu-și picioarele să atîrne în dreptul capului vecinului lui de dedesubt.

246. GHEORGHE ȘTEFĂNESCU, fost căpitan în armată, un om care a lăsat numai amintiri plăcute prin toate închisorile prin care a trecut.

Apreciat de toată lumea pentru caracterul lui integru, Gogu Ștefănescu și-a cîștigat simpatia camarazilor de detenție datorită talentului cu care îl înzestrase natura. Adevărata lui chemare în viață ar fi fost, fără îndoială, scena, nicidecum cariera militară. Actor înnăscut, cu un simț deosebit al umorului, improvizînd cu spontaneitate cuplete și scheciuri demne de teatrul de revistă al lui Constantin Tănase, Gogu Ștefănescu a susținut, cu verva și optimismul lui, moralul celor cu care a împărțit celula de-a lungul detenției. Din perioada petrecută la minele de plumb se alesese cu porecla de Gogu Minerul, personaj pe care îl întruchipase într-unul din scheciurile imaginate de el, în vremurile cele mai sumbre ale muncii forțate din galeriile subterane de la Baia Sprie.

La Pitești s-a identificat cu un alt personaj, creat de el în camera vieților din subsolul închisorii. Din „culise", din spatele unor pături întinse paravan între două paturi, Gogu și-a făcut apariția pe „scenă", în mijlocul camerei, anunțîndu-se: „Sînt Gogu, soldatul ONU!" În zdrențe, cu o traistă peticită în spinare, în chip de raniță, în cap cu un castron ruginit, cu smaltul sărit, în loc de cască, bătrîn și gîrbovit de ani, șchiopătînd și sprijinindu-se în armă, reprezentată de o coadă de mătură, mult așteptatul soldat eliberator sosise, în fine, după ani de zile, la Pitești! Cu vocea tremurătoare și pierzîndu-și din cînd în cînd șirul ideilor din cauza sclerozei, soldatul ONU le-a povestit deținuților cum își părăsise ferma din Texas și se înrolase în forțele Națiunilor Unite, pentru a veni să ne aducă libertatea și democrația. Cupletele, adevărate perle de umor negru, se succedau într-o cascadă de ironii puțin măgulitoare, atît la adresa naivității occidentale, cît și la speranța românilor care îi așteptau pe americani, ilustrînd întreaga tragedie a situației noastre, în stilul celei mai mușcătoare satire. În cele din urmă, soldatul ONU le-a cerut ofițerilor un răgaz, înainte de a trece la îndeplinirea misiunii pentru care venise. Era obosit de drum și flămînd, și voia mai întîi să se refacă. Iar deți-

nuții, credincioși tradiționalei ospitalități românești, i-au dat un pat în celula lor și au împărțit cu el porția zilnică de arpacaș.

Multe din cupletele lui Gogu Ștefănescu erau memorate de camarazii lui de celulă și circulau apoi din gură în gură prin toată închisoarea. Din păcate însă au sfîrșit prin a se pierde, timpul ștergîndu-le pe toate din amintirea oamenilor. Unul din cele mai des citate în acea perioadă era cupletul referitor la conflictul Sereanu-Orleanu, compus de Gogu în camera vieților din subsol. Cu acea ocazie, Gogu își făcuse apariția în fața publicului costumat în dansatoare spaniolă. Rochia, lungă, largă și creață, o improvizase din tot felul de zdrențe de cămăși și izmene, colecționate de la camarazii din celulă. În fiecare mînă avea cîte două linguri, care țineau loc de castaniete. Schițînd un passo doble și învolburîndu-și faldurile fustei în ritmul sacadat al castanietelor, Gogu a înaintat pînă în mijlocul camerei unde, cambrat din talie, s-a oprit brusc și, imitînd vocea celebrei cîntărețe Rosita Serano, a început să cînte. Nu-mi mai aduc aminte decît primele două versuri din textul plin de haz al lui Gogu: „Eu sînt Rosita Sereanu, / Prietena lui Mișu Orleanu". Răsplătit cu aplauze de camarazii din celulă, Gogu a executat și nenumărate zile de pedeapsă, fiind băgat în beci sau la carceră ori de cîte ori era surprins de gardieni în timpul spectacolului. N-au reușit însă niciodată să-l descurajeze.

Gogu Ștefănescu era bucureștean, din Obor. Bunicul lui pornise de jos. Fusese băiat de prăvălie. Muncise, economisise și devenise negustor de sine stătător, cu prăvălie proprie. Tatăl lui Gogu continuase negoțul bătrînului cu succes, mărindu-și localul și, prevăzînd că fiul îi va urma, comandase o firmă nouă. Pe ea era reprezentat un bătrîn cu barbă albă, ținînd un copil pe genunchi. Deasupra era scrisă explicația, care era totodată și numele bodegii: „La bunicul cu nepotul în brațe". Dar dorința tatălui rămăsese numai în inscripția de pe firmă. Spre decepția lui, Gogu se făcuse ofițer.

După instalarea regimului comunist, magazinul fusese naționalizat și intrase sub anonimatul unei firme stereotipe a comerțului de stat, pierzîndu-și, o dată cu vechiul nume, și farmecul, și personalitatea. Acum, la Pitești, Gogu ne vorbea cu nostalgie de prăvălia din Obor, ridicată din truda a două generații. Spunea că după eliberarea țării va renunța la cariera militară și se va ocupa de comerț, continuînd tradiția familiei. Voia să redeschidă prăvălia părintească din Obor, dar sub o firmă puțin modificată. Pe noua firmă va fi reprezentat, de data asta, un copil ținînd un bătrîn pe genunchi, iar deasupra va sta scris: „La nepotul cu bunicul în brațe".

În 1960, am părăsit penitenciarul din Pitești și nu am mai avut prilejul să-l întîlnesc pe Gogu prin celelalte închisori prin care am mai poposit. La cîteva luni după eliberare, în iarna anului 1964, l-am reîntîlnit cu totul întîmplător în București. Era seară, frig, și viscolea. Treceam pe fostul bd. Elisabeta, pe lîngă locul unde fusese „Cartea Românească". Sub coloanele blocului de alături, un om cu pantofii ponosiți și purtînd un pardesiu cu gulerul ridicat,

se adăpostea de viscolul de afară, ținînd totodată calea trecătorilor și oferindu-le spre cumpărare lozuri în plic. Era Gogu Ștefănescu! Singurul loc de muncă ce i se oferise după eliberarea din închisoare fusese la Loteria de Stat, ca vînzător ambulant.

247. TRANDAFIRESCU..., colonel. Nu l-am cunoscut personal.

248. TOMA MATEI..., comandor în marina militară.

249. TRAIAN TEODORESCU, general, era cunoscut în armată sub numele de Teodorescu-Ankara, deoarece fusese atașat militar pe lîngă legația noastră din Turcia. Suferea de o gravă hipertensiune arterială, de natură nervoasă.

Într-o perioadă mai puțin dură a regimului de detenție din Pitești, cînd pentru o vreme ni s-a acordat și o oarecare îngrijire medicală, măsurîndu-i tensiunea, doctorului penitenciarului nu i-a venit să creadă: Traian Teodorescu avea tensiunea mai ridicată decît punctul maxim indicat pe cadranul aparatului. Norocul lui era că, de cîte ori avea un puseu de tensiune, i se declanșa o hemoragie spontană la nivelul gingiilor, această pierdere de sînge în timpul crizei salvîndu-i viața. Cîțiva dintre gardienii de serviciu pe secție avuseseră ocazia să-l vadă scuipînd în tinetă sîngele care îi năvălea în gură în momentul crizei. Se răspîndise astfel printre ei credința că Teodorescu era tuberculos ceea ce, în teama lor primitivă de contaminare, îi făcea să evite pe cît posibil contactul cu celula în care se afla generalul. La percheziționile ce se făceau periodic în închisoare, celula lui era superficial controlată, iar dacă nu era nici un ofițer de față, nici măcar nu-i mai deschideau ușa și treceau la următoarea.

Reputația de tuberculos a generalului a mai produs și alte avantaje. În cadrul campaniei dusă de ofițerul politic împotriva scrisului, pe lîngă aplicarea celor mai aspre pedepse, menite să ne facă să renunțăm la această îndeletnicire, administrația mai urmărea să ne deposedeze și de toate obiectele ce le foloseam în acest scop. Astfel, rația de săpun, cel mai obișnuit material întrebuințat de deținuți pentru scris, ne-a fost redusă sub minimul necesar spălatului. Bucățica pe care o primeam era atît de mică, încît nu o mai puteam folosi ca pînă atunci, zgîriind pe fețele ei, cu acul sau cu un bețișor ascuțit, diversele noastre însemnări. Am recurs atunci la fundul gamelelor, pe care le ungeam doar cu puțin săpun, presărînd apoi peste el praf de DDT. Obțineam astfel o suprafață prăfuită, albă. Scriind pe ea cu un bețișor ascuțit, vîrful de lemn îndepărta praful pe traseul lui, lăsînd să apară în urmă scrisul, pe fondul de culoare închisă al gamelei. Aflînd de acest nou procedeu, locotenentul-major Lupu a ordonat să ni se ia gamelele din celulă, urmînd să ne fie date numai o dată cu mîncarea și apoi, imediat după-masă, să fie iar strînse și depozitate pe coridor pînă la masa următoare.

În scurtele epoci de oarecare relaxare a regimului, pe lîngă o relativă atenuare a brutalității gardienilor și a măsurilor represive, intervenea și o

îmbunătățire a hranei și a tratamentului medical. Tratamentul medical se limita la un simulacru de consultație, după care, indiferent de diagnostic, ți se dădea, invariabil, unul din cele nu mai mult de cinci sau șase sorturi de medicamente, ce se găseau în dulapul de farmacie al cabinetului: aspirină, antinevralgice, unguent antireumatic, supozitoare împotriva hemoroizilor și sirop de tuse. Acesta din urmă era apreciat de noi în mod deosebit, nu atît pentru calitățile lui terapeutice, cît pentru sticlă care, după același procedeu ca și cel aplicat gamelei, putea fi folosită la scris. O dată ajuns în posesia unei sticle, aveai voie s-o ții în celulă pînă la epuizarea conținutului; după care trebuia s-o predai gardianului. Sticlele goale găsite în celulă la percheziție erau confiscate, iar posesorii lor, pedepsiți. În consecință, pentru a păstra cît mai mult timp prețiosul material de scris, deținuții nu goleau niciodată complet sticlele.

Cînd Lupu a descoperit că și flacoanele de sirop de tuse serveau la scris, a ordonat o percheziție în întreaga închisoare și confiscarea tuturor sticlelor, fie ele goale sau pline. A fost o recoltă bogată. Deținuții de drept comun, însărcinați cu curățenia pe coridoare, au încărcat, după percheziție, un coș de nuiele cu vîrf cu sticlele găsite în celulele noastre. O singură sticlă din toată închisoarea a scăpat neconfiscată: sticla generalului Traian Teodorescu! Și a mai scăpat și la alte percheziții ulterioare, pentru că generalul a avut ideea să-i spună gardianului că o folosește pentru spută. La prima ocazie, cînd s-a obținut din nou sirop de tuse de la cabinetul medical, metoda generalului a fost aplicată și de alții.

În momentul percheziției, cel care intrase în posesia unei sticle proceda în felul următor: cînd se deschidea ușa celulei pentru control, deținutul se lăsa intenționat surprins, tușind și scuipînd în sticlă. Gardianul nu mai cerea nici un fel de lămurire și, după o percheziție sumară, părăsea cît mai repede celula. Bineînțeles, nici vorbă să se atingă de sticlă. Sistemul a făcut școală. Abuzîndu-se însă de metodă, numărul suspect de mare de presupuși tuberculoși a dat în cele din urmă de bănuit. Afacerea s-a încheiat cu o nouă recoltă de sticle pentru administrație și cu o gratificație calculată în zile de beci pentru o serie de pseudotuberculoși, printre beneficiari aflîndu-mă și eu. Cu toată perseverența și înverșunarea cu care l-a purtat de-a lungul anilor de închisoare, administrația n-a reușit niciodată să cîștige definitiv războiul împotriva scrisului.

250. TEODOSIU DARIUS. L-am pomenit printre locatarii camerei din subsol.

251. TĂTARU..., preot, nu mai știu dacă romano-catolic sau greco-catolic.

252. TOMESCU... Nu reține decît că tînărul era din București, deși îmi amintesc perfect figura lui.

253. GHEORGHE TOMAZIU (Gigi). Fire deosebit de sensibilă, cu înclinație spre artă și poezie.

De multe ori, în serile de vară, profitînd de prezența pe secție a unui gardian mai leneș și mai puțin vigilent, care prefera să doarmă pe scaunul lui de pe coridor decît să ne supravegheze prin vizetă sau să asculte pe la uși, Gigi Tomaziu se așeza pe caloriferul din celulă și, prin fereastra deschisă, începea să fluiere cîte o melodie. Fluiera minunat, și în toate celulele conversațiile încetau ca prin farmec pentru a-l asculta.

La un moment dat, a ajuns și în celula mea o batistă brodată de Gigi Tomaziu, care a circulat din mînă în mînă prin toată închisoarea. Era o mică operă de artă, o cusătură de o finețe rară, lucrată de o mînă de artist. Reprezenta, în miniatură, un stejar bătrîn cu trunchiul gros și scorburos, și cu o coroană mare și stufoasă. Cusătura era atît de minuțios lucrată, încît puteai distinge cel mai mic detaliu al fiecărei frunze în parte. Sucind batista în diferite poziții și privind-o cu atenție, puteai discerne în frunzișul bogat al copacului figurile a doi buni prieteni ai lui Gigi Tomaziu.

Cînd ulterior, la o percheziție, un gardian i-a confiscat batista, smulgîndu-i-o cu sălbăticie din mînă, aruncînd-o pe jos și călcînd-o în picioare, Gigi Tomaziu a fost atît de afectat, încît în zilele pe care le-a petrecut la beci cu acea ocazie a compus o poezie. A intitulat-o „Batista". Sensibilitatea lui, rănită de brutalitatea gestului gardianului, a dat conținutului versurilor o nespusă notă de tristețe, exprimînd nu atît durerea pentru pierderea batistei, cît pentru faptul că pînă și prietenii lui, care erau liberi și nu deținuți ca el, ajunseseră și ei sub cizma gardianului. În închisoarea din Pitești nu l-am întîlnit niciodată pe Gigi Tomaziu, cu toate că ani de zile am ținut contactul cu el prin mijloacele noastre de comunicație. L-am cunoscut personal numai după eliberarea noastră, pe plaja de la 2 Mai. Și el a reușit să plece apoi în străinătate, stabilindu-se împreună cu soția și copilul mai întîi la Londra, iar mai tîrziu la Paris.

254. TOROSIAN HERANT, condamnat în procesul Pătrășcanu. De el, ca și de ceilalți din acest lot, mă voi ocupa atunci cînd voi vorbi de camera în care am stat împreună.

255. TODEA..., originar din Ardeal, episcop, una din personalitățile de frunte ale clerului greco-catolic din închisoare. Tip de preot-luptător. Profund credincios, devotat bisericii lui prigonite și totodată cauzei românești, Todea se bucura de un respect unanim, impunîndu-se în ochii tuturor ca un adevărat Vlădică.

După interzicerea Bisericii Unite de către regimul comunist, își continuase activitatea de preot în secret și devenise episcop în clandestinitate. Urmărit și depistat de organele poliției comuniste, este arestat și dus la sediul Securității dintr-un oraș de provincie din Ardeal (nu-mi mai amintesc care). Chiar după primele zile de anchetă, reușește să evadeze. Ajunge într-un sat din Maramureș și este găzduit de un credincios greco-catolic. Țăranul îi amenajează o ascunzătoare în casă, într-o groapă săpată sub dușumele, unde Todea se retrage ori de cîte ori apare vreo persoană străină sau se semnalează vreun

pericol. De aici, Todea ține contactul mai departe cu membrii clerului greco-catolic din țară, prigoniți și intrați în ilegalitate, comunicînd totodată cu Vaticanul prin canalele, încă accesibile la acea vreme, ale Bisericii romano-catolice, recunoscută de regim, dar strict supravegheată de Securitate, și prin intermediul unor legații străine din București, mai ales italiană și franceză, și ele supuse unei permanente observații a agenților Ministerului de Interne. Omul de absolută încredere, care asigura legăturile lui Todea cu lumea exterioară, și singurul care îi cunoștea ascunzătoarea, nu era altul decît micul și destoinicul preot Emil Riti, despre care am vorbit la litera respectivă a acestei liste alfabetice a deținuților din Pitești.

Dar și acest episod s-a încheiat ca toate celelalte acțiuni de rezistență care au fost treptat înăbușite de puterea copleșitoare a aparatului represiv al regimului polițist, pe măsură ce acesta se organiza și își întindea tentaculele pînă în cele mai pierdute colțuri ale țării. Episcopul Todea a fost și el în cele din urmă descoperit, arestat și condamnat la muncă silnică pe viață, pentru crimă de înaltă trădare.

256. URDEA ION. Cu toate că era foarte tînăr, Urdea avea o constituție fizică masivă și greoaie. Se mai adăuga și culoarea tuciurie a pielii și expresia brutală a feței, care nu-i dădeau o înfățișare prea atrăgătoare. Din păcate însă, urîțenia lui nu se oprea la aspectul fizic. Urdea era produsul tipic al periferiilor rău famate ale capitalei, în mediul cărora domnea legea lumii interlope, a infractorilor de tot soiul. Era singurul exemplar din această categorie reprezentat în închisoarea din Pitești. La toate încercările noastre de a-l face să înțeleagă valoarea altor principii de conduită și ținută în viață, și mai ales față de semenii lui, Urdea a rămas opac, dovedind o totală lipsă de receptivitate. Dominat de instinctele lui primare și fără cea mai mică urmă de simț moral, Urdea era un fel de animal sălbatic, care înțelegea să trăiască și mai ales să supraviețuiască cu orice preț, neținînd seamă de nimeni și de nimic. Legea lui era legea junglei, legea celui mai tare, care nu știe să respecte decît forța. În cele din urmă, pentru a-l aduce la ordine, a trebuit să recurgem și noi la această cale, singura care și-a produs efectul. Din fericire, n-a fost nevoie să trecem chiar la fapte. A fost suficient să-i facem o demonstrație de solidaritate și forță, pentru ca Urdea să se simtă în inferioritate și să se supună regulilor noastre de conviețuire.

257. URSU..., făcea parte din grupul numit „al vietnamezilor", care luptaseră în Indochina, în rîndurile Legiunii Străine franceze și, căzînd prizonieri la vietcongi, fuseseră repatriați.

258. NICOLAE VIȘOIU (Niki), colonel, apreciat și simpatizat de toți cei care l-au cunoscut.

Comunicînd cu el vreme îndelungată, prin pereți și țevile de calorifer, între noi s-au stabilit legături de apropiere și afecțiune reciprocă, cu toate

că nu ne-am întîlnit niciodată. De la camarazii lui de arme, și apoi și de la el, am aflat povestea sa de dragoste și tragicul sfîrșit al căsătoriei lui.

În timpul campaniei din Rusia, într-unul din orașele ocupate de trupele române, Niki cunoaște o profesoară rusoaică, o femeie deosebit de frumoasă. Se îndrăgostesc și nu concep să mai trăiască unul fără altul. Niki Vișoiu luptă din răsputeri, apelînd la cele mai înalte foruri, și obține autorizația de a o aduce în țară, reușind să înlăture toate obstacolele care se ridicau în calea căsătoriei unui ofițer român cu o cetățeană a țării inamice în timp de război. Potriviți din toate punctele de vedere, căsătoria s-a dovedit fericită, pînă ce sfîrșitul războiului și ocupația rusească aveau să-i despartă în mod brutal.

Imediat după armistițiu, cunoscînd limba engleză, Niki Vișoiu a fost numit ofițer de legătură pe lîngă Misiunea Militară Americană din București. Într-una din zile, întorcîndu-se de la serviciu, află de la vecini că în lipsa lui, nevastă-sa fusese ridicată de cîțiva militari sovietici, care purtau uniformele NKVD-ului. Toate demersurile întreprinse de Misiunea Americană pe lîngă Comandamentul Sovietic rămîn fără răspuns. Niki Vișoiu pornește singur în căutarea ei. Datorită faptului că învățase rusește, izbutește să-i dea de urmă. Se găsea în arestul uneia din clădirile NKVD-ului din București. Mituind o santinelă, reușește să-i transmită soției lui o scrisoare și să primească răspuns. La o a doua încercare de comunicare, află că arestata fusese transferată la Cluj. Pleacă și el la Cluj. Și aici, corupînd pe unul din paznicii arestului, parvine să stabilească contactul cu soția lui. Urmează un schimb de cîteva bilețele, din care află că în anchetă e învinuită de o colaborare cu inamicul, în timp de război. Într-o seară, în cîrciuma din celălalt capăt al orașului, unde se întîlnea cu paznicul rus, primește un ultim mesaj. Și acum, după ani de zile, Niki Vișoiu îl știa pe dinafară. Un text scurt, de numai cîteva cuvinte, prin care îl anunța că va fi dusă în Rusia. Îl ruga să se supună hotărîrii destinului și să se împace cu gîndul că nu se vor mai întîlni niciodată. Ea se resemnase deja să trăiască păstrînd în amintire anii fericiți petrecuți împreună, pe care îi considera ca pe un dar al soartei.

În cei cîțiva ani, care au urmat pînă la arestarea lui, Niki Vișoiu n-a încetat să se zbată, făcînd fel de fel de demersuri și intervenții, adresînd cereri și memorii tuturor autorităților, atît românești, cît și de ocupație, dar în zadar. N-a mai aflat niciodată nimic de soarta nevestei lui. Toți cei care îi cunoșteam povestea nu ne făceam nici o iluzie. Executată ca trădătoare, sau înghițită de Gulagul sovietic, cele mai plauzibile alternative pentru cazul ei, în Uniunea Sovietică, erau păreri pe care nimeni n-ar fi îndrăznit să le emită în prezența lui Niki. Convingerea lui era de nezdruncinat: rușii vor sfîrși prin a-i recunoaște soției lui cetățenia română, obținută prin căsătorie, și îi vor permite să se întoarcă în România. Mai era însă tot așa de ferm convins că ziua eliberării noastre nu era departe, și că Uniunea Sovietică va fi constrînsă de națiunile libere, fie pe cale pașnică, fie prin război, să respecte

și ea ordinea democratică a țărilor Europei apusene. Iar atunci, va porni să-și caute nevasta, chiar dacă va fi nevoie să cutreiere toată Rusia în lung și-n lat.

Cruzimea de neînțeles a unei soarte potrivnice prevăzuse însă un alt epilog. Niki Vișoiu și-a executat întreaga condamnare, de zece ani, în închisoarea din Pitești. Cu o săptămînă înainte de expirarea termenului, cînd grefierul închisorii întocmise ultimele formalități de eliberare și magazionerul îi predase hainele civile și obiectele personale, Niki Vișoiu se îmbolnăvește. Medicul închisorii constată un edem pulmonar. Cîteva zile mai tîrziu, îmbrăcat în haine civile și avînd statutul de om liber, Niki Vișoiu murea... tot în închisoare!

259. VÂRLĂNESCU..., colonel, l-am pomenit printre locatarii camerei din subsol, în care am stat la sosirea mea în Pitești.

260. VLADOVICI..., colonel, condamnat pentru spionaj în favoarea Franței.

Fusese judecat cu un grup mai numeros, din care făcuse parte și cumnatul lui, Gică Mihăilescu, proprietarul ziarului *Acțiunea* din Galați, despre care am vorbit la litera respectivă. Avînd o ușoară tendință să se bîlbîie la fiecare început de frază, cînd făcea cunoștință cu un nou camarad de celulă se prezenta spunînd: „Colonel Vla... Vla... Vladovici!"

Așa se face că ajunsese să fie cunoscut în toată închisoarea sub numele de colonelul Vla-Vla. Era un om jovial și un inepuizabil povestitor de întîmplări și aventuri hazlii, petrecute în diferitele garnizoane din țară prin care se perindase ca tînăr ofițer.

261. VASILE VLASTO (Sică), căpitan, condamnat în același lot cu căpitanul Florin Stratulat, de care era nedespărțit.

Ofițer de cavalerie și pasionat călăreț, Sică Vlasto participase deseori la concursurile hipice. Cînd am stat cu el în celulă, Sică Vlasto mi-a povestit cum, ca tînăr ofițer, reușise să-și cumpere un cal, pe care intenționa să-l antreneze pentru sărituri la obstacole. Pentru solda lui de sublocotenent însă, cheltuiala fusese mult prea îndrăzneață, dezechilibrîndu-i într-atît bugetul, încît abia îi mai ajungeau banii de țigări. Într-una din zile, în timp ce-și antrena calul la sărituri, și-a făcut apariția în curtea regimentului colonelul Zahei, venit în inspecție. După ce l-a observat un timp cum evolua în manej, colonelul l-a chemat să-i vorbească. Spre surprinderea lui, colonelul i-a propus să-i cumpere calul, oferindu-i un preț prea ademenitor, pentru ca, în situația financiară în care se afla, Sică să-i poată rezista. Cîțiva ani mai tîrziu, fostul lui cal a devenit celebrul Floricel, cu care colonelul Zahei, unul din așii echipei hipice a armatei, a cîștigat nenumărate concursuri. Sică nu-și putea ierta nici acum greșeala ce o făcuse de a se fi despărțit de calul lui, recunoscînd că Zahei, cu ochiul lui de expert, estimase la justa lor valoare calitățile deosebite ale animalului.

262. ION VASILACHE, doctor. Nu m-am întîlnit niciodată cu el în închisoare, l-am cunoscut abia în Germania, cînd și el a reușit să iasă din țară.

263. ION VINTILĂ. Nu sînt absolut sigur în privința exactității numelui. Oricum, cel la care mă refer și de a cărui figură îmi aduc foarte bine aminte făcea parte din grupul numit de noi, al „vietnamezilor".

264. GHEORGHE VIDRIGHIN (Ghighi), inginer. Nu l-am întîlnit în închisoare, ne-am cunoscut însă după eliberare, în București.

265. VULPE PETRU, inginer. Nici cu el nu m-am întîlnit în închisoare. În penitenciarul din Pitești se afla printre cei cîțiva deținuți cu reputația bine stabilită de turnători.

266. VINȚAN ANTON (Toni). Cu nervii zdruncinați de pe urma torturilor suferite în timpul anchetei, Toni Vințan era ursuz și puțin comunicativ cu camarazii lui de celulă. În schimb, față de gardienii și ofițerii penitenciarului, avea deseori ieșiri violente, pe care le-a plătit cu nenumărate zile de beci și de carceră. Tot ce am aflat despre el, este că fusese de mai multe ori la Viena, în sectorul de ocupație american, pe vremea cînd Austria nu-și căpătase încă independența. Servise de călăuză pentru treceri ilegale de frontieră între România, Ungaria și Austria, și se pare că făcuse și oficiul de curier pentru serviciul de informații american, aducînd în țară diferite mesaje adresate unor agenți și organizații clandestine. Fiind implicat într-un proces avînd legătură cu o organizație titoistă, Toni Vințan beneficiază de decretul de amnistie acordat sîrbilor. Se pare că la scurtă vreme după punerea lui în libertate ar fi reușit să fugă în Vest. Toate aceste informații despre Toni Vințan au rămas însă confuze și neverificate.

267. ION VASILESCU-VALJAN.

Despre bătrînul și celebrul maestru de altădată al Baroului din București, voi vorbi într-un alt capitol, rezervat perioadei petrecute cu el în aceeași celulă.

268. NICOLAE VÂLSAN (Niki), ofițer în marina comercială, în momentul arestării secund pe motonava „Transilvania". Condamnat la moarte, împreună cu aviatorul Vasile Ciobanu, în procesul Nunțiaturii, sentință comutată ulterior în muncă silnică pe viață. De o absolută cinste morală, cu un simț al onoarei și al demnității dezvoltat pînă la intransigență, Niki Vâlsan s-a impus, de-a lungul anilor de închisoare, ca un model de caracter integru.

269. ION VORVOREANU, despre care am mai vorbit de cîteva ori în cursul povestirii mele. Am relatat despre întîlnirea noastră din 1953, pe vremea cînd, după ce evadasem de la Cavnic, mă ascundeam în București. Ne-am revăzut apoi în închisoare, la Jilava, în primăvara 1955, de unde am călătorit împreună, în aceeași dubă, pînă la Pitești. Aici, am fost o lungă perioadă de timp despărțiți, pentru ca mai tîrziu, datorită mutărilor periodice ordonate de ofițerul politic, să ne întîlnim din nou și să împărțim în cîteva rînduri aceeași celulă.

Legați de o veche prietenie, de fiecare dată cînd se proceda la mutări pe celular trăiam aceleași emoții. Cînd ne aflam în celule diferite, speram ca întîmplarea să ne favorizeze și să fim repartizați împreună, iar cînd eram

amîndoi în aceeași celulă, speram să nu fim despărțiți. Ion fusese condamnat la zece ani închisoare pentru așa-zis spionaj în favoarea englezilor. După 23 august 1944, fiind încă mobilizat și deoarece cunoștea perfect limba engleză, făcuse parte din grupul de ofițeri de legătură, atașați pe lîngă Misiunea Militară Britanică din București. După retragerea Misiunii britanice din țară, absolut toți camarazii lui din acest grup avuseseră, rînd pe rînd, aceeași soartă. În cele din urmă, sfîrșiseră prin „a se regăsi" cu toții în închisoarea din Pitești...

270. VĂSESCU (Puiu), ofițer de cavalerie, colonel, șeful grupului de ofițeri de legătură de pe lîngă Misiunea Militară Britanică din București și deci superiorul ierarhic al lui Ion Vorvoreanu în acea vreme.

Era un om extrem de bine educat și chiar exagerat de politicos. În relațiile lui de serviciu cu subalternii, deși se purta foarte civilizat și corect, respectase totuși o atitudine mai rece, mai distantă și mai rigidă, prevăzută de disciplina militară. În afara serviciului însă, și mai ales cu Ion Vorvoreanu, ofițer de rezervă și nu activ, Văsescu întreținea cele mai amicale relații. La Pitești am locuit o vreme în aceeași celulă cu amîndoi.

Într-una din zile, stînd toți trei de vorbă și amintindu-ne că trecuseră zece ani de cînd aceiași trei ne întîlneam destul de des în clădirea Misiunii britanice, unde veneam să-l vizitez pe Ion Vorvoreanu, Puiu Văsescu ne-a povestit despre momentul penibil prin care trecuse cu ocazia plecării englezilor și închiderea biroului. Ofițerul englez, șeful Misiunii, îl invitase în biroul lui și își luase rămas-bun de la el, mulțumindu-i pentru colaborare și pentru buna înțelegere și corectitudine cu care condusese treburile serviciului. Băuseră apoi un pahar de whisky împreună și schimbaseră cîteva impresii despre situația politică destul de confuză care domnea în țară și despre perspectivele îngrijorătoare ale viitorului. Cu toate îngrădirile ce i le impunea uniforma pe care o purta și poziția pe care o reprezenta, englezul și-a manifestat, fără prea multe reticențe, indignarea față de abuzurile aliatului sovietic și totodată simpatia pentru aspirațiile la libertate ale românilor. Personal, găsea perfect legitim spiritul de rezistență al românilor împotriva ocupantului sovietic și a regimului pe care acesta voia să-l impună în țară. În acest context al conversației lor, englezul, cu un zîmbet de complicitate pe buze, făcuse aluzie la singura neregulă pe care o constatase în cadrul serviciului condus de Văsescu. Cînd Văsescu îi ceruse lămuriri, englezul îi dăduse de înțeles că se referea la acele obiecte compromițătoare, depuse în dulapurile personale ale ofițerilor de legătură români, care i-ar fi putut provoca neajunsuri cu superiorii lui. Din fericire, faptul nu avusese urmări, chestiunea fiind rezolvată în mod discret și cu toată înțelegerea din partea lui. Asigurîndu-l că nu-i făcea nici un reproș, englezul i-a dat de înțeles că subiectul era închis. Ridicîndu-se din fotoliu, i-a strîns mîna lui Puiu Văsescu, despărțindu-se de el în modul cel mai cordial.

Puiu Văsescu și-a încheiat relatarea, spunîndu-ne că aluzia englezului la conținutul dulapurilor ofițerilor români rămăsese și va rămîne probabil pentru totdeauna pentru el o enigmă. La această afirmație, spre nedumerirea lui Văsescu, Ion Vorvoreanu și cu mine am izbucnit într-un hohot de rîs. Cînd ne-am mai potolit, Ion i-a spus că știa la ce se referise englezul. Apoi, completîndu-ne unul pe altul, i-am lămurit misterul pe care nu și-l putea explica.

Ca mulți tineri de vîrsta noastră, în acei primi ani ai ocupației sovietice, cînd lumea încă mai spera într-o schimbare a situației prin forță, Ion și cu mine, împreună cu alți cîțiva prieteni, ne pregăteam pentru o astfel de eventualitate. Eram hotărîți să participăm la lupta de eliberare și imaginam tot felul de planuri de sabotaj și de acțiuni armate împotriva trupelor sovietice. În acest scop, depuneam o activitate susținută pentru a ne procura arme. Fiecare, prin relațiile lui personale și pe cont propriu, reușise să colecteze tot felul de explozibile, de arme militare și muniții, pe care le depozitase fie la el acasă, fie în cîte o ascunzătoare comună. Pe măsură însă ce aparatul polițienesc al regimului își intensificase acțiunile de combatere și prevenire a actelor de rezistență, prin controale, percheziții și arestări din ce în ce mai frecvente, ascunzătorile noastre erau tot mai periclitate. Eram mereu obligați să le schimbăm și veșnic în căutarea unui loc mai puțin expus. În cele din urmă, într-o noapte, am transportat tot micul nostru arsenal într-o casă bombardată și părăsită, din apropierea pieței Confederației. După o muncă de cîteva nopți, reușisem să degajăm de cărămizi și moloz accesul spre pivnița casei dărîmate, care a devenit astfel un loc ideal de depozitare a armelor. Cu toate astea, fiecare din noi mai păstrasem acasă cîteva piese de armament mai mici și mai ușor de ascuns. Devenind însă cu timpul tot mai suspecți și simțindu-ne în pericol, din cauza activității noastre în cadrul UNSR (Uniunea Națională a Studenților Români), a Organizației Tineretului Liberal și a participării la manifestațiile de stradă împotriva guvernului, am decis să eliminăm riscul ca la o eventuală descindere să ni se găsească armele acasă. Nu ne înduram însă să ne despărțim de ele și să le depunem alături de celelalte din pivnița casei bombardate, unde accesul era mai dificil și nu le-am fi putut avea imediat la îndemînă în caz de nevoie. Soluția dată de Ion Vorvoreanu ni s-a părut cea mai acceptabilă, și a fost imediat adoptată: să le introducem în clădirea Misiunii Militare Britanice, unde el le va ascunde în dulapul în care își ținea mantaua, chipiul și cîteva obiecte personale. Cei trei sau patru ofițeri de legătură români primiseră, ca și militarii englezi ai Misiunii, cîte un dulap în acest scop, fiecare avînd cheia lui.

În ziua următoare, la ora fixată de Ion, cînd șeful lui, col. Văsescu, era plecat la masă, prietenul meu, Dinu Mitache, și cu mine deschideam ușa Misiunii Militare Britanice din str. Nicolae Iorga și ceream să fim primiți de locotenentul Vorvoreanu. Cum amîndoi veneam deseori să-l vizităm, personalul de la intrare ne cunoștea. Totuși, de fiecare dată, treceam prin aceleași formalități. După ce eram legitimați și Ion Vorvoreanu era anunțat telefonic

de vizită, unul din sergenții din paza de la poartă ne însoțea pînă la ușa biroului lui Ion, de la etajul întîi al clădirii. De data asta însă, așteptam cu emoție și nerăbdare să ne vedem mai repede introduși în biroul lui Ion. Cu drept cuvînt, deoarece armele ascunse sub pardesiurile pe care le purtam erau destul de voluminoase și incomode. Cele trei sau patru revolvere băgate la brîu, cu toate că ne îngroșau talia, nu prezentau prea mari dificultăți de camuflare, proeminența lor pierzîndu-se în lărgimea hainelor. În schimb, pistolul automat german Schmeiser, pe care mi-l agățasem cu cureaua de gît, și care îmi atîrna pe piept, mă obliga să-mi cîntăresc fiecare mișcare, pentru a nu-l face să se balanseze și să mă dea astfel de gol. Ca să nu mai vorbesc de bietul Dinu Mitache, care se însărcinase să ducă o pușcă de vînătoare calibrul 12. O demontase, iar cele două piese componente, prinse de cureaua ce și-o petrecuse după gît, îi atîrnau, una în stînga și alta în dreapta, de-a lungul corpului. Cu toate că era mult mai înalt decît mine, lungimea țevilor îl împiedica la mers, silindu-l să facă pași anormal de mărunți pentru talia lui.

Mi-amintesc și acum de spaima pe care am tras-o cînd am fost luați în primire de sergentul care trebuia să ne însoțească pînă la etaj. Era un uriaș, cu două capete mai înalt ca mine și extraordinar de voinic. Uniforma poliției militare engleze, cu chipiul roșu, îl făcea și mai impresionant. Dar nu înfățișarea lui mă speriase, ci apucăturile sale. Sergentul mă cunoștea și îmi arăta, de fiecare dată cînd veneam în vizită la Ion, o deosebită simpatie, pe care și-o manifesta într-un mod ce nu mi-ar fi priit deloc în situația în care mă aflam. O dată se aplecase spre mine, mă apucase foarte delicat de subțiori și mă ridicase, fără pic de efort, pînă la înălțimea lui. Altă dată, punînd genunchiul în pămînt, se lăsase el pînă la înălțimea mea, ca să-mi strîngă mîna ca într-o menghină, cu numai două degete ale lui. Toate aceste demonstrații de forță erau însoțite de tot felul de glume, al căror sens, neștiind englezește, îl deduceam mai mult din privirea lui veselă și binevoitoare și din rîsul sănătos care îi lumina figura jovială. Și de data asta s-a bucurat cînd m-a văzut dar, din fericire, s-a mulțumit să mă bată amical pe umăr și nu i-a mai venit ideea să mă ridice în brațe. Am răsuflat ușurat abia cînd am ajuns la etaj și Ion, care ne aștepta nerăbdător, ne-a deschis ușa la biroul lui. Ne-am debarasat de arme pentru ca Ion să le poată încuia în dulap înainte de întoarcerea colonelului Văsescu. Cînd, la scurtă vreme după aceea, Misiunea britanică s-a retras din București iar ofițerii de legătură români au fost rechemați la unitățile lor, Ion n-a mai avut posibilitatea să recupereze armele din dulap.

Puiu Văsescu ascultase povestea noastră fără să spună o vorbă. Era nehotărît, neștiind ce atitudine să ia. I se citea pe față cînd indignarea superiorului în grad, pe care subalternul îndrăznise să-l înșele, nesocotindu-i ordinele și abătîndu-se de la disciplină, cînd deziluzia prietenului de a nu se fi bucurat de încrederea camaradului, care nu se așteptase să găsească la el înțelegere și nu-i destăinuise și lui secretul. A optat mai întîi pentru un aer ofensat,

pentru ca pînă la urmă să facă și el haz de întreaga poveste care, după trecerea atîtor ani, nu-l mai îndreptățea s-o considere cu aceeași gravitate.

După mai bine de cincisprezece ani de la evocarea acestui episod în celula din Pitești, povestea armelor noastre a mai fost o dată adusă în actualitate, de data asta însă dincolo de „cortina de fier", la celălalt capăt al Europei. Prin 1971, pe cînd eram încă un proaspăt refugiat în Germania, am fost invitat de Ion Vorvoreanu la Londra. Am petrecut o săptămînă împreună, timp în care ne-am povestit tot ce ni se mai întîmplase după despărțirea noastră, la Pitești, în 1960, dată de la care nu ne mai întîlnisem. Trecînd în revistă etapele și evenimentele mai importante pe care le trăise în cei zece ani scurși de atunci, Ion mi-a vorbit de ultimii lui ani în închisoare, apoi de eliberare și cum la cîteva luni după aceea plecase din țară, mulțumită intervențiilor și presiunilor exercitate de guvernul britanic în favoarea celor ce fuseseră condamnați pentru că lucraseră pe lîngă Misiunea britanică din București.

O dată ajuns la Londra, ca și celorlalți foști funcționari ai oficiilor engleze din România, i s-a acordat cetățenia britanică. Pentru îndeplinirea formalităților legale ale noului lui statut, Ion se prezentase pe la diferitele autorități însărcinate cu rezolvarea cazului lui. Într-unul din aceste birouri, funcționarul respectiv scosese o hîrtie dintr-un dosar și i-o înmînase, cerîndu-i să-i verifice conținutul și în caz afirmativ să-i confirme exactitatea. Hîrtia cuprindea lista armelor găsite în dulapul lui Ion Vorvoreanu, cu ocazia evacuării Misiunii Militare Britanice din București! Inventariate și ambalate, armele fuseseră expediate în Anglia, spre a fi păstrate la dispoziția proprietarului. Admirabilul respect al englezului pentru proprietatea privată, împins în acest caz pînă la limita absurdului, n-a fost apreciat de Ion decît mai tîrziu. Declarația de renunțare de a mai intra în posesia avutului lui l-a mai costat, în zilele următoare, o serie de formalități birocratice suplimentare.

271. ZAHARIA ANTON, de profesie contabil. Nu l-am cunoscut personal.

272. ZAHARIA (Tache), comandor în marina militară.

În timpul războiului participase la operațiunile navale din Marea Neagră, fiind comandantul unei vedete rapide. Într-una din aceste acțiuni, vedeta pe care se afla se lovise de o mină și explodase, Tache Zaharia fiind singurul supraviețuitor. Știam de existența lui încă înainte de a-l fi cunoscut personal. Pe vremea cînd eu eram încă liber, lucrasem împreună cu soția lui la același institut de proiectări din București. Cînd mai tîrziu, arestat la rîndul meu, l-am întîlnit în închisoarea din Pitești, i-am dat primele vești despre soția și copilul lui, de care nu mai știa nimic de cîțiva ani. Element eminent în Școala Militară, la Pitești Tache a fost autorul unui serial pasionant, scris pe plăcuțe de săpun, transmise zilnic din celulă în celulă, cuprinzînd o istorie a mijloacelor de navigație, de la începuturile ei și pînă în zilele noastre. L-am

revăzut din nou și cu aceeași plăcere, ani de zile mai tîrziu, după eliberarea noastră. Locuia nu departe de mine, pe strada dr. Felix.

273. ZARIFOPOL (Cochi) era nepotul lui Dobrogeanu-Gherea. Se făcea remarcat prin figura lui distinsă. Era un om discret și tăcut, cu atitudine demnă în toate împrejurările.

274. ZAHIRNIC CONSTANTIN, profesor de pedagogie și psihologie. După 23 August, a fost președintele asociației YMCA, motiv pentru care a primit o condamnare de muncă silnică pe viață, ca spion american. L-am cunoscut într-una din celulele din Pitești, în care am stat o bucată de vreme împreună. Ne-am revăzut și după eliberare, și cîțiva ani mai tîrziu, cînd a reușit să plece din țară și s-a stabilit în Germania, am reluat legăturile și bunele noastre relații.

275. WINKLER..., neamț din România, unul din cei mai tineri deținuți din Pitești; dacă nu mă înșel, chiar cel mai tînăr.

Extrem de activ pe rețeaua noastră de transmisiuni Morse, Winkler își luase foarte în serios rolul de telegrafist. Nu mai reținîmprejurările exacte care au dus, prin 1956, la eliberarea lui din închisoare și la expulzarea sa în Germania, împărtășind aceeași soartă cu bătrînul preot romano-catolic Mischbach, cu care stătusem în camera din subsol, la sosirea mea în Pitești.

276. WALDNER..., preot romano-catolic, fost consilier episcopal al episcopului Pacha, la Timișoara. Nu l-am întîlnit niciodată în perioada detenției mele în Pitești. Aveam să-l cunosc abia peste cîțiva ani, în 1960, în arestul Securității din Timișoara unde, timp de cîteva luni, am stat în aceeași celulă.

277. WINTER..., fusese farmacist la Institutul de Geriatrie dr. Aslan din București. Arestat prin anii 1954–1955, după anchetă și proces, a fost trimis să-și execute condamnarea de înaltă trădare în penitenciarul din Pitești. S-a întîmplat să mă aflu atunci chiar în celula în care a fost repartizat, celulă despre care mi-am propus să vorbesc într-un capitol separat. Voi reveni cu mai multe amănunte asupra lui Winter.

Cu acest ultim nume se încheie și lista deținuților contemporani cu mine în penitenciarul din Pitești. O listă incompletă, deoarece nu cuprinde decît numele celor care nu mi s-au șters din memorie. O bună parte din cei pe care nu i-am menționat sînt oameni de ale căror figuri îmi aduc și acum perfect aminte, dar pe care nu mai știu cum îi cheamă. După calculele noastre, categoria „înaltă trădare" cuprindea aproximativ patru sute de deținuți. Nu i-am inclus în această cifră pe legionari, care, așa cum am mai spus, chiar dacă erau condamnați pentru „înaltă trădare", nu erau trimiși să-și execute sentința la Pitești, ci la Aiud. Între anii 1955 și 1960, numărul deținuților din Pitești a fluctuat mereu, între un efectiv de minimum trei sute și maximum trei sute cincizeci de oameni. Variația se datora fie unor anchete suplimentare, fie unor internări în spital, care făceau ca o parte din deținuți să se afle

într-un du-te-vino permanent, pe traseul Pitești-Ministerul de Interne, sau Pitești-penitenciarul Văcărești și înapoi, cu tranzitul obligatoriu prin Jilava.

În cei cinci ani cît am stat în Pitești, am fost în permanent contact cu aproape toți deținuții din închisoare, cu unii direct, atunci cînd cu ocazia mutărilor eram repartizați în aceeași celulă, cu alții numai prin intermediul mijloacelor noastre de comunicație clandestine. Cu trecerea timpului, și în mare măsură datorită frecventelor schimbări operate de ofițerul politic în componența celulelor, am ajuns să ne cunoaștem între noi mai bine decît se cunosc între ei membrii unei familii. Conviețuirea, izolarea de restul lumii și condițiile de viață în care eram obligați să trăim au dus, în mod firesc, la închegarea unei comunități tot mai omogene și mai rezistente, față de intenția vădită a administrației de a ne destrăma unitatea.

Cred că acest spirit de solidaritate crescîndă în rîndurile noastre a fost una din obsesiile locotenentului Lupu (ofițerul politic), care se străduia pe toate căile să-l stăvilească. Toate presiunile fizice și psihice exercitate asupra noastră n-au avut însă efectul scontat. Măsurile deosebit de dure, menite să ne intimideze și să ne aducă la stadiul instinctelor primare de conservare și supraviețuire, nu și-au atins țelul. Speranța ofițerului politic de a ne reduce la o masă de indivizi docili și egoiști, care să-și caute fiecare salvarea proprie, chiar și în detrimentul altora, numai în dorința iluzorie de a cîștiga bunăvoința administrației, nu s-a realizat. La originea acestei nereușite a stat, fără îndoială, veșnica pritocire a deținuților dintr-o celulă într-alta, ceea ce ne-a ajutat să ne cunoaștem. În concepția biroului politic, obsedat de ideea comploturilor, mutările erau considerate ca principala măsură preventivă, menită să nu ne lase timpul să ne împrietenim și să nu ne permită să organizăm vreo revoltă sau să plănuim vreo evadare. Măsura s-a dovedit însă contraproductivă.

Dacă această greșeală a administrației a creat primele condiții favorabile dezvoltării și consolidării relațiilor în rîndurile noastre, meritul realizării și menținerii de-a lungul anilor a legăturilor de solidaritate revine în general tuturor deținuților din Pitești, și în mod special cîtorva oameni care, prin personalitatea, caracterul, integritatea și ținuta lor ireproșabilă, s-au bucurat de un prestigiu deosebit și de respectul unanim. Poate că lor li se datorează în cea mai mare măsură fuziunea ce s-a produs între oameni cu mentalități atît de diferite. În celularul închisorii, împărțindu-și spațiul redus, aerul și lumina insuficiente, hrana și apa neîndestulătoare, trăiau alături, în aceeași promiscuitate, civili și militari, laici și preoți, oameni simpli și oameni cu carte, tineri și bătrîni, bolnavi și sănătoși. Temperamente și caractere opuse erau silite să conviețuiască pe același metru pătrat. Snobul salonard dormea sub aceeași pătură cu țăranul din Bucovina; spiritul critic al intelectualului rece și realist se găsea confruntat cu prejudecățile și superstițiile mic-burgheze; credinciosul mînca dintr-un blid cu ateul; sentimentalul era nevoit să asculte

poveștile cinicului, și așa mai departe. Acest amestec, în condițiile date, era mai mult decît exploziv. Și, totuși, au învins omenia și înțelepciunea.

Rezultatul experienței ieșite din retortă a fost consensul și armonia. Atît în privința conviețuirii, între noi, cei din dosul gratiilor, cît și în privința atitudinii adoptate față de administrație și uneltele ei, care reprezentau dușmanul comun. Colaborarea sub orice formă cu inamicul, în scopul obținerii unui avantaj personal în detrimentul colectivității, era privită ca cea mai gravă abatere. Calificativul de turnător căpătase o accepțiune atît de infamantă, încît devenise un factor descurajator pentru orice potențial delator de a mai încerca să intre în contact cu ofițerul politic. Cei cîțiva deținuți din Pitești, veniți cu reputația de turnători din alte închisori, au fost aproape toți neutralizați, de teama represaliilor din partea camarazilor de celulă. Cu toate că absolut toți eram adepții principiului de a evita orice fel de scandal de proporții sau de agresiune fizică între noi, pentru a nu da ocazie administrației să intervină în intimitatea vieții noastre din celulă, turnătorilor le era mereu amintită perspectiva condamnării lor pentru colaborationism după prăbușirea regimului comunist, sau chiar amenințarea cu linșajul, cu toate riscurile, în cazul că se va dovedi că sînt informatorii ofițerului politic. Procedeul de a-i izola în interiorul celulei, neadresîndu-le cuvîntul și excluzîndu-i de la orice activitate sau discuție, ajunsese să fie mai de temut chiar decît pedepsele cu carcera și beciul, aplicate de administrație. În general, în afară de cîteva excepții, nu se poate spune că în închisoarea din Pitești am avut prea mult de suferit de pe urma informatorilor. Dimpotrivă, m-aș încumeta să afirm că turnătorii au avut chiar o viață mai chinuită decît a noastră, avînd de suportat, pe lîngă regimul impus tuturor de administrație, și disprețul și lipsa de prietenie a celorlalți deținuți.

Mențiunea de turnător, făcută în dreptul cîtorva nume de pe lista deținuților din Pitești, nu înseamnă neapărat că acei oameni au fost colaboratori permanenți ai administrației. Unii din ei s-au făcut într-adevăr vinovați de acte de delațiune chiar în Pitești, alții însă, așa cum am mai spus, veniseră cu reputația de turnători din alte pușcării prin care trecuseră, iar asupra altora, din cauza josniciei lor de caracter, plana numai suspiciunea că ar fi oricînd capabili să-și denunțe camarazii. În privința acestora din urmă, în majoritatea cazurilor, neîncrederea cu care erau priviți s-a dovedit justificată prin comportarea lor în timp. Calificîndu-i în lista mea de nume drept turnători, n-am făcut decît să exprim părerea unanim împărtășită de deținuții din Pitești despre acești oameni. De altfel, în toate portretele și caracterizările deținuților pe care am încercat să le schițez, m-am străduit să reînvii și să exprim impresiile și părerile generale despre ei, așa cum erau — atunci și în acele condiții — văzuți și apreciați de majoritatea dintre noi. M-am ferit pe cît posibil să critic, să judec, să condamn sau să dau note de purtare, iar cînd n-am reușit să rămîn pe această poziție, înseamnă că, furat de propriile-mi amintiri și retrăind momentul evocat, n-am făcut decît să dau curs acelorași sentimente și patimi de care fusesem animat atunci.

...ȘI CEI CARE NE PĂZEAU

În același spirit în care am vorbit despre camarazii mei de detenție, voi încerca să vorbesc și despre o cu totul altă categorie de oameni, a căror viață s-a împletit zi de zi cu a noastră, în toți cei cinci ani pe care i-am petrecut la Pitești. E vorba de cei care ne păzeau. Deși mai toate figurile lor îmi sînt și acum prezente în memorie, din păcate pe cei mai mulți n-am aflat niciodată cum îi cheamă. În pofida secretului pe care erau obligați să-l păstreze în privința identității lor, cîteva nume ne-au ajuns totuși la ureche. Pe majoritatea însă, pentru a-i putea deosebi, îi botezasem noi, dîndu-le diverse porecle, care sfîrșiseră prin a fi adoptate de toată lumea din celular. Lista membrilor administrației închisorii din Pitești va cuprinde, din acest motiv, numai o mică parte din numele cerberilor noștri.

1. CĂPITANUL MÂNDREȘ a fost comandantul închisorii de-a lungul celei mai mari perioade de timp, cît am stat în Pitești. Faptul că fusese supranumit Bau-Bau era poate una din cele mai bune dovezi că nu ne pierdusem simțul umorului. Al umorului negru. Abuziv, brutal și sadic, Mândreș a instaurat în Pitești un regim despotic de teroare, purtînd amprenta lui personală de cruzime.

2. LOCOTENENT-MAJOR LUPU era ofițerul politic al închisorii. Timp de cinci ani, între Lupu și noi a fost o permanentă competiție, el încercînd pe toate căile să realizeze o totală etanșeitate în sistemul de izolare din jurul nostru, iar noi, pe de altă parte, străduindu-ne mereu să străpungem dispozitivul tot mai ermetic ce trebuia să ne taie orice contact cu lumea exterioară. Efortul nostru era legitim, deoarece fiecare zvon venit de afară era o necesitate vitală pentru a ne menține moralul care, fără aceste baloane de oxigen, risca să moară sufocat.

Orice măsură luată de biroul politic, cu scopul de a ne tăia posibilitățile de informare, dădea un nou imbold inventivității noastre, făcîndu-ne să găsim de fiecare dată alte metode, mai ingenioase, menite să ne asigure continuitatea aprovizionării cu știri din exterior. De îndată ce Lupu prindea de veste că reușisem să organizăm și să punem în funcție o nouă filieră de informații, era rîndul lui să imagineze contramăsurile cu care să ne-o întrerupă. Se născuse astfel un fel de spirit de întrecere sportivă, din care lipsea doar fair-play-ul, una din părți dispunînd de toate posibilitățile și uzînd de cele mai brutale mijloace, în timp ce cealaltă nu putea conta decît pe ingeniozitate, răbdare și absoluta discreție în privința punerii în practică a planului și tacticii de joc. Chiar dacă, în partidele care s-au succedat fără întrerupere de-a lungul anilor, succesul a revenit alternativ, cînd unei echipe, cînd celeilalte, în cele din urmă singurul perdant a fost tot biroul politic, care n-a reușit niciodată să ne izoleze complet de lumea exterioară.

3. LOCOTENENTUL IVAȘCU era unul dintre cei trei sau patru ofițeri ai închisorii care îndeplineau prin rotație funcția de ofițer de serviciu, în succesiunea schimburilor de zi și de noapte.

De ceilalți nu-mi mai aduc aminte. Rolul lor era cu totul neînsemnat, întreaga putere de decizie fiind concentrată în mîna comandantului penitenciarului și a ofițerului politic.

4. PLUTONIERUL DRĂGHICI, un perfect executant al ordinelor pe care le primea, respectîndu-le cu aceeași strictețe, atît în perioadele de maximă asprime, cît și în cele de oarecare destindere. Într-un fel, îl apreciam pentru atitudinea lui lipsită de orice inițiativă personală.

5. PLUTONIERUL PĂTRAȘCU era țigan, și exact opusul tovarășului lui de care am vorbit mai înainte. În timp ce Drăghici funcționa ca un robot perfect programat, fără nici o participare sentimentală, Pătrașcu, în comportarea lui față de deținuți, își manifesta toate apucăturile firii lui pătimașe. Abuziv și brutal, la fel de negru la suflet ca și la piele, orgolios și mîndru de puterea de care dispunea, se străduia în fel și chip să ne facă viața cît mai amară.

6. SERGENTUL PETCAN. Pînă ce i-am aflat numele, fusese poreclit Gîscanul, din cauza culorii ochilor de un albastru de smalț. Răutăcios și mereu în căutare de motive de indisciplină pentru a distribui pedepse de izolare în carceră sau beci.

7. SERGENTUL SPIREA fusese condamnat în procesul intentat administrației lagărului de deținuți de drept comun de la Salcia pentru „crime contra umanității". Încarcerat la Jilava, stătuse în aceeași celulă cu mai mulți camarazi ai noștri, printre care și cu comandorul Zaharia, de care se atașase în mod deosebit. Nu trecuse nici un an de la condamnarea lui, cînd Spirea a apărut în uniformă și cu gradul de sergent, ca șef de secție în penitenciarul din Pitești. Extrem de retras și rezervat în timpul serviciului, n-a întreprins niciodată nimic împotriva vreunui deținut. Nu ne supraveghea niciodată prin vizetă, iar dacă întîmplător surprindea o încălcare a regulamentului, se făcea că n-o vede. Era și el țigan.

8. GULIMAN era cel mai vechi gardian din Pitești. Fusese gardian la deținuții de drept comun înainte de 23 august 1944 și fusese menținut în serviciu și după instalarea regimului comunist. Cu toate că după nume s-ar fi zis că era țigan, Guliman era român de origine și provenea dintr-un sat de lîngă Pitești. A trebuit să treacă o bună bucată de vreme, pînă să ne dăm seama că Guliman nu era un om așa de rău pe cît se arăta la prima vedere. Obiceiul lui era de a zbiera cît îl ținea gura, ori de cîte ori ni se adresa, amenințîndu-ne în fel și chip, insultîndu-ne, înjurînd, blestemînd și trîntind ușile celulelor; era mai mult destinat să-și producă efectul asupra tovarășilor și superiorilor lui, decît asupra noastră. Cu șiretenia lui de om primitiv, reușise

prin această stratagemă să-și facă o bună reputație, fiind apreciat pentru zelul și asprimea cu care își îndeplinea serviciul. La început ne-am lăsat și noi înșelați de aceste aparențe, considerîndu-l cel mai periculos și fioros dintre toți șefii de secție. Cu timpul, am observat însă că Guliman era unul din puținii gardieni ai închisorii care nu ne persecuta, încercînd pe cît posibil să nu ne surprindă în flagrant delict de încălcare a regulamentului, pentru a nu fi nevoit să ne aplice pedepse de izolare la beci sau la carceră. Mai mult chiar, am constatat că atunci cînd era de serviciu nu ne supraveghea prin vizetă și nu-și făcea auzit glasul, decît în momentul cînd apărea pe secție vreun ofițer. Abia într-un tîrziu ne-am dat seama că, fără să-și asume riscul de a se da pe mîna noastră, Guliman ne avertiza în felul acesta de pericolul comun care ne pîndea: pe noi, de a fi surprinși cu vreo activitate nepermisă, iar pe el, de a fi admonestat pentru lipsă de vigilență. Această convenție tacită, stabilită între Guliman și noi, s-a dovedit avantajoasă ambelor părți: inspecția ofițerului ne găsea totdeauna în regulă, și pe noi, și pe el. Recunosc că prețul acestui pact îl plăteam destul de scump: trebuia să suportăm cele mai ordinare înjurături și insulte din repertoriul lui Guliman.

9. GULIMAN CEL MIC, fratele mai tînăr al celui dinainte, făcea de serviciu numai pe secțiile deținuților de drept comun. Apărea ocazional pe celularul nostru, atunci cînd întreg efectivul de gardieni al închisorii era mobilizat pentru percheziții.

10. SERGENTUL-MAJOR PUICĂ: prost și rău. O împerechere nefericită de „calități", care își arăta nocivitatea mai ales atunci cînd avea ochii injectați și duhnea a băutură.

11. SERGENTUL „PARPANGHEL" purta una din cele mai inspirate porecle date vreunui gardian din Pitești. I se potrivea de minune! Înalt și deșirat, tuciuriu la față, cu ochii bulbucați, umblînd țanțoș și îngîmfat, Parpanghel era cel mai autentic reprezentant al neamului lui din toți gardienii penitenciarului. Mîndru de uniformă și mai ales de cizmele pe care și le lustruia tot timpul, se plimba fudul pe coridorul celularului, admirîndu-se din cînd în cînd într-o oglindă pe care o purta la îndemînă în buzunarul de la piept al tunicii. Cu aceste ocazii, își examina și dantura, care și ea avea darul de a-i satisface narcisismul. Parpanghel nu-și admira însă, cum te-ai fi așteptat, dinții regulați și de un alb strălucitor, cu care îl împodobise natura. Zîmbindu-și în oglindă, nu privea decît la sclipirile metalice ale celor doi incisivi ai maxilarului superior, unul îmbrăcat în viplă și celălalt în aur.

12. SERGENTUL CLAUDIA. Nu i-am aflat decît numele mic. Era șefă de secție la deținutele de drept comun. O vedeam uneori de la fereastra celulei, cînd supraveghea femeile în curtea de plimbare. Din cauza părului roșu, care îi ieșea ca o coamă de sub bonetă, o botezasem Roaiba. Cînd era de serviciu, vocea ei vulgară și puțin răgușită răsuna în toată pușcăria.

13. PLUTONIERUL CANDID. L-am reținut numai datorită numelui neobișnuit pe care îl purta. Era responsabil cu aprovizionarea și bucătăria închisorii.

14. PLUTONIERUL FLORICĂ POPESCU, după terminarea stagiului militar la o unitate de grăniceri, făcuse cerere de reangajare în armată. Primise aprobarea, dar i se oferise serviciu în cadrul trupelor Ministerului de Interne. Semnase totuși angajamentul, convins că va activa ca subofițer la un regiment obișnuit. Prezentîndu-se la unitatea la care fusese repartizat, și-a dat seama că era vorba de o unitate penitenciară, cum erau numite închisorile Ministerului de Interne. Încercase în zadar să protesteze, cerînd să fie mutat la o unitate de instrucție militară. Nu numai că fusese refuzat, dar stîrnise și suspiciuni în privința concepțiilor lui politice. Prudența îl făcuse să se resemneze. Își îndeplinea serviciul fără tragere de inimă, favorizîndu-ne ori de cîte ori putea s-o facă, fără să-și pericliteze situația.

15. PLUTONIERUL ION DOBRE.

Prezența lui în rîndurile gardienilor, categorie însărcinată cu ducerea la bun sfîrșit a ultimei faze în procesul de zdrobire a deținuților, imaginat de M.A.I., părea să reprezinte una din acele excepții menită să confirme regula. Dobre era un om simplu dar inteligent, de treabă, cinstit, cu frica lui Dumnezeu și profund anticomunist. Toate, calități incompatibile cu uniforma pe care o purta și cu slujba pe care o îndeplinea. La sfîrșitul serviciului militar, ademenit de un salariu mai bun decît al muncitorului din fabrică, renunțase la calificarea lui de meseriaș și se reangajase în armată. Aprobîndu-i-se cererea, se trezise repartizat, cu gradul de sergent, în cadrul forțelor M.A.I., la Direcția Generală a Penitenciarelor. O dată prins în angrenaj, n-a mai avut scăpare. S-a resemnat deci, și, cu toate că nu-i era pe plac, s-a acomodat serviciului.

În prima perioadă, avusese de-a face numai cu deținuți de drept comun. În iarna 1954–1955, cînd toți deținuții condamnați pentru înaltă trădare, împrăștiați pînă atunci prin diferitele închisori din țară, au fost concentrați la Pitești, plutonierul Dobre a fost repartizat șef de secție pe celularul „politicilor". Încă din primele zile s-a lămurit cu cine avea de-a face și ce fel de oameni erau „banditii" cărora li se aplica un regim atît de aspru și de deosebit de cel al deținuților de drept comun. Era perioada camerelor supraaglomerate din subsolul închisorii, cu deținuți ținuți în lanțuri și supuși înfometării și frigului.

Camaradul nostru de detenție, Daniel Cantemir, era pe vremea aceea „planton" și își petrecea mai toată ziua pe coridor, ocupîndu-se — sub supravegherea gardianului — cu întreținerea curățeniei, împărțirea mesei, spălatul gamelelor și golitul tinetelor. Avusese astfel ocazia să-l observe pe Dobre chiar din prima lui zi de serviciu pe secția „politicilor", și remarcase

cît de impresionat fusese de condițiile inumane de viață în care erau obligați să trăiască. Continuînd să-l țină sub observație, în timp ce făcea curățenie pe coridor, Daniel s-a convins că prima lui impresie fusese justă. Într-adevăr, cu fiecare schimb care trecea, Dobre își arăta tot mai mult bunele lui intenții față de deținuți, căutînd pe cît posibil să nu-i oropsească. A fost primul din gardienii de pe secția de la subsol care, în schimbul lui, a îndrăznit să ia inițiativa de a împărți suplimente din mîncarea rămasă în hîrdaie după distribuirea mesei. Toți ceilalți trimiteau mîncarea excedentară înapoi la bucătărie. De asemenea, în orele lui de serviciu, Dobre nu se uita niciodată prin vizete, deținuții putînd sta culcați pe paturi, fără riscul de a fi pedepsiți. Interdicția de a sta culcați în timpul zilei era una din măsurile cele mai chinuitoare, în special în acea perioadă de înfometare, cînd majoritatea atinsesem un grad atît de avansat de distrofie, încît ne clătinam pe picioare de slăbiciune. Dobre își manifesta prezența pe coridor numai la apropierea vreunui ofițer. Își luase obiceiul să lovească atunci cu cheile în ușile celulelor, avertizîndu-ne astfel pentru a nu fi surprinși în defect și pedepsiți.

Încurajat de aceste semne de vădită bunăvoință față de noi, Daniel Cantemir s-a hotărît să-și încerce norocul și să riște să intre cu el în vorbă. Mai întîi cu prudență, dar apoi cu tot mai multă îndrăzneală, Daniel și-a început manevrele de apropiere, în speranța de a-l atrage cît mai mult de partea noastră. Prevăzînd că acest proces va fi penibil și de lungă durată, Daniel se înarmase cu răbdare și se pregătise să-și pună la încercare toată subtilitatea și îndemînarea diplomatică de care era capabil, pentru a-l cuceri pe Dobre. Toate așteptările i-au fost însă depășite! Chiar de la primele vorbe aruncate, Dobre s-a lăsat angajat, fără ezitare, într-o discuție cu temă politică, nemailăsînd nici o îndoială în privința adevăratelor lui sentimente. În cursul aceleiași zile, amîndoi au ajuns la o atît de perfectă înțelegere încît seara, la sfîrșitul schimbului lui Dobre, cînd a fost din nou închis în celulă, Daniel era informat la zi cu ultimele știri apărute în *Scînteia*.

Ca vechi și rutinat pușcăriaș, n-a suflat însă nimănui nici o vorbă despre cele întîmplate în ziua aceea pe coridor, și nici despre tot ce aflase. Știrile ni le-a împărtășit treptat în zilele următoare, pretinzînd că îi fuseseră șoptite într-un moment de neatenție a gardianului de deținuții de drept comun, care aduceau hîrdaiele de mîncare pe secția noastră. În cazul unei indiscreții sau chiar denunț din partea vreunui posibil turnător, despre informațiile puse în circulație printre deținuți, ofițerul politic ar fi fost astfel îndrumat pe o pistă greșită. Eventualele lui cercetări, îndreptate spre dreptul comun, s-ar fi împotmolit fără să dea rezultate concrete. În prima perioadă a detenției noastre în Pitești, Daniel a păstrat numai pentru el secretul legăturii stabilite cu Dobre. După un timp, cînd toți deținuții din închisoare am ajuns să ne cunoaștem mai bine, cînd relațiile noastre bazate pe încredere reciprocă s-au consolidat și cei cîțiva delatori au fost depistați, Daniel s-a încumetat să încredințeze cîtorva prieteni secretul legăturilor lui cu Dobre. Cei șapte sau

opt, pe care ne-a făcut părtași la această taină, ne-am legat nu numai să păstrăm tăcerea, dar și să ajutăm la acoperirea lui Dobre și la deturnarea eventualelor bănuieli ce s-ar fi îndreptat asupra lui. Între altele, una din atribuțiile noastre era să preluăm pe rînd sarcina difuzării știrilor primite de Daniel de la Dobre, indicînd de fiecare dată o altă sursă de informații.

Cu timpul, relațiile dintre Daniel și Dobre s-au dezvoltat, transformîndu-se într-o legătură de strînsă prietenie. Daniel îl prevenise în privința pericolului pe care îl reprezentau turnătorii. Dobre, la rîndul lui, ne-a ajutat să-i detectăm pe cîțiva dintre delatori, informîndu-ne cînd aceștia, fiind scoși din celulă sub pretextul de a fi duși la cabinetul medical, la grefă sau la carceră, fuseseră de fapt la ofițerul politic. Procedînd cu maximă prudență și discreție absolută, colaborarea cu Dobre s-a desfășurat în toți anii cît am stat la Pitești fără să stîrnească nici cea mai mică bănuială. În ochii celorlalți deținuți trecea drept un gardian mai cumsecade, care nu căuta să ne persecute cu tot dinadinsul, ca alții. Pentru administrație era un subaltern conștiincios, care știa să-i struneaască pe deținuți, deoarece controalele efectuate în timpul serviciului lui nu-l găseau în defect: deținuții erau așezați la marginea patului, așa cum prevedea regulamentul și nimeni nu era surprins cu activități nepermise, cosînd, scriind pe săpun sau comunicînd cu celulele vecine. De asemenea, la percheziționile inopinate făcute în schimbul lui Dobre, prada era foarte săracă. Rareori era descoperit cîte un obiect interzis.

Nimeni nu știa însă, nici administrația, nici deținuții, că orice inspecție sau percheziție ne era semnalată din vreme chiar de Dobre. Procedeul era simplu. De cîte ori își făcea apariția pe secție vreun ofițer, Dobre îl închidea pe Daniel în W.C., dîndu-i astfel posibilitatea să ne anunțe pericolul prin Morse. Prin semnalul bătut de el în perete sau în țeava caloriferului, vestea se răspîndea într-o clipă de la un capăt la celălalt al celularului, făcînd ca în toate celulele să înceteze orice activități nepermise și să dispară toate obiectele prohibite. În privința percheziționilor, care trebuiau făcute prin surprindere, eram preveniți și mai devreme. În ziua în care ofițerul politic decidea un control general în întreaga pușcărie, toți gardienii erau adunați într-o ședință, unde li se aducea la cunoștință hotărîrea, li se comunica ora la care va avea loc operațiunea și li se dădeau instrucțiuni amănunțite pentru felul cum vor trebui să procedeze. De multe ori li se distribuiau pîslari. Puteau astfel pătrunde pe secție și pași fără zgomot pe pardoseala de ciment a celularului. În cea mai deplină liniște, se înșirau de-a lungul coridorului cîte unul în dreptul fiecărei celule. Apoi, la un semn al ofițerului care conducea acțiunea, ușile erau deschise simultan, în strigătele: „Toată lumea stă pe loc! Nimeni nu mai face nici o mișcare!"

Cînd data percheziției coincidea cu ziua de serviciu a lui Dobre, imediat după ședința gardienilor, în care li se comunica hotărîrea administrației de a proceda la un astfel de control, acesta îl prevenea pe Daniel. Daniel, la rîndul lui, ne anunța pe unul din noi, pentru a difuza știrea în tot celularul. Ca

de obicei, pentru a-l proteja pe Dobre, pretindeam că informația ne fusese transmisă prin Morse de un camarad de la alt etaj al închisorii, care interceptase o convorbire între gardian și ofițerul de serviciu. Totodată, dacă mai rămînea timp pînă la ora percheziției, Daniel se apuca să șteargă cu motorină ușile celularului. Tot celularul îl auzea pe Dobre ordonîndu-i lui Daniel să întredeschidă ușile pentru a le freca și pe cant, avertizîndu-l în același timp, cu ton amenințător, să nu încerce să stea de vorbă cu deținuții din celule. Amîndoi erau de conivență și în privința acestei puneri în scenă, care îi permitea lui Daniel să colecteze obiectele interzise din fiecare celulă, pentru a nu fi găsite la percheziție. Întregul inventar de ace de cusut, de „costici" (cuțitașe), zaruri, jocuri de table și de șah din miez de pîine, și mai ales prețioasele plăcuțe de săpun cuprinzînd material didactic pentru studiul limbilor străine, diferitele foiletoane sau opere literare și poetice care circulau în acel moment în închisoare, erau predate prin ușa întredeschisă lui Daniel. Toți deținuții îl admirau pentru îndemînarea de prestidigitator cu care, fără să fie văzut de gardian, primea și făcea să dispară, în buzunarele fără fund ale salopetei, obiectele ce i se înmînau la fiecare ușă. Se minunau și de ideea ingenioasă de a ascunde lucrurile pe coridor, printre măturile, gălețile și cîrpele cu care făcea curățenie, în timp ce gardienii răscoleau fără succes prin celule. După percheziție, obiectele erau restituite proprietarilor printr-un procedeu similar celui prin care fuseseră colectate. Nimeni, în afară de Daniel și cei cîțiva care îi deveniserăm complici, nu știa că adevărul era cu totul altul și că întreaga operație se petrecea cu asentimentul și sub supravegherea lui Dobre. Și în privința ascunzătorii unde erau depuse obiectele pe timpul percheziției, realitatea contrazicea declarațiile lui Daniel. Întreaga noastră avere era păstrată în cel mai sigur loc: în buzunarele mantalei lui Dobre și în servieta în care își aducea de mîncare, cînd venea la serviciu. Aceeași servietă în care, de fiecare dată, aducea și ziarul din ziua respectivă, pe care Daniel îl citea din scoarță în scoarță, comunicîndu-ne apoi știrile spre a le transmite mai departe pe celular. Uneori, prin aceeași filieră, primeam și difuzam și informații interceptate de Dobre la posturile de radio străine, Europa Liberă sau Radio Londra.

Cu ocazia unei plecări în concediu, Dobre s-a oferit să treacă prin București, pe la familia lui Daniel, pentru a-i da vești despre el.

Totodată, la sugestia lui Daniel, Dobre a acceptat să-i predea familiei lui și o listă cu numele mai multor deținuți, originari din București. Rudele lui Daniel urmau, la rîndul lor, să comunice familiei fiecăruia că respectivul se afla în viață, în penitenciarul din Pitești. Pentru a evita riscul vreunei indiscreții, cea mai mare parte a celor de pe lista dusă de Dobre la București n-au fost puși la curent cu inițiativa luată de Daniel, familiile fiindu-le anunțate fără știrea lor. După ani de zile, la eliberarea mea, mama mi-a confirmat primirea mesajului prin care aflase că mă găseam în închisoarea din Pitești.

Nu voi putea niciodată uita ajutorul primit de la Dobre, într-un moment deosebit de greu. Era iarnă. Executam cea de-a treia pedeapsă de șapte zile de beci, în decursul aceleiași luni. Cele cîteva zile petrecute în celulă, între perioadele de pedeapsă, nu-mi dăduseră răgaz să mă întremez, cît de cît, de pe urma regimului din beci, unde nu primeam de mîncare decît o dată la trei zile și tremuram tot timpul de frig. Încă de la începutul celei de-a treia serii de șapte zile de beci eram complet sleit de puteri. Nemaiavînd forța de a sta toată ziua în picioare și de a mă plimba ca să mă încălzesc, eram obligat să mă opresc tot mai des și să mă așez pe jos, pe cimentul înghețat, ceea ce multora le fusese fatal. Așa murise comandorul Condeescu care, ajungînd la capătul rezistenței, se culcase pe jos, contractase o congestie pulmonară și făcuse un blocaj renal. Singura șansă de a scăpa teafăr pe vreme de iarnă din beci era să te țină puterile să te poți plimba cît era ziua de lungă. Noaptea, riscurile ți se păreau mai reduse fiindcă ți se dădea o pătură, dar de culcat, tot pe cimentul gol te culcai!

În dimineața zilei în care am fost pentru a treia oară dus la locul de pedeapsă, gardian pe secția de la subsol, de care ținea beciul, era Dobre. Întîmplarea a făcut ca toată săptămîna aceea, Dobre să fie zilnic de serviciu pe secție, într-unul din schimburi. Cred că prezența lui în acele zile pe celularul subsolului a fost pentru mine salutară. Datorită lui am putut rezista efortului pe care mi-l solicita cea de-a treia săptămînă de beci. Luîndu-și toate măsurile de precauție pentru a nu fi surprins după ce distribuise masa la celulele de la subsol, Dobre îmi aducea personal cîte o gamelă de mîncare în beci. Și asta zilnic, nu o dată la trei zile, cum prevedea regulamentul de pedeapsă! Contravenind aceluiași regulament, mi-a dat și o pătură cu care să mă învelesc și în timpul zilei. Cînd auzeam deschizîndu-se ușa de acces la scările care coborau la beci, aveam grijă s-o ascund în spatele unuia din stîlpii de beton din încăperea pivniței. Pe lîngă ajutorul material de neprețuit pe care l-au reprezentat pentru menținerea rezistenței mele fizice mîncarea și pătura, Dobre mi-a alimentat și întreținut zilnic și moralul, spunîndu-mi ultimele informații auzite la radio sau dîndu-mi să citesc *Scînteia*. Pot spune că în săptămîna aceea de izolare la beci, știindu-l pe Dobre de serviciu, nu m-am mai simțit chiar așa de singur și lipsit de sprijin. Aveam și eu un înger protector, un înger... care purta uniforma Securității!

Mai tîrziu, într-o situație extrem de gravă ivită în timpul detenției noastre în Pitești, Dobre s-a dovedit a fi într-adevăr îngerul nostru păzitor. Fără intervenția lui, cursul evenimentelor de atunci s-ar fi îndreptat spre un deznodămînt dramatic, în care mulți ne-am fi pierdut viața.

Singurul gardian despre care Dobre ne-a asigurat că nu este rău și ticălos din fire era Florică Popescu. Cei doi se împrieteniseră și, datorită lui Dobre, atitudinea binevoitoare pe care Florică o arătase încă din primele zile față de noi s-a precizat.

Cînd era de serviciu, nu i se auzea glasul și nu se mișca de pe scaunul lui din capul secției. Nu asculta pe la ușile celulelor și nu ne spiona prin vizetă, în căutare de victime de trimis la beci. Numai cînd apărea vreun superior, ne dădea de veste, așa cum îl învățase Dobre, răcnind obișnuita formulă: „Lasă gura, banditule!" Dacă se întîmpla să surprindă pe cineva contravenind regulamentului, Florică știa să închidă ochii, părînd a nu fi observat nimic.

În schimbul lui, ca și într-al lui Dobre, eram scutiți de starea de tensiune și teamă permanentă care ne măcina nervii în timpul serviciului celorlalți gardieni. Totuși, bunăvoința ce ne-o arăta Florică n-a depășit niciodată stadiul acestei atitudini pasive. Cu toate că era din toată inima de partea noastră, era prea fricos pentru a îndrăzni să facă ceea ce făcea Dobre. De altfel, cu toate bunele lor relații, nici Dobre nu-i acorda chiar atîta încredere, încît să-i destăinuie ceva despre ziarele și informațiile pe care ni le dădea sau despre vizita făcută la familia lui Daniel.

În schimb, între Dobre și Daniel nu mai subzista nici cea mai mică neîncredere, legătura lor de prietenie întemeindu-se pe o sinceră afecțiune și respect reciproc. Cazuri sporadice de legături mai mult sau mai puțin apropiate între deținuți și gardieni s-au mai semnalat în decursul anilor în închisorile comuniste. O prietenie atît de strînsă ca aceea dintre Dobre și Daniel, dar mai ales actul prin care a fost pecetluită, cred că va rămîne înscrisă ca fapt unic în analele închisorilor de deținuți politici. Mă refer la cele petrecute într-un moment cînd locuiam în aceeași celulă cu Daniel, la etajul întîi al închisorii.

Peste zi, fusese de serviciu pe secție Daniel. Abia așteptam venirea serii cînd, după ce își termina treaba de planton pe coridor, Daniel urma să fie reintrodus în celulă. Speram, ca de obicei, să vină cu noutăți. De cum a intrat pe ușă, i-am remarcat pe față tulburarea, ceea ce a făcut să-mi crească nerăbdarea, gîndindu-mă la cine știe ce evenimente importante. Abia după efectuarea schimbului de gardieni pe secție și a ritualului numărătorii, după controlul gratiilor și „închidere", am putut sta de vorbă pe șoptite, ferindu-ne, de data asta, de camarazii din cameră, care nu știau nimic despre legăturile noastre cu Dobre. Cu toate că nu era de natură politică, știrea mult așteptată era totuși senzațională.

Dobre, a cărui nevastă născuse de curînd, îl rugase pe Daniel să-i boteze copilul! Emoționat, Daniel acceptase, iar Dobre, bucuros, îi mulțumise și îi explicase că la ceremonie va fi reprezentat de o rudă de-a lui, care îi va ține locul în calitate de naș. Cu cîteva zile înainte de a pleca la botezul copilului, Daniel i-a înmînat lui Dobre darul din partea nașului și a prietenilor lui: o cruciuliță de os, pe care o sculptasem dintr-un ciolan de vită, care-mi căzuse în gamelă la împărțirea mesei. Așa a ajuns Daniel să devină un caz, încă necunoscut în analele Dreptului: naș în contumacie!

Prin atitudinea lui în închisoarea din Pitești, prin dăruirea cu care și-a ajutat și servit camarazii, dar mai cu seamă prin întreținerea și canalizarea fluxului de informații primite de la Dobre, cu care ne-a alimentat speranțele și susținut moralul, Daniel și-a răscumpărat toate păcatele de care auzisem că s-ar fi făcut vinovat. I se reproșa inconsecvența politică din perioada tinereții lui aventuroase. Copilărise în Brăila și, încă de pe băncile școlii, fusese atras de luptele politice ale vremii. Era înainte de război. Asistînd la o demonstrație, organizată de Ion Emilian, șeful unei mișcări politice locale de extremă dreaptă, fusese fascinat de înflăcăratul discurs naționalist al acestuia și se înrolase imediat în rîndurile tineretului grupării lui. Din acel moment și pînă la adolescență, nestatornicia lui avea să-l perinde prin organizațiile de tineret ale mai multor partide. De la Emilian, a trecut la cuziști, apoi la național-țărăniști și în cele din urmă la gruparea disidentă a lui Anton Alexandrescu, din care a sfîrșit prin a se retrage definitiv, renunțînd totodată la activitatea politică. Acest ultim popas în fațiunea lui Anton Alexandrescu, care din oportunism îl trădase pe Maniu, făcînd jocul comuniștilor după 23 august 1944, îl descalificase pe Daniel în ochii prietenilor. Ani de zile a rămas stigmatizat.

Pata de rușine a reușit să și-o șteargă abia la Pitești, unde chiar cei mai intransigenți l-au absolvit de greșeala din trecut, recunoscîndu-i în cele din urmă meritele și apreciindu-i camaraderia și neobosita activitate depusă în slujba cauzei generale. O recunoaștere cu atît mai valoroasă, cu cît majoritatea nici nu știau toate dedesubturile acestei activități, în special în cazul lui Dobre.

În ceea ce îl privește pe Dobre, părerea pe care o aveam despre el a fost exprimată cel mai bine tot într-o vorbă de duh a unui camarad de-al nostru: „Bietul Dobre! Merita o soartă mai bună, decît cea de securist! Merita să fie deținut politic!" Gluma îi fusese transmisă și lui, și o apreciase.

Toate aceste amintiri, așternute acum pe hîrtie, am mai avut ocazia să le trec în revistă la București în 1964, la cîteva luni după eliberarea mea din închisoare. Primisem un telefon de la Daniel, care îmi propusese o întîlnire în casa unui prieten comun, unde mai convocase doi foști camarazi de-ai noștri din Pitești: Titi Coșereanu și Dodo Chrisoghelos. Ne-am găsit astfel, adunați la un loc, patru inși din grupul restrîns de foști complici la întreaga conspirație organizată în jurul secretului legăturii cu Dobre și a difuzării informațiilor pe care ni le comunica. Daniel ne mai pregătise însă o surpriză! La întîlnirea noastră, venise și eroul principal: Dobre în persoană! Aflase de decretul de grațiere a deținuților politici și venise la București să ne vadă. Nu l-am recunoscut din primul moment. Era îmbrăcat civil și trecuseră totuși niște ani de cînd nu-l mai văzusem. Bucuria și emoția revederii au fost generale. Ne-am îmbrățișat cu toții ca niște vechi și buni foști camarazi de suferință. În noaptea aceea, s-a stat pînă tîrziu. S-a vorbit mult și s-au ciocnit multe pahare.

De atunci, nu mi s-a mai întîmplat niciodată să mă bucur de revederea cu un fost securist!

Cu cîțiva ani în urmă, soții Dobre ieșiseră din cadrele Ministerului de Interne și se stabiliseră într-un oraș din sudul Moldovei. Dobre se angajase la o fabrică din localitate, unde muncea ca lucrător calificat, în meseria lui.

16. PLUTONIERUL SANITAR CIOLTAR (Ciortan).

Numele exact nu i s-a aflat decît mai tîrziu, așa că deținuții continuau să-i spună Ciortan, cum în mod greșit crezuseră la început că îl cheamă. Împreună cu Guliman, Ciortan era unul din cei mai vechi membri ai administrației închisorii din Pitești.

Era singurul reprezentant al serviciului medical al penitenciarului, de ani de zile, și deci șeful cabinetului medical, deși competența lui se oprea la cunoștințele de sanitar. Ciortan părea inamovibil în postul pe care îl ocupa încă de pe vremea cînd își făcuseră apariția primii deținuți politici în Pitești. Fusese astfel martorul sinistrei perioade a „reeducării", în care nu avusese numai rolul de simplu spectator. În așa-zisa infirmerie, de care răspundea pe acea vreme, era instalat și „biroul de lucru" al lui Țurcanu. În cei cinci ani pe care i-am petrecut în Pitești, comportarea lui Ciortan s-a arătat a fi mereu în perfectă concordanță cu fluctuațiile imprimate regimului nostru de detenție, în funcție de situația politică externă. Cînd regimul se înăsprea și eram supuși înfometării, pedepeselor arbitrare, terorii și brutalității gardienilor, orice activitate a cabinetului medical înceta, Ciortan nemairăspunzînd la nici un apel de ajutor medical, indiferent de gravitatea cazului, fie și mortal. Cînd, dimpotrivă, ne bucuram de un regim relativ mai bun și condițiile de detenție se mai îndreptau, Ciortan își făcea și el apariția la cabinet. Gradul de îndulcire a regimului se reflecta și acesta, clar nuanțat, în comportarea lui față de bolnavii care se înscriau la vizita medicală, cărora, fie le vorbea frumos, le asculta plîngerile și le dădea chiar ceva medicamente, fie îi repezea, refuzîndu-le pînă și o aspirină, sub pretextul că le-a terminat, consultația limitîndu-se a fi numai un simulacru.

17. DR. SEBASTIAN RĂDESCU a fost numit prin 1957 sau 1958 în postul de medic al penitenciarului. Factotum la cabinetul medical a rămas cu toate acestea tot Ciortan, Rădescu nearătînd nici un interes pentru serviciul lui. Prefera să-și petreacă timpul jucînd ping-pong cu cîte un gardian, în curtea închisorii. Asupra doctorului Rădescu voi mai reveni. Și nu va fi spre cinstea lui!

Modul de funcționare a cabinetului medical din Pitești nu se deosebea cu nimic de cel din alte închisori. Asistența medicală acordată deținuților nu era cîtuși de puțin influențată de calitatea profesională a titularului cabinetului, indiferent că era doctor cu diplomă sau simplu sanitar. Noțiunile de etică profesională, de probitate sau de omenie erau necunoscute și nu jucau nici ele nici un rol în raporturile dintre medic și deținutul bolnav. Doctorii

M.A.I. aparțineau și ei aparatului represiv, fiind, la fel ca toți membrii administrației penitenciarului, niște executanți ai ordinelor forurilor superioare, care dispuneau de soarta deținuților politici. Măsura în care aceste foruri erau preocupate de sănătatea deținuților era oglindită în primul rînd de aprovizionarea cu medicamente a farmaciei. Cea mai mare parte din timp, medicamentele lipseau cu desăvîrșire. Cînd, o dată pe trimestru, cabinetul își primea cota de medicamente repartizată, cantitatea era atît de redusă încît se epuiza în prima săptămînă. Sortimentele erau și ele limitate la cîteva categorii de medicamente, care în mod normal ar fi dotat numai farmacia unui simplu post de prim-ajutor. Pe lîngă vată, pansamente, alcool, antinevralgice, aspirine, cîteva alifii antireumatice sau împotriva hemoroizilor, rareori mai apăreau și alte cîteva medicamente specifice unor maladii gastrice, de inimă sau de ficat. Pentru suferinzii de vreo boală cronică nu exista nici un fel de tratament posibil. Cînd, prin 1955 sau 1956, a izbucnit o epidemie de gripă, tocmai într-o perioadă în care chiar stocul de aspirine se consumase, rezultatul a fost catastrofal. Gripa a făcut ravagii în rîndurile deținuților, slăbiți de subnutriție și lipsiți de orice fel de îngrijire. După trei sau patru săptămîni, cînd epidemia s-a stins de la sine, bilanțul a fost de nouă morți. Dintre cele nouă victime, nu mi-aduc aminte decît de numele lui Laurian. O maladie, devenită endemică în închisoarea din Pitești, era furunculoza. Tratament adecvat, cu sulfamide sau antibiotice, nu exista. În cel mai fericit caz, dacă aveai norocul să-l nimerești în toane bune pe Ciortan, erai dus la cabinetul medical și „operat". M-am bucurat și eu de această favoare, cînd Ciortan mi-a deschis cu vîrful bisturiului un furuncul antracoid, pe care îl făcusem la șold. Evident, fără nici o anestezie.

În 1956, anul așa-zisei destalinizări, cînd teroarea și brutalitatea regimului care ni se aplica s-au mai temperat pentru o scurtă perioadă de timp, s-a petrecut un eveniment medical neobișnuit, interpretat de optimiști ca un prim semn al viitoarei destinderi, menite să elimine abuzurile și să ducă la umanizarea tratamentului din închisori. Într-o încăpere a penitenciarului, amenajată ad-hoc în cameră obscură, a fost instalat un aparat Röntgen. În următoarele două zile, tuturor deținuților li s-a făcut un examen pulmonar. Un gardian, făcînd naveta între celular și aripa închisorii unde fusese instalat aparatul, îi lua în primire pe locatarii fiecărei celule și îi conducea de-a lungul coridoarelor, pînă la ușa camerei obscure. De aici, erau introduși pe rînd în cameră, pentru a li se face radioscopia, fiecare deținut aflîndu-se astfel singur cu doctorul în timpul examenului, în vreme ce gardianul rămînea pe coridor, pentru a-i supraveghea pe ceilalți.

Cînd mi-a venit și mie rîndul, intrînd în încăperea întunecoasă unde, numai într-un colț, un bec discret, de culoare roșie, arunca o vagă lumină, n-am putut distinge aproape nimic, în afară de halatul alb al doctorului, care m-a îndrumat spre aparatul Röntgen. După ce m-a examinat, s-a îndreptat spre măsuța din colț, unde era aprinsă luminița roșie, pentru a consemna cele

constatate. Apoi, în timp ce-mi îmbrăcam cămașa, s-a apropiat de mine, mi-a apucat mîna și mi-a pus în palmă zece țigări, spunîndu-mi: „Ia, te rog, din partea mea țigările astea și ascunde-le, să nu ți le găsească gardianul!" Cu toate că fusesem luat prin surprindere, primul gînd, chiar înainte de a-i mulțumi, mi-a fost la riscul pe care și-l asumase, procedînd în acest fel. Făcînd același lucru cu un turnător, se expunea să fie denunțat și condamnat pentru complicitate. Înainte de a ieși pe coridor, i-am șoptit că dacă mai are de gînd să repete gestul, ar fi mai prudent să lase țigările pe măsuță, pentru ca deținutul să și le ia singur.

Ajuns din nou în celulă, am comunicat imediat prin Morse cele întîmplate. Pe aceeași cale, aveam să aflu că doctorul mi-a urmat recomandările, lăsînd pentru locatarii fiecărei celule cîte zece țigări pe masă. Mai tîrziu, am aflat de la plutonierul Dobre numele doctorului. Îl chema Sinescu și era medic la spitalul penitenciarului Văcărești. În anii următori, numele doctorului Sinescu a mai fost deseori pomenit în închisoarea din Pitești. Cîțiva din deținuții grav bolnavi care, cu ocazia unor scurte perioade de destindere, au beneficiat de rarul privilegiu de a fi internați în spitalul din Văcărești, ne-au vorbit, la întoarcerea lor în Pitești, despre atitudinea mai mult decît binevoitoare a doctorului Sinescu. Și nu numai în privința îngrijirii medicale!

Doctorul Sinescu le dădea informații despre situația politică internă și internațională și se pretase chiar să ia legătura cu familiile unor deținuți din București, comunicîndu-le vești despre cei din închisoare. Se dusese vestea despre el și în toate închisorile se vorbea cu admirație de curajosul doctor din Văcărești. S-a vorbit poate chiar prea mult! Într-o zi ne-a parvenit vestea că Sinescu nu mai era la Văcărești, ci la Jilava, și nu în calitate de medic al penitenciarului, ci ca deținut. Nu mai țin minte dacă denunțul care a dus la arestarea doctorului s-a datorat indiscreției deținuților, sau imprudenței lui.

Pe doctorul Sinescu, a cărui figură nu reușisem s-o disting în camera obscură, unde îmi făcuse radioscopia și-mi dăduse țigările, nu l-am mai întîlnit în închisoare și n-am avut deci ocazia să-l văd cum arăta la față. L-am cunoscut abia după 1970, la München cînd, ajungînd în Germania și cerînd azil politic, mi-a solicitat o declarație, sub semnătură autentificată de notar, despre atitudinea pe care o avusese față de deținuții politici, pe timpul cît fusese medic de penitenciar. A fost singurul serviciu pe care i l-am putut face.

Revenind la examenul pulmonar ce ni s-a făcut atunci și la speranțele de mai bine pe care le-a stîrnit în Pitești, voi aminti că timpul a spulberat nădejdile optimiștilor, deoarece mult așteptatele urmări de îndreptare a situației nu s-au arătat niciodată.

Cam în aceeași perioadă, s-au succedat prin Pitești, cu o mai mare frecvență ca de obicei, o serie de vizitatori, străini de cadrele penitenciarului, contribuind și ei la întreținerea speranțelor într-o îmblînzire a regimului nostru de detenție. În mod obișnuit, aceste vizite sau inspecții nu intrau în contact

decît cu membrii administrației, iar dacă pătrundeau totuși pe coridoarele celularului, era numai ca să facă un popas la fiecare vizetă, pentru a privi în celule. Oricît de discrete se voiau, aceste vizite nu treceau niciodată neobservate, fiind întotdeauna semnalate, încă de la primii pași făcuți pe coridorul secției. Identitatea vizitatorilor ne rămînea însă de cele mai multe ori ascunsă. Cînd venea în uniformă, gradul era singura indicație privitoare la rangul personajului. Dacă vizitatorul era însoțit, îi mai puteam judeca importanța după numărul și gradele celor din suită. Deseori însă, primeam vizita unor civili, față de care atitudinea respectuoasă pînă la servilism a membrilor administrației, în frunte chiar cu directorul închisorii, ne făcea să bănuim că era vorba de oameni foarte sus puși în ierarhia regimului.

Rareori și numai cu totul întîmplător aflam numele cîte unuia din ei. La una din aceste inspecții, auzind zgomotul zăvoarelor, ne-am dat seama că vizitatorul nu se mulțumea numai cu privitul pe vizetă, ci intra în fiecare celulă. Cînd s-a tras și zăvorul de la celula noastră, în cadrul ușii a apărut un colonel în uniforma albastră a Ministerului de Interne. Încă de la prima vedere ne-a izbit faptul că, spre deosebire de majoritatea ofițerilor M.A.I., colonelul nu purta cizme, ceea ce îi dădea un aspect mai puțin cazon. De altfel, prin toată ținuta lui, prin felul de a merge și prin gesturile lui degajate, omul părea mai degrabă un civil îmbrăcat ocazional în uniformă, decît un militar de carieră. Hainele bine croite, pantalonii cu dungă impecabilă și pantofii negri lustruiți îi dădeau un aer neobișnuit de îngrijit, pe lîngă ceilalți doi sau trei ofițeri care stăteau în spatele lui, într-o poziție de profund respect. Un respect exagerat și nejustificat de mult prea mica deosebire de grade dintre ei. Unul din însoțitori era locotenent-colonel. Căpitanul Mândreș, care făcea și el parte din cortegiu, era de nerecunoscut, în atitudinea umilă pe care o adoptase.

Dacă față de cei care îl însoțeau elegantul colonel s-a arătat distant și superior, privindu-i cu un dispreț nedisimulat, pe noi, deținuții, părea să nici nu ne fi văzut. Din pragul ușii își rotise ochii prin celulă, cercetîndu-i cu o minuțioasă atenție pereții, fiecare colț, paturile suprapuse, hîrdăul cu apă și tineta. Peste noi, cei opt deținuți, care stăteam în picioare în micul spațiu liber dintre paturi, a trecut cu o privire inexpresivă, care nu ne-a înregistrat prezența.

Scena, dominată de colonelul care stătea în prag, cu cei ce-l însoțeau, încremeniți în spatele lui și cu noi în chip de figuranți tăcuți și nemișcați în mijlocul decorului mizerabil al celulei, s-a prelungit peste măsură, într-o expectativă plină de tensiune.

Dezlegarea nu putea veni decît de la importantul vizitator, tăcut și imobilizat în cadrul ușii, de care părea să depindă totul în acel moment. Figura ermetică a colonelului nu lăsa să i se întrevadă intențiile. Dădea impresia unui om care reflectează profund înainte de a lua o hotărîre extrem de gravă.

În fine, colonelul s-a decis să se manifeste. Brusc, ieșind din nemișcarea în care stătuse pînă atunci, a pătruns cu pași hotărîți în celulă, a trecut printre noi fără să ne privească, s-a strecurat printre cele două rînduri de paturi suprapuse și s-a oprit sub fereastră, măsurîndu-i din ochi înălțimea. S-a aplecat apoi spre dreapta, a apucat tineta de o toartă și a tîrît-o sub geam. În clipa următoare, suit pe capacul tinetei, s-a apucat cu amîndouă mîinile de gratiile de la fereastră și a început să le zgîlțîie. Sub privirile noastre nedumerite, colonelul a coborît de pe tinetă, și-a lovit palmele una de alta scuturîndu-se de un praf imaginar și, la fel de repede cum intrase, a făcut cale întoarsă, ieșind pe ușă fără să scoată o vorbă. Ușa noastră s-a trîntit și aproape imediat am auzit cum se trăgeau zăvoarele de la celula vecină.

Rămași iar singuri, am dat curs liber supozițiilor pe marginea celor petrecute. Cum n-am ajuns la nici o concluzie satisfăcătoare, am așteptat ca vizita de pe coridor să se îndepărteze de ușa noastră, pentru a ne consulta prin Morse cu vecinii. Am fost astfel informați că în absolut toate celulele colonelul procedase la fel. Nimeni nu era în stare să deslușească rostul vizitei unui personaj atît de important, cu o comportare atît de ciudată. Am rămas așadar în expectativă, în așteptarea eventualelor urmări ale vizitei, care să ne dea explicația pe care o căutam. Zilele și săptămînile au trecut însă și nu s-a întîmplat nimic. Așa că motivul care l-a determinat pe un înalt funcționar al Ministerului de Interne să vină personal să verifice rezistența gratiilor de la ferestrele celulelor din Pitești a rămas pentru totdeauna o enigmă. Singura informație pe care am mai primit-o cu privire la acest caz a fost în legătură cu identitatea colonelului. Îl chema Bruckner, și era de origine evreu.

O altă vizită în închisoarea din Pitești, de care îmi amintesc, este aceea a unui grup de trei sau patru ofițeri M.A.I., avîndu-l în frunte pe căpitanul Iordache, supranumit de deținuți „Lulu". Majoritatea celor care trecuseră prin Aiud îl cunoșteau. Era unul din ofițerii politici ai închisorii care se remarcase în mod special prin cruzimea tratamentului aplicat deținuților. Căpitanul Iordache venise la Pitești într-o misiune specială. Fusese însărcinat cu cercetările în legătură cu cazul obiectelor de valoare, aparținînd deținuților, dispărute la Jilava, pe vremea cînd comandantul fortului era Maromet. Ancheta stabilise deja că, în decursul anilor, Maromet își însușise nenumărate ceasuri, inele, tabachere, brichete și tot felul de alte obiecte, mai ales de aur, aflate asupra deținuților în momentul arestării și depuse în păstrare la administrația închisorii cînd fuseseră încarcerați. Maromet fusese condamnat pentru furt iar, ca urmare, luase ființă comisia condusă de căpitanul Iordache, care verifica la fața locului situația obiectelor de valoare din toate închisorile din țară. La Pitești, timp de cîteva zile, Iordache a intrat din celulă în celulă, interesîndu-se la fiecare deținut în parte despre obiectele ce-i fuseseră reținute la încarcerare, pentru a compara apoi datele culese cu lista obiectelor aflate în inventarul magaziei penitenciarului. Cu ocazia acestei operații, s-au înregistrat două întîmplări hazlii.

Iordache intrase într-o celulă pentru a-i interoga pe deținuți. Șeful de secție, care îi deschisese ușa, stătea în prag. La un moment dat, e strigat de tovarășul lui de la etajul inferior, care îi comunică să se prezinte la ofițerul de serviciu. Iordache îl îndeamnă să se ducă, spunîndu-i că după ce își va termina treaba în celulă, va încuia el ușa. Gardianul pleacă, lăsînd ușa întredeschisă. În timp ce Iordache continua să-și noteze declarațiile deținuților, se produce un curent de aer și ușa celulei se trîntește, declanșînd totodată zăvorul de închidere. În clipa aceea, Iordache a pălit la față. Neputîndu-și ascunde spaima și cuprins de panică, s-a repezit la ușă și a început să bată cu pumnii în ea. Prima reacție a venit de la gardianul de la etajul inferior. La răcnetul lui: „Nu mai bate, bă!", deținuții au izbucnit în rîs.

Ca și cum ar fi avut de făcut față unui atac, Iordache s-a întors brusc spre cei din cameră, plimbîndu-și privirile îngrozite de la unul la altul. Cu spatele lipit de ușă, continua să bată cu tocul cizmei în tabla de fier cu care era căptușită. În acel moment, acoperind zgomotul loviturilor de cizmă în ușă, s-a auzit vocea lui Sami Sabah, unul din deținuții din celulă care, pe un ton calm și plin de blîndețe, nu lipsit însă de o nuanță de ironie, i s-a adresat lui Iordache: „N-aveți de ce să vă temeți, domnule căpitan. Puteți fi liniștit, că banditii nu vă fac nimic!" Și, într-adevăr, vorbele lui Sami au părut să-l ușureze. În ce privește ironia, era prea tulburat ca s-o sesizeze. Trăsăturile feței i s-au mai destins și a încetat să mai dea cu piciorul în ușă. În liniștea care se lăsase, s-au auzit pașii gardianului de pe secția vecină, care venea înjurîndu-l și amenințîndu-l pe banditul care bătuse în ușă. Cînd s-a uitat pe vizetă și a înțeles ce se întîmplase, a tăcut brusc și s-a grăbit să descuie ușa. Iordache a ieșit fără să mai privească în urmă și fără să scoată o vorbă.

Într-o altă celulă, în timp ce proceda la interogarea deținuților, unul din ei, Dan Hurmuzescu, răspunzînd întrebărilor puse, i s-a adresat cu formula „domnule căpitan Iordache". Surprins să-și audă pronunțat numele de un deținut, și evident nemulțumit să-și vadă deconspirat anonimatul, cultivat cu atîta grijă de toate cadrele Ministerului de Interne, Iordache s-a întunecat la față și l-a întrebat pe un ton răstit: „De unde știi, bă, cum mă cheamă?" Cu suspiciunea bolnăvicioasă, caracteristică tuturor ofițerilor politici, Iordache intenționa în mod vădit să afle de la Dan Hurmuzescu numele persoanei care îi divulgase identitatea. Răspunsul prompt al lui Dan l-a dezarmat însă pe loc: „Vă știu de mult, din București, de la Trocadero!" Pentru o clipă, Iordache a rămas încremenit. Apoi, brusc, a făcut stînga împrejur și a părăsit celula fără să mai scoată o vorbă.

Pățania lui Iordache a făcut hazul întregii pușcării. Toți știam la ce se referise Hurmuzescu. Înainte de a ajunge ofițer de securitate, Iordache fusese piccolo la restaurantul Trocadero. Cu cîțiva ani în urmă, un deținut din Aiud, care fusese un client frecvent al restaurantului, îl recunoscuse, și informația se răspîndise de la om la om în lumea închisorilor. Vrînd să verifice exactitatea informației, Dan Hurmuzescu se substituise deținutului din Aiud, pre-

tinzînd că el însuși îl recunoscuse pe fostul chelner de la Trocadero. Prin reacția lui, Iordache îi confirmase personal autenticitatea ei.

Dintre nenumăratele inspecții care s-au perindat de-a lungul anilor prin închisoarea din Pitești, cele două despre care am vorbit au fost cele mai nesemnificative, constituind o excepție față de caracterul obișnuit al acestor vizite. Nu le-am ales deci ca exemplu, ci tocmai fiindcă se deosebeau de celelalte; mai întîi pentru faptul că am aflat numele vizitatorilor, ceea ce nu s-a întîmplat în alte cazuri. În al doilea rînd, pentru că trecerea colonelului Bruckner prin celularul din Pitești n-a avut nici un fel de influență asupra regimului nostru de detenție, ca și ancheta căpitanului Iordache, care nu ne privea în mod direct, fiind legată de fapt de afacerea Maromet.

Toate celelalte vizite puteau fi împărțite în două categorii. Unele avînd scopul de a aduce modificări regimului de detenție, fie prin înăsprirea vigilenței și a tratamentului ce ni se aplica, fie printr-o relaxare a lui, în funcție de vremuri, iar altele avînd caracterul unor inspecții de rutină, menite să controleze riguroasa respectare a dispozițiilor în vigoare.

GREVA FOAMEI LA PENITENCIARUL DIN PITEȘTI

Începînd din iarna anului 1954–1955, de cînd ajunsesem în Pitești, regimul din închisoare nu făcuse decît să se înrăutățească. Dispozițiilor extrem de aspre privitoare la condițiile de viață propriu-zise (alimentație, igienă, cazare, asistență medicală etc.), li se adăugau măsurile abuzive și brutalitățile pornite din inițiativa personală a comandantului Mândreș. Toate plîngerile și protestele noastre repetate, prin care sesizam diferitele comisii venite în inspecție, fie din partea Direcției Generale a Penitenciarelor, fie din partea Ministerului de Interne, nu dăduseră nici un rezultat. Abuzurile lui Mândreș aveau în mod evident binecuvîntarea tacită a organelor superioare, care, chiar dacă ne ascultau reclamațiile și ne promiteau că vor da dispoziții de îndreptare a situației, nu luau niciodată vreo măsură în acest sens. După un an de zile, starea de degradare fizică a deținuților atinsese acea limită inferioară, la care, la cea mai mică solicitare în plus, organismul nu mai putea face față. Situația tuturor devenise extrem de precară. Cei mai afectați erau bătrînii, care ajunseseră la capătul puterilor. Viața le atîrna de un fir de ață. Orice nouă încercare, care venea să se adauge vicisitudinilor traiului de fiecare zi, îi găsea dezarmați. Epidemia de gripă le răpise deja rîndurile. Bolile cronice de ficat, inimă, stomac etc. se agravaseră din lipsă de îngrijire. Noi afecțiuni apăruseră din aceleași motive. Subnutriția prelungită, lipsa de aer, de igienă, frigul din timpul iernii și căldura sufocantă din celulele supraaglomerate vara ne consumaseră treptat ultimele forțe. În starea în care ne aflam, o săptămînă de beci putea fi oricui fatală. Așa cum îi fusese comandorului Condeescu!

Conștienți de slăbiciunea și de lipsa noastră de rezistență, devenisem excesiv de prudenți, dar pedepsele erau inevitabile. Mândreș continua să-și caute cu același sadism victimele prin celule, împărțind pedepse în stînga și în dreapta, cu sau fără motiv. Pe lîngă anemia fizică de care sufeream toți, apăruseră și semnele mai grave ale unei apatii și resemnări de rău augur. Descurajarea și pesimismul erau în creștere, subminînd, încet dar sigur, moralul fiecăruia.

În această stare de spirit, puțin propice unei reacții, a luat totuși naștere ideea organizării unei acțiuni, care să ne scoată de pe făgașul pe care intrasem. După toate încercările, fără succes, făcute în limitele aduse de regulament, adică raportîndu-ne doleanțele în ordine ierarhică, mai întîi șefului de secție și apoi, succesiv, ofițerului de serviciu, ofițerului politic, comandantului și diferitelor comisii venite în inspecție, alternativele permise fuseseră epuizate. Nu numai că demersurile întreprinse pe căile așa-zis regulamentare nu ne-au adus nici o satisfacție, dar, în majoritatea cazurilor, s-au soldat cu represalii, și iată cum: deținutul n-avea dreptul să raporteze decît chestiuni personale. În cazul că se conforma întocmai acestei prevederi, plîngîndu-se de carențele tratamentului la care era supus, i se răspundea prompt că administrația nu-i putea crea lui un regim special, cu atît mai mult, cu cît ceilalți deținuți nu-și manifestaseră vreo nemulțumire în această privință. Dacă, în schimb, se declara purtătorul de cuvînt al celorlalți deținuți, exprimîndu-și plîngerea în numele tuturor, era imediat taxat de agitator și instigator la revoltă și trimis pentru o săptămînă sau zece zile la beci. O adevărată perlă de interpretare dialectică! Am ajuns astfel, în disperare de cauză, să reflectăm și la alte căi, pentru a încerca să ieșim din impas. Ideea unei greve a foamei, cu toate riscurile pe care le comporta, ținînd seama de starea noastră fizică, a început să-și facă tot mai mult loc în mintea noastră, ca unica tentativă la care mai puteam recurge, pentru a ne salva de la moartea lentă, de care ne apropiam inexorabil, cu fiecare zi care trecea. Discuțiile despre eventualitatea pornirii unei greve s-au menținut, la început, la un nivel pur teoretic. Condițiile ce trebuiau îndeplinite, pentru ca o astfel de acțiune să aibă cît de cît șanse de reușită, ni se păreau imposibil de realizat. Era în primul rînd vorba de a obține o participare masivă și de a demonstra totodată hotărîrea noastră fermă de a nu ceda în fața represaliilor ce se vor deslănțui sau a promisiunilor amăgitoare, cu care vom fi confruntați din partea administrației în încercările ei de a sparge greva. Mai toți consideram că numai o grevă de mari proporții, de lungă durată și fără defecțiuni în rîndul participanților, putea constitui un mijloc de presiune cu oarecare sorți de izbîndă. Dacă și administrația, pusă în fața unei atari situații, va gîndi la fel ca noi și va fi dispusă să facă concesii, rămînea totuși principala necunoscută a problemei. Personal, pe măsură ce timpul trecea, fără nici cel mai mic semn de ameliorare în perspectivă a situației, eram din ce în ce mai atras de ideea organizării unei greve și tot mai înclinat să-i accept atît consecințele cunoscute, cît și riscurile imprevizibile. Aceeași stare de spirit am găsit-o și la cei cîțiva

prieteni, răspîndiți prin diferite celule, cu care întrețineam un contact permanent, prin mijloacele noastre de comunicare. După un prim schimb de păreri pe această temă, au urmat o serie de consultări și cu alți deținuți de absolută încredere. Acest grup restrîns avea să constituie nucleul de organizare a grevei declanșate în închisoarea din Pitești în 1956, în prima jumătate a lunii mai.

În pofida dificultăților, provenind din faptul de a nu fi împreună și de a fi nevoiți să recurgem la căile de comunicare, destul de greoaie, prin Morse și prin mesaje scrise pe plăcuțe de săpun, am reușit totuși să punem la punct un plan amănunțit de acțiune. Cum în fiecare celulă se afla cel puțin unul din participanții la complotul pe care îl puneam la cale, am hotărît ca înainte să luăm decizia definitivă de a declara greva foamei, să încercăm mai întîi să ne facem o idee despre numărul deținuților care ar putea lua parte la acțiune. Fiecare din noi, cunoscîndu-ne camarazii cu care conviețuiam între aceiași patru pereți, urma să facem un calcul estimativ al deținuților dispuși să intre în grevă. Era un fel de sondaj, care nu se baza însă pe consultarea respectivilor, ci numai pe presupunerile noastre în privința atitudinii lor față de această problemă. S-au stabilit astfel, în fiecare celulă, două categorii de posibili participanți la grevă: una, formată din cei care eram convinși că nu vor ceda la presiuni și vor susține acțiunea pînă la capăt, iar cealaltă, din oameni mai șovăielnici, care, chiar dacă în primul moment se vor solidariza cu noi, vor abandona pe parcurs. O dată calculul făcut, datele culese au fost centralizate și totalizate. Ca rezultat, am ajuns la cifra de aproximativ patruzeci și cinci pentru prima categorie și circa patruzeci pentru a doua. Din acest calcul i-am exclus de la început pe oamenii prea în vîrstă sau prea bolnavi, chiar dacă s-ar fi încadrat în vreuna din cele două categorii, considerînd că și-ar fi riscat viața, expunîndu-se unei astfel de încercări. Raportat la efectivul deținuților din Pitești din acea vreme (între trei sute și trei sute douăzeci de persoane), rezultatul sondajului nostru nu reprezenta un procent prea mare, dar față de marele număr de oameni în vîrstă și inapți, scoși din cauză, cifra la care ajunsesem căpăta cu totul alte dimensiuni. Important însă nu era a cîta parte din deținuții închisorii se vor angaja în acțiune, ci numărul lor. Or, după părerea noastră, cu cincizeci de oameni hotărîți se putea porni la drum.

Mă aflam în acel moment la primul etaj al închisorii. Eram împreună opt inși, în ultima celulă de la capătul celularului, înainte de W.C. Poziție strategică, deoarece puteam lua contact cu toate celulele de pe secție, în timpul „programului", cînd erau scoase la toaletă. Componența celulei nu era însă din cele mai fericite, așa că cifrele sondajului făcut de mine și comunicate mai departe pentru totalizare au fost destul de modeste. Estimasem că nu se putea conta decît pe doi inși, hotărîți să nu cedeze o dată intrați în grevă: avocatul Cioloboc și cu mine. Alți doi potențiali greviști, dar de a căror tenacitate mă îndoiam, erau inginerul Fred Cerchez și, cu și mai mari rezerve din partea mea, socialistul Lacatuș. Pe ceilalți patru locatari, deși din motive diferite, nu-i vedeam în nici un caz angajîndu-se într-o acțiune contestatară

fățișă împotriva administrației. Balint, țăran ungur din Ardeal, era un om de treabă, dar abia rupea cîteva vorbe românești. Barta, de asemenea ungur și vorbind prost românește, era de la sine înțeles exclus de la orice acțiune de solidaritate cu noi, fiind unul din turnătorii administrației. Pe colonelul Văsescu, snob și franțuzit, cu manierele lui de salon, nu mi-l puteam închipui în postura de răzvrătit, înfruntînd neclintit represaliile administrației. În ceea ce-l privește pe Samitca, din cauza fizicului lui de infirm și a halului de slăbiciune în care ajunsese, nici nu mi-a trecut prin minte că ar putea lua parte la grevă. Mai toți cei care, ca și mine, au colaborat la întocmirea acestei statistici anticipate a participanților la grevă, am avut ulterior, în momentul declanșării acțiunii, surpriza de a constata că nu eram chiar așa de buni psihologi cum ne credeam și că în multe din aprecierile noastre ne înșelasem. Pînă una alta, considerînd satisfăcător rezultatul sondajului, care indica întrunirea unui număr suficient de mare de oameni, am început consultările în privința tuturor amănuntelor acțiunii.

Fiind prevăzut că una din contramăsurile pe care le va lua administrația ar putea fi dispersarea noastră, împiedicîndu-ne astfel de a mai comunica între noi, am căzut mai întîi de acord asupra următoarelor puncte de program, de la care să nu ne abatem, indiferent ce s-ar întîmpla:

1. În momentul în care vom refuza mîncarea, vom cere să fie anunțată procuratura. Pînă ce nu va veni un procuror, în fața căruia să dăm în scris și sub semnătură declarația de grevă, nu vom răspunde la nici un fel de întrebări și nu vom da nici un fel de explicații cu privire la motivele care ne-au determinat să intrăm în acțiune.

2. La sosirea procurorului, cînd vom primi toc și hîrtie, fiecare își va întocmi declarația de grevă, după același model asupra căruia căzusem de acord. Fiecare va explica, în declarația lui de grevă, cauzele care l-au împins să recurgă la această formă de protest. În continuare, își va expune doleanțele.

În fruntea listei, vor figura următoarele revendicări:

— Revizuirea dosarului și eliminarea declarațiilor smulse sub amenințare și tortură în timpul anchetei;

— Rejudecarea procesului, respectîndu-se procedura legală;

— Dreptul de a-ți alege singur avocatul;

— Citarea martorilor indicați de apărare și audierea lor în instanță.

La toate aceste cereri, de-a dreptul utopice, privind rejudecarea proceselor noastre, nu ne așteptam nicidecum să primim satisfacție. La fel de nerealiste și deci fără speranța de a fi acceptate mai erau și următoarele cîteva revendicări, prevăzute a fi menționate în declarația de grevă:

— Dreptul la corespondență cu familia;

— Dreptul de a primi lunar un pachet cu alimente de acasă;

— Dreptul la vorbitor cu familia;

— Dreptul de a primi cărți și de a avea asupra noastră în celulă hîrtie și creion.

Deși concepusem inserarea acestor cereri în fruntea listei, fusese departe de noi gîndul de a le da într-adevăr întîietate. Era vorba de o falsă ordine a priorităților sau mai bine-zis răsturnată, deoarece adevăratele țeluri pe care voiam să le atingem prin grevă erau înscrise la coada listei. Socotisem că administrația nu va accepta niciodată o capitulare totală în fața pretențiilor noastre. Speram așadar să obținem concesii numai la cererile aparent minore și neimportante, dar pentru noi vitale, cuprinse în ultima parte a declarației de grevă, lăsînd în schimb administrației satisfacția de a ne refuza majoritatea revendicărilor și totodată posibilitatea de a ieși din impas, cu autoritatea neștirbită. Aceste ultime puncte de pe lista noastră nu reprezentau decît drepturile elementare ale deținuților, prevăzute în orice regulament penitenciar din lume:

— Un regim alimentar cu hrană suficientă, pentru a ne menține în viață;

— Distribuirea de efecte penale, pentru cei care nu mai aveau îmbrăcăminte;

— Tratament medical pentru bolnavi;

— Plimbare zilnică, la aer, în curtea închisorii;

— Încetarea aplicării de pedepse abuzive și interzicerea brutalităților fizice împotriva deținuților.

După toate aceste cereri de interes general, fiecare deținut urma să-și formuleze și eventuale revendicări de ordin personal. În încheiere, înainte de a semna declarațiile, vom menționa că nu vom accepta să stăm de vorbă decît cu un delegat al Ministerului de Interne și că refuzăm orice fel de discuții sau tratative cu administrația închisorii.

O dată textul declarației de grevă stabilit, nu ne mai rămînea decît să hotărîm momentul declanșării acțiunii. Ne aflam la sfîrșitul lunii aprilie. Cum nu voiam să dăm prilej administrației să pretindă că e confruntată cu o provocare de natură politică, ne-am decis să mai așteptăm pînă după sărbătorirea zilei de 1 Mai. Apoi, am considerat mai înțelept să procedăm la o nouă amînare, lăsînd să treacă și data de 10 Mai, pentru a nu fi acuzați de organizarea unei manifestații reacționare. Caracterul grevei trebuia să rămînă în limitele stricte ale revendicării unor drepturi umane, prevăzute chiar de regulamentul penitenciar. În fine, pe la jumătatea lunii mai, într-o după-amiază, zarurile au fost aruncate: în dimineața următoare vom refuza mîncarea! În aceeași seară, fiecare din noi urma să-și înștiințeze colegii de celulă despre hotărîrea ce o luasem de a intra în grevă în dimineața următoare. După ce îi vom pune în temă cu întregul plan de acțiune, îi vom întreba pe fiecare, pe rînd, dacă vor să ni se alăture. Rezultatele acestui sondaj real le vom comunica apoi din celulă în celulă, către capătul celularului, spre totalizare. Pentru a evita riscul ca administrația să fie informată dinainte despre grevă, decisesem să ne anunțăm colegii numai după ora „închiderii". În acest fel, nici un turnător nu mai avea prilejul să contacteze vreun membru al administrației,

pentru a ne denunța și a compromite astfel efectul de surpriză, pe care contam să-l provocăm.

Țin minte încă și azi cum, în seara aceea, m-am plimbat ca un leu în cușcă, în așteptarea „închiderii". După atîtea săptămîni de discuții, tergiversări și amînări, cînd, în sfîrșit, numai o noapte ne mai despărțea de momentul decisiv, îmi pierdusem răbdarea. Cu toate că știam prea bine cît de hazardată era o acțiune de acest fel în condițiile date, eram nerăbdător să trec la fapte. Cred că o parte din explicația acestei grabe era tocmai dorința nemărturisită de a nu mai avea răgazul să mă gîndesc la urmările neprevăzute în calculele noastre prea optimiste. O dată declanșată acțiunea, știam că nu mai era drum de întoarcere și regretele pentru o acțiune nesăbuită nu-și mai aveau rostul. În sfîrșit, a răsunat pe celular strigătul mult așteptat al gardianului: „Pregătirea pentru număr!", urmat de zgomotul zăvoarelor și trîntitul succesiv al ușilor, pe măsură ce se îndeplinea formalitatea numărătorii deținuților. Abia cînd liniștea s-a restabilit pe celular și am auzit scîrțîitul scaunului gardianului din schimbul de noapte, care, rămas singur, se așezase la masa lui din capătul secției, m-am adresat celor din cameră, anunțîndu-i că vreau să le comunic hotărîrea pe care o luasem împreună cu un grup de prieteni, de a declara greva foamei începînd cu a doua zi dimineața. Vestea a produs stupoare. M-am grăbit apoi să le declar că decizia noastră era definitivă și că nimic nu ne mai poate face să revenim asupra ei. Avînd însă convingerea că eficacitatea grevei va fi cu atît mai mare, cu cît vom fi mai numeroși, le-am cerut să reflecteze dacă vor sau nu să participe la acțiune, urmînd ca fiecare să-mi dea răspunsul, pentru a-l putea comunica mai departe. Vom aștepta apoi să primim rezultatul calculului de totalizare, pentru a ști pe ce efectiv putem conta în dimineața următoare. Înainte de a apuca să mă adresez fiecăruia în parte pentru a-i afla intenția, Cioloboc, tînărul avocat din Făgăraș, și-a manifestat spontan entuziasmul, declarînd că e de acord să intre în grevă alături de noi. Atitudinea lui nu m-a surprins. Nici nu mă așteptasem la alt răspuns din partea lui! Cum tăcerea celorlalți locatari ai celulei nu mă îndreptățea la optimism în privința poziției ce o vor adopta, răspunsul lui Cioloboc mi-a dat sentimentul de a nu fi singur pe drumul pe care apucasem. Încurajat așadar de elanul cu care Cioloboc își dăduse asentimentul, am început prin a mă adresa lui Lacatuș, care, în ordinea locurilor din celulă, ocupa patul următor. Figura lui cam usurză nu-mi inspira speranța într-un răspuns favorabil, așa încît întrebarea mea a fost mai mult formală:

— Pișta baci, spune-mi te rog ce ai de gînd, ca să știu ce să le comunic celor care așteaptă să facă socoteala numărului participanților la grevă.

Abia atunci în ochii lui s-a aprins o lumină jucăușă și, pe tonul mucalit pe care i-l cunoscusem și în alte ocazii, cu vorba lui domoală, cu puternic accent maghiar, Lacatuș mi-a răspuns:

— Domnu' Ioánid, pe mine nu trebuie să mă întrebați! Eu sînt un social-democrat și, un socialist, cînd aude de grevă, spune imediat „prezent!"

Răspunsul lui Lacatuș, care nu corespunsese previziunii mele, n-avea să constituie singura surpriză a serii. De la Lacatuș, am trecut mai departe, la vecinul lui de pat. Mi-a fost de-a dreptul penibil să-l întreb pe Samitca dacă intenționează să intre în grevă. Și nu fiindcă eram convins că va refuza, ci pentru că îmi era greu să-i propun unui om infirm să participe la o acțiune de la care îl excludea însăși condiția lui fizică. Pe de altă parte, ar fi fost și mai deplasat să-l ocolesc și să nu-i pun și lui întrebarea pe care o puneam tuturor celorlalți. N-aș fi făcut decît să subliniez faptul că îl consideram un invalid. Deformat de rahitism, cocoșat și extrem de slăbit, era greu să ți-l imaginezi pe Samitca participînd și mai ales rezistînd în timp încercărilor fizice la care l-ar supune o grevă a foamei prelungită. Simțindu-mi parcă ezitarea, Samitca mi-a luat-o înainte, spunîndu-mi că ar dori să-și expună punctul de vedere despre o grevă a foamei, declarată în atari condiții. Am răsuflat ușurat. Samitca mă scutea de grija de a mai căuta formula cea mai potrivită, pentru a ataca subiectul atît de delicat al participării lui la grevă. Încîntat de faptul că preluase inițiativa, l-am ascultat. Începînd prin a face o analiză, pe cît de succintă, pe atît de obiectivă a condițiilor noastre de detenție, a lipsei totale de înțelegere din partea administrației față de cererile cele mai elementare de îndreptare a situației, cît și a represaliilor brutale, cu care riposta la cea mai mică plîngere în acest sens, Samitca ne-a declarat că era convins că regimul de exterminare lentă la care eram supuși era hotărît de forurile superioare de la București, și nu de cele locale. Ca atare, o eventuală grevă trebuia, după părerea lui, să-și exercite presiunea asupra Ministerului de Interne și nu asupra administrației penitenciarului din Pitești. Samitca nu credea însă că o hotărîre luată la nivelul cel mai înalt al statului putea fi zdruncinată sau schimbată de o acțiune de protest, întreprinsă de o mînă de deținuți dintr-o închisoare. În concluzie, nu credea în eficacitatea unei greve. Nu puteam să nu-i respect punctul de vedere și să nu recunosc că în starea de totală izolare și dezinformare în care trăiam, era la fel de logic justificat, ca și al celor care susțineau contrariul. Considerînd deci că această ultimă afirmație era încheierea argumentației și totodată echivalentă cu refuzul lui de a participa la grevă, mă pregăteam să-i mulțumesc pentru răspuns și să trec la următorul. Samitca mi-a făcut însă un semn că n-a terminat. Și, spre surprinderea mea, a adăugat:

— Asta nu înseamnă că nu sînt de acord să intru în grevă! Indiferent de rezultat, fie că raționamentul meu se va dovedi just, fie că nu, cred că în situația fără ieșire în care ne găsim, trebuie să încercăm să facem ceva. Trebuie să ținem contactul cu inamicul. Trebuie să-l punem la încercare, ca să ne dăm seama cît de puternică îi este poziția!

N-am putut reda cu exactitate decît sensul spuselor lui Samitca, nereușind să reproduc întocmai exprimarea lui în cel mai pur limbaj militar, folosit cu competența unui adevărat ofițer de Stat-Major. Numai de înclinații spre militarism nu-l bănuisem pe Samitca! În ce privește hotărîrea lui de a

ni se alătura în greva foamei, nu numai că a produs stupoare, dar ne-a pus chiar în încurcătură. Atît eu, cît și Cioloboc și Lacatuș, i-am cerut să renunțe, invocînd de data asta, fără menajamente, starea lui fizică, ce nu-i va permite să reziste unei asemenea încercări. Totul a fost însă zadarnic. Nu numai că Samitca a intrat a doua zi în grevă, dar, în ciuda tuturor prevederilor, a rezistat pînă la capăt, rămînînd pe poziție pînă în ultima zi.

Nu-mi revenisem încă bine din surpriza ce ne-o făcuse Samitca prin hotărîrea lui de a intra în grevă, cînd am fost pus din nou în fața unei situații neașteptate. Plimbîndu-se nervos prin celulă, Fred Cerchez a început să-și manifeste cu voce tare indignarea împotriva acelor „capete aprinse", care, fără să se consulte cu nimeni și fără să-și facă scrupule în privința soartei camarazilor lor, își permiteau să declanșeze acțiuni ce puteau avea consecințe catastrofale pentru toată lumea. În primul moment, nu m-am putut stăpîni și am ripostat cu oarecare agresivitate, întrebîndu-l dacă a ridicat înadins glasul pentru a-l informa și pe gardianul de pe coridor despre planul nostru de grevă. Argumentul și-a produs efectul.

Cerchez a coborît vocea, dar nu și-a întrerupt rechizitoriul împotriva acelor nesocotiți, care, fiind tineri și sănătoși, nu se gîndeau la cei mai în vîrstă și bolnavi, cărora orice măsuri de represalii, stîrnite de acțiunea lor nesăbuită, le-ar putea fi fatale. După o lungă tiradă în acest sens și o avalanșă de acuzații la adresa inițiatorilor grevei în general, ultimele cuvinte încărcate de reproșuri mi le-a adresat mie: „Sînteți niște inconștienți, care vă jucați cu viețile oamenilor!" Cu toată gravitatea acuzațiilor pe care ni le aducea, m-am străduit să-mi păstrez calmul, mai cu seamă că afirmațiile lui cuprindeau și o parte de adevăr. Cu multă greutate l-am convins pe Fred Cerchez să accepte să mă asculte. I-am expus pe scurt raționamentul celor care susțineau intrarea în grevă. În ipoteza declanșării grevei, erau de prevăzut două posibile reacții din partea administrației:

1) *Represalii numai împotriva greviștilor*, un risc pe care eram dispuși să ni-l asumăm și pentru care, în consecință, nu aveam de dat socoteală nimănui.

2) *Represalii generale împotriva tuturor deținuților din închisoare*. În acest caz (pe care îl consideram puțin probabil), era foarte adevărat că viața și sănătatea bătrînilor și a bolnavilor, chiar neparticipanți la grevă, vor fi în pericol.

Dacă, în ipoteza unei greve, riscurile pentru bătrîni și bolnavi erau numai probabile, în cazul refuzului nostru de a întreprinde vreo acțiune, aceste riscuri se vor transforma în certitudini. Resemnîndu-ne să suportăm în continuare regimul de privațiuni care ni se impunea, primii care vor sucomba vor fi tocmai cei mai puțin rezistenți. Soarta bătrînilor și a bolnavilor va fi deci cu siguranță pecetluită, fără ca cel puțin cei încă valizi să fi încercat să schimbe situația, fie chiar printr-o acțiune disperată. Cu toată osteneala ce mi-am dat-o de a-l face să înțeleagă și punctul nostru de vedere, Cerchez a rămas

la părerea lui, învinovățindu-ne în continuare că atentam pur și simplu la viața camarazilor noștri. Vorbe grele, pe care nu i le-am putut ierta multă vreme! Vorbe care atingeau o rană încă deschisă, de cînd evadasem de la Cavnic. Amintirea represaliilor ce s-au abătut după fuga noastră asupra celor rămași în lagăr îmi trezea mereu aceleași sentimente contradictorii, pe care nu reușeam să le împac: pe de-o parte satisfacția de a-mi fi înfrînt teama, de a fi îndrăznit să mă răzvrătesc, scuturîndu-mă din inerția și resemnarea sclavului; pe de altă parte, sentimentul de culpabilitate față de cei care avuseseră de suferit de pe urma acțiunii mele. Limita pînă la care se putea întinde o acțiune personală, fără să antreneze răspunderea colectivă, era greu de decelat. Administrația riposta deseori cu represalii generale la manifestări și proteste individuale, obligîndu-te astfel, de multe ori, să renunți la unele acțiuni, numai fiindcă ar fi putut duce la pedepsirea camarazilor. În aceste situații, spiritul nostru de solidaritate devenea obiect de șantaj în mîinile administrației, care, de regulă, reprima cu cea mai mare brutalitate orice manifestare de camaraderie sau tendința de unitate în rîndurile deținuților.

Atmosfera creată de invectivele lui Fred Cerchez la adresa partizanilor intrării în grevă, ajunsese la punctul critic de la care risca să degenereze, în orice moment, în ceartă. Dacă eu însumi reușisem să-mi păstrez calmul, menajîndu-l încă în discuție, Cioloboc, în schimb, îl apostrofase cu violență, acuzîndu-l de lașitate și lipsă de demnitate. Intervenția lui Lacatuș la momentul oportun a avut darul să aplaneze conflictul. Cerîndu-i mai întîi lui Cioloboc să se calmeze, i s-a adresat apoi lui Cerchez: „Domnule Cerchez, fiecare e liber să procedeze cum crede de cuviință. În ceea ce mă privește, sînt ferm decis să intru în grevă, și nimic și nimeni nu mă poate opri. Așa cum eu nu am dreptul să te constrîng să participi la o acțiune cu care nu ești de acord, nici dumneata nu-ți poți permite să exerciți presiuni asupra mea, pentru a mă face să-ți accept punctul de vedere!“ Cu toate că politicos, tonul determinat al lui Lacatuș nu mai admitea replică. Fred Cerchez s-a retras la patul lui, manifestîndu-și în continuare dezaprobarea tacită printr-o atitudine ostentativ dezinteresată față de tot ce s-a mai discutat, în seara aceea, în celulă. Cu toate că relațiile dintre Fred Cerchez și mine fuseseră pînă aci foarte bune, bazate chiar pe reală afecțiune reciprocă, în cele două zile, cît am mai împărțit aceeași celulă, n-am mai stat de vorbă ca de obicei. Intervenise o răceală, pe care nici unul din noi n-a încercat s-o înlăture. Peste două zile, toți greviștii aveam să fim despărțiți de ceilalți deținuți, care nu se angajaseră în acțiune. Cînd tocmai mă pregăteam să părăsesc celula și mă îndreptam spre ușă, Fred Cerchez s-a apropiat totuși de mine, mi-a strîns mîna cu căldură și mi-a urat, în șoaptă, un singur cuvînt de încurajare: succes!

În atmosfera încărcată în care mai stăruia iritația creată de controversa cu Fred Cerchez, mi-am reluat sondajul de unde îl întrerupsesem. Îmi îndreptasem privirea, cu nu prea mare entuziasm, spre patul următor. Era ocupat de colonelul Văsescu. În socotelile pe care mi le făcusem, nu contam pe

asentimentul lui. Moș Puiu s-a declarat însă, fără ezitare, de acord să participe la acțiune, cu toate că, spunea el, îl deranja cuvîntul „grevă", care aparținea vocabularului clasei proletare, pentru care nutrea un dispreț fără margini. Cu poziția neașteptată adoptată de Puiu Văsescu, s-a încheiat și seria de surprize de care am avut parte în seara aceea. Bătrînul Balint, țăranul ungur care abia vorbea românește, a fost numai informat de Lacatuș despre greva ce urma s-o facem, participarea lui nefiind posibilă, din cauza necunoașterii limbii. Mai rămăsese turnătorul Barta, care, pe toată durata dezbaterilor din celulă, preferase să se culce, încercînd să treacă neobservat. Dialogul cu el (dacă poate fi numit așa), a fost scurt: „Domnule Barta, cred că nu mai e cazul să te întreb ce ai de gînd, pentru că știu că nici noi nu vrem să te avem alături în grevă, și nici dumneata nu vrei să fii împotriva administrației!" Barta, care se ridicase în capul oaselor, mi-a răspuns numai cu un zîmbet prostesc și cu o privire umilă, aproape recunoscătoare.

De o bucată de vreme, pe țevile caloriferului se stîrnise țăcănitul discret al alfabetului Morse. Celelalte celule fuseseră mai vrednice. Începuseră să comunice datele sondajelor. Era cazul s-o facem și noi. Cioloboc, mai exersat ca mine în telegrafia fără fir, a transmis rezultatul obținut în celula noastră: cinci participanți la grevă! În cursul serii, pe măsură ce Cioloboc intercepta diferitele mesaje ce se transmiteau pe rețeaua țevilor de calorifer, aveam să aflăm că, în mai toate celulele, lucrurile se petrecuseră cam la fel: numărul celor ce se declaraseră pentru grevă depășise cu mult așteptările! Din păcate, printre cei ce se înscriseseră pentru grevă erau și nenumărați oameni în vîrstă, suferinzi și într-o stare fizică deplorabilă. Era de prevăzut deci că acești oameni nu vor putea rezista încercărilor unei greve prelungite și că vor fi obligați să abandoneze pe parcurs. Or, era tocmai ceea ce am fi vrut să evităm, pentru a nu da impresia administrației că poate nădăjdui într-o stingere, de la sine, a acțiunii, prin renunțarea succesivă a tuturor deținuților la grevă. Strădaniile de a-i convinge pe cei în vîrstă și neputincioși să revină asupra hotărîrii de a ni se alătura n-au dat nici un rezultat. Toți considerau că era de datoria lor să se solidarizeze cu noi. După ce toate celule și-au comunicat efectivul de participanți, țevile caloriferelor au amuțit. În tăcerea care se lăsase, așteptam nerăbdători să ni se transmită rezultatul calculului ce se făcea în ultima celulă de la celălalt capăt al celularului. Cînd, în sfîrșit, țeava caloriferului s-a animat din nou, Cioloboc a fost imediat pe recepție. Numărul total al deținuților care urmau să refuze a doua zi mîncarea era de o sută cincizeci sau o sută șaizeci. (Nu rețin cifra exactă, dar mi-amintesc că era vorba de aproximativ jumătate din efectivul deținuților politici, care se aflau pe acea vreme în închisoarea din Pitești.) Cu vreo cîteva comentarii pe marginea acestui ultim mesaj Morse, ne-am încheiat ziua. Efervescența care ne stăpînise în tot cursul serii a făcut loc unei noi stări de spirit, dominată de gîndurile ce ni le făceam în privința zilei următoare, cînd vom refuza mîncarea. Emoția dinaintea confruntării, combinată cu îngrijorarea față de

necunoscutul reacțiilor ce le vom stîrni, ne-a ținut treji încă o bună bucată de vreme.

La strigătul „deșteptarea!", am fost, în cîteva clipe, toți în picioare. Venise dimineața mult așteptată, și o dată cu ea, ultima probă de răbdare care ne mai stătea în față, pînă la declanșarea acțiunii. În celule, tensiunea nervoasă creștea cu fiecare minut care se scurgea. În schimb, pe coridor, pentru temnicerii noștri începea o zi ca toate celelalte. Schimbul de zi a venit să-l înlocuiască pe cel de noapte. Apoi, la strigătul „pregătirea pentru număr!", ușile s-au deschis pe rînd și, sub supravegherea ofițerului de serviciu, s-a procedat la numărătoarea deținuților și la controlul gratiilor de la ferestre. După ce, sub loviturile de ciocan, zăbrelele s-au dovedit intacte, gardienii din tura de noapte au mai stat un timp de vorbă la capătul secției cu cei care veniseră să-i înlocuiască. Puțin mai tîrziu, le-am auzit tropăitul cizmelor îndepărtîndu-se pe scări. Pe celular s-a lăsat iar pentru o vreme liniștea, pînă ce au răsunat pașii tîrșîiți ai deținuților de drept comun, care aduceau hîrdaiele cu terci. Desfășurarea programului ni se părea mai lungă ca niciodată. Fiecare din noi încerca să-și stăpînească nerăbdarea în felul lui. Negăsindu-ne astîmpărul, Cioloboc și cu mine ne plimbam de colo pînă colo, în micul spațiu din fața ușii, ciocnindu-ne unul de altul la fiecare pas. Alții își căutau cîte un subiect de discuție, dar conversațiile nu se legau și se așternea tăcerea. În fine, s-au auzit primele zăvoare: gardianul începuse distribuirea terciului! Mai aveam însă de zăbovit. Potrivit celor stabilite, urma să ne dezvăluim intențiile numai după ce terciul va fi împărțit pe întreg celularul. Așadar, cînd gardianul a ajuns cu hîrdăul la ușa noastră, ne-am primit ca de obicei gamelele cu porțiile de terci. Așa făcuseră și cei dinaintea noastră, și la fel au procedat și cei din celulele următoare. După ce ultimii deținuți de pe celular și-au primit rațiile, gardianul s-a întors la prima celulă, de unde începuse distribuirea terciului. Ca în fiecare dimineață, urma să deschidă din nou celulele pe rînd, pentru ca deținuții să-și depună afară, pe jos, în dreptul ușii, gamelele goale, în perioada aceea păstrarea lor în cameră fiind interzisă.

Din momentul în care a deschis ușa primei celule, desfășurarea „programului" a ieșit din rutina cotidiană. Majoritatea gamelelor, înșirate de unul din deținuți la picioarele gardianului, pe coridor, conțineau rația de terci intactă.

— De ce n-ați mîncat, bă? a fost prima reacție a șefului de secție.

Răspunsul din celulă:

— Vă rugăm să raportați ofițerului de serviciu că refuzăm hrana!

Încercările gardianului de a afla motivul pentru care deținuții îi restituiau gamelele pline n-au dat nici un rezultat. S-a mai răstit de cîteva ori la ei, i-a amenințat și, în cele din urmă, văzînd că nu poate scoate nimic de la ei, le-a tras o înjurătură, a trîntit ușa și a trecut la celula următoare. Nu se aștepta probabil ca și aici să i se întîmple același lucru. Dialogul cu cei care

refuzau să mănînce terciul a fost cam același și s-a mai repetat la cîteva celule, pînă ce gardianul și-a dat seama că nu era vorba de niște cazuri izolate. L-am auzit strigîndu-l pe tovarășul lui de pe secția de la etajul inferior, căruia i-a cerut să-l cheme pe ofițerul de serviciu. Din discuția ce s-a iscat între ei cu această ocazie, am înțeles că tovarășul lui îl informa că, și pe secția lui, deținuții refuză mîncarea.

Abia după sosirea ofițerului de serviciu, ușile au început din nou să fie deschise, de data asta în prezența lui. Pe un ton sever și autoritar, ofițerul le-a cerut celor care refuzaseră mîncarea să-și explice atitudinea. Nici lui nu i s-a răspuns însă la întrebare. Deținuții i-au adus la cunoștință că se află în greva foamei și că doreau să fie chemat procurorul, pentru a da în fața lui o declarație scrisă în acest sens. Pînă la celula noastră, ofițerul și-a irosit, fără succes, toate bine cunoscutele argumente folosite în astfel de ocazii, care de mult își pierduseră orice putere de convingere: a ținut astfel să afirme că orice cerere sau nemulțumire trebuia raportată în ordine ierarhică, mai întîi șefului de secție, apoi ofițerului de serviciu și, în cele din urmă, dacă nici unul din ei nu rezolva problema, comandantului penitenciarului. Numai în cazul în care nici acesta nu soluționa cererea, se putea face apel la procuror. În consecință, insista să i se raporteze lui doleanțele, promițînd să le asculte cu toată înțelegerea și chiar să le satisfacă, în măsura în care vor fi de competența lui. Mai întîi a încercat cu duhul blîndeții, stăruind în fel și chip să afle motivele protestului. Apoi, văzînd că pledase zadarnic, și-a schimbat tactica. Îi avertiza pe cei ce refuzau să mănînce că riscau să fie pedepsiți, deoarece regulamentul le interzicea deținuților să facă greva foamei. În loc să stîrnească teamă și îngrijorare, cum se aștepta, deținuții zîmbeau, amuzați de ridicolul unei asemenea interdicții, ceea ce sfîrșea prin a-l înfuria, făcîndu-l să recurgă la gama obișnuită de amenințări și înjurături, înainte de a trînti ușa și de a trece mai departe. Scena repetîndu-se și la celulele următoare, ofițerul sfîrșise prin a înțelege că nu avea de-a face cu un fenomen izolat, cum se mai întîmpla uneori în închisoare, și cînd protestul deținuților dintr-o singură celulă era repede reprimat, prin trimiterea lor la beci. Cînd a ajuns la celula noastră renunțase să-și mai răcească gura de pomană. Ne-a întrebat numai: „Aici, cîți nu mîncați, bă?"

Și-a notat într-un carnețel cifra pe care i-am dat-o și, fără nici un comentariu, a trecut la celula următoare. După zgomotul zăvoarelor, i-am urmărit parcursul pînă la capătul celularului.

O dată cu ultima ușă trîntită, pe secție s-a lăsat tăcerea. Pentru noi era o liniște grea, încărcată de amenințări necunoscute; liniștea dinaintea furtunii. O furtună care s-a lăsat însă așteptată.

Programul dimineții s-a desfășurat apoi în condițiile obișnuite, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic deosebit. Celulă după celulă, deținuții au fost scoși cu tinetele la W.C. Cîteva ore mai tîrziu, și distribuirea mesei a decurs ca de obicei, cu singura diferență că deținuții care declaraseră grevă au refuzat

să-și primească gamelele cu mîncare, chiar din momentul împărțirii. Fără să facă cea mai mică remarcă, gardianul punea fiecare gamelă refuzată pe jos, lîngă ușă, ca și cum ceea ce se petrecea ar fi fost cum nu se poate mai firesc.

După-amiaza a fost la fel de pașnică pe cît fusese și dimineața. Timpul se scurgea greu. Deși conștienți de faptul că indiferența care ni se arăta făcea parte din tactica administrației, menită să ne descurajeze, dovedindu-ne că nu se sinchisește de greva noastră, atmosfera în celule se făcea tot mai apăsătoare. Aproape că ne lipseau răcnetele obișnuite ale gardianului, care nu-și mai manifesta sub nici o formă prezența. Secția părea abandonată. Pînă seara n-am auzit nici un pas de cizmă pe coridor. Nimeni nu ne-a privit nici măcar o singură dată prin vizetă. Liniștea obsedantă de dincolo de ușă se insinuase pe nesimțite și în celule, unde conversațiile căzuseră, fiecare trecîndu-și timpul singur cu gîndurile lui, dar cu simțurile mereu treze, gata să surprindă în orice moment cel mai mic zgomot. Am fi dat orice să știm ce se pregătea în spatele acestei cortine de tăcere, care se lăsase între noi și administrația penitenciarului. Sub tensiunea așteptării prelungite a unei reacții din partea acesteia din urmă, nu simțeam nici un moment că ne-ar fi foame, cu toate că trecuseră douăzeci și patru de ore de cînd nu mai mîncasem nimic.

Împărțirea mesei de seară a mai adus puțină animație în liniștea mormîntală care domnise toată după-amiaza pe celular. A decurs în condiții similare cu masa de prînz, gamelele greviștilor fiind depuse pe coridor în fața ușilor, sub aceeași privire indiferentă a gardianului. Un sfert de oră mai tîrziu, cînd s-au tras primele zăvoare în capătul secției, am crezut mai întîi că gardianul începuse să scoată din celule gamelele goale ale deținuților care nu participau la grevă. Imediat însă, au răsunat pe coridor și tropăituri de cizme și ecouri de voci. Ne-am dat seama că administrația se decisese, în fine, să reacționeze. Furtuna pe care o așteptasem încă din cursul dimineții se dezlănțuise abia seara și avea să dureze cîteva ore. La început n-am auzit decît o forfoteală confuză de pași și glasuri nedeslușite, care se deplasau în direcția noastră, oprindu-se la fiecare celulă. Pe măsură ce se apropiau, zgomotele se precizau, dezvăluindu-ne că pe secție pătrunsese un număr neobișnuit de mare de gardieni și ofițeri. Cînd au ajuns în vecinătatea noastră, i-am recunoscut vocea lui Mândreș. Abia cînd s-a deschis și ușa noastră, am văzut că era însoțit de mai toți ofițerii penitenciarului. Nu lipsea nici Lupu, ofițerul politic, nici plutonierul sanitar Cioltar. Stăpînindu-și cu un evident efort firea colerică, Mândreș ni s-a adresat pe un ton calm, aproape civilizat, cerîndu-ne celor care refuzasem mîncarea să avansăm în spațiul din fața ușii. Ne-a privit apoi lung, pe fiecare în parte, și ne-a întrebat de ce nu mîncăm. I-a răspuns Lacatuș:

— Fiindcă numai așa puteam ajunge să stăm de vorbă cu un delegat al procuraturii!

— Vorbește pentru tine! De ce vorbești și pentru ceilalți? Sau tu ești instigatorul complotului?

— Am vorbit pentru toți, fiindcă toți vrem același lucru, iar eu personal, domnule căpitan, nu mai am nimic altceva de spus!

Credeam că replica lui Lacatuș, spusă cu voce cumpătată dar răspicat, va declanșa una din obișnuitele explozii de furie ale lui Mândreș. Bau-Bau însă era de nerecunoscut! Contrazicînd toate așteptările, a rămas calm. Și-a mutat doar privirea de la Lacatuș la următorul, care era Samitca.

— Tu de ce nu mănînci, bă?

— Domnule căpitan, vă rog să luați la cunoștință faptul că, începînd de azi dimineață, mă aflu în greva foamei, și că nu voi mai face nici o declarație decît în fața procurorului!

Nici de data asta Mândreș n-a avut nici o reacție. De îndată ce și-a întors ochii spre mine, înainte chiar de a apuca să-mi pună întrebarea, m-am grăbit să-i spun:

— Și eu aștept procurorul!

După mine, colonelul Văsescu a procedat la fel. Cioloboc era ultimul din șirul nostru. Stătuse pînă atunci alături de noi, așteptîndu-și rîndul. Cînd Mândreș l-a întrebat de ce nu mănîncă, Cioloboc i-a întors ostentativ spatele și, ducîndu-se să se trîntească pe pat, i-a aruncat peste umăr pe un ton agresiv:

— Cu un criminal ca dumneata, nu stau de vorbă!

Nu numai noi, dar și gardienii care stăteau în spatele lui Mândreș încremeniseră. Nici nu îndrăzneam să ne gîndim la consecințele neașteptatei ieșiri a lui Cioloboc. Asemenea vorbe îl puteau costa viața pe cel ce îndrăznise să le rostească. Cu atît mai mare ne-a fost uimirea, cînd sumbrele noastre presimțiri le-a împrăștiat chiar Mândreș. Ignorînd provocarea lui Cioloboc, de parcă episodul nici n-ar fi avut loc, Mândreș ni s-a adresat cu un glas ce se voia plin de cele mai bune intenții. E drept că trăsăturile crispate ale feței și expresia întunecată a ochilor îi trădau adevăratele sentimente, dar nici lupul din povestea cu Scufița Roșie nu reușise mai mult decît el să-și prefacă glasul. Ne-a sfătuit părintește să nu ne lăsăm împinși pe o cale greșită, dînd ascultare celor cîțiva instigatori ce se găsesc printre noi, pe care de altfel administrația îi cunoaște și le urmărește de multă vreme activitatea. Recurgînd la grevă, ne facem vinovați nu numai de indisciplină față de regulamentul penitenciar, dar riscăm chiar să ni se facă un nou proces, pentru agitație și rebeliune împotriva organelor de stat. După ce ne-a prevenit asupra consecințelor la care ne expuneam, Mândreș ne-a promis că nu va ține seama de cele întîmplate, dacă a doua zi dimineață vom renunța la atitudinea noastră nedisciplinată. (Se ferea să pronunțe cuvîntul grevă, noțiunea fiind monopolizată de partid, cu strictă aplicare numai pentru acțiunile „clasei muncitoare" împotriva forțelor capitaliste reacționare.) Ne-a îndemnat apoi pe toți cei ce aveam vreo nemulțumire personală să ne înscriem la raport, făgăduindu-ne rezolvarea favorabilă a oricăror probleme care sînt de competența lui. Considerînd probabil că fusese suficient de convingător, Mândreș și-a încheiat discursul pe un ton aproape amical: „Cred că ne-am înțeles! Gîndiți-vă bine

la ce v-am spus. Nu ne obligați să trecem la măsuri care să vă agraveze situația!" Cu aceste cuvinte, Mândreș ne-a părăsit, îndreptîndu-se spre celula vecină.

Abia după ce ne-am asigurat că nici unul din cei care îl însoțeau nu rămăsese în urmă, în spatele ușii, pentru a ne supraveghea și a trage cu urechea, ne-am apucat să ne împărtășim impresiile despre vizita pe care o primisem. Am început cu toții prin a-i reproșa lui Cioloboc atitudinea de bravadă cu care îl sfidase pe Mândreș în mod inutil și periculos. Pe de altă parte, recunoșteam că tocmai datorită acestui act de provocare, la care Mândreș nu ripostase, puteam deduce că administrația era departe de a fi atît de indiferentă pe cît voise să se arate față de greva noastră. Punînd cap la cap toate informațiile colectate în seara aceea despre felul în care se desfășurase vizita în celelalte celule și despre comportarea lui Mândreș, am ajuns la concluzia că administrația nu fusese numai surprinsă de acțiunea noastră neașteptată, dar mai cu seamă îngrijorată de proporțiile ei. Pentru a ne îndupleca să renunțăm la grevă, Mândreș alesese calea conciliantă și nu pe cea brutală, tocmai din cauza numărului mare de participanți la acțiune. Ne plăcea să credem că solidaritatea noastră îl impresionase și că se temuse să recurgă la represalii pentru a nu provoca furia mulțimii. Desfășurarea ulterioară a evenimentelor avea să ne arate că nu supraestimasem în aprecierile noastre efectele grevei asupra administrației. Satisfăcuți cu concluziile trase în seara aceea, după prima zi de grevă ne-am culcat totuși cu gîndul la surprizele ce ni le va aduce dimineața. Nimeni nu căzuse pradă vorbelor mieroase și înfățișării schimbate cu care Mândreș încercase să ne cîștige încrederea. Incertitudinea în privința viitoarelor măsuri cu care vom fi confruntați persista. Am adormit cu aceleași îngrijorări și temeri ca și în seara precedentă.

Dimineața, ne-am trezit însă mai determinați ca oricînd să rezistăm tuturor presiunilor la care vom fi supuși, indiferent de natura lor. Cel puțin, asta era starea de spirit împărtășită de toți camarazii mei de celulă care intraseră în grevă. În alte celule, după cum am aflat mai tîrziu, n-a fost aceeași omogenitate. Ziua începuse ca de obicei. La sunetul „deșteptării", ne sculaserăm și ne făcuserăm paturile. După ce ne-am turnat unul altuia cîte o cănită de apă și ne-am spălat pe mîini și pe față deasupra tinetei, ne-am așezat pe paturi în așteptarea „deschiderii". A mai trecut o vreme și am auzit, ca în fiecare zi, strigătul gardianului: „Pregătirea pentru număr!" De aici înainte, programul zilei nu s-a mai desfășurat normal. În loc ca imediat după strigătul gardianului pe secție să răsune pașii cizmelor ofițerului de serviciu și ai gardienilor, venind să preia schimbul de zi, iar de pe coridor să ne parvină ecoul zăvoarelor de la ușile celulelor ce se descuiau de fiecare dată la acea oră, pentru numărătoare, celularul a rămas cufundat în tăcere. O tăcere absolută, de parcă întreaga clădire ar fi fost părăsită. Nici măcar șeful nostru de secție nu mai dădea nici un semn de viață. Intrigați de dispariția gardianului și de această suspectă suspendare a oricărei activități pe celular, stăteam

cu urechea lipită de ușă, încercînd să surprind cel mai mic sunet sau mișcare, care să ne lămurească asupra acestei misterioase stagnări. Coridorul rămînea însă mut și, cu cît liniștea se prelungea, eram tot mai tentați să credem că fenomenul nu se datora unei simple întîrzieri, și că nu se putea să nu fie o legătură între ciudata acalmie, care paralizase desfășurarea programului cotidian în întreaga pușcărie, și declarația noastră de grevă. Am stat de pîndă la ușă mai bine de două ceasuri, timp în care nici un zgomot n-a tulburat liniștea coridorului. Apoi, deodată, un sunet metalic ne-a făcut să tresărim. Un scîrțîit ca de roată de căruță neunsă, care ne era familiar. Se deschisese grilajul de fier de la parter, singura cale de acces spre secțiile de pe coada T-ului, ocupate de „politici". Concomitent, ne-a parvenit și ecoul unor zgomote îndepărtate și nedeslușite. O rumoare, la început abia perceptibilă, dar care creștea progresiv, părînd să se apropie de secția noastră. Cîteva minute mai tîrziu, ne-am lămurit. Zgomotul confuz pe care îl percepeam era provocat de murmurul glasurilor șoptite, de pașii înăbușiți și de foiala mulțimii de gardieni, care literalmente invadaseră cele trei etaje ale celularului, înșirîndu-se de-a lungul coridoarelor și ocupînd poziții în fața ușilor celulelor noastre. Precauțiile pe care le luaseră pentru a nu se face simțiți erau evidente, dar strădania le fusese zadarnică. Curînd și-au dat în vileag prezența în imediata noastră apropiere. De cîte ori unul din ei trecea tiptil prin fața camerei noastre, umbra lui întrerupea dunga de lumină care pătrundea în celulă prin crăpătura de sub ușă. Postul de ascultare de lîngă ușă, devenind inutil și prea expus, ne-am retras pe paturi, de unde am continuat să le urmărim du-te-vino-ul privind la dîra luminoasă din prag care le trăda mișcările. Nu aveam altceva de făcut decît să așteptăm surpriza, care, fără doar și poate, ni se pregătise. Răbdarea nu ne-a fost pusă la încercare multă vreme.

Acțiunea s-a declanșat brusc, printr-un zgomot asurzitor de zăvoare. Începînd din capătul secției, fuseseră deschise dintr-o dată patru sau cinci uși. Concomitent, gardienii postați în fața celorlalte celule au dat la o parte clapele vizetelor. Din acel moment, ochiul gardianului de la ușa noastră n-a mai părăsit vizeta, ținîndu-ne sub o permanentă observație. Nemaiputîndu-ne apropia de ușă pentru a capta mai clar zgomotele de pe secție, a trebuit să ne mulțumim cu înregistrarea ecourilor ce se întretăiau și se suprapuneau și care ne parveneau deformate de rezonanța coridorului. Prin tumultul provocat de mulțimea pașilor și a ușilor ce se deschideau și se închideau, puteam discerne și frînturi de discuții, ce se purtau simultan fie pe coridor, fie în celule.

În acea învălmășeală de voci, i-am recunoscut-o mai întîi pe a lui Mândreș, și apoi, treptat, am recunoscut vocile mai tuturor ofițerilor închisorii. Toată această hărmălaie se apropia destul de repede de celula noastră, așa că n-am mai fost surprinși cînd și ușa noastră s-a dat de perete. Era ofițerul politic Lupu care, trecînd pragul, a tras ușa după el, lăsînd-o numai puțin întredeschisă. Suficient însă pentru a ne permite să observăm prin

crăpătură foiala gardienilor pe coridor. După ce și-a rotit ochii prin cameră, inventariindu-i conținutul uman, Lupu s-a informat pe un ton neutru: „Cine a refuzat mîncarea?"

Fără să scoatem o vorbă, toți cei vizați am ridicat cîte o mînă în sus. Cum avusesem de multe ori ocazia să ne convingem că Lupu dispunea de o memorie deosebită, cunoscîndu-ne pe fiecare în parte după figură și știindu-ne pe dinafară numele și chiar conținutul dosarelor, nu ne-am mirat deloc cînd ni s-a adresat din nou, numindu-ne pe doi dintre noi: „Sînteți oameni serioși, în toată firea! Cum se poate să ascultați de niște inconștienți și instigatori ca Ioanid și Cioloboc?!"

Dintre greviștii din celula noastră, Cioloboc și cu mine eram cei mai rău văzuți de biroul politic, din cauza nenumăratelor rapoarte și pedepse ce le primisem pentru a fi înfrînt dispozițiile care reglementau regimul de strictă izolare a deținuților politici din închisoare. De cîte ori fuseserăm surprinși comunicînd cu alte celule sau încercînd să luăm legătura cu „dreptul comun", pentru a ne procura informații, avusesem de-a face cu ofițerul politic. În anchetele întreprinse cu acele ocazii, Lupu nu reușise niciodată să afle numele „complicilor" noștri, amănunte despre felul în care funcționa rețeaua noastră de comunicații sau sursele noastre de informații. Neobținînd satisfacție, interogatoriile se soldau cu trimiterea noastră la carceră sau la beci. Refuzul de a „colabora cu ancheta" și reputația de „nedisciplinați" și „recalcitranți", de care ne bucuram în ochii lui Lupu, nu justifica însă, în cazul de față, discriminarea pe care o făcuse între greviștii din celulă, calificîndu-ne numai pe noi „instigatori".

Pomenind numele lui Cioloboc și al meu, Lupu îi desemnase astfel dinainte pe viitorii țapi ispășitori pe care îi avea în vedere, lăsînd totodată să se înțeleagă că era dispus să trateze cu indulgență cazurile celor care căzuseră victime instigației noastre. Sugerînd existența unei portițe de scăpare pentru cei care vor renunța la grevă, le dădea acestora posibilitatea de a evita consecințele ce le vor avea de suferit numai principalii vinovați de declanșarea acțiunii. Oferindu-le această recompensă, era limpede că Lupu urmărea să stimuleze dezertările, pentru a reduce astfel mai întîi numărul participanților la acțiune și pentru a putea mai apoi să spargă greva, prin izolarea sau transferarea celor cîțiva care s-ar mai fi încăpățînat pe poziție. În timp ce ne vorbea, Lupu ne privea pe rînd pe fiecare, încercînd să-și dea seama de efectul ce-l producea. Cu toate că părea vădit contrariat de atitudinea noastră indiferentă, a continuat, încă o bună bucată de timp, să-și dezvolte argumentația menită să ne zdruncine încrederea și unitatea. Lupu și-a încheiat pledoaria subliniind încă o dată deosebirea pe care era dispus s-o facă între „instigatori", care erau „adevărații vinovați", și cei care numai din slăbiciune se lăsaseră antrenați într-o acțiune atît de gravă. După o pauză, a adăugat:

— V-am explicat situația, ca să știți că nu vreau să iau o măsură generală. Nu vreau ca din cauza cîtorva elemente dușmănoase și nedisciplinate

să suferiți toți! Își vor primi pedeapsa numai adevărații agitatori și cei care se vor solidariza cu ei! După aceste cuvinte rostite mai apăsat, ne-a privit îndelung pe fiecare în parte, înainte de a ne pune întrebarea-cheie: Cine are ceva de raportat?

Toți am tăcut, ignorînd întrebarea. Singur Samitca a luat-o în seamă, spre vizibila satisfacție a lui Lupu. Satisfacția era de scurtă durată. În loc să asiste la primul caz de defecțiune, cum se așteptase, Samitca l-a decepționat.

— Domnule locotenent-major, vreau să vă aduc la cunoștință că nu intenționez să comit nici un act de răzvrătire împotriva regulamentului. Am recurs la greva foamei pentru a putea sta de vorbă cu procurorul. Este dreptul meu de a refuza mîncarea, iar obligația dumneavoastră într-un asemenea caz este de a anunța Procuratura.

Cu toată deziluzia provocată de răspunsul lui Samitca, Lupu s-a stăpînit. L-a întrerupt numai, spunîndu-i că nu vrea să audă un răspuns pripit. Prefera să ne dea un timp de gîndire, pentru a ne da mai bine seama de gravitatea situației în care ne aflam și va reveni mai tîrziu, cînd vom ajunge la concluzia că am procedat greșit. Atîta prefăcută înțelegere și chiar bunăvoință nu-și mai dăduse Lupu niciodată osteneala să ne arate.

Administrația părea înclinată să trateze, de data asta, situația cu mănuși, și nu ca de obicei, să recurgă la metoda represaliilor brutale. Răbdarea și ipocrizia comportării lui Lupu ne-au făcut să deducem că direcția penitenciarului, îngrijorată de anvergura grevei noastre, hotărîse să-și schimbe tactica și să nu bruscheze lucrurile. Cu toate că în cursul zilei ofensiva dezlănțuită de administrație, pentru a sparge greva, avea să îmbrace forme mult mai complexe, interpretarea dată atitudinii lui Lupu ne-a fost confirmată de toate evenimentele care s-au petrecut ulterior.

Apariția lui Lupu în celula noastră semnalase numai începutul campaniei concepută de administrație în scopul lichidării grevei. Cu trecerea lui, pe rînd, prin fiecare celulă, spre a le vorbi deținuților (în aceiași termeni în care ne vorbise și nouă), Lupu dăduse primul impuls mecanismului de pornire al unei operațiuni, care din acel moment a început să funcționeze fără întrerupere, cu maximum de intensitate și într-un ritm tot mai accelerat, pînă seara tîrziu. Pînă la ora stingerii, n-am mai avut nici o clipă de liniște. Vizitele s-au succedat fără încetare în tot cursul zilei. În scurtele intervale dintre ele, eram continuu supravegheați prin vizetă sau chiar direct din prag, prin ușa ținută întredeschisă de gardianul postat în fața celulei noastre. Nu mai aveam nici timpul, nici posibilitatea să schimbăm vreo vorbă între noi, și cu atît mai puțin să comunicăm prin Morse cu celulele vecine. De altfel, situația era identică în toate încăperile celularului. După vizita lui Lupu, rînd pe rînd, s-au perindat prin camera noastră căpitanul Mândreș, cînd unul, cînd altul din cei cîțiva ofițeri ai închisorii și chiar plutonierul sanitar Cioltar. Apoi, ciclul s-a repetat, începînd din nou cu Lupu.

Singura variație în această campanie, dusă cu o neobosită insistență și într-un tempo susținut, o aducea alternanța personajelor angajate în caruselul amețitor, căruia a trebuit să-i facem față întreaga zi. În afara unor mici deosebiri de formă, determinate doar de maniera personală a fiecăruia de a-și duce „munca de lămurire" pentru a ne scoate din grevă, toți acești emisari ai administrației ne-au vorbit la fel cum ne vorbise și Lupu. Ținuți sub presiunea permanentă a vizitelor lor succesive, ne-a fost dat să auzim de sute de ori expunerea aceleiași argumentații, formulată cînd în termeni binevoitori, sugerînd o portiță de scăpare pentru cei ce se vor retrage din grevă, cînd în cuvinte dure, cu aluzii amenințătoare la soarta sumbră rezervată celor care, persistînd în acțiunea lor, vor purta întreaga responsabilitate a organizării rebeliunii. Uneori, era unul și același care ne prezenta cele două posibilități de opțiune ce ni se ofereau. Alteori însă, se asociau cîte doi și își împărțeau rolurile. Primul își desfășura tot arsenalul ofensiv de intimidare, anunțîndu-ne că termenul de gîndire ce ne fusese acordat expirase, și că pierdusem ocazia de a mai beneficia de indulgența ce ni se promisese. Administrația ajunsese la concluzia că eram niște „bandiți înrăiți", care meritam să ne primim pedeapsa pentru „instigație la revoltă". Vom fi dați așadar pe mîna „justiției", spre a fi din nou condamnați, codul penal prevăzînd, în astfel de cazuri, cele mai grele sentințe. Totodată, s-au luat dispozițiile de cuviință ca, pînă la proces, să fim supuși unui „regim special" de detenție, aplicat numai „elementelor periculoase". Apoi, încercînd să dea momentului un caracter solemn, ofițerul își dregea glasul și, pe un ton grav, ne cerea celor care eram în grevă să ne spunem numele și condamnarea. Își nota datele cu conștiinciozitate într-un carnețel proptit pe spatele gardianului care asistase la scenă din ușă și, înainte de a pleca, adăuga: „Cei care ați fost trecuți pe listă vă faceți bagajul și așteptați!" Cam așa ne vorbea primul. Cîteva minute mai tîrziu, își făcea apariția cel de-al doilea ofițer, care, nu întîmplător, era superior în grad tovarășului lui, care îl precedase.

La una din aceste mascarade, în rolul celui de-al doilea vizitator a participat chiar căpitanul Mândreș, urmîndu-i unuia din ofițerii de serviciu. Prefăcîndu-se mirat că ne vede cu bagajul făcut, Mândreș ne-a întrebat de ce ne-am strîns lucrurile și ce așteptăm. „Domnul locotenent X ne-a trecut pe o listă și ne-a spus că vom fi mutați", i-a răspuns Lacatuș, care devenise purtătorul nostru de cuvînt.

Simulînd un acces de furie, Mândreș s-a răstit la gardianul din fața ușii: „Tovarășe sergent! Spune-i tovarășului locotenent X să vină imediat la mine. Cum îndrăznește să ia măsuri de capul lui? Aici, numai eu dau ordin de mutare a deținuților din celule!" Apoi, întorcîndu-se spre noi și îmblînzindu-și vocea, ne-a explicat că fusese vorba de o înțelegere greșită a dispozițiilor. Coborînd glasul în continuare, pentru a-i da o nuanță confidențială, ne-a împărtășit pe un ton ce se voia părintesc dilema în care îl pusesem: „Măi băieți, trebuie să mă înțelegeți și pe mine. Ascult și eu de ordine superioare și

nu pot să nu le execut. Nu vreau însă să vă nenorocesc, aplicîndu-vă măsurile prevăzute de regulament, înainte de a sta de vorbă omenește. Eu vă înțeleg că vă e greu și că v-ați pierdut răbdarea, dar vă sfătuiesc prietenește să renunțați la grevă. Ați făcut o mare greșeală, procedînd în acest fel. Nu vă dați seama de gravitatea consecințelor la care vă expuneți, dacă se va afla mai sus că v-ați răzvrătit." Și Mândreș ne-a mărturisit aproape pe șoptite, pasămite pentru a nu fi auzit de gardianul de pe coridor, că el însuși călcase dispozițiile, nesesizînd imediat organele superioare despre actele de indisciplină comise de noi, în penitenciarul din Pitești. O făcuse numai pentru a ne da timp să ne revenim din greșeală și a ne cruța de asprimea măsurilor de reprimare a actelor de rebeliune, de care eram pasibili. (Așa cum aveam să aflăm în zilele următoare, și această afirmație a lui Mândreș era mincinoasă, deoarece ministrul de Interne fusese anunțat imediat de declanșarea grevei. În momentul în care Mândreș ne vorbea, în penitenciar se aflau deja cîțiva reprezentanți ai ministerului, sosiți chiar în dimineața aceea la Pitești.) Mai bine de o jumătate de oră, Mândreș și-a exersat ipocrizia, arătîndu-se omenos, binevoitor și preocupat de soarta noastră, vrînd să ne convingă că încerca să amîne luarea de măsuri disciplinare pentru a ne da un ultim răgaz de a renunța la grevă și a evita astfel situația catastrofală spre care ne îndreptam. Satisfăcut de liniștea în care îi ascultasem expunerea, fără să ne manifestăm vreo opoziție sau intenție de a-i respinge argumentele și socotind că lipsa noastră de reacție era semn de șovăială, Mândreș și-a încheiat tirada, declarîndu-ne pe un ton jovial:

— Mă bucur că m-ați înțeles și nu o să vă pară rău! O să-mi mulțumiți că v-am scăpat dintr-o situație foarte grea. Voi da acum ordin să vi se aducă masa mai devreme, fiindcă știu că sînteți flămînzi. Mîncați, iar eu vă promit că am uitat prostia pe care ați făcut-o!

De data asta, luîndu-i-o înainte lui Lacatuș, i-am răspuns eu lui Mândreș:

— Domnule căpitan, vă mulțumim pentru grija pe care ne-o purtați, dar noi nu mîncăm pînă ce nu vine procurorul!

— Vorbește pentru tine, banditule! De ce vorbești pentru ceilalți? — s-a răstit prompt Mândreș la mine, reluîndu-și tonul pe care i-l cunoșteam și fulgerîndu-mă cu privirea.

Deși se congestionase la față de furie, în clipa următoare, reușind să-și înfrîngă caracterul coleric, Mândreș și-a întors privirea de la mine către camarazii mei. Îmblînzindu-și din nou trăsăturile feței și vocea, le-a dat de înțeles că nu vrea să-și piardă vremea cu un tînăr inconștient ca mine și că li se adresează numai lor, deoarece poate conta pe seriozitatea și înțelepciunea ce le-o conferea vîrsta mai înaintată. Imediat însă, camarazii mei cu tîmplele încărunțite, la respectabilitatea cărora făcuse aluzie, l-au decepționat și ei. Unul după altul i-au declarat că nu-și modifică atitudinea pînă ce nu stau de vorbă cu procurorul. După eșecul total înregistrat în celula noastră,

Mândreș ne-a părăsit. „O să vă pară rău că nu m-ați ascultat!“ ne-a mai spus înainte de a ieși pe ușă și a pornit să-și încerce norocul în alte celule.

Insuccesele cu care se soldau tentativele de a ne scoate din grevă nu-l descurajau nici pe Mândreș, nici pe ceilalți membri ai echipei lui. Cu toată osteneala ce și-o dădeau, de a inventa de fiecare dată alte formule, toate nu erau decît variații pe aceeași temă și la fel cusute cu ață albă. În interpretarea noastră, felul în care își duceau campania (cu insistență, dar evitînd orice violență, pînă și de limbaj), nu era decît dovada că greva provocase o preocupare și o îngrijorare mult mai mare decît ne așteptasem, și la un nivel mult mai înalt decît al administrației penitenciarului. Din însuși comportamentul neobișnuit al lui Mândreș, în totală contradicție cu cruzimea, brutalitatea și sadismul manifestărilor pe care i le cunoșteam atît de bine, se putea vedea că nu mai acționa din proprie inițiativă, și că se conforma unor dispoziții superioare. Rezolvarea problemei create de greva noastră depășea autoritatea administrației locale și nu mai intra în atribuțiile comandantului închisorii. Grevele de proporție în penitenciarele cu deținuți politici erau de competența forurilor superioare ale Ministerului de Interne. Faptul l-am putut verifica în decursul anilor, prin datele culese de la diferiți deținuți care au luat parte, la vremea respectivă, la grevele declanșate la minele de la Baia Sprie și Cavnic în 1953, și mai tîrziu la Aiud. În toate aceste cazuri, metodele și măsurile de aplanare a grevelor au fost hotărîte de forurile cele mai înalte ale Ministerului de Interne și la Comitetul Central, membri din conducerea celor două organisme deplasîndu-se chiar la fața locului.

La vremea prînzului, în campania dusă de Mândreș și echipa lui, prin celule, pentru a ne determina să abandonăm greva, a apărut un element nou: hîrdaiele cu mîncare! Contînd pe puterea de convingere a acestui argument concret, adus pe rînd în pragul fiecărei uși deschise, spre a-și exercita efectul direct asupra simțurilor, bucătăria penitenciarului făcuse adevărate performanțe gastronomice. Nu numai mirosul îmbietor al aburului de mîncare, ce se ridica din hîrdău, dar și conținutul, răscolit de gardian cu polonicul sub privirile noastre, depășea orice „meniu“ ce ne fusese dat să vedem pînă atunci în închisoarea din Pitești. După ce ne-a numărat din ochi, gardianul a început să umple gamelele, întinzîndu-le apoi pe rînd lui Barta, care le trecea mai departe camarazilor noștri, care nu participau la grevă. Primele două le-au primit Balint și Fred Cerchez. A treia și-a oprit-o Barta. Cu cea de-a patra, pentru care nu s-a mai găsit amator, a rămas în mînă, neștiind ce să facă. „Ce, bă! Nu vă place nici mîncarea asta?!“ s-a răstoit gardianul la noi, văzînd că nimeni nu-i ia lui Barta gamela din mînă. Părea sincer uimit de refuzul nostru. Nu-i venea să creadă că putem rezista la tentația iahniei de fasole din gamelă și mai ales la cantitatea enormă de bucăți de carne de porc pe care o conținea. Tăcerea și lipsa noastră de reacție l-au făcut să adauge: „Vă mai las să vă gîndiți.“ Apoi a continuat să umple și cele cinci gamele

ce ne erau destinate, spunîndu-i lui Barta să le înșire pe jos, lîngă ușă. Terminîndu-și astfel treaba la celula noastră, gardianul a apucat hîrdăul de o toartă și l-a trîntit în dreptul ușii următoare.

Deși nu mîncasem nimic de o zi și jumătate, aburul ce se ridica din gamelele lăsate în cameră nu și-a produs efectul scontat de gardian. Eram mult prea îndîrjiți pe poziție, pentru a cădea într-o cursă atît de primitivă. De fapt, nu pot spune că eram chinuit de foame. Din momentul în care declarasem greva, pînă și acea senzație de foame permanentă pe care o resimțisem luni de zile în șir dispăruse. În schimb, începuse să mă cuprindă o stare de oboseală nu numai fizică, ci și nervoasă, care se accentua pe măsură ce vremea înainta și presiunile administrației asupra noastră se întețeau. Nu mai aveam decît o singură dorință: să mă pot întinde în pat și să fiu lăsat în plata Domnului. După plecarea fiecărui gardian sau ofițer venit să ne convingă, în felul lui, să renunțăm la grevă, speram să fie ultima vizită și să fim lăsați în pace. Aceeași nădejde am avut-o și cînd ne-a părăsit gardianul care ne împărțise masa. Dar, nici de astă dată n-am avut parte de liniște. Aproape imediat și-a făcut apariția în ușă un ofițer, urmat de un alt gardian, care și el tîra pe coridor un hîrdău. Era tot cu mîncare: paste făinoase cu carne. Carne la fel de multă ca și în iahnia din primul hîrdău. Întrebarea pe care ne-a pus-o ofițerul ne-a lămurit că era vorba de un nou vicleșug, menit să ne dea impresia că administrația înțelegea să facă anumite concesii pentru îmbunătățirea condițiilor noastre de detenție. „Cine e bolnav și vrea mîncare de regim?" Se referea la o doleanță supusă în repetate rînduri administrației, prin care ceream ca deținuților ce sufereau de ulcere sau maladii cronice de ficat, să li se acorde o alimentație adecvată, prescrisă de cabinetul medical. Ofițerul știa tot așa de bine ca și noi că cererea fusese de fiecare dată respinsă și că pînă la acea dată nici un deținut din penitenciar, oricît de bolnav ar fi fost, nu primise regim medical. Acum însă, venea să ne ofere „mîncare de regim", chiar fără recomandație din partea cabinetului medical! Și această nouă încercare de a ne ademeni a dat greș. Cînd unul din camarazii noștri, care nu erau în grevă, i-a spus că în celula noastră nu era nimeni bolnav, ofițerului nu i-a mai rămas altceva de făcut decît să caute amatori de „regim medical" în celulele următoare. Nici cu plecarea ofițerului care ne oferise mîncarea de regim nu s-a încheiat seria vizitatorilor, care nu mai conteneau să se perinde prin fața ușii noastre, încercînd în fel și chip să ne zdruncine hotărîrea de a continua greva. Toate tertipurile utilizate, chiar dacă prezentate sub forme deosebite, păreau să se succeadă conform aceluiași principiu aplicat și în cursul anchetelor de la Securitate: una caldă–una rece! Vorbei blînde și omenoase, îi urma glasul aspru și neîndurător. Unul făgăduia, lăsînd apoi locul celui care amenința!

Abia la vreo două ore după masa de prînz, campania a încetat la fel de brusc cum pornise în zorii zilei, toată zarva de pe celular stingîndu-se ca prin farmec. Ușile trîntite și pașii gardienilor care se retrăgeau au fost ultimele

zgomote ce s-au mai auzit. Apoi s-a așternut liniștea. Asigurîndu-ne că pe coridor nu mai rămăsese nimeni, nici măcar șeful de secție, ne-am grăbit să reluăm contactul cu vecinii noștri, cu care nu mai putusem comunica din seara precedentă. În scurtă vreme, toate țevile de calorifer s-au pornit să zbîrnîie, transmițînd semnalele Morse. Toți eram avizi de informații. Fiecare voia să știe ce se întîmplase în celelalte celule și ce efecte avusese campania dusă de administrație pentru a zădărnici greva. Cu urechea la calorifer, Cioloboc căuta să descifreze mesajele care se încrucișau și se suprapuneau pe țevi. Pe măsură ce izbutea să înțeleagă cîte o frază coerentă, ne-o comunica și nouă. Primele vești ni s-au părut catastrofale!

Cîțiva oameni mai în vîrstă și suferinzi, care cu toată împotrivirea noastră ne urmaseră în grevă, fuseseră internați la infirmerie. Cazul cel mai îngrijorător era al vărului meu, George Boian, care făcuse o ocluzie intestinală și fusese transportat la infirmerie în stare foarte gravă. Dacă numărul celor care, din motive de sănătate, fuseseră siliți să abandoneze greva era mult prea redus pentru a compromite acțiunea, nu același lucru se putea spune despre numeroasele defecțiuni ce se produseseră sub presiunile exercitate de administrație. Campania lui Mândreș și a ofițerului politic înregistrase succese de proporții neașteptate. În tot cursul dimineții, desolidarizările se ținuseră lanț. Metoda promisiunilor și amenințărilor alternate se dovedise totuși eficace. Unii, intimidați de perspectiva represaliilor, ieșiseră din grevă chiar după primele aluzii făcute în acest sens de ofițerii care îi vizitaseră. Cei mai mulți însă se lăsaseră amăgiți, la ora mesei, de mîncarea consistentă și de regimul alimentar pentru bolnavi. Considerînd că astfel principala noastră revendicare fusese satisfăcută, găsiseră de cuviință să renunțe, greva nemaiavîndu-și rostul. O bună parte din toate aceste capitulări nu ne-au surprins. Le prevăzusem în calculul nostru. Cîteva însă, la care nu ne așteptam, ne-au produs și dezamăgiri. Cînd, în cele din urmă, am reușit să obținem datele exacte despre situația din fiecare celulă și să facem socoteala, bilanțul se prezenta în felul următor: mai mult de jumătate din cei care cu două zile în urmă intraseră în grevă se retrăseseră din acțiune. Ne mai aflam în grevă în total cincizeci și șase de deținuți. Deși pierderile suferite erau foarte mari, am fost cu toții de acord că numărul celor rămași era suficient de important și reprezenta o cifră rezonabilă pentru a ne continua acțiunea. Eram acum convinși că puteam conta pe rezistența pînă la sfîrșit a celor cincizeci și șase, care rămăseseră nezdruncinați pe poziție. Probabil că și administrația ajunsese la aceeași concluzie, cînd observase că în ultimele două ore de eforturi nu mai reușise să înregistreze nici un caz de desolidarizare, și de aceea renunțase să-și mai continue campania. Într-adevăr, ultimele defecțiuni în rîndurile greviștilor s-au produs la ora împărțirii mesei. După aceea, toate presiunile exercitate de ofițeri prin celule n-au mai avut nici un succes.

După uzura nervoasă și oboseala fizică, provocate de vizitele sîcîitoare cu care fusesem confruntați fără încetare de-a lungul atîtor ore, liniștea ce

se așternuse pe coridoare, în urma retragerii gardienilor și ofițerilor, era binevenită. Știam că nu putea fi vorba decît de o pauză, dar relaxarea ne prindea bine. Nu știam ce ni se pregătea în continuare, dar eram convinși că ne așteptau noi încercări. Eram însă prea obosiți ca să mai putem schimba păreri și să facem presupuneri cu privire la viitoarele intenții ale administrației. Întins pe pat, cu ochii închiși, eram mulțumit de tăcerea odihnitoare din jur și nu mă gîndeam la nimic. După starea de încordare din tot cursul zilei, mă simțeam ca în convalescență. Începusem să mă complac în atmosfera tihnită a celulei și eram tocmai pe cale să aținesc, cînd administrația s-a decis să intre din nou în acțiune. De astă dată însă, în mod gălăgios și nu cu discreția cu care procedase de dimineață. Gardienii și ofițerii care au invadat celularul și-au semnalat reapariția încă de cînd au început să urce scările spre etajul nostru. Călcau apăsat pe trepte, cu cizmele lor țintuite, și vorbeau în gura mare, fără să se sinchisească de gălăgia pe care o făceau. O dată ajunși pe secția noastră, s-au răspîndit de-a lungul coridorului, postîndu-se din nou cîte unul în fața fiecărei celule. Au mai continuat un timp să vorbească și să glumească între ei, pînă ce, deodată, au tăcut brusc. Aproape imediat s-a auzit și vocea tunătoare a căpitanului Mândreș, ordonînd: „Dați ușile de perete! Executarea!"

Într-un zgomot asurzitor de zăvoare trase, toate ușile celulelor s-au deschis. Cea mai elementară măsură de vigilență fusese astfel abolită: deținuții din celulele de pe o parte a celularului, putîndu-i vedea pe cei din celulele de vizavi! Violarea principiului izolării și secretului, atît de scump Securității și aplicat cu strictețe în penitenciare, ne-a permis un schimb de saluturi și de semne de recunoaștere cu camarazi de-ai noștri, pe care nu-i mai văzusem de luni de zile. Vocea lui Mândreș s-a auzit din nou. De data asta, ordinul ni se adresa nouă, pe un ton și mai răstit, și în cel mai pur stil militar: „Deținut! Ascultă comanda la mine! Care nu vrei să mănînci, îți iei bagajul în pătură și ieși afară!" După Mândreș, s-au dezlănțuit gardienii, întrecîndu-se care mai de care să răcnească mai tare și să ne grăbească să executăm ordinul. Pe măsură ce ne strîngeam lucrurile și ieșeam din celule, eram îndemnați să ne îndreptăm spre capătul secției și să ne încolonăm, hăituiți pe tot parcursul de strigătele îndîrjite ale gardienilor, înșirați de-a lungul coridorului. Defilînd prin fața lor, am avut prilejul să mai aud o dată toată bogăția de lozinci și cele mai colorate expresii, cuprinse în lexiconul M.A.I., pentru uzul gardienilor din penitenciare. Deși își dăduseră frîu liber la gură, insultîndu-ne și amenințîndu-ne în toate felurile, se vedea totuși limpede că fuseseră instruiți să recurgă numai la violență verbală, nu și la brutalități fizice.

Cu cele cîteva zdrențe alcătuindu-mi bagajul, adunate în pătură, înaintam destul de încet pe coridor, oprindu-mă la tot pasul pentru a strînge mîna cunoscuților sau a-mi îmbrățișa prietenii ce-mi ieșeau în cale. Am ajuns astfel printre ultimii în capătul secției, unde se încolonaseră deținuții greviști. Tot acolo se afla și Mândreș. Cu privirea întunecată, supraveghea evacuarea

noastră din celule, neputîndu-și ascunde nemulțumirea crescîndă față de mulțimea celor ce-și părăseau celulele și veneau să se adauge la coada coloanei, care se lungea văzînd cu ochii. Contase desigur pe un număr mai mare de dezertări în ultimul moment și, deși se străduia să pară calm și indiferent la toată mișcarea de pe coridor, era vizibil contrariat că nu-i ieșiseră socotelile și că rîndurile greviștilor nu se mai răriseră. Întîmplarea a vrut să-mi revină mie rolul picăturii care avea să umple paharul. Ajungînd în imediata apropiere a lui Mândreș, l-am identificat pe unul din deținuții cu care luni de zile purtasem legături prin țevile de calorifer, dar pe care nu avusesem niciodată ocazia să-l cunosc personal. (Pe vremea aceea îi mai știam numele. Acum, nu-mi mai amintesc decît că avea rezonanță sîrbească.) Fără să țin seama că mă aflam chiar în fața lui Mândreș, l-am strigat pe fostul meu corespondent prin calorifer pe nume, spunîndu-i totodată cum mă cheamă. Bucuria de a ne fi întîlnit în sfîrșit s-a manifestat de ambele părți la fel: și unul și altul ne-am lăsat bagajul jos și ne-am strîns în brațe, exprimîndu-ne zgomotos și plini de veselie satisfacția de a ne cunoaște.

Pentru Mândreș, o sfidare atît de ostentativă a fost mai mult decît putea suporta. Turbat de mînie, s-a năpustit asupra noastră și înșfăcîndu-ne pe fiecare de cîte un braț, ne-a zmucit spre el cu atîta violență, încît ne-am pierdut echilibrul. Dacă în acel moment și-ar fi slăbit încleștarea, ne-am fi prăbușit amîndoi pe ciment, la picioarele lui. Față de furia cu care se dezlănțuise, nu mă așteptam să scap teafăr din mîinile lui. Brațul descărnat de slăbiciune începuse să-mi amorțească sub strînsoarea de menghină a mîinii lui Mândreș. Și totuși, după cîteva clipe, am simțit o ezitare în degetele care îmi zdrobeau brațul. Apoi, deodată, s-au destins și mi l-au eliberat. Mândreș își stăpînise pornirea și ne dăduse drumul. Părea să fi făcut un efort supraomenesc. Gîfîind, s-a răstit la unul din gardieni: „Bagă-i pe ăștia doi la izolare!" Nu ne venea să credem că scăpasem așa de ieftin. Ordinul de trimitere la izolare l-am primit ca pe o veste salvatoare. În schimb, pierdeam orice contact cu ceilalți camarazi, cu care pornisem în grevă.

Înainte de a ieși de pe secție, Mândreș l-a mai chemat o dată la el pe gardianul însărcinat să ne ducă la izolare. N-am auzit ce instrucțiuni suplimentare i-a dat. Ne-am lămurit însă, cînd am ajuns la locul de pedeapsă: nu era vorba nici de beci, nici de celulele de izolare de pe secțiile deținuților politici! Gardianul ne-a condus la parter, pe aripa din dreapta a barei T-ului, unde începea celularul deținuților de drept comun. Ne-a introdus pe o ușă într-un coridor îngust, care pe latura lui stîngă avea alte patru uși, foarte apropiate una de alta. Erau ale celulelor de izolare. În ultima a fost închis camaradul meu de pedeapsă (pe care, nemaiștiind cum îl cheamă, îl voi numi după locul lui de baștină: Bănățeanu), iar în penultima, eu. Cele patru celule de izolare ale dreptului comun erau de-a dreptul confortabile față de beciul sau camerele de pedeapsă ale „politicilor". După plecarea gardianului, am început

să-mi explorez noul domiciliu. Inventarierea mobilierului am făcut-o dintr-o singură privire: o tinetă și basta! A doua constatare: pardoseala era de scîndură. Statul în picioare, mai mult de cîteva minute, devenise obositor, așa că m-am grăbit să-mi aștern pătura pe dușumele și să profit să mă întind pe jos. Vecinul meu, Bănățeanu, procedase la fel. Puteam vorbi între noi, fără grija de a fi surprinși. Plecînd, gardianul închisese și ușa de la coridor. Eram singuri și, în liniștea absolută care domnea în jur, cel mai mic zgomot ne-ar fi atras atenția. Celula era destul de întunecoasă. N-avea lumină electrică. Singura sursă de lumină o constituia fereastra cu geamuri mate de pe coridor. Pînă la noi, în celule, nu ajungeau însă decît razele care se strecurau prin crăpăturile din jurul ușii și prin vizeta fără capac. Locul își merita din plin numele de „izolare". Nici cel mai mic zgomot din afară nu parvenea pînă la noi. Zadarnice ne-au fost și încercările de a stabili vreun contact prin perete. La semnalele noastre Morse, zidurile rămîneau mute. La căderea nopții, puțina lumină care ne pătrundea în celule s-a stins și ea, lăsîndu-ne într-o beznă completă. Nimeni n-a mai venit să ne tulbure liniștea și singurătatea și curînd am adormit. Așa s-a încheiat a doua zi de grevă.

În dimineața următoare, ne-am trezit destul de tîrziu. Nu auzisem nici talanga deșteptării și nici strigătul gardienilor și zgomotul zăvoarelor, care însoțeau în mod obișnuit ritualul „deschiderii". Deși lipsiți de aceste puncte de reper, care ne serveau la aprecierea timpului, ne dădeam seama că trecuse de mult ora schimbului gardienilor și a „număratului". La noi nu venise nimeni, de parcă ar fi uitat de existența noastră. După o vreme, ne-am făcut socoteala că trecuse și ora la care se distribuia terciul, și nici un gardian nu venise să ne mai îmbie cu gamelele pline, ca în ziua precedentă, pentru a ne convinge să renunțăm la grevă. În nici o altă perioadă de izolare nu mi-a lipsit atît de mult contactul cu celelalte celule. Și pe Bănățeanu și pe mine nu ne frămînta decît un singur gînd: care era în acel moment situația camarazilor noștri, scoși o dată cu noi din celule? Am fi dat orice, numai să știm ce se întîmplase cu ei de cînd ne despărțisem, unde se găseau mutați și dacă greva continua. Au mai trecut cîteva ore bune pînă ce am primit răspunsul la întrebările ce ne obsedau. Ușa de la coridorul nostru s-a deschis abia pe la amiază. Apoi am auzit zăvorul de la celula alăturată, și mi-am dat seama că primisem un vecin. De îndată ce gardienii care îl aduseseră s-au retras, închizînd ușa coridorului în urma lor, am luat legătura cu vecinul. Era profesorul Ștefan Nenițescu. Nu ne-a putut spune nimic despre ceilalți greviști, de care și el fusese despărțit.

Cînd în seara precedentă se procedase la mutarea greviștilor, Nenițescu fusese și el scos din celulă o dată cu ei, dar, din ordinul ofițerului politic, primise o altă destinație. Fusese izolat într-o celulă de pe bara T-ului situată deasupra bucătăriei închisorii. Spre deosebire de camerele de pedeapsă în care ne aflam acum, celula în care își petrecuse noaptea era o celulă obișnuită, cu pat, saltea și pătură. Gardianul îi aplicase regimul obișnuit de detenție. La

ora „programului", îl condusese la W.C., iar dimineața îi servise terciul. Deși Nenițescu îl refuzase, spunîndu-i că se afla în greva foamei, gardianul încercase cu duhul blîndeții să-l convingă să mănînce. Cu toate că nu-și atinsese scopul, nu ridicase nici tonul și nu trecuse nici la insulte, nici la amenințări, conform procedeului obișnuit. Continuase să i se adreseze cu aceeași bunăvoință și blîndețe, ceea ce i se păruse lui Nenițescu, pe drept cuvînt, suspect. Simțise că atitudinea gardianului față de el se datora unor instrucțiuni primite de la superiori, iar dispoziția de a fi menajat îi trezise suspiciunea. Ca oricărei măsuri, aparent bine intenționate, din partea administrației, Nenițescu nu-i acorda creditul sincerității. Asupra adevăratelor intenții ale administrației nu se lămurise însă decît cu jumătate de oră înainte de a fi adus alături de noi, în celula de izolare. Nenițescu ne-a povestit pățania.

Gardianul îi adusese o pereche de pantaloni și o haină de zeghe, amîndouă noi-nouțe, și îl invitase să le îmbrace în locul hainelor penale, zdrențuite, peticite și murdare, pe care le purta. Gardianul asistase la schimbarea costumelor și după ce îl văzuse îmbrăcat, se uitase să vadă cum îi vin hainele. Îl îndemnase să-și răsfrîngă, la talie, pantalonii, care erau cam lungi și nu i se potriveau, și să-și încheie nasturii la veston, pentru a acoperi astfel subterfugiul la care recursese. Apoi, după o ultimă privire critică, părînd satisfăcut de rezultatul probei, îi spusese lui Nenițescu să-l urmeze. Îl condusese în aripa clădirii afectată birourilor administrației și îl introdusese într-o cameră unde se aflau mai multe persoane. Pe căpitanul Mândreș și pe ofițerul politic Lupu îi recunoscuse. Pe ceilalți doi nu-i mai văzuse. Erau îmbrăcați civil, în costume elegante, din stofă de bună calitate. După atitudinea respectuoasă a lui Mândreș și Lupu, care stăteau în picioare și mai retrași, reieșea că străinii dețineau funcții importante în ierarhia M.A.I. Din conversația care a urmat, Nenițescu a dedus că veniseră de la București și că unul din ei în special trebuia să fi avut cel puțin rangul de ministru adjunct. (Nu le-am aflat niciodată identitatea și nici poziția pe care o ocupau în aparatul represiv al regimului.) De altfel, unul singur din cei doi civili a jucat un rol activ în cursul întrevederii. Celălalt, împreună cu Mândreș și Lupu, a stat de-o parte tăcut, ca simplu figurant. La intrarea lui Nenițescu în cameră, civilul care părea însărcinat cu puteri depline l-a întîmpinat cu un „Bună-ziua, domnule profesor Nenițescu!", spus pe un ton cît se poate de amabil.

— Bună-ziua, i-a răspuns și Nenițescu, cu vocea lui și mai stinsă ca de obicei, după cele două zile de post care îi accentuaseră în mod îngrijorător slăbiciunea.

Arătîndu-i scaunul din fața biroului la care stătea cu tovarășul lui, civilul l-a invitat să ia loc.

— E regretabil, domnule profesor, că avem ocazia să ne cunoaștem în asemenea împrejurări...

— Împrejurările le-ați creat dumneavoastră!

Cu tot tonul scăzut al vocii, remarca lui Nenițescu a sunat ferm. Orice alt membru al administrației ar fi considerat precizarea făcută de Nenițescu drept provocare și obrăznicie și l-ar fi făcut imediat să suporte consecințele. Civilul nu s-a formalizat însă și n-a luat în seamă întreruperea. A continuat să-i vorbească la fel de politicos, ținînd să marcheze chiar o atitudine condescendentă față de vîrsta și superioritatea intelectuală a interlocutorului său. A început astfel prin a face o lungă și elogioasă digresiune privitoare la trecutul și experiența politică a lui Nenițescu, scoțînd în evidență atitudinea lui morală și integritatea de caracter dovedite în toate împrejurările. Referirile pe care le făcea cu această ocazie la unele situații sau evenimente mai semnificative din viața lui Nenițescu arătau o perfectă cunoaștere a datelor lui biografice. Nu încăpea îndoială că-i studiase dosarul. Din cînd în cînd, în cursul expunerii, strecura cîte o frază în care deplîngea orientarea lui politică greșită, care îl pusese în conflict cu „puterea populară", grăbindu-se însă să încheie cu o aluzie la eventualitatea unui gest de clemență din partea regimului, față de cei ce vor fi dovedit că au înțeles să renunțe la atitudinea lor dușmănoasă. Nenițescu asculta în tăcere monologul civilului, așteptînd să vadă unde voia să ajungă. Înțelesese că acesta urmărea să creeze o atmosferă destinsă și împăciuitoare, încercînd să-l măgulească prin aprecierile lui laudative și să-i cîștige încrederea tratîndu-l de la egal la egal, dar nu-și putea da seama în ce scop. După o vreme, considerînd că pregătise suficient terenul, emisarul de la București a trecut, în fine, la subiect: „Domnule profesor, un lucru nu înțeleg din partea dumneavoastră. Cum se poate ca un om în vîrstă, înțelept și cu pregătirea dumneavoastră, să se alăture unor tineri fără minte, care s-au răzvrătit împotriva regulamentului penitenciarului? Poate că v-ați lăsat antrenat pe această cale numai din spirit de solidaritate, fără să realizați cît de gravă este o astfel de acțiune și ce consecințe va avea pentru cei care participă la ea. M-aș fi așteptat din partea dumneavoastră să judecați situația cu mai multă seriozitate și să-i sfătuiți să nu recurgă la acte de provocare și la rebeliune. Eu cred însă că și acum, în ceasul al doisprezecelea, îi mai puteți salva de la nenorocire. Cu ascendentul vîrstei și respectul de care vă bucurați printre deținuți, îi puteți determina să renunțe la acțiune și, în acest caz, vă promit că vom face o excepție și nu le vom aplica sancțiunile legale prevăzute pentru astfel de abateri."

Civilul l-a lăsat totodată să înțeleagă că „organele superioare" vor aprecia pozitiv aportul lui la restabilirea ordinii în penitenciar. Faptul va fi consemnat oficial și în dosar și va putea determina o revizuire favorabilă a cazului lui.

Nenițescu era acum în temă, iar civilul tăcuse, așteptînd răspunsul la propunerea ce i-o făcuse. Fără să se grăbească, cîntărindu-și cu grijă cuvintele, cum îi era obiceiul, Nenițescu s-a referit numai la prima parte a expunerii, rectificînd anumite afirmații ale civilului, dar ignorînd cu totul tîrgul pe care acesta i-l propusese în încheiere. A ținut mai întîi să precizeze că nu

este vorba de nici un fel de revoltă a deținuților, și că în închisoare nu s-a produs nici un act de indisciplină. Refuzînd mîncarea, deținuții n-au făcut decît să recurgă la singurul mijloc pașnic care le stătea la îndemînă, pentru a se putea adresa autorităților superioare. Ceea ce, între altele, îl făcuse și pe el să adere la grevă, fusese tocmai calea nonviolentă, aleasă de deținuți. Motivul principal care îl determinase să se solidarizeze cu acțiunea consta însă în justețea cauzei susținute de deținuți, pe care o aproba întru totul. Faptul că vor să aducă la cunoștința Procuraturii abuzurile la care sînt supuși de către organele penitenciare este reacția firească a unor oameni cărora nu li se recunosc nici cele mai elementare drepturi umane. Recurgînd la greva foamei, deținuții nu fac decît să uzeze de un drept legiferat în toate țările democrate din lume.

Mai mult, n-a apucat să spună! Răbdarea civilului ajunsese la capăt. Omul binevoitor, tolerant și amabil de pînă atunci, și-a schimbat brusc și înfățișarea și atitudinea. Nici o urmă de seninătate pe figura lui sau de blîndețe în privire nu mai amintea de personajul care pînă aci se arătase atît de înțelegător și vorbise atît de politicos cu Nenițescu. Renunțînd la masca sub care își ascunsese la început adevărata față și adoptînd tonul și vocabularul obișnuit al oricărui ofițer sau gardian, trimisul Bucureștiului s-a răstit furios și plin de ură la Nenițescu: „Ce tot vorbești, mă, de drepturi? Niște banditi și trădători ca voi nu au nici un fel de drepturi în Republica Populară Română!"

Cu această clară enunțare a statutului deținuților politici, probabil că întrevederea ar fi luat sfîrșit și Nenițescu ar fi ajuns din nou printre camarazii lui aflați în grevă. O împrejurare neașteptată i-a oferit însă prilejul să-și mai spună o dată cuvîntul. Chiar în momentul în care civilul îl apostrofase pe Nenițescu, calificîndu-ne pe noi, ceilalți greviști, drept „banditi și trădători", prin fereastra deschisă a încăperii au pătruns acordurile unui marș, cîntat de ostașii unei unități militare, care se întorceau de la instrucție. Ajunseseră tocmai în punctul unde șoseaua trecea prin dreptul penitenciarului. Cuvintele cîntecului nu se înțelegeau prea bine, dar începutul refrenului, scandat cu voce mai puternică, se distingea clar: „O, Moscova!..." Era, evident, un marș sovietic tradus în românește, și introdus în repertoriul noii „armate a poporului". Nenițescu n-a scăpat ocazia unei riposte atît de oportune: „Nu știu cine sînt adevărații trădători: noi, sau dumneavoastră, care vă cîntați pe străzi admirația și dragostea pentru Moscova!"

„RUPE-L! RUPE-L ÎN DOUĂ!"

Pe vremea aceea, cea mai nevinovată glumă pe seama „prieteniei cu marele vecin de la Răsărit" suna în urechile regimului ca o blasfemie și se plătea cu ani grei de închisoare. Nu mai era cazul lui Nenițescu! Pentru el, nu mai

rămăsese decît formula de a fi trimis la izolare! Nenițescu ne-a povestit cu greu întîmplarea pînă la capăt, fiind nevoit să se întrerupă de mai multe ori din cauza unei crize de astm, care l-a chinuit cîteva ore în șir. Am bătut zadarnic în ușă, în încercarea de a obține de la cabinetul medical o tabletă de efedrină, care i-ar fi oprit criza. Nu ne-a auzit nimeni! Sau n-a vrut să ne audă nimeni!

Am fost din nou dați uitării o bună bucată de vreme. Apoi, deodată, s-a stîrnit o zarvă de glasuri confuze pe coridorul principal. Cînd s-au mai apropiat de fundătura în care se aflau izolările noastre, ne-am dat seama de tonul iritat al vocilor, dintre ele distingîndu-se tot mai limpede răcnetele lui Mândreș. Apoi s-a deschis și ușa coridorului nostru, și ne-am lămurit în privința provenienței vacarmului: un grup de gardieni, care înjurau și vociferau în fel și chip, ținîndu-i isonul lui Mândreș, acesta zbierînd ca scos din minți. Cu urechea lipită de ușă, încercam să descopăr motivul excitației și tărăboiului de pe sală, și nu parveneam să-i dau de rost. Gălăgia, multiplicată de ecoul coridorului, mă împiedica să înțeleg sensul exact al vorbelor. Nu prindeam decît frînturi de fraze și mai cu seamă înjurături. Apoi, treptat, am început să disting și alte sunete, pe care zgomotul asurzitor al glasurilor răstite le acoperea. Gardienii care pătrunseseră pe coridor păreau să depună un efort fizic neobișnuit! Se îmbrînceau, suflînd din greu, gemînd și icnind, de parcă s-ar fi opintit din răsputeri să împingă sau să ridice o greutate. „Rupe-l! Rupe-l în două!" s-a auzit deodată vocea lui Mândreș, răcnind cît îl ținea gura, de cealaltă parte a ușii, la numai cîțiva centimetri de urechea mea. Concentrat, cum eram, să descopăr cu ce se îndeletniceau gardienii care se îmbulzeau pe coridor, nu-l auzisem apropiindu-se. Speriat, dintr-un salt, am fost în fundul celulei, pentru a nu fi surprins ascultînd la ușă. Din colțul întunecat în care mă refugiasem, am mai urmărit un timp zgomotele înfundate care îmi parveneau de pe coridor, pînă ce am auzit zăvorul de la ușa primei izolări, singura care mai era goală. Din acel moment, forfoteala s-a mai potolit. Pașii de cizme s-au îndepărtat și ușa coridorului s-a trîntit.

În liniștea brusc restabilită, primul semn de viață ne-a venit tocmai din celula pe care pînă aci o știam neocupată: „Fraților, mai e cineva pe aici?" Era vocea lui George Sarry, care voia să știe dacă e singur sau are vecini! Povara pe care se trudiseră gardienii s-o transporte pe coridor și pe care în cele din urmă o depuseseră în prima izolare, rămasă încă neocupată, fusese Sarry. De îndată ce și-a identificat vecinii, Sarry ne-a istorisit aventura lui. A început prin a ne relata despre soarta greviștilor, după trimiterea noastră la izolare. Toți fuseseră mutați în corpul clădirii care forma bara T-ului, și din care în prealabil fusese evacuat „dreptul comun". Celulele de pe această aripă erau ceva mai spațioase decît cele de pe coada T-ului, și erau mobilate cu cîte șase paturi suprapuse, așezate în două grupuri de cîte trei, de-a lungul unuia dintre pereți. La scurtă vreme după repartizarea lor în celule, George

Sarry a fost primul scos pe coridor, spre a fi hrănit artificial. Refuzînd să se supună, ofițerul de serviciu l-a anunțat pe comandant. Mândreș venise la fața locului și deși încercase să-l intimideze cu obișnuitele lui răcnete, înjurături și amenințări, nu reușise să-și atingă scopul. Enervat, s-a hotărît să recurgă la forță. A chemat vreo patru gardieni și le-a dat ordin să-l imobilizeze. Lucru greu de realizat cu Sarry, care, nu numai că se împotrivea, dar mai dispunea și de o constituție atletică. Mândreș a fost nevoit să mai apeleze la alți trei sau patru gardieni, și astfel, cu chiu cu vai, au reușit să-l prididească și să-i pună mîinile în cătușe. Sarry continua însă să se zbată, neacceptînd să se lase hrănit pînă ce nu va sta mai întîi de vorbă cu procurorul și nu va primi toc și hîrtie, pentru a-și formula în scris declarația de grevă. Chiar cu cătușe la mîini, Sarry era greu de stăpînit. Smucindu-se din strînsoarea gardienilor, zvîcnind cînd într-o parte, cînd într-alta și apărîndu-se cum putea cu picioarele, le scăpa mereu din mîini. Cu această ocazie, s-a văzut din nou că gardienii primiseră dispoziții să nu recurgă la lovituri și la brutalități fățișe. Deși handicapați de acest ordin, în cele din urmă l-au copleșit cu numărul și au reușit să-l pună jos. Sarry le-a mai dat însă mult de furcă. Cînd, în fine, au izbutit să-l readucă la nemișcare și au vrut să facă uz de furtunul de cauciuc pentru a-l hrăni, Sarry n-a vrut să deschidă gura. Tentativele de a-i desclești fălcile, fie ținîndu-l de nas pentru a-l obliga să respire pe gură, fie încercînd să-i introducă între dinții strînși o pană de lemn pe care s-o folosească drept pîrghie pentru a-i depărta maxilarele, au dat toate greș. Mândreș a întrerupt acțiunea, ordonînd trimiterea lui George Sarry la izolare. Deși, în învălmășeala care avusese loc, gardienii nu-și manifestaseră sălbăticia, abținîndu-se de la brutalități, Sarry se alesese totuși cu mai multe vînătăi și cu buza însîngerată. Nici gardienii nu scăpaseră chiar intacți. Mai toți își pierduseră fie chipiul, fie nasturii de la tunică, fie vreun epolet. Unul din ei, cu degetul strivit, încerca să-și oprească sîngele, bandajîndu-se cu batista. Dacă Mândreș capitulase în cele din urmă și renunțase la ideea de a-l mai hrăni cu sila, George, în schimb, se înverșunase pe poziție și refuzase să-l urmeze pe gardianul desemnat să-l ducă la izolare. Cerea să fie dus înapoi în celulă, pînă la venirea procurorului. Pentru autoritatea lui Mândreș ar fi fost prea mult să cedeze încă o dată. La ordinul lui, gardienii se năpustiseră din nou asupra lui Sarry. În ciuda opoziției lui îndîrjite, fusese înconjurat, luat pe sus și transportat, cu tot alaiul de insulte și înjurături, spre celulele de izolare. Cînd a fost vorba să-l introducă pe ușa îngustă a coridorului nostru, lucrurile s-au complicat. Doi gardieni, care îl țineau de un picior, reușiseră să intre pe ușă, dar ceilalți, rămași încă dincolo de prag, nu izbuteau să-i treacă prin deschizătură al doilea picior, pe care Sarry și-l proptise în tocul ușii. Gardienii se opinteau din răsputeri, gîfîind și alunecînd pe cimentul lustruit al coridorului, unii trăgînd și alții împingînd, în timp ce Sarry, cu piciorul bine proptit în tocul ușii, rezista presiunilor și nu se lăsa dislocat. Enervat de lupta care se prelungea fără succes și de îndărătnicia

lui Sarry, Mândreș își stimula oamenii întărîtîndu-i cu vorba și sfătuindu-i cum să procedeze, pentru a-l introduce prin deschizătura ușii. Prin răcnetele pe care le auzisem atunci, fără să le înțelegem sensul — „Rupe-l! Rupe-l în două!" — Mândreș își exprimase tocmai unul din aceste sfaturi!

Datorită lui Sarry, știam acum unde se găseau camarazii noștri de grevă. Tot de la el am aflat că aveau moralul la fel de ridicat cum îl avuseseră și cînd ne despărțisem de ei, și că erau însuflețiți de aceeași hotărîre nezdruncinată, de a nu ceda pînă la obținerea satisfacțiilor pe care ni le propusesem ca țel. Aveam deci toate motivele ca veștile primite despre greviști, ca și despre starea lor de spirit, să mă bucure. Entuziasmul ce mă animase pînă aci, pentru tot ce avusese legătură cu organizarea și declanșarea grevei, suferise însă, cu ocazia povestirii lui Sarry, o lovitură neașteptată. Nici o clipă nu-mi trecuse prin minte că administrația ar putea recurge la hrănirea noastră artificială. În materie de grevă a foamei, nu aveam decît experiența celei de la Oradea Mare, unde nu se luase o astfel de măsură. Prevăzusem deci și aici, la Pitești, numai posibilitatea unor măsuri de intimidare și chiar a unor represalii brutale, pentru a ne scoate din grevă, dar pe care eram pregătit și hotărît să le înfrunt. Nu mă așteptasem la alimentarea forțată! Numai simpla idee de a fi supus acestui tratament mă îngrozea. Nu mi se aplicase niciodată procedeul și îmi imaginam că introducerea cu forța a unui tub de cauciuc pînă în stomac trebuia să fie absolut insuportabilă. Oricît mă străduiam să-mi alung din minte scena în care avea să mi se vîre furtunul pe gît, nu reușeam să scap de această imagine obsedantă, care îmi alimenta o teamă irațională, vecină cu panica. Mă surprindeam gîndind la fel de fel de soluții, pentru a mă sustrage încercării. Uneori mă ispitea chiar ideea abandonării grevei, numai pentru a nu fi confruntat cu tortura furtunului, și mă simțeam umilit de lașitatea pe care mi-o descopeream. Orgoliul m-a împiedicat să mărturisesc vreodată cuiva momentele de slăbiciune prin care am trecut atunci și cît de aproape fusesem de capitulare. Cu ultimele resurse de rezistență ce-mi rămăseseră, mi-am găsit refugiul într-un compromis, amînînd luarea oricărei hotărîri pînă cînd voi fi pus în fața mult temutului furtun. Din conversațiile pe care le-am mai avut între timp cu vecinii mei, mi-am dat seama că și ei erau îngrijorați de perspectiva alimentării forțate. Apoi evenimentele s-au precipitat și, pentru o vreme, gogorița furtunului n-a mai fost unica mea preocupare.

Mai întîi, am primit vizita ofițerului politic Lupu. Calm, civilizat, aproape amical, a deschis rînd pe rînd ușile celulelor și s-a întreținut cîteva minute cu fiecare din noi. S-a arătat înțelegător, compătimindu-ne chiar, pentru condițiile de detenție, uneori neadecvate, pe care trebuia să le suportăm. Deși nu era de acord cu metoda noastră de protest, ne recunoștea dreptul de a ne expune în scris doleanțele și de a solicita prezența unui reprezentant al Procuraturii. Ne-a anunțat așadar că va da ordin să ni se pună la dispoziție

toc și hîrtie, pentru a ne scrie declarațiile de grevă. Contrastul între sălbăticia manifestată cîteva minute mai devreme de Mândreș și atitudinea omenoasă a lui Lupu nu mai constituia pentru noi nici o surpriză. Eram învățați cu această tehnică a alternanței, parcticată de Securitate. Procedeul se banalizase. Știam dinainte că după vizita unui Mândreș, care ne arăta că sîntem la discreția lui, că domnea cu drept de viață și de moarte asupra noastră fără să dea socoteală cuiva, trebuia să urmeze un Lupu, însărcinat să risipească spaima și deznădejdea semănate de primul și să ne trezească din nou speranța în protecție legală și respect pentru ființa umană.

Imediat după plecarea lui Lupu, gardienii au adus pe coridorul nostru o măsuță și un scaun. Apoi, unul după altul, am fost scoși din celule, am primit fiecare cîte o jumătate de coală de hîrtie, ni s-a dat toc și cerneală și, sub supravegherea ofițerului de serviciu, ne-am scris declarațiile de grevă. Am respectat cu toții înțelegerea, fiecare înșirînd pe hîrtia lui aceleași revendicări, în ordinea pe care o stabilisem în discuțiile anterioare. Textul destul de lung abia mi-a încăput pe una din fețele colii de hîrtie. Îmi rezervasem spațiul de pe verso pentru a aduce la cunoștința Procuraturii cîteva din abuzurile flagrante săvîrșite de Mândreș împotriva deținuților. Printre ele, asasinarea comandorului Condeescu, pe care, deși grav bolnav, îl ținuse în continuare în celula de pedeapsă din beci, refuzîndu-i dreptul la asistență medicală. Ceream, ca atare, deschiderea unei anchete pentru a stabili cauzele morții comandorului și punerea sub acuzare a căpitanului Mândreș pentru „crimă împotriva umanității". Am mai pomenit și alte nume de deținuți, care cu diferite ocazii fuseseră maltratați sau bătuți de Mândreș. În încheiere, îl denunțam pentru brutalitatea cu care fără nici un motiv ne smulsese din rîndurile celorlalți deținuți, trimițîndu-ne pe Bănățeanu și pe mine la izolare, deși, fiind în greva foamei, pedepsirea noastră contravenea prevederilor legale. Cînd am terminat, am semnat și i-am predat ofițerului de serviciu hîrtia. După ce toți patru ne-am scris declarațiile de grevă, ofițerul a plecat și am rămas iar singuri. Părea că mecanismul menit să facă față grevei fusese pus la punct și intrase în funcțiune.

Cîteva minute mai tîrziu, ușa s-a deschis din nou și ofițerul de serviciu l-a luat pe Nenițescu. Nu l-a mai adus înapoi. După un timp a reapărut, ca să-l ia pe Sarry. Apoi, mi-a venit și mie rîndul. Ofițerul mi-a spus să-l urmez și a luat-o înainte. După primii pași, s-a oprit ca să mă aștepte. Orbit de lumina de pe coridor, amețisem și fusesem nevoit să mă reazem de zid. Drumul pînă la capătul coridorului l-am făcut mergînd pe lîngă perete. Eram nesigur pe picioare și simțeam nevoia unui punct de sprijin. Cele trei zile de nemîncare începuseră să-și arate efectul! M-a mirat faptul că ofițerul s-a arătat răbdător și, în loc să mă grăbească, și-a încetinit și el mersul, potrivindu-și pasul după al meu. Aproape de capătul coridorului s-a oprit și a bătut la o ușă. La răspunsul primit dinăuntru, a deschis ușa și mi-a făcut semn să intru.

Deși numai cu puțin mai mare decît o celulă, camera părea mult mai spațioasă. Era efectul produs de fereastra mare, larg deschisă, prin care pătrundea lumina soarelui, de pereții albi văruiți și de mobilierul redus pe care îl conținea: o masă simplă și două scaune.

La masă era așezat un căpitan. Nu-i vedeam decît epoleții, care nu aveau culoarea albastră a uniformei M.A.I. Era aplecat asupra unui teanc de hîrtii, în care, după dimensiunea foilor, am recunoscut declarațiile noastre de grevă. Abia cînd a ridicat capul din hîrtii, ca să-mi spună să mă așez pe celălalt scaun din fața mesei, i-am văzut figura. L-am recunoscut aproape imediat. Trecuseră patru ani de la prima și singura noastră întîlnire, care nu durase mai mult de o jumătate de oră. Omul se mai împlinise la față și purta acum ochelari. Era locotenentul-major Vasilescu, fostul anchetator penal de Securitate, în fața căruia fusesem adus pentru a da o declarație în primăvara anului 1952, cu puțin înainte de arestarea mea definitivă. Pe atunci, purta uniforma M.A.I. Dialogul care s-a angajat s-a purtat cam în următorii termeni:

— Domnule Ioanid, noi ne-am mai cunoscut. Îți mai aduci aminte de mine?

— Da, domnule căpitan Vasilescu, dar pe vremea aceea erați numai locotenent-major.

— Cred că știi pentru ce mă aflu acum aici?

— Bănuiesc că pentru a mă ancheta, ca și acum patru ani.

— Nu. Acum nu mai sînt anchetator. Între timp am studiat Dreptul și nu mai fac parte din cadrele M.A.I. Am intrat în Procuratură.

I-aș fi replicat că de fapt nu făcuse decît să se mute dintr-un serviciu într-altul al aceleiași atotputernice instituții, căpătînd o tresă în plus, și că aparențele democratice ale separației puterilor în stat erau salvate numai de culoarea diferită a epoleților, dar am rezistat acestei tentații. Nu era momentul să înveninez atmosfera înainte de a spune ce aveam de spus, pentru a mă conforma atitudinii comune, pe care hotărîsem s-o adoptăm în fața reprezentantului procuraturii. De altfel, starea de epuizare pe care o simțeam mă îndemna mai degrabă la pasivitate decît la cheltuială inutilă de energie, într-o discuție și ea la fel de nefolositoare. Ambianța pașnică din camera însorită, aerul curat care intra pe fereastra deschisă și senzația de sfîrșeală plăcută care mă cuprinsese m-au determinat să profit de ocazie, să încerc să amîn pe cît posibil momentul cînd voi fi trimis din nou în celulă. Evitînd orice provocare care să-l indispună pe Vasilescu, m-am resemnat să-l ascult, cu aerul omului care își pusese toată nădejdea în vorbele lui. Am suportat mai întîi morala părintească pe care mi-a făcut-o cu privire la metoda nereglementară de protest la care recursesem pentru a-mi face cunoscute plîngerile. M-a asigurat apoi că va examina cu atenție toate nemulțumirile semnalate în declarația mea de grevă, promițîndu-mi o rezolvare favorabilă a celor ce se vor dovedi exacte și justificate, avertizîndu-mă totodată că, în cazul unor afirmații false, puteam fi tras la răspundere pentru încercarea de inducere în eroare a autori-

tăților. Pentru a-mi demonstra că voia să-mi evite o eventuală „agravare a situației", îmi oferea posibilitatea de a-mi corecta sau chiar de a-mi retrage declarația, dacă ar cuprinde neadevăruri. După ce i-am mulțumit pentru buna intenție, i-am spus că îmi mențin întocmai cele scrise, deoarece exprimă realitatea, Vasilescu s-a apucat să-mi citească declarația, deși eram convins că îi cunoștea conținutul. A parcurs destul de repede cu privirea prima față a foii, a întors-o pe dos și s-a oprit la punctul unde îmi formulasem acuzațiile împotriva căpitanului Mândreș, pe care mi le-a citit cu voce tare.

— Îți dai seama de gravitatea afirmațiilor pe care le faci?

— Da! Și răspund de autenticitatea lor!

Față de răspunsul meu categoric, Vasilescu și-a schimbat tactica. Abandonînd tentativa de a mă convinge să-mi retrag acuzațiile aduse lui Mândreș, a încercat să mă determine să-mi modific numai termenii în care îmi formulasem declarația, insistînd, mai cu seamă, să renunț la pasajul în care ceream judecarea și condamnarea lui pentru crime împotriva umanității. Am refuzat însă în continuare să fac vreo schimbare în textul declarației.

— Faci cum crezi! În definitiv, nu pentru asta mă aflu aici și e treaba dumitale dacă nu vrei să-mi asculți sfatul în această privință. Am venit la Pitești pentru a discuta revendicările pe care le-ați formulat în declarațiile de grevă. Nu e de competența mea să iau vreo hotărîre, așa că le voi înainta spre rezolvare celor în drept. După cum vezi, noi v-am satisfăcut cererea prin care solicitați o întrevedere cu un reprezentant al Procuraturii. Este acum rîndul dumneavoastră ca, pînă la primirea răspunsului din partea forurilor competente, să vă supuneți dispozițiilor regulamentului penitenciar și să încetați greva și orice alte acte de indisciplină asemănătoare.

Era limpede că scopul principal urmărit de Vasilescu era să ne facă să renunțăm la grevă. I-am explicat însă că acțiunea noastră nu avea nimic de a face cu Procuratura. Solicitasem prezența unui procuror numai pentru ca acesta să ia act oficial de declarația noastră de grevă, de data la care o începusem și de motivele care ne determinaseră să recurgem la această cale. Nu condiționasem nicidecum încetarea grevei de sosirea procurorului, ci de rezultatele concrete pe care le vom obține după ce vom sta de vorbă cu ministrul de Interne sau cu un împuternicit al acestuia. Căpitanul Vasilescu era vădit nemulțumit. Încă după primele mele vorbe, cînd înțelesese că nu aveam de gînd să renunț la grevă, își pierduse interesul și răbdarea de a mă mai asculta.

— V-ați făcut o socoteală greșită, încăpățînîndu-vă să rămîneți în grevă și vă înșelați dacă vă închipuiți că veți obține ceva pe această cale!

Din aceste cuvinte, care însemnau că întrevederea noastră luase sfîrșit, am înțeles totodată că, înaintea mea, Vasilescu mai stătuse de vorbă și cu alți greviști, la fel de puțin dispuși să „coopereze". Cînd mi-am reîntîlnit camarazii, am aflat că în cursul acelei dimineți toți se perindaseră prin fața lui

Vasilescu. Nouă, celor din izolare, ne venise rîndul la urmă. Eu fusesem penultimul, ultimul condus în biroul procurorului fiind Bănățeanu.

La chemarea lui Vasilescu, gardianul care așteptase la ușă m-a luat în primire. Am părăsit cu regret camera însorită, cu aerul ei proaspăt, pentru a intra din nou în atmosfera îmbîcsită a coridorului, cu miasmele lui specifice de pușcărie. Avansam încet, tîrîndu-mi picioarele, pentru a-mi menaja puterile și oprindu-mă de cîte ori simțeam că mă încearcă amețeala. Ajuns în dreptul primei celule de pe bara T-ului, vizavi de camera infirmeriei, gardianul care mă preceda s-a oprit să mă aștepte. Văzînd că se pregătește să descuie ușa, am grăbit pasul. Am ajuns lîngă el cu fața îmbrobonată de sudoare și sleit de puteri. Cînd am intrat în celulă și m-am văzut din nou înconjurat de ai mei, m-am bucurat de primirea ce mi-au făcut-o, de parcă m-aș fi întors în mijlocul familiei. De cînd fusesem dus la izolare, îmi pierduseră urma și deși uzaseră de toate mijloacele de comunicație pentru a mă descoperi, nimeni nu le putuse semnala reapariția mea în vreo altă celulă și nici în beci sau altă cameră de pedeapsă, existența izolărilor de pe secția dreptului comun fiindu-le necunoscută pînă atunci. Din rîndurile deținuților politici, Bănățeanu, Nenițescu și cu mine am fost primii exploratori ai acelui cotlon atît de stingher al închisorii, pînă la care nu răzbăteau nici măcar apelurile Morse ale lui Paulică Bandu. Aflaseră de aceste izolări cu numai cîteva minute mai înainte de intrarea mea în celulă, de la Ștefan Nenițescu, care mă precedase.

Eram acum în total șase, și se nimerise să-i cunosc pe toți foarte bine, de unii legîndu-mă o strînsă și trainică prietenie: Paul Bandu, Nelu Bogdan (Johnny), Niki Vîlsan, Ștefan Nenițescu, Vasile Ciobanu. În cele două rînduri de cîte trei paturi suprapuse, dispuse de-a lungul unuia din pereți, Nenițescu și Vasile Ciobanu le ocupau pe cele de la parter, iar Johnny Bogdan și Niki Vîlsan pe cele de deasupra lor. La ultimul etaj, într-unul din paturi stătea Paulică Bandu, iar în celălalt m-am instalat eu. Repartizarea satisfăcea regula care se împămîntenise în închisoare: cei mai bătrîni și mai neputincioși în paturile de la parter, iar cei mai tineri și mai zdraveni în paturile de la etajele superioare. Pe toți ne cam lăsaseră puterile, încît chiar și pentru cei tineri urcarea la patul trei reprezenta aproape o probă de alpinism. Dacă pentru Paulică sau pentru mine cățăratul la ultimul etaj era o adevărată performanță fizică, pentru unul ca Nenițescu, efortul unei astfel de ascensiuni era de neconceput. Oboseala și totodată gîndul că mă voi putea întinde pe o saltea și nu direct pe scîndura goală a pardoselii, ca la izolare, m-au determinat să-mi iau imediat patul în primire.

Paulică Bandu, care stabilise deja legăturile Morse cu celelalte celule, s-a suit și el în patul lui, vecin cu al meu, și m-a pus la curent cu situația: eram în total cincizeci și șase de inși în grevă, împărțiți în două grupuri. Primul grup de treizeci și șase de deținuți, din care făceam și noi parte, ocupa șase

celule pe aripa de nord a barei T-ului. Al doilea grup fusese repartizat în alte cîteva celule de pe brațul de sud al T-ului. Cu aceștia din urmă, din cauza depărtării, legăturile Morse prin pereți sau țevile de calorifer nu erau posibile. Paulică stabilise totuși contactul cu ei printr-un procedeu mai riscant, care nu permitea decît convorbiri foarte scurte. Cu amîndouă mîinile scoase afară printre gratiile de la fereastră, într-una ținînd o căniță de băut apă și cu cealaltă bătînd cu o pietricică semnalele Morse, reușise să se facă recepționat de camarazii noștri aflați pe aripa de sud a T-ului. La fel îi răspundeau și ei. Cum loviturile în cănița de metal, repercutate de zidurile exterioare ale clădirii, răsunau în toată curtea închisorii, putînd fi auzite de vreun gardian, convorbirea trebuia întreruptă înainte ca acesta să poată localiza celula de la care se transmitea. Pasionat cum era de culegerea de informații, Paulică își propunea acum să-și întindă antenele și spre etajul superior, stabilind contactul cu celula de deasupra noastră, unde presupunea că trebuie să se afle deținuți de drept comun. A fost însă nevoit să-și amîne intenția, deoarece pe coridorul pînă aci cufundat în liniște, se stîrnise rumoare. Mai multe perechi de cizme treceau prin fața ușii noastre, îndreptîndu-se spre fundul coridorului. Pașii s-au oprit în dreptul ultimei celule cu greviști. Am auzit trăgîndu-se zăvoarele. La scurt timp după aceea, ne-au parvenit sunetele abia perceptibile ale unor semnale Morse, bătute în calorifer cu excesivă prudență. Paulică a și trecut pe recepție. Erau camarazii noștri din celula a cărei ușă fusese deschisă cu cîteva clipe înainte. Ne comunicau că unul din ei fusese scos pe coridor, pentru a fi alimentat artificial.

Acțiunea se desfășura sub supravegherea ofițerului de serviciu, asistat de cei cîțiva gardieni care aduseseră pe coridor cele necesare: un scaun, două hîrdaie cu hrană lichidă și o găleată cu lapte. Sanitarul Cioltar, zis Ciortan, care urma să execute ordinul de a ne hrăni artificial, venise îmbrăcat cu un halat alb peste uniformă și înarmat cu un tub de cauciuc și cu o pîlnie. Operația avea loc pe coridor, chiar în fața celulei lor, ceea ce explica precauțiile ce le luaseră de a ne transmite mesajul prin lovituri cît mai slabe în calorifer, spre a nu fi auzite dincolo de ușă. O dată cu aceste vești, temerile mele s-au trezit din nou. Furtunul de care uitasem intrase deja în funcție la numai cîteva celule distanță de mine, și întîlnirea cu el devenise acum inevitabilă. Era limpede că hrănirea artificială a greviștilor începuse de la ultima celulă din fundul coridorului și nu mai era decît o chestiune de timp pînă ce ne va veni și nouă rîndul. Deși simțeam cum mă cuprinde panica, am reușit să mă stăpînesc, ca să salvez măcar aparențele și să nu mă fac de rîs. Apoi, încet, încet, mi-am făcut singur curaj, așteptînd ca și ceilalți confruntarea cu furtunul. Atenți la orice mișcare de pe coridor, căutam să surprindem cea mai mică indicație cu privire la felul în care se desfășura operația de hrănire artificială. În afară de zgomotul zăvoarelor, care se repeta la intervale destul de regulate, nu am auzit însă nimic interesant. Înțelesesem doar că fiecare zăngănit de zăvor însemna scoaterea unui nou deținut pe coridor pentru a fi hră-

nit și, concomitent, reintroducerea în celulă a celui care îl precedase. Deși operația condusă de Ciortan părea să funcționeze fără incidente, au trecut mai bine de două ore pînă ce ne-a venit și nouă rîndul.

Din celula noastră, primul „pacient" al lui Ciortan a fost Niki Vîlsan. Zece minute mai tîrziu, cînd s-a întors de la „tratament", de cum a intrat pe ușă ne-a împărtășit în numai cîteva cuvinte impresiile: „Cam neplăcut, dar... merge!" Cu tot aspectul lui fizic cam firav, cu trăsăturile lui delicate, aproape feminine, și sensibil pînă la sentimental, Niki era totuși un „dur". Un rezistent, care nu accepta compromisul și care nu înțelegea nici în ruptul capului să cedeze în fața administrației, atunci cînd se decisese să adopte o anumită atitudine. Intenția lui de a ne îmbărbăta, deși cam discretă și nu prea convingătoare, ne-a prins totuși bine. Ne-a explicat apoi că numai prima parte a operației era mai greu de suportat, și anume: vîrîtul furtunului pe gît. Trebuia să reziști senzației de greață care te chinuia pînă ce capătul tubului pătrundea în stomac. Partea a doua, constînd în turnarea a două sau trei căni de supă și una de lapte, prin pîlnia adaptată la celălalt capăt al tubului, era mai ușor de îndurat. Dacă explicațiile lui Niki Vîlsan nu au reușit să ne spulbere complet temerile, au avut cel puțin darul să ne obișnuiască cu ideea că băgatul furtunului pe gît nu era un chin chiar atît de insuportabil. Cînd ofițerul de serviciu a deschis din nou ușa pentru a-l reintroduce în celulă pe Vasile Ciobanu și a-l scoate pe următorul, cel care a ieșit pe coridor a fost Johnny Bogdan. N-a mai apucat astfel să audă impresiile lui Vasile Ciobanu, care aveau să ne submineze bruma de optimism pe care ni-l insuflase mai înainte Niki Vîlsan. Congestionat la față, cu ochii în lacrimi și cu vocea sugrumată de sughițuri, Vasile Ciobanu s-a așezat pe pat și ne-a povestit printre icniturile pe care nu și le putea stăpîni, chinurile prin care trecuse. Introducerea furtunului fusese o adevărată tortură. În cazul lui, operația fusese repetată de mai multe ori, deoarece contracțiile violente și spontane ale stomacului, provocate de senzația de vomă, expulzau de fiecare dată tubul de cauciuc, cînd pătrundea pe traiectul esofagului. Niki Vîlsan l-a ajutat să-și revină, învățîndu-l să respire adînc, cu capul cît mai mult dat pe spate. Deși spasmele s-au potolit destul de repede, Vasile Ciobanu a continuat să se vaiete de cele îndurate, sugerînd chiar inutilitatea de a mai continua greva, care oricum era sortită eșecului, deoarece pînă la urmă tot vom fi nevoiți s-o abandonăm, fiindcă nimeni nu va putea rezista la tratamentul cu furtunul. Niki Vîlsan, care pînă aci se arătase înțelegător față de suferința camaradului lui (amîndoi erau buni prieteni și fuseseră condamnați la moarte în procesul zis al Nunțiaturii), s-a indignat de criza de defetism a lui Ciobanu, reproșîndu-i că face astfel jocul administrației și tratîndu-l de spărgător de grevă. Cunoscîndu-i intransigența, Ciobanu și-a retractat în parte spusele. Renunțînd la ideea inutilității grevei, s-a mulțumit să declare numai că el personal nu crede că va mai putea suporta să i se bage și pentru a doua oară furtunul pe gît. Afirmația nu l-a satisfăcut pe Niki, care i-a răspuns aspru și răspicat: „Trebuia

să știi dinainte că nu ești în stare să reziști, și ca atare să nu te angajezi în acțiune. Scopul nostru este să demonstrăm că cei cincizeci și șase, care am rămas în grevă, sîntem neclintiți în hotărîrea luată, arătînd că de aci înainte nu mai e posibilă nici o defecțiune în rîndurile noastre. Renunțînd acum la grevă, nu numai că te desolidarizezi de noi, dar dovedești totodată administrației că grupul nostru este încă vulnerabil și poate fi destrămat."

Nici unul dintre noi n-a intervenit în disputa celor doi prieteni. Asistam la ea cu sentimente împărțite. Suferința lui Vasile Ciobanu ne impresionase, iar pentru sinceritatea cu care ne destăinuise că nu se simte în stare să mai suporte tratamentul cu furtunul, consideram că Niki Vîlsan n-ar fi trebuit să-l judece cu atîta intransigență. Deși înclinați pe de o parte să-i acordăm mai multă înțelegere lui Ciobanu, nu puteam, pe de alta, să nu recunoaștem și justețea argumentelor lui Vîlsan.

Cînd ofițerul de serviciu a deschis iar ușa celulei, am uitat și de mila ce mi-o inspirase Ciobanu, și de asprimea cu care îl tratase Vîlsan. Mă hotărîsem brusc să nu mă mai las influențat nici de pesimismul primului, nici de versiunea mai puțin sumbră a celui de-al doilea, despre alimentarea artificială. Mi-am luat inima în dinți și am ieșit pe coridor. Plecam cu aceleași nelămuriri și îndoieli în privința furtunului, dar înarmat cu ambiția de a-i rezista cu orice preț. Ultima încurajare mi-a venit de la Johnny Bogdan, cu care m-am încrucișat pe drum și care nu părea deloc nenorocit. Dimpotrivă, era vesel și bine dispus. Și-a făcut intrarea în celulă strigînd pe un ton triumfal: „O nouă lovitură de moarte dată capitalismului burghezo-moșieresc! Dușmanul de clasă a fost dezarmat: i s-au luat gamela și lingura!"

Făcîndu-se că nu aude, ofițerul de serviciu a închis ușa în urma lui și, fără să spună o vorbă, m-a însoțit pînă la capătul coridorului, unde m-a luat în primire Ciortan cu echipa lui. Mi s-a spus să mă așez pe scaun și să-mi duc mîinile la spate.

— Stai de bunăvoie sau trebuie să te legăm?

— Stau! i-am răspuns.

Atmosfera încordată cu care fusesem primit s-a destins ca prin farmec. Cei cîțiva gardieni care mă înconjuraseră, pregătiți să intervină în caz de opoziție, s-au îndepărtat de scaunul meu. S-au adunat într-un colț al coridorului, la cîțiva pași distanță, și-au aprins țigările și au început să discute între ei, lăsîndu-mă față în față numai cu Ciortan și cu un sergent care urma să-l ajute. Ofițerul de serviciu, considerînd și el că prezența lui nu mai e necesară, și-a încetat supravegherea, pornindu-se să măsoare coridorul de la un cap la altul, într-o plimbare fără sfîrșit. Ciortan și-a îmblînzit glasul și mi-a vorbit pe un ton aproape amical: „Dacă mă asculți și îmi urmezi indicațiile, n-ai să te chinui și n-ai să-mi faci nici mie greutăți. Vreau să te sfătuiesc prietenește, ca să scăpăm amîndoi mai repede!" Nu puneam nici un preț pe sinceritatea intențiilor lui de a mă menaja. Eram convins că, de fapt, nu urmărea decît să-și isprăvească mai repede treaba. Or, aici, interesele noastre păreau

să coincidă. Și eu voiam să mă văd o dată trecut de acest hop! M-am hotărît deci să-i ascult sfaturile. Docil, m-am așezat cît mai drept pe scaun, mi-am dus mîinile la spate și, cu capul nu prea ridicat, am așteptat următoarele îndrumări. Ciortan s-a aplecat asupra unei găleți cu apă, așezată pe jos lîngă perete, și a scos din ea la iveală faimosul furtun. Aveam să aflu cu această ocazie, că după fiecare întrebuințare, furtunul era aruncat în găleată. În aceeași găleată și în aceeași apă, care, cu timpul, devenea tot mai tulbure. Măsura de „igienă" se datora inițiativei lui Ciortan! Tubul, din cauciuc roșu, de grosimea unui deget și lung cam de șaizeci–șaptezeci de centimetri, era deschis numai la unul din capete. La celălalt capăt, prevăzut să pătrundă în stomac, tubul era înfundat și cu extremitatea rotunjită. Orificiul se deschidea la vreo trei centimetri de vîrf, lateral, în peretele tubului. Ciortan mi-a explicat că în timpul operației va trebui să-l ajut la introducerea tubului, efectuînd o serie de înghițituri succesive. La fiecare înghițitură de a mea, el va împinge tubul prin faringele deschis, făcîndu-l să mai înainteze cîțiva centimetri de-a lungul esofagului. Mi-a mai recomandat să nu-mi țin respirația, ci dimpotrivă, după fiecare înghițitură să respir adînc. „Și acum, deschide gura!"

Încă de la prima înghițitură, cînd tubul împins de Ciortan abia trecuse de faringe, contracția reflexă a esofagului la contactul cu cauciucul a fost atît de violentă, încît în clipa următoare, simțind că mă înec, mi-am smuls într-un gest spontan tubul din gît. Din cauza panicii provocate de senzația că mă sufoc, uitasem de recomandația de a respira adînc imediat după prima înghițitură și de a continua apoi să înghit. În timp ce mă străduiam să-mi recapăt suflul, stăpînindu-mi tusea și greața care mă sugrumau, Ciortan mă amenința cu legatul de scaun, dacă nu-mi voi ține mîinile la spate. Cînd m-am liniștit, m-am declarat gata să mă supun unei a doua încercări. Nici de data asta însă, rezultatul nu a fost mai fericit. Mă străduisem să aplic întocmai rețeta lui Ciortan, și reușisem. După cîteva înghițituri și respirații alternative, capătul tubului ajunsese în stomac și Ciortan se pregătea tocmai să toarne în pîlnia adaptată la celălalt capăt conținutul căniței pe care i-o întindea gardianul care îl asista. În acel moment însă, o contracție involuntară a gîtlejului a zădărnicit tot efortul de voință pe care îl făcusem pînă aci, declanșînd aceeași reacție în lanț, ca și prima oară. Mai întîi un spasm pornit din stomac, urmat de o nevoie de nestăpînit de a vomita și de senzația că mă sufoc. Panica m-a făcut să-mi pierd capul și, lipsindu-mi aerul, instinctul de conservare mi-a dictat din nou gestul salvator: mi-am smuls iar furtunul, pentru a-mi degaja respirația. Ciortan mi-a mai acordat un răgaz ca să-mi recapăt suflul și să mă calmez, înainte de a repeta pentru a treia oară tentativa de a mă hrăni cu furtunul. Deși enervat, cedase totuși la protestele mele și renunțase și de data asta să-mi lege mîinile, făcîndu-le semn celor doi gardieni, care se apropiaseră cu cătușele, să se îndepărteze. Mobilizîndu-mi întreaga voință și ultimele forțe ce-mi rămăseseră după eforturile istovitoare

ale celor două încercări anterioare, am reușit, în fine, să rezist pînă la capăt la cea de-a treia probă. Cele trei căniţe de supă şi una de lapte le-am simţit ca pe o greutate crescîndă în stomac, pe măsură ce Ciortan le-a deşertat în pîlnie.

Am plecat spre celulă cu senzaţia de-a avea stomacul prea încărcat. Expresia era de altfel cum nu se poate mai potrivită!

Ciortan, care fusese avertizat despre criza de astm a lui Nenițescu, m-a însoţit pînă la celulă. Văzîndu-l în ce stare era, i-a spus ofiţerului de serviciu că nu-şi poate lua răspunderea să-l hrănească. Ofiţerul a insistat, încercînd să-şi impună autoritatea pe care i-o conferea superioritatea în grad. Ciortan a refuzat, prevalîndu-se de responsabilitatea lui profesională, cazul fiind de competenţa cabinetului medical. Altercaţia tindea să ia proporţii, fiecare ambiţionîndu-se să-şi demonstreze superioritatea ierarhică. Pentru a nu-şi submina autoritatea faţă de noi, au închis uşa celulei şi şi-au continuat cearta pe coridor. Cîştig de cauză a sfîrşit prin a avea Ciortan şi în cele din urmă Nenițescu; după spusele doctorilor noştri, o încercare de a-l hrăni cu furtunul în starea în care se afla, i-ar fi fost fatală. Pe de altă parte, era de prevăzut că o continuare a grevei nu însemna pentru el decît o amînare a aceluiaşi deznodămînt. Insistenţele noastre de a-l convinge să renunţe la grevă nu erau însă pe măsura încăpăţînării lui Nenițescu.

După plecarea lui Ciortan şi a ofiţerului de serviciu, s-au retras şi gardienii. Pe coridor se aşternuse liniştea. Nici în celulă nu era mai mare animaţie. Mai toţi stăteam întinşi pe paturi, cruţîndu-ne forţele. Ne resimţeam de pe urma încercărilor prin care trecusem. Proba furtunului ne solicitase un efort suplimentar, şi fizic şi nervos, care ne vlăguise. Pînă şi conversaţiile lîncezeau. Am zăcut aşa o vreme, savurînd din plin plăcerea odihnei, ca pe un drog. Primul care a ieşit din letargie a fost Paulică. Reluîndu-şi activitatea de telegrafist, a început să ne alimenteze cu veşti de la camarazii noştri din celelalte celule. Şi la ei situaţia era aceeaşi. Efortul depus pe coridor îi istovise şi pe ei. Se simţeau la fel de obosiţi şi lipsiţi de putere. Pentru marea majoritate, înghiţitul furtunului fusese un chin. Numai foarte puţini îl suportaseră mai uşor, iar unul avea să constituie excepţia invidiată de toţi: Johnny Bogdan! Din prima şi pînă în ultima zi de grevă, alimentarea artificială n-a reprezentat pentru el nici o dificultate, de parcă toată viaţa nu s-ar fi hrănit decît cu furtunul. „De cînd mi-au rupt dinţii în anchetă la Securitate, m-am chinuit la fiecare masă. Acum, cu furtunul, nu trebuie să mai mestec şi am scăpat de dureri. Sistemul nu are decît un defect: nu simţi gustul mîncării!" Veştile culese de Paulică la calorifer şi glumele lui Johnny Bogdan ne-au mai scos din amorţeala în care căzusem. Treptat, conversaţiile s-au legat din nou. Chiar dacă vocile sunau mai stins şi vorbele căpeau mai rar, lipsindu-le vioiciunea obişnuită, umorul şi buna dispoziţie mai persistau. Singur, Vasile Ciobanu nu-şi descreţea fruntea şi stătea îngîndurat în colţul lui, fără să vor-

bească cu nimeni. Abia într-un tîrziu și-a luat inima în dinți și ne-a cerut să-l ascultăm.

Ne-a declarat că, deși își dă seama de prejudiciul pe care îl va aduce cauzei, s-a hotărît să iasă din grevă. Cu ochii în lacrimi ne-a implorat să-i înțelegem slăbiciunea. Chinurile prilejuite de introducerea furtunului prin esofag depășeau limitele puterii lui de îndurare. Pentru toți cei din celulă, scena devenise extrem de penibilă.

Pe de o parte era jenant să vezi un om în toată firea văietîndu-se ca un copil de neputința lui și umilindu-se în public, fără să mai încerce să salveze nici măcar aparențele unei demnități. Pe de altă parte însă, te cuprindea mila, văzîndu-l cum se frămînta. Cum fiecare dintre noi suportase în mod diferit metoda de alimentare artificială, pentru unii, introducerea tubului fiind mai chinuitoare iar pentru alții suportabilă, eram convins că Vasile Ciobanu avea ghinionul să se afle printre cazurile extreme de maximă intoleranță față de acest procedeu.

Cazul lui Vasile Ciobanu, deși opus celui reprezentat de Johnny Bogdan, care suportase cu neobișnuită ușurință alimentarea cu furtunul, constituia și el tot o excepție. Reacția lor în timpul alimentării artificiale fusese, și la unul și la altul, independentă de voința lor și, ca atare, nu le putea fi reproșată. La fel ca toți cei care declarasem greva foamei, nici ei nu putuseră prevedea, înainte de prima confruntare cu furtunul, cît de greu sau de ușor vor suporta încercarea. Cei care ne aflam în acea zi cu Vasile Ciobanu în celulă, nu l-am acuzat niciodată de defecțiune. Numai Niki Vîlsan, dezamăgit că prietenul lui nu dovedise aceeași putere de caracter ca el, s-a arătat o vreme aspru și distant față de el. Greviștii din celelalte celule n-au văzut însă în comportarea lui Vasile decît atitudinea condamnabilă a camaradului care, la greu și la nevoie, te abandonează. Era punctul de vedere natural al colectivității, amenințată cu lichidarea fizică și obligată să lupte pentru existență, care nu-și putea permite să fie îngăduitoare. În ceea ce ne privea, fiind martorii direcți ai suferinței și frămîntărilor lui Vasile Ciobanu, n-am avut inima să-l mai judecăm și noi. Declarîndu-ne de acord cu hotărîrea lui de a se retrage din grevă, am discutat cu el formula unui compromis, care să diminueze efectul negativ al defecțiunii. Bietul Ciobanu s-a luminat la față văzînd că i se oferă ocazia să se răscumpere. Ne-am înțeles cu el să simuleze o criză acută de ficat, pentru a ne da pretextul să batem la ușă și să cerem intervenția cabinetului medical. Zis și făcut! Cîteva minute mai tîrziu, Vasile Ciobanu era luat pe brațe de doi gardieni și transportat la infirmerie! Acolo, s-a lăsat așa-zis convins că nu se va putea însănătoși decît dacă, pe lîngă tratamentul medical (constînd din cîteva tablete și o injecție), acceptă și mîncarea de regim pentru hepatici, care i s-a servit la ora mesei. Peste două zile, Ciobanu „s-a însănătoșit" și a fost transferat într-o cameră de pe celularul unde se aflau camarazii noștri care nu erau în grevă. Aici s-a achitat de a doua parte a înțelegerii stabilite cu noi, înainte de a se „îmbolnăvi". Le-a comunicat

să fie atenți la semnalul pe care îl vom fluiera pe fereastră, cînd vom fi scoși cu tineta la toaletă.

Observasem că W.C.-ul de pe secția unde eram izolați se găsea de cealaltă parte a coridorului, vizavi de celulele noastre. Fereastra lui se deschidea spre curtea interioară, chiar în colț, unde corpul clădirii care forma coada T-ului făcea unghi cu aripa reprezentînd bara T-ului. Deținuții negreviști, care se aflau în celulele orientate spre nord, privind pieziș prin zăbrele puteau vedea fereastra W.C.-ului nostru, și astfel intrau cu noi în legătură. Dacă, inițial, plecarea lui Vasile Ciobanu dintre noi a constituit oarecum o dezertare, ulterior, prin rolul de emisar pe care și l-a asumat ne-a adus un serviciu de neprețuit. Datorită lui am putut anula efectul izolării, reluînd prin fereastra W.C.-ului contactul cu ceilalți deținuți și menținîndu-l pe toată durata grevei. Mai ales în ultimele zile, informațiile primite pe această cale au fost determinante pentru buna desfășurare a acțiunii.

Despre prima noastră alimentare artificială s-ar putea spune că a constituit faza experimentală a operațiunii. Atît pentru noi, cît și pentru Ciortan! Din pricina dificultăților întîmpinate în prima zi, alimentarea deținuților aflați în grevă a durat mult mai mult decît se aștepta administrația. În ziua următoare, Ciortan și-a început „tratamentul" mai devreme, reușind astfel să-l mai poată repeta o dată pînă la căderea serii. De aci înainte, planul alimentării noastre de două ori pe zi a fost aplicat cu regularitate, pînă la sfîrșitul grevei. Pe zi ce trecea, Ciortan își organiza mai bine treaba și totodată devenea tot mai îndemînatic în manipularea furtunului. Și noi, la rîndul nostru, după șocul primului contact cu tubul de cauciuc am început să ne obișnuim cu el. Unii mai ușor și mai repede, alții mai greu și mai încet! Johnny Bogdan a rămas mai departe în fruntea celor care n-aveau dificultăți la înghițitul tubului, iar alți cîțiva, printre care și eu, am continuat să ne chinuim, deși în mai mică măsură ca în prima zi. Marea majoritate a greviștilor însă ajunsese să suporte relativ ușor tratamentul cu furtunul.

În ceea ce mă privește, n-am reușit niciodată să scap de acel spasm reflex al stomacului și laringelui, cînd Ciortan îmi introducea furtunul pe gît. La fiecare masă trebuia să mă supun de două ori operației, pentru ca să mi se poată administra întreaga cantitate de hrană lichidă cuprinsă în cele patru sau cinci cănițe. Invariabil, după primele două cănițe de supă turnate în pîlnie simțeam apropierea primelor contracții ale stomacului și mă grăbeam să-mi smulg tubul din gură. O dată, n-am reușit s-o fac destul de repede și conținutul celor două cănițe de supă, pe care Ciortan mi-l turnase în stomac, a făcut cale întoarsă. Revolta spontană a stomacului a expulzat cu atîta violență jetul de supă prin tub și pîlnie înapoi, încît nu i-a mai dat timp lui Ciortan să se ferească, inundîndu-l din cap pînă în picioare. Nu știu dacă a fost întîmplare sau răzbunare, dar la masa următoare, supa ce mi s-a turnat prin pîlnie era așa de fierbinte, încît mi-am smuls tubul chiar de la prima căniță,

spre marele haz al gardienilor. Arsura suferită mi-a provocat dureri în stomac timp de mai multe zile. Din cînd în cînd, se mai întîmpla ca soarta să mă și favorizeze, atunci cînd aveam norocul să fiu hrănit cu un alt tub de cauciuc, care intrase de curînd în dotarea cabinetului medical al închisorii. Spre deosebire de primul tub, confecționat dintr-un cauciuc dur și rigid de culoare roșie, cel de-al doilea, de culoare albă, era mult mai moale și mai flexibil. Preferința noastră pentru al doilea nu se datora însă atît calității materialului, cît dimensiunii tubului, care era apreciabil mai subțire decît cel roșu și deci mai puțin neplăcut la înghițit. În urma experienței căpătate în primele două zile în domeniul alimentării artificiale, Ciortan își organizase munca în așa fel, încît să elimine pe cît posibil timpii morți, pentru a scurta durata operațiunii.

Începînd de a treia zi, a introdus un alt sistem: scotea pe coridor cîte doi deținuți deodată. Îi așeza pe două scaune alăturate și le introducea la fiecare cîte un furtun pe gît. Apoi, el se ocupa de unul, iar gardianul care îl asista, de celălalt, turnînd în pîlniile de la capetele celor două tuburi conținutul căniței cu supă. Mi-amintesc și acum de cele cîteva dăți cînd s-a nimerit să fiu hrănit cu furtunul alb. Plăcut tot nu era, dar senzația de vomă și sufocare fiind mult atenuată, nu mă mai cuprindea panica și suportam mai ușor tratamentul. Țin minte cum în timp ce mi se turna supa în pîlnie, aveam în fața ochilor porțiunea de furtun pe care scria, în relief: „Made in Cehoslovacia". După primele trei–patru ședințe de alimentare artificială, obișnuința și-a spus din nou cuvîntul. Spiritele s-au calmat, fiecare regăsindu-și echilibrul în fața tratamentului ce ni se aplica. În atmosfera astfel stabilizată, alimentarea de două ori pe zi cu furtunul a intrat în rutina programului cotidian, pînă la sfîrșitul grevei nemaisemnalîndu-se incidente deosebite.

Deși preocuparea administrației de a nu ne lăsa să murim de inaniție părea sinceră, efectele alimentării artificiale nu erau prea concludente. În afară de cănița de lapte, care ni se turna pe gît, nu cunoșteam exact valoarea nutritivă a celorlalte trei sau patru cănițe de lichid cu care eram hrăniți. După culoare, ne-am dat seama că supa era uneori de legume, alteori de carne. După nas, era mai greu să-i descifrezi componența, din cauza mirosului dominant de vitamină B. Despre gustul ei nu ne puteam pronunța, fiindcă nu i l-am simțit niciodată. Un lucru părea însă cert: conducerea penitenciarului își dădea osteneala să facă față situației și să ne întrețină în viață, cu prețul unor sacrificii de neconceput din partea aceleiași administrații, care, pînă numai cu o săptămînă înainte nu-și făcuse nici un scrupul să ne impună un regim metodic de exterminare fizică.

Într-una din zile, în timp ce supraveghea din patul lui mișcările din curtea interioară, Paulică ne-a chemat la geam. Nu ne-a venit să ne credem ochilor. Condamnații de drept comun, care zilnic la acea oră descărcau din căruța închisorii pîinea pentru deținuți, cărau de data asta spre bucătărie și cîteva lădițe cu ouă. Ouăle ne erau destinate nouă, greviștilor! După pronunțata

culoare galbenă a supei cu care am fost hrăniți în ziua aceea, trebuia să cuprindă o cantitate apreciabilă de ouă. Așa ceva nu se mai pomenise în închisoare, ouăle fiind excluse din alimentația deținuților. Această excepție venea și ea să confirme impresia că administrația primise dispoziții speciale în privința noastră. Dacă ouăle oferite de închisoare nu le-am putut vedea decît de la distanță, am avut în schimb ocazia, tot în acele zile, să vedem altele mai de-aproape. Ne-au parvenit pe cale clandestină, datorită lui Paulică Bandu care izbutise să intre în legătură cu deținuții de drept comun din celula de sub noi. Cu riscul de a fi „turnat", confecționase o plăcuță de săpun, scrisese pe ea un apel la adresa vecinilor noștri de la etajul inferior, și o coborîse cu o sfoară pînă în dreptul ferestrei lor. Le scrisese, pe scurt, că eram deținuți politici, că ne aflam în greva foamei și îi rugam să ne comunice informații despre situația politică internă și internațională. Cu emoția pescarului cînd îi zvîcnește undița în mînă, simțise cum cineva apucase de capătul sforii, și așteptase urmarea. Cîteva clipe mai tîrziu, cel care interceptase mesajul a tras de cîteva ori de sfoară. Era semnalul ca Paulică „să ridice ancora", după expresia folosită de noi în astfel de cazuri. Vecinii de jos ne-au răspuns pe aceeași plăcuță de săpun. Ne-au scris, ca în loc de sfoară să scoatem pe fereastră un cearșaf și să-l lăsăm să atîrne pînă în dreptul ferestrei lor, ca și cum l-am fi agățat la uscat. Ne-am conformat indicației primite, deși nu i-am înțeles rostul. Abia după cîteva minute, cînd Paulică a primit iar semnalul să ridice ancora, am înțeles care le fusese planul.

Deținuții de drept comun îndoiseră capătul cearșafului pe toată lățimea lui, confecționîndu-i un fel de tiv cam de o palmă, cusut numai la cele două margini. La mijloc îl lăsaseră deschis, iar conținutul acestui buzunar improvizat avea să ne lămurească de ce, la „ridicatul ancorei", cearșaful i se păruse lui Paulică așa de greu. Inventarul deșertat pe patul de la etajul trei, unde privirea gardianului de la vizetă nu avea acces, cuprindea: cîțiva săculeți de pînză cu zahăr tos (cam două kilograme), două ouă răscoapte, o jumătate de franzelă albă și vreo treizeci de țigări. Țigările fuseseră învelite într-o foaie de caiet de școală scrisă pe ambele fețe cu creionul. Expeditorul biletului ni se adresa în numele tuturor tovarășilor lui din celulă. Erau vreo cincisprezece inși, toți condamnați de drept comun, transferați de numai cîteva zile la Pitești dintr-un alt penitenciar. Era motivul pentru care nu apucaseră încă să primească de acasă pachetul lunar la care aveau dreptul. Ceea ce depuseseră în buzunarul cearșafului era tot ce le mai rămăsese din pachetele din luna precedentă. Fiecare din ei contribuise cu cîte ceva din restul de merinde pe care îl mai găsise în traistă pentru a ne ajuta, știind că deținuții politici nu aveau dreptul să primească pachete de acasă. Corespondentul nostru ne promitea însă, că de îndată ce le vor sosi pachetele pe luna în curs, ne vor aproviziona mai substanțial. Scrisoarea mai conținea cîteva informații politice interne, neinteresante, și diferite zvonuri puțin credibile, care circulau prin lumea dreptului comun. Biletul se încheia cu cuvinte de încurajare.

Spontaneitatea cu care au înțeles să ne sară în ajutor, deși nu le cerusem nimic de mîncare, ci numai informații, ca și cuvintele de compasiune și îmbărbătare din scrisoare, ne-au spulberat orice suspiciuni în privința vecinilor noștri de la parter. Am continuat așadar să corespondăm cu ei pe toată durata grevei. Datorită admirației și simpatiei de care ne bucuram în rîndurile lor, am avut chiar dificultăți să le domolim entuziasmul: voiau neapărat să se asocieze la greva noastră, asigurîndu-ne că atmosfera în secțiile de drept comun era propice pentru a declanșa o grevă generală în penitenciar. Nemulțumirile și revendicările lor fiind de altă natură, o adeziune a deținuților de drept comun la acțiunea pe care o inițiasem nu intra în vederile noastre. Ne-a venit destul de greu să găsim argumentele potrivite pentru a-i determina să renunțe la această intenție, fără a-i face să simtă că, datorită categoriei din care făceau parte, consideram participarea lor la grevă compromițătoare. N-am fost prea mîndri de demersurile pe care le-am întreprins în acest sens față de niște oameni care, fără nici un gînd ascuns, nu pregetaseră să ne sară în ajutor. Mă refer mai ales la alimentele dăruite, care au fost probabil salvatoare pentru unul din camarazii noștri. Într-adevăr, cînd ne-am văzut în fața proviziilor pe care Paulică le ridicase cu ancora și apoi le înșirase pe patul lui, ne-am consultat și am hotărît, de comun acord, să le folosim pentru a-l hrăni pe profesorul Nenițescu, care din cauza astmului nu era alimentat artificial. Greutatea a fost să-l convingem pe Nenițescu să accepte, dar în cele din urmă am reușit. Cred că a cedat mai mult din cauza slăbiciunii și extenuării, nemaiavînd putere să opună rezistență insistențelor noastre.

Sînt convins că cele două ouă, franzela și mai ales zahărul dizolvat în apă, pe care i l-am administrat în porții zilnice, chiar dacă nu i-au înlocuit în întregime necesarul de hrană, l-au ajutat să supraviețuiască, compensînd măcar în parte efectele distructive ale inaniției asupra organismului lui, slăbit peste măsură. Din micuța comoară primită de la dreptul comun, n-am oprit pentru noi decît țigările. Deși ameteam la fiecare fum pe care îl trăgeam mai adînc în piept, nu ne-am lăsat, și în cîteva zile le-am prididit.

După senzația stîrnită de „pachetul" primit de la dreptul comun, nici un alt eveniment n-a mai venit să tulbure monotonia zilelor următoare. În celulă, viața stagna. Ore întregi nu se înregistra nici o mișcare. Slăbiciunea și lipsa de putere ne obligau să stăm tot timpul culcați. Renunțasem la toate ocupațiile, fie permise, fie interzise, care animaseră pînă aci celula. Nici ușa celulei nu se mai deschidea, decît pentru strictul necesar: de două ori pe zi, pentru alimentarea cu furtunul, și o dată pentru dusul tinetei și hîrdăului cu apă la W.C. La „deschidere" și la „închidere", gardienii nu se mai osteneau să descuie ușa, ca să ne numere și să verifice gratiile de la fereastră. Ofițerul de serviciu se mulțumea să ne numere prin vizetă. Evita astfel să mai ia contact cu aerul viciat din celulă. După primele trei–patru zile de grevă, mirosul de descompunere și acetonă, exalat de respirația noastră, era de-a dreptul insuportabil pentru oricine trecea pragul celulei. Și totuși, într-una din acele

zile, am primit vizita neașteptată a căpitanului Mândreș, care s-a încumetat să intre și chiar să zăbovească vreo cîteva momente în celulă, fără să țină seama de atmosfera pestilențială a încăperii.

Omul era de nerecunoscut. Nimic din atitudinea lui nu mai amintea de acel personaj autoritar, care, cu vocea lui tunătoare, împroșcînd insulte și injurături, se năpustea în celule în căutare de victime pentru a-și dezlănțui asupra lor pornirile sadice. Mândreș intrase pe ușă și, fără să se uite în stînga sau în dreapta, traversase celula și se oprise în fața ferestrei deschise. Primul nostru gînd ne-a dus la deținuții de drept comun de la etajul inferior, bănuind că Mândreș prinsese de veste că întrețineam legături cu ei și că venise să cerceteze la fața locului fereastra de la care lansasem „ancora" și cearșaful cu buzunar. Temerile noastre s-au dovedit însă nejustificate. Văzîndu-l cum stă nemișcat, fără să scoată o vorbă și cu privirea ațintită în gol, ne-am dat seama că Mândreș era departe de a avea o asemenea preocupare. Era evident că nu venise cu intenția să facă investigații. Ne intriga totuși faptul că nu-și manifesta în nici un fel violența care îl caracteriza. În loc să caute, ca de obicei, un pretext oarecare de abatere de la disciplină pentru a se dezlănțui, de data asta nici nu ne băgase în seamă. Nu remarcase că toți stăteam întinși în paturi și că nici unul dintre noi nu schițase nici cel mai mic gest la intrarea lui în celulă. Această abatere de la regulament și lipsă de respect s-ar fi soldat, în mod normal, cu o criză de furie, de ar fi răsunat pușcăria, și cu trimiterea vinovaților la beci. Pe Mândreș nu-l interesa însă ce se petrecea în jurul lui. Căzut pe gînduri, privea în continuare pe fereastră, cu același aer absent, la fel de tăcut și de nemișcat. Abia cînd, după o bună bucată de vreme, a încetat să mai contemple peticul de cer, întretăiat de zăbrelele de la fereastră și și-a întors fața spre noi, i-am putut examina mai bine expresia. Ni s-a părut obosit și deprimat! Cu pas domol s-a îndreptat spre ușă. La jumătatea drumului a șovăit și s-a oprit. Și-a plimbat mai întîi o privire inertă prin cameră și peste paturile în care stăteam întinși. Avea pungi sub ochi și privirea tristă. Cînd s-a decis să vorbească, surpriza a fost totală! Cu vocea stinsă, aproape pe șoptite, ne-a întrebat: „Măi băieți! Mai aveți de gînd s-o țineți mult așa?" Rostise vorbele cu atîta resemnare în ton, încît era evident că întrebarea era mai mult retorică și nu aștepta răspuns. Apoi, Mândreș a părăsit celula, fără ca cineva dintre noi să fi pronunțat vreun cuvînt. L-am urmărit doar cu privirea și, după mers și ținută, ne-a făcut tuturor aceeași impresie, de om mîhnit și abătut.

Deși în acel moment nu-i cunoșteam cauzele exacte, deprimarea lui Mândreș a constituit pentru noi un imbold și o încurajare, de care începusem să avem nevoie. Moralul nostru era în cumpănă. De cîteva zile nu se mai întîmplase nimic care să ne îndreptățească să credem că greva noastră va da rezultate. Părea că administrația se împăcase cu gîndul să ne hrănească artificial la nesfîrșit, fără să treacă la alte represalii, dar totodată să nu facă concesii cu nici un preț. Alimentarea artificală devenise o activitate de rutină a pro-

gramului zilnic de pe secție. De asemeni, nimeni nu se mai interesa de revendicările formulate în fața procurorului, iar presiunile asupra noastră, pentru a renunța la grevă, încetaseră cu desăvîrșire. Aveam impresia că în războiul de uzură pe care îl pornisem, administrația cîștiga teren cu fiecare zi care trecea. Necedînd, timpul începea să lucreze în favoarea ei. Or, atitudinea și vorbele lui Mândreș erau un semn că lucrurile nu stăteau chiar așa cum ni le închipuiam noi. Judecînd după aerul descurajat al lui Mândreș, greva noastră părea să constituie în continuare preocuparea principală a administrației, și să-i dea bătaie de cap. Chiar dacă la temelia raționamentului nostru stăteau niște elemente atît de șubrede, ca interpretarea atitudinii și tonului cu care ne vorbise Mândreș, concluzia pe care am tras-o ne-a dat un impuls de optimism. A fost un balon de oxigen care ne-a mai trezit din lîncezeală și ne-a dat noi speranțe.

S-au mai scurs astfel cîteva zile, și am ajuns într-a opta zi de grevă. De dimineață și pînă după ora prînzului, totul a decurs după tipic. Părea că ziua se va încheia ca toate celelalte, la fel de searbădă și fără cea mai mică modificare în monotonia programului cotidian. Pe la jumătatea după-amiezii însă, cînd am fost scoși cu hîrdăul de apă și tineta la W.C., am primit o veste care ne-a făcut seara mai puțin anostă. Camarazii noștri de pe coada T-ului, care nu se aflau în grevă, ne-au comunicat prin fereastra W.C.-ului că în cursul zilei, pe secția lor, se petrecuseră două evenimente senzaționale. Toți deținuții fuseseră echipați din cap pînă-n picioare cu efecte penale din magazia închisorii. Primiseră tot ce le lipsea, de la rufe de schimb, haine, pantaloni și mantale de zeghe pînă la bocanci, în locul zdrențelor pe care le purtau și în care tremurau de frig de ani de zile. Nici nu apucaseră să se dezmeticească din uimire, cînd, în aceeași dimineață, auziseră vocea șefului de secție anunțînd: „Pregătirea pentru aer!" Era un strigăt care nu mai răsunase de mult pe celularul deținuților politici din Pitești. Celulă cu celulă, fuseseră apoi scoși în cele trei curți de plimbare ale penitenciarului și ținuți cam o jumătate de oră în aer curat.

În seara aceea, în celulele greviștilor s-a discutat mult pe tema informațiilor primite la W.C. Paulică împărtășise vestea tuturor, prin Morse. Convingerea generală era că măsurile luate se datorau grevei. Faptul că două din revendicările consemnate în declarațiile noastre de grevă fuseseră satisfăcute, l-am considerat un semn îmbucurător, însă lipsa de încredere în bunele intenții și buna-credință a administrației ne îndemnau la reținere. Rămînea mai întîi de văzut dacă celor două măsuri menite să ne amelioreze regimul le vor mai urma și altele, sau dacă aveau să fie singurele concesii ce ni se făceau. În consecință, ne-am hotărît să nu ne pripim și să mai așteptăm, înainte de a lua în considerare eventualitatea încetării grevei. Atîta vreme cît nu intervenea o substanțială îndreptare a regimului nostru alimentar, care de fapt reprezenta revendicarea principală a grevei, nu putea fi vorba de o renunțare la acțiune. Toată atenția noastră de aci înainte era îndreptată asupra

situației de pe celularul negreviștilor, spre a surprinde semnele unei evoluții în sensul sperat. Singura cale de acces la informații din acea aripă a închisorii era prin W.C., care a devenit astfel țelul primordial al aspirațiilor noastre din zilele următoare. Nerăbdători, a doua zi dimineața am răsturnat conținutul hîrdăului cu apă de băut în tinetă și am bătut la ușă. Pretextînd că ni s-a terminat apa, am cerut voie gardianului să ne umplem hîrdăul la robinetul din W.C. Așa am procedat de mai multe ori în următoarele două zile, spre a putea lua mai des contact cu negreviștii. Iar pentru a nu stîrni suspiciuni, ne înțelesesem ca de fiecare dată să fie o altă celulă care să rămînă în pană de apă.

Chiar de la prima ieșire la W.C., am fost răsplătiți cu noutăți. Încă din seara precedentă, imediat după ce Paulică stătuse cu ei de vorbă, deținuții care nu participau la grevă fuseseră vizitați de Ciortan. Însoțit de Lupu, politrucul închisorii, și de un alt ofițer necunoscut, Ciortan făcuse turul întregului celular, oprindu-se la fiecare celulă în parte pentru a întocmi o listă cu deținuții îndreptățiți la un regim alimentar medical. Faptul era cu atît mai senzațional, cu cît Ciortan nu se arătase cîtuși de puțin zgîrcit la acordarea regimului, care, după spusele lui, avea să satisfacă nu numai cerințele suferinzilor de stomac și de ficat, dar va ajuta și la refacerea deținuților aflați în stare de distrofie avansată. Cu tot scepticismul nostru, a trebuit să recunoaștem că veștile primite justificau un oarecare optimism. A urmat una din cele mai lungi dimineți din timpul grevei. Așteptam acum ora prînzului, pentru a relua contactul cu cei de pe coada T-ului, spre a afla dacă într-adevăr măsurile anunțate de Ciortan vor fi puse în aplicare. Vremea trecea greu și nerăbdarea noastră sporea!

De data asta, cînd au venit să ne hrănească cu furtunul, ne-am bucurat ca niciodată. Știam că tot atunci se împărțea masa și pe celelalte secții ale pușcăriei. Cînd alimentarea noastră a luat sfîrșit și agitația pe coridor s-a potolit, cei din celula desemnată să ceară reaprovizionarea cu apă au și bătut la ușă. Zece minute mai tîrziu, la întoarcerea de la W.C., ne comunicau prin Morse ultimele informații de la camarazii noștri din cealaltă aripă a închisorii.

Se petrecuseră evenimente importante, și mult mai multe decît ne așteptam. Toți deținuții înscriși cu o zi mai înainte pe lista întocmită de Ciortan primiseră la prînz cîte o gamelă plină de paste făinoase cu carne. Pastele făinoase își făceau pentru prima oară apariția în închisoarea din Pitești, înlocuind varza acră și ciorba de gogonele murate, în alimentația deținuților, trecuți de Ciortan la regim medical. Carnea din gamelă își merita și ea pentru prima dată numele. Nu mai era vorba de capete de oaie sau de oase și zgîrciuri, copite de vacă, ci de bucăți de carne macră de vită. Dar nu numai „regimul medical" fusese surpriza de la ora mesei!

Chiar mîncarea „obișnuită", distribuită pe secție, depășise cu mult și cele mai bogate închipuiri din visurile deținutului flămînd: iahnie de fasole cu

carne de porc! Mîncarea era atît de consistentă, încît la împărțire, gardianul scutura polonicul, lovindu-l cu coada de marginea hîrdăului pentru a-i deșerta conținutul în gamelă.

ÎNCHEIEREA GREVEI: VICTORIE!

De data asta, veștile primite erau demne de luat în seamă. Intențiile administrației de a ne îmbunătăți regimul păreau serioase, iar noi aveam toate motivele să fim din nou optimiști. Țelul principal al grevei fusese atins. Obținusem cele două elemente esențiale supraviețuirii: îmbrăcămintea și hrana. Față de situația nou creată, venise momentul să luăm în considerare încetarea acțiunii noastre. După o serie de discuții și schimburi de păreri între noi și prin Morse cu celelalte celule, am căzut cu toții de acord să nu ne lăsăm îmbătați de succes și să mai așteptăm o zi, înainte de a pune capăt grevei. Între timp, vom căuta să urmărim în continuare evenimentele de pe celularul negreviștilor, spre a vedea dacă mai intervine vreo modificare de curs în evoluția situației. Ultima știre primită în ziua aceea ne anunța că și la masa de seară mîncarea fusese la fel de consistentă și abundentă, ca la prînz. Vestea ne-a făcut să nădăjduim într-o definitivare a noului regim alimentar, așa că în noaptea aceea am dormit cu o încredere sporită în ziua de mîine. Ne-am trezit în dimineața următoare obsedați de o singură idee, care ne-a preocupat pînă aproape de ora prînzului: să aflăm ce se mai întîmplă pe secția negreviștilor. Prin incursiunile succesive făcute de-a lungul zilei la W.C., am obținut informațiile mult dorite. Toate erau îmbucurătoare și ne confirmau speranțele. Punîndu-le cap la cap, ne-am putut face o imagine despre noile condiții de detenție, instaurate pe celularul deținuților politici.

Puteam fi satisfăcuți de rezultatele grevei, deoarece acum nu mai încăpea nici o îndoială: administrația cedase! La dispozițiile deja cunoscute privind distribuirea de îmbrăcăminte, de hrană mulțumitoare din punct de vedere calitativ și cantitativ și plimbarea zilnică în curtea penitenciarului, se mai adăugaseră și alte măsuri de îmbunătățire a regimului. De pildă, dimineața, la „deschidere", cînd se făcea „numărul", ofițerul de serviciu, care intra în funcție în schimbul de zi, se informa la fiecare celulă dacă deținuții aveau ceva de „raportat". Nu mai era astfel nici o problemă să primești, la cerere, ac și ață de cusut, să ți se înlocuiască tineta dacă curgea, sau să ți se schimbe pătura uzată, pantalonul sau cămașa ruptă cu altele, în stare bună, de la magazia de efecte. Cea mai importantă noutate introdusă în programul „deschiderii" era însă alta: în fiecare dimineață, ofițerul de serviciu venea însoțit de Ciortan, care nota numele deținuților ce se înscriau pentru vizita medicală. În cursul zilei, deținuții de pe listă erau duși la cabinetul medical, unde Ciortan, în limitele lui profesionale, îi consulta și le prescria tratamentul.

Apoi, pe lîngă medicamentele specifice afecțiunii respective, bolnavul mai primea și diferite tablete fortifiante, calciu și polivitamine. Ca prin farmec, dulapurile de farmacie ale cabinetului medical, pînă aci mai mult goale, erau acum aprovizionate din plin, iar Ciortan nu făcea nici un fel de economie la împărțitul medicamentelor. Ca ultimă noutate, ni s-a adus la cunoștință spectaculoasa schimbare intervenită în comportarea gardienilor. De pe o zi pe alta, deveniseră de nerecunoscut! Chiar din dimineața aceea începuseră prin a se adresa deținuților cu „domnule" și cu „dumneata"; „tu" și „bă" dispăruseră din vocabularul lor, iar în tot cursul zilei nu se auzise pe secție nici o amenințare și nici o înjurătură. De data asta, nu mai încăpea îndoială: greva noastră reușise!

Din lunga listă de revendicări înmînată procurorului, toate punctele pe care le considerasem cu adevărat realizabile ne fuseseră satisfăcute. După zece zile de grevă a foamei, obținusem tot ce ne propusesem. În urma discuțiilor purtate între celule, am ajuns la concluzia unanimă că venise momentul să încetăm acțiunea. De comun acord, am stabilit să ieșim din grevă a doua zi dimineață, imediat după „deschidere". Ne luam astfel timpul necesar ca după căderea serii să le comunicăm hotărîrea noastră și celor cîțiva greviști care se aflau pe cealaltă aripă a barei T-ului. În liniștea nopții și la adăpostul întunericului, transmiterea pe fereastră a semnalelor Morse, bătute în cănița scoasă afară printre gratii era mai ușoară și mai puțin riscantă. Țineam cu orice preț ca încetarea grevei să fie anunțată simultan de toate celulele. Era un fel de demonstrație de forță, prin care dovedeam administrației neputința de a realiza izolarea noastră ermetică.

Pentru ofițerul politic Lupu, izolarea noastră de lumea exterioară și chiar de alte celule devenise o adevărată obsesie, cu atît mai mult cu cît, după fiecare măsură luată în acest sens, trebuia să constate că sistemul de izolare rămăsese tot permeabil comunicațiilor și incapabil de a stăvili contactele între deținuți. Știam că vom reuși din nou să-l exasperăm pe Lupu, dacă printr-o perfectă coordonare și sincronizare a acțiunilor noastre, toate celulele, de la un capăt la celălalt al secției, își vor anunța concomitent ieșirea din grevă. Bucuriei produse de reușita grevei voiam să-i adăugăm neapărat și satisfacția de a-l înfrînge pe Lupu, pe propriul lui teren. În rest, am decis să nu exploatăm în nici un fel succesul obținut prin grevă, reținîndu-ne de la orice manifestare de entuziasm, atitudine sfidătoare sau provocare, care ar putea stîrni teama administrației că riscă să piardă controlul asupra situației. Consideram că era mai cuminte din partea noastră să-i menajăm sensibilitatea și să nu-i lăsăm impresia că ne socoteam învingători, ci că renunțam la grevă dezamăgiți că nu ni se satisfăcuseră doleanțele (pasămite, cele mai importante), consemnate pe primele locuri ale listei de revendicări, predate procurorului. Sentimentul de ușurare la gîndul încetării grevei, în dimineața următoare, ne-a fost totuși alterat de o nouă suspiciune. Nu excludeam posibilitatea ca, în ciuda succesului obținut, cei care participaserăm la grevă să nu beneficiem

de rezultatele ei. Ne așteptam la eventualitatea unor măsuri de represalii împotriva noastră, spre a statua un exemplu și descuraja întreprinderea unor acțiuni similare în viitor. Luam astfel în considerare ipoteza aplicării unui regim special mai dur sau chiar a unui transfer în alt penitenciar. S-a discutat mult pe această temă în seara aceea. Pînă la urmă însă, slăbiciunea noastră fizică a biruit, ne-au lăsat puterile, n-am mai avut forță să dezbatem problema și, istoviți, rînd pe rînd am adormit.

În dimineața următoare, ultimele pregătiri pentru ieșirea din grevă, conform planului stabilit, nu ne-au mai lăsat timp să ne gîndim la grijile din ajun. Imediat după „deșteptare", Morsele a intrat în funcțiune de la un capăt la altul al secției. Au fost puse la punct toate detaliile înainte de sosirea schimbului de zi. Apoi lucrurile s-au desfășurat ca în fiecare dimineață. Ofițerul de serviciu a procedat la numărătoare, trecînd rînd pe rînd prin fața fiecărei uși de celulă. A noastră era prima. A deschis vizeta și a întrebat: „Cîți sînteți?" „Șase", i s-a răspuns. Întrebările și răspunsurile s-au repetat pînă la ultima ușă din fundul coridorului.

Johnny Bogdan, cu urechea lipită de ușă, urmărea pașii ofițerului și ai gardienilor care, pe drumul de întoarcere, trebuiau să treacă din nou prin dreptul celulei noastre. I-a lăsat să depășească ușa noastră și a așteptat să audă zgomotul metalic al grilei de fier de la ieșirea din secție. Abia atunci a bătut la ușă.

— Cine bate? s-a auzit vocea ofițerului de serviciu.

Johnny Bogdan a strigat numărul celulei.

Ofițerul a făcut cale întoarsă și, deschizînd vizeta, s-a informat:

— Ce vrei?

— Avem ceva de raportat.

Bombănind că fusese întors din drum și nu i se raportase cînd „făcuse numărul", ofițerul a deschis ușa:

— Ce vrei să raportezi?

— Vă rugăm să ne dați la fiecare cîte o foaie de hîrtie. Vrem să dăm în scris declarații de încetare a grevei.

Ofițerul nu se aștepta la așa ceva. Perplex, îl privea din prag pe Johnny Bogdan, fără să reacționeze. Cîteva clipe mai tîrziu, revenindu-și din surpriză, și-a îndreptat ochii și spre paturile noastre, ca să ne întrebe:

— Cum? Toți?!

Nu-i venea să creadă! Abia cînd i-am confirmat și noi spusele lui Bogdan, s-a convins că înțelesese bine și s-a luminat la față. Se bucura probabil de ocazia ce i se oferea să anunțe personal conducerea închisorii că, în timpul serviciului lui, o întreagă celulă de deținuți aflați în grevă capitulase.

— Bine! Așteptați! Mă duc să raportez tovarășului comandant!

După ce a închis ușa, l-am auzit îndepărtîndu-se cu pași grăbiți spre ieșire. Dar nici de data asta n-a apucat să treacă de grilajul cu zăbrele. O nouă bătaie în ușă l-a oprit. Erau vecinii noștri de celulă care, interpelați de

la distanță de ofițer, i-au spus și ei că au ceva de raportat, obligîndu-l să se întoarcă din drum. Dialogul de la ușa lor nu s-a deosebit cu nimic de cel care avusese loc mai înainte la ușa noastră. Pentru noi, adunați cu toții lîngă ușă, spre a nu pierde nimic din piesa pe care o regizasem, spectacolul care a urmat a fost o adevărată desfătare. Scena care s-a jucat la ușa noastră și apoi la a vecinilor noștri s-a repetat la toate ușile, pînă la capătul secției, fără nici o variație. Numai rolul personajului principal suferea de fiecare dată o modificare cînd rămînea singur pe coridor: cu fiecare nouă bătaie în ușă, care îl silea să se întoarcă din drum, parcursul navetei, pe care ofițerul de serviciu o făcea între grilajul de la ieșirea din secție și celula respectivă, se lungea. Abia după ce a părăsit și ultima celulă din fundul coridorului, la care fusese chemat, l-am auzit trecînd în pas alergător prin fața ușii noastre. De data asta nu mai avea cine să bată la ușă ca să-l recheme, așa că a reușit să iasă din celular, și grila de fier s-a trîntit în urma lui. Pe coridorul nostru s-a restabilit liniștea. În celule s-a mai glumit o vreme pe seama celor petrecute, dar oboseala a sfîrșit prin a pune capăt conversațiilor.

Reacția administrației la vestea transmisă de ofițerul de serviciu nu s-a lăsat mult așteptată. Un sfert de oră mai tîrziu am fost treziți din letargie de plutonierul de la grefă. Venise cu declarațiile noastre de grevă, cu toc și cerneală. Un gardian a instalat în fața ușii celulei o măsuță și un scaun. Apoi am fost scoși pe rînd pe coridor, unde ni s-au restituit declarațiile de grevă. Sub semnătura depusă cu zece zile în urmă, fiecare am adăugat aceeași formulă: „Subsemnatul..., declar că încetez greva foamei". Urmau data și o nouă iscălitură. Dintre cadrele de conducere ale penitenciarului nu venise nimeni să asiste la „capitularea" noastră. Cunoșteam procedeul! Direcția închisorii se arăta întotdeauna cu atît mai indiferentă, cu cît faptul o interesa mai mult. Însăși graba cu care se prezentase plutonierul de la grefă, pentru a ne lua în scris declarațiile, dovedea cîtă importanță acorda administrația încetării grevei. Poate mai era la mijloc și teama să nu ne vadă răzgîndindu-ne. Fără nici un comentariu de nici o parte, ne-am perindat pe scaunul din fața ușii, ne-am completat declarațiile și le-am predat plutonierului. Scaunul și măsuța au fost mutate apoi în dreptul celulei următoare, unde totul a decurs la fel de repede și fără ca cineva să schimbe vreo vorbă. Operația s-a repetat în aceleași condiții la toate celulele, pînă în fundul coridorului.

O dată cu ultima declarație semnată și înmînată plutonierului, greva noastră a luat oficial sfîrșit, încheindu-se totodată și prima confruntare a administrației cu un protest organizat și de proporții al deținuților politici din penitenciar. Greva avea să reprezinte și un punct de cotitură în viața noastră de pînă atunci, din închisoarea din Pitești. Se poate spune că greva a pus capăt unei perioade dintre cele mai negre ale detenției noastre din Pitești. Efectele acțiunii noastre aveau să schimbe substanțial condițiile de detenție, de la alimentație, cazare, igienă etc., pînă la natura raporturilor dintre noi și administrație. În viața condamnaților pentru „înaltă trădare" din Pitești, se

deschisese un nou capitol. A fost de fapt un răgaz de cîteva luni oferit de soartă, spre a ne întrema fizic și moral și a putea face față etapei următoare, în lupta pentru supraviețuire.

După graba manifestată de administrație, de a ne lua în scris și sub semnătură declarațiile de încetare a grevei, timp de mai bine de două ore nu s-a mai ocupat nimeni de noi. Începusem să ne îngrijorăm de această lipsă de interes și temerile din seara precedentă ni s-au retrezit. Ne așteptam la represalii. Eram deja pregătiți sufletește să le suportăm, cînd am auzit scîrțîitul grilajului de la intrare și coridorul s-a animat de glasurile și pasul cizmelor care l-au invadat. Un gardian s-a desprins din grup, a trecut prin fața celulelor, a descuiat ușile pe rînd și le-a lăsat deschise în urma lui. Pe coridor mai erau cîțiva gardieni, conduși de ofițerul de serviciu. Lîngă el, Ciortan, în halat alb. Ofițerul ni s-a adresat tuturor, pe un ton aproape binevoitor, cerîndu-ne să ne luăm bagajul, să ieșim pe coridor și să ne încolonăm, fiindcă vom fi mutați pe o altă secție. Ciortan l-a supralicitat în amabilitate. Ne-a atras atenția să mergem încet și să urcăm cu grijă pe scări, pentru că nu ne va grăbi nimeni. Apoi, împreună cu un gardian, l-a ajutat pe Ștefan Nenițescu să se ridice din pat, și susținîndu-l fiecare de un braț, s-au îndreptat și ei spre ieșirea din secție, în urma coloanei noastre, care se pusese în mișcare. O coloană a cărei formație s-a destrămat chiar după primii pași, luînd aspectul unei gloate dezordonate care avansa încet spre grilajul de fier din capătul secției, unde ofițerul de serviciu se oprise să ne aștepte. Nici el și nici vreunul din gardienii care îl însoțeau nu și-au manifestat nerăbdarea față de încetineala cu care ne deplasam. Iar pentru faptul că nu mergeam reglementar, încolonați „pe doi", nu ni s-a făcut nici cea mai mică observație. Orice încercare de a ne regrupa ar fi fost de altfel inutilă.

După primii zece metri parcurși, eram atît de sleiți de puteri, încît abia ne mai țineam pe picioare. La fiecare pas aveam tendința să ne pierdem echilibrul, ceea ce ne făcea să umblăm în zig-zag, de parcă am fi fost beți. Pe măsură ce înaintam, eram tot mai des siliți să facem popasuri și să ne rezemăm de pereți, pentru a ne odihni. Partea cea mai grea a drumului a început abia după ce am trecut de grilajul de fier și am fost îndrumați spre scara care ducea la etaj. Nici unul din noi nu reușea să urce mai mult de patru–cinci trepte, fără să fie nevoit să se oprească sau chiar să se așeze. Efortul pe care m-am încumetat să-l fac pe ultima porțiune a scării, de a urca mai multe trepte fără oprire, mi-a depășit puterile. Ajuns în capul scării, un văl negru mi-a întunecat vederea și pentru cîteva clipe am pierdut contactul cu realitatea. În momentul următor, m-am dezmeticit. Mă aflam așezat pe ultima treaptă, înconjurat de cei cîțiva camarazi care, urcînd scara în urma mea, mă sprijiniseră la timp cînd eram tocmai pe punctul de a mă prăbuși. Îmi simțeam inima bătîndu-mi în gît și îmi zvîcneau tîmplele. Mi-am revenit însă destul de repede și am putut să-mi continuu drumul. De altfel, ajunsesem la

destinație: ne aflam pe secția de la ultimul etaj al celularului de pe coada T-ului. Toate ușile celulelor de pe latura de nord a secției erau deschise în așteptarea noastră! Cu ultimele puteri, ne-am tîrît spre noile noastre locuințe, ofițerul de serviciu repartizîndu-ne cîte șase în fiecare celulă. Componența celulelor n-a mai fost stabilită de Biroul politic, așa cum se proceda în mod obișnuit la orice mutare de deținuți. Am fost pur și simplu introduși în celule la întîmplare, fără vreo selecție din partea administrației. Din cei cu care m-am nimerit în celulă, nu-mi amintesc decît de Paulică Bandu, Niki Vîlsan și Victor Ghițău.

Eram atît de epuizați încît, deîndată ce am pătruns în celulă, ne-am trîntit cu toții de-a curmezișul, pe cele două paturi de la parter. Nimeni nu mai avea puterea să se cațere în paturile suprapuse. Zgomotul ușilor trîntite și al zăvoarelor de la celulele care continuau să-și primească locatarii l-am auzit ca prin vis. Nici pașii gardienilor, care se retrăgeau de pe secție după îndeplinirea operației, nu ne-au scos din starea de prostrație în care căzusem. Nimeni n-a profitat de lipsa gardianului de pe coridor pentru a intra în vreun fel în contact cu celulele de la etajul inferior. Nici măcar neobositul nostru telegrafist, Paulică Bandu! Zăcea și el pe pat lîngă mine, la fel de inert ca toți ceilalți. Pereții și caloriferul erau și ei muți ca și noi. Nici un semnal Morse nu le dădea viață. Pe toată secția domnea o liniște de cavou.

Nu știu cîtă vreme am dormit. Ne-a trezit zgomotul zăvorului. În ușă apăruse ofițerul de serviciu, însoțit de plutonierul de la magazie. În spatele lor, pe coridor, doi deținuți de drept comun desfășuraseră pe jos două paturi, încărcate cu haine penale: într-una cămăși și izmene, în cealaltă pantaloni, vestoane și mantale de zeghe. Toate, noi! Am fost echipați din cap pînă-n picioare! Pe alese! Am fost lăsați să scotocim în mormanul de efecte, pînă ce fiecare ne-am găsit hainele de dimensiunea potrivită. Ofițerul ne privea îngăduitor, fără să ne grăbească și fără să scoată o vorbă!

O dată îmbrăcați, ne-a închis din nou în celulă, iar paturile cu haine au fost tîrîte mai departe, în dreptul ușii vecine. Împărțitul hainelor a continuat în aceleași condiții, pînă la capătul secției.

La noi în celulă nu s-au făcut multe comentarii pe seama evenimentului, deși larghețea cu care ni se distribuiseră haine noi și mai ales felul în care se procedase constituiau fapte cu totul ieșite din comun. N-am avut puterea să ne bucurăm mai mult de cîteva minute de perspectiva de a nu mai tremura de frig în zdrențele pe care le purtasem pînă atunci. Copleșiți de oboseală, am adormit din nou.

Ne-a trezit tot zăvorul de la ușă. Era același ofițer, în aceeași formație. De data asta, pe paturile întinse pe coridor, în fața ușii, se afla un morman de bocanci. Bocanci „reformă", de la armată; uzați dar reparați și în stare destul de bună. Celor care aveau încălțămintea ruptă (cazul majorității) sau care nu mai aveau deloc și umblau de luni de zile în „galenți", li s-a spus să-și aleagă cîte o pereche de bocanci. Apoi ușa s-a închis, ofițerul a trecut

la celula următoare, iar noi ne-am culcat din nou. Așa ne-am petrecut întreaga dimineață, dormind cît apucam între vizitele care s-au succedat pînă la prînz. După îmbrăcăminte și încălțăminte, ni s-au înlocuit păturile rupte. Altă dată, ofițerul de serviciu a venit să ne împartă cănițe de aluminiu. Pînă aci, fiecare celulă era dotată cu o singură căniță de băut apă, pe care o foloseam toți. Acum, aveam fiecare cîte una. După un alt răstimp, ni s-au înlocuit tinetele care curgeau și ni s-au schimbat hîrdaiele de apă, care aveau doagele putrezite. La urmă, a venit și rîndul saltelelor rupte și care în loc de paie nu mai conțineau decît praf și pleavă. Ne-au adus unele proaspăt umplute. Șirul de vizite s-a încheiat cu turneul lui Ciortan, care a întocmit o listă cu deținuții îndreptățiți la mîncare de regim. Criteriul de selecție n-a fost diagnosticul medical, ci simpla declarație a deținuților care afirmau că suferă de stomac sau ficat. Din proprie inițiativă, Ciortan a mai înscris pe listă cîțiva deținuți care acuzau un grad de distrofie deosebit de avansat.

Între timp se făcuse ora prînzului. Zgomotul hîrdaielor tîrîte pe coridor ne-a trezit din toropeală. Deși, chiar după primele două zile de grevă, senzația de foame ne dispăruse complet, la mirosul care invadase coridorul și se strecurase pe sub ușă pînă în celulă, simțurile noastre atrofiate au reacționat totuși normal. Mirosul plăcut, aproape iritant, care mi-a gîdilat nările, mi-a stîrnit brusc sucurile gastrice și m-a făcut să simt din nou golul din stomac. Ușa ne-a deschis-o Ciortan. Venise special înainte de distribuirea mesei pentru a ne sfătui cum să mîncăm după atîtea zile de post. Împărțirea mesei n-a început decît după ce a trecut pe rînd pe la toate celulele, spre a ne îndemna să fim cumpătați, să nu mîncăm mult și cu lăcomie, pentru a nu ne pune sănătatea în pericol. Din punct de vedere medical, sfaturile lui Ciortan erau pe deplin justificate, însă mîncarea pe care am primit-o nu ne-a făcut să-i apreciem nici conștiința profesională, nici grija pe care ne-o purta. Gamelele ne-au fost umplute pînă la refuz cu o mîncare cum nu se mai pomenise pînă atunci în închisoarea din Pitești: o iahnie de fasole densă și plină de bucăți de carne de porc și de slănină! Cum să crezi în buna intenție a unor sfaturi, cînd erau urmate de o invitație la sinucidere! Cu o asemenea mîncare, chiar un stomac normal ar fi fost supus la o grea încercare. Pentru organismul nostru slăbit, conținutul gamelei, atît prin componență cît și prin cantitate, reprezenta de-a dreptul o doză mortală. Mîncarea „de regim" n-a fost nici ea mai prejos. În loc de fasole, erau paste făinoase. În rest, era la fel de grasă și cu tot atît de multă carne și slănină, ca și a noastră! „Meniul" ce ni s-a dat în prima zi după încetarea grevei și încă o bună bucată de vreme după aceea a făcut mult timp obiectul discuțiilor noastre. N-am reușit însă niciodată să cădem de acord asupra intenției celor care stabiliseră „rețeta" și cantitatea. Urmăriseră într-adevăr să ne salveze de la moartea prin inaniție sau dimpotrivă? Ne serviseră dintr-o dată toate caloriile și substanțele nutritive, de care ne privaseră luni de zile, din ignoranță sau cu bună știință? Era prostie sau act premeditat? Sau amîndouă la un loc?

Îndemnîndu-ne la cumpătare, se aşteptase oare Ciortan să-i urmăm indicaţia, sau îşi crease astfel numai pretextul de a ne fi prevenit, lăsînd să cadă asupra noastră întreaga responsabilitate a consecinţelor, în cazul că nu vom rezista tentaţiei de a mînca şi nu ne vom putea stăpîni foamea? Decît să ne dea sfaturi de sobrietate şi totodată să ne expună riscului ispitei, n-ar fi fost mai simplu şi mai sigur să ne administreze o alimentaţie mai raţională? Din fericire, prudenţa noastră a compensat incompetenţa sau intenţiile ticăloase ale administraţiei. Deşi, la apariţia hîrdaielor, pofta de mîncare ni se trezise din nou, ne-am străduit să ne stăpînim foamea. Majoritatea ne-am mulţumit să alegem bucăţile de carne mai puţin grase, iar din fasole n-am mîncat decît cîteva linguri. Restul, ca o culme a absurdului pentru viaţa de privaţiuni în care trăiam, l-am aruncat în tinetă!

Lunga experienţă a închisorii ne făcuse să adoptăm acest principiu: niciodată să nu arătăm administraţiei că ne prisoseşte mîncarea! De-a lungul anilor, numai rareori se întîmplase ca hrana deţinuţilor să depăşească necesarul, fie din cauza unui moment de „destindere", fie pentru a ne reface o oarecare condiţie fizică, înainte de a ne trimite într-un lagăr de muncă. Totuşi, de fiecare dată cînd administraţia observase că deţinuţii nu-şi goliseră gamelele, raţia fusese imediat redusă şi, totodată, perioada de îmbunătăţire a hranei fusese şi ea scurtată. Amintindu-ne de perioadele de înfometare prin care trecusem şi care oricînd se mai puteau repeta, gestul nostru de a arunca hrana, deşi justificat, părea o adevărată blasfemie! Mîncarea, menţinîndu-şi calitatea şi cantitatea şi în zilele următoare, o parte din conţinutul gamelelor am continuat să-l deşertăm în tinetă. Pe zi ce trecea, aruncam însă tot mai puţin din porţia pe care o primeam. Abia după două–trei zile am început să ne putem mînca toată porţia. Datorită prudenţei cu care ne-am alimentat în primele zile după ieşirea din grevă, organismul nostru a trecut, fără accidente prea grave, prin această fază de readaptare. În afară de unele inerente tulburări de digestie, am suportat destul de bine şocul brutal, provocat de o hrană atît de nepotrivită după zece zile de pauză. Singurele consecinţe au fost arsurile de-a lungul esofagului, care ne-au chinuit după fiecare masă, timp de vreo săptămînă.

În rest, sănătatea nu părea să ne fi fost afectată nici de grevă, nici de regimul ce i-a urmat. Dimpotrivă! Din punct de vedere fizic, ne-am refăcut uimitor de repede.

După primele două–trei zile, în care am dormit aproape tot timpul, ne-am recuperat forţele şi ne-am putut reintegra vieţii de pe celular. Profitînd de noua atitudine a gardienilor, care căutau să nu ne provoace sub nici o formă şi nici nu ne mai supravegheau cu aceeaşi strictete ca înainte, am restabilit legăturile cu camarazii noştri din celelalte celule. Am aflat astfel că toate măsurile de îmbunătăţire a regimului de detenţie fuseseră luate cu aproape o săptămînă înainte, în timp ce noi ne găseam încă în grevă, izolaţi pe cealaltă aripă a penitenciarului. Schimbarea se produsese brusc. De pe o zi pe

alta, hrana se ameliorase, deținuții căpătaseră îmbrăcăminte și fuseseră zilnic scoși la plimbare. În două încăperi de pe bara T-ului, amenajate de urgență în camere de infirmerie, Ciortan internase vreo douăzeci de bolnavi și distrofici. În trei sau patru cazuri mai grave, deținuții fuseseră transportați cu duba-automobil a închisorii la spitalul penitenciarului Văcărești. Dimineața, la „număr", Ciortan era nelipsit, notîndu-și numele celor care se înscriau pentru vizita medicală. Solicitanții erau scoși în cursul zilei la cabinetul medical, a cărui farmacie, înzestrată ca niciodată pînă atunci, dispunea de un bogat sortiment de medicamente. Ciortan își compensa lipsa de competență medicală printr-o neobișnuită larghețe în prescrierea medicamentelor, acceptînd în această privință sugestiile bolnavilor, care, fie își cunoșteau boala, fie primiseră indicații asupra tratamentului de care aveau nevoie de la camarazii lor doctori, deținuți ca și ei, care îi consultaseră în celulă.

O dată cu stabilirea acestor condiții mai umane de viață, privind alimentația, îmbrăcămintea, igiena și îngrijirea medicală, se schimbase și atitudinea administrației față de deținuți. Începînd de la ofițeri și pînă la ultimul gardian, nici unul nu mai înjura, insulta sau brusca vreun deținut. Nici căpitanul Mândreș nu se abătea de la noile maniere de comportare. De altfel, nu se mai arăta decît rareori pe secție, evitînd în general contactul cu deținuții și limitîndu-se la relațiile de serviciu cu subalternii. Nimeni nu mai era pedepsit pentru orice fleac ca înainte, sub pretextul încălcării regulamentului. Gardienii se fereau să ne prindă în flagrant delict de privit pe fereastră, de cusut, de scris pe săpun sau de vorbit prin pereți cu vecinii, și ca atare nu ne mai spionau atît de des prin vizetă. Iar atunci cînd totuși o făceau, nu se mai apropiau de ușă pe furiș, ci dimpotrivă, aveau grijă să vină călcînd apăsat sau tușind, pentru a ne preveni și a ne da timpul să ascundem obiectele interzise și să ne întrerupem activitățile nepermise. Cu toate aceste precauții, dacă se întîmpla totuși ca un deținut să se lase surprins, singura consecință era confiscarea obiectului. În cel mai rău caz, gardianul îi făcea un raport de nerespectarea regulamentului, dar zilele treceau și deținutul nu era dus să-și execute pedeapsa. Carcerele, izolările, beciul și lanțurile nu mai erau folosite. Încetarea abuzurilor și samavolniciilor crease o atmosferă mai destinsă în raporturile dintre deținuți și gardieni. Intenția administrației de a nu ne provoca și de a accepta chiar să ne facă anumite concesii, era vădită. Am încercat să exploatăm la maximum în beneficiul nostru această tendință, străduindu-ne să nu depășim, cu pretențiile pe care le ridicam, limitele acceptabile pentru administrație. Pas cu pas, fără a exagera, am obținut o serie de mici avantaje, menite să ne ușureze viața de toate zilele. Printr-o atitudine disciplinată și lipsită de aroganță, dar totodată demnă, am încercat să dovedim că, atîta vreme cît sîntem tratați omenește și în măsura în care găsim înțelegere, satisfăcîndu-ni-se unele necesități elementare de existență, administrația poate conta din partea noastră pe o comportare docilă, care să nu pună în pericol ordinea și disciplina în penitenciar. Încetul cu încetul, gardienii s-au convins

că își pot asigura liniștea în timpul serviciului, mai degrabă prin bunăvoință decît printr-o severitate excesivă. În bună parte, chiar ofițerii începuseră să înțeleagă că nu aveam de gînd să abuzăm de spiritul mai tolerant al ultimelor măsuri, pentru a ne răzvrăti sau a întreprinde cine știe ce acțiuni nesăbuite. Voiam să-i convingem că printr-un tratament omenos puteau mai ușor menține ordinea și calmul pe care și le doreau în închisoare, decît printr-un regim de teroare care să ne ducă în pragul deznădejdii și să ne împingă la acțiuni disperate. N-a fost prea ușor să ajungem la un consens și să-i facem pe toți camarazii noștri să adopte aceeași comportare față de administrație, care cerea multă răbdare și stăpînire de sine.

După primele zile de euforie față de succesul grevei, spiritele s-au mai potolit și, în urma discuțiilor purtate în celule, rînd pe rînd, chiar cei mai înfierbîntați și înclinați spre o atitudine mai agresivă și de continuă confruntare cu administrația au fost temperați și s-au declarat de acord cu tactica preconizată și acceptată de marea majoritate. În general, sistemul a funcționat destul de bine și astfel, treptat, am reușit să convingem conducerea închisorii că micile concesii pe care ni le făcea le consideram acte de bunăvoință și nicidecum manifestări de slăbiciune sau drept o capitulare de care voiam să profităm pentru a nu-i mai recunoaște autoritatea și a o face să piardă controlul situației. Cîteva incidente minore, ce în mod inevitabil s-au mai ivit pe parcurs, fie datorită cîte unui gardian mai rău, căruia îi venea greu să se conformeze noilor dispoziții de comportare și mai scăpa cîte o înjurătură, fie provocate de ieșirea nestăpînită a vreunui deținut, au fost repede aplanate prin intervenția înțeleaptă a camarazilor de celulă mai ponderați și cu mai mult sînge rece. Toți vegheam și colaboram la menținerea acestui echilibru fragil care se stabilise între noi și administrație, știind cît de ușor se putea strica, dacă suspiciunea și teama conducerii de a nu ne putea stăpîni se trezea din nou. Străduința și răbdarea ne-au fost răsplătite. Climatul în penitenciar devenea din zi în zi mai respirabil. Mai ales că, pe lîngă îmbunătățirea substanțială a întreținerii noastre, se putea observa și o lentă dar sigură degradare a vigilenței excesive care ne sufoca. Eram din ce în ce mai rar supravegheați prin vizetă. Gardienii nu mai erau obsedați de ideea fixă a interdicției oricărui contact între celule.

De cînd obținusem permisiunea ofițerului politic ca, la plimbare, în fiecare curte să fie scoase cîte două celule concomitent, deoarece, ținînd seama de numărul total al celulelor, numai așa puteau ieși zilnic la aer, timp de o jumătate de oră, toți deținuții, noțiunea de izolare își lărgise conținutul. Gardienii nu mai vedeau nici ei o încălcare a regulamentului dacă deținuții din două celule vecine stăteau de vorbă între ei la fereastră, din moment ce erau scoși împreună la aer. Și regula severă după care se executa plimbarea se relaxase.

De la mersul în cerc, în monom, cu mîinile la spate, cu ochii în pămînt și în tăcere, am început mai întîi prin a merge în rînd cîte doi. Apoi am re-

nunțat să mai ținem mîinile la spate, gardienii abținîndu-se și ei de a ne mai face vreo observație. Și așa, treptat, ne-am ridicat și privirile mai sus, s-au pornit și conversațiile, mai întîi pe șoptite și apoi cu glas normal, ca să sfîrșim prin a nu mai respecta nici formația de mers cîte doi. În cele din urmă, am ajuns să ne plimbăm liber, fără nici un fel de constrîngere sau, mai bine zis, eram scoși în curte și lăsați în voia noastră, fie că ne plimbam sau stăteam pe loc, vorbind și discutînd cît ne plăcea. Cînd era senin și vreme bună, nimeni nu ne mai spunea nimic dacă ne scoteam cămășile sau ne întindeam pe jos, pe plăcile de beton ale curții încălzite de dogoarea soarelui de vară.

Gardianul nu-și mai făcea decît din cînd în cînd apariția în capul scării, și nu atît pentru a ne supraveghea, cît pentru a-și omorî timpul, privind spre munții care se vedeau în zare peste zidul curții sau ascultînd și el pe cîte unul din vorbitorii noștri în jurul căruia făcusem cerc.

Cu cît creștea delăsarea gardienilor, cu atît se intensificau și se diversificau activitățile deținuților. Pe lîngă cusutul, cîrpitul hainelor și discuțiile cu glas normal și nu pe șoptite, care nu mai constituiau abateri de la regulament, în toate celulele se dezvoltaseră o sumedenie de alte ocupații, în continuare interzise, care se practicau pe ascuns. Se născuse o adevărată industrie artizanală de fabricat ace de cusut și „costici" din bucăți de sîrmă și de tablă, găsite prin curte. Orice obiect metalic recoltat pe coridoarele închisorii, în drumurile noastre spre cabinetul medical sau spre sala de dușuri, își găsea întrebuințarea. Cuiele deveneau croșete de împletit sau dăltițe de sculptat în os. Fiecare aveam fie o cruciuliță, fie chiar o iconiță, minuțios cizelate din cîte un fragment de os de vită găsit în gamelă. Din miez de pîine frămîntat se confecționau nasturi, piese de șah, puluri de table și zaruri. Din rația de săpun de rufe pe care o primeam, de asemenea frămîntat și amestecat cu praf de D.D.T., se modelau plăcuțe de scris, extrem de subțiri și de rezistente. Numărul de plăcuțe scrise, care circulau din mînă în mînă, din celulă în celulă și de la un etaj la altul, pe toate secțiile penitenciarului, creștea zi de zi. În orice moment al zilei se aflau în tranzit, prin fiecare celulă, zeci de plăcuțe cu cel mai variat conținut, de la lecții de limbi străine, cursuri de matematică, fizică, chimie, filozofie, istorie etc., pînă la romane clasice, care apăreau în foileton, diferite texte literare și poezii. Preoții difuzau și ei plăcuțe cu rugăciuni și cu subiecte religioase, despre viețile sfinților și din istoria Bisericii. Aproape că nu-ți ajungea ziua ca să parcurgi toate aceste „publicații", care se perindau de dimineață și pînă seara prin celulă. Zi de zi, rețeaua noastră de comunicații și de expediție a plăcuțelor se extindea, acoperind cele mai îndepărtate unghere ale închisorii, devenind tot mai stufoasă și mai complicată, dar totodată perfecționîndu-se continuu. Nici o celulă de pe secțiile ocupate de deținuții politici nu mai era în afara acestui circuit. Toate străduințele noastre se îndreptau însă, în special, spre a stabili același fel de legături

și cu deținuții de drept comun, singurii de la care trăgeam nădejde să aflăm știri mai proaspete, fie din țară, fie din străinătate.

De cînd măsurile de vigilență se atenuaseră, deținuții de drept comun prinseseră și ei mai mult curaj. Tot mai dese erau cazurile în care răspundeau favorabil la apelurile noastre, acceptînd să intre în contact cu noi, fie prin dialog direct de la fereastră la fereastră, atunci cînd nu era nici un gardian prin curte, fie prin intermediul „ancorei", care, de îndată ce se lăsa seara, transporta corespondența scrisă pe plăcuțe de săpun, asigurînd naveta poștală între etajele superioare, ocupate de „politici" și parterul și subsolul clădirii, locuite de dreptul comun. Din păcate, de cele mai multe ori, nivelul politic al interlocutorilor noștri era departe de a ne satisface exigențele, majoritatea nefiind în stare să ne alimenteze decît cu zvonuri, care mai de care mai neverosimile. Din cînd în cînd, reușeam însă să recrutăm și cîte un corespondent informat, la zi cu toate evenimentele importante din lume. Din lumea pestriță care popula celulele dreptului comun ale penitenciarului din Pitești, categoria contabililor constituia cel mai prețios izvor de informații. La vremea aceea, condamnările pentru delapidare și gestiune frauduloasă erau în floare, contabilii fiind găsiți, pe drept sau pe nedrept, țapii ispășitori pentru ineficiența întreprinderilor de stat care nu-și îndeplineau planul. Prin studiile și pregătirea lor profesională, care îi situau pe o treaptă intelectuală superioară celorlalți, contabilii erau mai bine informați și capabili să ne relateze știrile cu mai multă exactitate. Majoritatea erau la curent cu situația politică, nu numai din lectura presei românești, dar și din emisiunile posturilor de radio străine, pe care le ascultaseră înainte de a fi fost arestați. Din păcate, toate aceste contacte, stabilite cu atîta trudă, cu diferiți deținuți de drept comun, erau efemere. Pentru deținuții de drept comun, închisoarea din Pitești nu era un penitenciar de executare a pedepsei. Numai un mic număr, cu condamnări ușoare, își ispășeau sentințele pe loc, fiind afectați la muncile interioare de întreținere (de la bucătărie, grajd, spălătorie etc.), pînă la data eliberării. Ceilalți erau încarcerați doar pe durata prevenției, fiind transferați la alte închisori sau colonii de muncă, imediat după ce li se judeca procesul. Această situație ne obliga să fim mereu în căutarea de noi contacte, pentru a preveni întreruperile și a întreține activă singura cale prin care, de bine de rău, reușeam să nu fim complet izolați de lume.

Efectele fizice și psihice ale regimului de foamete și teroare, sub care trăisem de mai bine de un an, de cînd păsisem pentru a doua oară pragul închisorii din Pitești, dispăruseră aproape cu desăvîrșire. Numai cei foarte bătrîni și bolnavi mai aminteau de aspectul jalnic sub care ne prezentam cu toții, cu numai cîteva săptămîni în urmă. Ceilalți ne refăcusem ca prin minune. Ne întremasem și recăpătasem înfățișare omenească. Revenisem la viață și ne bucuram din plin de relaxarea intervenită în condițiile de detenție, după grevă. De această atmosferă propice am beneficiat întreaga vară, răs-

timp în care toate avantajele obținute după grevă s-au menținut intacte, făcîndu-ne impresia unor drepturi definitiv cîștigate.

Rarele controverse ce s-au mai iscat între deținuți și membrii administrației n-au degenerat în conflicte cu consecințe mai grave. Dimpotrivă, ele se soluționau prin tratative, din care, de cele mai multe ori, ne alegeam cu încă o concesie în plus, oricît de mică.

La vreo lună după grevă, ofițerul politic a procedat la o schimbare în componența celulelor. Cu această ocazie, am fost și noi, foștii greviști, împrăștiați prin diferite celule și amestecați cu restul deținuților. Încetase regimul de izolare la care fuseserăm supuși, ca elemente răzvrătite; o așa-zisă carantină, în care de fapt nu ne simțiserăm pedepsiți, ci mai degrabă privilegiați și menajați, în comparație cu ceilalți deținuți care nu ne urmaseră în grevă. Am nimerit cu un etaj mai jos, într-o celulă cu fereastra orientată spre oraș. De cum am intrat pe ușă, am fost primit cu manifestări entuziaste de prietenie din partea locatarilor. Pe cei mai mulți nu-i mai întîlnisem de luni de zile, deși întreținusem legătura cu ei prin mijloacele noastre de comunicație. Regăsirile erau însă întotdeauna prilej de bucurie în închisoare; mai emoționante decît în libertate — la fel ca și despărțirile. De data asta, pe lîngă efuziunea sentimentală, apărea și o nuanță de admirație. Toți cei care participaserăm la grevă ne bucuram de o prețuire deosebită în rîndurile camarazilor noștri: eram eroii zilei! O aureolă măgulitoare, care n-a pălit de-a lungul anilor pe care i-am mai petrecut în închisoarea din Pitești. Dimpotrivă! Ori de cîte ori i se vorbea unui nou deținut sosit printre noi despre vreunul din cei cincizeci și cinci de participanți la acțiunea din acea primăvară, pe lîngă datele personale, vîrstă, profesiune și alte trăsături fizice și morale caracteristice, nu lipsea niciodată mențiunea: „A luat parte la greva din 1956!“ Semnalarea faptului făcea parte din prezentarea noastră, constituind totodată o indicație și o garanție în privința atitudinii și caracterului. În cursul anilor ce au urmat, avea să mi se aducă la cunoștință, în mai multe rînduri, că aceeași mențiune fusese consemnată și în dosarul meu, alături de o alta, mai veche, aceea de „evadat“. Desigur că pentru cei care îmi țineau dosarul la zi, pentru a fi consultat în anumite împrejurări, interpretarea celor două semnalmente era cu totul alta decît aceea a lumii de după gratii.

În noua celulă în care fusesem repartizat l-am reîntîlnit pe Fred Cerchez. Împărtișem cu el celula din care începusem greva. Primul impuls, dat de bucuria revederii, ne-a făcut să ne îmbrățișăm. În clipa următoare însă, mi-am adus aminte de asprimea cu care mă judecase atunci cînd îi anunțasem hotărîrea noastră de a intra în grevă. N-am rezistat tentației de a-mi lua revanșa acum, cînd acțiunea noastră fusese încununată de succes.

— Nene Fred, îți mai amintești cum ne-ai acuzat de inconștiență și chiar de atentat la viața și sănătatea camarazilor noștri, cînd te-am anunțat că vom declara greva foamei? Te-aș întreba acum: ce părere ai despre cei care stau

de o parte și nu-și asumă nici un risc, dar în schimb profită de pe urma sacrificiilor făcute de cei pe care i-ai tratat de inconștienți?

Onestitatea răspunsului lui Fred Cerchez m-a dezarmat:

— Dragul meu, recunosc că ați avut dreptate și vă felicit! Trebuie însă să privești cu indulgență slăbiciunile bătrîneții. Teama și timorarea sînt, ca și răbdarea și înțelepciunea, atributele vîrstei!

Cu obișnuita lui blîndețe și delicatețe, Fred Cerchez mi-a servit astfel o binemeritată lecție de modestie, pentru satisfacția pe care căutasem să mi-o iau, profitînd de faptul că evenimentele ne dăduseră dreptate. După acest schimb de cuvinte, nici unul din noi n-a mai alimentat controversa. Relațiile noastre s-au restabilit la vechiul nivel, pe fundalul afecțiunii reciproce care ne legase înainte de grevă. Raporturile noastre au rămas neschimbate de-a lungul anilor pe care i-am mai petrecut în Pitești. Capriciile mutărilor ordonate periodic de ofițerul politic ne-au mai dat de cîteva ori prilejul să stăm în aceeași celulă. De fiecare dată ne-am regăsit cu aceeași bucurie. Apoi, drumurile noastre în închisoare s-au despărțit definitiv și cîțiva ani n-am mai auzit unul de altul. Ne-am reîntîlnit abia în 1964, în București, după eliberare. Timpul nu alterase cu nimic sentimentele ce ni le purtam. După alți cinci ani, cînd am reușit să plec în străinătate, am pierdut din nou contactul pentru o vreme. Eram la München, cînd am primit vestea că și Fred Cerchez izbutise în cele din urmă să iasă din țară. Mi-a scris de la Paris, unde se stabilise. Am reluat legăturile prin telefon și corespondență. După voce și din scrisori, mi se părea neschimbat, ceea ce mă făcea să uit de diferența de vîrstă dintre noi. N-am mai apucat să ne revedem. Fred Cerchez s-a prăpădit la Paris, la o vîrstă destul de înaintată.

CINCI LUNI DE LINIȘTE

Timp de cinci luni, regimul de detenție instaurat după grevă n-a mai suferit modificări însemnate. Pe toată această durată, administrația n-a mai încercat în nici un fel să ne înăsprească condițiile de trai. Situația alimentară nu s-a deteriorat, nu s-a luat nici o măsură care să ne îngrădească drepturile cîștigate și, în general, abuzurile din trecut nu s-au mai reeditat, nici în privința represiunii, nici a excesului de vigilență, menite să ne macine sănătatea fizică și să ne uzeze sistemul nervos. Administrația renunțase la sistemul de supraveghere permanentă și la imixtiunea, pînă în cele mai intime manifestări de viață, din interiorul celulelor. Din toate procedeele la care recursese pînă atunci comandantul Mândreș, mînă în mînă cu ofițerul politic Lupu, pentru a ne face viața cît mai imposibilă, unul singur, din fericire cel mai inofensiv, a continuat să fie aplicat cu și mai mare frecvență ca pînă atunci: mutarea deținuților dintr-o celulă într-alta. Memoria nu mă mai ajută să re-

constitui componența tuturor celulelor prin care am trecut în acest răstimp, sau succesiunea exactă a episoadelor mai deosebite cărora le-am fost martor.

Primul eveniment mai important de care îmi amintesc s-a petrecut în primele săptămîni după grevă. A început printr-un fapt banal: vizita unei comisii compusă din mai mulți ofițeri M.A.I., în frunte cu un maior. Eram obișnuiți cu astfel de inspecții, care de obicei se încheiau cu o înrăutățire a regimului de detenție. Vizita s-a desfășurat după tipicul cunoscut.

Grupul de ofițeri, însoțiți de comandantul închisorii, a făcut turul închisorii, s-a oprit la fiecare celulă în parte, a cerut să li se deschidă ușa, a aruncat o privire inexpresivă în interior și, fără o vorbă, a trecut mai departe. De data asta, au lipsit din ritual întrebările provocatoare adresate deținuților, insultele sau amenințările. Au lipsit și urmările inspecției, care nu s-a soldat, ca în alte ocazii similare din trecut, cu noi măsuri care să ne înăsprească viața. Abia peste cîteva zile am aflat că obiectivul comisiei care se deplasase la Pitești nu eram noi, deținuții, ci membrii administrației. Vestea ne-a parvenit, prin Morse, de la Daniel Cantemir, a cărui celulă se găsea la capătul coridorului. Fiind planton pe secția noastră, Daniel avusese posibilitatea să întrețină și să cultive în continuare legăturile pe care le stabilise cu plutonierul Dobre. Acesta îl informase că misiunea comisiei venite de la București era de a proceda la o verificare a dosarelor membrilor administrației și de a aplica apoi dispoziția recentă a Ministerului de Interne, prevăzînd o reducere a cadrelor. Lucrările comisiei au durat mai bine de o săptămînă. Ședințele de lucru se țineau într-unul din birourile închisorii, cu ușile închise. Operația se desfășura într-un secret absolut, chiar față de ofițerii penitenciarului. Căpitanul Mândreș era singurul membru al administrației care participa la activitatea comisiei. Ce s-a petrecut la acele întruniri, în spatele ușilor închise, a fost dat în vileag la încheierea lucrărilor, în cadrul unei ședințe la care a fost convocat întregul efectiv al personalului administrației. Prin plutonierul Dobre am aflat și noi.

În prezența maiorului, președintele comisiei venite de la Ministerul de Interne, căpitanul Mândreș a citit numele gardienilor și ofițerilor care din acel moment erau puși în disponibilitate. Cuvîntul de încheiere l-a ținut maiorul, care a explicat „necesitatea epurării cadrelor de elementele necorespunzătoare din punct de vedere social, politic sau profesional, în scopul întăririi vigilenței revoluționare a organelor Securității, care apără cuceririle socialiste împotriva reacțiunii imperialiste și a dușmanilor partidului și poporului... etc., etc." Maiorul a subliniat apoi rolul pozitiv al căpitanului Mândreș, care, prin recomandările lui, a ajutat la depistarea și eliminarea elementelor nedorite din rîndurile administrației penitenciarului. Cu acest elogiu adus lui Mândreș, ședința a luat sfîrșit. În după-amiaza aceleiași zile însă, același maior i-a înmînat lui Mândreș un plic cu sigiliul Ministerului de Interne, prin care i se aducea la cunoștință că este demis din postul de comandant al închisorii Pitești. Urmașul lui era chiar maiorul! Eleganța procedeului corespundea nu numai stilului M.A.I., dar era și pe măsura victimei!

La vestea dispariției lui Mândreș, întreaga închisoare a răsuflat ușurată, de la deținuți și pînă la ultimul gardian. Tot datorită plutonierului Dobre, i-am mai putut urmări o vreme cariera lui Mândreș. Imediat după ce i-a predat maiorului succesiunea direcției penitenciarului, Mândreș a fost eliminat și din cadrele M.A.I. Recunoștința Securității pentru devotamentul cu care o servise l-a urmărit însă și în viața civilă. La scurtă vreme după ce și-a pierdut gradul și uniforma M.A.I., Mândreș a fost arestat și trimis în judecata unui tribunal civil, pentru o serie de abuzuri săvîrșite în timpul serviciului. Era învinuit de favorizarea unor deținuți contra mită, de persecutarea, lovirea și torturarea altora, care nu-i plătiseră mită, și de violarea unei deținute în celulă. Toate aceste delicte se refereau numai la deținuții de drept comun. Despre comportarea lui Mândreș față de deținuții politici nu s-a pomenit nici un cuvînt în timpul procesului. Era evident că pentru publicul din sală trebuia să reiasă că în penitenciarul Pitești nu se aflau decît deținuți de drept comun. Dintre aceștia, cîțiva au fost citați de procuror și au depus mărturie în instanță. Tot ca martor al acuzării a fost citat și gardianul care fusese de serviciu pe secția femeilor în seara în care Mândreș, beat, intrase în celula deținutei și o violase. Gardianul confirmase faptul, declarînd totodată că Mândreș îi dăduse ordin să nu vorbească nimănui despre cele petrecute. Nu mai țin minte ce sentință s-a pronunțat la sfîrșitul procesului, dar Mândreș a fost trimis pentru cîțiva ani să îngroașe rîndurile dreptului comun. Nici cel mai naiv dintre noi nu credea că înlăturarea lui Mândreș se datorase comportării lui la conducerea închisorii sau că faptele ce i se imputaseră la proces nu erau cunoscute de ani de zile autorităților cărora le fusese subordonat. Nimeni nu-și făcea iluzii că, epurîndu-l din cadrele M.A.I. și condamnîndu-l, regimul ar fi acționat în virtutea spiritului de echitate. Toți erau convinși că greva noastră contribuise în mare măsură la căderea lui Mândreș. Totuși, ea nu avusese decît rolul ultimei picături care provoacă revărsarea paharului. Adevăratele motive care au determinat căderea lui Mândreș în dizgrație păreau să-și aibă explicația în ceea ce s-a numit pe vremea aceea „spiritul de la Geneva".

În urma Conferinței de la Geneva din 1955, în relațiile încordate dintre Est și Vest intervenise o perioadă de dezgheț, care se făcuse simțită și în închisori. În regimul de detenție se înregistrase o îmbunătățire relativă a hranei și o atenuare a brutalității tratamentului. Majoritatea directorilor de penitenciare fuseseră fie înlocuiți, fie mutați de la conducerea unei închisori la alta, urmînd să afișeze în noile lor posturi o atitudine mai corectă și o comportare mai umană față de deținuți. Lupii primiseră ordin să se îmbrace în blană de oaie! Mândreș fusese unul din puținii comandanți de închisoare care rămăsese mai departe pe scaunul lui de director la Pitești. Deși, la început, aplicarea noilor dispoziții privind ameliorarea condițiilor de viață pentru deținuții politici s-a deosebit de la o pușcărie la alta, suferind tărăgănări sau interpretări diferite în funcție de comandantul respectiv, în cele din urmă s-a instaurat

totuși un regim mai mult sau mai puțin similar, în toate penitenciarele. Am putut urmări evoluția acestei situații datorită deținuților care continuau să fie aduși cu duba la Pitești. În circuitul lor permanent prin țară, vagoanele penitenciare opreau de două ori pe lună în gara Pitești (o dată în drumul lor spre Jilava, altă dată dinspre Jilava către Timișoara). Așteptam cu nerăbdare sosirea celor două curse, care, prin deținuții pe care îi lăsau la Pitești, ne făcea legătura cu celelalte închisori. Din spusele celor care veneau din Jilava mai cu seamă, ne puteam face o vedere de ansamblu asupra situației generale din închisori. Jilava era placa turnantă a transferurilor de deținuți, punctul de triaj prin care trecea în mod obligatoriu orice transport de deținuți de la o închisoare la alta. Avusesem astfel posibilitatea să urmărim, în cursul ultimelor luni, evoluția situației din celelalte închisori și să constatăm că numai în Pitești regimul de detenție nu suferea nici o modificare. În ce măsură perpetuarea abuzurilor și a teroarei instaurate de Mândreș la Pitești era tolerată cu bună știință de autoritățile superioare, sau era numai o abatere, din inițiativă locală, de la noile directive, nu ne-am putut da seama. Faptul însă că, imediat după grevă, situația s-a schimbat radical, aducînd o ameliorare a condițiilor de detenție și a atitudinii administrației față de noi, culminînd cu înlăturarea lui Mândreș și chiar arestarea lui, ne-a făcut să tragem concluzia că M.A.I. ținea neapărat să se desolidarizeze de abuzurile săvîrșite sub domnia lui în Pitești. Greva noastră provocase intervenția directă a Ministerului de Interne, tocmai în momentul în care regimul căuta să simuleze o intrare în legalitate, pentru a-și crea o imagine mai prezentabilă în ochii opiniei publice internaționale. În atari împrejurări, figura despotică a lui Mândreș nu se mai înscria în noul climat politic și devenise compromițătoare pentru stăpînire. Pentru noi era limpede că Mândreș a fost sacrificat pe altarul „destinderii". Un altar pe care regimul nu va întîrzia să-l profaneze din nou.

Pînă una-alta însă, dispozițiile venite să ne îmblînzească viața în detenție și atitudinea mai umană a noului comandant față de noi ne-au prins bine. După permanenta tensiune nervoasă sub care trăisem pe vremea lui Mândreș, relaxarea adusă de maiorul care îi luase locul era mai mult decît binevenită. În privința sincerității bunelor lui intenții, nu ne-am făcut însă nici un fel de iluzii, știindu-l un simplu executant al ordinelor pe care le primea și care, de pe o zi pe alta, îl puteau transforma într-o brută, cu nimic mai prejos decît fusese Mândreș. Noul comandant se arăta foarte rar pe celular. Toate problemele ce se iveau între deținuți și administrație, care pînă aci necesitau intervenția comandantului, erau acum soluționate de ofițerul de serviciu. În cazuri mai rare, cînd acesta din urmă nu îndrăznea să-și ia răspunderea unei hotărîri, recurgea la unul din cei trei sau patru ofițeri ai penitenciarului, care îi erau imediat superiori ierarhic. În general însă, nici ofițerii nu-și mai făceau apariția pe secție, decît extrem de rar. Treceau uneori zile întregi fără ca vreunul să se arate pe coridoarele celularului. Gardienii răsuflau și ei ușurați.

Nu mai trăiau sub teama inspecțiilor inopinate din epoca lui Mândreș, care le căuta și lor nod în papură, consemnîndu-i sau chiar pedepsindu-i cu zile de arest, pentru orice fleac. Acum profitau și ei de această „destindere", făcîndu-și viața cît mai ușoară în timpul serviciului. Nemaifiind controlați de superiori, nu-și mai îndeplineau nici ei îndatoririle cu conștiinciozitatea de altădată. Se mulțumeau cu executarea strictului necesar din programul zilnic: ne împărțeau masa, ne scoteau cu tinetele la W.C. și ne scoteau la plimbare. Restul timpului și-l petreceau așezați pe scaunul lor din capătul coridorului, dormind cu capul pe masă sau stînd de vorbă cu gardianul de pe secția vecină. Cu supravegherea noastră în celule nu se mai osteneau. Nu ne mai spionau prin vizetă și nu mai ascultau pe la uși. Delăsarea „vigilenței" ajunsese atît de departe, încît renunțasem aproape complet la mijloacele noastre clandestine de comunicație. Morsele căzuse în desuetudine. Acum se discuta în gura mare de la o fereastră la alta, din conversațiile care se suprapuneau rezultînd uneori o asemenea confuzie de voci, încît abia ne mai puteam înțelege. Numai cînd vacarmul lua proporții, ostașul din turnul de pază se simțea obligat să strige: „Mai lăsați gura!" O făcea însă fără convingere și fără să se aștepte la vreun rezultat. Cum intervenția lui nu producea nici un efect, renunța să-și mai repete îndemnul, se întorcea cu spatele la închisoare și, rezemat de balustrada platformei pe care stătea, se cufunda în contemplarea peisajului, în timp ce noi ne continuam nestingheriți discuțiile la fereastră.

Din cînd în cînd, încercam să luăm contact pe aceeași cale și cu deținuții de drept comun, care ocupau acum camerele de la subsol, în care stătuserăm noi în prima perioadă de detenție în Pitești. Multă vreme au rămas muți la chemările noastre. De cîteva ori, ne-a parvenit cîte un răspuns timid, dar de îndată ce întrebările alunecau spre subiecte cu caracter politic, interlocutorul nostru tăcea. Cum componența camerelor de la subsol se schimba destul de des, tentativele noastre de a stabili contacte cu dreptul comun au continuat, în speranța că, într-o bună zi, se va găsi unul mai curajos, care să îndrăznească să intre în legătură cu noi. Rezultatele perseverenței noastre s-au lăsat destul de mult așteptate. Primul succes l-a înregistrat George Sarry. Încăpățînarea cu care zilnic căuta să ia legătura cu dreptul comun i-a fost în cele din urmă răsplătită, cînd, într-o dimineață, lansîndu-și obișnuitul apel către camera de la subsol, a primit imediat răspuns. Omul care se prezentase atît de prompt la fereastră fusese chiar atunci introdus în cameră. Fără nici o ezitare, a angajat dialogul cu Sarry. A început prin a se prezenta, un act de curaj neobișnuit la deținuții de drept comun, conștienți de riscul de a fi identificați și acuzați de complicitate cu „politicii". Îl chema Gîrbei. În curînd avea să devină pentru toată lumea nea Gîrbei, așa cum i se adresa George Sarry cînd vorbea cu el pe fereastră. Deși era departe de a avea nivelul politic corespunzător speranțelor noastre, nefiind capabil să ne satisfacă setea de informații, nea Gîrbei a fost pentru noi omul trimis de providență, care

ne-a deschis calea de comunicație cu lumea dreptului comun. Datorită autorității de care se bucura printre ai lui, a reușit să spargă gheața care îi despărțea de noi, spulberîndu-le teama, aproape superstițioasă, pe care le-o insuflase administrația, cu privire la consecințele ce le-ar avea de suferit în caz de colaborare cu „politicii". Dacă, personal, nu era în stare să ne spună nimic din ceea ce ne interesa, în schimb Gîrbei ne transmitea tot ce afla de la alții mai bine informați sau îi punea chiar în legătură directă cu noi, convingîndu-i să ne vorbească și ei de la fereastră. Deși nu prea înțelegea pasiunea noastră pentru știri, și-a dat totuși mereu silința să ne facă pe plac și să descopere, printre delincvenții încarcerați pe secția lui, oameni mai de curînd arestați, la curent cu ultimele noutăți politice. Cred că Gîrbei nu și-a dat niciodată seama de imensul serviciu pe care ni l-a făcut. Îndrăzneala lui, de a rupe tăcerea și de a intra în legătură cu noi, le-a dat curaj și celorlalți deținuți de drept comun, provocînd o schimbare generală în atitudinea lor de pînă atunci față de „politici". Primul pas făcut de Gîrbei le-a înfrînt frica și i-a îndemnat pe tot mai mulți să facă la fel. Tăcerea fusese ruptă și, din acel moment, calea spre sursele de informații ale dreptului comun, deschisă de Gîrbei, n-a mai putut fi niciodată definitiv întreruptă de administrație, nici chiar după plecarea lui din Pitești. Gîrbei era departe de a fi conștient că fusese inițiatorul noului spirit care, o dată cu apariția lui, avea să se dezvolte în rîndurile dreptului comun. El luase legătura cu noi spontan, fiind animat de un singur gînd: să ne ajute!

Știind cît de persecutați eram și ce regim discriminatoriu ni se aplica față de cel de care se bucura el la dreptul comun, Gîrbei considera că nu era „creștinește" să stai nepăsător la suferința altuia. Voia cu orice preț să ne facă părtași la alimentele din pachetul pe care îl primise recent de acasă și ne cerea ca la căderea nopții să lăsăm „ancora" pînă la fereastra lui de la subsol. „M-ar bate Dumnezeu dacă aș mînca singur din traista pe care am primit-o, cînd dumneavoastră n-aveți dreptul la pachet de acasă!" Degeaba i-am explicat că în ultima vreme nu mai sufeream de foame, că primeam mîncare suficientă și că, oricum, eram prea mulți la număr, pentru a ne alege cu ceva din cele ce voia să ne ofere. Gîrbei continua să insiste, vrînd neapărat să ne fie de ajutor. „Măcar ceva de fumat să vă trimit!" Spre mulțumirea lui, la propunerea țigărilor am capitulat. Cînd s-a întunecat, George Sarry a coborît ancora iar Gîrbei a legat de capătul sforii un săculeț cu cîteva zeci de țigări. După o serie întreagă de alte operații, țigările au fost distribuite, ancora funcționînd de-a lungul și de-a latul fațadei închisorii, fie vertical, ca ascensor de la un etaj la altul, fie orizontal, prin balansare de la o fereastră la alta a celulelor de pe același etaj. În seara aceea s-a fumat în toate celulele aflate pe fațada de nord a pușcăriei. Cele de pe fațada de sud și-au primit tainul a doua zi dimineața, cînd țigările le-au fost depuse în ascunzătoarea din W.C., pe care o foloseam drept căsuță poștală. La buna dispoziție creată de cele cîteva fumuri trase din aceeași țigară, care circula din mînă în mînă, Gîrbei

a mai adus și altă contribuție: a cîntat! A cîntat la fereastră, ținînd în dreptul gurii o căniță de băut apă, pentru a-și amplifica vocea și a se face auzit pe toată aripa clădirii. Nu l-a întrerupt nici un gardian, iar santinela din prepeleac l-a ascultat pînă la sfîrșit, fără să-i facă vreo observație. Nea Gîrbei avea o voce caldă, plăcută, iar cîntecele lui, cu iz de mahala țigănească, erau mai toate cîntece de jale. Parte din repertoriu ne era cunoscut. După cuvinte și temă, ne-am dat seama că făceau parte din folclorul pușcăriașilor de drept comun. Într-unul din ele, criminalul se tînguia după libertatea pierdută și îl blestema pe procurorul lipsit de inimă, care nu înțelesese că-și ucisese rivalul din dragoste pentru iubita lui. Părea să fie cîntecul lui favorit, Gîrbei fiind condamnat pentru crimă pasională.

Din conversațiile purtate la fereastră cu Sarry, am înțeles că își găsea fapta justificată. Spunea că fusese nevoit să-și apere onoarea și nu regreta nimic. Era și motivul pentru care nu se considera ca făcînd parte din categoria celorlalți deținuți de drept comun. O spunea tare, fără să se sfiască de cei cu care era în cameră. „Eu nu sînt găinar, hoț sau borfaș ca ăștia. Eu sînt om cinstit, n-am băgat mîna în buzunarul nimănui!" Se pare că tovarășii lui de celulă erau de acord cu distincția pe care o făcea Gîrbei. Nu numai că acceptau să fie disprețuiți fiindcă erau hoți, dar aveau pentru Gîrbei o admirație și un respect deosebite. Am remarcat-o de fiecare dată cînd acesta se adresa pe fereastră cîte unui deținut de drept comun din altă celulă. Era destul de greu de înțeles ce-i spunea, fiindcă, spre deosebire de conversațiile pe care le purta cu noi și în care ne vorbea „pe radical", cu interlocutorul lui de drept comun întrebuința un argou, care în mare parte ne era necunoscut. Așa, de pildă, într-o zi, întrebîndu-ne dacă mai avem țigări și aflînd că le-am terminat, ne-a spus că, deși nici el nu mai avea, va aranja în așa fel încît să fim aprovizionați pe altă cale, pînă ce-i va sosi următorul pachet de acasă. Imediat după aceea, l-am auzit interpelîndu-l, de la fereastra lui, pe un deținut de la geamul unei celule de pe aripa perpendiculară pe clădirea în care ne aflam. Distanța era destul de mare. Ca să se facă auzit, a vorbit tare, dar totodată de neînțeles pentru un gardian care ar fi ascultat conversația. Am urmărit și noi dialogul. Era de-a dreptul cifrat! În afară de cîteva cuvinte, pe care le învățasem și noi (cum ar fi: caraliu = gardian, sau sarsana = traistă, săculeț), n-am înțeles nimic. Cineva dintre noi i-a cerut lămuriri în privința cuvîntului „spuma", care revenise de mai multe ori în cursul convorbirii și a cărui semnificație nu părea să fie cea pe care i-o cunoșteam. Gîrbei ne-a explicat că prin „spuma" eram desemnați noi, fiindcă, spre deosebire de dreptul comun care constituia „drojdia societății", deținuții politici erau „spuma societății"! Apoi ne-a anunțat că, la vremea prînzului, deținutul de drept comun care va împărți masa pe secția noastră, va profita de prima neatenție a gardianului pentru a ne strecura, o dată cu gamela de mîncare, și o legătură cu țigări. Așa s-a și întîmplat!

Începusem să ne obișnuim cu grija pe care ne-o purta Gîrbei, de a ne aproviziona cu țigări ori de cîte ori avea posibilitatea, așa că într-o seară, cînd ne-a cerut să lăsăm „ancora", ne așteptam, ca de obicei, la un transport similar. George Sarry a coborît „ancora" și a așteptat pînă ce Gîrbei a tras de două ori scurt de sfoară, semn că a legat de capătul ei săculețul de transport. La ridicarea ancorei, George a fost intrigat de greutatea ei neobișnuită. Nici nu era de mirare, pentru că ceea ce atîrnase Gîrbei de capătul sforii nu erau țigări, ci o surpriză gastronomică specială. O limbă întreagă de bou, fiartă! Era încă fierbinte, ceea ce însemna că fusese subtilizată chiar atunci din cazanul de la bucătărie. Așa-zisa carne din alimentația noastră provenea deseori de la capetele de vită aduse de la abatorul din localitate, dar aceste capete nu mai aveau nici creier, nici limbă! Cui îi fusese destinată limba și cum dispăruse din cazan pentru a ajunge în cele din urmă la noi, n-am aflat niciodată. A rămas secretul lui Gîrbei.

După primele zile de la sosirea lui în Pitești, toți deținuții politici, închiși în celulele orientate spre nord, ajunsesem să-l recunoaștem pe Gîrbei după voce, dar de văzut nu l-am văzut decît după vreo săptămînă, cînd a fost pentru prima oară scos la plimbare. Ne-a anunțat chiar el că va fi scos la aer în curtea interioară de sub ferestrele noastre și că va purta, ca semn de recunoaștere, pălărie. Curiozitatea de a vedea cum arăta omul care, în mod atît de spontan și fără nici o teamă de consecințe, își manifestase simpatia și generozitatea pentru noi, ne-a făcut pe toți să ne înghesuim la gratiile ferestrelor. Nu voi putea niciodată uita spectaculoasa lui apariție în curte! L-am identificat imediat printre ceilalți cinci sau șase tovarăși ai lui de celulă, care nu prezentau nici un fel de particularitate, avînd toți aceeași atitudine supusă și respectînd întocmai regulamentul de plimbare, cu mîinile la spate și capul plecat. Singur Gîrbei, în fruntea șirului, pășea rar, degajat și cu demnitate, de parcă ar fi fost în libertate și nu între zidurile de beton ale curții penitenciarului și sub supravegherea gardianului. Gîrbei nu se deosebea însă de tovarășii lui numai prin atitudine. Izbitor de la prima vedere, în curtea inundată de soare, era contrastul dintre cenușiul-murdar al hainelor de „zeghe" purtate de tovarășii lui de plimbare și culorile vii și stridente ale îmbrăcămintii lui Gîrbei. Cît despre ciudățenia acestei îmbrăcăminți, aveam toate motivele să ne minunăm: Gîrbei ieșise la plimbare în pijama! Și încă ce pijama! Cu dungi late, verticale, de mai multe culori, în care rozul trandafiriu se învecina cu verdele de nuanța prazului, cu albastrul siniliu și cu galbenul șofranului. Bogăția, selecția și mai ales împerecherea culorilor se armonizau însă perfect cu tenul tuciuriu al purtătorului pijamalei. Gustul lui Gîrbei pentru culorile stridente era astfel și el explicat. În picioare, Gîrbei purta o pereche de pantofi negri, bine lustruiți, iar pe cap, o pălărie neagră, cu boruri mari. Spectaculoasa lui apariție în curte avea ceva din înfățișarea toreadorului care își face intrarea triumfală în arenă. Mergea drept, cambrat din talie, cu pieptul bombat și pasul rar, de parcă se aștepta să fie primit cu

ovații. De astfel de manifestații din partea noastră, care urmăream spectacolul de după zăbrelele ferestrelor, nu putea fi vorba. Salutul pe care ni l-a adresat Gîrbei, după primii pași făcuți în curte, a venit să încununeze tabloul: fără să privească în sus spre ferestrele noastre și fără să-și întrerupă mersul, cu un gest larg, plin de eleganță, s-a descoperit și, așa, cu pălăria ridicată, a parcurs o întreagă latură a curții de plimbare înainte de a-și pune din nou pălăria pe cap. Scena salutului avea să se repete de fiecare dată cînd celula lui Gîrbei era scoasă la plimbare. Pînă într-o bună zi, cînd, spre regretul nostru, Gîrbei n-a mai apărut în curte. Fusese transferat la o altă închisoare! Ne-a lăsat însă moștenire o serie de legături cu dreptul comun, pe care am continuat să le întreținem și care s-au perpetuat de-a lungul întregii perioade de cîteva luni de acalmie din vara aceea. În toamnă, situația avea să se schimbe radical!

Vara era în toi cînd, la una din mutările inițiate de ofițerul politic, am ajuns într-o celulă de pe cealaltă parte a celularului. Aici nu mai aveam priveliștea spre valea rîului Doamnei și spre regiunea de dealuri împădurite care se întindea pînă la culmile munților. De la fereastra noii celule vedeam o parte a cartierului mărginaș al orașului, dinspre bariera Găvanei. În linie dreaptă peste acoperișurile caselor, la cîteva sute de metri distanță, se înălța clădirea modernă, de cîteva etaje, a Securității regiunii Pitești. În celula pe care o părăsisem nu simțisem canicula verii. Fiind orientată spre nord, era veșnic răcoroasă. Iarna, în schimb, era friguroasă și umedă. Mutarea pe partea de sud a celularului echivala cu o trecere bruscă de la un anotimp la altul. În noua celulă, atmosfera era sufocantă. Căldura umedă și lipsa de aer m-au făcut să adopt imediat ținuta celorlalți locatari. M-am dezbrăcat și am rămas doar în chiloți. Totuși, respiram greu și transpiram continuu. Mirosului de sudoare i se adăugau și emanațiile tinetei, făcînd și mai irespirabil aerul, și așa insuficient pentru șase oameni, într-o încăpere atît de redusă și cu o fereastră mult prea mică. Dar, și de data asta, ca și în alte împrejurări în închisoare, capacitatea de acomodare a omului la astfel de condiții avea să contrazică încă o dată orice fel de calcule științifice cu privire la volumul de aer și cantitatea de oxigen necesare plămînilor, pentru a întreține organismul în viață.

Adaptarea la condițiile climaterice ale noii locuințe mi-a fost mult ușurată de bucuria reîntîlnirii cu cîțiva prieteni și de prezența în celulă a altor deținuți, pe care îi știam doar din renume și doream de mult să-i cunosc. M-am regăsit astfel cu Daniel Cantemir și cu George Sarry, aduși ca și mine de pe aripa de nord și suferind și ei același șoc, provocat de contrastul trecerii bruște de la o temperatură la alta. Ceilalți deținuți, care nu fuseseră afectați de mutare și locuiau de mai multă vreme în celulă, erau deja aclimatizați. Printre ei se găseau Vasile Cojocaru și Marin Cluceru, amîndoi foști șoferi și prieteni la cataramă. Primul fusese în serviciul fostului ministru Tătăranu

și apoi al lui Titel Petrescu, cel de-al doilea, șofer și un fel de intendent la ambasada română de la Paris. Erau amîndoi simpatizați de toată lumea pentru integritatea caracterului și spiritul de solidaritate și camaraderie dovedit în toate împrejurările, dar și pentru veșnica lor bună dispoziție cu care înveseleau atmosfera din jur și descrețeau frunțile celor cu care stăteau în celulă. Argoul în care își vorbeau stîrnea cu atît mai mult interesul și hazul ascultătorilor. În componența noii celule, Vasile Cojocaru și Marin Cluceru își găsiseră calul de bătaie preferat, în persoana inginerului Vulpe. Personaj egoist, sumbru și nesuferit, Vulpe fusese cîndva informatorul ofițerului politic și, de atunci, trăia în mijlocul nostru izolat ca un lepros. Una din marile plăceri ale lui Vasile Cojocaru era să-și exercite ironia mușcătoare asupra turnătorilor, pe care îi urmărea și-i persecuta cu o neobosită înverșunare. Luîndu-și-l ca interlocutor pe Marin Cluceru, care îi ținea hangul, aborda tot felul de teme principiale, dar în vădită tangență cu problemele care îl frămîntau pe Vulpe. Una din temele lor favorite de discuție era soarta nevestelor tinere, ale căror soți erau în pușcărie. Vasile Cojocaru găsea firesc ca ele să-și refacă viața și să nu mai aștepte eliberarea bărbaților, mai ales în cazul în care soțul fusese membru al Partidului Comunist. Era știut, pretindea cu competență Cojocaru, că viitorul membrilor de partid condamnați era cu mult mai sumbru decît al celorlalți deținuți. Deținuții care fuseseră dintotdeauna dușmani declarați ai comunismului puteau conta în orice moment pe o eliberare sub presiunea exercitată de puterile occidentale, chiar înainte de răsturnarea regimului și eliberarea țării, pe cînd comuniștii care își trădaseră partidul nu se puteau aștepta la nici o intervenție externă în favoarea lor și nici la clemență din partea regimului. E inutil să mai menționez că era tocmai cazul lui Vulpe, care fusese membru de partid și care avea o soție cu mult mai tînără decît el. Am dat numai un exemplu, din nenumăratele subiecte de conversație ale lui Cojocaru și Cluceru, toate constituind tot atîtea aluzii la adresa lui Vulpe. Bietul Vulpe avea parte zilnic de acest tratament, care era departe de a-i face viața ușoară. Ura împotriva turnătorilor era așa de mare, încît pe vremea aceea nu-l compătimeam.

Mi-amintesc de o scenă petrecută chiar în ziua mutării mele în celula lui Vasile Cojocaru. Ne știam din auzite, dar nu ne cunoscusem personal. Pentru Vasile Cojocaru, care avea propriile lui criterii de selecție, înainte de a decide dacă te va accepta sau dacă te va trece în categoria indiferenților sau a turnătorilor, mă aflam în perioada de probă. Celula noastră fusese scoasă la plimbare. De cum am ieșit pe coridor și pe tot drumul pînă în curte, Vasile s-a ocupat cu vînătoarea de chiștoace, fără să se sinchisească dacă este văzut sau nu de gardian. Patima fumatului ne făcea pe mai toți să culegem mucurile de țigări de pe jos, cînd se ivea ocazia. Cum însă voiam să păstrăm o atitudine demnă în fața gardienilor, ne feream să fim văzuți în această postură înjositoare. Cojocaru nu părea să-și facă nici un fel de scrupule în acest sens. Atît pe coridor cît și pe scări, a continuat să adune toate chiștoacele

de țigări care îi ieșeau în cale. Fiind printre primele celule scoase în ziua aceea la plimbare, recolta era bogată, ceea ce nu l-a făcut însă pe Vasile să renunțe nici la ultimul chiștoc, azvîrlit pe jos de gardian, înainte de a ne întoarce pe celular. De îndată ce ușa celulei s-a închis, Vasile și-a deșertat buzunarul pe pătură și s-a apucat să desfacă chiștoacele și să recupereze tutunul din ele. De sub un petic de pe mîneca vestonului, petic fals, care de fapt era un buzunar camuflat, a scos o bucățică de hîrtie de sac de ciment. A frecat-o bine în mînă pentru a o face mai maleabilă și a răsucit trei țigări. Vasile era, ca și mine, posesor de „neagră", așa că și-a pus în funcție dispozitivul de scăpărat și și-a aprins una din țigări. Alta a pus-o bine pentru mai tîrziu, iar pe cea de-a treia mi-a oferit-o mie. Am refuzat-o, pretextînd că nu fumez. Nu m-a crezut și mi-a spus că știe de ce nu primesc țigara. „Am văzut cum te uitai la mine cînd adunam chiștoacele de pe jos și am înțeles că nu mă aprobai! Să știi că mie nu mi-e rușine să adun resturile de țigări aruncate de gardieni. Rușinea este a lor, fiindcă nu ne dau voie să primim pachete de acasă!" Apoi, a stăruit iar să primesc țigara și am sfîrșit prin a o accepta. A doua zi însă, cînd am fost din nou scoși la plimbare, am adunat și eu cîteva chiștoace, ferindu-mă să fiu văzut de gardian. La întoarcere, în celulă, le-am adăugat la recolta strînsă de Cojocaru. În timp ce se îndeletnicea cu confecționatul țigărilor, Vasile Cojocaru se uita din cînd în cînd la mine, cu o licărire jucăușă în ochi și cu un zîmbet ironic în colțul gurii. După ce a lipit prima țigară, mi-a întins-o și mi-a spus rîzînd: „Cine-i domn, domn rămîne și în pușcărie!" Văzîndu-mi nedumerirea, s-a explicat: „Crezi că nu te-am « citit »? Ai adunat astăzi chiștoace fiindcă te-ai gîndit că nu-i cinstit să-l lași pe altul să facă treaba rușinoasă, iar dumneata să iei parte numai la fumat!" Am încercat să neg, deși trebuia să recunosc că Vasile „mă citise". Neținînd seama de protestele mele, Cojocaru a continuat: „Să faci bine de aci înainte să mă lași numai pe mine să vînez chiștoace. Eu sînt șofer, sînt « proletar » ca și ei, și nu mă cobor în ochii gardienilor dacă mă văd culegînd mucuri de țigări de pe jos. Pe dumneata dacă te vede caraliul aplecîndu-te după chiștoace, te judecă altfel decît pe mine, și nu e bine să-i dai ocazia să te batjocorească. Ar fi rușine pentru toată lumea din pușcărie!" Am redat numai sensul spuselor lui Cojocaru, fără să-i pot repeta exact cuvintele și expresiile. Din ziua aceea, Vasile m-a trecut în rîndul prietenilor lui, deși nu l-am ascultat. Am continuat să contribui la recolta comună de tutun, dar avînd grijă să nu mă vadă gardianul.

Scurtă vreme după mutarea în noua formație, celula noastră a devenit unul din nodurile cele mai importante de comunicație ale secției. Ca de fiecare dată, cînd o mutare venea să tulbure și să întrerupă legăturile stabilite, principalii autori ai reorganizării rețelei de comunicații erau mereu aceeași: Paulică Bandu, Johnny Bogdan, Dodo Chrisoghelos, George Sarry, Daniel Cantemir și alți cîțiva. Întîmplarea făcuse ca în noua mea celulă să se întîl-

nească doi din acești specialiști, pasionați de informații: Daniel Cantemir și George Sarry. Primului, fiind planton și petrecîndu-și deci mai toată ziua pe coridor, nu-i scăpa nici o mișcare de pe secție și nici o vorbă din conversațiile gardienilor. Cel de-al doilea își ducea neobosita lui activitate de telegrafist în celulă, întreținînd legătura în Morse prin pereți sau țevile caloriferului, cu toate celelalte celule din închisoare. Datorită perseverenței lor și a altora, din alte celule, s-au putut stabili, și pe această parte a celularului, contacte cu deținuții de drept comun. Nu s-a mai găsit însă nici unul atît de curajos și de bine intenționat cum fusese Gîrbei pe partea de nord a închisorii. Cea mai sigură, și de departe cea mai prețioasă sursă de informații, rămînea plutonierul Dobre. Din păcate, nu puteam conta decît pe un contact sporadic cu el, în funcție de fluctuațiile pe care le suferea programul de repartizare a gardienilor, în schimburi și pe diferite secții. Secretul relațiilor lui Dobre cu Daniel fusese păstrat cu strictețe. Cei trei sau patru prieteni, care eram în cunoștință de cauză, ajutam la îndepărtarea bănuielilor ce s-ar fi îndreptat asupra lui Dobre, întîrziind, pînă după ieșirea lui din tură, difuzarea informațiilor pe care ni le dădea și punîndu-le pe seama contactelor cu dreptul comun. Seara, la sfîrșitul schimbului lui Dobre, cînd plantonul își terminase munca pe coridor și era reintrodus în celulă, aflam de la Daniel ultimele noutăți.

Pentru a nu trezi suspiciunea celorlalți camarazi din celulă, Daniel începea prin a ne pune pe toți la curent cu tot ce văzuse și auzise în ziua aceea pe coridor: ce ofițeri se perindaseră pe secție, ce îi șoptise vreunul din deținuții de drept comun care adusese la ora mesei hîrdaiele cu mîncare, sau diferite amănunte despre viața din libertate, greutățile de aprovizionare ale populației sau prețurile produselor de pe piață, pe care le aflase trăgînd cu urechea la conversațiile gardienilor. După ce își deșerta sacul, satisfăcîndu-ne veșnica sete de informații pentru tot ce se petrecea dincolo de ușa celulei, furnizînd astfel material pentru nesfîrșite comentarii, Daniel se retrăgea din discuție, pentru a-și face cu mine lecția de franceză. Nu era numai un pretext. Toată lumea din celulă știa de acest punct din programul lui Daniel care, zilnic, după ce se întorcea de la lucru de pe coridor, încerca să-și perfecționeze cunoștințele de limba franceză. În timp ce conversațiile își urmau cursul, noi ne așezam într-un colț pe patul lui Daniel, pentru ora de franceză. Daniel își făcea exercițiile pe sticluța de sirop de tuse, obținută cîndva de la cabinetul medical, unsă cu săpun și pudrată cu praf de D.D.T. sau pe cîte o plăcuță de săpun, special confecționată pentru scris. Cu această ocazie, pe lîngă cuvintele și expresiile franceze pe care și le nota și mi le dădea spre verificare, profita să-mi scrie și toate știrile aflate de la Dobre. De obicei, această plăcuță cu știri o coboram cu ajutorul „ancorei" la etajul inferior, menționînd că respectivele informații ne fuseseră comunicate prin perete și că proveneau de la dreptul comun. De aci înainte, știrile își continuau drumul, erau difuzate din celulă în celulă și după o vreme sfîrșeau prin a se întoarce la noi,

pe calea alfabetului Morse. Abia atunci le aflau și ceilalți deținuți din celula noastră. În schimb, nimeni nu mai putea ști de unde fuseseră inițial transmise informațiile.

În acea perioadă de timp de cîteva săptămîni, petrecută în tovărășia lui Daniel, Dobre a fost de mai multe ori de serviciu pe secția noastră. Am fost așadar ținuți la curent cu ce scria presa comunistă sau, cîte o dată, chiar cu ce spuneau posturile de radio Europa Liberă și B.B.C., pe care Dobre le asculta ori de cîte ori avea posibilitatea. Totodată, Dobre ne informa și despre starea de spirit care domnea în rîndurile administrației și despre dispozițiile pe care le primeau gardienii în ședințele cu conducerea penitenciarului. În ceea ce ne privea, intenția de a umaniza regimul de detenție se menținea, cu tendința chiar de a-l ameliora în continuare. Indicațiile date gardienilor de a ne menaja susceptibilitatea, de a nu ne provoca în mod inutil și de a evita pe cît posibil să recurgă la vechea metodă a pedepselor cu izolare, beci și lanțuri pentru orice fleac, duseseră la rezultatul pe care îl constatasem cu toții: o delăsare din partea gardienilor și o degradare treptată a vigilenței exagerate de pînă atunci. Tot în acele zile, într-unul din schimburile lui Dobre, a avut loc episodul (de care am mai pomenit în altă parte), în care acesta a ținut să pecetluiască printr-o legătură în plus strînsa lui relație cu Daniel, propunîndu-i să fie nașul copilului lui. În absență, bineînțeles! Daniel a acceptat, iar cîteva zile mai tîrziu cînd s-au întîlnit din nou, i-a dăruit pentru botezul copilului o cruciuliță, pe care o sculptasem între timp, dintr-o bucată de os găsită în gamelă.

Una din revendicările noastre, care în urma grevei ne-a fost satisfăcută, fusese cea a îmbrăcămintei. Cum marea majoritate eram în ultimul hal de zdrențăroși, am fost îmbrăcați din cap pînă-n picioare cu echipament penal. Rufele de corp pe care le primisem erau aceleași care intrau și în dotarea armatei. Pentru noi, obișnuiți de atîta vreme să ne cîrpim și să ne menajăm rupturile, rufele noi, din pînză groasă și solidă cunoscută în comerțul socialist sub numele de pînză „muncitorul" și nu de „americă", așa cum i se spunea odinioară, erau mai mult decît bine venite. Un singur lucru s-a dovedit neplăcut: cămășile de tip cazon nu aveau guler și erau larg răscroite la gît, pentru a se adapta la modelul vestonului „armatei populare", copiat după uniforma sovietică. Nenorocirea era că, în felul acesta, nimic nu ne proteja pielea gîtului de contactul direct cu gulerul vestonului de „zeghe" care, datorită asprimii lui, ne provoca rosături și iritații insuportabile. Pentru a ne apăra de acest neajuns, cei mai mulți ne căptușisem gulerele de la zeghe cu cîte o bucată de pînză mai subțire, recuperată din ultimele zdrențe pe care le mai aveam. Soluția nu era ideală, deoarece, murdărindu-se prin purtare, căptușeala de pînză trebuia de fiecare dată descusută pentru a fi spălată. Așa se face că mi-a venit ideea să-mi confecționez gulere la cele două cămăși cazone pe care le primisem. Trebuia însă găsit materialul. Singura sursă la

îndemînă era cearșaful, și el tot din pînză „muncitorul" ca și cămășile. N-am pregetat mult. L-am scurtat de-o palmă și, cu multă migală, am reușit să-i refac tivul de parcă ar fi fost cusut la mașină. Luînd apoi modelul de la o cămașă veche, l-am copiat întocmai, croind și cosînd la fel de minuțios alte două gulere, în așa fel încît să nu pară lucrate de mînă. O dată terminate și atașate la noile cămăși, le-am prezentat spre examinare camarazilor de celulă. Am fost felicitat și admirat pentru perfecționarea operei: nimeni n-ar fi putut observa că gulerele fuseseră lucrate de mînă! Imediat am primit și comenzi. Lucrurile nu s-au oprit însă numai la celula mea. Mica mea industrie a luat tot mai mare amploare. Nu mai pridideam să fac față cererilor, așa că m-am hotărît să confecționez gulere în serie pentru tot celularul. Se impunea deci și o nouă organizare a muncii.

În colaborare cu George Sarry, am recurs la o altă metodă de a ne procura materia primă. Așteptam ziua în care dreptul comun spăla rufele închisorii și le întindea la uscat pe plasele de sîrmă care acopereau spațiile deschise, din mijlocul planșeelor coridoarelor de la etajele doi și trei ale închisorii. În ziua aceea, în timpul „programului", mai bine-zis la întoarcerea de la W.C., trebuia să profităm de cele cîteva clipe cît gardianul stătea cu spatele la noi, pentru a ne deschide ușa celulei.

În acel moment, George Sarry, cu o iuțeală uimitoare, apuca de un colț unul din cearșafurile de pe plasă și dintr-o zvîcnitură îl trăgea peste balustrada de fier a coridorului, făcîndu-l să cadă direct în „tineta" pe care i-o țineam deschisă și căreia imediat îi și puneam capacul la loc. Riscul era mare, dar n-am fost niciodată prinși, iar din cîteva cearșafuri am satisfăcut necesarul de gulere pentru întreaga secție. De îndată ce intram cu tineta în celulă, lucram în cea mai mare grabă, pentru a face mai întîi să dispară corpul delict. Cît ai bate din palme, cearșaful era rupt în fîșii de o anumită lățime, iar acestea, la rîndul lor, o dată tăiate în bucăți de lungimi egale, dispăreau în fundul saltelelor de paie. Din această ascunzătoare provizorie le scoteam numai după ce ne asiguram că de pe coridor nu ne amenința nici un pericol. Abia atunci începea prima fază a confecției propriu-zise. Pe jos, pe dușumelele de brad ale celulei, întindeam una peste alta fîșiile de pînză. Apoi, cu un „costică" bine ascuțit în prealabil, și urmînd conturul unui guler mai vechi așezat deasupra ca tipar, croiam în serie cele cîteva zeci de gulere noi, cîte ieșeau dintr-un cearșaf. Materialul gata croit era din nou ascuns în saltele. Fiecare din cei trei sau patru care participam la cusut ne opream materialul necesar numai pentru cîte un singur guler, pe care, de îndată ce îl terminam, îl și expediam pe căile obișnuite (ancoră, căsuța poștală din W.C. sau prin Daniel plantonul), clienților din celelalte celule. Am descris pînă în cele mai mici amănunte o atît de neinteresantă operație numai pentru a arăta ce proporție lua în preocupările noastre orice activitate nepermisă, cît timp, cîte măsuri de precauție și ce consum nervos erau necesare pentru a o duce la bun sfîrșit. Cînd am terminat de cusut ultimul guler și ne-am văzut scăpați

de toate grijile pe care ni le făcusem atîtea zile în șir, cît durase întreprinderea noastră de croitorie clandestină, am răsuflat ușurați, promițîndu-ne să nu ne mai angajăm a doua oară în afaceri atît de riscante. Ca de fiecare dată însă, la prima nouă ocazie care se ivea, uitam de promisiune și recidivam.

Față de interdicția oricărei activități pe care încerca să ne-o impună administrația, părea să fie o reacție firească de apărare din partea noastră să refuzăm viața programată de animal de menajerie care nu are decît un singur drept: de a umbla cît e ziua de lungă de la un capăt la altul al cuștii, în acel du-te-vino fără sfîrșit, numit „ticul ursului". Supunerea docilă la dispozițiile regulamentului de detenție ar fi însemnat nici mai mult, nici mai puțin decît o cooperare conștientă cu administrația, menită să ducă la propria noastră abrutizare. Împotrivirea la această perspectivă ne-o manifestam printr-o atitudine refractară față de toate interdicțiile care ne limitau dreptul de a avea vreo activitate în interiorul celulei. Trăiam astfel în permanență sub amenințarea represaliilor sau, cum spunea Dan Hurmuzescu, parafrazîndu-l, dacă nu mă înșel, pe Mussolini, ca unor adevărați masochiști începuse chiar să ne placă să ne conducem după principiul „vivere pericolosamente!" Pot spune că nu trecea săptămînă fără ca cineva din închisoare să nu se expună represaliilor din partea administrației pentru cîte o nouă idee, pe care încerca s-o pună în aplicare. Mereu se găsea cineva care să experimenteze cîte o nouă metodă menită fie să ne procure necesarul de care eram lipsiți (ață, ace, croșete de împletit, „costici"), fie să ne amelioreze sistemul de comunicație, fie să ne perfecționeze rechizitele de scris. Orice invenție a unuia dintre noi era imediat preluată, discutată și îmbunătățită de cei din jur, stîrnind o activitate care-i angrena treptat pe toți deținuții din închisoare.

O întîmplare, petrecută în celula în care mă găseam la un moment dat, a generat o astfel de activitate, care a cuprins rînd pe rînd toate celulele. Am fost eroul fără voie al acestei întîmplări. În urma unei noi mutări, mă aflam de cîteva zile într-o altă celulă, de pe aceeași parte a închisorii, dar mai spre mijlocul celularului. Componența nu era prea fericită, pentru a putea reconstitui o ambianță similară celei pe care o părăsisem. Toți locatarii erau oameni în vîrstă, iar unii dintre ei suferinzi, ceea ce îi făcea inapți de a participa la vreo activitate interzisă de regulament. Fiind singurul tînăr și valid, trebuia să mă integrez în circuitul rețelei de comunicație și să fac față recepționării și transmiterii mai departe a mesajelor de tot felul pe care le primeam. Sarcină nu prea ușoară, fiindcă nu puteam conta pe nici un sprijin eficient din partea camarazilor mei de celulă. Bătrînul general Rozin era singurul care îmi dădea o mînă de ajutor, oferindu-se să facă oficiul de paravan între vizetă și mine atunci cînd lansam „ancora" pe fereastră, cînd vorbeam la perete cu cănița sau băteam semnalele Morse în țeava caloriferului. Cele mai mari dificultăți le întîmpinam la această din urmă operație. Nefiind un telegrafist rutinat ca alții, orice comunicare în Morse îmi lua un timp mult mai lung decît le-ar fi fost necesar unora ca Paulică Bandu, George Sarry, Sandu

Ghica sau Dodo Chrisoghelos, ca să nu-i numesc decît pe cîțiva dintre specialiștii din Pitești. Or, cu cît durata unei convorbiri Morse se lungea, cu atît creștea și riscul de a fi surprins de gardian. Ca să nu mai spun că, deși stătea în dreptul ușii, generalul Rozin nu mă apăra decît de supravegherea prin vizetă. De zgomotele de pe coridor sau pașii gardianului, care s-ar fi apropiat de ușă, nu mă putea preveni, fiindcă nu mai auzea prea bine. Cu toate aceste dificultăți mi-am dat osteneala să mențin neîntreruptă rețeaua de comunicație. Am reușit să asigur legătura pe verticală, cu celula de deasupra mea și cu cea de la etajul inferior. În schimb, pe etajul meu nu puteam comunica decît cu vecinii din stînga. Celula din dreapta rămînea mută la apelurile mele prin perete. Toate mesajele pe care le primeam trebuiau să ocolească, din această pricină, fie pe la etajul inferior, fie pe la etajul superior celula respectivă, pentru a-și continua drumul și a parveni pînă la capătul secției. Numai cu greu și după multe insistențe am reușit să iau contact prin perete cu celula din dreapta mea. Și asta, numai în două rînduri și foarte scurt.

Cel care mi-a răspuns a fost Camil Demetrescu. La vremea aceea, nu-l știam decît din relatările altor prieteni, care îl simpatizau și îl apreciau. Mai tîrziu, cînd l-am cunoscut personal, l-am prețuit și eu la fel pentru caracterul și calitățile lui sufletești. Ne-am apropiat și am păstrat relațiile și după eliberare. În cele cîteva cuvinte schimbate prin perete, Camiluș (cum i se spunea în închisoare), mi-a explicat situația dezastruoasă din celula lui. Toți camarazii lui erau bătrîni, bolnavi și neputincioși, iar el, neștiind alfabetul Morse, considera că vorbitul la perete era prea periculos și comunicarea pe această cale prea anevoioasă. Din punctul lui de vedere, părerea era justificată: pe lîngă faptul că era miop și purta ochelari, Camiluș era reputat pentru distracția lui și pentru stîngăcia pe care o dovedea la orice îndeletnicire manuală. Pentru un om liber, aceste defecte erau minore și puteau face hazul sau chiar farmecul personajului. Pentru un pușcăriaș însă, deveneau infirmități, care îi reduceau capacitatea de adaptare la mediu. În această situație, era mai expus și mai vulnerabil decît alții, rămînîndu-i ca singur mijloc de apărare refugierea într-o prudență excesivă. Neatent și neîndemînatic cum era, Camiluș reușise numai cu greu să intre în contact cu mine, dialogul cu el prin perete fiind un adevărat calvar. Nefiind în stare nici să determine locul exact pe perete unde să-și aplice cănița de aluminiu, pentru a corespunde de cealaltă parte a zidului cu cănița mea, și nici să-și apropie, alternativ și în poziția optimă, cînd urechea, cînd gura de deschiderea ei, ne-am chinuit și unul și altul să ne facem înțeleși. În asemenea condiții, am căzut de acord că nu putem comunica și am întrerupt legătura. Zilele trecuseră și ne obișnuisem cu devierea intervenită pe traseul de comunicație, din cauza defecțiunii celulei lui Camiluș.

Într-o sîmbătă, ne venise rîndul să fim duși la baie. În șir indian, urmați de gardian, am coborît pînă în subsolul clădirii, unde, pe aripa de nord a barei T-ului se afla sala de dușuri. Din cauza unor lucrări de reparații interioare,

întreprinse de cîtva timp în incinta închisorii, am întîlnit pe parcurs, la tot pasul, cioburi de cărămidă, grămezi de moloz și lăzi cu mortar. Mirosul de tencuială proaspătă ne-a însoțit pînă în subsol, unde, pe coridorul slab luminat, a trebuit să ne strecurăm printre sculele și materialele de zidărie părăsite de muncitorii de drept comun, pe care gardienii îi alungau din calea noastră. Profitînd de întunecimea locului și de o neatenție a gardianului, m-am aplecat din mers și am ridicat de jos primul obiect care mi-a venit la îndemînă. Era o bucată de fier-beton, lungă cam de un metru și groasă cam cît degetul. Am ascuns-o imediat sub mantaua de zeghe și am intrat împreună cu camarazii mei în sala de dușuri. Fusese, pur și simplu, gestul reflex al pușcăriașului de a-și însuși orice obiect îi iese în cale, urmînd ca abia după aceea să se gîndească dacă îi va putea fi de folos sau nu. Cît ne-am spălat, tija de fier a stat rezemată chiar lîngă ușa de intrare în sala de dușuri, în unghiul mort al vizetei, iar la plecare am îndoit-o, înjumătățindu-i lungimea, pentru a o ascunde mai ușor sub manta. Mai rămînea riscul unei percheziții în momentul introducerii noastre în celulă. Din fericire pentru mine, dorința gardianului de a termina cu baia deținuților de pe secție înainte de ora mesei s-a dovedit mai puternică decît simțul datoriei, făcîndu-l să renunțe să ne mai caute. Ca pentru orice pradă adusă în celulă, și pentru bucata mea de fier-beton prima ascunzătoare a constituit-o salteaua. Abia după ce am făcut-o să dispară în paiele saltelei, am putut reflecta în liniște la utilitatea achiziției mele.

Din păcate însă, cu tot spiritul inventiv pe care mi-l dezvoltase închisoarea și toată imaginația de care eram capabil, n-am reușit să născocesc vreo întrebuințare folositoare obiectului pentru care riscasem, cu atîta inconștiență, beciul sau carcera. Ajuns la această concluzie, nu-mi rămînea decît să mă gîndesc la soluția de a mă descotorosi cît mai repede cu putință de obiectul compromițător, pentru a nu fi descoperit la o eventuală percheziție. Singura posibilitate de a scăpa de el nu mi se oferea decît a doua zi, în timpul „programului". Aveam de gînd să-l arunc în putina cu soluție de clor din W.C., din care fiecare celulă își turna cîte o gamelă în tinetă. Soluția dezinfectantă, tulbure, lăptoasă, ar fi ascuns vederii fierul din fundul putinei. Ideea de a repara în acest fel imprudența pe care o făcusem, mi s-a părut satisfăcătoare, așa că m-am liniștit și în seara aceea am adormit, mulțumit de mine și de hotărîrea pe care o luasem. Deși se spune că noaptea este un bun sfetnic, în cazul meu, zicala nu s-a dovedit exactă. Somnul nu mi-a dăruit cumințenia înțeleptului. Dimpotrivă! Dimineața m-am trezit cu gîndul la fierul din saltea. Nu mă puteam împăca deloc cu ideea de a-l arunca. Un diavol mă împingea să revin asupra deciziei luate în ajun și să nu renunț cu atîta ușurință la el. Obsesia de a-i găsi cu orice preț o întrebuințare și-a dat în cele din urmă roadele. Ideea năstrușnică ce mi-a venit în minte, cu numai cîteva minute înainte de „program", m-a determinat să nu mai iau fierul cu mine cînd am fost scoși la W.C. Descoperisem că totuși fierul îmi putea fi de folos

și ardeam acum de nerăbdare să-mi pun invenția în aplicare, deși îmi dădeam seama că mă aventuram din nou pe o cale primejdioasă. La reîntoarcerea în celulă, sub protecția generalului Rozin, postat în dreptul vizetei, m-am apucat de treabă. Am scos mai întîi fierul din ascunzătoare. Apoi, fixîndu-i un capăt între elementele caloriferului și exercitînd o puternică apăsare asupra celuilalt capăt, am reușit să-l îndoi în unghi drept, în punctul dorit. Am mai repetat de trei ori operația și am obținut rezultatul urmărit. Fierul meu luase forma unei coarbe, unealta dulgherilor și dogarilor de dat găuri. Deși cam primitiv, instrumentul și-a arătat totuși eficacitatea. Cu ajutorul lui, după vreo două ore de muncă, mi-am atins țelul: am sfredelit, în peretele despărțitor dintre celula mea și a lui Camil Demetrescu, o gaură cu diametrul aproximativ de patru centimetri. Locul în care perforasem peretele mi-l alesesem cu grijă. Deplasasem tineta din colțul ei și practicasem orificiul cam la șaizeci de centimetri înălțime de la podea. Trăgînd tineta la locul ei obișnuit, gaura era astfel camuflată. Deși favorizat de schimbul unui gardian mai leneș, care prefera să stea pe scaunul lui din capătul secției, decît să se perinde pe la vizetele celulelor, permițîndu-mi astfel să lucrez fără întreruperi, operația a fost totuși destul de anevoioasă. „Sfredelul" meu nu era ascuțit și înainta încet prin zidul de cărămidă. De fiecare dată, după cîteva zeci de învîrtituri, ceea ce însemna un progres de numai cîțiva milimetri, trebuia să mă opresc, să retrag instrumentul din perete și să curăț orificiul de rumegușul de moloz și sfărîmăturile de cărămidă. Cînd am sfîrșit prin a străpunge peretele și am măsurat lungimea găurii, am constatat că grosimea zidului despărțitor era de o cărămidă și jumătate. Tot atunci, prin ciocănituri repetate de-a lungul peretelui, l-am făcut să înțeleagă pe Camiluș că trebuie să se apropie de tineta din celula lui, în spatele căreia răspunsese gaura pe care o forasem. Pînă atunci, nimeni din celula lui nu auzise sau simțise ceva din toată munca ce o depusesem la găuritul peretelui. Prima lui reacție la vederea orificiului a fost de surpriză, urmată imediat de panică. Pe de o parte, era revoltat că nu-l prevenisem în prealabil și că îl pusesem în fața faptului împlinit, iar pe de alta, speriat de perspectiva represaliilor, în cazul în care gardianul ar descoperi existența găurii. Cum, de data asta, o convorbire purtată prin canalul din perete nu mai prezenta nici o dificultate, m-am străduit să-l calmez, îndemnîndu-l să înceapă prin a lua primele măsuri de precauție ce se impuneau: să strîngă mai întîi molozul căzut pe jos în dreptul găurii și să-l arunce în tinetă, iar apoi să experimenteze procedeul pe care și eu aveam de gînd să-l aplic la mine în celulă. I-am sugerat, în acest scop, să agațe de căpătîiul primului pat suprapus o manta de zeghe, pe care, lăsînd-o să atîrne, s-o potrivească în așa fel încît să acopere gaura din perete atunci cînd vor fi scoși la W.C. și tineta nu se va afla la locul ei. Prudența l-a făcut să-mi urmeze sfatul, dar de iertat, nu m-a iertat cu una cu două.

Multă vreme înainte de a ne întîlni și a ne cunoaște personal, supărarea lui Camiluș a făcut hazul celularului. Cu prilejul fiecărei mutări organizate

de ofițerul politic, Camiluș le povestea noilor lui camarazi de celulă pățania cu gaura din perete, împărtășindu-le totodată și părerea pe care și-o făcuse despre mine: „Ioanid ăsta o fi băiat bun, dar cred că e și puțin cam nebun!"

Între timp, lucrurile nu s-au oprit aici. Isprava mea cu gaura în perete a luat o întorsătură cu totul neașteptată. Informîndu-i pe vecinii mei din stînga de cele petrecute, în scurtă vreme vestea s-a răspîndit în întreg celularul. Prima reacție a venit de la cîteva celule distanță, de la Dodo Chrisoghelos. Cu spiritul lui inventiv și în veșnică efervescență, Dodo se gîndise imediat la găsirea unei mai bune formule de camuflare a găurii din perete, decît cea atît de precară la care recursesem eu. I-am urmat întocmai instrucțiunile pe care mi le-a transmis prin releul nostru telegrafic. Ideea lui Dodo era nu numai ingenioasă, dar s-a dovedit și eficientă. Pentru a trece la punerea ei în practică, a trebuit să aștept mai întîi să fim scoși la „program". Și iată de ce. Pe toată durata reparațiilor de zidărie și a zugrăvitului în interiorul închisorii, varul necesar lucrărilor de pe secția noastră fusese depozitat la W.C. Or, pe rețeta lui Dodo, printre materiile prime de care aveam nevoie, figura și varul. Așadar, cu prima ocazie, am adus în celulă o mînă de pastă de var din putina care se afla la W.C. O dată zăvoarele trase și asigurat de liniște din partea gardianului, care continua să se ocupe de desfășurarea „programului", m-am apucat de treabă. Am rupt din poalele cămășii un petic pătrat, cu latura cam de zece centimetri, pe care l-am udat și săpunit bine. L-am aplicat apoi pe perete, peste gaură, și cu palma săpunită l-am întins cît se poate de bine ca să nu facă nici o cută. Cînd am luat mîna de pe el, a rămas lipit, una cu peretele. Atît peticul cît și peretele din jur, care se îmbibaseră cu apă, luaseră însă o culoare gălbuie, formînd o pată îngrijorător de suspectă pentru orice ochi indiscret, care ar fi privit-o. Destul de neliniștit de aspectul peretelui, am tras tineta la loc și m-am înarmat cu răbdare. Instrucțiunile lui Dodo fuseseră clare: ajuns la această fază a operațiunii, trebuia să mă opresc și să aștept pînă ce peticul de pînză și peretele din jur se vor usca. Căldura din celulă mi-a scurtat chinul așteptării, iar privirile pe care le mai aruncam din cînd în cînd în dosul tinetei păreau să-mi confirme, de fiecare dată mai mult, prezicerile lui Dodo. Într-adevăr, după vreo douăzeci de minute, cînd am dat tineta de o parte, nimic nu mai trăda existența peticului cu care acoperisem gaura. Pînza și peretele se uscaseră și își recăpătaseră culoarea inițială. Numai privind foarte de aproape locul mai puteai distinge o vagă deosebire de nuanță între cele două materiale. Aceste ultime corecturi de finețe le-am rezolvat cu pasta de var adusă de la W.C. La sfîrșit, pentru o mai bună audiție, cu ajutorul unui ac, am făcut cîteva împunsături în peticul de pînză care, impregnat cu săpun și acoperit cu un strat subțire de var, căpătase rigiditatea unei membrane bine întinse. După ce s-a uscat și varul, eu însumi aveam dificultăți să mai descopăr locul exact al găurii din perete. Încîntat de reușită, m-am grăbit să-i fac parte și lui Camiluș de rezultat și să-i

dau și lui explicațiile necesare, pentru a proceda la fel de partea lui a peretelui. Cu chiu cu vai, a reușit și el să cîrpească gaura din perete.

Din cîte am aflat mai tîrziu, cei care, cu ocazia următoarei mutări au ajuns în celula lui, au fost nevoiți să refacă lucrarea lui Camiluș, care numai prin minune scăpase neobservată de gardieni. După spusele lor, Camiluș bătuse toate recordurile neîndemînării: mînjise în așa hal peretele, încît gaura, pe care se muncise s-o camufleze, devenise cu mult mai vizibilă decît fusese înainte de intervenția lui.

Ideea mea de a găuri peretele spre celula vecină a continuat însă prin a avea urmări și implicații de mult mai mare amploare, decît coșmarele pe care i le-a provocat lui Camil Demetrescu. Totul a pornit de la Dodo Chrisoghelos, care, după ce m-a învățat cum să acopăr gaura din perete, mi-a cerut să-i împrumut și lui instrumentul pe care îl întrebuințasem. Cu prima ocazie, i l-am lăsat în putina cu soluție dezinfectantă de la W.C. Mereu preocupat de extinderea și perfecționarea rețelei de comunicație, Dodo avea însă vederi mai largi decît mine în această privință: pînă seara, mi-a comunicat că perforase amîndoi pereții celulei, care îl despărțeau de vecinii lui din dreapta și din stînga. De aci înainte, timp de cîteva zile, tija mea de fier avea să circule pe întreaga secție, de la o celulă la alta, făcînd de fiecare dată cîte un popas intermediar în putina cu apă de clor din W.C. Cînd, două săptămîni mai tîrziu, și-a găsit definitiv odihna în fundul putinei, absolut toți pereții despărțitori, de la un capăt al celularului la celălalt, erau prevăzuți cu cîte un orificiu dotat cu dispozitivul de camuflaj, patentat de Dodo. Trebuie să mai adaug că patentul inițial imaginat de Dodo, preluat și aplicat în toate celulele, nu l-a satisfăcut pe inventator, care a continuat să-i aducă ameliorări. Cu pasiunea care îl caracteriza pentru astfel de îndeletniciri, Dodo s-a angajat într-o muncă migăloasă, menită să ducă la îmbunătățirea calității acustice a convorbirilor ce le purta cu vecinii lui, prin orificiul din perete. Voi încerca să relatez, cît mai pe scurt, despre mijloacele la care a recurs pentru a-și dota cele două găuri din perete cu noul dispozitiv pe care îl inventase. A început prin a colecta toate sticlele goale de pe celular. A apelat mai întîi la deținuții care primiseră de la cabinetul medical Sirocol (un sirop de tuse, pe care sanitarul Ciortan îl prescria ca pe un panaceu pentru aproape orice fel de boală), iar apoi și la Daniel Cantemir care, ca planton, avea posibilitatea să mai dosească, din cînd în cînd, cîte o sticlă de apă sau altă băutură adusă de gardienii de serviciu și pe care o abandonau după ce îi consumau conținutul. Pe măsură ce intra în posesia unei sticle, Dodo îi reteza gîtul și îl ascundea în saltea. Procedeul l-am mai descris cîndva, în cursul povestirii mele: trebuia să tragi cu repeziciune și alternativ, cînd de un capăt, cînd de celălalt al unei sfori înfășurate în jurul gîtului sticlei, pînă ce, datorită frecării, locul respectiv se încingea. În acel moment, picurînd un strop de apă rece pe linia de frecare a sforii, sticla înfierbîntată plesnea pe toată circumferința, gîtul fiind instantaneu secționat de corpul flaconului. O dată întrunit numărul

necesar de gîturi de sticlă, Dodo le-a introdus, unul în urma celuilalt, în orificiul din perete. Împinse astfel cap la cap, constituiau un tub continuu de-a lungul traseului găurii prin toată grosimea zidului. A luat apoi o bucată de sîrmă, pe care a îndoit-o în două, astfel ca ambele brațe să fie egale între ele și de aceeași lungime cu gaura din perete. Sîrma căpătase forma unui U sau a unui ac de păr uriaș. În prealabil, Dodo pregătise o serie de petice de pînză rotunde, de aceeași dimensiune cu diametrul tubului de sticlă din perete, pe care le udase, le săpunise și le lăsase la zvîntat. Cînd rondelele de pînză se uscaseră, devenind rigide ca și cum ar fi fost scrobite, le făcuse la fiecare cîte o gaură, plasată excentric, foarte aproape de margine și le înșirase pe unul din brațele sîrmei, la cîțiva milimetri distanță una de alta. Apoi, introdusese sîrma în formă de ac de păr în tubul de sticlă din perete, avînd grijă ca brațul de care atîrnau rondelele să stea de-a lungul părții de sus a găurii. Instalația era menținută în această poziție prin arcuirea celor două brațe ale sîrmei, ale căror capete se sprijineau, unul sus și altul jos, în pereții tubului de sticlă. O dată dispozitivul din interiorul zidului montat, nu mai rămînea decît de refăcut camuflajul exterior al găurii cu ajutorul peticului săpunit, aplicat pe perete și apoi văruit. Totuși, noul patent al lui Dodo n-a mai găsit adepți, fiind nu numai complicat de realizat, dar prezentînd și un inconvenient major: imposibilitatea de a ne procura numărul mare de sticle necesare. Personal, n-am avut ocazia să folosesc acest dispozitiv, dar am aflat de la cei care au locuit ulterior în celula lui Dodo, că datorită lui, calitatea acustică a convorbirilor prin perete era cu mult superioară celor purtate între celulele care nu adoptaseră sistemul. Se pare că rondelele de pînză săpunită funcționau ca niște membrane sensibile la undele sonore, care prin vibrațiile lor propagau și chiar amplificau sunetele de-a lungul tubului de sticlă din perete. Concepția și punerea în practică a unei asemenea invenții, în mediul și în condițiile în care trăiam, poate fi consemnată în rîndul performanțelor realizate în închisoare, în pofida vigilenței administrației. Trebuie să mai menționez că găurile practicate în pereții despărțitori ai celulelor n-au fost niciodată descoperite.

Dacă întreaga activitate depusă în operația de găurire a pereților mi-a rămas întipărită în memorie pînă în cele mai mici amănunte, în schimb nu mi-a fost posibil să reconstitui componența locatarilor celulei în care s-au petrecut faptele. Am pomenit la începutul episodului numai de doi din cei cinci camarazi ai mei de celulă de atunci: de preotul romano-catolic Kilian și de generalul Rozin, singurii de care mi-am amintit. Preotul Kilian era șvab, originar din Banat. Cu sănătatea șubrezită de anii lungi de închisoare, stătea mai toată ziua retras la patul lui, cufundat în rugăciuni și meditații, ascunzîndu-și cu discreție suferințele, numai de el știute. Deși își făcea așa de puțin remarcată prezența în celulă, numele și figura preotului mi-au rămas definitiv întipărite în memorie. În prima zi cînd celula noastră a fost dusă la baie și l-am văzut dezbrăcat în sala de dușuri, am realizat cît de exact era

sensul unei expresii, deseori auzită în închisoare, dar pe care o crezusem exagerată: preotul Kilian avea „șorț"! Înainte de arestare fusese foarte gras. În închisoare, după cîteva luni de regim de înfometare, pierduse cîteva zeci de kilograme, atingînd un grad foarte avansat de distrofie. Fenomenul care se petrece în astfel de cazuri mi-a fost explicat de medicii deținuți întîlniți în închisoare. Lipsa cronică de hrană determină în prima fază o dispariție rapidă a țesuturilor grase. La persoanele mai în vîrstă, pielea corpului își pierde elasticitatea și nu mai are capacitatea de a se retracta. În felul acesta, oamenilor grași, care slăbesc, pielea de pe abdomen, devenind un fel de sac golit de conținut, le atîrnă în față ca un șorț. În cazul lui Kilian, comparația cu șorțul exprima cum nu se poate mai plastic cruda realitate. Șorțul care îi atîrna în față îi acoperea sexul, cobora pînă dincolo de jumătatea coapselor și se oprea la un lat de palmă deasupra genunchilor. O pereche de picioare descărnate și subțiri ca niște bețe venea să completeze aspectul acestui corp diform, în care monstruozitatea și grotescul se îmbinau într-o închipuire de vis urît. Nici capacitatea de uitare și nici efectul timpului asupra memoriei n-au avut puterea să mi-l șteargă din amintire pe preotul Kilian, așa cum l-am văzut în ziua aceea, în sala de dușuri din subsolul închisorii. Figura lui stă și acum alături de alte cîteva imagini, peste măsură de impresionante, pe care, de-a lungul anilor de pușcărie, memoria le-a reținut și clasat într-un compartiment special; o arhivă al cărei fiecare document în parte constituie un act de acuzare zdrobitor și care îmi împrospătează înverșunarea, ori de cîte ori o consult.

Spre deosebire de preotul Kilian, cu care n-am conviețuit decît scurtă vreme, cu generalul Rozin am locuit în mai multe rînduri în aceeași celulă, de-a lungul anilor petrecuți în închisoarea din Pitești. Am ajuns astfel să-l cunosc mai îndeaproape. M-am bucurat de la început de simpatia bătrînului general. Fiind arestat mai tîrziu decît el, am fost primul de la care a aflat vești despre fiul lui adoptiv, doctorul Munteanu, de soarta căruia generalul Rozin nu mai știa de ani de zile nimic. De fiecare dată cînd întîmplarea a făcut să ne reîntîlnim într-o nouă celulă, generalul îmi cerea să-i repet tot ce îmi aminteam despre fiul lui, cu care, făcînd amîndoi parte din aceeași generație și frecventînd aceleași cercuri de prieteni comuni, mă întîlneam destul de des pe vremea cînd eram încă liber. Pentru mine, coabitarea cu generalul Rozin a fost întotdeauna motiv de bucurie. Eram un pasionat ascultător al relatărilor lui despre campania din Rusia și a tuturor evenimentelor importante din timpul războiului, perioadă în care, prin poziția pe care o ocupase ca înalt ofițer de Stat-Major, avusese ocazia să le observe dintr-o cu totul altă perspectivă, decît mulți alți camarazi de-ai lui de arme. Generalul îl însoțise pe Mareșalul Antonescu în vizitele făcute în Germania, la Berchtesgaden și la așa-numita Wolfschanze, cartierul general al Führerului din Prusia Orientală. Rozin, care își făcuse studiile militare în Germania și fusese coleg cu o bună parte din generalii și feldmareșalii din Wehrmacht, ne-a vorbit de relațiile

prietenești pe care le avea cu Guderian și Jodl. Mai reţin din povestirile lui un episod de la una din întîlnirile celor doi șefi de stat. Pentru partea confidențială a convorbirilor, Antonescu și Hitler se retrăseseră în biroul acestuia din urmă, lăsîndu-i pe ofițerii care îi însoțeau în încăperea alăturată. Printre ei se afla și Rozin. Rămași între ei, atmosfera rigidă dictată de protocolul vizitei oficiale s-a risipit, făcînd loc unor discuții mai puțin formale. Generalul Rozin și generalul Jodl se angajaseră într-o conversație amicală, depănîndu-și amintirile comune din școala militară și evocînd diferite întîmplări hazlii de pe vremea cînd erau tineri elevi ofițeri. Cîțiva din ofițerii prezenți li se alăturaseră pentru a-i asculta, iar restul stăteau de vorbă, adunați în alte două-trei grupuri. Deși conversațiile se purtau cu voce scăzută, datorită vecinătății biroului Führerului, în salonul de așteptare se crease o oarecare animație. La un moment dat însă, dominînd rumoarea din salonul ofițerilor, au răsunat două glasuri răstite. Schimbul de cuvinte pe ton ridicat provenea din biroul lui Hitler! Cu toate că sensul cuvintelor nu se putea distinge, violența altercației era evidentă. În salonul ofițerilor, conversațiile au încetat.

Rozin își amintea cu emoție de acele momente, cînd, deși explozia din biroul de alături se calmase la fel de brusc cum izbucnise, ecoul glasurilor răstite ale lui Hitler și Antonescu părea să mai răsune în urechile celor prezenți. În tăcerea penibilă care se lăsase, ofițerii germani și români se priveau stînjeniți. Apoi, treptat, discuțiile s-au înfiripat din nou. Jodl și Rozin și-au reluat și ei conversația întreruptă. La un moment dat, fără a face vreo aluzie la incidentul petrecut cu cîteva minute mai înainte, Jodl a adus vorba despre Mareșalul Antonescu. După cîteva aprecieri elogioase la adresa capacităților lui militare, Jodl și-a exprimat admirația față de atitudinea lui hotărîtă și ținuta demnă, care face onoare armatei române și de care ofițerii ei pot fi mîndri. Cînd, după o vreme, Hitler și Antonescu și-au făcut din nou apariția, nimic nu părea să le fi afectat întrevederea. Totuși, spunea Rozin, sentimentul apăsător de neliniște și nesiguranță care pusese stăpînire atît pe el cît și pe ceilalți însoțitori ai Mareșalului, după ce asistaseră din anticameră la controversa violentă din biroul lui Hitler, persista. Faptul de a fi îndrăznit să-l înfrunte pe stăpînul necontestat al Europei din acea vreme le îndreptățea îngrijorarea și gîndul că, atîta timp cît se aflau chiar în bîrlogul ursului, se puteau aștepta la orice. Rozin recunoștea că abia la întoarcere, cînd au ajuns în sfîrșit pe teritoriul românesc, a răsuflat ușurat.

Dacă aș fi realizat atunci ce valoros document istoric reprezenta relatarea generalului Rozin, probabil că mi-aș fi întipărit cu mai multă grijă în minte toate amănuntele. Pe vremea aceea însă, mai trăiam cu nădejdea într-o răsturnare a situației și într-o eliberare mai timpurie. Ascultam așadar cu tot interesul și curiozitatea amintirile evocate în închisoare de diferiți oameni, care fuseseră implicați direct în anumite acțiuni, politice sau militare, necunoscute pînă atunci marelui public, dar nu m-am gîndit niciodată să le memorez, fiind convins că, o dată liberi, ei vor ajuta, prin memoriile lor, la elucidarea

acelor momente istorice cărora le fuseseră martori. Libertatea s-a lăsat însă așteptată. Pentru unii a venit prea tîrziu. Au murit în închisoare și n-au mai apucat ziua eliberării. În schimb, cei care au supraviețuit pînă ce, în sfîrșit, porțile pușcăriilor s-au deschis, ei n-au făcut decît să părăsească pereții strîmți ai celulei, pentru a se muta în închisoarea mai largă de afară, la fel de neprielnică împărtășirii prin viu grai sau consemnării în scris a unor mărturii, care puteau atrage noi represalii. Astfel, majoritatea au tăcut, ducîndu-și restul zilelor retrași, văzîndu-și de sănătatea măcinată de-a lungul anilor în temniță și bucurîndu-se de puținul ce-l mai putea oferi viața unor asemenea oameni, în asemenea vremuri. Amintirile lor au avut soarta comorilor îngropate în taină, în vremuri de restriște. Numai puține au mai fost descoperite. Cele mai multe s-au pierdut pentru totdeauna, o dată cu moartea posesorilor, care le-au luat secretul cu ei în mormînt. În această privință, cazul lui Rozin face excepție. Memoriile lui nu au dispărut o dată cu el și, deși au încăput pe mîini ticăloase, mai există o șansă să fie recuperate într-o zi.

Iată cum s-au petrecut lucrurile la care mă refer. Ca mai toți oamenii mai în vîrstă din Pitești, generalul Rozin a sfîrșit și el prin a fi afectat de privațiunile și mizeriile vieții din închisoare. Treptat, sănătatea a început să-l lase. Cînd l-am cunoscut, în prima celulă în care am stat împreună, era încă un om robust care, în afară de un oarecare grad de surzenie, nu se plîngea de nimic. În anii următori, datorită mutărilor prin diferite alte celule, am avut ocazia să-l mai întîlnesc de cel puțin trei sau patru ori, la intervale de timp deosebite. De fiecare dată am observat la el cîte un nou semn al degradării fizice. Într-o perioadă, slăbise peste măsură. Avea dureri de stomac și nu-și mai putea mînca întreaga porție, iar unele alimente, cum erau varza acră, fasolea sau mămăliga nu le mai suporta aproape deloc, fiindcă îi provocau crize de ficat. Pe zi ce trecea, situația lui devenea tot mai critică. Intrase și el în acel cerc vicios periculos, din care mulți nu mai reușiseră să iasă: slăbea din lipsă de hrană suficientă și nu se mai putea reface, pentru că nu suporta mîncarea. Ultima oară cînd l-am întîlnit, deși îl chinuiau stomacul și ficatul, mi-a spus că cea mai mare suferință i-o producea dantura. Își pierduse mai toți dinții, iar cei care îi mai rămăseseră îi provocau dureri acute la fiecare lingură de mîncare pe care o băga în gură. Cîteva săptămîni mai tîrziu, pe cînd mă găseam într-o altă celulă, am aflat că un lot de trei sau patru deținuți fusese trimis la spitalul închisorii Văcărești. Printre bolnavii plecați cu duba se afla și generalul Rozin. Două-trei luni mai tîrziu, cînd l-au adus înapoi, a fost introdus într-o celulă în care, printre alții, se afla și ofițerul de marină Niki Vîlsan. Știrea reîntoarcerii lui Rozin, comunicată prin Morse și retransmisă din celulă în celulă, mi-a parvenit și mie, în celălalt capăt al secției, unde fusesem mutat între timp. Totodată, Niki Vîlsan ne-a informat că în urma îngrijirilor primite la Văcărești, generalul se întorsese cu sănătatea complet restabilită și că alimentația din închisoare nu-i mai producea nici un fel de tulburări, nici la stomac, nici la ficat. Bucuria de a fi aflat că

Rozin reușise să se redreseze, dintr-o situație pe care o crezusem ireversibilă, avea să-mi fie însă umbrită de un fapt, pe cît de neînțeles, pe atît de penibil. La două sau trei zile după întoarcerea generalului la Pitești, fiind scoși dimineața la W.C., pe peretele de deasupra ușii am văzut scrisă, cu un ciob de cărămidă, următoarea inscripție: „Atenție! Rozin turnător!"

Toți cei cu care mă găseam în acel moment în celulă am fost indignați de infamia unei asemenea calomnii. Fără să stăm mult pe gînduri, am șters cuvintele însemnate pe perete. Totuși, celulele care se perindaseră înaintea noastră prin W.C. apucaseră să le citească, așa că, în dimineața aceea, convorbirile Morse s-au concentrat pe acest subiect. În cele din urmă, lucrurile s-au lămurit. Autorul inscripției fiind descoperit, am aflat și motivele care îl determinaseră să ne avertizeze că Rozin ar fi informator. Camaradul nostru procedase în acest fel, cu deplină bună-credință și animat de cele mai bune intenții. Generalul Rozin căzuse victimă legii aspre a închisorilor, aplicată cu intransigență oricărui deținut care dădea naștere bănuielii de a colabora cu administrația. Prezumțiile pe care camaradul nostru își întemeiase judecata pledau împotriva lui Rozin și justificau suspiciunea și avertismentul scris pe perete. Prin Morse, ne-a pus două întrebări, asigurîndu-ne că dacă vom răspunde la ele, vom fi siliți, ca și el, să ajungem la aceeași concluzie:

1. Mai cunoașteți cazul vreunui deținut, care să fi fost internat în spitalul de la Văcărești o perioadă atît de lungă ca Rozin?

2. Ați mai pomenit vreodată, de-a lungul anilor de închisoare, ca unui deținut care și-a pierdut dinții, să i se facă o proteză dentară?

La prima întrebare, răspunsul nu putea fi decît nu! Într-adevăr, toți bolnavii trimiși la Văcărești nu stătuseră mai mult de două, pînă la maximum patru săptămîni în spital. Erau date ușor de reținut, deoarece de cînd Piteștiul devenise închisoare pentru „înaltă trădare", numărul celor ce primiseră aprobarea de a fi transferați la Văcărești fusese extrem de redus. În majoritatea cazurilor, aprobarea de internare era dată prea tîrziu, astfel că o parte din bolnavi au murit în primele zile de spitalizare sau chiar înainte de a ajunge la Văcărești. Ceilalți, care au apucat să se bucure de o îngrijire medicală, s-au întors invariabil după două sau patru săptămîni la Pitești, această durată neavînd nimic de-a face cu perioada necesară tratamentului, ci cu programul de circulație al vagoanelor penitenciare. S-a întîmplat astfel ca un deținut, operat de numai trei zile de ulcer, să fie expediat la Pitești, transferul (din duba-automobil în vagonul-penitenciar și apoi din vagon, din nou în dubă, pînă la închisoare), efectuîndu-se în condițiile obișnuite, adică pe propriile-i picioare și în lanțuri. Firele cusăturii i le-a scos, așa cum s-a priceput, sanitarul Cioltar, iar omul a avut zile și a scăpat. Față de asemenea precedente, a trebuit să recunoaștem că șederea neobișnuit de îndelungată în spital a lui Rozin era cel puțin stranie. Cea de-a doua întrebare a stîrnit stupoare și, deși camaradul nostru ne-a asigurat că într-adevăr generalul Rozin se întorsese de la Văcărești cu proteză, nu i-am dat crezare decît după ce am primit con-

firmarea și de la Niki Vâlsan, care totodată ne-a lămurit în privința acestui caz extraordinar, după știința tuturor, unic pînă atunci în analele închisorilor.

Chiar a doua zi după internarea lui în spital, Rozin primise vizita unui personaj îmbrăcat civil, dar care, după propria lui afirmație ca și după impresia ce i-o făcuse generalului, era militar de carieră. Extrem de amabil și respectuos, i se adresase cu formula „domnule general" și, după ce îl întrebase plin de solicitudine despre starea sănătății, angajase conversația pe teme militare, evocînd anumite lupte și acțiuni ale armatei române, atît în campania din Răsărit cît și în cea din Apus, la care participase și el. La reticența lui Rozin de a se lăsa antrenat în discuție, vizitatorul l-a asigurat că nu face parte din cadrele M.A.I. sau ale Procuraturii, rugîndu-l totodată să facă abstracție de statutul lor atît de diferit și să accepte să stea de vorbă cu el, ca de la soldat la soldat. Rozin s-a arătat în continuare neîncrezător, explicîndu-i străinului că făcuse experiența anchetei, care și ea începuse cu vorbe la fel de frumoase, dar care sfîrșise prin a reține împotriva lui și chiar a răstălmăci fiecare cuvînt, părere personală sau apreciere pe care avusese imprudența să le exprime. Acum era prea bătrîn și suferind pentru a mai risca să se expună altor consecințe, care să-i îngreuneze și mai mult viața. Civilul a recunoscut că sarcina pe care o avea era ingrată. Știuse dinainte că nu-i va fi ușor să inspire încredere și să stimuleze sinceritatea, acolo unde alte „organe" ale statului nu semănaseră decît suspiciune și antipatie. Cu toate astea nu se dădea bătut, fiind decis să mai insiste. Mai avea o speranță: să-i dezvăluie generalului scopul exact al misiunii pe care o avea și să facă apel la sentimentele lui de bun român. Serviciul pentru care lucra ținea de Statul-Major al armatei și se ocupa cu strîngerea de date și informații privitoare la participarea armatei române la ultimul război. Se căuta astfel completarea lacunelor provocate de distrugerile războiului în arhivele militare, pentru a putea reconstitui istoria acelei perioade.

În cadrul acestor eforturi, se recurgea și la culegerea de mărturii de la oameni care, prin poziția și rangul lor, se aflaseră în centrul evenimentelor și adeseori în nemijlocita apropiere a factorilor de răspundere din acea vreme. Era tocmai cazul lui Rozin și de aceea și venise să-i solicite colaborarea, în interesul strict științific de a mărturisi, pentru istoria de mai tîrziu, despre anumite fapte și personalități pe care le cunoscuse îndeaproape. Civilul considera că, pentru orice bun român, era o datorie de onoare să contribuie la adevărul istoric despre campania purtată de armata română, despre motivele care au determinat intrarea noastră în război alături de puterile Axei și despre figura și personalitatea Mareșalului Antonescu. Era o datorie, de la care mai cu seamă Rozin, ca fost general în armata română nu se putea sustrage. Independent de punctul de vedere oficial în această privință, dictat de necesitățile actuale sau de judecățile subiective ale momentului, timpul, care se va așterne peste toate, va modifica și stinge interesele politice ca și patimile prezentului și va pune mîine, cu obiectivitate, faptele și oamenii din

această perioadă la locul pe care îl merită în istoria românilor. „Pentru această istorie obiectivă de mîine fac apel la cunoștințele dumneavoastră, domnule general." Cam așa i-a vorbit străinul lui Rozin. La vremea respectivă, cînd am reușit să strîng toate informațiile despre această convorbire (primele, mai laconice, prin Morse, completate ulterior datorită unor mutări de deținuți care stătuseră cu generalul și, în cele din urmă, de la Rozin personal, cu care curînd după aceea am fost din nou repartizat în aceeași celulă), știam pînă în cele mai mici detalii tot ce se petrecuse la Văcărești. În decursul anilor, amănuntele mi s-au șters din minte. N-am reținut decît esențialul, și anume: punctele mai importante din pledoaria civilului și, mai cu seamă, spiritul în care și-a prezentat argumentele, în aparență detașat de linia politică a regimului.

Cînd și-a încheiat tirada, vizitatorul l-a mai rugat o dată pe Rozin să reflecteze la propunerea ce i-o făcuse, spunîndu-i că îi va lăsa timp de gîndire și va veni să-l vadă din nou peste cîteva zile. Înainte de a pleca, i-a mai explicat generalului că deși nu are puterea să se amestece în treburile penitenciarului sau să ia vreo hotărîre în privința deținuților, peste capul administrației, ar putea totuși obține de la comandantul închisorii acordarea unor favoruri care intrau în competența lui. Ca atare, s-a interesat dacă Rozin ar avea vreo dorință de îmbunătățire a programului de toate zilele sau a regimului alimentar, dar care să nu depășească limitele unor doleanțe pe care administrația ar fi dispusă să le satisfacă. Rozin i-a mulțumit pentru bunăvoința arătată, dar a respins oferta, spunînd că se simțea prea bolnav pentru a-și dori altceva decît o îngrijire medicală, care să-l pună pe picioare. Cum din păcate însă, tratamentul dentar pentru deținuți nu intra în vederile administrației, știa că se va întoarce la Pitești cu aceleași chinuitoare dureri de dinți cu care plecase. Luîndu-și rămas bun de la Rozin, civilul i-a promis că va încerca să discute cu cei în drept problema tratamentului dentar. Spre surprinderea lui Rozin, chiar de-a doua zi a fost condus la cabinetul dentar, unde i s-au și făcut cîteva extracții în condiții civilizate, adică sub anestezie. Pe lîngă injecțiile și medicamentele ce i se administrau pentru stomac și ficat, era zilnic tratat și de medicul stomatolog. Cînd, după o săptămînă vizitatorul și-a făcut iar apariția, Rozin, care își recăpătase optimismul și buna dispoziție, i-a mulțumit, mărturisindu-i totodată că nu-l crezuse atunci cînd îi promisese că va încerca să-i obțină aprobarea de a fi dus la dentist. Deși complet știrb, Rozin era fericit că scăpase de chinul durerilor permanente de dinți. Civilul avea să-i aducă însă o veste și mai îmbucurătoare, la care Rozin nici nu visase. Obținuse (după intervenții insistente, spunea el), aprobarea pentru o proteză dentară. Venise special la Văcărești, numai ca să-i comunice rezultatul și pentru a-i demonstra că se ținuse de cuvînt. Va reveni să-l vadă cînd lucrarea va fi gata, nădăjduind că atunci Rozin îi va acorda mai multă încredere și va discuta cu el deschis, fără să-i mai fie teamă că vrea să-i întindă o cursă. Cîteva zile mai tîrziu, Rozin era în posesia protezei! Contrar procedeului binecunoscut al Securității, care uza și ea de promisiuni pentru

a obține destăinuirile dorite de la anchetați, dar pe care după aceea nu și le mai onora, de data aceasta vizitatorul lui Rozin începuse el prin a se ține de făgăduială, lăsîndu-i generalului opțiunea finală, de a-i accepta sau de a-i respinge rugămintea. Acest fapt, ne-a spus Rozin, l-a convins că individul nu urmărea să-l atragă într-o capcană și l-a determinat să accepte propunerea ce i-o făcuse. Și, astfel, începînd din ziua aceea și pe toată durata șederii lui în Văcărești, Rozin și-a depănat amintirile din perioada războiului, fie prin viu grai, fie în scris.

La fiecare două-trei zile, străinul petrecea cîteva ore în celula lui Rozin, abordînd rînd pe rînd, în discuțiile cu el, subiectele care îl interesau. Uneori îi întrerupea relatarea, pentru a-i cere precizări sau amănunte despre acțiunea sau persoana în discuție sau pentru a-și nota anumite puncte. Deseori, din întrebările competente pe care le punea, rezulta că multe fapte îi erau bine cunoscute și nu căuta decît să obțină o confirmare sau un detaliu în plus. Urmărea cu mult interes reconstituirea portretelor personalităților militare sau politice, pe care Rozin le cunoscuse și le frecventase, cerîndu-i tot felul de detalii, de la obiceiurile și preferințele lor la mîncare sau îmbrăcăminte, pînă la atitudinea și comportarea lor în anumite situații, din care se putea desprinde vreo trăsătură de caracter relevantă. Îl interesau deopotrivă datele exacte și faptele concrete, cît și aprecierile și părerile personale ale lui Rozin despre evenimente și oameni. Rozin ne povestea că, pe zi ce trecea, personajul îi devenea tot mai simpatic, dovedindu-se nu numai un om civilizat și instruit, dar și un interlocutor agreabil și lipsit de prejudecăți, cu care ajunsese să aibă schimburi de păreri, fără a mai ține seamă de nici un fel de măsuri de prudență. De fiecare dată, după cele cîteva ore de discuție, înainte de a pleca, vizitatorul îi lăsa un teanc de foi de hîrtie și creion, pentru care ceruse în prealabil autorizația penitenciarului. Pînă la vizita următoare, două sau trei zile mai tîrziu, Rozin își așternea pe hîrtie amintirile despre cîte un episod sau eveniment, pe care se înțeleseseră dinainte să-l examineze împreună. Alternanța între zilele în care își scria memoriile și orele în care stătea de vorbă cu vizitatorul lui a continuat în acest fel pe toată durata șederii lui în spital.

După aprecierea lui Rozin, bilanțul celor trei luni petrecute la Văcărești fusese pozitiv: nu numai că se alesese cu proteza dentară și că primise o îngrijire medicală mai atentă, dar avusese prilejul să trăiască într-o atmosferă care îl făcuse să uite de pușcărie. Faptul de a fi putut sta de vorbă, în condiții civilizate, cu un om bine pregătit și informat în domeniul militar, de a fi discutat, comentat și schimbat cu el opinii sincere despre perioada războiului, fără să ocolească adevărul și fără să găsească în interlocutorul lui un adept și un susținător al versiunii oficiale a unor evenimente, falsificate și denaturate de regimul comunist, îl făcuse pe Rozin în acele zile să se simtă din nou un om liber. „Simplul fapt de a avea la dispoziție creion și hîrtie și de a putea scrie fără nici o restricție, mă făcea să mă simt liber" — spunea el.

Și era de înțeles, din moment ce, în lumea în care trăiam de ani de zile, scrisul era cea mai gravă abatere de la regulamentul închisorii, iar hîrtia și creionul erau obiecte prohibite; descoperite asupra noastră, deveneau corpuri delicte pentru a justifica cele mai aspre măsuri de represalii. Împărtășindu-ne impresiile lui de la Văcărești, Rozin ne vorbea cu deosebită satisfacție de ocazia ce i se oferise de a-și scrie amintirile din perioada războiului, dezvăluind anumite fapte, evenimente și situații numai de el cunoscute, care astfel nu vor rămîne pierdute pentru posteritate. Așa spera Rozin; noi, majoritatea, eram mai sceptici. În ce măsură cele scrise de Rozin vor vedea vreodată, integral și nedenaturate, lumina tiparului, numai viitorul ne-o va arăta.

Ani de zile mai tîrziu, cînd regimul de la București a fost interesat, din motive politice și de propagandă, și nu din onestitate științifică, să prezinte faptele istorice într-o altă lumină decît pînă atunci, nu și-a făcut nici un scrupul să le modifice după cum îi convenea. Au fost tipărite, astfel, o serie de lucrări de istorie, în paginile cărora, de data asta, își făceau apariția evenimente sau personalități politice, care în lucrările anterioare fuseseră omise cu totul, sau altfel prezentate. Pentru această „reconsiderare" a istoriei, au recurs la noi falsuri, dar și la unele adevăruri sau jumătăți de adevăr, care le serveau scopul. Prin 1970, aflîndu-mă la München, mi-au căzut în mînă cîteva din aceste cărți, care, între altele, se ocupau cu o parțială „reabilitare" a Mareșalului Antonescu. Citindu-le, gîndul m-a dus înapoi la Pitești, întrebîndu-mă dacă nu cumva istoricii partidului nu folosiseră pentru operația cosmetică la care supuseseră figura lui Antonescu și elemente din amintirile scrise de Rozin la Văcărești. Indiferent de părerea noastră sau a lui Rozin despre soarta pe care o vor avea memoriile scrise de el, atitudinea lui de la Văcărești nu putea fi calificată drept turnătorie. Rozin, care aflase de inscripția de pe perete, era indignat de nedreptatea acuzației, ca și noi de altfel. După ce însă toate celulele au fost exact informate despre cele petrecute la Văcărești, nimeni nu a mai ținut seamă de inscripția citită la W.C., chiar autorul ei recunoscînd că se lăsase înșelat de primele aparențe și că se grăbise să-l învinovățească pe Rozin, pe nedrept. Astfel, incidentul s-a încheiat, orice bănuieli care ar mai fi putut plana asupra generalului fiind îndepărtate. Pe vremea aceea, fiind partizanul celor care militau pentru adoptarea unei poziții radicale în raporturile noastre cu reprezentanții puterii, trebuie să recunosc că simplul fapt că Rozin acceptase „dialogul" cu unul din ei, mi-a produs totuși o decepție. Pentru admirația pe care i-o purtam, l-aș fi vrut de o intransigență absolută!

Printre ofițerii superiori, generali și colonei de Stat-Major care se aflau în celulele din Pitești, circula o poveste hazlie, dar autentică, pe seama lui Rozin. O voi relata întocmai. Era la scurtă vreme după ce Antonescu preluase puterea. Se proceda tocmai la o reorganizare a armatei și a cadrelor ofițerești, după criteriile obiective ale pregătirii lor militare. O serie de ofițeri, considerați incapabili, au fost trecuți în retragere. Unul dintre ei, dacă

nu mă înșel, era generalul Potopeanu, care se afla și el în Pitești. Totodată s-a avut în vedere și eliminarea din cadrele active a celor cîțiva ofițeri de origine israelită, care în mod excepțional se aflau în armata română. Or, unul dintre aceștia era tocmai Rozin. Deși originea lui semită era foarte îndepărtată, faptul era cunoscut. Cînd a fost invitat să se prezinte la cabinetul lui Antonescu, Rozin nu avea nici cea mai mică bănuială în privința motivului acestei convocări. Pe cînd se îndrepta spre biroul unde era așteptat, cîțiva din camarazii lui din Marele Stat-Major i-au spus la ce trebuia să se aștepte. La introducerea lui în birou, l-a găsit pe Antonescu așezat la masa de lucru, răsfoind un dosar. Era memoriul de ofițer al lui Rozin. Nici atmosfera rece și austeră a încăperii, nici figura severă și autoritară a lui Antonescu nu l-au împiedicat pe Rozin să rupă tăcerea grea și apăsătoare care domnea în birou. În poziție de drepți, cu voce tare și limpede, s-a prezentat la raport, conform uzanțelor militare. Nu s-a limitat însă la formula regulamentară în care trebuia să-și decline numai gradul și numele: „Sînt generalul Rozin..." ci, continuînd pe același ton, a adăugat: „... fostul sublocotenent Rozin, citat pe ordin de zi și decorat în 1916, la cota nr. ..., pe frontul din Carpați, pentru fapte de arme în spatele liniilor inamice!"

Dacă pînă în acel moment Antonescu luase deja greaua decizie de a se despărți de un general pe care îl aprecia, sau dacă încă mai stătea în cumpănă, nimeni din anturajul lui n-ar fi putut-o spune. De un lucru însă au fost toți convinși: rolul hotărîtor în acele clipe l-au jucat cuvintele lui Rozin! Prima reacție a lui Antonescu a fost să-și ridice ochii de pe hîrtiile pe care le examina. După ce i-a aruncat o scurtă privire lui Rozin, a închis dosarul și l-a pus deoparte. Apoi, pretextînd că l-a chemat pentru chestiuni de serviciu, a angajat cu el o discuție pe tema necesităților de armament și care blindate ale armatei.

REVOLUȚIA DIN UNGARIA

Vara lui 1956 se apropia de sfîrșit. O vară de care toți aveam să ne amintim multă vreme, ca de una din cele mai blînde perioade ale detenției din Pitești. Efectele grevei dăinuiau și rezultatele obținute păreau definitiv consolidate. Administrația nu mai făcea nici o tentativă de recucerire a terenului pierdut în favoarea noastră, iar noi eram mereu atenți să nu stricăm fragilul echilibru al noilor relații create între paznici și păziți. Prima fază, și cea mai periculoasă, în care fiecare din cele două părți căuta să ocupe cît mai mult din teritoriul celeilalte, trecuse. O dată găsită linia de compromis reciproc între pretențiile și limitele acceptabile ale ambelor părți, lupta s-a calmat și frontul s-a stabilizat. Atmosfera a mai rămas încă o bună bucată de vreme încordată din cauza lipsei de încredere, fiecare din părți așteptîndu-se ca

cealaltă să nu respecte statu-quo-ul la care se ajunsese. Se pare însă că dorința de a nu reîncepe ostilitățile era comună, deoarece nimeni n-a încercat în mod vădit să răstoarne situația. Lunile trecînd și obișnuindu-ne cu noile poziții pe care ne găseam, spiritele s-au liniștit și de o parte și de alta. Trecuse vara și venise toamna. O toamnă lungă, cu vreme blîndă și zile însorite. În închisoare ne bucuram de aceeași neschimbată atmosferă de „destindere". O atmosferă, ale cărei principale efecte în timp fuseseră, cred, cel mai bine sesizate într-o observație a profesorului Nenițescu, care remarcase dispariția unor apucături care pînă atunci fuseseră caracteristice celor două categorii de ființe sortite să viețuiască sub același acoperiș al pușcăriei: osîndiții și temnicerii. Primii, nemaitrăind sub teama obsedantă a permanentei supravegheri prin vizetă, pierduseră reflexul, devenit un fel de tic, de a-și arunca mereu ochii spre ușă. Gardienii, la rîndul lor, uitaseră de obiceiul de a umbla pe vîrfuri sau cu pași catifelați, spre a nu-și trăda prezența pe secție și a ne putea astfel spiona mai ușor din spatele ușilor. Acum călcau și ei ca oamenii normali, fără să-i mai preocupe faptul că, auzindu-le pașii, le-am putea localiza poziția pe coridor și zădărnici activitatea. O dată cu înlăturarea cauzei, reprezentată de raportul iscoadă–iscodit, spunea Ștefan Nenițescu, dispăruseră și efectele ei, adică complexele pe care le crease celor două categorii. Completîndu-i observațiile în aceeași ordine de idei, aș putea spune că ușa celulei, către care pînă mai ieri se îndreptau mereu toate privirile, fiind izvorul tuturor relelor, pierduse acum orice interes din partea noastră. În centrul atenției deținuților se aflau acum fereastra, caloriferul și pereții, căile de acces prin care fluxul de informații care ne parvenea era în continuă creștere, tocmai datorită încetării supravegherii prin vizetă.

Daniel Cantemir, plantonul, care trebăluia mai toată ziua pe coridor, ne povestea că nici un gardian nu se mai sinchisea de discuțiile din celule, nici chiar atunci cînd erau purtate pe ton mai ridicat și tulburau liniștea reglementară a secției. În ultimele două–trei luni, nu se mai auzise răcnetul atît de bine cunoscut în toate pușcăriile din țară: „Bă! Lasă gura că te...!" Formula părea standardizată, numai încheierea varia, în funcție de imaginația și sensibilitatea sufletească a gardianului, care ne amintea că trebuie să respectăm liniștea. Daniel Cantemir pretindea că în timp ce făcea curățenie, coridorul răsuna de ecoul discuțiilor noastre, dîndu-i impresia că se afla în foaierul unui teatru sau în sala de așteptare a unei gări. Uneori conversațiile se opreau brusc, ca la o comandă. Zarva de voci încetînd, în primul moment liniștea părea absolută. Numai după ce ecoul glasurilor se stingea și urechea se adapta la noua acustică a coridorului, îți dădeai seama că, de fapt, rumoarea de mai înainte fusese înlocuită de un alt zgomot. Era țăcănitul metalic al alfabetului Morse din țevile caloriferului! Ori de cîte ori cineva bătea în țeavă semnalul prin care anunța că are ceva de transmis, conversațiile se întrerupeau, pentru a recepționa comunicarea. Gardienii nu mai reacționau nici la Morse și nu mai căutau ca altădată să-i descopere pe telegrafiști. Daniel Cantemir

ne-a povestit că pînă și Pătrașcu, unul din cei mai răi gardieni ai închisorii, la auzul ciocăniturilor în calorifer s-a mulțumit să remarce, fără să-și părăsească scaunul pe care stătea așezat: „Iar au început să cînte greierii!"

În toamna aceea, greierii, nestingheriți, au cîntat mai mult ca niciodată! Știri de tot felul, din izvoarele dreptului comun, de la informații mai mult sau mai puțin exacte, pînă la cele mai incredibile zvonuri, se scurgeau zilnic prin țevile caloriferului, inundînd secțiile „politicilor". În fiecare celulă, veștile primite erau luate în discuție, disecate, examinate pe toate fețele și triate. Cele considerate neserioase erau eliminate, iar cele ce ni se păreau a conține un cît de mic grăunte de adevăr erau reținute pentru a fi verificate cu primul prilej, cînd plutonierul Dobre urma să fie de serviciu pe secția noastră. În ultima vreme, datorită unei modificări a programului de rotație a gardienilor, Dobre nu mai apărea atît de des pe secția noastră; îi venea rîndul să facă de serviciu pe celularul politicilor, cam o dată pe săptămînă și uneori chiar la două săptămîni. Într-o bună zi, cam pe la mijlocul lunii octombrie, printre informațiile culese de la dreptul comun fusese una care nu ne trezise nici un interes. Intra în categoria atît de tipică a zvonurilor pornite din cine știe ce vorbe prost înțelese și amplificate apoi de imaginația unor oameni simpli, lipsiți de orice cunoștințe și discernămînt politic, încît nu-i acordasem nici măcar șansa de a fi luată în discuție, respingînd-o ca absurdă și lipsită de sens. Provenea de altfel de la un tînăr cam tuciuriu la piele, reprezentant specific al lumii periferiilor bucureștene, care pentru a nu știu cîta oară poposea în închisoare pentru diferite furtișaguri. Un găinar, cum erau numiți chiar în rîndurile dreptului comun, acești mici delincvenți care petreceau periodic cîteva luni în pușcărie pentru hoții mărunte. Deși băiatul era proaspăt arestat, nu știa mai nimic și era incapabil să se exprime deslușit. Paulică Bandu îl interpelase de la fereastra lui, care era cea mai apropiată de aripa clădirii în care se afla celula noului venit. Nu reușise să afle de la el decît o singură știre, pe care tînărul, la rîndul lui, spunea că o auzise cu cîteva zile în urmă de la alți deținuți în Văcărești, care pretindeau că la Budapesta comuniștii căzuseră de la putere și că Ungaria trecuse de partea americanilor. Cam atît putuse alege și rezuma Paulică din poveștile confuze pe care i le înșirase tînărul la fereastră. Două zile mai tîrziu, venindu-i rîndul plutonierului Dobre să fie de serviciu pe secția noastră, ne-am dat seama că știrea primită de Paulică și considerată neverosimilă avea totuși o bază reală. Dobre îi relatase lui Daniel Cantemir despre primele semne ale unei schimbări în orientarea de pînă atunci a liniei politice de la Budapesta. Era vorba de ideile înnoitoare, mai liberale, care își făcuseră drum chiar în rîndurile conducerii partidului, sub primul ministru Imre Nagy și care tindeau să-l îndepărteze de la cursul rigid, impus de radicalul stalinist și devotatul om al Moscovei, Mátyás Rákosi, secretarul general al partidului. Dobre ascultase aceste informații la posturile de radio străine (Londra și Europa Liberă). Știrea ni s-a părut interesantă, dar eram departe de a realiza, în acel moment, importanța ei de mai tîrziu. Eram

la începutul frămîntărilor din octombrie 1956, care aveau să precipite evenimentele de la Budapesta și să atingă punctul culminant chiar la sfîrșitul aceleiași luni. Nu ne mai despărțeau decît două sau trei săptămîni de ceea ce avea să intre în istorie sub numele de Revoluția maghiară (în versiunea din țările comuniste, „contrarevoluția" din Ungaria), care a zguduit atît apusul cît și răsăritul Europei. Consecințele ei aveam să le simțim și noi!

În zilele următoare, ne-au mai parvenit și alte știri pe aceeași temă de la dreptul comun. Deși relatările lor păcătuiau prin lipsă de precizie și de amănunte, am tras totuși concluzia că evenimentele din Ungaria păreau să fi luat amploare din moment ce ajunseseră să fie subiect de discuție chiar și în rîndul deținuților de drept comun, care în mod obișnuit nu se arătau interesați de problemele politice. Cîteva semne de exagerată bunăvoință din partea administrației, ca și atitudinea inexplicabil de amicală a gardienilor ne-au pus pe gînduri. Erau semne evidente de slăbiciune și nicidecum inspirate de sentimente umanitare. Am primit, astfel, vizita comandantului, care a întîrziat neobișnuit de mult la fiecare celulă, pentru a se informa dacă avem vreo nemulțumire în privința tratamentului. Or, tocmai în ultima săptămînă, condițiile de detenție obținute prin greva noastră din primăvară, care ne asiguraseră necesarul pentru supraviețuire, suferiseră o substanțială îmbunătățire în plus. Mîncarea, cel mai sigur barometru pentru măsurat presiunea atmosferei în închisorile comuniste, înregistrase de cîteva zile un salt spectaculos. Din suficientă cantitativ și relativ satisfăcătoare calitativ, cum fusese în ultimele cîteva luni, ajunsese să depășească în ultima săptămînă toate așteptările. Polonicul cu care ni se măsura porția la fiecare masă nu mai servea acum ca unitate de măsură, ci ca simplu instrument de bucătărie, menit să ne umple gamelele pînă la refuz. După primele două-trei mese de acest fel, aproape nimeni nu-și mai putea goli gamela, cu atît mai mult, cu cît și consistența mîncării crescuse într-atît, încît întrecuse pînă și imaginea obsedantă a meselor îmbelșugate la care visasem în perioadele de înfometare. Nu îndrăznisem niciodată să ne imaginăm că vom primi vreodată, în pușcărie, o mîncare în care elementul predominant să fie carnea, și asta zi de zi, de aproape o săptămînă încoace. Pentru noi era lucru știut că variațiile regimului alimentar din închisori urmau întocmai curba fluctuațiilor pe care le sufereau hotărîrile autorităților, privitoare la viața deținuților, în funcție de conjunctura politică a momentului. Al doilea element simptomatic, care reflecta o modificare a situației politice, fie în favoarea, fie în defavoarea noastră, era atitudinea gardienilor, schimbătoare și ea după dispozițiile pe care le primeau. Același gardian, care azi îți vorbea omenește, se putea transforma a doua zi într-o brută de nerecunoscut.

Și totuși, acest model de robot perfect, M.A.I.-ul, n-a reușit niciodată să-l producă în serie. Printre gardienii fiecărui penitenciar se găseau întotdeauna exemplare care făceau excepție. Unii, în care licărea o urmă de omenie, erau mai reținuți și mai puțin înclinați să aplice cu rigurozitate măsurile de repre-

salii îndreptate împotriva noastră în perioadele de maximă duritate, fiind totodată primii dispuși să ne ușureze viața și să ne favorizeze, de îndată ce regimul de detenție se mai îmblînzea. Alții, dimpotrivă, se remarcau prin exces de zel și sadism în executarea ordinelor, reușind să depășească în cruzime chiar și limita celor mai sălbatice măsuri represive, inițiate uneori de Ministerul de Interne în închisorile cu deținuți politici. Cînd, după o vreme, urma o perioadă de destindere, nu reușeau decît cu greu să-și stăpînească instinctele primare, în pofida dispozițiilor care le cereau să-și schimbe comportarea. Unul din aceștia din urmă, care își întrecea de departe tovarășii în mîrșăvie, era plutonierul Pătrașcu. După înfățișare, originea lui țigănească nu lăsa nici o îndoială. Stăpînit de plăcerea bolnăvicioasă de a ne chinui, era mereu în căutare de victime pentru a-și satisface cruzimea. Folosea cel mai mic pretext de abatere de la regulament, distribuind, cu nemiluita, zile de izolare la carceră și în beci, iar dacă nu-i oferea nici o ocazie de a ne prinde în defect, inventa abateri imaginare și rezultatul era același. Pe scurt spus, abuza în fel și chip de puterea absolută pe care i-o conferea titlul de șef de secție. Cînd, după greva noastră din primăvară, tratamentul în închisoare s-a mai umanizat, pentru Pătrașcu părea că se prăbușise o lume. Prima lui reacție a fost să nu dea curs instrucțiunilor care îi cereau să-și tempereze pornirile și să-și schimbe comportamentul față de deținuți. Plîngerile noastre repetate au obligat însă în cele din urmă administrația să-l cheme la ordine și să-l facă să adopte aceeași atitudine moderată, ce fusese impusă tuturor gardienilor. Nemaiavînd încotro, s-a resemnat, dar se vedea că îi venea greu să se stăpînească. Totuși, Pătrașcu rămăsese singurul gardian care se încăpățîna să întocmească și să înainteze în continuare rapoarte ofițerului politic, cerînd pedepsirea deținuților care nu respectau regulamentul. Toți tovarășii lui, care se perindau pe secțiile noastre, renunțaseră la acest procedeu, de cînd administrația nu mai dădea curs reclamațiilor împotriva deținuților care erau surprinși vorbind la perete, cosînd sau scriind pe plăcuțe de săpun. Nemaiputînd practica abuzul fățiș, Pătrașcu se specializase în tot felul de șicane și mizerii mărunte, pe care ni le făcea cu orice ocazie cînd era de serviciu. Plăcerea de a ne chinui îl făcuse inventiv! Cînd ne scotea la aer, ne scurta timpul de plimbare, pretinzînd că, după ceasul lui, jumătatea de oră reglementară se scursese. Dacă se nimerea să plouă cu găleata, dimpotrivă, ne ținea mai mult! Cum n-aveam posibilitatea de a verifica ora exactă, nu puteam protesta. Cînd eram duși la baie, sub pretextul unui defect al cazanului, apa era fie rece ca gheața, fie opărită. Alteori, dînd vina pe conducta de aprovizionare a orașului, oprea apa după ce ne săpuneam și ne obliga să ne întoarcem în celulă cu săpunul pe noi. De fiecare dată cînd era de serviciu, invoca măsuri preventive împotriva apariției paraziților și pulveriza în celule asemenea cantități de D.D.T., încît atmosfera devenea irespirabilă, aducîndu-ne pînă în pragul sufocării. Înainte de a închide ușa celulei, încețoșată de norii de D.D.T., îi puteam citi pe față satisfacția de a ne vedea cu ochii

roșii, lăcrimînd și tușind de iritația provocată de praful inhalat. Răutatea și perfidia cu care Pătrașcu ne urmărea, persecutîndu-ne fără încetare, ne-au făcut să renunțăm la speranța de a-l vedea vreodată convertit la sentimente mai umane. Am trecut așadar la ripostă, în limitele permise de situație. A început astfel un adevărat război al nervilor care, cu timpul, a devenit pentru noi chiar o distracție. În loc să ne mai arătăm vulnerabili la mizeriile pe care ni le făcea, îi întîmpinam răutățile fie cu totală indiferență, fie rîzînd și glumind pe socoteala lor. Arătîndu-ne insensibili față de șicanele pe care în dușmănia lui maladivă le născocea pentru a ne sîcîi și nemaiprotestînd împotriva lor, știam că îi răpeam o bună parte din plăcerea sadică de a vedea că și-a atins scopul. În scurtă vreme, tactica noastră și-a arătat roadele. Ca un copil căruia i se luase jucăria, Pătrașcu era tot mai nemulțumit, mai întunecat la privire și mai irascibil. Nu-i mai puteam citi în ochi bucuria de altădată, cînd, prin recriminările și protestele noastre, îi dovedeam că stratagemele lui de a ne chinui aveau succes. Deși Pătrașcu se înverșuna în continuare să găsească mereu și mereu alte procedee cu care să ne facă viața amară, frustrarea lui ne ajuta să suportăm mai ușor mizeriile. Sîcîindu-l și enervîndu-l în felul nostru, începusem și noi să prindem gustul aceleiași plăceri perverse ca și el, de a-l vedea ieșindu-și din fire.

Unul dintre cei care îi puneau cel mai greu la încercare nervii, era Dodo Chrisoghelos. Ori de cîte ori eram scoși la aer, pe tot drumul de la celulă și pînă în capul scării, unde Pătrașcu se oprea pentru a supraveghea curtea de plimbare, Dodo îl întreba politicos, și în modul cel mai natural posibil, despre ultimele noutăți politice la ordinea zilei. Dacă, sufocat de indignare, Pătrașcu îi atrăgea atenția că deținuții politici sînt ținuți la regim de izolare și n-au voie să primească informații, Dodo scădea glasul în semn de complicitate și îl asigura de totala lui discreție. Dacă, repetînd întrebarea, Pătrașcu nu-i mai răspundea, Dodo, cu aceeași candoare, îi spunea că-i înțelege teama de a vorbi și îi propunea o formulă de compromis: „Domnule plutonier, eu vă voi întreba dacă știrea pe care am auzit-o e adevărată, iar dacă dumneavoastră veți tăcea, eu voi înțelege că îmi confirmați autenticitatea ei. În felul acesta, nimeni nu va putea spune că v-a auzit dîndu-ne vreo informație!" Provocările lui Dodo deveniseră pentru Pătrașcu un adevărat supliciu. Îl iritau peste măsură, mai ales că, nemaifiindu-i îngăduită riposta brutală, nu știa cum să le răspundă, ca să iasă din încurcătură. Ajunsese să-i prindă frica lui Dodo și să-l evite, dar camaradul nostru se ținea scai de el pe coridor, ori de cîte ori Pătrașcu îi conducea celula la baie sau la plimbare. În perioada în care tocmai se desfășurau evenimentele din Ungaria, eram vecin de celulă cu Dodo, camerele noastre fiind scoase împreună la baie și la aer. Am avut astfel prilejul să observ atît talentul lui Dodo de a adopta aerul ingenuu cu care îl acosta pe Pătrașcu pentru a-i solicita informații, cît și tulburarea acestuia din urmă, numai pentru simplul fapt de a fi nevoit să-l audă vorbind despre o temă tabu. Chiar refuzînd dialogul, Pătrașcu părea să se

teamă că se face vinovat. Doar avea atîtea exemple, în celulele pe care le păzea, de oameni condamnați pentru complicitate prin tăcere. Cu ocazia ultimelor două întîlniri, pe drumul către curtea de plimbare, Dodo îl întîmpinase pe Pătrașcu cu o întrebare și mai îndrăzneață, dar formulată cu aceeași inocentă seninătate: „Ce se mai aude din Ungaria, d-le plutonier?" Pătrașcu se prefăcuse că nu-l aude și, grăbind pasul, se îndepărtase de el mai mult ca niciodată.

În acel moment încă nu știam că știrile primite în ultimele zile de la dreptul comun despre frămîntările politice din Ungaria, deși exacte, erau totuși depășite de viteza cu care se succedaseră evenimentele la Budapesta. Au mai trecut cîteva zile, timp în care n-am mai aflat alte noutăți. Apoi, l-am avut din nou șef de secție în tura de zi pe Pătrașcu. Așteptam cu nerăbdare ora plimbării. Cînd ni se deschidea ușa și eram îndrumați spre ieșirea din celular, luasem obiceiul să merg pe coridor alături de Dodo, pentru a nu scăpa spectacolul întîlnirii cu Pătrașcu. Și de data asta, scena s-a repetat întocmai... pînă la un anumit punct. De cum a ieșit pe ușa celulei și pînă la casa scării, Dodo nu l-a slăbit cu un pas pe Pătrașcu, hărțuindu-l tot drumul cu întrebări: „Ce s-a mai întîmplat la Budapesta, domnule plutonier?" sau „E adevărat, domnule plutonier, că Rákosi a fost înlocuit?" etc. Ca de obicei, Dodo întreba, iar Pătrașcu tăcea! În timp ce șirul deținuților începuse să coboare treptele, Dodo, rămas înadins ultimul, s-a mai apropiat o dată de Pătrașcu, care se oprise în capul scării. Se pregătea să-și mai repete o dată întrebările înainte de a coborî și el în curte, cînd, deodată, Pătrașcu și-a schimbat atitudinea. S-a uitat mai întîi temător în stînga și în dreapta, s-a retras apoi doi pași spre interiorul casei scării, la adăpostul privirilor de afară și i-a făcut semn lui Dodo să se apropie. Mă aflam două trepte mai jos pe scară, cînd Pătrașcu a început să-i vorbească. Nu i-am auzit decît primele cuvinte: „Să știți că eu nu am avut nimic cu dumneavoastră, dar ce era să fac dacă așa au fost ordinele? Acum o să fie mai bine și poate o să plecați și dumneavoastră acasă, la familiile dumneavoastră..." Înmărmurit de surpriză, mă oprisem. Nu-mi venea să cred că-l auzeam vorbind pe Pătrașcu! Apoi, dezmeticindu-mă, m-am decis să cobor în curtea de plimbare, pentru a nu-l neliniști pe Pătrașcu prin indiscreția prezenței mele. Cîteva minute mai tîrziu a coborît și Dodo. Ne-a făcut un semn că ne va pune în curent cu cele petrecute, cînd vom ajunge din nou în celulă. Se vedea însă că era extrem de excitat. O jumătate de oră mai tîrziu, ne aflam din nou în celulă și așteptam cu nerăbdare ca Dodo să ia legătura cu noi. După ce și-a informat mai întîi camarazii din celulă, ne-a bătut și nouă semnalul convenit în peretele despărțitor. M-am suit (ca și el în celula lui), pe caloriferul de sub fereastră și prin geamul deschis i-am ascultat relatarea despre convorbirea avută cu Pătrașcu în capul scării.

Din punct de vedere informativ, nu se putea spune că întrevederea fusese satisfăcătoare. Dodo nu aflase de la el nici un nume, nici un fapt concret, nici

o știre precisă. În general însă și fără să intre în detalii, la insistențele lui Dodo, Pătrașcu confirmase inițierea unei schimbări de curs a politicii partidului comunist maghiar, preconizînd o lărgire a democrației și acordarea de mai mari drepturi și libertăți cetățenești. Cu toate că Dodo nu se alesese cu alte amănunte din care să ne putem da seama mai exact de evoluția evenimentelor politice din Ungaria, discuția lui cu Pătrașcu a stîrnit mare efervescență pe celular. Faptul că inițiativa de a sta de vorbă cu Dodo pornise chiar de la Pătrașcu și că acesta căutase să se disculpe de toate abuzurile și brutalitățile lui din trecut, invocînd ordinele primite „de sus", justifica din plin importanța ce i-am acordat-o. În ziua aceea, în toate celulele nu s-a vorbit decît de spectaculoasa schimbare de comportament a lui Pătrașcu.

Nimeni nu se îndoia că tentativa lui de a se justifica față de Dodo și de a-i cîștiga bunăvoința fusese dictată de oportunism. Era evident că se petrecuse ceva, care îl determinase pe Pătrașcu să socoată că era cazul să încerce o apropiere și să-l încredințeze în acest scop pe Dodo că de fapt era bine intenționat și că fusese silit să adopte, în raporturile cu noi, o atitudine contrară adevăratelor lui sentimente și convingeri. Faptul că Pătrașcu părea îngrijorat de perspectiva de a fi tras la răspundere pentru samavolniciile comise împotriva deținuților, ne-a făcut să tragem concluzia că teama lui nu putea fi inspirată decît de ivirea unor evenimente extrem de grave, care îl îndreptățeau să se aștepte la o eventuală răsturnare a situației. Deși presupunerea noastră s-a dovedit justă, totuși nu ne putusem nici pe departe imagina proporția luată, în ultimele zile, de evenimentele în curs în Ungaria, care îl speriaseră într-atît pe Pătrașcu. Informațiile pe care le-am primit a doua zi și mai ales felul în care ne-au fost comunicate au dezlănțuit în toate celulele o stare de euforie de nedescris. În dimineața aceea, preluase serviciul de la gardianul din schimbul de noapte plutonierul Florică Popescu. Reamintesc pe scurt portretul lui Florică Popescu, pe care l-am schițat la locul cuvenit, pe pagina cu lista gardienilor penitenciarului din Pitești. Fusese sergent într-un regiment de grăniceri. La expirarea stagiului militar, semnase un contract de reangajare în armată, în cadrul trupelor Ministerului de Interne. Se aștepta să primească serviciu la o unitate de infanterie M.A.I., dar primise ordin să se prezinte la închisoarea din Pitești, unde urma să funcționeze în calitate de gardian, cu gradul de plutonier. Nutrind față de regim aceleași sentimente ca și plutonierul Dobre, se împrietenise cu el, iar acesta ni-l recomandase ca om de bună-credință, dispus să ne favorizeze. Și într-adevăr, Florică Popescu se dovedise un sincer simpatizant al deținuților, manifestîndu-și, ori de cîte ori putea, bunăvoința, dar în limitele unei extreme prudențe. Ca atare, nu ne așteptam ca în timpul serviciului lui să obținem de la el informații politice, temă pe care îi era în mod deosebit frică s-o abordeze. Cu Florică Popescu pe coridor, știam însă că vom avea o zi liniștită, fără surprize neplăcute, că ne vom putea vedea în voie de toate micile noastre ocupații clandestine, fără riscul de a fi surprinși în defect. Nu numai că nu ne supraveghea prin

vizetă și nu asculta la ușă, dar Florică Popescu avea chiar grijă să ne prevină din timp, ori de cîte ori se apropia de secția noastră vreun vizitator nedorit.

Prima parte a programului de dimineață, din ziua aceea, se terminase. Ofițerul de serviciu făcuse „numărul", ni se împărțise terciul și cîteva celule fuseseră scoase la W.C. Cînd ne-a venit și nouă și vecinilor noștri rîndul să ieșim, l-am auzit pe plutonierul Dobre, care tocmai intrase pe secție, strigîndu-l pe Florică Popescu. După ce ne-a închis în W.C., Florică Popescu s-a întors la masa lui din capătul secției, unde îl aștepta Dobre. Cîteva minute mai tîrziu, ușa W.C.-ului s-a deschis din nou. Era Dobre, care pe tonul imperativ al profesiunii, ne-a ordonat: „Chrisoghelos și Ioanid! Ia să ieșiți pe coridor și să-l ajutați pe planton la curățenie, că vine tovarășul comandant în inspecție. Hai! Dați-i drumul mai repede!" Ne-am grăbit să ieșim, convinși fiind că nu era vorba de curățenie, deși, în spatele lui Dobre, stătea Daniel Cantemir, plantonul, care ținea ostentativ în mînă cîte o mătură pentru fiecare din noi. O dată ieșiți afară și ușa închisă în urma noastră, tabloul înscenat de Daniel numai pentru a nu-l deconspira pe Dobre s-a schimbat brusc. Dobre ne-a făcut semn să-l urmăm către ușa de acces la scara care cobora în curte. Pe palier s-a oprit și, la adăpostul pe care ni-l oferea casa scării, am făcut cerc în jurul lui. De cum a început să ne vorbească, expresia feței i s-a schimbat. Radia de bucurie. Cu un entuziasm abia stăpînit, ne-a anunțat că în Ungaria a început revoluția și că în curînd vom fi și noi liberi. Nu mai reții ordinea cronologică exactă în care s-au succedat în acele zile evenimentele din Ungaria, dar pe măsură ce afla noi amănunte, Dobre își făcea drum pe secția noastră, pentru a ni le împărtăși. Pînă în seara acelei zile, a mai stat de cel puțin două sau trei ori de vorbă cu Daniel Cantemir, iar a doua zi de asemenea. Daniel, la rîndul lui, ne comunica, prin Morse sau plăcuțe de săpun, informațiile primite. Așa am aflat despre diferitele acțiuni mai importante care au marcat etapele mai semnificative ale răscoalei maghiare: luarea cu asalt a postului de radio Budapesta, distrugerea statuii lui Stalin și eliberarea deținuților politici. Cu fiecare veste nouă, optimismul nostru creștea, mai ales cînd am aflat că armata fraterniza cu populația și că membrii Securității, care nu reușeau să se facă nevăzuți, erau prinși și măcelăriți pe stradă de mulțime. Știrile și comentariile recepționate de Dobre la posturile de radio străine nu mai dădeau — după spusele lui — nici o șansă dominației sovietice în Ungaria. Una din informațiile comunicate lui Daniel părea să confirme această ipoteză: guvernul Imre Nagy își anunțase intenția de a retrage Ungaria din Pactul de la Varșovia și de a declara țara neutră. Au urmat cîteva zile în care Dobre nu și-a mai făcut apariția pe secția noastră. Îi venise rîndul să facă de serviciu în curtea închisorii, unde avea sarcina să-i supravegheze pe deținuții de drept comun, repartizați la diferite corvezi din interiorul incintei penitenciarului. În lipsa lui Dobre, a trebuit să ne mulțumim cu ceea ce ne puteau oferi deținuții de drept comun.

Delăsarea supravegherii și indiferența cu care gardienii priveau acum la unele activități ale deținuților, pînă mai deunăzi prohibite, dăduseră frîu liber convorbirilor pe ferestre. Ușurarea contactelor, pe această cale, cu deținuții de drept comun, făcuse ca mai toată ziua, în curțile interioare ale închisorii, să răsune ecoul conversațiilor purtate în cruciș și în curmeziș de-a lungul fațadei clădirii, între celulele diferitelor etaje, de la o secție la alta și chiar de la o aripă la alta a penitenciarului. Deși informațiile de la dreptul comun nu erau nici exacte și nici de ultimă oră, cum fuseseră cele transmise de Dobre, totuși, reflectau toate, tocmai prin lipsa lor de obiectivitate și prin deformarea exagerată a faptelor, dorința și nădejdile trezite de răscoala din Ungaria și de perspectiva alungării rușilor și regimurilor comuniste din toate țările satelite din răsăritul Europei. În rîndurile dreptului comun, spiritele erau mai exaltate decît pe secțiile „politicilor". După primele momente de euforie, provocate de știrile aduse de Dobre, în celulele noastre entuziasmul se mai temperase. Cu toate că toți speram în reușita revoluției din Ungaria, unii din camarazii noștri erau mai sceptici în privința succesului ei final. Le venea greu să creadă că rușii se vor resemna să părăsească teritoriul maghiar, fără să intervină pentru a restabili situația în favoarea lor. Alții, dimpotrivă, susțineau că rușii se vor retrage fără nici o opoziție, fiind convinși că aliații occidentali le adresaseră o notă ultimativă, prevenindu-i că nu vor permite o intervenție militară în Ungaria. Cele două opinii au dat loc la discuții îndelungate, pînă ce toate argumentele pro și contra, invocate de adepții uneia sau alteia din ipoteze, au fost epuizate, fără ca vreuna din părți să-și poată impune punctul de vedere. Pînă la urmă, toți am fost de acord că singurul arbitru al acestei controverse, în măsură să stabilească cine a avut dreptate, nu putea fi decît viitorul. Nu ne rămînea deci altă opțiune, decît să așteptăm scurgerea timpului și să încercăm, mai mult ca oricînd, să obținem informații cît mai proaspete, pentru a nu ne lăsa depășiți de evenimentele în curs de desfășurare fără a le cunoaște. În acest scop, toate contactele posibile cu deținuții de drept comun au fost exploatate la maximum. Din noianul de vești de tot felul culese de la ei, ne străduiam să discernem și să înlăturăm zvonurile nefondate și să le reținem pe cele ce ni se păreau cît de cît verosimile, pentru a le verifica apoi din alte surse.

În tot acest timp, discuțiile în celule își urmau cursul. Porneau de la orice nouă știre mai mult sau mai puțin omologată ca justă și luau amploare pe măsură ce interpretarea ei dădea naștere la cele mai variate comentarii asupra consecințelor pe care le-ar putea genera. Tendința generală a previziunilor era optimistă. Dintre puținele idei pesimiste emise în acele zile, una își făcuse totuși loc în mintea fiecăruia. Era vorba de atitudinea pe care o vor lua autoritățile comuniste autohtone față de deținuții politici, în cazul în care mișcarea de eliberare din Ungaria va declanșa o reacție în lanț și flacăra revoluției va cuprinde și România. Se punea întrebarea: Cum va reacționa regimul comunist de la București? Vor abandona comuniștii frîiele conducerii,

căutîndu-și salvarea în Uniunea Sovietică, sau vor încerca să înăbușe revolta în sînge? Și într-un caz și într-altul, viața deținuților politici avea să atîrne de un fir de păr. O ultimă acțiune a Securității, înainte de a părăsi puterea, putea fi aceea de a ne suprima. La o măsură similară ne puteam aștepta și în momentul izbucnirii revoluției. E drept că nu era exclusă nici posibilitatea să ne trezim într-o bună dimineață fără picior de gardian în închisoare, care să ne mai anunțe „deșteptarea", după cum tot atît de bine chiar unul din ei putea să ne descuie ușile la celule și să ne spună că sîntem liberi! Incertitudinea în privința soartei noastre, în cazul unei răscoale, era absolută și nu stătea în puterea noastră s-o influențăm în vreun fel. Nu puteam nici măcar întrevedea spre care din alternative avea să se încline balanța: eliberarea sau glonțul în ceafă! Fiecare ne-am împăcat cum am putut cu gîndul acestei perspective a viitorului, fără a dramatiza, cel puțin aparent, alternativa sfîrșitului într-o groapă comună. Atitudinea îngăduitoare a administrației, dar mai ales comportarea gardienilor după primele succese înregistrate de noul curent ce se stîrnise la Budapesta, ne încurajau să credem mai degrabă într-o defecțiune a aparatului de pază, decît în fidelitatea lui față de regim. Schimbarea de atitudine a plutonierului Pătrașcu era un exemplu grăitor în această privință.

Speculații asupra viitorului s-au făcut multe în acele zile. Veștile, mai mult sau mai puțin adevărate, care ne parveneau de la dreptul comun întrețineau discuțiile, cu o crescîndă tendință spre concluzii optimiste. Cînd plutonierul Dobre și-a făcut din nou drum pe secția noastră și i-a comunicat lui Daniel Cantemir ultimele informații ascultate la posturile străine de radio, un val de entuziasm a cuprins întreg celularul. Știri senzaționale, însoțite de comentarii înflăcărate, păreau să indice că nici o stavilă nu mai stătea în calea reformelor revoluționare din Ungaria. Rînd pe rînd, chiar și cei mai sceptici dintre noi s-au lăsat contaminați de entuziasmul care, o dată cu difuzarea știrilor de la o celulă la alta, însuflețise de la un capăt la celălalt tot celularul. Nimeni nu se mai îndoia că Ungaria era pe punctul de a-și recîștiga libertatea politică internă și totodată independența față de ruși. Or, o dată acest precedent creat în „lagărul statelor socialiste", era firesc să ne așteptăm ca exemplul Ungariei să fie urmat și de celelalte țări satelite, care se vor elibera și ele de sub dictaturile comuniste, ce le fuseseră impuse la conducere, și de sub tutela sovietică. Argumentul principal care venea în sprijinul speranțelor noastre era tocmai absența oricărei reacții din partea rușilor față de evenimentele de la Budapesta. Trăiam, pentru a doua oară de cînd eram în închisoare, momente de mare emoție. În 1953, pe cînd mă aflam la minele de plumb de la Cavnic, vestea morții lui Stalin trezise pentru prima oară nădejdea într-un sfîrșit al caznelor noastre. Nădejdile de atunci se dovediseră însă foc de paie. Nu se împliniseră și se stinseseră la fel de repede cum se aprinseseră. Dezamăgirea ne-a afectat pentru un timp moralul, viața în pușcărie

părîndu-ni-se și mai grea și mai apăsătoare ca înainte. Experiența de atunci ne-a vaccinat împotriva riscului unor decepții similare viitoare, imunizîndu-ne față de agenții stimulatori de entuziasme spontane și efemere. Învățasem să nu mai cădem atît de ușor pradă tuturor zvonurilor fanteziste, născute din năzuința spre libertate ale deținuților sau lansate de ofițerul politic, pentru a ne testa starea de spirit și reacțiile. Priveam cu rezervă pînă și informațiile din surse mai serioase și nu le acceptam decît după ce ni se oferea ocazia să le verificăm de mai multe ori exactitatea. Pe scurt, ne feream pe cît posibil să mai investim, prematur, încredere și capital afectiv, chiar și în cele mai îmbucurătoare știri. Numai puțini dintre noi mai simțeau nevoia să-și întrețină moralul, hrănindu-se în continuare cu iluzii ori de cîte ori se ivea prilejul. Înzestrați din fire cu un optimism viguros, aceștia trăgeau cele mai favorabile concluzii din cel mai neînsemnat crîmpei de informație, iar cînd realitatea le infirma previziunile, departe de a se descuraja, se agățau imediat de un alt zvon, pentru a-i găsi o interpretare la fel de pozitivă. În discuțiile noastre, îi numeam în glumă „iremediabilii optimiști" sau „fabricanții de vise", iar ei ne tratau de „pesimiști înrăiți" și chiar de „defetiști" sau „dușmanii viitorului". Pe măsură ce evenimentele din Ungaria luaseră amploare, tot mai mulți din așa-zișii pesimiști dezertaseră la optimiști, care, venindu-le și lor în sfîrșit apa la moară, își luau acum revanșa pentru toate ironiile și glumele făcute pe seama „naivității" și „lipsei de realism" cu care interpretau știrile.

După ultimele vești primite de la Dobre nu s-a mai găsit nimeni să-i contrazică pe optimiști în privința perspectivelor de viitor, deschise de spectaculoasa răsturnare a situației din Ungaria. Trecusem cu toții în tabăra lor și, prinși de curentul general, ne-am lăsat din nou furați de imaginație și legănați de iluziile pe care ni le făcusem cu ocazia morții lui Stalin. De data asta, ne simțeam însă mult mai aproape de libertate decît atunci. O efervescență fără seamăn domnea în toate celulele. De dimineață și pînă noaptea tîrziu, conversațiile nu mai conteneau. În privința certitudinii eliberării noastre în scurtă vreme nu mai erau controverse. Se discuta acum despre momentul eliberării: cît de curînd și în ce condiții se va produce? Unii se așteptau din clipă în clipă să cadă zăvoarele și să ni se deschidă ușile celulelor. Alții se gîndeau la o tărăgănare a lucrurilor, pînă ce, fie autoritățile centrale, intrate în derută și descompunere se vor decide să facă acest pas, fie administrația locală, scăpată de sub control, va îndrăzni să ia independent hotărîrea de a ne pune în libertate. Dar chiar și cei care credeau în posibilitatea unei tergiversări îi socoteau durata în zile sau cel mult în săptămîni. Ca o consecință firească, această stare de spirit a dat naștere unui sentiment care nu ne mai tulburase de mult liniștea și acel echilibru nervos, atît de necesar deținutului de cursă lungă: nerăbdarea! O adevărată febră a plecării ne cuprinsese pe toți. Cei mai grăbiți nu mai pridideau să-și cîrpească bruma de rămășițe vestimentare personale pentru ca, în ziua cea mare a ieșirii pe poarta închisorii,

să poarte măcar una din relicvele păstrate cu atîta grijă ani de zile în fundul traistei de pușcăriaș. Unii, mai „înstăriți", care contau pe cîte un obiect de îmbrăcăminte din bagajul depus la magazia penitenciarului, erau îngrijorați de starea în care îl vor recupera, după ce zăcuse cu anii prin depozitele igrasioase ale diferitelor pușcării. Majoritatea dintre noi nu eram însă preocupați de problema îmbrăcămintei. Preferam să ne petrecem timpul în așteptarea eliberării amintindu-ne de oamenii și locurile de care ne despărțisem în momentul arestării. Încercam să înnodăm firul întrerupt atunci și să ne imaginăm cum ar putea arăta acum lumea din care fusesem smulși cu ani în urmă. Niciodată nu s-a vorbit atît de mult în celulele din Pitești despre casă, familie și prieteni. Cei mai mulți nu mai știau nimic de ai lor de ani de zile, iar unii, chiar din noaptea în care fuseseră ridicați de agenții Securității. Cîțiva din veteranii închisorii din Pitești, arestați în 1946 și 1947, împliniseră aproape zece ani de cînd nu mai primiseră nici o veste de acasă. Memoria noastră păstrase cu fidelitate imaginile înregistrate în momentul arestării și, ori de cîte ori, de-a lungul anilor de închisoare, ne gîndeam la cei pe care îi părăsisem, chipurile lor ne apăreau în minte așa cum le văzusem ultima oară, în clipa despărțirii. Abia acum, la perspectiva eliberării și a revederii lor, ne-am dat pentru prima oară seama că imaginile din bagajul nostru de amintiri nu fuseseră afectate de trecerea timpului și că nu mai puteau deci corespunde realității. Se impunea o retușare a vechilor poze, o actualizare a lor și fiecare ne străduiam să le adăugăm, în închipuire, modificările survenite între timp. Copiii lăsați acasă crescuseră, erau acum la școală sau în facultate. Alții ajunseseră la maturitate și poate se căsătoriseră. Erau și oameni, ca Traian Ghițeanu, de pildă, care nu apucase să-și cunoască copilul. Se născuse la cîteva luni după arestarea lui și nici măcar nu știa dacă era fată sau băiat. Alții, făcînd poate pentru prima oară socoteala anilor care trecuseră și se adăugaseră la vîrsta soțiilor sau părinților, căutau să și-i imagineze cu trăsăturile de acum, marcați de bătrînețe și încărunțiți. Gîndul că pe unii nu i-ar mai putea găsi în viață își făcuse în ultimele zile tot mai mult loc în mintea multora. După ce ani de zile ne găsisem refugiul în amintiri și trăisem în trecut, reluarea bruscă a contactului cu prezentul, chiar sub impulsul optimismului stîrnit de perspectiva eliberării, n-a constituit numai motiv de bucurie. Aveau să mai treacă însă mulți ani pînă să cunoaștem adevărata brutalitate a confruntării cu realitatea de dincolo de zidurile închisorii, pe care acum doar ne-o închipuiam. Grijile, pe care fiecare dintre noi și le făcea la gîndul revederii celor de acasă, n-au reușit să tulbure veselia generală care domnea în închisoare. Preferam să ne împărtășim unul altuia mai de grabă bucuriile la care ne așteptam, decît să vorbim de temerile care ni se strecuraseră în suflet.

În acele cîteva zile, întreaga atmosferă din închisoare suferise o metamorfoză spectaculoasă. Noua stare de spirit, atît din rîndurile gardienilor cît și din ale deținuților, răsturnase aproape raportul de pînă atunci dintre cele două categorii. Primii, pînă mai ieri conștienți de atotputernicia lor necontes-

tată, nemaisimțindu-se acum stăpîni absoluți peste masa de sclavi de care dispuseseră după bunul lor plac, își pierduseră siguranța de sine și trufia disprețuitoare cu care ne sfidau. De cînd puterile discreționare le fuseseră ridicate chiar de superiorii lor ierarhici, încrederea în infailibilitatea instituției M.A.I. și a regimului pentru care lucrau, le fusese zdruncinată. Între timp, surveniseră și evenimentele din Ungaria, care arătaseră slăbiciunea regimului comunist de la Budapesta. Incapacitatea lui de a face față situației începuse prin a le da de gîndit; iar cînd mișcarea revoluționară a luat proporții și au aflat că primele victime ale furiei populare dezlănțuite pe străzile Budapestei au fost tocmai membrii aparatului represiv al Ministerului de Interne și Securității, au realizat, poate pentru prima oară, că într-o situație similară riscau și ei să aibă aceeași soartă ca și tovarășii lor din Ungaria, pe care nimeni nu-i apărase de răzbunarea mulțimii. Despre evoluția acestei stări de spirit în rîndul gardienilor ne informase plutonierul Dobre. Relatările lui ne-au fost confirmate, cum nu se poate mai limpede, prin modificarea progresivă a atitudinii gardienilor. Zbirii de altădată asmuțiți asupra noastră întocmai unor cîini de pază dresați să latre întruna, să-și arate colții și să sfîșie tot ce purta haină vărgată, se îmblînziseră treptat, sfîrșind prin a deveni niște modești oameni de serviciu, care nu se mai îndeletniceau decît cu deschisul și închisul ușilor celulelor în timpul desfășurării programului zilnic. Nu li se mai auzea nici glasul. Nu ne mai făceau observații și nu ne mai porunceau să mergem mai repede sau mai încet, să umblăm cu capul în pămînt și să tăcem din gură. Pînă și expresia feței li se schimbase. Dispăruseră privirile veșnic încruntate și dușmănoase.

Acum căutau să se facă remarcați cît mai puțin sau încercau chiar să ne cîștige simpatia. Unii dintre ei făceau chiar tentative timide de a intra cu noi în vorbă. Renunțaseră la aroganța dinainte vreme. Doreau acum să ne trateze de la egal la egal și sperau să ne dăm consimțămîntul, răspunzînd favorabil la avansurile pe care ni le făceau. Aproape că cerșeau din ochi o vorbă bună sau o privire care să le arate că nu le purtam pică. În ceea ce ne privea, atitudinea noastră evoluase în sens opus. Încetul cu încetul, pierdusem mai toate trăsăturile caracteristice deținutului. Apucăturile pe care ni le însușisem cu atîta greutate de-a lungul anilor de experiență penitenciară, pentru a ne construi acel scut de apărare absolut necesar supraviețuirii, dispăruseră ca prin farmec, într-un răstimp de numai cîteva zile. Întreaga atitudine, mersul, privirea și vocea pe care învățasem să ni le controlăm, spre a nu ne expune în mod inutil represaliilor, își recăpătaseră independența lor naturală. Spinarea încovoiată pentru a preveni loviturile neașteptate se îndreptase, pasul, eliberat de automatismul cadențat impus, redevenise firesc, fiecare reluîndu-și felul său propriu de a umbla. Căutătura piezișă a ochilor pe sub sprîncene dispăruse și ea, de cînd nu mai eram obligați să umblăm cu capul plecat și privirea în pămînt. Nu mai era respectată nici liniștea apăsătoare impusă de „regimul tăcerii", neîntreruptă decît de stereotipul „lasă gura!", răcnit de

gardian, cînd surprindea cea mai mică șoaptă. Nimeni nu se mai ferea să vorbească, chiar față de gardian. O dată dezbărați de obiceiul de a comunica între noi pe șoptite, cu glas reținut, vocile își recăpătaseră siguranța și tonul normal. Cînd eram scoși la W.C., la baie sau la plimbare, coridorul prindea viață. Acum vorbeam noi, și amuțiseră gardienii! Ieșisem din refugiul acelei uniformități simulate, care ne asigurase anonimatul în masa cenușie a deținuților, aparent docilă și resemnată, așa cum și-o doriseră și crezuseră că o realizaseră temnicerii noștri. O dată cu încetarea teroarei, prudența, care ne dictase să ne ascundem personalitatea, dispăruse. De-a lungul anilor, în fața prigoanei dezlănțuite de un inamic brutal și lipsit de scrupule, prefăcătoria ne servise drept camuflaj. Compromisul fusese umilitor, și deși ne salvase în perioadele critice, nu ne împăcasem niciodată cu gîndul că-l acceptasem. Acum însă, în numai cîteva zile, eliberați de teamă, ne răscumpărasem slăbiciunea. Ne luasem dreptul de a uza în mod liber de cele mai elementare însușiri cu care ne dotase natura: ne purtam din nou normal, umblînd, privind și vorbind așa cum ne era firea. Am insistat asupra stării de spirit înregistrată atît la gardieni, cît și la deținuți, încercînd să redau astfel atmosfera generală care se instaurase în acele zile în închisoare, în speranța de a putea aduce măcar în parte, la înțelegerea cititorului, efectul produs de evenimentele care au urmat.

Greu de descris momentul dramatic pe care l-am trăit, cînd am luat cunoștință de el. Voi relata însă faptele așa cum s-au petrecut în acea zi de început de noiembrie 1956. Formalitatea „numărului" fusese îndeplinită, gardienii din serviciul de noapte își luaseră serviciul în primire și se făcuse „închiderea". Ca de obicei, după încheierea „programului" zilei, peste închisoare se așternuse liniștea. Nu se mai auzea decît murmurul conversațiilor din celule, care, chiar dacă străbătea pînă în coridor, nu mai era întrerupt de nici un „lasă gura, banditule, că te bag la beci!" Acum, dezbărat de obsesia vigilenței permanente, stimulată de inspecțiile inopinate din trecut ale ofițerului politic, gardianul își găsise o poziție comodă pe scaunul lui din capătul secției, pregătindu-se să moțăie tot restul nopții, știind că nu va fi deranjat pînă dimineața. În celule, comentariile și-au mai urmat o vreme cursul, în jurul singurului subiect care ne preocupa: revoluția din Ungaria și consecințele ei viitoare asupra situației politice din țările Europei răsăritene, ocupate de ruși. Apoi, discuțiile și-au mai pierdut din vioiciune, pe măsură ce, unul cîte unul, interlocutorii s-au retras spre paturile lor. Mă pregăteam și eu de culcare. Mă aștepta somnul lipsit de griji al omului care are convingerea că fiecare noapte ce se scurge îl apropie cu încă un pas de deznodămîntul pe care îl aștepta. Ca toți ceilalți, nici eu nu mă mai îndoiam, în seara aceea, că zilele noastre de detenție erau numărate și că momentul eliberării era iminent. Mă întinsesem în pat și eram tocmai pe punctul de a adormi, cînd am auzit scîrțîitul ușii din capătul secției și pași de cizme pe coridor. Sesizasem zgomotul și continuam să-l ascult, ca să aflu direcția în care se îndrepta, nu-

mai datorită obișnuinței căpătate de-a lungul anilor, de a nu mă lăsa surprins de ceea ce se petrecea pe coridor și constituia mai totdeauna un pericol potențial. Deși zgomotele sălii nu mai prevesteau acum posibile primejdii ca în trecut, simțurile noastre dresate își menținеau încă obiceiul de a le înregistra. De cînd le știam inofensive, nu le mai ascultam însă cu interesul dinainte vreme. Nu urmăream, așadar, decît cu o ureche distrată, ecoul pașilor și șoaptele ce-mi parveneau de pe coridor. (Gardienii din schimbul de noapte obișnuiau uneori să-și facă vizite de la o secție la alta și să se plimbe, în timp ce stăteau de vorbă.)

Nu mi-a atras în mod deosebit atenția nici faptul că sunetul metalic al potcoavelor celor două perechi de cizme, ce se deplasau pe coridor, se apropiase de ușa noastră. Abia cînd pașii s-au oprit în dreptul celulei, mi-am scuturat indiferența și am ciulit urechile. Era însă prea tîrziu! În aceeași clipă, s-au tras zăvoarele și ușa a fost dată de perete!

În prag stătea plutonierul Dobre, iar în spatele lui, gardianul de serviciu pe secția noastră. Surprinși de această irupție, pe cît de brutală, pe atît de neobișnuită la o oră așa de tîrzie, nu apucasem să facem nici o mișcare. La răcnetul de „drepți!", urmat de o serie de insulte ieșite din uz în ultima vreme și pronunțate pe ton răstit și dușmănos tocmai de Dobre, am sărit buimăciți din paturi. Furios, Dobre continua să se stropșească la noi: „Vă învăț eu, bandiților, să respectați regulamentul! Sînteți cea mai nedisciplinată celulă, și știu cine e instigatorul și capul răutăților!"

După ce a revărsat asupra noastră un potop de invective și învinuiri colective, fără să precizeze vreo faptă anume de care să ne acuze, și-a întors brusc privirea spre mine:

— Cum te cheamă, bă?

— Ioanid, i-am răspuns.

— Ieși afară și intră la W.C.!

Uluit, am ieșit pe coridor și, în timp ce mă îndreptam spre încăperea din capătul secției, unde se afla W.C.-ul, l-am auzit pe Dobre amenințîndu-i pe camarazii mei rămași în celulă: „Mîine stau eu și cu voi de vorbă! Vă bag eu mințile în cap, bandiților!"

Intrasem în W.C. Și trăsesem ușa după mine. Cele cîteva minute cît am stat singur, n-am reușit să-mi adun gîndurile și să găsesc o explicație satisfăcătoare pentru brusca schimbare intervenită în atitudinea lui Dobre. Refuzam să accept ideea că Dobre ne trădase și că încrederea pe care ne-o cîștigase, nu fusese decît rezultatul unei manevre perverse, pusă premeditat la cale, de conivență cu ofițerul politic. Pe de altă parte, nu puteam face abstracție de cele întîmplate, care pledau tocmai pentru această ipoteză, pe care aveam tendința s-o resping. Îmi venea greu să admit atîta mîrșăvie și ipocrizie din partea unui om care ni se arătase pînă azi total devotat și de nădejde. Gîndul că ne înșelasem asupra adevăratelor lui sentimente și că nu era, de fapt, cu nimic mai prejos tovarășilor lui de pe coridor, îmi era insuportabil. Dezamă-

girea pe care mi-o provoca era prea amară! Deși dezgustat și resemnat, așteptam totuși ca urmările scenei ce avusese loc în celulă să precizeze situația și să-mi dea răspunsul la întrebările care mă frămîntau. Răspunsul n-a întîrziat mult și l-am primit tot de la Dobre, care, lăsîndu-și tovarășul în capătul secției, s-a îndreptat singur și cu pas hotărît spre încăperea W.C.-ului, unde mă aflam. S-a năpustit înăuntru și a trîntit cu violență ușa în urma lui. În momentul următor, expresia feței i s-a modificat brusc. Trăsăturile crispate de furie i s-au destins, iar privirea severă, cu care intrase în W.C., și-a recăpătat blîndețea dinainte. Primele lui vorbe mi-au luat o piatră de pe inimă: Dobre nu ne trădase! „Trebuia neapărat să vă anunț încă din seara asta ce s-a întîmplat! M-am prefăcut așa cum am făcut-o, fiindcă nu mă puteam da pe mîna sergentului de pe secție, care e nou și n-am încredere în el!" Dobre nu mi-a mai lăsat însă răgazul să mă bucur din plin de faptul că reușise să-mi spulbere toate îndoielile, pe care tot el mi le sădise în suflet, prin atitudinea lui anterioară. S-a apropiat de mine, mi-a pus amîndouă mîinile pe umeri și, uitîndu-mi-se drept în ochi, mi-a înșirat pe nerăsuflate tot ce se întîmplase în ultimele patruzeci și opt de ore.

Trupele rusești invadaseră Ungaria. În Budapesta întîmpinaseră opoziția revoluționarilor. Avuseseră loc lupte de stradă, dar tancurile sovietice pătrunseseră în capitală și deschiseseră fără menajamente focul asupra clădirilor orașului, provocînd distrugeri ca în timp de război. Mai toate punctele de rezistență ale patrioților fuseseră lichidate. Revoluția nu mai avea nici o șansă de reușită, fiind pe cale de a fi zdrobită de masiva intervenție militară sovietică. În fraze scurte și puține cuvinte, Dobre mi-a prezentat o imagine clară a dramaticei situații din Ungaria. Eram consternat. Dintr-o dată ni se prăbușeau toate iluziile.

Cu o ultimă nădejde de a le mai salva, l-am întrebat:

— Dar Occidentul ce face? Ce fac americanii?

— Nimic! Nu se amestecă!

Făcusem încercarea disperată a înecatului de a nu se scufunda, dar scîndura de care mă agățasem fusese un pai!

Lucrurile nu s-au oprit însă aici. Informațiile despre situația din Ungaria nu fuseseră decît introducerea la ceea ce avea Dobre să-mi comunice. După apăsarea mai puternică a mîinilor cu care mă ținea de umeri și îngrijorarea ce i-o citeam în ochi, mi-am dat seama că urma să-mi spună lucruri cu mult mai grave. Și Dobre m-a pus în temă. În cursul după-amiezii, sosiseră în penitenciar mai mulți civili și ofițeri superiori din Ministerul de Interne de la București. După o convorbire cu ușile închise, la care nu participaseră decît comandantul închisorii și ofițerul politic, fusese convocată o ședință generală cu toate cadrele penitenciarului. Ședința s-a deschis cu discursuri propagandistice, cu lozinci atîțătoare împotriva dușmanului de clasă intern, a contrarevoluționarilor care, instigați de imperialiștii americani, au ridicat iar capul, pentru a răsturna noua orînduire socială din țările de democrație

populară. Forțele populare și clasa muncitoare, conștiente, au zădărnicit însă aceste încercări. Se cerea deci în continuare o vigilență sporită, mai ales din partea organelor de ordine, apărătoare ale cuceririlor populare etc., etc. Vorbitorii n-au pomenit nici un cuvînt despre Ungaria, deși referirea la revoluția de la Budapesta era limpede. S-au referit în schimb, pe larg, la rolul important al organelor de Securitate, însărcinate să demaște din timp elementele dușmănoase care se mai află încă în libertate și totodată să-i păzească cu strășnicie pe contrarevoluționarii din închisori. Și unii și alții erau la fel de periculoși, deoarece așteptau orice moment prilenic pentru a pune la cale noi comploturi împotriva ordinii de stat. Și unii și alții trebuiau tratați cu maximum de asprime. Punctul culminant al ședinței l-a constituit filipica împotriva deținuților, care nu trebuiau să se bucure de nici o milă din partea regimului. O dată cu aceste îndemnuri la ură și răzbunare, trimișii Bucureștiului au atras atenția asupra consecințelor ce le-ar avea de suportat acei gardieni care nu vor aplica sever dispozițiile regulamentului, făcîndu-se vinovați de favorizarea deținuților. Graba vădită cu care Dobre căuta să mă pună în temă cu cele petrecute la ședință nu l-a împiedicat totuși să-și întrerupă de cîteva ori expunerea, pentru a se asigura că pe coridor domnește liniștea. Înainte de a-mi vorbi despre hotărîrile luate în partea finală a ședinței, Dobre a întredeschis iar ușor ușa W.C.-ului, pentru a se convinge că gardianul de serviciu nu-și părăsise scaunul din capătul secției și că tăcerea de pe coridor nu ascundea nici un pericol. Apoi, cu aceeași precauție, a închis ușa la loc și s-a întors din nou spre mine.

Șocul celor aflate mă paralizase. Nemișcat, urmărisem în mod automat, cu ochii, deplasarea lui Dobre spre ușă și înapoi, fără să-i realizez rostul. Mintea îmi era atît de concentrată asupra efortului de a accepta și a mă adapta la noile perspective deschise de neașteptata răsturnare cu 180 de grade a situației, încît nu m-am dezmeticit pînă ce nu i-am auzit iar vocea lui Dobre. Mă resemnasem și eram pe cale să mă împac cu gîndul că ceea ce avea să-mi mai spună de-aici înainte nu mai putea fi îmbucurător. Eram convins că ne așteptau vremuri grele. Perspectivele mi se păreau sumbre, așa încît nu excludeam chiar posibilitatea unei reveniri la regimul dinaintea perioadei de destindere de care ne bucurasem în ultima vreme. Cînd Dobre mi-a comunicat dispozițiile ce le primiseră la încheierea ședinței, mi-am dat seama că situația era cu mult mai gravă decît mi-o imaginasem. Primul semn îngrijorător îl constituiau chiar instrucțiunile date de trimișii Ministerului de Interne în privința modului de aplicare a regulamentului penitenciar și a pedepselor disciplinare, care nefiind enunțate în termeni precișii, erau lăsate la aprecierea conducerii locale, ceea ce însemna acordarea de puteri depline comandantului și ofițerului politic! Totuși, exercitarea acestor puteri nu avea să mai fie lăsată pe seama bunului lor plac, așa cum fusese înainte de grevă. Acum intervenise un fapt neobișnuit de grav, care avea să determine spiritul în care urmau să ni se aplice regulamentul și sancțiunile respective. Era vorba de

ordinele date de reprezentanții Ministerului de Interne, la ridicarea ședinței, cu dispoziția de a fi imediat executate, care prevedeau:

1) Mobilizarea întregului efectiv de gardieni din toate schimburile de pază și consemnarea lor în incinta închisorii.

2) Depozitarea, în încăperea corpului de gardă, a armamentului și muniției necesare pentru echiparea fiecărui gardian, în caz de nevoie, cu cîte un pistol automat.

3) De aci înainte, pe fiecare secție, paza va fi asigurată de doi gardieni, care pe toată durata serviciului vor supraveghea în permanență celulele prin vizetă și vor raporta imediat ofițerului de serviciu orice act de indisciplină pe care îl vor observa.

4) Posturile de pază exterioare (din prepeleacurile care supravegheau curțile de plimbare și din cele plasate de-a lungul zidului de incintă) vor fi și ele dublate și pregătite în orice moment să sune alarma, în cazul observării vreunei mișcări suspecte.

5) Sancțiunile pentru nerespectarea regulamentului și atitudine nedisciplinată vor fi înăsprite, mergînd de la cinci pînă la zece zile de izolare, cu regim sever de carceră sau la beci. Pentru abateri mai grave, era introdusă pedeapsa corporală. Numărul de lovituri la spate, ce vor fi aplicate deținutului, va fi hotărît de comandantul închisorii, de la caz la caz.

6) Instrucțiunile finale puneau accentul pe modul de comportare al gardienilor în timpul serviciului. Li se cerea să adopte o atitudine severă și necruțătoare față de deținuți, pe care să-i supravegheze îndeaproape și cu maximum de vigilență, pentru a preveni orice fel de tentativă de răzvrătire din partea lor. În eventualitatea declanșării unor acțiuni organizate de protest sau a unei greve, acestea vor fi considerate acte de rebeliune și vor fi reprimate ca atare. Într-o asemenea situație, gardienii vor primi ordinul să facă uz de armă, pentru a înăbuși revolta.

Dobre își deșertase sacul de informații și tăcuse. Ultimele cuvinte le rostise cu glasul gîtuit de emoție. Era mai tulburat decît mine, care nu realizasem încă întreaga dimensiune a dezastrului și primejdiile care ne pîndeau. După ce a mai ascultat o dată la ușă, Dobre s-a întors din nou spre mine. Tonul aproape imperativ, cu care mi-a dat ultimele indicații înainte de a pleca, contrasta cu rugămintea stăruitoare de a-i urma sfaturile, pe care i-o citeam în privire. Dobre m-a îndemnat să iau legătura cît mai repede posibil cu toate celulele cu care puteam comunica, pentru a le avertiza de pericolul prin care treceam. Mi-a cerut în mod insistent să depun toate eforturile pe lîngă toți cei pe care îi voi contacta, pentru a-i convinge ca, începînd chiar din acest moment, să respecte cu strictețe regulamentul. Ne recomanda să adoptăm o atitudine disciplinată și să ne supunem, fără să crîcnim, tuturor măsurilor ce vor fi luate de administrație, oricît de absurde sau abuzive ar fi. Ne implora să nu ripostăm în nici un fel la eventualele provocări venite din partea gardienilor și să ne înarmăm cu răbdare pînă ce lucrurile se vor mai calma.

Sfaturile și îngrijorarea manifestată de Dobre reușiseră să mă trezească la realitate și mă făcuseră să-mi dau seama că treceam printr-un moment extrem de critic. Faptul că întregul efectiv de gardieni cît și unitatea de pază exterioară a pușcăriei se aflau în stare de alarmă, că instrucțiunile prevedeau represalii mergînd pînă la deschiderea focului asupra deținuților recalcitranți și că în acest scop fuseseră aduse arme chiar în incinta închisorii, contravenind astfel unui principiu elementar al „științei penitenciare", erau măsuri cu totul excepționale, care justificau temerile lui Dobre. Se putea spune că în penitenciar fusese declarată starea de asediu și că ne aflam sub imperiul legii marțiale. În pripă, Dobre mi-a mai explicat că înainte de a fi venit să mă anunțe pe mine, stătuse de vorbă în aceleași condiții și cu Niki Vîlsan, care se găsea într-o celulă de la etajul inferior. Spera astfel, ca prin noi doi, toate celulele de pe cele două secții ale deținuților politici să fie informate în cel mai scurt timp despre cele întîmplate. „Să aveți mare grijă, că nu e de glumă!" i-au fost ultimele cuvinte înainte de a deschide ușa spre coridor și a-mi striga pe ton răstit: „Marș în celulă, banditule!"

Abia după cîteva zile, reflectînd la cele petrecute în seara aceea, aveam să pot aprecia, la justa ei valoare, inițiativa lui Dobre de a fi venit să ne prevină de pericol. Fusese o acțiune plină de riscuri pentru el, dar la care pornise fără să ezite, știind că pentru noi putea fi salutară. Deși prin venirea lui pe secție și scoaterea mea din celulă în timpul nopții, se expusese bănuielilor gardianului de serviciu și denunțului posibil din partea vreunui „turnător" din rîndurile noastre, acțiunea lui a trecut ca prin minune neobservată și n-a avut din fericire nici un fel de urmări negative. Soarta l-a răsplătit astfel pentru devotamentul cu care ne-a venit în ajutor. Noi nu i-am putut arăta recunoștința decît ani de zile mai tîrziu, la București, cînd cu cei cîțiva prieteni, foști deținuți din Pitești, l-am primit și l-am îmbrățișat ca pe unul de-ai noștri.

Dar, așa cum am mai spus, la toate astea nu am avut răgazul să mă gîndesc decît mai tîrziu. În noaptea aceea, imediat după plecarea lui Dobre, preocupările noastre n-au fost de natură să ne predispună la meditație. Veștile aduse de Dobre, difuzate din celula noastră și a lui Niki Vîlsan, au ajuns în cîteva minute la cunoștința tuturor deținuților, dezlănțuind nu numai discuții în interiorul fiecărei camere în parte, dar și consultări și schimburi de păreri de la o celulă la alta. Toate căile de comunicație, prin pereți și prin țevile de calorifer, erau atît de solicitate și activitatea Morse atît de intensă și febrilă, încît abia se mai putea înțelege om cu om. Cu greu mai reușeai să prinzi un fir liber din cauza interferențelor. Numai după o vreme, cînd spiritele s-au mai calmat și haosul din sistemul nostru de transmisiuni s-a potolit, am putut trece la discutarea atitudinii pe care urma s-o adoptăm pentru a face față încercărilor care ne așteptau de aci înainte. Am ajuns destul de repede la un consens în privința măsurilor de prudență ce trebuiau luate,

pentru a nu ne expune unor represalii, care în împrejurări atît de grave puteau lua proporții imprevizibile. Urma deci să facem să dispară din nou, în ascunzători, toate obiectele nepermise: acele, „costicii", sforile, jocurile de șah, de table, zarurile, plăcuțele de săpun pentru scris etc., care în ultima vreme nu mai constituiseră motive de pedeapsă. S-a hotărît, de asemenea, ca toate activitățile interzise (cusutul, scrisul și mai ales comunicatul prin Morse cu celelalte celule sau cu dreptul comun) să fie duse cu mari precauții, pentru a nu fi surprinși de gardieni. Propunerea, conformă îndemnurilor lui Dobre de a ne însuși o ținută comună, de totală docilitate și supunere absolută la prevederile regulamentului și de a nu reacționa în nici un fel, nici chiar la abuzurile luate din inițiativă personală de vreun gardian, a întîmpinat la început opoziție. Cîțiva din camarazii noștri, mai înflăcărați din fire și cu temperamente mai combative, înclinau mai degrabă să accepte riscurile unei confruntări, decît să renunțe fără luptă la toate revendicările ce ne fuseseră satisfăcute în ultimele săptămîni. Am sfîrșit însă prin a cădea cu toții de acord ca, într-o primă fază, să ascultăm întocmai de sfatul lui Dobre, pentru a testa mai întîi intențiile administrației, urmînd ca abia după aceea să luăm o hotărîre definitivă în privința atitudinii noastre. În cazul în care vom remarca că modificarea regimului de detenție nu va fi chiar atît de radicală pe cît o prevăzuse Dobre sau va fi vorba numai de niște măsuri de securitate temporare, la care se va renunța de îndată ce „ordinea sovietică" va fi restabilită în Ungaria, vom reveni pe pozițiile cîștigate în perioada premergătoare evenimentelor de la Budapesta. Cuvîntul de ordine a fost deci, ca începînd de a doua zi dimineață, să respectăm cea mai perfectă disciplină și să nu răspundem la nici o provocare.

Noaptea era destul de înaintată, cînd discuțiile pe această temă s-au încheiat și ne-am culcat. Încă eram cu gîndul la ce ne va aduce ziua de mîine și nu adormisem, cînd ecoul coridorului ne-a dat de veste că administrația pornise la executarea ordinelor primite de la București. Cu toate precauțiile de a nu-și semnala prezența, am auzit totuși pașii și șoaptele gardienilor, veniți să-și ia în primire serviciul alături de șefii de secții, pentru a dubla astfel efectivul de pază. Din acest moment și pînă la deschidere, am avut parte de o supraveghere care ne-a amintit de vigilența din aresturile Securității în perioada anchetei. De-a lungul întregii nopți, cei doi gardieni de pe secție s-au perindat fără întrerupere prin fața celulelor, oprindu-se din două în două minute la fiecare ușă, pentru a privi prin vizetă. O activitate și un zel de o asemenea intensitate și insistență la observarea noastră prin vizetă, nu depuseseră gardienii din Pitești nici în epoca de teroare, instaurată de căpitanul Mândreș la sosirea noastră în penitenciar. Revenirea la neplăcuta senzație de a fi în permanență observați ne-a urmărit și în timpul somnului. Totodată, vechile reflexe, căpătate pe vremea cînd supravegherea prin vizetă era o practică curentă și pe care se părea că le pierdusem în ultimele săptămîni, și-au făcut și ele automat reapariția. În noaptea aceea, de fiecare

dată cînd, prin somn, m-am întors de pe o parte pe alta, mi-am aruncat instinctiv ochii spre vizetă! În afara unui nedefinit și vag sentiment de neliniște ce ni se strecurase în suflet, măsurile de vigilență mărită din incinta închisorii nu ne-au afectat în mod deosebit și nu ne-au tulburat somnul. Atîta vreme cît ușile celulelor erau ferecate, eram implicit feriți de contactul direct cu realitatea crudă a regimului ce ni se pregătea. Abia a doua zi dimineața, cînd celularul a răsunat de zgomotul zăvoarelor trase, aveam să realizăm că, o dată cu deschiderea ușilor, se deschisese și un nou capitol al vieții noastre în închisoarea din Pitești. Un capitol cu atît mai sumbru, cu cît punea capăt unei perioade în care înfloriseră cele mai îndrăznețe speranțe.

SPERANȚE SPULBERATE. TEROARE

Clopotul „deșteptării", care ne-a trezit în acea dimineață, ne-a curmat, o dată cu somnul, și ultimele iluzii pe care ni le mai făcusem, că dracul nu va fi, poate, chiar așa de negru cum ni-l descrisese Dobre. Talanga care a sfîșiat liniștea celularului a constituit și semnalul de intrare în acțiune a gardienilor, pentru aplicarea programului zilnic, în spiritul noilor instrucțiuni primite. Simultan cu primele bătăi ale clopotului, pe coridor s-a dezlănțuit un vacarm asurzitor, provocat de răcnetele repetate ale gardienilor, care, perindîndu-se prin fața celulelor, strigau cît îi ținea gura: „deșteptarea!" și loveau cu pumnul sau cu cizma în fiecare ușă. Timp de o jumătate de oră, pînă la sosirea schimbului de dimineață, cînd urma să se facă „deschiderea", cei doi gardieni au continuat să defileze fără întrerupere de la un capăt la altul al secției, oprindu-se la toate ușile, privind prin vizete și poruncindu-ne, pe ton răstit, să ne grăbim, să ne facem paturile și să ne pregătim de „număr". Recurgînd din nou la vechiul vocabular, cei doi gardieni se întreceau în insulte și înjurături cît mai ordinare, pentru a da mai mare greutate amenințărilor pe care ni le adresau prin vizetă. În numai cîteva clipe totul se schimbase. Nimic nu mai amintea de atmosfera care domnise pe coridor pînă în ajun. Delăsarea cu care gardienii își îndepliniseră serviciul în ultima vreme, bunăvoința pe care ne-o arătaseră, dorința de a ne cîștiga simpatia printr-o comportare omenoasă, mergînd pînă la favorizare și chiar complicitate, dispăruseră ca prin farmec. Într-o singură noapte, aceeași oameni suferiseră o metamorfoză spectaculoasă. Reveniseră la ceea ce fuseseră cu cîteva săptămîni mai înainte: haita de cîini pe care Mândreș o asmuțise asupra noastră cînd păsisem pragul închisorii din Pitești, de la care nu mai puteam aștepta nici o milă. Încă înainte de „deschidere", toate semnele păreau să confirme spusele lui Dobre.

În contrast cu răcnetele sălbatice de care vuia coridorul, în celule se lăsase o tăcere apăsătoare. Nu se auzea decît foiala deținuților care se îmbrăcau

în pripă și își făceau paturile. Împreună cu camarazii mei, ne-am străduit, ca niciodată, să facem o „ordine exemplară în celulă", în sensul cel mai cazon al expresiei și să ne prezentăm la deschidere în mod absolut ireproșabil. Din moment ce tot hotărîserăm să fim prudenți, ne vorbisem să adoptăm o atitudine exagerat de disciplinată și o ținută peste măsură de respectuoasă, gîndindu-ne să ne oferim măcar hazul de a vedea stupefacția gardienilor, cînd vor fi puși în fața unei atît de neașteptate docilități din partea noastră. În sfîrșit, s-a auzit și strigătul care urma să pună capăt, într-un fel sau altul, incertitudinilor și aprehensiunilor care ne frămîntau. Pe rînd, începînd din capul secției, am auzit cum se trăgeau zăvoarele. Durata formalității de predare și preluare a serviciului de la schimbul de noapte la cel de zi s-a prelungit mult peste timpul ce fusese afectat operațiunii în ultima vreme. Grupul de cizme, care se deplasa pe coridor în direcția noastră, se oprea îndelung la fiecare celulă. Loviturile de ciocan în gratiile de la ferestre ne-au dat de veste că procedeul de verificare a zăbrelelor, căzut în desuetudine de mai bine de două luni, fusese reintrodus în ritualul matinal al „deschiderii". Cînd grupul de gardieni a ajuns în sfîrșit la celula vecină, am surprins numai cuvinte răzlețe și frînturi de fraze, al căror sens nu l-am deslușit, dar i-am recunoscut vocea locotenentului-major Lupu, ofițerul politic. Cînd a ieșit de la vecini și s-a îndreptat spre celula noastră, l-am auzit adresîndu-se unuia dintre gardieni: „Să-i faci raport pentru zece zile de izolare cu regim sever, pentru indisciplină!" Schimbul de priviri pe care l-am mai avut cu camarazii mei în timp ce ni se descuia ușa, a ținut loc de comentariu la cuvintele lui Lupu: limita maximă a pedepselor, care chiar pe vremea lui Mândreș nu era mai mare de șapte zile de izolare, fusese depășită! O constatare care venea și ea să întărească spusele lui Dobre și care avea să fie și ultima indicație prețioasă prevestitoare a valului de teroare ce urma să se abată asupra noastră, marcînd încheierea „destinerii" și începutul unei noi perioade în viața deținuților din penitenciarul Pitești.

Zăvoarele au fost trase cu zgomot. În cadrul ușii dată de perete, a apărut mai întîi ofițerul de serviciu care, mai înainte chiar de a-și arunca privirea în celulă, s-a și grăbit să ne ordone: „Drepți!" În clipa următoare, ne-a oferit satisfacția pe care o așteptam: constatînd că toți cei șase locatari ai celulei eram perfect aliniați pe două rînduri și stăteam neclintiți în cea mai exemplară poziție de drepți, nu și-a putut ascunde stupefacția. I se citea uimirea pe figură, față de atitudinea disciplinată a unor deținuți, pînă mai ieri atît de recalcitranți. Consternarea i-a fost și mai mare, cînd, așa cum ne înțelesesem dinainte, unul din camarazii noștri i-a raportat cu glas tare, milităreste și în termeni regulamentari: „Să trăiți, domnule locotenent, celula nr.X, cu un efectiv de șase deținuți, gata pentru număr!" Cu toate presiunile exercitate de administrație, nimeni nu acceptase vreodată să rostească această formulă. Nici Mândreș, care încercase să ne convingă cu metoda carcerei și a

beciului, nu reușise să obțină decît o concesie minoră. La deschiderea ușii, i se spunea gardianului numai un singur cuvînt. Fără nici un fel de introducere sau încheiere, unul din deținuți enunța cifra, care reprezenta numărul locatarilor celulei. Efectul surprizei ce i-o făcusem gardianului nostru, și care îl derutase în primul moment, începuse să se risipească. Privirea uluită și nehotărîtă își recăpăta treptat siguranța. Căutătura îi devenise iscoditoare, iar în ochi i se trezise suspiciunea. Era evident pe cale să-și dea seama că fusese obiect de batjocură și că prezentarea noastră, exagerat de disciplinată, nu fusese decît o înscenare parodică. Momentul devenise critic. Ne jucam cu focul, fără să ne gîndim la consecințe, deși experiența închisorii ne învățase că un gardian, rănit în susceptibilitatea lui, era mai periculos decît o fiară întărîtată. Din fericire, ofițerul politic și însoțitorii lui, care rămăseseră cu cîțiva pași în urmă pe coridor, nu fuseseră martori la scena petrecută în celulă și nu remarcaseră nimic.

Salvarea ne-a venit de la sergentul însărcinat cu verificarea gratiilor care, făcîndu-și loc de trecere spre fereastră, l-a dat la o parte pe gardianul nostru, care îi stătea în drum, obligîndu-ne și pe noi să ne deplasăm, pentru a-i deschide calea printre paturi. Diversiunea creată prin rumoarea declanșată de ieșirea noastră din imobilitate, urmată de loviturile de ciocan în zăbrele, a destins brusc atmosfera încărcată și prevestitoare de furtună, abătînd totodată atenția gardianului nostru de la gîndurile pe care începuse să și le facă. Intrarea în scenă a ofițerului politic l-a silit să-i cedeze locul pe care-l ocupa în pragul ușii și să se retragă pe coridor, astfel că primejdia care ne amenințase s-a îndepărtat definitiv.

Pățania din acea dimineață, cu tot deznodămîntul ei fericit, ar fi trebuit să ne fie învățătură de minte pentru viitor. În vremurile grele ce ne stăteau în față, aveam să ne convingem că prețul glumelor și ironiilor va depăși puterile noastre „fizice" de plată. Între timp, plutonierul, înarmat cu ciocanul de lemn, constatase că barele de fier de la fereastră erau intacte, și părăsise celula. S-a făcut din nou liniște. Lupu, care urmărise operațiunea din prag, a intrat la rîndul lui în celulă și s-a oprit în mijlocul spațiului liber din fața ușii. Fără să ne bage în seamă și fără să scoată o vorbă, și-a plimbat îndelung ochii prin întreaga încăpere, oprindu-și-i insistent asupra fiecărui pat, asupra hîrdăului cu apă, și chiar a tinetei. A cercetat cu privirea pînă și pereții, și tavanul. În cele din urmă, s-a aplecat și s-a uitat pe sub paturi, și s-a suit apoi pe capacul de la tinetă, ca să examineze și cele două paturi suprapuse de la ultimul nivel, unde nu ajungea cu privirea. Părea că urmărea să găsească neapărat ceva în neregulă. Cu toată minuțiozitatea investigației, n-a descoperit nici un defect. În sfîrșit, s-a întors și spre noi, care, aliniați și nemișcați, așteptam să ne treacă în revistă. Fără grabă, ne-a măsurat pe rînd, pe fiecare în parte, din cap pînă în picioare, cu acea privire atît de caracteristică a securiștilor și anchetatorilor, care se uitau la oamenii căzuți în mîna lor ca la niște obiecte neînsufletite. Desigur că răceala privirii și calmul de-

tașat pe care îl afecta intrau în calculul efectului pe care sconta să-l producă pentru a ne impresiona. Tăcerea prelungită juca și ea un rol în același sens, urmînd să pregătească atmosfera de suspans în care cuvintele încărcate de amenințări, pe care ni le-a adresat pe ton scăzut și lipsit de patimă, să cadă cu mai multă greutate și să inspire teamă și nesiguranță. „Vă avertizez că de aci înainte nu vom mai tolera nici un act de indisciplină, a declarat. Cea mai mică abatere de la regulament va fi aspru sancționată. Începînd de azi, pentru orice acțiune de protest sau împotrivire la ordinele primite, este prevăzută aplicarea pedepsei corporale!" Aici, Lupu a făcut o pauză și ne-a privit iar pe rînd, pe fiecare. Părea intrigat de impasibilitatea cu care îl ascultasem și de lipsa oricărei reacții din partea noastră.

Într-adevăr, nici unul din noi nu dăduse nici un semn vizibil că ar fi fost impresionat de amenințările lui, deși cu toții suferisem același șoc: era pentru prima oară că ni se aducea la cunoștință că vom fi bătuți, cu aprobarea oficială a conducerii închisorii! Chiar în cele mai rele perioade, cînd asupra deținuților plouau fără milă loviturile de bîtă, pumni și cizme, cadrele superioare ale administrației nu recunoscuseră că ar fi autorizat asemenea practici. Plîngerile victimelor erau mai totdeauna respinse ca neadevărate și numai rareori acceptate ca fiind abuzul unui gardian, de care nu știuseră și de care se desolidarizau. Faptul că acum își însușeau în mod deschis și anticipat răspunderea pentru aplicarea bătăii, ca măsură disciplinară, ne făcuse să intuim gravitatea momentului pe care îl trăiam. Administrația renunțase să-și mai ia măsuri de acoperire și era dispusă să recurgă la mijloacele de represiune extreme. Criminalul ipocrit, care pînă aci se lepăda de faptele sale, făcuse loc criminalului cinic, care nu mai ținea să-și ascundă fața!

Nemișcați și tăcuți, am suportat, fără să clipim, privirea insistentă a lui Lupu, care în cele din urmă a sfîrșit prin a ne întoarce spatele și s-a îndreptat spre ușă. S-a mai oprit însă o dată în prag pentru a ne spune: „Să nu ziceți că n-ați știut!"

Numai cu greu și cu măsuri de extremă prudență am putut stabili, în dimineața aceea, scurte contacte cu celelalte celule de pe secție.

Cei doi gardieni de serviciu pe coridor constituiau un factor de risc greu de evitat, din cauza felului în care își împărțeau treaba. Cîtă vreme nu fusese decît unul singur, îi putusem aproape totdeauna determina poziția pe coridor, iar în timpul desfășurării „programului", cînd deschidea ușa unei celule pentru a scoate deținuții la W.C., la plimbare sau pentru a le distribui mîncarea, aveam certitudinea că în partea opusă a celularului puteam vorbi nestingheriți, la perete sau prin Morse, cu vecinii. Acum însă, cînd unul se ocupa de „program", cel de-al doilea avea misiunea să ne spioneze prin vizete și să tragă cu urechea pe la celelalte uși ale celularului. Din contactele pe care totuși am reușit să le stabilim, am aflat că celula noastră fusese una din puținele celule norocoase din acea dimineață. Nu ne alesesem cu nici o pedeapsă

de pe urma vizitei lui Lupu! Cu ocazia trecerii lui prin celule, ofițerul politic semănase cu duiumul zeci de zile de arest sever, pentru tot felul de presupuse nereguli sau pretexte de abateri de la disciplină. Bilanțul vizitei lui se soldase cu un număr de zile de pedeapsă, care depășea cu mult capacitatea carcerelor și izolărilor de care dispunea penitenciarul. Imediat după încheierea „numărului", un prim lot de deținuți, notați pentru „nerespectarea regulamentului", a fost scos din celule și condus la locul de execuție a pedepsei. Cele patru izolări din beci și cele patru carcere de pe aripa clădirii afectate dreptului comun au fost astfel ocupate încă de la prima oră a dimineții. Pînă la ora prînzului, din alte cîteva celule goale de pe diferite secții au fost scoase paturile și saltelele, fiind și ele amenajate în camere de izolare. Zece zile mai tîrziu, un al doilea lot de pedepsiți l-a înlocuit pe primul, iar oamenii, slăbiți și supți la față de frig și de foamea pe care o îndураseră, s-au întors în celulele lor de origine. Carcerele și izolările au funcționat de aci înainte fără încetare, cu randamentul maxim, fiind ocupate în permanență timp de luni de zile. Cu puține excepții, mai toți deținuții politici s-au perindat în această perioadă prin camerele de pedeapsă, unii numai pentru un singur stagiu de zece zile, iar alții în repetate rînduri. Abia pe la începutul verii următoare, izolările și-au mai redus activitatea. Valul de pedepse cu izolarea care s-a abătut asupra celularului, nu și-a produs efectul decît mai tîrziu.

Deocamdată, dimineața aceea a fost dominată de impresia ce ne-a făcut-o aplicarea „pedepsei corporale" unuia din camarazii noștri, măsură prin care Lupu hotărîse să marcheze inaugurarea celei de-a doua campanii de teroare și represiune, după cea lansată de căpitanul Mândreș la sosirea noastră în Pitești. La deschiderea celulei cu ocazia „numărului", colonelul Coslovski, invocînd frigul iernii care se apropia, i-a cerut lui Lupu permisiunea să-i fie acordat dreptul de a-și lua un cojocel din bagajul personal depus la magazia de efecte a penitenciarului. Lupu a refuzat, argumentînd în mod ironic că dacă el, care este obligat să umble iarna pe afară, nu poartă cojoc, nu vede de ce un deținut, care stă la căldură pe spezele statului, ar avea nevoie de îmbrăcăminte groasă. Ignorîndu-i zîmbetul batjocoritor, Coslovski a încercat totuși să mai insiste, solicitînd înțelegere pentru vîrsta și starea sănătății lui, șubrezită de-a lungul anilor de detenție. Deși i se adresase în termeni la fel de respectuoși, Coslovski făcuse imprudența să invoce și argumentul temperaturii scăzute din celulă, datorită caloriferului care nu funcționa decît sporadic, și atunci insuficient. Lupu, care oricum venise pe secție cu intenția premeditată de a ne căuta cu orice preț nod în papură, s-a folosit de prilej pentru a-i răstălmăci vorbele, pretinzînd cu vădită rea credință, că prin criticarea condițiilor de detenție, Coslovski urmărise să agite spiritele și să instige deținuții la revoltă. Consternat de gravitatea învinuirii gratuite ce i se aducea și mai cu seamă de violența rechizitoriului lui Lupu, Coslovski a tăcut și n-a mai încercat să respingă o acuzație atît de absurdă. Ar fi fost de altfel inutil, hotărîrea lui Lupu fiind luată dinainte chiar de a-i ordona șefului de

secție să-i facă raport pentru „instigație" și „tentativă de a răzvrăti deținuții" împotriva administrației penitenciarului, recomandîndu-i totodată gardianului să-i ceară pedepsirea exemplară. La scurtă vreme după plecarea lui Lupu, Coslovski fusese scos din celulă și luat în primire de patru gardieni. Contrar obiceiului, șeful de secție nu s-a grăbit să închidă ușa în urma lui, dînd astfel posibilitatea celorlalți deținuți din celulă să asiste la scena de pe coridor. La ordinul ofițerului de serviciu, și el prezent, cei patru gardieni îl încadrează pe Coslovski, iar la comanda „înainte marș", pornesc în pas cadențat spre ușa de ieșire din secție, de parcă ar fi escortat un condamnat la moarte la locul de execuție. Cum s-a desfășurat mai departe operația, am aflat tot prin Morse, de la camarazii lui Coslovski, după întoarcerea lui în celulă. Colonelul fusese dus la parter, unde, pe palierul din fața grilajului de acces în celular, gardienii instalaseră o bancă de lemn. Și aici se vedea opera ofițerului politic, care se îngrijise de regia și punerea în scenă a ultimului act, care urma să se joace într-o atmosferă ce se voia solemnă. Pentru figurație, dispuși în semicerc și tăcuți, participau ofițerul de serviciu și vreo șapte–opt gardieni. Rolul principal îl avea tot ofițerul politic Lupu. Nemișcat, cu căciula în cap, cu mîinile în buzunarele mantalei, a așteptat pînă ce formația în careu a celor patru gardieni, avîndu-l în mijloc pe colonelul Coslovski, s-a oprit în dreptul băncii. Privirile gardienilor erau îndreptate spre Lupu. La un semn al lui din cap, cei patru din escortă l-au înșfăcat pe Coslovski, l-au întins cu fața în jos pe bancă și l-au menținut în această poziție, doi din ei ținîndu-l de mîini și doi de picioare. O desfășurare de forțe, pe cît de disproporționată față de vîrsta și starea fizică a victimei, pe atît de inutilă, deoarece Coslovski nu schița nici un gest de opoziție! La un al doilea semn al lui Lupu, din rîndul gardienilor dispuși în semicerc s-a desprins sergentul Pătrașcu, țiganul. Purta în mînă o vînă de bou împletită. S-a oprit în dreptul băncii și a întors capul spre ofițerul politic. „Executarea!" i-a ordonat Lupu. Cu toată puterea și fără menajamente, Pătrașcu a dus la îndeplinire rezoluția pusă de Lupu pe raportul de pedepsire întocmit de șeful de secție. Deținuții din celulele de la parter au putut auzi și număra cele douăzeci de lovituri de vînă de bou, însoțite fiecare de un geamăt înăbușit. Locatarii unei celule au putut chiar vedea întreaga scenă, printr-o gaură ascunsă, practicată în tocul ușii. De la ei am și aflat mai tîrziu toate aceste amănunte. Coslovski nu a povestit nimic la întoarcerea sa în celulă, iar camarazii lui de detenție i-au respectat tăcerea. Intrase pe ușă cu ochii înlăcrimați; nu de durere, ci de umilința suferită. Se dusese drept la patul lui, se așezase și își acoperise fața cu palmele, fără să scoată un cuvînt. Cîteva minute mai tîrziu și-a ridicat capul din mîini pentru a rosti singurele vorbe pe care le-a pronunțat vreodată despre cele petrecute: „Ce am ajuns! Un ofițer al armatei române să fie bătut de un țigan!" Niciodată, nimeni nu s-a încumetat să atingă acest subiect față de el sau să-i pună vreo întrebare.

Coslovski a fost primul și ultimul deținut, căruia, din dispoziția oficială a administrației închisorii, i s-a aplicat pedeapsa corporală. Cazul nu s-a mai repetat. Părea că direcția penitenciarului considerase suficient acest exemplu, ca să ne facă să înțelegem că nu se dă în lături de la nimic pentru a stăpîni situația. Și poate că nu întîmplător, ci tocmai pentru a sublinia că, în realizarea scopului propus, nu va ține seama de nici un scrupul, victima aleasă nu fusese un deținut oarecare. Colonelul Coslovski întrunea trei calități, pentru care toți îi acordam considerația cuvenită: gradul, vîrsta și slăbiciunea fizică. Or, administrația ne dovedise cu prisosință că nu recunoaște valoarea acestor însușiri și nu manifesta „sentimente decadente burgheze" față de ele. Cu tot excesul de vigilență al paznicilor de pe coridor, știrea că din ordinul lui Lupu și sub supravegherea lui personală, țiganul Pătrașcu îl bătuse pe colonelul Coslovski, s-a răspîndit în întreaga închisoare, producînd o profundă impresie printre deținuți. Cei mai afectați au fost oamenii mai în vîrstă, pentru care „legalizarea" bătăii a constituit un adevărat șoc. Cîtă vreme brutalitățile și loviturile fuseseră considerate actele abuzive ale unor gardieni, de care chiar administrația se desolidariza, speraseră mereu să găsească înțelegere la ea, pentru instaurarea unui regim mai drept și mai omenos. Instituționalizarea bătăii le-a spulberat multora și această ultimă nădejde de a căuta să obțină dreptate de la cadrele superioare ale ierarhiei penitenciarului. În rîndurile celor mai în vîrstă, deprimarea era vizibilă. Toate discuțiile ce le purtau pe tema noii campanii de represiuni pornită de administrație se încheiau pe o notă pesimistă. O mare parte din deținuții mai bătrîni, descurajați, au căzut atunci într-o stare de resemnare apatică, din care nu și-au revenit decît după o bună bucată de vreme. Moralul deținuților mai tineri a fost în mai mică măsură afectat de schimbarea bruscă a regimului de închisoare. Mai puțin tributari „educației putrede burgheze" (cum obișnuiam să spunem, în glumă), noi n-am suferit deziluziile celor mai bătrîni, care, trăind o viață întreagă în respectul legii și instituțiilor țării, nu-și puteau schimba cu ușurință felul de a gîndi. Nu puteau concepe că „legea nouă" și „instituțiile" statului comunist nu erau altceva decît instrumente ale represiunii și samavolniciilor atotputernicului Partid, care le folosea după bunul lui plac. Le venea greu să accepte ideea că legea, deși o emanație a Partidului, putea fi, de la caz la caz, și în funcție de interesul de moment, aplicată întocmai, modificată sau pur și simplu călcată. O asemenea pervertire a noțiunilor era pentru ei de neînchipuit. Noi, deținuții din generațiile mai tinere, aveam o cu totul altă mentalitate, care nu ne crea astfel de probleme de conștiință. O mentalitate pe cît de simplistă, pe atît de radicală, de respingere totală a regimului comunist, cu toate produsele lui: instituții, legi și întreaga lui ierarhie, de la șeful statului pînă la ultimul gardian de închisoare. Îi socoteam pe toți cei din aparatul de stat și de partid de aceeași teapă. Nu le acordam nici un fel de încredere, considerîndu-i pe toți niște criminali de cea mai josnică speță, capabili de orice. În lupta inegală pe care o duceam cu acești

dușmani declarați ai omeniei și ai celor mai elementare principii morale, ne simțeam, la rîndul nostru, dezlegați de orice scrupule față de ei și față de tot ce emana de la ei. Contestam totul și nu recunoșteam nimic, din principiu. Cu timpul, deținuții mai în vîrstă au adoptat și ei aceeași concepție, privind totuși cu rezerve și chiar reprobînd anumite manifestări ale nihilismului nostru. Aveam eu însumi să fiu admonestat de vărul meu, George Boian, pentru atitudinea pe care am avut-o cîteva zile mai tîrziu față de țiganul Pătrașcu. Un episod pe care îl voi povesti, deoarece exemplifică tocmai această deosebire dintre felul de a gîndi al tinerilor și al bătrînilor.

Trecuse cam o săptămînă de cînd fusese bătut Coslovski. O săptămînă de probă pentru nervii noștri, obligați să facă față, de la o zi la alta, unei atît de brutale modificări a regimului de detenție. Eram încă la începutul eforturilor de adaptare la noua situație. Ne exersam să fim răbdători și să ne înfrîngem tendința de a protesta sau de a reacționa în vreun fel, la provocările și șicanele gardienilor, cu care eram confruntați aproape fără întrerupere, de dimineață, de la „deschidere" și pînă seara la „închidere". Deși știam că, la orice împotrivire ne aștepta carcera și izolarea, nu reușeam întotdeauna să ne păstrăm calmul și să acceptăm cu indiferență presiunea permanentă la care eram supuși. Gardienii, stimulați de ofițerii închisorii și mai ales de Lupu, care își făcea de cîteva ori pe zi apariția pe celular, se întreceau în a ne face viața cît mai insuportabilă. Frecvența cu care se perindau pe la vizetă, observînd toate mișcările și ascultînd tot ce se vorbea în celule, insultele și amenințările răcnite prin ușă, sub pretextul nerespectării regulamentului, sau irupția inopinată în cîte o celulă, pentru control și percheziții corporale, ca și reaua credință de care dădeau dovadă, persecutîndu-ne pe nedrept pentru culpe imaginare, menținеau o stare de tensiune și iritare continuă, greu de îndurat. Unul din cei mai înverșunați împotriva noastră era tocmai plutonierul Pătrașcu, care rîdea batjocoritor și nu-și ascundea cîtuși de puțin bucuria sadică, ori de cîte ori reușea să născocească vreo nouă metodă de a ne asupri. Cînd aflasem că Pătrașcu fusese cel care îl bătuse pe Coslovski, nu-i atribuisem decît rolul de simplu instrument în mîna conducerii, obligat să dea ascultare ordinului primit de la superior, așa încît întreaga noastră indignare se îndreptase numai împotriva celor răspunzători de a fi luat această inițiativă, nu și împotriva executantului. Două sau trei zile mai tîrziu însă, cînd serviciul pe secție a fost preluat de plutonierul Dobre, am primit informații mai complete despre felul în care ofițerul politic Lupu organizase și pusese la cale spectacolul aplicării pedepsei corporale. De îndată ce i se făcuse raportul de pedepsire lui Coslovski, Lupu convocase o ședință a gardienilor, pentru a-i instrui cu privire la modul în care urma să fie dusă la îndeplinire sancționarea colonelului. Stabilise apoi, pînă în cele mai mici amănunte, cum avea să se desfășoare acțiunea și hotărîse misiunea fiecărui gardian în parte, cu excepția celui care urma să aibă rolul călăului. Pentru această însărcinare, Lupu făcuse apel la un voluntar, iar cel care își

oferise prompt serviciile, parcă de teamă să nu i-o ia altul înainte, fusese țiganul Pătrașcu. Pînă aici, Pătrașcu se bucurase, în rîndurile noastre, de disprețul obișnuit pe care îl aveam pentru toți cei din tagma lui. Deși ne scîrbise poate mai mult decît alți tovarăși de ai lui, văzîndu-i slugărnicia dezgustătoare cu care se grăbea să iasă în întîmpinarea șefilor lui ierarhici, ori de cîte ori aceștia apăreau pe secție și eforturile pe care le făcea ca să le fie pe plac, totuși nu-l privisem decît ca pe un lingușitor oportunist, mărunt și de proastă calitate. Acum însă, de cînd știam că Pătrașcu nu fusese nominal desemnat de Lupu să-i aplice loviturile de pedeapsă colonelului Coslovski, ci se declarase singur dispus să-și asume rolul executorului, pe care îl dusese la îndeplinire fără nici o milă pentru victimă, am început să-l privim cu alți ochi.

De altfel, în zilele ce au urmat, de fiecare dată cînd era de serviciu pe celular, Pătrașcu avea să se năpustească, cu o neînchipuită răutate, asupra noastră, prigonindu-ne fără încetare, fie pe coridor, cînd ne scotea la W.C. sau la plimbare, fie în celule, cînd venea să ne spioneze prin vizete. Orice drum în afara celulei trebuia făcut în goană și sub ploaie de insulte și amenințări. Dintr-o celulă de șase pînă la opt inși, cel mult doi apucau să folosească W.C.-ul înainte ca Pătrașcu să deschidă ușa răcnind: „Marș în celulă!" La fel, și timpul acordat plimbării era veșnic scurtat sub diverse pretexte: fie că s-a vorbit, fie că un deținut a privit în sus, în loc să meargă cu ochii în pămînt, fie că n-a ținut mîinile la spate, după cum prevedea regulamentul. Nici în celulă nu aveam nici un moment de liniște. Pătrașcu se perinda în permanență pe la vizetele celularelor, găsindu-ne mereu nod în papură: ba vorbisem prea tare, ba stătusem în dreptul ușii pentru a-i împiedica vederea în celulă, ba ne uitasem pe fereastră sau bătusem în perete. Cum devenisem extrem de prudenți, majoritatea acestor acuzații erau pur și simplu inventate de Pătrașcu numai pentru a ne face rapoarte de pedepsire. Țiganul își făcuse distracția preferată din a trimite cît mai mulți oameni la carceră și la izolare. Atunci cînd, în ciuda provocărilor de tot felul, nu reacționam și nu-i ofeream ocazia să ne ceară pedepsirea pentru indisciplină sau lipsă de respect, Pătrașcu nu se sfia să recurgă la minciunile cele mai sfruntate și să-și întocmească raportul, acuzîndu-ne de abateri imaginare de la prevederile regulamentului. În ticăloșia lui, își alegea de preferință victimele din rîndul deținuților mai în vîrstă și mai neputincioși, plăcîndu-i să facă haz de infirmitățile lor și să-i batjocorească, înainte de a-i trimite pentru zece zile în celulele înghețate din beci. Pe zi ce trecea, Pătrașcu devenea tot mai odios, alimentîndu-ne ura crescîndă, dar totodată și neputincioasă, pe care ne-o inspira.

Cam în această dispoziție de spirit mă aflam față de țiganul Pătrașcu, cînd, într-o după-amiază în care era de serviciu pe secția noastră, ne-a deschis ușa celulei pentru a ne scoate la plimbare. De cum am ieșit pe coridor, a început să strige la noi și să ne amenințe cu suprimarea plimbării, dacă nu respectăm liniștea și ordinea. Pe tot parcursul de-a lungul coridorului și în timp ce cobo-

ram scările, n-a încetat să ne împroaşte cu insulte şi expresii ordinare şi să răcnească: „Lasă gura! Ţine aproape!“, deşi atît eu cît şi camarazii mei de celulă nu scoteam nici o vorbă şi mergeam disciplinaţi, pentru a nu-i da prilejul să ne priveze de cele cîteva minute de plimbare în aer liber. Şi cînd am ajuns în curte, am continuat să ne conformăm cu strictețe dispozițiilor. Ne-am înşirat la distanţă egală unul de altul şi ne-am început plimbarea în cerc, cu mîinile la spate şi cu ochii în pămînt. Pătraşcu, care ne supraveghea din capătul de sus al scării exterioare, nu şi-a întrerupt însă potopul de invective, răţoindu-se în permanenţă la noi pentru a ne cere fie să păstrăm distanţa, fie să tăcem din gură, fie să ţinem capul plecat, deşi ţinuta noastră era ireproşabilă. Ţiganul era mai dezlănţuit ca niciodată şi nu mai contenea cu insultele şi ameninţările. Poate că nu atît sensul vorbelor, pe care ne obişnuisem să nu-l mai luăm în seamă, cît agresivitatea tonului şi timbrul neplăcut şi iritant al vocii, amplificate de ecoul zidurilor de beton ale curţii de plimbare, ne puneau timpanele şi nervii la grea încercare. De obicei, rezistam şi la această probă. I se mai întîmpla însă uneori cîte unui deţinut să nu mai suporte la nesfîrşit insultele grosolane şi acuzaţiile nedrepte, vociferate de Pătraşcu, şi să protesteze; spre marea satisfacţie a acestuia din urmă, care îl trimitea la beci pentru nesupunere, şi pedepsea întreaga celulă cu suprimarea plimbării timp de mai multe zile. De data asta, aveam să fiu eu acela care să-mi pierd calmul şi să nu mai ţin seama de consecinţe.

Încă de la primii paşi făcuţi în curte, începusem să clocotesc de furie sub insultele şi ameninţările lui Pătraşcu. Reuşisem însă să mă domin. Abia cînd l-am auzit strigîndu-ne că „Partidul va avea grijă ca nişte bandiţi contrarevoluţionari, ca noi, să nu mai iasă niciodată din puşcărie!“, mi-am pierdut cumpătul. Exasperat, nu m-am mai putut stăpîni şi am izbucnit, apostrofîndu-l, la rîndul meu, cu glas ridicat şi ton ameninţător. „Ce tot aveţi cu noi, domnule plutonier? De ce ne prigoniţi cu atîta ură şi nedreptate? Nu credeţi că vă bate Dumnezeu? Sau vreţi să dovediţi că sînteţi credincios Partidului? Aţi uitat că acum cîteva săptămîni, cînd ungurii îi măcelăreau pe securişti pe străzile Budapestei, v-aţi grăbit să trădaţi Partidul şi v-aţi făcut complice cu noi, informîndu-ne despre succesele revoluţionarilor maghiari! Ce credeţi că ar zice Partidul dacă ar afla că ne-aţi dat informaţii despre situaţia politică din Ungaria? Noi am tăcut pînă acum, dar nu ştiu cît vom mai putea răbda mizeriile pe care ni le faceţi!“ Pe măsură ce vorbeam, tonul îmi devenea tot mai violent şi probabil că aş mai fi vociferat multă vreme, dacă n-aş fi fost întrerupt de reacţia lui Pătraşcu, care pînă aci nu se manifestase în nici un fel. Nemişcat, stătuse în capul scării şi mă ascultase tot timpul, fără să scoată o vorbă. Acum se hotărîse să iasă din tăcere, strigîndu-ne: „Lăsaţi gura şi vedeţi-vă de plimbare!“ Rostise cuvintele cu glas şovăielnic, nereuşind să le dea intonaţia imperativă a unui ordin. Apoi, făcuse brusc stînga împrejur şi dispăruse pe uşa de intrare în penitenciar, lăsîndu-ne singuri în curte. Am continuat să ne învîrtim în cerc, dar profitînd de lipsa gardianului,

camarazii mei au început să se întrețină pe șoptite, comentînd incidentul pe care îl provocasem. Unii credeau că ieșirea mea, deși necugetată, nu avea să aibă nici o urmare. Considerau că prin atitudinea adoptată ca și prin brusca lui dispariție din capul scării, Pătrașcu voise cu orice preț să-mi întrerupă tirada, de teamă ca afirmațiile mele, prin care destăinuiam că ne comunicase informații despre revoluția din Ungaria, să nu ajungă și la urechile altor gardieni. Alții, dimpotrivă, erau convinși că țiganul plecase cu gîndul să-l cheme în ajutor pe ofițerul politic sau chiar pe comandant, pentru a sublinia gravitatea abaterii și a justifica asprimea represaliilor ce vor fi luate. În ceea ce mă privea, pe măsură ce îmi recăpătam calmul și mi se limpezea judecata, nu-mi puteam ierta ieșirea avută. Eram convins că aveam să plătesc scump lipsa mea de stăpînire și că țiganul va căuta să se răzbune personal pentru afrontul suferit. Nu-mi rămînea decît să mă pregătesc sufletește pentru a putea suporta consecințele care nu vor întîrzia să se arate, deîndată ce Pătrașcu își va face din nou apariția. Absența lui s-a prelungit însă, așa încît am avut prilejul să stăm la aer mult mai mult ca de obicei. Pentru mine n-a fost însă nici un fel de bucurie. Plimbarea nu mi-a priit. Dimpotrivă, cu cît se prelungea, cu atît mai greu suportam așteptarea, iar îngrijorarea și teama mea de deznodămîntul necunoscut, care mă pîndea, creșteau. Aș fi vrut să-mi văd cît mai repede soarta hotărîtă, indiferent cum, numai să mă văd scăpat de frica amenințării necunoscute sub care trăiam de cînd plecase Pătrașcu.

Timpul obișnuit de plimbare se scursese de mult, cînd, în fine, Pătrașcu s-a arătat iar în capul scării, pentru a ne striga: „Dați-i drumu' la celulă!" În jargonul gardienilor, expresia era consacrată și ne obișnuisem și noi cu ea; ceea ce ne-a atras însă atenția și ne-a surprins, a fost glasul cu care fusese rostită. Pătrașcu pronunțase invitația la celulă cu o notă de blîndețe în voce, pe care nu i-o cunoșteam. Nedumeriți, am început să urcăm treptele cu ochii ațintiți asupra lui, căutînd să deslușim enigma. Cînd ne-am apropiat de el și i-am văzut expresia feței, uimirea noastră s-a prefăcut în stupoare. Cu trăsăturile destinse într-un zîmbet plin de bonomie, cu o licărire de duioșie în ochi, Pătrașcu ne-a privit pe fiecare în parte, pe măsură ce i-am trecut prin față. Înainte de a intra în clădire, și-a făcut din nou auzit glasul mieros: „Cred că azi sînteți mulțumiți că v-am lăsat mai mult la aer! Dacă ar fi după mine, eu v-aș ține și mai mult... dar avem și noi ordine...!" Apoi, pe tot drumul de întoarcere pînă la celulă, n-a mai spus o vorbă; nu ne-a grăbit, n-a răcnit, n-a amenințat și n-a înjurat! Purtarea lui ni s-a părut într-atît de nemaipomenită, încît de îndată ce am ajuns în celulă și am rămas între noi, ne-am și pus la sfat. Cei mai mulți, cunoscîndu-i perfidia, nu puneau nici un preț pe brusca schimbare la față a țiganului. Erau mai degrabă înclinați să creadă că atitudinea binevoitoare și cumsecădenia fuseseră pur și simplu simulate, numai de dragul de a ne deruta și a ne face să suportăm, și mai greu, cine știe ce lovitură josnică, pe care se pregătea să ne-o dea. Nici eu nu mă îndoiam de capacitatea minții lui perverse de a născoci mereu noi

metode prin care să ne chinuie. Unul singur dintre noi a emis ipoteza că Pătrașcu ar fi fost speriat de cele ce-i strigasem în curte și că încerca acum, printr-o atitudine binevoitoare, să ne cumpere tăcerea cu privire la informațiile pe care ni le dăduse despre revoluția din Ungaria. Ideea ni s-a părut atît de absurdă, încît am respins-o imediat, nedîndu-ne nici măcar osteneala de a o mai comenta. Între timp, deși participam la discuția generală, îmi terminasem pregătirile de rutină ale deținutului care se aștepta la represalii: îmi ascunsesem averea cea mai de preț (ac, „costică", plăcuțe de scris) și îmi îmbrăcasem puloverul, în speranța, mai totdeauna deșartă, că nu-mi va fi luat înainte de a fi dus la izolare.

Pe coridor se făcuse iar liniște. Pătrașcu ieșise în curte cu celula următoare. Cu toate astea, în celula noastră domnea starea de alarmă. Făceam cu rîndul de pază la ușă pentru a surprinde din timp orice zgomot sau mișcare suspectă, dar în afară de rumoarea obișnuită a deținuților, care se duceau sau se întorceau de la plimbare, n-a fost nimic deosebit de semnalat. Faptul că pe lîngă acest du-te-vino nu-l mai auzeam vociferînd pe Pătrașcu, nu ni s-a părut lucru curat. Am tras concluzia că probabil plecase de pe secție și își lăsase un locțiitor. Bănuiam că se dusese la ofițerul politic pentru a discuta și hotărî măsurile disciplinare ce vor fi luate. A mai trecut o vreme și programul de plimbări s-a încheiat. Deținuții de drept comun au adus hîrdaiele cu mîncare pe secție și gardianul a început să distribuie masa. Abia cînd ne-a venit și nouă rîndul și ușa celulei s-a deschis, ne-am dat seama că ne înșelasem: cel care împărțea masa era totuși Pătrașcu! Următoarea surpriză avea s-o aibă primul dintre noi care și-a întins gamela, rezemînd-o pe marginea hîrdăului pentru a-și primi porția. După ce și-a primit rația, reprezentată de conținutul polonicului pe care Pătrașcu i l-a deșertat în gamelă, camaradul nostru a vrut să se retragă din ușă, pentru a-i face loc următorului care aștepta la rînd. A fost oprit însă de vocea lui Pătrașcu: „Mai stai, să-ți umplu gamela. Azi am primit de la bucătărie mai multă mîncare și pot să dau suplimente!" Pentru noi era lucru cunoscut că mîncarea care se aducea pe secție prisosea întotdeauna, iar cele cîteva zeci de porții, care rămîneau în hîrdaie după împărțirea mesei, erau de fiecare dată trimise înapoi la bucătărie. Pătrașcu, mai cu seamă, ar fi fost ultimul dintre gardieni care să ne facă favoarea de a ne da mai mult decît porția reglementară. Nu numai primului, ci tuturor, pe rînd, Pătrașcu ne-a umplut gamelele, continuînd apoi să distribuie suplimente și la celelalte cîteva celule care mai urmau după a noastră. Dacă de suplimente au beneficiat numai cîteva celule, în schimb, întreaga secție s-a bucurat în seara aceea de un regim privilegiat. Pînă la ora închiderii, nici un răcnet și nici o înjurătură n-au tulburat liniștea celularului și nimeni nu ne-a mai spionat prin vizetă. Și așa avea să fie mereu de aci înainte, ori de cîte ori îi venea rîndul lui Pătrașcu să fie de serviciu pe secția noastră. Din ziua aceea, țiganul a devenit pentru noi gardianul ideal, care nu numai că ne favoriza la împărțitul mesei și la durata timpului de plimbare,

dar nu ne mai urmărea toate mișcările prin vizetă ca înainte, iar dacă totuși, întîmplător, ne surprindea într-o activitate nepermisă, întorcea capul și se făcea că nu vede.

Efectul ieșirii mele nervoase din curte fusese cu totul altul decît cel la care ne așteptasem. Cel mai mulțumit am fost tot eu. Am răsuflat ușurat că scăpasem de pedeapsă. M-am bucurat din toată inima să pot recunoaște că avusese dreptate și să-l felicit, pentru perspicacitatea lui, pe singurul din celula noastră care prevăzuse just reacția lui Pătrașcu la scandalul pe care îl făcusem în ziua aceea la plimbare. Pe de altă parte, aveam și eu, la rîndul meu, să fiu felicitat pentru succesul obținut. Pentru meritul de a fi găsit ac de cojocul lui Pătrașcu, făcîndu-l inofensiv, am fost eroul zilei. Nu toți camarazii mei m-au judecat însă numai după rezultatul atins. Mulți din cei mai în vîrstă au considerat procedeul pe care îl folosisem nedemn și incompatibil cu ținuta generală, pe care pretindeau că trebuie s-o avem față de oamenii administrației. Reprosul direct și explicit mi l-a făcut vărul meu G. Boian, care m-a dezaprobat și el. Prin faptul că îi dădusem lui Pătrașcu de înțeles că, dacă va continua să ne persecute, superiorii lui ar putea fi informați despre cele ce ni le spusese în timpul revoluției maghiare, nu făcusem decît să mă plasez la nivelul celor de o teapă cu el. Recurgînd la șantaj și la amenințarea cu denunțul, mă degradasem, coborîndu-mă pînă la a folosi aceleași instrumente pe care le foloseau și opresorii noștri, pretindea vărul meu; critică pe care eu o respingeam. George Boian și o bună parte din cei mai vîrstnici erau nu numai adepții unei atitudini demne și lipsite de orice compromisuri față de oamenii administrației, dar nu acceptau să se abată, nici măcar aparent, de la codul celor mai stricte principii morale, asumîndu-și toate riscurile unei atari comportări. Noi, cei mai tineri, nu eram de acord să ne expunem de bunăvoie tuturor samavolniciilor torționarilor noștri, numai de dragul de a nu renunța la o atitudine principială, rigidă. Față de purtătorii uniformei M.A.I., care călcau în picioare toate normele omeniei și respingeau valorile morale în care noi credeam, ne consideram dezlegați de orice obligație. Nu înțelegeam să fim handicapați de propria noastră educație, ducînd o luptă corectă cu un adversar viclean, crud, și care nu respecta codul onoarei. Nu era nici un păcat dacă îl combăteam cu propriile-i arme, spuneam noi. Am întîrziat mai mult asupra acestui episod deoarece, fiind direct implicat în el, mi-a rămas mai viu în amintire. N-a fost însă singurul în decursul anilor petrecuți la Pitești, care să stîrnească aceeași controversă. Și, de fiecare dată, apăreau cele două poziții, cu punctele lor de vedere diferite. Pe una se situau intransigenții, care nu voiau să facă nici o concesie, iar pe cealaltă cei care nu erau refractari ideii compromisului făcut în interesul deținuților, pe care nu-l considerau dezonorant. De cedat, n-a cedat niciodată nici una din părți. Chiar și după eliberarea din închisoare, ani de zile mai tîrziu, ori de cîte ori mă întîlneam cu foștii camarazi și evocam perioada de detenție din Pitești, disputa pe această temă era reluată. Cu toată vîlva pe care a produs-o în rîndurile

deținuților, scoaterea din luptă și domesticirea lui Pătrașcu n-a avut decît valoarea unei picături de apă, față de oceanul de ură și sălbăticie dezlănțuit împotriva noastră de ceilalți tovarăși ai lui. De altfel, treptat, Pătrașcu avea să apară tot mai rar pe celularul nostru, pentru a sfîrși în cele din urmă să facă de serviciu numai pe secțiile deținuților de drept comun. Era neîndoielnic că, din motive de prudență, făcuse tot posibilul să rupă contactul cu noi și să se facă uitat.

Iarna începuse să-și arate colții. Frigul din celulele, practic, neîncălzite, venea să adauge un chin în plus la silințele administrației de a ne face viața cît mai grea. Caloriferul nu funcționa decît maximum o oră pe zi, așa că, pînă la oprirea din nou a focului, cele trei elemente înghețate din fiecare celulă abia apucau să se dezmorțească. Și asta, numai la parter și primul etaj. La celulele de la etajul doi, căldura nu mai reușea să urce. Caloriferul nu mai transmitea la ultimul etaj decît clănțănitul caracteristic al metalului care se dilată, provenind de la țevile din subsol, ce se aflau în imediata apropiere a sursei de căldură. Cum în timpul zilei nu aveam voie să ne culcăm în paturi și nici să ne luăm pătura în spinare, fiind mereu spionați prin vizetă, singura metodă de încălzire rămînea mișcarea. Dar cum să te plimbi pe un spațiu de doi metri pătrați, cînd eram șase, șapte sau chiar opt inși într-o celulă? Și cîți am fi rezistat, slăbiți cum eram. să ne plimbăm ore în șir, pentru a nu amorți de frig? Ca să nu mai vorbim de bătrîni, de infirmi și de bolnavi, pentru care chiar statul așezat „la marginea patului" (cum prevedea regulamentul) din zori, de la „deșteptare" și pînă seara la „stingere", era un efort supraomenesc. Și totuși, datorită acelei rezerve nebănuite de energie cu care sîntem înzestrați și care ne-a venit de atîtea ori în ajutor în momentele critice, cînd ne aflam la limita puterilor, bieții oameni au dat dovadă de o rezistență uimitoare. Organismele lor, sleite de ultimele rezerve de putere, se aflau însă la acel punct critic, la care orice nouă solicitare le putea fi fatală. Așa se explică, probabil, ravagiile pe care le-a făcut epidemia de gripă care a bîntuit în iarna aceea în închisoarea din Pitești. Primii afectați au fost gardienii, pe care îi auzeam vorbind pe coridor și văietîndu-se de simptomele obișnuite ale bolii: febră, guturai, tuse, dureri de cap etc. Manifestări benigne, care n-au durat decît cîteva zile și nu i-au împiedicat să vină la serviciu. Astfel, prin ei, gripa s-a răspîndit și printre deținuți, luînd însă o formă extrem de virulentă. Aproape toți am contractat boala. Am zăcut cîteva zile cu dureri musculare și în articulații, dar mai mult inconștienți din cauza febrei foarte mari.

Singurul ajutor medical a constat din cîteva aspirine, distribuite primilor îmbolnăviți. Apoi, stocul de medicamente al cabinetului medical s-a epuizat și sanitarul Ciortan nu s-a mai ostenit să vină pe celular, cînd s-au ivit cazuri noi. Ni s-a făcut însă o favoare: am avut voie să stăm culcați!

Deși tînăr și încă destul de robust, am fost și eu doborît de febră. Două zile n-am știut de mine. Realizam doar ca prin vis că, din cînd în cînd, mi se dădea de băut, mi se ștergea fața de sudoare și mi se răcorea fruntea cu o cîrpă udă. Era singurul ajutor pe care mi-l puteau da camarazii de celulă, rămași încă teferi. De mîncat, nici vorbă! Cînd mi-am revenit în simțiri, eram atît de istovit, încît abia mă mai țineam pe picioare. Apoi, treptat, m-am întremat și mi-a venit și mie rîndul să stau la căpătîiul altora și să le pun comprese ude pe frunte. De bine, de rău, celula noastră a scăpat destul de ieftin din această încercare. Numai jumătate din noi ne-am îmbolnăvit. În alte celule au fost toți bolnavi și încă concomitent, încît nemaifiind nici unul capabil să se ridice din pat, administrația a recurs la deținuții de drept comun pentru a le goli tineta și a le umple hîrdaiele cu apă de băut. În cele cinci–șase săptămîni cît a durat epidemia, au pierit nouă deținuți.

Majoritatea victimelor au fost oameni mai în vîrstă, foarte slăbiți, cărora le-a cedat inima din cauza temperaturii prea ridicate. Doctorii deținuți care se aflau printre noi pretindeau că, dacă li s-ar fi administrat cea mai banală medicație pentru a le scădea febra, ar fi putut fi salvați. Dintre cei nouă care au murit în aceste împrejurări, nu-mi amintesc decît de numele lui Laurian.

Un alt flagel care ne-a chinuit în acea perioadă, a fost furunculoza. Lipsa de rezistență a organismelor noastre slăbite și absența celor mai elementare măsuri de igienă au creat mediul propice instalării unei infecții stafilococice, de care n-am scăpat decît după luni de zile. În tot acest timp, intervenția cabinetului medical s-a manifestat sporadic, în funcție de stocul de medicamente din farmacie și de capriciile sanitarului Ciortan. Prin medicamente se înțelegea: vată, pansamente și alcool, cu care cabinetul era aprovizionat în cantități insuficiente. De sulfamide, antibiotice sau vaccin antistafilococic, nici vorbă! Am avut ocazia să fac personal experiența tratamentului aplicat de Ciortan. Ca mulți camarazi ai mei, am făcut în acea vreme o serie succesivă de cîteva zeci de furuncule. La cabinetul medical, la așa-zisa „consultație", n-am reușit să fiu scos decît o singură dată. Aveam un furuncul antracoid în mijlocul spatelui, cam în dreptul taliei, care luase proporții neobișnuit de mari și îmi provoca dureri atît de insuportabile, încît fără să mai țin seama de amenințările gardianului, am bătut cu pumnii și picioarele în ușa celulei, pînă ce am fost dus la cabinetul medical. Mi-am scos cămașa și m-am supus examenului lui Ciortan. Cu aer de competență și autoritate profesională, mi-a recomandat să mă întorc cu fața la zid, să-mi ridic brațele deasupra capului, să mă proptesc cu palmele de perete și să-mi depărtez picioarele unul de altul. Era exact poziția criminalului din filmele polițiste, surprins de șerif și obligat, sub amenințarea pistolului, să se supună percheziției corporale. Apoi, Ciortan a luat în fiecare mînă cîte un tampon mare de vată, le-a aplicat în stînga și în dreapta furunculului și, fără să se sinchisească de răcnetul pe care l-am scos, a apăsat cu toată puterea asupra țesuturilor roșii, inflamate și extrem de sensibile la cea mai ușoară atingere. Puroiul a țîșnit pînă în mijlocul

încăperii, iar mie mi s-au tăiat picioarele de durere, m-am lăsat să alunec de-a lungul peretelui și m-am așezat pe jos. Pentru o clipă, fusesem în pragul leșinului, dar senzația de ușurare care a urmat m-a făcut să-mi revin aproape tot atît de repede. Ciortan s-a mai apropiat o dată de mine, pentru a-mi pune un alt tampon de vată peste locul sîngerînd, pe care să-l țin cu mîna și i-a spus gardianului care mă adusese: „Du-l la celulă!" Ciortan reușise să rezolve cazul, consumînd numai trei tampoane de vată, făcînd totodată și economie de alcool sau de alt dezinfectant. Economie care s-a dovedit justificată, deoarece nu a intervenit nici o complicație și în cîteva zile m-am vindecat. Pentru următoarele furuncule care mi-au mai apărut, n-am mai beneficiat de tehnica operatorie a lui Ciortan.

Colonelul Vladovici a fost mai puțin norocos ca mine. Ciortan i-a tratat cu aceeași metodă furunculul pe care îl făcuse la ceafă. Prin apăsare, a eliminat o parte din puroi, dar a reușit totodată să răspîndească infecția în țesuturile învecinate. Cîteva ceasuri mai tîrziu, Vladovici era pe moarte. Cu tot capul umflat, complet desfigurat, cu febră mare și inconștient, părea să nu mai aibă nici o șansă să supraviețuiască septicemiei. L-au salvat camarazii de celulă, care n-au pregetat să înfrunte furia gardianului, bătînd fără încetare cu pumnii în ușă și strigînd ajutor pe fereastră, pînă ce, alarmată, întreaga conducere a închisorii a alergat la fața locului. După o scurtă consfătuire cu ofițerul politic, comandantul a luat o hotărîre care ne-a lăsat surprinși: a dat ordin ca Vladovici să fie imediat transportat la spitalul civil din oraș! Niciodată pînă aci, chiar în cazurile de urgență medicală, nici un deținut nu fusese dus la spitalul din Pitești. În cel mai bun caz, dacă i se aproba internarea, era trimis la spitalul închisorii Văcărești. Dar și atunci trebuia să aștepte vagonul-penitenciar, atașat la trenul de București, care trecea prin Pitești numai o dată pe lună. O săptămînă mai tîrziu, Vladovici se întorcea printre noi. Fusese operat, și deși singur în cameră și păzit de un securist în uniformă, înarmat cu pistol automat, doctorii îl îngrijiseră cu o atenție deosebită. Reușiseră, de cîteva ori, să-i strecoare cîte o țigară și chiar să-i șoptească, în timpul consultației cîteva informații politice internaționale. Cînd, peste cîteva luni, în urma unei mutări, ne-am întîlnit în aceeași celulă, Vladovici mi-a povestit cît de impresionat a fost de comportarea doctorilor. Vladovici fusese salvat în ultimul moment. Primise antibiotice în doze masive și fusese imediat operat. Avea acum ceafa brăzdată de cîteva cicatrici profunde!

Altă dată, pe cînd mă aflam în aceeași celulă cu doctorul Cornel Petrasievici, am făcut un furuncul în obraz. Am încercat zadarnic să fiu scos la cabinetul medical. Între timp, mi se inflamaseră ganglionii de-a lungul maxilarului și gîtului, și mă umflasem atît de tare la față, încît, temîndu-se de pericolul difuzării infecției în regiunea capului, Petrasievici s-a decis să intervină, cu toate riscurile, cu mijloacele pe care le aveam la îndemînă. Dezinfectant, a fost săpunul de rufe, iar instrumentul chirurgical, un „costică", confecționat dintr-o bucățică de tablă zincată, găsită în curte, care, după ce a mai fost as-

cuțit o dată pe cimentul de la W.C., special pentru operație, tăia ca briciul. Cornel mi-a făcut o mică incizie în obraz prin care mi-a eliminat puroiul colectat, alinîndu-mi totodată durerile. O săptămînă mai tîrziu, uitasem de furunculul din obraz, preocupat fiind de următorul, care îmi apăruse în altă parte.

De multe ori, neavînd nici un medic printre noi, am fost nevoit să fac eu însumi pe micul chirurg și să recurg la „costică", pentru a mă trata pe mine însumi, dar și pe unii camarazi de celulă. La un moment dat, fiind în aceeași celulă cu Sandu Ghica, ne-am îngrijit reciproc. El folosea un „costică" pentru a interveni cînd furunculele îmi apăreau în locuri care îmi erau inaccesibile, iar eu, cu un ac gros de cusut, pentru hidrosadenitele, pe care săptămîni de-a rîndul le-a făcut cînd sub un braț, cînd sub altul. Cu tot chinul de zi și noapte pe care i-l provocau, înclinația lui spre sarcasm și umor negru s-a menținut intactă. Cînd punga de puroi de sub braț ajungea la maximum de dezvoltare (uneori, de dimensiunea unui ou) și durerile deveneau insuportabile, Sandu recurgea la o expresie din limbajul perforatorilor, învățată la mina de la Baia Sprie, și mă ruga „să-i bat o gaură!" Sub îndrumarea lui pătrundeam atunci cu acul pînă în punga de puroi, făcîndu-i, de la caz la caz, una sau mai multe găuri. Prin apăsări repetate, Sandu reușea să elimine treptat puroiul colectat. Tratamentul dura uneori două sau trei zile. În aceste cazuri, seara, Sandu își confecționa singur, din cîte o cămașă ruptă, niște fitile din fîșii de pînză răsucite, pe care, fie tot singur, fie cu ajutorul meu, le introducea cu acul în găurile ce i le făcusem la subțioară. Realiza astfel un fel de drenuri, pe care le ținea pînă dimineața. Sandu Ghica, care la arestare era student în ultimul an la Facultatea de Medicină, își punea astfel în practică cunoștințele însușite, aplicîndu-și tratamentul corespunzător, chiar dacă instrumentele, materialul sanitar și condițiile igienice nu corespundeau normelor medicale. Numai norocul ne-a ajutat, atît pe el cît și pe toți cei ce am fost obligați să recurgem la improvizații de acest fel, să scăpăm de apariția unor complicații care ne-ar fi pus viața în pericol, așa cum i se întîmplase colonelului Vladovici. Pînă la urmă, tot trecerea timpului i-a venit de hac și furunculozei. Încetul cu încetul, virulența infecției s-a atenuat, furunculele n-au mai luat proporțiile pe care le căpătau la început, apariția lor s-a rărit tot mai mult, pînă ce au dispărut cu desăvîrșire. Camarazii noștri doctori spuneau că, printr-un proces lent de autovaccinare, devenisem imuni la stafilococul care se cuibărise în închisoare și ne chinuise săptămîni de-a rîndul.

Dacă tuberculoza, prima și cea mai gravă din maladiile cu care am fost confruntați în închisoarea din Pitești, a persistat, subminînd în continuare sănătatea celor care o contractaseră și contaminîndu-i și pe alții, celelalte epidemii au fost trecătoare, chiar dacă și ele au făcut victime în rîndurile noastre. Și epidemii de gripă s-au mai semnalat în decursul anilor pe care i-am petrecut în Pitești, dar nici una nu s-a mai soldat cu cazuri mortale, cum a fost cea pe care am pomenit-o mai înainte și care a costat nouă vieți. Furun-

culoza, în schimb, s-a stins de la sine și n-a mai recidivat. Pentru a încheia capitolul epidemiilor, nu-mi mai rămîne decît să vorbesc despre dizenteria care a izbucnit în închisoarea din Pitești! O voi face, începînd însă cu cîteva amintiri din celula în care mă găseam, atunci cînd s-au semnalat primele cazuri.

Din cei opt deținuți care ocupam cele șase paturi (cele două de la parter fiind ocupate de cîte doi inși, care, pentru „comoditate", dormeau „cap la picioare"), nu-mi amintesc decît de inginerul Andrei Chrisoghelos (Dodo), Titi Coșereanu (fostul meu partener de evadare de la Cavnic), George Sarry și Sandu Ghica. Eram cu toții prieteni, iar ceilalți doi, de care nu-mi mai amintesc, erau și ei caractere verificate și oameni de toată încrederea. În aceste condiții, componența celulei era dintre cele mai fericite și atmosfera cum nu se putea mai plăcută, pretîndu-se la tot felul de discuții și ocupații care se desfășurau în spiritul unei depline armonii și colaborări. A fost celula în care ne-am exersat și perfecționat „vorbirea" în alfabetul surdo-muților, realizînd o performanță de viteză care putea rivaliza cu cea a înțelegerii prin viu grai. Începînd de atunci, am fost unanim recunoscuți drept campioni necontestați ai acestui fel de comunicare din întreaga pușcărie. Desigur că, datorită omogenității echipei pe care o constituiam, cea mai mare parte a îndeletnicirilor noastre contravenea regulamentului. La loc de frunte se afla o intensă activitate în domeniul informațiilor și comunicațiilor clandestine. Participam cu toții la ea, dar de departe cei mai inventivi și eficienți s-au dovedit a fi Dodo și George Sarry. Primul, prin ingeniozitatea procedeelor și organizarea diferitelor rețele de comunicație, atît pe orizontală, între celulele de la același etaj, cît și pe verticală, între diferitele etaje. Pentru a elimina suprapunerea convorbirilor și interferențele, la utilizarea alfabetului Morse (la perete sau calorifer), Dodo a determinat adoptarea unor semnale convenționale. Fiecare celulă, care avea ceva de comunicat, începea prin a se prezenta, bătînd de cîteva ori semnalul de identificare ce-i fusese repartizat. Tot Dodo a stabilit ca toată lumea să folosească aceleași semnale scurte pentru cîteva comunicări tip, cum ar fi: un anume semnal pentru a anunța transmiterea unei informații urgente, la care convorbirile trebuiau să înceteze pentru a lăsa linia liberă, sau altele pentru a anunța fie percheziția, fie apariția pe celular a comandantului sau a ofițerului politic, fie inspecția unor ofițeri ori civili, care nu aparțineau administrației închisorii. Introducerea unor reguli de funcționare și a unei anumite discipline în purtarea convorbirilor, pentru a decongestiona rețeaua și a pune capăt haosului provocat de conversațiile simultane, i s-a datorat tot lui Dodo.

George Sarry, cel de-al doilea specialist în comunicații din celulă, excela mai ales în stabilirea de contacte cu deținuții de drept comun, cărora avea darul să le inspire încredere și să le dezlege limbile. Pasiunea lui pentru această îndeletnicire era atît de mare, încît îl stimula să întreprindă acțiuni extrem

de îndrăznețe, profitînd de orice ocazie ce se ivea de a lua legătura cu dreptul comun, cu „șuții", cum spunea el! Uneori, temeritatea lui depășea toate limitele, mergînd pînă la a-l interpela de la fereastra celulei pe cîte un deținut de drept comun, scos la munci de corvoadă în curtea penitenciarului. Deși în astfel de cazuri își alegea cu multă grijă momentul cel mai favorabil, cînd nu se vedea nici un gardian prin apropiere, probabilitatea de a fi auzit, surprins la fereastră sau „turnat" chiar de cel pe care încerca să-l „acosteze" în acest fel, rămînea destul de mare. Sarry își asuma însă riscul, chiar dacă știa, din proprie experiență, că de cele mai multe ori aceste acțiuni eșuau. De obicei, deținutul de drept comun, îngrozit la gîndul că ar putea fi acuzat de colaborare cu noi, și la perspectiva de a ajunge să împărtășească aceeași soartă ca „politicii", nu răspundea la chemarea lui George, făcîndu-se că nu-l aude și grăbindu-se să-și caute de lucru în altă parte a curții. Alteori, surprins asupra faptului de un gardian pe care nu-l observase, George Sarry plătea cu zece zile de beci acțiunea lui prea hazardată. Deși numai rareori se întîmplase să obțină un răspuns, sau, mai bine-zis, un semn de confirmare sau de infirmare la întrebarea strigată deținutului din curte, George nu se lăsa descurajat, iar cînd perseverența îi era răsplătită, satisfacția reușitei îl făcea să uite zilele de izolare, frig și înfometare suferite în beci. O altă categorie, din rîndul căreia George Sarry își recruta interlocutorii, era a celor reținuți pentru diferite infracțiuni de drept comun, dar care se aflau doar în detenție preventivă. Nefiind condamnați încă, erau separați de ceilalți și încarcerați în două celule de pe bara T-ului, ale căror ferestre erau dispuse în unghi drept față de ferestrele celulelor noastre, care se aflau pe aripa clădirii care forma coada T-ului. Așadar, se putea vorbi cu ei peste colțul în care se întîlneau cele două aripi ale clădirii, cu mai puține riscuri decît cu cei din curte. Distanța între ferestre fiind mai mică, nu era nevoie să vorbești prea tare pentru a te face înțeles. Din punctul nostru de vedere, locatarii celor două celule prezentau un interes deosebit. Aveau două calități foarte prețioase: erau arestați de scurtă vreme, uneori numai de cîteva zile și, avînd procesele în curs de judecare, erau duși o dată sau de mai multe ori la tribunal, unde aveau posibilitatea de a sta de vorbă cu avocatul și cu familia. În argoul nostru, erau oameni „proaspeți", și datorită contactului pe care îl puteau lua cu lumea cînd erau duși în fața instanței, se menținеau „proaspeți" pînă la încheierea procesului. Problema era să-i facem să-și înfrîngă teama și să îndrăznească să stea cu noi de vorbă. Or, tocmai aici era specialitatea lui Sarry, care se pricepea să-i cîștige cu vorba. O mare parte din acești infractori erau țigani sau, în orice caz, din lumea celor care avuseseră deseori de-a face cu pușcăria. În prima fază, imediat după ce unul din ei răspundea la apelul lui și se prezenta la fereastră, George începea prin a-l întreba pentru ce fusese arestat, informîndu-se numai de soarta interlocutorului și ferindu-se să-și arate interesul pentru informații politice. Treptat, acesta i se destăinuia, încîntat să poată împărtăși cuiva necazurile pe care le avea cu justiția. George,

la rîndul lui, își lua în serios rolul de avocat consultant, ascultînd cu răbdare expunerea cazului „clientului" lui, cîntîndu-i în strună cînd își minimaliza vina și sfătuindu-l, cum se pricepea mai bine, în privința atitudinii pe care s-o adopte la proces. Abia cînd socotea că relația cu omul lui era coaptă, George începea să strecoare în conversație cîte o aluzie la situația politică și, în funcție de reacția pe care o stîrnea, fie renunța, fie trecea la întrebări directe, cerîndu-i informațiile care îl interesau. Dar și aici, toată munca de apropiere depusă de George era numai rareori recompensată. Majoritatea celor cu care reușea să intre în contact erau oameni fără nici un căpătîi, din lumea interlopă a micilor infractori, preocupați numai de furtișagurile și găinăriile lor, neavînd nici un alt interes și nici cea mai mică idee despre actualitatea politică. Cîteodată se întîmpla totuși să nimerească și peste un interlocutor mai de soi și bine informat (un contabil sau un gestionar!), ale cărui cunoștințe erau metodic exploatate și transmise mai departe, prin pereți și calorifer, tuturor celulelor.

Povestea unui țigan, cu care George Sarry a luat legătura în condițiile arătate mai sus, și pe care l-a cultivat pe toată durata procesului în speranța obținerii unor informații, deși a reprezentat un eșec, a făcut hazul întregului celular. Țiganul fusese arestat și trimis în judecată pentru crimă. Își omorîse soacra cu o lovitură de topor în cap. În destăinuirile făcute lui George, îi povestise cu lux de amănunte despre nevastă-sa și cît de fericită i-ar fi fost căsnicia, dacă n-ar fi existat soacră-sa. Era atît de rea și nesuferită, încît într-o zi, într-un moment de exasperare, îi dăduse cu toporul în cap. Fidel tacticii lui de a-i capta încrederea și bunăvoința, George i-a dat dreptate, înțelegîndu-l că, la enervare, nu mai gîndise la urmări și pusese mîna pe topor. Pe acest argument trebuia să se bazeze și apărarea lui la proces. George îl sfătuise să invoce în fața judecătorului accesul de furie care îl orbise, dîndu-i astfel posibilitatea avocatului să susțină că era vorba de crimă prin imprudență. Din păcate, nu sînt în stare să redau și toată savoarea acelui dialog, atît de colorat și bogat în expresii specifice argoului, folosit de dreptul comun, la care am fost martor și pe care l-am gustat din plin. În fine, a venit și mult așteptata zi a procesului, cînd țiganul a fost dus la tribunal. La întoarcere, George Sarry i-a cerut să-i istorisească ce se petrecuse în instanță. Țiganul s-a arătat mulțumit de judecător, care îi vorbise frumos și îl ascultase cu răbdare și bunăvoință. În schimb, părea contrariat de atitudinea „arvocatului", cum îi spunea el, care „în loc să-i țină partea", se supărase pe el și îi spusese la încheierea ședinței că nu-l mai poate ajuta. Abia după ce, la insistența lui George, țiganul a repetat întocmai tot ce spusese fiecare în instanță, ne-am lămurit de ce se supărase avocatul. La întrebarea judecătorului „De ce ți-ai omorît soacra?" țiganul răspunsese spontan, cu toată sinceritatea: „Ca să am trai bun în casă, domnule judecător!"

Cum procesul urma să se judece în continuare și a doua zi, George i-a mai spus țiganului cîteva cuvinte de îmbărbătare, sfătuindu-l să mai stea o

dată de vorbă cu avocatul, înainte de ședință. Apoi, treptat și cu prudență, a îndreptat discuția spre tema care îl interesa. Cum aflase de la țigan că la proces i se dăduse voie să stea de vorbă cu nevastă-sa, care îi adusese un pachet de alimente, a început prin a-l întreba: „Ce ți-a mai povestit nevasta de acasă? Cum mai e viața pe afară?" Au ajuns astfel să vorbească despre lipsa unor alimente de pe piață, despre prețuri, scumpetea vieții etc. Neobservînd la interlocutorul lui nici o reticență, G. Sarry a considerat că venise momentul să riște chiar cîteva întrebări mai îndrăznețe: „Ce se mai întîmplă în lume? În Indochina mai e război? Dar americanii, cu rușii, s-au împăcat?" S-a dovedit însă că, pe cît de simpliste erau întrebările, tot pe atît de departe erau și de înțelegerea țiganului, care nu avea nici cele mai elementare cunoștințe despre situația politică. Întrebările nu l-au speriat însă. Ba chiar s-a simțit obligat să se scuze pentru neștiința lui și, ca să-și dovedească simpatia ce i-o purta lui George, i-a promis că îl va întreba pe cumnatul lui, care va veni a doua zi la proces, și care e „om mai umblat și mai cu minte decît mine". În acea vreme, tocmai circula un zvon în închisoare despre convocarea unei conferințe internaționale a marilor puteri, sau o întîlnire la vîrf. Era o știre confuză, transmisă prin rețeaua Morse, provenind tot de la dreptul comun, care nu ne fusese confirmată încă dintr-o altă sursă. Ca atare, era firesc ca George Sarry să încerce să lămurească lucrurile prin intermediul țiganului, pe care l-a instruit în acest sens. A doua zi, începînd de pe la ora prînzului, George pîndea nerăbdător la fereastră întoarcerea țiganului de la proces. Avea să fie dezamăgit! Țiganul nu-i aducea nici o noutate, iar în privința conferinței internaționale, cumnatul („umblat și cu minte!") îi dăduse un răspuns destul de vag. Hazul pe care l-a provocat a mai atenuat însă decepția de a nu fi aflat mai mult. În formularea țiganului, cumnatul îi spusese că nu știa amănunte, dar că auzise despre o conferință de la „Stan Francisco". Pentru noi, așa avea să se cheme de-aci înainte orașul american!

Cu un alt prilej, George l-a avut ca interlocutor pe cel mai tînăr locatar al închisorii, de la care n-a obținut, ce-i drept, informații politice, dar a aflat în schimb tot felul de amănunte din viața de toate zilele a cetățeanului așa-zis liber. Tînărul era de fapt un copil de unsprezece ani, maturizat de timpuriu. Se născuse și crescuse în mijlocul lipsurilor de tot felul ale unei familii nevoiașe, dintr-un sat de lîngă Pitești. Avea precocitatea caracteristică copiilor confruntați de mici cu sărăcia și mizeria. Fusese arestat, împreună cu alți doi copii de aceeași vîrstă, de milițianul satului. Toți trei, veșnic flămînzi, furaseră o rață din curtea unui vecin și se apucaseră tocmai s-o frigă în zăvoiul de la marginea satului, cînd fuseseră surprinși de milițian. Duși la postul de miliție, unde, după ce i-a interogat și bătut, milițianul a sfîrșit prin a-i elibera pe cei doi, reținîndu-l ca făptaș principal numai pe el. Ca delincvent minor, fusese depus la penitenciarul din Pitești, în așteptarea procesului. Condamnarea avea să și-o execute la o închisoare de minori. Luînd în derîdere performanța profesională a milițianului care reușise să depisteze o infracțiune

de o asemenea amploare și să-l trimită în fața justiției pe periculosul criminal, povestea tînărului contactat de George devenise pentru noi „afacerea rață" sau „cazul rață".

În timp ce Sarry întreținea legătura cu celula celor ce se aflau încă în detenție preventivă, pîndind momentul cînd printre ei va apărea interlocutorul ideal, mult așteptatul „contabil" doldora de știri, Dodo Chrisoghelos, cu neastîmpărul lui ajuns proverbial, nu mai știa cum să se împartă între multiplele lui îndeletniciri. Acum îl vedeai comunicînd prin Morse cu celula din stînga, pentru ca, imediat după aceea, să facă același lucru la peretele din dreapta, iar apoi să se repeadă la țeava caloriferului, pentru a transmite ceea ce aflase la etajele inferioare. Cîteva minute mai tîrziu, suit pe calorifer, „arunca ancora" pe fereastră, pentru a coborî sau ridica săculețul cu corespondența scrisă pe plăcuțe de săpun. Aproape obsedat de ideea de a afla imediat orice fel de informație, din orice fel de sursă care ar pătrunde în închisoare și de a o transmite cît mai repede mai departe, Dodo neglija de multe ori să-și ia măsurile de prudență necesare, lăsîndu-se deseori surprins în flagrant delict. Era și el unul din cei care frecventau foarte des celulele de izolare din beci. Se poate spune chiar că, între Dodo și ofițerul politic Lupu, care îl luase la ochi, se angajase un fel de competiție, fiecare făcîndu-și o ambiție din a-l depăși pe celălalt: unul, prin ingeniozitatea invențiilor, menite să dejoace măsurile de vigilență și izolare cu care eram înconjurați, celălalt, prin flerul de a le depista și a le contracara. Una din pățaniile lui Dodo a rămas celebră. Era într-o seară. Sub paza noastră, care stăteam de vorbă în dreptul ușii pentru a acoperi vizeta, Dodo aruncase „ancora" pe fereastră. Urma să primească de la Daniel Cantemir, care pe atunci se afla într-o celulă de la parter, o plăcuță de săpun cu ultimele informații transmise de plutonierul Dobre. Ca măsură de precauție, știrile din sursa Dobre erau întotdeauna difuzate o zi mai tîrziu, în timpul serviciului altui gardian și dintr-o celulă de pe o altă secție, pentru ca nimeni să nu-l bănuiască pe prietenul nostru. O dată în posesia plăcuței, Dodo a plecat de la fereastră, iar noi ne-am părăsit rolul de paravan, pentru a-i ceda locul lîngă ușă, unde era mai multă lumină. Numai plasîndu-se sub becul care ardea deasupra ușii putea descifra textul mesajului. Plăcuța de săpun nu era mai mare decît o carte de joc, iar Daniel zgîriase pe ambele ei fețe, cu vîrful unui ac și în caractere foarte mici, toate informațiile primite de la Dobre. Cum de a reușit în acest timp Lupu, ofițerul politic, să se apropie de ușa noastră fără să se facă auzit, să deschidă vizeta și să privească în celulă, fără să-și trădeze prezența, a constituit o surpriză și totodată un vot de blam pentru lipsa noastră de vigilență. Pentru Lupu, în schimb, a fost una din puținele lui acțiuni de acest fel reușite. Fapt este că, printr-o lovitură măiastră, a izbutit să tragă zăvoarele și aproape concomitent, să deschidă și ușa, înainte ca vreunul din noi să fi apucat să facă vreo mișcare. Dodo și Lupu s-au găsit astfel deodată față în față, la un metru distanță. Dodo mai ținea încă în mînă plăcuța de săpun, pe care nu avusese

timpul s-o dosească. Abia cînd l-a auzit pe Lupu spunîndu-i: „Dă-mi ce ai în mînă!" s-a dezmeticit. Cu un zîmbet de satisfacție pe buze, convins că prada nu-i mai putea scăpa, ofițerul politic aștepta cu mîna întinsă să-i fie predată plăcuța. Fără să arate grabă dar nici ezitare în gest, Dodo a ridicat mîna cu obiectul solicitat pînă deasupra palmei deschise pe care i-o întindea Lupu. Numai cîțiva centimetri mai despărțeau plăcuța de săpun de degetele lui Lupu, care se pregătea s-o apuce. Zîmbetul triumfător al ofițerului politic a fost însă de scurtă durată, deoarece, în clipa următoare, Dodo și-a tras mîna înapoi și și-a dus-o la gură. Făcuse mișcarea cu atîta iuțeală, încît nici noi n-am realizat ce se întîmplase, decît cînd i-am văzut figura îngrețoșată, în timp ce mesteca de zor plăcuța de săpun. Dodo salvase astfel situația, recurgînd la singurul mijloc ce-i mai rămăsese pentru ca plăcuța să nu cadă în mîinile lui Lupu. Cu toate că fusese obligat să vomite în tinetă, deoarece mestecînd plăcuța de săpun, vrînd-nevrînd, înghițise o parte din spuma rezultată, iar apoi mai stătuse și zece zile în beci, Dodo a considerat totuși pozitiv bilanțul confruntării cu Lupu, din moment ce acesta nu ajunsese să ia cunoștință de informațiile însemnate pe plăcuță. Imaginea lui Dodo, mestecînd săpunul și strîmbîndu-se la față de scîrbă, avea să fie deseori amintită de deținuții din Pitești, figurînd și ea printre întîmplările consemnate în antologia nescrisă a umorului penitenciar. Întîmplări hazlii, neprevăzute, presărate printre mizeriile vieții cotidiene și care ne făceau să mai glumim și să uităm frigul și foamea ce le înduram tot mai des în ultima vreme în izolarea de pedeapsă din beci.

Tot cam pe atunci s-au ivit pe secțiile deținuților politici primele cazuri de dizenterie. Au trecut însă zile pînă ce cabinetul medical și administrația să ia în seamă cazurile de boală semnalate de deținuți. S-au alarmat abia cînd numărul bolnavilor s-a înmulțit și, mai cu seamă, cînd epidemia s-a întins și în rîndurile gardienilor. La deținuți, combaterea maladiei s-a concretizat printr-o măsură din cele mai simple. Două celule vecine de la primul etaj al pușcăriei care au fost evacuate, primind pretențioasa denumire de „camere de carantină", aveau să-i adăpostească pe bolnavi, pînă la însănătoșire. Regimul alimentar pe care îl primeau consta din cîte o ceașcă de zeamă de arpacaș foarte sărată, la fiecare masă, și o felie de pîine, așa-zis prăjită, dar de fapt arsă pe plită pînă la carbonizare. Din moment ce arpacașul înlocuise orezul în bucătăria comunistă, așa și zeama lui trebuia să suplinească rolul astringent al zemei de orez! Cel puțin așa am bănuit noi că fusese raționamentul pe care și-l făcuse administrația, cînd stabilise regimul. Bolnavilor nu li s-au administrat nici un fel de medicamente, fiindcă, după spusele sanitarului Ciortan, cota trimestrială de care dispunea farmacia penitenciarului fusese epuizată. În schimb, cei internați în „camerele de carantină" se bucurau de o seamă de privilegii. Aveau dreptul să stea întinși în paturi și chiar să doarmă cît pofteau și, de asemenea, erau lăsați să se ducă să deșerte tineta

la W.C., ori de cîte ori băteau la ușă. O dată cu epidemia, crescuse și importanța lui Ciortan. Dimineața, la „număr", îl însoțea pe ofițerul de serviciu și se informa la fiecare celulă de apariția vreunui nou caz de boală cu întrebarea devenită stereotipă: „E cineva care a avut mai multe scaune astă-noapte?" Dacă primea răspuns afirmativ, își însemna numele deținutului și numărul celulei într-un carnețel, iar după ce făcea turul celularului, îi ducea pe cei notați la „carantină". Să te fi ferit Dumnezeu, în acea perioadă, să te îmbolnăvești de orice altă boală, oricît de gravă ar fi fost, pentru că Ciortan nu numai că nu-ți dădea nici o atenție, dar te și repezea, indignat de îndrăzneala de a-i solicita ajutorul: „Nu vezi, bă, că sînt ocupat cu epidemia!" Întîmplarea a vrut ca toți din celula noastră să scăpăm teferi, în timp ce, din alte celule, mulți deținuți și-au făcut stagiul în camerele de carantină. În afară de cîteva cazuri mai rebele, simptomele maladiei dispăreau la majoritatea bolnavilor după patru-cinci zile de stat în carantină, desigur nu datorită „tratamentului medical" și nici „regimului alimentar", ci mai degrabă datorită „postului negru" recomandat internaților de către medicii deținuți care se aflau printre noi.

Cum arătau și cu cîte kilograme mai puțin părăseau „carantina" cei care se însănătoșeau, nu e greu de imaginat.

Pentru Ion Vorvoreanu și pentru mine, epidemia de dizenterie a căpătat o cu totul altă însemnătate decît pentru cei direct afectați de boală. Eram prieteni vechi, încă înainte de închisoare și, deși legasem, și unul și altul, noi amiciții în Pitești, ne era dor să ne revedem. La fiecare din mutările ordonate de ofițerul politic al închisorii sperasem să nimerim în aceeași celulă, dar soarta nu ne împlinise niciodată dorința. Din 1953, de la Jilava, cînd fuseserăm selecționați pentru transfer și stătuserăm cîteva ore împreună în aceeași celulă și apoi alte cîteva ore în vagonul-penitenciar în drum spre Pitești, nu ne mai întîlniserăm. Comunicasem mereu prin țevile de calorifer și prin pereți, dar convorbirile pe aceste căi erau publice, or, dorința noastră era să ne regăsim, ca altădată, în intimitate și să ne putem împărtăși în voie, unul altuia, impresiile și gîndurile. Nu-mi mai aduc aminte căruia din noi i-a venit în minte năstrușnica idee de a profita de epidemia care bîntuia în închisoare pentru a ne declara bolnavi și a provoca astfel izolarea noastră în aceeași celulă de „carantină". Înclin să cred că ideea ne-a venit concomitent, fiindcă prea eram amîndoi obsedați de aceeași dorință. În orice caz, strînsa prietenie care ne lega, dar și o oarecare doză de inconștiență de a înfrunta riscurile sporite de contaminare din „carantină", unde aveam să fim în contact direct cu bolnavii, ne-a făcut să nu pregetăm să ne punem planul în aplicare. Celulele noastre erau la etaje diferite, așa că am stabilit prin Morse cum să procedăm. Chiar a doua zi dimineața, la trecerea lui Ciortan, urma să-l anunțăm că ne-am îmbolnăvit. Zis și făcut! A doua zi, la „număr", cînd Ciortan s-a informat dacă e cineva bolnav, am ieșit în fața lui, cu o figură suferindă și ținîndu-mă de abdomen.

— Ai diaree, bă? a ținut el să se asigure că e într-adevăr vorba de dizenterie și nu de altă boală.

— Da! i-am răspuns.

— Cîte scaune ai avut ieri?

Fără ezitare, am răspuns așa cum mă învățase Sandu Ghica:

— Paisprezece sau cincisprezece!

— Bine, fă-ți bagajul și așteaptă!

Ciortan m-a notat în carnețel și a trecut la celula următoare. Cîteva minute mai tîrziu, cu „bagajul" în pătură, eram condus de un gardian la etajul inferior, unde era „carantina". M-a introdus într-una din celule, care era goală. Cealaltă se zugrăvea și se dezinfecta, detaliu pe care îl aflasem și care ne determinase să ne grăbim a ne anunța bolnavi, pentru a fi băgați în aceeași celulă. M-am trîntit pe unul din paturi, dar cu urechea atentă la mișcările de pe coridor, așteptîndu-mă, din moment în moment, să aud pașii lui Ion și ai gardianului însoțitor oprindu-se în fața ușii. După cîteva alarme false, de pași care nu aveau ca țintă celula mea și care au trecut mai departe spre W.C. sau spre celălalt capăt al secției, obișnuita agitație matinală de pe coridor s-a potolit fără ca Ion Vorvoreanu să-și fi făcut apariția. N-a trecut însă mult și am fost informat, prin țăcăniturile Morse în țeava caloriferului, că declarația lui Ion nu-l convinsese pe Ciortan să-l considere bolnav. Neavînd consilier de specialitate, cum îl avusesem eu pe Sandu Ghica, la întrebarea: „Cîte scaune ai avut ieri?", Ion mințise cu economie, declarînd numai trei sau patru, ceea ce lui Ciortan i se păruse insuficient pentru un diagnostic de dizenterie. Am petrecut, așadar, singur, prima mea zi în celula de carantină. Ion a venit cu douăzeci și patru de ore întîrziere la întîlnirea ce ne-o dădusem. A doua zi dimineața, Ion și-a corectat minciuna din ajun, oferindu-i lui Ciortan o cifră mai plauzibilă! Am stat cinci zile împreună. Timpul a trecut pe nesimțite. N-am simțit nici foamea, nici oboseala, deși am flămînzit și am dormit foarte puțin. Am stat de vorbă cît era ziua de lungă și pînă noaptea tîrziu. Am vorbit de toate cîte ne-au trecut prin minte, sărind de la un subiect la altul, în dorința de a nu scăpa nimic din tot ce aveam a ne spune. Ne-am amintit de trecut, am examinat împreună situația noastră în lumina regimului ce ni se aplica după înăbușirea revoluției maghiare, și am comentat totodată ultimele informații politice internaționale, care circulau în închisoare, căutînd să întrezărim cursul evenimentelor viitoare. Ne-am regăsit neschimbați în felul nostru de a vedea și judeca lucrurile și oamenii: eu, ca totdeauna, mai optimist și mai entuziast, iar Ion, așa cum îl știam, mai reținut, mai sceptic și mai puțin încrezător în oameni și în viitor, ceea ce nu-i afecta însă întru nimic moralul și echilibrul sufletesc.

După trei zile, bucuria revederii și conviețuirii noastre în camera de carantină ne-a fost umbrită de apariția unui personaj, pe care nimeni nu-l simpatiza în mod deosebit în închisoarea din Pitești. E vorba de consulul Jeannot Popovici care, îmbolnăvindu-se de dizenterie, fusese și el trimis în camera

de carantină. Știindu-l cît era de indiscret și totodată de labil, capabil să te vîndă și de frică, dar și pentru un chiștoc de țigară sau o lingură de mîncare în plus, am fost nevoiți să ne cenzurăm conversațiile. Însă cel mai greu ne venea să scăpăm de insistențele lui Popovici, care voia cu orice preț să ne smulgă afirmații optimiste cu privire la soarta noastră și la situația politică internațională. Cum pesimismul lui Ion Vorvoreanu nu-l satisfăcea, își îndrepta mereu nădejdea spre mine, așteptîndu-se la concluzii mai puțin defetiste. M-a enervat însă într-atît cu perseverența lui indiscretă de a interveni în discuțiile noastre, încît l-am supralicitat pe Ion, arătîndu-mă convins că perspectivele sumbre ale viitorului nu ne mai lăsau nici o șansă de a scăpa cu viață din pușcăriile comuniste. Prezența lui Popovici ne-a fost atît de nesuferită, încît, chiar a doua zi după sosirea lui, ne-am hotărît să începem demersurile pentru a părăsi carantina.

Și aici primeam în fiecare dimineață vizita lui Ciortan, care ne întîmpina cu aceeași întrebare stereotipă: „Cîte scaune ai avut, bă, astă-noapte?" Pînă la venirea lui Popovici, răspunsul nostru fluctuase între „zece" și „douăsprezece". Acum, după prima zi petrecută în trei, hotărîsem să fim sinceri. „Nici unul!" am răspuns, și eu și Ion, întrebării pe care ne-a pus-o în acea dimineață Ciortan. Știam din experiența altora ce avea să urmeze. Ciortan nu a dat curs în acea zi declarației noastre. Pentru mai multă siguranță, ne-a mai lăsat o zi în carantină și abia în dimineața următoare, cînd a primit același răspuns la întrebare, ne-a considerat vindecați și a dispus trimiterea noastră înapoi, în celulele noastre de baștină. Cele cinci zile de post îndurat în carantină au fost din plin compensate de satisfacția regăsirii unei prietenii reciproce rămasă intactă, aceste sentimente dovedindu-și statornicia, de fiecare dată cînd au fost puse la încercare, chiar după ani de despărțire.

Mă găseam din nou în mijlocul camarazilor din celula pe care o părăsisem pentru a mă întîlni cu Ion Vorvoreanu. Nu trecuseră decît două sau trei zile de la înapoierea mea și a lui Ion pe secție, cînd am primit o veste, ultima veste despre Jeannot Popovici. Nenorocitul, murise de inimă în celula de carantină! Cred că a fost singurul moment cînd bietul Popovici a reușit să stîrnească un gînd unanim de compasiune. Cel mai afectat de moartea lui a fost tot colonelul Mihai Kiriacescu care, deși îi fusese prieten din tinerețe și chiar rudă prin alianță, ajunsese și el, ca și alții, să fie pedepsit cu zile de carceră și beci, datorită delațiunilor lui Popovici.

La întoarcerea mea din camera de carantină, l-am găsit pe Dodo Chrisoghelos într-o mare efervescență, pe care reușise s-o transmită tuturor celor din celulă și de care m-am molipsit și eu. Era vorba de rezultatul senzațional la care ajunsese în urma unor calcule, care îl preocupau de mai multă vreme. Încă dinaintea plecării mele din celulă, Dodo studia și întorcea pe toate fețele, desenînd și punînd în ecuații matematice, pe plăcuțe de săpun, datele unui nou model de motor rotativ pe care îl imaginase. Grupul nostru de prieteni

din celulă, profani în materie, ne grăbisem să-l luăm în derîdere, tratîndu-l de inventator de „perpetuum mobile". Dodo însă nu se lăsa descurajat de ironiile noastre și își vedea de treabă înainte, cu aceeași încăpățînare și frenezie, cu care își urmărea întotdeauna toate ideile pînă și le ducea la bun sfîrșit. Deși glumeam și îl tachinam pe această temă, vrînd-nevrînd, am fost și noi angrenați în activitatea lui, care pe zi ce trecea devenea tot mai febrilă. Dodo ne solicita ajutorul, cerîndu-ne fie să-i depozităm în ascunzători plăcuțele de săpun pline de desene și formule matematice, fie să facem de pază la ușă, în timp ce purta discuții interminabile cu cei cîțiva ingineri și matematicieni competenți din închisoare, cu care se consulta, sau cînd se urca la fereastră și recurgea la „ancora" lui G. Sarry, pentru a-i trimite spre verificare lui Radu Roșca, la etajul inferior, plăcuțele cu ultimele calcule făcute. Dodo era tot mai entuziasmat de motorul lui, care, spunea el, va fi cu mult mai reușit decît motorul rotativ, inventat de germanul Wankel, calculele arătînd că va da un randament și performanțe superioare și chiar de-a dreptul revoluționare în domeniul motoarelor cu explozie. După zile întregi de calcule, de discuții în contradictoriu prin pereți și calorifer, de explicații și argumente cu care și-a susținut proiectul, Dodo a primit răspunsul profesorului Radu Roșca, după ce acesta îi verificase, pe cale matematică, întregul concept. Radu Roșca ajunsese la concluzia că motorul imaginat de Dodo va putea fi realizat și va funcționa cu un randament avantajos. Nu se putea pronunța în privința randamentului exagerat de bun, pe care îl prevedea Dodo, fiindcă nu dispunea, în condițiile de detenție din Pitești, de documentația și instrumentele necesare pentru asemenea calcule. Pentru Dodo, autoritatea verdictului dat de Radu Roșca, chiar cu rezerva arătată în privința randamentului, constituia o confirmare a valabilității motorului inventat de el.

Nu-i mai rămînea acum decît să aștepte prăbușirea regimului comunist și, implicit, eliberarea noastră și a țării, pentru a-și patenta invenția și a realiza motorul, care îi va aduce nu numai satisfacția succesului și a celebrității, dar și mulțumirea materială. Dodo era ferm convins că lucrurile vor evolua în acest sens, declarîndu-ne că vom fi, de drept, asociații lui la beneficiile afacerii pe care o va pune pe picioare pentru exploatarea motorului. Și așa a ajuns la ideea că „nașterea" motorului și totodată a asociației noastre trebuia pecetluită printr-un document, care să cuprindă, concentrată, formula matematică a principiului pe care se baza noul motor cît și numele lui Dodo, ca inventator și proprietar, și ale noastre, ca martori și colaboratori. Acest „certificat de naștere" urma să fie depus într-un loc secret, numai de noi știut, pînă în ziua libertății. Cu mijloacele pe care le aveam la dispoziție în celulă, confecționarea unui astfel de document părea imposibilă, dar Dodo a găsit și aici soluția. În traista mea de pușcăriaș, printre cele cîteva piese de lenjerie uzată și peticită, primite în decursul anilor de la camarazi de detenție mai avuți, mai supraviețuise un singur obiect din pachetul pe care îl primisem de acasă, în 1952, imediat după proces: o pungă dintr-un fel de pînză cerată,

impermeabilă, în care mama îmi pusese un săpun de toaletă, un tub de pastă de dinți și o periuță. Conținutul se epuizase de mult, dar punga rezistase timpului și scăpase neconfiscată din nenumărate percheziții, deși trezise de mai multe ori suspiciunea unor gardieni, din cauza materialului neobișnuit din care era confecționată. De data asta, n-a mai scăpat de spiritul inventiv al lui Dodo, care și-a adus aminte de ea și mi-a cerut-o. A descusut-o, i-a tăiat părțile uzate și a reușit să recupereze o suprafață curată de material, cam de mărimea unei jumătăți de coală de hîrtie, pe care urma să fie scris documentul. Pentru cerneală, a folosit o pastilă de violet de gențiană pe care o avea de mai multă vreme ascunsă în paiele din saltea. Obținuse de la Ciortan mai multe pastile, după ce le văzuse mai întîi în dulapul farmaceutic, cînd fusese scos într-o zi la cabinetul medical pentru o consultație. Informat de medicii noștri deținuți despre tratamentul cu violet de gențiană, Dodo se grăbise să pretexteze că are paraziți intestinali (oxiuri) și astfel primise de la Ciortan cîteva pastile. De formație inginer chimist, știa că violetul de gențiană era un colorant puternic și se gîndise la întrebuințarea pe care i-ar putea-o da. Voia să-și vopsească o pereche de indispensabili primiți de la magazia penitenciarului, pe care, în cazul transferării lui într-o altă închisoare, ar fi trebuit să-i restituie. Cum nu mai avea altă pereche, ar fi urmat să plece cu pantalonii îmbrăcați direct pe piele. Rufăria dată de penitenciar fiind toată albă, chiloții, o dată vopsiți, puteau trece drept proprietate personală. Dodo pretindea că, dacă acțiunea comuniștilor de a trece bunurile particulare în proprietatea statului se numea etatizare, operația inversă, adică de trecere a bunurilor statului în proprietate particulară (cazul indispensabililor lui), era firesc să se numească „particularizare!" Așa a ajuns Dodo să aibă chiloți de culoare violet, și o bună parte dintre noi, printre care și eu, gulere tot violet la cămășile albe, cazone, pe care le primisem de la magazia de efecte a închisorii. Cămășilor cazone, care erau răscroite la gît, le confecționasem gulere din fîșii de pînză tăiate din cearșafuri. Vopsindu-le, reduceam serios riscul ca vreun gardian să descopere proveniența materialului.

Deși Dodo a distribuit cu dărnicie pastile de violet de gențiană tuturor adepților campaniei de „particularizări", tot îi mai rămăseseră cîteva pe care le pusese bine. O pastilă din această rezervă i-a servit acum la fabricarea cernelei. A dizolvat-o în apă, obținînd o soluție concentrată, asemănătoare cernelei violet. Tocul l-a făcut dintr-un bețișor ascuțit la capăt, cu care, muindu-l în soluția colorată, a reușit să scrie pe pînza cerată formula dorită. În ultimul moment ne-am răzgîndit și, din precauție, am renunțat să ne mai punem semnăturile. Muindu-ne degetul mare în cerneală, în loc de nume, în josul documentului ne-am aplicat amprentele. Apoi, împăturit cu grijă și, pentru o mai bună protecție, învelit și într-o bucată de pînză, documentul a fost introdus într-un săculeț de stofă, pe care l-am cusut la gură. Astfel pregătit, l-am depus într-o ascunzătoare specială, la care urma să nu mai umblăm. La amenajarea ei am muncit cu toții din greu. Am scos de sub unul

din paturi o bucată din șipca de lemn (plinta), bătută în cuie de-a lungul pereților, în partea de jos, la îmbinarea cu pardoseala. Apoi, cu multă trudă, folosind toate obiectele tari și ascuțite pe care le aveam în celulă, am început să scobim un șanț în perete, pînă ce am reușit să creăm un spațiu destul de larg între zid și capătul uneia din scîndurile pardoselei, prin care să putem strecura sub dușumea pungulița cu documentul lui Dodo. Am muncit cu rîndul sub pat, schimbîndu-ne cînd oboseam sau ne dureau prea tare mîinile și ne sîngerau degetele. N-am răsuflat ușurați decît după ce am bătut șipca la loc și am șters toate urmele operației, aruncînd molozul și praful de cărămidă rezultat în tinetă. E greu de imaginat, pentru cineva care n-a trăit viața de celulă, ce efort fizic și ce solicitare nervoasă necesita o astfel de lucrare. Să nu ai nici un fel de scule adecvate, nici clește, nici ciocan, nici daltă și să desfaci o șipcă prinsă în cuie ruginite, pe care apoi s-o bați la loc, după ce ai făcut o gaură în perete folosind numai niște bucăți mici de tablă, un blacheu de bocanc sau cîteva cioburi de sticlă, este în sine o performanță. Cînd însă trebuie să mai faci toate astea și repede și fără zgomot, sub teama permanentă de a fi surprins de gardianul care se perinda pe la vizete, să fii mereu gata să-ți întrerupi lucrul și să ieși de sub pat cînd se apropia de celula noastră și să te apuci din nou de treabă de îndată ce trecea la ușa următoare, nu era o muncă lipsită de emoții. Nici pentru cel care era înlocuit la munca de sub pat și își asuma răspunderea de a pîndi la ușă și a-i garanta securitatea celui care îi luase locul, nu era lucru ușor. De atenția și acuitatea simțurilor lui depindea detectarea din vreme a pericolului ce putea surveni de pe coridor, și prevenirea în timp util a celui de sub pat, pentru a se pune la adăpost. La capătul atîtor dificultăți și riscuri întîmpinate în cursul operației, satisfacția reușitei ne-a fost cu atît mai mare. Iar dacă închisoarea din Pitești mai stă și azi în picioare și n-a fost încă dărîmată, înseamnă că nici actul de naștere al motorului lui Dodo nu s-a clintit din locul în care l-am pus la păstrare.

Pentru a încheia povestea motorului lui Dodo, va trebui să fac un salt peste anii de închisoare pe care i-am mai executat pînă la eliberarea noastră, în 1964. Opt ani mai tîrziu deci, mă aflam liber în București și mă zbăteam, ca și toți foștii mei camarazi de detenție, să-mi rezolv problemele cu care eram confruntat. Toți cei care ne regăsisem în București țineam legătura între noi și ne comunicam unul altuia toate informațiile care ne puteau fi utile la obținerea unei locuințe, unui serviciu, unui pat în spital etc. Mă vedeam deseori și cu Dodo Chrisoghelos. Mai norocos decît alții, problema locuinței îi fusese rezolvată de o prietenă, care îl primise în apartamentul ei. Aici, și-a reamintit și a reconstituit formula pe care o ascunsesem sub podelele celulei din Pitești. În noile condiții a putut să-și verifice toate calculele și să ajungă la concluzia că motorul lui va funcționa, dînd un randament mai bun decît cele similare, existente la vremea aceea. Apelînd la diferiți prieteni, și-a

procurat tot felul de materiale, necesare pentru construirea unei machete a motorului. Micul apartament al prietenei lui a căpătat repede aspectul unui atelier, în care Dodo tăia, pilea și găurea toată ziua bucăți de tablă, lemn, carton și plexiglas, confecționînd astfel piesele componente ale machetei sau modelîndu-le în ghips. Cînd, în sfîrșit, macheta a fost gata, Dodo a pornit lupta cu autoritățile. Înarmat cu macheta și cu dosarul cuprinzînd planul și întreaga lucrare privind motorul, a început demersurile la ministerele de resort, intervenind și direct, dar mai ales uzînd de relațiile pe care le avea în lumea inginerilor, pentru a convinge forurile respective de valoarea invenției lui. Și, cu perseverența lui, și-a atins țelul! I s-a pus la dispoziție de către Ministerul Industriei o hală de atelier dezafectată, de lîngă Otopeni, care a fost utilată cu mașini-unelte pe care le-a solicitat. Angajat ca inginer, Dodo urma să lucreze acolo împreună cu o echipă de doi sau trei muncitori, la realizarea prototipului motorului lui.

Hotărîrea lui Dodo de a realiza motorul în țară, cedînd invenția și toate beneficiile ei regimului comunist în schimbul unui serviciu și al unui premiu modest în bani, ne-a mirat pe toți. E drept că o vreme ezitase, înainte de a face acest pas. Se gîndise, așa cum de altfel ne așteptam din partea lui, să trimită clandestin, unui prieten din străinătate, planurile motorului inventat de el, care să-l patenteze și să negocieze vînzarea lui cu firmele interesate. Apoi, suma obținută ar fi depus-o pe un cont în bancă pe numele lui Dodo, urmînd ca acesta să dispună de ea cînd va reuși să iasă din țară. În acea vreme însă, Dodo începuse să-și facă griji în privința sănătății. Se plîngea de dificultăți la mers, susținînd că nu mai are deplină stăpînire asupra picioarelor, că nu-și mai poate controla exact toate mișcările. Cum îl știam înclinat spre ipohondrie, credeam că exagerează, mai ales că nu se observa nimic anormal cînd umbla. Doctorii care l-au examinat nu i-au dat un diagnostic precis, punînd simptomele pe care le manifesta pe seama detenției, cu tot cortegiul ei de urmări, create de lipsa îndelungată de vitamine, de proteine și de subnutriție, în general, ca și de un sistem nervos greu încercat de viața în claustrație. Toți credeau că, treptat, în cîteva luni de viață normală, în libertate, efectele nocive ale anilor de închisoare asupra organismului vor dispărea. Previziunile optimiste ale doctorilor erau departe de a-l liniști pe Dodo, care se plîngea că, dimpotrivă, pe zi ce trecea se simțea tot mai nesigur pe picioare. N-am putut pune decît pe seama îngrijorării care îl stăpînea explicația pe care mi-a dat-o, privind hotărîrea lui de a-și construi motorul în țară: „Nu-mi mai pot permite riscul de a lua legătura cu cineva din străinătate și de a-i transmite documente pe cale clandestină. Simt că dacă aș cădea iar în mîinile Securității și aș fi din nou condamnat, la vîrsta mea și bolnav cum sînt, n-aș mai suporta regimul de pușcărie și n-aș supraviețui detenției!“ Nu mai erau vorbele lui Dodo de altădată, mereu optimist, entuziast, gata să se angajeze plin de încredere în cele mai temerare acțiuni! Poate

că presimțea deja ceea ce medicii n-au descoperit decît mai tîrziu, cînd i-au stabilit diagnosticul: scleroză în plăci! Boală fără leac, care avea să progreseze încet, dar sigur. Am aflat de moartea lui Dodo cîțiva ani după ce plecasem din țară.

LOTUL PĂTRĂȘCANU

Într-o bună zi, bagheta magică a ofițerului politic Lupu care, periodic, făcea și desfăcea componența celulelor, și-a manifestat din nou puterea. Ni se împlinise sorocul. După aceleași de neînțeles criterii, care cu cîteva săptămîni în urmă determinaseră selecționarea și adunarea noastră în aceeași cameră, am fost despărțiți și împrăștiați pe celular, spre a ne integra fiecare, din nou, în componența unei alte celule. Pentru a nu știu cîta oară plecam cu „bagajul" în pătură, pe drumul de la o celulă la alta, cu același regret al despărțirii, dar și cu aceeași curiozitate și speranță că în noua încăpere voi regăsi alți prieteni cu care doream să mă întîlnesc. Tabelul cu noua repartizare a deținuților pe celule, întocmit de biroul politic, era dat ofițerului de serviciu care, împreună cu cîțiva gardieni, îl punea în aplicare, respectîndu-i cu scrupulozitate prevederile. Operația unei astfel de mutări dura de obicei cîteva ore, paralizînd orice altă activitate de pe secție. Împărțirea mesei, scosul la plimbare sau la W.C. erau întrerupte pînă ce ultimul nume de pe listă era introdus în noua lui celulă. Din cauza veșnicelor dificultăți întîmpinate de gardieni la cititul și pronunțatul numelor, ca și la numărarea noastră, mutările progresau încet și uneori se produceau și greșeli. La una din aceste pritoceli am fost eu însumi obiectul unei erori.

Era în timpul „programului" de dimineață. Ne venise tocmai rîndul să fim scoși la toaletă. Gardianul ne deschisese celula și ne însoțise pînă la capătul secției, unde așteptase ca ultimul dintre noi să pătrundă în camera W.C.-ului, pentru a închide ușa în urma lui. Chiar în acel moment, la celălalt capăt al celularului și-a făcut apariția ofițerul de serviciu cu un grup de gardieni. Deși încuiați în W.C., zgomotul ușilor și al pașilor de pe coridor ne-a dat de veste că se făceau mutări de deținuți pe secție. N-a trecut mult și faptul s-a confirmat: s-a deschis ușa la W.C. Și în prag ni s-a arătat un gardian, cu o listă în mînă. L-a strigat pe nume pe unul din noi și, înainte de a-l scoate pe coridor, i-a spus să se ducă să-și ia pătura și „bagajul" din celulă. Scena s-a repetat de mai multe ori, pînă ce toți camarazii mei fiind scoși din W.C., am rămas ultimul, singur. Pe coridor se auzeau în continuare zăvoarele ușilor și toate zgomotele făcute de mișcarea oamenilor de la o celulă la alta. Așteptînd să-mi vină și mie rîndul, am profitat de ocazia fericită de a nu fi grăbit de gardian să părăsesc W.C.-ul, m-am dezbrăcat pînă la brîu și m-am spălat la robinetul la care, în mod obișnuit, abia ni se lăsa timpul să ne spălăm pe

mîini. M-am dus apoi din nou să ascult la ușă. Coridorul continua să fie animat, așa că m-am apucat să-mi spăl și cămașa, cu gîndul că nu voi mai avea mult de așteptat pînă ce voi fi și eu repartizat într-o nouă celulă, unde s-o întind la uscat. Cînd am terminat spălatul, pe coridor se lăsase liniștea. O liniște suspectă pe care, prelungindu-se, nu mi-o puteam explica. Nu-mi puteam imagina ce motiv determinase administrația să întrerupă, pe o atît de lungă durată, mutarea care era în curs.

Cred că am așteptat mai bine de o jumătate de oră reluarea mutărilor. Dar în zadar. Coridorul a rămas mut. Eram fără cămașă și începuse să mă pătrundă frigul. În cele din urmă, răzbit, m-am decis să bat la ușă. „Nu mai bate, bă!" mi s-a răspuns tocmai din celălalt capăt al secției. Am mai bătut o dată. „Care bați, bă?" s-a răstit aceeași voce, dar de data asta mai din apropiere. „La W.C.!" am strigat și eu din spatele ușii. Pașii gardianului au înaintat pînă în dreptul ușii W.C.-ului. Zăvorul s-a tras și în prag a apărut unul din cei cîțiva gardieni ai închisorii, care nu făceau în mod obișnuit de serviciu pe secțiile deținuților politici. Nu se arătau pe celularul nostru decît sporadic și pentru scurt timp, fie pentru a da o mînă de ajutor la o percheziție, fie pentru a ține locul șefilor noștri de secție, cînd aceștia erau convocați de superiorii lor la vreo ședință. Acesta din urmă părea să fie și cazul gardianului ce-mi deschisese ușa. Figura lui mi-era cunoscută, pentru că îl vedeam aproape zilnic de la fereastra celulei, supraveghindu-i pe deținuții de drept comun, scoși la diferite corvezi în curtea închisorii.

— Ce-i cu tine aici, bă? m-a întrebat gardianul, în mod vizibil surprins de prezența mea la W.C.

Era evident că șeful de secție pe care îl înlocuia nu-i pomenise nimic, înainte de a pleca, despre vreun deținut rămas la toaletă.

— Am fost scos la W.C. Și cred că domnul plutonier m-a uitat aici, i-am răspuns.

— Din ce celulă ești?

I-am spus numărul celulei.

— Hai! Dă-i drumul la cameră!

Gardianul a luat-o apoi înainte pe coridor, spre celula ce i-o indicasem. Am pornit și eu pe urmele lui, tîrînd pe jos, după mine, tineta și hîrdăul cu apă de băut. Ajuns în fața celulei, gardianul deschisese ușa și mă aștepta. Era departe de a-și închipui surpriza pe care mi-a provocat-o, cînd am ajuns și eu în pragul ușii: în fosta mea celulă se afla un grup de deținuți necunoscuți! Instinctul pușcăriașului, curios din fire și mereu dornic de noutăți, mă făcuse să nu am nici o reacție și să pășesc în celulă în modul cel mai natural cu putință.

Încă de la prima privire aruncată în cameră, îmi dădusem seama că străinii, care se uitau și ei la mine cu aceeași curiozitate, proveneau din Aiud. Numai la Aiud mai văzusem asemenea îmbrăcăminte grotescă, făcută din petice multicolore de doc, resturi de la fabricile de confecții, cu care peniten-

ciarul își echipa deținuții în timpul verii. Lucrurile s-au lămurit de îndată ce gardianul a închis ușa și am rămas singuri. Am vrut să mă prezint, dar nici n-am apucat bine să-mi spun numele, că unul din cei opt oameni, înghesuiți în spațiul liber dintre paturi, și-a făcut loc printre ei, mi-a sărit de gît și m-a îmbrățișat cu efuziune. De cum a ieșit din mijlocul celorlalți, l-am recunoscut și eu. Era Harry Brauner, cu care vreme de aproape un an fusesem vecin de celulă în Zarcă, la Aiud. Harry Brauner fusese implicat și condamnat în procesul intentat grupului Pătrășcanu, care se judecase între 6 și 13 aprilie 1954. La cîteva zile după pronunțarea sentințelor, Lucrețiu Pătrășcanu, singurul condamnat la moarte, fusese executat, iar toți ceilalți coinculpați, care primiseră zeci de ani de condamnare, luaseră drumul închisorilor. Cînd, în 1955, în urma evadării de la Cavnic, ni s-a aplicat, ca represalii, regimul sever de izolare în Zarca Aiudului, membrii lotului Pătrășcanu se aflau acolo, ocupînd fiecare, singur, cîte o celulă. Cu acea ocazie, făcusem cunoștință și vorbisem luni de zile prin perete cu Harry Brauner, fără să ne fi întîlnit vreodată. Ne văzusem numai prin găurile practicate în obloanele de la fereastră, prin care puteam observa deținuții din celelalte celule, cînd erau scoși în curtea de plimbare. Pentru Harry Brauner, care stătuse luni de zile izolat, singur în celulă, apariția grupului nostru de evadați în celula vecină și posibilitatea de a mai schimba o vorbă cu noi, chiar și prin perete, fusese atunci motiv de mare bucurie. Acum, la Pitești, ne-am bucurat amîndoi de întîmplarea care ne-a pus în contact direct, dîndu-ne prilejul să ne cunoaștem personal. Harry Brauner m-a prezentat noilor locatari ai celulei mele, sosiți împreună cu el, chiar atunci, de la Aiud. Făceau toți parte din același grup, cunoscut ca lotul Pătrășcanu. Îi voi prezenta și eu, dîndu-le numele și cele cîteva date de care îmi mai amintesc despre fiecare din ei.

1. PAVEL CONSTANTIN, fiu de țăran sărac dintr-un sat de lîngă Ploiești. Bun la carte și ambițios, urmează liceul la Ploiești și apoi Academia Comercială la București, plătindu-și singur studiile din meditațiile pe care le dădea în timpul liber. Încă înainte de război, ocupă un post la Institutul de Conjunctură și devine membru al partidului comunist în ilegalitate.

2. IONEL MOCSONYI-STYRCEA, din familia boierilor moldoveni Styrcea. Adoptat de Mocsonyi, fost maestru de vînătoare al Palatului, care nu avea moștenitori. Ionel devine mareșalul Palatului. Fusese condamnat la șapte ani închisoare, în procesul Maniu. Cu puțin timp înainte de a-i expira pedeapsa, este implicat în procesul Pătrășcanu și condamnat din nou.

3. ION BIRTAȘU, român, originar din Ungaria, dintr-un sat de pe malurile Tisei. Bătrînul Mocsonyi îl ajută să urmeze o școală silvică și la absolvire îl angajează administrator al terenurilor de vînătoare, la moșia lui din Bulgi, în Transilvania. După moartea lui Mocsonyi, Ionel Styrcea moștenește moșia tatălui adoptiv și, o dată cu ea, și pe omul lui de credință, Birtașu. Acesta își urmează noul stăpîn în închisoare, fiind implicat și el în afacerea Pătrășcanu, cu care nu avea de fapt nici în clin nici în mînecă.

4. IAVORSKI. Un caz similar cu al lui Birtașu. Absolvent al unei școli medii de agronomie și horticultură, fusese administratorul și omul de nădejde al bătrînului Styrcea (tatăl lui Ionel), la moșia lui din Bucovina. La moartea acestuia, Ionel îl aduce pe Iavorski, cu întreaga familie, la moșia de la Bulgi. Securitatea îl implică și pe el în „complotul Pătrășcanu", de care, ca și Birtașu, nici Iavorski habar nu avea.

5. BETEA, fost comunist din ilegalitate. Atît Pavel Constantin cît și Belu Zilber mi-au povestit despre el că fusese un bărbat frumos și foarte inteligent. Amîndoi vorbeau la timpul trecut, fiindcă acum, la Pitești, descrierea lor nu mai corespundea personajului, nimic nemaiamintind de aceste trăsături. Din punct de vedere fizic, Betea era o epavă. Slab, fără dinți în gură, cu o pareză aproape totală a ambelor picioare și cu mișcările nesigure și sacadate ale brațelor, Betea zăcea tot timpul în pat. Din cînd în cînd, cîțiva dintre noi îl ridicam în picioare, și, susținîndu-l, încercam să facem cu el cîțiva pași prin celulă. Era mai mult o iluzie de plimbare, pentru că de fapt noi îl duceam pe sus, vîrful picioarelor lui atîrnînd inerte, abia atingînd podelele. În privința intelectului lui Betea, era mai greu să te pronunți. Vorbea cu mare dificultate și era greu de înțeles. Privirea și expresia figurii pledau însă, mai degrabă, pentru idioție decît pentru inteligență. Am aflat că aceste simptome erau consecințele unui sifilis neîngrijit abia în ziua în care, în urma unui ordin al Direcției Penitenciarelor prevăzînd acordarea de tratament medical lueticilor, Ciortan s-a prezentat la celula noastră cu o seringă și i-a făcut o injecție lui Betea. Tratamentul s-a repetat de cîteva ori, timp de aproximativ un an, după care ordinul a căzut în desuetudine. Cîtă vreme a stat în închisoarea din Pitești, starea sănătății lui Betea nu s-a ameliorat.

Pavel Constantin, care îl cunoștea din tinerețe și vorbea cu multă simpatie și admirație despre inteligența și șarmul lui Betea din vremea studenției, menționa totuși și anumite apucături și manifestări ieșite din comun, care îl caracterizau. Din diferitele întîmplări și episoade pe care mi le-a povestit, nu încăpea îndoială că Betea fusese un original. O originalitate uneori stranie, cînd mă gîndesc la portretul lui zugrăvit de Pavel și pe care încerc să-l refac din memorie. Betea era un bărbat înalt, atletic, cu înfățișare plăcută. Avea succes la femei și cînd i se oferea ocazia unei aventuri galante, nu o refuza niciodată. Punea mare preț pe îmbrăcăminte și, deși cu resurse modeste, ca mai toți studenții, era de o eleganță excepțională, întotdeauna îmbrăcat din cap pînă în picioare cu lucruri de cea mai bună calitate, de la cele mai scumpe magazine din București. De la cămașă, cravată, costum de haine și pînă la pantofi, totul era după ultimul jurnal de modă bărbătească a vremii. Numai un singur lucru lipsea: ciorapii! Betea umbla desculț în pantofi. Nu purtase în viața lui ciorapi!

6. HARRY BRAUNER, fratele pictorului surrealist Victor Brauner, fusese studentul favorit al lui Constantin Brăiloiu. A cutreierat întreaga țară pentru a culege și înregistra muzică populară din diferite regiuni. După instalarea

regimului comunist, ajunge directorul Institutului de Folclor. Cu merite necontestate în domeniul lui de activitate și dezinteresat de politică, se pare că nu putea fi bănuit de oportunism politic, deoarece numirea lui în acest post se datora exclusiv strînsei prietenii care îl lega de familia Pătrășcanu. Cîțiva ani mai tîrziu, tot datorită acestei prietenii, ajunsese și în boxa acuzaților, alături de Lucrețiu Pătrășcanu la căderea lui în dizgrație. Întîlnindu-l acum la Pitești, i-am amintit de vecinătatea noastră în Zarcă, la Aiud, cînd ne fredona, prin cănița de băut apă, aplicată pe perete, cîntecele compuse de el în celulă. Brauner compusese atunci muzica pentru versurile lui Nichifor Crainic și Radu Gyr, pe care le învățase în pușcărie. Cu voce scăzută, Brauner ni le-a cîntat din nou în celula din Pitești.

7. HERANT TOROSIAN fusese și el condamnat în același proces, numai datorită relațiilor de amiciție cu Lucrețiu Pătrășcanu. Dacă nu mă înșeală memoria, cred că Torosian fusese avocat. Om cu stare materială bună și fără preocupări politice, nu dăduse niciodată de bănuit că ar fi putut avea contingențe cu comuniștii, cînd aceștia se aflau în ilegalitate. Or, casa lui Torosian fusese într-o vreme ascunzătoarea lui Pătrășcanu, care era căutat de Siguranță și locul mai multor întîlniri conspirative ale comuniștilor, în timpul războiului. Torosian îi pusese casa la dispoziție lui Pătrășcanu numai datorită relațiilor personale, nicidecum pentru că i-ar fi împărtășit convingerile politice. Torosian era departe de a fi un om de stînga, după cum nici de dreapta. Era extrem de inteligent și un perfect oportunist, care nici măcar nu-și ascundea această apucătură, ba chiar și-o susținea și pleda pentru ea cu cinism. După luarea puterii de către comuniști și, desigur, datorită prieteniei cu Pătrășcanu, Torosian a primit un post de sinecură la ambasada română de la Paris.

8. HERBERT (BELU) ZILBER. Foarte mic de talie. Cu trăsături pronunțat evreiești. Nu mai avea nici un dinte în gură. Membru al partidului comunist din ilegalitate. Inteligent și cultivat. Studiase în România și în străinătate, cumulînd mai multe diplome: de inginer, în matematică și economie. Între cele două războaie, duce o activitate publicistică în presa de stînga, semnîndu-și articolele sub pseudonimul Andrei Șerbulescu. Prin anii '30 este arestat și condamnat la trei sau patru ani de închisoare, pentru spionaj în favoarea Uniunii Sovietice. Nu execută decît o parte din pedeapsă și este eliberat mai devreme. Apreciat de Virgil Madgearu, este angajat la Institutul de Conjunctură, unde activează pînă la 23 august 1944. Apoi este numit director la C.E.C. Este și el arestat și condamnat în procesul Pătrășcanu, după ce mai întîi joacă rolul personajului principal în timpul anchetei.

Cu acești opt membri ai lotului Pătrășcanu aveam să împart celula aproape trei luni de zile. De eroarea prin care ajunsesem în aceeași celulă cu ei nu și-a dat nimeni seama în prima zi. Greșeala a fost remarcată abia a doua zi, la „deschidere", dar după un scurt conciliabul pe șoptite, ofițerul de ser-

viciu și politrucul Lupu au trecut la celula următoare, renunțînd să mai procedeze la o nouă mutare. De fapt, cei opt sosiți din Aiud, ca orice nou-veniți, urmau să stea o perioadă de timp izolați de ceilalți deținuți din închisoare. Durata acestei perioade de carantină era stabilită de biroul politic și numai după împlinirea ei noii sosiți erau mutați în alte celule, împreună cu deținuții vechi. Măsura era menită să prevină difuzarea unor eventuale știri, încă proaspete, aduse de către cei veniți cu duba din alte închisori. Era și motivul pentru care Lupu nu m-a mai mutat în altă celulă, din moment ce luasem contact cu noii veniți, lăsîndu-mă mai departe împreună cu ei și punîndu-mă și pe mine la același regim de carantină.

Primele ore petrecute în compania celor opt au fost de-a dreptul obositoare. După ce trăiseră atîta vreme în cea mai strictă izolare, faptul că s-au găsit deodată împreună a constituit pentru ei un adevărat șoc. Cuprinși de o excitație pe care nu și-o mai puteau stăpîni, fiecare încerca să vorbească cu fiecare și cu toți în același timp, punîndu-și unul altuia întrebări la care nu așteptau răspunsul, sau povestindu-și reciproc cîte ceva, neputîndu-se concentra nici pentru a face o relatare coerentă, nici pentru a-și asculta interlocutorul.

În ceea ce mă privește, am fost de-a dreptul asaltat cu întrebări de tot felul. Mă priveau ca pe o apariție miraculoasă în mijlocul lor. Eram primul om din afara grupului lor pe care îl întîlneau după luni și luni de zile. Pentru ei, eram unul din acei oameni privilegiați de soartă, pe care îi invidiaseră zi de zi, în singurătatea celulei lor. Eram un deținut politic obișnuit, care trăiam, împreună cu alți semeni ai mei, într-o închisoare obișnuită. Trecuți prin barbaria anchetei Securității, prin fărădelegea „justiției poporului", traumatizați de execuția lui Pătrășcanu și timorați de regimul special de izolare la care fuseseră supuși, rîvniseră tot timpul la viața din închisorile deținuților politici de rînd, închipuindu-și-o cu totul altfel decît era în realitate. Cînd, de bine, de rău noii mei colocatari s-au mai calmat, și mă refer în special la Harry Brauner, Belu Zilber și Ionel Mocsonyi-Styrcea, care păreau să fi suportat cel mai greu singurătatea și nu-și mai găseau astîmpărul, am luat mai întîi inițiativa de a-i indica fiecăruia patul în care va dormi și de a-i informa apoi asupra obiceiurilor și felului în care ne duceam viața în închisoarea din Pitești, pentru a ne strecura printre interdicțiile regulamentului și a cădea cît mai rar victime măsurilor de represalii și sadismului ofițerului politic și ciracilor lui. Problema repartizării paturilor n-a fost ușoară. Eram nouă inși pe șase paturi. Am procedat după criteriile unanim acceptate în toate închisorile. Betea, bolnav fiind, urma să ocupe singur unul din paturile de jos. Deasupra lui s-a instalat Torosian, iar eu, fiind cel mai tînăr, mi-am păstrat patul de sus de tot, oferindu-mă să-l împart cu încă cineva. Ionel Mocsonyi, care era mai agil și căruia nu-i venea greu să se cațere în patul de la ultimul etaj, mi-a devenit astfel partener. Pe cealaltă coloană de trei paturi, la același

nivel cu noi doi, s-au instalat Pavel Constantin cu Harry Brauner, sub ei, Belu Zilber, iar jos de tot, Birtașu cu Iavorski.

Nu pot spune că am avut o conviețuire ușoară cu Mocsonyi. O agitație nervoasă permanentă îl făcea să nu stea un singur moment locului. Era în continuă mișcare: cobora și urca în patul lui de zeci de ori pe zi, fără vreun motiv anume, iar între aceste exerciții de ascensiune, prin care zgîlțîia întreaga coloană de paturi, inclusiv pe cel al nenorocitului de Betea, Ionel se plimba de colo-colo în micul spațiu liber din celulă, fluierînd sau fredonînd, atrăgîndu-l mereu pe gardian la ușa noastră. La observațiile și amenințările acestuia, tăcea. Ionel era însă atît de distrat, încît își relua cîntatul înainte ca gardianul să apuce să se îndepărteze de ușă. Nici după cîteva stagii de pedeapsă în beci nu s-a lecuit. Era incapabil de un efort susținut de atenție. În cele din urmă, l-a ajutat norocul. În simplitatea lor, mai toți gardienii ajunseseră la concluzia că nu era în toate mințile și îi tolerau fluieratul și cîntatul, cîtă vreme nu apărea nici un ofițer pe secție. Mai puțin toleranți se arătau cîteodată camarazii lui de lot, care, exasperați, îi cereau să nu mai calce așa de apăsat cu bocancii pe dușumele, să nu mai zgîlțîie paturile și să-și înceteze fredonatul. Înțelegător, Mocsonyi se scuza, se oprea din plimbat și se așeza resemnat pe unul din paturile de jos. Pentru un minut sau două, liniștea era asigurată. Nu mai mult! Culmea era că și noaptea Ionel reușea să stîrnească proteste. Chiar și în timpul somnului își freca inconștient labele picioarelor între ele, zvîcniturile mișcării transmițîndu-se la toate cele trei paturi suprapuse. Torosian, care locuia sub noi, era primul afectat. Fie nu putea adormi, fie se trezea din somn și îl înghiontea prin saltea pe Ionel, care, fără să se trezească, înceta să-și mai frece picioarele, iar paturile se opreau din clătinat. Efectul era imediat, dar de scurtă durată, obligîndu-l pe Torosian să repete procedeul de mai multe ori în cursul nopții pînă ce, în cele din urmă, obosit, adormea, lăsîndu-se „legănat" de Ionel, fără să mai protesteze. Dimineața, Torosian îi reproșa noaptea chinuită de nesomn, indignîndu-se totodată de indiferența mea, care nu mă plîngeam niciodată că mi-ar fi tulburat somnul, deși împărțeam patul cu Ionel. De fapt, toți noii-veniți îmi invidiau somnul sănătos și admirau echilibrul nervos de care dădeam dovadă în diferite împrejurări, în care ei își pierdeau răbdarea și se iritau, ajungînd repede la certuri aprinse și chiar mai departe. Mai ales în primele zile, atmosfera în celulă a fost de-a dreptul explozivă.

Pentru întîia oară de la arestarea lor, membrii lotului Pătrășcanu aveau ocazia să stea de vorbă între ei. Și, bineînțeles, a urmat ceea ce era firesc să se întîmple, și se întîmpla întotdeauna în astfel de situații: s-a discutat despre arestare, anchetă și proces, fiecare povestindu-și partea lui de amintiri din aceste trei importante etape obligatorii, care jalonau drumul de tranzit dintre libertate și temniță. În cazul noilor mei camarazi de celulă, discuția pe marginea acestor teme s-a transformat deseori în ceartă înveninată, uneori chiar cu tendința de a degenera în bătaie. Am asistat așadar zile în șir la reconsti-

tuirea faptelor și declarațiilor, prin confruntarea celor ce fuseseră împreună în boxa inculpaților la procesul lui Pătrășcanu și care, acum, cu mărturiile lor, scoteau la lumină dedesubturile anchetelor, dar și atitudinea fiecăruia în timpul cercetărilor și în fața tribunalului. De aici, învinuiri și contraînvinuiri generatoare de conflict și de scindări în rîndurile colocatarilor mei, unii devenind din nou acuzați iar alții acuzatori, în acest nou proces, care se judeca, ce-i drept, tot cu ușile închise, dar de data asta în celulă și după alt cod și altă procedură decît primul. A avut loc un fel de „spălare a rufelor murdare", iar dacă, din cauza prezenței mele, operația nu s-a petrecut cum se cuvenea „în familie", zicala și-a păstrat sensul nealterat cu privire la rufe, care erau într-adevăr foarte murdare! Urmărind expunerea fiecăruia cu privire la ancheta prin care trecuse și felul în care se desfășurase procesul, mi-am făcut o idee mai clară, nu numai despre întreaga „afacere Pătrășcanu", dar și despre fiecare din noii mei camarazi de celulă în parte. Încă de la primele controverse ce s-au iscat, cînd au abordat subiectul anchetelor, mi-am dat seama de părerea eronată pe care o avusesem pînă atunci despre componența așa-zisului „grup Pătrășcanu".

Pentru mine, nu fuseseră altceva decît niște comuniști ca toți ceilalți, care, deși căzuseră victime luptei pentru putere din sînul partidului, nu meritau nici o compătimire. Cunoscîndu-i acum personal și asistînd la discuțiile lor, am fost nevoit să-mi revizuiesc părerea în privința omogenității grupului. Comuniști nu fuseseră decît Pătrășcanu, Zilber și Kofler. (Cu ultimul nu mai știu ce se întîmplase. Cred că murise la Aiud, făcînd greva foamei.) Or, nici măcar aceștia trei nu avuseseră vreo activitate conspirativă comună care să îndreptățească judecarea și condamnarea lor ca grup organizat. Cu atît mai puțin justificată era acuzația de complicitate cu primii trei, adusă celorlalți din lot, pe care nu-i lega nici măcar același crez politic. Unii din ei, cum era cazul lui Birtașu și Iavorski, au făcut cunoștință cu cei cu care așa-zis complotaseră împotriva regimului abia acum, o dată cu mine, în celula din Pitești. Explicația prin care o lume atît de pestriță, și care nu pusese niciodată la cale un complot, ajunsese să se întîlnească în boxa acuzaților în cadrul aceluiași proces, trebuia căutată în interesul urmărit în acea vreme de partidul comunist, de a-l face să dispară pe Lucrețiu Pătrășcanu, și totodată în totala lipsă de scrupule cu care operase pentru a-și atinge acest scop. Dacă acum nu mai e un secret pentru nimeni că „procesul Pătrășcanu" a fost o variantă românească a marilor procese de tip stalinist, înscenate de conducerile partidelor comuniste din Uniunea Sovietică și din toate statele satelite pentru a-și epura cadrele și a se descotorosi de „tovarășii" incomozi, pe vremea cînd mi-a fost dat să-i ascult pe cei ce fuseseră direct implicați în anchetă și proces revelațiile lor erau încă inedite. Nu mă voi încumeta să încerc să redau desfășurarea, punct cu punct, a tuturor fazelor procesului, la a cărui reconstituire amănunțită am fost martor în celula din Pitești, pentru că, după atîta vreme, n-aș mai putea reproduce cu fidelitate cele auzite, chiar dacă atunci

am urmărit cu cel mai mare interes pasionantele destăinuiri ale celor ce fuseseră „eroii" piesei ce se jucase în 1954.

Procesul Pătrășcanu, ca și majoritatea celorlalte procese din vremea aceea, avea o caracteristică comună: sentințele inculpaților care compăreau în fața tribunalului erau stabilite dinainte, încă de la arestare, procesul în sine nefiind decît un simulacru de judecată, dezbaterile trebuind să demonstreze că acuzații se făcuseră vinovați anume de acele culpe care justificau încadrarea lor în articolul din codul penal, prevăzînd pedeapsa corespunzătoare celor deja hotărîte. Pentru o cît mai reușită aparență de respectare a procedurii și legii, toate mijloacele erau permise. Se recurgea la minciună, acte falsificate, dovezi și mărturii mincinoase smulse sub amenințare, teroare sau șantaj, de la oameni liberi sau de la alții deja condamnați. Cele mai importante elemente în proces rămîneau, însă, tot destăinuirile și declarațiile de recunoaștere a faptelor din partea inculpaților. Meritul obținerii lor revenea în întregime organelor de anchetă, care aveau mînă liberă să folosească toate mijloacele pentru a-și atinge scopul. Numai privind lucrurile prin prisma acestui principiu al cronologiei răsturnate, care stabilea mai întîi verdictul, întreaga desfășurare a anchetei și a procesului Pătrășcanu devenea clară. Toți membrii lotului erau de acord în această privință: Pătrășcanu fusese condamnat la moarte încă înainte de a fi fost arestat! De aici înainte, fusese treaba anchetatorilor și a judecătorilor de a se adapta la situație și de a face plauzibilă din punct de vedere juridic această sentință, ce avea să fie pronunțată public abia la sfîrșitul procesului. Trei au fost acuzațiile care i-au fost aduse lui Pătrășcanu, toate trei, acte de trădare pentru care codul penal prevedea pedeapsa capitală. Pătrășcanu complotase cu așa-zisele partide istorice, cu Palatul și cu serviciile de spionaj străine! Urma deci să se recunoască vinovat de o serie de fapte pe care nu le comisese, pentru a confirma în instanță exercitarea unor concluzii prestabilite și prin nimic dovedite. Cum însă un complot, de asemenea anvergură și cu atîtea implicații, nu putea fi opera unei singure persoane, Securitatea a trebuit să se îngrijească să-l înconjoare pe acuzatul principal cu un număr de complici bine selecționați, pentru a se potrivi cadrului creat. Și așa a luat naștere „lotul Pătrășcanu", a cărui componență mi se păruse atît de bizară la prima vedere, dar care în realitate răspundea perfect necesităților de regie. Prin acești așa-ziși complici, ca și prin declarațiile altor persoane (unele libere, altele aflate în închisoare) aduse să depună mărturie, aveau să fie demonstrate la proces legăturile secrete pe care Pătrășcanu le avusese cu Maniu și Brătianu, cu regele Mihai și cu serviciile de informații engleze și americane. O dată stabilite premisele acestei vaste conspirații, imaginate de sferele înalte ale Comitetului Central și ale Ministerului de Interne, organele de anchetă, sub directa îndrumare a lui Nicolschi și Pintilie, au fost însărcinate cu completarea scenariului, pînă în cele mai mici amănunte. Prin perversitatea procedeului întrebuințat, acești reputați specialiști ai torturilor și-au depășit performanțele de pînă atunci, atingînd

apogeul cinismului și inventivității în domeniu. Nu le-au pus arestaților în față declarații gata scrise, obligîndu-i, prin obișnuitele mijloace de persuasiune, să recunoască comiterea unor crime inventate de Securitate și cuprinse în procesul-verbal de interogatoriu, pe care trebuiau să-l semneze. Nu! De data asta, au vrut ca înșiși anchetații să fie autorii piesei, inventîndu-și chiar ei complotul împotriva statului pe care, pasămite, l-ar fi pus la cale și distribuindu-și singuri rolurile în așa fel, încît la proces să rezulte condamnările dorite de Securitate și mai ales sentința capitală pentru Lucrețiu Pătrășcanu. Pentru orice minte normală, un asemenea plan monstruos nu părea realizabil, nefiind de conceput că s-ar putea găsi omul care să se preteze la un astfel de joc. Și totuși, s-a găsit! Și astfel, s-ar putea spune că Securitatea n-a avut nici un amestec în falsificarea adevărului în cazul lui Pătrășcanu, deoarece adevăratul realizator al scenariului, după care s-a jucat piesa în fața tribunalului, a fost Herbert (Belu) Zilber. Rezumînd în cîteva pagini ceea ce s-a întîmplat în cîțiva ani de anchetă (începînd de la arestare, în 1948 și pînă la proces, în 1954), lucrurile s-au petrecut în felul următor:

Ca vechi comunist de încredere, Belu Zilber a fost informat că interesele superioare ale partidului cer suprimarea lui Lucrețiu Pătrășcanu, a cărui prezență în guvern pune în pericol cauza „socialismului" în România. S-a făcut apel la loialitatea lui față de Partid, cerîndu-i-se să colaboreze cu ancheta și să contribuie la realizarea acestui scop, sugerîndu-i-se să găsească soluția potrivită. Prin sacrificiul pe care îl va face, expunîndu-se el însuși unei condamnări (implicarea lui fiind absolut necesară pentru a demonstra vinovăția lui Pătrășcanu), Zilber își va dovedi încă o dată fidelitatea cu care înțelege să servească interesele Partidului. Dacă, la început, Zilber a respins propunerea, de îndată ce s-a văzut confruntat alternativ, cînd cu brutalitatea primelor lovituri ale bătăușilor Securității, cînd cu amabilitatea anchetatorilor, care i-au dat de înțeles că, refuzînd să colaboreze, nu numai că nu-i va salva viața lui Pătrășcanu, dar va risca să și-o piardă chiar și pe a lui, Belu a capitulat și a acceptat. El însuși povestea că, deși nu se simțea în stare să suporte durerea fizică, nu acesta fusese primul motiv care îl determinase să cedeze. O făcuse din motive cât se poate de raționale: înțelesese că hotărîrea partidului era de nezdruncinat și că nimic nu mai putea schimba soarta lui Lucrețiu Pătrășcanu. Ca bun cunoscător al istoriei partidului, înțelesese de asemeni că „procesul Pătrășcanu" avea să se desfășoare după tipicul proceselor similare din celelalte țări comuniste, în care căzuseră capetele lui Laszlo Rajk, Traicio Kostov și Rudolf Slanski. Ca atare, nu-i mai rămăsese altceva de făcut decît să încerce să-și salveze propria-i viață, făcînd ceea ce îi cereau anchetatorii. Belu Zilber declara sus și tare că nu avea nimic să-și reproșeze în privința mărturisirilor false pe care le făcuse în anchetă și la proces, datorită cărora Pătrășcanu fusese trimis în fața plutonului de execuție, deoarece soarta lui fusese oricum pecetluită, cu sau fără aceste declarații. Era o chestiune de calcul obiectiv, o chestiune de economie, cum spunea el. Salvase

singurul lucru ce mai putea fi salvat: propria lui viață! Același „calcul lucid" îl făcea să nu se simtă răspunzător nici pentru torturile dezlănțuite de aceleași declarații ale lui asupra celorlalți membri ai lotului, pentru a-i face să le confirme. Dacă n-ar fi fost el, ar fi fost altul care ar fi făcut aceleași declarații, iar dacă nu s-ar fi găsit nici unul dintre ei să le facă, Securitatea ar fi uzat de martori mincinoși din propriile ei rânduri și tot și-ar fi atins scopul. Pătrășcanu tot ar fi fost executat, iar torturarea celorlalți tot n-ar fi fost evitată! Încît, cel puțin, scăpase el! Cam așa își argumenta Belu Zilber atitudinea pe care o avusese în anchetă. Cinismul unor astfel de afirmații, făcute chiar în mijlocul celor care suferiseră direct de pe urma lui, a provocat un val de revoltă în celulă, fiecare exprimîndu-și în felul lui indignarea. Toți l-au judecat cu aceeași asprime, condamnându-l pentru lipsa de scrupule și rolul abject pe care îl jucase în anchetă și la proces, unii pe un ton mai calm, alții mai vehement.

Totuși, în prima săptămînă de la constituirea celulei noastre, ori de cîte ori discuția pe această temă era reluată, spiritele se înfierbîntau treptat, atmosfera se învenina, se ajungea la ceartă, la epitete puțin măgulitoare, insulte și chiar amenințări. De fiecare dată, creșterea iritației i se datora tot lui Zilber, care se încăpățîna să susțină că, supus judecății unei minți limpezi și obiective, nu i se putea imputa nimic, deoarece nu declarațiile lui determinaseră condițiile în care se desfășurase ancheta și procesul, ci, dimpotrivă, atitudinea lui fusese determinată de acele condiții de care el era conștient că erau deja stabilite și de neschimbat.

Ca spectator neimplicat în certurile care se dezlănțuiau, eram singurul care îmi păstram calmul și căutam să veghez, pe cît posibil, ca scandalul să nu ia proporții și să atragă intervenția gardianului de pe coridor. Nu era lucru ușor să-i potolești pe participanții la dezbateri, cînd acestea tindeau spre conflict deschis, cu acuzații și amenințări reciproce. Pe de altă parte, urmăream cu mare interes discuțiile care scoteau la lumină toate amănuntele acelui tenebros complot, urzit de mințile perfide și lipsite de orice considerente morale ale mai marilor anchetelor, și care aveau să culmineze cu procesul și execuția lui Pătrășcanu. Cei mai angajați, mai pătimași și gata de fiecare dată să reia aceleași discuții și certuri cu Belu Zilber erau Harry Brauner și Ionel Styrcea. Observasem, în schimb, atitudinea lui Pavel Constantin, care nu intervenise decît o singură dată, în prima discuție care se născuse în celulă, în care Belu Zilber își justificase cu cinism comportarea ce o avusese în anchetă și la proces. Calm și fără cuvinte de insultă, rechizitoriul lui Pavel scosese în evidență, în numai cîteva fraze, morbiditatea și amoralitatea judecății lui Zilber, încheind cu verdictul pe care îl pronunțase împotriva lui chiar Pătrășcanu în sala Tribunalului, manifestîndu-și cu voce tare dezgustul de a fi obligat să atea alături de el, pe aceeași bancă a acuzaților. Pavel declarase și el că simțea aceeași repulsie față de Zilber, considerîndu-l o creatură abjectă, nedemnă de a trăi printre oameni. O dată această concluzie trasă,

Pavel încetase pentru totdeauna de mai lua act de prezența lui Zilber în celulă, ignorîndu-l de-aci înainte cu desăvîrșire. Am fost surprins atunci de faptul că Zilber a tăcut și n-a ripostat. Treptat, mi-am dat seama însă că Pavel era singurul membru al lotului din celulă care îi impunea respect. Cît timp am stat împreună în aceeași celulă, Belu n-a mai cutezat niciodată să-i adreseze cuvîntul, ferindu-se chiar să-i pomenească numele în discuțiile pe care le purta cu ceilalți, pentru a nu-l provoca în nici un fel. Nu cu aceeași resemnare, aș spune chiar lașitate, cu care suportase să fie condamnat de Pavel, avea să răspundă la criticile și acuzațiile celorlalți. Mai ales la reproșurile lui Ionel Styrcea, Zilber răspundea prin contraatacuri bine țintite, amintindu-i de propria lui atitudine, puțin onorabilă, cînd, în timpul cercetărilor, pentru a fi pe placul anchetei, învinuise în declarațiile lui pe Pătrășcanu și pe alți camarazi din lot de fapte imaginare, în speranța că la proces va apărea numai în calitate de martor și nu va fi din nou condamnat. Cînd Belu îi striga că nu avea calitatea morală să-i judece pe alții, Ionel Styrcea se congestiona de furie și încerca să se dezvinovățească, afirmînd că nu aruncase vina pe altul decît atunci cînd risca să fie compromisă persoana regelui. Datoria lui, ca om al Curții, spunea Ionel, era să vegheze ca regele să nu fie implicat în afacerea Pătrășcanu, pentru a nu putea fi acuzat că și-a depășit prerogativele, care îi interziceau orice fel de activitate politică și, cu atît mai mult, participarea la un complot.

În duelul de argumente și contraargumente care se încingea, susținut cu citate din declarațiile făcute de cei doi în fața instanței, Belu ieșea mereu învingător, versiunea lui fiind întotdeauna mai credibilă. Ionel Styrcea își pierdea atunci cumpătul și, în comparație cu Zilber care își păstra calmul, pledoaria lui devenea mai confuză, mai lipsită de logică și mai puțin convingătoare. În două rînduri și-a pierdut într-atît controlul de sine, încît a sărit la bătaie. Prima oară ne-a luat prin surprindere și a reușit chiar să-l lovească pe Zilber, înainte de a apuca să-i despărțim. A doua oară, Zilber l-a acuzat de delațiune în anchetă, în timp ce se plimba în spațiul liber dintre paturi, iar Ionel se afla în patul lui de la etajul trei. Profitînd de prezența unui gardian mai puțin vigilent, pe secție, mai toți ne întinsesem în paturi, pentru a ne odihni. Eram culcat lîngă Ionel, cu care împărțeam patul de la etajul trei, și urmăream fără prea mare interes cearta care se iscase între ei. Mă obișnuisem de mult cu subiectul discuției de atîtea ori repetate și îmi formasem părerea despre Ionel și despre Zilber, pe care, de altfel, o împărtășeau și ceilalți: și unul, și celălalt aveau dreptate cînd se acuzau reciproc în privința comportării ce o avuseseră în anchetă și la proces! N-am realizat gradul de violență pe care l-a atins discuția decît în momentul în care Ionel Styrcea, printr-o mișcare bruscă, zgîlțîind întreaga coloană de trei paturi, s-a azvîrlit de sus asupra lui Belu Zilber. Într-un gest reflex am întins brațele și l-am apucat de picioare, oprindu-i elanul. Din fericire, mi-a sărit în ajutor și Pavel Constantin. De unul singur n-aș fi avut putere să-l țin. Cu siguranță că l-aș fi scăpat

din mîini și s-ar fi putut întîmpla o nenorocire, dacă ar fi căzut în cap de la o atît de mare înălțime. Chiar așa, atîrnat cu capul în jos și ținut de picioare, abia am reușit amîndoi să-l ținem și să-l ridicăm apoi din nou în pat. L-am scăpat cu acea ocazie pe Zilber nu numai de agresiunea lui Mocsonyi, dar și de cei doi oameni devotați ai acestuia, Birtașu și Iavorski, care săriseră și ei din paturile lor, considerînd că venise momentul mult așteptat să-l linșeze. În timp ce mă străduiam să-i liniștesc, explicîndu-le că trebuie evitată cu orice preț intervenția gardianului, că astfel de răfuieli nu-și aveau rostul în închisoare și că ne vom putea căuta dreptatea în fața unei justiții adevărate, atunci cînd vom fi din nou liberi, într-o țară liberă, Belu Zilber, palid la față, se retrăsese speriat într-un colț, așteptînd îndepărtarea pericolului. Birtașu și Iavorski, care avuseseră cel mai mult de suferit în anchetă de pe urma declarațiilor lui Zilber, se împăcau destul de greu cu gîndul de a renunța la răzbunare, pînă ce vom fi iar liberi. De altfel, nu puteau înțelege cum de mai stăteau de vorbă cu Zilber ceilalți deținuți din lotul lor și chiar „domnul Baron", cum îi spuneau lui Ionel, din moment ce ticăloșia atitudinii lui Zilber în anchetă fusese dovedită și recunoscută chiar de el.

Pentru ei, Zilber era definitiv descalificat și exclus din rîndul oamenilor, și nu mai merita altceva decît să-și primească pedeapsa pentru faptele lui.

Datorită intervenției mele, care l-a salvat de două ori de la bătaie, și poate și pentru că, din toată celula, eram singurul lui interlocutor constant și fidel ascultător și nu-i arătam nici un fel de resentimente, Belu Zilber avea să mă considere cu o simpatie crescîndă și chiar cu afecțiune. Între noi s-a stabilit o relație de încredere reciprocă destul de stranie, neafectată nici de diferența de vîrstă destul de apreciabilă dintre noi, nici de vederile politice diametral opuse, exprimate și de unul, și de altul cu toată sinceritatea. Încurajat de faptul că eram în stare să-i ascult teoriile, inacceptabile din punctul de vedere al „mentalității burgheze", cum spunea el, fără să mă revolt și să devin agresiv ca ceilalți, Belu Zilber, care nu suporta tăcerea și simțea nevoia să stea de vorbă cu cineva, mi-a destăinuit, fără reticențe, multe din părerile și convingerile lui. Le voi reda pe scurt și cu toată fidelitatea pe cele cîteva de care îmi mai amintesc. În cursul nesfîrșitelor ore petrecute în discuții cu Zilber, curiozitatea împingîndu-mă să-i pun mereu noi întrebări, în încercarea de a-i înțelege felul de a gîndi, nu pot să spun că am ajuns să-mi lămuresc nedumeririle. Nu-mi puteam explica deloc contradicția flagrantă dintre Zilber, omul civilizat, inteligent, cultivat, sensibil și chiar sentimental, și celălalt Zilber, comunistul și adeptul convins al celor mai radicale metode de luptă ale partidului pentru cucerirea puterii și impunerea sistemului, metode cărora el însuși le căzuse victimă. Pe de-o parte disprețuia forța brută. Nesuportînd el însuși durerea fizică, nu suporta nici ideea de a i-o pricinui altuia. Pe de altă parte, era total de acord cu necesitatea aplicării procedeelor de represiune staliniste pentru triumful cauzei comuniste. Astfel, aproba întru totul

lichidările în masă ale culacilor, ordonate de Stalin, deoarece țărănimea era unul din principalele obstacole în calea înfăptuirii comunismului, obstacol care trebuia înlăturat cu orice preț. Comunismul este o nouă metodă de gîndire, care, spunea el, nu se poate impune atîta vreme cît dăinuie mentalitatea burgheză. Cineva care s-a născut și a crescut în mentalitatea burgheză nu-și poate însuși modul de gîndire comunist și deci va fi un inadaptabil sub un astfel de regim. Or, pentru a rupe continuitatea acestei mentalități și a face loc noilor generații cu educație comunistă, trebuie mai întîi să dispară generațiile crescute în spirit burghez. Acei care nu-și vor manifesta în nici un fel opoziția față de regim și vor accepta cu pasivitate condițiile de existență ce le vor fi oferite vor putea să supraviețuiască pînă la dispariția lor naturală pe calea procesului biologic firesc. Cei care se vor împotrivi, cu vorba sau cu fapta, dovedindu-se dușmani activi și deci periculoși, vor fi făcuți să dispară din mijlocul societății și vor fi ori suprimați, ori își vor sfîrși zilele în închisori și lagăre de muncă. Întrebîndu-l, dacă, pentru a-și vedea realizat idealul fericirii comuniste, ideal cel puțin ipotetic dacă nu utopic, considera normal să fie plătit un preț atît de ridicat în suferințe și vieți omenești, Zilber îmi răspundea că întrebarea mea nu-și avea rostul. Era o întrebare pur retorică, spunea el, deoarece, indiferent de părerea noastră, răspunsul nu putea influența cu nimic cursul inexorabil al istoriei, care îndreaptă evoluția omenirii către societatea viitorului, care va fi societatea comunistă. Cînd și ultimii oameni din vechile generații, care între timp au înțeles că prețul supraviețuirii era tăcerea, vor fi pierit fără să mai fi transmis descendenților nimic din educația și amintirile vremurilor trecute, tinerii astfel dezmoșteniți, care îi vor înlocui, nu vor mai suferi nici o influență nocivă și vor cunoaște numai viața în societatea comunistă.

Într-una din zile, venind vorba despre minciunile deșănțate ale propagandei comuniste și despre campania de denaturare a adevărului dusă în toate domeniile, i-am povestit lui Zilber întîmplarea pe care mi-o relatase, cu puțin timp înainte de arestarea mea, bunul meu prieten Dinu Mitache. Dinu era grafician și membru al Uniunii Artiștilor Plastici. În această calitate, a fost solicitat să se prezinte la Muzeul de Istorie a Partidului, pentru executarea unor lucrări ce-i vor fi încredințate. În prealabil, a fost însă avertizat că va fi obligat să păstreze cu strictețe secretul în privința lucrărilor și a fost chiar pus să semneze o declarație în acest sens. Apoi, timp de cîteva săptămîni, a lucrat în atelierul ce i s-a pus la dispoziție, chiar în clădirea muzeului. Împreună cu alți graficieni, pictori și fotografi, a lucrat la falsificarea, conform îndrumărilor ce le-au primit, unei serii de documente și fotografii. Uzînd de plastografie și fotomontaje, au produs astfel piesele ce urmau să fie expuse în sălile muzeului, spre a demonstra vizitatorilor autenticitatea afirmațiilor făcute de istoricii regimului cu privire mai ales la lupta partidului în ilegalitate. Între altele, au montat panouri cu fotografii vechi, autentice, mărite, reprezentînd grupuri de comuniști în diferite momente: la procesele ce li s-au

intentat, participînd la mișcări greviste sau la diferite întîlniri conspirative. Toate aceste fotografii au fost manipulate, fie înlocuindu-se o figură indezirabilă cu alta care corespundea intereselor partidului, fie adăugînd figura unui personaj, care nici măcar nu era contemporan cu grupul din poză, dar confirma prin prezența lui alături de ceilalți una din minciunile vehiculate de propaganda regimului. La sfîrșit mi-am exprimat părerea că nici un adevărat comunist nu putea fi de acord cu expunerea unor asemenea falsuri grosolane, care nu vor scăpa ochiului critic și ironiilor publicului, ducînd la discreditarea partidului. „Te înșeli!" mi-a replicat Zilber, n-am nimic împotriva procedeului!" Și mi-a explicat de ce: „Așa după cum despre Partidul Comunist Român nu se poate spune că a fost un partid, cu cei numai opt sute sau o mie de membri ai lui, tot așa nu se poate spune că a avut o istorie. De aceea, această istorie a partidului din ilegalitate trebuie inventată. Or, numai contemporanii acestei perioade dintre cele două războaie mondiale, care sînt oameni bătrîni, și o mică parte a celor de vîrsta dumitale își vor da seama de falsurile la care a recurs partidul pentru a-și confecționa un trecut glorios, pe care nu l-a avut. Cu trecerea timpului și a generațiilor, martore ale acelor vremuri, falsul va sfîrși prin a se impune ca adevăr istoric".

Devotamentul lui Zilber pentru cauza partidului nu-l împiedica totuși să prevadă viitorul comunismului în lume într-un fel cu totul neconform liniei de gîndire permise unui membru disciplinat al organizației. Redată pe scurt, teoria lui în această privință era următoarea. După ce, o dată cu revoluția bolșevică, a fost implantat în Rusia, germenul comunist a beneficiat de izolarea internațională în care a fost ținută Uniunea Sovietică și s-a putut dezvolta nestingherit, eliminîndu-și dușmanii din interior și creînd cel mai perfect și mai puternic regim de dictatură din lume. Apoi, datorită jocului de alianțe internaționale, determinat de amenințarea expansiunii germane, Uniunea Sovietică s-a găsit la sfîrșitul războiului, în 1945, în tabăra învingătorilor, Armata Roșie pătrunzînd pînă în inima Europei și impunînd în toată zona ocupată regimuri comuniste. Aici, pretinde Zilber, avea să se încheie prima etapă din drumul comunismului spre cucerirea lumii și totodată și rolul Uniunii Sovietice. Rușii, spunea el, erau niște barbari care nu cunoșteau decît forța brută ca mijloc de convingere. Pe durata războiului, misiunea lor fusese de a purta comunismul în vîrful baionetelor pînă la mijlocul Europei. O dată cu terminarea ostilităților și instaurarea păcii, începea o nouă fază în dezvoltarea și propagarea comunismului, la care rușii nu-și mai puteau aduce contribuția. Primitivismul și mentalitatea lor asiatică nu le permitea să se adreseze — printr-o propagandă adecvată și convingătoare — lumii civilizate din Occident. De aceea, prevedea Zilber, centrul de greutate al mișcării comuniste se va muta de la Moscova la Paris, de unde inteligheția franceză de stînga va ști să difuzeze mai departe ideea, într-un mod civilizat și credibil pentru nivelul mai evoluat al spiritului european. Numai pentru această teorie Belu Zilber ar fi putut fi condamnat la zece ani de închisoare!

E indiscutabil că Belu Zilber nu putea fi privit ca un personaj docil și comod, nici pentru partid și nici în relațiile cu unii din tovarășii lui sus-puși în ierarhia regimului. Cu felul lui de a gîndi și cu disprețul pe care îl nutrea pentru o seamă de fruntași ai partidului, începînd cu Gheorghiu-Dej, pe care îl considera un „sfertodoct", dotat cu șiretenie de om simplu, Belu își atrăsese destul de multe antipatii și chiar dușmănii. Îmi povestea astfel că, într-o bună zi, cu puțin timp înainte de a fi arestat, prinsese întîmplător de veste că la bursa neagră se traficau sume importante de dolari. Intrigat și bănuind că putea fi vorba de o afacere îndreptată împotriva intereselor partidului, Belu recursese la cîțiva evrei pe care îi cunoștea și despre care știa că se ocupau cu astfel de tranzacții ilegale. Sfîrșise prin a afla că întreaga valută străină, care era negociată pe piața neagră, era achiziționată, prin diferiți interpuși, de una și aceeași persoană, membru în Comitetul Central al partidului și binecunoscut de Zilber. Fără să pregete o clipă, Belu s-a grăbit să semnaleze cele aflate serviciului de resort din Comitetul Central, convins că descoperise un caz flagrant de corupție. Reclamația lui nu avea să aibă însă nici un efect! Dimpotrivă! I se ceruse să nu mai pomenească nimănui despre cele aflate, deoarece întreaga afacere fusese pusă la cale chiar din inițiativa Comitetului Central, în interesul partidului. Cînd era vorba de „interesele superioare" ale partidului, se putea conta pe Zilber! Dar, dacă Belu a păstrat secretul afacerii de la bursa neagră, denunțul lui nu a fost tratat cu aceeași discreție și a ajuns la urechea celui pe care îl bănuise de corupție și-l reclamase pentru achiziție ilegală de valută străină. Neînțelegînd că la Zilber partidul trecea înaintea prieteniei, omul nu-l iertase niciodată pentru faptul că nu stătuse de vorbă cu el înainte de a se duce să-l denunțe. Belu pretindea că implicarea lui în procesul Pătrășcanu se datora în mare măsură intrigilor și urii acestui om.

Belu Zilber mi-a mai povestit o sumedenie de întîmplări din perioada Conferinței de Pace de la Paris, la care România fusese reprezentată de una din cele mai numeroase delegații, în frunte cu Gh. Tătărescu, ministrul de externe. Pe lista celor aproape cinci sute de membri ai delegației, întocmită din timp la București, numele lui Zilber nu figurase inițial. El avea să fie impus în ultimul moment, înainte de plecarea delegației la Paris, la intervenția directă a Moscovei. Din păcate, nu-mi mai amintesc decît prea puține din istorisirile lui Belu Zilber în legătură cu șederea lui la Paris. Una din principalele lui sarcini în cadrul delegației române îi fusese încredințată tot la Moscova. Urma să uzeze de toate relațiile pe care le avea sau putea să și le facă printre nenumărații experți din componența delegațiilor puterilor apusene învingătoare (Statele Unite, Anglia, Franța), cu scopul de a contracara pretențiile evreilor din străinătate, care ceruseră ca în tratatul de pace cu România să fie inserată o clauză care să prevadă plata de despăgubiri pentru evreii ale căror proprietăți fuseseră naționalizate (românizate) sub guvernul Mareșalului Antonescu. Activitatea lui Zilber în această direcție nu avea să fie publică, ea desfășurîndu-se discret, în culise, în cadrul unor întrevederi particulare,

cu diferiți delegați, cu reprezentanți politici ai lumii financiare sau ai presei, în încercarea de a-i influența în sens contrariu. Unul din argumentele cu care Zilber încerca să-și convingă interlocutorii (în majoritate evrei, din delegația americană mai ales), pentru a-i face să renunțe la clauza despăgubirilor, era următorul: impunînd asemenea obligații țării învinse și cu o economie secătuită de război, măsura va accentua și mai mult mizeria populației și va provoca o creștere a sentimentelor antisemite, punînd în pericol viața evreilor din România. Adevăratul motiv, spunea Zilber, era, bineînțeles, cu totul altul: Moscova avea tot interesul să împiedice orice fel de scurgere de valori (în natură sau valută) din zona ce căzuse sub influența ei, către țările din Vest. De unde se vedea că la Zilber interesele partidului treceau nu numai înaintea prieteniei, ci și înaintea solidarității cu cei de un sînge cu el. Ceea ce nu era de mirare, el însuși declarîndu-se un internaționalist convins și, de asemenea, un ateu convins.

Belu Zilber îmi povestea că, în cursul misiunii ce-i fusese încredințată, de a-i influența pe diverșii delegați occidentali în sensul dorit de Moscova, atît în privința despăgubirilor, cît și a altor probleme legate de tratatul de pace, cel care îi pusese cele mai multe bețe în roate fusese prințul Anton Bibescu. „Nu știu cum făcea, spunea Zilber, dar, de fiecare dată cînd reușeam să fiu introdus la unul din delegații cu care voiam să stau de vorbă, constatam că Bibescu trecuse deja pe la el și că îl pusese în gardă față de campania de influențare dusă de diferiți agenți ai Moscovei printre membrii reprezentanțelor occidentale." Zilber părea să-i mai poarte și acum pică pentru accesul pe care Anton Bibescu îl avea la personalitățile din lumea diplomatică apuseană, ale căror uși rămîneau închise pentru el. Povestea cu ciudă mai cu seamă despre eșecurile pe care le suferise la Paris, datorită trecerii de care se bucura Bibescu, blocîndu-i multe intervenții.

Belu Zilber avea o limbă ascuțită și nu-i menaja în criticile lui nici pe cei mai apropiați dintre tovarășii lui de partid. Cum în spațiul redus al celulei conversațiile noastre puteau fi urmărite și de ceilalți locatari, aprecierile lui Belu provocau deseori reacții de indignare din partea lor. Într-una din zile, a reușit să stîrnească un asemenea scandal, încît numai cu greu și cu ajutorul lui Torosian am potolit spiritele. Avusesem nefericita inspirație să-i cer lui Zilber să-mi vorbească despre Lucrețiu Pătrășcanu, pe care, ca student, avusesem ocazia să-l văd venind cu mașina ministerului la Facultatea de Drept, unde fusese proaspăt numit profesor: „Ce fel de om era?" l-am întrebat. Portretul pe care mi l-a zugrăvit Belu nu se voia răuvoitor, dar era departe de a-l prezenta pe Pătrășcanu într-o lumină avantajoasă. În opinia lui, Pătrășcanu nu avusese statura potrivită rolului ce-i fusese hărăzit de împrejurări. Dacă, pe de-o parte, îi recunoștea anumite calități, de cinste și bună-credință, pe de altă parte considera că ambiția lui nemăsurată nu era justificată nici de personalitatea lui de dimensiune modestă și nici de inteligența lui mediocră. Cuvântul „mediocru" căzuse de mai multe ori în timpul descrierii făcute de

Zilber și avusese darul să-l scoată din sărite pe Harry Brauner, care în cele din urmă explodase și dezlănțuise împotriva lui Belu un potop de acuzații, învinuindu-l de a nu-i respecta nici măcar memoria, după ce contribuise la asasinarea lui, prin declarațiile false făcute în anchetă și la proces. Ca de obicei cînd se porneau astfel de certuri, nu s-a găsit nici de data asta nimeni să-i ia apărarea lui Zilber, toată lumea aprobîndu-l pe Brauner, unii fiind chiar gata să intervină și ei în dispută. Prevăzînd riscurile unui nou scandal, care putea lua proporții, m-am străduit să-l conving pe Zilber să nu mai toarne gaz pe foc, replicîndu-i lui Brauner, în timp ce Torosian, de partea lui, încerca să-l calmeze pe acesta din urmă, deși și el îi împărtășea punctul de vedere. Acțiunea noastră de mediere a avut succes, liniștea fiind restabilită înainte ca scandalul să atragă atenția gardianului. Era vorba de un succes vremelnic: cît exista Zilber, exista și sămînța conflictului și nu putea fi vorba de o pace definitivă. Cu toate acestea, chiar și după potolirea spiritelor, Zilber a ținut să-și spună ultimul cuvânt, șoptindu-mi la ureche că nu înțelegea de ce Brauner sărea de fiecare dată cu atîta patimă în apărarea lui Pătrășcanu, cînd, de fapt, nu cu el fusese prieten, ci cu nevastă-sa. O aluzie mai mult decît transparentă la intimitatea unor relații ce ar fi existat între Brauner și soția lui Pătrășcanu. Apoi, a mai făcut cîțiva pași prin celulă și s-a oprit din nou lîngă mine, pentru a întări în termeni fără echivoc afirmația care provocase reacția lui Brauner. Parcă îl aud și-acum șoptindu-mi: „Iar în ceea ce îl privește pe Pătrășcanu, ascultă-mă pe mine, care l-am cunoscut bine: era un prost!"

Din viața și activitatea mai puțin diplomatică dusă de membrii delegației române la Conferința de Pace de la Paris, Zilber mi-a povestit o mulțime de întîmplări și cancan-uri. Reține un episod care l-a avut ca erou pe Ion Gh. Maurer.

Într-una din zile, dimineața, în dreptul hotelului în care era găzduită delegația română, s-a iscat un scandal, care nu numai că i-a alarmat pe locatarii din vecinătate și pe trecători, dar le-a oferit reporterilor și fotografilor presei, care mișunau în jurul clădirii, la vînătoare de vreun fapt senzațional, un spectacol pe gustul ziarelor de bulevard. În fața hotelului se oprise un taxi, din care coborîse cu greu, abia ținîndu-se pe picioare, Ion Gh. Maurer. Petrecuse toată noaptea și se întorcea la hotel să se culce.

Poate faptul că umbla clătinîndu-se și că nu-și prea putea ține echilibrul ar fi trecut neobservat. A atras însă atenția cearta care s-a încins între șoferul taxiului și Maurer care nu voia sau nu avea bani să-i achite cursa. La pretenția șoferului de a-și primi banii, Maurer îi răspundea cu agresivitate și pe un ton ridicat, mai întîi într-o franceză aproximativă, iar mai apoi în cea mai pură și expresivă limbă română, al cărei farmec lumea care se adunase în stradă nu-l putea aprecia. În schimb, gusta din plin bogăția argoului parizian, pe care șoferul de taxi îl stăpînea la perfecție. Epuizînd argumentele verbale, Maurer a vrut să-l lovească pe șofer, însă n-a reușit decît să-și piardă

echilibrul și să-i cadă în brațe. Între timp, strada se umpluse de gură-cască, iar de peste tot fulgerau luminile aparatelor de fotografiat ale reporterilor, care imortalizau scena, din diferite unghiuri. În cele din urmă, au apărut și doi polițiști, atrași de zarva din cartier. În timp ce încercau să-i împrăștie pe curioși și să afle cauzele incidentului, au ieșit, în fine, în stradă și cîțiva dintre membrii delegației române, care s-au grăbit să înăbușe scandalul, explicîndu-le polițiștilor situația, plătindu-i șoferului cursa și ducîndu-l cît mai repede și mai mult pe sus în hotel pe Maurer, care continua să vocifereze. Zilber mi-a povestit că, în ciuda intervențiilor directe făcute pe lîngă redacțiile ziarelor pariziene și chiar pe lîngă autoritățile franceze pentru a exercita indirect presiuni asupra lor, reprezentanța română n-a avut nici un succes. În edițiile din aceeași zi ale ziarelor, întîmplarea ce avusese loc în fața hotelului în care locuiau românii era relatată cu lux de amănunte și însoțită de comentariile de rigoare, alături de pozele reprezentîndu-l pe Maurer răfuindu-se cu șoferul de taxi.

Într-una din zile, cînd îmi făcuse iar apologia metodelor lui Stalin de guvernare, justificînd necesitatea masacrelor și a deportărilor în masă, ca singur mijloc de înlocuire a societății anacronice burgheze cu una nouă, receptivă numai la ideile marxism-leninismului, în care se va dezvolta omul viitorului, cu altă mentalitate și alt fel de a gîndi, iar eu îmi exprimasem convingerea că astfel de crime nu vor rămîne nepedepsite și că visul realizării unei asemenea societăți nu se va împlini, Zilber m-a întrebat:

— Spune-mi sincer: admițînd prin absurd că situația politică s-ar răsturna cu o sută optzeci de grade și ai avea puteri depline în țară, ce ai face cu un om ca mine? Ai ajuns să mă cunoști destul de bine de cînd stăm împreună; am văzut că îți face plăcere să mă asculți și că mă privești chiar cu o vădită simpatie. Deși nu ești de acord cu ele, părerile mele te interesează și știi cum gîndesc. Ce ai face deci cu mine, dacă ai avea puterea în mînă?

Mai în glumă, mai în serios, i-am răspuns spontan:

— Cu toată simpatia pe care ți-o port, te consider un pericol public și te-aș suprima!

Zilber a fost încîntat de răspuns și m-a bătut entuziasmat pe umăr, spunîndu-mi că, din punctul meu de vedere, aș avea perfectă dreptate să-l suprim, pentru că numai intransigența și procedeele radicale garantează reușita în lupta pentru impunerea unei cauze. Cu adversarul politic, chiar dacă îl respecți și îl admiri ca om, trebuie să fii necruțător pînă la capăt, dacă vrei să-ți asiguri succesul.

De cînd mă aflam împreună cu cei din lotul Pătrășcanu, activitatea mea, legată de culegerea și transmiterea de informații, încetase aproape complet. Celelalte celule evitau să mă contacteze prin Morse, la calorifer sau la perete, presupunînd că cei cu care împărțeam camera nu puteau fi decît comuniști și deci turnători, oameni de încredere și colaboratori ai administrației.

Nici eu n-am îndrăznit, o bucată de vreme, să reiau legăturile cu celelalte celule. Am ajuns însă destul de repede să-mi dau seama că puteam avea încredere în noii mei camarazi de celulă. Singurul față de care mă aflam în dilemă era Belu Zilber. Pe de-o parte, colaborase cu Securitatea în timpul anchetei și se declara în continuare fidel partidului, aprobînd metodele criminale de guvernare stalinistă, iar pe de altă parte, de îndată ce părăsea tărîmul politic de discuție, în părerile și judecățile lui despre oameni se referea la unitățile de măsură ale aceluiași cod moral la care subscriam și noi ceilalți. Într-o bună zi, l-am întrebat direct dacă în fidelitatea lui pentru partid se consideră obligat să semnaleze administrației eventualele abateri de la regulamentul penitenciar pe care le-ar observa. Belu Zilber m-a asigurat că este absolut de acord cu orice fel de activitate menită să ne satisfacă necesitățile esențiale, de care eram privați prin prevederile stupide și abuzive ale regulamentului. Printre aceste lucruri absolut firești, care nu ni se acordau (ac, ață, cuțit, material de scris și citit), erau și informațiile. Zilber găsea că era normal să facem tot posibilul să suplinim lipsa obiectelor nepermise prin improvizațiile care ne stăteau la îndemînă și să încercăm prin toate mijloacele să ne procurăm informații, în pofida interdicțiilor. „Sînt un deținut ca toți ceilalți, spunea el, cu aceleași nevoi și dorințe, așa că poți să contezi pe complicitatea mea atîta vreme cît nu este vorba de un act de agresiune îndreptat asupra autorității. Dacă, de exemplu, aș prinde de veste că plănuiești o evadare și că pui la cale un atac împotriva gardianului de pe coridor, atunci m-aș simți dator să previn administrația penitenciarului." Cu această clarificare a poziției lui Zilber m-am simțit dezlegat să-mi reiau activitatea și să reintru în circuitul rețelei de comunicații a celularului. Nu numai că s-a ținut de cuvînt și chiar m-a ajutat deseori, ținînd „tira" la ușă în timp ce vorbeam la perete sau la calorifer, dar s-a dovedit a fi mai ahtiat după informații decît toți ceilalți locatari ai celulei. Întîmplarea face ca, tocmai azi, cînd transcriam pe curat aceste însemnări despre perioada de coabitare cu Zilber, să aud anunțîndu-se la Radio București că printre membrii Frontului Salvării Naționale, constituit în urma revoluției din zilele de Crăciun 1989, se află și Corneliu Mănescu. Aflînd știrea, mi-am amintit de caracterizarea pe care i-a făcut-o Zilber, cînd, venind vorba în celulă despre acesta, i-am cerut să mi-l descrie. Îi reproduc aproape întocmai cuvintele: „Un golan! Un bate-mingea de maidan!"

De atunci au trecut anii și drumurile întortocheate ale pușcăriei m-au purtat prin alte celule și locuri de detenție, despărțindu-mă de Belu Zilber, despre care n-am mai auzit nimic pînă în 1964, cînd am fost eliberați. L-am revăzut atunci în București. Primise un apartament și trăia dintr-o pensie modestă, pe care și-o completa dînd meditații particulare studenților de la Politehnică. A mai trecut și de atunci un număr de ani. Mă aflam la München, în Germania, cînd am citit în paginile *României libere* următorul anunț:

Prietenii reamintesc că la 1 martie se împlinește un an de la încetarea din viață a prof. BELU ZILBER-ANDREI ȘERBULESCU. (9886)

Din păcate, nu mi-am notat data de apariție a ziarului.

Trebuie să recunosc că, dacă printre noi nu s-ar fi aflat și Pavel Constantin, n-aș fi ajuns niciodată să-l cunosc mai îndeaproape pe Belu Zilber. Pentru intransigența vîrstei mele de atunci, Belu Zilber îmi oferea destule argumente, ca să pot respinge orice fel de contact cu el: fusese comunist din ilegalitate și chiar condamnat pentru spionaj în favoarea Uniunii Sovietice; colaborase cu ancheta împotriva propriilor săi tovarăși, ceea ce pentru noi se exprima într-un singur cuvînt și nu admitea nuanțe, turnător; continua să fie un comunist convins și un admirator al sistemului stalinist. Adăugînd la aceste trăsături morale și aspectul fizic de gnom respingător, cu gura știrbă și strîmbă și cu figura schimonosită de ticuri nervoase, Zilber întrunea toate calitățile pentru a fi considerat un corp străin în mijlocul deținuților, urmînd să fie tratat cu tot disprețul și izolat. Pavel Constantin, către care m-am simțit de la început atras, datorită atitudinii lui demne, rezervate și chiar puțin distante față de manifestările nervoase, nestăpînite ale colegilor lui de lot, a fost cel care m-a îndemnat să-l provoc la discuții pe Zilber, sfătuindu-mă să am răbdare să-i ascult teoriile, fără să mă indignez. „Vei afla lucruri interesante și instructive despre felul de a gîndi al unui comunist!" mi-a spus Pavel, și a avut dreptate. Iar dacă la început mi-am călcat pe inimă, trebuind să-mi înfrîng și repulsia de a sta de vorbă cu Zilber, și revolta față de ideile și părerile pe care mi le împărtășea, mărturisesc că, în cele din urmă, am sfîrșit prin a fi de-a dreptul fascinat de felul de a gîndi al interlocutorului meu. În acea primă perioadă de convietuire cu lotul Pătrășcanu, ajunsesem să-mi împart timpul în două, petrecîndu-mi o parte din zi cu Zilber, și alta cu Pavel. Spre primul îmi dădea ghes dorința de a afla mereu cîte ceva nou din viața și metodele de luptă clandestină a comuniștilor, dar și o curiozitate aproape morbidă de a-l asculta dezvăluindu-și, fără reticențe, amoralitatea care îi afecta judecata. Spre cel de-al doilea, pe măsură ce îl observam mai atent, mă împingea o admirație și o simpatie crescîndă.

Sobru, distant și puțin comunicativ, Pavel nu se grăbea să lege prietenii și detesta să aibă relații cu oameni indiscreți, care-i forțau intimitatea. A trecut o bună bucată de vreme, înainte de a-și ieși din rezervă față de mine, de a-mi arăta un început de simpatie și de a sfîrși prin a-mi acorda prietenia, dar din acel moment s-au stabilit între noi o strînsă legătură și o deplină încredere reciprocă. Pavel fusese și el membru al Partidului Comunist în ilegalitate. La cîteva luni după intrarea trupelor noastre în Rusia, în 1940, cînd cel mai bun prieten al lui moare pe front, își dă demisia din partid. În legă-

tură cu acest episod, Pavel mi-a povestit cum, într-o noapte, avusese un coșmar și se trezise din somn, îngrozit. Visase că prietenul lui murise pe front. Cîteva zile mai tîrziu, cînd familia fusese într-adevăr înștiințată că prietenul lui căzuse în luptă, Pavel se informase mai îndeaproape de locul și împrejurările în care murise. Descoperise astfel că proiectilul care-i curmase viața îl lovise exact la data și la ora la care el îl visase murind. Profund impresionat și în urma unui proces de conștiință, Pavel părăsise a doua zi rîndurile P.C.R., simplă filială a celui de la Moscova și aservit intereselor Uniunii Sovietice, cu care ne aflam în război. Curînd după aceea pleacă și Pavel în Rusia, dar nu în rîndurile combatanților, ci însărcinat de Marele Stat Major al armatei române cu o misiune specială de studiu, în spatele frontului. În fruntea unui mic grup de doi sau trei experți în agricultură, organizare industrială și legislație a muncii, la bordul a trei camioane militare și însoțiți de o escortă de apărare, formată din cîțiva ostași bine echipați și înarmați, Pavel a luat drumul Rusiei, cutreierînd timp de cîteva luni imensele teritorii din Ucraina și Crimeea, cucerite de trupele române și germane. Într-unul din camioane, în afară de bagajul lor personal și spațiul amenajat pentru dormit, se afla tot materialul necesar pentru misiunea ce le fusese încredințată: hîrtie, mașină de scris și de calculat, aparate fotografice și filme, documentație de specialitate, broșuri de propagandă anticomunistă și pînă și Biblia și Coranul în zeci de exemplare, scrise în limbile populațiilor din sudul Uniunii Sovietice. Celelalte două camioane erau încărcate cu tutun, cafea, ceai, zahăr și diferite conserve, cu alimente și produse de care populația ducea lipsă chiar și înainte de război, și care, în teritoriile ocupate unde banii nu aveau nici o valoare, reprezentau un fel de valută forte. Conținutul acestor camioane urma să fie folosit de echipa lui Pavel la cîștigarea încrederii și bunăvoinței oamenilor cu care aveau să intre în legătură, solicitîndu-le informațiile și ajutorul de care aveau nevoie pentru cercetările cu care fuseseră însărcinați. Și, într-adevăr, spunea Pavel, cu cîteva pungi de zahăr, de cafea sau puțin tutun li s-au deschis multe uși și s-au dezlegat multe limbi. Principalele obiective ale misiunii lor erau: colhozurile, sovhozurile, stațiunile de mașini agricole și cîteva întreprinderi industriale care toate continuau să lucreze sub regimul de ocupație, în aceleași condiții și după aceleași norme de funcționare ale fostei administrații sovietice.

Pavel și oamenii lui au petrecut cîteva săptămîni în mai multe astfel de întreprinderi colective sau de stat, trecînd, rînd pe rînd, prin toate secțiile și serviciile lor administrative, pentru a le studia funcționarea și eficacitatea. Rezultatele observațiilor lor făceau obiectul unor rapoarte extrem de amănunțite și bine documentate, privind randamentul acestor unități de producție, în care semnalau atît calitățile și defectele de funcționare constatate, cît și cauzele care le generează. Pavel a putut astfel să-și facă el însuși, încă de pe atunci, o imagine la fața locului despre felul în care se muncea și se producea sub regimul comunist, care avea să fie introdus treptat și la noi,

după război. A avut ocazia să vadă toate racilele sistemului, ale centralizării și planificării din cadrul statului sovietic, în care singurul factor de conducere și decizie era partidul comunist, prin reprezentanții lui declarați infailibili, pentru simplul motiv că erau în posesia carnetului de membru. A văzut cu ochii lui sărăcia lucie a țăranilor proletarizați din colhozuri și mi-a povestit de fenomene ce nu mi se păreau verosimile, dar care, în cele din urmă, s-au ivit și la noi în țară, cînd pauperizarea populației a atins punctul culminant. Țăranii, sărăciți pînă la înfometare și lipsiți de orice interes pentru muncile agricole, din moment ce nu beneficiau de produsele ce se recoltau, lucrau numai cu sila, trăgeau chiulul cît puteau și încercau să-și asigure un minimum de existență prin mijloace ilegale, furînd de la „Stat". Am aflat astfel de la Pavel despre o practică curentă a colhoznicilor: furtul cu buzunarul! Toți țăranii aveau la îmbrăcămintea pe care o purtau buzunare supradimensionate, pe care le umpleau cu ce se nimerea la locul de muncă unde erau repartizați. În funcție de sezon, de culturile agricole la care lucrau sau de produsele pe care le recoltau, își umpleau zilnic buzunarele, înainte de a pleca acasă, cu cartofi, cu grăunțe de grîu sau de porumb, cu semințe de floarea-soarelui, cu boabe de fasole sau mazăre etc. Ani de zile mai tîrziu, după ce am ieșit din închisoare, am aflat că procedeul fusese adoptat și de țăranul român, ajuns și el în aceeași situație. De altfel, multe din cele observate și consemnate de Pavel în rapoartele lui către Marele Stat Major aveau să-și facă apariția și la noi. În timp ce-l ascultam pe Pavel povestind în celula din Pitești, eram însă departe de a-mi închipui că vom avea parte de birocrația uriașă și paralizantă, emițînd dispoziții absurde și deseori contradictorii, hrănită cu date false și dată pe mîna unei armate de funcționari de stat, incompetenți și corupți, așa cum o văzuse el în Rusia. Pavel era încă fascinat de experiența pe care o trăise, care îl ajutase să se lămurească în privința situației din Uniunea Sovietică și să devină un dușman, bine documentat, al sistemului comunist.

Un alt țel al expediției lui în U.R.S.S. fusese și întocmirea unui studiu privind starea de spirit nu numai a populației ruse și ucrainene, dar și a celorlalte naționalități care locuiau în sudul țării, de-a lungul coastelor Mării Negre. Era totodată și un studiu legat de apartenența acelor populații la diferitele religii din regiune. Pavel a rămas încîntat de contactele pe care le-a avut cu localnicii. Bunăvoința și simpatia pe care i-au arătat-o se datora în mare măsură faptului că era român și venea dintr-o țară cu o viață liberă, la care rîvneau și ei. A rămas profund impresionat de lumea musulmană a tătarilor din Crimeea, care nutreau sentimente de ură profundă deopotrivă pentru comunism și pentru ruși. Desigur că darurile din camioanele cu provizii au avut și ele rolul să creeze un climat de încredere și bună înțelegere. Pavel îmi vorbea încă de pe atunci despre problema naționalităților din U.R.S.S., prevăzînd confruntările cu diferitele popoare înglobate în imperiul sovietic, cărora puterea centrală va trebui cîndva, în viitor, să le facă față. Problema

tătarilor și a altor neamuri din regiunile pe care le-au cutreierat a fost subiectul unor rapoarte amănunțite, însoțite de o sumedenie de fotografii făcute mai ales în Crimeea, pe care le-a înaintat Marelui Stat Major. Poveștile lui din Rusia mă pasionau și stăteam ore în șir cu el ca să le ascult. Așa ne-am apropiat treptat unul de altul, ne-am cunoscut mai bine și, după ce Pavel și-a pierdut neîncrederea, ne-am împrietenit. Întîlnirile și discuțiile noastre începeau de obicei cu puțin timp înainte de ora prînzului. De la „deșteptare" și pînă la acea oră nu puteai vorbi cu Pavel. Era timpul în care își îndeplinea cu regularitate programul lui zilnic de plimbare, cei trei pași dus-întors, cît îi permitea spațiul liber din fața ușii. În timp ce se plimba, repeta în gînd poeziile lui Eminescu, Gyr și Crainic, pe care le știa pe de rost. Pasiunea lui pentru opera lui Eminescu data din vremea liceului și îl făcuse să învețe pe dinafară sute și sute de versuri, pe care mi le recita și mie cu mare plăcere, ori de cîte ori îl rugam. Pretindea că repetarea zilnică a poeziilor era singurul exercițiu de memorie pe care putea să-l facă în închisoare. Nu știu dacă aceste exerciții l-au ajutat la întreținerea ei, dar era incontestabil că fusese înzestrat de natură cu o memorie prodigioasă. Și amintirile lui din Rusia erau extrem de bogate în amănunte de tot felul, de la date statistice pînă la nume de localități și chiar de oameni, cu care avusese de-a face. De-a lungul lunilor de zile petrecute în Rusia și-a completat de mai multe ori încărcătura camioanelor cu care plecase din țară, făcînd uz de ordinul scris ce-l primise de la Marele Stat Major, adresat tuturor unităților române și germane din zona de ocupație, de a-i furniza din depozitele armatei tot ceea ce solicita.

O dată misiunea încheiată, Pavel s-a întors în țară, reluîndu-și serviciul la Institutul de Conjunctură, unde a continuat să lucreze pînă la arestare. Între timp, războiul se terminase, intervenise armistițiul de la 23 august și partidul comunist, sprijinit de ocupantul sovietic, pornise lupta pentru cucerirea puterii și instaurarea dictaturii. Pavel e solicitat să reintre în partid dar, consecvent cu atitudinea lui principială, care respingea orice compromis și orice oportunism, refuză. Pavel era un om profund cinstit și nu admitea din partea nimănui nici o abatere de la această linie. Pe cît era de intransigent cu alții, pe atît era de exigent și cu el însuși. Deși extraordinar de slăbit, nu accepta nici în ruptul capului vreun ajutor alimentar de la altul, nici chiar atunci cînd unul din noi, îmbolnăvindu-se și neputîndu-și mînca porția, i-o oferea lui. Cu toate insistențele noastre, Pavel era ferm decis să se limiteze strict la rația prevăzută de regulamentul penitenciarului. Sobrietatea lui era aproape ascetică. De multe ori, ascultîndu-l vorbind, îmi venea greu să cred că fusese comunist. „Păcatele tinereții, care crede că tot ce zboară se mănîncă!" spunea el, amintindu-și de dezamăgirea suferită cînd a început să realizeze adevărata amploare a minciunii cuprinse în doctrină, intenția criminală în modul ei de aplicare și, mai ales, cînd și-a dat seama că partidul comunist din România nu era de fapt decît un grup de străini, în serviciul unei puteri străine. Animat de cele mai curate și mai autentice sentimente naționale românești,

Pavel era departe de a fi un șovin. Cînd era însă vorba de membrii mișcării comuniste internaționale sau ai partidului comunist român, lucrurile se schimbau. Pavel pretindea că nu poți să fii împotriva comunismului, fără să nu fii, implicit, și xenofob și chiar antisemit, susținîndu-și punctul de vedere cu argumente din chiar istoria mișcării comuniste, pe care o cunoștea à fond. Mi-am dat seama cît de bine informat era în acest domeniu cu ocazia unor controverse ce se născuseră între el și Belu Zilber, la începutul convietuirii noastre în celulă, cînd cei doi mai aveau încă relații. De fiecare dată, Pavel îl copleșise pe Belu cu cunoștințele lui, cu exactitatea datelor, numelor și evenimentelor din trecutul partidului, pe care le enumera fără nici o ezitare, citînd din memorie lucrările și autorii care trataseră această temă cu o precizie deconcertantă, de parcă ar fi avut sub ochi însemnările bibliografice de la sfîrșitul unui volum de istorie. Belu Zilber fusese întotdeauna, în cursul acestor discuții, pus în inferioritate de prodigioasa memorie a lui Pavel.

Unul din locatarii celulei noastre care nu lua niciodată parte la discuții despre ancheta și procesul lui Pătrășcanu, despre politică sau despre orice alt subiect care putea da naștere la puncte de vedere contradictorii era Herant Torosian. Abilitatea cu care evita să facă afirmații, care n-ar fi fost împărtășite de vreunul din noi, și darul de a se eschiva cînd totuși era direct solicitat să se pronunțe păreau să fie la Torosian calități înnăscute. În schimb, era unul din cei mai fermecători povestitori pe care i-am întîlnit în închisoare. Povestitor de întîmplări din propria-i viață, cu momente, personaje sau locuri abia schițate, dar care reușeau să fie adevărate perle literare, pline de discreție, poezie și sensibilitate. Torosian mi-a rămas în amintire ca unul din cei cîțiva oameni de mare rafinament intelectual pe care i-am cunoscut în cursul anilor de detenție. Aprecierea și respectul pe care le inspira datorită inteligenței lui sclipitoare erau însă umbrite de surprinzătoarea schimbare pe care o suferea de îndată ce se deschidea ușa celulei și ne aflam în prezența vreunui ofițer al administrației închisorii sau chiar numai a gardianului de serviciu pe coridor. În fața lor, Torosian devenea brusc alt om, dezgustător de umil și slugarnic. Era singurul deținut din Pitești pe care l-am văzut plecîndu-se plin de respect în fața uniformelor administrației, care apăreau în pragul celulei, și grăbindu-se să strige un „să trăiți!" de răsunau pereții. Torosian se înjosea din toată ființa, de la privirea supusă, care cerșea parcă cinstea de a fi băgat în seamă de gardian, pînă la fața care i se lumina de admirație, cînd unul din membrii administrației făcea vreo glumă grosolană sau o apreciere batjocoritoare la adresa deținuților. Cu cît expresia folosită de gardian era mai ordinară, cu atît Torosian rîdea mai cu poftă, căutînd să arate că știa să-i guste hazul. Își permitea chiar, simulînd o îndrăzneală reținută și respectuoasă, să facă și el cîte o apreciere măgulitoare cu privire la umorul brutei de pe coridor, creînd momente penibile pentru noi, dar de satisfacție pentru cel pe care îl lingușea. Imediat însă ce rămîneam iar singuri și ușa celulei se

închidea, Torosian devenea omul fermecător dinainte, reluîndu-și imperturbabil vorba de unde și-o întrerupsese pentru a-l linguși pe gardian. Culmea e că atunci cînd pînă și Zilber, indignat de atitudinea lui, l-a acuzat de lipsă de demnitate și de slugărnicie, Torosian nici nu s-a supărat, nici nu s-a rușinat măcar. Ba dimpotrivă, a făcut chiar apologia procedeului, susținînd că era singura armă a omului inteligent, în luptă cu prostia, primitivismul și răutatea. „Brutele de pe coridor, care suferă de un complex de inferioritate față de noi, spunea Torosian, pot oricînd să-ți facă orice, chiar să te omoare, fără să dea socoteală nimănui. Sîntem la cheremul lor și reacțiile lor sînt imprevizibile, pentru că se simt în permanență disprețuiți. Superioritatea noastră constă tocmai în posibilitatea pe care ne-o dau inteligența și cultura de a descoperi și cunoaște slăbiciunea acestor oameni și de a le da impresia că sîntem conștienți că ei ne sînt superiori, și nu invers. Pe mine nu mă costă nimic să simulez o atitudine supusă, respectuoasă, să rîd la o glumă proastă sau să rostesc cîte o vorbă admirativă, dar îmi asigur prin acest procedeu o șansă în plus de supraviețuire. N-aș avea nici o satisfacție să-mi arăt disprețul față de o ființă inferioară, mai ales cînd știu că o astfel de atitudine o poate face să devină periculoasă. Demnitatea de care vorbiți voi, ne spunea Torosian, vă poate costa viața!"

Torosian își punea metoda în aplicare, cu perseverență, în toate împrejurările care îl aduceau în contact cu șeful de secție, întrecîndu-se de fiecare dată în demonstrații de servilism, pentru a se face remarcat și a fi recompensat măcar cu o privire mai binevoitoare din partea zbirului de pe coridor.

Într-o zi, Torosian m-a luat confidențial deoparte, pentru a-mi încredința gîndul care îl frămînta, apelînd totodată la experiența mea din închisoarea Pitești și solicitîndu-mi părerea. Visul lui era să ajungă la spitalul închisorii Văcărești, de unde, credea el, prin intermediul medicilor va putea lua legătura cu fratele lui din București, care era și el doctor. De aceea se gîndise să se consulte cu mine, care, ca „vechi piteștean", eram în măsură să-l informez despre cazurile de boală care determinaseră autoritățile Ministerului de Interne să aprobe transferarea deținuților respectivi la spitalul din Văcărești. Fiind locatari relativ proaspeți, încă nefamiliarizați cu penitenciarul, noii mei colegi mă considerau în mod exagerat un cunoscător al tuturor secretelor vieții din Pitești și expert în interpretarea intențiilor administrației, calități pe care mai toți deținuții și le însușeau după mai mult timp de ședere în același loc de detenție. Motivul pentru care Torosian apelase la mine era deci de înțeles. Ceea ce m-a uimit însă din partea lui, știindu-l cît era de prudent și bănuitor cu lumea din jur, a fost încrederea pe care mi-a arătat-o, destăinuindu-mi intențiile și, mai ales, solicitîndu-mi complicitatea. Așa cum am mai spus, îngrijirea medicală din închisori suferea și ea aceleași fluctuații periodice ca și cantitatea și calitatea hranei, brutalitatea mai pronunțată sau mai atenuată a tratamentului sau gradul de asprime a regimului de detenție în general, în funcție de situația politică internațională mai încordată sau mai

destinsă. Or, în acel moment, situația nu era deloc favorabilă transferării unui deținut bolnav la Văcărești. Nu era de așteptat nici măcar o recomandare de internare în spital din partea cabinetului medical al penitenciarului către forurile superioare, necum obținerea aprobării Ministerului de Interne în acest sens. Totuși, Torosian voia cu orice preț să-și încerce norocul și voia să știe cu ce boală anume avea cele mai mari șanse să fie trimis la spital. Era hotărît să simuleze orice suferință, numai să-și atingă țelul! Neputîndu-l convinge de zădărnicia unei astfel de tentative, pe care, în acea perioadă, o consideram sortită eșecului, a trebuit să-i fac pe plac și să examinez cu el problema bolii celei mai indicate, pe care s-o simuleze față de administrație. Am ajuns la concluzia că cea mai potrivită ar fi o criză prelungită de lombosciatică, cu dureri acute în coloana vertebrală, care ar necesita un examen radiologic, posibil numai la spitalul de la Văcărești.

Începînd chiar de a doua zi, Torosian și-a luat rolul în primire. Mai întîi s-a văitat de dureri de spate și a cerut să fie scos la vizita medicală. Refuzat cîteva zile în șir, unul din gardieni a sfîrșit prin a-l duce la cabinetul medical, unde sanitarul Ciortan i-a dat cîteva antinevralgice și l-a trimis înapoi în celulă. În ziua următoare, înfruntînd toate insultele și amenințările cu carcera ale șefului de secție, Torosian nu s-a mai dat jos din pat, pasămite din cauza durerilor ce le simțea la cea mai mică mișcare. Cu o perseverență impresionantă, urmărind să-i convingă pe rînd pe toți gardienii din toate schimburile de suferința lui, ce se agrava de la o zi la alta, Torosian nu rata nici o ocazie de a se văita, ori de cîte ori se deschidea ușa celulei sau chiar la simpla trecere a șefului de secție pe coridor, prin fața ușii noastre. Treptat, gardienii s-au obișnuit cu bolnavul din celula noastră, căruia și cabinetul medical a sfîrșit prin a-i acorda dreptul de a sta în pat și în timpul zilei. Totuși, Torosian nu s-a oprit aici. Așa-zisa lui boală a continuat să evolueze într-un crescendo bine calculat, care îl făcea să se vaite pe zi ce trece mai tare și să ceară să fie dus tot mai des la cabinetul medical. Ciortan nu-i putea da altceva decît aspirine și antinevralgice, care, îi spunea Torosian, nu-și mai făceau aproape deloc efectul. Cu prilejul fiecărei vizite la cabinet, Torosian își punea în joc tot talentul de actor pentru a-l înduioșa cu suferința lui pe Ciortan și a-i cîștiga bunăvoința. În acest scop, ne-a cerut și nouă concursul: lui Pavel Constantin și mie. Așa că, de la o vreme, nemaiputînd umbla de durere, îl duceam amîndoi la cabinet, mai mult pe sus, ridicîndu-l de subțiori. Pe măsură ce boala se agrava, Torosian se încovoia tot mai mult de spinare, sfîrșind prin a sta îndoit de șale aproape în unghi drept. Ajuns în acest stadiu, a cerut să fie scos la raportul comandantului. Cererea nu i-a fost satisfăcută, dar într-o zi, la o inspecție, cînd comandantul închisorii s-a oprit și la celula noastră, Torosian, cu ochii în lacrimi, l-a implorat să-i fie milă de el și să-l ajute să-i facă chinul mai suportabil. Frînt în două și ținîndu-se cu amîndouă mîinile de piciorul patului, cu fața schimonosită de suferință, i-a explicat plîngînd ofițerului că în starea în care se afla nu se putea duce nici măcar

pînă la tinetă fără ajutorul nostru. Dorința lui era să obțină un baston cu care să se ajute la mers. Un baston în formă de T, nu mai înalt de jumătate de metru, în care să se proptească și care, la ordinul comandantului, ar putea fi foarte ușor confecționat la atelierul de tîmplărie al închisorii. „Vă sărut mîinile și picioarele, domnule comandant, ajutați-mă..." au fost cuvintele cu care și-a încheiat dramatica lui pledoarie. Sfîrșitul frazei nu s-a mai înțeles, fiindcă Torosian l-a bolborosit într-un hohot de plîns, pe care nu și l-a mai putut stăpîni. Își jucase magistral rolul, dar comandantul plecase fără să spună nimic, ceea ce m-a făcut să rămîn sceptic în privința efectului produs asupra lui. În dimineața următoare însă, spre surprinderea noastră, ofițerul de serviciu i-a adus lui Torosian o scurtătură dintr-o coadă de mătură, spunîndu-i că „tovarășul comandant" i-a aprobat dreptul de a se folosi de ea în loc de baston. Faptul ilustra cum nu se putea mai limpede domnia arbitrarului sub care trăiam, cu toate paradoxurile ei. Era cunoscut în întreaga pușcărie din Pitești cazul lui Grigorcu, unul care, cu toate insistențele lui, nu obținuse niciodată un baston, deși avea un picior cu mult mai scurt și se deplasa anevoie. Am cunoscut de-a lungul anilor de închisoare oameni infirmi, cu unul sau amîndouă picioarele amputate, cărora, la un penitenciar, li s-au luat cîrjele, spre a fi depuse la magazie, sub pretextul că regulamentul interzice deținuților să poarte asupra lor obiecte care ar putea fi folosite ca arme, iar la alt penitenciar le-au fost lăsate. Încurajat de succesul avut pe lîngă comandant, Torosian a continuat cu și mai multă aplicație să-și desfășoare talentele de simulant, manifestîndu-și cu orice ocazie disperarea din cauza chinurilor insuportabile pe care le îndura. Pentru a nu da de bănuit că tocmai acesta era scopul pe care îl urmărea, Torosian evita să ceară transferarea la spital, sperînd că, în cele din urmă, administrația va lua totuși această hotărîre.

Scena cea mai impresionantă la care am asistat și în care Torosian a atins perfecțiunea actorului dramatic s-a petrecut în cabinetul medical. Împreună cu Pavel, îl însoțisem la vizita medicală, pentru a-l ajuta pe drum la urcatul și coborîtul scărilor. Deși știai că se preface, nu te puteai împiedica să nu te cuprindă mila văzîndu-l cum se tîra pe coridor, gemînd, frînt în două și sprijinindu-se în reteveiul de coadă de mătură și cît de neputincios se oprea cînd ajungea la trepte. Ajuns în cabinet, de cealaltă parte a biroului la care Ciortan se pregătea să-i prescrie, ca de obicei, cele cîteva antinevralgice, Torosian, curbat de spinare, ciucit, abia ajungînd cu capul puțin peste nivelul mesei, cu cea mai convingătoare expresie a disperării în ochi și cu șiroaie de lacrimi pe obraz, i-a declarat sanitarului că ajunsese la capătul răbdării, că nu mai putea suporta durerile. Îl implora să-i curme într-un fel viața, pentru că, în situația în care se afla, nu era în stare să facă nimic de unul singur, fără ajutor, nici măcar să-și pună capăt zilelor. Am asistat la o criză de deznădejde, de sinceritatea căreia nimeni nu s-ar fi putut îndoi. Pînă și Ciortan s-a arătat impresionat. În orice caz, pe lîngă cele cîteva antinevralgice pe care i le-a pus în palmă, de data asta, pentru prima oară, i-a spus și cîteva vorbe

de îmbărbătare, care păreau să conțină și o vagă promisiune: „Mai ai răbdare, că poate facem ceva să te scăpăm de dureri."

Torosian s-a întors în celulă plin de speranțe. Vorbele lui Ciortan îi confirmaseră că perseverența lui începea să dea roade, ceea ce l-a îndemnat să continue să-și joace rolul cu și mai multă conștiinciozitate, zi și noapte, s-ar putea spune, fără nici o clipă de răgaz. Torosian se identificase într-atît cu personajul pe care îl interpreta, încît, pînă și noaptea în pat, cînd se întorcea de pe o parte pe alta, gemea și se văita prin somn. Iar dacă era nevoit să folosească tineta în toiul nopții, cînd șefului de secție nici prin gînd nu-i trecea să-și părăsească scaunul de la capătul coridorului pentru a ne supraveghea prin vizetă, Torosian se tîra pînă la ea și înapoi, simulînd aceleași chinuri ca și în timpul zilei, cînd se știa privit de gardian. Au mai trecut cîteva săptămîni în care timp Torosian n-a încetat să se plîngă și să se milogească în fel și chip pe lîngă fiecare gardian sau ofițer care se oprea în celula noastră. Apoi, într-o bună zi, ușa s-a deschis și ofițerul de serviciu a rostit formula care, deseori, avea darul să schimbe cursul vieții deținutului: „Torosian Herant! Ia-ți bagajul și ieși afară!" După socotelile noastre, era zi de dubă. Știam din observațiile făcute în timp că, la jumătatea lunii, vagonul penitenciar trecea spre București, iar în primele zile ale lunii pleca în sens invers. O știa și Torosian, dar n-a lăsat să se vadă decît printr-o licărire șireată a privirii, cînd s-a întors ultima oară spre noi în prag, pentru ca, oftînd și gemînd de durere, să-și ia rămas-bun și să ne mulțumească de ajutorul ce i-l dădusem. Gîrbovit, proptindu-se în scurtătura primită de la comandant și tîrșindu-și anevoie picioarele pe ciment, Torosian a ieșit din celulă. Nu l-am mai întîlnit niciodată, dar după o vreme, printr-un deținut transferat de la spital la închisoarea din Pitești, ne-a parvenit vestea că Torosian se afla internat la Văcărești. Cîteva luni mai tîrziu, pe aceeași cale, ne-a venit știrea că fusese eliberat. Detalii despre această eliberare în condiții atît de neobișnuite n-am putut afla.

Ionel Mocsonyi-Styrcea era incontestabil cel mai „mobil" personaj din tot lotul Pătrășcanu, cu care mi-a fost dat să împart celula și o bucată de vreme chiar patul. Neastîmpărul fizic, firea capricioasă și labilitatea caracterului păreau să-i fie principalele trăsături. Despre Ionel Mocsonyi am auzit părerile multora, începînd cu ale colegilor lui de lot și sfîrșind cu ale altora care au stat cu el în închisoare înaintea mea sau l-au cunoscut mai dinainte. Părerile lor se deosebeau, după gradul de simpatie sau antipatie de care se bucurase Ionel printre ei. Unii îi apreciau inteligența, vioiciunea și efervescența, alții, dimpotrivă, îl găseau insuportabil de obositor, din cauză că era în permanență agitat și prea gălăgios. Unii, cum era Harry Brauner, îi admirau talentul muzical, susținînd chiar că avea o ureche absolută. Alții îl disprețuiau pentru comportarea în anchetă și la procesul Maniu, ca și în cea de-a doua anchetă în cazul Pătrășcanu, acuzîndu-l de lipsă de caracter. Iar alții, pur

și simplu, pretindeau că e nebun. Cred că fiecare din aceste păreri cuprindea cîte un sîmbure de adevăr și că toate puse laolaltă reușeau să schițeze un portret destul de sugestiv al lui Ionel.

Pavel Constantin, deși îi cunoștea toate slăbiciunile, îi sărea de fiecare dată în ajutor, pentru a-l feri de ironiile și întrebările maliționse ale lui Belu Zilber, la care Ionel, în zăpăceala, indiscreția și lipsa lui de pudoare, răspundea fără să-și dea seama că era luat peste picior și o dată cu el o întreagă „clasă socială, cu instituțiile ei reacționare burgheze". Pavel mi-a explicat că nu lua, propriu-zis, apărarea lui Ionel, ci numelui pe care îl purta și categoriei din care făcea parte, pe care, chiar dacă le reprezenta prost, nu suporta să le vadă luate în derîdere de un venetic ca Zilber, care nu avea nimic sfînt și nici un respect pentru tot ce însemna istorie, tradiție și așezare românească. Era un spectacol destul de trist să asiști la scene în care Ionel Styrcea nu era la înălțimea așteptărilor și în care alții înțelegeau mai bine decît el că avea obligația să-și țină rangul cu mai multă demnitate. Cu atît mai penibile erau momentele cînd Ionel reușea să-l pună pe Birtașu în situația jenantă de a-i fi rușine de comportarea lui și de a nu ști cum să devieze atenția celorlalți de la gafele „domnului Baron", cum continua să-i spună.

De devotamentul lui Birtașu pentru fostul lui stăpîn — bătrînul baron Mocsonyi — beneficiase în continuare, după moartea acestuia, Ionel. Birtașu era mult mai mîndru de originea boierească și de titlul de noblețe al familiei Mocsonyi decît Ionel. Credincios nu numai stăpînului său, dar și atașat trup și suflet clasei sociale a acestuia, Birtașu era un dușman neîmpăcat al comunismului și al tuturor celor care susțineau lupta de clasă. Era unul din motivele pentru care nu-și ascundea disprețul față de Belu Zilber, pe care îl ura cu atît mai mult, cu cît își permitea să-i vorbească pe un ton familiar „domnului Baron" și chiar să-l ia în derîdere. Lipsa de reacție a lui Ionel la asemenea intimități îl irita peste măsură pe Birtașu, care, nedepășind limitele respectului pe care i-l purta, mi se plîngea deseori de această toleranță exagerată. Însă motivul principal pentru care Birtașu nu-i acorda nici un fel de considerație lui Zilber, ignorîndu-l în cel mai bun caz sau tratîndu-l cu priviri încărcate cu atîta scîrbă, încît ai fi crezut că se uită la cel mai dezgustător vierme, îl constituia declarația lui Belu din anchetă. O declarație a cărei principală victimă fusese Birtașu. Punîndu-și imaginația în slujba intereselor anchetei, care îi sugerase că printre capetele de acuzare de care avea nevoie împotriva lui Pătrășcanu era și acela de a fi fost „șeful unei organizații subversive înarmate, urmărind răsturnarea regimului cu ajutor din străinătate", Belu Zilber născocise o întreagă poveste în acest sens. Începuse prin a inventa „corpul delict", și anume un vagon cu arme și muniții, puse la dispoziție de regimul „călăului Tito", introduse clandestin în țară, depozitate mai întîi în apropierea frontierei la o fabrică de salam ce-i aparținea lui Mocsonyi și transportate apoi la moșia lui de la Bulgi. O dată în posesia acestor declarații ale lui Zilber, ancheta s-a străduit să obțină de la ceilalți „complici" arestați mărturisiri în

același sens, care să confirme existența armelor. Cu mijloacele de convingere bine cunoscute, au reușit să smulgă declarații de la o serie de anchetați, care atestau atît trecerea prin contrabandă a armelor din Iugoslavia în România, cît și toate etapele transportului pînă la Bulgi. Dacă strîngerea semnăturilor dovedind existența armelor și drumul parcurs nu a întîmpinat prea mare rezistență și n-a necesitat insistențe prea brutale din partea anchetatorilor, obținerea confirmării sosirii transportului la Bulgi a pus la grea încercare competența specialiștilor în aplicarea metodelor de convingere. Securitatea hotărîse că Birtașu, omul de încredere al lui Mocsonyi, era cel mai indicat să fi luat în primire armele și să le fi pus la loc sigur, pînă la data cînd complotiștii plănuiseră să dea lovitura. Zis și făcut. Cei care „recunoscuseră" că au transportat armele cu camionul de la frontiera sîrbească pînă la Bulgi au fost siliți să declare, de asemenea, că o dată ajunși la destinație, le predaseră lui Birtașu. Ajunsă la acest punct, ancheta s-a împotmolit o lungă perioadă de timp, din cauza îndărătniciei lui Birtașu, care nu înțelegea în ruptul capului să „colaboreze" și să recunoască o poveste mincinoasă, atît de gogonată. Interogatoriile nonstop, cu anchetatori care se schimbau la cîteva ore, în vreme ce Birtașu nu era lăsat să se odihnească, interogatorii întrerupte numai de ședințele de bătaie și tortură și de confruntările cu cei care declaraseră că îi predaseră armele, au durat cîteva săptămîni. Încăpățînarea și rezistența lui Birtașu păreau de neînfrînt! Și totuși, într-o bună zi, a ajuns la capătul puterilor. Istovit fizic și nervos, nemaiputînd răbda chinurile și bătăile la care era supus, Birtașu a cedat, declarînd că într-adevăr luase în primire și ascunsese armele conspiratorilor! Recunoscînd ceea ce doreau anchetatorii, era convins că va scăpa de tortură și va fi, în sfîrșit, lăsat să doarmă. Bietul Birtașu se înșelase însă amarnic, subestimînd sadismul călăilor lui și dorința lor de a se răzbuna pe el, pentru afrontul de a le fi rezistat atîta vreme. Cum spunea el, făcînd haz de necaz: „Bătaia pe care am mîncat-o pînă ce am recunoscut că am primit armele a fost floare la ureche față de cît m-au bătut și m-au chinuit după aceea, ca să spun ce am făcut cu ele, unde le-am ascuns!"

În scenariul imaginat de Zilber și aprobat de Securitate, armele nu trebuiau să apară decît pentru a demonstra intenția conjuraților și apoi de a justifica acuzația de „complot armat" împotriva regimului. Capii complotiști, după același scenariu, fiind însă depistați și arestați înainte de a fi putut trece la acțiune, armele n-au mai fost folosite și încetau, din acel moment, să mai joace vreun rol. Trebuiau deci să dispară. Și, așa cum Birtașu fusese obligat să declare că armele existaseră și ajunseseră în posesia lui, tot Birtașu trebuia să le facă să și dispară. Dar, dacă în prima parte a anchetei Birtașu știuse ce voiau anchetatorii de la el, în partea a doua, la întrebarea „unde sînt armele?" nu mai știa ce răspuns așteptau de la el. Terorizat la gîndul torturilor pe care le-ar avea de îndurat, dacă ar indica, la întîmplare, o ascunzătoare unde, evident, armele nu ar fi găsite, Birtașu tăcea și răbda alte bătăi. În cele din urmă, și-a luat inima în dinți și a declarat că le-a aruncat în Mureș.

Anchetatorii au acceptat explicația, iar Birtașu a scăpat de chinuri. Și așa s-a încheiat povestea unor arme care nu au existat niciodată.

Celălalt om de încredere de la moșia din Bulgi a lui Mocsonyi a fost și el implicat în așa-zisul „complot armat", a fost și el bătut și schingiuit, dar scăpase mai ieftin decît Birtașu și cu o condamnare mai ușoară. Nu-mi mai amintesc exact, dar cred că primise opt ani de muncă silnică, pedeapsă care se apropia de expirare chiar în perioada în care împărțeam celula cu el.

Printre deținuții din categoria „înaltă trădare", cazurile de condamnări sub cincisprezece ani se numărau pe degete, așa că eliberările din Pitești au fost adevărate raritați. Desigur că cele cîteva astfel de cazuri erau urmărite îndeaproape de noi toți, considerate fiind un test al atitudinii regimului față de deținuții politici. De-a lungul anilor de închisoare, am avut ocazia să cunosc o serie de oameni care, la ispășirea pedepsei, au fost tratați în mod foarte diferit, după criterii pe care nu am reușit însă niciodată să le deslușesc. Unii au zăcut mai departe în închisoare, fiind anunțați după o vreme că le fusese intentat un nou proces, în urma căruia primiseră o nouă condamnare. Altora li s-a dat mai multă atenție, fiind chiar duși în fața instanței pentru a fi judecați și pricopsiți cu o nouă sentință. Unii, la expirarea pedepsei, erau înștiințați că mai aveau de executat cîțiva ani de detenție, ca urmare a unei condamnări „administrative". Sentințele de acest fel, pronunțate de Ministerul de Interne, erau exprimate în luni, și nu în ani, ca la celelalte tribunale civile sau militare. Într-o astfel de situație, pe un deținut „condamnat administrativ" la doi ani și jumătate grefa închisorii îl anunța că sentința pronunțată prevedea o pedeapsă de treizeci de luni. De la o vreme, în cele mai multe cazuri, deținuții cărora le expira pedeapsa și erau „puși în libertate" erau trimiși cu „domiciliu obligatoriu" în Bărăgan, durata acestui surghiun nefiind precizată. Cu o lună de zile înaintea datei de expirare a pedepsei, deținuții în cauză erau scoși din celulele în care se găseau și izolați într-o așa-zisă celulă de eliberare. Așa s-a întîmplat și cu Iavorski care, într-o bună zi, a fost luat dintre noi de ofițerul de serviciu. Cîteva minute mai tîrziu eram informați prin releele rețelei Morse că ajunsese în „celula de eliberare", împreună cu colonelul Niki Vișoiu, care fusese și el izolat în aceeași dimineață, întrucît executase cei zece ani de închisoare, la care fusese condamnat.

Cu Niki Vișoiu nu avusesem niciodată ocazia să stau în aceeași celulă, dar era ca și cum ne-am fi cunoscut de cînd lumea. Mă întîlnisem cu el o singură dată, cînd, dintr-o eroare de vigilență a gardianului, drumul celulelor noastre spre și respectiv dinspre baie se încrucișase pe coridorul din subsolul închisorii. Făceam amîndoi parte din nucleul mai tînăr, mai activ și mai recalcitrant al deținuților din Pitești, rău-văzuți de ofițerul politic Lupu și frecvenți locatari ai carcerelor și izolărilor. Niki Vișoiu se bucura de o deosebită simpatie și de reputația unui om de caracter, ireproșabil, unanim recunoscută de camarazii lui din Pitești. Deși neîncrezător în privința respectării legali-

tății de către autorități și deci sceptic în privința eliberării lui la termen, cu cîteva săptămîni înainte de data expirării pedepsei Vișoiu luase, pentru orice eventualitate, legătura cu un număr destul de mare de prieteni, cerîndu-ne adresele familiilor pentru a le trimite vești despre noi, în cazul că va fi, totuși, pus în libertate. Îi scrisesem și eu pe o plăcuță de săpun strada și numărul casei unde locuia mama în București, pe care Niki Vișoiu urma să le memoreze, împreună cu alte vreo douăzeci de adrese, la care intenționa să meargă. O dată mutat în „izolarea pentru eliberare", orice legături au fost întrerupte, celula respectivă aflîndu-se pe aripa care forma bara T-ului, și avînd ferestrele orientate spre partea opusă corpului clădirii în care ne aflam noi. Trecuseră două sau trei săptămîni de la izolarea celor doi camarazi ai noștri care urmau să fie eliberați, cînd, într-o după-amiază, spre surprinderea noastră, ușa celulei s-a deschis și în prag a apărut Iavorski însoțit de ofițerul de serviciu. Dintr-o eroare de calcul a grefei penitenciarului, Iavorski fusese prea devreme izolat; urma să mai stea încă o lună de zile cu noi în celulă, înainte de a intra în carantina premergătoare eliberării.

Tristețea care i se citea pe față la intrarea în celulă am pus-o pe seama deziluziei suferite de amînarea survenită, așa că ne-am grăbit să-i spunem cîteva vorbe de încurajare. Iavorski s-a așezat însă pe pat, abătut și cu lacrimi în ochi, îndepărtînd dintr-un gest al mîinii încercările noastre de a-l consola și dîndu-ne de înțeles că nu era vorba despre el. Apoi a început să depene povestea celor petrecute în celula de izolare.

Încă din prima zi, amîndoi — și el, și Niki Vișoiu — își primiseră bagajele și obiectele personale, care se aflau depuse la magazia penitenciarului. Își recuperaseră astfel hainele și pantofii, pe care le purtaseră ultima oară, cu ani de zile în urmă, în perioada de anchetă, în celularul Securității. Fiind sortiți să părăsească închisoarea, gardienii nu le-au mai făcut nici un fel de mizerii. Au obținut fără dificultate ac și ață și, cît era ziua de lungă, se ocupau cu cîrpitul și cusutul nasturilor, discutînd despre felul în care sperau să-și cîștige existența, o dată liberi, și cu oarecare îngrijorare despre ceea ce se așteptau să găsească acasă, de unde, în toți anii de detenție, nu avuseseră nici o veste. De mai multe ori pe zi, Niki Vișoiu își întrerupea orice activitate și conversație, se plimba dintr-o parte în alta a celulei și repeta cu conștiinciozitate adresele familiilor pe care voia să le viziteze și pe care le învățase pe dinafară. Cu o săptămînă în urmă, ne-a povestit în continuare Iavorski, apăruse plutonierul de la grefa închisorii cu dosarul lui Niki Vișoiu.

Verificase exactitatea datelor din dosar, punînd întrebările de rutină și după ce se convinsese că nu era nici o eroare de identitate, cele consemnate în acte necontrazicîndu-se cu răspunsurile date de Niki, îi întocmise „biletul de eliberare", pe care urma să i-l înmîneze cinci sau șase zile mai tîrziu, la data expirării condamnării. Apoi, înainte de a părăsi celula, plutonierul îl anunțase pe Iavorski că în zilele următoare se va ocupa de cazul lui. În ceea ce îl privea pe Niki Vișoiu, soarta lui părea să fi fost definitiv hotărîtă. Pen-

tru el începuse numărătoarea inversă! Pentru un om, care așteptase zece ani ziua eliberării, cele cinci sau șase zile care îi mai stăteau în față nu mai constituiau o probă de răbdare, așa că, după plecarea plutonierului cu dosarul, viața în celula lor și-a urmat cursul de mai înainte, fără ca Niki Vișoiu să manifeste vreo nervozitate deosebită.

A doua zi însă, Niki căzuse pe neașteptate bolnav. Acuza dificultăți de respirație și o stare generală proastă. Simptomele s-au accentuat atît de repede, încît Iavorski, îngrijorat, a bătut la ușă și a cerut să fie anunțat cabinetul medical. Cu o promptitudine necunoscută nouă, rezervată pare-se numai privilegiaților destinați să părăsească închisoarea, Ciortan și-a făcut imediat apariția. Mai mult chiar, după consultația de rutină, constînd din luarea temperaturii și ascultarea cu stetoscopul, și-a declinat competența și i-a spus ofițerului de serviciu care îl însoțea că trebuie făcut apel la un medic. N-au trecut nici două ore, și Ciortan s-a întors cu un doctor civil, luat probabil pe sus de la vreun spital din Pitești. A urmat o consultație amănunțită, din care a rezultat diagnosticul: edem pulmonar! Din cuvintele schimbate de pacient cu doctorul, Iavorski a aflat nu numai că boala era fără remediu, că avea o evoluție rapidă și că deznodămîntul fatal era inevitabil, dar și-a dat totodată seama că Niki Vișoiu știa despre ce era vorba. În timp ce ne povestea de cîtă stăpînire de sine dăduse dovadă camaradul nostru, cînd aflase că era definitiv condamnat, Iavorski nu și-a mai putut stăpîni plînsul. Își amintea cum, în următoarele zile, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, Niki Vișoiu îi istorisise în continuare diferite întîmplări de pe front și îi vorbise în modul cel mai firesc despre propria lui moarte, pe care era pregătit s-o întîmpine cu seninătate. Apoi a început să-și piardă suflul și să-i vină tot mai greu să vorbească.

Două zile mai tîrziu, Iavorski fusese anunțat de grefă că la verificarea actelor din dosar se constatase că data legală a eliberării lui fusese greșit calculată. Mai avea de ispășit trei luni de închisoare. Ofițerul de serviciu îi spusese că, în dimineața următoare, cînd se va deschide magazia de efecte, va trebui iar să-și predea bagajul, după care va fi mutat din nou în vechea lui celulă. Între timp, de la oră la oră, starea sănătății lui Niki Vișoiu se înrăutățea tot mai mult. A doua zi dimineața, Iavorski a fost dus la magazie. Cînd s-a întors, l-a găsit istovit și respirînd sacadat. Niki Vișoiu i-a făcut semn să se apropie și să se așeze pe pat lîngă el. I-a spus că vrea să-și ia rămas-bun de la el. Totodată, l-a rugat ca, la mutarea lui în vechea celulă, să-mi comunice că, din motive independente de voința lui, nu se mai poate duce la mama să-i dea vești despre mine. „Spune-i lui Bebe că îmi pare rău că nu m-am putut ține de cuvînt!" Iavorski a rămas lîngă el, ținîndu-l de mînă. L-a auzit cum, printre gîfîielile respirației, murmura pe șoptite o rugăciune. Apoi, treptat, șoaptele s-au făcut tot mai slabe, pînă ce nu s-au mai auzit deloc. Respirația s-a potolit și ea. Niki Vișoiu se stinsese. Moartea lui Niki Vișoiu, în condiții atît de tragice, cînd numai cîteva zile îl mai despărțeau de libertate,

a produs o profundă impresie printre noi. Afecțiunea pe care i-o purtam ne-a făcut să simțim, cu deopotrivă intensitate, și regretul de a-l fi pierdut, și revolta neputincioasă împotriva cruzimii destinului.

Cinci–șase săptămîni mai tîrziu, Iavorski și-a luat pentru a doua oară rămas-bun de la noi. De data asta, definitiv. A fost eliberat..., dar cu domiciliul obligatoriu în Bărăgan. Spre surprinderea mea, înainte de plecare, mi-a cerut adresa mamei, spunîndu-mi că, în amintirea lui Niki Vișoiu, se hotărîse să ducă vești din pușcărie măcar uneia din familiile pe care Niki își propusese să le viziteze. Cu cîteva luni mai înainte, Iavorski ne dăduse de înțeles că, dacă va fi eliberat, de teamă că va fi urmărit de Securitate, nu-și va lua riscul de a transmite cuiva vești acasă. În consecință, nimeni nu apelase la el. Ani de zile mai tîrziu, aveam să aflu că Iavorski s-a dus să stea de vorbă cu mama. L-am identificat după descrierea mamei și cele ce i-a povestit despre mine, fiindcă numele nu a îndrăznit să și-l dea.

Eliberarea lui Iavorski și oferta lui de a fi purtătorul unui mesaj pentru mama au fost îndelung comentate în celulă, discuțiile sfîrșind prin a se opri asupra veșnicului subiect, devenit obsesia lumii închisorilor: cum s-ar putea stabili o cale de comunicare cu exteriorul? Era o întrebare la care fiecare încerca să dea un răspuns, nici unul nereușind însă să imagineze un plan cît de cît realist. Discutam mai mult de dragul de a ne exersa fantezia, decît cu gîndul că am putea găsi o formulă realizabilă și eficace de străpungere a zidului de izolare ermetică ridicat în jurul nostru. În seara aceleiași zile, cînd a sunat stingerea și mă pregăteam de culcare, uitasem de mult ideile, care mai de care mai utopice, pe care le schimbasem pe această temă. Mă cățărasem în patul de la etajul trei, pe care îl ocupam singur, de cînd Ionel Mocsonyi se mutase în patul lui Torosian, după plecarea acestuia la Văcărești, mă culcasem și eram chiar pe punctul să aținesc, cînd l-am auzit pe Pavel Constantin șoptindu-mi: „Ai adormit? Aș vrea să-ți spun ceva!“ Cum și el locuia la același nivel cu mine, în cealaltă coloană cu trei paturi suprapuse, această vecinătate apropiată ne permitea să stăm de vorbă pe șoptite, fără să fim auziți de ceilalți din celulă și nici văzuți de la vizetă de gardian. „M-am gîndit că s-ar putea totuși stabili un sistem de comunicație cu lumea de afară și aș vrea să ți-l expun, așa cum mi l-am imaginat, ca să-mi spui și părerea ta“, a început Pavel, văzînd că nu adormisem și eram gata să-l ascult.

Ideea lui Pavel era următoarea: dacă cineva ar veni în Pitești, ar trece pe străduța paralelă cu zidul închisorii și s-ar opri lîngă cișmeaua care putea fi observată de la fereastra celulei noastre, ne-ar putea comunica din acel loc informații prin semnale Morse. Se gîndise și la felul semnalizării, care să poată fi recepționată vizual, de la distanța de peste două sute de metri, cît era pînă la cișmea. Pentru a semnaliza „punctul“, persoana care va veni să comunice cu noi își va pune o mînă în șold, iar pentru „linie“, pe amîndouă. În felul acesta, ar putea formula cîteva cuvinte în Morse, rezumînd în puține

vorbe știrile esențiale, pentru a părăsi apoi cît mai repede strada și orașul, înainte de a atrage atenția asupra ei. Deși la prima vedere planul imaginat de Pavel era nu numai ingenios, dar părea chiar realizabil, problemele pe care le ridica nu erau chiar așa de ușor de rezolvat. Trebuia mai întîi găsit deținutul care să se facă emisarul nostru pe lîngă persoana ce urma să vină la cișmea, pe care s-o contacteze și s-o instruiască în practicarea alfabetului Morse, așa cum o cerea planul lui Pavel. Ne trebuia deci un deținut căruia să-i expire pedeapsa, pe care să ne putem bizui și căruia, în același timp, și noi să-i inspirăm încredere și care, mai ales, să vrea să-și asume riscul unei noi condamnări, în cazul vreunei indiscreții. Erau mult prea multe condiții pe care să le poată îndeplini un singur om. Cea de-a doua dificultate o constituia însăși desemnarea persoanei care să intre cu noi în comunicație Morse. Nu putea fi vorba decît de cineva foarte apropiat și totodată curajos, dacă nu chiar temerar, pentru a se expune la primejdiile pe care le comporta o asemenea aventură. În discuția noastră pe această temă, prelungită pînă tîrziu în noapte, am examinat împreună planul lui Pavel pe toate fețele, ridicînd cînd unul cînd altul obiecțiile ce se impuneau și propunînd soluții și corecturi la defectele pe care i le găseam. A fost o discuție ca multe altele purtate în pușcărie, dusă cu toată seriozitatea, intrînd în cele mai mici amănunte pînă la epuizarea subiectului, reluată încă de cîteva ori în zilele următoare, pentru a mai preciza unele detalii ce ni se păruseră neglijate, și apoi, ca de obicei, abandonată, cu conștiința împăcată că ne făcusem datoria pînă la capăt, chiar dacă planul elaborat cu atîta migală era inutil și nu avea să dea roade. Am amintit totuși în mod special de această discuție, deoarece, spre deosebire de altele, a avut o urmare pe care însă atunci nici măcar nu o bănuiam!

BROASCA ȘI VRABIA

Conviețuirea mea cu lotul Pătrășcanu, descompletat prin plecarea lui Torosian la Văcărești și prin eliberarea lui Iavorski, a mai durat o vreme. Apoi, într-o bună zi, s-au făcut mutări și formația din celula noastră a fost împrăștiată. Pesemne că perioada de carantină impusă lotului Pătrășcanu de biroul politic luase sfîrșit! Am rămas și după mutare în legătură cu Pavel Constantin. Ne aflam amîndoi la același etaj, la două sau trei celule distanță și, pe lîngă căile obișnuite de comunicație (Morse sau tubul caloriferului), pentru mesajele scrise pe plăcuțe de săpun foloseam o căsuță poștală din W.C. Descoperisem ascunzătoarea (o crăpătură între zid și tocul ușii), pe vremea cînd stătusem împreună și prevăzusem încă de pe atunci întrebuințarea ei în acest scop, în cazul că vom fi despărțiți. În următoarele două–trei luni, s-au mai produs cîteva mutări succesive, în care, fie că am rămas pe loc

și componența celulei în care mă aflam s-a primenit, fie că am fost eu cel afectat, deplasîndu-mă cu cîteva celule mai la dreapta sau mai la stînga. Am rămas însă mereu la ultimul etaj, unde se pare că ofițerul politic Lupu hotărîse să-i concentreze pe cei mai „nedisciplinați" și „recalcitranți" dintre noi. Pavel Constantin coborîse între timp cu un etaj mai jos. Dar și așa, țineam în continuare legătura cu ajutorul ancorei, la capătul căreia agățam săculețul cu mesaje scrise pe săpun. Dădeam drumul săculețului pe fereastră, îl lăsam să coboare la nivelul etajului inferior și imprimam sforii o mișcare de pendulare, pînă ce pungulița ajungea în dreptul ferestrei celulei lui Pavel, care o prindea și o intercepta la trecerea ei prin fața gratiilor.

În celulele prin care m-am perindat în acest răstimp, m-am reîntîlnit cu prieteni pe care nu-i mai văzusem de mult, dar am conviețuit și cu oameni pe care nu apucasem încă să-i cunosc personal sau mai îndeaproape. Într-una din celule, m-am regăsit cu Titi Coșereanu, George Sarry și Paulică Bandu, de care eram foarte legat. Totodată însă, am avut parte și de tovarăși de celulă mai puțin frecventabili, cum erau Silvestru și Brașoveanu.

Cu Silvestru n-am stat decît puțină vreme în aceeași celulă, timp în care mai toate activitățile noastre clandestine de rutină au fost paralizate. Turnător notoriu, dar, pe măsura ființei lui primitive, de calitate inferioară, Silvestru ne punea în pericol pînă și bunurile noastre, pe cît de inofensive pe atît de valoroase, cum erau acele de cusut, croșeta de împletit, „costicii" și utilajul de scris. Pe lîngă pagubele provocate de denunțurile lui, care duceau la descoperirea și confiscarea prețioaselor obiecte, eram expuși și la pedepsirea cu cîte zece zile de izolare în beci, pentru încălcarea regulamentului. Am suspendat, așadar, orice activitate nepermisă, în prezența lui Silvestru. Cînd totuși voiam să comunicăm cu celelalte celule, pentru a ne ține la curent cu ultimele informații culese de la dreptul comun sau aduse de vreun deținut proaspăt venit de la Jilava, unul din noi, sub pretext de boală, nu ieșea cu restul celulei la plimbare sau la W.C. și, o dată rămas singur, lua legătura cu vecinii, prin calorifer sau Morse. Pe de altă parte, componența celulei noastre fiind foarte omogenă, am luat în unanimitate hotărîrea să-l supunem la un regim cît se poate de dur, fără să recurgem însă la nici un fel de violență fizică. Era vorba de o izolare a lui, chiar în interiorul celulei. Prima măsură a fost să nu-i mai adresăm cuvîntul! Ceea ce i-am și adus la cunoștință, explicîndu-i, fără nici un fel de agresivitate în ton că, dat fiind că era informatorul ofițerului politic și al gardienilor, nu-l considerăm ca pe unul de ai noștri și, ca atare, îl excludem de la orice activitate dusă în comun. Nu-i va fi admis să participe la nici o discuție, nu va fi acceptat să asiste la relatarea nici unui film sau roman, pe care vreunul din noi l-ar povesti în celulă. Va fi scutit chiar și de corvezile camerei: curățenie, dusul și adusul tinetei și hîrdăului cu apă de la W.C.; vom proceda cu el ca și cum nu ar fi printre noi.

Silvestru a început prin a protesta, negînd prostește că ar fi informatorul administrației, deși știa foarte bine că, de fiecare dată cînd fusese singur la

cabinetul medical sau fusese scos din celulă sub pretextul unor verificări ale dosarului de la grefă sau ale bagajului depus la magazie, fusese imediat deconspirat de vizita gardianului de pe secție, care, în urma denunțului lui, intra în celulă și se ducea direct la ascunzătoarea în care se afla cîte un obiect interzis. S-a zbătut o vreme să ne explice și a sfîrșit prin a se înfuria și a ne amenința că ne reclamă la comandant, pentru acuzațiile ce i le aducem. Din acel moment însă noi nu i-am mai vorbit, ignorîndu-i prezența.

Prima reacție a lui Silvestru în zilele următoare a fost să adopte o atitudine ostentativ indiferentă față de noi și față de tot ce se întîmpla în cameră, vrînd să ne arate că boicotul nostru nu-l afecta cîtuși de puțin. Atunci cînd se întîmpla să ne prindă privirea, schița chiar un zîmbet de dispreț, înainte de a întoarce capul sau de a-și continua plimbarea prin celulă. De asemenea, ținea să se arate total dezinteresat de discuțiile noastre, de glumele ce le făceam între noi sau de amintirile, filmele ori romanele ce se povesteau în celulă, fie prefăcîndu-se adîncit în gînduri, fie luînd un aer distrat și fredonînd o melodie, ca și cum n-ar fi auzit nimic. Aproape toți cei din cameră îl cunoșteam pe Silvestru încă de la minele de plumb de la Baia Sprie sau de la Cavnic. Știam cît era de ticălos, dar mai știam și că era extrem de nervos, că nu suporta singurătatea și că suferea deseori de stări depresive. Cu un asemenea moral, nu-l vedeam ieșind învingător din confruntarea ce se angajase între noi și el. Și, într-adevăr, cîteva zile mai tîrziu, primele semne de slăbiciune au și început să se arate. Renunțînd la atitudinea sfidătoare pe care o adoptase, Silvestru a făcut o timidă tentativă de apropiere, încercînd din nou să se dezvinovățească, recunoscînd că ar fi comis unele greșeli, dar nu cu rea intenție. Apelul lui la solidaritatea creată de suferința comună n-a avut nici un ecou. Nimeni nu l-a auzit. Silvestru mai fusese pus în situații asemănătoare, în care făcuse declarații similare, pentru ca, la prima ocazie, să colaboreze din nou cu administrația și să-și denunțe camarazii cu aceeași lipsă de scrupule. De aceea, nimeni nu-i mai acorda nici un credit și nici milă. Vorbele lui s-au lovit de același zid de tăcere. Din acel moment, nervozitatea lui Silvestru a început să se manifeste tot mai necontrolat. Se plimba agitat, ore întregi, în micul spațiu liber din fața ușii, iar cîteodată era atît de surescitat, încît nu se mai putea stăpîni și se trezea gesticulînd și chiar vorbind singur. Acest război al nervilor a intrat în ultima lui fază cînd am căzut cu toții de acord ca Titi Coșereanu să-și suspende povestirea, nu mai știu a cărui roman, din care ne relata cîte un episod, în fiecare seară, înainte de stingere. Observasem că, în acest timp, Silvestru își înceta plimbarea, pentru a putea trage cu urechea la povestea lui Titi și hotărîsem să-l privăm și de această distracție. În zilele ce au urmat, starea de neastîmpăr a lui Silvestru s-a accentuat. Se plimba de colo-colo, călcînd apăsat cu bocancii pe dușumele, monologînd, fredonînd sau fluierînd cîte o melodie, pentru a ne bruia conversațiile și totodată cu vădita intenție de a ne provoca. Știa că, dacă îl vom ataca în vreun fel, putea conta pe intervenția gardianului și eventual pe mu-

tarea noastră în alte celule. Primul pe care a reușit însă să-l irite cu noua lui tactică a fost tocmai gardianul care i-a atras atenția să nu mai fluiere și să respecte liniștea. Silvestru devenise atît de irascibil, încît s-a luat la harță chiar și cu gardianul, care a sfîrșit prin a-l amenința cu izolarea. La provocările gălăgioase cu care Silvestru voia să ne tulbure discuțiile, am ripostat cu o și mai mare tăcere. Și anume, ne-am decis să ne perfecționăm în practicarea alfabetului surdo-mut, ceea ce reprezenta totodată și o nouă formă de represalii împotriva lui. Se putea afirma că celula noastră devenise cea mai silențioasă din întreaga închisoare. N-am mai schimbat aproape nici o vorbă între noi. Am conversat numai prin alfabetul surdo-mut: la început, cu multă răbdare, deoarece atît exprimarea prin semne, cît și recepționarea acestora erau anevoioase și lente. Exersarea intensă și perseverentă și-a arătat însă repede roadele. După cîteva zile, am ajus să ne înțelegem la fel de bine și aproape tot atît de repede ca și prin viu grai.

Silvestru ajunsese în pragul exasperării. Într-una din dimineți, la „deschidere", i-a cerut ofițerului de serviciu să fie mutat din celulă. Ofițerul i-a închis ușa în nas! A doua zi a insistat, cerînd să fie scos la raportul comandantului. Bănuitor, ofițerul s-a interesat de motivul pentru care vrea să fie mutat: dacă cumva are neînțelegeri cu ceilalți deținuți din celulă. Silvestru a negat, spunînd că suferă de nervi și nu suportă să stea mereu în același loc. Ofițerul i-a replicat cu una din frazele frecvent întrebuințate de membrii administrației: „Trebuia atunci să stai acasă, nu să vii la pușcărie!" Și i-a trîntit iar ușa. Peste alte cîteva zile s-a întîmplat să vină în inspecție un grup de ofițeri și civili, probabil de la Ministerul de Interne. Au trecut pe rînd pe la fiecare celulă, cu veșnicele lor priviri iscoditoare și aceleași întrebări de rutină: ce condamnare ai? Ați fost scoși la plimbare? Ați fost duși la baie? etc. Ultimele două întrebări nu le puneau decît dacă fuseserăm într-adevăr scoși la plimbare sau duși la baie. Blazați de repetarea la infinit a acestui ritual, așteptam să ne vină și nouă rîndul. Cînd, în sfîrșit, s-a deschis și ușa noastră, monotonia procedurii de trecere în revistă a celulelor a suferit o schimbare spectaculoasă care ne-a surprins deopotrivă și pe noi, și pe cei de pe coridor. Strigînd, cît îl ținea gura: „Nu mai pot! Mutați-mă într-o cameră mai mare! Mai bine omorîți-mă!", Silvestru a țîșnit pe ușă afară, a sărit peste balustrada care mărginea coridorul și a început să alerge pe plasa de sîrmă întinsă peste golul dintre etaje, țipînd în continuare ca un disperat. Cred că ofițerii și civilii veniți de la București nu au avut nici un dubiu că accesul de nebunie la care asistau era real. Nici noi nu puneam la îndoială autenticitatea crizei de nervi a lui Silvestru, dar eram totodată convinși că era în bună parte și simulată și, mai ales, în mare măsură exagerată.

Față de neașteptata fugă din celulă a lui Silvestru, toți M.A.I.-iștii de pe coridor, atît cei autohtoni, cît și cei veniți în vizită, au rămas pentru cîteva clipe înmărmuriți de surpriză. Cînd s-au dezmeticit, prima lor reacție a fost să ne închidă ușa. Chiar dacă nu am mai putut vedea ce se petrece, din acel

moment am urmărit cu urechea evenimentele de pe coridor, care s-au desfășurat suficient de zgomotos, pentru a fi auzite. Coridorul răsuna de țipetele lui Silvestru, de tropăitul cizmelor gardienilor chemați în ajutor de pe alte secții și de ordinele și indicațiile strigate de ofițerii prezenți. Se pornise o adevărată vînătoare de capturare a lui Silvestru, care fugea de colo-colo pe plasa dintre etaje și nu se lăsa prins. Gardienii care îl urmăreau se îmbulzeau gîfîind și înjurînd mai mult pe coridor, neîncumetîndu-se să sară peste balustradă și să se aventureze pe plasă, de teamă că aceasta ar putea ceda sub greutatea unui număr prea mare de oameni. În cele din urmă, cei doi–trei gardieni, care totuși îl fugăreau pe Silvestru pe plasă, au reușit să pună mîna pe el. În acel moment, vacarmul a ajuns la apogeu. Înjurăturile gardienilor erau acoperite de strigătele lui Silvestru, care se zbătea să scape din mîinile lor. Cînd au început să-l lovească, s-a pornit și el să-i înjure, pînă ce i-au înfundat gura și nu i s-au mai auzit decît gemetele. Apoi, vocea lui înăbușită s-a tot îndepărtat, împreună cu pașii gardienilor, care, mai pe sus, mai tîrîș, l-au scos de pe secție.

Eram convinși că l-au dus la izolare, în beci. N-a trecut însă mult, și un mesaj prin Morse ne-a anunțat că Silvestru fusese introdus într-una din camerele mari de la parter. Așa am scăpat și noi de el, și el de noi! Cruzimea cu care ne-am dus pînă la capăt boicotul împotriva lui Silvestru n-a fost cu nimic mai eficace decît tentativele de a-l recupera cu duhul blîndeții, făcute de alții înaintea noastră. Silvestru a continuat să fie pînă la sfîrșitul închisorii același turnător de cea mai primitivă și josnică factură!

După mai multe mutări, cu șederi de scurtă durată în aceeași formație, am ajuns într-o celulă în care m-am bucurat de o stabilitate mai îndelungată. Spun că m-am bucurat, deoarece componența ei a fost, în general, una din cele mai fericite. În astfel de condiții, ne-a fost tuturor locatarilor mai ușor să suportăm asprimea regimului de supraveghere strictă și de pedepse frecvente, ca și supraaglomerația din celulă. Eram nouă persoane și aveam doar șase paturi. În trei paturi dormeam cîte doi. Sandu Ghica și cu mine ne instalasem în patul cel mai de sus, din coloana de trei paturi de lîngă fereastră. Din cauza unei mici diferențe de dimensiune față de celelalte, celula noastră era cu cîțiva centimetri mai lungă, așa încît amîndouă coloanele de cîte trei paturi erau așezate cap la cap, de-a lungul peretelui din dreapta, lăsînd liber pe partea stîngă întreg spațiul cuprins între ușă și fereastră. Beneficiam astfel de o suprafață de circa optzeci de centimetri lățime și aproape patru metri lungime, ceea ce ne mărea substanțial parcursul de plimbare în celulă. În schimb, eram dezavantajați de faptul că, privind prin vizetă, cîmpul de vedere al gardianului, nemaifiind stînjenit de paturi, cuprindea aproape întreg teritoriul celulei. Lipsa unghiurilor moarte mărea pentru noi riscul de a fi surprinși îndeletnicindu-ne cu activități interzise de regulament.

Ceilalți locatari ai celulei erau: George Sarry, Paul Bandu, Alexandru Balș, Amira Caranfil, Titi Coșereanu, Brașoveanu și Kurko Gyarfas. Ultimii doi erau singurii nedoriți printre noi, deși din motive diferite. Brașoveanu, fost comandor de aviație, era antipatizat de toată lumea. Purta cu sine mizerabila reputație pe care și-o făcuse la Aiud, cînd, la instigația ofițerului politic, acceptase să umble cu o listă printre deținuții din fabrică, spre a le obține semnăturile pentru cererea de condamnare la moarte a celor patru deținuți care evadaseră din închisoare, dar fuseseră prinși și urmau să fie judecați. Cu toate că de atunci nu mai dăduse ocazia să i se reproșeze ceva, Brașoveanu era privit cu rezervă. De altfel, era dezavantajat și de figura lui, care, de la prima vedere, reușea să inspire antipatie. Totuși, după oprobriul general pe care și-l atrăsese în urma atitudinii avute la Aiud, îl consideram vindecat de tentația de a mai avea relații cu biroul ofițerului politic. În ceea ce îl privea pe Kurko Gyarfas, situația era cu totul alta: se bucura de toată încrederea și nimeni nu se ferea de el!

Această convingere la care ajunsesem era de-a dreptul paradoxală, deoarece, pentru cel puțin două motive, încrederea pe care i-o acordam nu ar fi fost justificată. În primul rînd, fiindcă Kurko Gyarfas fusese, după 23 august 1944, președintele Madosz-ului (organizația comunistă a minorității maghiare din Transilvania) și continua să fie un comunist convins, iar în al doilea rînd, fiindcă nu mai era întreg la minte. Kurko înnebunise în închisoare. Nu era vorba de o formă agresivă, ci de o manifestare pașnică a alienării lui mintale. Era obsedat de cîteva idei fixe, pe care, cu intermitențe, ni le împărtășea prin viu grai, în restul timpului fiind extrem de tăcut, fie stînd retras în colțul lui, fie plimbîndu-se la nesfîrșit de la fereastră pînă la ușă, atunci cînd spațiul era liber și nu deranja pe nimeni. Pe cît era de calm, de politicos și de prevenitor cu noi, atunci cînd nu era retras în bîrlogul lui, pe atît era de nervos și de agitat cînd își făcea apariția vreun gardian sau vreun membru al administrației. Privirea i se aprindea de ură și se uita la ei cu un dispreț nedisimulat. Refuza orice dialog cu ei, rămînînd mut la orice întrebare i se punea. Nici cînd i se cerea să-și spună numele, nu-și deslește fălcile; răspundeam noi pentru el. După fiecare percheziție sau inspecție, care ne punea în contact direct cu uniformele M.A.I., Kurko intra în criză și nu se mai potolea decît după cîteva ore. Reacția lui era de fiecare dată aceeași: se suia în patul lui, se așeza cu genunchii adunați la gură și începea să vocifereze, cu jumătate de glas, în ungurește, privind spre tavan și părînd să se adreseze unui interlocutor, pe care numai el îl vedea și numai el îl auzea. Din intonația vocii, din gesticulația și mimica lui se putea deduce clar că în dialogul pe care îl angaja îi reclama pe gardienii și ofițerii M.A.I. personajului invizibil, cerîndu-i acestuia să intervină. Cum Kurko stătuse în alte celule și cu deținuți care știau ungurește, aflasem de la aceștia că interlocutorul nevăzut la care se plîngea și cu care se consulta, oridecîteori avea un necaz, nu era altul decît Mátyás Rákosi, fostul secretar-general al partidului comunist

maghiar pe vremea aceea, căzut în dizgrație sau chiar decedat. De cele mai multe ori, crizele de indignare ale lui Kurko nu depășeau această formă destul de benignă de manifestare, constînd din convorbirile lui cu Rákosi, purtate cu voce moderată. Numai rareori, cînd era peste măsură de enervat, începea să se plimbe agitat prin celulă, ridica tonul, iritat, și ajungea la o ceartă atît de aprinsă cu Rákosi, încît se auzea pînă afară pe coridor, determinînd intervenția gardianului, care îl amenința cu carcera. Kurko se speria, se suia în patul lui și își continua discuția cu Rákosi, pe șoptite.

Dacă ne obișnuisem cu aceste crize neviolente, care se manifestau sporadic și în general în surdină, și nu le mai acordam nici o atenție, nu același lucru se putea spune cu privire la felul cum Kurko înțelegea să rezolve problema pe care i-o crea ideea fixă care îl persecuta. Kurko era întotdeauna bucuros să-ți destăinuie despre ce era vorba.

Povestea lui era următoarea. Cu cîteva luni înaintea izbucnirii războiului, fusese concentrat „pe zonă" (după expresia vremii) și făcuse parte dintr-un detașament de cîțiva oameni, repartizați de unitatea lor pe lîngă un mic aeroport militar din Ardeal, spre a servi ca personal auxiliar. Una din sarcinile acestor ostași, printre care se afla și Kurko, fusese de a vopsi avioanele și hangarele aeroportului în culorile de camuflaj de război. Or, ne explica el, cu o convingere de nezdruncinat, „gazele" pe care le emana vopseaua i-au pătruns atunci în corp și n-a mai putut scăpa de ele, provocîndu-i o stare de intoxicație permanentă. Pînă aici nimic grav în povestea lui Kurko, a cărui obsesie nevinovată friza doar absurdul, fără să lezeze pe nimeni. Din nenorocire însă, mintea lui rătăcită născocea mereu tot felul de procedee prin care urmărea „să se dezintoxice, să scape de gazele care îi pătrunseseră în corp și care nu aveau pe unde ieși". El simțea cum gazele îi circulă prin vine și cum — din cînd în cînd — se acumulau în cîte o parte a corpului și atunci, spunea el, trebuia să intervină. Și intervenea! Una din aceste intervenții a avut loc într-o noapte.

Deși Sandu Ghica și cu mine eram vecini de pat cu Kurko, n-am realizat ce se întîmplase peste noapte decît a doua zi dimineața, cînd l-am văzut coborînd din culcușul lui de la etajul trei, cu o lingură în mînă. Fără să fi spus cuiva și fără să fi fost remarcat, după masa din seara precedentă, cînd gardianul deschisese ușa spre a i se preda „vesela" (gamela și lingura), păstrarea ei în celulă fiind interzisă, Kurko își reținuse lingura. Nici noi, nici gardianul nu băgaserăm de seamă că din teancul de gamele și linguri depuse pe coridor, pe jos în fața ușii, lipsea o lingură. Prima noastră reacție la vederea lingurii a fost să-i spunem s-o ascundă ca să nu-l surprindă gardianul și să-l pedepsească. Abia atunci am observat că Kurko mai ținea ceva în mînă: o întreagă lucrare dentară din viplă, compusă din două coroane și puntea care se sprijinea pe ele! Privindu-l mai atent, am aflat și proveniența lucrării: avea obrazul mai supt într-o parte! De altfel, Kurko însuși nu s-a lăsat rugat și ne-a explicat cum, cu o seară înainte, simțind presiunea „ga-

zelor" în maxilar, se străduise în timpul nopții să le facă loc de ieșire, folosind ca pîrghie coada de lingură pentru a înlătura lucrarea dentară care le stătea în cale. Ascultîndu-i povestea, ne-am adus aminte că în timpul nopții, mai mult prin vis, ni se păruse că auzim niște sunete metalice, un fel de țăcăniturî, cărora nu le-am dat însă importanță. Uimitor însă era faptul că el nu părea să simtă nici o durere la dinții și falca maltratate. Sandu Ghica, dar și alți doctori deținuți din Pitești ne-au spus că, printre altele, o caracteristică a unor alienați psihic era tocmai această lipsă de sensibilitate la durerile fizice. Kurko avea să ne demonstreze în repetate rînduri că rănile pe care și le făcea singur și care oricărui om normal i-ar fi provocat dureri acute și insuportabile, pe el nu-l afectau decît în prea mică măsură. Într-o dimineață, în timp ce măturam prin celulă (termen impropriu, deoarece operația o efectuam cu un petec de zeghe și nu cu mătura), am găsit pe jos un obiect însîngerat, pe care la început nu l-am putut identifica. Intrigat, l-am chemat pe Sandu Ghica în ajutor. Spălîndu-l deasupra tinetei și examinîndu-l mai îndeaproape, am constatat că era o unghie. Am presupus că nu putea să ajungă în celula noastră decît adusă de cizmele pline de noroi ale gardianului care, seara, la închidere, venise să verifice cu ciocanul integritatea gratiilor de la fereastră. Numai cînd Kurko a coborît din pat, cu degetul mare de la picior înfășurat într-o fîșie de pînză ruptă din poalele cămășii, ne-am dat seama ce se întîmplase. De data asta, se folosise de un placheu de bocanc pentru a disloca unghia din calea „gazelor", care se concentraseră în degetul mare de la picior! Kurko își smulsese literalmente unghia din rădăcină și nu părea să sufere cîtuși de puțin. La insistența lui Sandu, cedase și se lăsase spălat și bandajat din nou, dar nu acceptase în ruptul capului să ceară să fie dus la cabinetul medical.

Nu numai că nu s-a produs infecția de care se temea Sandu, dar degetul i s-a vindecat mai repede decît ne așteptam.

Cu o altă ocazie, Kurko a fost mai puțin norocos: cu unghia și cu multă insistență reușise să-și facă o rană la subțioară. Continuînd cîteva zile în șir s-o zgîrie cu unghia, pentru a menține deschisă noua cale creată în scopul „evacuării gazelor", rana a sfîrșit prin a se infecta. Și de astă dată n-am aflat de isprava lui Kurko decît cînd am fost duși la baie. Remarcasem că de cîteva zile se tot scărpina la subțioară, pe sub cămașă, dar abia cînd l-am văzut dezbrăcat, sub duș, ne-am dat seama ce reușise să-și provoace: sub brațul drept avea o umflătură mai mare decît un ou de găină! Examinîndu-l, Sandu Ghica a constatat că era o pungă de puroi, care trebuia cît mai repede eliminat. Neașteptat de ușor, a reușit să-l determine pe Kurko să meargă la cabinetul medical. Argumentase pe placul lui și avusese imediat succes. Îi explicase că sanitarul îi va face o deschizătură pentru a elibera „gazele" strînse în pungă. La ieșirea din sala de dușuri, i-am cerut gardianului să-l ducă la cabinetul medical. Ridicîndu-i brațul lui Kurko și arătîndu-i despre ce era vorba, am izbutit să-l impresionăm, și în scurtă vreme ne-a satisfăcut

cererea. Ca măsură de prudență, știindu-l pe Kurko nebun, dar neștiind exact cum se manifestă, gardianul ne-a cerut, lui Sandu și mie, să-l însoțim. Cu siguranța pe care i-o dădea spoiala de cunoștințe medicale, sanitarul Ciortan n-a ezitat nici o clipă în fața cazului ce i se prezenta. I-a spus lui Sandu să-i mențină pacientului brațul ridicat deasupra capului, iar mie mi-a dat o tăviță renală, pe care să i-o țin la subțioară. Apoi, cu gesturi degajate și competente, a luat un tampon de vată, l-a îmbibat cu alcool și a șters lama unui bisturiu, pe care l-a scos din sertarul biroului. Același tampon l-a trecut de cîteva ori și peste umflătura de la subțioara lui Kurko. Cu aceasta, măsurile de sterilizare s-au încheiat. „Țineți-l bine să nu miște!" ne-a spus Ciortan. Am înțeles că Ciortan nu era un adept al anesteziei! Culmea era că nici Kurko nu părea să se sinchisească de un asemenea procedeu. În momentul următor, Ciortan a înfipt bisturiul în protuberanța de la subțioara lui Kurko, făcînd dintr-o singură mișcare o incizie de vreo patru–cinci centimetri lungime, prin care s-a revărsat brusc un val de puroi amestecat cu sînge, care a umplut tăvița renală. Pe lîngă aspectul respingător al întregii operații la care asistasem, fusesem tot timpul cu gîndul, atît eu, cît și Sandu, la suferința lui Kurko, temîndu-ne totodată că, din cauza durerii cumplite a inciziei „pe viu", va leșina sau se va mișca, riscînd să devieze bisturiul din mîna lui Ciortan într-o direcție nedorită. Spre stupoarea noastră însă, cel mai puțin interesat de ceea ce se petrecea cu el era chiar Kurko, care n-a avut nici cea mai mică tresărire, nici în timpul operației propriu-zise, nici după aceea, cînd, fără prea multe menajamente, Ciortan i-a introdus pe rînd, în punga golită de puroi, cîteva tampoane de vată îmbibate cu alcool, încercînd să înlăture ultimele resturi ale infecției. Cu aerul omului distrat, care se trezește brusc la realitate, Kurko privise toată vremea cu curiozitate încăperea în care se afla, plimbîndu-și cu vădit interes ochii de la biroul lui Ciortan la cele două dulapuri de medicamente din cabinet, dar arătîndu-se total indiferent la operația la care era supus. Timp de cîteva zile după operație, ne-am luat obligația să-l ținem sub observație, pentru a-l împiedica să-și smulgă bandajul, ceea ce n-a fost lucru tocmai ușor, Kurko fiind de părere că orificiile de ieșire a gazelor nu trebuiau lăsate să se astupe. Cu chiu cu vai, rana a sfîrșit prin a se vindeca, ceea ce nu l-a împiedicat să continue să-și provoace tot felul de zgîrieturi și zgaibe, fără urmări deosebit de grave. Pentru aparentul stoicism cu care suportase operația, Kurko Gyarfas s-a ales cu porecla de Mucius Scaevola.

În acel sfîrșit de vară, din cauza aglomerației din celulă și a ferestrei mici, am suferit și de căldură, și de lipsă de aer. Aveam dese conflicte cu gardienii, care nu voiau să ne permită să ne aprovizionăm cu apă în timpul zilei, în afara celor două dăți (o dată dimineața și o dată către seară), cînd eram scoși la W.C., și cînd ne umpleam și hîrdăul de la robinetul conductei, al cărei debit scăzuse în mod îngrijorător, din cauza canicule. Pentru a face economie, în încăperea W.C.-ului fusese adusă o putină de vreo două sute de litri,

pe care deținuții de drept comun o umpleau zilnic, cărînd apă cu gălețile și cu hîrdaiele de undeva din afara clădirii. Apa din putină era destinată clătitului tinetelor și spălatului nostru sumar, atît cît ne permitea timpul scurt de ședere în W.C., fiind mereu grăbiți de la spate de răcnetele gardianului. De unde provenea apa din putină n-am aflat niciodată exact, dar am ajuns prin a trage concluzia că era adusă fie dintr-o baltă, fie dintr-un pîrîu din apropiere. Concluzie justificată de descoperirea pe care am făcut-o într-o zi, cînd am fost scoși la W.C.: în putina cu apă înota o broască! Un exemplar mare și frumos al speciei, de culoare verde! Privați de orice contact cu vreo vietate din afara zidurilor pușcăriei, broasca din putină a fost considerată un fel de mesager al lumii libere, pătruns clandestin pînă la noi. Fără să ne gîndim prea mult, prima noastră reacție a fost s-o apărăm de ochiul gardianului, iar a doua, s-o luăm cu noi în celulă. Am încercat apoi să-i creăm condiții prielnice de supraviețuire. Cum broasca nu-și dădea seama de pericolul pe care îl reprezenta gardianul, avea tendința naturală să circule nestingherită, sărind de colo-colo prin celulă, riscînd să fie văzută prin vizetă sau la deschiderea ușii. Ca primă măsură, ne-am gîndit deci să-i limităm mișcările la o zonă ascunsă vederii gardianului. adică sub pat. Cu fire de ață scoase din saltea, am confecționat în grabă o pungă din plasă, cu ochiuri destul de mari, pe care am legat-o cu o sfoară lungă de vreo treizeci de centimetri, de unul din picioarele patului de la perete. Peste noapte și cît timp ne aflam la W.C. sau la plimbare în curte, introduceam broasca în punga de sub pat, punînd-o astfel la adăpost de ochii gardianului și dîndu-i totodată posibilitatea să se miște și să sară cu pungă cu tot, la distanța pe care i-o permitea lungimea sforii. Broasca noastră primise și un nume: Cocuța! Așa o botezase Saiidu Ghica. Toți din celulă ne ocupam pe rînd de ea, vorbindu-i și mîngîind-o ușor cu degetul pe cap, pînă ce am obișnuit-o să stea și să nu se mai sperie de noi. Nu știu dacă mîngîierile noastre îi făceau plăcere, dar Cocuța se îmblînzise și le suporta fără să se mai teamă și să sară în lături. Poate că începuse să asocieze degetul care o alinta pe cap cu hrana ce o primea ca recompensă. Era vorba de mușteie cu care o alimentam și de care nu duceam lipsă în celulă. E drept că la primele „mese" n-a mers prea ușor. A trebuit să-i căscăm gura și să-i punem musca în fundul gîtului, obligînd-o astfel s-o înghită. Era o treabă destul de anevoioasă și migăloasă, care n-a durat însă mult. Începînd chiar de a doua zi, n-a mai fost nevoie s-o hrănim cu forța. Cocuța înțelesese și, ori de cîte ori, ținînd musca de o aripă, i-o plimbam prin fața botului, o apuca singură și o înghițea. Întreținerea Cocuței mai ridicase o problemă: știind că pielea unei broaște trebuie să fie în permanență umedă și neputîndu-i oferi luxul unui bazin, aveam grijă s-o udăm de cîteva ori pe zi cu apă din hîrdăul de băut. Seara, de asemenea, înainte de culcare, cînd o introduceam în punga de plasă și o priponeam de piciorul patului, turnam peste ea o cană de apă. Suprema dovadă a adaptării ei la noile condiții de viață ne-a dat-o Cocuța într-o noapte, cînd din plasa ei de sub pat s-a pornit

să orăcăie! Cu fiecare zi care trecea, Cocuța se arăta tot mai la largul ei printre noi. De cînd nu se mai temea și nu se mai ascundea sub pat, la fiecare zgomot sau mișcare mai bruscă din celulă, devenise o problemă s-o împiedicăm să-și facă apariția într-un moment inoportun, cînd ar fi putut s-o vadă gardianul. Ceea ce ne îngrijora însă cel mai tare, pentru că nu întrevedeam în acea situație nici o soluție salvatoare pentru Cocuța, era ziua în care, ca de obicei, gardienii vor năvăli pe neașteptate în celulă pentru a face percheziție. Nu mai veniseră de mai bine de zece zile și ne puteam aștepta oricînd la o astfel de descindere. Iminența acestei percheziții a fost factorul determinant al hotărîrii pe care am luat-o, de a ne despărți de Cocuța. Cu toată părerea de rău, fiindcă și noi ne obișnuisem cu ea, nu numai ea cu noi, am băgat-o în buzunar cînd am fost scoși la plimbare, și, într-un moment de neatenție a gardianului care ne supraveghea, i-am dat drumul în curte. Am lăsat-o jos, chiar în dreptul unui orificiu de scurgere a apei de ploaie, deschis în partea de jos a zidului despărțitor dintre curticica noastră de plimbare și curtea mare a închisorii. Dintr-o săritură, Cocuța a și dispărut în gaura de scurgere, atrasă probabil de umezeala ierbii și cea a buruienilor pe care le văzuse de cealaltă parte a zidului. Iar noi, în zilele următoare, i-am simțit lipsa. Celula ni s-a părut mai goală.

În primele zile mai friguroase din toamna aceea, celula noastră a mai găzduit cîtăva vreme și un alt oaspete venit din lumea liberă. Într-o seară tîrziu, cînd soarele scăpătase și începuse să se lase întunericul, ne-am trezit cu o vrabie pe pervazul ferestrei. Mînată de vîntul rece care se stîrnise afară, trecuse în zbor printre gratii și se oprise pe pervaz, sperînd să fi găsit un loc mai adăpostit pentru a petrece noaptea. Într-un consens tacit, încremeniserăm cu toții, abținîndu-ne de la orice gest sau zgomot care ar fi putut s-o sperie. Întorcîndu-și cu vioiciune capul în toate direcțiile, vrabia a examinat împrejurimile, a văzut fereastra pe care, din cauza lipsei de aer, o țineam deschisă și, brusc, s-a decis. Într-un zbor scurt, din cîteva bătăi de aripi, a zvîcnit de jos de pe pervaz pe partea de sus a cercevelei geamului. Părea că locul ales i-a convenit, pentru că s-a apucat imediat să-și curețe aripile cu ciocul, să se scuture și să se umfle în pene, neținînd deloc seamă de prezența noastră atît de apropiată. Încrederea pe care ne-o acorda ne-a făcut să prindem curaj. Fără s-o pierdem din ochi, am reînceput să vorbim. Mai întîi pe șoptite, iar mai apoi, văzînd că nu dă semne de teamă și că nu se simte amenințată, ne-am reluat conversațiile cu glas normal. Vrabia nu se sinchisea cîtuși de puțin de noi. A continuat să-și facă toaleta de seară și, cînd a terminat, și-a băgat capul sub aripă și nu s-a mai mișcat. La strigătul „stingerea!" al gardianului din schimbul de noapte, ne-am strecurat cu grijă în culcușurile noastre, pentru a nu ne deranja vizitatoarea. Din patul în care dormeam cu Sandu Ghica, aș fi putut s-o apuc cu mîna, atît de aproape eram de ea. La ivirea zorilor, vrabia noastră s-a trezit, s-a scuturat, și-a zbîrlit penele, a ciripit veselă de

două ori și într-un sfîrîit de aripi a zburat afară, la lumina zilei. Vizita de peste noapte ne-a făcut să fim mai veseli și parcă mai optimiști în ziua aceea. Nu ne așteptam cîtuși de puțin ca surpriza să se repete. Or, exact ca în seara precedentă, cam pe la aceeași oră, vrabia a reapărut. A făcut mai întîi un scurt popas pe pervaz și, fără să mai cerceteze împrejurimile, a zburat direct pe rama geamului, unde, cu aceeași grabă și sprinteneală, a început să-și curețe penajul, pentru ca, puțin mai tîrziu, să-și vîre capul sub aripă și să adoarmă.

Dimineața, cînd s-a luminat, și-a luat zborul spre treburile ei, iar noi, de data asta, am rămas s-o așteptăm să vină din nou, seara, la culcare, la locul ei de pe rama geamului. Și vrabia noastră nu ne-a dezamăgit nici atunci, nici în serile următoare. Nu ne-am putut niciodată dumiri de ce își alesese sălașul de noapte tocmai în celula noastră și nici cum, din zecile de ferestre ce se deschideau în fațada închisorii, toate identice și la distanță egală una de alta, nu greșea niciodată și o nimerea de fiecare dată pe a noastră. Cu o regularitate și o precizie de cronometru, vrabia ateriza în fiecare zi pe pervazul ferestrei, imediat după apusul soarelui, cînd se lăsau primele neguri ale înserării.

Cum însă, cu cît înaintam spre iarnă, zilele se scurtau și noaptea se lăsa tot mai devreme, vrabia, care se orienta după soare, nu după ceas, venea și ea în fiecare seară mai devreme. În felul acesta, timpul, care se scurgea între venirea gardienilor pentru numărătoarea de seară și verificarea gratiilor de la fereastră (operație ce se efectua cu punctualitate, mereu la aceeași oră) și momentul cînd își făcea apariția vrabia, se tot scurta de la o zi la alta. Așa se face că, într-o seară, vrabia a sosit înaintea orei la care veneau gardienii să ne numere. A zburat ca de obicei la locul ei, pe rama geamului, și-a trecut de cîteva ori ciocul prin pene, și-a afînat fulgii de pe piept și se pregătea tocmai să-și bage capul sub aripă, cînd ușa s-a deschis, și gardianul, înarmat cu ciocanul de lemn cu care verifica starea gratiilor, a intrat în celulă și s-a îndreptat spre fereastră. Era plutonierul poreclit de noi Parpanghel. Țiganul, înalt și slab, mergînd drept și chiar puțin lăsat pe spate de țanțoș ce călca pe tocuri, ca să-i răsune potcoavele de la cizme pe dușumele, s-a oprit în fața ferestrei, plin de demnitate și pătruns de importanța misiunii pe care avea s-o execute. Văzîndu-ne cum stăteam de încremeniți și îi urmăream din ochi toate mișcările, și-o fi închipuit că privirile noastre exprimau o nesfîrșită admirație pentru așa mîndrețe de flăcău în uniformă! Nouă însă ni se făcuse inima cît un purice de teamă pentru vrabia noastră, pe care Parpanghel n-o văzuse încă. Nici cînd a ridicat ciocanul și a izbit cu el în prima gratie nu i-au căzut ochii pe vrabia care, la zgomotul produs, a tresărit doar prin somn, fără să se trezească. Începusem să sperăm că va scăpa neobservată, mai ales cînd, nici la următoarea lovitură în zăbrele, nu s-a întîmplat nimic. La ultima lovitură am răsuflat chiar ușurați, văzîndu-l pe Parpanghel că se întoarce pe călcîie și se pregătește să părăsească celula. Ne bucurasem însă prea devreme!

Făcînd pirueta și prea preocupat să-și ajusteze centironul și să-și compună o atitudine și un mers marțiale, Parpanghel a lovit din greșeală, cu coada ciocanului, geamul pe care stătea vrabia. De data asta, speriată din somn și ciripind de spaimă, pasărea și-a părăsit locul de odihnă și a început să zboare prin cameră urmărită de Parpanghel, care voia neapărat s-o omoare. Fugărind-o, lovea cu ciocanul în paturile de fier și înjura, fiindcă nu-și atingea ținta, mărind panica bietei vrăbii, care căuta să se salveze zburînd dintr-un perete într-altul, nenimerind fereastra sau neîncumetîndu-se să zboare afară în întunericul nopții. Am încercat să intervenim cu cîte o rugăminte timidă, sperînd să-i înmuiem inima țiganului, dar parcă mai rău se înverșuna cînd ne auzea spunînd: „Lăsați-o, domnule plutonier, că nu face nici un rău!" Deși n-am izbutit să-l înduplecăm pe Parpanghel, se pare totuși că cineva ne-a ascultat rugămintea, fiindcă, după ce a mai evitat cîteva lovituri de ciocan, vrabia s-a hotărît în sfîrșit să înfrunte bezna de dincolo de gratii și, spre marea ciudă a țiganului, a zburat afară.

La exclamațiile spontane de bucurie care au izbucnit în celulă, manifestîndu-ne astfel satisfacția pentru rezultatul confruntării dintre Parpanghel și vrabie, soldată cu succesul celei din urmă, s-au mai adăugat și vorbele lui Titi Coșereanu, care au turnat gaz peste foc: „S-a dus să povestească celor de afară cum trăim noi în închisoare!" Era mai mult decît putea suporta orgoliul rănit al țiganului! Furios, arătîndu-și într-un rînjet răutăcios cei doi dinți din față, unul de aur și altul de viplă, de care era așa de mîndru, și-a îndreptat de trei ori arătătorul spre noi, indicîndu-ne pe rînd, mai întîi pe Titi Coșereanu, care vorbise, și apoi pe Paulică Bandu și pe mine, care încă mai rîdeam: „Tu, tu și tu! Ieșiți afară!" După zece zile, cînd ne-am întors din beci, flămînzi și înfrigurați, printre primele vorbe pe care le-am rostit a fost întrebarea: „Ce-i cu vrabia?" „N-a mai venit!" ne-au răspuns camarazii care în acest răstimp rămăseseră în celulă.

O dată cu apropierea iernii, viața în celulă devenea, pe zi ce trece, tot mai grea. Pe de o parte, lipsa de aer din cauza aglomerației, într-un spațiu mult prea mic pentru nouă persoane laolaltă, ne obliga să deschidem fereastra, iar lipsa de căldură, caloriferul nefuncționînd decît sporadic și numai un sfert de oră sau maximum o jumătate de oră pe zi, ne obliga s-o închidem cît mai repede pentru a nu îngheța de frig. Pe de altă parte, alimentația lăsa și ea tot mai mult de dorit, slăbindu-ne la rîndul ei puterea de rezistență în fața rigorilor iernii. Așa-zisa mîncare, atît la prînz, cît și seara, era de cele mai multe ori o apă chioară, în care pluteau cîteva foi de varză murată. Din ce în ce mai rar, primeam o ciorbă cu alt conținut, iar atunci, de străvezie ce era, puteam număra pe fundul gamelei bucățile de cartofi sau boabele de arpacaș. Și, ca și cum lipsa de aer, frigul și foamea n-ar fi fost de ajuns pentru a ne pune rezistența la încercare, administrația închisorii și-a intensificat totodată și represaliile, pedepsele cu izolarea în carcerele din beci curgînd

cu nemiluita. Pentru orice fleac și cîteodată chiar fără nici un motiv, gardianul îți făcea raport pentru nerespectarea regulamentului și erai trimis pentru zece zile în beci, unde, pe lîngă frigul suplimentar pe care erai nevoit să-l înduri, mai ales noaptea, cînd trebuia să dormi pe cimentul gol și umed și nu ți se dădea decît o pătură să te învelești, nu primeai de mîncare decît o dată la trei zile. Părînd să vrea să ne ia și ultima șansă de supraviețuire, cu ocazia unei percheziții generale, pe la începutul lunii octombrie, administrația a dispus confiscarea tuturor obiectelor vestimentare de lînă pe care le aveam asupra noastră, și depunerea lor la magazie. Ni s-a spus că era un ordin al Ministerului de Interne, ca deținuții să nu mai poarte decît hainele primite de la închisoare și că în componența echipamentului penal nu intră puloverele, iar în locul ciorapilor, sînt prevăzute obielele.

Măsura a dat naștere la proteste vehemente de disperare, mai ales din partea celor mai în vîrstă, care nu se vedeau trecînd iarna deposedați de cele cîteva lucruri mai călduroase de lînă, cîrpite, răscîrpite și păstrate cu grijă de-a lungul anilor de pușcărie. Îndrăzneala de a fi încercat să înduplece administrația, să nu le ia puloverele și ciorapii de lînă în pragul iernii, a fost și ea plătită tot cu zile de beci. Cu toate riscurile, în zilele ce au urmat percheziției și confiscării lucrurilor de lînă, în mai toate celulele s-a dezvoltat o nouă industrie artizanală de confecții, menită să înlocuiască măcar parțial pierderile suferite. Majoritatea păturilor au suferit în acele zile amputări de cîțiva centimetri și din lungime, și din lățime. Fîșiile astfel obținute au fost destrămate, iar lîna extrasă, de proastă calitate, provenind din deșeuri, a fost întărită cu un fir de bumbac, scos din saltea. O dată materia primă pregătită în acest fel, s-a trecut la împletitul de ciorapi, de către cei care se pricepeau la tricotat și aveau dosite prin ascunzători andrele confecționate din capete de sîrmă, găsite cîndva întîmplător, pe jos, prin curtea de plimbare. După cîteva zile de activitate febrilă, o parte din deținuți era din nou în posesia ciorapilor. Bucuria le-a fost însă de scurtă durată! La sfîrșitul săptămînii, o nouă percheziție i-a lăsat iar fără ciorapi. Cei care nu apucaseră să-și acopere cu petice partea exterioară a ciorapilor, pentru a camufla materialul din care erau confecționați, au fost trimiși la beci, făcîndu-li-se raport de distrugerea „cazarmamentului". Puținii deținuți, care cu acea ocazie și-au putut salva ciorapii de privirile gardienilor, sau cei care au perseverat să-și împletească alții noi au fost definitiv descurajați să mai continue lupta, cînd, la perchezițiile următoare, care s-au succedat la intervale de numai cîteva zile, vînătoarea după ciorapi a continuat. Neavînd încotro, au fost nevoiți să accepte formula impusă de administrație, adică: să poarte obielele pe care magazia închisorii le va distribui... atunci cînd le va primi!

Reacția mea, la confiscarea singurei perechi de ciorapi pe care o aveam, a fost mai radicală. Începînd cu acel moment, vară, iarnă, eu n-am mai purtat nici ciorapi, nici obiele, chiar dacă mi s-a mai oferit ocazia să port. În următorii șapte ani, am umblat desculț în bocancii cazoni de reformă, primiți

de la magazia închisorii, care îmi erau cu cel puțin trei numere mai mari. Nu m-am mai simțit astfel la cheremul abuzurilor administrației și am suferit mai puțin de pe urma frigului, decît dacă aș fi suferit de fiecare dată de pe urma confiscării repetate a ciorapilor și a ideii preconcepute că iarna trebuie neapărat să porți ciorapi! Din păcate, un remediu similar, bazat tot pe principiul „cui pe cui se scoate", nu era aplicabil și în cazul zilelor de pedeapsă în beci. Cu cîte zece zile de izolare în beci nu te puteai obișnui, mai ales cînd astfel de stagii se repetau prea des. Combinației celor trei elemente de tortură, la care erai supus în regimul de izolare din beci, nu-i puteai face față numai printr-un efort de voință! Slăbiciunea provocată de înfometare (mîncare o dată la trei zile), de frig (temperaturi aproape de zero grade) și de oboseală (din cauza frigului și cimentului rece, nu te puteai odihni), îți epuiza toate forțele de rezistență. Dacă pentru cei mai tineri din închisoare, zece zile de pedeapsă în asemenea condiții erau istovitoare, pentru bolnavi sau cei mai în vîrstă puteau echivala cu o sentință de condamnare la moarte. Tinerețea și sănătatea m-au ajutat să scap de fiecare dată teafăr din beci. Dar, dacă pînă aici, de bine de rău, putusem suporta din cînd în cînd chinul celor zece zile, recuperîndu-mi după aceea foarte repede forțele, în numai o zi sau două fiind complet refăcut, lucrurile s-au schimbat cînd pedepsele au început să se întețească. Asprimea represaliilor a atins apogeul în plină iarnă, cînd, datorită viscolului și gerului de afară, și temperatura din beci a mai scăzut cu cîteva grade. Ofițerul politic reușise să bage frica în noi. Devenisem de o prudență și de o docilitate extreme. Nu mai îndrăzneam să întreprindem nimic care să le ofere gardienilor prilejul de a ne face raport de indisciplină. Eram pur și simplu terorizați de ideea de a ajunge în beci. Într-o asemenea atmosferă de teamă și de abstinență de la toate activitățile, care pînă atunci ne umpleau timpul, viața în celulă se făcuse tot mai apăsătoare, iar noi, cu moralul afectat, deveneam pe zi ce trece mai pesimiști și mai irascibili. Pînă și grupul nostru de mai tineri și veșnic recalcitranți fusese redus la tăcere și inactivitate. Nici nu era de mirare, fiindcă ajunsesem la capătul puterilor și ne fusese frîntă și ultima fărîmă de rezistență. Eu însumi, numai în cursul lunilor noiembrie și decembrie, fusesem de patru ori pedepsit și executasem în total, în șaizeci de zile, patruzeci de zile de beci. Răgazurile de cîte o zi sau două, pe care le-am avut între decadele petrecute în beci, nu s-au mai dovedit suficiente pentru a-mi putea recupera forțele. După fiecare stagiu de zece zile, mă întorceam în celulă mai slab și mai istovit, iar la capătul ultimei pedepse, eram atît de vlăguit și anemiat, încît abia mă mai țineam pe picioare. Gardianul, care venise să mă scoată din izolare și să mă aducă înapoi în celula mea de baștină, m-a susținut de braț pe tot drumul de întoarcere. Nu din milostenie, ci fiindcă era grăbit! Nu avea răbdare să mă aștepte, cînd, după fiecare două–trei trepte pe care le urcam, eram nevoit să mă opresc și să mă reazem de perete, fiindcă amețeam și mi se întuneca vederea.

Brutalitatea represaliilor ne-a determinat să ne retragem pe o poziție de maximă prudență, în așteptarea unor vremuri mai puțin vitrege. Cu toate măsurile de precauție luate, nu am reușit să eliminăm complet riscurile de a cădea victime înverșunării cu care gardienii ne căutau nod în papură, pentru a ne face rapoarte de nerespectare a regulamentului. Mulți dintre noi am mai ajuns de cîteva ori în beci în iarna aceea, dar mai rar, dispunînd astfel de intervale mai lungi de timp între două pedepse, pentru a ne putea reface fizic. Ne-a fost ușor să remarcăm în această perioadă că primele patru celule din capătul secției noastre se bucurau de o atenție specială din partea ofițerului politic, în privința persecuțiilor la care erau supuse. Frecvența cu care locatarii celor patru celule erau trimiși la beci era vădit mai mare decît a celorlalți deținuți de pe secție. Nu încăpea nici un dubiu că locotenentul-major Lupu concentrase în aceste celule deținuții cu dosarele cele mai încărcate și considerați cei mai recalcitranți. Faptul că era vorba de o selecție făcută de biroul politic ne-a fost confirmat de mai multe ori, cu ocazia mutărilor efectuate în cursul toamnei și iernii respective. Am putut constata de fiecare dată că celulele noastre din capătul secției nu au fost niciodată afectate de aceste operații sau dacă totuși vreunul din noi a fost scos din celula lui, a fost mutat tot într-una din cele patru celule, destinate unei supravegheri mai atente și unor represalii mai drastice.

Celula în care mă aflam era a doua din capătul secției. De la ușa noastră pînă la scaunul și masa la care stătea șeful de secție nu erau mai mult de patru–cinci metri. Cu timpul, ne învățasem cu această vecinătate atît de apropiată, măsurîndu-ne vocile și dozîndu-ne orice zgomot produs de vreo activitate interzisă, în așa fel încît să nu ajungă la urechile gardianului. În schimb, nouă nu ne scăpa nici o mișcare sau deplasare a gardianului de la locul lui. Cu o adevărată răbdare de pușcăriaș, după mai multe zile de muncă asiduă cu un capăt de sîrmă de oțel, nu mai lung decît un chibrit, Paulică Bandu reușise să străpungă tabla de fier care căptușea ușa pe dinăuntru. Apoi, sfredelind și lemnul din partea exterioară, obținuse un orificiu cît o gaură de car, dar care țintea direct spre masa gardianului, pe care îl puteam astfel ține sub observație, cîtă vreme nu-și părăsea scaunul. Cînd pleca de la locul lui, îi puteam urmări parcursul prin crăpătura de sub ușă, umbra care i se reflecta pe mozaicul de pe coridor trădîndu-i trecerea prin fața celulei noastre. Cînd se îndepărta de ușa noastră, dispărea și umbra. Cîtă vreme stătea pe scaunul lui sau cînd circula pe coridor, fără să-i vedem umbra pe sub ușă, erau singurele două momente în care ne încumetam să mai întreținem scurte convorbiri Morse cu alte celule. Vecinătatea celulei noastre de masa gardienilor avusese și efectul de a produce o oarecare apropiere, un fel de relații intime cu unii din paznicii noștri. Cîțiva dintre ei, cînd se plictiseau prea tare de atîta singurătate și stat degeaba pe coridor, luaseră obiceiul să vină să mai schimbe o vorbă cu noi. Fiindu-le însă interzis să intre în discuție cu „banditii", cărora nu aveau a le adresa cuvîntul decît pentru a le porunci, se

asigurau mai întîi să nu fie surprinși de vreun superior, mai ales de ofițerul politic, înainte de a ne descuia celula sub un pretext oarecare și a sta cu noi de vorbă. Chiar numai stînd în cadrul ușii deschise și angajîndu-se în cea mai banală conversație cu deținuții, gardianul se făcea vinovat de încălcarea dispozițiilor și se expunea unor grave sancțiuni. De cele mai multe ori, intra în vorbă întrebîndu-l pe cîte unul din noi despre profesiunea pe care o avea, dacă era însurat, dacă avea copii, unde locuise înainte de arestare etc. Cînd, după cîteva întrebări și răspunsuri, atmosfera se destindea și gardianul se simțea mai la largul lui, îi puneam și noi cîte o întrebare despre familie, despre casă sau despre prețul vreunui produs alimentar ori articol de îmbrăcăminte. Aproape întotdeauna gardianul, dornic de vorbă, cădea în cursa pe care i-o întindeam și răspundea spontan la întrebare. Imediat venea și replica noastră, spusă pe un ton confidențial-complice: „Să nu aveți nici o grijă, domnule plutonier! Știm că nu aveți voie să ne spuneți cît costă perechea de pantofi sau kilogramul de salam, dar de la noi nu va afla nimeni că știm prețurile de la dumneavoastră!“ Acest fel de a-i sublinia culpabilitatea, chiar dacă îl speria, făcîndu-l uneori să plece de la ușa noastră, desigur fără să-și arate îngrijorarea, își producea în timp efectul pe care ni-l doream: gardianul astfel compromis se simțea obligat să ne menajeze sau cel puțin să nu ne mai persecute cu tot dinadinsul, făcîndu-și socoteala că era mai prudent din partea lui să se poarte în așa fel, încît să nu ajungem să-l dușmănim. Spera să poată conta astfel în continuare pe discreția noastră. Teroarea de a fi acuzat de favorizarea unui deținut politic sau de complicitate cu el era atît de mare încît, datorită acestui șantaj, aproape pueril, reușeam de multe ori să ne asigurăm un minimum de „omenie“ din partea unor gardieni. Cred că unii foloseau conversațiile cu noi în scop terapeutic, pentru a-și trata complexul de inferioritate de care sufereau.

Un exemplu. Într-o seară, plutonierul Puică deschide ușa celulei. Avea chef de vorbă și căuta un pretext de serviciu, cu care să-și justifice prezența în cadrul ușii. Și-a rotit ochii prin cameră, ca și cum ar fi venit să verifice dacă totul e în ordine și, negăsind nimic de reproșat, a sfîrșit prin a-și opri privirea asupra lui Ștefan Nenițescu: „Cum te cheamă pe tine, bă?“ „Ștefan Nenițescu, domnule plutonier“, i-a răspuns cel întrebat, cu vocea stinsă, aproape șoptind. Era extrem de slăbit, dar cu tot aspectul inestetic al degradării fizice sub care se înfățișa, Nenițescu nu-și pierduse nimic din distincția lui naturală, atrăgînd mai degrabă atenția prin atitudinea lui generală, prin felul lui de a vorbi (vocabularul ales și eleganța exprimării), prin politețea lui deosebită, care îi permiteau să rămînă demn și distant.

— Ce meserie ai avut, bă, afară?

— Am fost profesor, profesor universitar.

— Și ce-i învățai pe studenți?

— Filozofia, i-a răspuns Nenițescu, ca să simplifice lucrurile. (Dacă nu mă înșel, avusese o catedră de estetică.)

— Ce, bă? Tu ai fost filozof? și-a exprimat Puică neîncrederea, mai mult ca să cîștige timp. De fapt căuta o replică, pentru a nu rămîne mai prejos. Și a găsit una care a părut să-l satisfacă:

— Toate meseriile e la fel! Dacă voiam, puteam și eu să mă fac filozof, dar nu mi-a plăcut!

Cele mai multe perle de acest fel le-am cules însă în perioada examenelor gardienilor, care, conform unei dispoziții din acea vreme, fuseseră obligați să-și completeze studiile elementare pînă la nivelul cerut de gradul pe care îl aveau. Pentru noi a fost o perioadă mai liniștită, de delăsare a vigilenței. Gardienii își neglijau îndatoririle și nu ne mai supravegheau cu aceeași insistență și frecvență prin vizetă. Stăteau mai tot timpul serviciului la masa lor din capătul secției și învățau. Cînd era liniște, în celulă îi puteam chiar auzi buchisind cu glas tare și repetîndu-și lecțiile. Deseori, cînd oboseau, își ofereau în loc de recreație cîte o vizită la una din celulele din apropiere. Cele mai distractive vizite erau ale lui Parpanghel, care voia să ne pună în inferioritate cu cunoștințele lui proaspăt învățate. Simțindu-i slăbiciunea, ne minunam la tot ce ne spunea, iar cînd ne punea cîte o întrebare dintr-unul din manualele școlare pe care tocmai îl răsfoia și îi făceam nespusa plăcere de a nu ști să-i răspundem, țiganul nu-și mai încăpea în piele de mîndrie. Uneori, față de atîta ignoranță, își manifesta chiar disprețul, spunînd: „Vezi, bă, că nu sînteți chiar așa de deștepți cum credeți voi!“ O apreciere de care, într-o zi, a beneficiat și Nenițescu. Parpanghel deschisese ușa celulei și, cu aerul radios al omului care se știa sigur pe victorie, ne pusese o întrebare-cheie: „Bă! Voi știți ce e ăla un antripoid?“ — la care Nenițescu, intrînd și el în jocul nostru, declarase cu umilință că nu auzise niciodată de așa ceva. Provocatorul acestor situații era, de obicei, George Sarry, care se pricepea cel mai bine să-i gîdile orgoliul țiganului.

Tot în cadrul măsurilor de maximă prudență, luate în acea vreme pentru a reduce cît mai mult riscurile de a ajunge la beci, ne-am decis să ne ascundem tot avutul nostru de obiecte ilicite într-un loc mai sigur. Cele cîteva ace de cusut, ca și cei cîțiva „costici“ din celulă, fiind obiecte mai des întrebuințate, erau îndeobște păstrate mai la îndemînă și deci dosite superficial. De cînd însă, pentru un singur ac găsit la percheziție, erai pedepsit cu zece zile de beci, am luat hotărîrea să ne depunem averea într-o ascunzătoare pe care gardienii să nu o poată descoperi, chiar dacă va fi și pentru noi mai greu accesibilă. Prospectînd toate ungherele celulei, am căzut de acord asupra celui mai potrivit loc pentru depozitarea instrumentelor noastre și am trecut la amenajarea lui. Doi din camarazii noștri ne-au asigurat paza la ușă, pentru ca George Sarry, Paul Bandu și cu mine să putem lucra în liniște. Operația se petrecea sub pat, fiind vorba de scoaterea unui fragment din stinghia bătută în cuie de jur-împrejurul camerei, în partea de jos a pereților, unde se termina dușumeaua. Cum nu aveam nici un fel de instrumente adecvate, o asemenea muncă era destul de grea. Totuși, cu răbdare și numai prin forța

mîinilor, am reușit să dislocăm o bucată de stinghie, lungă cam de un metru și jumătate, și s-o scoatem de la locul ei, degajînd astfel capetele scîndurilor cu care era podită celula. Ajutîndu-ne apoi cu un „costică", am rîcîit tencuiala din partea de jos a zidului pînă ce am obținut, între capătul scîndurilor și perete, un spațiu suficient de larg prin care să ne putem strecura mîna sub dușumele. Acolo aveam să ne ascundem prețioasele noastre obiecte, urmînd ca apoi să așezăm stinghia la locul ei, în așa fel încît cuiele cu care fusese fixată să intre în aceleași găuri din care fuseseră smulse.

Pe cînd mă chinuiam să-mi vîr cît mai adînc mîna prin spațiul strîmt de acces de la capătul scîndurilor, spre locul de depozitare de sub dușumele pentru a-l curăța de sfărîmăturile de cărămidă și resturile de moloz, am făcut o descoperire senzațională. Explorînd tot mai adînc locul, am dat cu vîrful degetelor de un material cu o consistență stranie, pe care, la început, nu l-am putut identifica. Pătrunzînd mai în profunzime, am simțit la pipăit că era vorba de hîrtie. Cu chiu cu vai, înaintînd milimetru cu milimetru, mi-am vîrît mîna și mai adînc, pînă ce am putut prinde între vîrful degetelor și scoate la lumină obiectul care îmi stîrnise curiozitatea. Erau o foaie de ziar din 1939 sau 1940 și un caiet dictando, de felul celor pe care le foloseam la teze pe vremea cînd eram în liceu. Spre stupoarea noastră, caietul cuprindea numele membrilor unui cuib de frați de cruce, care consemnaseră, pe cîteva pagini, felul în care se desfășuraseră ședințele pe care le ținuseră în celulă. Soarta caietului găsit sub dușumele a fost îndelung dezbătută în celula noastră, unii susținînd că trebuie să-l punem la loc, unde fusese ascuns, alții fiind de părere că trebuia distrus, pentru ca nu cumva să cadă în mîna administrației. Ne gîndeam la acei tineri cărora le aparținuse cîndva caietul, care acum, după ani de zile, ar fi fost imediat arestați și condamnați dacă Securitatea le-ar fi aflat numele. Cea de-a doua părere s-a impus. Caietul a fost rupt în bucățele mărunte și aruncate mai întîi în tinetă. După-amiază, tineta a fost deșertată la W.C., ștergîndu-se astfel orice urmă a descoperirii noastre.

O CRIMĂ PERFECTĂ

Iarna a venit devreme în anul acela și ni s-a părut nesfîrșit de lungă. Gerul de afară și frigul din celula neîncălzită ne-au redus la un fel de stare de hibernare. Lipsa de aer din cauza aglomerației ne obliga să deschidem deseori fereastra. O dată cu aerul curat însă intra și frigul, iar aburii respirației noastre se condensau pe pereții înghețați, sub formă de broboane de apă, care șiroiau apoi pînă jos pe podea, întreținînd în permanență o atmosferă umedă. Toți ne resimțeam de pe urma aerului viciat și încărcat de vapori de apă pe care îl inhalam, dar cel căruia aceste condiții aveau să-i dăuneze cel mai mult a fost Alexandru Balș. Balș suferea de astm. În iarna aceea, boala

i s-a agravat. Numai rareori primea cîteva tablete de efedrină, care îl ajutau să iasă din criză. Fie că medicamentul lipsea într-adevăr din farmacia cabinetului medical, fie că felcerul Ciortan, capricios din fire, refuza să-i dea mai mult de două–trei tablete, pretextînd că erau ultimele, Balș era oricum nevoit să le utilizeze cu economie și numai în cazul crizelor acute. De multe ori însă rămînea fără, și n-am să pot uita cum atunci asistam neputincioși la acel spectacol oribil, al omului care respira spasmodic, cu gura căscată, ca peștele pe uscat, și care ne privea cu ochii măriți de panică, cerîndu-ne parcă ajutor. Balș slăbea văzînd cu ochii. Rarele mese mai hrănitoare pe care le primeam, constînd dintr-un arpacaș mai gros sau o ciorbă cu mai mulți cartofi, le refuza. Se mulțumea să bea numai partea lichidă din gamelă, pretinzînd că de cîte ori mînca ceva mai consistent, i se stîrnea criza de astm. Orice insistență din partea noastră de a-l convinge să încerce totuși să mănînce și puținele alimente de o oarecare valoare nutritivă, ce ni se dădeau, a fost zadarnică. Nici Sandu Ghica, prin autoritatea ce i-o confereau studiile de medicină și care îi era și nepot, nu a reușit să-i înfrîngă voința. Dacă în prima parte a iernii, Balș mai participa încă la discuțiile din celulă și mai ieșea cu noi în curte la plimbare, în cea de-a doua parte, slăbiciunea fizică și frecvența tot mai mare a crizelor de astm l-au făcut să nu mai părăsească celula și, în cele din urmă, chiar patul. Stătea mai toată ziua așezat la marginea patului, cu coatele pe genunchi și capul proptit în mîini, suflînd greu și abținîndu-se chiar de la vorbă, pentru a-și menaja respirația. Era singura poziție în care se chinuia mai puțin. Ajunsese să și doarmă așezat, punîndu-și capul pe mantaua de zeghe făcută ghem pe genunchi. Crizele de astm continuau însă să se repete tot mai des și, deși băteam de fiecare dată la ușă, solicitînd ajutorul cabinetului medical, sanitarul Ciortan nici nu se sinchisea de starea bolnavului, care se înrăutățea pe zi ce trecea. Pînă nici gardienii nu mai reacționau la apelurile noastre, plictisiți de cazul lui Balș, care pentru ei se banalizase. Cel mult, ne amenințau pe noi cu bine cunoscuta lor formulă, răcnită de pe coridor: „Nu mai bate, bă, la ușă, că te bag la beci!“ Această situație s-a prelungit pînă la începutul primăverii, timp în care Balș nu a primit nici un fel de îngrijire medicală. Cele cîteva vizite pe care ni le-a făcut Ciortan s-au încheiat de fiecare dată cu aceleași vorbe: „N-am ce-i face! Nu avem medicamente!“ Cînd unul din noi îndrăznea să-i sugereze să trimită bolnavul la spital, la Văcărești, răspunsul era: „N-am aprobare!“ După părerea lui Sandu Ghica, boala lui Balș evoluase pînă aproape de limita de la care restabilirea nu mai era posibilă.

Afară, timpul începuse să se îndrepte. Zăpada se topise, și vremea mohorîtă făcuse loc primelor zile mai luminoase. Întotdeauna, în închisoare, o dată cu primăvara renăștea și speranța, chiar dacă nu era justificată decît de schimbarea atmosferică. De data asta, a intervenit un element în plus, pe care l-am socotit pozitiv, îndreptățindu-ne să nădăjduim într-o îmbunătățire a situației noastre. Într-o dimineață, comandantul închisorii a făcut turul ce-

lularului, însoțit de un personaj îmbrăcat în halat alb, pe care l-a prezentat drept medicul penitenciarului. Pentru mine, evenimentul a constituit o dublă surpriză; o dată, fiindcă pentru prima oară de cînd ne aflam la Pitești, închisoarea primea un medic titular, iar în al doilea rînd, fiindcă, de îndată ce l-am văzut pe noul doctor, l-am recunoscut. Era fostul meu coleg de clasă, Sebastian Rădescu! Am fost colegi în tot cursul inferior al liceului, la Colegiul Național Sf. Sava. Rădescu era fiul unei modeste funcționare din București, rămasă văduvă. Din grupul de cîțiva colegi de clasă cu care legasem prietenie, cele mai strînse relații le avusesem cu Rădescu. Încurajarea venise și din partea mamei, care, dîndu-și seama că, dintre toți camarazii mei de școală și de joacă, Sebastian Rădescu era cel mai lipsit de mijloace materiale, îl reținea deseori duminica la noi la masă sau ne dădea la amîndoi bani să mergem la cinema, la patinaj, iarna, sau cu barca pe Herăstrău cînd era vremea bună. În clasa a cincea, amenințat să rămînă corijent, Rădescu se mutase la alt liceu. Am continuat totuși să ne vedem o vreme, dar, încetul cu încetul, întîlnirile noastre s-au rărit, fiecare găsindu-și noi prieteni printre colegii pe care îi frecventa zilnic. Apoi, ne-am pierdut urma definitiv. Mulți ani mai tîrziu, într-o seară ploioasă, trecînd prin Piața Romană, m-am auzit strigat. Era Rădescu! Ne-am îmbrățișat, bucuroși de revedere. Ne-am adăpostit de ploaie sub o streașină și, în cîteva cuvinte, ne-am informat reciproc cu privire la situația fiecăruia din noi. Eu fusesem exmatriculat de la Drept și intrasem în „cîmpul muncii", unde, din cauza „autobiografiei", nu reușeam să mă mențin mai mult de cîteva luni în aceeași întreprindere. El era pe cale să absolve cu o oarecare întîrziere cursurile Facultății de Medicină. De altfel, de sub pulpana paltonului pe care îl purta apăreau poalele halatului alb al spitalului către care tocmai se îndrepta. Chiar se grăbea, fiindcă era de gardă. După ce ne-am notat adresele, ne-am despărțit cu promisiunea să ne căutăm și să ne reîntîlnim, cît de curînd. N-am mai apucat s-o facem fiindcă, la scurt timp după aceea, am fost arestat.

Acum, la Pitești, cînd ușa celulei noastre s-a deschis și în cadrul ei, alături de comandantul închisorii, a apărut Rădescu, în ciuda anilor care trecuseră, l-am recunoscut imediat. Desigur, nu mi-am trădat în nici un fel surprinderea. Cum însă nici Rădescu n-a avut nici o tresărire și nu și-a modificat deloc expresia, n-am fost sigur că și el m-a recunoscut. După plecarea comandantului, i-am informat, pe rînd, pe camarazii mei de celulă despre identitatea noului doctor, avînd grijă să nu fiu auzit de Brașoveanu, în care nici unul din noi nu avea încredere. Fiind convins că putem conta pe bunăvoința și poate chiar pe complicitatea lui Rădescu, prima noastră hotărîre a fost să-l punem la adăpost de orice indiscreție, care ar fi putut să-i pericliteze situația. Ne-am angajat deci să nu mai spunem nimănui că îl cunoaștem și să păstrăm secretul absolut în privința eventualelor contacte, pe care le-aș putea stabili cu el în viitor. Mai întîi am vrut însă să mă lămuresc dacă și Rădescu mă recunoscuse, cînd, împreună cu comandantul, trecuse prin fața

ușii noastre și aruncase numai o scurtă privire în celulă. Dacă mă remarcase, eram sigur că va căuta să-mi vorbească. Am așteptat însă în zadar două sau trei zile să ia vreo inițiativă în acest sens, ceea ce m-a determinat să cred că Rădescu nu mă recunoscuse. Faptul nu m-a mirat, deoarece o asemănare între deținutul de acum și fostul lui coleg din vremea liceului era destul de greu de descoperit. Pentru a nu buscula lucrurile, m-am înțeles cu Sandu Ghica să ceară el să fie scos la doctor pentru consultație, iar eu să aștept în celulă rezultatul vizitei lui la cabinetul medical. Plănuisem ca Sandu să solicite, ca de obicei, în locul lui Balș, care nu se putea deplasa, medicamente, un tratament adecvat sau transferarea lui la spital. Totodată, urma să-i ceară doctorului un unguent antireumatic, sub pretextul că unul din camarazii lui din celulă ar avea o criză de sciatică și n-ar putea să umble. După două–trei zile de insistențe pe lîngă șeful de secție și ofițerul de serviciu, trei deținuți din celula noastră, printre care și Sandu Ghica, au fost în sfîrșit duși la cabinetul medical. O jumătate de oră mai tîrziu, Sandu se întorcea de acolo încîntat. Aducea vești îmbucurătoare: dr. Rădescu promisese să-l consulte personal pe Alexandru Balș și să ia apoi măsurile cuvenite. Pînă una-alta, i-a dat pentru bolnav cîteva tablete de efedrină, pe care le-a consemnat în registrul de consultații, în dreptul numelui pacientului. Cînd Sandu i-a pomenit și de cazul deținutului care suferea de sciatică, Rădescu se mai afla încă așezat la biroul lui așa că, vrînd să-i treacă și lui numele în registru, l-a întrebat:

— Cum îl cheamă?

— Ioanid Ion, i-a răspuns Sandu.

Doctorul a scos din dulapul de medicamente un tub de saliform și i l-a dat, cu următoarea recomandare:

— E ultimul tub pe care îl mai am în farmacie, și nu ar trebui să-l dau unui singur pacient. Spune-i lui Ioanid că pentru el fac o excepție. Știe el de ce!

Nici că se puteau vorbe mai promițătoare de bunăvoință și care să ne îndreptățească să gîndim că vom putea conta pe sprijinul lui Rădescu. Sigur că prima noastră dorință era să obținem de la el informații politice. Am socotit însă că era mai potrivit să începem prin a-i pune la încercare bunele intenții, făcînd mai întîi apel la sentimentele lui umane și de prietenie de odinioară. Ideea ne-a venit abia peste cîteva zile, în timp ce Rădescu îl consulta pe Alexandru Balș. Deși intrase în celulă și se așezase pe pat alături de bolnav, pentru a-i lua pulsul și tensiunea arterială, mi-am dat seama că nu era posibil să intru cu el în vorbă, deoarece atît gardianul, care asista din pragul ușii la consultație, cît și Brașoveanu, care se afla printre noi în celulă, ar fi prins de veste. Am pus atunci la cale un alt plan, legat de spusele doctorului Rădescu cu privire la tratamentul pe care urma să i-l aplice lui Balș. Hotărîse să-i facă de două ori pe săptămînă cîte o injecție intravenoasă. Nu mai mi-aduc aminte ce medicament era, dar știu că, întrebîndu-i atunci pe

doctorii noștri deținuți, ne-au spus că, pentru cît era de gravă starea sănătății lui Balș, fiolele prescrise erau un fel de apă de ploaie. Avînd deci în vedere că Rădescu urma să vină din nou, peste o zi sau două, să-i facă injecția promisă lui Balș, am început de îndată pregătirile pentru a-mi pune planul în aplicare. Treaba era migăloasă și mi-a luat destul de mult timp. Amira Caranfil a contribuit cu materialul necesar: un petic de pînză pe care l-a rupt din poalele cămășii. Aveam nevoie de pînză colorată, și Amira era singurul dintre noi care mai avea o cămașă, proprietate personală, cu care fusese arestat, și care îndeplinea condiția cerută: era kaki. Peticul de cămașă trebuia să-mi țină loc de hîrtie, iar pentru scris aveam să folosesc acul și ața. Textul pe care l-am compus și cusut cu ață albă ieșea clar în evidență pe fondul kaki și avea următorul cuprins: „În amintirea vechii noastre prietenii de la Sf. Sava, te rog să-i dai de veste mamei, care nu mai știe nimic despre mine de patru ani, că sînt în viață și sănătos. Îți garantez discreția absolută și îți rămîn recunoscător. Adresa mamei: Intrarea Mihail Eminescu nr. 3 București." O dată cusătura terminată, a urmat emoția așteptării.

Două zile mai tîrziu, cînd Rădescu a venit să-i facă injecția lui Balș, am intrat în acțiune. Așa cum ne înțelesesem, Sandu Ghica și cu mine ne-am așezat amîndoi pe pat, în stînga și în dreapta bolnavului, oferindu-ne, unul să țină brațul nemișcat, iar celălalt să-i strîngă și apoi să-i slăbească garoul, deasupra cotului. În acest timp, George Sarry, cu statura lui masivă, avea rolul să se posteze în așa fel încît să le blocheze vederea spre patul lui Balș, atît gardianului, cît și lui Brașoveanu. Totul s-a desfășurat conform planului, și atît de repede, încît nimeni nu și-ar fi putut da seama de nimic, chiar dacă ar fi fost în imediata noastră apropiere. În vreme ce dr. Rădescu stătea aplecat asupra bolnavului și îi făcea injecția, cu un gest rapid i-am vîrît în buzunarul de la piept al halatului mesajul pe care îl ținusem tot timpul în mînă, în așteptarea momentului prielnic. Rădescu nu avusese nici cea mai mică tresărire de surpriză. Continuase să împingă la fel de calm pistonul seringii pînă la capăt, retrăsese apoi acul din venă, tamponase locul înțepăturii cu vată și părăsise celula fără să spună o vorbă. Pentru noi, nu mai era nici un dubiu: prin atitudinea lui, Rădescu ne dovedise că acceptase acest prim act de complicitate cu noi. I-am apreciat chiar stăpînirea de sine, prin faptul că nici nu clipise cînd îi strecurasem mesajul în buzunar, ceea ce promitea din partea lui o comportare adecvată condițiilor de prudență și conspirativitate în care trebuia să aibă loc contactele noastre viitoare. Impasibilitatea cu care reacționase la o situație atît de neașteptată ne-a făcut o impresie excepțional de bună, îndreptățindu-ne să-i acordăm toată încrederea și să-i lăsăm lui latitudinea de a decide momentul și felul în care va înțelege să intre cu mine în contact. Peste alte două zile, Rădescu a venit din nou să-i facă injecție lui Balș. Am procedat la fel ca și prima dată, oferindu-ne să-i ținem brațul bolnavului. Deși, cum am mai spus, condițiile într-o asemenea situație nu puteau asigura discreție unui schimb de cuvinte, ne așteptam totuși ca doc-

torul să se manifeste într-un fel oarecare, confirmîndu-ne printr-un semn cît de mic sau măcar o privire cu înțeles că acceptase să dea curs mesajului pe care i-l strecurasem în buzunar. Așteptarea ne-a fost zadarnică; Rădescu prezenta o figură impenetrabilă. Adoptase o atitudine și o preocupare strict profesionale. Ni s-a părut chiar că evită să ne întîlnească privirile. Deși am considerat că exagerează, am fost din nou dispuși să-i admirăm calmul și ținuta distantă și indiferentă pe care o afișa față de noi, atribuind-o aceluiași exces de prudență pe care îl arătase și la primirea mesajului cu două zile în urmă. Cum i-a făcut injecția lui Balș, Rădescu ne-a întors spatele și s-a îndreptat spre ușă. Ni s-a părut grăbit, așa că am fost de-a dreptul luați prin surprindere cînd l-am văzut că se oprește în prag, se întoarce spre noi și ne apostrofează cu voce tare, pe un ton sever și amenințător: „Țin să avertizez camera nr. 16 (era numărul celulei noastre) că, dacă se va repeta actul de indisciplină săvîrșit acum două zile față de mine, va avea de suportat consecințele!"

Cum, în timp ce vorbea, privise numai spre patul lui Balș, unde ne aflam Ghica, George Sarry și cu mine, era limpede că avertismentul ne era adresat nouă; limpede pentru toți camarazii noștri care erau la curent cu acțiunea noastră, dar și pentru comandorul Brașoveanu, care nu știa nimic despre mesajul introdus în buzunarul lui Rădescu. La auzul amenințării rostite în mod atît de neașteptat, am rămas înmărmuriți. Surpriza ne-a paralizat și amuțit, așa că n-am mai apucat să mai facem vreo mișcare sau să scoatem vreo vorbă, înainte ca Rădescu să trîntească ușa în urma lui. Prima reacție a venit din partea lui Brașoveanu, care s-a repezit să bată în ușa ce tocmai se închisese, cerînd cu glas ridicat doctorului să-și precizeze acuzațiile și să-i desemneze pe vinovați, deoarece el nu înțelege să se solidarizeze cu ei și să sufere pentru faptele altora. Prea mult timp nu i s-a lăsat să-și strige protestul, fiind tras înapoi de Titi Coșereanu și de cei care se aflau mai aproape de ușă. Au încercat să-l calmeze, explicîndu-i că trebuie să fie vorba de o neînțelegere sau de o posibilă confuzie de persoană sau chiar de celulă, făcută de doctorul care era nou în serviciu și încă nefamiliarizat nici cu celularul și nici cu deținuții. Explicația era cam trasă de păr și cu atît mai puțin convingătoare, cu cît Brașoveanu simțise că, în ultimele zile, în grupul nostru se petrecea ceva neobișnuit, ceva misterios, legat de vizita doctorului în celulă, un secret pe care ne feream ca el să-l afle. Totuși, la intervenția lui Titi, Brașoveanu s-a potolit. Nu pentru lungă vreme însă. Cînd ne-a văzut discutînd pe șoptite despre posibilele urmări ale atitudinii lui Rădescu și a observat apoi măsurile de precauție pe care le-am luat pentru eventualitatea unei percheziții, ascunzînd mai bine obiectele nepermise și îmbrăcîndu-ne cu tot ce aveam mai gros, în așteptarea izolării în beci, comandorul a izbucnit din nou. Plimbîndu-se nervos prin cameră, a început să monologheze cu glas tare, manifestîndu-și indignarea față de cei care, prin atitudinea lor egoistă și lipsită de scrupule, nu țin seama și de ceilalți camarazi de suferință, expu-

nîndu-i la represalii din partea administrației. Pe măsură ce vorbea, se înflăcăra, își susținea și argumenta cu tot mai multă vehemență punctul de vedere, cu vădita intenție de a-i atrage de partea sa și a-i mobiliza împotriva noastră (a lui George Sarry, Sandu Ghica și a mea) pe ceilalți locatari ai celulei, nebănuind că eram cu toții complici în tentativa de a ni-l apropia pe Rădescu și că numai el fusese ținut în afara complotului. Ajuns la capătul perorației, și-a încheiat filipica îndreptată împotriva noastră pretinzînd o desolidarizare de noi, care să fie adusă și la cunoștința administrației, pentru ca întreaga responsabilitate a faptelor să cadă numai asupra celor vinovați. Interpretînd tăcerea celor care îl ascultau drept aprobativă, Brașoveanu s-a îndreptat spre ușă, anunțîndu-și intenția de a-l chema pe ofițerul de serviciu pentru a-i aduce la cunoștință că el și camarazii lui nu se simțeau cu nimic vinovați față de doctorul penitenciarului, că nici nu știau ce li se reproșase și că în orice caz se disociau de toate acțiunile contravenind regulamentului, pe care unii deținuți din celulă le-ar fi comis. În acel moment, Titi Coșereanu s-a interpus, tăindu-i calea și încercînd pentru a doua oară să-l oprească, spunîndu-i că a bate la ușă și a face apel la administrație ar echivala, în ochii deținuților, cu un act de delațiune, de turnătorie. „Lasă-l, Titi, să bată, că doar știm cu toții că e, încă de la Aiud, omul de încredere al ofițerului politic!“ i-a strigat Sandu camaradului nostru, turnînd astfel gaz peste foc.

Ori de cîte ori i se amintea atitudinea de la Aiud, cînd, însărcinat de biroul politic, acceptase să umble în fabrică, printre deținuți, cu o listă de subscripții, cerînd condamnarea la moarte a celor care evadaseră din penitenciar, Brașoveanu se înroșea ca racul și își pierdea cumpătul. Vorbele aruncate de Sandu au provocat aceeași reacție: îmbrîncindu-l pe Titi, Brașoveanu s-a repezit spre ușă. N-a apucat însă să ajungă la ea. Ceea ce a urmat s-a petrecut foarte repede: Titi l-a tras de guler înapoi, George Sarry l-a trîntit cu un pumn la podea, iar Sandu, care se suise la patul al treilea pentru a ascunde un „costică“ în saltea, i-a sărit de sus, cu amîndouă picioarele, pe piept! Deși la auzul busculadei m-am grăbit să ies de sub pat, unde tocmai îmi puneam la adăpost, în ascunzătoare, mica mea trusă de scule (ac, croșetă și „costică“), n-am mai avut timp să particip la judecata rapidă la care fusese supus Brașoveanu. Am mai apucat să asist doar la scena finală, în care Brașoveanu, palid la față, cu bărbia tremurînd, se ridica de jos, ținîndu-se cu amîndouă mîinile de coaste. Cu ochi speriați, se uita la toți cei din jur, care stăteau solidari în spatele lui Sandu Ghica și Titi Coșereanu, aprobîndu-le din cap spusele: „Acum poți să chemi gardianul și să reclami că te-am bătut! Dar după aceea, tot cu noi rămîi și în nici o altă celulă din închisoare nu vei mai avea viață bună!“ Avertismentul a fost pronunțat la timp și și-a făcut, probabil, efectul.

Excitați de cele întîmplate, nu l-am auzit pe gardian apropiindu-se, atras desigur de zgomotele insolite ce-i parveniseră din celula noastră. Ne-am trezit cu ușa deschisă brusc, și cu el în prag:

— Ce scandal e aici?! Sau v-ați bătut?

Toți am rămas tăcuți. Liniștea prelungindu-se, gardianul a devenit și mai bănuitor. Ne cerceta pe rînd cu privirea, sperînd că figurile noastre îi vor destăinui ceva din cele petrecute. Ochii i s-au oprit asupra lui Brașoveanu, care mai păstra în trăsături și expresie urmele emoțiilor prin care trecuse.

— Ia spune tu, bă! Ce s-a întîmplat aici?

— Nimic deosebit, domnule plutonier. S-a discutat mai aprins, fiindcă se apropia vremea „programului" și nu ne înțelegeam în privința celui care era azi de rînd să ducă tineta la W.C.

Deși părea că Brașoveanu nu reușise cu explicația lui să-i spulbere suspiciunile, gardianul n-a mai insistat. A plecat, amenințîndu-ne că, dacă ne mai certăm, ne face raport și ne bagă la beci. Pe Brașoveanu am continuat ca și pînă atunci să-l ignorăm, iar el părea să se fi resemnat, împăcîndu-se cu soarta de a fi tratat mai departe ca un paria, în toate celulele închisorii din Pitești prin care s-a mai perindat în anii următori. Atunci, în condițiile date, nu ne puteam permite luxul de a fi mai îngăduitori cu oameni ca Brașoveanu, și nimeni nu i-a plîns de milă pentru tratamentul dur la care era supus.

În ceea ce privește pățania noastră cu dr. Rădescu, deși am trăit vreo zece zile sub tensiune, așteptîndu-ne să fim anchetați de ofițerul politic și pedepsiți, spre marea noastră nedumerire nu ni s-a întîmplat nimic, episodul neavînd nici un fel de urmări. Singura explicație pe care am găsit-o fenomenului se baza pe o argumentație destul de șubredă. Ne oprisem la următoarea părere: frica lui Rădescu fusese mai puternică decît amintirea sentimentelor de prietenie care ne legaseră cu ani în urmă, în timpul școlii. Ca atare, refuzase să-i transmită mamei mesajul meu, considerînd operația prea primejdioasă și, totodată, vrînd să prevină orice încercare similară din partea noastră în viitor, amenințasc cu aplicarea de sancțiuni administrative în caz de recidivă. Faptul că nu s-au luat nici un fel de măsuri de represalii împotriva noastră ne-a făcut să credem că Rădescu nu l-a sesizat pe ofițerul politic de cele întîmplate. Pe de altă parte însă, era greu de presupus că informația nu ajunsese la urechile politrucului, din moment ce gardianul de pe secție fusese de față la scena în care doctorul ne acuzase de abateri de la disciplină. Adevărul nu l-am aflat niciodată. Din toată povestea ne-am ales numai cu mulțumirea de a fi scăpat nepedepsiți și cu gustul amar lăsat de experiența pe care am avut-o cu Sebastian Rădescu, fostul meu coleg de liceu.

Pe doctorul Rădescu aveam să-l mai vedem venind la patul lui Balș, nu atît de des însă pe cît îi solicitam noi prezența, bătînd la ușă ori de cîte ori bolnavul făcea o criză de astm. Pe măsură ce trecea vremea, crizele de astm cu fenomene de sufocare se succedau tot mai des, iar doctorul Rădescu nu răspundea decît rareori la apelurile noastre, și atunci numai pentru a veni în celulă și a ne spune că nu are medicamente. De cele mai multe ori cînd băteam la ușă gardianul ne spunea că doctorul nu poate veni, fiind plecat din

localitate, deși știam că nu era adevărat. Plantonul nostru, Daniel Cantemir, cît și camarazii noștri care, din cauza supraaglomerării din beci, erau izolați în celulele de pedeapsă din aripa clădirii care forma bara T-ului îl puteau vedea pe fereastră jucînd ping-pong în sala clubului gardienilor. Starea bolnavului era pe zi ce trecea mai critică. Insistențele noastre de a cere internarea lui în spital și între timp o îngrijire medicală adecvată nu aveau aproape nici un efect. Nu stîrneau nici măcar vreo vorbă de compasiune din partea doctorului, care se arăta chiar plictisit și excedat de atîtea stăruințe. Într-o zi, profitînd de turneul de inspecție al unor ofițeri și civili, probabil de la Ministerul de Interne, reclamațiile noastre s-au soldat totuși cu un rezultat: chiar de a doua zi, doctorul a început să-i facă bolnavului o serie de șase sau opt injecții. Nici nu s-a terminat bine seria de injecții, făcute la interval de două–trei zile, că Alexandru Balș a început să facă febră și să se plîngă de dureri la locul uneia din injecții. Făcuse un flegmon în profunzime, la o fesă, probabil din cauza acului și seringii nesterilizate. Degeaba am bătut cîteva zile în șir la ușă. Ni se răspundea că nu e nimeni la cabinetul medical. Cam după o săptămînă de insistențe, și-a făcut în sfîrșit apariția sanitarul Ciortan. Dîndu-și seama de proporția pe care o luase infecția și de gravitatea ei pentru starea sănătății și așa precară a bolnavului, ajuns la un grad de slăbiciune extremă, Ciortan s-a decis să intervină chirurgical.

Cum Balș nu mai putea umbla, Sandu Ghica, George Sarry și cu mine l-am dus pe brațe la cabinetul medical, care se afla cu un etaj mai jos, pe bara T-ului. O dată ajunși, l-am întins cu fața în jos, pe un fel de masă joasă, acoperită cu o mușama. După o anestezie superficială cu Kelen, Ciortan a ales, dintr-o cutie de metal cu mai multe instrumente, un bisturiu, pe care l-a șters cu un tampon de vată îmbibat în alcool, și a procedat la incizie. Un jet de puroi a țîșnit pînă în mijlocul camerei, o dată cu geamătul lui Balș, care s-a sfîrșit într-o tuse înecăcioasă, prevestitoare a crizei de astm. Cu o pensetă, din aceeași cutie cu instrumente, pe care însă nu a mai dezinfectat-o, Ciortan a introdus prin incizia de circa șase centimetri lungime un dren dintr-o bucată de tifon răsucită. În timp ce-i făcea pansamentul, Balș era deja în plină criză de astm. Poate că Ciortan a fost și el impresionat văzîndu-l cum se chinuia să respire precipitat, în încercarea de a compensa lipsa de aer și senzația de sufocare. Altfel nu ne-am putut explica neașteptata dărnicie cu care ne-a pus în mînă vreo zece tablete de Efedrină pentru Balș. În zilele următoare nu a mai venit să-i schimbe pansamentul bolnavului, care zăcea inert în pat, cu fața în jos și cu o pernă sub bărbie, singura poziție pe care o mai suporta. Culcat pe spate se sufoca, iar așezat la marginea patului nu mai putea sta din cauza slăbiciunii. Pansamentul făcut de Ciortan, îmbibat de sînge și de puroi încă din prima zi, îi alunecase pe șoldurile scheletice, lăsînd rana descoperită. Drenul ieșise și el, și secreția purulentă se scursese în pat, năclăind cearceaful. Cele aproximativ trei săptămîni de aci înainte, cît a durat lunga agonie a lui Balș, au constituit și pentru noi o probă grea.

Cît de mari erau suferințele lui Balș nu ne puteam da seama. Bolnavul nu mai vorbea deloc. Numai rareori, cîte un geamăt slab, ca o șoaptă, abia perceptibil, i se strecura printre buzele uscate. În fața suptă, cu trăsăturile împietrite, ca de mască mortuară, numai ochii mai dădeau semne de viață. Sandu Ghica stabilise cu el un cod: la întrebările pe care i le punea, Balș clipea o dată cu ochii pentru a răspunde da, și de două ori pentru nu. Tot Sandu se străduia de mai multe ori pe zi să-l facă să înghită cîteva linguri de zeamă din ciorba care ni se dădea la masă, ceea ce îi reușea din ce în ce mai rar. Se putea spune că bolnavul nu se mai hrănea deloc. Mi-aduc aminte cum o dată, după ce izbutise să-l facă să înghită puțin lichid, cînd îi retrăsese lingura dintre buze găsise în ea un dinte. În același fel, fără durere și fără să sîngereze, Balș a mai pierdut și în zilele următoare cîțiva dinți. La toate rugămințile și protestele făcute pe lîngă fiecare membru al administrației care se arăta la ușa noastră, primeam mereu același răspuns: „Cabinetul medical nu are medicamente și nu este dotat cu mijloacele necesare pentru tratarea unor maladii mai grave. Tovarășul comandant al penitenciarului a raportat cazul forurilor superioare, solicitînd transferarea bolnavului la spital. Pînă nu primește răspunsul de la organele de drept, nu poate lua nici o hotărîre, așa că nu mai bateți la ușă degeaba!" Ultima noastră intervenție, prilejuită de prezența ofițerului politic venit să asiste la „deschidere", a beneficiat și ea de același răspuns stereotip, la care s-a mai adăugat amenințarea de a pedepsi întreaga celulă pentru instigarea la dezordine, dacă mai batem la ușă și mai vociferăm împotriva regimului de detenție și a lipsei de îngrijire medicală. Starea fizică a lui Balș a continuat să se degradeze într-un ritm accelerat, pînă ce situația s-a stabilizat la un stadiu, la care era de neconceput că va mai supraviețui pînă a doua zi. Și totuși, deși bolnavul nu mai prezenta decît aspectul unui cadavru, viața nu l-a părăsit încă multe zile de aci înainte. Respirația nu-i mai putea fi deconectată, iar pulsul era atît de slab, încît numai cu greu i-l mai puteai prinde. Ni s-a întîmplat chiar de mai multe ori, bănuind că bolnavul încetase din viață, să-i apropiem de nări un ciob de geam, pentru a observa dacă se aburește. Singurele manifestări de viață, deși bolnavul nu se mai alimenta deloc de zile întregi, erau momentele cînd sfincterele i se relaxau și patul era inundat de urină și fecale. Atmosfera pestilențială din celulă era de nedescris. La „închidere" și „deschidere", gardienii din dreptul ușii noastre se țineau cu mîna de nas și renunțaseră să mai verifice gratiile de la fereastră, grăbindu-se să treacă mai departe la celula următoare. De mai multe ori, unora dintre camarazii noștri li s-a întîmplat să vomite în tinetă, mai ales la vremea mesei. Sandu Ghica și cu mine ne-am dovedit cei mai rezistenți la duhoarea care se instaurase în celulă, fiind singurii care ne-am putut ocupa pînă în ultimul moment de Alexandru Balș. Ne împărțisem munca. În timp ce Sandu, cu o răbdare și un devotament de care eu nu mă simțeam capabil, se străduia să-i mai strecoare, din cînd în cînd, cu lingura, cîteva picături de apă în gură (în ciuda faptului că bolnavului îi dis-

păruse pînă și reflexul deglutiției) sau se ostenea să-i refacă zilnic bandajul năclăit de puroiul ce se scurgea peste noapte din rana care nu i se mai închidea, eu îmi luasem sarcina cotidiană de a întreține cît de cît acea mai mult decît relativă curățenie posibilă în condițiile date. Spălam cearceaful, rufele și pansamentul bolnavului de cîte ori era nevoie, și era nevoie cam de două–trei ori pe zi, ceea ce însemna un consum de apă și de săpun care depășea cantitățile ce ne stăteau la dispoziție. Eram deci nevoiți să-i cerem gardianului să ne permită să mai mergem la W.C., cel puțin o dată sau de două ori în plus față de „programul" obișnuit, pentru a ne umple din nou hîrdăul cu apă și a ne deșerta tineta. Or, asemenea pretenții în închisoare erau întotdeauna întîmpinate cu refuzuri, amînări și tergiversări din partea gardianului, urmate de insistențele noastre, consecințele acestor confruntări între reaua lui voință și perseverența noastră ajungînd deseori să ne coste cîteva zile de beci. În privința rației de săpun, mult prea mică și pentru consumul necesar obișnuit, am reușit să-i compensăm lipsa, făcînd fiecare economii din porția lui și recurgînd și la ajutorul celulelor vecine. Nu voi uita niciodată efortul de a-mi înfrînge scîrba, efort pe care îl făceam de fiecare dată cînd spălam cearceaful și nu reușeam să îndepărtez de pe pînză stratul aderent de puroi cleios și rău mirositor, decît rîcîindu-l cu unghiile. Știam că toată osteneala noastră desfășurată în jurul bolnavului inert și inconștient, în încercarea de a-l menține într-o stare igienică decentă, și a-i purta de grijă omenește, nu mai servea la nimic. Știam că Balș era iremediabil pierdut și totuși ne-am impus să continuăm să-l îngrijim în același fel. Ne făcuserăm din acest program penibil o datorie. Poate chiar o penitență. Era poate și ultimul fel în care îi mai puteam arăta toată prețuirea de care se bucurase printre camarazii lui de închisoare.

Pe măsură ce timpul trecuse, fără ca administrația să ia vreo măsură pentru a-i salva viața, pentru noi devenise tot mai limpede că, de fapt, Balș fusese în mod deliberat condamnat la moarte, sentința urmînd să fie executată prin refuzul asistenței medicale. Tot atît de limpede avea să ne fie în acele zile străduințele autorităților de a face din acest evident asasinat o crimă perfectă. Pregătirea scenariului, pus la cale de administrație pentru a-și atinge țelul, a început într-o dimineață la „deschidere", la care, spre surprinderea noastră, venise să asiste și directorul penitenciarului. Nu-l mai văzusem de multă vreme, deși, de cînd se îmbolnăvise Balș, cerusem de nenumărate ori să fim scoși la raportul lui. Ni se răspunsese însă de fiecare dată că „tovarășul comandant" e plecat din localitate. Văzîndu-l acum în fața ușii noastre, ne-am grăbit să-i atragem atenția asupra cazului lui Balș, fără să ne dăm seama în acel moment că deveneam astfel părtași involuntari la piesa care începuse să se joace și în care era prevăzut și rolul nostru. Surpriza pe care și-a manifestat-o față de starea în care se afla Balș, ca și indignarea și furia cu care s-a răstit la ofițerul de serviciu, reproșîndu-i faptul că situația bolnavului nu-i fusese raportată la timp, au reușit aproape să ne convingă de sin-

ceritatea lui. Cu toată neîncrederea cronică de care sufeream față de orice făgăduială a administrației, o oră mai tîrziu, ultimele suspiciuni ni s-au spulberat. Comandantul se ținuse de cuvînt: doctorul Rădescu și sanitarul Ciortan au venit la căpătîiul lui Balș pentru a face, după spusele comandantului, „tot ce era omenește posibil pentru bolnav", pînă ce va sosi autorizația de internare în spital, cerută de urgență. Din acel moment, comportarea administrației s-a schimbat ca prin farmec. Între cabinetul medical și celula noastră s-a stabilit un du-te-vino absolut de neînchipuit, după toată perioada de săptămîni de zile caracterizată printr-o totală indiferență față de soarta lui Balș. Primeam de cîte cinci–șase ori pe zi fie vizita doctorului, fie pe cea a sanitarului. Cu o conștiinciozitate pe care nu le-o cunoșteam, îi curățau chiar ei rana bolnavului și îi refăceau pansamentul ori de cîte ori era nevoie, cu bandaje proaspete, nemailăsîndu-ne pe noi să le spălăm și să le reutilizăm pe cele vechi. Pretextul lipsei de medicamente nu a mai fost invocat. Dimpotrivă, chiar a doua zi, în timp ce doctorul îi făcea bolnavului o injecție, a apărut din nou comandantul, care, după ce s-a informat despre diagnostic și tratamentul prescris, i-a recomandat în mod insistent lui Rădescu să nu facă nici un fel de economie la medicamente. Dezlegarea dată de comandant și-a produs imediat efectul printr-o adevărată avalanșă de tot felul de medicamente, sub formă de tablete, picături sau fiole, urmînd să fie administrate bolnavului atît pentru tratarea astmului și a rănii care se infectase, cît și pentru a-l fortifica și a-i compensa lipsa de vitamine, calciu etc. De cele cîteva feluri de injecții, între care nu lipsea penicilina, se ocupau, pe rînd, cînd doctorul Rădescu, cînd felcerul Ciortan. În privința celorlalte medicamente, a tabletelor și a picăturilor, doctorul ni le încredința nouă, spre a i le administra bolnavului, la intervalele prescrise. Dacă la începutul tratamentului, din cauza dozelor masive de antibiotice ce i-au fost inoculate, ne-am lăsat amăgiți de speranța unei posibile restabiliri a sănătății lui Balș, în zilele următoare toate iluziile ni s-au spulberat. Organismul lui Balș nu mai reacționa în nici un fel la nici un tratament! Mă refer la cele inoculate cu seringa, pentru că tabletele și picăturile oricum nu reușeam în nici un chip să-l facem să le înghită. Și, cu toate că îi spuneam doctorului că nu era posibil să i le administrăm, de fiecare dată Rădescu ne lăsa altele, îndemnîndu-ne să mai încercăm. La căpătîiul bolnavului și pe pervazul ferestrei se acumulaseră astfel o mulțime de cutiuțe și sticluțe cu medicamente, o adevărată mică farmacie, cum nu se mai văzuse în vreo celulă de pușcărie. Zădărnicia acestei îngrijiri venite prea tîrziu era zilnic însoțită și de nelipsitul ritual birocratic al consemnării în registrul de consultații al cabinetului medical a medicamentelor prescrise în acea dimineață. Cum însă cel ce beneficia de medicamente trebuia să semneze de primire, iar Balș nu mai era capabil s-o facă, Ciortan ne cerea nouă să semnăm în locul bolnavului. În mod obișnuit, pentru cele cîteva aspirine sau antinevralgice, pe care cînd și cînd le primeam de la cabinetul medical, nu ni se cerea să îndeplinim această formalitate.

Acum, Ciortan ținea să ne spună de fiecare dată cînd ne prezenta registrul la semnat că, în calitatea lui de gestionar al farmaciei, în cazul de față avea nevoie de confirmarea noastră de primire, pentru a justifica eliberarea unor medicamente așa de scumpe. Deși nu ridicam nici o obiecție la depunerea semnăturii, Ciortan ne plictisea zilnic cu această explicație, prin care, credeam noi, nu voia decît să se laude și să-și dea importanță, arătîndu-ne cîte responsabilități îl copleșeau. Viitorul avea să ne infirme această părere.

Pe zi ce trecea, tratamentul la care Balș continua să fie supus căpăta un aspect tot mai macabru. Fiecare din nenumăratele injecții ce i se făceau zilnic lăsau mai degrabă impresia unor acte de profanare decît de asistență medicală. Nici un sunet nu ieșea din gura încleștată, cu buzele încremenite strîmb pe partea în care își pierduse dinții, și nici o tresărire nu anima trupul inert, cînd acul seringii străpungea pielea uscată și îngălbenită ca pergamentul. Toată agitația inutilă, desfășurată în jurul patului bolnavului, ca și manipularea cu gesturi competent profesionale a trupului părăsit de orice reflexe și examinarea pe rînd a brațelor și picioarelor scheletice, în căutarea unei vene mai aparente sau a unui loc încă intact pentru o nouă injecție, păreau tot atîtea acte lipsite de decența minimă, datorată omului care trăgea să moară. Deși le-am vorbit în acest sens și doctorului, și sanitarului, amîndoi ne-au dat același răspuns: „Noi avem obligația să facem tot ce putem pentru a salva viața unui bolnav!" Dacă am fi fost în prima noastră zi de închisoare, afirmația lor ni s-ar fi părut, poate, normală. Avînd însă experiența anilor petrecuți în detenție, știam că viața unui deținut politic avea, în ochii corpului medical al M.A.I., exact aceeași valoare pe care o avea și în ochii tuturor celorlalți membri ai organelor de represiune comuniste, de la anchetatori, procurori și judecători, pînă la gardienii și ofițerii care ne păzeau. În cazul de față, se mai adăuga și reputația personală a lui Ciortan, care răspunsese de îngrijirea medicală a deținuților pe durata experimentului „reeducării" din Pitești. Paulică Bandu, care se găsea în celula noastră, era cel mai în măsură dintre noi să constate discordanța dintre atitudinea lui de atunci și cea de acum, pe care pretindea că i-o dicta conștiința lui profesională. În timpul „reeducării", Paulică fusese crunt bătut la tălpi de echipa renumitului Țurcanu. Plăgile provocate s-au infectat, dar Paulică n-a fost dus la cabinetul medical decît într-un tîrziu, cînd rana de la un picior începuse să se cangreneze. Țesuturile din talpă, zdrobite sub loviturile de coadă de mătură, se înnegriseră și intraseră în putrefacție, iar infecția pătrunsese în adîncime, pînă la os. Față de gravitatea cazului și de durerile insuportabile acuzate de rănit, Ciortan nu găsise altceva mai bun de făcut decît să-i dea un antinevralgic, să-i spună rîzînd batjocoritor: „Ce-ai pățit, bă? Te-a mușcat o albină?" și să-l trimită înapoi în celulă. Numai Dumnezeu și vigoarea tinereții l-au salvat pe Paulică de septicemie. S-a chinuit multă vreme, fără nici un ajutor de la cabinetul medical, dar pînă la urmă s-a vindecat. Mai păstra ca singure amintiri o cicatrice și protuberanța unui os la laba piciorului. Și,

bineînțeles, nu-l putea uita pe Ciortan, mai ales cînd îl auzea vorbind acum de conștiință profesională. Așadar, în virtutea acestor surprinzătoare declarații de atașament la principiile stipulate de jurămîntul hipocratic, dr. Rădescu și sanitarul Ciortan, lipsiți de orice urmă de bun-simț și de discreție, n-au contenit să-l asalteze pe Balș cu medicamente și injecții, tulburînd fără nici un respect intimitatea ultimelor momente ale muribundului.

Balș s-a stins din viață într-o zi pe la ora prînzului. Nici o mișcare și nici un sunet nu i-au semnalat sfîrșitul. Sandu, care tocmai voia să-i așeze mai bine perna de paie sub cap, și-a dat seama că firul de aer abia simțit al respirației se întrerupsese. Pulsul, de asemenea. Tăcuți, ne-am strîns cu toții în jurul patului. Titi Coșereanu a spus o scurtă rugăciune. Trecerea de la cele cîteva clipe de reculegere la reluarea contactului cu realitatea vieții penitenciare a fost crudă și, cu toată adaptarea noastră la mediul înconjurător, ne-a șocat. Am bătut la ușă pentru a anunța decesul lui Balș. „Nu mai bate, bă!" ne-a strigat din capătul coridorului sergentul-major Puică, de serviciu pe secția noastră. Am insistat. L-am auzit înjurînd! Însă am continuat să batem, pînă ce l-am făcut să vină la ușa noastră. Furios, Puică ne-a apostrofat prin vizetă, amenințîndu-ne cu izolarea. Cînd i-am spus despre ce era vorba, s-a potolit. „Bine! Așteptați mai întîi să termin cu împărțitul mesei!" Și Puică s-a întors la capătul secției, de unde începuse să împartă masa. Auzeam cum trăgea pe rînd zăvoarele, cum deschidea ușile și cum bătea cu polonicul în fiecare gamelă pe care o umplea. A ajuns și la celula noastră. În timp ce ne distribuia rațiile, ne-a spus să ne grăbim cu mîncatul, ca să poată scoate mai repede gamelele goale din celulă, pentru că numai după aceea va avea timp să-i raporteze ofițerului de serviciu că „are un mort pe secție". Ne-am gîndit deci să mîncăm, stînd așezați ca de obicei pe cele două paturi de jos. Unul din ele era al lui Balș. În fine, a venit și vremea să scoată gamelele goale din celule, după care am primit vizita ofițerului de serviciu. I-a urmat Ciortan, care, în calitate de reprezentant al cabinetului medical, „a constatat moartea deținutului Balș Alexandru".

Apoi s-a scurs o bună bucată de timp, fără să mai apară cineva. Am bătut la ușă, crezînd că am fost uitați. Sergentul-major Puică ne-a explicat prin vizetă că mai sînt de îndeplinit anumite formalități de către plutonierul de la grefa închisorii, care însă era plecat în oraș. A trecut mai bine de o oră pînă ce s-a întors și a venit la noi în celulă cu un dosar sub braț și înarmat cu utilajul de luat amprentele digitale: o placă neagră și o rolă de pîslă îmbibată cu tuș. S-a apropiat de patul pe care zăcea Balș, cu fața în jos, în aceeași poziție în care stătuse în ultima vreme și în care îl surprinsese și moartea. I-a luat mai întîi degetele de la mîna stîngă, le-a apăsat pe rînd pe placa întinată cu tuș și le-a aplicat pe locul prevăzut pentru fiecare în parte pe fișa dactiloscopică. Vrînd să facă aceeași operație cu degetele de la cealaltă mînă, lucrurile s-au complicat. Mai întîi, fiindcă brațul drept al lui Balș nu mai era

așa de ușor accesibil, fiind de cealaltă parte a patului, spre perete, unde alunecase chiar de pe saltea și atîrna în spațiul dintre pat și perete. În al doilea rînd, repulsia evidentă a plutonierului de a se atinge de mort îl împiedica să întoarcă trupul pe cealaltă parte sau să se aplece peste el, ca să-i degajeze brațul. În fața acestei situații, plutonierul și-a manifestat nemulțumirea, răstindu-se la noi: „Păi bine, bă! Doar știați că moare! De ce n-ați raportat cu cîteva zile mai devreme, ca să fi venit să-i iau amprentele cît mai mișca!?" Deși cuvintele plutonierului ne-au indignat, ne-am dat seama că nu le spusese nici în batjocură, nici din cinism. Vorbise serios. Vorbise cu toată sinceritatea și inocența amoralității lui, a omului practic, a funcționarului eficient, desensibilizat și opac la considerentele sentimentale nefolositoare. Vorbise adevăratul birocrat! Oferindu-mă să-i iau eu amprentele de la mîna dreaptă, plutonierul mi-a întins placa și foaia dactiloscopică, fără să-și facă scrupule în privința abaterii de la regulament, pe care o săvîrșise. Era încîntat că scăpase de neplăcuta corvoadă și s-a mulțumit să-mi dea indicații, în timp ce, suit în patul lui Balș, mă străduiam să-i mînuiesc degetele înțepenite de la mîna care-i atîrna pe lîngă perete. Cînd și această formalitate s-a încheiat și ușa s-a închis în urma plutonierului de la grefă, ni s-a părut din nou că am fost uitați.

A trecut vreo jumătate de oră de liniște absolută pînă ce coridorul s-a animat iar de glasurile și de pașii mai multor persoane, care s-au apropiat de celula noastră. Plutonierul Puică a tras grăbit zăvoarele, a dat ușa de perete și s-a ferit respectuos la o parte, dezvăluindu-ne un întreg Stat Major în uniforme înșirate în fața celulei. În frunte stătea comandantul închisorii, flancat de o parte și de alta de dr. Rădescu și de sanitarul Ciortan. În spatele lor, în afară de ofițerul de serviciu, se mai înghesuiau vreo cîțiva dintre ofițerii și gardienii penitenciarului. Căutînd să-și compună o mină adecvată și să adopte tonul și cuvintele potrivite ale omului impresionat și pătruns de solemnitatea momentului, comandantul ne-a ținut un lung monolog, străduindu-se să-și arate compătimirea pentru suferințele lui Balș și regretul pentru pierderea unui om de valoarea lui. Voia să fie convingător, dar se vedea că-i venea greu și că nu-i era la îndemînă să joace un asemenea rol. Și-a dat totuși silința pînă la capăt, mimînd cum s-a priceput mai bine părerea lui de rău, că un om atît de „bine pregătit" cum fusese Balș, care „ar mai fi putut fi de folos societății", nu putuse fi salvat. Cu aceste cuvinte, comandantul și-a încheiat simulacrul de necrolog, rostit cu vădită trudă în fața asistenței în uniforme de pe coridor și a celei în zeghe vărgate din celulă. De altfel, tot acest fals ceremonial, desfășurat cu mimica și cuvintele de circumstanță, ne era destinat nouă și nu urmărise nicidecum cinstirea memoriei mortului din celulă. Faptul că auditoriul în uniforme M.A.I. stătuse nemișcat și îl ascultase cu evlavie nu avea de ce să-l mire pe comandant, pentru el nefiind un secret că subalternii lui fuseseră convocați ca simpli figuranți. Ar fi putut să-l intrige, în schimb, atitudinea noastră, a celor în costume vărgate, care

îi ascultasem discursul la fel de nemișcați ca și ciracii lui, din cu totul alte motive. Rămăsesem de fapt înmărmuriți la auzul spuselor comandantului, deși lipsa de sinceritate a sentimentelor lui pioase, de care voise să ne convingă, era străvezie. Ceea ce ne uimise și nu puteam înțelege nu fuseseră însă minciunile pe care le debitase și nici ipocrizia comportării lui, prefăcătoria și înșelătoria fiind nu numai însușiri profesionale de bază, ci și calități esențiale, fără de care portretul moral al oricărui ofițer de Securitate n-ar fi fost complet. Nu ne puteam explica motivul care îl determinase pe comandant să-și pună în joc toată fățărnicia și talentul de simulant, pentru a se arăta îndurerat de moartea lui Balș. Nedumerirea noastră avea să crească și mai mult, cînd, după o scurtă pauză, comandantul și-a reluat discursul. Și-a mai exprimat o dată regretul pentru decesul lui Balș, făcînd mențiunea (probabil cu dispensă specială de la Partid, de a recurge la „superstiții") că „așa i-a fost scris" și că orice ai face „nu te poți împotrivi soartei". Apoi, pornind de la această concluzie, a început să vorbească de inutilitatea tuturor străduaniilor ce fuseseră depuse pentru a-l salva pe Balș. „Ați fost și voi martori că n-am precupețit nici un efort pentru a-l îngriji cum trebuie și n-am făcut nici o economie la medicamente! Știți și voi foarte bine ce multe medicamente a primit, că doar ați semnat pentru ele!"

În acel moment, a intervenit doctorul Rădescu: „Tovarășe comandant, am adus registrul de medicamente, ca să vă arăt că ne-am conformat ordinului pe care ni l-ați dat în privința îngrijirii bolnavului." Și, fără să mai aștepte vreo invitație, Rădescu a venit cu registrul în fața comandantului, l-a deschis la data la care începuse tratamentul intensiv, aplicat mult prea tîrziu bolnavului (cînd era deja condamnat) și, întorcînd pagină după pagină, i-a prezentat lista nenumăratelor medicamente prescrise lui Balș, pentru care semnasem de primire, fie Sandu Ghica, fie eu. „Să știți că nici la cel mai bun spital din București nu i s-ar fi dat altă medicație, dar boala îi afectase atît de grav organele vitale, cum erau inima și plămînii, încît o însănătoșire n-a fost cu putință." Comandantul i-a pus cîteva întrebări doctorului, cerîndu-i diferite lămuriri în privința evoluției stării bolnavului de-a lungul tratamentului ce-i fusese aplicat, la care Rădescu i-a răspuns cu afectată competență, traducîndu-i totodată în limbaj profan terminologia medicală pe care o folosea. Străduania comandantului de a-și arăta interesul pentru cazul lui Balș, ca și răspunsurile doctorului erau atît de vizibil cusute cu ață albă, încît nu încăpea nici o îndoială că făceau parte dintr-un dialog pregătit dinainte pentru a fi purtat în fața noastră. Dar, dacă grație ostentației și grosolăniei cu care și-au jucat rolul în fața ușii noastre, cei doi actori s-au dat de gol, făcîndu-ne să vedem falsul și ipocrizia preocupării pe care o mimau, motivul pentru care recurseseră la această mascaradă ne-a rămas ascuns. Nu găseam răspuns la o serie de întrebări: de ce atîtea eforturi pentru a ne convinge că nu ei erau vinovați de moartea lui Balș? De ce ne solicitau mărturia pentru a atesta că făcuseră totul pentru a-i salva viața? De ce încercau să se acopere

cu lista medicamentelor consemnate în registru și cu semnăturile noastre? Față de cine erau vinovați și în fața cui trebuiau să se justifice, dovedind cu „probe" că procedaseră corect, cînd ani de zile ne arătaseră prin fapte concrete că, atunci cînd era vorba de viața deținuților politici, nu aveau de dat socoteală nimănui? Singura explicație plauzibilă pe care am găsit-o acestei stranii atitudini din partea administrației, dar care nu ne-a fost niciodată confirmată, era următoarea: cineva, o instituție occidentală sau o personalitate străină, ceruse pe cale oficială informații despre soarta lui Alexandru Balș sau intervenise în favoarea lui. La capătul dialogului dintre cei doi, am avut neta impresie că se așteptau sau chiar își doreau o vorbă de aprobare din partea noastră. Au urmat însă cîteva momente de tăcere penibilă. Parcă am fi fost vorbiți: într-un fel de dezaprobare mută, nici unul dintre noi n-a spus nici un cuvînt, n-a schițat nici un gest și nici privirile nu ni le-am încrucișat cu cei de la ușă. Penibilul situației se prelungise peste măsura suportabilului, cînd s-au decis, în sfîrșit, să ne părăsească, vizibil decepționați și petrecuți parcă de tăcerea noastră, pînă la ieșirea din celular.

A mai trecut iarăși mai bine de o jumătate de oră pînă ce ușa celulei noastre s-a deschis din nou. De data asta, era plutonierul de la magazie, care ne-a aruncat în cameră un rînd de lenjerie, un costum de haine și o pereche de pantofi. Proveneau din bagajul lui Balș, bagaj care avusese și el același itinerar ca și proprietarul lui, urmărindu-l în transferurile de la o închisoare la alta și zăcînd cu anii prin magaziile penitenciarelor respective. Deși boțite și mirosind a mucegai, hainele erau încă în stare bună. „Dezbrăcați-l de efectele penale și îmbrăcați-l cu hainele lui! Hainele penale și cazarmamentul (adică pătura și cearceaful) le predați tovarășului plutonier!" ne-a zis magazinerul, arătînd spre plutonierul Puică. Puică, la rîndul lui, ne-a spus să batem la ușă cînd vom fi gata și, după ce a încuiat și a tras zăvoarele, s-a dus să-și vadă de treabă. Rămași singuri, ne-am apucat să facem ceea ce nici unul din noi nu mai făcuse: toaleta mortului. Am procedat așa cum auzisem și reținusem de la alții și cum ne-o permiteau împrejurările. O dată dezbrăcat de hainele de pușcăriaș, am șters tot corpul cu o cîrpă muiată în apă. O făcusem la sfatul colegului nostru Amira Caranfil, care ne explicase că obiceiul cerea ca mortul să fie spălat, înainte de a fi primenit. Nu pot uita senzația neplăcută pe care am avut-o în tot timpul operației, fiind obligat să întrebuințez într-o oarecare măsură forța, pentru a înfrînge rezistența brațelor și a picioarelor, care nu se lăsau mînuite cu ușurință. După cele cîteva ore care se scurseseră de la deces, începuseră să apară primele semne ale rigidității cadaverice. Aveam impresia că mortul își manifesta astfel împotrivirea față de acest ultim atentat la liniștea ce se cuvenea să-i fie respectată. Venind momentul să-l îmbrăcăm, nu ne-am putut împiedica să nu admirăm ceea ce fusese cîndva un costum gri, „milles-points", din stofă englezească, croit în străinătate. Deși mototolit și mirosind a mucegai, costumul adusese în celulă un iz din bunăstarea vieții libere și civilizate a lumii de altădată. În timp ce

pipăiam între degete calitatea stofei și examinam haina pe toate cusăturile, am descoperit în buzunarul interior de la piept două obiecte care scăpaseră vigilenței cerberilor: cartea de membru al Yacht-Club-ului din București, emisă pe numele de Ing. Alexandru Balș, și o fotografie (tip legitimație) a soției lui, Dina. Față de o asemenea surpriză, evocatoare și ea de amintiri dintr-un București din vremuri pașnice, se impunea totuși luarea unei hotărîri imediate. După un scurt conciliabul, am luat decizia să lăsăm legitimația de la Yacht-Club în buzunarul hainei, în speranța că, datorită ei, într-o bună zi vor putea fi identificate rămășițele lui Balș, știut fiind că morții din închisori erau azvîrliți, fie în gropi comune, fie individuale, dar în orice caz anonime. În schimb, fotografia Dinei Balș a urmat o cale mult mai aventuroasă. Ideea a fost a lui Sandu, care și-a luat obligația s-o ascundă, asumîndu-și toate riscurile decurgînd din eventuala ei descoperire la vreo percheziție. Pe scurt, poza s-a perindat timp de cîteva luni prin diferite ascunzători, pînă ce în sfîrșit și-a găsit sălașul definitiv sub peticele puloverului lui Sandu, atunci cînd, în primăvară, după ce ne-au lăsat toată iarna să răbdăm de frig, administrația ne-a restituit obiectele vestimentare de lînă pe care ni le confiscase în toamnă.

Cîțiva ani mai tîrziu, patru sau cinci, la expirarea celor treisprezece ani de detenție la care fusese condamnat, Sandu Ghica ieșea pe poarta închisorii cu același pulover și își ducea la îndeplinire obligația pe care și-o luase, de a-i restitui Dinei Balș fotografia și a-i relata despre viața și moartea soțului ei în temnița din Pitești.

Între timp, reușisem să-l îmbrăcăm pe Balș cu hainele lui și ne chinuiam să-l încălțăm. Nu reușeam în nici un chip, nu atît din cauza pantofilor care se uscaseră și își pierduseră orice elasticitate, cît din cauza picioarelor care, în ciuda extremei slăbiciuni a corpului, i se umflaseră peste măsură, în ultimele săptămîni, înainte de moarte. În cele din urmă, am fost nevoiți să recurgem la „costică". Numai despicînd de la limbă și pînă aproape de vîrf pielea scorojită a căputelor, am parvenit să introducem în pantofi picioarele umflate butuc. Nu ne mai rămăsese acum decît să batem la ușă și să chemăm gardianul. „Așteaptă!" ni s-a strigat, ca de obicei, de pe coridor. Și, tot ca de obicei, am așteptat. După o vreme, plutonierul Puică a deschis larg ușa celulei și ne-a ordonat: „Bă! Trei dintre voi ridicați mortul cu saltea cu tot și veniți după mine!" Ca atare, George Sarry și Sandu Ghica au apucat fiecare de colțurile saltelei de la căpătîiul lui Balș, iar eu de cele două colțuri de la picioare și l-am urmat pe plutonier de-a lungul coridorului. Corpul lui Balș, numai piele și os, părea să fie mai ușor chiar decît salteaua de doc gros, cu puținele paie (mai mult pleavă!) pe care le conținea. Cînd ne-am angajat însă pe scările în melc, unde spațiul între pereți era mai strîmt, mizerabila noastră procesiune, care și așa era departe de a avea o înfățișare cît de cît cuviincioasă, necum pioasă, avea să capete la coborîre un aspect de-a dreptul grotesc. Din cauza îngustimii casei scării, a treptelor ce coborau prea abrupt și într-o curbă pronunțată, prin care nu puteam decît cu greu să ne

strecurăm doi inși alăturați, transportul saltelei, întrebuințată ca targă, devenise o problemă. Înghesuindu-ne între pereții apropiați și încercînd să ținem salteaua în poziție orizontală, ne-am împiedicat și ne-am pierdut de mai multe ori echilibrul, cadavrul lui Balș alunecînd de pe saltea și fiind de fiecare dată prins la timp și oprit să se rostogolească pe scări. Între timp, plutonierul Puică, mergînd în fața noastră, rîdea și nu mai contenea să facă glume pe socoteala mortului, lipsite și de haz, și de orice urmă de decență. Ajunși la parter, Puică ne-a îndreptat spre secțiile dreptului comun de pe bara T-ului și ne-a deschis ușa la una din cele patru celule de izolare, pe care le frecventam și noi, „politicii", în perioadele de mare dever, cînd beciul devenea neîncăpător. „Băgați-l aici!", ne-a zis, cu aceeași lipsă de respect pentru mort, pe care o manifestase pe tot drumul de la etaj pînă la parter. Nici n-am apucat bine să punem salteaua pe podea, că Puică s-a repezit la noi răcnind: „Nu-i lăsați capul jos, bă!" Ne-am uitat la el nedumeriți. Avea aerul speriat, cuprins de un fel de teamă superstițioasă, și nu înceta să repete: „N-auzi, bă! Ridică-i capul!" Apoi, uitîndu-se în toate părțile, a sfîrșit prin a se repezi într-un colț al coridorului, unde văzuse cîteva cărămizi uitate, rămășițe ale unor reparații de zidărie. Cu o grabă de neînțeles pentru noi, a început să le împingă, cînd cu un picior, cînd cu altul, spre celula de izolare. „Bagă-i, bă, două cărămizi sub saltea, în dreptul capului!" Abia după ce și-a văzut ordinul executat, s-a liniștit și a exclamat, plin de dispreț la adresa noastră: „Bă, nenorociților! Nici atîta lucru nu știți, că mortului trebuie să-i pui ceva sub cap, ca să stea cu el mai ridicat! Și ziceți că sînteți intelectuali!" Avea el ce avea cu intelectualii! Și uneori, cum era și în cazul de față, avea chiar dreptate. Informîndu-ne, la întoarcerea noastră în celulă, am aflat că, într-adevăr, obiceiul cerea ca mortului să i se pună o pernă sub cap. Cine ar fi zis că oamenii M.A.I. sînt și păstrătorii unor vechi tradiții!

A doua zi, urmărind pe fereastră mișcările din curtea închisorii, l-am văzut în dreptul grajdului pe bătrînul gardian care se ocupa cu supravegherea corvezilor executate de deținuții de drept comun. Îl cunoșteam din vedere de la fereastră și ne devenise simpatic, fiindcă se purta blînd și omenos cu „hoții" sau „șuții", cum le spuneam noi pe nedrept deținuților de drept comun, deoarece printre ei se aflau mulți oameni cinstiți, arestați tot din motive politice, dar cărora li se inventaseră culpe penale. Ajutat de doi șuți, bătrînul gardian a înhămat calul la căruța închisorii, cu care efectua tot felul de transporturi de aprovizionare. Cu ea, aducea zilnic pîinea pentru deținuții din penitenciar, iar în zilele de carne, capetele de vită, copitele și burțile de la abator, care intrau în alimentația noastră la acest capitol. De data asta, la ordinul lui, cei doi șuți au pus în căruță cîteva furci de paie, după care gardianul s-a suit pe capră și s-a îndreptat spre ușa de intrare în clădirea închisorii, pierind din unghiul nostru de vedere. După o vreme, căruța a apărut din nou în raza noastră vizuală, luînd de data aceasta direcția porții de ieșire din curtea închisorii. Era tot încărcată cu paie, pe capră stătea tot bătrînul gardian, dar mai apăruseră încă patru deținuți de drept comun, așezați pe

loitrele căruței. Erau îmbrăcați în zeghe, ca pentru orice ieșire din incinta închisorii, și fiecare ținea în mînă cîte o unealtă, fie tîrnăcop, fie lopată. Nu ne-a fost greu să ghicim nici ce se afla sub paiele din căruță, nici unde mergeau groparii în haine vărgate.

Cîteva zile mai tîrziu, am aflat un detaliu în plus, venit parcă înadins să încheie pe o ultimă notă macabră oribilul sfîrșit de care avusese parte Alexandru Balș. Faptele ne-au fost relatate de cîțiva camarazi de ai noștri, transferați cu cîtva timp în urmă la Securitatea din București pentru anchete suplimentare, și care, întorcîndu-se la „bază" , fuseseră, conform obiceiului, ținuți vreo zece zile în carantină, înainte de a fi din nou repartizați în celulele de pe secție. Perioada de carantină și-o petrecuseră într-o celulă de pe secția dreptului comun, a cărei fereastră se deschidea deasupra unei mici curți interioare din fața birourilor administrației. Era curticica în care trăsese căruța închisorii, după ce dispăruse din raza noastră vizuală. Aici, sub ochii colegilor noștri care, de la etaj, din camera de carantină, priveau pe fereastră, s-a petrecut următoarea scenă: mai întîi, bătrînul gardian-vizitiu coborîse de pe capră și intrase într-unul din birourile administrației, lăsînd calul și căruța în grija celor doi deținuți de drept comun de la grajd. Apoi, din clădirea închisorii și-a făcut apariția un alt gardian, în fruntea unui grup de patru deținuți, care transportau într-o pătură corpul neînsuflețit al lui Balș. Gardianul le-a dat dispoziție să urce mortul în căruță, să-l acopere bine cu paie și să nu uite să aducă pătura înapoi și, fără să mai aștepte să-și vadă ordinul executat, a intrat din nou în clădirea închisorii. Nici n-a apucat să tragă bine ușa după el, că cei patru deținuți, ca la comandă, s-au aplecat asupra cadavrului depus pe jos în curte și, cu rapiditatea și dexteritatea unor profesioniști, l-au dezbrăcat de haine, lăsîndu-i numai cămașa și chiloții. Într-o clipă, vestonul și pantalonii au dispărut sub propriile lor haine. Au luat apoi cadavrul de brațe și de picioare, l-au balansat de cîteva ori înainte și înapoi, l-au aruncat peste loitre pe fundul căruței și, după ce au tras paiele peste el, au recuperat pătura cum le spusese gardianul și au intrat și ei în penitenciar. Peste cîteva minute, a reapărut și gardianul cel cărunt însoțit de încă doi deținuți purtători de unelte pentru săpături. După ce a verificat și constatat că încărcătura căruței se găsea la locul ei, s-a suit cu cei patru șuți în căruță, a luat hățurile în mînă și a dat bici calului. Așa l-am văzut de la fereastra noastră, reapărînd în curtea mare a închisorii și îndreptîndu-se spre poarta principală de ieșire.

RENDEZ-VOUS, CU MAMA, LA CIȘMEA

După moartea lui Balș, viața în celula noastră și-a reluat foarte repede cursul „normal" dinainte. Chiar de a doua zi, administrația a luat toate măsurile pentru a restaura regimul și atmosfera de la care se abătuse în ultimele

două–trei săptămîni, făcînd din celula noastră o oază privilegiată. Prima acțiune a fost o percheziție de o rară minuțiozitate, condusă personal de ofițerul politic Lupu. În afară de obiectele din ascunzătoare, nu le-a scăpat nimic. Pe lîngă toate medicamentele de pe pervazul ferestrei, rămase de la Balș, ne-au fost luate pînă și cele mai mici petice pe care fiecare din noi le păstra cu grijă, pentru a-și cîrpi la nevoie îmbrăcămintea și care, de obicei, ne erau lăsate. De data asta nu s-a făcut nici o concesie! Și pentru a ne ajuta să înțelegem și mai bine că, după perioada de delăsare care se scursese, trebuia să ne readaptăm imediat la regimul de viață de la care fusesem exceptați, percheziția s-a dezlănțuit cu maximum de brutalitate destructivă, atît împotriva sărăcăciosului conținut al traistelor noastre, cît și asupra saltelelor. Peticele de pe cămăși ne-au fost smulse și hainele sfîșiate pe la cusături, sub pretextul căutării de obiecte interzise. Saltelele au fost golite în mijlocul celulei și paiele călcate în picioare, ridicînd nori de praf înecăcios, nu atît pentru a descoperi vreun obiect nepermis, cît cu intenția de a ne provoca. O știam cu toții foarte bine și totuși aproape de fiecare dată se găsea cineva care nu putea rezista să nu-și manifeste indignarea și să protesteze împotriva acestei barbarii gratuite, căzînd astfel victimă procedeului. De astă dată, a fost Titi Coșereanu care nu s-a putut abține să tacă. Tușind din cauza prafului ridicat, i-a cerut unuia din cei trei gardieni care răscoleau paiele cu cizmele să-i dea voie să deschidă fereastra. Atît a fost de ajuns! „Ce comentezi, bă!" s-a răstit la el gardianul, întrebuințînd o expresie concisă și totodată plină de nuanțe, deseori folosită de membrii administrației, și care, în decursul anilor, a dat naștere la nenumărate controverse în celule, fiecare deținut crezînd că i-a prins și descifrat sensul exact. E drept că discuțiile pe această temă aveau loc numai după întoarcerea de la beci a celui ce fusese astfel apostrofat. În cazul de mai sus, Titi Coșereanu s-a întors după zece zile. Cu două sau trei zile înainte de a-i expira decada de pedeapsă, l-am urmat și eu, tot pentru zece zile. Fusesem surprins uitîndu-mă pe fereastră. Profitînd de vecinătatea celulelor noastre din beci și de faptul că ușa metalică din capul scării de acces spre beci scîrțîia și ne dădea de veste cînd o deschidea cineva, am putut sta de vorbă în voie. Ne-a trecut astfel timpul mai ușor și am mai uitat de foame și de frigul pătrunzător din cutiile de beton în care eram închiși.

Vremurile fiind foarte aspre, cele mai exagerate măsuri de prudență deveniseră obligatorii, ceea ce însemna să renunțăm la multe din îndeletnicirile cu care ne umpleam în mod obișnuit timpul. Singura ocupație, care în mod normal n-ar fi trebuit să comporte nici un risc, era statul de vorbă. Dar, chiar și cea mai nevinovată conversație, purtată cu glas scăzut, ne atrăgea uneori cîte o pedeapsă de zece zile de beci atunci cînd, cu flagrantă rea-credință, gardianul îi raporta ofițerului de serviciu că ne surprinsese vorbind prea tare sau comunicînd cu celula vecină. Încercarea de a ne apăra de o învinuire nedreaptă nu făcea decît să agraveze lucrurile. Eram imediat acuzați de in-

sultă adusă unui „cadru", deoarece, nerecunoscîndu-ne vina, voiam implicit să insinuăm că gardianul era mincinos. Față de asemenea abuzuri de putere, prin care gardienii erau autorizați să recurgă la minciună, perfidie și rea-credință pentru a ne pedepsi sub orice pretext, nu aveam nici un mijloc de apărare. Deși la cheremul sadismului și capriciilor gardienilor, riscînd de a le cădea oricînd victime pentru culpe imaginare, am căutat totuși să ne ocupăm cea mai mare parte a timpului stînd de vorbă, istorisindu-ne romane și împărtășindu-ne tot felul de păreri sau amintiri.

A fost perioada în care am stat cel mai mult de vorbă cu Sandu Ghica și Paulică Bandu, despre dureroasa lor experiență din vremea „reeducării" din Pitești. Nu mă încumet să pornesc la o sortare și sistematizare a informațiilor culese, cu pretenția de a încerca apoi să prezint „experimentul reeducării" aplicat la Pitești, spre a-l face înțeles și altora, așa cum l-am înțeles eu de la ei. Sper că se vor găsi totuși oameni direct implicați în cele petrecute la Pitești, în acei ani de groază, care vor depune mărturie despre ororile ce s-au pus atunci la cale pentru dezumanizarea lor, făcîndu-l pe fiecare, deopotrivă, și victimă, și călău. Pentru cei care au scăpat cu viață, care au rămas cu mintea întreagă și nu și-au pierdut definitiv echilibrul moral, putîndu-și vindeca rănile — și fizice, dar mai cu seamă pe cele sufletești —, regăsindu-se pe sine, rămîne totuși o grea încercare depunerea unei astfel de mărturii. O mărturie care, de fapt, ar fi totodată o spovedanie. Și nu o spovedanie sub patrafir, ci una publică! Și totuși prietenii mei au simțit amîndoi nevoia să mi se destăinuie, fiecare în felul lui, Sandu povestindu-mi, cu intermitențe, frînturi din viața de coșmar trăită sub teroarea lui Țurcanu, pe cînd Paulică, fire mai puțin complexă și înclinat mai degrabă spre o relatare cît mai exactă și extrem de minuțioasă a faptelor, mi-a istorisit mult mai multe detalii. Primul era încă tulburat de imaginile pe care le retrezea la viață, ori de cîte ori răscolea amintirile din acea perioadă. Cînd evoca vreun episod din timpul „reeducării", privirea i se întuneca, pierdea de mai multe ori firul povestirii, se întrerupea făcînd pauze lungi și sfîrșea prin a cădea pe gînduri, încheindu-și brusc descrierea. Mai tîrziu, după ce își depăna în continuare, în minte, amintirile, mai spunea cîteva cuvinte, din care înțelegeai mai mult decît dacă povestirea lui ar fi fost completă. Era un fel de concluzie pe care o trăgea și pe care mi-o împărtășea cu o nuanță de agresivitate în glas, vrînd parcă să-mi provoace o reacție de dispreț sau de dezaprobare. Mă privea lung, parcă așteptînd chiar să-și dorească să fie criticat. Nu se destindea decît atunci cînd constata că nu aveam de gînd să-l judec sau să-l condamn.

Într-o zi, de pildă, îmi povestea cum, în timpul unei ședințe de „demascare", declarațiile lui fuseseră considerate nesincere și cum Țurcanu se ocupase personal de el. Ajuns la acest punct, ca de obicei, s-a întrerupt, rămînînd o vreme încruntat și cu privirea ațintită în gol. Apoi și-a reluat povestea și, în cîteva fraze lapidare, mai degrabă mi-a sugerat decît mi-a descris cum a fost bătut ore întregi de Țurcanu. Pînă la urmă, trîntit la pămînt, plin de

sînge, tăvălit și tîrît pe jos prin propriile-i fecale și urină pe care nu și le mai putea controla, și-a pierdut cunoștința în momentul în care călăul lui, dezlănțuit, i-a sărit cu amîndouă picioarele pe piept și abdomen. Cînd și-a revenit, zăcea tot pe jos, năclăit de sînge și în aceeași murdărie. Țurcanu, obosit, își trăgea încă sufletul după efortul fizic făcut, deși, spre deosebire de aspectul scheletic al celorlalți deținuți, condiția lui fizică era înfloritoare. Din ordinul lui, Sandu a fost lăsat acolo unde căzuse. N-a primit nici o îngrijire, deși, pe lîngă nenumăratele contuzii pe tot corpul, avea nasul și arcadele sparte și cîteva coaste fracturate. A doua zi, Ciortan i-a făcut un bandaj strîns în jurul toracelui, sfătuindu-l în bătaie de joc să fie mai atent altă dată cînd coboară scările, pentru că s-ar putea lovi și mai rău. La întoarcerea în celulă, a intrat din nou pe mîna lui Țurcanu. Ziua aceea s-a încheiat pentru el ca și precedenta, cu singura diferență că a fost readus la viață cu conținutul unei găleți de apă, fiind apoi obligat să curețe locul. Tratamentul s-a repetat cîteva zile în șir. Aici, Sandu a făcut din nou o pauză, de data asta mai lungă decît cele dinainte. Credeam chiar că își încheiase povestea. Mă obișnuisem ca, ori de cîte ori se oprea din povestit, urmărindu-și parcă în minte un film numai de el văzut, să-i respect tăcerea. Observasem în alte ocazii similare că, dacă profitam de o astfel de pauză pentru a-i pune o întrebare sau a-i cere o lămurire în plus, se tulbura, schimba vorba și nu-și mai termina povestea începută. Tăceam așadar și așteptam. Cînd s-a decis din nou să vorbească, nu și-a mai reluat firul povestirii de unde îl întrerupsese. Brusc și fără vreo introducere, a început să mi-l descrie pe Țurcanu, insistînd nu atît asupra inteligenței lui malefice, despre care îmi vorbiseră alții, cît asupra expresiei figurii și aspectului său fizic. Pe măsură ce-i zugrăvea portretul, pornind de la trăsăturile feței, cu fălcile proeminente, cu bărbia voluntară și privirea pătrunzătoare a ochilor, exprimînd hotărîre și brutalitate, și pînă la fizicul lui atletic, lat în umeri, cu brațe puternice și mușchi de oțel, o adevărată forță a naturii, Sandu Ghica întrebuința termeni tot mai admirativi cînd îi enumera însușirile, fie ele și negative. În mod paradoxal, personalitatea monstrului care îl schingiuise părea să exercite asupra lui Sandu o fascinație aproape morbidă.

Descrierea lui Țurcanu mi s-a părut încheiată, fiindcă Sandu tăcuse; îndată după aceea, am fost scoși la plimbare, iar cînd am revenit în celulă Sandu s-a întors brusc spre mine: „Tu n-ai să înțelegi niciodată ce teamă putea să inspire numai la simpla lui apariție!“ Era evident că, de cînd tăcuse, Sandu își depănase în continuare în gînd amintirile despre Țurcanu și nu realizase că trecuse mai bine de o oră de cînd îmi vorbise despre el. După ce a mai făcut cîțiva pași prin celulă, s-a oprit iar în fața mea și, de data asta, cu tonul provocator și puțin răutăcios, pe care i-l cunoșteam, a izbucnit: „Sau poate ți se pare normal că, de cîte ori intra în celula în care mă aflam, începeam să tremur și, fără să mă pot stăpîni, urinam pe mine?“ Nu era prima destăinuire dureroasă pe care mi-o făcea cu privire la starea de degradare

și înjosire la care fusese adus în timpul „reeducării". Îmi dădeam seama cît îi venea de greu și-i înțelegeam agresivitatea, asemănătoare cu reacția animalului rănit care, de durere, mușcă mîna care îl îngrijește. Văzînd cît de mult îl afectau pe Sandu Ghica amintirile pe care și le stîrnea ori de cîte ori aborda subiectul „reeducării", lăsîndu-se antrenat de istorisirea unui episod din vremea aceea, am căutat să-mi stăpînesc curiozitatea, evitînd să mai deschid vorba pe această temă.

Spre deosebire de Sandu, Paulică Bandu, cu echilibrul lui sufletesc mai robust, nu cerea să fie menajat. Ba dimpotrivă, prin atitudinea pe care o adopta cînd îl întrebai despre „reeducare", te îndemna chiar să insiști. La prima întrebare îți răspundea laconic, dîndu-ți de înțeles că nu merita să-și răcească gura de pomană, pentru că cine nu a trecut prin „reeducare", spunea el, nu poate pricepe și nu e capabil să-și facă o idee exactă despre cele petrecute în acea perioadă, la Pitești. Stăruind, obțineam însă de fiecare dată relatări despre fel de fel de episoade trăite de el și despre diferitele stadii ale procesului de „reeducare", prin care trebuia să treacă cel implicat, reprezentînd tot atîtea etape de progresivă creștere a chinurilor pe acest nou „drum al crucii", ce ducea la perfectarea distrugerii lui psihice. Sînt sigur că nu numai nenumăratele nume de deținuți pe care le pomenea, dar și bogăția de informații din povestirile lui Paulică, relatate cu o rară exactitate și obiectivitate, ar fi fost azi extrem de prețioase pentru cei interesați să scoată la lumină adevărul despre crimele „reeducării" din Pitești. Ar fi completat multe lacune și s-ar fi adăugat la cele, din păcate, numai cîteva lucrări semnate de D. Bacu, Virgil Ierunca și Grigore Dumitrescu, care s-au ocupat de această problemă. Cînd, ani de zile mai tîrziu, la ieșirea din închisoare, am aflat că Paulică Bandu fusese eliberat cu puțin înaintea mea și ajunsese la Londra, mi-am spus că, în sfîrșit, datorită prodigioasei sale memorii destăinuirile pe care le va face vor fi date publicității și vor zgudui opinia publică occidentală. Cinci–șase ani mai tîrziu am ajuns și eu în Vest și ne-am revăzut.

Eram proaspăt sosit în Germania. Abia ieșisem din lagărul de la Zirndorf, eram în posesia unui pașaport de refugiat politic și mă stabilisem la München. Neștiind limba țării, mă întrețineam la limita decenței, lucrînd ocazional ca muncitor la diferite firme din oraș. În această situație, m-a surprins invitația lui Ion Vorvoreanu și Paulică Bandu — și unul, și altul foști camarazi de detenție în Pitești — de a veni să-i vizitez la Londra, trimițîndu-mi totodată și biletul de avion dus–întors. Am stat la fiecare din ei cîte o săptămînă, timp în care ne-am reamintit de trecutul nostru comun petrecut în închisoare și ne-am informat reciproc despre soarta altor foști camarazi, cei mai mulți rămași în țară, unii morți între timp și numai puțini plecați în străinătate. Deși, la vremea aceea, nu mă gîndeam încă să scriu aceste memorii, eram obsedat de ideea că fiecare din noi avea datoria să contribuie cu ceva la alcătuirea unui dosar de mărturii, la elaborarea unei lucrări atotcuprinzătoare despre Gulagul din România. Aportul meu îl vedeam pe atunci limitat la recon-

struirea din memorie a unei liste nominale a tuturor deținuților cu care mă întîlnisem prin diferitele penitenciare și lagăre de muncă forțată, de-a lungul celor doisprezece ani de închisoare. Cu ocazia discuțiilor pe această temă, Paulică mi-a povestit că scrisese un voluminos și amănunțit raport despre toate cele petrecute în timpul „reeducării" la închisoarea din Pitești, în chiar primele luni de la sosirea lui în Anglia. Fiind însă la începutul exilului, lipsit de mijloace financiare și de experiență într-o lume care îi era încă străină, nu a avut posibilitatea să dea publicității amintirile din închisoarea Pitești. S-a adresat atunci organizației pentru drepturile omului Amnesty International, solicitîndu-i sprijinul în acest sens. Organizația s-a arătat interesată de materialul documentar oferit de Paul Bandu. Ca urmare, Paulică s-a grăbit să i-l predea, sperînd să-l vadă cît mai curînd adus la cunoștința publicului.

Trecuseră însă de atunci aproape șase ani, și nicăieri, nici chiar în rapoartele date periodic publicității de organizația Amnesty International nu apăruse măcar un singur rînd despre „reeducare" sau despre victimele sinistrului experiment de la Pitești, necum vreo aluzie la informațiile și detaliile din materialul predat de Paulică. Între timp, perseverent și harnic cum era, Paulică reușise să-și croiască un drum în noua lui viață, cîștigînd suficient pentru a-și asigura o existență decentă. Apoi se căsătorise, făcîndu-și un rost definitiv, într-o viață de familie armonioasă. Găsindu-și, în sfîrșit, liniștea, după lupta cu dificultățile din prima perioadă a exilului, s-a adresat din nou organizației Amnesty International, solicitînd restituirea manuscrisului pe care i-l încredințase cu cîțiva ani în urmă. I s-a răspuns că documentele, o dată predate, nu se mai restituie. Din păcate, la înmînarea manuscrisului, Paulică nu-și oprise nici o copie, nu atît din lipsă de prevedere, cît din lipsă de bani pentru fotocopiat. Între timp, problema unei astfel de cheltuieli fiind înlăturată, Paulică scrisese din nou organizației, cerînd să-i fie trimisă o fotocopie a documentelor, obligîndu-se, bineînțeles, să achite costul operației. Trecuseră de atunci mai bine de trei săptămîni și nu primise nici un răspuns. Așa se prezenta situația în momentul vizitei mele în Anglia. Eram încă la el cînd Paulică a expediat o nouă scrisoare, repetîndu-și cererea. Din corespondența purtată cu Paulică după întoarcerea mea la München am aflat că toate demersurile făcute pe lîngă Asociație, pentru a intra în posesia unei copii a manuscrisului, s-au lovit fie de invocarea unor impedimente birocratice, fie, pur și simplu, de lungi și de neînțeles (dacă nu chiar suspecte) tăceri. Cîțiva ani mai tîrziu, Paul Bandu murea de un cancer, fără să mai fi apucat să-și recupereze memoriile din timpul „reeducării" de la Pitești.

Trecuse iarna și intrasem în primăvară, fără ca în acest timp să fi intervenit schimbări de proporții în componența celulei noastre. Avusesem totuși norocul ca, la una din mutările de mai mare amploare, cu care ocazie ofițerul politic Lupu pritocise conținutul celulelor de pe toate secțiile cu deținuți politici, să scăpăm de neplăcuta prezență printre noi a comandorului Brașo-

veanu. Lupu reușise să concentreze în primele trei celule din capătul secției, între care se afla și a noastră, elementele cele mai „recalcitrante" și mai „nedisciplinate". Dîndu-și probabil seama că, atît după antecedentele din dosar, cît și după comportare, Brașoveanu nu merita aceste calificative, îl mutase într-o altă celulă, spre mulțumirea atît a lui, cît și a noastră.

Dacă noi, cei selecționați de Lupu în primele trei celule, aveam dezavantajul de a ne afla în imediata apropiere a mesei de pe coridor, la care stătea gardianul, de a fi mai strict supravegheați și de a fi de preferință pedepsiți cu izolarea în beci, ne bucuram în schimb de marele privilegiu al unei companii ideale: numai camarazi de încredere și nici un turnător. Deși regimul de detenție nu suferise nici o modificare în bine, din exterior, de pe coridor, continuînd să ne pîndească aceleași pericole, acum, după plecarea lui Brașoveanu, măcar nu mai era nevoie să ne ferim de nimeni din interiorul celulei. E drept că, o dată cu trecerea timpului, intervenise o oarecare delăsare din partea cîtorva gardieni, mai leneși din fire care, atunci cînd erau de serviciu, nu ne mai supravegheau cu același zel, preferînd să moțăie pe scaunul lor din capătul secției. Erau gardienii noștri preferați, pe care îi așteptam cu nerăbdare să-și ia în primire serviciul pe celular, pentru a putea intra în legătură cu alte celule, cu mai puține riscuri decît în turele altora mai vigilenți.

Într-unul din aceste schimburi, mai prielnice comunicărilor, am primit un anunț din partea lui Pavel Constantin. Nu ne mai întîlnisem de cînd, cu cîteva luni în urmă, locatarii celulei în care stătusem cu condamnații din lotul Pătrășcanu (din care făcuse și el parte) fuseserăm mutați prin diferite alte celule. Pavel Constantin mă prevenea că îmi lăsase un mesaj în căsuța poștală din W.C., prin care ne înțelesesem, înainte de a ne despărți, că vom comunica ori de cîte ori va fi necesar. Mesajul lui mi-a parvenit în rate. Din motive de prudență justificate, Pavel Constantin a depus în fiecare zi în ascunzătoarea din W.C., pe care convenisem s-o folosim drept căsuță poștală, o plăcuță de săpun conținînd numai cîte un fragment din textul întregului mesaj pe care voia să mi-l transmită. În acest fel, inscripția de pe o singură plăcuță de săpun, căzută în mîini nedorite, nu ar fi dezvăluit planul pe care mi-l propunea Pavel, mai ales că, fiind vorba de o temă mult discutată între noi pe vremea cînd locuisem în aceeași celulă, la unele amănunte se referea cu aluzii de neînțeles pentru cineva neinformat asupra subiectului. Pe scurt, conținutul celor trei sau patru plăcuțe a fost următorul: Pavel începea prin a mă anunța că se aștepta să fie izolat, conform obiceiului, în celula rezervată deținuților cărora le expira pedeapsa și urmau să fie eliberați. După socotelile lui, nu-l mai despărțeau decît cîteva săptămîni de data fatidică. În consecință, îmi propunea punerea în funcție a unui sistem prin care să primim, periodic, informații directe și sigure din exterior. Pavel imaginase următorul procedeu: o persoană liberă va veni pe strada paralelă cu zidul de incintă al penitenciarului și se va opri la cișmeaua care putea fi văzută de

la fereastra celulei noastre. Se va preface că bea apă și, după ce va cerceta împrejurimile și se va asigura că nu e observată de nimeni, va transmite informațiile în alfabetul Morse, semnalizînd cu amîndouă mîinile în șold „linia", și cu una singură „punctul". În concluzie, Pavel se oferea ca, după eliberare, să ia contact cu persoana potrivită pentru o asemenea acțiune, pe care i-o voi indica, obligîndu-se să-i dea toate îndrumările necesare și s-o instruiască în privința folosirii alfabetului Morse. Prietenia și mai cu seamă încrederea pe care mi le acorda Pavel Constantin, oferindu-se să-și riște din nou libertatea de îndată ce o va recăpăta, acceptînd, la simpla mea recomandare, să se dea pe mîna unei persoane necunoscute, pentru a fi complice cu ea la o acțiune atît de periculoasă, erau pentru mine dovada unei aprecieri de care puteam fi mîndru. Cred că cele mai plăcute emoții pe care le-am încercat în anii de închisoare au fost cele legate de manifestările de camaraderie și de încredere totală, venite mai ales din partea unor oameni de caracter pe care îi stimam.

Recurgînd la aceleași precauții ca și el, i-am confirmat lui Pavel recepționarea mesajului, comunicîndu-i totodată că singura persoană de încredere pe care i-o pot indica este mama, urmînd ca ea să hotărască dacă va putea veni sau nu să semnalizeze de la cișmea. A urmat apoi un destul de numeros schimb de mesaje între noi, pînă ce am pus la punct toate detaliile. Astfel, a rămas stabilit că, după ce voi afla că a fost eliberat, nu voi întreprinde nimic pînă la încheierea lunii în curs și nici în luna următoare. Abia în data de 5 a celei de a treia luni, începînd cu puțin înainte de prînz, va trebui să țin cișmeaua sub observație. Dacă nu va veni nimeni, voi supraveghea din nou locul la data de 5 a lunii următoare. Pe lîngă ceea ce urma să ni se comunice prin alfabetul Morse, am mai stabilit două semnale simple, prin care să fim informați despre atmosfera ce domnește în relațiile internaționale. În caz de tensiune extremă, prevestitoare de posibil conflict armat între Statele Unite și Uniunea Sovietică, persoana care va veni la cișmea va purta în mod vizibil un fular sau o batistă roșie. Dacă, dimpotrivă, relațiile între marile puteri evoluează spre o înțelegere și o rezolvare a problemelor pe cale pașnică, persoana va ține în mînă o batistă albă. Ca ultim punct al planului nostru, ne-am înțeles în felul următor asupra frecvenței și a modului în care se vor succeda vizitele la cișmea: vor fi lunare, avînd loc de fiecare dată cu o zi mai tîrziu decît în luna precedentă. Deci, după prima vizită din data de 5 a lunii respective, mama ar urma să vină din nou în ziua de 6 a lunii următoare ș.a.m.d. Vizitele vor trebui să fie cît mai scurte, cu comunicări lapidare, timpul fiind calculat în funcție de ora de plecare a trenului spre București, pe care persoana venită la cișmea îl va lua imediat după ce își va fi încheiat transmisiunea. În ceea ce ne privea pe noi, nu aveam decît o singură obligație: la apariția mamei la cișmea, vom scoate printre gratiile de la fereastră o cămașă sau orice altă rufă, prefăcîndu-ne că o scuturăm. În eventualitatea unei mutări ce ar putea interveni între timp, vom indica astfel celula în care

ne aflăm. Considerînd că toate amănuntele fuseseră puse la punct, Pavel și-a luat rămas-bun de la mine printr-o ultimă plăcuță de săpun, lăsată în căsuța noastră poștală. N-a mai trecut multă vreme și ni s-a comunicat că Pavel Constantin a fost scos din celulă și mutat în camera zisă de eliberare. Apoi, într-o bună zi, am aflat că a fost urcat în dubă și a părăsit închisoarea din Pitești.

Abia după eliberarea mea am aflat că Pavel fusese mai întîi dus la București, iar de acolo trimis cu domiciliu obligatoriu în Bărăgan, într-una din acele cîteva așezări improvizate, cu bordeie și cocioabe de chirpici, hărăzite să fie loc de surghiun pentru foștii deținuți politici puși în „libertate". Din noul lui „domiciliu", printr-o rudă care a venit să-l viziteze, a intrat în legătură cu mama care, la rîndul ei, s-a dus să-l vadă în Bărăgan. De la el a primit cele mai amănunțite vești despre mine din închisoare și a aflat despre planul pe care îl imaginasem împreună la Pitești. Mama s-a declarat imediat de acord cu propunerea noastră și și-a notat pe hîrtie semnalele alfabetului Morse, pe care i le-a dictat Pavel. S-a întors apoi acasă, la București, unde a învățat pe dinafară alfabetul și, timp de o săptămînă, închisă în camera ei, a făcut exerciții de transmitere, după metoda mîinilor în șold, cum îi explicase Pavel. O dată familiarizată cu semnalizarea prin Morse, a plecat din nou în Bărăgan. L-a găsit pe Pavel bolnav, cu febră. A primit totuși de la el ultimele indicații necesare expediției pe care avea s-o întreprindă în curînd pînă la cișmeaua de lîngă închisoarea din Pitești. Urma să-l mai viziteze după aceea. Între timp, i-a procurat și trimis prin ruda lui din București medicamentele antigripale de care avea nevoie. O lună de zile mai tîrziu, cînd s-a dus din nou să-l vadă și totodată să-l aprovizioneze cu alimente și îmbrăcăminte, deoarece ducea lipsă pînă și de strictul necesar, l-a găsit și mai slăbit și tot suferind. Singurul ajutor și îngrijire de zi cu zi le primea de la cîțiva din vecinii lui, deportați ca și el în Bărăgan. A fost ultimul drum al mamei la Pavel Constantin. La cîteva săptămîni după întoarcerea ei în București, a primit un telefon de la ruda lui, care a anunțat-o că Pavel murise.

Despre tot ceea ce s-a petrecut cu Pavel Constantin, din momentul sosirii în Bărăgan și pînă la moartea lui în condițiile mizerabile ale domiciliului obligatoriu, n-am aflat decît după eliberarea mea din închisoare, în 1964.

Între timp, în celula noastră din Pitești viața se desfășurase după același tipic zilnic, fără să fi intervenit evenimente deosebite. Numai la noi se schimbase ceva! Eram mai agitați ca de obicei, iar excitația noastră creștea pe măsură ce ne apropiam de primele zile ale lunii. Pe calendarul nostru fără sărbători, în care toate zilele, la fel de cenușii, nu se deosebeau unele de altele, apăruse o zi marcată cu roșu: data de 5. Era ziua în care, începînd de dimineață, ne plimbam ca leii în cușcă, împiedicîndu-ne unul de altul în spațiul restrîns al celulei, pentru ca în acel scurt du-te-vino de la un perete la altul, de fiecare dată cînd ajungeam la fereastră, să ne săltăm pe vîrfuri,

pentru a privi afară. Căpătasem cu toții reflexul de a ne uita spre cișmeaua din stradă, începînd cu mult înainte de ora prevăzută în înțelegerea cu Pavel și mult mai des decît ar fi fost necesar, pentru a observa la timp apariția mamei la locul de rendez-vous. De altfel, am început prin a ne manifesta în acest fel nerăbdarea, încă în a doua lună după plecarea lui Pavel din Pitești, deși fusese clar stabilit că vom aștepta sosirea cuiva la cișmea abia din data de 5 a celei de a treia luni după eliberarea lui. De venit, n-a venit însă nimeni, nici în a doua și nici în a treia lună. Începusem deja să ne resemnăm, presupunînd fie că Pavel nu fusese eliberat, fie că nu o găsise pe mama, care între timp se mutase poate de la adresa pe care i-o dădusem. Deși nerăbdarea ni se astîmpărase și devenisem mai degrabă sceptici în privința posibilității unei vizite a mamei la cișmea, am ținut totuși sub observație strada din vecinătatea închisorii și în ziua a 5-a a celei de-a patra luni după plecarea lui Pavel.

Era puțin înainte de ora prînzului, cînd Paul Bandu a făcut și el ceea ce făcuse deja fiecare pe rînd, perindîndu-se prin dreptul ferestrei. A pus un picior pe țeava caloriferului și s-a ridicat pînă la înălțimea geamului, pentru a privi afară. În loc să coboare însă imediat și să-și continue plimbarea, așa cum făcuse fiecare din noi după ce constatasem că, în afară de cei doi sau trei copii care se jucau cu o minge de cîrpe, strada era pustie, Paulică a întîrziat ceva mai mult la fereastră. „Cred că a venit cineva!" l-am auzit deodată spunînd. Ca la o comandă, ne-am năpustit toți la fereastră, deși mai mult de doi inși nu aveau loc să privească concomitent printre cele două scînduri orizontale ale oblonului, singurul spațiu care permitea vizibilitatea către cișmeaua cu pricina. Fiind cel mai nimerit s-o recunosc, dacă persoana semnalată de Paulică era într-adevăr mama, mi s-a dat întîietate la locul de observație. Deși distanța era destul de mare (între o sută cincizeci și două sute de metri) și nu-i puteam distinge trăsăturile, am recunoscut-o de la prima privire; nu atît după taiorul gri, același pe care îl purtase cu cîțiva ani în urmă la procesul din București, al evadării, cît după ținuta și felul de a umbla. O dată primul moment de emoție trecut, ne-am adus aminte de planul cu atîta minuțiozitate discutat și pus la punct, cu privire la felul cum vom proceda la recepționarea mesajelor și la misiunea fiecăruia din noi. Am făcut mai întîi semnalul convenit, de localizare a celulei în care ne aflam, scoțînd o cămașă albă printre gratiile și jaluzelele de la fereastră. Apoi ne-am luat posturile în primire: cei mai buni „morsiști" din celulă, Paul Bandu și George Sarry, au ocupat unul lîngă altul cele două locuri de observație, fiecare cu cîte o plăcuță de săpun și un bețișor de scris în mînă. Sandu Ghica, așezat pe primul pat suprapus de lîngă fereastră, putea vedea și el cișmeaua, printre capetele celor doi. Sandu urma să-mi dicteze literele, pe măsură ce le va recepționa, iar eu, stînd pe patul de dedesubt, aveam să le notez pe o plăcuță de săpun. Titi Coșereanu și Amira Caranfil își luaseră sarcina să stea paravan în dreptul vizetei și să asculte la ușă, pentru a ne preveni dacă se apropie

gardianul. Numai Kurko Gyarfas, neputîndu-ne fi de folos, nu primise nici un rol. Totuși, deși cu mintea rătăcită, puteam conta pe discreția lui. Prevăzînd posibilitatea unor erori, atît la transmiterea, cît și la primirea mesajului, luasem hotărîrea înființării celor trei posturi de recepție simultane, pentru a avea certitudinea unei cît mai exacte înregistrări a semnalizărilor. Din nenorocire, în minutele următoare aveam să constatăm că ne înșelasem amarnic în calculele noastre. Între timp, văzînd cămașa albă scoasă la fereastră, mama se oprise lîngă cișmea și începuse să semnalizeze. Chiar de la primele ei gesturi, Sandu, care, din cele trei posturi de recepție, îl ocupa pe cel mai îndepărtat de fereastră, mi-a spus că nu poate distinge clar mișcarea brațelor. S-a străduit totuși în continuare să observe semnalele, dar nu a reușit să prindă și să-mi dicteze decît cu intermitențe litere disparate sau cel mult două sau trei succedîndu-se, din care nu am putut compune nici măcar un singur cuvînt întreg. Totodată, George Sarry și Paulică Bandu, deși plasați în locuri mult mai bune de observație, făceau și ei o experiență aproape la fel de tristă. La capătul celor nu mai mult de trei sau patru minute, cît a durat transmisiunea, fiecare din ei avea totuși însemnate pe plăcuța lui de săpun o serie de litere cu întreruperi între ele, dar și cîteva cuvinte complete. Înainte de a ne părăsi, mama ne-a mai făcut un ultim gest de rămas-bun cu mîna. George și Paulică s-au grăbit să coboare de pe calorifer pentru a-mi ceda locul. Am putut-o astfel urmări cu privirea pînă la capătul străzii, unde s-a mai oprit și s-a mai întors o dată spre noi. Apoi a grăbit pasul și a dispărut după casa din colț.

Singurul rezultat pozitiv al acestei prime vizite la cișmea a fost bucuria mea de a fi aflat că mama era în viață și sănătoasă și de a o fi putut vedea, chiar și așa, de la mare distanță. În rest, întregul nostru plan, elaborat cu atîta trudă și răbdare, gîndit pînă în cele mai mici detalii și de a cărui perfecțiune nu ne îndoiserm nici o clipă, suferise un eșec total. Ne-am străduit în fel și chip să încropim din literele, silabele și frînturile de vorbe captate și însemnate separat pe cele trei plăcuțe de săpun un text cît de cît coerent. A fost imposibil! Abia am putut reconstitui cîteva cuvinte banale și nesemnificative, care nu se legau între ele și nici măcar nu ne permiteau să facem vreo speculație cu privire la ceea ce voise mama să ne comunice. Totuși, două cuvinte care apăreau clar și pe plăcuța lui Paulică, și pe a lui George, „Grecia" și „grec", ne-au reținut mai mult atenția. Ahtiați cum eram după informații, le-am pus imediat în legătură cu vreun eveniment politic mai important petrecut în acea țară, dar știrile ce ne-au mai parvenit în următoarele săptămîni, fie de la dreptul comun, fie de la deținuții veniți cu duba de la Jilava, nu ne-au confirmat presupunerea. Abia după eliberarea mea în 1964, am lămurit rostul celor două cuvinte din textul transmis de mama, și de care ea fusese convinsă că îl recepționasem. Mama voise să-mi comunice atunci despre demersurile pe care le făcea pe lîngă autoritățile române, dovedindu-le că eram de origine greacă și că urma deci să beneficiez de termenii

decretului prevăzînd grațierea și repatrierea cetățenilor străini, condamnați pentru culpe politice. Se prevala de un act care atesta naționalitatea mea greacă, obținut prin complezență de la Ambasada Greciei din București. Inițiativa acestei acțiuni îi aparținuse lui Spiru Raftopol. De altfel, în paginile care cuprind lista alfabetică a deținuților politici din Pitești, cînd l-am pomenit pe Spiru Raftopol, am relatat pe larg despre acest episod.

După toate speranțele pe care ni le pusesem în reușita vizitei de la cișmea, neașteptatul insucces al operației provocase în celulă o profundă deprimare. Prima noastră reacție în fața evidenței, care ne dovedise imposibilitatea recepționării mesajelor, a fost de resemnare. De aici și prima hotărîre pe care am luat-o: în data de 6 a lunii următoare, cînd mama va veni din nou, nu vom mai scoate cămașa albă printre gratiile ferestrei, făcînd-o astfel să creadă că nu mă mai aflu în penitenciar. Era singura metodă de a face să înceteze repetarea unor vizite, care, fără să-și mai atingă scopul, ar continua s-o expună pe mama riscului de a fi surprinsă lansînd semnale Morse în direcția închisorii. Și totuși, ideea neputinței noastre de a recepționa semnalele, deși puteam vedea persoana care le transmitea, nu ne dădea pace. Pînă la urmă, ne-am decis să reexaminăm cu mai mare atenție întreaga problemă, încercînd să descoperim cauzele pentru care sistemul nostru de recepție nu funcționase. Prima cauză era chiar vizibilitatea, proastă și obositoare pentru ochi, nepermițînd o observare îndelungată și susținută a unor detalii, apărînd extrem de mici de la o asemenea distanță. La efortul de a scruta mișcarea și de a distinge fiecare schimbare de poziție a brațelor în timpul transmiterii mesajului, atît lui Paulică Bandu, cît și lui George le lăcrimaseră ochii și li se tulburase vederea. De fapt, fenomenul avea o explicație optică foarte simplă. Se putea spune că observația noastră se baza pe „principiul vizetei" sau al „dioptrului" de la armele de tir: cu cît orificiul prin care privești e mai mic, cu atît trebuie să-ți apropii ochiul de el, pentru a vedea mai bine. În cazul nostru, orificiul prin care priveam era o fantă lungă cît lățimea ferestrei și nu mai înaltă de trei centimetri, cît era spațiul dintre cele două scînduri orizontale ale jaluzelelor. Crăpătura era suficient de mare pentru ca, în mod normal, să nu prezinte un impediment la o observație optimă a semnalizărilor din stradă, dacă pentru a privi prin ea ne-am fi putut apropia la distanța potrivită. Din păcate însă, de la gratiile din fereastră, de care ne puteam sprijini fruntea pentru a privi afară, și pînă la crăpătura cu pricina, din oblonul fixat în exterior, era o distanță de aproximativ cincisprezece centimetri, care se dovedise a fi mult prea mare pentru a ne asigura condițiile unei bune vizibilități. Or, pentru noi, acești cincisprezece centimetri erau un obstacol de netrecut!

Și totuși, în seara aceleiași zile, lui Sandu Ghica i-a venit o idee pe care a enunțat-o astfel: „Dacă nu putem micșora distanța dintre ochi și orificiul din oblon, ce-ar fi să încercăm să mărim orificiul? Am obține același rezultat!" Chiar după ce ne-a explicat cum se gîndise să procedeze, am rămas

sceptici în privința realizării unei operațiuni atît de complicate, fără scule potrivite și sub permanenta amenințare de a fi surprinși de gardian asupra faptului. Sandu ne propunea să încercăm să dislocăm una din scîndurile oblonului și s-o facem să culiseze de-a lungul celor două șanțuri din rama de lemn, în care îi erau încastrate capetele. În felul acesta, în momentul recepționării mesajelor, vom putea face să lunece în jos scîndura jaluzelei, ceea ce ne-ar descoperi un cîmp vizual mult lărgit, asigurîndu-ne condițiile unei bune observații la distanță. La sfîrșitul recepționării, nu ne rămînea decît să împingem la loc în vechiul lor lăcaș capetele scîndurii deplasate și s-o fixăm cu o pană dintr-o așchie de lemn. Sandu susținea că, dacă, așa cum era de bănuit, capetele jaluzelei erau fixate cu clei în șanțurile din ramă, exercitînd asupra scîndurii presiuni alternative, cînd dintr-o direcție, cînd dintr-alta, ajutîndu-ne totodată și cu un „costică", vom reuși cu siguranță să le descleiem. Ușor de zis, dar mai greu de făcut! Și totuși, pînă la urmă, ne-am pus pe treabă; la început, Sandu singur, cu numai cîte unul din noi și fără prea multă convingere. Treptat însă, ne-am ambiționat și am sfîrșit prin a participa cu toții la tentativa de dislocare a scîndurii din rama ei. Cîteva zile în șir ne-am chinuit degeaba, zdrelindu-ne degetele și rupîndu-ne unghiile în spațiul restrîns dintre oblon și zăbrelele în care nu ne încăpea mîna întreagă. Scîndura nu se clintea! La o presiune mai puternică asupra unui fier demontat de la unul din paturi și folosit ca pîrghie introdusă între jaluzele, scîndura noastră a cedat brusc, trosnind în mod periculos față de liniștea care domnea pe celular. Din fericire, gardianul n-a auzit nimic. În privința scîndurii însă, nu ne atinsesem ținta propusă. În loc să se desprindă cu totul din ramă, scîndura crăpase în două, de la un capăt la altul. Jumătatea superioară rămăsese fixată în ramă, iar jumătatea de jos alunecase din șanțurile în care îi stăteau capetele, căzînd pe pervazul ferestrei. Deși deschiderea astfel produsă era suficientă pentru scopul ce-l urmăream, nu ne-am putut bucura de reușită decît mai tîrziu. Deocamdată, se apropia numărătoarea de seară și momentul cînd gardianul avea să vină să bată cu ciocanul în gratii; ne cuprinsese panica, ne temeam că nu vom putea pune la loc în timp util jumătatea de scîndură căzută, alăturînd-o celeilalte jumătăți, în așa fel încît să nu se remarce crăpătura. Cînd, la scurtă vreme după aceea, ușa celulei s-a deschis pentru numărătoare, jumătatea de scîndură desprinsă fusese readusă în poziția inițială, însă numai provizoriu fixată. Încercarea gratiilor ni s-a părut că durează o eternitate, fiecare lovitură de ciocan făcîndu-ne să tresărim de emoție. Dacă gardianul ar fi nimerit din greșeală cu ciocanul în oblonul de lemn, așa cum deseori se întîmpla, cu siguranță că șubrezenia reparației făcute în pripă ar fi ieșit la iveală, și scîndura ar fi căzut de la locul ei. Am avut însă noroc, și atunci, și în următoarele cîteva luni, deoarece scîndura din oblon ne-a mai dat multe emoții și bătăi de cap. Nu voi mai intra în detalii, descriind toate metodele pe care le-am imaginat și pus în practică, pentru a realiza o solidă fixare a scîndurii în lăcașul ei, asigurînd totodată

și posibilitatea amovibilității ei la momentul dorit. Toate ne-au costat ore de muncă sub tensiune nervoasă extremă, întreaga celulă fiind în stare de alarmă și participînd la operație, unii lucrînd cu schimbul la oblon, iar alții făcînd cu rîndul de pază la ușă, pentru a urmări deplasarea gardianului pe coridor sau pentru a sta în dreptul vizitei. Soluția cea mai potrivită n-am găsit-o însă decît după mai multe alte formule care nu ne-au satisfăcut și la care a trebuit să renunțăm.

După o muncă chinuitoare, am parvenit să practicăm cu un „costică" un șanț la fiecare din capetele celor două jumătăți ale scîndurii, cît mai aproape de linia de întîlnire cu rama în care se îmbucau. În aceste șanțuri, urma să fie îngropată sfoara cu care aveam să legăm cît mai strîns cu putință cele două jumătăți de scîndură, realăturate exact de-a lungul crăpăturii care le separase. O dată legăturile făcute, am acoperit sfoara, umplînd șanțurile pînă la nivelul suprafeței scîndurii cu săpun. Săpunul de rufe, din rația pe care o primeam lunar, se preta de minune la o astfel de întrebuințare, fiind moale și maleabil ca plastilina. La sfîrșit, pentru a-i uniformiza culoarea, am udat și uns cu săpun întreaga scîndură de la un cap la altul, pentru a o face lipicioasă și am presărat pe ea praf recoltat din saltea. Saltelele erau un izvor nesecat de praf, provenind din paiele cu care erau umplute și care, cu timpul, se fărîmițau în fragmente tot mai mici și într-o pulbere fină care se insinua peste tot.

Efortul și migala depuse ne-au fost de data asta răsplătite. Nu numai că lucrarea era solidă, scîndura nemairiscînd să se desprindă nici chiar la o lovitură de ciocan, dar realizasem o mică operă de artă în materie de restaurare. Scîndura părea intactă, nefiind vizibilă nici o urmă a manipulărilor la care fusese supusă. Nimeni nu-și putea închipui că scîndura era crăpată în două sau bănui sub suprafața uniformă a lemnului existența șanțurilor, a sforii și a umpluturii de săpun. Iar faptul că scîndura era prăfuită era dovada cea mai convingătoare că nimeni nu se atinsese de ea. Pe drept cuvînt eram foarte mîndri de isprava noastră. Ne gîndeam aproape cu părere de rău că luna următoare, la data întîlnirii cu mama, vom fi nevoiți să stricăm tot ce făcusem și ne reușise așa de bine. Încă nu știam că oblonul ne va crea alte dificultăți, mult mai devreme. Într-adevăr, au mai trecut cîteva zile și am observat apariția unei fisuri la mijlocul scîndurii; la început, mică și de neluat în seamă, dar care, o zi sau două mai tîrziu, luase proporții îngrijorătoare. Cauza era întinderea sforii de la legăturile care țineau alipite cele două jumătăți ale scîndurii. În consecință, se lărgiseră legăturile și jumătățile se distanțaseră una de alta. Am intervenit de urgență, refăcînd întreaga lucrare. De data asta, legăturile le-am făcut la fel de strînse ca și prima oară, dar udînd în prealabil sfoara. Uscîndu-se, știam că sfoara se va contracta, strîngînd și mai tare legăturile care apropiau cele două scînduri. Din ziua aceea, oblonul nu ne-a mai provocat neajunsuri, legăturile cu sfoara udă dovedindu-se și solide, și durabile. Nu ne mai rămînea acum decît să așteptăm

a doua vizită a mamei, pentru a ne da seama dacă îmbunătățirea vizibilității obținute cu atîta trudă prin menajarea noului dispozitiv din oblon va face posibilă recepționarea semnalelor Morse. Cea mai importantă modificare a fost adusă însă chiar metodei de recepționare. Ideea a fost a lui Paul Bandu care, referindu-se la rutina căpătată în transmiterea și captarea semnalelor Morse numai pe cale auditivă, susținea că fără un antrenament similar nu putea recepționa cu aceeași rapiditate semnalele pe cale vizuală. Propunea deci transformarea semnalului optic într-unul acustic. În consecință, cel care va urmări prin deschiderea din oblon semnalizările de la cișmea nu se va preocupa deloc de alcătuirea literelor, a cuvintelor sau de conținutul mesajului, ci se va concentra doar asupra captării fiecărei linii sau punct transmis, pe care îl va traduce simultan în semnale Morse acustice, comunicîndu-le mai departe prin ciocănituri ușoare în pervazul ferestrei. Aceste semnale vor fi recepționate fără dificultate de un altul dintre specialiștii în Morse din celulă, care le va însemna cu acul pe o plăcuță de săpun. Deși îmi dau seama cît de puțin atractivă poate fi o descriere atît de amănunțită a unei îndeletniciri neinteresante, desfășurate în jurul unui banal oblon de lemn, am ținut totuși s-o expun pe larg, pentru ca cititorul să-și poată face o idee mai exactă despre importanța pe care o căpătau detaliile în preocupările din viața noastră de celulă.

Eram acum din nou în așteptarea vizitei mamei. Număram zilele, care ni se păreau tot mai lungi, pe măsură ce ne apropiam de data prevăzută. În ziua respectivă, dis-de-dimineață, imediat după „număr" și trecerea gardianului cu ciocanul, ne-am ocupat iar de oblon. Am desfăcut legăturile, pentru o degajare mai ușoară, la momentul oportun, a scîndurii care ne dăduse atît de mult de furcă, dar am lăsat-o deocamdată la locul ei, împănînd-o provizoriu cu o așchie de lemn. Între timp, am ținut cu rîndul strada sub observație, mulțumindu-ne să privim prin interstițiile normale ale jaluzelelor, care, deși înguste, permiteau totuși deslușirea oricărei apariții în zona cișmelei. Strada liniștită a mahalalei nu era circulată și nu se anima decît sporadic, în scurtele momente prilejuite de întîlnirea la cișmea a două sau trei gospodine din vecinătate, care mai schimbau cîte o vorbă pînă ce li se umpleau gălețile cu apă. După ce plecau pe la casele lor, strada rămînea iar pustie. Cîteodată, punea stăpînire pe ea, pentru o vreme, un grup de patru–cinci copii ai cartierului, care se jucau cu o minge de cîrpe. Se plictiseau însă repede și mai fugeau și de căldura amiezii, mutîndu-și joaca la răcoare, sub umbra pomilor din curțile caselor vecine cu închisoarea. La ora prînzului, cînd soarele dogorea mai tare, pe strada noastră înceta orice mișcare. Localnicii nu se mai arătau decît către seară, iar trecători străini nu se vedeau decît rareori.

Se apropia acum ora la care mama venise pentru prima oară la cișmea și, cum bănuiam că va sosi cu același tren de la București ca și data trecută, mă așteptam, din moment în moment, să apară. Am văzut-o de îndată ce a trecut colțul și s-a angajat pe strada noastră. Nu era însă singură. Era însoțită

de încă o persoană cu care, în pas de plimbare și stînd de vorbă, s-a îndreptat spre celălalt capăt al străzii, depășind cișmeaua. După ce au străbătut întreaga porțiune de stradă, vizibilă de la fereastra noastră, s-au întors și în același pas de voie au refăcut drumul în sens invers, revenind lîngă cișmea, dar oprindu-se de data asta pentru a bea apă. Urmărindu-le pe acest parcurs cu privirea, o recunoscusem pe însoțitoarea mamei. Era aceeași prietenă a mea care fusese implicată și în procesul evadării noastre, pentru ajutorul pe care ni-l dăduse în perioada în care, împreună cu Titi Coșereanu, stătusem ascuns în București. Probabil că, după experiența primei vizite din luna precedentă, mama ajunsese la concluzia că două persoane puteau face față mai ușor, și cu mai puține riscuri, transmiterii mesajelor către pușcărie. Acest gînd ne-a fost de altfel confirmat pe loc: mama începuse să semnalizeze, iar prietena care o însoțea ținea în acest timp strada sub observație, uitîndu-se în toate părțile pentru a surprinde din vreme apariția vreunui trecător sau privirile curioase ale vreunei femei, din curțile caselor învecinate. În clipa în care anunțasem sosirea mamei, toată celula intrase în dispozitivul stabilit, fiecare ocupîndu-și locul, pentru a participa, fie la paza de la ușă, fie la recepționarea directă a semnalelor de la cișmea și retransmiterea lor tălmăcite în sunete, fie la înregistrarea acustică a acestora din urmă și însemnarea lor pe plăcuțe de săpun. De data asta, datorită lărgirii deschiderii din oblon și a noului sistem de recepționare adaptat, întreaga operație a fost o reușită. În afară de cîteva litere scăpate la recepție, dar ușor de dedus din context, mesajul a fost în întregime înregistrat pe săpun. Cuprindea o serie de informații de actualitate, atît externe, cît și interne, transmise foarte concis și în stil telegrafic. Ne-am dat seama că mesajul fusese compus de acasă, pentru că mama își întrerupea din cînd în cînd semnalizarea, pentru a consulta un ziar, în care, așa cum am bănuit și mi-a confirmat ani mai tîrziu, după eliberare, ținea o foaie de hîrtie pe care își notase textul. Deși știrile comunicate atunci nu cuprindeau nimic senzațional, pentru noi au fost adevărată mană cerească. Cele mai banale informații, de îndată ce pătrundeau între zidurile închisorii, căpătau o cu totul altă valoare decît afară. Acum, după atîția ani, nu-mi mai amintesc de conținutul acestui prim mesaj recepționat și nici de al celorlalte trei, care ne-au mai fost transmise lunar și în aceleași condiții. Mama n-a lipsit niciodată, dar de fiecare dată a venit însoțită de altcineva.

La următoarea vizită, spre marea bucurie a lui Sandu Ghica, pe care nu l-am mai văzut niciodată atît de emoționat, a venit cu Rodica Ghica. Sandu nu mai știa de multă vreme nimic despre mama lui. În timp ce mama semnaliza de la cișmea, Rodica Ghica s-a plimbat de cîteva ori în susul și în josul străzii, riscînd chiar un semn discret cu mîna în direcția pușcăriei. Apoi, s-au grăbit amîndouă să plece.

Deși fericit că-și văzuse mama, Sandu mi-a mărturisit că avea serioase motive de îngrijorare cu privire la soarta tatălui lui, care era destul de în

vîrstă și care, dacă ar mai fi fost în viață, cu siguranță că ar fi venit el în locul Rodicăi. O lună mai tîrziu însă, bucuria lui Sandu avea să fie deplină: mama a venit din nou cu Rodica, dar și cu generalul Alexandru Ghica, Bubi, cum îi spunea toată lumea în București. Probabil că prevăzuseră grijile pe care și le-ar putea face Sandu în privința lui, văzînd-o numai pe Rodica. Toți trei s-au plimbat mai întîi în lungul străzii. Deși o zi caniculară, generalul era, ca întotdeauna, corect îmbrăcat, într-un costum de haine de culoare închisă, cu cravată la gît și pălărie pe cap. Era mic de talie și mergea cu pas măsurat, uitîndu-se liniștit la casele și pomii din jur, ca și cum ar fi admirat cartierul. A întîrziat ceva mai mult cu privirea asupra clădirii cu obloane la ferestre. Cam pe la jumătatea drumului, bătrînul general s-a desprins de brațul soției lui, rămînînd puțin mai în urmă. S-a oprit apoi ca prididit de zăpușeală, și-a luat cu o mînă pălăria de pe cap, iar cu cealaltă, cu un gest larg, a scos din buzunar o enormă batistă roșie, cu care a început să se șteargă îndelung pe față, pe cap și pe ceafă. Contrastul dintre sobrietatea puțin rigidă și demodată a personajului și roșul strident și de prost gust al batistei a constituit partea hazlie a revederii lui Sandu cu părinții lui, episod de care urma să rîdem ori de cîte ori aveam să ni-l evocăm. Atunci însă fluturatul batistei roșii a produs mare efervescență în celulă. Coroborînd semnalul dat de general cu batista roșie, care în codul stabilit de noi însemna „atmosferă prevestitoare de război", cu mesajul transmis imediat după aceea de mama, de la cișmea, cuprinzînd ultimele evenimente ce denotau o încordare a relațiilor internaționale, comentariile noastre nu puteau fi decît foarte aprinse, iar concluziile extrem de optimiste.

Nu mai țin minte ce evenimente anume ne-au fost semnalate atunci de mama și de generalul Ghica, dar pe vremea aceea, în anii așa-numitului război rece, lumea trecea periodic prin momente de criză mai acute, cînd declanșarea conflictului armat între Statele Unite și Uniunea Sovietică părea iminentă. O primă confirmare a tensiunii intervenite în relațiile dintre țările „lagărului socialist" și cele din „lumea capitalistă" am primit-o, ca de obicei în astfel de situații, chiar de la administrația închisorii, care, cum spuneam noi, a mai „strîns șurubul". Ceea ce însemna intrarea în vigoare a programului bine cunoscut: vigilență mărită, percheziții mai frecvente, nervozitate sporită în rîndul gardienilor îndoctrinați în ședințe nocturne și asmuțiți împotriva noastră de ofițerul politic, care toate se traduceau pentru noi într-o înmulțire și înăsprire a pedepselor. Concomitent, am înregistrat și o înrăutățire a regimului alimentar. Cu toate aceste metode eram mai mult sau mai puțin obișnuiți. Ceea ce ne-a pus însă pe gînduri au fost riscurile ce puteau decurge pentru vizitatorii noștri de pe urma sporirii măsurilor de supraveghere care, zi de zi, deveneau tot mai stricte. Dacă pînă aci, prin perseverență și răbdare și printr-o mai mare ingeniozitate decît a paznicilor noștri, reușisem să contracarăm efectele vigilenței, reducînd la minimum riscul de a fi surprinși în timpul recepționării mesajelor de la cișmea, de aci înainte,

probabilitatea de a fi prinși asupra faptului creștea peste limita acceptabilă. Deși trăiam încă, atît noi, cei din închisori, cît și cei din afară, în epoca rezistenței romantice și a acțiunilor eroice (care mai tîrziu vor fi considerate dovezi de inconștiență sau chiar de prostie), nu înțelegeam totuși să-i expunem pe cei care ne vizitau la cișmea unor primejdii, care să depășească gradul inițial de periculozitate, prevăzut în planul de comunicații Morse cu exteriorul, conceput de Pavel Constantin. Curajul celor care veniseră să ne viziteze ținea de spiritul vremii. De la tineri la bătrîni, toți făceau parte dintr-o lume încă netimorată, capabilă de acțiuni hazardate, asumîndu-și uneori riscuri care depășeau cu mult valoarea rezultatului. Era probabil și cazul acțiunii de la cișmea, care s-ar fi putut solda cu ani grei de condamnare pentru făptași, dacă Dumnezeu n-ar fi ținut cu noi. Cu atît mai mare mi-a rămas admirația pentru bătrînul general care, la vîrsta lui, n-a ascultat nici de prudență și nici de înțelepciune, atît de des invocate de alții în situații mult mai puțin periculoase, preferînd să aleagă temeritatea.

Față de furia cu care s-a dezlănțuit noul val de represalii și insistența cu care ne erau urmărite toate mișcările prin vizetă, ne-am hotărît să recurgem la singurul mijloc pe care îl aveam la îndemînă, pentru a pune capăt vizitelor de la cișmea: luna viitoare, la sosirea mamei, nu vom mai strecura afară, printre jaluzele, cămașa, prin care, conform înțelegerii, îi atrăgeam atenția asupra celulei în care mă găseam. Nemaivăzînd acest semnal la nici o fereastră a închisorii, își va închipui că nu mă mai aflu în penitenciarul din Pitești și va pleca, renunțînd să mai transmită mesajul. Numai așa puteam întrerupe legătura devenită mult prea periculoasă pentru mama. Mi se rupea însă inima gîndindu-mă la decepția ei de a nu mă mai ști la fereastră și la grijile ce și le va face, înțelegînd că dispărusem din nou fără urmă prin cine știe ce altă temniță din țară, cînd în realitate eu o voi privi din spatele aceluiași oblon, ca și data trecută, dar fără să-i dau vreun semn de viață.

O lună mai tîrziu, la data vizitei, lucrurile nu s-au petrecut însă chiar așa cum le prevăzusem. Luînd toate măsurile de precauție pentru a nu fi surprins de gardian, am început să supraveghez strada, în dorința de a o mai vedea o dată pe mama cu ocazia acestei ultime vizite. A apărut, ca de obicei, la ora obișnuită și s-a îndreptat direct, cu pași hotărîți, spre cișmea, fără să mai vrea să dea impresia că se plimbă. Lîngă cișmea s-a oprit și a aruncat o scurtă privire împrejur. Strada era pustie și nici în curțile oamenilor nu se vedea nici o mișcare. Apoi, deodată, a început să semnalizeze. Luați prin surprindere, ne-am zăpăcit, dar am sfîrșit totuși, destul de repede, prin a reacționa în virtutea reflexelor căpătate la vizitele precedente. După o scurtă învălmășeală, fiecare ne-am ocupat locul stabilit pentru a face față recepționării mesajului. De data asta însă, operația nefiind prevăzută, nu pregătisem din timp înlăturarea scîndurii din oblon, așa că, pentru a nu pierde vremea, am smuls-o de la locul ei fără menajamente. Cu toată forfoteala și zgomotele inerente precipitației cu care ne-am organizat, am avut norocul

să nu fim auziți de gardian și chiar să nu fim deranjați de el nici în timpul recepționării mesajului. De altfel, mesajul a fost extrem de scurt, iar cele cîteva cuvinte de la început, pe care n-am apucat să le recepționăm, nu i-au afectat sensul. Mama ne-a făcut să înțelegem, în numai cîteva cuvinte esențiale, exprimate într-o formulare concisă, atît situația de afară, cît și hotărîrea pe care o luase. Mesajul suna cam așa: „S.O.S.... Teroare mare... Întrerupem legăturile... E prea periculos!" Apoi a repetat anunțul, l-a încheiat cu un gest de rămas-bun din mînă și a plecat. Au trecut mai bine de șase ani, pînă ce am revăzut-o, în 1964, la București, după eliberare. Acest ultim mesaj al mamei ne-a luat o piatră de pe inimă. Anunțîndu-ne că nu mai vine la cișmea, mama ieșise în întîmpinarea dorinței noastre celei mai arzătoare din acel moment, pe care n-am fi avut cum să i-o comunicăm. La fel de arzătoare, pe cît ne fusese cu cîteva luni în urmă dorința de a o vedea sosind la cișmea.

O bună bucată de vreme după încetarea vizitelor mamei, izolarea de lume ni s-a părut mai apăsătoare ca niciodată, dar timpul și voința de a nu ne lăsa doborîți au învins în cele din urmă. Treptat, ne-am recăpătat tonusul moral și optimismul dinainte, în ciuda faptului că de la o vreme nu mai puneam prea mult temei pe speranța unei grabnice eliberări. Începeam să accept ideea că se putea supraviețui în închisoare și fără baloanele de oxigen pe care ni le ofeream singuri, punînd de fiecare dată cîte un nou termen-limită detenției noastre, ori de cîte ori precedentul nu se adeverea. Renunțasem să-mi mai fac iluzii legate de puținele și șubredele motive pe care le descoperem în orice frîntură de informație din exterior sau în schimbările care interveneau periodic în regimul de detenție. În schimb, oricît de absurd ar părea, păstram aceeași fermă convingere ca mai înainte — și la fel de nejustificată! — că voi ajunge într-o zi la liman. Aș putea spune că instinctul mă îndemna să-mi caut un nou sprijin moral, pentru a rezista anilor de închisoare pe care îi mai aveam în față. În mod inconștient, mă pregăteam de cursă lungă.

Cuprins

„Toate drumurile duc la Jilava“ 5
Din nou la proces 33
Lotul Salcia 48
În drum spre Pitești 81
La Pitești. Din nou în lanțuri. 104
Celula de la subsol, viața de fiecare zi 136
Două sute șaptezeci și șapte de nume... 160
...Și cei care ne păzeau 266
Greva foamei la penitenciarul din Pitești 282
„Rupe-l! Rupe-l în două!“ 310
Încheierea grevei: victorie 331
Cinci luni de liniște 344
Revoluția din Ungaria 373
Speranțe spulberate. Teroare 394
Lotul Pătrășcanu 424
Broasca și vrabia 459
O crimă perfectă 477
Rendez-vous, cu mama, la cișmea 496
Indice de nume 515